

القرآن الكريم

وَتَرْجَمَهُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الأول

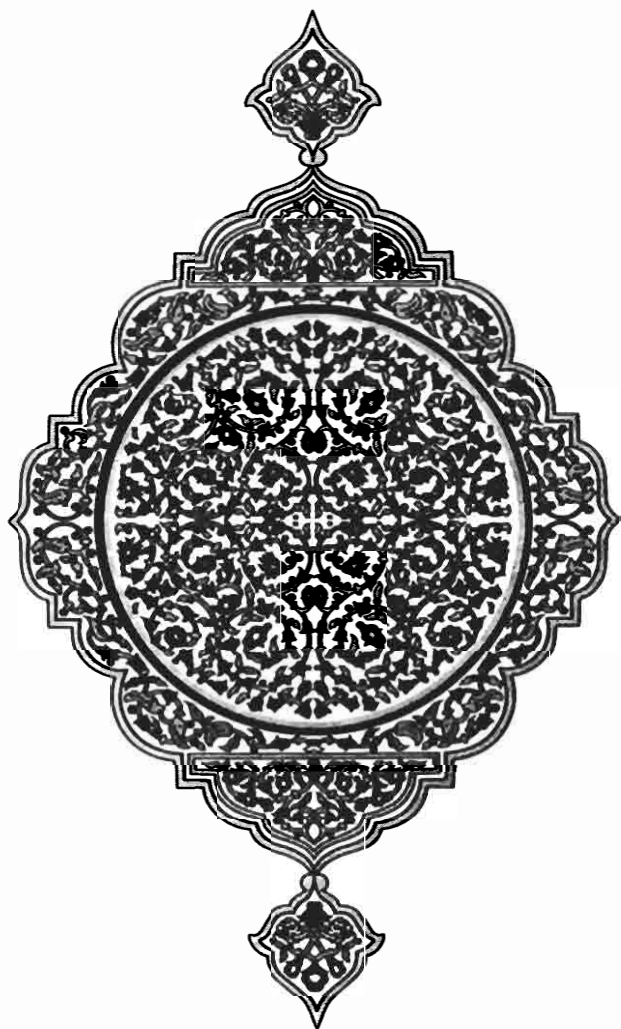
من الجزء

(١) إلى (١٥)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



تَدْوِينُ بِالْأَرْبَعِيَّةِ لِهَذَا الْمُصْحَفِ الشَّرِيفِ، وَرَتَبَهُ مَعَانِيهِ وَتَقْسِيمَهُ
تَأَلَّفَهُ الْعَلَمُ الْعَرَبِيُّ الْعَلِيمُ الْمَلِكُ الْعَلِيُّ الْعَلِيُّ الْعَلِيُّ الْعَلِيُّ
مَلِكُ الْمَمْلُوكَةِ الْعَرَبِيَّةِ الشُّعُودِيَّةِ



القرآن الكريم

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ

إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المُجَلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د
قرآن کریم
ترجمہ او تفسیر
پہ پینتو ژبه کنبی

رومی جلد له (١) تر (١٥) پارہ پورہ

دده قرآن حکیم اودده پینتو ترجمہ او تفسیر دچاپ
دامرکو لوسعدت دحرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكًا لِيَذَّبَرُوا أَيَّتَهُ، وَلِيَسْتَذْكُرُوا لَوْ أَنَّ الْأَلْبَابَ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) والذي ثبت عنه عليه الصلوة والسلام انه قال (اقرأوا القرآن فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. ويعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين ونشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسسها الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة .

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيماننا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدأ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَنَعَاوُؤُاَعْلَى الْبَرِّ وَالنَّقْوَى) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتي قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثمانى - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لندرج أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لا يمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إهداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطباعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) وعلى آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاہ فهد بن عبد العزيز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدینه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړه ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید .

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبه لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتنو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شیخ الهند مولانا محمود حسن دیویندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو ټولگی پښتو ژبه ته اړولے دے .

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے ټکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکه المکرمه د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبه ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغه مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید .

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیة پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر شومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیچری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راؤلیږی چه په راتلونکی چاپ کښی د هغه نه استفاده وکړے شی .

والله الموفق وهو الهادی إلى سواء السبيل

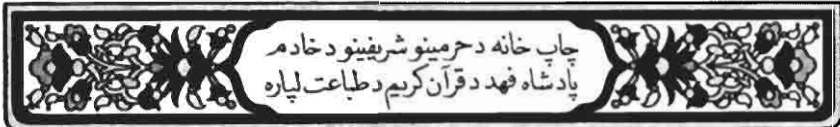


المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)





رومی جلد ۱۱ (۱) تر (۱۵) پارہ پورے



اول جزء اول منزل

(سورة «الفاتحة» مكية وهى سبع آيات)

(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلها حسب النزول (۵)

د «الفاتحة» سورت مكى دى (۷) آيتونه لرى)

د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوى دى. په تلاوت كښى

(۱) او په نزول كښى (۵) سورت دى او (۱) ركوع لرى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مگر په «رحمن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر ټولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واره خاص الله تعالی لره ښایی، ځکه چه الله تعالی د هر نعمت او هر شی پیدا کونکی او ښوونکی دی او ښښنه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼا) او تودوالی څخه گټه (فائده) اخلی نو دغه گټه (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼا) او تودوالی.

خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالی لره ده لنده او نیمگری ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ټناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالی لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.

تنبیه: په فاتحه الکتاب کښی الله تعالی د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛

(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایي؛

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالی مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښولو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایي؛

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولى ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالی لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکنی (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښونکی دی.

(۳) د رب العزت (جل شانه واعظم برهانه) په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایي؛

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویى او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لَیْسَ الْمَلِكُ الْیَوْمَ لِلَّهِ الْوَلِیْدُ الْعَلَمَرُ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(۴) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایي؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د ټولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکر شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لور او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو گواکی (گویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا ورپسی د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالکباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وگوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودیږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکری چه یاالله! ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الآية.

(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایي:

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکره نو پاک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(۶) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایي:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۝

وَبِسِيَةِ مُونِبٍ تَه لَارَه سَمَه لَارَه د هغو كسانو چه انعام كرى تا پر هغو باندى

تفسير: پر هغو كسانو چه انعام شوى دى خلور طايفى دى

(۱) نبیین (۲): صدیقین (۳): شهداء (۴): صالحین. د دغه خلورو طايفو تصريح د پاک قرآن په بل ځای کښى شوى ده، ځينو علماؤ ويلي دى چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «يهود» او له ﴿الْقَائِنِ﴾ څخه «نصارى» مراد دى چه د دى مطلب د تائيدولو لپاره ډير آيتونه او روايتونه شاهد دى. له ﴿الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ يعنى له مستقيمى لارى څخه پاتى كسان دوه ډوله (قسمه) دى يو هغه كسان دى چه په ناپوهى سره له سمى لارى څخه محروم او بيرته پاتى دى. بل هغه كسان دى چه دوى سره له پوهى قصداً سرکشى غوره كرى ده، پخوانى او وروستنى گمراهان له دغو دوه ډو طايفو څخه وتلى نشى، «نصارى» په اوله او «يهود» په دوهمه طايفه كښى داخل دى. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) كارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاكي او عصمت اميد لكه چه فرمايى

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

نه «لاره د هغو بدو كسانو چه» غضب كرى شوى پر هغو باندى او نه «لاره د هغو بدو كسانو چه» گمراهان دى

تفسير: (يعنى مونبٍ ته د هغو كسانو سمه او صافه لاره وښيه چه په هغو باندى انعام شوى دى او د هغو كسانو له كېرو وړو لارو څخه مو چه پرى غضب شوى او گمراهان دى چپ (بچ) كره او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالى دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمايلى دى يعنى كله چه تاسى زمونږ دربار ته حاضريږى نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وكړى، نوڅكه د دى سورت يو نوم «تعليم المسئلة» يعنى د غوښتلو شونه» هم دى.

د دى سورت په اوله برخه كښى د الله تعالى ثنا او صفت دى، دوهمه برخه ئى د بندگانو د دعا لپاره ده.

(فائده): ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ الْآيَةِ — د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل — يا د هغه صفت دى، نو څكه ترجمه ئى هم په هماغه تناسب سره شوى ده، په ځينو دهلوى تراجمو كښى دغه ترجمه هسى شوى ده، چه د تركيب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الآية « ۲۸۱ » فنزلت بمعنى في حجة الوداع»

«وهي مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»

«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلها حسب النزول (۸۷)»

«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیه نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ

کښی نازل شوی دی»

«دوه سوه شپږاتیا (۲۸۶) آیتونه او شلووینت (۴۰) رکوع لری»

«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی

(۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

التَّوْبَةِ

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پته خبره او پت راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د عُینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی راښکاره شوی او هغه معناگانی چه د عُینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازى همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازى هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذَلِكَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او تول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کبشی د ﴿رَبِّ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کبشی د ﴿رَبِّ﴾ محل په حقیقت کبشی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکبشی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کبشی ئی د ﴿رَبِّ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَبِّ﴾ (چه کافرانو په قرآن کبشی ﴿رَبِّ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰی عَبْدِنَا﴾ الآية - کبشی راخی.

هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ۝

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: له دغه څایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ. یعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښیی چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویرېږی هغه به هروروی (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلتنه (لتون) کوی، او د چا په زړه کبشی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څنی به څه اندیښنه ولری؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ۝

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب بانندی او قائموی دوی (سم) ادا کوی سره د تولو حقوقو (لمونځ او څینی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی گنی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخی دی. د صلوة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تاکلو (مقررو) وختونو کبشی اداء کړی شی. د تولو عباداتو اصل دری شیان دی.

- (۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لری.
 (۲) هغه امور چه په بدن پوری متعلق او تړلی وی.
 (۳) هغه امور چه په مال پوری مربوط وی.
 په دی مبارک آیت کښی دا دری واړه اصول په ترتیب سره یاد شوی دی.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝

او هغه کسان چه ایمان لری (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوی (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښی د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوی دی، لکه د مکی خلق، او په دغه آیت کښی هغه کسان یاد شوی دی چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه «یهود» او «نصاری»

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دغه (ستایل شوی) کسان (دی) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوی) کسان دی هم دوی په مراد رسیدلی (یا) او دغه (ستایل شوی) کسان هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: یعنی د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادی شوی په دنیا کښی دوی ته هدایت ورپه برخه شو او په آخرت کښی خپلو مرادونو ته رسیدی له دی څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بی برخی دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه بریاد او ابته (خراب) کیږی اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونی څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَسَاءَ عَلَيْهِمْ أَنْذَرْتَهُمْ أَنْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یاکه ته نه وویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخه چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانپری.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۸﴾

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوړونو د دوی او پر سترگو د دوی. (پوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لگول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوړونو باندی ئی مهر لگولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوړونه نه پدی) او پر سترگو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راغی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۸﴾

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخِذُ عُونِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

تگی کوی دوی (په خپل گمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تگی دوی مگر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالی باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی شه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کینی هم دوی ته بیرته ورگرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، گناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه گوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده.

دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترگی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده

«او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ لَّا تَزَادُهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ؕ

په زړونو د دوی کینی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کینی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او (مقرر) دی دوی ته عذاب دیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه هغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابُ الْاٰیٰتِ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله عليه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده فجزاه الله ما اذق نظره.

وَ اِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ قَالُوْا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ۝۱۱

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به دول دول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول) (۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تگ او راتگ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په دیر دار او مدار سره گډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی شو چه ضعیف الاعتقاد او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی او که چا به دوی له فسادونو څخه منع کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هر زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کوونکی) خلق هم داسی خبری او اتري کوی.

اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۱۲

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کونکی مگر نه لری شعور دوی
(پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښی دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشی او د دین په لاره کښی د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کری شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هنه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښی فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښی راگرغولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پتو خبرو کښی شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «سفهاء» ورځی په حقیقت کښی داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالی په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پېښو له خرابو نتیجو څخه نه ویرېږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهررداری کوله او خپلی شپې او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورځی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلیه کری وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾

خبردار اوسع بیشکه دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیبری دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گتو (فاندو) له امله (وجبی) بی آخرت تر شاکری او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل غومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پتو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنګه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿أَحْكُمَ الْخَوَاصِرَ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذْ الْقَوَّالِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ ﴿۱۳﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیطینو (شریانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه ټولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غتان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مونږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیڅکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه گوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خندا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خپرو باندی غولییږی او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتری او هم د هغوی په پتو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتري آورو نو په منده ئی

تاسو ته درسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۵﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کبشی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکبشی)

تفسیر: څرنگه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجبی) داسی گمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فاندی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه گوردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کبشی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کبشی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هر ورو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکری شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشو کبشی ښه ترقی وکری او داسی وغولېږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کبشی هیڅ ونه لوېږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کبشی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کبشی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره ترلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله و له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلٰةَ بِالْهُدٰى فَبَارِكْ تِجَارَتِهِمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۱۶﴾

دا هغه کسان دی چه پیرو دلی اخستلی غوره کری ئی ده گمراهی په هدایت سره نو هیڅ گته (فائده) ونه کره سوداگری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی (حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د گمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئى ذکر وشو، يعنى منافقانو په ښکاره ډول (طريقه) ايمان ومانه او په زړه کېنى ئى کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجى) په آخرت کېنى خوار او په دنيا کېنى داسى بى اعتباره شول چه حق تعالى په خپل کلام کېنى د هغو له احوالو څخه ټولو ته خبر ورکړ، که دوى په ايمان مشرف شوى وى نو په دواړو دارينو کېنى به لوړ (وچت) شوى وو خو اوس دوى د خپل دغه تجارت څخه هيڅ يوه گټه (فائده) وانه خيستې، د دارينو په نقصان کېنى اخته شول او په دى هيڅ ونه پوهيدل، چه د ژبى تش ايمان ئى کافى او نافع وگانه نو په دى خرابى او رسوايى کېنى گرفتار شول، وروسته د دى حال په مناسبت دوه مثالونه بيان فرمايى

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِينَ اسْتَوْقَدُوا نَارًا فَلَمَّا اَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿۱۶﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کېنى) په شان د مثال د هغه چا دى چه بل کړى ئى وى اور (په تپو (تورو) تيارو کېنى) نو کله چه روښانه کړى دغه (اور) هغه ځايونه چه چاپير د هغه دى نو مړه کړى الله د رڼا (رنرا) (اور) د دوى او پريږدى دوى په تيارو کېنى په دى حال کېنى چه هيڅ نه وينى.

تفسير: د منافقانو حال داسى دى. لکه چه څوک په يوه تپه (توره) تياره شپه کېنى د لارى موندلو او له ضررناکو شيانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجى)، اور بل کړى او په لوى بيبان کېنى يوه نرى لاره ځانته پيدا کړى، کله چه په رڼا (رنرا) کېنى لار ورښکاره شى، نو الله تعالى هغه رڼا (رنرا) ترى مړه کړى او هغه په همغه توره تياره شپه او ډاک ميدان کېنى وچ کلک ولاړ وى او هيڅ شى الله نه ورښکاروى، هم داسى منافقانو هم د مسلمانانو له وپړى د شهادت د کلمى له رڼا (رنرا) ځنى غوښته چه کار واخلى، خو سم د لاسه ئى لږ څه فايده (لکه د ځان او مال ساتنه) ترى واخيسته چه د شهادت د کلمى رڼا (رنرا) او نور منافع گړد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُورًا كَمَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿۱۷﴾

(دوى) کانه دى گونگيان دى ږانده دى نو بيرته نه راگرځى دوى (له گمراهى نه)

تفسير: يعنى کانه دى چه رښتيا او حقه خبره نه شى اوريدى، گونگيان دى د حق له اقراره او

رشتیا ویلو، رانده دی د حق له لیدلو او د خپلی گتی (فائدی) او تاوان له کتلو نه چه خوګ کون هم وی گونگی هم وی، نو هغه به په څه دول (طریقه) په لار راشی؟ هو! که یواغی پروند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سری خبره اوریده، پس له دوی غنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له گمراهی او بی لارتوب غنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَّجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ
فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ^{۱۹}

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غت شاخکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی گوتی خپلی په غوړو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرولو له ویری د مرگه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او غوږ دوه (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی. مثلاً اوریدنه، لر په لر ډیری غلیظی او کثیفی وریغی هم وی او د باران شاخکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناخاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چرق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه تول خلق د مرگ له خوفه پخپلو غوړو کښی خپلی گوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چتی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مگر د الله تعالی قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کری ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ دول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذْ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَبْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۰﴾

نژدی ده چه بریئینا په چابکی سره یوسی (نور) د سترگو د دوی کله چه رنا (رنرا) کړی (بریئینا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودربیری (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او پروندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (چه غښتی ئی کنول او رندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته گوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «صراط مستقیم» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی تینگیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریئینا له بریئیدلو سره په تلوو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مگر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو ځنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زرونو باندی داسی مهر لگول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مگر د هغوی زرونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۲۱﴾
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ۗ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَدَاءً وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۲﴾

ای خلقو! عبادت و کړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذابه د الله) هغه (رب) چه گرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (گرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویی ایستی په دی (اویو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه گرځوی له الله تعالی سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندگانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایي او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالی تاسی او نور تول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی تول ضروریات او کردی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالی ځنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان گرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «وحده لا شریک له» یو، او بی ملگری دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ لِهٖ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توتته توتته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا يَرِيحُ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لېوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنگه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لری چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالی کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۳﴾

او را و بولع (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله شخه که یبع تاسی رضتیا ویونکی (په دی دعوی کنبی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کنبی رضتینی یبع چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالی له تولو غنی مدد او کومک (امداد) وغورئ! او معاونت تری واخلع! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لند سورت د قرآن د غو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالی نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو غنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کنبی له تاسو سره مدد وکړی او غه آسانتیا درورسوی!

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۱۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یی ونه کړی شیع پس وساتع تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیوری (گتی) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشع جوړولی نو وویریئ له هغه اور شخه چه له گرددو (تولو) اورو غنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیوری (گتی) دی چه تاسو ئی په عبادت کنبی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنْتُمْ بِهَا مُتَسَابِهَةٌ

او زیری ورکره (ای محمد) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکره شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه را کړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنگه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مگر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه وینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وشکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۰﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله و اخلاقو) ځنی ټولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!
 اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟
 دوهم: «معیشت» چه څه خوړو او چیری اوسو؟
 دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا لِمَا بَعُوضَةٌ فَبَأَفْوَاهًا

بیشکه الله نه پرېږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشی سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی غواب ورکری شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سری تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو غنی غمان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو غنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنګه په خپل پاک کلام کښی د میاشی یا له هغه غنی د کومی لویی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاګی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی بنائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره ګانه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مګر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا وَفَّاءُ﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشی غنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشی د وزرو سره کری شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَنَا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کری ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کری ده الله چه) ګمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره بنیسی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گئی او کافران د حقارت په دول (طریقہ) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو غنی الله تعالیٰ شه مطلب او اراده لری؟ غواب ورکری شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو شخه دیر خلق د گمراهی په کنده کښی لوییری او دیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی شخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (دیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفٰسِقِيْنَ ﴿۳۷﴾ الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ
مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ وَيَقْطَعُوْنَ مَاۤ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖ اَنْ يُّوْصَلَ
وَيُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ ۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او نه گمراه کوی (الله) په دی مثال سره مگر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کری دی الله په هغه سره چه پیوند دی کری شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: د ﴿مَاۤ اَمَرَ اللّٰهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاء، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه و امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان غنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکری او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتیری او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتیری او بیا ئی مشهور کری چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورول) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لگاوه. مطلب دا دی چه د دی نامناسیو حرکاتو له امله (وجبی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو غنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ شه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَانًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۸﴾

خرنگه کافران کبیری په الله باندی حال دا چه وی تاسی مره بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مره کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ رومی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او وړیسی کلکه وینه او بیا یوه توتو غوښه شوی، له رومبنيو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وچی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرگ وخت راشی او مره شی بیا به په قیامت کښی ژوندی کبیری چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو گرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل غومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۹﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی تول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسی پیدا کړی یی او ستاسی د بقاء او گتتی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (دیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکللو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او گتتی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردگار ستا پرېستو ته چه بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر گردو (تولو) بنیادمانو ئی کری دی او هغه د حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کری دی که له پخوانی آیت ﴿ خَلَقَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ جَبِيْنًا ﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوْا اَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرېستو آیا گرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او توپوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی توپوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالی دیر مطیع او فرمان ورونکی بندگان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرېستو ته د بنیادمانو احوال څرنگه څرگند شوی وو؟ په دی کښی دیر احتمالات شته، یا به ئی په پېریانو باندی قیاس کری وی یا به الله تعالی پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پېښیوی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علی نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سری به دیر غولپړی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّي أَنَا أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیبرم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیبری.

تفسیر: پرېستو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنگه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۱﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَعَلَّمَنَا لَنَا إِنْ أَلَمَّا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرېستو ته نو وویل خبر راکړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یی تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرېستو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مگر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالی آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، گته (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توگه (طریقه) ورپه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرېستو ته څرگند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرېستو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یی چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وږ (لائق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مگر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مگر دا زمونږ جزی معلومات د دی خبری وږ (لائق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «یاالله العالمینه! ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يَا آدَمُ أَنْذِرْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ
إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۱۷﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دی شیانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شیانو وویل (الله) آیا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او پوهیږم پر هغو شیانو چه ښکاره کوی ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شیانو چه یی تاسی چه پتوی ئی (په زړونو کښی).

تفسیر: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د ټولو شیانو په نسبت سوال وشو «خلیفه الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربیان او ټولی پرښتی ئی داسی متعجبی او حیرانی کړی چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمایل «آیا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او ښه خبر یم په هغه شیانو چه ئی څرگندوی، او پت ئی ساتی په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندی د علم فضیلت ثابت شو وگورئ چه په عبادت کښی پرښتی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مگر څرنگه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکړه چه پرښتی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالی له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وگرځید او د علم لوی صفت ځکه ورپه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ط

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مگر (سجده ونکړه) ابلیس

تفسیر: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وگرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) تولی پرستی په سجده ولویدی مگر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغراوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرستو سره گډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان خو زره کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو توپولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرستو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنگلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پت، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیگانوب) او بی گناهی ښکاره کړه او د پرستو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د تولو شړل شوو پیریانو په ځای زه د تولی ځمکی والی او متصرف وټاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسې به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالی اراده د آدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تلو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینې په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

أَبِي وَاسْتَكْبَرُ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۴﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مگر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وپوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویې له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وگانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَرَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِيْنَ ﴿۱۵﴾

او وویل مونږ ای آدمه! واوسیره! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیری دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شیء به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انگورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَاَزَلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدېوالی په واسطه) نو ویی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوگنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کښی) د سیند په گرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښویوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخور او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخور او داسی اطمینان او دادگیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالی د نورو مهربانیو مورد هم گرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیری او د الله تعالی د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوره کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ

او وویل مونږ چه کوز شیء (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی تولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شیء! او په ځمکه کښی هستوگنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربرونه (تکلیفونو) درپیشیری ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندگانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۱۳۰﴾

او شته تاسی ته په عمکه کښی غای د هستوګنی او اسباب د ګتی (فائدی) اخستلو تر یوه وخته پوری (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تل نه اوسیرئ! بلکه تر یوی تاګلی (مقرری) مودی پوری به هلته اوسیرئ! او د هغه غای له شیانو څخه به ګته (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیرئ! او هغه تاګلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینی وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعی ډول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۳۱﴾

پس زده کړی آدم له پروردګار خپل څخه شو کلمی پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندی (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پشیمانی په حالت کښی په ژړا او واویلا او په زاری مشغول شو، په دی وخت کښی حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمی د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړی چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمی دا دی

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾
(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ﴿۱۳۲﴾

(بیا) وویل مونږ چه کوز شیع له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئی سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئی پری وکړ چه په دنیا کښی هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسی وه. ښکاره خبره ده چه دی ئی د ځمکی لپاره «خليفة» تاګلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسی فرمایلی دی هر هغه چه زما تابع او منونکی وی نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوی بلکه ګته (فائده) ورته لری.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصرو د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

وَإِنَّا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَنُحْيِيَنَّكَ مِثْلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ تُعَذِّبُونَ ﴿۱۰۰﴾

پس که راغی تاسی ته له ما ځنی کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی بانندی او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پېښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبت وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مر کیدلو له تصور نه چاته ورسپیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مر کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایت سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجبی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاءو علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا ځنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمري له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه گواکی دغه شخص د باچا یا د زمري په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمري سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب گرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمري هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَاخَوْفٌ عَلَیْكُمْ﴾ په ځای ئی ﴿لَاخَوْفٌ فِیْهِمْ﴾ یا ﴿لَا یَاقُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٤﴾
 يٰٓبَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
 بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٥﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گنې آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښې همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریئ (له مناهيو غمان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو شخه مه ویریئ!)

تفسیر: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښې د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکې، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو شخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښې کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاء او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری شخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښې مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو شخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء نی په دوی کښی مبعوث کری دی (توریت) او نور کتابونه نی پر دوی نازل فرمایلی دی، دوی نی د فرعون له عذابہ ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط نی د شام پر هیواد (ملک) قایم کری دی، پر دوی نی «دمن» او «سلوی» خواره نازل کری دی له یوی تیبری (گتی) څخه نی د اویو دوولس چینی دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خوارق نی ورپه برخه کری دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَنذَرْتَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ الآية - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبی چه زه هم وفا وکرم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښی هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توریت» پر احکامو تینگ اوسئ! او پر هر نبی علیه السلام باندی چه در ویی لیوم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملکرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښی پاتی شی بنی اسرائیلو دا گردی (تولی) خبری منلی وی مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی نی پیل (ابتدا) وکړ- په رشوتونو باندی نی خبری او مسئلی اړولی او غلطی نی ورشوولی - او حق به نی پتاوه - وروسته له دی چه خپل ریاست نی قائم کړ د انبیاءو له اطاعت څخه نی سر وغراوه، بلکه د ځینو په وژلو نی هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښی چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینی وی هغه نی بللی کری نو د دی شیانو له امله (وجی) گمراهان شول.

وَالْمُؤَابَبَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَا فِرِيَهٗ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا
 قَلِيلًا ذَرَّ آيَا قَاتِقُونَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کری دی ما حال دا چه (تصدیق کونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیږئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویږیږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه گدوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پتوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پتولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښی لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی نی ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاءو په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښی له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هنوی عُینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق عُنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. عُینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر (نعوذ بالله) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾ الآية - او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی رومینی تکذیب کوونکی مه شی! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لویږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری عُنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له رومینی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معنوره = پوهنده عاصی به وی له عنده دوره نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی = که په غټو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۲۳﴾

او سم قائموی (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو عُیْنو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین شه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهرینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شهبی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی تصور نه کوو او حقه خبره نه پتوو نو دی ته به شه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «الدال علی الخیر کفاعله» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿۳۷﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له خرگندیلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالی د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازې په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالی نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالی تقرب حاصلیږی. ګواکی (ګویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرٰٓءِيْلُ اذْكُرُوْا نِعْمَتِي الَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَ الْاٰلَمِيْنَ ﴿۲۵﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادئ!) یاد کریع نعمت زما هغه چه انعام می کری دی په تاسی او (بل دا یاد کری! چه) بیشکه ما غوره کری یی تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنگه چه د تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښی د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی بیسی چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ورپه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی کری دی او هم د دوی د ناوړو (ناراوؤ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع گانو کښی په مفصل ډول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندی د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو گړدو (تولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿الْمَنْصُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ او ﴿الْمَلٰٓئِكِ﴾ لقب ورپه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ﴾ خلعت ورکړ شو.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا يُجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَّلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۲۶﴾

او وویریرئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیة) او نه به له دوی سره مدد وکری شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی ږومی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توگه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیو وروړاندی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد گاران) راټولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایی چه کوم سری که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور گونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه گټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته گناه هم وکړو الله تعالیٰ په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالیٰ ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنه والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿فَالَّذِينَ شَفَعُوا﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُم سَوَاءَ الْعَذَابِ يُدَارِيحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَعْيِبُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٢٥﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریشودی (د خدمت دپاره) بنځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کښی مصیبت یا نعمت یا... امتحان ؤ له (طرفه) د پروردگار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سری پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلك چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی گانی لری، که د ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بَيْنَكُمُ الْبَحْرَ فَأَبْجَدْنٰكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۶﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه خیری کر مونبر د تاسی لپاره بحر نو نجات درکر مونبر تاسی ته او غرق کرل مونبر عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کریں هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری شخه وتبیتدل او داسی یو عیای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره گیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کری، نو مونبر تاسی ته نجات او خلاصی درکره او د فرعون لښکر مو تول دوب کر. دا قصه وروسته په تفصیل سره راغی.

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿۵۷﴾

او (یاد کریں!) هغه وخت چه وعده کری وه مونبر له موسیٰ سره شلویشت شپې بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور) ته) او وی تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونبر له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده شلویشت شپې او ورغی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لگیا شول، نو تاسی دیر بی انصاف بی چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وتاکه (ونیوه) دا قصه هم په تفصیل سره راغی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۸﴾

بیا عفوه وکره مونبر له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی شکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کرل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسی علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رشتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجَلَ فَتُوبُوا

إِلَىٰ بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یی) ظلم کړی دی تاسی پر عجانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ عجانونه خپل!

- تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایچی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گنلی او سجده ئی ورته کری وه، عینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو
- (۱) : هغه دله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کره او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.
- (۲) : هغه دله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کره مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجده نه منع نه کرل.
- (۳) : هغه دله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکره. په دریمه دله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی دلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی دلی په دی کبئی له سره شرکت ونه کر ؤکه چه هغوی ته د دی توبی هیخ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کری.

ذِكْمُ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٧﴾

دغه (غان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کره توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کبئی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زموږ په «محمدی شریعت» کبئی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کبئی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل ووژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تَرَىٰ إِلَهُنَّ فَجَهَّرَهُ فَأَخَذْتُكَ مِنَ الصُّعْقَةِ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٨﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَدْمِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٩﴾

او (یاد کریئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کریئ مونږ تاسی پس له مرگه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شیء.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کریئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیگنو (فاندو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترغو مونږ پخپلو سترگو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب و چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوی! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوی! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام او یا تنه غوره سری له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واورئ. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی او یا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوبښه! چه په خپلو سترگو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) و چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره تول سره مره شول.

وَزَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوٰی ط كُلُّوْا مِنْ طَيِّبٰتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۵۴﴾

او (یاد کریئ!) هغه وخت چه سوری گرځولی وه مونږ په تاسی ورپخ وریغ (د تیه په میدان کښی) او نازل کری وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکری ده مونږ تاسی ته او ظلم نه وکری دوی پر مونږ باندی (هیخ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون دوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره داگ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د ورپخی سوری وشو، څرنکه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلوی» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو دیر خواړه خواړه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د څوزو گوری) ته ورته وی، کله چه دوی د شپي له مخی ویده کیدل سحر

(گهیخ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سری له هغو څڼی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریتول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوی» وه.

﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکری ده مونږ تاسی ته (یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورغی لپاره ئی د ذخیری (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادللی غوښتنه مه کوئ!.

﴿وَمَا ظَلَمُونَا﴾ الآیه - او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی هیڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادللی غوښتنه وکړه چه نسک، هوره، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکری شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) رپرونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَأَذَقْنَا ادْحُلُوهَا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فكلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَعْدًا أَوْ ادْحُلُوا الْبَابَ سَجْدًا أَوْ قُولُوا حِطَّةً نَعْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَتِكُمْ وَتَسْتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۸﴾

او یاد کړئ! هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسیٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریبی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او وواؤ! (ای ربه وبخښه زمونږ گناهونه!) چه وبخښو تاسی ته گناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کرو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاگ کښی له ډیرو گرغیدلو څخه تنگ شول او د ډیر «من» او «سلوی» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه

درلوده (لرله)، عُجینی وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ او ننوځی په دروازه د دی ښار کښی سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښی ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. عُجینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ څه کږی کړئ!. او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه گردی (تولی) خطاوی بخښلی کیږی او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْرًا
مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤١﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غراوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښی وکړه چه د «حطه» په ځای ئی د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطه) وویل(چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښویدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورگډ شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ نَبِئًا ﴿٤٢﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسی ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیره (گته) (نو چه ویی وهله تیره) (گته) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیری (گتی) څخه دوولس چیني

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسی علیه السلام پر

یوه تیره (گفته) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلی هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سری زیات او د ځینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینو وه. او د پیژندگلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی تاکلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (گتی) له فلانی خوا څخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو ځنی انکار کوی نو (سری نه دی دوی دی چپ له سرتوبه) وگورئ! چه «مقناطیس» په څه دول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاپی) نو دی تیږی (گتی) ته هم الله تعالیٰ هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری ځنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (رابشکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كَلُوبًا وَأَشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ
اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۴۰﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ!
او څښئ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه
تیریرئ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کونکی اوسئ تاسی (په
خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالیٰ وفرمایل چه له «من» او «سلوی» ځنی خورئ! او د دغو چینو له
اوبو ځنی څښئ! او په جهان کښی فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسی خواږه دیر = هوشیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په گناه سره بندیری نعمتونه = په گناه سره زیاتیری زحمتونه

وَإِذْ قُلْنَا لِمُوسَىٰ لَنْ نُّصِِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لِنَارِكَ لِيُخْرِجَ لَنَا مِمَّا
تُنْتَبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصِلِهَا

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ! هیڅکله صبر نشو کولی

مونڀر پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندي پس وغواره زمونڀر لپاره له خپل پروردگار نه چه راوباسی مونڀر ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساکو) د دی او له بادرنگو (ترو) د دی او له هوری (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خوړلو څخه ماره شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونڀر په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونڀر ته له ځمکی ځنی پیدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ أَتَسْتَبِي بُنُونََ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ يَأْتِي هُوَ حَيْرٌ

نو وویل (موسیٰ) آیا بدلوی؟! (آخلع!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرغمان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هوروی پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شی (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کیږی نو کوم ښار ته لار شی چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول دروسیږی لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ وَبَاءُ وَيَغْضَبُ مِنَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایی په سبب) ذلت او محتاجی او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری و رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خواری سبب او د دوی د عُمان وپال گرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ غنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی څرگندولی او تل خپل عُمان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجبی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالی د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالی دوی ته ورښلی ؤ مخونه واپول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالی په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدای په نعمت څوک شی نارضا

کنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِآيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيْنَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٤١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحیی) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاء علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصْرِيْنَ وَالضَّبِيْثِيْنَ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صٰلِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَاَخْوَفُ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوری دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی عُنَى) چه ایمان راوری دی په الله او په ورغ د قیامت باندی او عمل ئی کری دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیخ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرماییل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاؤ اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».

(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصراری) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کری دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ طُحْنًا وَمَا آتَيْنَاكُمْ بَقْوَةً وَادَّكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰۰﴾

او (یاد کری!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلیع هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کری هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وجی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیخ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره څریدل څرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شهبی ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسی علیه السلام ځنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وترلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۱۳۷﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وگرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیرلو) نو هر ورو (خامخا) به شوی وی تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالی فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه گناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اَعْتَدَاْ مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُوْنُوْا قِرَدَةً خٰسِيْنَ ﴿۱۴۰﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شی! بیزوگان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرر ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورخ هم بشکار کاوه، نو الله تعالى دوی مسخ کرل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوگانو په شان واپړول، په دوی کښی که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مگر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مره شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی شوی وه، د دی پیښی تفصیل د «الأعراف» په سورت کښی راځی.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّلْمُؤْمِنِينَ وَمَا خَلَقَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۱۶﴾

نو وگرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښی) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وگرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلی «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبُحُوا بَقَرَةً ﴿۱۷﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل در معلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښی یو سری (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالى دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توتو په هغه مری ووهئ! نو دا مری به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښی». الله تعالى په هم دی ډول (طریقه) هغه مری ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښی قاتل په قصاص ورسید او ورته ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ هٰذَا

ووویل (بنی اسرائیلو) آیا گرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوی؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریډلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توتی له وهلو څخه به مری ژوندی کیږی.

قَالَ اعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٥﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخري کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیډونکی نه وی.

قَالُوا اذْعُرُّكُمْ نَارًا لَّيْلًا بِمِائِيَةِ غَنَمٍ بِمِائِيَةِ غَنَمٍ

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کری مونږ ته چه څنگه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنگه ده هغه غوا چه مری پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنگه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) نی ومومو؟

قَالَ اِنَّهُ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقْرَةٌ لَا قَارِضٌ وَلَا يَكُوْرُ

عَوَانٌ اَبِيْنٌ ذٰلِكَ فَاَفْعَلُوْا مَا تُوْمَرُوْنَ ﴿٦٦﴾ قَالُوْا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوروالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یی! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُنَا رَبَّكَ يَبِّينْ لَنَا مَا لَوْنَاهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
 إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعَةٌ لَوْنَاهَا تَسْرُّ النَّظِيرِينَ ﴿۱۶﴾
 قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواره (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنگ ئی وویل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیره چه تک زیر دی رنگ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواره دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکونکی ده که صحرايي ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَبَهَ عَلَيْكُمْ وَإِن شَاءَ اللَّهُ لَهْتَدُونَ ﴿۱۷﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیری او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هر ورو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیچیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار = همیشه به «تشابه» وه په دوی بار ولیکن د «استثناء» په برکت = لار موندونکی کړل مقصود ته کردگار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلِّمَةٌ لَّا أَسِيبَ فِيهَا

وایی بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربر (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی
 حُمکه او نه اوبه کوی (په ارت سره) کښت، (فصل) ساتلی شوی ده (له
 کارونو، عیبونو یا له نورو رنگونو) نشته هیخ یو داغ په رنگ د دی کښی.

تفسیر: یعنی په اعضاؤ کښی ئی هیخ نقصان نشته او په رنگ کښی ئی د بل کوم رنگ هیخ یو
 داغ او خال نشته، بلکه تکه زیره ده.

قَالُوا لَنْ نَجُتَ بِالْحَقِّ قَدْ بَعُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿۴۱﴾

وویل (بنی اسرائیلو موسی ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه
 دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کړی وی.
 (د قیمت له ډیر والی یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سری وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو
 هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کښی ځائیدل او
 بیا ئی حلاله کړه، دوی داسی نه گنل چه دا غوا به په دومره گران قیمت سره په لاس راځی او
 که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا قَادَرْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۴۲﴾

(او یاد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسی یو سری نو په جگړه
 شوئ په هغه (مقتول) کښی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وئ
 تاسی چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه
 تاسی پټاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالی درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا

نو وویل مونږ چه ووهئ دا مړی په یوی بوتی د غوا (بیا ژوندی شو هغه
 مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هغی غوا یوه توته غوبه په هغه مری ووهله هغه مری د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینی د هغه له پرهاړو څخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول وریرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښی هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۴۶﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئی ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مری (په قیامت کښی) او درښی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښی تول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښی شو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مری هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ فُلُوبَكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مری)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فِي كَالِحِجَارَةٍ أَوْ آسَدًا تَسْوَةً وَإِن مِّنَ الْحِجَارَةِ لَأَبْتَفَجَّرَمِنهُ
الْأَنْهَارُ وَإِن مِّنْهَا لَأَيُّسَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِن مِّنْهَا
لَأَيُّهْبُطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۴۷﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (گتۍ) دی (په سختوالی کښی) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښی. او بیشکه چه له ځینو تیږو (گتو) ځنی خامخا

هغه دی چه خوتیبری (بهیبری) له هغو څخه لویې لویې ویالی او په تحقیق سره
 غینې له دی تیرو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوغی له هغو
 څخه اوبه او بیشکه غینې له دی تیرو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه
 رازغری (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه
 کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له غینو تیرو (گتو) څخه ډیری گتې (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالی ور
 څخه وخی او له غینو تیرو (گتو) څخه لږ اوبه وخی او د هغه رومبنی قسم په نسبت لږی فائده
 ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له غینو تیرو (گتو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو
 کبې یو غانته اثر او تأثر موجود وی، مگر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیرو (گتو)
 څخه سخت دی. نه په هغو کبې څه فائده او نه پکبې د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله
 تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

اَقْتَضَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ
 كَلِمَ اللّٰهِ ثُمَّ يَجْرِفُوْنَهُ مِنْ اَعْقَلُوْهُ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۵﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا
 ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام
 د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا
 چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالیٰ
 د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتگ په وخت کبې له غانه داسی
 خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس
 نه رسیږی د هغه پریشودل ستاسی په اختیار کبې دی.» غینې وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه
 مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کبې ئی لفظی او معنوی
 تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور
 آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ الْقَوَّالِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِبَعْضِهِمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۴۰﴾

او کله چه ملاقات وکری (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوری دی مونبر او کله چه پیوازی شی عینی د دوی له عینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کینی) د دی لپاره چه جگره وکری له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردگار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دشمن ته حجت وربشیع)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توگه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کینی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کینی ورکوی؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږی چه مسلمانان به ستاسی د پروردگار په مخ کینی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه گرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوری، نو دلته تاسی بی جوابه کیږی.»

أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۴۱﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه شه (کفر او نفاق) چه پتوی ئی دوی او په هغه شه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی تول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له گردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پت کړی ؤ خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له تولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پت کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پت هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُونَ ﴿۸۵﴾

او عینی له دغو (یهودانو) شخه آمیان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مگر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مگر خو بی دلیلہ گمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیخ نه پوهیږی چه په «توریت» کنبی شخه شی لیکل شوی دی؟ مگر په هغو شو آرزوگانو خبر دی چه له خپلو پوهانو شخه شی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل شوک نه ورننوخی زمونږ پلرونه او نیکونه هرورمو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیخ دلیل ورته نه لری.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا قَوْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿۸۶﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله مخانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفين خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نژده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی شی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوبنه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکي شی او الله تعالی ته شی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کنبی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری گنی ولول تاو شوی شخی، توری سترگی، میانه قد، غنم رنگ لری.» دوی هغه خبری واپولی او داسی شی ولیکل چه «قد شی اوږد، سترگی شی شنی او شنی شی ساده، سمی او څوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کری او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شی.

وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً ۗ

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیرې به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی غلویښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی غلویښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرگردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کری وی.

قُلْ أَتَّخَذُ تُمْرَةً عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَكُمْ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۰﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایی (او جوړوی) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږی (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایی)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «خلود فی النار» او «خلود فی الجنة» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایي له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شی وتلی.

بَلْ مِنْ كَسَبِ سَيِّئَةٍ وَأَحَاطَتْ بِهٖ حَظِيَّتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسیر: د گناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر گناه تاویدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسی غلبه وکری چه هیخ خوا ئی داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د
چا په زره کبسی د ایمان او تصدیق لیر اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت
یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۸۰﴾ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۸۱﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوَّابًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ إِحْسَانًا وَذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۸۲﴾

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د
دوزخ) کبسی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کیری دی دوی د
نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کبسی تل وی
او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی
اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مگر
یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د
خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مرو) سره! او له مسکینانو سره! او وویبی
خلقو ته (بسی خوری) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئی د
تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وگرځیدئ تاسی (له دی
عهده) مگر (ونه گرځیدل) لیر له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ
گرځوونکی یی (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کبسی داخل
شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَاسْفُكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَخْرُجُونَ
 أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَسْهَوُونَ ﴿۸۳﴾

او (یاد کریں ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونبر عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسعی خانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یی. په خپلو نفسونو په دی چه عهد ترلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شری.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتَخْرُجُونَ قَرِيبًا مِّنْكُمْ
 مِنْ دِيَارِهِمْ تَنْظَهُرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یی چه وژنئ خانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه دله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نصیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی دلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخری (جگری) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تیر ؤ او د بنی نصیر ملگری د خزرج تیر ؤ. د جنگ او جگری په وخت کښی هره یوه دله د بلی موافقی دلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی دلی پر بلی دلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه دله به ئی له وطنه د باندی شرله او د هغو کورونه به ئی لوتل. که کوم سری به دوی ته په دی جگرو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدییه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی شخه اشاره راخی.

وَأَنْ يَأْتُوَكُمْ أَسْرَى تَفْدًا وَهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ
أَفْتُوهُمُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۗ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیة و رکوی تاسی د دوی په عحای شان دا چه حرام کیری شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر عحینو (احکامو د) کتاب (چه فدیة ده) او کافران کیری په عحینو نورو (احکامو د) کتاب چه بی گناه وژنئ په گناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شریئ).

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کینی بندی شی نو د هغه په خلاصولو کینی په ډیره میرانه (بهادری) تول سره ولاړیئ او ملاوی تریئ، مگر په خپله د هغه د وینی د عحیشلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یی نو که غوړئ چه د الله تعالی په احکامو باندی عمل او تگ وکړئ ښایی چه په دواړو عحایو کینی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غروئ!.

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ الْإِخْزَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا لِلَّهِ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۵۸﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مگر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کینی او په ورغ د قیامت کینی گرځول کیری دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوی ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه عحینی احکام منع او له عحینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیة ممکنه نه ده نو عحکه د عحینو احکامو منکر هم مطلق کافر گناه شی او د عحینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کیری. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سری عحینی شرعی احکام منی او په متابعت کینی ئی بوخت وی مگر د عحینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو مخینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی .

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٤٨

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی) .

تفسیر: یعنی دنیوی گټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی گټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالی د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالی په دربار کښی څوک وکړی شی .

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ أَعْيُنِ النَّاسِ بِرُؤُوسِهِمْ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيْتَ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ط

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او پر له پسې استولی وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحیی او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسی زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی) .

تفسیر: د مری ژوندی کول - د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول - او د پتو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مری ژوندی کول .

أَفَلَمَّا جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَصْغَرْتُمْ فَقَرِّبْنَا كَذِّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لونی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله - حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله عليهم الصلوة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِّقَا تَقْتُلُونَ ﴿٨٥﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعيب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعيب عليهم السلام ووژل».

وَقَالُوا قُلُوبَنَا غُلْفٌ ۖ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

او وایي (تمسخرأ) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کری دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی غنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولپوړی او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایي «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شری شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۵۰﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پت او باطل ئی خرگند کر).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزولو پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیدلی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکره، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت ټولی نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِسْمِهَا اسْتَرْوَايَةَ أَن يَكْفُرُوا بِهَا أَنزَلَ اللَّهُ بَعْثًا
أَن يُنَزَّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرش کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کیننی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرخوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کېږي د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازې د دوی له ضد - کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَيُغَضِبُ عَلَى غَضِبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چه نه یوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازې د حسد او ضد له امله (وجی) ئی د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورغنی وگرځیدل.

وَاللَّكْفِيرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝۹

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: له دی څخه معلومیږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی دگناهونو له امله (وجی) دی چه تری پاک شی، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازې هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ط

او کله چه وویل شی دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وایی دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چه کافران کیږي په هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعني «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دى «د قرآن» او «انجيل» منونكى نه دى. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكى دى.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۹۱﴾

ووايه (اى محمده! دغو يهودانو ته) نو ولى به وژل تاسى انبياء د الله (لكه شعيب زكريا او يحيى) پخوا (له دى څخه) كه چيرى وئ تاسى ايمان راوړونكى (په توريت).

تفسير: يعنى يهودانو ته ووايه «كه تاسى په توريت ايمان لرونكى يئ نو بيا مو ولى انبياء ووژل؟ ځكه چه په «توريت» كښى داسى حكم شته - هر هغه نبى چه د «توريت» تصديق وكړى، تاسى له هغه سره مرسته (مدد) وكړئ او خامخا ورباندې ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلى دى چه پخوا له دى څخه تير شوى دى لكه حضرت زكريا او حضرت يحيى عليهما السلام چه د (توريت) په احكامو ئى عمل كاوه او د (توريت) د ترويج او تاكيد له پاره راليدل شوى وو. په دى خبره كښى هيڅ ناپوه ته كومه انديښنه او شك نه پيدا كيږى چه دى پيغمبرانو د توريت تصديق كاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿۹۲﴾

او خامخا په تحقيق سره راوړى وى تاسى ته موسى ښكاره (معجزى) بيا ونيوه تاسى خوسى (سخى) (په خدايى سره) پس د تلولو د موسى (د طور غره ته) حال دا چه تاسى وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دى معبود نيولو د خوسى)

تفسير: يعنى په خپله حضرت موسى عليه السلام چه تاسى د هغه په شريعت باندې قائم يئ او د هغه شريعت له امله (وجى) د نورو شرايعو او حقه و ادبانو څخه انكار كوئ تاسو ته ئى ډيرى ښكاره نښى او معجزى دروښودى لكه همساء، يدبيضاء، د سيند څيړول او نور مگر كله چه موسى عليه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسى د هغه په غياب كښى خوسى (سخى) خپل معبود وټاكه (مقرر كه)، حال دا چه موسى عليه السلام ژوندى او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت كښى پر موسى عليه السلام او د هغه په شريعت ستاسى ايمان چيرى ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وجبی) تاسی موسوی شریعت داسی تینگ نیولی دی چه د الله تعالی احکامو ته هم غوړ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان ییغ او ستاسی پلرونه او نیکه گمان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسی علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا تَبْتَغُونَ بِقُوَّةٍ وَاَسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلي هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبیر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوښی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینگ ونیسئ! څرنگه چه غر مو په سر څوړند ؤ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنگ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینگ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِسْمَايَا مُرْكُمِ بِيْءِ اِيْمَانِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَ ﴿١٧﴾
قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِّنْ
دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَتُّواْ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری بیع تاسی ایمان راوړونکي. ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرگ که چیری بیع تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ شوک نه داخلیری او مونږ ته هیڅ یو رب (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالی فرمایي که په رښتیا سره تاسی جنتیان بیع نو له مړینی څخه ولی ویریږی؟»

شوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ■ خوښ به ئی نه وی دنیا بیع چرچی راحت دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ■ دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا اِبَاقَدَّامَتْ اَيْدِيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۭٔ
 بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٩﴾ وَلَتَجِدَنَّهٗمۡ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوَتِهِمْ
 مِّنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اَيُّوْدٌ اَحَدٌ هُمْ لَوْ يَعْمُرُوْنَ الْاَلْفَ سَنَةً
 مَا هُوۡ بِمُزَحَّزَجَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ اِنَّ يُّعَمَّرُوْنَ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۭٔ
 يَّعْمَلُوْنَ ﴿٥٠﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاءو او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هر ورو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو څنی (هم) چه مشرکان دی، خوشوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئ) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کری دی چه له مرگه دیر لری تنبتی او ویریوی چه وروسته له مرینی مونو ته هیخ یوه گته (فائده) نه رسیوی تر دی حده پوری چه له مشرکانو غخه هم دوی دیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه دول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۹۸﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿۹۹﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر شوک چه وی دشمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) عککه بیشکه هغه (جبریل) نازل کری دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر شوک چه وی دشمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دشمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرشته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونو سره دشمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربرونه (تکلیفونو) پېښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرښتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونو به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالی داسی فرمایي «گردی پرښتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیخ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دشمنی کوی بیشکه چه الله تعالی د هغوی دشمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا الْآلُ

الْفٰسِقُوْنَ ۙ اَوْ كَلِمًا عَهْدًا وَعَهْدًا اٰتٰنَا لَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۱۵

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق نازل کری دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی).
آیا هر کله چه وږه کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی دلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتړی، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترگی پتوی او تر شایې غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَاً فَرِيْقٌ مِّنَ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكِتٰبَ كَتَبَ اللّٰهِ وَّرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَانَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۱۶

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی دلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کینی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «مامعهم» ځنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د «توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی دلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیخ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او غه اوامر او نواهی هم پکینی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له هغوی غنی د نورو الهی احکامو په نسبت غه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ ؕ وَمَا
كَفَرُ سُلَيْمٍ ؕ وَلَكِنَّ الشَّيْطِينَ كَفَرُوا وَيَعْلَمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهِ ۗ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۗ وَقَدْ عَلِمُوا
لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ۚ وَسَوْلَايَسَ
مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۱۶۷﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ
آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَتُوبَهُنَّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا
يَعْلَمُونَ ﴿۱۶۸﴾

او متابعت وکړ یهودانو د هغه شخه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه د) باچاهی د سلیمان کینی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئی زده او په متابعت ئی لگیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی ؤ په دوو پریښتو په (ښار د) بابل کینی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی) ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی کاوه په هغه سره په منځ د میره (خاوند) او بنځی د هغه کښی؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی سحر او رشوت د توریت په تحریف)

که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری «توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او له پاک الله ځنی به وپریدل او له مناهیهو به لری گرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پرینود او د سحر - جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(۱): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو ځنی کودی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کودی مونږ ته له ده ځنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالی فرمایي چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(۲): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرنستی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز گڼلو له امله (وجی) سری کافر او ایمان ته ئی زوال ورسپړی» که سره له دغه نصیحت به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندگانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایي چه له هسی علومو ځنی آخرت ته هیڅ یوه گڼه (فائده) نه رسپړی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه گڼه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالی له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبپړی که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پرینود ﴿خَيْرَ النَّبِيَّاتِ وَالرِّسَالَةِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان شوک نه پوهیږی ■ هغه کله خپل مقصود وته رسیږی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۰۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او وویئ (په غای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غورو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په غینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زموږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! اوکه وایئ هم نو ﴿انظُرْنَا﴾ وویئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شی! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «راعینا» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زموږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿راعِنَا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَا يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِّنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۱۰۸﴾

نه خوښوی (دوست نه گنی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کره شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی (کینی) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه شوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله ثبیتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوبه دا وه چه د دوی له تیره دی وی. مگر دا خو د الله تعالی لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تیر کښی پیدا کر.

مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نَسِيهَا تَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۶﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیه یا هیروو ئی (له زرونو) د مؤمنانو څخه نو رالیرو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه بڼه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالی د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالی فرمایي چه نه په لمرنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿أَحْكُمُ الْعَالَمِينَ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وگنه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ قَرِينٍ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۱۷﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبیداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیخ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددگار (چه له نازله عذاب مو خلاص کری)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په کردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندگانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندگانو ته منافع او ښیگنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلِ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ
الْكُفْرَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿۱۷۸﴾

آیا اراده لری تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد ځنی) لکه چه سوال کری شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کره سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شپهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار ځنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیخ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاؤ په نسبت هسی شپهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّدُّوْكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كَقَارِئِهِمْ سَدًّا مِّنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ

خوشوی (او دوست گنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وگرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سبیه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سبیه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی دیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری خو په هر دول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی ځنی واپوی او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم تول حق او رشتیا دی.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۝

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وگرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پائ (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه تول یهودان د مدینی منوری له چار چاپیر ځنی وشړئ.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هر ورو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه دیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

مِّنْ خَيْرٍ تَقَدِّمُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او سم دروئ (ادا کوئ له تولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومع (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شی چه کوی ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیری اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لگیا اوسئ! ځکه چه الله تعالی ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شی ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرًا

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مگر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرٌ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یی صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیری) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده - او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیری (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالی احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصْرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصْرَىٰ
لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایبی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیخ شی (له حق دین شخه) او وایبی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیخ شی (له حق دین شخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجبی) کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ
يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۳۷﴾

هم دا رنگه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جگړی) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو شخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او گمراه گنی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول گمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشی.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیری کله چه ئی ﴿كَذَلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت ؤ؟ ځینی وایبی مفسران هسی ځواب وایبی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذَلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایبی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه گانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه شخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منع کښی مشابهت سره شته یعنی څرنگه چه دوی نورو ته گمراه وایبی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه عُنَى دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیلہ دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیلہ یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَتَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهِ ۗ

او شوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یاد کړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په وړانولو (او شاپولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وگرځول. مگر هغه کسان چه کوم مسجد وړانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُولَٰئِكَ مَا كَانُوا لَكُمْ أَنْ يُدْخِلُوهُمْ إِلَّا خَافِيْنَ ۗ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مگر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَزْبٌ

دوی ته په دنیا کښی ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۰۷﴾ **وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ
وَالْمَغْرِبُ قَائِمًا تَلَوَاتِمًا فَاتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ ط**

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وگرځوی (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جگړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالی فرمایي چه الله تعالی په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښی نشته، بلکه له ټولو امکانه ؤ او جهاتو ځنی منزله دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالی مو وینی او ستاسی عبادت قبولی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو بانډی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۱۵﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت دده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو ځنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندگانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه ځنی مخالف تگ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ كُلُّ لَّهُ قٰنِطُوْنَ ﴿۱۹﴾ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط
وَ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۲۰﴾

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکى ده ده لره (له زوی غخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ءمكى كینى دى (سره له آسمانو او ءمكى ملكأ، خلقأ وعبيدأ)؛ تول ده لره حکم منونكى (او مغلوب) دى. نوى (بى له نمونى) پيدا كوونكى د آسمانو او د ءمكى دى؛ او هر كله چه اراده وكړى د يوه كار نو بيشكه هم دغه خبره ده چه وایی هغه كار ته چه وشه! نو هغه وشى.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایي چه د ده ذات له تولو هسى خبرو ءنى پاک او منزه دى. بلکه تول موجودات بیخى د ده مملوک او مخلوق او مطیع دى.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ اَوْ نَاتِينَا آيَةً ط

او وایی هغه کسان چه دوى نه پوهیږی (یا ءغان نه پوهوى) ولى خبرى نه کوى له مونږ سره الله (پخپله) یا ولى نه راءى مونږ ته يو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کینى دى هغوى تول سره وایی چه الله تعالیٰ ولى بى له وسیلى له مونږ سره خبرى نه کوى؟ یا کومه يوه داسى نښه نه راښیي چه مونږ د هغى له اوریدلو یا لیدلو ءنى ستا د رسالت تصدیق وكړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ط

تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيٰتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُوْنَ ﴿۲۱﴾

هم دا رنگه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی غنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنگ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینگ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿۱۹﴾

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیږی ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴿۲۰﴾

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شی نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ط

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلِئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَّالِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددگار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بیچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ
بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ۝

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضای نئی عمل کاوہ او پہ پاک قرآن نئی ایمان راوری و لکہ حضرت عبداللہ بن سلام رضی اللہ تعالیٰ عنہ او د ہنہ ملگری یا د (جعفر طیار رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہنہ ملگری چہ ورسرہ لہ حبشی راغلی وو) دا آیت د ہغو پہ بارہ کبھی دی یعنی دوی «توریت» پہ غور سرہ لوست او ہم دوی تہ ایمان پہ برخہ شو او ہنہ کسان چہ لہ خپل کتاب غنی نئی انکار وکر او پہ ہغو کبھی نئی گوتی ووهلی او سرہ وایی راوہ او تحریف نئی وکر، نو دوی زیانکاران - خائنان او خاسران شول.

يٰۤاِبْنِيۤ اِسْرٰٓءِيۡلَ اذْكُرْ وَاِنۡعَمۡتِيۤ اِلَيَّ اَنْعَمْتُ عَلَيۡكُمْ وَاِنِّيۡ فَضَّلْتُكُمْ عَلَيۡ الْعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۳۱﴾
 وَاَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجۡزِيۡ نَفۡسٌ عَنۡ نَّفۡسٍ شَيْۡاٌ وَلَا يُقۡبَلُ مِنْهَا عَدَلٌ وَلَا تَنۡفَعُهَا
 شَفَاعَةٌ وَّلَا هُمْ يُنۡصَرُونَ ﴿۱۳۲﴾

ای بنی اسرائیلو (اولادہ د یعقوبہ!) یاد کریئ نعمت زما ہنہ چہ انعام کری دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کریئ چہ) بیشکہ ما غورہ کری بیع تاسی (یعنی نیکونہ ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او وویریری، لہ (عذابہ د) ہنی ورغی چہ لری کولی بہ نہ شی ہیخ نفس لہ ہیخ (کافر) نفس شخہ ہیخ شی (لہ عذابہ) او نہ بہ شی قبلولی لہ دغہ نفس شخہ بدل (فدیہ) او نہ بہ نفع رسوی دہ تہ شفاعت (سپاربت د ہیچا) او نہ بہ لہ دوی سرہ مدد وکری شی (پہ دفع د عذاب کبھی).

تفسیر: د ہغو خبرو یادونہ چہ پہ شروع کبھی بنی اسرائیلو تہ شوی وہ، اوس بیا د ہغو تولو حالاتو د یادولو غنی وروستہ بیا ہم د ہمغو یادونہ د تاکید او تنبیہ او ویشولو لہ املہ (وجی) کری شوی دہ چہ ہنہ نئی پہ زہہ شی او د ہدایت پہ لوری راوری او لا ہنہ خرگندہ شی چہ لہ دی قصی شخہ اصلی مقصد ہم دا دی.

وَإِذۡ اٰتٰىنَا اِبْرٰهٖمَ رَبِّہٖۤ اِبْرٰهٖمَ بِکَلِمٰتٍ فَاَتَّخٰنَہُنَّ

او (یاد کرہ ای محمدہ!) ہنہ وخت چہ وازمایہ ابراہیم لہہ پروردگار د دہ پہ شو خبرو نو دہ پورہ کری ہنہ (خبری).

تفسیر: لکہ اوامر - نواہی او سنن - د حج افعال - ختنہ - سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چہ حضرت ابراہیم علیہ السلام د اللہ تعالیٰ د احکامو سرہ سم ہنہ تول پہ دیر اخلاص

سره په غحای راوړی دی او ټول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا گرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا

وویل (الله) چه بیشکه زه گرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تگ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا اِيْتَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۳۳﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وگرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او څوڅات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او گرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تگ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه ټول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لار شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تگ کوی او تاسی له دی طریقی ځنی مخ اړولی دی. په رومینیو آیاتو کښی ئی خپلی ښیگنی (فائدو) او انعامات راوښوول - اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو ځنی ښه او افضل گڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایلی او د دی تذکر په منځ کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَأَدْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وگرځوله مونږ كعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هر کال د حج له پاره خلق هلته سره راټولېږي او هلته د حج ارکان ادا کوي - نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږي. یا هلته په بل هیچا څه تجاوز او تیری نه کیږي.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّٰٓةً

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیره (گټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیری (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیری (گټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیره (گټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیری (گټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهْدًا إِلَىٰٓ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَآبَيْتِي لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٧٥﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه گرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له ټولو چټلیو (گندگو) ځنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وگرخوه دا بنار (چه کعبه می په کنبی ودانه کری ده) غای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کنبی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کری وه چه دا میدان دی ودان او مأمون بنار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَأَرْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی غنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی غای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور ډیری کړه! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک غای د کفارو له لوټ (پلیتغ) او کندگغی څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَيَسَّ الْبَصِيرُ ﴿۱۳﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکرم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوغم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد غای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کنبی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسوا له ایمان لرونکی بل چاته نه ورسپړی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا

إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه پورته کرل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبی او اسمعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کره (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښی قبول کره! (چه د کعبی ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۳﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

ای ربه زمونږه او وگرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وگرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کره توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کره (ولیره) په دوی کښی یو رسول له دوی څخی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیږی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له گناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښی).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوڅاتو (نسل) کښی یوه حکم منونکی ډله پیدا کره! او یو داسی رسول په دوی کښی ولیره! چه هغو ته کتاب او حکمت وښی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الكتاب» غنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَّرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ اِبْرَاهِمَ الَّذِي سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
 وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۳۰﴾ اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهٗ اَسْلِمْ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ
 الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۳۱﴾ وَوَضٰى بِهَا اِبْرٰهٖمُ بِنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ يٰبَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمْ
 الدِّيْنَ فَلَا تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کری و مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کری و په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کری دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یی (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی و. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناو غنی هم سر غروی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستی آیت کښی راغی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه «الاتصل الا وانت خاشع» یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله شخه.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَاللَّهُ ابْنُكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۶﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرگ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د خه شی عبادت به کوئ پس له (مرگه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ تول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاؤ ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور تول بی دینان دی او له اسلام شخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۷﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه خه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه خه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه خه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په گناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلظه او چتی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، خه ئی چه کړلی وی هغه به

ربیبی او هر غه ئی چه کری وی هغه به ئی په مخ کښی راغی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شع! یهودان یا (شع) نصرانیان چه سمه لاره ومومع.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شع! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شع چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مَلَّةَٰ اِبْرٰهٖمَ حَنِيفًا وَّمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی-دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له گردو خرابو مذاهو غځی بیل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو غځی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقې په شرک کښی اخته ییغ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازی مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید - نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښی ټول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو غځی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیری، او په ټولو جزئیاتو کښی تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښی دی.

(دریم): د گردو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوٰة

والسلام ملت سره یو دی - او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ
رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۰﴾

وایې (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسی ته او (ورکړی شوی دی) عیسی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاء ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاږه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په ټولو انبیاء او کتابونو ایمان راوړو. او ټول حق گڼو او هر یو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو ځنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو ټولو ادیانو تکذیب کوی. اګر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاء هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا
هُمْ فِي شِقَاقٍ ؕ فَيَسْئَلُكُمْ اللَّهُ وَهُوَ السَّعِيدُ الْعَلِيمُ ﴿۱۳۱﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاری) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئى مىخ وگرڭاوه (له ايمانہ) نو بيشكه هم دا خبره ده چه دوى (له تاسى سره) په مخالفت كښى دى، نو ژر ده چه كافي به شى په (دفع د شر) د دوى كښى تا لره الله، او هم دى دى ښه اوريدونكى (د احوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسير: يعنى د دى له دښمنى او ضد څخه مه ويريږئ! پاك الله د هغوى له شر او ضرر څخه ستاسى ساتونكى دى. هغوى تاسى ته هيڅ وړاندى نشى رسولى. الله تعالى د ټولو خبرى آورى او په ټولو احوالو او نيتونو خبر او پوه دى.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً دَوْخُنْ لَهُ عِيدُونَ ﴿۳۶﴾

(او وائى اى مؤمنانو! چه مونږ الله رنگ كړى يو) په رنگ د الله او څوك ښه دى له الله څخه له جهته د رنگه (د دين) او مونږ خاص ده لره عبادت كوونكى يو.

تفسير: يهودان له دى آيتونو څخه واوښتل او اسلام ئى ونه مانه. او نصرانيانو هم انكار وكړ او د لاقو او باتو په ضمن كښى به ئى ويل چه له مونږ سره داسى يو رنگ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانيانو دا دود (رواج) وه چه يو ډول (قسم) زير رنگ ئى جوړ كړى ؤ او كله به چه په دوى كښى كوم وړوكى پيدا كيده، يا به كوم سړى د دوى په دين كښى داخليده، نو دوى به په هغه رنگ رنگاوه او په هغه كښى به ئى غوته كاوه چه سوچه او ستره نصرانى شى. نو پاك الله فرمايى چه «اى مسلمانانو! ووايې چه مونږ د الله تعالى په رنگ سره رنگ شوى يو چه ايمان دى. حق دين مو منلى دى چه د دى حق دين له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولى ناپاكي او ناولتياوى او نور كشافات (خيرى) بيخى لرى كيږى او هر مسلمان پكښى پاك، صاف كيږى.»

قُلْ أَنَحْنُ جُنُودَ اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَأَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿۳۷﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) ايا جگړه كوئ تاسى له مونږه سره په (دين) د الله كښى حال دا چه هغه دى رب زمونږ او رب ستاسى، او مونږ لره دى عملونه زمونږ او تاسى لره دى عملونه ستاسى، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگری کول او داسی گنل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (ور) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زموږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غونډی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زموږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا
 هُودًا أَوْ نَصْرًا قُلْ أَعْلَمُ بِمَا اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
 شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنْ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

آیا وایي تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پتوی له خلقو (ثابته) شاهدی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمعیل او نورو انبیاء علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایي ﴿ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا ﴾ نو اوس راویښی! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۱﴾

دغه بوه ډله وه چه په تحقيق تيره شوى وه، هغوى لره ده (جزا) د هغه شه چه كرى ئى وى، او تاسى لره ده (جزا) د هغه شه چه كرى دى تاسى، او نه به پوښتيدلى كيږئ، له هغه شه چه وو دوى چه كول به ئى.

تفسير: هم دا آيت وړاندې تير شوى دى، هر كله چه د دى كتابيانو په زړونو كښى تكبر او غرور غاى نيولى ؤ او داسى ئى گنل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وى، بيا به هم زمونږ پلرونه شفاعت كوى او بښنه به راته غواړى، نو ځكه د داسى چتى (بيكاره) خيالانو د لاسه ترديد كيدلو لپاره ئى هغه آيت بيا مكرر بيان وفرمايه داسى وپوهيږئ چه په پخوانى آيت كښى كتابيانو ته خطاب ؤ. او په دى آيت كښى له (محمدي) امت سره مخاطبه ده چه په دى چتى (بيكاره) خيال كښى د هغوى متابعت او پيروي مه كوئ! ځكه چه دا راز (قسم) هيلى (اميد) او توقعات هر سړى د خپلو مشرانو او مرو غنى په خپل زړه كښى كولى شى چه داسى تخيلات او توقعات بيخي غلط او چتى (بيكاره) دى. اوس وروسته له دى نه د يهودانو او نورو مشركانو د يوى بلى ناپوهى او حماقت څخه اطلاع وركوله كيږى چه د قبلې د تحويل په نسبت عنقريب راتلونكى دى.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَدَهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِمْ

ژر ده چه وبه وایی ناپوهان له خلقو چه شه شی وگرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی شخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکی شریفی شخه مدینی منوری ته تشریف راوړ، تر ۱۶ - ۱۷ میاشتو پوری ئی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبی شریفی په لوری مامور شول، چه خپل مخ وگرځوی. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینی ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شهبو کښی ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پوری کرل، او داسی به ئی ویل «دوی خو تراوسه پوری د بیت المقدس په لوری چه د تولو انبیاء قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی شه وشول چه هغه د پخوانیو انبیاء قبله ئی پرینوده؟ او د کعبی په لوری ئی مخ وگرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رخی، (کینی) حسد او عداوت له امله (وجی) یی داسی وکرل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښی متردد او متحیر دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کیږی»

د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب شخه چه الله تعالی ئی وروسته فرمایي، دا جگړه داسی پای (آخر) ته رسیږی، چه د هغه له اوریدلو ځنی هیچا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی.

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۱۴۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدایت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدایت یی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رأیی له متابعت، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ ځنی داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د تولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟ او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هو! په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له تاکلو (مقررولو) ځنی د عبادت د طریقی ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښی، او ځینو ته بله. د تولو ځایونو او مواقعو څښتن (خواند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښی، چه له نورو تولو لارو ځنی ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوتاکله (مقرره کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له تولو قبلو ځنی افضله او بهتره ده.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) گرځولی یی مونږ تاسی یوه ډله غوره دپاره د دی چه شیع شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاء له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له تولو قبلو ځنی افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له تولو امتو ځنی افضل او ستاسی رسول می هم له تولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو تولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او وویی چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندې شاهدی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بیخی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهدی په مونږ څرنگه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا تولی خبری د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی څخه راڅرگندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم الیقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهدی لولو.

(فائده): - د «وسط» یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوروالی شائبه پکښی نشته. او له افراط او تفریط څخه بیخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا اِلَّا لِنُعَلِّمَ مِنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقْبَيْهِ

او نه ده گرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مگر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته گرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس تا کلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتى نعلم - فلیعلمن - لما یعلم الله - لنبلونکم - الا لنعلم» او نورو آیتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو ټولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالی علم پر دغو پیښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالی علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَنَا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینی د داسی علم معنی رؤیت گنلی دی. ځینی دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینی د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری گرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا - مدح او ذم مترتب

کیبری. او هم دا ئی غوره کری دی. ئینو راسخینو مدققینو د دی په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلی دی د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿وَأَنَّ اللَّهَ تَدَّ احَاظِرِ لَشَىٰ عَلَمًا﴾ له ارشاد سره سم تول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ئینی نیولی، تر قلیل او کثیر پوری د پاک الله په حضور کښی موجود دی، او د تولو شیانو «علم» له هغه سره غوند او یو ئی دی. د هغه په «علم» کښی هیخ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخی نشته. مگر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندی وروسته شمیرل کیبری. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښی گرد (تول) سره یو ئی لکه یو شی موجود دی. نو ئکه دلته ماضی، حال او استقبال ایستل بیخی غلط کار دی. البته په هغه تقدم او تاخر کښی چه دوی ئی یو له بله سره لری، دا دری واړه زمانی بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) څرگندیږی، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښی د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښی له هغه څه نه چه ده ته معلوم دی له خپل علم سره سم کلام فرمایلی او کله د دی واقعاتو د تقدم او تاخر لحاظ کوی، په رومبنی صورت کښی د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی، او د استقبال صیغه هیخ نه مستعملیږی، او په بل صورت کښی حال استعمالیږی. په هر ئی کښی چه راتلونکی واقعات د ماضی په الفاظو سره بیان فرمایلی لکه ﴿وَتَأَذَىٰ اَهْضَبِ الْجَنَّةِ﴾ او داسی نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چه د حق تعالیٰ په مخ کښی هغه تول سره مستحضر او تر نظر لاندی دی. او هر چیری چه تیر شوی امور د استقبال په صیغه سره بیان شوی دی، لکه ﴿الْاَتَمَلُو﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندی ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دی، مگر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دی، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشی. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه مونږ ته د اشیاء علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږی یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً مونږ کله اور په خپلو سترگو وینو، او کله مو له سترگو پت وی، او د هغه د لوگی له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ئلی د دی دواړو علم مونږ ته یو ئی او یو له بل سره گډ حاصلیږی. مثلاً کله چه مونږ اور پخپل مخ کښی گورو ښکاره ده چه اور او لوگی ئی دواړه یو ئی زمونږ په نظر کښی راخی. نو په دی صورت کښی په دواړو قسمونو زمونږ علم په اور باندی حاصل شو هم بلا واسطه ئکه چه مونږ اور پخپلو سترگو گورو، او هم په واسطه سره یعنی د اور علم د لوگی په واسطه. او دا دواړه علمه یو ئی څرگند شوی دی، وړاندی او وروسته پکښی له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښی داسی محو او ورک شوی دی چه هغه ته هیخ فکر او خیال هم نه ورغی. هم داسی کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ئی حاصلیږی مثلاً که لوگی او اور دواړه سره یو ئی وینو، په دی ډول (طریقه) کله د یوه شی علم بلا واسطه او د دوهم شی علم د اول شی د علم په واسطه یو ئی حاصلیږی مثلاً د لوگی علم بلا واسطه او د اور علم د لوگی په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوگی علم د اور په واسطه دواړه یو ئی سره پیدا کیږی، مگر کله چه قلم پخپل لاس کښی آخلو او پری لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ئی سره خوځیږی، خو بیا هم داسی ویلی کیږی چه رومبنی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مگر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درنکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د ټولو شیانو علم په دواړو ډولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقو سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وگنئ نو هر چیری چه د الله تعالی د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیری، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالی د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی - نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکری شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوری، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیری مگر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو ټول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیری، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لویری او حیرانییری چه د الله تعالی په علم کښی حدوث ثابت شو- مگر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا ټول سره سم او یو له بله سره مطابق گنئ. والحمدلله.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بیشکه دی دا گرځیدل (کعبی ته) هر ورو (خامخا) دیر درانه مگر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: رومی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرره شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توگه (طور) بیت المقدس قبله مقرره شوه، او ټول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس بانندی دروند وی، نو پاک الله فرمایي چه بیشکه د

کعبی شریفی په غای بیت المقدس قبله گرځول، پر خلقو ښه ونه لگیدل. په عوامو مسلمانانو له دی سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبی شریفی په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج غنی مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین غنی دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمیز لیاقت ئی درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کعبی بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی گنله. مگر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبی شریفی او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دی دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ټولو انبیاءو د کمالاتو جامع او د دوی رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلکه ټول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دی خیری له امله (وجی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کبئی له ټولو پخوانیو انبیاءو سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِعَ آيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوُّوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲۹﴾

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا دیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی ټول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورولودی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کبئی مره شوی دی، د هغوی په ثواب کبئی به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کبئی د هغه تلافی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وجی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پېښوی.

قَدْ نَرَى تَوَلَّيْتَ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلْتَوَلَّيْنَاكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) گرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وگرځوو هر ورو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوښوی.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائیق) او مناسبه وه، نو له تولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوری یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوری لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وجی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری گرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوری حکم راکری شی چه بیا د کعبی په لوری لمونځ وکرم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوری مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه بنائی په هغی پرښتی باندى ئی سترگی ولگیوی چه داسی زیری ورکری، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

قَوْلٌ وَهَكَذَا شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوری د مسجد الحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسیر: یعنی د کعبی شریفی په لوری. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمه په مسجد کښی د ماسپینین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعتی ئی د بیت المقدس په لوری ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوری پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوْكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وگرځوی (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښی - په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په درباب کښی په غره یا په ډگر (صحرا) کښی - یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی - هر چیری چه بیع د بیت الحرام په لوری لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۷﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکری شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو غنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلی د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غور مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو ټولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلی تحویل هم حق گنی، خو د رخی (کښی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالی د دوی په ټولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کری.

وَلَيْنَ آيَاتِ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ تَاتِعُوا قِبَلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبَلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبَلَةَ بَعْضٍ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکری شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلی ستا او نه ئی ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلی د دوی او نه دی غښی د دوی تابع کیدونکی د قبلی د غښو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلی استقبال حق گنی، خو د رخی (کښی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت غنی سترگی پتوی، نو له هغوی غنی د خپلی قبلی د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه ټولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زموږ په موجوده قبله باندی تینگ پاتی کیدی، نو موږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نسی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکړی! مکر د دوی دا خیال چتی (بیکاره) او باطل دی. ته هیڅکله د هغوی د قبلې متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبی استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلې په نسبت وروسته پریردی رومی دی پخپلو منځو کبشی دوی د قبلې جگره صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلې په امر کبشی ډیری جگری او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفع پکبشی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کبشی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلِیْنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذْ لَیْسَ الظَّالِمِیْنَ ﴿۱۳۰﴾

او هروروی (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کبشی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لړی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلې متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له دلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلې متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او گمراهی ده.

الَّذِیْنَ اتَّبَعَتْهُمْ اَلْکُتُبُ یَعْرِفُوْنَہَا کَمَا یَعْرِفُوْنَ اَبْنَآءَهُمْ وَاِنَّ فَرِیقًا مِّنْهُمْ لَیَکْتُمُوْنَ
اَلْحَقَّ وَهُمْ یَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳۱﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّکَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِیْنَ ﴿۱۳۲﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی غامن خپل او په تحقیق چه یوه دله له دوی (یعنی کتابیانو) غنی خامخا پتوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهیږی (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شبهی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو پوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب - قبیلی - مولد - مسکن - شکل - اوصاف او له ټولو احوالاتو غنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندگلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له ترده او تأمله پیژنی، مگر دا خبره غینی ښکاروی او غینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پتوی، مگر د دوی له دی حق پټولو غنی هیڅ شی په لاس نه ورغی، لیکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالی له لوری وی. کتابیان نی منی که نی نه منی. د دوی له مخالفت غنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّئُهَا فَاَسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِنَّ مَا تَكُوْنُوْنَ اِيَاتٍ بِكُمْ
اللّٰهُ جَمِيْعًا اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۰۲﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ څرغونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شی! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه ییغ (تاسی) رابه ولی تاسی الله ټول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلی (مقرر کری) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وڅرغوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جگری ته ملا تړل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی تگ کول په کار دی. او له داسی جگرو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه ییغ

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښی گرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښی مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی گڼل کیږی، لکه چه تاسی گردو (تولو) په یوه لوری مخ گرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښی په خوشو جگړو بوخت (مشغول) یی!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَمَا لِلَّهِ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٤﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وگرځوه! ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او بیشکه دا مخ گرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښی چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او په هرځای او هر وخت کښی چه یی (ای مومنانو) نو وگرځوی (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د څرگندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿قَدْ زُرْنَا فَكَلَبَ وَجْهَكَ﴾ الآیه - څخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مَوْلَاهَا﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿لَا تَلْبِسُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةً﴾ څخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهی احکامو کښی نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښی ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښی د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښی د امکانه و تعمیم، او په دریم آیت کښی د ازمنه و تعمیم مراد دی.

لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی غنی نو مه وپریږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وپریږئ له ما غنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیږی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی غنی ولی مخالفت کوئ؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض مخای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو منی. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ!.

وَلَا تَمَنَّوْا عَلَی النَّاسِ فَیَمْنُوا فَوْقَکُمْ وَکُمْ فِی رُحْمِکُمْ عَلَی کُلِّ شَیْءٍ کَانَ لَکُمْ حِزْبًا

او له پاره د دی چه پوره کرم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دشمنانو له پیغورونو غنی خلاص شی او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شی!.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿۱۲۹﴾

لکه چه لیبلی دی مونبر په تاسی کښی رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښیې تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښیې تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام - او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) شو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کری.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿۱۳۰﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیرئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، زده، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کری)!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿۱۳۱﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله شخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبر کونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی ټولو شرعی طاعاتو او منہیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه ټول کارونه په تاسی آسانپیری. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری! چه د هغه ذکر وروسته راغی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ بَلْ أحياءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۱۵۷﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه شوک چه د الله تعالیٰ په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مگر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درنکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَأَنْبَأْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّرَاتِ

او خامخا مونږ آزمویو هر ورو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوری (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژی لوړه، د زکوٰة نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وری چه ثمره الفواد ئی بولی رومی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوری مرتبی ئی حاصلی کړی دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایی چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرینو په دله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وجی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَيَسِّرُ الصَّيْرِينَ ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٠١﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٠٢﴾

او زیری ورکړه صبر کونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسپړی دوی ته څه مصیبت - نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو یی صبر وکړ، او د نعمت ناشکری یی ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه یی د ذکر او شکر وسیله وگرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکړه!.

إِنَّ الصَّفَا وَالرِّوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله ځنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایی څو چه د ﴿وَأَلَيْكُمْ يَعْتَقِبُ عَلَيْكُمْ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشي. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر د فضیلت ذکر وفرمایله! اوس فرمایی وگورئ! صفا او مروه چه په «شعائر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کېښی د دوی په منځ کېښی له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو یعنی بی بی هاجری او د هغی د زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام له آثارو ځنی دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کېښی دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغی له لیدلو ځنی د ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بیت (الله تعالیٰ) یا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی (په دی کېښی) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کېښی دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کېښی په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کېښی کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی گڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی ځنی تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کېښی د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کرل شول. کله چه د مدینتی منوری انصارو د کفر په زمانه کېښی هم د صفا او مروه طواف بد گانه، نو د اسلام په زمانه کېښی هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کېښی داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوی؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کېښی کومه گناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کېښی د الله تعالیٰ نخبی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مَنْ بَعْدَ مَا يَنْتَهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پتوی (دوی له خلقو شخه) هغه شی چه نازل کری دی مونو له بنکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبری) پس له هغه چه بیان کری دی مونو هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائلو) په کتاب (توریت) کبی

تفسیر: له دغو خلقو شخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کبی ؤ، پتول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پتول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کبی داخل دی.

أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنیانو، انسانانو، ملائکو بلکه له تولو ذیروحو شیانو شخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پتولو له وباله په عالم (نری) کبی قحط، ویا، طاعون او نوری راز راز (قسم) بلاگانی خپرپی (خوریپی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښی، نو ځکه تول کائنات پر دوی باندي لعنت کوی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ

مگر هغه کسان چه بیرته وگرځیدل (له شرکه او پتولو د نعمت) او نیک ئی کر عمل خپل او بیان ئی کره (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکرم زه په رحمت سره په دوی باندي.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پتولو له امله (وجی) ځینی خلق په گمراهی کبی لویپی خو کله چه دوی د حق له پتولو شخه توبه ویاسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقی) سره وکری نو مونو د لعنت پر ځای، په هغوی باندي خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونو تواب او رحیم یو!

وَإِنَّا لِلنَّوَابِ الرَّحِيمِ ۝۱۰۱ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَّاؤُهُمْ مُكَفَّرُوا أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝۱۰۲

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبی په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرگ کښی) دغه کسان (چه دی) پر دوی بانندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو تولو. (یعنی د تولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پت کری، یا د بل چا د حق پتولو له سببه گمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرگه د هغه توبه نه قبلیری. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجبی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَخَفُونَ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُبْطَرُونَ ۝۱۰۲

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی ځنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی. (د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی بانندی به عذاب یو رنگ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۝۱۰۳

او معبود ستاسی معبود یو دی نشته بل څوک لایق د عبادت مگر هم دی خورا (دیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د تولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو ځنی سر غروی، هغه بیخی مردود دی او تباہ

کبیری. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه غنی د نفعی شه هیله (امید) او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی - باداری (نوابی) - استادی او پیری نه دی، چه که په یوه غای کبئی موافقت ونه شو، نو بل غای ته به لار شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شی! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا غنی د څه خیر او ښیگئی (فاندو) توقع کولی شی! کله چه ﴿وَالْهُمُورَالَهُ وَالْجِدُّ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکر، چه د تول عالم معبود او د تولو خلقو کار جوړوونکی به څرنکه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟

د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ﴾ آیه - آیت نازل، او په هغه کبئی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کرل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسْحَرِبِينَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳۳﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کبئی او په اختلاف د شپي او د ورځی کبئی (چه اوږدپیری، لنډپیری پرله پسې رنا او تیاره راځی، یخپیری او گرمپیری) او په بیړیو (کشتو) هغو کبئی چه روانی وی په دریاب کبئی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کبئی چه نازل کری دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو غنی نو ژوندی. (زرغونه) کری ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرگه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کری ئی دی په دی ځمکه کبئی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په گرځولو(بدلولو) د بادو کبئی او په (درلود) هغی ورځی چه مسخره کری شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کبئی هر ورو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعنی د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پیدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی ځنی د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپې او ورځی په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښی - او په سیندونو کښی - د بیړیو په تگ او راتگ کښی او له آسمان ځنی د اوبو په اورولو کښی - او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د ټولو حیواناتو په ژوندانه او هستوگنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشاوتنا (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو ځنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مینځ د ورینځو په درولو کښی په دی ټولو او نورو شیانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډیر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ کښی د ذات توحید او په ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿إِنِّي خَلَقْتُ﴾ الآیه - کښی د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولی شهبی په کلی ډول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسی بی له الله څخه شریکان (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی په بنیادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له ټولو مخلوقانو ځنی افضل دی، ځینی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ ځنی نور شیان د حق تعالیٰ شریک گنی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ

چه مینه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مینه کوی په الله

تفسیر: یعنی یوازی په اقالو او اعمالو کښی خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ط

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی دیر تینگ دی له جهت د مینى له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه غنى خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالى سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیری - او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو غنى بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا - په دنیا او آخرت - په پته او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغییر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالى سره لری، له هغه محبت غنى خورا دیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسوی الله یعنی انبیاءو - اولیاءو، ملاکو - عابدانو - صالحانو - علماؤ - فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیا سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالى سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالى له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالى او د ماسوی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سړی هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی. په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاپری صدیق - د ربی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٢٨﴾

او که ووینی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووینی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی تول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالى سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووینی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالى په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو غنى وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وپوهیبری چه تول زور او قوت خاص الله تعالی لره دی - او د الله تعالی عذاب خورا (دیر) سخت دی، نو دوی به هیجری د الله تعالی له عبادت غنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی غنی د منفعت او د گنتی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿۳۳﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه تول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو غنی بیزاریبری، او د بتانو او د بت خوشوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیبری، او یو له بله سره به د الله تعالی د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّا كَرَّرْنَا فَتَنَآ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأْنَا مَا

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ غنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لار شو، نو مونږ به له هغوی غنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو - او همغسی چه دوی نن له مونږ غنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلپیرو به. مگر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو غنی به بی له افسوسه هیڅ یوه گته او منفعت په لاس نه ورغی.

كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسْرَتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿۳۴﴾

هم داسی (لکه چه ونبوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه بنیسی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی بانندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالیٰ د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری - او جلاوالی (جداوالی) غنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالیٰ د هغوی تول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگتی (فاندو) د کفر په سبب بیخی مردودی او ابته (ناکاره) کیږی. او هر شومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابیری، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری تولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیخ عمل غنی به دوی ته هیخ یوه گته او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

ای خلقو! خورئ تاسی له (غینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کښی دی حلال پاک (بی شهبی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ایله (آزاد) پرینودل، او له هغو ایله خوشی شویو حیواناتو غنی به ئی گته او فائده اخیستل حرام گنل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام تاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالیٰ کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالیٰ غنی په داسی کارونو کښی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومینی آیت کښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم غنی ممانعت فرمایی، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کښی پیدا کیږی، تاسی له هغه غنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکبان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه

غنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حالولو غنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غضب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو ټولو غنی اجتناب او عُمان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیشکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وگنئ لکه ﴿وَمَا آهَدُ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٧٠﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَإِنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٧١﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووايئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ! لکه چه په ډیرو عُایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترگی پټوئ! او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبِعُ مَا لَنَا آدَاءٌ وَإِنَّا لَعَالِيَهُ
آبَاءٌ نَاهُوا أَوْلَادَهُمْ أَنْ يَتَّبِعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٧٢﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کوی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندي پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کېښی، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه عُیْنی ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کېښی هم داسی خبری کوی، او عُیْنی که څه هم په ژبه داسی چتی (بیکاره) او فضولی خبری نه کوی، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبری ښکاره او څرگندیږی. حال دا چه داسی اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دی.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوی دی لکه حال د هغه چا دی چه ناری وهی هسی یو شی ته چه نه اوری هیڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسی دی لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کېښی ناری وهی، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هیڅ شی نه پوهیږی، هم دا رنگه حال د کافرانو دی، چه نه دوی په خپله پوهیږی او نه د پوهانو او عالمانو خبری منی.

صُرِّبَكُمْ عُنَىٰ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ^(۱۴)

(دوی) کانه دی، گونگیان دی، رانده دی، نو دوی هیڅ عقل نه لری (چه حق ته لاره ومومی)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دی، چه د حق خبری بیخی نه اوری، او گونگیان دی، چه د حق خبری نه وایی، او رانده دی، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هیڅ شی نه پوهیږی، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوی دی، نو د علم تحصیل، او د پوهی زده کول به څرنگه صورت ومومی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَلِمَاتٍ طَيِّبَاتٍ مَا رَتَرْتُمْ

وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۴۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یئ تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د تولو طبیاتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنګه چه مشرکان د شیطان له پیروی ځنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالیٰ ته نی نسبت کوئ، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) ځنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توګه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو ځنی وخورئ! او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رتلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومړی او چری ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقې ځنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکنس (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرګی، تیږی او توپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولوږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم دایونکی یا څیروونکی ځناور وداری، یا ئی وڅیړی، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا تول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکنیان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَاللَّامِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی شخه مراد هغه وینه ده چه له رگو غنی و بهیری او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووغی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوبنه کښی وی، یا ورپوری لگیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه گنله کیږی، نو که شوک کله غوبنه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکه) له اصولو غنی لری کار دی د ینی او پښتورگی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوبنی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مر، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر تول اجزاء لکه غوبنه، پوستکی، هډوکی، وینه، نوکان، پلې، غری، وازده او نور تول ناپاک دی، او له هغوی غنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی غای کښی د خوراک شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوبنی حکم راښودلی شوی دی مگر په دی خبره باندی د تول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له تولو ساکنانو (ذی روحو) غنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالی د خنزیر په نسبت فرمایي ﴿فَاِنَّ رِجْسًا﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوبنی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاؤ غنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا اَهْلًا بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لغير الله» غنی دا مطلب دی چه پر دی ساکنانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکي (مقرر کړی)، او د هغه ساکن (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکن (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکبانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالی لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکب (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کری شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت ځنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجبی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالی د نامه له ویلو ځنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکب (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر شی یا ئی په نامه کری وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالی د نامه له آخیستلو ځنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیر الله په نامه باندی له تاکلو (مقرولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت ځنی رجوع او تری توبه وکری، او بیا ئی ذبح کری، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د رانگ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکب (ذی روح) ذبح کر شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجبی)، د هغه په نامه کوم ساکب (ذی روح) حلال کر شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکب (ذی روح) ذبح کر شی، اگر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم هم پری یاد کر شی. دا ساکب (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت گناهگار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی **«لعن الله من ذبح لغير الله»** یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیر الله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکب (ذی روح) ذبح کری، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم پری یاد کری، یا ئی یاد نه کری. هوا په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکب (ذی روح) د الله تعالی په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکری، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مری له خوا قربانی وکره شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاره تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاڅه او د مریو په نامه ئی صدقه کرو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالی په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی ځنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکب (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیروده (واخستله) شی، او پڅه ئی کری، او پر فقیرانو ئی وویشی نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی ډول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شی! او په دی خیرات کښی هیڅ ډول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښی پیدل نه شی نو تاسی رضتینی یی!، که نه دروغ، او دا فعل مو غته گناه، او هغه منبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدل کیږی چه په دی آیت کښی ئی د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه ځنی دا مطلب فهمیږی چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شیانو څخه بل هیڅ ساکنی (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه ټول دارونکی، څیروونکی ساکنان (ذی روح) لکه خره، سپی او نور هم حرام دی. د دی خبری یو ځواب دا دی «په دی حصر کښی د مذکوره ؤ شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شی، بلکه د حرمت حکم ئی له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعنی خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسی حرام کری دی. او په دی کښی بل کوم احتمال نشته، یعنی د دی شیانو حلال گڼل بیخی باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شویو شیانو کښی منحصر او ومانه شی، مگر دا حصر دی اضافی وگانه شی، یعنی خاص دی د هم دی شیانو په لحاظ سره تسلیم کری شی، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام گرځولی دی، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځی، مطلب ئی داسی شو چه مونږ په تاسی باندی فقط مرداره او خنزیر او نور حرام کری وو، هغه شیان چه تاسی ئی لکه قچ (گد)، بحیره، سائبه او نور حرام گڼئ! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخی چتی (بیکاره) او افترا ده، پاتی شو څیروونکی او مردار ساکنان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداری کښی څه نه وایی.

نو دا حصر د هم دی حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالی د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کری وو، د ټول جهان د ساکنانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسی اعتراض هیڅ نه واردیږی.

فَمِنْ اضْطِرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شی (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته گناه په ده باندی

تفسیر: یعنی دا ذکر شوی شیان خو حرام دی. مگر که څوک د لوړی له امله (وجبی) مرگ ته نزدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښی ئی وخورى، په داسی سری باندی هیڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هیڅ نافرمانی او زیاتوالی ونه کری. نافرمانی دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پیښیلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړی. زیاتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازی غنی دیر و خوری، او خپله گیده ښه پری وپرسوی، بلکه ښایی چه دومره و خوری چه ونه مری.

إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله دیر لوی بخښونکی دی. د بندگانو هر راز(قسم) گناهونه بخښی، بیا به نو د داسی ناچار او مضطر سری گناه ولی نه بخښی، او په خپلو بندگانو باندی دیر مهران دی، چه د مجبوری په حالت کښی ئی دوی ته ښکاره اجازه ورکری ده چه په هر ډول (طریقه) چه کیږی، خپل غانونه له مخمسی او هلاک غځنی پورته کړ، که نه د هغه (مالک الملک جلت عظمته) حق و چه داسی ئی فرمایلی وی «که مرئ یا ژوندی پاتی کیږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدی کیږئ!» دلته یوه بله داسی اشتباه پیدل کیږی، چه هغه مضطر ته چه مرینی (مرگ) ته نژدی او حواس ئی خراب شوی وی د دی اندازه کول، او فکر کول، چه فقط هم دومره دی و خوری چه قوت لایموت یی وشی، او ونه مری، او له هغه غځنی دی هیڅ زیات ونه خوری که محال نه وی، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئی ﴿إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ وفرمایل، او سهولت یی پکښی وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړی دی، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوری ئی په هغو کښی زیاتوالی او کموالی وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښی ذکر شو، هم داسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسمانی کتابونو کښی لیکلی شوی وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئی تغیر په کښی وکړ چه دا دواړه لویه گناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شی. او ټول سره گمراهان پاتی شی، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دی لپاره رالیږلی دی، چه خلق سمه لاره ومومی، نو دوی په دی کار کښی له الله تعالی سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئی هم د جهالت او گمراهی په کنده کښی غورځولی دی.

وَيَسْتَرْوْنَ بِهِ ثَمًا قَلِيلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پتولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په گمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پتولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د گمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بدی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا (ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانیری.

أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پتوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په گیدو خپلو کښی مگر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول (طریقه) هغه مال خونډور او نفیس معلومیږی، مگر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو گیدو کښی ځایوی، لکه چه په خونډورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په گیدو کښی ولویری، کولمی غوڅوی.

وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښی سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول (طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو ځنی به دوی ته ډیر ربر او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی ویولی چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سری په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږی، دغه دی داسی وگنله شی لکه چه سکروټی تر ایرو لاندی پتی وی، کله چه په قیامت کښی ټول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرگندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دشمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویری چه هسی ډارول بیخی چتی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان گنی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له میننی ځنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (دیر) سخته ربروونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يَزِيدُهُمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه گنهکار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی گناه په اندازه یوه ټاکلی (مقرره) موده تیروی او هر کله چه له گناه څخه پاک شی هر ورو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه گرځی، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسی «نجس العین» گرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وگنی! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیچیری او هیڅکله له دی ربروونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذ بالله)

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الصَّلَاةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۗ

دوی هغه کسان دی چه پیرو دلی (اخستی) (غوره کری) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کینی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوت ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کینی غوره او پسنده کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿۱۵﴾

نو (عجای د تعجب دی چه) خومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو غانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر شوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿۱۶﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کری دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کری دی په کتاب کینی خامخا په (هسی) مخالفت کینی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرو (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کینی مخالفت وکړ، چه د الله تعالی له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کینی څرگندی کری، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی ځنی ډیر لری لارل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواغی دا کار) چه وگرغوی مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت دیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه دیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالی د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنګه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وگرغوی! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!»

وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورغی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاء او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښی او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیگنه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په ټولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاء، د زړه له کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبت او محبت چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسیره پر زکوٰه، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالگرو ته ورکوی! او غاری خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کری! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کری!. یا غلام (مریی) آزاد کری! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکری! او لمونځ په ښه شان سره ادا کری! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی خلل او نقصان پښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقی باندی مستقیم گڼی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چټی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښی مفصلاً ذکر شوی دی تینگ ونه دریری، او عمل پری ونه کری، یواځی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذاب څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۲۴﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کری دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزگاران (ځان ساتونکی له ناوړو) (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، یا له گناه او خرابو خبرو ځنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزگاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیگنو (فاندو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنګه درست کیدی شی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی ټول سره برابر او مساوی یئ. غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی (جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که ږوند او کون او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په رومنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیگنو (فاندو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیگنو (فاندو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزګار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیگنو (فاندو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له ټولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کر او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته ورښوول کیدی، چه پر دغو فروعو باندی هم همهغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه گنل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیری په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالی له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریری. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجبی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم دول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاءو له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو ځنی غاړه غروی او د بی گناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

الْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیری).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یواځی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلی ځنی (کیف ما اتفق) دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیری)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سری د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سری ووژل شی.

وَالْأَنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیری).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یواځی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفه النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پرېښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر ځنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه بنه ووزنی نوئی «قصاص» آخیسست کیپی که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری غنی ساکت دی، او امامان پکیبی اختلاف لری، زمونیر امام حضرت ابوحنیفه رحمة الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتكافؤ دماهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کبئی قصاص جاری کیپی او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور «قصاص» په حکم کبئی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او بنه زمونیر د ستر امام **(ابو حنیفة الکابلی ثم الکوفی)** په نزد په «قصاص» کبئی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریبی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووزنی، نو په هغه باندی هم زمونیر د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیپی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینخ کبئی هیخوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَسَنْعَفِي لَهُ مِنْ آخِيهِ شَيْءٌ قَاتِلًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ط

نو هغه شوک چه عفو وکره شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه خه شی نو لازمه ده (په دی عفو کونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په بنه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفو کونکی) ته په بنه وجه سره،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو غنی کوم وارث خپل حق وبخیبی، نو قاتل نه پری قصاصیپی بلکه گورو به چه هغو وارثانو په خه دول (طریقی) سره هغه قاتل بخبیلی دی؟. بی له مالی معاوضی سخه یواغی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کبئی؟ یا د مصالحی په توگه (طور) د خه مال په مقابل کبئی؟ یعنی له «قصاص» غنی خرنکه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کبئی په خه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کبئی قاتل د وارثانو له مطالبی غنی بیخی خلاصیپی، او په نورو صورتو کبئی قاتل لره بنایی چه هغه معاوضه دی په دیر ممنونیت او خوبی سره ادا کری!.

ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ط

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښی که غوړئ قصاص واخلع! که غوړئ دیت واخلع! که مو زړه غوړی ویی بخیښ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(دیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرر وه.

فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبی کښی، او قصاص په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت شخه هم شوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تگ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو شخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښی سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښی (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اگر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مگر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجبی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تېرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو ځنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښی داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو دلو کښی به د هم دی له امله (وجبی) تل جنگ او جگره وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل شخه «قصاص» واخیست شی، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښی د اخروی حیات باعث دی.

يَاۤوَلِيَّ الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰۹﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی عُان وساتع (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو عُنی عُانونه وساتع یا خپل عُانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتع. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درغرگند شو، نو د هغه له مخالفت عُنی چه د «قصاص» ترک دی عُانونه وساتع!

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا لِّوَالِدَيْهِ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۱۱۰﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندي کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندي.

تفسیر: رومینی حکم د مری د عُان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مری د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وَأْتَى الْمَالَ عَلَىٰ حَبه ذُو الْقُرْبَىٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مری تول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښی ارشاد وشو، چه مور او پلار او تولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مر کیدونکی (محتضر) باندي سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «النساء» په سورت کښی د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د تولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندي په خپله متروکه کښی وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث عُنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکرو ورکرو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّ لَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأْتِمَّا تُمُّهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدُّ لُوْنَهُ
 إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

نو هر چا چه بدل کر دا وصیت وروسته له هغه چه وایی وریده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریلونکی (د تولو اقالو) ښه پوهیلونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مری خو له انصاف سره سم وصیت وکر او مر شو. مگر ورکونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کر، نو په دی صورت کښی په مری باندی هیڅ گناه نشته. مری خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهگار کیوی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالی ته تولی خیری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُّوْسَىٰ جَنَفًا أَوْ أَتَمًّا فَاصْلَحْ بَيْنَهُمْ فَلَا تُؤْتَمَّرْ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه ویرپوی له وصیت کونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موسی او موسی له) کښی، نو نشته هیڅ گناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مری په وصیت کښی داسی شبهه ور ولویوی، یا پوه شی چه دا مری له کوم سببه غلط شوی دی، او بی غایه ئی د کوم سری رعایت کړی، او د بل سری حق ئی تر پښو لاندی کړی یا ئی د پاک الله له حکم څنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصلحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه چا چه د الله د احکامو په اجراء کښی ډیر احتیاط کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گنهاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هر ورو (خامخا) مقفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کوی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت ځنی په خپل ژوند کښی بیرته گرځیلی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښی داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (ډیر) سخت او گران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی ځنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لو او ډیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښی هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شیء! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته ډیر عزیز او گران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښی د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښی ډیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کېښی د تقوی او پرهیزگاری روحیه تقویه کوی، په روژه کېښی لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی گران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مگر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کېښی تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ کېښی په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کېښی خلل مه اچوئ!

آيَا مَا عُدُّوْا دِيٓ ط

یو څو ورغی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورغی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورغی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورغو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کېښی راغی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ط

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجور یا (روان) وی په سفر (او روژه وخورئ) نو (پر ده باندی لارم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورغو) له ورغو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کېښی ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پېښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورغو قضایي وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کېښی ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهِ فِدْيَةٌ ط

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیة ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیة ورکول دی (او دا

حکم په اول کښی ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوی روژی په برابری).

تفسیر: (۱) د ﴿يُطِيقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت نه لری» سره په دی سبب ده چه همزه له پاره د سلب شی. یا د «لا» کلمه پکښی مقدره شی، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فانی. (۲) او د ﴿يُطِيقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت لری» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژی نیولو طاقت لری. خو په اول د اسلام کښی د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوی کاملی میاشتی پرله پسو روژه نیول، دیر گران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسی فرمایل شوی ؤ، چه که تاسی ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښی نه وی، مگر یواغی د عادت نه لرلو په سبب تاسی ته روژه سخته وی نو تاسی اختیار لری چه روژه نیسی! یا د روژی فدیو ورکوئ! د یوی روژی فدیو یوه مسکین ته په مره گیده د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوی ورغی طعام بل چاته ورکری، گواکی خپل نفس ئی له خوراک څخه منع کړ. او فی الجمله ئی له روژی سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژی سره عادی شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتی نه شوه، چه د دی نسخی بیان په وروستی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښی راغی. ځینی له ﴿طَعَامٌ وَسُكْرٌ﴾ څخه «صدقه الفطر» هم مرادوی، چه په دی تقدیر سره ئی معنی داسی کیږی «هغه کسان چه د فدیو ورکولو طاقت لری، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکری!» چه اندازه ئی په مبارکی شرعی کښی د غنمو نیمه پیماننه او اوریشو یوه پیماننه ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسی وایی خلق په رمضان کښی اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیو اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئی ویونکی بی دین دی.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوی ورغی له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکری، یا د څو تنو مسکینانو گیدی مری کړی، نو سبحان الله دا دیره ښه ده!.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیې له ورکولو ځنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

مياشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیې او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په شلپرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقررې شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشي! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرره او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصِبْهُ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخرگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی، او هغه فدیة چه د سهولت له مخی په ابتدا کینی د غه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوره یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده بانندی دی روژه نیول) په شمار (د خورلیو شویو ورغو) له ورغو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه بنایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی په مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کینی د افطار کولو، او په نورو ورغو کینی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلَا يُكَلِّمُ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٠﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی بانندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر ویاسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو بانندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کینی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کینی ئی د هغو قضا شویو ورغو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی بانندی واجبه وگرځوله، او په دی قضایی کینی ئی د یوغای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کینی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی بانندی څه ربر او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره كړئ، خو چه په ثواب كښی مو څه لړوالی رانشی، او دا مو هم تر نظر لاندی وی، چه تاسی د دی خیر او خورا (دیر) ښی طریقی په هدایت د پاک الله لویی او عظمت بیان كړئ، او د هغه د عزت، جبروت او كبریا یادونه وكړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندی شكر ویاسئ! او د شكر كونكو په دله كښی ننوځئ! ای اله العالمینه! ثنا او صفت، لویی او شكر كول تا لره ښایی، چه روژی غوندی یو مفید اواعلیٰ او گتور (فائده مند) عبادت دی پر مونږ باندی فرض كړی دی! او د مشقت او تكلیف په حالت كښی دی آسانی هم فرمایلی ده، او د فراغت په وخت كښی دی د دی نقصان د جبیری لاره هم راښوولی ده!

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿۱۸۶﴾

او كله چه پوښتنه وكړی (ای محمده!) له تا څخه بندگان زما (له لړیوالی او نژدیوالی) زما نو بیشكه زه نژدی یم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونكي په هغه وخت كښی چه وبولی ما نو ښایی چه دوی هم ومنی حكم زما (طاعت) او تینگ دی اوسی په ایمان په ما باندی ښایی چه دوی په سمه لاره محكم پاتی شی.

تفسیر: رومی داسی حكم و، چه د رمضان المبارک د شپي په اوله برخه كښی خوړل او څښل او ښځو ته نژدی كیدل روا وو، مگر وروسته له ویده كیدلو څخه به دا ټول شیان ممنوع كیدل. ځینو خلقو له دی حكم ځنی چپ (خلاف) كار وكړ، او له ویدیدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدی شول، بیا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلی خطا او قصور اظهار ئی سره له حسرت او ندامت وكړ، او د تویی په نسبت ئی له ده مبارک څخه پوښتنی وكړی. نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو ستاسی توبه مو ومنله او تأكید وشو چه د الله تعالیٰ احكام ومنئ، او پخوانی حكم منسوخ وگنئ، او وروسته له دی نه اجازه وركړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو كښی له ماشامه تر سپیده داغه پوری تاسی خوړئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته كړئ! چه د هغی ذكر په وروستنی آیت كښی راځی. پخوانی آیت كښی پر بندگانو د هغه سهولت او عنایت ذكر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تأكید او تائید له دی قربت، اجابت او اباحت څخه لا زیات شو. او د دی آیت د ربط سبب دا هم كیدی شی چه په رومینی آیت كښی د الله تعالیٰ د لویی او عظمت حكم بیان شوی ؤ، نو په دی نسبت ځینو خلقو پوښتنی وكړی چه «زمونږ رب كه لری وی نو مونږ به په زور سره ورغږ كړو. او كه نژدی وی نو ورو ورو به ورسره وغږیو» په دی سبب دا آیت نازل شو یعنی الله تعالیٰ نژدی دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغیرئ!، او که په چیغو ورناری کرئ! هغه تول اوری. په هغو عایو کښی چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو عایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالی (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

حلال کری شوی دی تاسی ته په شپه د روژی کښی یو عای والی (جماع) بنغو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښی چه وروسته له خوږه خوړل او څښل او له خپلو بنغو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښی ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپی په هره برخه کښی مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکرئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یی دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (دیر) اتصال او دیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسی چه ستاسی په وجود کالی (کپری) نښتی او پیوست دی، هم دا رنگه بنغو او نارینه هم دیر سره نژدی او د شودو او شگری په شان یو له بل سره گډون او امتزاج لری.

عَلَّمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَحْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یی چه خیانت کوئ په عانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو غنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو بنغو ته نژدی کیدئ! او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل عانونه کنهکارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق گرځیده، او ستاسی په ثواب کښی نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کرئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په توله شپه کښی هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کرئ!.

قَاتَبَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَالَّذِينَ بَشَرُوا هُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

پس رجوع نئی به رحمت سره و کره په تاسی بانندی او عفوه نئی و کره له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغورئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره .

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالی له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده .

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا ځنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده .

ثُمَّ آتُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپی پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپی پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی ځنی دا هم راضکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپی له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده .

وَلَا تَبَشِّرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ

او مه نژدی کیبری! بنغو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یی په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپې له مخی د مباشرت اجازه شته. مگر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی بنغی ته ورنژدی نشی په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٥﴾

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیبری، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژی او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړی! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیبری! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رایه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنی مه لری کیبری!

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منغو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژی ځنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیبری. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یواځی د روژی په ورځو پوری ترلی دی، مگر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په تول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه تاکلی (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تکی، رشوت، غضب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال گنل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتَذَلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا

مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پوری له پاره د دی چه وخورئ (تاسی په دی رسولو سره) یو شه له مالو د خلقو غنی په ظلم (ناحقه سره) او تاسی پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسیر: «مه ئی رسوئ تر حاکمانو پوری». یعنی د کوم سړی د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل محان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ! هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسی په خپله ناحقی هم پوهیږئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاهْلِ

پوښتنه کوی خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتنو

تفسیر: لمر تل په یو صورت او په یو حال وی، او د سپوږمی شکل تل بدلیږی، او د هغی د رنا (رنرا) مقدار تل کمیږی او زیاتیږی نو ځکه خلقو د سپوږمی د دی زیاتوالی او کموالی په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنی وکړی، نو دا آیت نازل شو. په رومینی آیتونو کښی د رمضان المبارک د میاشتی او د روژی ذکر ؤ په دی آیت کښی د هلال ذکر دی، او د روژی تعلق د هلال له رویت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پوری اړه (حاجت) لری وروسته له دی نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راغی چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لری.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتی تا کلی (مقرر) شوی وختونه دی له پاره د خلقو او د حج.

تفسیر: یعنی ای محمده! دوی ته ووايه چه د سپوږمی په ختلو او بدلون سره ډیری چاری او معاملی تعلق لری. او د سپوږمی په وسیله دینی ورځی، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجاری، حمل، رضاعت، روژی، زکوٰه، عدت، عقود، شروط، مزدوری او د نورو شیانو نیټی څرگندیږی، او هره یوه نیټه او تاریخ له هغی څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږی. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا خلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنگ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنگ پېښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به نی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنگونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنگ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) نی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورغی چه حق تعالی جل وعلی شانه د «حج» له پاره تاکلی (مقرر کری) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر غای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرَّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٥﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راغی (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راغی کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او ویریږی له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شی! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیرئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاره، او له خپلو کورو غنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پېښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتگ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به نی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به نی نیکی او ښیکنه (فائده) گنله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط ونه وږ.

(فائده): په رومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. غینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» غنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شیبی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم غنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورغی هم دا ورغی دی؟ که په نورو ورغو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په جواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خیری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورتگ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم راښکاره کیوی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان گرځول، او هغه په دین کښی داخلول، منوم او حرام دی. چه له دی څخه د ډیرو شیانو بدعت او منومیت راښکاروی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهر الحرام کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت ؤ، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنگ او جگره نه کیده، او هیچا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالی عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راټول شول، او مسلمانان ئی د جنگ په توریرینو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکره، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لار شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یواځی دری شپی دی په داد سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه ورپیدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سر کال هم وعده خلافي وکړی، او جنگ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگیوو، نو دا جنگ به په اشهر الحرام کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنگه وی؟ که ونه جنگیوو، نو څرنگه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالی داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرام کښی له خپل عهد څنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگیوئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او یا زیادت پکښی وشی، د «حج» په ضمن کښی د حدیبی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیوی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیوی.

وَلَا تَعْتَدُوا

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ! د دی معنی دا ده چه په جنگ کنبی دی وړوکی، بنغی او سپین پیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کنبی دی په جگړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کر شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ
وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

بیشکه چه الله نه خوبوی تیریلونکی له حده. او وژنی! دوی په هر ځای کنبی چه مومع دوی اویاسع! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومع ویی باسع یعنی په «حرم» کنبی وی یا پرته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یی یعنی له مکی معظمی څخه یی ویاسع.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (شرک او له دین ځنی اړول) ډیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنی کرغیدل، یا له دین ځنی د بل چا کرغول، له هغو وژلو څخه چه په شهر الحرم کنبی واقع شی، ډیره لویه گناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کنبی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول ډیر قبیح او خورا (ډیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوا

فِيهِ فَإِنْ تَلَوْكُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۶﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښی تر هغه پوری چه و جنگی پری دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښی پس که جنگ و کړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هر ورو (خامخا) د امن غای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندي برید و کړی، یا په ظلم باندي لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښی له تاسی سره دشمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو غنی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه نی ومومئ ویی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه شوک چه د مسلمانانو په مخ کښی توره په لاس ودریږی، ویی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنْ اتَّهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۳۷﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به نی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک غنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقْتُلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ بِاللهِ فَإِنْ اتَّهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴿۳۸﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پوری چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وگرغیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندي) نو نشته هیخ تیری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندي.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شی، او دوی ته داسی یو قوت او قدرت پاتی نشی چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کری، او له سمی لاری غنی ئی ویاسی، او خاص د الله تعالی احکام جاری وی. که دوی له شرک غنی مخ واړوی، نو تیری او زیادت پر بل هیچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو شخصه یعنی هغه کسان چه له بدی غنی لاس آخلی، هغوی له ظلم او تجاوز غنی وخی، نو پر دوی باندي تیری او زیادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتنی غنی نه اوړی نو په ډیره مینه سره هغوی وژنئ!

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتِ قِصَاصٌ مِّمَّنْ
 اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ قَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بَمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ
 وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿۱۳۰﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتی حرامی کبني ده. او تعظیمونه (د دی شیانو) سره برابر دی پس هر چا چه تیری وکړ پر تاسی باندي نو تاسی هم تیری کوئ! په هغوی باندي په شان د هغه چه تیری ئی کری ؤ پر تاسی باندي او وویریرئ له الله خخه! او پوه شی! چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعنی ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکبني درومئ د هغه حرمت میاشتی په غحای ده، چه د پروسپیکال تیر شوی کال په ذی قعدة الحرام کبني تاسی د کفارو له خوا د عمری او د بیت الله شریف له زیارت خخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه بنودئ چه مکی معظمی ته لاړ شی، یعنی اوس تاسی په ډیره خوبی سره له هغوی خخه خپل بدل واخلی! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کبني برابری ده. یعنی که کوم کافر د حرام د میاشتی عزت او حرمت وکری او په دی میاشت کبني له تاسی سره جنگ ونه کری، نو تاسی هم همغسی وکړئ. مکیانو (مکی خلقو) چه پروسپیکال (تیر شوی کال) پر تاسی باندي ظلم وکړ، نه ئی د حرام د میاشتی حرمت وساته، او نه ئی د بیت الله شریف پت، نه ئی ستاسی احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسی پر هغو باندي صبر وکړ، که دا ځلی هم هغوی له دی ټولو حرمتو خخه سترگی پتی کری، او جنگ ته تیار شی: نو تاسی هم د هیخ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندي او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلی! مگر هر کار چه کوئ، بنایي چه په هغه کبني له (رب العلمین جل وعلی شانه) خخه وویریرئ! او د الله تعالی له احکامو خخه مخالف هیخ یو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهیزگارانو ناصر او مددگار دی.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښی! او مه غورغوئ ځانونه خپل په هلاکت کښی (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښی ونه لگوئ!)

تفسیر: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښی خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! یعنی چه جهاد پرېږدئ! او په هوسایي (آرام) سره کینئ یا خپل مال په جهاد کښی صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شی.

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۰﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسیر: د «حج» په ضمن کښی ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښی.

فَإِنْ أَحْصَرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسیری هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسیر: مطلب دا دی کله چه شوک «حج» یا «عمره» شروع کری یعنی احرام وتری، نو پر هغه بانندی دا خبره لازمه ده چه پوره نی کری، او پای (آخر) ته نی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مگر که کوم دښمن یا مرض ورپښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده بانندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کری، چه ادنی نی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته وویی چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه! او هلته نی ذبحه کړه، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لند یا وخری او پخوا له هغه دی هیشکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» بانندی اوړی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

نو هر شوک چه وی له تاسی ځنی ناجوره یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لازمه ده په ده بانندی فدیة له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی شوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خرییل، یا د ویښتانو لندول روا دی. مگر د هغه «فدیة» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (گد) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو بانندی لازمیږی.

وَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمِن تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شیء پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو غای ئی کره) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی شخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو غای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غویی یا د اوبښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غویی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمة الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غویی ځنی څه وخورئ.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَيَّةِ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژئ د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وگرځئ (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیرئ، او اووه ورځی د «حج» له فراغت شخه وروسته روژه ونیسی، چه دا تولی سره لس ورځی شوی.

ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرًا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښی.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښی یعنی په مکه معظمه کښی یا هغی ته نژدی نه اوسیدی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندي هستوگنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکی معظمی کښی اوسیدی، هغوی دی یواځی (افراد) وکری.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥١﴾ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ﴿٥٢﴾

او ویرپیږئ له الله څخه او پوه شی! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکونکی دی (وخت د) حج (شو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجه الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی میاشتی نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښی وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتری نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او ټولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتی کښی کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْءَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتی کښی حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه گناهونه او نه جگړی په (ورغو) د حج کښی. او هر څه چه کوئ (تاسی) له نیک کار ځنی نو پوهیږی په هغه باندي الله

تفسیر: «حج» نئی لازم کمر یعنی «احرام» نئی وتاره په داسی دول (طریقه) چه په زره نئی نیت وکر، او په خوله نئی «تلبیه» وویله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿۳۱﴾

او توبنه واخلع (له ځانو سره) نو بیشکه بهتره د توبنی ځان ساتل دی له سواله او وپیریئ! له ما ځنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور په کفر کینی دا هم ؤ چه بی د لاری د څوری (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل نئی ثواب گنل، او هغه ته به نئی «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا ځنی به نئی سوال او غوښتنی کولی. نو الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه قدرت لری، امر ورکوی چه هغوی دی د لاری څوری (خرچه) له ځان سره اخلی او بیا دی «حج» ته ځی او بی له زاد او راحلی دی لار نشی، چه هم په خپله دی سرگردانیږی، او نورو ته هم سرگردانی پېښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

نشته په تاسی باندي هيڅ گناه په دی کینی چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کینی سوداگری هم وکړئ څه گناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق له دی خبری څخه په شبهه کینی ؤ چه بنایی له تجارت کولو څخه به په «حج» کینی څه نقصان پېښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلی مقصود نئی «حج» وی او د هغه په ضمن کینی سوداگری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کینی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

نو هر کله چه راکوز شی (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوی الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کینی)

تفسیر: مشعرالحرام په مزدلفه کینی یو غر دی چه په هغه باندي امام درپړی. په دی غره باندي دریدل افضل دی. او په توله مزدلفه کینی هر چپیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له كندی او وادی شخه، چه هلته دی نه دریوی.

وَأَذْكُرُوا كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الصَّالِينَ ﴿۹۸﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درینودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایتته خامخا له گمراهانو غنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو بنایی چه هسی ذکر دی ونه کری شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکری چه تاسو ته ئی هدایت درکری دی.

ثُمَّ آفِئُوا مِنْ حَيْثُ أَقَاضَ النَّاسُ وَاسْتَعْفِرُوا اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۹۹﴾

بیا راکوزیریئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه غایه (عرفات شخه) چه راکوزیری (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواریئ له الله شخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله بنه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم شخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو شخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات شخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه غایه چه تول خلق د طواف له پاره راغی. تاسی هم همغه غای ته ورشی، او له هغه غایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشی، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسی!

فَإِذَا قُضِيَتْ مِنْ أَنْتُمْ مَنَاسِكُكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ الْبَاءِ كُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر کله چه ادا کرل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمر ویشتلو، قربانی کولو، سر خریلو، یا د ویشتانو لندنو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منی د قیام په وخت کښی د الله تعالی ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منی کښی ډیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناو څخه هغوی منع کرل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالی ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالی جلت عظمت د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فِیۤنَ النَّاسِ مَنۢ یَّقُولُ رَبَّنَا اِنۡتَ اِنۡیۤا وَمَا
 لَهٗ فِی الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلٰقٍ ۗ وَمِنْهُمۡ مَّنۢ یَّقُولُ رَبَّنَا
 اِنۡتَ اِنۡیۤا حَسَنَةٌ وَّ فِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةٌ ۗ وَقِنَا عَذَابَ
 النَّارِ ۗ ۝۱۰۱ اُولٰٓئِکَ لَهُمۡ نَصِیۡبٌ مِّمَّا کَسَبُوۡۤا

نو غځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکره مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او غځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیا کړی غوره څوک په آخرت بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکره مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذاب د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسیر: رومی نی فرمایلی ؤ چه د الله تعالیٰ ذکر وکری! د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راضول کیپی، چه د پاک الله ذکر کونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیپی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخي دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیگنی (فاندو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیگنی (فاندو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه ورسپی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولیٰ نه

په دارینو کښی به نی زیات کری له هر چانه

وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۱۲﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوی).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به له ټولو څخه یو ځای او یو ځلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیپی، یا دا چه قیامت لری مه گنئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کیږئ!

وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ ۗ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ﴾ څخه د ذیحجه الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیپی، او مامور دی چه په «منی» کښی واوسیپی. په دی ورځو کښی د جمرو ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کری! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره وایئ. او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکری!

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ

نو هر چا چه بیره (تلوار) و کره (په تلو کنبی له منی مکی ته) په دوو ورغو کنبی (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیخ گناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر و کر (او دری ورغی په منی کنبی پاتی شو) نو نشته هیخ گناه په ده باندی دا بیگناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کری وی (له مناهو څخه)

تفسیر: گناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کری! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویروی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کنبی تقویٰ او پرهیزگاری هم وکری نو بیا په دی خبره کنبی هیخ نه گناهکاروی، چه په «منی» کنبی دوه ورغی هستوگنه وکری، یا دری ورغی پکنبی واوسیوی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منی) کنبی د دری ورغو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلِمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۱۳۷﴾

او (تل) وویروی! له الله څخه او پوه شی چه بیشکه تاسی خاص الله ته او رتولیری (په قیامت کنبی د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه بنایی چه هر سری په هر وخت او هر کار کنبی له پاک الله څخه تل وویروی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاڅیوی! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کنبی به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیوی! دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کنبی د دوو دولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی و.

(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ﴾ الآية

(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ﴾ الآية

یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایي، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ

اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿۱۷﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ
 فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ
 لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿۱۸﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ
 الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلِبَاسُ الْيَهَادُ ﴿۱۹﴾

او عیننی له خلقو شخه هغه شوک دی چه په تعجب کښی آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لږ کښی او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کښی دی حال دا چه دی دیر سخت دی په جگره او عداوت کښی او کله چه بیرته وگرځی (له تانه ای محمده!) نو گړندی گرځی په ځمکه (د مدینې) کښی دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښی او هلاکوی کښت (فصل) او ساکینان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننگ په کولو د) گناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هر و مرو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته شاهد گرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښی می د اسلام محبت دی، خو د جگری او فساد په وخت کښی د هغه اعمال له دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داری، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی شوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښی ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه دیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؓ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضریده، نو خپل دیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښی به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمنډونه به ئی سوځول، او د بده ؓ (خارو) پښی به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کښی دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَن كَثُرَىٰ نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ

او عُنی له خلقو شخه هغه شوک دی چه خرشوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله عَانه او ماله تیریری).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راغی چه دنیا، مال او عَان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راگیر شو). صهیب رضی الله تعالیٰ عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او تول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لار شم. او له هجرت شخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالیٰ عنه ئی پریشود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ

او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو باندی (چه د ده په توفیق له عَانه او ماله تیریری).

تفسیر: دا د الله تعالیٰ خومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندگانو ته ئی توفیق ورکری دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل عَان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او عَان د الله تعالیٰ ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِي السَّلٰمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوئئ! په اسلام کښی (د هغه له تولو شرایطو سره) تول.

تفسیر: په رومی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه شخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایی چه تاسو په کامل دول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواغی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنع! یا کوم کار وکړی! نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وگانه (وگنرله) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدگاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری گرځئ!». له یهودانو ځنی شو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «توریت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ گنله، او د اوبانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «توریت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۷۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دښمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۷۹﴾

بیا که وښوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله ډیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترگی وښلوی. نو ښه پوهیږئ چه الله تعالی پر ټولو باندی ډیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی، که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښی شخه دیل او غنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئی د هیجا هیخ یو شی هیری، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) شخه تیری. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلْمٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورَ ﴿۱۰﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشی دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښی له وریخو شخه او (راشی دوی ته) پرښتی (د عذاب) او خلاص شی کار (د اهلک د دوی) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیری تول کارونه (په قیامت کښی د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره و احکامو غښی مخالف کار کوی او له خپل کاره تگه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس گواکی دوی دی خبری ته سترگی نیولی دی، چه (العیاذ بالله) په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښی راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیری، او فیصله شی. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتگ غچای همغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادریری. او په دی کښی هیخ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلِّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ آيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو شخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرگندو شخه؟

تفسیر: له دی نه ئی پخوا فرمایلی و چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو شخه وروسته، له هغه غښی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښی فرمایلی چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب غښی پوښتنه وکړی چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو غښی منحرف او چپ شول، نو زموږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۲۱۱﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کیښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل ترته په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زَيْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بنائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخری کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالی له صافو احکامو څخه په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی. او د هغه د انبیاؤ له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیگنو (فاندو) او ښه والی داسی کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی گنی، نو هسی احمق النفس بندگان به څرنګه د الله تعالی د احکامو تعمیل وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالی عنه یا عمار رضی الله تعالی عنه یا صهیب رضی الله تعالی عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقاو رضوان الله تعالى عليهم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به بی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر غانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ! چه د دغو فقیرانو په ملگرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو حکه دوی تل د غلبی په فکر کبئی لگیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کبئی مشغولتیا لری!». «

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (غانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورغی د قیامت کبئی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکری بی له حسابه (دیره پراخه)

تفسیر: الله تعالى د هغوی په غواب کبئی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیوی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورغ له دوی غنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالى په دنیا او عقبا کبئی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیسماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد ورپه برخه کرل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کرل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيْنَ مُبَشِّرِيْنَ وَمُنذِرِيْنَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ

الْحَقُّ بِأَذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣٧﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښی) تولى یو په یوه حق دین (بیا غینی کافران او غینی مسلمانان پاتی شول) پس ولیرل الله انبیاء زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) او راوئی لیره له دوی سره کتاب (بیانونکی د دین) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله یا نبی یا کتاب) په مینغ د خلقو کښی په هغه کار کښی چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښی او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کښی مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئی کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کښی په منغ د دوی کښی پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی هغه شی ته چه جگره کړی وه دوی په هغه کښی (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدایت کوی هغه چاته چه اراده (بی د هدایت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسیر: د حضرت آدم علیه السلام له وخته راهیسی هم دا یو حق دین پاتی دی، وروسته له هغه شخه تر یوی مودی پوری هغه دین پاتی ؤ، او بیا خلقو په هغه کښی اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبیاء ولیرل چه د ایمان او اطاعت اهل ته ئی د ثوابو زیری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصیت اهل ئی له عذابو غنی داراوه، او له دوی سره ئی یو حق کتاب هم ورلیږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دین د دوی له اختلافاتو غخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالی په احکامو کښی همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه یهودانو او نصرانیانو چه په (توریت) او (انجیل) کښی اختلاف او تحریف وکاوه، او د انزاع ئی هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهیدل، او یواغی د دنیوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئی داسی کول. نو الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د ایمان اهل ته د حق او هدایت طریقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو غنی ئی نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله علیه وسلم امت ته ئی د هری عقیدی او عمل په نسبت د حق امر تعلیم وفرمایه. او د یهودانو او نصرانیانو د اختلافاتو او افراط او تفریط غنی ئی دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آیت غنی دوه خبری معلومیږی

(۱): دا چه الله تعالی هغه رسولان او متعدد کتابونه چه رالیږلی ئی دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بیهله لاره وښی، بلکه تولو لره الله تعالی اصلاً همغه یوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری غنی وښوئیدل نو الله تعالی دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم

او کتاب ورویلیرل، چه سم د هغو له احکامو سره تگ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا گمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی گانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه شه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وتاکه (مقرر کر) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له تولو ناروغیو ځنی نجات ممکن دی. او د تولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالی هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنک او جگری کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لگیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنگی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّالِّينَ وَرُزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ
أٰمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ الْآيَاتُ نَصْرُ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿۱۶﴾

بلکه ایا گمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) چه ننه به وځی تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنغ او گرعول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شی! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربرونه (تکلیفونه) او ایذاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لری؟ چه په جنت کښی به داخلیرئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربرونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو!

پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسیرئ؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مایوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو شخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایي

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطراب په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی غځنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شی! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریرئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی غځنی مه ویریرئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ط

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی)؟

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریردئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیچا خبری ته غور مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلى! له دی ځای نه وروسته د دی کلیسی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیرئ، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیسی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَا آَنْفَعْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلّٰهِ الدِّينُ وَالْاٰقِرْبٰىنَ وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسْكِيْنِ وَاٰبِى السَّبِيْلِ وَمَا تَفْعَلُوْا مِّنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۳۰﴾

وایه (ای محمد! هر شی (لبر یا دیر) چه صرفوی (خرچ کوئ) تاسی له مالو شخه نو (یی صرف کرئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) یتیمانو (پلار مریو) او مسکینانو (چه شخه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه شخه چه (یی) کوئ تاسی له نیک کاره نو بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاؤ) ښه عالم دی.

تفسیر: عینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم غنی ئی پوښتنه وکړه چه له مال غنی مونږ شخه صرف کرو؟ او په شخه شی باندی ئی ولگوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لبر یا دیر هر شخه چه د الله تعالی له پاره صرفوی (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کرئ! د هغه له پاره شخه تعیین او تحدید نشته. هوا دا ضروری ده چه هغه په همغو مواقعو باندی صرف کر شی چه مونږ ئی درښیو!.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کری شوی دی پر تاسی باندی جنگ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنگیدل فرض کری شوی دی.
فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په جنگ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینی منوری ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه وشوه، مگر یواغی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنگیږی، وروسته تر دی له تولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین گرځی، که نه فرض کفایی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هوا هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او غیرمی (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنگیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كَرِيمٌ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپگان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیچا باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

او ښایی چه بد گنئی تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وگنئی تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وگنئی هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغښی وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وگنئی، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وگنئی او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په گته او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالی جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالی ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسی مه گرځئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی شخه له جنگ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو ټولی د کفارو د مقابلې له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جگری وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوت یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکړه، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږو غنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقرب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووايه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنگ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنگیدل، خو بیشکه د گناه خیره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرجب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفوی مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوړی. نو په هغوی داسی الزام لگول، بی انصافی ده.

وَصَدُّ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله شخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده شخه (گناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسیر: یعنی د اسلام شخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامی دیانت شخه بغاوت او د بیت الله شریف د زیارت شخه د خلعو مخ نیول، او د مکی معظمی اوسیدونکی د باندی شړل دا خبری د اشهرالحرم له مقاتلی شخه هم لویی گناوی دی. او حال دا چه کفار پرله پسې هسی کارونه کوی. لنده ئی دا چه «په حرامه میاشته کښی بی سببه او ناحقه جنگیدل، خو بیشکه لویه گناه ده. مگر هغه خلق چه په حرم شریف کښی کفر خپروی (خوروی). او لوی لوی فسادونه پکښی کوی. او په اشهرالحرم کښی هم د مسلمانانو د ربرولو (آزارولو) شخه لاس نه آخلی نو له هسی کفارو سره د جنگیدلو ممانعت نشته. برسیره په دی کله چه پخپله مشرکان په داسی بدو امورو کښی لگیا دی، نو په داسی یوه وړوکی گناه باندی چه هغه هم د لاعلمی له امله (وجبی) واقع شوی ده، پر مسلمانانو باندی د داسی ظالمانو او متجاوزو (حد نه تیریدونکو) کافرانو له لوری طعنی وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ط

او فتنه (له دین شخه د خلعو ایستل) دیره لویه (گناه) ده له جنگ شخه.

تفسیر: یعنی په دین کښی فتنه او فساد اچول، چه خلق له دین شخه وگرځی، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو شخه سهواً په حرامه میاشت کښی واقع شوی دی، په څو درجو بد دی. مشرکانو داسی عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامی دین په خبرو کښی ئی راز راز (قسم قسم) شبهی او خدشی پیدا کولی، څو نور خلق په شهو کښی ولویږی، او د اسلام دین ونه منی. لکه چه په هم دی پیښه کښی چه د ځینو مسلمانانو له لوری سهواً په اشهرالحرم کښی واقع شوی وه، مشرکانو دیری خبری وکری، او له دی ویناؤ ځنی د هغوی مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبولولو ځنی متنفر کری. نو ئی لنده داسی شوه «په هغه قتل باندی چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پیغورونه ورکوی چه خلق د حق دین له لاری واړوی، حال دا چه دا د دوی فتنه او له حق دین ځنی لغزول (خویول) له قتل شخه په څو درجو منموم او شنیع دی.»

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ط

او همیشه به وی دوی (یعنی کافران) چه جنگ به کوی دوی له تاسی سره تر هغه پوری چه بیرته وگرځوی دوی تاسی له دینه ستاسی که ئی لاس ورسپړی. (او موقع ومومی).

تفسیر: یعنی تر شو چه تاسی به حق دین باندی قائم اوسیرئ، دا مشرکان په هیخ یوه حالت او په هیخ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبیی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجبی) قتل او جدال ته ملاوی وترلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورتگ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلی کولو څخه دده (څنگ) وشی.

وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٦٥﴾

او هر څوک چه گرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه)وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غرول او په کفر باندی ترآخره پوری تینگ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د گرد (تول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث څنی بی برخی پاتی کیږی. هوا که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

إِنَّ الدِّينَ أَمْرٌ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٦﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئی کری دی په لاره (دین) د پاک الله کښی دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله بنه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له رومنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښی هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښی پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کری دی ثواب رارسیری که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کری دی، او د الله تعالیٰ له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دشمنانو سره «جهاد» کری دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محرومی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښی د هغو خرابی رابنکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی ترل کیږی او گتلی او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط ترل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَاثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښی گناه لویه ده او گتلی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گتلی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سری د مامور به پرېښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نورې خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښی د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضييع او یو له بل سره دښمنی مینځ ته راځی، او راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مفسد تری پیدا کیږی. هو! په دوی کښی څه سرسری گتتی هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خونده، لذت، خوشی او سرور ورحاصلیږی. او له قمار وهلو ځنی بی له مشقته ویریا مال او شته په لاس ورځی.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۗ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا ځنی) چه څومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړی! هغه چه وی) زیات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنی کړی وی چه «د الله تعالیٰ له پاره څومره مال صرف کړ شی؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښی صرف کړی، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زیات وی.» ځکه څنگه چه د آخرت فکر یو ضروری او حتمی کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروری کار دی.

دنیا ته دی زیار کاره (محنت کوه)! چه واصل شی په نعمت
عقبی ته دی زیار کاره (محنت کوه)! چه داخل شی په جنت

هو! که تاسی خپل ټول مال په یوه لاره کښی صرفوی! نو خپل ضروریات به څرنګه پوره کړی شی؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنگه ادا شی؟ او په دی تقدیر، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنیوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښی به اخته کیږی.

كَذَلِكَ يبينُ اللهُ لكمُ الآياتِ لعلَّكُمْ تتفكرونُ ﴿١٧٣﴾ في الدنيا والآخرة

هم داسی (پاس بیان په شان) بیانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړی د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښی (کارو د) دنیا او آخرت کښی

تفسیر: یعنی فانی دنیا خو د حوائجو ځای دی. او باقی عقبی خو د ثوابونو ځای دی، نو

حکمه په ډیر فکر او اندیښنه سره ښایي چه په هر امر کښي سم د هغه له حال سره مال صرف کر شي! او اخروي او دنيوي مصالح دی دواړه په نظر کښي ونیول شي!.

په دنیا کښي گټه کيږي د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکره د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځني هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسي ته د فکر کولو موقع په لاس درشي.

وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ط

او پوښتنه کوي دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) یتیمانو؛

تفسیر: ځينو خلقو به د یتیمانو (پلار مړیو) په مالو کښي احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسي حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتَامَىٰ إِلَّا بِالْقِيَمَةِ حَسَنًا﴾ او ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا﴾ الآية - دلته هغه کسان چه د یتیمانو پالنه ئي کوله ووپریدل او د هغوی دودی او نور لگښت (خرچه) ئي له خپله ځانه بیخي جلا (جدا) کره. حکمه چه د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کښي خوړل کیدل، دلته داسي یوه سختی پېښه شوه چه کوم شي به یتیم له پاره تیاریده د هغه پاتی برخه به خرابیده او ایسته به غوزاریده او په دا رنگه احتیاط کښي به د یتیمانو نقصان کیده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښي دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ط

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بیزاری نه) او که یو ځای کړئ (خرخ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی وروڼه ستاسي دی او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسیر: یعنی مقصود خو یوازی هم دا خبره ده، چه د یتیم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی! نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د یتیم گټه وی، هغه دی اختیار او غوره کړی شی! او چیرې چه په شرکت کښی د یتیم خیر او ښیگه (فائده) ولیده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره گډ کړی شی! په دی کښی هیڅ یوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څښی وخورئ! ځکه چه هغه یتیمان خو ستاسی دینی یا نسبی وروڼه او خویندی دی، او د ورونو گډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا یوه ضروری خبره ده چه د یتیمانو د اصلاح او گټو رعایت دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خیانت او د یتیم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د یتیمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْتَمَلْتُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسیر: مشقت راوستل یعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د یتیمانو مشارکت د صلاح په توگه (طور) هم مباح نه گرځاوه. یا دا که بی علمه او بی قصد به په کښی کوم کموالی یا ډیر والی پیدیده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ډیر سخت او خورا (زیات) دروند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډیر قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتیا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تُكْفِرُوا الشُّرُكِيَّةَ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ ۖ وَالْأَمَةُ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ
وَلَا تُكْفِرُوا الشُّرُكِيَّةَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا

وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْرَبَكُمْ ۗ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی بنغی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینغه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی څخه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوی (مسلمانانی بنغی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریبی مؤمن بهتر دی له کافر سری نه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: پومی د مسلمان نارینه له کافری بنغی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو څخه مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیری. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی معادل ودروی یا ئی تعظیم وکری. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وگنی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکری. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه څخه خپل حاجت وغواری دا خبره له نورو آیتو څخه څرگند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مگر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم وواپی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی بنغی سره تر هغه پوری روا نه ده څو چه مسلمان نه شی. په رښتیا سره چه مسلمان وینغه له کافری بنغی څخه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی بنغی نکاح له مشرک نارینه سره ونه ترله شی! مسلمان مریبی هم له مشرک څخه ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت، شرافت، صورت او نورو ښیگنو (فاندو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترگو کښی دروند هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنی مسلمان سری له خورا ډیر اعلیٰ مشرک څخه، افضل او اعلیٰ دی.

أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسیر: یعنی له هغو مشرکینو او مشرکاتو سره چه د هغوی ذکر په پاس آیت کښی وشو مینه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوړ نیول، او افعالو ته کتل نفرت کموی. او د مینی او رغبت سبب گرځی. چه د دی کار انجام دوزخ دی، نو ځکه له مشرکانو سره له نکاح ترلو څخه بیخی اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاَذْنِهٖ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝ وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ اَذَى فَاعْتَرَلُوْا النِّسَاءَ فِى الْمَحِيْضِ

او الله (او دوستان یی) بولی (خلق) په لوری د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادی) خپلی سره او بیانوی احکام خپل خلقو ته دپاره د دی چه دوی نصیحت و منی (پند واخلی) او پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووايه (ای محمده دوی ته) دا یوه پلیتی ده نو په څنگ (جدا) شی (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حیض کښی.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وایی چه له ښځو ځنی سم د هغو له عادت سره بهیری په دی حالت کښی مجامعت، لمونځ، روزه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دی. هغه وینه چه بی له عادت څخه لیدل کیږی، هغه ناروغی ده، نو په دی ناروغی کښی چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وایی دغه پاس تول ممنوعه شیان روا دی. او د هغی وینی حال هسی دی لکه چه له کوم زخم یا پوزی یا رگ وهلو ځنی وینه بهیری. یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کښی له ښځو سره دودى خوړل، او په یوه کور کښی هستوگنه کول، او نور شیان هم ناجائز گڼل، مگر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت ځنی هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دی مورد کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایلی دی چه د «حیض» په حالت کښی مجامعت حرام دی. لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوگنه، ناسته ولاړه تول روا دی. او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرُبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهَرْنَ ۝

او مه نژدی کیریئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (بسی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کبسی دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کبسی بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (۶) ورځو او د بڼځی عادی هم شپږ ورځی وی نو مجامعت د وینی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه بڼځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغی سره مجامعت روا شی. که د بڼځی عادت اوه یا اته ورځی وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپږ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیری.

وَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه بسی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکبسی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتگ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له گناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغی گناه ځنی چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کبسی د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له گناهونو او د «حیض» په حالت کبسی، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» ځنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْ نَبْتُلُكُمْ

بڼځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځی ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشی ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع گڼل، او ویل به یی «که څوک داسی مجامعت وکړی، هغه کوچنی (بچی) چه له هسی مجامعت څخنی پیدا کیږی، احوال (کوږ سترگی) (چپی) به وی.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم څخنی په دی مورد کښی پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسی ښځی تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسی دی، چه په دوی کښی نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندی دی. یعنی له هغه څخنی اصلی مقصد یواځی د نسل پاتی کیدل، او اولاد زیږیدل دی، نو تاسی واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوری، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړی، مجامعت وکړئ. مگر دا خبره ضروری ده، چه تخم شیندل دی په همغه خاصه موقع کښی وی چه له هغه څخه مولود موجودیږی. یعنی مجامعت دی هر ورو (خامخا) په فرج کښی وشی! او له لواطت څخنی دی خامخا ځان وژغوری (وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسی مجامعت څخنی احوال «چپی» مولود موجودیږی.»

وَقَدْ مَوَّالِ أَنْفُسِكُمْ

او په مخ کښی ولیږئ تاسی! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنی صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» څخنی مو ښایی صالح اولاد مطلوب وی. او یواځی نفسانی حظ مو مقصود نه وی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوَةٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۳﴾ وَلَا تَجْعَلُوا

اللَّهُ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصَلِّحُوا بَيْنَ النَّاسِ

او وویږیږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسی ملاقات کوونکی یی له الله سره او زیږی ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه گرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکی کوئ او (نه) به پرهیزگاری کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښی.

تفسیر: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالیٰ قسم یادوئ. مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیچا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسی قسمو کېښې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوی، نو وروسته له دی هسی قسمونه مه خوړئ! که څوک بیا داسی قسمونه یادوی، نو د هغه ماتول او «کفار» ئی ورکول پری واجبیږی.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۳۳﴾

او الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه قسم یادوی الله تعالیٰ ئی اوری. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویری له قسم خوړلو څخه ځان ساتی، نو (سمیع او علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسی هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پټه نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبی په خبرو او نورو کارونو کېښې ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللّٰغْوِ فِیْ اَیْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسی کېښی

تفسیر: لغو او چټی (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولی ځنی سم له عاده یا عرفه سره چټی پټی (بیکاره) ووځی، او د زړه له کومی (منځ) او په عمدی او ارادی ډول (طریقه) سره نه وی. له هسی قسم یادولو ځنی نه په چا باندی «کفار» اوری، او نه پری گناهگاریږی. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائی، او له دی قسم ځنی ئی یوازی تاکید مقصود وی، او قسم خوړل او لوړل ئی په زړه نه وی، نو پری «کفار» اوری. د «کفاری» بیان وروسته له دی نه راځی.

وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ فُلُوْكُمْ

او لیکن نیسی (الله) تاسی په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هرورمو (خامخا) «کفار» آوری. دا منهد د «امام شافعی رحمة الله علیه» دی، او زمونو د حنثیانو په منهد لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښی ئی کار کړی وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښی هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللّٰهُ عَفُوٌّ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کوونکی دی چه په لغو او چتی (بیکاره) قسمو باندی مواخذه نه کوی. او «حلیم» دی چه په مواخذه کښی تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَابِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ اِنْ قَاءُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ
عَفُوٌّ رَّحِيْمٌ ﴿٢١﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه بشونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وخورى چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کیرم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفار» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کیږی. که څلور میاشتی تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شی.

فائده: په شرع کښی «ایلاء» دی ته وایی چه سری قسم ونخوری چه زه خپلی ښځی ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بی د مودی له قیده نه نژدی کیوم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کیوی. د «ایلاء» په دی دری وارو صورتونو کښی که نارینه خپلی ښځی ته د دی څلورو میاشتو په منع کښی ورنژدی کیوی «نو کفار» پری اووی، او ښځه ئی په نکاح کښی پاتی کیوی، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کښی له ده څخه بی د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کیوی. که له څلورو میاشتو څنی په لږه قسم ونخوړ. لکه چه وایی تر دریو میاشتو پوری خپلی ښځی ته نه ورنژدی کیوم، نو دا شرعی «ایلاء» نه ده، او حکم ئی دا دی که هغه قسم ئی مات کر، مثلاً په هم دی یاد شوی صورت کښی د دریو میاشتو په منع کښی هغی ښځی ته ورنژدی شو، نو د هغه قسم «کفار» واجیبوی، او که ئی د قسم موده پوره شوه، یعنی تر دریو میاشتو پوری هغی ته ورنژدی نه شو نو نه ښځه ورباندی طلاق کیوی او نه ورباندی «کفار» لارمیوی.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او طلاقى كرى شوى ښځى دى انتظار كوى په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دریو حیضو (کاملو) پوری او نه دی روا دوى لره چه پتوى به دوى هغه شى چه پیدا كرى دى الله په ارحامو د دوى كښى (له ولده یا حیضه) که وى دوى چه ایمان لرونكى وى په الله او په ورځى آخرى (چه قیامت دى).

تفسیر: کله چه نارینه خپلی ښځی ته طلاق ورکری، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پوری خپله نکاح نشی ترلی، خو چه دری «حیضه» ئی پوره نشی، دا د دی دپاره که چیری حامله وى، حمل به ئی ښکاره شی. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شی. نو ځکه پر ښځی باندی فرض دی چه هر هغه شى چه د هغی په گیده کښی وى. هغه ښکاره كرى حمل وى او که حیض وى، او دى مودى ته په شرع کښی «عدت» وایی.

فائده: دلته له مطلقاتو څنی خاص هغه ښځی مرادى دی چه هغوى ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعی خلوت» نوبت وررسیدلی وى، او دى ښځو ته «حیض» هم ورځی، پر هغی ښځی باندی چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وى شوى، وروسته له طلاقه بیخی

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخی نه حائضه کیږی مثلاً وړه یا داسی بودی او زړه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صغارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میرونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغوړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وگرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی گرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ربروی، او ویی نه ویروی، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی گنهاریږی که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللرِّجَالُ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میرونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ ډول (طریقه) بده گذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مگر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۳۰﴾ الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ مِمَّا سَأَلْتُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ

او الله بنه غالب (د احكامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د بنغو) ده (په رجوع سره) په معروف (بنه وجه) سره یا پریښوول دی (د دی بنغو) په بنه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل غلی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی بنغی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) غځینو نارینه ؤ خپلو بنغو ته زیات تکلیف او زحمت ورپېښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، ټول سره دوه غلی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شیو کښی بېرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هو! که دوی دواړه بیا سره خوش وو، بیا نکاح ترلی شی، او که درې طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه بنغه بل میره (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسریح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د بنغی بند ساتل او ربرول (ازارول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پریږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلع تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیڅ شی مگر که وپریږی دوی (یعنی میره (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنی نارینه و لره دا روا نه ده چه له بنغو عئنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکری ئی دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منځ کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری عئنی ویریږی، چه مخالفت له شته د الله تعالیٰ په احکامو باندی ټینگ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانبه د ارتینی (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يَاقِيَا حَدُّوَدَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه ویه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په) زوجیه و امورو کښی) نشته هیڅ گناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیہ ورکری په هغه سره (دا بنغو او عئان خلاص کری)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منځ کښی داسی جگری او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راخی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه گناه نشته چه بنغو څه مال ورکری، او خپل عئان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کری، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میره (خاوند) او د ارتینی (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکری.

فائده: یوه بنغو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میره (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی بنغو وویل چه میره (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی بنغی عئنی «مهر» بیرته واخیست، او میره (خاوند) ته ئی ورکړ، چه طلاقه ئی کره، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۲۳۹﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیریږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) خوک چه تیریری له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی عَایه بردی).

تفسیر: یعنی دا تول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تمعيل او پابندی دیره ضروری ده. او بنایی چه هیخ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کبئی ونه کره شی!

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهَا فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کره دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلی دا ښځه میره (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کره دوهم میره (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیخ گناه په دغو دواړو ښځه او پومبني میره (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که گمان وی د دی میره (خاوند) او ښځی به دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په عَای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میره (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیخ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تری، او هغه بل میره (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میره عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه پومبني میره (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندي په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کبئی جنگ جنجال او شورماشور پینښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په گناه کبئی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اگر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سِرِّهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تَمْسِكُوهُنَّ ضَرَارًا لِلتَّعْتُدِ وَأَنتُمْ

او کله چه طلاقئ کړئ تاسی ښځی نو ورسپړی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میره (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پریردی. دا هیڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د ربرولو (ازارولو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سربو هم داسی کول.

فائده: په پخوانی آیت ﴿الطَّلَاقُ مَرْثِنٌ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میره (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پریردی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایي، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میره (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایي چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ، وَلَا تَتَّخِذُوا آيَةَ اللَّهِ هُزُوًا
وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ، وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ٤٠

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه گرځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخري (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کری!) هغه چه نازل کری دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریرئ! له الله نه او پوه شی! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چتی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه شوک د پاک الله جل وعلی شان په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلك! مثلاً چه شوک رجعت وکری او مقصود نی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کری)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) ځنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَرْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر کله چه طلاقئ کری تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تاکلی (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت نی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میرونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میره (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا نی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میره (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولیږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مگر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح نی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لازم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وترله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکری، دا خطاب عام دی. او تولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریردی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکری. عام له دی نه چه دا منع کونکی همغه رومی میره (خاوند) وی، چه دی ښځی ته نی «طلاق» ورکری دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چاسره نکاح ونه تری. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریردی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هوا که کومی بی قاعدی خبری په منځ کښی راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح ترل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کيږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندى.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی گټه اخلی او که نه دا پند ورکول د تولو خلقو لپاره دی، او په هغه کښی د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرگندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندى عمل نه کوئ، گواکی دوی په الله تعالی او جزا په ورځی باندى ایمان نه لری.

ذَلِكَمُ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۳۷﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح ځنی او د هغی ښځی په نکاح کښی داسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د نکاح په ممانعت کښی هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پومبنی میره (خاوند) ته راغبه وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وترله شی، ځکه په دی نکاح کښی هسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د بل چا په نکاح کښی داسی ښیگنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالی ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی گټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُبْرِئَ الرِّضَاعَةَ

او میندی (مور) دی شودی (پی) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کری (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکری! او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواری چه هغه موده پوره کری. که نه په دی موده کبسی لپوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کبسی راغی. او په دی حکم کبسی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاقى شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه بنهغه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت غنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتها پوره دوه کاله دی، چه بنایی هغه موده په مور یا په بله کومه بنهغه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کبسی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت اداء کری! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو غنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لِأَنْصَارِ وَالِدَاتِ الْيَوَامِ وَالْمَوْلُودِ لَهُ يَوْلَاؤُهُ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیخ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته بنایی چه د وړکی مور ته دودی او کالی (کپری) په هر حال کبسی ورکری! په اول صورت کبسی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کبسی ده، او په دوهم صورت کبسی د دی له پاره چه په «عدت» کبسی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باره) په ده باندی کیږی. او نه بنایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ریر (ازار) او تکلیف ورکری. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

خنخه مخ واروی. یا پلار بی سببه وروکی له مور خنخه جلا (جدا) کری، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی څه تنگی وکری.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مر شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د دودی او کالیو (جامو) مصارف ورکری، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوی! او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَ إِفْصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو خنخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی خنخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی بیی نه وی.

وَلِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْرِبُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذْ أَسَلْتُمْ نَأْتِيَتْكُمْ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسئ! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کری وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه و! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزی (وېالی) نو په دی کښی هم څه گناه

نشسته، مگر داسی نه چه د مور له برخی او حق غنی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ! او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنكُمُ
وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا تَرْكِبْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۚ

او وویرېږئ! له الله او پوه شی! چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریودی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکر شی! اوس فرمایی چه د مرگ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی! په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره تاکی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ

نو کله چه ورسپړی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توگه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کوندی بنجی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله بنجۀ غلور میاشتی او لس ورځی، او حامله بنجۀ د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهکاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، تول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۱۶﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ
 أَوْ الْكِنَانِ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تَأْوَعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا
 أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ

او الله په هغو شيانو چه كوئ (بی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی). او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی په هغه سره چه غوښتل (د هغو) بنجو دی (چه په عدت کښی وی) یا (بی) پت ساتی په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا بنجی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د نکاح) په پته مگر (هم دا) چه ووايي تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوتی د نکاح (د دوی) تر هغه پوری چه ورسپړی تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه بنجۀ د خپل میره (خاوند) له نکاح ځنی جلا (جدا) شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه له هغی سره خپله نکاح وتری، یا صافه او دانگ پیلې (واضحه) وعده له هغی ځنی واخلی، یا په ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته به له هغی سره خپله نکاح وترم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوری، چه بل څوک له ده نه وړاندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی بنجی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وترم.» نو دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهکاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه لیږی.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ عَلِيمٌ ﴿۲۳۸﴾

او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه شه چه په زرونو ستاسی کښی دی نو وویرئ! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوئ!) او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله ښه ښونکی (د خطیثاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زرونو له خبرو غڼی ښه خبر دی - نو له ناروا ارادو غڼی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)! او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی غڼی توبه وکړئ! چه الله تعالی لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایي.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ
تَفْرَضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِمِ قَدْرَهُ وَ
عَلَى الْبَيْتِ قَدْرَهُ مِمَّا عَابَا الْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿۲۳۹﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غڼی (میره) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میره) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لارم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) غڼی نکاح وترله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررئ. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میره

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هغی ښځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوگ او تکرې (خادار) دی سم له خپله حاله سره په دیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!

وَأِنْ طَلَقْتُمْوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ قَرَضْتُمْ
لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا قَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يُعْفُوْنَ أَوْ يُعْفُوا
الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ
وَلَا تَسْأُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۹﴾

او که طلاق کړئ تاسی دوی (یعنی ښځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د ښځو) او په تحقیق سره تا کالی (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمايي د هغه څه چه تا کالی (مقرر) مو وی مگر که عفو وکړی دا ښځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپریږدی) یا عفو وکړی هغه سری (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوته د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفو وکړئ تاسی (ای ښځو او میرو (خاوندانو) دغه عفو) دیره نژدی ده پرهیزگاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یې تاسی ښه لیدونکی (په پتو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو نیمايي مهر پری لازمیږی، مگر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوتی تینگول او پرانیتل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځی ښیکنه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپریږدی. او د نارینه ښیکنه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلي، بلکه تول مهر دی ورپریږدی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقوی» سره ډیر وږ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویی ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی گرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمايي مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره
ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) ځنی کار واخلي.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاكلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاكلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو ځنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه

«مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(۴): چه «مهر» ئی نه وی تاكلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکری په دی

تقدیر سره پوره «مهر مثل» لارمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود

(رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مر کیدلو په وخت کښی هم پېښیږی، مگر د مرینی

حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مر

شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری، مر شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری

لارمیږی او که ئی «مهر» مقرر کری، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه وړ، په دی دواړو صورتونو

کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَنِينًا ﴿۱۸۶﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندي او (خصوصاً) په لمانځه منځنی
باندي (چه مازدیگر دی) او ودریږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه ځنی مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپي او ورځی په منځ کښی
دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه

دیر پېښیږی. او ویی فرمایل چه ودریږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت

ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه ګواکي تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری

مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه

کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع،

طمأنیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی

معاملی او یو له بله جگری تاسی د پاک الله له یاده غافل کری. یا ئی دا وجه ده د هوا او

هوس بندګانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کېښی، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسی صورت کېښی چه د ﴿وَأَنْ تَعْفُوا﴾ او د ﴿وَلَا تَسْتَوُوا الْقِطْلَ﴾ رعایت هم پکښی وشی، له هغوی ځنی د هسی تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخی مستبعد او لری په نظر راځی، نو چاره نی داسی وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د رذائلو په ازاله کېښی لوی اثر لری!

فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَآلًا أَوْ زُرُبَآئِنًا فَاذْأَمْنُكُمْ فَأُدْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَيْكُمْ مَالَهُمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

نو که وپریډئ تاسی (له دښمنه یا له بل شی نه) نو (لمونځ کوئ تاسی!) په پلي (پياده) تگ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شی تاسی نو یادوئ تاسی! الله لکه چه ښوولی نی دی تاسی ته هغه څه چه نه وی تاسی چه (پری) پوهیدئ!

تفسیر: یعنی د جنگ او د دښمن د ویری په وخت کېښی له مجبوریته په سورلی او په پلي (پياده) تگ کېښی هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسی لمونځ کونکی مخ د قبلی په لوری هم نه وی.

وَالَّذِينَ يُتَوَقَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریډی دوی (خپلی) ښځی (لازم دی پر دوی باندی چه) وصیت دی وکړی دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پوری بی له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخی څرګندی شوی، او د ښځی د «عدت» موده څلور میاشتی او لس ورځی وټاکلی (مقرر) شوی، نو وروسته له هغه د دی آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَا عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَا فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۳﴾

نو که پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ گناه (او نفقه او مسکن) په تاسی باندی په هغه شی کښی چه کوی ئی دوی په خپلو ځانو کښی له معروفه (له ښو کارونو چه پاکی او زینت دی او الله ډیر غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانوا په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعت سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ گناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی - یا ښه کالی (کپری) واغوندی، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۲۴﴾

او شته طلاقی کړی شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفی (نیکی طریقی) سره. چه مقرر لازم کړی شوی دی پر پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی و، چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مگر دومره فرق شته چه ټولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په رومی صورت کښی ضرور دی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۵﴾

هم داسی (لکه چه دا احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهیږئ! (او شرعی احکامو ته عقل متوجه کړئ!!).

تفسیر: یعنی خرنکه چه الله تعالی دلته د نکاح - طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایي شو چه پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتها) ته ورسیدل.

الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ
 فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
 النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۹﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکيه! قصی د) هغو کسانو ته چه وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوی په زرگونو و له ویری د مرگه پس وفرمایل دوی ته الله چه مره شیع (پس مره شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا خپښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن دیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چه بنایي او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چه غو زره سری د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد (علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چه له دشمن غنی ویریدل او له جنگ څخه ئی خپل ځانونه گوښه (جدا) کول. یا له وبا غنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه ؤ. بیا کله چه دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالی په حکم تول سره مره شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چه له خپلو پخوانیو گناهونو غنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پښی قصه دلته ځکه فرمایي چه د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینې او محبت له سببه نه بنایي چه سری مخ واپوی. او ودی پوهیږی چه که الله تعالی حکم وکړی نو له هغه غنی د ژغورنی (ساتنی) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایي نو مری په یوه سلگی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرگ څخه د ژوندیو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تمیل کښی له مرگ غنی ویریدل او له «جهاد» غنی ځان ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو غنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او فضل او عفوی ورونه ترل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَيُعِيبُهُ عَلَيْهِمْ ﴿۱۰﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْطِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۱﴾

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او پوه شیع تاسی! چه بیشکه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقولو) ښه عالم (په تولو احوالو) دی. څوک دی هغه سری چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښی په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی دیر او الله تنگوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښی دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالی د دین له پاره د کافرانو سره جنگ وکړئ! او پوهیږئ! چه پاک الله تول شیان گوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو تولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالی په لاره کښی مال صرف کړئ! او له تنگسی او فقیری څخه هیڅ اندیښنه ونه لرئ! او پوهیږئ! چه تنگسه او پراخی او نور شیان تول د پاک الله په واک او اختیار کښی دی. او د تولو مرجع او ورنگ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کرای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پورووی باندي خپل منت او احسان کښیندی. او عوض او بدل شی ونه غوازی، او هغه ته په سپکه سترگه ونه گوری. او الله تعالی ته د مال ورکولو ځنی دا مراد دی چه سری د «جهاد» او غزا په لاره کښی خپل مال صرف کړی. او په اخلاص شی وښندی (وکړی). یا شی محتاجانو ته ورکړی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَائِمِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ نِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) دلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه ځنی). وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالی هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر شی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو ځنی باچایی اخلی. ضعیف قوی گرځوی،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ بَعَثْنَا مَلَكًا نُّقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ
 إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
 وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا
 قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿۱۶﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو
 باچا چه جنگ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښی،
 (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی
 شی په تاسو باندی جنگ چه ونه کړئ جنگ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی
 څه (مانع) دی مونږ لره چه ویه نه کړو جنگ په لاره د الله کښی؟ حال دا
 چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو
 (په ظلم سره او دا سبب د جنگ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی
 جنگ نو وگرځیدل دوی (تول له جنگه) مگر (ونه مگرځیدل) لږ له دوی نه او
 الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی
 وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه
 جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوت او تاراج کړل،
 او مریان ئی وگرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی
 وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته
 مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملگرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَتَىٰ يَكُونُ
 لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ

قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَكُمْ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مَلِكًا مِّنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳۷﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کری دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکری شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کری دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کری ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کری (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تیر کښی سلطنت نه ؤ. دی یو خوار او غریب کار سری ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو ځنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم وروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ
سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ
تَحْمِلُهَا الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۸﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښی آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسی او باقی پاتی شوی له هغه شیانو چه پرینی و او اولادی د موسی او اولادی د هارون حال دا چه بار کری به وی هغه (صندوق) پرستو، بیشکه چه په دی (راتلو د دی صندوق) کښی خامخا علامه ده (په باچایی د طالوت) تاسی ته که چیری یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی - نو ویی منی!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښی له پخوا زمانو راهیسی یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښی به د حضرت موسی او هارون او نورو انبیاء علیهم السلام ځینی تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنگونو کښی دا صندوق لکه زموږ علم شریف د لشکرو په منځ کښی ووړ او د هغه په برکت به د الله تعالی په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئی هم له دوی ځنی واخیست، خو څرنګه چه د الله تعالی اراده داسی وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکری، نو داسی وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښی چه کیښود هلته به هر راز (قسم) ویاوی (وباګانی) او بلاوی څرګندیدی، لکه چه په دی منځ کښی پنځه ښارونه وران او وینجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچار شو او دا صندوق ئی پر دوو غویو باندی بار کړ او هغه ئی سر په بیدیا وشړل د الله تعالی په اراده پرستو هغه غواپی د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئی پورته کړو، او بیرته ئی راکوز کړ او د طالوت په منځ کښی ئی په داسی حال کښی کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دی علامو په لیدلو د طالوت په باچایی باندی باور وکړ. او په نتیجه کښی طالوت د جالوت پر لشکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل ورؤړ خو په دی وخت کښی موسم خورا گرم ؤ او تودوخی (ګرمی) ډیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ
فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّيْ إِلَّا مَنِ
اعْتَرَفَ عَرْفَةً نَّبِيَّةً فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا الْإِطَاقَةُ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقُوا اللَّهَ كَرِهَتْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتْ فِتْنَةَ كَثِيرَةٍ لِّإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٥٣﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازمويونکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه شوک چه (اوبه) وڅښی له هغی ویالی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه شوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مگر (خو له تابعانو) زما دی) هغه شوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ویالی - تولو) مگر (ونه څښلی زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنگ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین نی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. دیر (کرته) له لږو دلو (د مؤمنانو) غلبه کری وه په دلی دیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت تول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملگری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښی، قوی او زړور وی» د دغو شرایطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی منزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم منزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سری چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی ځنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو دیری اوبه وڅښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه نی زیاتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغو کسانو چه زیاتی اوبه نی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان نی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَخْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبَاتًا
 أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ
 وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاتَّهَ اللَّهُ الْمَلِكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَقُلْ أَسَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ الْأَرْضَ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۲۰۰﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنگ) د جالوت او د لنبکرو د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر او کلک کړه قدمونه زمونږ (په جنگ کښی) او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم) د الله سره او مر کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرگه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویی ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئی کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره غځینو د دوی لره په غځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابیه شوی وه غمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله خبیثینن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو غځینی په غځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی هغه (۲۱۳) تنه سری چه په دوی کښی د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشع) او د ده شپږ وروڼه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کښی دری تیږو (کتو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ککره باندی لگیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویی ویل چه «زه یوازی ستاسی د جگری له پاره بس یم، او تول به مات او مغلوب کرم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه ډیر جگ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو تیتکی او غونذکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (ګدان) ئی څرول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟». داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او هغه دری واړه تیږی (گتی) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کښی کیښودی او جالوت ئی په تندی داسی پری وویشت، چه له څته ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور تول وجود په اوسپنه کښی پت ؤ. د جالوت لنبکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام تولواک (باچا) شو. دی په عین تولواکی (باچاهی) کښی نښی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه . دیری ښکلی څغری ئی جوړولی . د مرغانو په خبرو باندی هم پوهینه . او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام . له دی څخه دا رانکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیرو راهیسی جاری دی . او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالی لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنگ او «جهاد» کول د انبیاءو کار نه دی .

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَأَنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هر ورو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی .

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه ، چه تیره شوه یعنی د زرهاو سریو وتل ، او د هغوی ناخپه مره کیدل او ژوندی کیدل . او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا تول د الله تعالی د قدرت علامی دی ، چه تاته اورولی کیږی ، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالی له رسولانو (استاخیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی ، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (دیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا ځنی اوریدلی دی .

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ
 مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ
 مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکری دی مونبر
 عُیْنِی د دوی ته پر عُیْنِی نورو عُیْنِی له دوی غنچه هغه دی چه کلام کری د
 الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کری ئی دی عُیْنِی
 د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکری دی مونبر عیسیٰ حوی د مریمی ته
 بنکاره معجزی او قوی کری دی مونبر هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا
 اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونبر فضیلت ورکری دی، عُیْنِی ته پر عُیْنِی نورو
 باندی (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) غنی په دوی کنبی داسی دی چه الله جل جلاله
 له هغوی سره کلام کری دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. عُیْنِی د کرد (تول) جهان
 له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونبر رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه
 شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د عُیْنِی درجی یی لوری کری دی لکه چه عُیْنِی د
 یوه کلی او عُیْنِی د یو بنار او عُیْنِی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه
 السلام ته بنکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مری ژوندی کول د اکمه ؤ (مادرزاد پاندو) ابرصه
 ؤ (برگو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونبر هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت
 جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولییه.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْنَا الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ
 الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اٰخْتَفَوْا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ
 اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمُوهَا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

او که اراده کری وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به ؤ کری جنگ

(او اختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو شخه وو (د دوی له امتونو شخه) وروسته له هغه شخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جگری) سره وکړی نو عیني له دوی شخه هغه شوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او عیني له دوی شخه هغه شوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه ؤ کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاو باندی نی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روئی (واضح) علامی او حکمتونه نی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منغو کښی نه سره جنگیدل، او یو له بله سره به نی مخالفت نه کاوه او عیني به د دوی له منغه مؤمنان او عیني به د انبیاو په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت شخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) عیني له هغو مالونو شخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سری مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو گردو (تولو) تعمیل په نفس باندی دروند او سخت دی. او د انسان له پاره له گردو (تولو) اعمالو ځنی خورا (دیر) دروند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځمان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! دیر ځلی بندگان د ځمان یا مال په مینه او رعایت سره په گناه کښی اخته کیږی. گواکی د هم دی دوو شیانو بی مورده مینه د گناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د گردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو گردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآية - د رومنی بیان ؤ- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآية - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه رومنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿انْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۲۰۹﴾

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږی!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمه، په سختو عذابونو ککر شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿۲۱۰﴾

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له رومنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیه الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین غای به غای بیان کری دی.

(۱) د توحید او د صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.

یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالیٰ صفات د شرعیه و احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو ځنی مرکبه ده، خورا (دیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائیق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم ځنی بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سری د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشی کښی مشغول شی، بل د دی دری واپو طریقو یو ځای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه گرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیم په خورا (دیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (دیر) عمده او گتوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وگورئ! چه پومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کرل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کری. او د مذکوره و احکامو فوائد او نتائج ئی گواکی مونږ ته زمونږ په سترگو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «آیة الکرسی» بیان کره چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د گردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی تینگی او مضبوطی کری، چه که څوک ئی وکاروی ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُهَا سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَّهَا مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راغی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبی له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو(ټولو) ځنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالی موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزه دی، د گردو (ټولو) شیانو مالک او څښتن (خاوند) دی، په گردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالی د کبریاء او لوئی په مقابل کښی گرد (ټول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالی ربوبیت او حکومت او زموږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالی گرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنګه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول - معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سری دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راغی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه گرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه ځنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د گردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او گران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له گمراهی (کفر) ځنی.

تفسیر: کله چه د توحید گرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو ځنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیجا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَقَانَتْ كُرُوهَ النَّاسِ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی. (ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوسی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ جَاهَدُوا الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفصامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی تینگه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پرېکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منځ کښی تمیز وشو نو اوس شوک چه له ضلالت غنی مخ اړوی. او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه تینګه او مضبوطه کړئ نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ مجرد (تول) ښکاره اقوال ښه اوری، او په ټولو پتو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی ډیر ښه عالم دی. او له ده غنی د هیچا خیانت او بدنیتی پتی نه پاتی کیږی.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاكُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٥﴾
أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ
الْمَلِكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُعْبُدُ قَالَ آتَا
أُحِيَّ وَآمِئْتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالسَّمْسِ مِنَ
الشَّرْقِ قَاتٍ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ قَبَّهَاتِ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٤٦﴾

الله دوست (مرستیال - مددگار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او گمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او گمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښی تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (نمرود) ته چه جګړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښی له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغریه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه بنئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره شو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینښوده نمرود له ده غځنی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی! او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سری چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غور کښینښود؟ او ایمان ئی رانه ؤ. یا داسی ووايئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغریه راوخیژوی).

أَوَكَلِّدُنِي مَرْءًا قَرِيْبًا وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَى عُرْوِشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا قَامَاتُهُ اللَّهُ مِائَةً عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی بانندی (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سړی حضرت عزیز علیه السلام ؤ چه گرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کر، او د بنی اسرائیلو دیر کسان ئی بندیان کرل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښی حضرت عزیز علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیز علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښی په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه گرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښی دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار گرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو - نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لګیدلی ؤ په دی موده کښی بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښی بیت المقدس بیا ودان کر، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کر، چه د حضرت عزیز علیه السلام د اندیښنی سبب ګرځیدلی ؤ. دلته عزیز علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کر شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری - تازه انځر او انگور - لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف - پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکی ئی گرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکی د ده تر سترګو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښی بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښی ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیز علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلی (ځینی وائی په ﴿كَانَئِي﴾ کښی (ک) زائد دی. او دغه ﴿كَانَئِي﴾ په تیره ﴿الَّذِي﴾ عطف دی. یعنی ﴿أَوَّكَانَئِي مَوْعَلٍ قَرْيَةٍ﴾.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

وویل (الله عزیز ته چه) «شومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیز علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ - او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو رومی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ - او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعیین غرض نه دی، بلکه د مودی لېوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةً عَامٍ فَأَنْظِرُ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ كَمْ يَتَسَنَّهٗ وَأَنْظِرُ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَنَجْعَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَأَنْظُرْ إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنَشِّرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا

ووایل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه غنجد (تاخیر) کری دی تا (دلته) سل کاله نو وگوره خوړو خپلو ته (چه انغر او انگور دی) او (شیانو د) غښلو خپلو ته (چه شوده او عصیر دی) چه هیخ نه دی خراب شوی (سره له تیریدلو د سلو کلونو) او وگوره خره ته دی (چه هډوکی ئی خرنګه تک سپین غلیږی) او دپاره د دی چه مونږ وگرځوو تا دلیل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بیا ژوندی کیدو سره) او وگوره طرف د هډوګو (د خره خپل) ته چه خرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بیا ورآغونډو هغوی ته غوښه

تفسیر: د حضرت عزیر علیه السلام په مخ کښی هغه گرد (تول) هډوکی د بدن له ترکیب سره سم تول کرل شول، بیا په هغوی باندی زرغونی شوی. او پوستکی یری وغوړیدل بیا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل غای څخه پاڅیده! او ودریده او وئی هنگل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مرو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد گرځیدلی ؤ.

قَلَّمَاتَبَيِّنَ لَهٗ ۙ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۷۸﴾

نو کله چه وربنکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) ووایل (عزیر چه اوس) پوهیږم (په مشاهده سره هم) چه بیشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام دا گردی (تولی) پښی په خپلو سترګو سره ولیدی، نو وئی ویل چه لا می ښه باور او یقین راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. یعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مری ژوندی کول الله جل جلاله ته ډیر آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترګو ولید. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په یقین کښی څه کمی ؤ. هو! داسی ننداره ئی په خپلو سترګو نه وه لیدلی» بیا حضرت عزیر علیه السلام له دی غایه پاڅید، او د بیت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هیڅوک ونه پیژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او غښی سپین یری شوی وو. کله چه ده ووایل چه «زه عزیر یم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلی دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پری وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر گرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منځ کښی توریت هم ؤ.

وَاذْكَرَ اَبْرَاهِمَ رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُبْعِي الْمَوْتَى قَالَ اَوْلَمْ تُؤْمِنُنَّ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِّيَطْبَخَنَّ قَلْبِيْ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وښیه ماته چه څرنګه ژوندی کوی ته مری؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مرو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شی زره زما.

تفسیر: لنده ئی دا چه یقین ئی پوره ؤ، خو یواځی د مشاهدی او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هروررو (خامخا) په کتلو باندي موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُرُءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يٰاْتِيَنَّكَ سَعِيًا

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدی کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئی وپیژنی بیا ئی حلال کړه!) بیا ئی کیږده! په هر یوه غره باندي له دوی ځنی یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنی دغه مرغان) (نو) رابه شی دوی تاته (ای ابراهیمه!) په مندو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرګ - کارغه او کوتره یا تپوس ؤ، او څلور واړه ئی له خپله ځانه سره رویدی (آموخته) کړل، چه په بللو باندي به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوی هم له هغو سره دیره زیاته شوه، بیا ئی د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئی د دی مرغانو اجزاء داسی سره وویشلی، چه پر اول غره باندي ئی د دی څلور واړو سرونه کیښودل او په دوهم باندي ئی د هغوی څانګونه واچول او په دریم باندي ئی د هغوی

پنجی وغورغولی او په څلورم غره باندی نی د هغوی تنی کیښودی. او دی په خپله د دی څلورو واپرو غرونو په منځ کښی ودریده، او یوه مرغه ته نی غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پنجی، ځانگونه او تنی هم ورسره والوتی او په هوا کښی سره ونښتلی، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښی کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام منځ ته په خپلو پنجو راغی. هم داسی د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلی او په هوا کښی سره پیوند کیږلی. او د خپلو جنو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په منځ کښی په خپلو پنجو راتلل. یا دا چه ځان ته نی رانژدی کړه! او حلال نی کړه! او غوښی، هډوکی، ینی، او پنجی نی تول سره وتکوه! او سرونه نی له ځان سره وساته! دا گډه غوښه نی سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندی نی کیږده! بیا ورناری کړه! نو را به شی دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله دیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تلبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداگانو د پیدنا کیډلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیډل، قابل د انکار کیډی شی. دوهم داسی خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښی دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا دول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شی، او بیا دی ویل شی، نو هغه به ژوندی کیږی، او په دیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دی شروطو هیڅ دخل، او د دی قیودو هیڅ یوه گته او فایده نه ښکاری، نو ځکه نی د رومبنی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لری کیډلو له پاره نی «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شهبی بیخی له منځه لاړی شی. یعنی په دی باندی ښه وپوهیږئ چه الله تعالی د خورا (دیر) لوی قدرت څیښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکری، همغسی کوی. د هغه په هر حکم کښی دیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهی او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشی. والله اعلم.

په «آیه الکرسی» کښی نی د علم او قدرت او نورو الهیې و صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه نی دا دری واپره قصی بیانی کوی، الله تعالی هر چاته که د هدایت اراده وکری، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د گمراهی اراده وکری، هغه گمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول گډر (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښی دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالی په لاره کښی د مال صرفولو او دولت لگولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دی نه هم تیر شوی دی، څکه چه د «جهاد» او د مال د انفاق هغه
گردد (تول) موانع چه په نظر راځی د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندی له یقین او باور کولو او
د هغه د قدرت د عجائبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شی نو
هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شی.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ
أُتْبِتَتْ سَبْعَ سَائِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةَ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضْعِفُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۱۹﴾

مثال (صفت د نفقی او ورکړی) د هغو کسانو چه صرفوی مالونه خپل په لاره
د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی په مثل د یوی دانی (د تخم) دی چه
زرغونه کړی دا (دانه) اوه وړی په هر یوه وړی کښی سل (سل) دانی وی، او
الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چه اراده وکړی (اجر د زیاتولو) او الله
پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چه له یوی دانی څنی
اوه سوه دانی پیدا کیږی، او الله تعالیٰ هر چا ته چه اراده وفرمائی لائی پسی زیاتوی، او له
اوو سوو څنی اوه زره او له دی نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د
هر صرف کوونکی په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په
نورو شیانو باندی ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوی.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا
مَثًا وَلَا أَدَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿۲۲۰﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو)
کښی بیا نه ورپسی کوی (دوی) په هغه شی پسی چه خیرات کړی ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان ږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربر (تکلیف) او زحمت پېښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه ورسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندېښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ
يَتَّبِعُهَا آذَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿۳۷﴾

خبره معروفه نیکه (خوره پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) دیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره)، او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له ټینگار (تکرار) او بدخونی ځنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه څو ځلی نی سپک کړی او ونی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیجا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی نی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته نی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربرولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لېولو کښی تلوار نه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ
مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ای هغو کسانو! چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سری) چه صرفوی مال خپل دپاره د بنودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورغی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربرول (تکلیف ورکول) ، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورشودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیخ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالی او د قیامت په ورغی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء غنی باطله کیدی شی، اګر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مګر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کر، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وږ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لِّئَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٣٦﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کینی) په شان د صفت د هغی بنوئی تیږی (ګتی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسپیری هغی ته زورور باران نو پرېږدی دغه تیږه (ګته) پاکه (صافه له ګرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیخ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه بنئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکینی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی غنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کینی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وګنئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (ګته) باندی وکړی چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی - نو په هغی باندی به

هغه دانه خرنگه زرغونه شی؟ هم داسی به په صدقاتو کښی ریاکارانو ته څه ثواب ورسپیری؟ بلکه نه ورسپیری.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَ تَشْبِيتًا مِّنْ
 أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ
 فَإِن لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطَلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لگوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعدده مامونه) باندی چه ورسپیری دی (باغ) ته زورور باران نو ورکری میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسپیری دی (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرڅه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زورور باران ځنی مراد ډیر مال صرفول دی. او له نری ځنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زورونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کری زړونه په ثواب میندلو کښی یعنی یقین ولری چه د خیرات ثواب هر ورو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له ډیرو صرفولو څخه به دوی ته ډیر ثواب ور رسپیری، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ور حاصلپیری. لکه چه په خالصی (مستعدی - هواری - معتدلی - هواداری لمړیزی) ځمکی کښی (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) وورپیری، هغومره ښه به ور رسپیری. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کری، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځمکه چه په زیات مال ورکولو کښی به ریاء او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیږه (گټه) باندی دانه نه زرغونپیری نو څومره زورور باران چه وورپیری هغومره زیان رسوی.

أَيُّوَدَ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ
فَأَحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿۵۸﴾

آیا خوشبوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤ شخه او له انگورو شخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسپړی ده ته زوروالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسپړی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوخی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلم!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او عُمان ښکارولو - او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء - ضرر، او ربر (تکلیف) ورسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سری د خپل غلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بن) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخورئ، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسپړی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوخی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورخی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوخی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالی داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی - شو ښه پوهیږی او د ده د قدرت په علامو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

مناسب د پاک مولا د دربار نه دی

رب د کبر او ریا خریدار نه دی

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی

عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَيِّثُ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيذِهِ إِلَّا أَنْ تَغْبِضُوا فِيهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَسِيدٌ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو!) لگوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی گتلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لگوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه ییغ تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مگر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترگی پتی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شی! چه پیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال گتلی شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروړاندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او پوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج ییغ، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د دیرو محامدو او ښیگنو (فاندو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شیغ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د گناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښی داسی خیال وگرځی «که خیرات ورکرم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میرانه (بهداری) نه کوی، او پخپل زړه کښی دا خبره گرځوی چه له خپله ماله هیڅ شی صرف نه کړی، او د الله تعالیٰ له وعدی ځنی مخ اړوی، او په شیطانی وعدو باندی د ده د طبیعت میلان او اعتماد وی، نو ښائی چه دی یقین او اعتماد ولری چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده او داسی دی نه وائی چه «ما خو د شیطان شکل په سترگو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږی؟» او که دا خیال ئی په زړه کښی وگرځی چه د «صدقی» او خیرات په وسیله ئی مغفرت ورپه برخه کیږی او په مال کښی ئی زیاتوالی او برکت پیدا کیږی نو ودی پوهیږی، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده، نو د الله جل جلاله شکر دی وباسی، او د الله عم نواله په خزانه کښی د هیڅ کمی نشته، او د گردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سری په نیت او عمل باندی «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٠١﴾

ورکوی (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړی (د ورکولو ئی) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر دیر، او نه اخلی پند مګر خاوندان د عقولونو (صافو چه د وهم او نفسی غوښتنو شوائب پکښی نه وی).

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله اراده وکړی علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دینی خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوی، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئی ورکړی؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوی ده هغه ته د دنیا او عقبی لوی نعمت او ښیګنه (فائده) په برخه شوی ده. (ابواللیث رحمة الله علیه وائی چه الله جل جلاله دنیوی مال ته ﴿كُلُّ مَتَاعِ الدُّنْيَا قَبِيلٌ﴾ او علم ته ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ فرمایلی دی، نو ښائی چه علم او پوهنی ته دیر اهمیت ورکړی شی!

مال «فانی» او علم «باقی» دی

«باقی» واخله! «فانی» پریده!

ناپوهانو ته «جهل» پریده!

«علم» خوښی دی د پوهانو

«ادریس» و خوت په آسمان
 «قارون» دوب په حمکه پریږده!
 «بؤت الحکمة» تل لوله!
 په «اسفارو» خر بار پریږده!

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ
 فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهَا وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۲۷﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات - لږ یا دیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که دیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لگوئ که په باطله، په پته ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالی ته هغه او نور ګرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالی اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبېږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنهاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالی په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی وائی چه د الله تعالی په نامه ئی فلائی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسېږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ
 خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۸﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

عینی د گناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیخ شی تری پت نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي. او په پته سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیا ورنشي، لنډه ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مگر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظَلَمُونَ ﴿۲۷﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفویئ (ئى) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسی دی، او نه صرفویئ تاسی (ای مؤمنانو!) مگر (صرفویئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفویئ (ئى) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو څخې پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شي، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو څخې د الله تعالیٰ خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی، د مسلم او غیر مسلم څه تفتید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا
فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ
بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَاقًا

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښی چه توان نه لری دوی د گرځیدلو په ځمکه کښی (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) گمان کوی په دوی بانندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو ځنی په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول - ډیر ثواب لری چه د الله جل و علی شانه په لاره کښی او د هغه د دین په کار کښی مشغول او مقید وی، او د تگ او راتگ او د خوړو، لباس او نورو له گتلو ځنی پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښی شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت نی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به نی زده کول، مفسدینو او شر آچوونکو سره به نی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو بانندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشان په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښی بوخت (دوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو ځنی دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیری او بدن نی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کښی له ورا ښکاروی.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

او هر شی چه تاسی صرفوی (نی په هر شی کښی) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه بانندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو ځنی خبردار دی، چه یاد شول.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِالْئِيلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۲۰﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری - خرابی ورڅرګندیږی، او له بل لوری هغه ګناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفارهم په صدقاتو او خیراتو سره ګاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاص، مروت، خیر غوښتلو او ګټه رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وچی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او ګټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود مذمت او د هغه د ممانعت ذکر دیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیګنی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا أَلَّا يَفْقَهُمُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِينَ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّا الْبَائِعُونَ مِثْلَ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مګر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په ګومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی د دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر ځنی پورته کیوی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجبی) وی چه ده حلال او حرام سره گډول او دا ئی څکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی گته مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال گډل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی دیر فرق شته، «بیع» د الله تعالی له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلي. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلي. په رومینی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی - نو څکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیروولو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سری ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلي). او بل سری ته د یوه گز تکر (کپیری) دومره زیات ضرورت پینځیوی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض هغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلي، بیا هم پکښی سود نشته. څکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیوی. که د دوی له پاره کومه پیماننه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه هغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعین به څرنگه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلي، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیوی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیوی او سود گرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

پس هر شوک چه راشی ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شی چه پخوا نی اخیستی دی، او معامله نی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر شوک چه بیرته وگرځیده (سود ته او حلال نی وگانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه نی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی حق سبحانه و تعالی اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بیا هم شوک د سود له اخیستلو ځنی لاس وانخلي، بلکه بی پروا نی وخورئ، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالی د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا نی همغه ده چه پاک الله نی فرمائی.

يَسْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَاقَاتِ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالی د سود مال نابود او پوینا (تباہ) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر نی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت ځنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت ږدی او د هغه ثواب ډیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَاللَّهُ لَيُبِطُ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر گنهگار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکری. حال دا چه په ده باندي دا لارم و چه هغه ئی د خیرات په توگه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکری وی، نو اوس له دی غنی زیات د الله تعالی د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۱۰﴾

پیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندي او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کېږی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کېږی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو غنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۱﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریدئ له الله نه او پریردئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په ریښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت غنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسې، خو وروسته له دی ممانعت هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلع.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

پس که ونه کر تاسی (دا کار) نو آگاه شی (او عیان تیار کری) تاسی په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوی تاسی (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسی مه کوئ تاسی ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شی پر تاسی (چه له رأس المال خخه مو خه ستون کری شی).

تفسیر: یعنی هغه پخوانی سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښی حساب او له رأس المال ځنی نی کم کری، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوبتی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ دُوعُسْرَةً فَنَظْرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۴۰﴾

او که ؤ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسی دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخی - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه بښنه وکړئ تاسی (دی پور وړی ته)، خیر (ډیره بهتره) ده تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسیر: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پوروی ځنی درگرده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) وروبخښئ!

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَىٰ اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۴۱﴾

او وویږی تاسی له (عذاب د) هغی ورځی چه بیرته بیول کیږی تاسی په هغی کښی طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کری وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به د گردو (ټولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر شوک فکر وکړی چه ښه کار کوی که بد؟ گنه او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟ (د «البقرة» د سورت گرد (ټول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت شخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښی په «منی» کښی نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ آجَلٍ مِّنْكُمْ
فَاكْتُبُوا وَلِيكُتَبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ
يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَمُتْ بِاللَّهِ رَبِّهِ وَلَا يَبْخُسْ مِنْهُ شَيْئًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیتی تا کلي (مقرر کړی) شوی پوری نو ولیکی تاسی هغه (پور- قرض)؛ او ودی لیکي (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسی کښی یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو شخه (او ښائی چه ولیکی دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکي، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه شوک چه په ده باندي حق (پور- قرض) دی او ودی ویرپړی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښی هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: رومی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیته تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مگر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مرینی (مرگ)، نشتوالی او د نورو جنگ جگری احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیته په داسی اهتمام سره وټاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جگړه او مخالفت پکښی پینښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته ورسولو نیته وټاکله (مقرره) شی. او د پور (قرض) ورکونکی او پوروی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پیژندگلوی، او د هغی معاملی پوری نور ترلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی. او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هیش ډول (طریقه) نقصان او تاوان پینښ نه کری!

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُبَيِّنَ لَكَ حَقَّهُ فَرْوِ بِالْعَدْلِ

پس که ؤ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور) (قرض) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بودا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه گنگ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیړا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه گونگی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون - واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه ونی لیکي.

وَأَسْتَشْهَدُ وَأَشْهَدُ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ

او شاهد ونیسعی تاسی (په خپلو معاملو کښی) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اسیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځی له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یی (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهدی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغی بلی (هیر زری ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی شاهدانی ونیسعی! (ځکه چه په ښځو کښی عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اسیلان وی. او د کافر شاهدی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهدی پر بل کافر بانندی روا ده.)

وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا شَمُوهَا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا

إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهدی ته) او مه خوابدی کښی (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکی دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتی د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهدی او ډیر نژدی دی دی ته چه شکمن نه شی تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښی).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښی سستی کوی، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښی هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښی ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی - که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کبئی دی او په شهادت کبئی هم زیات داد په هم دی لیک بانندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک بانندی دی.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا وَإِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۗ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کبئی پس نشته پر تاسی بانندی هیڅ گناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی! کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرشول) «بیع او شری» کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او شهادت کبئی دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی - یا) او ضرر دی نه رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیچا ونه کړ شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کبئی جنس یا نغده معامله وی - او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کبئی ئی نه لیکل، وبال نه دی خو شاهد نیول په هسی معاملو کبئی ضرور دی چه په هنی کبئی وروسته له دی نه کومه جکره او جنجال پینن نشی او بنائی چه لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم ربر (تکلیف) او تاوان ورپینن نه کوی یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی اداء کوی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَإِنْ تَعَلُّوا فَإِنَّهُ فَسُقُؤُكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۸۶﴾ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً ۗ فَإِنْ أَصَابَكُمْ بَعْضًا فليؤدِّ الَّذِي أَوْثِنَ أمانته وليتق الله ربه ولا تكتبوا الشهادة ۗ ومن يكذبها فإنه اثم قلبه ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿۸۷﴾

او که وکیر تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویریری تاسی له الله نه، او بنوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که ییغ تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلع) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگنل غینو ستاسی غینی (نور، چه گروی ئی وانه خيستله) نو اداء دی کړی هغه خوک چه امین گرغولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکونکی) او ودی وویریری له الله څخه چه رب د ده دی او مه پتوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهدی ده) او هر چا چه پته کړه دا (شاهدی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوی (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کښی د قرض او پور معامله درپښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کښی کوم شی گرو (گانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کښی د «حضر» په نسبت گروی (گانی) ته زیات ضرورت پښیری ځکه لیکل او شاهدی په «حضر» کښی په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کښی د «رهن» او گروی (گانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کښی هم د گروی (گانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکونکی پخپل پور وری (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری - او پری داده وی، او تری گروی (گانه) ونه غواړی، نو پر پور وری باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالی جل جلاله غنی دی وویریری! او د حق د خاوند په حق کښی دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْا

يُحَاسِبْكُمْ بِهٖ ۙ اللّٰهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٣٨﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه شه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شه چه په ځمکه کښی دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو ټولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښی دی یا پت کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښی د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنۍ او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «سنام القرآن» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندگانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تمعیل او کولو کښی هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له ټولو مناهیو ځنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «البقرة» د سورت په آخر کښی ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د گردو (ټولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تمعیل او کرو باندی ئی ټول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښی زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو ځنی کار اخلی، او ناروا شیان روا گڼی، او د هغو په روا گرځولو کښی له خپل فکر او خیال څخه نه اوری، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د ټولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښی جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا درې واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک - علم - قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښی هم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی (حق سبحانه و تعالیٰ) د گردو (ټولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په گردو (ټولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر ټولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک - علیم - بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنگه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اَمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ
 وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا
 عُرْفَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿٢٥٥﴾

تصدیق (باور) کبری دى رسول په هغه شی چه نازل کرى شوى دى ده ته له
 (طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کرى دى). تولو (د
 دوى) تصدیق (باور) کرى دى په الله باندی او په پرېستو د ده او په کتابو د
 ده او په رسولاو د ده (په داسی حال کښی چه وائی دوى) فرق نه کوو په
 منځ د هیڅ یو (رسول) له رسولاو د الله کښی. او وائی (رسول الله او
 مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو).
 مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دى درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له رومبى آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب
 آخیستل کیږی چه په زړونو کښی گړغی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویریدل، او له دى
 آیت څخه داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هیڅ یوه بل آیت څخه نه وو متأثر شوى
 نو دوى پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت ور وور رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل
 ﴿ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ یعنئ که څه سختی مو په نظر درغی یا څه خپګان درپېښ شی نو د
 حق تعالی د دى امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښی لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له
 اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ دوى د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر
 او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توگه (طور) د دوى پر ژبو
 باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دى مونږ ایمان لرونکى یو پر الله تعالی (چه واحد، احد،
 صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه
 پاک دى) او ایمان لرونکى یو پر ملائکو د الله چه مقربى بندګانئ د الله تعالی دى، نه ذکرور
 دى، نه انانث او د الله تعالی ډیری مطیعى او حکم منونکى، او یوه طرفه العین هم د الله تعالی له
 عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلپږی او ایمان لرونکى یو په تولو کتابونو د الله تعالی چه
 تول حقانئ او قدیمى دى ځکه چه د الله تعالی گرد (تول) صفات ازلی، قدیمى او ابدی دى، او
 دغه تول کتابونه د الله تعالی له طرفه لیرل شوى دى. او ایمان لرونکى یو په رسولاو د الله چه
 گرد (تول) په حق دى او بیخى له دروغو معصوم دى، هر څه چه وائی او راوړی ئی دى، هغه
 تول له الله، جل جلاله څخه دى، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښی په منځ د هیڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالى د حکم اطاعت مو وکر - یعنی خپګان، خطرې او نورې ګردې (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پرېښودی، او د الله تعالى ارشاد مو تعمیل کر، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کر حق تعالى دا خبره قبوله کره نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ ﴾ - الآیة - چه حق سبحانه وتعالى په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پېښی شوی ؤ او په دی سره نی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه داده او اطمینان نی ترقی وکړی او هغه پخوانی - خطری او خرخشی (بدخیالی) نی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿ لَا یُکَلِّفُ اللهُ نَفْسًا اَلَا وُسْعَهَا ﴾ - الآیة - دی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطرې وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهر او تیرواته نی هم معاف دی. لنده نی دا چه صاف نی وفرمایل چه له هغو خبرو ځنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطرې، تیرواته او سهر په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطرې داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُکَلِّفُ اللهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا کَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اَکْتَسَبَتْ
 رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِینَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا
 اِصْرًا کَمَا حَمَلْتَهُ عَلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحِثْ عَلَيْنَا مَا لَا لَاقَاةَ
 لَنَا بِهٖ وَاَعْفُ عَنَّا وَاَعْفِرْ لَنَا وَاَرْحَمْنَا اِنَّکَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا
 عَلَی الْقَوْمِ الْکَافِرِیْنَ ﴿۲۸۶﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «نی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کری «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کرو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کری ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولی «مددگار» زمونږ - نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته دیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلخ او داد لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿أَمِنَ الرَّسُولُ﴾ الآية - او ﴿لَا يَكْفُرُ اللَّهُ تَفْسًا﴾ الآية - دی او وروسته له هغه غځه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا﴾ غځه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی دادینه (تسکین) او تسلی راکری شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کری چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کری! او نه زمونږ له طاقته ځنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کری! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ ځنی کومه خطا او تقصیر څرگند شی له هغه ځنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسې چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ربر (تکلیف) ځنی داد، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کری! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربرونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیوی او له هغه صعوبت او سختی ځنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپکان موجب گرځی.

تمت سورة البقرة بفضل الله رب البرية - يا من لك الكبرياء في الدنيا والاخرة
ادخلنا بكرمك في عبادك الكرام البررة

(سورة آل عمران مدنیة وهی مائتا آية وعشرون ركوعاً، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «انفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي آتَانَا الْإِسْلَامَ وَالْأَهْلَ الْحَقَّ الْقِيَوْمَ ط

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپيته کسيزه مؤقره او معززه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رایه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلی (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کری ؤ. دا جرگه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکری، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی. د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی رومینی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو رومینی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کتمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دريو خدایانو ځنی دی، (معاذالله).

د دی سورت په رومینی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرگ

هیچکله نه پیشیبری، او پاک الله گردو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکری دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کری دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرگ او فنا وار خامخا راتلونکی وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه شوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو گردو (تولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت گنلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یاتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئی مونږ ځواب په نفی سره ورکرو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدی سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مر شوی دی» مونږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو ځنی وی چه له اسلامی عقیدی سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب ځنی قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په «الجواب الصحیح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کری ده، چه د شام او د مصر نصرانیان رومی په عمومی دول (طریقه) سره په هم دی عقیدی باندی وو، وروسته له ډیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدی اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ آتی علیه الفناء» په ځای د «یاتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په رومښی جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لازمه ونه گنله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مر کیدلو د مرگ اطلاق وکری.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

نازل کری (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف رانښته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ۗ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو « کتابونو» چه پخوا له ده نه دی او نازل کری « یو غلی لیرلی» دی توریت او انجیل پخوا «له دی قرآن» له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی و، او د ده د راوړونکی په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدیات ورکول، ګواکي دا ئی رابکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د «الوهیت» یاد «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار ګرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ

او نازل کری ئی دی فرقان «یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام - دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاءو علیهم السلام معجزات ګرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جګړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره «چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» خبیستن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالی لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدې په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتې تضرع او الحاح د ظالمانو له منګلو ځنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنګه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾

بیشکه الله پت نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له ټولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د گردی (تولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثانئ) په اندازه هم له ده ځنی نه پټیږی. گرد (تول) بی گناه او گنهکاران، او د گردو (ټولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پت کړی، نو چیری به پت شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالی وربوولی ؤ - لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابت ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۗ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسی ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه شاخکی اویو ځنی په شو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم ښه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟ یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیدی په څو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته ځنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿كَذَّبَتْ كَلْبَةَ تَخْرُجُ مِنْ أَثْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿يُصَوِّرْكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی - د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی ځنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څښتن (خواند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وکښی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ
وَأُخَرُ مُتَشَبِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ
مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیولی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمت دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «عینی آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوروالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآنه» له پاره د طلب د فتنی «او گمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو عجایبونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی دیر احتمالات جاری کیږی - او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ضویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کری دی «تعالیٰ عن ذلک علوا کبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تاویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مگر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مگر یواغی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ⑤

او هغه کسان چه پاخه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مگر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له گردو (تولو) دلایلو غځنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» گڼئ - نو زموږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکری شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو غځنی وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کبسی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کبسی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کبسی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناگانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو غځنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کبسی د کتاب د گردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کرل شی! او ودی کتل شی هغه معناگانی چه له محکماتو غځنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکره شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو غځنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوشن د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کر شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده غځنی دی وړاندی تیری ونه کر شی!، ځکه چه د علم د لېوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زموږ فکر نشی رسیدی او زموږ عقل د هغه له پوهیدلو غځنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کبسی شامل کر شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کرل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو غځنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کری تأویل = چه د شرعی پکبسی نه وی هیخ دلیل په مرض د گمراهی سره علیل دی = په عقبنی به ئی رب سپک کری ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿إِنَّ هُوَ الْأَعْبَدُ أَحْمَقُ عَلَيْكَ﴾ یا ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ﴾ الآية - یا ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ یا ﴿مَا كَانَ لِلدَّانِئِثِينَ أَنْ يَخْبَأُوا مِنْ آلِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ﴾

او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کری دی. اوس که یو سری له

دی گردو (تولو) محکماتو آیاتونو غځنی سترگی پتی کری، او په ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ آلَ مَرْيَمَ وَرُوحَهُ مِنْهَا﴾ او نورو متشابهاتو پسې مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریودی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو غنی منافی وی، نو دا که کاپه تلل او سر زوری نه ده، نو شه ده؟ غینی سخت زری خو غواری چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کری. او غینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاتو غنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواری چه په ډیر کوشښ او سعی سره شه نا شه مطلب تری را واخلي. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالی ته معلوم دی، او هغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر خومره اراده وکری همغومره وربښی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکمات او متشابهات دواړه حق گنی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محکماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری غنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالی ته پریددی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی

خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا آدَاتُنِي﴾ الآية - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په هغه موقع کښی ان شاء الله تعالی بیان وکړ شی.

رَبِّاَلَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۸﴾

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کږوه! زهرونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کری یو او وښه «عنایت کړه» مونږ ته له نژده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالی غنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گتلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کری چه د زړونو له سمیدلو غنی وروسته بیا دوی کاپه شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علی دینک» ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَرَى فِيهِ أَنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْوَعْدَ ۗ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو غای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورغی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورغ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کپو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی غنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسپړی، او هلته به هر یو د خپل بغض - عناد - سرکښی - ربرونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری غنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی - او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ هُمُ وَقُودُ النَّارِ ۗ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبی کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالی له عذاب غنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده ووايه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله عليه «د محمد بن اسحاق رحمة الله عليه» له سيرته نقل كوی چه د نجران دا جرگه د مدینې منورې په قصد رهي (روان) شوه، نو د دوی لوی پادري ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدري وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولی غنی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تس الابد» هلاک دی وی دا لری د عزته له «بعد» غنی مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تس امک مره دی شی ستا مورا چه تا غوندی غوی ئی غیږولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدایوو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه ښی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښی راکری شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل «لان هؤلاء الملوك اعطونا اموالا كثيرة واکرمونا فلو آمنّا بمحمد لاخذوا منا كل هذه الأشياء که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکری دی نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راخځه واخلي.» (کرز) هم دا خبری پخپل زده کښی وساتلی، او په پای (آخر) کښی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیتونو کښی د ابو حارثه د همغو کلماتو جواب دی، گواکي په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدې تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو غنی وروسته هغه خلق چه یواځی د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملگری او نور نه په دنیا کښی دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښی دوی ته له لوی عذاب غنی نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د غو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویريږی. او تقوی غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښی شامل دی اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَذٰبٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَالدِّينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝

«حال د دوی داسی دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی غنی وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونيول دوی لره الله «په عذاب مهلك سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیچا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالیٰ له نیولو غنی ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سُدُودٌ وَسُحُورٌ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَيُسَّ إِلِهَادُهُ ﴿١٧﴾

ووايه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شی تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شی تاسی «شړلی به شی په عقبی کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی گرد (تول) یهودان - نصرانیان او مشرکان د الله تعالیٰ د لښکرو په مخ کښی مغلوب شی، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (ډیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنع که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شوا.» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروغئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنګیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنګ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل گورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو ځنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل ترون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنګ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکي معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو څټانو سره ملګری شول، او ونی ویل مونږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه گرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالیٰ دا راوبوله، چه په جزیره العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری ځنی وشرل شول. د نجران عیسیایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا ډیرو مغرورو او خورا (ډیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تریښی، تعلیم، لوئی، ښیګڼی (فاندی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علیٰ ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ التَّائِمَاتِ فَأُولَئِكَ اتَّبَعْنَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَآخَرَى
كَافِرَةٌ بَرَّوْهُمْ مِثْلِهِمْ رَأَى الْعَيْنُ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ
مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» په هغو دوو فرقهو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنگ) یوه فرقه وه چه جنگ نی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترگو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمیر نژدی زر تنه ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اویان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدین له دری سوو تنو ځنی لو څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اویان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چری وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی دیر والی له تصوره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر ځنی په پاک الله بانندی لا دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره نی د الله تعالی په دی وعدی بانندی چه ﴿وَلَنْ يَكُنَّ مِنْكُمْ رِجَالٌ صَابِرُونَ قُلُوبُهُمْ مُتَمَرِّضُونَ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورضکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پېښیده، او دغو دواړو دلو ته دوه چنده ښکاریدل، په ځینو احوالو کښی ؤ که نه په ځینو احوالو کښی هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لو په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی یوی لوی او بی سرو سامان دلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکمی) دلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنگ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنائسته کری شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه
بنغی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سری له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ شخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «ماتروکت بعدی فتنه اضر علی الرجال من النساء» ما نه ده پریښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسونکی وی نارینه ؤ ته له بنغو شخه» هوا که له بنغو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه - بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (دیر) ښه متاع هغه ښه بنغه ده چه که هغی ته وگوری خوښ شی - که حکم ورته ورکری حکم دی ومني - که ور ځنی چیری غائب شی - نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو گردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنګه چه په دنیا کښی هسی افراد دیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی دوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَيْنِينَ وَالْقَنَاطِيرَ الْمُقَنْطَرَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلَ الْمُسَوَّمَةَ

او ځامن دی او دیر مالونه چه راتول کری شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا بنائسته» کری شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی ښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراګاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآئِ ۝

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «۶ واره شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه غځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو غځی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د شو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه غځای غواړی، نو هغه د الله تعالی سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسئ! په وروستنی آیت کښی دا راښی چه هغه ښه غځای کوم دی او هغه کومو خلقو ته ورسیدی؟.

قُلْ أُوۡسِبۡتُمْ مَخۡبِرًا مِّنۡ دَلۡمِۙ الَّذِیۡنَ اٰتَقَوۡا عِنۡدَ رَبِّهِمْ جَدَّتْۙ بَحۡرِیۡ مِّنۡ تَحۡتِهَاۙ اَلۡاَنۡهَارُ
خُلَیۡیۡنَ فِیۡهَا وَاَزۡوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووايه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکرم تاسی ته په بهتر «خیز» له دغو «۶ واپرو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکی.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککری او ناولی کیږی» پاکی او صافی وی.

وَرِضۡوَانٍ مِّنۡ اللّٰهِ ط

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه غځی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء غځای دی.

وَاللّٰهُ بِصِیۡرِۙۤ اِلۡعِبَادِ ۙ عَلِیۡمٌ ﴿۱۵﴾

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی

تفسیر: د بندگانو گرد (تول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه شوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازگی مینان او د هغی له فانی خوندونو ځنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) تول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به نی دا مطلب وی چه په پرهیزگارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چتی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو ځنی نی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کنبی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالی ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا ځنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی نی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (گنده) خوړو ځنی پرهیزوی.»

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٧﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په) تولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د گناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د گناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٨﴾

هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رشتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کنبی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په لاره کنبی لوی لوی ربرونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالی د احکامو په منلو کنبی ټینگ ولاړ وی، او له گناه او معصیت ځنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کنبی بیخی رشتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالی گرد (تول) احکام په ځایوی، او د الله تعالی له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کېښي صرفوی، او د شپې په آخره شومه کېښي (چه د طمانیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کېښي له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب ځنې د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي لکه چه د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړي رکوع په ۱۷ آیت کېښي راغلي دی.

﴿كَانُوا قُلُوبًا مِّنَ اللَّيْلِ يَأْتِيهِمْ وَهُمْ يُسْمِرُونَ﴾

یعنی د شپې زیاته برخه په عبادت کېښي تیروی، او د سهار په وخت کېښي استغفار وائی چه ای الله! زموږ هغه تقصیرات او نیمگرتیاوی چه په عبادت کېښي رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وښه. (ځینې وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالی عنه په «انفاق» او علی المرتضی رضی الله تعالی عنه په «استغفار» کېښي، له اول الاخیارو او اولی الابرارو ځنې وو). رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

شَهَادَةُ اللَّهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلالتو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کېښي د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منځ کېښي ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کېښي د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنی د خالص توحید په منلو کېښي څه تردد او اندیښنه کیدی نه شی؟ څکه چه په خپله الله تعالی په خپلو ټولو کتابو کېښي پرله پسې د هم دی مضمون په حقانیت باندی شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر یوه پاڼه، بلکه هر یوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمین جل علی شان څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.

«وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ - تَدُلُّ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ» «په هر شی کېښي دی دلیل - چه الله دی بی مثل»

﴿سَيُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي الْغُرُبَاتِ حَتَّىٰ بَيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

﴿بَرِيكَتُ اللَّهِ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّشَاهِدٌ﴾

(۲۴ جزء د حم السجده ۶ رکوع ۵۳ آیت).

وَالْمَلِكَةُ

او (شاهدی اداء کری ده) پرښتو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرښتو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی ځنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری ځنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرښتو تولی تسبیح او گرد (تول) تمجید په عمومی ډول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَأُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کری ده) خاوندانو د علم (له انبیاءو او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی ډول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف گنل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیره (تلوار) او کوښښ وکړی!).

کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!

ښی فاندی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!

د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ گلونه!

په مسلک د صالحانو، تگ د علم په مشعل کړه!

قَائِمًا بِالْقِسْطِ ۗ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۱۸

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غرولی (۲) حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیرنه (تحقیق) له هری خوا ځنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی - څرنگه چه حق سبحانه و تعالی عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائماً بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نری جرمونه یوازی پر یوه سری باندي بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری گانه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالی لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترگی ځنی خورا (دیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجبی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالی ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندي اعتقاد او اقرار کوی. گواکی «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع ځنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری تولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام ورسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی - خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او دیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیگنو (فاندو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لارښوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانیه ور ورسپړی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو ځنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی - او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالی ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) - او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گنی - او د انبیاؤ او اولیاؤ وژل هغوی ته آسان کار ښکاری - د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوشینونو مشغول او لگیا وی - او د هغه رسول په تکذیب کښی عمدأ او قصدأ مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علامو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصدأ او عمدأ توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیرو (گتو) ، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی پدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گنی، نو آیا له دغو دلو ځنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. وفی روایة محمد بن اسحق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلی الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر. «تفسیر کبیر»

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینی چه وه په منع د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو ځنی خورا ښه - ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهدی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چتی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روزو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو ځنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی - لکه چه پرومپی

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ ﴾ الآية - په فوایدو کښی د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرگې رئیس په وینا کښی ذکر شو چه هغه په خپله په دی اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښی وو، یا هغه ډیری فرقی چه په یوه مذهب کښی جوړیدی، او بیا په خونړیو جنگونو او جگړو باندی پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو گردو (تولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازی هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوښول گڼی.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ①

او هر شوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامی ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښی هم. او په آخرت کښی خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هر ورو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ط

پس که بیا جگړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی).

تفسیر: لکه چه په دوو رومبنيو فوایدو کښی ذکر شول کتابیانو هسی دعوی او جگړی کولی چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا وریښودل کیږی چه دغسی فرضی اسلام ستاسی په ښه نه درغی رایشع وگورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملگری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومی خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وگورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طریقه) سره خپل مخونه او سترگی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ څیر شئ چه تاسی په خپلو پتو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیرا که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْإِسْلَامَ إِسْلَامًا فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿۱۰۰﴾

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی ومونله دوی سمه صافه لاره، او که وگرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ احوالو) د بندگانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندگان یئ؟ یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زمونږ اسلامی وروته یئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (ټول) بندگان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی څکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعلیم نه ؤ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٤٤﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیبری پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کینی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیبری وکره دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کینی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کینی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کینی).

تفسیر: په حدیث کینی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کینی (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالی له احکامو څنی انکار، او له انبیاءو او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه گناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کینی ناکام او بی برخي کیبری، د دوی گرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او آخرت کینی دوی ته سزا ورکره شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

الْمُتَرَاتِلِ الَّذِينَ أُوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آیا نه گوری ته هغو کسانو ته چه ورکری شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا دیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا دیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فِرْقًا مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٦٧﴾

حال دا چه وباله شی دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکری (دا کتاب) په منع د دوی کښی بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنگ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شی چه د هغه لوی قرآن په لوری راشی! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جگرو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناکاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلی! مونږ ستاسی د جگرو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اوری، نه ئی زیری اوری، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترگی پتوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ۶ جزء د (المائدة) په ۴۱ آیت ه رکوع کښی راځی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارَ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً وَعَرَّجْنَا فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٦٨﴾

دغه (گرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځی شمیرلی شوی (پری) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شی چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په گناهونو باندی د زوروتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (دیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ ډیره سخته گناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابپرو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیه ۸ رکوع کجی تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چتی (بیکاره) خبری له خپلی کیدی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالی منلی ځامن یو. یا د انبیاؤ له اولادی ځنی یو، او الله تعالی له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی گناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعننا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْتَهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وُوعِيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کجی، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کجی د گردو (تولو) رومینیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کجی شرمندو او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کجی لویلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدي پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیآتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی ځنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ بَلِّغْ الْمَلَائِكَةَ تَوَاتُي الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمَلِكِ
مَنْ تَشَاءُ وَتَعَزَّ مَنْ تَشَاءُ وَتَذَلِّ مَنْ تَشَاءُ بِبِيَدِكَ الْخَيْرُ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی)، په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (بښگنی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندي (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرگی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندي ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندي چه تاسی داده او غره شوی یی، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلی؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندي هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وگورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسری) د تاج او تخت د نیولو خوږونه وینی. ، مگر الله تعالی د څو کلونو په منځ کښی دا گردی (تولی) وعدی ټولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه گردی (تولی) کیلیگانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنگه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمعیلو ته ئی ور ویاښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه گرانه او لری خبره نه دی، گواکی دا دعا یوه راز پیشگوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا خنجه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگنه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پت او په صحیح حدیث کښی راغلی دی «الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»

«ای غیبتنه! نیکی خیر گڼو له تانه د بدی او شر گمان نه کرو له تانه!»

تَوَلَّجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَتَوَلَّجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱۴ گری، او ورځ لس گری کوی او شو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپی ځنی څلور گری لنده وی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس گری، څکه چه لمر او سپوږمی او گرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی خنجه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپی اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتَخْرُجُ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتَخْرُجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

ویاسی (ته یا الله!) ژوندی له مری نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هگی کامل له ناقص) ویاسی (ته یا الله!). مری له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان - هگی له مرغه - ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هگی له چرگی ځنی او چرکه له هگی ځنی بنی آدم له نطفی ځنی او نطفه له بنی آدم ځنی - له جاهل ځنی عالم او له عالم ځنی جاهل - له کامل ځنی ناقص او له ناقص

مُحْنِي كَامِلًا اَيْسْتَلُّ اَوْ جَوْرُولُ هَمْ دَا سْتَا د قَدْرَتِ كَارِ دِي.

وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۱۴﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی دیره زیاته) بی حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي یهودانو هسی گنله هغه لوئی چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالی له قدرت مَحْنِي غافل وو، چه الله تعالی هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو مَحْنِي جاهلان پیدا کوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشي (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّا اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰةً

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله - د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مگر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واگی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دشمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دشمنان هیچیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروغی او په دی خبط او خطا کښی ولویری، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالی له محبت او موالانو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلی او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وې (لائق) دی. هوا د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم ځنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنی دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱۶ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿وَمَنْ يُؤَلِّمْ يَوْمًا دِينًا﴾ ځنی ﴿الْاُمَمَ وَالْوَالِدَاتِ اَوْ مَحَبَّرًا اِلَىٰ ذَاتِهِ﴾ مستثنی کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «فرار من الزحف» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿الْاَن تَعْمُوا اِيْمَانًا لِلَّهِ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وکڼل شی. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلی زیات تفصیل دی ۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ اٰوْلِيَاءَ﴾ الآیة - او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!

وَيَحِذِرُكُمْ اَللَّهُ نَفْسَهُ طَوَّالِيَ اَللَّهُ اَلْبَصِيرُ ﴿۱۷﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالی د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت ځنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو ځنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وگرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی گرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.

ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت ځنی تیر شی! او عزیزت او فعالیت ته متوجه او ځیر شی! او له مخلوق ځنی ونه ویریبی او تل تر تله له خالق جل و علا ځنی ویریبی!

قُلْ اِنْ تَحْفُوا مَا فِی صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يُعَلِّمَهُ اَللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که پت کریئ تاسی هغه شی چه په سینو (زرونو) ستاسی کنبی دی یا بنکاره کریئ تاسی هغه - معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زره خبره له نورو غنی پته کری ولی په دی دول (طریقه) الله تعالی نشی تیر ایستلی. ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْفٰسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیه.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته تول) هغه شیونه چه په آسمانونو کنبی دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کنبی دی (له سفلیاتو - نو الله ته ستاسی پت او بنکاره هم معلوم دی). او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکری ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پتول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله ځنی پت کری یا چیری ورځنی وتبتی.

یَوْمَ نَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحَضَّرًا وَّهِيَ تَرْجُو اٰمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَتَوَدَّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيْدًا ۙ

(او وویریږئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکنبی) هر هغه څه چه کری وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کنبی) حاضر کری شوی او هر هغه څه چه کری وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کنبی او په منځ د دغه (بد عمل) کنبی مسافه وی لری (اوردده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کنبی حاضریری. او د هغو د تول عمر گردی (تولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کنبی ورکولی کیږی، په دی وخت کنبی به گرد (تول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ ځنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کنبی دیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيَذِّرْكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی ځنی ده چه د هغی لونی ویروونکی ورځی له راتگه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی - ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ) او د ښیگنی (خیر) په لاره باندی سم لار شئ! او د قهار پروردگار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلې (امید) سره د ویری مضمون گډ اوړوی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ په آخر کښی راؤړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویرئ! او خراب او بد کارونه پریرئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلې (بی امید) شئ! راشئ چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لار شئ نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق گرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شئ. لکه اوس چه وانی

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری یی تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته گناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینې او محبت معیار راښئی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لارم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوتئ) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سری په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رنا د خپلی لاری مشعل

گرځوی، نو بزائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښی صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښی رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او تینگ گناه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینې، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی گناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وگرځی، گواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی څایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وگرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿عَنْ اَبْنِ اَبِي اَسْوَدٍ﴾ مونږ د الله تعالیٰ څامن او دوستان یو. دلته دا ښکاره شوه چه کافر هېڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعميل کښی زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرگی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندگانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست گنی او د نجران د جرگی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانېږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تهید دی، لکه چه وروسته له دی نه رابنکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرٰهِيْمَ وَآلَ عِمْرٰنَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماء په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کری ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمعیل علیه السلام او اسحاق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستی علماء له دی (عمران) غنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿إِذْ كَلَّمَآءُ مَرْآءَاتٍ عَجْرَتٍ﴾ د هغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ط

پر ټولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ غینی د دوی له غینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور گرد (ټول) شامل دی، مگر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجودالملائکه گرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی گرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او څوڅخات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل ځنی په دنیا کښی نوری کورنی او تېرونه هم موجود وو مگر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کری ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کنبی هم د زرهاؤ کورنیو په منخ کنبی، د دی لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه خومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه ټول د ده د دوو ځمانو حضرت اسحق علیه السلام او حضرت اسمعیل علیه السلام له اولادی څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسی وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څنی مستثنی وی، له دی کبله (وجی) الله تعالیٰ آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځی د خپلی مور له گیدی څنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالیٰ له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۳﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (پر تولو احوالو).

تفسیر: الله تعالیٰ د گردو (تولو) دعاګانی او خبری اوری، او د گردو (تولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسی وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «کیف ما اتفق» په ډول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالیٰ هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

اِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي

مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۳۴﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په گیده زما کنبی دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل عُمان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په گیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشی وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له گردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو عُنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لگیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی عُنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! گواکی په دی لطیف دول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، عُکه چه جینئ د هغه خدمت له پاره نه قبیلده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَا اُنْثٰی

پس کله چه وئی زیراوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیراوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینئ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل عُکه چه هغه پیښه د دی له توقع او هیلی (امید) عُنی پرته (علاوه) پیښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ۗ وَلَيْسَ الذَّكَوٰةُ الْاُنْثٰی

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیرولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینئ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منع کښی د معترضی جملی په دول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه غه ئی زیرولی دی؟، د دی جینئ قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی - هغه هلک چه دی غوښت دی جینئ ته کله رسیدی شی. دا جینئ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منظوی او نغښتلی پروت دی.

وَ اِنِّیْ سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ وَ اِنِّیْ اَعِیْذُهَا بِكَ وَ ذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّحِیْمِ ﴿۱۲۷﴾

او بیشکه ما نوم کینود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رتلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کره. په حدیث شریف کښې دی «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښې له مورهِ جلا (جدا) شی او په ځمکه باندې ولویږی نو شیطان ئی مس کوی، مگر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی مس څخه مستثنی دی» د دی حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسی کیږی چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږی. چه دغه فطرت له لوینی او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرگندیږی. ولی د شاؤ خوا د حالاتو او خارجی اثراتو له امله (وجی) دیر ځلی د هغه اصلی فطرت ورکیږی، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښې په «فابواه یهودانه و ینصروانه» سره شوی دی، بیا څنگه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښې پت او په غیر مرئی ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښې ایمان لا څه، چه د غتو غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وی. په هم دی توگه (طریقه) د ولادت په وخت کښې په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجی اثر شروع کیږی. دا ضروری نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړی، یا که ئی قبول کړی نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسی پاتی هم وی. څرننگه چه د گردو (تولو) انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلی دی نو که فرضاً د ولادت په وخت کښې دا پیښه ورپیښه شوی هم وی، او د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دی ضابطی ځنی مستثنی نه وی. نو بیا په دی کښې هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندگانو باندې د شیطان له دی حرکت قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږی، فقط دومره یو فرق به وی چه مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پیښه بیخی ورپیښه شوی نه ده، او نورو ته پیښه شوی ده، خو بی اثره پاتی شوی ده، دا قسم جزئی امتیازات د کلی قضیلت د ثابتیدلو موجب نه شی کیدی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «دوو جونو سندری ولی رسول الله مبارک له هغو ځنی خپل مخ واراوه - ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنگه تیر شو، مگر دوی په خپلو سندرو کښې همغسی لگیا وی، وروسته له دی حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکې وتښتیدلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږی، شیطان هغه لاره پریږدی او لری تری تښتی.» آیا له دی نه کوم خوش باوره سری دا مطلب اخیستی شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندې د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه قضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهزیره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښې دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دی آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لگیږی، مگر خو دا چه د ﴿وَإِن لَّيْسَ لَكَ مِنَ الْأَيَةِ﴾ په آیت کښې د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خيستل شی، یا په حدیث کښې له استثنا ځنی یواغی د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ځنی مراد وی. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسیٰ علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَقَبِّلْهَا رَبُّهَا يَقْبُولُ حَسَنًا وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په مخای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لوبه) ئی کړه په زرغونولو (لوبولو) ښو سره او (الله) کفیل وگرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اگر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلك ځنی زیاته وگرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسی ئی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنئ په نسبت جگړه پینه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیو کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه گتوره شی. زکریا علیه السلام د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی څومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوزښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پپتله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپئ له مخی به بیرته خپلی ترور کړه ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَ حَائِضٍ قَائِمًا

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمی) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) ځنی مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسم میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) ځنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» غنی علمی صحیفی مراد دی، چه بنائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی بی مریمی رضی الله تعالی عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرگندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالی عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يَرْحَمُنِي لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٦﴾

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی دیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او گمان غنی بهر دی.

هَذَا لَكَ دَعَا زَكْرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٧﴾

به دغه ځای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوښنه! (راکړه) ماته له نژده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین پیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او څوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وگرځیده، چه ماته هم بنائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بودا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زری شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریه» اطلاق په واحد او کثیر یو رنگ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيحْيَىٰ

نو ورناری کری ده ته (زکریا ته) پرشتو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چه بیشکه الله زیری کوی په تا د یحیی (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیری ور ورسید چه ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحیی علیه السلام اینود شوی دی. د «الملئكة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا لِّكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی غنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالی د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحیی علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصْرًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو غنی به زیات محان ساتونکی وی. او د الله تعالی په عبادت کښی به دومره لگیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحیی علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیږی. زموږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کر.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او نبی به وی له (دلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به گناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (دیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَتَى يَكُونُ لِيْ عِلْمٌ وَقَدْ بَلَغَتْنِي الْكِبَرُ وَاُمْرَاتِيْ عَاقِرَةٌ قَالَ
كَذٰلِكَ اللهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما شرنګه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه به تحقیق رسیدلی دی ماته زوروالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زور او زړی شندی څخه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عادتته یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اګر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقې سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او دیر غیر عادی واقعات ورڅرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شندی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګنلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ - ګواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿كَذٰلِكَ اللهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿كَذٰلِكَ اللهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِيْ آيَةً

ویل (زکریا) ای ربه زما وگرخوه ما لره غه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه غنی څرگند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وچی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لگیا شی.

قَالَ اَيْتُكَ اَلَا تَكَلَّمُ النَّاسُ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمًا

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره درې ورځی (او شپې) مگر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به فاته دا حالت درپښ شی چه تر درې ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کړی، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لگیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی تا کلی (مقرر کړی) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو غنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علی وجه الکمال حاصل شی ښکاري که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالی له ذکر او فکر غنی کوم شی ووینی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسِيحًا بِالْعَشِيِّ وَالْابْحَارِ

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه ډیر زیات د الله تعالی په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیگا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مگر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل - اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ

وَأَصْطَفٰكِ عَلٰی نِسَاءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٧﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرښتو (یعنی جبریل) ای مریمی! بیشکه چه الله غوره کری ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کری ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کری ئی ته پر گردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کښی راغلی وه، او په هنی کښی د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کر شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام ځنی د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرښتی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا ځنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کښی د نذرانی په توگه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزهت ئی درویابنه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئی وگرځولی، او تاته ئی د گرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کښی فضیلت درکر! مثلاً په تا کښی ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کښی داسی سر لوری او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰرَبِّرِّحْمٰنِ اِقْنِيْ لِرَبِّكِ وَاِسْجِدِيْ

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندگی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکره نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښی سرښکته کری! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کښی لا زیاته لگیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په ډول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَاذْكُرِيْ مَعَ الرَّاكِعِيْنَ ﴿٣٨﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښی «رکوع» ته ځی ته هم همغسی «رکوع» ته ولاړه شی! یا نی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنګه چه لو تر لړه په رکوع کښی له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګانه شی نو ښائی د دی له امله (وچی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما يفهم من كلام ابن تيمية رحمة الله عليه في فتاواه والله اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقتنی» کښی له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښی راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښی به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښی شریکیدی، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښی یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به نی کول، دا ګرد (ټول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحییٰ ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ نی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښی ته لوستونکی او لیکونکی نه نی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښی لویدلی دی. او سرگردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترگو د لمر د لیدلو او ښوولو شه هیله (امید) او توقع وشي؟ په دی حالاتو کښی په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښی په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترگی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی څکه چه تاسی دا پینځی پخپلو سترگو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجې وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْجِعًا وَمَا
كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٣﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کری (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکری) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جگری سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالی عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جگړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، گردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به نی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا نی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودیریدی او اوبه نی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لار شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بَكْلِمَةٍ مِّنْهُ فَاسْمِعِي يَا ابْنُ مَرْيَمَ
وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٤﴾

(یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیری درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

شو شو غايونو «كلمة الله» ويل شوى دى ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَكَلَّمَ اللَّهُ آلَ مَرْيَمَ وَوَضَعَهُنَّ﴾
(جزء د نساء ۱۷۱ آية ۲۳ ركوع) هسى خو د الله تعالى

كلمات بيشماره دى، لكه چه د ۱۶ جزء د «الكهف» ۱۰۹ آيت ۱۲ ركوع كنى، فرمائى

﴿قُلْ كُونُوا بَشَرًا كَمَا كُنْتُمْ رِبِّي أُنزِلَ الْكَلِمَاتُ رَبِّي أَنْزَلَ الْكَلِمَاتِ رَبِّي وَوَضَعَهُنَّ﴾

ليكن مسيح عليه السلام ته بالتخصيص «كلمة الله د الله تعالى حكم» ويل له دى

كبله (وجى) دى چه د هغه غيپيدل، بى د پلار د وسيلي او پرته (علاوه) له عامى سلسلى او د
انسابو او اسبابو له واسطى، يوازي د الله تعالى په حكم سره شوى دى او هغه فعل چه له عامى
سلسلى او عادى اسبابو غنى خارج وى د هغه نسبت عموماً په مستقيم دول (طريقه) الله تعالى ته
كيږى، لكه چه فرمائى ﴿وَمَا مَيِّتَ إِذْ مَيِّتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَزَى﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آيت
۲ ركوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانى دى. چه رومى له دى نه «ماشیح» يا «مشیحا» ؤ چه د
هغه معنى «مبارک» او معرب ئى «مسیح» دى. پاتى شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولى
ويل كيږى؟ نو دغه لفظ بالاى جمع عربى دى چه د هغه د تسمنى وجه په خپله موقع كنى په شو
دولو (طريقو) سره بيان كرى شوى ده. د مسیح عليه السلام بل نوم يا لقب عيسى عليه السلام
دى چه په عبرانى «ايشوع» ؤ. او د هغه معرب «عيسى» شو، چه معنى ئى «سید» دى. دا
خبره په خاص دول (طريقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوى قرآن د «ابن مريم» كلمه
حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په دول (طريقه) استعمال كره ځكه چه پخپله ئى بى بى
مريمى رضی الله تعالى عنها ته د زيرى وركولو په وخت كنى داسى وويل چه تاته د «كلمة الله»
زيرى دركول كيږى چه د هغه نوم به «المسیح عيسى ابن مريم» وى دا توضیح د عيسى عليه
السلام د نښان او د پتى د ورشوولو لپاره نه وه بلكه د دى خبرى او تنبيه وركولو له پاره وه چه
د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت يوازي مور ته كيږى، حتى چه د ابن مريم كلمه ئى د دى له
پاره د هغه د نامه جزء وگرځاوه چه خلقو ته دا عجيب آيت تل ور په ياد او د بى بى مريمى د
لويى د ښكاره كولو وسيله وى. ممكن ؤ چه بى بى مريمى رضی الله تعالى عنها ته د بشریت په
مقتضاء د دى زيرى د اوريدلو غنى داسى يوه انديښنه پيدا شوى وى چه عام خلق به په دى خبره
باندى څرنګه باور وكړى، چه يوازي د ښځى له كيدى غنى هلك پيدا كيږى؟ نو خامخا به په
ما باندى تهمت او الزام وكړ شى او زما دا هلك به تل په خرابو القابو ياديږى، او خلق به ئى
ريږوى (تنګوى)، او زه به خپل ځان له دى تهمت غنى په څه دول (طريقه) وژغورم (وساتم)؟ او
خپله پاكي به څرنګه ښكاره كرم؟ نو ځكه ئى وروسته ﴿وَجِبَّتِ الْاَرْضُ وَالْاَرْضُ﴾ وويل او داد
ئى وركر چه الله جل جلاله به ئى نه يوازي په آخرت كنى بلكه په دنيا كنى به ئى هم د لوى
عزت او وجاهت او مرتبى خاوند كرى، او د دشمنانو گرد (تول) الزامات به دروغ كرى، د
«وجیه» په لفظ باندى دلته داسى وپوهيږئ! لكه چه د موسى عليه السلام په نسبت ئى فرمايلى دى

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا كَلِمَةَ الَّذِينَ إِذْ دَامَسُوا قُلُوبَهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَنزَلْنَا إِلَيْنَا الْكِتَابَ وَالْحَقُّ مِنَّا وَإِنَّا لَنَرِيكَ فِي كَلِمَاتٍ مَبْرُورَةٍ﴾

(۲۲) جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیهه) وائی،

چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبث خښتنان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مر بولی - یا د الوهیت او ابنیت او نوری باطلی عقیدی او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له دی گردو (تولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری وگرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په خصوصیت سره د ﴿وَلَقَدْ قَالَتِ الْفَاطِمَةُ لَأَنَّيَ الْوَيْدُوتُ﴾ الآیة - سوال او ځواب هم ورسره کوی، او خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د گردو (تولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱۶ آیت ۱۶ رکوع کښی مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيَكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۱﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی، او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبوی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مگر د طعن او د پیغور سلسله د ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریده! تاته به د ژبی خوځولو هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی می خوله ترلی ده. زما هلك پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿وَيَكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا﴾ الآیة - څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی، چه ستا هلك به گونگی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زرتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خیره دا ده چه په محشر کینی به هم خلق داسی وائی «یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الی مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیا» او پخپله الله تعالی به هم د قیامت په ورځ کینی فرمائی ﴿ اذْکُرْ نِعْمَتَ عَلَیْكَ وَعَلَى الْوَالِدِیْكَ اِذْ اٰتٰیكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ نُوْحًا الْنَّاسِ فِی الْمَهْدِ وَنَهَلًا ﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالی عنها مطمئننه شی چه زما دا هلك گونگی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ اَنْیَ یَکُوْنُ لِیْ وِلْدَانٌ لِّمَنْ یَسِّنُّ بَشَرًا

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کری نه یم هیش بشر (نارینه - نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی بی مریمه رضی الله تعالی عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلك په هم دی موجوده حالت کینی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیش یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذٰلِكَ اَللّٰهُ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ اِذَا قَضٰی اَمْرًا فَاَنۡتَا یَقُوْلُ لَهٗ لَکُنۡ فِیۡکُوْنٌ ﴿۳۲﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس شخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکری (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیری، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنگ چه اراده وکری هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکری، همغه کیری الله تعالی جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْاِنۡجِيلَ ﴿۳۳﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی ډول (طریقه) سره ورښی - او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زموږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ

او (لیوونی) رسول طرف د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرائیلو ته به هسی وائی.

أَنِّي آخِذٌ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفَخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرائیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیوی (هغه شکل) مرغه (الوونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی «احیوا ما خلقتم» یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالی ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) نی

داسی نه دی فرمایلی «انی اخلق لكم من الطین طیرا زه له ختو غنی مرغه جوروم». او داسی ئی وفرمایلی چه «زه له ختو شخه د مرغه د شکل په شان جوروم، او په هغه کښی پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی». په هر حال دا معجزه ئی دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلكتوب کښی له حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه د «ارهاص» په ډول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه وړوکی نمونه وروښتی، او د دوی فکر دی خوا ته را وپړوی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښی روح (سا) اچوی. هم دا رنگه که پاک الله بی د بشر د مس کولو شخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښخی غنی عیسوی روح پیدا کری، نو دا به شخه د تعجب خبره وی؟ بلکه خرنکه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) غنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت یو اثر وگڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښی د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل ډول (طریقه) سره خبری کیږی هغه دی هلته وکتلی شی! لنډه ئی داسی شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکي او روحی کمالاتو غلبه وه - له دی غنی داسی آثار څرگندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پربښته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود گرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښی چه د بشریت هغه گرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأَيُّرُؤُاَلَاكُمَهٗ وَالْأَبْرَصَ وَأَخِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) ږوند او پیس (برگ) او ژوندی کوم مری په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښی د طبیبانو او حکیمانو ډیره ترقی او زور ؤ - نو مسیح علیه السلام ته داسی معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښی پر گردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کری، او گرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو شخه عاجزوی. بلا شبهه د مری ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو غنی دی، لکه چه د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مگر د دی له امله (وجی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله گرځیدلی دی، نو ئی توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د غینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښی یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښی اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هیڅوک مری نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کنبی ﴿فَمِمْسِكُ الْبَنِيِّ قَضَىٰ عَلَيْهَا النَّوْتُ﴾ فرمایلی دی، دا ئی رابنوللی دی چه د مر کیدونکی روح الله تعالیٰ ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کیدونکی روح بیرته ور پریودی. نو دا ئی کله فرمایلی دی چه له بیرته ستنولو (واپس کولو) غنچه د هغه د بیا خوشی کولو واک (قبضه) او اختیار نه لری؟

تنبیه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومی عادت په خلاف د نبوت د مدعی له خوا د خپل تصدیق له پاره ښکاره شی، نو که داسی نصوص واخیستی شی، چه د کوم شی په نسبت د الله تعالیٰ عمومی عادت په کنبی بیان شوی وی، او بیا تری داسی استدلال وگری، چه په دی سره د معجزاتو نفی کیبری، بیخی له معجزاتو غنچه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومی قانون او عادت سره برابره راشی، نو هغی ته به څوک «معجزه» وائی؟ د مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا کیدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مری ژوندی کول - او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په گردو (تولو) اخلاقو او اسلافو کنبی یوه منلی شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعینو (رحمة الله علیهم) په اقوالو کنبی یوه خبره هم داسی نشته چه د مسیح علیه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکنبی ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئی ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآنی محکمتو ځنی مخالف دی». گواکی دوی دغه شیان داسی محکمت رابنکاره وی، چه د هغو د صحیح مطلب په پوهیدلو کنبی گرد (تول) اسلامی ملت عاجز پاتی دی. آیا له گردو (تولو) محکمتو ځنی مخ اړول او په متشابهاو پسی لویدل، د ﴿فِي قُلُوبِهِمْ رَيْبٌ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنیو ملحدانو ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکمتو» په لوری واروی (العیاذ بالله!) حق او رښتیا خو دا ده هغه آیتونه چه د هغه ظاهری معنی گرد (تول) اسلامی امت د اصحابو له زمانی ځنی تر اوسه پوری منلی ده «محکمت» دی. او د هغو ماتول او گډول او په تشو استعاراتو او تمثیلاتو باندی ئی اړول - او د معجزاتو پر نفی باندی، د عمومی عادت دلیل راوړل، هم دا د زائغینو کار دی چه له هغه ځنی د ځان ساتنی هدایت پخپله رسول الله مبارک فرمایلی دی.

وَأَنْدِكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسی په هغه شی چه تاسی (ئی) خورئ! او (خبروم زه تاسی) په هغه شی چه تاسی (ئی) ساتئ په کورونو خپلو کنبی.

تفسیر: وروسته له دی نه په ځینو غیبی شیانو باندی عام له دی چه د ماضی وی، که د مستقبل تاسی خبروم. له عملی معجزی څخه وروسته د یوی علمی معجزی ذکر فرمائی.

إِنِّي فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾ وَمَصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ
التَّوْرَةِ وَلِإِحْلَالِ لَكُمْ بَعْضِ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هر و مرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که
بیع تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه
(کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم
تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کرم له پاره ستاسی عیني له هغو شیانو چه
حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او
احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالی په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه
جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه عیني احکام چه ډیر سخت او درانه وو لری
کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم - د ماهی او د اوښ د غوښی
او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱۴۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال
شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ ږدئ! او که تکمیل.

وَجَدْتُمْ بآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو
وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ!
او د هغه بندگی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده!،
هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) خبرو غنی یوه خبره، او له گردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنع! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندگی وکړئ! د الهی رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لار شی! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسپړئ!

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسې لویدلی دی.

قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددگاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟

تفسیر: یعنی زما مله او ملگری شی! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو غنی شی!

قَالَ الْخَوَارِجُونَ خَنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

وویل خواریونو مونږ یو مددگاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشی او د هغه دین او آئین ومنی او د انبیاء مرسته (ملگرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینې منوری انصارو زموږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کړی.

امَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۵۷﴾

ایمان مو راوری دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ!) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږی؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه رومی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دو بیان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپری) وینځل پریږدی! راشع! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگری شول وروسته له دی د ده د نورو ملگرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا امَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتَبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۸﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوری دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په منځ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوری دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی ټینگ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴿۵۹﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهرتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پت تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿وَلَا يَجُزِي الْمَكْرُ السَّيِّئُ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئی» قید زیات کری دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او سازشونه او د پتو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوړونه ئی د مسیح علیه السلام له مخالفت نه دک کړل، او داسی ئی وویل چه «دا سری معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کری، او گورد (تول) خلق د یهودانو له دین غځنی واپړی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسی خبری کیدی، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښی خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راغی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له گردو (تولو) غځنی داسی ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاجْعَلِ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۵۵﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنِّي اللَّهُ نَبِيًّا وَالْآخِرَةُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۵۶﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿۵۷﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له غمکی) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او گرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئی کری دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری بیا (خاص) طرف زما ته دی راتگ ستاسی او زه به حکم وکړم په منع ستاسی کښی په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کرم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښی او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کونکی (د عذاب په دفع کېښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوشوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسی! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنی گرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنی وگرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکي «فَبِعَثْ فِي طَلْبِهِ مِنْ يَأْخُذُهُ وَيَصْلِبُهُ وَيُنْكَلُ بِهِ» پاک الله په مقابل کېښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا گردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پریردی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالی د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمت بوغم چه دوی به ستا یوه وښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالی به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کونکو او عبرت لرونکو سزاگانو سره خلق ستا له متابعت واوروی - خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرگی له منځه به تا پاک او صاف جگ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشی، یا خلق ودار شی او ستا له متابعت غاړه وغروی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کونکی یهودان او اقرار کونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کېښی اوسیری، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور گرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا گردی (تولی) جگری یو په یو فیصله کړم او گرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَذَابُ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ الآية - له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کېښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کېښی به گرد (تول) کافران په سختو عذابونو کېښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کېښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کېښی پوره پوره اجر و نه وکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به ووستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاڅه کړل، نو حق تعالی حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زموږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احادیثو په موجب قیامت ته نژدی لکه چه دنیا له کفر، او ضلالت، دجالیت او شیطنت ځنی دکه شی نو حق سبحانه و تعالیٰ به د بنی اسرانیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سیدالاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنیا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دربار سره څه دول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به گرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوتی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی - راشع! او وئی وژنی مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د گردی (تولی) دنیا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿فَلَمَّا مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ كَانُوا فِي سُكُوتٍ﴾ (۶ جزء د النساء ۱۵۹ آیه ۲۲)

رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ثُمَّ لَاقُوا رَبَّهُمْ بِالْآيَةِ﴾ - یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنیا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ لفظ په ښکاره دول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ معنی د قیامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قیامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی چه گرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی (ولله الحمد اولاً و آخراً) د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذ الحق و عليه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مر کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلی نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکلی دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت ځنی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هوا څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن ځنی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکلی که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿ اللَّهُ يَتَوَلَّى الرُّسُلَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّذِينَ لَمْ يَمُتُوا فِي مَنَامِهَا ﴾ ۲۴ جزء د الزمر ۴۲ آیت ۵

رکوع کبئی د توفی النفس «قبض الروح» دوه صورتونه بنوولی شوی دی یو مرگ او بل خوب په دی تقسیم کبئی هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئی رابنوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئی د مرگ په وخت کبئی او بله درجه ئی د خوب په وخت کبئی لیدله کیوی له قرآن کریم غځه دا معلومیږی چه پر دی دواړو بانندی د «توفی» د لفظ اطلاق کیږی او په دی کبئی د موت څه تخصیص نشته. ﴿يَتَوَلَّى الرُّسُلَ حِينَ مَوْتِهَا﴾

(۷ جزء د الانعام ۶۰ آیت ۷ رکوع) اوس څرنگه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کبئی په خوب بانندی د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کبئی د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کبئی د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» بانندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرگ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت ځنی خبر نه وو چه آیا په خوب کبئی یا په مرگ کبئی الله تعالی له چا ځنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب بانندی د دوی په منځ کبئی شائع نه ؤ اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت بانندی د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرگ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کبئی هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کبئی د جمهورو په نزد له (توفی) ځنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض» ځنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته خپژولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندی پورته کولو یا د دوهم ځلی راضکت کیدلو ځنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کبئی (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کبئی د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کبئی له امام (مالک رحمة الله علیه) ځنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کبئی چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السماء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیږی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه څیره زما له پوکولو ځنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او مخ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده بانندی الله تعالی د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) ځنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالی په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او غو الفاظو له ویلو ځنی د الله تعالی په حکم سره رانده او ابرصان (برگ) او جذامان او نور جوړیږی او مری ژوندی کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

غنی خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زرهاو کلونو پوری لکه پرېنتی په آسمان کېنې ژوندی، روغ رمت اوسپری نو په دی کېنې څه استبعاد دی؟ **قال قتادة رحمة الله عليه فطار مع الملائكة فهو معهم حول العرش و صار انسيا ملكيا سماويا ارضيا «بغوی»** په دی موضوع باندی ځان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مگر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیده الاسلام» د رسالی لوستلو ته راگرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو غنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع باندی نه ده لیکلی شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَ الذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥١﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٥٢﴾

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا) پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیسکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره دیری جگری وکری چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کېنې ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووايه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کېنې دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کېنې کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره بنائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووايه شی څکه چه ستاسی په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک نه دی.

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٥٣﴾

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کېنې) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیخ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره دول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَذِبِينَ ﴿٣١﴾

نو هر څوک چه جگړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندگی او نبوت) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو ویه گرځوو مونږ (ویه وایو) لعنت د الله په دروغجانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه دلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی!، او د زړه له کومی دی په دیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه ځنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولویږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو ځنی وروسته د نجران جرگی مهلت واخیست، او ونی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو دلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره گرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرگنده ده چه الله د اسمعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیدلو وعده کړی ده. او هیخ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعتی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیخ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکرو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لار شو ځکه چه له گردو (تولو) عربو سره د جنگ کولو قوت په مونږ کښی نشته» د نجرانیانو د جرگی گردو (تولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وررهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترگی په دی نورانی صورتونو باندی ولگیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» ځنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجبی) یو نصرانی هم په ځمکه کښی پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کری وی نو دا کرده (توله) وادی (بیدیا) به اور گرځیدلی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی دول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښی به گرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهریوی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» ځنی ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنی معلومیوی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مگر په هغو شیانو کښی چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښی دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کرلی شی او نه به پر «مباهله» کونکو باندی د هغه دول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجبی) راته، بلکه دا یو دول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلی، مباحثی او مناقشی ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشی. (ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی **ثُمَّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَىٰ أَمْرًا رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبَاهِلَ مَنْ عَانَدَ الْحَقَّ فِي أَمْرِ عَيْسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ ظَهْوَرِ الْبَيَانِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ**

إِنَّ هَذَا هُوَ الْقَصُّ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مگر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباحلی له بلنی څخه دا راڅرگنده شوه چه مباحله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښی د مسیح علیه السلام په باره کښی ویلی شوی دی، هغه حق او رضتیا دی. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو ځنی بیخی میراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۰﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رضتین او دروغجن سره همغسی معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه وړ (لا ترق) او مناسبه وی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿۳۱﴾

نو که وگرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تیارېږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښی د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه کرد (تول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پرېږدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راجع تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منع زمونو او ستاسی کښی (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مگر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونو ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسی)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرماییل «اسلموا مسلمانان شی!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی بڼکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالی په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالی همغه رب العلمین جل وعلی شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالی په توحید او خپل ځان مسلمان گنلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واورئ! او په هغی کښی نوری گوتی ونه وهئ! او حقیقت ئی وانه وروئ! دی خبری ته دیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولئ! عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپارئ! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کړئ! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالی سره مل او شریک وگنئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړئ چه هغه یوازی له الله تعالی سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پتوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿إِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راخرگندیږی. ځکه چه دا گرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۳۱﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واپروله) پس ووايئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شی تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یی).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالی ځنی غاری غروئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی ټینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالی ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ
 إِلَّا مِنْ بَعْدِهَا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۳۱﴾ هَآأَنْتُمْ هُوَآءَ حَآجَجْتُمْ فِيمَا
 لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ
 يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾

ای اهل د کتابو! ولی جگره کوئ تاسی (به شان د) ابراهیم کنبی (به دی شان چه هر یو له تاسی نی پخیل دین گئی) حال دا چه نه دی نازل کری شوی تورات او انجیل مگر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیخ عقل نه لریئ تاسی (چه داسی چتی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شیئ تاسی هغه کسان ییئ چه جگره مو کری ده (له دیره حماقته) په هغه شی کنبی چه ؤ تاسی ته په هغه کنبی شه علم نو ولی جگره کوئ تاسی په هغه شی کنبی چه نشته تاسی لره په هغه کنبی هیخ علم، حال دا چه الله پوهیری (په هغه شی هم چه تاسی پکنبی جگره کوئ) او تاسی نه پوهیریئ (جاهلان ییئ)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کنبی گرد (تول) سره مشترک وو، هم داسی د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کنبی هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو ځنی هری دلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب نی داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنی نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنگه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسی یهودی یا نصرانی ییئ، په دی وصف او معنی پخپله موسی یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه شوئ؟

دا خو ستاسی په کتابونو کنبی نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ته خبر درکری شوی دی او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شیئ، نو بیا په داسی خبره کنبی جگره کول، چه د هغی هیخ علم او پوهه له هیجا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور.

تاسی ولی په هغو مواردو کښی سره جگړه کوئ؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه بی خبره یی او له سره پری نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کښی د کومی دلی مسلک هغه ته ډیر نژدی دی؟

مَا كَانَ اِبْرَاهِيْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۳۱﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کښی فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له گردو (تولو) باطلو مذاهبو څنی حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندی برابر درومی او نوری گردی (تولی) باطلی لاری پریودی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اټکل وکړئ! چه نن کومی دلی له گردو (تولو) څنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالی لاره ئی ټینکه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نژدی وی.

تنبیه: دلته د «مسلماً» څنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د گردو (تولو) انبیاء دین دی. خو ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کړی دی

﴿ اذْ قَالَ لَهُ رَبُّكَ اَسْلِمْتُ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِيْنَ ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیه ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندی د رضاء حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمعیل علیه السلام د ذبحی په واقعه کښی

﴿ فَلَمَّا اسْلَمْنَا وَتَلَّاهُ لِلْحَبِيْبِ ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. «اللهم صل وسلم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید»

اِنَّ اَوْلٰى النَّاسِ بِاِبْرَاهِيْمَ لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

بیشکه دیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هر و مرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کری ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره دیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیه ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿رَبَّنَا وَإِنَّهُمْ لَفِي سُؤْلَاتِنَاهُمْ﴾ الآية - له هم دی امله (وجی) د (حیثی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علی ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعیته او نمونی «صلوة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «ان لكل نبي ولاة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَرِیُّ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۳۸﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یواځی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۳۹﴾

دوست گنی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم و بنویوی) گمراه کری تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کښی نه بنویوی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کیری) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی ؤ «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوبښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالی دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه غځینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واپړی، خو مسلمانان د دوی په جال کښی نه نښلی. هوا دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کونکو کوبښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٦٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پتو مرکو کښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره ډول (طریقته) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه پوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان ځنی انکار په حقیقت کښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبَسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

ای اهل د کتابو! ولی گدوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پتوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پتولو)

تفسیر: دوی د «تورات» عُینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغو کړی وو په عُینو آیاتو کښی ئی لفظی تحریفات او د عُینو معنی ئی بدله کړی او عُینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پت کړی وو، او څوک ئی پری نه خپرول.

وَقَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكُتَيْبِ الْمُنَوَّبِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهَ النَّهَارِ وَالْكَفْرُ وَالْآخِرَةَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٥﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورغی کښی او کافران شی (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورغی کښی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وگرغی

تفسیر: په دی آیت کښی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کښی، چه یو له هغو عُنی دا ؤ، چه د دوی عُینی سړی د گهیځ (سحر) په وخت کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کښی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ عُنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی را کړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راخرگند نه شول نو ځکه له اسلامه عُنی بیرته اوږو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی گنل چه ضرور به د اسلام په دین کښی دوی څه نه غه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو عُنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کښی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له گردو (تولو) عُنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ تَبِعَ دِينَكُمْ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مگر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په دول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان څرگندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسی یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کونکی دی ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ نَبِيِّكُمْ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری دول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تگ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی - یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووايه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه گمراه کیږی.

أَنْ يُؤْتِي أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ أَوْ يُجَاجِلْكُمْ عُنْدَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد گڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وچی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو امیان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مگر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کبسی دا رابنولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمعیلو کبسی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیبوی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کبسی واچوی ﴿وَإِنَّا لَنَكْتُبُ إِلَيْكَ رَسُولًا﴾ (۲۹ جزء د المزمّل ۱۵ آیه ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوچهد په میدان کبسی نه یوازی له بنی اسرائیلو ځنی، بلکه له ټولو نړیوالو ځنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو ډوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ هغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند «رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه کرد (تول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کبسی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۹﴾
يَحْتَضُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کبسی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) بڼه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندي).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کبسی څه کمی نشته، او هغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د هغه په قدرت کبسی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وېولی هغه ورکوی. ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنُ إِذْ تَأْمَنُهُ يَقْطَرُ رِيًّا وَإِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنُ إِذْ تَأْمَنُهُ
يَدِينَارًا لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمَّتْ عَلَيْهِ قَالِبًا

او عینى له اهل د کتابو هغه شوک دى که امین کړى ته دى په ډیر مال باندې نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او عینى له دوى څخه هغه دى که امین کړى ته هغه په یوه دینار باندې نو اداء به نه کړى دى دا دینار تاته مگر که ئى ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دینى خیانت او نفاق په سلسله کې د دنیوی خیانت ذکر هم راغى، چه له هغه عینى دا خبره هم راڅرگندیږي هغه کسان چه د لږ شى له امله (وچى) خپل نیتونه خرابوی او د امانتدارى رعایت نه کوی نو له دوى عینى څرنگه داسى هیله (امید) او توقع کیدی شى چه په دینى معاملاتو کې امین ثابت شى په دوى کې ډیر داسى کسان شته دى چه له هغو سره زیات مال لا غه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شى نو لږ موده وروسته پرى منکرېږي او تر شو چه شوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوى په سر باندې ولاړ نه وى نه ئى ادا کوی مگر په دى کې شک نشته چه دوى ټول سره یو شان نه دى په دوى کې عینى داسى کسان هم شته که له هغوى سره د سرو زرو یوه لویه ډیرى هم کیښوده شى نو یو بخرکى به هم تری خیانت نه کړى خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دى چه له یهودیت عینى بیزار کیږي او د اسلام په دائره کې ننوغى لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمَمِ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کېنى خیانت) په سبب د دى دى چه بیشکه دوى (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندې په (حق) د دى امیانو کېنى هیڅ گناه (چه مالونه ئى وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئى دا مسئله جوړه کړى ده، چه «د عربى امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کېنى نه دى داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشى روا دى. که د نورو مذاهبو په امانت مال کېنى خیانت وکړ شى نو په هغه کېنى هم هیڅ گناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راگرځیدلى او مسلمانان شوى دى الله تعالی د هغوى مال مونږ ته حلال گرځولى دى». (نو «الله جل وعلی شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کېنى چه د داسى شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسى فرمائی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کنی) حال دا چه دوی پوهیبری (پخپلو دغو دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبی په امانت کنی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زموږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کنی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۵۱﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته! هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانت) نو بیشکه الله دوست گڼی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کنی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویرېږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کنی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ عَهْدَ اللَّهِ وَآيْمَانَهُمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کنی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کنی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی ټینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کنی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راغی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله عليه ليكي «دا د يهودانو صفت و چه (الله تعالى له دوى غنى اقرار اخيستی و او دوى ته ئى قسمونه وركرى و چه له هر نبى سره به مرستى كوى! بيا دوى د دنيوى مقاصدو له امله (وجى) له هغه غنى واوښتل او هر هغه څوك چه د دنيوى گنى اخيستلو له پاره په دروغو قسمونه وخورى د ده حال هم دا دى.»

أُولَئِكَ لَخَلَّاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

دغه كسان نشته هيڅ برخه د دوى دپاره په آخرت كښى او نه به خبرى وكړى له دوى سره الله (په خوښى) او نه به وگورى دوى ته (الله په رحم سره) په ورځى د قيامت كښى او نه به پاك كړى دوى (الله له كفره) او (شته) دوى ته عذاب دردناك (په سبب د دغو بدو افعالو د دوى).

تنبیه: هم داسى يو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷۴ آية ۲۱ ركوع كښى تير شوى دى، هله دى د دى الفاظو تشریح وكتله شى!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونُ السِّنَّةَ بِالْكِتَابِ لِتَصَابُوهَ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُمْ مِنْ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بيشكه غښنى له دوى څخه خامخا يو فريق دى چه اروى دوى ژبى خپلى په (لوستلو د) كتاب كښى (محرف ته) له پاره د دى چه وگنئ تاسى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (منزل) څخه، او وائى دوى چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دى حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه راغلى) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائى يعنى په آسمانى كتاب كښى ئى د داسى

شیانو زیادت او تنقیص وکر او بیا ئی په هسی دول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گنل چه دا گرد (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالی له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالی له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گانه ځکه چه په هغه کښی ئی دول دول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کری وو هغه د (بائیل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سری ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سری له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالی له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زموږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) ډیر مفصل بحثونه کری دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ تُوتِيَهِ
 اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا
 لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکری ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شیء تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خیرو او اترو په ترڅ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواړی چه موږ ستاسی همغسی عبادت وکرو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه موږ د غیر الله عبادت وکرو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکرو. حق تعالی موږ د دی کار له پاره نه یو رالیولی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالی کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکری او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوری وگرځوی چه دی په ډیر ښه دول (طریقه) سره د الله تعالی پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کری د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالی له خالصه بندگی ځنی واپوی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی ویلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه شوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیولی ئی ؤ هغه په واقع کښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو رومی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او ټینګولو کښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نایب الحکومه او سفیر نه ټاکی (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنگه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د ورپښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نایب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت،

بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څنی د یوه وښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاء د عصمت مسئله څرګندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر - وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښی د بغاوت امکان چیږی پاتی کیږی؟ له دی څنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ ﴾ الایة - کښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ ﴾ کښی. یا په ﴿ وَمَا كَانَ لِقَوْمٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٤٩﴾

ولیکن (وائی چه) شی تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه بیع تاسی چه

بشونه کوی (خلقو ته) کتاب (شرعی احکام) او په سبب د دی چه یی تاسی چه تدریس کوی (او درس اخلی پخپله دا کتاب لولی او نورو ته ئی هم لولوی)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی «هر هغه څوک چه د الله تعالی له جانبه په نبوت سره وستایل شی او دی خلق له کفر او شرک ځنی راباسی او د مسلمانی په لوری ئی راوی نو بیا به دی څرنګه هغو ته کفر ورزده کوی؟ هوا تاسی ته (ای کتابیانو) داسی ویل کیږی چه له تاسی ځنی هغه کسان چه پخوا له دی نه دیندار ؤ، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب لوستونکی او زده کوونکی نه دی پاتی او زما په صحبت کښی اوس ممکن دی چه همغه کمال بیا حاصل کړئ! او عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقی او ښه الله پرست شی! او دا شرف تاسی ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهیدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شی.

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَرْبَابًا

او نه کوی امر تاسی ته (الله یا نبی) د دی چه ونیسئ تاسی پرښتی او انبیاء خدایان

تفسیر: لکه چه نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او ځینو یهودانو عزیز علیه السلام ته او ځینو مشرکینو پرښتو ته خدایان ویل. هر کله چه پرښتی او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائی کښی نشی شریک کیدی نو تیږی (کتی)، صلیب او نور په کوم شمیر کښی راځی.

أَيَا مَرْكُومًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

آیا امر کوی (الله یا نبی) تاسی ته په کفر سره وروسته له دی نه چه یی تاسی مسلمانان (غاړه ایښودونکی شرعی احکامو ته).

تفسیر: یعنی رومی نبیانو کونښن وکر چه خلق ربانی د الله خاص بندګان، موحدین او مسلمانان وګرځوی هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوری بیانی او خپل هغه زیار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بریادوی دا خبره فهم ته نشی راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
تُمْرَحَّاءَكُمْ رَسُولٌ مٌصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه واخيست الله عهد محکم له تولو انبیاؤ چه خامخا هغه شی چه درکرم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رهنبتیا کونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هرورمو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هرورمو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخيسته (قبوله کره) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) ټینگه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندگی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندگی وربښی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالی له خپلو انبیاؤ علیهم السلام ځنی هم داسی ټینگ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی ځنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ږومبی نبی دی د وروستی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسپړی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستی راتلونکی نبی باندی هرورمو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ ځکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی ځنی د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغوئ د مدد کولو عهد به بلا استثناء له گردو(تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام ځنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو ځنی دا قول او اقرار اخیستی دی ځکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؤ چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام ځنی وروسته تشریف راوړونکی ؤ او له دوی ځنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؤ او د هم دوی ذات کریم د گردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لگونکی ؤ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم غنجه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاء علیهم السلام غنجه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکشيوغی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کبئی د کبری شفاعت له پاره له نورو غنی پخوا وړاندی کیدل او د گردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کبئی گردو (تولو) انبیاء ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو غنی دی اللهم صلی علی سیدنا محمد وعلی آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۸۱﴾

و فرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسیع (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو غنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کبئی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۸۲﴾

نو هر څوک چه بیرته وگرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا گرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له گردو (تولو) نبیانو علیهم السلام غنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو غنجه اخیستی دی اوس که په دنیا کبئی کوم سری له هغه څخه مخ وگرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو غنی وی. په (بائیبیل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کبئی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه گرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاء په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه گرد (تول) ومنع!

أَفْعَيْرِدِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

آیا نو غیر له دین د الله غنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره .

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسپړی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدايات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او گرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندگانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی غنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو مشیت او ارادو تابع وی.

وَالَّذِينَ يَرْجِعُونَ ﴿٨٧﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د گردو (تولو) پرمبنيو او وروستنیو ورتگ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیت سترگی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا اُنزِلَ عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ وَ
 اِسْمٰعِيْلَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوْتِيَ مُوسٰى وَ
 عِيسٰى وَالتَّبٰرُوْتِ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نَفَرَقَ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ
 لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿۱۳۶﴾

وواپه (ای محمد! کتابیانو ته چه) ایمان راوری دی مونبر په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونبر (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمعیل او (پر) اسحاق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسی ته (چه تورات دی) او عیسی ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاءو ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کینی او داسی نه کوو چه ځینی به منو او ځینی به نه منو) او مونبر (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کینی د الله تعالی له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونبر هغه گرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان ځنی لری ده چه لکه کتابیان ځینی رسولان ومنی او ځینی ونه منی. گواکی په آخر کینی ئی د ﴿وَمَنْ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راگر چه اسلام د هیڅ یوه حقانی رسول او د هیڅ یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه گرد (تول) شرعی احکام په دیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب ځنی انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی دول(طریقه) سره هغو گردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی ؤ د جمعیه الکبری تر لونی جندی لاندی د جمع کیدلو لاره وروښئی.

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱۶ رکوع کینی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له همغه څخه استفاده وشی.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر شوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راوړسید نو وروسته له هغه شوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لتول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (تولو) ځنی لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (تولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (تولی) پخوانی رڼای مدغم شوی دی.،
فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَيْرِينَ ﴿٨٥﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری ځنی بیخی بی برخی پاتی دی - له دی ځنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالی پری پیدا کړی ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباہ او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

څرنګه به سمه صافه لاره بنشی الله (بلکه نه بنشی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه بنشی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترګو ئی ګوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرګو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول رشتین دی د ده د حقانیت او صداقت روشانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرگند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو ځنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو ځنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیانی چه دی تری خویش او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور ویشی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړی چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول - دوی له هغو پخوانیو ځنی زیات کاره تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی ځنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَئِكَ جَزَاءُ هُمُ الَّذِينَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان گرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اگر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خُلِدِينَ فِيهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفُّ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٥٦﴾

نه به سپکاوه شی له دوی غنی عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی (د توبی، یا به نه کتلی کیږی دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعنی دوی هیشکله د عذاب د شدت لپوالی نه حس کوی، او نه تخفیف ورسپیږی، او نه ئی د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٥﴾

مگر هغه کسان چه توبه ئی وپنکله (بیرته اسلام ته راوگرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی داسی سختو بی حیاؤ مجرمانو او خورا (ډیر) لویو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شی؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادام او په رښتیا توبه گار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړی نو د ده گردی (تولی) گناوی او خطاوی بیخی معافیږی. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أزدَادُوا كُفْرًا لَنْ نُقَبِّلَ تَوْبَتَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الصَّالُونَ ﴿٨٦﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی). بیا ئی زیاتوالی وکړ په کفر کښی (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیږی توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی گمراهان دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږی او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښی ترقی او پر مخ تگ کوی نه له کفر غنی د مخ گرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنگ جنجال (جگړه) کوی او کله چه د مرگ وخت ورسپیږی او پرښته د دوی

سا راکاپی دلته نو د تویی په فکر کښی ولویوی یا کله د کوم مصلحت له امله (وجبی) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمی صورت سره توبه کوی یا په کفر باندی پوره تینگ ولاړ وی خو له ځینو هغو اعمالو ځنی توبه باسی چه دی ئی پخپل زعم سره گناه گنی، نو له دغی تویی څخه هیڅ گنه نه اخیستله کیږی، او نه د الله جل جلاله په دربار کښی د هغی د منلو امید او انتظار کیږی او داسی خلقو ته په رشتیا سره هسی توبه نه ور په برخه کیږی چه د قبلولو وړ (لائق) وی تل تر تله د دوی کار د گمراهی په بیدیا (صحرا) او ډگر (میدان) کښی لالهانده (پریشانه) او سرگردان گرځیدل دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَمَانُوا وَهُمْ كُفَّارٌ لَّئِنْ يَكْفُرُوا مِنْ أَحَدِهِمْ مِثْلُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران دی نو له سره به قبول نشی له یوه د دوی څخه په ډک والی د ځمکی سره زر

تفسیر: یعنی لکه دنیوی حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږی. هلته خو یوازی د ایمان دولت پکار راځی. فرض ئی کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امارونه پراته وی چه له هغو ځنی د گردی (تولی) ځمکی مخ ډک شی او هغه بیخی خیرات کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی د یوی ذری په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لری او نه په آخرت کښی له داسی اعمالو ځنی څه فائده ورسپیږی. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان ځنی تش وی هغه د مر عمل په شان گناه کیږی چه د آخرت په ابدی ژوندون کښی هیڅ کار نه تری اخیست کیږی.

وَلَوْ أَفْتَدَىٰ بِهٖٓ أَوْلِيَّكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَالَهُمْ مِنْ نُصْرِينَ ۝۹۱

او اگر که فدیہ ورکړی دی په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دی) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددگاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړی).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وی او پخپله دی له خپل لوری دا وغواړی چه هغه د فدئی په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندی کړی چه دا له ما ځنی واخله!

او ما پر پیوده! نو بیا هم دا فدیہ تری نه منله کیوی. بی له دی چه په خپله ئی وړاندی کری شوک ورنه پوښتنه هم نه کوی. الله تعالیٰ (د ۶ جزء د المائدة په ۳۶ آیت ۶ رکوع کښی) هم فرمائی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَقَاتِلٌ فِي الْأَرْضِ حَبِيبًا قَوْلًا مَعًا لِيَقْتُلُوا يُبْرَأَ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ﴾
 ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبَبْتُمْ لَهُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۱۷﴾

له سره به ونه مومع تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کریئ تاسی (په لاره د الله) غځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفویئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که دیر). پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کری دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفویئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو دپرو محبوبو او دیر گرانو شیانو څنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وټاکئ! (مقرر کریئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی دیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی دیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو څنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت څکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست دیر عزیز او گران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله (وچی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت څنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نودی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راضیې چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو څنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنزَّلَ التَّوْرَةُ ﴿۱۸﴾

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرائیلو (ځامنو د یعقوب) ته مگر هغه (طعامونه) چه حرام کری وو اسرائیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوسانو

له غوبنو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لیبرل) کیده تورات

تفسیر : یهودانو زمونږ (رسول الله صلی الله علیه وسلم) او مسلمانانو ته ویل چه «تاسی خپل ځانونه د ابراهیم علیه السلام د دین تابعان بولئ! حال دا چه تاسی داسی شیان خورئ چه هغه د «الله تعالی» له جانب په ابراهیم علیه السلام او د ده په کورنی حرام شوی ؤ لکه د اوبی شوی او غوبنی» الله جل جلاله فرمائی تول هغه شیان چه اوس ئی خلق خوری د ابراهیم علیه السلام په وخت کبئی هم حلال ؤ او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوی هو! په «تورات» کبئی ځینی شیان په خاص ډول (طریقه) سره پر بنی اسرائیلو باندی حرام شول مگر د اوبی له غوبنی ځنی پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام قسم کری ؤ چه د ده په پیروی گردی (تولی) اولادی ئی د اوبی د غوبنی د خوړلو ځنی ځانونه وساتل. د دی قسم یادولو سبب داسی ؤ چه (یعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغی ورپینه شوی وه نو ده په خپل ځان باندی داسی یو نذر واخیست که زه له دی ناروغی ځنی جوړ شم نو د هر هغه شی له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوری وی ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوبی غوبنه او شوی) ډیری محبوب او په زړه پوری وی چه هغه ئی له روغتیا وروسته د دی نذر د پوره کولو له امله (وجی) پرېښودی. داسی نذر چه د حلال شی په تحریم باندی مشتمل وی زمونږ د مسلمانانو په شریعت کبئی روا نه دی.

كما قال الله تعالى في الركوع الاول من سورة التحريم ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾
او که څوک داسی کوم نذر پخپل ځان باندی ومنی نو ښائی چه مات ئی کری! او کفاره ئی ادا کری

تنبیه : په رومبنی آیت کبئی د محبوبو شیانو د صرفولو ذکر د الله تعالی په لاره کبئی ؤ او په دی آیت کبئی د یعقوب علیه السلام د یوه محبوب شی د پرېښودلو ذکر دی او په دی طریقه د دی دواړو آیتونو په منځ کبئی یو لطیف مناسبت شته او هم په دی آیتونو کبئی داسی تنبیه ورکری شوی ده چه په پخوانیو شراعو کبئی هم منسوخیت واقع شوی دی او یو شی چه په یوه زمانه کبئی حلال ؤ بیا وروسته حرام شوی دی. هم داسی که اوس د محمدی شریعت او پخوانیو شراعو په منځ کبئی د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وی نو نه ښائی چه د هغه په نسبت څه انکار او استبعاد وکری شی.

قُلْ قَاتُوا بِالَّتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده! یهودانو ته) نو راوړئ تاسی (صحیح) تورات پس وئی لولئ تاسی (د خپل صدق له پاره) که یی تاسی صادقان (رښتینی). نو شرمنده شول او وربکاره ئی نه کری

تفسیر : یعنی که تاسی (رشتین بیع چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی حرام وو نو راشی! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښی راښکاره کړئ! که په هغه کښی مو راونه ښوده نو په دی خبره کښی د هیش شک او شبهی مخای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان بیع! په روایتونو کښی راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمَنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۹۷﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وترل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پریردی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی تینگ اوسع او وایی چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۹۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښی هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښی هسی صافی صافی او رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شیء! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښی ډیر لوی شی خالص توحید ؤ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پریردئ! او پاخه موحدان مسلمانان شیء!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه رومینی کوته (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له گردو (تولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښی ده.

تفسیر: د مسلمانانو په دی دعوی باندی چه «مونږ له گردو (تولو) امتونو ځنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبیه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پرینود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوگنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او ډیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د گردو (تولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) مورپښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقررہ کری) ده اوله (شام) څخه لری په یوه ځوت (کنج) کښی پراته یی، په کومه خوله داسی دعوی کولی شی چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره ډیر مقاربت او مناسبت لری.» په دی آیت کښی معترضینو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښی له گردو (تولو) ځنی رومی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالی ته د تولو خلقو د توجه د گرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مَبْرُكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۰﴾ فِيهَا آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښی آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننوت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسیر: حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کری دی او د گرد (تول) جهان د هدایت سرچینه ئی گرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر غځای کښی چه برکت او هدايت لیده کيږی گواکی هغه د هم دی مبارکی کوتی یو انعکاس او رنای ده. په هم دی غځای کښی زمونږ رسول الثقلمین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی غځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان گرد (تول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښی مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وگرځوی او لمونځونه اداء کری، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهری آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښی ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښی د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن گڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا رابنئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د گردو (تولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا رابنئی، چه دا هم هغه تیږه (گتته) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (گتتی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. گواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (گتتی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوته د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمعیل علیه السلام د کار ملگری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کښی تیر شو

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ^(۴)

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له تول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوته کښی د الله تعالی د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله (وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربر گاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری گرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿۸۷﴾

ووايه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیوی تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی نی کوی.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ ؤ سره مخاطبه کیده. د هغی په منع کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی ټینگ ولاړ یی؟ په یاد نی ولری! چه ستاسی دغه گړدی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مِن مِّنْ أَمْنٍ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۸۸﴾

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوی (اروی) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان نی راوړی؟ لتوی تاسی لاری د الله ته

کوروالی (عیب) حال دا چه تاسی ییع شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو ځنی محروم ییع بلکه غواریئ چه نور هم د الله تعالی له لاری ځنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب گڼئ هغه وربښئ!، چه له اسلامی دین ځنی بیرته واوری او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجبی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کړوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول ییع! الله تعالی ستاسی له دی گدو وډو، او کړو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی گردو (تولو) خبرو سزای یو ځای درکری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ ﴿١٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوری دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وگرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق گمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو ځنی ځان وساتئ! که نه دا اندیښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنرا) ځنی باسی او د کفر په توره تیاره کڼدی به مو سر په څرئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١١﴾

او څرنگه به تاسی کافران کیږئ او تاسی چه یی لوستی شی پر تاسی آیتونه د الله او دی په تاسی کښی رسول د الله، او هر څوک چه منگولی خښی کړی (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاری سمی.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښی د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالی له جانبه دوی ته په زړه پوری خبری آوری او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډیره لری ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسی قوم بیا کافر شی او یا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالی دین ټینګ ونیسی! او پر الله تعالی د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشی کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمی او صافی لاری ځنی دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښی سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وړو وړو خبرو باندی به په داسی سختو جنگونو او وینو تویولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنگ اوږدیده لکه چه د «بعثت» مشهور جنگ تر (۱۲۰) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښی د دوی د قسمت ستوری وځلیدل - او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلې پخپل منځ کښی (چه له سلهاو کلونو راهیسی دوی یو د بل وینو ته تږی وی) سره ملی او پخپلو منځونو کښی لکه شودی او شکرې شولی او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینګ تعلقات د دوی په منځ کښی سره قائم شول. د مدینې منورې یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنی، ډیر خپه او غمجن وو، یو ږوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سری ولمساره چه ته په داسی یوی لونی جرگی کښی چه دا دواړه قبیلې سره پکښی ناستی وی په یو چم (چل) سره د (بعثت) د جنگ خبره وښوروه! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعثت) څو غیرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنی سمدلاسه د هغه جنگ د ایرو لاندی سکروتی بیرته تازه او بلی او د دی دواړو قبیلو زړونه ئی جلیل کړل او خبره د خولی له خبرو ځنی تیره او تر تورو او نیزو پوری ورسیده مگر پخوا له دی نه چه وینی تویی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوی دلی سره پر موقع باندی ورورسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو دلی! له الله تعالی څخه وویږئ! زه ستاسی په منځ کښی موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبری او بلنی د څه له پاره کیږی؟ الله تعالی تاسی ته هدایت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تیارو ځنی ئی وویستئ نو آیا بیا تاسی د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوری ژر بیرته گرځئ؟ چه له هغو تورو تیارو څخه هم دا اوس د باندی وتلی یی؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوتی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په دیره مینه روغبر، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره پوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلغی او شیطانی غنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوبښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَتَّبِعُوا إِلَّا مَا أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۶﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویریرئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مرئ! مگر په دی حال چه بیع تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالی پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگاری او تقوی له لاری لری ولاړ نه شی! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیطاین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری غنی وښوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۝

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسع د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیړئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر: یعنی گرد (تول) سره یو شی! او د پاک قرآن احکام تینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسع ده. دا رسع هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شی! او هغه په پوره قوت سره تینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مر قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وگرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منع د زړونو ستاسی کښی نو وگرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) وروڼه

تفسیر: یعنی د سلهاو کلونو عداوتونه او کښی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالیٰ د خپلو محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواره وروڼه سره وگرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویربیری، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) خزانو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د گمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر: د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالیٰ ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئی کړلی) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رنرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالیٰ دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د گمراهی په طرف بیرته ونه گرځئ!

كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٣٠﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!.

تفسیر: یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو ځنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لار شئ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه پردئ!.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٧﴾

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا ټول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری ویولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته ووینی نو دوی د نیکی په لوری ویولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو ځنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سری به معروف منکر او منکر، معروف وگنی او د اصلاح په ځای به گرد (ټول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو ځنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوروی (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتگ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سری د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معنور و گناه شئی؟ او په کومو مواقعو کښی واجب یا مستحب دی؟ د دی خبری د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښی د دی موضوع په نسبت ډیره مبسوطه وینا کړی ده - فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۵﴾

او مه کیږئ تاسی په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جگړی) نئ وکړی د دین په اصولو کښی وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب - ډیر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنی لکه یهودانو او نصرانیانو غوندی مه کیږئ چه د الله تعالیٰ د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسیدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولویدل او د شرعی په اصولو کښی سره متفرق او په فروعو کښی سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کښی گوند (پارتی) او گوند بازی (پارتی بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباہ کړ او گرد (تول) سره د الله تعالیٰ په عذاب بیل بیل ککر شول.

تنبیه : له دی آیت ځنی د هغو اختلافاتو او دلی دلی کیدلو مذمومیت او تباهی معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو ځنی وروسته پیدا شی. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کښی په سلهاؤ گوندونو (دلی) د اسلامی شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینگو اصولو ځنی جلا (جدا) شوی دی او د دوی په منځ کښی اختلافونه اچول شوی دی، او د دی اختلاف او انشقاق عاملین د هم دی عذاب لاندی راغلی دی. بیا هم د شکر ځای دی چه د دی بی تمیزی په طوفان کښی د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدی سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسع ټینگه نیولی ده. او د «ما انا علیه و اصحابی» په مسلک باندی قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځی پوری به قائم وی. پاتی شول هغه فرعی اختلافونه چه د لوړو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښی شته، هغه له دی آیت سره هیڅ تعلق نه لری. د دی فرعی اختلافونو پر اسبابو باندی حضرت شاه ولی الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښی کافی او شافی بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَّاَسْوَدُّ وُجُوهٌ
يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَّاَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چه سپين به شی (ځیني) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شی (ځیني) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په څیرو باندی به د ایمان او تقویٰ نور څلپیدی. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځی. د دی په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالی سره تور وی او له صورت ځنی به ئی ذلت او رسوائی له ورا ښکاری گواکی د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وی.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوی دی مخونه د دوی (نو و به ویل شی دوی ته) آیا کافران شوی یی تاسی وروسته له ایمان راوړلو ستاسی؟

تفسیر : د دی الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر گردو (تولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندی کیږی.

«مرتد» هغه ته وایه کیږی چه وروسته له ایمان راوړلو ځنی بیا کافر شی.

«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوی خو په زړه کښی تری انکار لری او کافر وی.

«کتابی» پخپلو انبیاؤ او کتابونو باندی د ایمان لرلو مدعی وی چه د دی مطلب داسی کیږی چه دوی هغه گرد (تول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکری شوی دی ومنی او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی. مگر دوی په خپل انکار کښی له گردو (تولو) ځنی په مخ لارل گواکی دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندی بیا کافریدی.

«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعویٰ کوی چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندی مو ایمان راوړی دی مگر وروسته له هغه دیر بی اصله او باطل شیان په دین کښی شاملوی یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنی انکار کوی. او له اصلی دین څخه د باندی وځی هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجی په ﴿الْقُرْآنُ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾ سره مخاطب کیږی. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وی که دغه خطاب هغوی ته وی نو مطلب

به ئی داسی وی چه د ایمان له راوړلو ځنی وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وگرځاوه؟ گواکی له کفر څخه به عملی کفر مراد وی. او که د عامو کفارو په حق کښی دا خطاب ومانه شی نو حاصل ئی دا دی پاک الله گرد (تول) د فطرت په دین باندی پیدا کړی دی نو تاسی هغه ایمانی فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوی یی؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه راملومیږی چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی منموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۱۳۰﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۳۱﴾

نو و خشکی عذاب په سبب د دی چه وی تاسی چه کافران کیدلی. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی - او سره له عمله د الله تعالی رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالی د هوسانی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی. تل کره فکر د عقبی! فضل غواړه د مولا!

رږر نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۳۲﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شی د هغه صدور هم د الله تعالی له جانبه نه کیږی مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی رږول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای دیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږی چه د الله تعالی هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿۱۳۳﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په ځمکه کښی دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی گرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالی مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښی دی نو بیا به ولی او د څه له پاره ظلم او تیری وکړی شی؟

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

یغ تاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښی داسی ذکر شوی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ الآية - په دی منځ کښی د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شی. یعنی ای مسلمانانوا! الله تعالی تاسی له گردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر گرځولی یغ! د الله تعالی په ازلی علم کښی له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنګه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له گردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له گردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو ورونه به د دوی په مخ کښی پرانیستلی شی، د ایمان، عمل، تقوی او انسانیت گردی (تولی) ځانګی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به گرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون گردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ګواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورننه ئی باسی ﴿اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ کښی هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبیه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیه ۹ رکوع په ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآية - کښی زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسليم د کبري امامت او جامعیت بیان

شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کښی په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية - کښی د ده د امت د قبلی علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآية - کښې ئی د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطی ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکی) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدی) غنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولی خیرې شاملی دی. له دی منکراتو غنی ممانعت هم په څو ډولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او تویک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښې د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. رښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه الله الحمد په محمدی شریعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه ؤ حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سری چه له تاسی غنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښې داخل شی ښائی چه د الله تعالی شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَالْكَافِرُ الْفٰسِقُونَ ﴿۱۱﴾

او که ایمان راوری وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به و (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، عینی له دوی شخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوری وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کبسی شاملیدل چه د هغه له امله (وچی) به د هغوی عزت په دنیا کبسی زیاتیده او په آخرت کبسی به ئی دوه مثله اجر مونده ، مگر د افسوس عیای دی چه پرته (علاوه) له شو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیچا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کبسی تینگ ولاړ دی.

لَنْ يَضُرَّوْكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُوْكُمْ يُؤَلُّوْكُمْ الْأَدْبَابُ لَكُمْ لَا يَضُرُّوْنَ ۝۱۱

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فاسق په هیخ باب کبسی) مگر په (لر) ربرولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنگ وگری دوی له تاسی سره نو وبه گرغوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیستی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کره شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه بنائی چه تاسی د دوی له اکثریت شخه یا له ظاهری ساز او سامان شخه وویریئ. ای محمدی خیر الاممه! د الله تعالی وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیخ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وگری او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربر او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنگ کبسی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تنبئی او له هیخ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه ورسیری چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین په زمانه کبسی دا گردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره ډیر زیات تکلیفونه وگالل (تیر

کرل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئی جوړی کری او زیات زور ئی ولگاوه مگر د مسلمانانو یوه وینسته ته ئی هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تثبیدل او په هر ځای کښی به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښی مقهور او مخذول کیدل، هر لوری ته به تثبیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئی د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فله الحمد والمنه.

ضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةَ آيِنَ مَا تُقْفَوْنَ اِلَّا بِحَبْلِ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ

مقرر کری شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښی چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مگر (چه منگولی ولگوی) په رسعی د الله او په رسعی د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر: دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو څنی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (دیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکي سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په گرده (توله) دنیا کښی بی پته او بی عزته پراته دی او یواځی د ﴿وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتی دی یا په ﴿وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شیپ تیروی. او د هر چا په تابعیت کښی چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿وَحَبْلِ مِنَ اللّٰهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ﴾ ځنی د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کری دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکری او د الله تعالیٰ په ذمه کښی راشی. ځینی وائی چه له ﴿وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ﴾ ځنی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری ځنی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښی هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَاءُ وَبَغْضٍ مِّنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكِ يَا تَهُمُ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْرُسُلَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَلِكِ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١٣١﴾

او وگر عیدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کر شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کیدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالی له صریحو آیتونو ځنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیگناهو) انبیاؤ قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ۶۱ آیت ۷ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَّبِعُونَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْاءً لَّيْلٍ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١٣٢﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٣﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر ځینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپیی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدی) ځنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو ځنی دی.

تفسیر: د دی گردو (تولو) کتایانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کېنې څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیایو په منځ کېنې ځینې سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالی) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیر کېنې ننوتلی دی. او د حق په لاره کېنې هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کړولی، د دوی په منځ کېنې داسی سری هم شته چه د شپې له مخی له خوړو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالی په منځ کېنې دریږی، او د ده په حضور کېنې خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی پدی. او په لمانځه کېنې له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالی او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته ویللی شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په منځ کېنې ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کېنې دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالی د نیکبختی صلاح، رشد او فاندی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملگرو ذکر ؤ. رضی الله تعالی عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا ۗ

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ۵۴ آیه ۶ رکوع کېنې داسی یو آیت لولو ﴿أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾ او په صحیح حدیث کېنې نبی کریم علیه الصلوة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللَّهُ عَلَيْهِم بِالْمُتَّقِينَ ۝۱۱۵

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزگارانو (هم).

تفسیر: د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالی دا پرهیزگاران تری جلا (جدا) او مستثنی کوی او سم د دوی له تقوی او پرهیزگاری سره په دنیا او آخرت کېنې له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
 مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۷﴾
 مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
 صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ط

بیشکھ ہغہ کسان چہ کافران شوی دی له سره به دفعه نه کری له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابہ) د الله هیش شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کبئی تل وی (بی انتہاء، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چہ صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لو خسیس) کبئی په شان د مثال د هغه باد دی چہ وی په دی باد کبئی ډیره یخنی (یا اور) چہ ورسیری (دا باد) کبنت (فصل) د یوه قوم ته چہ ظلم ئی کری دی پر غانونو خپلو پس هلاک کری دغه کبنت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کبئی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که شه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیش یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر غومره چہ مال او قوت په دنیا کبئی ولگوی، اگر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وگئی، په آخرت کبئی ئی هیش قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چہ د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کبئی ورسیری. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او ږرتہ (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وگئی لکه چہ کوم شریر یا ظالم فصل وکری، یا په باغ کبئی نیالگی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کری، او له واورې او ږلی غنی ئی ونه ساتی او د هغه له شو ورغو زرغونتیا او ښکلی ننداری غنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلې او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کبئی وگرځوی. چہ ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولگیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او ږلی ولویږی چہ یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کری او وئی سوځوی، او دی په پای (آخر) کبئی د دی تباہی په نسبت خپلی گوتی وچیچی او خاورې په سر

باد کری نه ئی هیللی (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په غحای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداواره منتفع شی، او کله چه دا تباھی د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندی څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورغی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندی تینگ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) ډیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لگیږی نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او ویال هم اړوی، دی گردو (نولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی - که اولاد - هر شی چه وی، د الله تعالی د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندی بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿رِيحُهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَلَكِنْ أَسْلَمْنَا نَمُنَّا﴾ او ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ الآية - او د «رحمة» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح»، راغلی دی لکه ﴿يُرْسِلُ الرِّيحَ مَبْشُرَاتٍ﴾ . او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ﴾ الآية - او ﴿يُرْسِلُ الرِّيحَ بَشْرًا﴾ الآية - کذا ذکره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٤﴾

او نه دی ظلم کری پر دوی باندی الله ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه گنل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندی معاذ الله د الله تعالی له جانبه ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندی پخپل لاس کری دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پېښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةَ مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأُولُ لَوْلَاكُمْ حَبَالًا
وَدُوًّا مَّا عَزَمْتُمْ قَدْ بَدَأَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ
أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیش فرقی نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیش کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گڼی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دشمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر: ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاونډیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسی تینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پتو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلکو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالی دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور ځنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خیره او پته مرکه (راز) نه ورښئی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی ځنی هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوشن کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشی څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دشمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی، (کښی) حسد او دشمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سری دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دشمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالی د دوست او دشمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه ځنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَآئِنَّمْ أَوْلَآءُ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهٖ

واورئ خبردار شیء! تاسی هغه کسان ییچ چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ایمان لرونکی ییچ پر ټولو کتابونو.

تفسیر : یعنی دا څومره بی موقه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازیوئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بیخ ایستونکی دښمنان دی او عجیبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی گرد (ټول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالی ئی نومونه راښودلی دی بالتفصیل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ایمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی علیه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیاء باندی هم صحیح ایمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مینه او محبت کولی او تاسی به له دوی ځنی دیر لری گرځیدئ او نفرت او بیزاری به مو ښکاروله مگر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده .

وَإِذْ الْقَوْمُ قَالُوا أَمَّا نَحْنُ

او کله چه یو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ایمان مو راوری دی،

تفسیر : منافقینو خو به تل هم داسی ویل «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آما - مونږ مؤمنان یو!» ویل له دی وینا ځنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ایمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَئِمِلَ مِنَ الْغِيظِ

او کله چه یوازى شی دوی نو چیچی دوی په تاسی باندی سرونه د گوتو له (دیره) قهره،

تفسیر : یعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مینى، الفت او محبت له لیدلو څخه دا خلق له دیره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هیڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د دیره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او گوتی سره چیچی.

قُلْ مُؤْتُوا بِغَيْظِكُمْ

وایه (ای محمده! دوی ته) مره شیء! په قهر (او بغض) خپل سره، .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښی ومړئ! که له دیرو لغتو وهلو غځنی مو سا وخیژی خو بیا به هم ستاسی دا هیللی او آرزوګانی نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هر ورو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۱۰۱﴾

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښی دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر: نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شیرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پتو شرارتونو او پتو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَسْسِمُكُمْ حَسَنَةً سَوْهُمْ وَإِنْ تُلَبِّسُهُمْ سَيِّئَةً يَفْرِحُوا بِهَا

که ورسپری تاسی ته کومه ښیګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسپری تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیږی دوی په سبب د هغه .

تفسیر: که ستاسی لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو ګټی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور ووینی نو د رخی (کښی) او حسد په اور کښی نیننی نیننی کیږی. او که چیری پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له دیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو غځنی د خیر غوښتلو څه هیله (امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وړاندی کوئ.

وَأَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا أَيْضًا كَيْدُ هُمْ شَيْءٌ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٤﴾

او که صبر و کریئ تاسی (پر اضرار د دوی) او عیان وساتع تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیخ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورغی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی عیوب ئی داسی ورکر چه که تاسی په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندی ټینگ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیخ ډول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه ټول الله تعالی ته معلوم دی او الله تعالی ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه گرد (تول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالی سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خندونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راغی چه په هغی کښی عینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کونکو حرکاتو غنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقوی لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوبسی موقع په لاس ورشی. مگر الله تعالی د هغوی لاس نښوه او دا قبیلی ئی له خورا (دیر) سختو ښونیدلو څخه وژغورلی (بج کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٥﴾
 إِذْ هَبْتَ طَائِفَتَيْنِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦﴾
 وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ ﴿١٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورغی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) غایونه له پاره د جنگ او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو احوالو) ښه عالم دی (پر هر څه) (ټولو) احوالو) کله چه

قصد وکړ دوو طائفو له تاسی د دی خبری چه بی زړه شی دوی (له جنگه) حال دا چه الله ولی (مددگار) د دوی ؤ او خاص پر الله دی نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسی سره الله په (جنگ) د بدر کښی حال دا چه تاسی کمزوری وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دی آیت کښی د (احد) د غزا واقعه یاده شوی ده. دا واقعه داسی وه چه د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښی د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښی لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښی د مکی معظمی له کفارو (۷۰) نومیالی سړی مقتول او (۷۰) تنه بندیان شول. له دی تپاه کونکی او سپکونکی ماتی څخه د قریشو د انتقام لمبی پورته شوی. د هغو وژل شوی ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو گردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو ځنی ئی غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتی مال چه له (شام) ځنی راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) گرد (تول) سره په هم دی مهم کښی صرف کر شی! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره گردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (۳) کال قریشو سره نوری قبیلې هم پر (مدینې منوری) باندی د تعرض په قصد ووتلی تر دی چه له دوی سره ښځی هم د جنگ په نیت او د دی له پاره چه د ضرورت په وخت کښی نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتی مخه ونیسی روانی شولی. کله چه دغه دری زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منوری ځنی (۳) یا (۴) میله لری (د احد) د غره سره نژدی د چارشنی په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په دریم کال واړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رایه داسی وه چه پخپله په مدینې منوری کښی اسلامی مجاهدین پاتی شی ځکه چه په هم هغه ځای کښی هم د مکی معظمی له کفارو سره په دبیری آسانی او کامیابی سره غزا کیدی شی. د دی فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ږومبی ځلی ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) ځنی هم رایه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رآئی سره موافقه وه. مگر ځینی هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښی نه وو شامل شوی. او د غزا او شهادت په درجی موندلو پسې مضطرب وو په دی باندی تینگ شول چه مونږ ته ښائی چه له ښاره د باندی ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دشمن د ضعف او د ویری گمان پر مونږ باندی ونه کړی د آراؤ اکثریت په وتلو باندی غوته شو. په هم دی شور ماشور کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او څغره ئی واغوسته او خپله وسله ئی واخیسته او د غزا په نیت د باندی ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښی ځینو کسانو ته هسی یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندی ووځی!» نو

عُكَّه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له كور عُخْنِي د راوتلو په وخت كښې د دوی په لور حضور كښې عرض وشو. «يا رسول الله! كله چه ستاسې پاكه اراده پر دې باندې ده چه هم دلته مدافعه وكړو نو راغئې چه هم دلته سنگر ونيسو» رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل «يو نبى ته دا خبره مناسبه نه ده كله چه دې عُغْرَه واغوندى، او وسله په لاس واخلى، او غزا ته خپله ملا وتړې بيا بې له قتاله وسله له عُحَانِه لړى كړى.» كله چه دوى له مدينې منورې عُخْنِي د باندې تشرېف يووړ، نژدې يو زر تنه مجاهدين له دوى سره وو. مگر عبد الله بن ابى نژدې سره له (۳۰۰) سړيو (چه عُخْنِي مسلمانان هم پكښې وو) له لارې عُخْه بېرته وگرغيدل او ويل به ئې «كله چه ده زما په خبره باندې غوړ كښينېښود او زما په مشوره ئې عمل ونه كړ نو مونږ هم دى ته اړ (تيار) نه يو چه وجنگيږو او خامخا خپل عُحَانُونِه مړه كړو» عُخْنُو مشرانو (ابن ابى) وپوهاوه چه «راغھ! چه غزا ته ولاړ شو! چيرې عُخِي؟» خو (ابن ابى) ونه منله او ټول سره ستانه (واپس) شول. په پاى (اختر) كښې رسول الله مبارك سره له (۷۰۰) مجاهدينو د جنگ ډگر (ميدان) ته ورسيدل. او رسول الله مبارك بالذات د لښكرو صفونه وتړل او هر يو ټولې ئې په مناسب عُحَاى كښې وټاكه (مقرر كه) او هغوى ته ئې خپلې وظيفې وروښودلې. او امر ئې وفرمايه «ترغو چه زه د جنگ حكم در نه كړم تاسې مه جنگيږئ! او په خپلو عُحَايونو كښې منتظر اوسئ!» په دې منځ كښې د عبدالله بن ابى د جلاوالى (جداوالى) او د تحريك په اثر د دوو قبيلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو كښې لږ غه كمزورى پيدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له كبله (وجى) ئې زړونه سره وريږديدل او داسې خيال وريپيدا شو چه د جنگ له ډگره عُحَان بېرته وكاړې. مگر حق جل وعلی شان) د دوى لاس ونيوه. او له دوى سره ئې مرسته (مدد) وكړه او زړونه ئې ټينگ كړل او دا ئې ور په زړه كړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډاډينه ښائې يوازې په الله تعالى باندې وى. او ښائې تل ترتهله د الله تعالى په اعانت او نصرت باندې متوكلان وى. تعداد، سامان، لوازم تجهيزات او نور دومره اهميت نه لرى. كله چه الله تعالى شوک غواړى چه مظفر او منصور وگرغوى نو له گرد (ټول) ساز او سامان عُخْنِي ئې مستغنى او بې پروا كوى. او د غيبى تائيد «فتح مبین» ور په برخه كوى. لكه چه د «بدر» په غزا كښې داسې وشو. نو مسلمانانو ته ښائې چه تل له الله تعالى عُخْنِي وويږيږي شو د الله تعالى له جانبه دوى ته لا انعام او احسان او د ډير شكر كولو موقع په لاس ورشى. د «بدر» د غزا پوره تفصيل د «الانفال» په سورت كښې راغى د هغه په فوائدو كښې دى وكوت شى!

تنبیه : له دوو فرقو عُخْنِي مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دى. اګر كه په دې آيت كښې دوى ته نرى شانته «اخطار» وركړى شوى دى مګر د دې قبيلې عُخْنُو مشرانو به فرمايل چه «د دې آيت په نه نازلیدولو مونږ نه وو خوښ بلكه پر نزول ئې خوښ يو» عُكَّه چه ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ زيرى د ده له وېرې عُخْنِي لوى دى.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمَدِّدَ كُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کره ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافی (بس) به نه شی ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکری له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کری شوی وی. د اکثر و علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ أَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿٣٤﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکریئ او وویږیږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناخاپه) مرسته (مدد) به وکری له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکریئ! او تقوی غوره کریئ، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامات شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی دلیریږلی کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نیبی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ پرومی نی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا نی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ شخه کار واخلی نو مونږ به پنځه زره پرېشتی ستاسی د مرستی (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناخاپه ورورسیده نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کېښی بیا تاسی سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چه د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چه لښکر په پنځو برخو ایشلی کیږی نو هری برخى ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنګه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینى وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چه هغه وعده په ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا هَذَا﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چه پنځه زره پرېشتی نازلی شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کېښی وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٣٣﴾

او نه ده گرځولی الله دا مرسته (مدد) مګر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چه تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مګر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی دا ګرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازى دی له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسی له زړونو ځنی ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالی مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالی اراده وفرمائی نو یوازى پخپل قوی قدرت سره بی د پرېستو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او ربر ګاللو (تکلیف تیرولو) شخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرېشتی ځنی هم دا کار اخلی چه اوس ئی له (۵۰۰۰) ځنی اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرېشتی دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کېښی له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وږ (لائیق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده شخه) د تکوین په پتو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه تول کړه! تل ګلونه! په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته ته ئی نه مومی له علمه له فنونه!

لَيَقْطَعَنَّ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ وَاُوتِيَكْتَهُمُ فَيَنْقَلِبُواْ خَآئِبِينَ ﴿۱۳۴﴾

الله کومک در کمر) عککه چه هلاک کیری عیننی له هغو کسانو چه کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کیری پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پښتو له لیرلو عینی ستاسی امداد مقصود ؤ چه د تاسی زړونه داده او کلک شی! او د الله تعالی له جانبه پوره بشارت او اطمینان ومومئ! او په سکون سره په دیره بهادری د دشمن مقابله وکړئ! چه له هغه عینی دا غرض ؤ چه دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومیالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقية السیف» کسان په دیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چه هم داسی هم وشو. (۷۰) تنه غت کفار چه په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (۷۰) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چروو څخه تښتیدلی سړی په دیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳۵﴾

نشته تالره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندی یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غزا کښی (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چه په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالی عنه هم ؤ. مشرکانو په دیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوړونه او نور اعضا ئی پری او گیدی ئی ورڅیری کړی وی تر دی چه د حضرت حمزه رضی الله تعالی عنه زړه او غیگر هم هندی (د ابوسفیان ښځی) وایستل او ونی ژوول د دی غزا مفصله واقعه به وروسته راشی، لنده ئی دا چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته په دغی غزا کښی د سترگو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو عینی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کیری ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندی زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر عکمه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل - بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی گرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کر چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شداندو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مگر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (دیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورڅرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه د بشریت عالم د دی سید ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَئِن لَّمْ يَنتَهِ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ کښی ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشی عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنگ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَاللَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرْ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) بښنه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د بښنی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده و فرمائی د عذاب ئی او الله بنه ببنونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. گرد (تول) د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وبولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مگر ښائی له دی مناسبته وی چه پاس په ﴿ اِذْهَبْتَ ظَالِمًا مِّنْكُمْ اَنْ تَقْتُلَا ﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه ښاء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(۱) د حرام مال د خوړلو له امله (وجبی) ئی د طاعت توفیق کمبږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(۲) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلي چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویریا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د بیوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنگه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکي چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوانی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنگه چه پخواله دی نه د ﴿ اَلَتَّكْوِنُوْنَ اِیْمَانًا ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پرېږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان گاللو (اوچتولو) موجب وگرځی.

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلي! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلی! خبره دا ده چه د جاهلیت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه گران اخلی چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهای روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۳۸﴾

او وویږیږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیرئ (خلاص به شیع تاسی د الله له قهره) .

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیگنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی وویږیږئ! او د سود خوارک پریردئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۳۹﴾

او وویږیږئ ! له اوره هغه چه تیار کری شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کری شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۴۰﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم و کبری شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم را کړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیریوی. څرنګه چه د احد په غزا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تګ وکړی شی.

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالی له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق گرځئ.

عَرْضَهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ گواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أَعْدَتُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنگسه کنیی).

تفسیر : یعنی نه په عیش او خوښی کېږی الله تعالی هیروی، او نه د تنگسی او تکلیف په وخت کېږی د الله تعالی په نامه باندی له ورکړی څخه مخان ساتی. په هره موقع او په هر حال کېږی سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وی او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دی گواکی سره له بدنی جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكٰذِبِيْنَ الْعٰثِيْنَ وَالْعٰفِيْنَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٤٠﴾

او چه غمغمونکی د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکی دی له خلقو (چه بری وکړی زیاتی او ظلم) او الله خوښوی نیکی کوونکی

تفسیر : د قهر او د غصی غمغمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا دیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانی هم بیخی معافوی. او نه ئی یوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان - نیکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر غمغمل، او د عفوی او د تیریدلو غمی د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د محینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کېږی ئی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاری غرولی وی - یا تبتیلی وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا قَعَلُوْا فٰحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړی دوی کومه لویه گناه یا ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو باندی (په کولو د وړو گناهونو)

تفسیر: یعنی بیخی په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسی د بی حیائی کوم کار وکړی چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسپوی، یا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او یوازی د ده په مخان پوری محدود وی.

ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا الذُّنُوبَ مِنْهُمْ وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ لَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾
أُولَٰئِكَ جَزَاءُ وَهُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَدَّتْ يُجْرَىٰ
مِن نَّحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٦١﴾

نو یاد کری دوی الله پس مغفرت و غواپی دوی له پاره د گناهونو خپلو او شوک دی چه مغفرت کوی د (تولو) گناهونو (هیشوک ئی مغفرت نه کوی) مگر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه گناه چه کری ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کری دی). هم دا (متقیان چه ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی، او غومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال - د ده عذاب او ثواب - د ده حقوق او احکام د ده د عدالت سره مخامخ کیدل - او د ده وعد و وعید په زړه کښی یاد کری، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کری، مضطرب او ورڅخه وویږی او په نامه سره ئی ویولی، او د ده د لونی او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوة التوبه» په حدیث کښی راغلی دی) بیا په هغی شرعی طریقی چه د گناهونو د استغفار له پاره مقرر ده عفو او مغفرت و غواپی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کری، یا له دوی څخه معافی و غواپی او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وکری، (څکه چه اصلی مغفرت کونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی گناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کری بلکه په دی باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندگانو رضتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه ویاسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبینو گناه عفو کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل چه دوی کری وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِبِينَ ﴿۱۳۰﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی دیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وگرځئ! (تگ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښی پس وگورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعنی پخوا له تاسی څخه دیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوی پېښی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملای تړلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وگرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علامت او آثار وگورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاؤ خوا کښی نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملای تړلی وی، پخپل دی لړی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتې ځنی ملول او مایوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابېږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۱۳۱﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (تولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعنی د عامو خلقو د غورونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانېږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاو ځنی څه ګټه واخلی؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۳۰﴾

او مه سستیوئ تاسی! او مه خپه کیوئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یی که یی تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د دیرو زخمونو له لاسه توتی توتی وو او د دوی د دیرو لویو لویو جنگیالیو او نومیالیو شهیدانو غوړونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترگو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلوٰة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنگ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوړونو ته ورسید. ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وگورئ! چه له دیرو سختیو ځنی مه ویریئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیوئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ چه دا له تاسی سره وږ (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوری، او غیرتمن یی! چه د حق په حمایت کښی ربرونه گالغ! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (اخیر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یی خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مراوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر څوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنگ کښی، نه خپگان په «ما اصاب»

تاسی یی د دوی د پاسه، که ایمان لرئ او آب

تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب

دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِنْ يَسْأَلْكُمْ قَوْمٌ مِّنَ الْقَوْمِ قَرْحٌ مِّثْلَهُ ط

وَتِلْكَ الْآيَاتُ نَدَاؤُهُمَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیری تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورغی (د ژوندون) اړوو راپوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنگ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربرونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لړی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربر او تکلیف درپښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (۷۵) سری شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو او یا سری مردار، ډیر سری ئی زخمیان او یا تنه ئی گرفتار شول او پومی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنگیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحُسُّوهُم بِأُذُنِهِ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی او یا تنه سری په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! خو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپگان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترگی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لږ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ - کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ

باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پت او اسرار مضمهر دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربر گاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی گنډ په لاس، او په هری تیاری پسی د رنا احساس کیږی.

بی له ربره هوسانی نشته هیچیری زحمت گالی راحت مومی خلق هر چیری شو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری . په وصال به د گل ښاد نشی هیچیری

وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او له پاره د دی چه معلوم کری الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر: یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کری او د دواړو رنگونه او بنی جلا جلا (جدا جدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿۱۴﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا رابکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبعوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لونی درجی ځنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَدْحَقَ الْكٰفِرِينَ ﴿۱۵﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کری) الله (له گناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کری (الله) کافران.

تفسیر: یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوری درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له گناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تگ وکړی او ښه پکښی بوخت او لگیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وږ (لاثق) او مستحق وگرځی، نو د دی له امله (وجبی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الضَّالِّينَ ﴿١٣٧﴾

(بلکه) آیا همان کوی تاسی (ای تنبیتیدونکو په احد کبسی) د دی چه ننه به وځی جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی ځنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کبسی)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی گنوی چه هم داسی بی له هیڅ ربر گاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی ځنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی ځنی د الله تعالیٰ په لاره کبسی جنگیدونکی؟ او څومره کسان د جنگ په وخت کبسی ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوی ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سری رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کبسی هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، بیرونه گالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی.

رښتین مین د دار او پری وړوی هرکله دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سری

وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّونَ الْبُوتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْا فَقَدْ رَأَيْتُمُوهَا وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٣٨﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرگ پخوا له هغه چه تاسی پینبیدئ پر دغه (مرگ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرگ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکتی بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د دیرو فضائلو له اوریدلو ځنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کبسی ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کبسی دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینې منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنگیږو! دوی ته

فرمائی ہفتہ شی چہ تاسی ئی تمنا کولہ، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ پہ
 غای، بیرتہ ولی غان باسئ؟ پہ حدیث کنبی راغلی دی چہ «د دہنمن د لیدلو تمنا مہ کوئ!
 مگر کہ ورسره مخامخ شوی، نو ثابت قدم اوسی»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
 مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ
 عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٤﴾

او نہ دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، پہ تحقیق تیر شوی دی له ده
 نہ پخوا (دیر) رسولان، آیا نو کہ مر شی (محمد) یا شهید کری شی
 (محمد) نو بیرتہ به وگرخئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر شوک چه
 بیرتہ وگرخئید، پہ پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته
 هیخ شی، او ژر به جزا ورکری الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعہ دا ده چه د «احد» په غزا کنبی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه
 بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له
 هغی دری (وت) څخه انډیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وږی. نو د
 دی دری په یوی لوری څوکی کنبی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل
 (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؤ. او پر دوی ئی زیات
 تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هر ورو (خامخا) هم دا څوکه
 وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب
 وی، که مغلوب، تر دی که تاسی وویښئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله
 غایه مہ خوځیږئ!». «وانا لن نزال غالبین ما بینکم مکانکم - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری
 بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا غای تینگ وساتئ! « الغرض وروسته له دی چه رسول
 اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع
 وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت
 جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او
 بهادری په مقابل کنبی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیخ
 یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او
 کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری غنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تبتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته مندی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه ننداره هغو (٥٠) تنو غشو ویشتونکو ته ورشرگنده شوه نو ئی داسی گومان وکړ چه گواکی فتح کامله شوه او دښمن تبتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر (رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وگنل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزگار کینو په دی خیال کښی گرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (١١) تنو نورو ملگرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تبتیتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یوووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (٢٥٠) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضی الله عنهم ښه په بهادری سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی گرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبی بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروگرځیدل چه پخوا له دی نه تبتیدلی وو او سخت جنگونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنگ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیثه) یوه غته تیږه (گته) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیثه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مگر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شده پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریردو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته گرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنگ ډگر ته لکه زمري ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادری وجنگید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه! په دی وخت کېږي د رسول الله مبارک غږ پورته شو.

«الی عباد الله! انا رسول الله - زما په لوری راشع! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم. کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپېژاند او چيغه ئی وکره. «ای مسلمانانو! زیری می دریاندی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر گردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په گرد (تول) چاپیر کېږي سره غوند شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکره او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کېږي سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربرونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کېږي ونيول او سخت جنگونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخي میدان پریښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول. او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآية - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده ځنی پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی ځنی د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا ځنی کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کېږي خو هر ورو (خامخا) دی وفات کېږي که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسیري، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله ځنی به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو ځنی ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخي له دین ځینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کېږئ؟ له تاسی ځینی داسی هیله هیڅکله نه کېږي، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالی ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کېږي ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم

قوم ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کېږي مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کېږي اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کېږي به ځینی خلق له دین څخه اوری. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پېښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او ځینی تری ووژل شول.

تنبیه: ﴿كَذَٰلِكَ خَلَقْنَا مِنَ قَبْلِهِ الرُّسُلَ﴾ کېږي ﴿خَلَقْتُ﴾ به له «خلو» ځنی مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، گوئیی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمَلَائِكَةُ لَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَهْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا كُنْتُمْ مَلَائِكَةً فَأَلَمَتْ أَلْسِنَهُمْ فَأَلَمَتْ﴾ یعنی کله چه تاسی پریودی او جلا (جدا) کیوی. او هم په «الرسول» کبئی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کبئی استغراق لره هیخ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿مَا لِيْسِيْرُ ابْنِ مَرْثَةَ الرَّسُولِ قَدْ خَلَتْ مِنْ قِبَلِهِ الرُّسُلُ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیوی.

گردد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیوی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کبئی او د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په قرأت «الرسول» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کبئی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کری شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کبئی مشهور کری شوی ؤ. او څرنگه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کر شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د اصحابو په مجمع کبئی دا پوره آیت تر ﴿الشُّكْرَيْنِ﴾ پوری، بلکه د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿قَدْ خَلَتْ﴾ او د ﴿أَقْلَبِن مَّاتَ﴾ او د ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه په دی سره استدلال وکر او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو بایده ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وگانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکبئی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو گردد (تول) تحریفات «هبا منثورا» کیوی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکری.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُوَجَّلًا

او نشته هیخ نفس لره دا چه مر شی مگر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرگ) په یوه مقرر وخت کبئی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیوی)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالی له حکمه نه شی مر کیدی اگر که د موت دیر اسباب هم سره غوند شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کبئی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجبی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالی باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خیره ښائی چه سری مایوس او ناامیده شی، او بیخی غمجن کینی. چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه

غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه

له خپله وخته به رومی تا څوک مر نه کری

که هر څو په زړه لری څوک درته کینه

چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی

غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کری تویه وینه

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (۱۵) جزء د (بنی اسرائیل) په ۱۸ آیت (۲) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿مَنْ يَشَاءُ فَلْيَنْسَأْ مِنْ رَبِّهِ﴾

وَمَنْ يَشَاءُ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هر ورو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په رومی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم ځنی عدول کری او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿۱۶﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هته کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیوی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کچی اجر ور په برخه کیوی. خو که شوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیوی. (کذا فی الموضح)

وَكَانَ مِنْ نَبِيِّ قُتِلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿۵﴾

او دیر له انبیاؤ عُنَى وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنگیلی وو ربانی سری (د الله طالبان) دیر (له حله تیر) نو هیخ قدر به نه سستیل هغوی له سبیه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کچی او نه به ضعیفان کیل (په جنگ کچی) او نه به سر تیتاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوشوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کچی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر د الله تعالی خاص بندگان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنگ کری دی چه په هغو کچی دیر زیات تکالیف او ریزونه ئی گاللی (تیر کری) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کچی هم د هغوی په ارادو کچی هیخ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کچی سر ښکته کاوه الله تعالی له هسی ثابت قدمو بندگانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راوولی چه په «احد» کچی له دوی عُنَى کمزوری څرگنده شوی وه. حتی عُنَى داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کچی راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکچی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کر، نو تاسی (چه خیر الامم یی) له هغو عُنَى زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کری!

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿۵﴾

او نه وه وينا د دوی (یعنی وينا د مجاهدینو) مگر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حله تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (تینگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویله او نه له مقابلی ځنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی ځنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ ټول تقصیرات عفو کړه! او زمونږ گرد (ټول) تیری رامعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو زمونږ قدمونه د حق له لاری ځنی ونه ښویوی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی گنی چه دیر ځلی د مصائبو په راتگ کښی د خلقو گناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ ځنی کوم سری داسی دعوی کولی شی چه له هغه ځنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت ځنی سری وویږیوی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملكوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی!

فَاتَّهَمُوا اللَّهَ تُوبَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٠﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالی سره خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالی داسی معیت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يُرِيدُوا كُفْرًا عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٥١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت و کړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وگرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو ویه گرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کېږي کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع وموندله، ځینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. ځینو د خیر غوښتلو په پرده کېږي په نصیحت باندی شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنگ کېږي بیا داسی زوروتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندی مه غولپړئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کېږي ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کېږي چه ورځنی وتلی یی ژر تر ژره ولوپړئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» رومی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندگانو پر لاره باندی د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شیرانو د خبرو له اوریدلو ځنی منع کوی چه مسلمانان هوښیار شی او خپله گټه او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿۱۵﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا(دیر) ښه د تولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو ځکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زمونږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندی ئی اطمینان وشی! د هر چا چه مددگار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کېږي د اطاعت غاړه پردی. په حدیث کېږي راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورتگ په وخت کېږي ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غږ پورته کړ او وی ویل «لنا العزى ولاعزى لكم» رسول الله مبارک وفرمایل «الله مولینا ولا مولیٰ لکم»

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَهُمْ
يُنزَّلُ بِهِ سُلْطَانٌ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿۱۵﴾

ڙر به وغورڳوون مونڙر په زړونو د هغو ڪسانو ڪښي ڇه ڪافران شوي دي رعب (هيبت - ويڙه) په سبب د شريڪ نيولو د دوي په الله سره هغه شي ڇه نه دي نازل ڪري (الله) په (شريڪ نيولو د) هغه ڪوم برهان (دليل) او ځاي د هستوگني د دوي اور (د دوزخ) دي، اوبد ځاي دهستوگني دظالمانو دي (داوردوزخ).

تفسير: يعني دا خو ستاسي امتحان ؤ اوس به مونڙر د ڪافرانو په زړونو ڪښي ستاسي داسي هيبت او رعب او ويڙه واچوو، ڇه دوي به د دي زخمي توب، ڪمزوري او زيانمن ڪيدلو ستاسي، بيا د بيرته مخ اړولو جرأت ونشي ڪري لکه ڇه هم داسي هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنگ له ميدانه ناميده وتبښتيد. په لار ڪښي داسي خيال ورته پيدا شو ڇه «مونڙر ولي يو اسلامي ستري ستومان ژويل فوځ همغسي خوشي پريښود؟ او ولي تری راغلو؟ راځئ! ڇه بيرته وگرځو او د دوي ڪار سره تمام ڪرو.» مگر د حق تعالیٰ د هيبت او د اسلام د رعب په اثر ئي همت ونشو ڪري. ڇه دا خيال عملي ڪري. پرته (علاوه) له دي مسلمانانو مجاهدينو تر (حمراء الاسد) پوري ڪفار تعقيب ڪرل او وروسته له هغه ئي بيا ڪفارو ته هيڅ موقع ورنه ڪره ڇه د «احد» واقعات بيا اعاده شي.

تنبیه: مشرک که څه هم خپل دير زور ښکاره ڪري خو د هغه زړه ڪمزوري وي ځکه ڇه هغه د ڪمزور مخلوق عبادت ڪوي، نو څنگه ئي معبود، هم هغسي ئي عابد ﴿صَعَفَ الظَّالِمِ وَالْمَطْلُوبِ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۷۳ آيت ۱۰ رکوع) او په رښتيا سره هم اصلي زور او قوت د الله تعالیٰ په تائيد او مرستي (مدد) سره دي ڇه له هغي ځني مشرکين او ڪفار بيخي بي برخي دي. نو ځکه تر هغه پوري ڇه مسلمانان حقيقي مسلمانان وو، تل ڪفار له دوي ځني خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوري هم مونڙر مشاهده ڪوو ڇه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنيا څرگند (تول) ڪافران له دوي ويدو ځمريانو ځني ويريري او تل په دي فکر ڪښي دي ڇه دا توريالي قوم بيا ويښ نشي. په علمي او مذهبي مناظرو ڪښي هم د اسلام هم دا رعب مشاهده ڪيري. په حديث شريف ڪښي راغلي دي ڇه «زما رعب د يوي مياشتي له مسافي ځني د دشمنانو په زړونو ڪښي اچول شوي دي.» بيشکه د هم هغه اثر دي ڇه مسلمة امت ته هم په برخه شوي دي. **فَلله الحمد على ذلك وله المنه**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِأَذْنِهِ

او خامخا په تحقيق رښتيا ڪره تاسي ته الله وعده خپله په هغه وخت ڪښي ڪله ڇه وژل تاسي ڪافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم لا پخوا فرمائی و چه «که تاسی له صبر او ثبات خخه کار واخلع!، نو الله تعالیٰ به تاسی ته بری درکری.» لکه چه الله تعالیٰ خپله وعده د «احد» د جنگ په ابتداء کښی رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالیٰ په امر کافران تار په تار، او دگر ئی په وینو سور کړ. (۷) یا (۹) هغه سری چه د هغوی په لاسونو کښی د مشرکانو بیرغ و پرله پسې ئی ووژل او غای په غای ئی کوته کړل او د گردو (تولو) ککری هلته په وینو سری او ککری شوی. په اخر کښی کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او گرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری شیره صافه ولیدله. او په مخ کښی ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی خخه (خالد بن ولید) گته واخیسته، او د جنگ نقشه یو ناخاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتَّىٰ إِذَا فِشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوی تاسی او (پخپلو منغونو کښی) سره مخالف شوی په امر (د نبی) کښی او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکری و له هغه غنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منغونو کښی په جگړو سره اخته شول غینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینگ ودیرو او هیخ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیخ ضرورت نشته چه دلته وزگار کینو ئی! چه ئو غنیمت حاصل کړو.» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل او مشرکانو له هم هغه غایه ناخاپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښی کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، گواکی د بی زړه توب سبب جگړه او د جگری سبب عصیان و.

مِّنْ أَعْدَائِكُمْ مَّا يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّن يُرِيدُ الْآخِرَةَ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښی و (له نصرت او غنیمت خخه) ئینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ئینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ٹھینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) پہ خوبی کبھی ونبوئیدل، چه د هغه ربرونه (تکلیفونه) ئی گرد (تول) سره وگاللد (تیر کرل). ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول شخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کری، چه گواکی زمونږ په منځ کبھی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

بیا (الله) وگرځولئ تاسی له کافرانو شخه (په تیسپته سره) له پاره د دی چه وازمونی تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تبتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کبھی تبتئ! ستاسی د غلطی او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چهپه شوه، او په دی کبھی ستاسی آزموینه ده. شو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکبھی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

او هر ورو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کری)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۵۷﴾

او الله شخبتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د داسی مهربانی او فضل شخبتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کبھی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَلُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ

(یاد کریئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلی تاسی (بیرته مو شا مگرخوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تنبیدیئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کبئی رسول الله مبارک محای په محای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مگر تاسی د دیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنہ چیغی وکری او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کبئی سره راټول شول.

فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شیغ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنگ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنگ کر چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنگی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کبئی بنائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی تگ وکریئ، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه: اکثر و مفسرینو د ﴿فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بِغَمِّ﴾ معنی داسی کری ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکر. یعنی یو غم د رومنی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سریو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان گاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه گرد (تول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شده وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم غیر مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری غنی طبعاً غفلت او ذهول پېښیږی.

وَاللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۵۷﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو غنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوئ.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنًا نِعَاسًا يُغَشِّي طَائِفَةً مِّنْكُمْ

بیا ئی نازل کړ (راولپړه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر: یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یووړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه شو غلی چاره پر غمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنگامه او ډیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپېښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی غه نظم او نسق قائم نه ؤ او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وچی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. گواکی دغه خوب د ویشیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شی! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښې راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئی جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دشمن د دوی په مخ کښې بیا په تښتیدلو مجبور شو. تنبیه: ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښې د خوب پرکالی، پرامنکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راټگ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښې هم داسی یوه واقعه ورپښه شوی وه.

وَطَائِفُهُ قَدْ أَهَمَّتَهُمْ أَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښې غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او ځانفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښې بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښې به ئی دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنگ او جنجال راپېښ کړی. که داسی وشی نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندښنو او چرتونو کښې پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يُظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه گمانونه به کول دوی په الله باندی (گمان) ناحقه (لکه) گمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی گمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخیر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. گرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (۲۶) جزء د «الفتح» په ۱۲ آیت ۲ رکوع کښې فرمائی ﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا﴾

يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقی دی یا بیخی خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددکارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهری معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راغی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی).

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﴾ کلمه حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او گرد (ټول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله دکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت ورسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت گرځوی. گرد (ټول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مگر له دی قول ځنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پتی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راغی.

يُحْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ نَأْتَيْنَاهُمْنَ

پتوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پته خبره دا وه چه ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿ نَأْتَيْنَاهُمْنَ ﴾ او له مخلصو مسلمانانو ځنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غوږ کښنښود. او د څو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینې څخه د باندي

د غزا له پاره ووتل، آخر ئی پخپلو مخونو باندی سختی څپیری وځوړلی، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښی وی، او زمونږ پر مشورو باندی ئی عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئی ولی گالل(تیرول)، او زمونږ له گوند «حزب» څنی به ولی دومره سری وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینی منوری له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئی په ﴿تَأْفِكُنَا هُنَا﴾ کښی د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولی پر مونږ باندی راته.

تنبیه : په ښکاره ډول (طریقه) سره دا خبری په مدینی کښی منافقانو کړی وی ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنگ له شروع څنی پخوا له خپلی ډلی سره د غزا له میدان د باندی ووتل، په دی صورت کښی د «هنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لوری به وی. لیکن د څینو روایتونو له مخی د یوه منافق له خولی څنی دا خبره د جنگ په میدان کښی اوریدلی شوی وه چه نوم ئی «معتب بن قشیر» و نو ښائی څینی منافقان له عبدالله بن ابی سره د څینو مصالحو له امله (وجی) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسی په کورونو خپلو کښی (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندی وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنی له دی طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیش په لاس نه درځی. الله تعالی د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیشکله هغه نه بدلیږی. که تاسی پخپلو کورونو کښی هم پتیدی او فرض ئی کړئ که ستاسی رایه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدی ځایونو کښی مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغله به وژل کیدل. دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کښی چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغله ووژل شول. مگر څرنګه چه د الله تعالی په لاره کښی په ډیره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندی د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالی د لاری میرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ!.

کره غزا هیش له دښمنه مه ویریه!

د گور شپه په کور کښی هیشوک نه کوینه!

چه دهنمن ته مخامخ شی خنک تری نه کری
ملائک له عرشه پری وائی آفرینه!

وَلِيَّبْتَلِيَّ اللهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيَّبَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥٠﴾

او (دغه معامله الله تعالیٰ په احد کښی وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښی دی، او دپاره د دی چه ښکاره کری (الله) هغه شی چه په زړونو ستاسی کښی دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سینو کښی پرتی دی (لکه نور شیان)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته د زړونو پتی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هیجا هیخ یو حالت پت نه دی، مقصود دا و چه ستاسی له گردو (تولو) څخه یو امتحان واخیست شی تر څو هر هغه شیان چه ستاسی په زړونو کښی دی هغه د باندی ووځی د امتحان په بتی کښی سره او ناسره پخپله سره بیل کری مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوریو څنی پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شی او خلق په ښکاره دول (طریقه) د دوی له باطنی پلیتی څخه خبر کری.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه هغه کسان (له تاسی) چه وگرځیدل دوی (له جنگ) په هغی ورځی کښی چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بیشکه هم دا خبره ده چه ښویولی وو دوی شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو گناهونو چه کری وو دوی، او خامخا په تحقیق عفوه کری ده الله له دوی نه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو شخه هم غنی وختونه څه وړه یا لویه گناه صادرېږي. همغسی چه له یوه طاعت شخه د بل طاعت توفیق زیاتېږي، هم داسی د یوی گناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورغی او سری د نورو غلطیو او گناهونو په لوری ښویوی او ورته چمتو (تیار) کوی ئی. د «احد» په غزا کېنې هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنگرونه (مورچی) ئی پریښی و دا کار ئی د کومی پخوانی گناه له شامته و چه شیطان دوی تیرایستل او وئی ښویول یوه گناه خو دا وه، چه دیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مگر د الله تعالی فضل وگوره چه د هنی په مقابل کېنې ئی دوی ته د کومی سختی ماتی سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو گرد (تول) گناهونه ئی معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی غنی گناهکار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لری چه په هغوی باندی طعن یا څه ملامتی وواتی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیږئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر: یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چتی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کېنې ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کېنې ناست وی، نو نه به وژل کیږلو.

وَقَالُوا الْإِحْوَانُ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کېنې.

تفسیر: څرنکه چه منافقان په ظاهره کېنې مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبی ډول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو غنی وو، او څنکه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په ډود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرُبًا أَوْ كَانُوا عِنْدَ نَأْمَاتٍ أَوْ مَاتُوا مَاتُوا قَتَلُوا لِيَجْزَلَ
اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چه سفر ته وتل دوی په غمکه (په ملک) کښی یا به وو دوی غزا کوونکی که چیری وی دوی په نزد زمونږ کښی نو نه به وو مره شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وگرځوی الله دا (گمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښی.

تفسیر : یعنی خامخا له دی سببه مره شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کښی اوسیدی نو ولی به مره کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجی) ده چه د آوریونکو مسلمانانو په زړونو کښی حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اټکله د باندی ووتلو او د جنگ په اور کښی مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کورونو کښی اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مگر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پټ (غیرت) او اعتبار لار. ځینو مفسرینو چه په ﴿لِيَجْزِيَ اللَّهُ ذَٰلِكَ الْخَاسِرَةَ ۖ فَلَؤَيْهِمْ﴾ کښی لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښی وسوځوی او پکښی پری ئی یدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. گواکی په دی تقدیر سره د ﴿لِيَجْزِيَ﴾ تعلق د ﴿لَا تُؤْتُوا﴾ الآية - سره هم کیدی شی.

وَاللَّهُ يُمْسِي وَيُؤْمِتُ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مره کول کوی (نه جنگ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مره کول د الله تعالی کار دی خورا (دیر) دیر کسان په خپل گرد (تول) عمر کښی سفرونه کوی او په دیر جنگونو کښی شاملیږی مگر مرگ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کښی ورسیږی مگر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښی له هر ډول (طریقه) ربرو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنی ساتلی وی.» دیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کښی اوسیږی مگر په پای (آخر) کښی داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره وځی او هم هقلته د باندی مره یا ووژل شی د بندگانو په هسی پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرگ بیرته کیدونکی او بیج کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالی عنه د خپل وفات په وخت کښی وویل. «زما په بدن کښی هسی یوه لویشت

مخای نشسته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالی وی، مگر زه نن لکه یو اوبښ غوندی په خپل بستر او کور کښی مرم. « فلا نامت اعین الجناء - الله دی وکری چه د ویریدونکی سترگی خلاصی شی!

وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۷۹﴾

او الله پر هغو (تولو) شیانو چه تاسی نی کویئ ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندى درومی؟ او مسلمانان تر کوم مخای پوری د دوی له تشبه او پیروی غنی ځانونه ساتی؟ نو هر یوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوی.

وَلَيْنَ قَاتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۸۰﴾ وَلَيْنُكُمْ أَوْ قَاتِلْتُمْ لِي إِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿۸۱﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوی تاسی په لاره د الله کښی یا مړه شوی تاسی (په لاره د الله کښی چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهربانی د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی نی جمع کوی. او قسم دی که مړه شوی تاسی یا ووژلی شوی تاسی نو خامخا به الله ته راجمع کری شی تاسی (تول).

تفسیر: یعنی فرض نی کری چه که تاسی سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرگه وژغورئ (وساتی) ! مگر دا خبره ضروری ده چه کله نه کله به تاسی مری! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسی گرد (تول) د الله تعالی په مخ کښی حاضریدونکی او گرد (تول) سره جمع کیدونکی یئ! هلته به تاسی وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالی په لاره او په ښو کارونو کښی مری یا وژل کیږی دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهربانی څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږی؟ چه د هغی په مقابل کښی دنیوی گتتی او گرد (تول) جمع کری دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شی چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جارواه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.
هر ژوندی مر کبیری، هغه مر ژوندی دی چه د دین خدمت کری، په غزا کبیری مرینه

فِيمَا رَحِمْتَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْتِ الْيَوْمَ بِالْبَيِّنَاتِ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿٥٠﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هر ورو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا شخه (ای محمده!) نو عفوه وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کبیری نو کله دی چه تینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوبوی توکل کونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره وریشی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو شخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروغچ! په دی آیت کبیری ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ غرنکه چه د «احد» په غزا کبیری له مسلمانانو غنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ بنائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کبیری گرغولی وی چه وروسته له دی نه له دوی غنی به مشوره نه آخلم او بی له جرگی به کار کوم نو محکه الله تعالیٰ په دیره عجیبه او غریبه توگه (اسلوب) د جرگی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، محکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندیښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فِيمَا رَحِمْتَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْتِ الْيَوْمَ بِالْبَيِّنَاتِ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ یعنی د الله تعالیٰ غومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وگرغولی، که کوم بل شوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کبیری به ئی غه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

خومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زره رسول ئی هغوی ته وراستولی دی، فرض ئی کریئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کری سخت زره او په مزاج کبئی مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواؤ شا کبئی تولیدلی شو. که له دوی غنی کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجبی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجبی) به دوی له دیر لوی خیر او سعادت شخه بی برخی پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زره او نرم خوی پیدا کریئ تاسی بیع چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو غنی تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه غایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کریئ! اگر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کری دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زره خوشولو له پاره تاسی هم له مونږ شخه د دوی مغفرت وغوړئ! تر خو دا زره ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کری، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کبئی له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری شخه کله چه یوه خیره غوته شوه او پخه اراده ئی وکری شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکریئ او هغه بی له تامل او غنډ (توقف) شخه په غای راوړئ! غکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه شخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم شخه سوال وکر شو چه «عزم» غه شی دی؟ وئی فرمایل «مشاورة اهل الرأي ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کبئی له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه غنی یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که مونږ کومه خیره په کتاب او سنت کبئی ونه مومو، نو په هغی کبئی کومه طریقه غوره کرو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم وفرمایل «له عابدينو فهاؤ سره مشوره وکریئ! ولا تمضوا فيه رأى خاصة! - د یوه یا دوه تنو خیره مه منئ!» بلکه د گردی (تولی) مرکی او جرگی مشوره ومنئ!»

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

که مرسته (مدد) وکری له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کبئی ئی وکره) نو نشته (هیخ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کبئی ئی پریښودئ) نو شوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکری له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله؟ (هیخوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکری مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی و چه «په الله تعالیٰ توکل و کری!» دلته دا رابئی چی د توکل او اعتماد و (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له گردو (تولو) غنی قوی او غالب دی. گردو (تولو) مسلمانانو ته بنائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل و کری. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا و غی! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولری! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیدی او هیخ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیدی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کری نو بیا هیخوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُعْلَلَ وَمَنْ يُعْلَلَ يَأْتِ بِمَا عَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
تَمَّتْ تَوَلَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه بنائی هیخ نبی ته چه شه شی پت کری، او هر شوک چه شه شی پتوی نو رابه شی (دا پتوونکی) په هغه سره چه ده پت کری وی په ورغی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکری شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کری وی ده او پر دوی به ظلم ونه کری شی (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی غنی غرض یا به په پوره دول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه بنائی رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کری یو او په زړه کښی له مونږ غنی خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاء علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کری او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیخکله چتی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه گرځوی! مثلاً داسی گمان ونه کری! چه له غنیمت غنی به ئی شه مال پت ساتلی وی العیاذ بالله بنائی دا یی څکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل، گوندی داسی خیال په زړه کښی گرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له مونږ غنی پت ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کېښی یو شی (خادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسې ونه گرځی! له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کېښی ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیره کری.

تنبیه : د «غلول» اصلی معنی د غنیمت په مال کېښی خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پتولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمِنَ اتَّبَعِ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ أَبَاءَ يَسْحَطِ مِنَ اللَّهِ وَمَا لَهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٣٧﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وگرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کېښی نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وگرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالی د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمُودَرَجَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِصِيرٍ بَأْسًا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کېښی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر : یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سېکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالی ته گرد (تول) معلوم دی چه

شخه درجی لری؟ او گرد (تول) کارونه ورخرگند دی. آیا الله تعالیٰ به هسی تیت طبیعت لرونکو سریو ته د نبوت لوی منصب خرنکه ورکوی؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کری دی الله پر مؤمنانو بانندی کله چه مبعوث کر (راولپره الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسیر: یعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی یو بنیادم رسول ورلیږلی دی چه له هغه سره کیناستل خبری اتري کول په ژبه ئی پوهیدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو شخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالیٰ مخنی له ویری شخه ئی خبر ییغ او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبیلی له یوه سری شخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وگورئ نو په یقین راوړلو کښی زیات سهولت راغی، فرض ئی کرئ که کوم پیری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لیږل کیدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خیال ممکن ؤ خرنکه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکي او جنی طبیعت او د نوعی صورت خاصه نتیجه وی. زمونږ عجز له هغه شخه د نبوت دلیل نشی کیدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومنی چه ده داسی یو رسول صلی الله علیه وسلم ورلیږلی دی چه له هغه شخه بی تکلفه د فیض استحصال کاوه شی. او له ډیری لوړی مرتبی او عزت او په ډیر لوی منصب له فائزیدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډیری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهایت ملایمت لیده کیږی صلی الله علیه وعلیٰ آله الکرام وعلیٰ صحبه العظام (سلم).

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِمْ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٣٠﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی بانندی آیتونه د الله او پاکوی دوی (په توحید سره له گناه کینی او شرکه) او ښئی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بیشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هر ورو په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: هم دا مضمون د البقری د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کښی تیر شوی دی.

خلاصه نئی دا ده چه خلور شیان نئی بیان کری دی.

- (۱) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجبی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
- (۲) د نفسونو «ترکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له گردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیة الله» د عمومی مضامینو له تممیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی و
- (۳) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کېښی به هغه ته ضرورت پېښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادرو او محاوری له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کېښی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به نئی لری کوله لکه چه په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ الآیة - او نورو څایونو کېښی دغه طریقه عملی شوی وه.
- (۴) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی نئی (تصريحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
- رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کر، چه له سلهاؤ پیړیو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره گمراهی او ضلالت کېښی دوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د گردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کری چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمْ آصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلِهَا قُلْتُمْ أِنَّا هَذَا

آیا کله چه درورسید تاسی ته (په احد کېښی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی و تاسی (کفارو ته په بدر کېښی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کېښی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منځ کېښی د هغه تقصیر د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی و او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

وگری شوه اوس بیا د «احد» د قصی په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کېږی هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وگاله (تیر کر)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایی چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کېږی د ده له دښمنانو سره د جنگیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راوړسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کېږی داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کېږی تقریباً ستاسی (۷۰) تنه شهیدان شول او په «بدر» کېږی د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول او (۷۰) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کېږی وو بیا په «احد» کېږی هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لوی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ، ا نو په «بدر» کېږی تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کېږی هم کله چه تاسی خپلی پښی تینگی او په میرانه وجنگیدئ، ا نو کفار وتبیتدل او د جنگ ډگر ئی پرېښود. نو په داسی صورت کېږی انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره خوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینې منوری څخه د باندی د جنگ محاذ قائم کر بیا سره له شدیدې نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنگرونه (مورچی) تش پرېښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکر شو چه یا دوی ووژئ! یا «فدی» تری واخلي او خوشی ئی کړئ مگر په دی صورت کېږی به خامخا په راتلونکی کال کېږی هم دومره کسان له تاسی ځنی ووژل شی خو تاسی فدی غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کېږی راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٥﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

التَّقَى الْجَمْعُ فِي بَإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا

بیشکه الله پر هر شی باندى (چه اراده وفرمائى) بیه قادر دى (نو قادر دى په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسىدلى دى تاسى ته په هغى ورغى كښى چه سره يو غاى شوى وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دى ؤ چه معلوم (ښكاره) كړى «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دى ؤ چه معلوم (ښكاره) كړى «الله» هغه كسان چه نفاق ئى كړى ؤ،

تفسیر : كله چه الله تعالى اراده وفرمائى برى وركوى او كله چه اراده وفرمائى ماتى ور په برخه كوى. مغلوبيت د دى له امله (وجى) نه دى چه الله تعالى په هغه وخت كښى پر برى وركولو باندى قادر نه ؤ بلکه د دى له پاره دى چه ستاسى له كسب او اختيار شخه داسى يو صورت پيدا شوى دى چه په كللى غلبى وركولو كښى مصلحت نه ؤ په هر حال هر شخه چه شوى دى د الله تعالى په حكم او مشيت سره شوى دى چه د هغه سبب تاسى وئ! او په هغه كښى حكمت دا ؤ چه له يوه لورى د هر مخلص مؤمن د ايمان او د اخلاص او له بل لورى د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شى، اومه او پاخه، سره او ناسره، كامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غير مخلص په منځ كښى هيڅ التباس پاتى نشى. او دا كرد (تول) په علم شهودى سره هم همغسى معلوم كړى لكه چه په علم غيبى سره ورته معلوم دى.

وَقِيلَ لَأَمَّا تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا

او وويلى شو دغو (بیرته تلونكو منافقانو) ته چه راغى (احد ته) غزا وكړئ (له كفارو سره) په لاره د الله كښى يا مدافعه وكړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او كورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع كيدلو شخه پخوا كله چه رئيس المنافقين عبدالله بن ابى غوشتل چه له (۳۰۰) سړيو سره بیرته ستانه (واپس) شى نو په دى وخت كښى هغو ته وويل شول چه «د جنگ په عين موقع كښى چيرى تښتئ؟ كه د اسلام په دعوى كښى صادق يئ! نو واخلى! د الله تعالى په لاره كښى جنگ وكړئ! كه نه اقلا د دښمن په مدافعه كښى شخه برخه واخلى! يعنى له اسلامى لښكر سره مله شئ! چه د تعداد د كثرت اثر پر غلیم باندى ولوېږى. يا دا كه د الله تعالى په لاره كښى د دين له پاره نه جنگيږئ، نو د وطنى او قومى حميت او غيرت يا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وكړئ! ځكه كه دښمن برى وموند نو په انتقام اخيستلو كښى به د مؤمنانو او منافقانو په منځ كښى هيڅ تميز او تفریق نه كوى. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیدی. «الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَتَّبِعُكُمْ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنگ نو هرورمو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنگ پېښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راغی او دا خوشی چتی یوه اوازه ده. که مونږ پوهیدو چه په رشتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو هرورمو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وگورو چه په رشتیا سره جنگ پېښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملگرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانب (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانب یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنگ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنگی فنونو، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، گواکی په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زموږ پر مشورو باندی تاسی تگ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنگ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یی! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایئ؟ لنده ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لارل. الله تعالی د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمُ الْكُفْرُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنگ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرگند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ يَا فَوَهِيمٌ تَأْتِيَسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿٤٦﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښی، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پتوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښی له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ عَلِمُ اللَّائِيَةُ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښی دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښی دا و. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له دیری خوښی څخه اتونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا الْوَأَطَاعُونَا مَا قَاتَلُوا

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښی حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنگه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر: یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تیر ورونو د مدینې انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښی آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَأْوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْهَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرگ که یی تاسی صادقان (رښتینی) په دی خبره چه تاسی سره د مرگ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کښی نو گورو به چه د مرگ مخه به تاسی څرنګه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښی پاتی شوی یی، بیا هم د مرگی له منګولو ځنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنگ په میدان کښی د عزت مرگ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٥٤﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يُجْزَوْنَ ﴿١٥٥﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِ
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٦﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مرو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندي چه ورکری دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیبری دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندي چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندي او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیبری دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره نی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هوا سری له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مرو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالی ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندي فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره ورسیږی څرنګه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په دیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوڅو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججوړو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر - شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالی ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالی دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی دیر زیات خوشالیږی. او پخپلو سترگو گوری چه الله تعالی د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او گمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یواغی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصوره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه و امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالی په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومړی، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خونډور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیری لا دیره خوښی ورحاصلیری. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د «بیر معونه» شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خونډور ژوند په لوری ژر راوغلی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالی وفرمایلی چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته وورسواوه. نو هغه شهیدان له دی ځنی لا خوشال شول.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا

أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أُولَئِكَ عظيم ﴿٤٣﴾

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

فَزَادَهُمْ إِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿٤٤﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی و دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزگاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر دیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته (ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راتول شوی دی ستاسی (د جنگ) له پاره نو وویږیږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره ټول کری ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویریرئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کر ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او څومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «للذین احسنوا» ټوله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تفتید ځکه چه دوی گرد (ټول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرگه سره وکره او دا ئی سره غوته کره چه راځئ! بیرته مدینی ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکر. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دشمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووايه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراء الاسد) نومیرئ او له مدینی منوری څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کره او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په مندو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینی منوری په لوری راتله ابوسفیان د دی قافللی سریو ته څه رشوت (بدی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینی منوری کښی داسی اخبار نشر کری چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویریرئ کله چه هغوی په مدینی منوری کښی دا خبر مشهور او خور کر، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره ټول کری دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د گردی (ټولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کری ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنگیرو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکر چه د «جهاد» له پاره لاړ شی! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړل خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکی معظمی ته ستانه (واپس) شول. مگر داسی صورت ئی وسنجاوه (داسی صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندی راوولی یو سری مدینی منوری ته رهی (روان) ؤ، هغه ته ئی څه مبلغ ورکړ او وئی ویل هلته داسی خبری نشر کړه چه د هغو له اوریدلو ځنی د مسلمانانو همت سست او په دوی کښی ویره ولویوی او د جنگ له پاره راونه وځی. کله چه دی مدینی منوری ته ورسید داسی خبر ئی مشهور کړ چه «مکیانو خورا (دیر) دیر لښکر سره تول کړی دی که تاسی له هغوی سره ونه جنگیږئ، نو دا به ښه وی.» حق تعالیٰ په دی وخت کښی مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوی گردو (تولو) داسی وویل «مونږ ته پاک الله کافی دی» بالاخر مسلمانان له هم هغی وعدی سره سم د «بدر» په لوری وخوځیدل چه هلته لوی موسمی بازار جوړ شوی ؤ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښی گتی ئی تری واخیستی او بیرته مدینی منوری ته راغلل. دی غزا ته «بدر الصغری» وائی په دی وخت کښی هغه کسان چه ملگرتیا ئی وکړه او تیار شول دوی ته داسی بشارت ورکړ شو. سره له دی چه په «احد» کښی زخمیان شوی وو او سخت زیانونه ئی گاللی (تیر کړی) وو، دوی بیا داسی جرأت وکړ. د مسلمانانو د دی جرأت او چمتووالی (تیاری) د خبر اوریدلو ځنی مشرکان له لاری ځنی بیرته وگرځیدل. مکیانو د دی لښکرکشی نوم «جیش السویق» کیښود یعنی هغه لښکر چه یواځی ستوان ئی وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لَّذِیْنَ أَحْسَنُوا لَهُمْ وَأَنْتُمْ﴾ یوازی د دوی د مدحی، ستاینی او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی گرد (تول) سره هم داسی وو.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ دِيَارِهِمْ فِي سَلَامٍ ۚ ذَٰلِكُمْ فَضْلُ اللَّهِ الَّذِي لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَثْرَتُ ثَوْبِهِمْ وَلَا يَذَلُّهُمْ ۚ لِيُذَكِّرَ الَّذِينَ لَمْ يَرْجِعُوا إِلَيْهِمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ الْقُدْرَةُ الْعَظِيمَةُ ﴿۴۶﴾

نو بیرته راوگرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدی (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) دیر لوی دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ فضل ته وگورئ! چه نه جنگ او جگړه ورپښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښی مات شو او ویریا ئی ثواب وگاته او له تجارت ځنی ئی گتی واخستلی او پر دښمنانو باندی ئی خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئی ورڅرگند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښی سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمت) خپلو کورونو ته وگرځیدل.

تنبیه د «بدر صغری» په شان د «حمراء الاسد» په غزا کښی هم له یوی تجارتی قافلې سره د

مالونو بیع او شراء (پیرورد او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره گټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ ۗ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۸۰﴾

بیشکه دا سری شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او ویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یی تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کېنې اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاءه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملگرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یی او هرو مرو ایمان لرونکی هم یی لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو څنې بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما څنې ویریږئ!

له الله نه که ویږی پرهیزگار شه! ښه سری - جن او انس به دی صفت کری تول دی بولی ښه سری

وَلَا يَخْزِيكَ الَّذِينَ يَسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْآخِرَةِ ۗ وَأَمَّا عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۸۱﴾

او نه دی غمجن کری تا هغه کسان چه مندی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کری د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کېنې او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه دارېږی! هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدی او د کفر په لوری مندی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندیښمن کېږئ! دوی د الله تعالیٰ دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا رایشی چه حق تعالیٰ به دوی د کار په انجام کېښی له حقیقی بری او گټی ځنی بی برخې کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاره تلونکی وی د الله تعالیٰ عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کېښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُوا اللَّهَ شَيْئًا وَأَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۰﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرو دلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته تولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی گرد (تول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی گرد(تول) سره د الله تعالیٰ هیڅ یو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تیر وهی چه په نتیجه کېښی به د دردناک عذاب مورد گرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُنزِلُ لَهُمُ لِيُذَادُوا إِلَهُاتِهِمْ وَأَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۷۱﴾

او نه دی گمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی گناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی امکان لری چه کافران خپل اوږد عمر، خوښی، خوشالی، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وگوری هسی اتکل وکړی که مونږ په رشتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخی او مهلت ولی راکاوه کیږی؟ او د هسی ښه ژوندون او آرام په حالت کېږی د څه له پاره شپې او ورځې تیرووو؟ نو واضح دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کېږی کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسی وی چه دوی به بیخی په گناهونو کېږی دوپیږی او د کفر په حالت کېږی به مری نو دوی دی په خپل اختیار او د پوره آزادی سره ښه په زړه پوری ارمانونه ویاسی او د گناهونو خورا (دیره) لویه او مهمه ذخیره دی د خپل ځان له پاره توله کړی دوی هسی فکر کوی چه مونږ په خورا (دیر) لوی عزت کېږی یو حال دا چه دیر ذلیل او خورا (دیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښی وکړئ! چه دغه مهلت د هسی کسانو په حق کېږی ښه دی که بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ
 الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَ
 لَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یی تاسی (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړی (الله) ناپاکه له پاکه ځنی، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسی په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعنی همغسی چه د دنیا خوشالی او مهلت د کفارو په حق کېږی د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسی که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپېښ شی نو هغه هم د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسی بی خبره او ناواقعه نه پریږدی چه تراوسه پاتی دی. یعنی دیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره گډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسی واقعات او حالات وړاندی کړی چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شی او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شی. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان و چه گرد (تول) مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو شخه خیر کری لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضیٰ نه دی چه گرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو غنی خبر کری. هوا د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د غومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کبیری او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُؤْمِنُوا أَوْ تَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾

نو ایمان (یقین) ولریئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزگاری و کړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر دیر لوی (په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی غیبرنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولریئ! او پر تقویٰ او پرهیزگاری باندی لا ښه ټینگ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی گرد (تول) شیان وگتلا!

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرًّا لَّهُمْ سَيَطُوفُونَ بِالْبَخْلِ وَأَيُّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او گمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکری دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل دیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کری ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د غچینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کرل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکری شوی ده چه الله تعالی اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تنبیتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تنبیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربر (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکڼ) غونډی وړولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰة» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموی (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاری هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه و احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰة د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَاللَّهُ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی گرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغو که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکری.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر غه چه وکریئ او په هر نیت سره چه وی الله تعالی له هغو .
گردد (تولو) غنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی .

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چه ویلی ئی وو بیشکه
الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چه له مونږه قرض غواړی) .

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چه یهودان د دیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی
نه پوهیږی بلکه هر کله چه د الله تعالی په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د
حق تعالی په جناب کښی سپین سترگی کوی او له چتی (فضول) خبرو غنی نه شرمیږی لکه شه
وخت چه د ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللهُ قرضًا حسنًا ﴾ آیت نازل شو وی ویل چه الله تعالی له
مونږ غنی قرض غواړی نو الله تعالی فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چه یو ناپوه او
جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چه د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د
انتھائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چه الله تعالی مونږ ته امر کوی چه د
هغه له راگری مال غنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کرو او د ده لوی
ذات ته زموږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسپیږی او په فرض محال سره که ورسپیږی هم،
خو مال او گټه (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی
معنی هغه ته مونږ څرنګه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چه د هغو صرفولو
دیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره ادا
کری ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کری دی. مگر یهودان د خپل پوندوالی او د
باطنی خبیث په سبب د الله تعالی دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی
کوی او د الله تعالی په نسبت له داسی مسخرو او توکو غنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالی
فرمائی چه ما ستاسی دا گټه (تولی) خبری اوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چه
لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۖ وَتَقُولُ دُورًا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٤٧﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چه دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وشکعی عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالی د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وشکعی! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالی د عذاب په بتی کښی وسوځی!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعَبِيْدِ ۙ

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیرلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کونکی په بندگانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه نی گتلی وو هم هغه نی په مخه ورغلل د الله تعالی له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (۴۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی لولو ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ شَيْئًاۙ ذَرَّةً ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالی صفت وی نو هغه به هم د الله تعالی د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالی ظالم فرض کری شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو ځنی کم نه وی. گوکی د «ظلام» صیغه نی راوړه او تنبیه نی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنی ځنی ادنی ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی «تعالی الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

الَّذِيْنَ قَالُوْۤا اِنَّ اللّٰهَ عَهْدَ الْاَيْتَانَا لَا نُوْمِنُ لِرَسُوْلٍ
حَتّٰى يَّاْتِيَنَا بِقُرْبٰنٍ تَاْكُلُهٗ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کری دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه نی وخورى اور،

تفسیر: له عُینو رسولانو عُنی داسی معجزی ظاهری شوی وی چه قربانی یا بل کوم شی به نی د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به نی خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیل، انجیل» کتبی د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسی یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوی چه مونږ ته داسی حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینی! په هغه باندی یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانی دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیچیری د هغو په کتابونو کتبی نه وو او نه نن ورځ پکښی شته. او نه د ټولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابتہ کیدی شی چه هغوی ته هسی کومه معجزه ورکری شوی وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبی معجزی ورکری دی او دا لازم نه دی چه هر نبی علیه السلام ته دی هم هغه یوه معجزه ورکری چه د هغه له رضوولو څخه د هغه صداقت ثابت شی.

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّن قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالذِّمَىٰ قُلْتُمْ
فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

یوایه (ای محمده! دوی ته چه) په تحقیق راغلی وو تاسی ته (دیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شی سره چه ویلی دی تاسی (چه قربانی ده بیا) نو ولی ووژل (نیکونو) ستاسی هغوی که یغ تاسی صادقان (چه هم هغه رسول به منی چه قربانی په اور کښی وسوځوی).

تفسیر: یعنی که په رشتیا سره پخپلی دی دعویٰ کښی تاسی رشتین یغ؟ او پر دی خاصی معجزی باندی ستاسی ایمان راوړل موقوف دی نو تاسی پخوا له دی د هسی انبیاؤ علیهم السلام په وژلو باندی ولی جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه نی هم درښوولی وه ستاسی د اسلافو دا فعل چه تاسی هم پر هغه باندی راضی یغ او تر نن ورځی پوری پری خوضی کوئ آیا د دی خبری دلیل نه دی چه دا گردی (تولی) ستاسی پلمی، (بهانی) حیلی، فساد او سرزوری ده چه وایی هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئی مونږ نی نه منو.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّن قَبْلِكَ
جَاءُ وَبِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۳۴﴾

پس که نسبت د دروغو و کړی دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کیږی! ځکه) پس په تحقیق نسبت د دروغو کړی شوی ؤ د یرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلی وو دوی په ښکاره ؤ معجزو او په صحیفو (د شرعی احکامو) او په کتاب روښان (بیانوونکی د حلال او حرام).

تفسیر : تاسی ته تسلی او داد درکولی شی چه د دی ملعونانو له دی کېو بحثونو او سر زوریو ځنی ملول او خپه مه کیږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوکی صحیفی او لوی کتابونه ئی له ځانه سره راوړی وو، د صادقو انبیاءو علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم کومه نوی خبره نه ده دروړاندی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هر یو نفس څکونکی (د خوند) د مرگ دی، او بیشکه هم دا خبره ده چه پوره به درکړی شی تاسی ته اجر ونه ستاسی په ورځ د قیامت کېښی،

تفسیر: یعنی د مرگی خوند به هر څوک څکی وروسته له هغه په قیامت کېښی هر مصدق او مکذب (تول نیکانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل ورکاوه کیږی. له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلاً په دنیا یا په قبر کېښی به هم ورته ورسپوی.

فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

نو هر څوک چه لری کړی شو له اوږه (د دوزخ) او داخل کړی شو جنت ته نو په تحقیق مراد ئی وموند (بریالی شو)، (کامیاب) او نه دی ژوندون لږ خسیس مگر پنگه د غولیدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسیر : یعنی د دنیا دا موقتی بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی ثباته ډول او سینگار دیر تیرایستونکی شیان دی چه په هغو باندی دیر ناپوهان تیروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کښی مشغول او له اخروی چارو ځنی غافلپښی حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کښی دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کښی د خپل آخرت له پاره گنتی او هسی عملونه وکری چه د الله تعالی د عذاب ځنی سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی. **تنبیه :** په دی آیت کښی د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویرپوو» معلومه شوه چه له دوزخ ځنی ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه دیره اعلی کامیابی د جنت له هستوگنی ځنی د باندی د هیچا په برخه نشی کیدی. په حدیث کښی راغلی دی. «وحوالهاندندن». الله تعالی دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کری! (آمین!)

لَتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اَذٰى كَثِيْرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۳۹﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمويل شیع تاسی هرورمو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکری شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) دیر، او که صبر وکریئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکریئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو ځنی دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو ځنی جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربرونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپېښیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی دیری زړه دردوونکی خبری آوری! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقوی سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکریئ! نو دا به د دیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالی فرمایلی دی.

تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقوی د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو ځنی هغه معلوم کیږی شی. دلته ښائی له دی آیت ځنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترگی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ ځکه چه لا نوری ډیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربرونه به گالی (سختی به تیروئ) انو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لویه ده له دی خبری ځنی مه غافلپړی! چه الله تعالی به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ
اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُئِسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿۸۷﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو ځنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوی تاسی هرورومرو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پتوی تاسی نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل کتاب له علماؤ ځنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پتوی! او مه اړول راپول پکښی کوئ! او مه ئی معناگانی بدلوی! مگر دوی هیڅ زموږ د دی امرانو پروا ونه کړه او د لږی گتی لامله (له وجی) ئی هغه گرد (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالی په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پت کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل ځنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له میننی ځنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زموږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

غای او د هر چا په مقابل کښی امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیڅپیری شرعی احکام له خلقو ځنی مه پتوئ! ځکه چه رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلی دی. «هر چا چه پت کر علم له اهل د علم څخه قیزه به شی په قیزه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٨٢﴾

له سره مه کوه گومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشالیږی په هغه کار چه کری دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مینه کوی دوی په دی چه وستایل شی دوی په هغه کار چه نه وی کری (له تمسکه په حق او دوی گمراهان دی) پس له سره مه گنه ته دوی په غای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښی دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطی مسئلی ښولی، رشوتونه (بدی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پتول او بیا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کری دی او هیڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نیولی او امیدوار وو چه خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینی) وکری او ووائی چه لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښی پتیدل او پخپل دی پت کیناستلو باندی هم خوشیدل او یو له بله سره به ئی ویل «وگورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل(بیج کرل). کله «چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضری د دروغو حیلی او پلمی (بهانی) او عذرونه وړاندی کول، او غوښتل به ئی چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکری. نو دغو گردو (تولو) ته دا ورښوول شو چه په هسی خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو ځنی ځانونه نشی ژغورلی (بیج کولی). هسی کسان خو اول په هم دغی دنیا کښی شرمنده او رسوا کیږی او که په کومی پلمی (تدبیر) سره د دی دنیا له رسوائی څخه وژغورل (بیج) شی نو په آخرت کښی خو په هیڅ یو تدبیر سره نشی خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبیه: اگر که په دی آیت کښی د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مگر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږی چه د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چه ښه نه وی د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٣٨﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندي (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیري وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندي قادر دی نو څوک د الله تعالیٰ د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ آيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣٩﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپي او ورځی کښی (چه تل اوړدیري، لنډیري پرله پسی ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودیري) هر ورو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د ځاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوشیار انسان د آسمان او د ځمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپي او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هر ورو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندي پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانی یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندي وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره تینگ نه پاتی کیدی. (لنډه دا چه د دی دنیا په گردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالیٰ بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلیٰ شانه»).

الذین ینذرون الله قیماً وعوداً وعلی جنوبهم

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ غنی نه غافلیری او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی. «کان ینذکر الله علی کل احوانه» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کری! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کری! په محینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه دیر ژړل به ئی هم.»

وَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٩١﴾

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کری تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له گردو (تولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه)!

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کری چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. گواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب غنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی گنی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره) ، عبث او لوی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی گردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو عُنی پاک او صاف دی. له دی آیت عُنی دا راښکاره شوه چه په آسمان او حُمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اگر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم ویولی، مگر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» عُنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر شوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی شوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا گانه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی عُنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَاللَّظْلِيبِينَ مِنْ أَنْصَارِهِ

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل شوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پرېښوول یا معافول مقصود وی (لکه گناهکار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفاعت ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته بښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّتَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه په دیر جگ (وچت) آواز سره نی گوردی (تولی) دنیا ته غیر وکر. یا لوی قرآن چه د هغه غیر هر کور ته رسیدلی دی. پرمی د عقلی ایمان ذکر و په «فأمننا» کبھی سمعی ایمان دی چه په هغه کبھی ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿۸۶﴾

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکره مونږ ته گناهونه (لوی) زمونږ! او لری کره له مونږه، گناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کره مونږ (په داسی حال کبھی چه داخل اوسو) سره له دلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه گناه راعفوه کره! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندگانو په ډله کبھی مو شامل کره!

رَبَّنَا وَإِنَّمَا وَعَدْنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا نُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴿۸۷﴾

ای ربه زمونږه او راکره مونږ لره هغه چه وعده دی کری ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورغی د قیامت کبھی،

تفسیر: یعنی کومی وعدی چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کری دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کره! مثلاً په دنیا کبھی مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وگرځوه! او په آخرت کبھی مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوری کره! او د قیامت په ورغ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنی رسوائی او لږی بی عزتی څخه هم وساته!

إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿۸۸﴾

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعدی (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کبھی د وعده خلاقی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کبھی دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ ځنی څرگنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو غنى مستفيد نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسی یو توفیق راکړه! چه پر هغه ستا له گردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ ۗ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکی له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینی ستاسی دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښی گرد (تول) سره یو یی)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زموږ په دربار کښی د هیچا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداد سره سم د آخرت هغه لوئی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یی او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یی! او په اسلامی رسی کښی سره تړلی یی او یو اجتماعی ژوندون لری او د معاشرت په چارو کښی گرد (تول) سره شریکان او مله یی! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وگنئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالی عنه عرض وکړ. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیچیری زموږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا أَلَا كَفْرًا عَنْهُمْ سِيئاتِهِمْ وَلَآدْخَلَتْهُمْ جَنَّتِ بَحْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۗ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښی او جنگونه ئی کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښی) نو خامخا به لری کړم هر و مرو (خامخا) له دوی نه گناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هر و مرو (خامخا) دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هیڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندگانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په پریشودلو سر بیړه وطن او خپلوان ئی هم پریشی او له (دارالکفر) ځنی وتلی او له خپلو اقاریو او دوستانو ځنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنی ئی سترگی پتی کړی، او د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. ځکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښی د دوی پاتی کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریشولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دشمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) رپرونه (تکلیفونه) ئی د کفارو له لاسونو څخه گالل (تیرول)، او دا گرد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئی ویله لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښی راغلی دی. ﴿يُرِيدُونَ اَلرَّسُولَ وَايَا الَّذِيْنَ اٰتَوْهُ مِّنْ اِلٰهِ رَبِّكَ﴾ او د البروج په (۸) آیت کښی لولو. ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اَلَا اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ﴾ په پای (اخر) کښی دا بندگان چه زما په لاره کښی وجنگیدل او په غزا کښی ئی خپل ځانونه جار کړل، د دی بندگانو گرد (تول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښی دی.

تَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَ اَحْسَنِ الثَّوَابِ ﴿۱۹۰﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزد د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښی نه پیدا کیږی یا ئی دا مطلب دی چه له دی بدل ځینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زموږ او د گردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغْرَتُكَ تَقَلُّبُ الدِّينِ كَفْرًا وَّ فِي الْبِلَادِ
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَا بِسِّ الْيَهَادِ ﴿۱۹۲﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښی (دا) فائده ده لږه پس (له مرگه) غای د دوی دوزخ دی، او بد غای د هستوگنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په گنتی او فائدی پسی گرغی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروغی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورغو بهار دی. که سری ته د څو ورغو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شی او بیا ئی په دار وڅروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورغو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وگالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسانی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لِکِنَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَزَاءٌ تَجَرُّونَ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

لیکن هغه کسان چه ویږیری دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورغنی بهار مقابله له دی ابدی هوسانی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

په دی حال کښی چه (دغه جنتونه غای د) میلستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چپلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی هر شی تیار ورسپیږی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿۳۹﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَشِعِينَ لِلَّهِ
لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَمْ أَجْزِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقی شی) چه په نزد د الله دی خیر (دیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه عینی له اهل د کتاب خامخا هغه شوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کری شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کری شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالی باندی ئی په جه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالغات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکی هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګتتی له پاره د الله تعالی آیتونه پتوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالی په مخ کښی په دیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالی له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنگ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پت، او نه ئی احکام بدل کرل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالی له جانبه مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو عینی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۴۰﴾

بیشکه چه الله دیر ژر دی حساب (د ده یعنی دیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه دیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شی نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٥٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او تینگ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کې) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کې)! او وویړئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسپړئ! (بریالی شی! او له دوزخه نجات ومومئ!)

تفسیر: الله تعالیٰ د دغه سورت په پای (اخیر) کې مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کې د دی گرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ریر گاللو (سختی تیرولو) په طاعت کې تینگ اوسئ! او له معصیت ځنی ځان وساتئ! او دضمنانو په مقابله کې خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرگنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کې تل مشغول او لگیا اوسئ! له هر ځایه چه د دضمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل قترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو تینگی کړئ!

﴿وَأَمَّا الْهُمُومَاتُ فَمِنْ مَوَاقِبِ الْأَخْيَارِ وَمِنْ مَوَاقِبِ الْأَخْيَارِ الَّذِينَ يَبِغُونَ بِلِقَاءِ اللَّهِ وَعَدُوِّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ۶۰ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کې له الله جلت کلمته څخه وویړئ! که تاسی داسی وکړل نو وپوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «اللهم اجعلنا مفلحين و فائزين بفضلک ورحمتک فی الدنيا والاخرة آمین!» په حدیث کې راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السموات والارض» ځنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول. تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نستله الرحمة و الغفران و خلود الجنة والرضوان و نصلى و نسلم الف الف مرة على رسولہ و حبيبه سيد الانس والجان

سورة «النساء» مدنية وهى مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (۴)
تسلسلها حسب النزول (۹۲) نزلت بعد «المتحنة»
د «النساء» سورت مدنی دی، (۱۷۶) آیتونه، خلپرویشت ركوع لری په تلاوت كېنى (۴) او په
نزول كېنى (۹۲) سورت دی، وروسته د «المتحنة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونكى دى.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

ای خلقو! (تل) وویرېئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له
نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه
د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سری دیر
او ښځی (دیری)،

تفسیر: رومی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی ځنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی
له دوی دواړو ځنی گرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کینی ئی خپاره (خواره) کړل.
نو په حقیقت کینی الله تعالی گرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سری ځنی پیدا کړی دی
مطلب ئی دا دی کله چه له عدم ځنی ستاسی د گردو(تولو) پیدا کونکی او بیا ستاسی باقی او
قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویرېئ! او د هغه د امر منل
یو دیر ضروری کار وگنئ! له دی ځنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول) : دا چه الله تبارک و تعالی ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه ځنی الله
تعالی نور گرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی ځنی دا
راخرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالی سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په
معلول کینی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کینی
ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کینی
موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه
چه رومی پر مونږ باندی د الله تعالی اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گردو (تولو) مخلوقاتو کښی خاص د خپلی بنی نوعی رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کر نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښی یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښی نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښی ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښی په تاکید او تکرار پرله پسې موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غری یو د بل په فطرت کښی لکه پانی دی د گل چه مو ژوبل شی یو غری یاپه درد شی ورسره به مو نور غری هم په درد شی نو په دی موقع کښی حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کر او د بنی آدم اصلی اتحاد ئی راڅرگند کر او په دی لوری ئی اشاره وکره چه تول سره یو ځای شی! لکه چه د دی آیت په راتلونکی برخه کښی دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او ویریرئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریرئ له پریکولو) د خپلوی څخه،

تفسیر : سره بیره پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب یعنی موجد او بقاء درکونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښی خپل حقوق او فوائد غورئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوی! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښی هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښی هم تاسی هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالیٰ د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویریرئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی څنی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په رومبنی برخه کښی تیر شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښی راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «انا الله و انا الرحمن خلقت الرحم و شققت لها

من اسمی فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقو الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال الاترضين ان اصل من وصلك واقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فذاك» او په حدیث د «ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطعه الله» کښی د هغه تاکید شوی او په فائده نی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علاقه ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په گردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالی حکم هم په صاف ډول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. گواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیچیری) او هیڅکله تری غافل نه شی چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له گردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکری، هغه حق وگنئ! او عمل پری وکړئ!

وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَيْثَ بِالطَّيِّبِ ۝
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ①

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلع تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (بڼه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو گډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده گناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری، او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو بڼه شی نه اخلی، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره گډ کړی، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مگر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهاڼه) د یتیم مال وخورى او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه گناه ده. ښائی له دی امله (وجبی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره گئی له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع گرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو څئی د دی د گردو (تولو) یتیمانو په حق کښی دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَأَنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّا مَثَلْتُمُوهُنَّ وَتِلْكَ وَرَبِّعٌ

او که وویریږئ، تاسی چه به ونه کړئ شی عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او درى درى او څلور څلور،

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجبی) شرکت و. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(۱) : کله چی به داسی پېښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب و او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح ترله ځکه چه دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.

(۲) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وترم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل شوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح ترله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری غنی وویرئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشی کولی! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی غنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه ترئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو غنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولویئ!»

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو غنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی غنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.

(فائده) : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.

هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبتی وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تری. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث ورباع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل غنی غینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زما څخه هم سخت وویرئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له دیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو غنی زیاتی مه کوئ!»

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُعَدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

نو (بیا که) وویرئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شی (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری عُنی ویریئ، چه په خو بِنغو کبئی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشع کریئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکریئ، یا یواغی پر وینغو باندی یوه وی که دیری اکتفا وکریئ، او که مو زره غواړی له یوی منکوحی سره شو وینغی هم وساتئ!

ذَلِكَ آدَتِي إِلَّا تَعُولُوا ۝

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د دیرو وینغو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کریئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشع تاسی!)

تفسیر: یعنی یواغی له یوی ښغی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینغی یا دیرو وینغو باندی په قناعت کولو کبئی یا له یوی نکاحی ښغی سره د یوی وینغی یا د شو وینغو په جمع کولو کبئی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینغی نه لری د هغوی په منغ کبئی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه شوک چه خو ښغی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کبئی مساوات وکړی او د شپې له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښغی سره بیل بیل هستوگنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میره (خاوند) د خپلو ښغو په حقوقو کبئی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورغ کبئی مفلوج (گوزن وهلی) پاخیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاپړی او که د چا په نکاح کبئی یوه اصله ښغه او یوه وینغه وی نو وینغی ته د اصیلی ښغی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینغه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کبئی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوبسی پوری مربوطه ده.

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۝

او ورکویئ تاسی ښغو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښغو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره ترلی ده په خوبسی او رغبت سره پخپله اداء کریئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل شوک له تاسی عُنی د حصول څه تقاضاء

و کړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَيْئًا مَّرِيَّةً ۝

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په بښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر څنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخورئ. «هنی» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مری» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه ډول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکوئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکوئ دوی ته او ووايئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوره، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، ورو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالی هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ! (وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه څنی خوراک او کالی (جامی) ورکوئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوي! او دلاسه کوی ئی! او نه شائی چه مالونه بی غایه ولگول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د تولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځی.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

او ازمویئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسپری دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوي! که وروسته له بلوغه په دوی کښی د گتۍ او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومومئ! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د وروښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی! او د هغو طریقو دی دوی ته وروښووله شی!

تنبیه: له دی څخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده. او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وگوری د انتظار په دی موده کښی هر کله چه په ده کښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو څخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَاْكُلُوْهَا اِسْرَافًا وَّيَدَارًا اِنَّ يَّكْبُرُوْا

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په غای دوه

پیسى صرف كرى. او دا هم منع ده چه له دى خبرى غنى وويريږئ! كه دا يتيم لوى شى نو خپل مال به له ما غنى بيرته واخلى نو په صرفولو كښى ئى تلوار په كار دى. خلاصه ئى داسى شوه چه بايد د يتيم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنى سره سم صرف شى.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ، وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر شوک چه وى مال داره نو ښائى ځان پاک وساتى (د يتيمانو له مالونو څخه) او هر شوک چه وى فقير نو خورى دى له دى مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدورى په اندازه) سره .

تفسیر: يعنى «ولى» دى د يتيم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوى. او كه د يتيم پالونكى او تربيه كوونكى محتاج وى كولى شى چه د خپل خدمت په اندازه د يتيم له مال غنى خپله مزدورى واخلى! مگر غنى ته له سره څه اخيستل روا نه دى.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ ط وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

نو كله چه ور كړئ (وسپارئ) تاسى دغو (يتيمانو) ته مالونه د دوى نو شاهدان ونيسئ تاسى پر دوى باندې او كافى (بس) دى الله په دى حال كښى چه ښه حساب (كوونكى او جزا وركوونكى دى)

تفسیر: كله چه د كوم وړوكى پلار مر شى نو ښائى چه د څو مسلمانانو په مخ كښى د يتيم مال وليكل شى! او بيا ئى امانت دار ته وسپارى! كله چه دا يتيم بالغ او هوښيار شى، نو سم له هغه ليك سره دى د هغه مال بيرته وركړى! او څومره شى چه صرف شوى وى د هغه حساب دى هم وروښى!، او هغه شى چه پر يتيم باندې سپارى ښائى چه په هغه باندې هم شاهدان ونيسئ او وروئى ښئى څو چه د راتلونكى اختلاف او جگړى په وخت كښى خبره په سهولت سره صافه، او څخه وركه شى. (او تهمت يا جگړه يا قسم يا نور ورته متوجه نشى. او كه شاهدان نه وو نو د انكار په وخت كښى امام اعظم رحمه الله عليه وائى قول، قول د «ولى» دى سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کونکې او کردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا کردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کری دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۖ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ٥

شته نارینه ؤ لره (هم لوی وی که واره) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریشی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وری) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریشی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کری شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او ورو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یواځی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان گنل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب ورو یتیمانو ته له میراث ځنی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال ځنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وروکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وروکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی ځنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او کله چه حاضر شی قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوی تاسی دوی لره له هغه (میراثه) او وویع تاسی دوی ته خبره معروفه (خوره معقوله)

تفسیر: یعنی د میراث د تقسیم په وخت کښی چه ټول خپلوان او د کور کهول غری یو تر بله سره ټول شی که له دی خپلوانو څخه ځینی داسی وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواړه ورکړئ! او رخصت نی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځنی ورته ورکړئ! ځکه چه داسی سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښی د خوراک وړ (لاتق) شی نه وی یا نی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مری وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره بی مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت نی کړئ! یعنی په پسته ژبه سره له دوی ځنی معذرت وغواړئ! او داسی ورته وویع چه «دا مال د یتیمانو دی او مری وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونو مجبور یو چه له تاسی ځنی معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښی بیان وشو چه کرد (ټول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مسکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشی! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښی هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځنی بی برخی نشی.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝

او ودی ویریری (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریردی دوی پس له (مرگه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریری به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونو به دوی هم داسی شی) پس ودی ویریری دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوره.

تفسیر: په اصل کښی دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه بنائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سری سره دی دا اندیبنه وی. «نه چه زما له مرگه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکره شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم بنائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکرئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرگه غوازی او له الله تعالیٰ غنی وویرئ! او له یتیمانو سره سمی بنی خوری خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکرئ چه په هنی باندی د دوی زده مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسیری بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، بیکگی (بڼه والی)، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکرئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضييع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکرئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکرئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿٤٥﴾

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (دکو) گیلو خپلو سره اور، او ژر به ورسیری (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه و متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته گناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسې مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله گیده د جهنم له اوره دکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی رابنکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِيكُم مِّثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۗ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مره شی) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاږیو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاږیو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د یتیمانو په حق کېنې د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مری په اقاړبو کېنې کوم یتیم وی نو ښائی د دی یتیم په برخه ورکولو کېنې دیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څڼی سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاړبو کېنې له گردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کېنې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو ځوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

وَإِنْ كُنْ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثًا مِّمَّا تَرَكَ، وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخي) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کېنې یواځی ښځی یعنی لونې پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونې له دوه څڼی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه ورسیږی. تنبیه: د «للذکر مثل حظ الاثمین» په ذیل کېنې دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث ورسیږی. نو له دی څڼی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث ورسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څڼی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کېنې معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کېنې له دوو څڼی د زیاتو لونو حکم هم راښی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څڼی زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د دیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونې له یوی څڼی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه ورسیږی.

(فائده): د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کېنې ذکر شول.

(۱) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(۲) دا چه یواغی لونی ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یواغی یو صورت پاتی دی چه یواغی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته ورسیدی. اعم له دی چه یو وی که دیر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (خوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی. د اول صورت خلاصه دا ده. «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی غنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه ورسیدی».

فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَةٌ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (خوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی) شخه یواغی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده. «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یواغی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه ورسیدی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته ورسیدی».

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره وروڼه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه شخه پورته وروڼه او خویندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) ورسیدی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هیخ نه ورسییری. که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه ورسییری لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِينَ ط

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا گردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال ځنی مراد دی نه له گرد (تول) مال څخه.

(فائده): د میت مال دی اول د ده په گور او کفن کښی ولگاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه ځنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مری په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له گور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی گرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

أَبَاؤَكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږی تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه ډوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنگه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه ځنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع درسیږی؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شی باندی بنه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دِينَ

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پرینبی دی بنغو ستاسی که نه وی دی
بنغو لره ولد (خوځات) نو که وی دی بنغو لره ولد (خوځات) نو تاسی لره
شته (خلورمه) برخه له هغه ماله چه پرینبی وی دی بنغو پس (له ادا کولو) د
وصیت نه چه وصیت کری وی (دی بنغو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د)
دین څخه (چه وی په دی بنغو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د بنغی له
مال ځنی نیمائز ورسپیری که دا بنغه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا
یوه لور یا ډیر څامن او لونې، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری،
نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (خلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت
څخه ورسپیری.

وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دِينَ

او شته دی بنغو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پرینبی وی تاسی که نه وی
تاسی لره ولد (خوځات) نو که و تاسی لره ولد (خوځات) نو دی بنغو لره
ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پرینبی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت
چه وصیت کوئ تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر
تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی بنی لره چه میره (خاوند) ئی اولاد نه لری، د دی د میره (خاوند) له مال څخه ربع (مخلورمه برخه) ورسپیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی بنی څخه وی که له بلی بنی څخه نو بنی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میره (خاوند) له هغه مال څخه ورسپیږی چه د وصیت او قرض له ادا کولو څخه وروسته پاتی وی له هر قسم مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور)، سرای وی که باغ، پاتی شو د بنی مهر هغه له میراث څخه جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه و.

وَلَنْ كَانَ رَجُلٌ يُؤْتِي كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً وَوَلَّهُ آخْرًا أَوْ أُخْتًا فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُوسُ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا بنی څخه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مری لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی څایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه ورسپیږی. هوا که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث ورسپیږی. ورور او خور په دری دوه (طریقه) دی.

(۱) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.

(۲) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی

(۳) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.

په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که بنی څخه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) ورسپیږی. او د نارینه او بنی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه ډول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مری پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النساء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د ميراث ذکر هم راځي.

فائده : د «کلالي» دا تفسير چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا گرد (تول) سره منی، مگر زمونږ امام ابوحنيفه رحمة الله عليه د نيکه او لمسی نفی هم ورسره کوی، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږی، عیناً همغه حکم پر نيکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

وَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تَوْصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ

نو که وو (وړونه خویندی د کلالي) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی گرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیافی» ورور او خور له یوه ځنی زیات وی نو دوی گردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږی او په پرمویی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږی له وصیت او قرض ځنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږی له همغه ځنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږی. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.

(١) دا چه له یوه «ثلث» ځنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.

(٢) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث ځنی هم برخه وررسیږی څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که گرد (تول) ورته هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه گرد (تول) مردود دی.

فائده : څرنګه چه له وارثانو ځنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی ځنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او ډیر ځله یو معین سری د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؓ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجبی) په هر ځای کښی له دین (پور) ځنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین شخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیخوک د دین په اداء کېنې غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کېنې هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین شخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین غنی مقدم وی اگر که له بلی وچی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه مخاپونو کېنې هم معتبر وی.

وَصِيَّةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلَيْهِ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) دیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع شخه تر دی مخایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (١) غوی لور (٢) مور پلار (٣) میره (خاوند) (٤) ښځه (٥) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د غوی چه عصبه دی) د دی پنځو واپرو د میراث احکام ئی بیان کرل، په پای کېنې ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل. «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غره وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کېنې له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیخوک ونه غولیری چه د ظلم او بی انصافی په سزا کېنې ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم دیر کامل دی.

(فائده): ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروض» شخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کېنې تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخې له دری برخو) او ربع (خلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرر بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروض» غنی کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروض» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیخ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مری په مینځ کېنې د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(١) غوی او لمسی.

(٢) پلار او نیکه.

(٣) ورور او وراره.

(٤) تره او د تره غوی یا د ده لمسی.

که خو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مری ته نزدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی غوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علائی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو وارو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.

(فائده): د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مری په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورثی، ماما، ترور، تودی او د دوی اولاده کله چه له کوم مری څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ورسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٣٠﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٣١﴾

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گورد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقررې کړې ضابطې او قاعدې دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام منی چه په هغو کښی د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخی خارجیوی (یعنی حلال نئ حرام او حرام نئ حلال گنی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښی پاتی کیږی.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ، فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتَّىٰ يَتَوَقَّظَهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿٥﴾

او هغه (میروښی) ښځی چه راغی فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسی نو شاهدان وغواری (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندی څلور تنه له تاسی (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویل (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړی تاسی دا (ښځی) په کوتو کښی تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وگرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د مواریثو له بیان، اوس د اقرارو نور متعلقه احکام راښی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښی په دی دواړو مواردو کښی پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښی د هغو د تادیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوته کښی مقیده وساتی! او هسی انتظام دی وکړی! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرر وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیی له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت، اوله رکوع کښی د هغه حد نازل کړه چه د باکړی له پاره یو سل دری او د ثیبی له پاره «رجم» یعنی په گتو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذِينَ يَأْتِيهِمْ مِنْكُمْ فَادُّوهُمَا

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذاء ورسوی
دوی ته!

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملأ په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنخل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.

(فائده): اکثر علماء دا آیت پر زنا معمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل گنی. (ځنی وائی. «**﴿وَالَّذِينَ﴾** ... **﴿وَمِنْ نِسَائِكُمْ﴾** ... په سحافاتو او **﴿وَالَّذِينَ﴾** ... **﴿مِنْكُمْ﴾** ... په لواطت کونکو او **﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي﴾** په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَإِنْ تَابَا وَأُصْلِحَا فَاَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنگ وکړئ
تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د گنهگارانو)
ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پرېږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنکوئ! او الله تعالی د خپلو بندگانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤٥﴾

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخی ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه ویاسی دوی په نژدی زمانه کبسی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندى، او دی الله بیه عالم (په پتو او بکاره ؤ) بیه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت شخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم بنائی هرورمو (خامخا) وکرو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندى متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پشیمانانه او توبه وکری نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندى پوهیوی او دا خبره ورته بکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کری ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت غیبتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی نی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیلونو معلومیوی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو غنی د غاری غرولو جرئت وکری، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیللو شخه په توبه ایستلو کبسی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندى قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کبسی ده او په نورو کبسی نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ إِلَّاهُ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كَفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۱۸﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شی یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شی توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شی حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښی مری، په عین غرغره کښی توبه کوی) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیری چه پرله پسې گناه کوی او له گناه غنی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ووشي نو په هغه وخت کښی وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیری چه د کفر په حالت کښی مری شی او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه: دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د غښتو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښی دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قرب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښی د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښی هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیری. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گنی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قرب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پنخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قرب» وایه شی ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دی صورت کښی مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ هغه وعده چه د توبی د قبلولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتکه څخه پنخوا نائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیللی دی یا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیری. له دی تقریره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په رومینی تقریر کښی مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښی شمیرل کیږی.

(فائده). کله چه د موت یقین راشی او بل عالم په سترگو سره وکتلی شی

نو په هغه وخت کېنې توبه نه قبلېږي. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلېږي چه له رومیني تفسیر سره په اول صورت کېنې د تویی قبول د عدل او انصاف له قاعدی سره سم دی. او په نورو صورتونو کېنې د تویی قبول یواځی د هغه په فضل او کرم سره دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
لِتَذَّهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلی تاسی ښځی په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځی) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلی) تاسی ځیني د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کېنې) مگر چه راشی (وکاندی) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کېنې ئی د ښځو د بد افعالی او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په دول دول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندی اجرا کېدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مر کیده نو د دی مری ښځه به د علای زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئی که زده غوښتل له هغی سره به ئی نکاح ترله. یا به ئی همغسی بی نکاح پخپل کور کېنې ساتله او د هغی تول مهر یا څه برخه بی ئی تری اخیسته یا به ئی تر مرگه پوری هلته بندی ساتله، او د هغی د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مر شی نو د هغه ښځه د خپلی نکاح واک (اختیار) لری د هغه مری ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کېنې راولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث ځنی کوم شی (چه هغی ته ورریدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغی کومه صریحه بدعملی وکرله نو له هغی بدعملی څخه د هغی ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

او گزران کوئ تاسی (ای میرو) له دی (بښغو) سره په نیکی طریقی سره!، پس که خوښی نه وی ستاسی دا بښغی نو (صبر وکړئ) بښائی چه نه به خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر ډیر.

تفسیر: یعنی له بښغو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او ماښ) او نورو معاملاتو کښی په ښو خوښو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چه د ذلت او د سختی سلوک له بښغو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که ستاسی د کومی بښغی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کیږی چه په هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه بښائی چه وکړه شی.

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مِّمَّا كَانَتْ زَوْجًا وَآتَيْتُمْ أَحَدَهُنَّ قِنطَارًا
فَلَا تَأْخُذْ وَامْنَهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَ بِهِ تَأْتُوا وَإِنَّمَا مِثْبَاتًا ﴿۲۰﴾

او که اراده وکړه تاسی (ای میرونو) د بدلولو د یوی بښغی په عیای د بلی بښغی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میرونو! بیرته) له هغه مال نه هیخ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی موجب) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میره (خاوند) غوښتل چه خپله پخوانی بښغه پریردی او له بلی کومی بښغی سره نکاح وتړی نو پر پخوانی بښغی باندی به ئی تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او خپل مهر بیرته ورکړی چه میره (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی. «کله چه پخوانی بښغه پریردی!، او بله وکړئ! او پخوانی بښغی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی بښغی څخه هیخ شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی بښغی څخه د هغه مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمُ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُم مِّيثَاقًا عَلِيمًا ﴿١٦﴾

او خرننگه به آخلع تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی
 ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی
 (بښغو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او مازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او بښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار
 راشی نو د هغی په معاوضه کښی ټول مهر ورکول پر میره (خاوند) بانندی واجبیږی نو اوس میره
 (خاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د
 هغی مهر خرننگه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا بښځه په خپله خوښه
 سره ورپیږدی د نجات او د ژغورنی (بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی بښځی ډیر
 مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او
 تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یی که نه
 تاسی پر دوی بانندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له
 هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د بښغو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه
 ورکول خرننگه روا کیدی شی؟

(فائده): بزانی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته ټول مهر د میره (خاوند) په غاړه
 لارمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مگر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا
 هم پوره مهر واجب الاداء گرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره
 (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لارمیږی.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿١٧﴾

او مه اخلع تاسی په نکاح سره هغه (بښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو
 ستاسی له بښغو مگر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا
 (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده) دا
 لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د
 هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم مانعت کاوه شی چه تاسی له هغو بښغو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! غککه چه دا بیحیائی او د الله تعالی د غضب سبب او دیر منفور کار او دیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کبئی هم پوهانو هغه مذموم گانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کره شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کبئی د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلی دی اگر که د دیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح ځنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هنی ښځی چه (وطی) کری دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرْمَتُ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَآخْوَاتِكُمْ وَعَمَّاتِكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخْتِ

حرامی کری شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (تروریانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو گردو (تولو) ښځو بیان کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (۱۴) قسمه دی. ۷ نسبی ۷ سببی.

(۱) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقی له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) توری (۶) وریره (۷) خورځه چه له دوی ځنی له هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیگانی ترآخره پوری گردی (تولی) داخلی دی. هم داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کروسی تر آخره پوری تولی داخلی دی. او په خور کبئی عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاقی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) گردی (تولی) داخلی دی او په ترور (عمی) کبئی د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیرو پوری عینی وی که علاقی یا اخیافی گردی (تولی) داخلی دی او په توری (خالی) کبئی د مور نیا، د نیا نیا او د گردو (تولو) خویندی سره له دری واپو قسمونو داخلی دی. او په وریره کبئی. د دری قسمونو ورونو اولاد، اولاد الاولاد گرد (تول) داخل دی. او په خورځه کبئی د دری قسمه خویندی اولاد، اولاد الاولاد

کرد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَاتُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی در کړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرمتو پسی اوس د «رضاعی» محرمتو ذکر کپړی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واره خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، توری وریره او خورغه، گردی (تولی) سره محرمتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبِكُمُ الَّتِي فِي جُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّتِي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ وَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَاحْلَائِلُ آبَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ يَتَّجِعُوا بَيْنَ
الْأَخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٤٥﴾

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پر کتیانی ستاسی هغه چه په غیرو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وی تاسی چه دخول (مجامعت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاگانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه ؤ خویندو کښی مگر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: اوس د «مصارهی» د محرمتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقې له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیبری. او هغه په دوه قسمه ده.

(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له مور ه سره تاسی جماع کری وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کروسی ښځی هم داخلیبری او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.

(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مړه شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیبری، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا- او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خوړغی حکم هم دی.

(فائده) : دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاگانو وی، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیبرو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنی» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیبری کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ځواکی د زړه له کومی ئی اولاد گنئ! له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیبر کښی ضروری دی.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامی کبری شوی دی پر تاسی) میروینی (منکوحی) له ښځو مگر هغه (میروینی - منکوحی) چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی، فرض کبری دی الله پر تاسی (تحریم د دی پورته محرمتو، یا) ښی لاسونه ستاسی، (مقرر کیدل د دی حکم په) کتاب د الله کښی دی پر تاسی باندی، (چه پاس مذکور دی)

تفسیر: د محرمتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي چه د بل چا په نکاح کښی وی یعنی هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښی وی د هغی نکاح له بل سره نه روا کیږی. تر څو چه هغه په طلاق یا وفات له خپل میره (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق یا د موت عدت ئی پوره نشی نو تر دی وخته پوری هیڅوک له دی سره خپله نکاح نشی ترلی، که کومه میروینه (منکوحه) ښځه ستاسی په «ملک الیمین» کښی راشی، نو هغه له دی حکم څخه مستثنی او پر تاسی باندی روا ده، اگر که میره (خاوند) ئی ژوندی هم وی او دی ته ئی طلاق هم نه وی ورکری او صورت ئی دا دی چه یو کافر نارینه له یوی کافری ښځی سره نکاح ترلی وی او مسلمانان پر «دارالحرب» باندی یرغل (حمله) وروزی او هغه میروینه (منکوحه) ښځه اسیره کری او «دارالاسلام» ته ئی راوولی، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلی وی هغه ته حلاله ده اگر که د هغی میره (خاوند) په «دارالحرب» کښی ژوندی موجود وی او خپلی دی ښځی ته ئی طلاق هم نه وی ورکری د گردو (تولو) محرمتو له بیانولو څخه وروسته تاکید فرمایي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسی باندی لازم دی. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. یعنی کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات لیکنی دی الله حرمت د دغو محرمتو پر تاسی باندی په لیکلو سره. او تقدیر ئی کری په تقدیر کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «دارالحرب» کښی نیولی شوی وی، د هغی د حلالیدو له پاره دا ضروری ده چه یو «حیض» پری تیر شی او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وی بلکه له اهل د کتابو څخه وی.

وَأَجَلَ لَكُمْ مَّا وَّرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ

او حلالی کبری شوی دی تاسی ته (گردی (تولی) بنیگی) چه پرته (علاوه) له دوی خنجه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (١٥) اقسامو بنیغو خنجه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری گردی (تولی) بنیگی په څلورو شرطونو حلالی دی.

(١): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشو.

(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!.

(٣): دا چه د هغی بنیگی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره چرچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (بنیغه) شی، او بی له پرېښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) خنجه بیلیدلی نشی، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی غنی د «متع» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی بنیگی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشو نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَبْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

پس هر هغه بنیغه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو بنیغو) خنجه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی بنیگی سره چه نکاح وترله شوه او میره (خاوند) له هغی خنجه تر لږی یا ډیری تاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی بنیگی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه بنیغه خپل مهر ور ونه بښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی خنجه نه خلاصیږی. که بنیغه بیخی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که بنیغه پخوا له انتفاع خنجه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی خنجه گرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَأَجْنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرَايِضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

او نشسته گناه پر تاسی باندی (ای میرونو (خاوندانو) او بنغو!) په هغه شی کښی چه راضی شوی یی تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی بنه عالم (په پتو او ښکارو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخه شی لږ کړی. یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښی هیڅ ویاړ نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خاوند) څه شی لږ کړی! یا ارتینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (یا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښی په هر شان چه بیا سره راضی شول). په آخره کښی نی وفرمایل چه الله تعالی ته ستاسی گرد (تول) مصلح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایی هغه بیخی له گتی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښی ستاسی د دارینو منافع او ښیگتی (فائده) او په مخالفت کښی نی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ط

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینغو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتری او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سری لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانانی وینغی سره خپله نکاح وتری چه د هغی مهر لږ او نفقه نی هم آسانه وی. او که مالک نی په خپل کور کښی وساتی (لکه چه اکثر نی ساتی هم) نو میره (خاوند) نی د هغی له نفقی

شخه فارغ البال گرغی. او که میره (خاوند) ته ئی ور وسپاری، نو بیا هم د اصیلی د نفقی په نسبت د دی وینغی په نفقه کښی خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سری چه د اصیلی ښغی د نکاح کولو توان لری نو ده لره د امام شافعی رحمه الله علیه او نورو په نزد له وینغی سره نکاح ترل حرام دی. او زموږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی هسی نکاح «تنزیهی کراحت» لری او د داسی نکاح د صحت له پاره د وینغی مسلمانی د اکثر و علماؤ په نزد ضروری ده او زموږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابی وینغی سره نکاح وکری نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد روا ده. هوا که د چا په نکاح کښی اصیله ښخه وی نو ده لره له وینغی سره نکاح ترل! د گردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاٰیٰتِكُمْ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسی څینی ستاسی له څینو نورو یی! (یعنی گرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یی!)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی د تولو د ایمان اصلی کیفیت معلوم دی. تاسی لره ښائی چه په ښکاره باندی اکتفاء وکړئ! د څینو وینغو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د څینو آزادو (خپلواکو) ښغو له ایمان څنی بهتر او افضل کیدی شی. نو د ایمان له حیثیته د وینغی په نکاح کولو کښی نه ښائی چه څه انکار وکری ځکه تاسی په خپلو منځونو کښی گرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوی یی! او په یوه دین کښی سره شریکان یی! نو بیا له وینغو سره نکاح ترل ولی عیب او ننگ او عار گنئ؟ په دی کلام سره د وینغو د نکاح په لوری توجه ورکول او له دوی څنی د نفرت د احساس لری کول مطلوب دی.

فَاَنْكُحُوهُنَّ بِاٰذْنِ اَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ اُجْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرٍ مُّسَفِّحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلی (د بل چا) وینغی په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وی دوی عفیضی ساتلی شوی له زنا چه نه وی زنا کوونکی په ښکاره او نه وی نیوونکی د پتو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینغو سره نکاح وکړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلي! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلی، تنگی او خفگان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینغی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینغی دی پتی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لارمیږی.

له دی څایه رانکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لارمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

وَإِذَا أَحْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښغو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح څڼی ئی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت ئی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنگسار او په گتو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح ئی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه ئی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شی. او مریی او وینغی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

دا (په نکاح اخیستل د وینغو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینغو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینغو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سری په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیډلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وینغو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسی په حق کېږي. ډیره ښه ده. ځکه چه ستاسی اولاد به آزاد وی. هو! له هر چا سره چه څه اندیښنه وی چه صبر او تحمل به ونه شی کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسی حالت کېږی کومی وینغی سره خپله نکاح وتړی. او الله ښه بښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

وَرِيْدُ اللَّهِ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنْنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٠﴾

اراده لری الله چه بیان کړی تاسی ته (شرعی احکام) او وښی تاسی ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسی وو (له انبیاء او بوخی تاسی په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی او الله ښه عالم دی (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسی ته د حلالو او حرامو حال معلوم شی او د پخوانیو انبیاء لاره در په برخه شی لکه حضرت ابراهیم علیه السلام او مغفرت ستاسی په برخه کړی. او الله جل جلاله ته ستاسی مصالح او نور گرد ((تول)) حالات پوره غرگند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبیر کېږی حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدایت څخه محرومیږئ! او د پخوانیو پیغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالی له رحمت او مغفرت نه هم بی برخې کیږئ! (نو ځکه تاسی ته بیانوی هغه چه مخفی ؤ له تاسی نه چه هغه د وینغو احکام او حقوق، د محرمانو حدود، د مباحو د اکتساب قیود، اخروی وعد او وعید او د دنیوی ژوند د اصلاحاتو تحلیل دی خو چه تاسی ته د هغو انبیاء او صالحانو لاره دروښی چه پخوا له تاسی نه تیر شوی دی او تاسی هغوی پسی اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقوی او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبین دین التزام، او په شرعی احکامو اعتصام هر سری مأجور او فائزالمرام گرځوی. اللهم ارزقنا الهدایة والحلال وقنا الضلالة والنکال)

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښغو په نسبت ځینی احکام او د هغو ښغو بیان وشو چه له دوی سره نکاح ترل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قیودو او د شرائطو یادونه او د بدکاری ځنی ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنگه چه د څو وجوه لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئی په دی آیت

او په راتلونکو دوو آیتونو کېږي د دې احکامو منل او تعميل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمايه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوٰتِ اَنْ تَبِيْلُوْا مِيْلًا عَظِيْمًا ﴿١٦﴾

او الله اراده لري چه رجوع وكړي په رحمت سره پر تاسي باندي. او اراده لري هغه كسان چه متابعت كوي د شهواتو (د نفس د آرزوگانو) د دې چه كاږه شيع تاسي (د حق له لاري څخه) په كږيدلو ديرو لويو او لري سره.

تفسير: يعني دا مختلف قيود چه پخوا له دې نه تير شول له هغو څخه پر تاسي باندي رحمت فرمايل مطلوب دي. نو ځكه الله تعالى د دې قيودو په نسبت حكم وفرمايه او هغه كسان چه په خپلو شهواتو كښي اخته دي دا غواړي چه تاسي له سمې لاري لري ولويږئ! يعني د هغوي په شان تاسي هم د خپلو شهواتو اتباع وكړئ! او گمراهان شئ! نو اوس هر څه چه كوي، ښائي چه په پوره عقل او فكر او پوهي سره ئې وكړئ!

يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وِخْلِقَ الْاِنْسَانَ ضَعِيْفًا ﴿١٧﴾

اراده لري الله د دې چه سپك كړي (بار) له تاسي نه، او پيدا كړي شوي دي انسان ضعيف (كمزوري چه د دروند بار طاقت نه لري).

تفسير: يعني الله تعالى انسان ضعيف پيدا كړي دي او الله تعالى ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر كومه مخايه پوري صبر كولي شي او له هغه څخه زيات صبر نشي كولي نو ځكه ئې په هر حكم كښي د تخفيف لحاظ هم فرمايلي دي. داسي نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفيد ليدل شوي دي. همغه ئې ورپه غاړه كړي دي. سخت وي كه آسان. مثلاً له ښځو ځني ځمان ساتل او له شهوت نه صبر كول د انسان له پاره دير سخت ؤ، نو ځكه الله تعالى جل وعلی شانه د ده د خواهش د پوره كولو له پاره جائزي طريقي ور وښولي، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل كړي شي او داسي ئې نه دي فرمايلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع كړي شوي دي حق تعالى په خپل رحمت سره په شريعت كښي تنگي نه ده فرمايلي چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري ومغخلي. د دې آيتونو خلاصه داسي راووته چه «له شهواتو ځني د نفس ساتل - او د دې كردو (تولو) قيودو منل چه د ښځو په

باره کښی مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعميل خورا (ډیر) ضروری او بیخي مفید دی.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی!
مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښی په ناروا سره! مگر (خورئ یی) که وی
دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروي) په خوښی سره له
تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو،
تگی او غلا کولو (یا په قمار یا په غضب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره
بیخي روا نه دی. هوا که سوداگری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشي نو په دی
کښی هیخ حرج نشته او له دی مال ځنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه
سره له مال اخیستلو څخه هیخ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندي دروند وی.
(ځینی وائی چه مقصود له دی نهیې په هغه څه کښی د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله
تعالی رضاء په کښی نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالی او په
رضاء د الله تعالی کښی وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿١٩﴾

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار
چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندي ډیر مهربان
(د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښی یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالی پر تاسی باندي
ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندي له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی
ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیږلی دی چه په هغو کښی بیخي ستاسی ښیگه (فایده) او
خیر دی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيُهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿۳۰﴾

او هر شوک چه وکری دغه (تیر منہیات) پہ تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر شوک چه له ظلمه او تیری شخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل شوک وژنی نو د ده د هستوگنی غای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی شوک داسی گومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف غنی نشی اړولی.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبْرًا تَنْهَوْنَ عَنْهُ نَكْفَرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا ﴿۳۱﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) گناهونو شخه چه منع کولی شی تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) گناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په غای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه شوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی شخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ شخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له گناهونو غنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د گناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سری زیار (محنت) وکاربی چه له گناهونو غنی ځان وژغوری (وساتی) او ور معلوم شی چه هغه شوک چه له کبیره ؤ گناهونو شخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غضب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی بشل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی شو خبری بحث طلبی

دی. مگر د گردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر خو په هغه سره د گردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملگری په سرسری دول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره ؤ گناهونو غنی ؤ غنای وژغورئ (وساتی) ! یعنی یوه کبیره گناه هم ونه کړئ! نو بیا یواغی صغیره گناه هرڅومره وکړئ! هغه به ضرور درېښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم (کیف ما اتفق) یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د گردو (تولو) سزاوی هرورمو (خامخا) دررسیږی.»

«اهل السنه» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالی ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجود د معتزله ؤ بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره ؤ الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله ؤ مذهب راجح په نظر راغی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء غنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. غینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راولو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راغی. مگر مونږ له هغو گردو (تولو) څخه تیریږو او یواغی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاواندانو په نزد په دی معنی سره گردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله ؤ په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ!

دا خو ښکاره ده چه د ﴿ اِنْ جَاءَکُمْ مِنَ الْاَکْثَرِ اَتَانَهُمْ عَنْهُ نَكَرَ عَنْکُمْ سَبَاتٌ ﴾ ﴿ الایه ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿ اَلَّذِیْنَ یَحْتَسِبُونَ کِبْرًا اَلْاَثْمَ وَالْفَوَاحِشَ اَلْاَلَمَمَ ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواغی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه قال ما رأیت شیئا اشد باللمم مما قال ابوهریره عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق - والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکنذبہ انتهى» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولگیده. او د حبر الامه او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذا القياس د «سيئات» معنی له دی شخه بنه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کبئی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنگه د ترجیح ؤد (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله ؤ چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه گنله کیږی؟ او په واقعی توگه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه له هغه شخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه شخه د دواړو آیتونو مضمونونه بنه محقق شوی دی، او دی د معتزله ؤ خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقالو او اختلافاتو حل هم په بنه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د «لم» لفظ چه په «النجم» کبئی راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالی عنه د حدیث شخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالی د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرر فرمایلی ده هغه هر و مرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کبئی د سترگو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مگر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترگو، ژبی او نفس او د نورو گردو (تولو) په زنا کبئی واقع کیدل محقق شول که د گردو (تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه گرد (تول) وسائلو او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، گواکی د دوی ماهیت قلب شوی د گناه په ځای عبادت وگرځید. مثلاً یو سری د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مگر په مسجد او په عین موقع کبئی متنبه او وینې شو او له غلا ئی توبه وایسته او کرده (توله) شپه ئی د الله تعالی په عبادت کبئی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورتگ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وگرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د دی حدیث له اوریدلو شخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه وپوهید چه «لم» هغه خبری دی چه په اصل کبئی لویه گناه نه ده مگر د گناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) گناه گرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره ؤ گناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لم) ورځنی صادریری مگر د لویو او اصلی گناه له صدور شخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کښی هم بی له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دی خبری ضرورت پاتی کیږی چه د دی آیت په توضیح کښی د صغیری گناه او د کبیری گناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د حجاب ورکولو څه فکر وی. د سیناتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راغی او د اجتناب معنی هم ظاهریږی. او نوری گردی (تولی) وری خبری انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږی د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسی شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسی گناهونو ځنی ژغوری (ساتی) او د هغو د ارتکاب ځنی خپل نفسونه ساتی چه د گناهونو په سلسله کښی مقصود او لویه گنله کیږی، نو د هغه اجتناب او ژغورنی (ساتنی) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومی لویی گناه د حصول په طمع نی کړی وی معافیږی. او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَرَأَىٰ الْجَنَّةَ ۗ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښی داخلیدو. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلی صغائر د کومی بلی سلسلی د کبیری گناه مثلاً د شرابو له نه څښلو ځنی به معافیدی شی یا د شرابو د څښلو لامله (له وجی) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبیږی. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دی. ولی په واقع کښی مطلقاً صغائر په حسناتو سره ښل کیږی. کما قال الله تعالیٰ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْرِيْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِیْنَ

وَلَا تَتَّبِعُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسی د هغه شی چه غوره گرځولی دی الله په هغه شی سره ځینی له تاسی پر ځینو نورو

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښی شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسی د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم گواکی همغسی دی چه د چا په خاص مال او ځان باندی له کوم سببه منگولی ځینی کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دی ځنی ستاسی په منغو کښی حسد او بغض پیدا کیږی. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لارمیږی. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښی الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندی حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږی او په میراث کښی نارینه ته دوه برخي ورکولی شی؟» په دی آیت کښی د دغو گردو (تولو) پوښتنو حجاب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٧﴾

شته نارینه و لره نصیب (برخه، مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه کری وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه کری وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقررئ شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسپړی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هوا خبره بله ده چه الله تعالی سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کری، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی. هوا که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواری دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل طالب نشی! او الله تعالی ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه استحقاق ډیر ښه ورڅرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ورپه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی

بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِيَّ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَلَتْ
أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٨﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه و او ښځو) گړځولی دی مونږ وارثان (چه واخلی خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پرینی وی مور او پلار او نورو اقاربو

خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پرديو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندى ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال غنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هر ورو (خامخا) ورو رسوئ! الله تعالی ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکری شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکری شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غروی؟

فائده: دیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندى ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملگری کرل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی وروڼه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی. هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرگ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مگر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

الرِّجَالُ قَوَّמוْنَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندى په سبب د دی چه فضیلت (لونی) ورکری دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندى او په سبب د دی چه نفقه (لگښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالی نارینه پر

بنغو باندی په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکی گرځولی دی. (١): لویه او موهویه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښی ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه ؤ ته پر بنغو باندی په علم او عمل سره (چه دا دواړه د گردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویې عطا فرمایلی ده. چه د هغو تشریح په احادیثو کښی شته. (یعنی په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصویت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر بنغو باندی فضیلت او لویې ورعطا کړی ده.)

(٢): کسبې وجه دا ده چه نارینه پر بنغو باندی خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضروریاتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه بنغو لره ښایی چه د نارینه حکمونو ومني.

(فائده): یوی صحابی ښځی د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیره ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شو او د دوی حال ئی ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چه «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلی!» په دی منع کښی دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښی خیر دی.»

وَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

نو هغه ښځی چه نیکی دی حکم منونکی دی (د میرونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غیاب (غیب) د میرونو (خاوندانو) (خپلو کښی د ځانونو خپلو او د خپلو میرونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میرونو (خاوندانو))

تفسیر: یعنی هغه ښځی چه نیکی دی دوی د خپلو میرونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښی د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښی هیڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْرَبُوهُنَّ

او هغه ښځې چه ویریری تاسی له سرکشی (بد گزرانی) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پرپرډئ تاسی دوی (خپلی شاولی ورته وگرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمی نشوی) او ووهئ تاسی دوی (که په بیلتون هم سمی نه شوی)

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل میره (خاوند) سره بدگزرانی وکړی نو ښایی (چه میره (خاوند) دی دغه ښځه د څښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظیم) په ژبه وپوهوی. چه نور دی هسی نه کوی. که ئی ونه منله نو بیا دی په همغه خونه (کور) کښی په گوښی (یوازی) بستره کښی پرپرډی. او که په دی هم سمه نه شوه نو داسی دی ووهی چه د دی په وجود کښی د وهلو اثر پیدا نشی یا ئی هدوکی مات نشی د هر تقصیر له پاره یوه درجه وی نو سم له هغی سره د هغی د تادیب او تنبیه اجازه شته چه د هغی دری درجی په ترتیب سره په آیت کښی مذکور دی. وهل او تکول وروستنی درجه ده. په معمولی او سرسری قصور باندی دی نه وهی. هو! که قصور ئی زیات وی، نو بیا ئی په وهلو کښی هیڅ حرج نشته او غومره چه مناسب وگنی هغومره دی ووهی. مگر د دی خبری لحاظ په کار دی چه هدوکی ئی مات نشی. او داسی یو پرهار ورته ونه رسیږی، چه د هغه اثر باقی پاتی شی.

وَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَاتَبِعُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٧﴾

نو که اطاعت ئی وکړ (غاړه ئی کیښوده) تاسو ته نو مه لتوئ تاسی پر دوی باندی لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دی ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښی) ډیر لوی (له ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی که هغه ښځی ستاسی په پند یا بیلتون (جدائی) یا تادیب یا وهلو سمی شوی او له غاری غرولو او نافرمانی ځنی ئی لاس واخیست، او ښکاره مطیعی شوی، نو تاسی هم لاس تری واخلئ! او د دوی الزام پسی مه گرځئ! او تیرواته ئی مه لتوئ! او خامخا د دوی په پر کولو پسی مه گرځئ! او له الله څخه ویریری! بیشکه الله جل جلاله پر تاسی ټولو غالب او په گردو (ټولو) باندی حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښی هرورمو (خامخا) له بدگمانی ځنی کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندی دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښی وهل وروستنی درجه لری.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که ویربوی تاسی له مخالفت خخه په منخ د میره (خاوند) او بنځی کښی نو ور ولیږئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سری او بل منصف له خپلوانو د دی بنځی نه،

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی ته اندیځنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (بنځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جگړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د بنځی له خپلوانو خخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیږئ! ځکه چه اقراریو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منخ کښی به د موافقت قضاء پیدا کوی.

إِنْ تُرِيدَ إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منخ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منخ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منخ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالی ته د گردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اضاقت د حصول اسباب او کیفیات گرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیللو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالی

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالی باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویار)

او ریاء او بنودانی سره مال ورکول هم شرک دی، مگر په لوه درجه.

وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ أَحْسَنُوا وَيَا أَيُّهَا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ وَالْجَارَ
ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارَ الْجَنُبِ وَالصَّاحِبَ بِالْجَنبِ وَأَبْنَ السَّبِيلِ
وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

او (نیکی کوئ) له مور او پلار سره په نیکی کولو او (نیکی کوئ!) له خاوندانو د خپلوی سره او (نیکی کوئ!) یتیمانو سره او (نیکی کوئ!) له مسکینانو سره او (نیکی کوئ!) له همسایه گانو سره چه قریب وی (په نسب یا په همسایگی کښی) او (نیکی کوئ!) له همسایه سره چه بعید وی (په نسب یا په همسایگی کښی) او (نیکی کوئ!) له هغه ملگری سره چه په څنگ کښی وی او (نیکی کوئ!) له مسافر سره او (نیکی کوئ!) له هغو (وینځو، مریو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بیشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی دیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بیان کره اوس داسی ارشاد فرمایي چه د هر یوه حق د هتوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب اداء کرئ! له گردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قریب او غیر قریب همسایه (گاونډی) څخه به نسبی یا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښی دا مطلب دی، چه د خپلوان همسایه حق، له پردی همسایه څخه زیات دی. او په مکانی قرب کښی به دا مدعا وی چه د نژدی همسایه حق د لری همسایه له حق څخه زیات دی. یعنی چه په لری فاصله کښی اوسپړی. په (والصاحب بالجنب) کښی د سفر، حضر او د کاراوبار رفیقان او شریکان او د یوه یادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاگردان، دوست، شاگرد، مرید، او نور تول داخل دی. په مسافر کښی میلمه او غیر میلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وینځی نورو حیواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښی ئی وفرمایل د هغو په مزاج کښی چه تکبر (لوئی) خودپسندی (مغان منی) داخل وی، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه گڼی. او په خپل مال بانندی مغرور، او په عیش کښی مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی غنی احتراز و کړئ! او غانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردگار
 دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار
 دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران
 بل یتیم دی بل ناداره بل خپل چه وی ستا جار
 لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملگری شو په لار
 یا ملگری د سبق شو یا د صف یا د مجلس
 او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار
 دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق
 په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوشیار

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِأَمْوَالِهِمْ وَالَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِأَنْفُسِهِمْ
 وَالَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِأَنْفُسِهِمْ وَالَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِأَنْفُسِهِمْ

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی
 (شومتیا) سره او پتوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی
 خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر غمان منونکی سری نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او
 د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو غنی پتوی او هیچا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره
 نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.
 (فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی
 هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم
 اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پتول نو
 مسلمانانو لره له دی نه احتراز او غمان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٦﴾

او نه (خوښوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملگری نو بد ملگری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی نی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی. له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسی چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاء کاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لگول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی نی.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٧﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریاء په ځای نی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی نی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی نی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کښی د مال نسبت د هغوی په لوری شوی ؤ. اوس د ﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمایلو کښی داسی یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئی چه زړه غواړی لگوی ئی دوی ته دا ود (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئی د الله تعالیٰ مال گنلی او په همغه لاره کښی ئی لگولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۳۰﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کری هغه (نیکی) او ور به کری (محسن ته الله تفضلاً) له نژده خپله ثواب دیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف - او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه شوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه - شو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿۳۱﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښی چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښی د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ځمردو (تولو) حالاتو

باندی به شاهی لولی نو ای محمدہ! صلی اللہ علیہ وسلم تا به ہم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاء علیہم السلام په شان احوال نبونکی او شاهی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هوٰءلا» اشاره د پخوانیو انبیاء علیہم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیہم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیہم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهی لولی ته به هم ای محمدہ! صلی اللہ علیہ وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمِئِذٍ يُوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پتوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت ځنی به د دوی د حالاتو بیان کونکی ویلی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی گډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ ځنی نه شی پتولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاږیو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاږیو، یتیمانو، مسکینانو، همسایگانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء ځنی ویږول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک ځنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کونکو په طبیعت کښی هر ورو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی گردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایي او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له گردو (تولو) عباداتو ځنی اولی، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ؤ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی دیر اهم او شاق او درانه ښکاری (١): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو ځنی وځی.

(٢): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه ځنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامیئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهم بالشان دی (یو): حضور او خشوع، (بل)؛ طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ؤ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنګه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د تولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو ځنی دوه نفعی هم معلومیږی (اول): څرنګه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) ځنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو ګردو (تولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تممیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په ګردو (تولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له ګردو (تولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه ټول تیر شوی احکام واورى نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی دیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تممیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا
مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیړئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسی مست یی (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شی تاسی پر هغه شی چه (یی) وایئ تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په رومبنيو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدایات ورکوی او د دی هدایاتو مناسبت له پخوانیو هدایاتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول (١): په الله تعالی باندی ایمان نه راوړل.

(٢): خپل مال د الله تعالی په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان وربوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د رومینی خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا رابښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی (اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.

(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالی جل وعلی شانہ منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نزدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.

اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضرارو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. شو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوبښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.

او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیړئ! تر څو چه ونه لامبئ مگر د سفر په حالت

کنبی چه د هغه حکم وروسته له دی شخه راغی.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کنبی ؤ چه مسکرات (نشی شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشی په حالت کنبی له لمونځ کولو شخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کنبی راغلی دی چه «په کومه میلستیا کنبی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راتول شوی وو. څرنګه چه شراب څښل په هغه وخت کنبی لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلی وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو ګرد (تول) سره په همغه حالت کنبی پر لمانځه باندي ودریدل. امام د ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ په سورت کنبی د ﴿لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کنبی «اعبد ما تعبدون» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخی غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالی په وخت کنبی یا د رنځوری له امله (وچی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پیدا شی. چه په خپلو خبرو باندي نه پوهیږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کنبی د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَأَنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ
الْغَائِبِ أَوْ لَسْتُمْ السَّاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

او که وئ تاسی مریضان (رنځوران) یا په سفر باندي (په حالت د بی اودسی یا جنابت کنبی) یا راشی یو له تاسی له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (یا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکی (خاوری) پاکي ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنګلو پوری)

تفسیر: یعنی د جنابت په حالت کنبی دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو شخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که یو داسی عذر پېښ شی چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وچی) ممکن نه وی او تری معذور شی او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کنبی تیمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذورت دري صورتونه لری (١): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پېښوی.

(٢): چه سفر ئی په مخه کنبی وی او دومره اوبه ورسره وی چه یواځی خپله گزاره پری کولی شی، اوکه اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنی لری وی.

(٣): دا چه اوبه بیخی موجودی نه وی. د اوبو د نشتوالی په تقدیر ئی د طهارت د ضرورت دوه صورتونه بډولی دی

(اول): له بولو او غانطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کښی.

(دوهم): له مجامعت ځنی وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کښی.

(فائده): د تیمم صورت دا دی چه په پاکه ځمکه باندی دی دواړه لاسونه ووهی! بیا دی پر خپل ټول مخ باندی په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کری! بیا دی دواړه لاسونه پر ځمکه باندی ووهی! او دواړه لاسونه دی تر څنگلو پوری مسحه کری! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکی هم ده. مثلاً موزه، بوت، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندی ولویږی او په خاوره تبدیل شی هغه هم د خاوری له متجانسیت څخه پاکیږی) او هم پر لاسو او مخ باندی د خاوری په مینلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کیږی. چه له گناهونو ځنی د معافی غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لری کوی نو ځکه ئی د معذوریت په وخت کښی د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندی د تیمم حکم مینی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو ځنی زیات سهل الوصول وی نو په ځمکه کښی دا خاصیت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چیری شته. معهدا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له گناهونو او خرابیو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاوری سره گډ شو. لکه چه په رومی آیت کښی مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا ﴿٣٤﴾

بیشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئی را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کښی د تیمم اجازه راگری ده. او خاوره ئی د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندگانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندگانو نفع او هوسانی (آسانی) خوښوی. چه له دی ځنی دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کښی د نشی په حالت کښی چه د یوه شی په ځای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئی هم معاف کری دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کښی لمونځ نه کوی، مگر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغی په نسبت مؤاخذه وشی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكُتُبِ يَشْتَرُونَ الصَّلَاةَ
وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَلِيًّا ۗ وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ۝

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکری شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (گمراهی په عوض د هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په څنگ شی!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او کافی (بس) دی الله مددگار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ څخه نیولی تر ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ ﴾ الایه - پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منع کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکری شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکری شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکری شوی. او گمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پتول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی واړوی چه گمراهان شی. او الله تعالی ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالی په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)! الله تعالی تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دښمنانو ځنی هیڅ دول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهَا وَ
يَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعُ غَيْرُ مَسْمَعٍ وَرَاعِنَا

لِيَايَا السَّنَةِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ط

غښنی له هغو کسانو چه يهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له غځایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (يهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی يهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی يهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په يهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالی له خوا نازل شوی دی له خپله غځایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. ﴿وَيَقُولُونَ سَهْمًا وَعَصِيًّا﴾ - او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم يهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریده! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

﴿وَأَسْمُهُمْ غَيْرُ مَسْمُومٍ﴾ - او وایی يهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی) یعنی کله چه يهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «اوره! دروا دی نه ورول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناگانی لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ بنیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیڅکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کون شی! (العیاذ بالله).

﴿وَرَاعِنَا﴾ - او وائی راعنا) یعنی کله چه يهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب بانندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د يهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسی علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

﴿لِيَايَا السَّنَةِمْ﴾ په تاوولو د ژبو خپلو... یعنی يهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره گډولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اراوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده بانندی داسی عیب لگاوه، چه که دا سری په رښتیا

سره نبی وی نو زمونږ په دی قریب (دروه) به هر ورو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالیٰ د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرگند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ
وَأَقْوَمًا وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٣٩﴾

او که بیشکه دوی ویلی وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصینا» کښی) او (که دوی ویلی وی) واوره (بی له «غیر مسمع» او نظر لره پر مونږه) (په بدل د «راعنا» کښی نو خامخا به ؤ خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مگر لږ خلق

تفسیر: حق تعالیٰ د یهودانو د دغو دريو منمومو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چه که یهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَأَسْمَعُ غَيْرِ مَسْمُومٍ﴾ په عوض یوازی ﴿وَأَسْمَعُ﴾ او د ﴿وَرَأَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَنْظُرْنَا﴾ ویلی، نو دا به د دوی په حق کښی بهتر ؤ، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودگی او شرارت ته به ځای نه ؤ پاتی، چه له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښی بدی معناگانې اخیستلی. لیکن څرنگه چه الله تعالیٰ دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخی گرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په گتورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مگر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خیانتونو څخه په څنگ او د الله جل جلاله له لعنت څنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملگری رضی الله تعالیٰ عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا الْكِتَابَ أَمْنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا
مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطَّيْسَ وُجُوهَ فَتَرُدُّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا
أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٠﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وگرځوو دا (هوار مخونه) په شانگانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کې یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبایحو ذکر وفرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترگی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیړی بدلوو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د سخت په لوری او ستاسی سخت د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د سختونو په شان یوه تخته ئی وگرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو.

﴿ اَصْحَابِ السَّبْتِ ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کې مذكوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ
 يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٣٠﴾

بیشکه چه الله نه بښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او بښی هغه گناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی تړل (په الله) دروغ لوی (او وئی کره) گناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره گناهونه دی یا کبیره. هغه گرد (تول) د مغفرت وړ (لا ترق) دی الله تعالی د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائی د هغه صغیره او کبیره گناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنګه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!

الَّذِينَ يَزُكُّونَ أَنفُسَهُمْ بِلِ اللَّهِ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ قِتِيلًا ﴿٥٠﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس ګڼی، تر دی چه خپل ځانونه «ابناؤ الله» او «احباؤ الله» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خیره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په دله باندی به لو ظلم هم نه کیږی یعنی دغه دله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالی ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كُفْرَهُمْ﴾ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالی خاص بندګان او د انبیاءو ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالی د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (قتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زرو په چاودونو کښی وی.)

أَنْظُرْ كَيْفَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥١﴾

وګوره ای (محمده!) چه څرنګه تری دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالی باندی دا دول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالی دوستان وایی او د الله تعالی په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهکار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

لَمْ تَر إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ
وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خیانت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی بانندی الزام آوری او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی بانندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم و کر او د کفر طریقه ئی د اسلامی طریقی شخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندی د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ لعنت وکړی د هغه حامی او مددگار په دنیا او آخرت کښی هیڅوک نشی کیدی، نو چه اوس دوی د خپلی مرستی (مدد) په طمع د مکي شریفی د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخی لغو او چتی (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښی یهودانو ډیر زیات ذلتونه وگالل (برداشت کړل)، په آخرت کښی به هم په سختو عذابونو اخته کیږی.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَآ يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ۝۳۶

آیا شته یهودانو ته شخه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنی نشته! او که شی) نو په دغه وخت کښی به ورنه کړی دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسی خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداری زموږ میراث دی. او یوازی مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئی د عربی نبی صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو شخه عار کاوه او یو له بل سره به ئی ویل بالاخر حکومت او باچاهی مونږ ته رسیږی که د څو ورځو له مخی دا مشرتوب نورو ته هم ورورسیږی هیڅ پروا نشته. نو په دی نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئی دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښی شخه برخه شته؟ یعنی له سره دوی په سلطنت کښی شخه برخه نه لری، که دوی ته سلطنت ورورسیږی نو خلقو لره د یوی ذری په اندازه هم فائده نه رسوی. یعنی دوی داسی بخیلان دی چه پخپله باچاهی کښی هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوی. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مَّلَكًا عَظِيمًا ۝۳۷

بلکه آیا حسد کوی دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یی) پر هغه شی چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادی د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعی علوم، ژوری (اوچتی) خبری) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنی آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

بانندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمعیل، یعقوب، یوسف، موسیٰ، داؤد، سلیمان، عیسیٰ، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصبه وسلم په نبوت او عزت بانندی حسد او له دوی ځنی انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کینی دی.

فِيهِمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكُفِيَ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ۝۵۹

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له دغو (یهودانو) هغه دی چه څنگ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوښ وهورکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لویی ورکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له هغی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سببه یوازی د رخی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبی وهورکی اور بس او کافی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّبُهُمْ نَارًا

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکینی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کینی د مؤمنانو او کافرانو ذکر و اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیی قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخی ترهیب وشی.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّ لَهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ

هر کله چه پاخه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کینی نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښی د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو. مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښی آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿۵۷﴾

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالی دیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کښی الله تعالی جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلْلِيلًا ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښی تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښی ښځی پاکي کړی شوی (له تولو ناپاکيو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښی اوسیږی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککرتیاؤ څنی به بیخی پاکي، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو گڼو سیورو کښی داخل کرو چه د لمر له تودوخی او نورو څنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذْ أَحْكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپاریئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منع د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوصاتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکی شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کری نه وی!..)

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایي، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پت او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الهی حکم په

مقابل کتبی، به هغه څه اعتبار ونه لری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنع تاسی د الله! او حکم ومنع تاسی د رسول (د الله) او (حکم ومنع) د خاوندانو د حکم له تاسی (مسلمانانو یعنی حاکمانو او مشرانو!)

تفسیر: په پخوانی آیت کتبی یی قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کیږی چه له دی څخه دا رابنکاری چه د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجیږی چه دوی د حق اطاعت وکړی. (فائده): د اسلامی باچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکری مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو غنی مخالف کوم حکم ونه کړی، که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړی، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که جگړه وکړه تاسی په یوه شی کتبی نو وگرځوئ تاسی دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یی تاسی چه (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسی په الله او په ورځی آخری (قیامت) باندی؟

تفسیر: یعنی که د تاسی او د اولوالامر په منع کتبی کوم اختلاف پېښ شی، چه د حاکم دا حکم د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخی د دی خبری فیصله وکړئ! چه ایا هغه حکم فی الحقیقت د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شی، نو ښایی چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وگنئ!، او ښایی چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسی په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی له زړه ایمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کتبی د الله تعالیٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخه به هر ورومرو (خامخا) ویریئ! چه له دی څخه دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تبتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کې کومه جگړه پېښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لار شو، او دا بل ووايي چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (دیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) دیره ښه ده د عاقبت له جهت.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کې سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ، یا له خپلی رانی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ
مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ
يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کری شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کری دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جگری یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راول. نه خوښوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ! او د بل هیچا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورايه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جگړه پینه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لار شوا» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لار شوا» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگری د پښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کر. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړ شوا، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وکره همغه به سره ومنوا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کر. اغلباً ده به هسی گڼلی وی چه څرنکه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه جگړه واوریده او د یهودی له بیان ځنی ورښکاره شوه چه دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیې په نسبت خپله فیصله هم صادره کری ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جگړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی دول (طریقه) سره وکره شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باندی ئی د قتل دعوی دائره کره او قسمونه ئی یاد کرل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکری. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی ځنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کری شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝٤٦

او کله چه وویل شی دی (منافقانو) ته راغی! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کری (رالیپلی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جگری د فیصلی له پاره) نو گوری به ته منافقان چه گرغی به له تا (له ډیری دشمنی) په گرغیدلو سره .

تفسیر: یعنی که په کومه جگړه کښی منافقانو ته وویل شی چه «د هغه حکم په لوری راشی! چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جگری وړاندی کری!» کله چه دوی ظاهرأ د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مگر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بج کوی) او بیرته ستنیږی (واپس کښی)، او غواړی چه په کوم چل او فریب سره ځان تری گوښه (بیل) کری. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه نی غواړی لاړ شی او هلته خپلی جگری فیصله کری.

كَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَّا إِلَى اللَّهِ مُتَسَلِّمُونَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ۝٤٧

نو څه به وی (حال د دوی) کله چه ورسیږی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (گناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشی دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کری مونږ (عمر ته په ورتلو) مگر د ښیگنی (اصلاح) او موافقت (د جگړه کوونکو - نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا گردی (تولی) خبری خو وشوی مگر دا منافقان به هلته څه وکری چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب ورورسیږی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتلو څخه ویریږی او بیرته ځان کوی او کله چه پر دوی باندی عذاب نازل شی نو هلته به دا منافقان څه وکری شی پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشی او

قسمونه و خوری چه مونو د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه بنائی هغه زمونږ په منع کبئی صلحه (روغه) وکری او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد غنی خان ژغورل (ساتل) یا غاړه غرول او اعراض نه و.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ۝

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کبئی دی نو غنک (تغافل) وکړه! له دوی شخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووايه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کبئی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کبئی حق تعالی د دوی د قسم او د پخوانی معنرت تکلیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کری الله تعالی ته د دوی د زړونو خبری بی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تدبیرونه) دیری بی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالی پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو غنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیخ غور مه پرده! مگر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورځولو کبئی هیخ تقصیر مه فرمایه! او د دوی له هدایت شخه مه ناامیده او مه مایوس کبیه!

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ۝

او نه دی لیږلی مونږ هیخ رسول مگر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکری دوی پر غانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی و دوی الله ښه قبلوونکی د تویی

دیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندگانو په لوری لیبی، نو په دی غرض نی لیبی، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم گرد (تول) بندگان د هغه خبری و منی نو دا ضروری وه چه دی خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومی، بی تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له گناه او خرابی کولو څخه وروسته هم وین او متنبه شوی وی او له الله تعالیٰ څنی نی معافی غوښتی وی او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی له پاره د معافی دعا کړی وی نو الله تعالیٰ به د دوی توبه قبوله کړی وی مگر دوی داسی خراب کار وکړ، چه اول نی د (رسول الله) له حکم څنی چه عیناً د الله تعالیٰ حکم ؤ، غاړه وغروله، نو کله چه د هغه ویاں پر دوی باندی ولوید، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئی لاسونه پوری کړل، او په بی‌خایه تاویلاتویسی ولویدل، نو د داسی کسانو مغفرت به په څه دول (طریقه) سره وشي؟

فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿١٥﴾

پس قسم دی په رب ستا چه نه مؤمنان کیوی دوی تر هغه پوری چه حکم (منصف) کړی دوی تا په هغه جگړه کینی چه پینښه شوی ده په منځ د دوی کینی بیا ونه مومی دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کینی خپگان (تنگی - ناراضی) له هغه شی چه حکم (فیصله) کړی وه تا او (ویي) منی دوی په منلو سره «بی له جگړی په خوښی سره».

تفسیر: یعنی منافقان څومره بیهوده خیاله دی؟ او څومره خوشی چتی (بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړوی؟ دوی دی ښه وپوهیوی چه مونږ په خپل ذات قسم کړی چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لویو مالی او جانی جگړو او خصوماتو کینی تا منصف او حاکم ونه گنی. او ستاسی له فیصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کینی هیڅ یو قسم خپگان او تنگی او ناخوښی رانه شی. او ستاسی هر حکم په خوښی سره ونه منی او له زړه نی قبول نه کړی. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کیودی تر هغه پوری دوی ته ایمان له سره په برخه کیدی نشی. اوس هر هغه شی چه کوئ ښائی چه په ښه فکر او پوهی سره نی وکړئ!

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِم أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ احْرُقُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
 مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
 خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ۖ وَإِذْ آلَاتِيْنَهُمْ مِّنْ لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ۖ
 وَهَدَايْنَهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۖ

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مره کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (ډیر غوره) دوی ته او ډیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښی به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (تولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالیٰ دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښی هیچا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلیٰ شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا بی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راږد نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن ځنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی تگ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگڼی (فائده) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ﴿٣٨﴾

او هر شوک چه حکم و منی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښی) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملگری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرښته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالی له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیل له هغه تصدیق وکړی. «شهید» هغه دی چه د الله تعالی او انبیاءو علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.

«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی. مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی گرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښی برابر نه دی، خو که د الله تعالی او د پاک رسول په امر منلو کښی مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښی راځی. او د دی حضراتو رفاقت د دیری ښیګڼی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.

(فائده): په دی آیت کښی دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کیږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذَلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په ټولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاءو علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه ځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیچا ته د دی امورو د تفصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اخذُوا حذرَكُمْ قَانِفِرُوا ثَبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَبِيعًا ﴿٤١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلع تاسی وسلی خپلی (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار ؤسع!) بیا ووځئ تاسی (غزا ته) دلی دلی (جلا جلا (جداجدا) فوغ) یا ووځئ تاسی گرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومني، نو ده نه به د انبیاء عليهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د رفاقت انعام وورسیږی. څرنگه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کر څو هر څوک د حضرات انبیاء عليهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله عليهم او صالحانو رحمة الله عليهم د ملگرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کری. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملگری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکره. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکری او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلع! اعم له دی چه دا کار د وسلی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمعیت په ډول (طریقه)، څنگه چه موقع وی.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيَبْغِطَنَّ

او بیشکه عُینی له تاسی خامخا هغه شوک دی چه هرومرو (خامخا) تاخیر به کوی (په تلوو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی عُینی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تلوو کښی عُند (دیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترگی نیولی دی او له دوی شخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملگری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی و مگر د دوی مقصود له دی خبرو شخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالی له امر منلو سره ئی هیخ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَكُمْ مِصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا إِذْ لَمْ أَنْزِلْ مَعَهُمْ شِهِيدًا ۝٤٦

نو که ورسپری تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تلوو په وخت کښی عُند (دیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتې ته به ئی ردی سترگی نیولی وی چه پر دوی باندی به شخه شیان پېښیږی اوس فرمایي وروسته د غزا له ورتلوو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربر (تکلیف) ورپېښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتې موندله، نو منافقان به دیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالی لوی فضل و چه په جنگ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیخ خیر پکښی نه و. ﴿الصَّادِقُ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَيْنُ أَصَابِكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لِيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُنْتُمْ مَعَهُمْ قَاهُورًا عَظِيمًا ۝٤٧

او که ورسپری تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه گواکی

نه وه په منع ستاسی او په منع د ده کښی هیڅ دوستی (او وایی به) ای کاشکی زه (هم) وی له دوی سره نو بریالی (کامیاب) شوی به وم په بری ډیر لوی سره (له غنائمو)

تفسیر: یعنی که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشي لکه چه بری ومومی یا د غنیمت ډیر مال لاس ته ورشي نو منافقان ډیر خپه کیږی لاسونه سره مښی (مروړی)، غاښونه چیچی او لکه دښمنان د حسد او رخی (کیني) د غلبی له کبله (وجی) وایی «هی! د افسوس مخای دی! چه مونږ ولی له مسلمانانو سره په «جهاد» کښی شریکان نشو او له دی لویی ولجی (غنیمت) او بری څخه خوشی چتی (بیکاره) بی برخی پاتی شو که مونږ له مسلمانانو سره ملگرتوب کری وی نو د لوت او تاراج زیات مال به مو په لاس راغلی وی». یعنی منافقانو ته به یواځی په خپله محرومی باندی افسوس نه وی بلکه له خپلی محرومی څخه به زیات د مسلمانانو پر بری باندی لا ډیر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کښی لویږی. (نو الله تعالیٰ فرمایي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ
يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

پس جنگ دی وکړی په لاره د الله کښی هغه کسان چه خرڅوی دوی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) په آخرت او هر څوک چه جنگ وکړی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) پس شهید کری شی یا غالب (غازی او بریالی (کامیاب) شی پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی که دا منافقان له «جهاد» مخنی غانونه ژغوری (ساتی) ودی ژغوری (ودی ساتی) او که د دنیا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری! مگر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښی نی دنیا په لته وهلی ده، ښایی چه د الله جل جلاله په لاره کښی بی تأمله وجنگیږی! او د دنیا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه گوری! او ودی پوهیږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښی هر ډول (طریقه) گتی (فاندی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال نی په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لِاتِّقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
وَلِيًّا ۗ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٥٥﴾

او څه مانع ده تاسی ته چه جنگ نه کوی تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سری دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زموږه! ویاسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددگار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنگیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(١): د الله تعالی د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(٢): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی. په مکی معظمی کښی، دیر داسی مسلمانان وو چه زموږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نی د مدینی منوری په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ریرول (کړول). او دی ته نی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه څو سببونو له کافرانو سره جنگیدل ضرور دی

(١): چه د الله تعالی دین لوړ شی.

(٢): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی شریفی د کفارو له ظلم څنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو څنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو څنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالی عنهم وعنهن وو.)

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنگ کوی دوی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنگ کوی دوی په لاره د شیطان کښی نو جنگ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره!، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څنگه چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښی او کافران د شیطان په لاره کښی جنگیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددگار دی نو نور هیڅ ډول (طریقه) تردد نه دی پکار. او پوهیږئ چه د شیطان حیله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصريح په راتلونکو آیتونو کښی راځی.

الْمُتْرَإِي الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنگه په مکه کښی) او قائموی (سم) اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰه!

تفسیر: په مکي معظمی کښی پخوا له هجرته کافرانو مسلمانان ربرول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپېښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار ګرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلی. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰه هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښی له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسمانی تکالیفو په کاللو (برداشت) عادی (روپدی)، او د خپل مال په صرفولو زهرو نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی. هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کووا زکوٰه ورکووا او «جهاد» ته منتظر یوا)

فَلَمَّا كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالَ إِذْ اِفْرَيقُ مِنْهُمْ يَجْتَمِعُونَ النَّاسَ كَخَشِيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ
خَشِيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنگ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویری او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنگ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتي نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنگیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مگر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی ویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریری یا له هغه څخه هم زیات ویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخوری او لږ څه وغځیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکي چه له مرگ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاری غرولو له کبله(وجی)).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تَظْلُمُونَ قِتِيلًا ﴿٤٠﴾

ووايه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریری (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی خرنکه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وجی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووايه دنیوی گرد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غروئ، او له غزا کولو څخه ونه ویریرئ! او داده اوسع چه تاسی ته د دی ربر (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د گوتی په مښلو سره څرگندیږی ظلم ونه کړی شی).

أَيُّنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

هر چیرته چه اوسع تاسی وښه مومی تاسی لره مرگ اګر که اوسع تاسی په برجونو (په کلاگانو، مانپو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرگی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرگ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لار نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریرئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلی څخه ویریدل بیخی ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تَصِبُّهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تَصِبُّهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ

او که ورسپړی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسپړی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسیر: یعنی د دی منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنگ تدبیرونو ښه نتیجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وایی «دا د الله له لوری دی» یعنی یوه اتفاقی خبره پیښه شوی ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبیرونو څخه انکار کوی او که تدبیر په ظاهر کې نتیجه ورنه کړه او د هغه له امله (وجی) هزیمت او نقصان پیښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبیرونو باندی الزامات لگوی. (یهودانو) به ویل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدینه ایښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٥٠﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هیڅ خبره باندی

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنگی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خیر او شر) گرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو گردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کېښی بل هیڅوک ګوتی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبیر هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بیخی غلط او له یوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبیر که ظاهری نتیجه ورنه کړی خراب ئی مه ګنئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راوولی او ستاسی ازموینه کوی دا ستاسی د قصور یو اجمالی ځواب ؤ، د منافقینو د الزام ځواب په وروستنی آیت کېښی په تفصیل سره راځی.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ

هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له نیکی څخه نو (هغه) له جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خیره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکو او بدو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره ښایی چه نیکی او ښیکه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگنی او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شامته ویولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کونکی الله تعالیٰ دی او سبب نی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٠٦﴾

او لیولی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله ځنی د منافقینو الزام لری کر او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاخی) درولی او لیولی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیچا د چتی (بیکاره) خوشی خیرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کچی مشغول اوسی!.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿١٠٧﴾

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیولی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه ځنی مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کری او نه مونږ ته لیولی ئی چه دوی مه پریده چه گناه وکری. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواغی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکې و.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَأْتُم مِّنْ عِندِك بَيَّتَ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّنُونَ فَأَعْرَضَ
عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٥٦﴾

او وایې دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووغی دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وایې) یوه ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چه وایې ئی (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبرې چه د شپې ئی (په مشوره سره) وائی دوی، نو په څنگ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکره ته!) او توکل (اعتماد) وکره په الله باندی! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو متناقضاتو یوه بله مکاری واورئ! ستاسی په مخکې وایې ستاسی حکم مو ومانه! او چه د باندی لار شی ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. یعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په خپلو منځونو کښی سره جرگی کوی او د الله تعالیٰ په دربار کښی د دوی دا گردی (تولی) مشوری هم لیکلی کیږی، او دوی ته د دوی د گردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږی نو ای نبی علیه السلام! ته له دوی ځنی خپل مخ وگرځوه! او د دوی د هیڅ خبرې پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محذوفی مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینی مفسرین وایې «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او فاعل ئی «طائفه» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کښی ئی گورئ! ځینی مفسرین ئی په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٥٧﴾

ایا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصیح بلیغ معجز) قرآن کښی او که وی (دا قرآن) له جانبه د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښی اختلاف ډیر (لکه چه د بشرپه کلام کښی د معناگانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيږي).

تفسیرو: په پخوانیو آیتونو کېږي د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عیناً لکه د الله تعالیٰ اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندې د حق تعالیٰ د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طریقه) سره ښکاره شول مگر منافقان او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخالفان دا ویلي شی چې د الله تعالیٰ شهادت او د ده د ارشاداتو په تسلیم او تصدیق کېږي مونږ له سره څه تأمل نه کوو مگر دا به څرنگه راڅرګنده شی چې دا د الله تعالیٰ کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالیٰ د هغه ځواب داسې ورکوي چې دا خلق په قرآن کریم کېږي غور نه کوي، چې دوی ته په صاف ډول (طریقه) سره دا ورڅرګنده شی، چې قرآن عظیم د الله تعالیٰ کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه وی لکه چې تاسې گمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډیرو موقعو کېږي راز راز (قسم قسم) اختلاونه لیدل کیدل. وګورئ! انسان له هر حالت سره سمې خبرې کوي او له هغه حالت سره موافقې خبرې کوي. هر نوی حالت چې پېښیږي د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږي. که دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام نه وی، نو د غصې په حالت کېږي به ئی د مهربانۍ وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانۍ په وخت کېږي به ئی د غصې خبرې هیرولې او د دنیا په بیان کېږي به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کېږي به ئی د دنیا څه خبرې نه کولې. په بې پروایۍ کېږي به د عنایت څه ذکر نه وی او په عنایت کېږي به د بې پروایۍ فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وایه او د یوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام څنې مختلف په نظر راته، لیکن څرنگه چې (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کېږي د دغو ګردو (ټولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندې نیولې شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږي چې په (قرآن شریف) کېږي د هر شی بیان د هر مقام په اقتضاء په هماغه یو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چې د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کېږي همغومره الزام شته څومره چې ښائی او هر هغه الزام چې د دوی پر یوه خاص جماعت باندې ؤ هغه ئی پر هم دوی باندې اړولی دی. او فرمایلی ئی دی چې څښی له دوی څنې داسې کوي. داسې نه چې د غصې او نورو پریشانۍو په وخت کېږي کلام له خپل حد څخه ووځي او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشي. او دا مطلب هم دی چې مونږ تل ګورو کله چې د کوم انسان خبرې اوږدې شی نو د ده ګردې (ټولې) خبرې یو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضې ښکاري یعنی کومه جمله ئی فصیحه او کومه جمله ئی غیر فصیحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او یوه ئی رښتیا او بله ئی دروغ ښکاري، او په پاک قرآن کېږي سره له دومره لویې هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباين او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاري چې هسې کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دى كښى دى خبرى ته هم اشاره وشوه هر څوك چه له تدبر او فهم څخه كار وانه خلى نو ده ته په دى قرآن عظيم كښى د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لويدى شى. مگر پوه او فهم سړى له سره داسى نه كوى په دى مقام كښى كه څوك له فهم او تدبر څخه كار وانه خلى، نو ويلى شى چه اول ئى وفرمايل ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾ بيايى وفرمايل ﴿وَأَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ مِّنْ نَّفْسِكَ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغى. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقرير سره هيڅ يو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ

او كله چه راشى دى (منافقانو) ته كوم امر (خبره) له امن «نصرت» يا «كوم خبر له» وبرى (هزيمت) نو مشهوروى دوى هغه (خبر)؛

تفسير: يعنى په دى منافقانو او ناقصو مسلمانانو كښى داسى خرابى شته كله چه د امن كومه خبره وړاندې شى لكه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم له چا سره د صلحى او روغى اراده وفرمايى، يا د اسلامى لښكرو د برى زيرى واواروه شى يا كومه ويروونكى خبره واورى لكه چه دشمنان چيرى سره تول شوى وى، يا د مسلمانانو د ماتى خبره واورى نو داسى خبرى بى له تحقيقه مشهوروى او خوروى يى. چه له هغو څخه على الاكثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پيښيږى، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهى له امله (وجى) داسى كوى.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يُسْتَبِطُونَ مِنْهُمْ

او كه دوى ورسولوى (او پريښى) وى دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاكمانو خپلو ته له دوى نه نو خامخا معلوم به وى، (تدبير) د دى كار هغو كسانو ته چه ايستلى (او بيلولى شى ښه له بدو) له دوى ځنى (رسول الله او امراء، نو تحقيق به ئى شوى وى)

تفسير: يعنى كه له كوم ځاى څخه كوم خبر ورسپيږى نو ښايى چه پومبى ئى خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووايى كله چه دوى د دى خبرى تحقيق او تسليم وكړى، نو بيا دى د دوى له وينا او فيصلې سره سم د هغه نقل دى بل چا ته وكړى او پر هغه باندې دى عمل وكړى.

(فائده): رسول الله مبارك يوه قوم ته يو سړى د زكوة تولولو دپاره وليږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندې وروتلې ؤ ده له لری خیال وکړ گواکی دوی زما د وژلو له پاره سره ټول شوی دی نو بیرته (مدینې منورې) ته وگرځید او دا ئی مشهوره کره چه فلاسی قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په گرد (ټول) ښار کښی انتشار وموند په پای (اخر) کښی غلطه ثابته شوه .

وَلَوْ اَفْضَلُ اللهُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ الْاَقْلِيَالًا ﴿٨٧﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسی (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هر ورو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسی د شیطان مگر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسی څخه) لږو .

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسی د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لپیولی او تاسی ته ئی وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کښی ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسی به گمراه شوی وی مگر څو خواص چه کامل العقل او کامل الایمان دی، همغسی به په ایمان قائم او ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیها ت انعام وگنئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل وکړئ! .

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِكَ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا

نو جنگ کوه ته په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین یواځی ای محمده! که بل چا درسره ملگرتیا نه کوله) نه ئی مکلف کړی شوی ته مگر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبوه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړی (سختی د) جنگ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنگ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویریری نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښی توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددگار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسی سره ملگرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه! . هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنگ مخه ونیسی .

(فائده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هر ورو

(خامخا) «جهاد» ته غم. اگر که یو سری هم له ما سره ملگرتیا ونه کړی.» او له ده سره یوازې (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغری» ته د «جهاد» په قصد تشریف یووړ چه د هغه وعده له (ابوسفیان) سره د «احد» په غزوه کېنې شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آیت (١٨) رکوع کېنې وشو. الله تعالی د «ابوسفیان» او د قریشو د کفارو په زړونو کېنې رعب او خوف او ویره واچوله چه هیڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کېنې دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنگ بند شو. او دوی له خپلو ملگرو سره روغ رمت بیرته تشریف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاسًا وَّ اَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٧﴾

او الله ډیر سخت دی له جهته د هیبت، جنگ او ډیر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنی د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنگ ډیر سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنگ او د هغوی له لاسه له وژل کېدلو څخه ویرېږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طریقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نیک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یو بار «برخه د گناه» په سبب د هغه سره

تفسیر: یعنی که څوک په نیکو کارونو کېنې سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوی یا څوک په خرابو چارو کېنې کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ویرېږی او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروی، نو په رومبی صورت کېنې به د ثواب او په وروستنی صورت کېنې به د گناه برخه دوی ته وررسېږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلي. نو دی به هم د هغه خیرات په ثواب کېنې داخلېږی که څوک د کوم کافر یا مفسد یا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کېږي ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۸۵﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو ورپه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ټولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کېږي ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پېښیږي.

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّاتِهِ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا أُطْرَافًا اللَّهُ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿۸۶﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروگرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام وړآچول او دعا کول په حقیقت کېږي له الله تعالیٰ څخه د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کېږي شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایي چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرورمو (خامخا) د هغه ځواب ووايئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وائ! یا له هغه څخه ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووايي، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کېږي «وعلیکم السلام» ووايئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کېږي به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسپړی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کېږي راغلل.

(فائده): په دی کېږي د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کېږي ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتی. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه شخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئی په نزد د امام اعظم رحمة الله علیه غیر له (۶) غایونو فرض کفایي دی او هغه دا دی

۱- په خطیب.

۲- په قاری د قرآن.

۳- په راوی د حدیث.

۴- په آذان کونکی.

۵- په اقامت ویونکی.

۶- په منځ د تدریس کښی د شرعی و علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښی هم د سلام ځواب لازم نه بولی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۞

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مگر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کری هر ورو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښی او څوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتگ او د ثواب او عقاب د گردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وگنلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُتَفِقِينَ فِتْنِينَ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۞

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه دلی (شوی

بیع) او الله بیرته مگرخولی دی دوی (رد کری ئی دی کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چه کری دی دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کیدل) آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه په سمه صافه لاره برابر کرئ تاسی هغه شوک چه گمراه کری دی الله او هر شوک چه گمراه (بی) کری الله پس نه به مومی ته ده ته هیخ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دی منافقانو کښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ایمان نه ؤ راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندی تینگ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا ؤ چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندی یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهبانه) او حيله سره محفوظ پاتی شی. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تگ او راتگ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لری نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسی شیرانو سره ناسته ولاړه پریشودل شی تر څو دوی له مونږ ځنی جلا (جدا) شی». او ځینو وویل چه «ښایی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ځوندی ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالی په اختیار کښی دی تاسی د هغه په فکر او چرت (خیال) کښی له سره مه اوسئ! ښایی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسی معامله وکړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو کښی دوه ډلی مه کیږئ!.»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوا مِنْهُمْ
وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وُلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ٥١٣

دوست کښی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) که تاسی «هم» کافران شی لکه چه کافران شوی دی دوی) نو شی به تاسی او دوی (مگرد (تول) سره) برابر (په کفر کښی) نو مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه (د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړی په لاره د الله کښی نو که وگرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندیان ئی کرئ) او وئی وژنئ تاسی دوی هر چیری چه وموندل تاسی دوی او مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دشمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی ټینگ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واره سره برابر او یو شان شی! نو اوس تاسی ته ښایی تر شو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل گرد (تول) نفسانی اغراض پری نه پدی، (او د حق او حقیقت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیرې چه ومومئ! ویی! وژنئ او له دوی ځنی په کلی دول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمِ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
 حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
 لَسَاطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَذَلَقْتُمُوكُمْ فَاِنْ اعْتَزَلْتُمُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقُوا
 إِلَيْكُمُ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٥﴾

مگر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتری دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منع ستاسی او په منع د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنگی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد گنی له دی نه) چه جنگ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنگ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هر ورو (خامخا) به جنگیدل له تاسی سره نو که څنگ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنگ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده گرعولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینی او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ (ساتی)! مگر په دوه حالتونو کښی (١): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښی داخلیری.

(٢): هغه کسان چه له جنگ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکری او د دی خیری عهد او پیمان وکری چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنگ وکری او نه به له تاسی سره ملگری شی چه له خپله قومه سره وجنگیری. او پر دی عهد باندی تینگ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنگیری. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالی له احسانه وگټه چه دوی ستاسی له جنگ څخه مخ واړوی. که الله تعالی اراده فرمایلی وی نو دوی به نی پر تاسی باندی زورور او غالب گرځولی وی. (دا آیت د «سیف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُونَ الْخَيْرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوا بِنُفُسِكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا
 رُدُّوْا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكَسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزْلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمْ
 السَّلَامَ وَيَكْفُوا أَيِدِيَهُمْ فخذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
 تَقْتُلُوهُمْ وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِينًا ٥١

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته گرځاوه شی په فساد کښی، بیا که نشول په څنگ دوی له تاسی نه او دروړاندی نی نه کره تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند نی نه کرل لاسونه خپل (له جنگه) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندی کوی یی) او ووژنی تاسی دوی په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی گرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تگی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنگیری او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی تینگ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وگوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً

او نه بنیایی (یا نه دی روا) هیخ مؤمن ته (یا نه دی د مؤمن کار) دا چه مر کری «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسیر: په دی موقع کښی د خطا د قتل احکام بیان فرمایي او دا راڅرگندوی چه د اسلامی کلمی د ویونکی وژل لویه گناه ده. هوا که چیری په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبوری خبره ده او د هغه احکام بیانیری او په دی ضمن کښی د مجاهدینو فضیلت او (دارالکفر) ځنی د (دارالاسلام) په لوری د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کیفیت هم بیانیری.

(فائده): د خطا قتل یعنی د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لری لکه چه پر کوم مسلمان باندی د ښکار په گمان په غلطه گزار وکری او ویی وژنی، یا گولی یا غشی یا نور له ښکار ځنی خطا و تلی، یا ختلی، پر کوم مسلمان باندی ولگیری. د خطا قتل یو صورت دا هم کیدی شی چه یو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شی او د کافرانو په منځ کښی وی او پر هغه باندی کوم بل مسلمان د کافر گمان وکری او په بی خبری سره ئی ووژنی او دلته د هم دی صورت بیانول مقصود دی ځکه چه مجاهدینو ته علی الاکثر داسی پښی ورپښی دی. او له تیر شوو آیتونو سره ئی هم دا مناسبت دی او د خطا قتل د نورو صورتونو حکم هم داسی دی او په هم دی کښی گرد (تول) سره داخل دی.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسْلِمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُسْلِمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ذُو تَابَةٍ مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٥٧﴾

او هر څوک چه مر کړی کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړی (د مریبی) مؤمن او (بل) دیت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مگر دا که معاف کړی دا (وارثان دغه قاتل) پس که ؤ (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دښمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړی (د مریبی) مؤمن «بی له دیته» او که ؤ دا مقتول له (هسی) قومه چه په منع ستاسی او په منع د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل یو) دیت ورسپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړی (د مریبی) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومی (مریبی یا مال چه پری مریبی واخلی) نو (پری) روژه نیول د دوو میاشتو دی پرله پسې (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی لومړی د مسلمان مریبی آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی میاشتی متصلی روژه نیول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفارو او د قاتل د خطا تلاقی ده. دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وینو بدل او دیت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه دیت د دوی په معافولو سره معافیدی هم شی. مگر کفارو د چا په معافولو سره نه معافیدی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به یا مسلمان وی یا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی یا مصالحه وی یا دښمنی. په رومینیو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د وینو بدل ورکول لارمیږی. په دریم صورت کښی د وینو بدل نه لارمیږی، او کفارو به په دری واپرو صورتونو کښی لارم الاداء وی.

(فائده): دیت یا د وینو بدل زمونږ د حنفیانو په منهب کښی لس زره شرعی روپی کیږی. ښایی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته ورورسوی (او ښایی چه دیت له دری شیانو ځنی ورکړ شی چه

- (١): ئی په اندازه د یو زر دیناره سره زر دی. او
- (٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپین زر دی. او
- (٣): ئی سل اوبان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (یو کلن) او شل ئی بنت لیون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (خلور کلنی) وی.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَدِلًا فِجْرًا، لَهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

وَعَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر شوک چه مر کبری کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وگنځي) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسی حال کښی) چه تل به وی دی (دغه حلال گڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کښی او غضب (قهر) کبری دی الله په ده باندي او لری کبری دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت شخه) او تیار کبری دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه نی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی نی نو د ده دپاره په آخرت کښی جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفارو. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا نی هغه ده چه په (٢) جزء د البقرة په (١٧٨) آیت ٢٢ رکوع کښی تیره شوه.

(فائده): د گردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال گڼی ځکه چه د هغه په کفر کښی شک نشته. یا به له «خلود» (تل ترته) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کښی هستوگنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لوی سزا وی وروسته الله تعالی پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده نی وی، همغسی کوی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ السَّلَامَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَارِمٌ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کښی (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه نی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله شخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سری (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو غنی جلا (جدا) شوی او گوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مگر اسامه بن زید رضی الله تعالی عنه داسی گومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راڅرگندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی گرد (تول) تری نه واخیستل (غیننی وایی کله چه مقدار رضی الله تعالی عنه هغه سری وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وپاله چه ده غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی څغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه گورئ. (وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «هلاشقت قلبه - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وچی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٥﴾

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (بی) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنی محض (د الله تعالیٰ) په حکم سره ئی وژنی! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوی! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالیٰ ته ټول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایی! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرَ أُولِي الصَّرَفِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فُضِّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحَسَنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٥﴾
دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ط

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له ټولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم دیر لوی سره چه مرتبی دی (لویی چه په عزت او کرامت کینی سره متفاوتی دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئی مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلی وه نو هسی احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشی کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسی پینځی دیری ورپینځیری نو ځکه ئی د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئی د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په گودو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلقو باندی د «جهاد» حکم نشته، باقی په نورو گړدو (تولو) مسلمانانو کینی د مجاهدینو درجی داسی لویی دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسی درجی نه لری. اگر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنی دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایبی دی، او فرض العین نه دی. یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندی ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کونکو باندی هیڅ یوه گناه نه اوړی. که نه دوی تول سره گنهگاریږی.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦٧﴾

او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ غفور او رحیم دی د «جهاد» کونکو په باره کینی د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدی چه شوی دی، هغه هروروی (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سری په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالیٰ معافوی، نو د دی اندیښنی له امله (وجی) تاسی له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی)!

إِنَّ الَّذِينَ تَوَقَّعُوا مِنَ الْمَلَائِكَةِ ظَالِمًا
 أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
 فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا
 فِيهَا قَالُوا لَيْكَ مَا وُلَّهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦٨﴾
 إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ

لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٥٦﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ طَوْقًا كَانَ اللَّهُ عَفْوًا غَفُورًا ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملاحکو (د مرگ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښی وی تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مگر (نه به عذابیری) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه ؤ او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیری (او نه لری هیڅ) حيله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تلو له دارالحریه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفو وکړی له (گناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفو کوونکی (د معذورانو) ښه ښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مگر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیری او دوی ته بیخی یره او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی - په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیری او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وی تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مگر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجبی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو دیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هوا هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی څخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْعَمًا
 كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر شوک چه وطن پریدی (او لار شی) په لاره د الله کښی نو ویه مومی (دی) په ځمکه کښی (په مقابل د هجرت کښی)، د آرامی ځایونه ډیر او پراخی (د روزی). او هر شوک چه ووځی له کوره خپله په داسی حال کښی چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومی (لاندی کری) دی مرگ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او دادینه ورکوله شی. یعنی هر هغه شوک چه خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پریدی (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د ده د هستوگنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خوړو کښی به ډیره پراخی راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښی له هسی خبری ځنی مه ویریئ! چه مونږ به چیری اوسیدو؟ او څه شی به خوړو؟ او له دی ځنی هم اندیښنه مه کری! نه چه په لاره کښی مره شو او نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښی هم د هجرت پوره ثواب درسیږی. او موت خو پوره په خپله نیته راځی. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ
 إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَلْكَمُ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿٥١﴾

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښی پس نشته پر تاسی هیڅ گناه (وبال) په دی کښی چه څه لندوالی وکړئ وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی شخه، نه له ثلاثی او ثنائی نه) که ویریدی تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره .

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنی (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربروی (تکلیف کری) نو خپل لمنځونه لنډ کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!.

(فائده): زموږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنی مرتبه د دری ورځو منزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تگ سره گړندی او مته تگ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کری، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافی په شلو ورځو کښی هم قطع کری نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری منزلو شخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زموږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالی فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
 مِنْهُمْ مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا آسِلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
 مِنْ وَّرَائِكُمْ مَوَلَاتٍ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
 مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا إِحْذَرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا وَالْوَتَّغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
 عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَّاحِدَةً

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کیره) پس ودی درپیری یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شی تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړی دوی پر تاسی باندي حمله یوه .

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان و اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخي شی، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودرپیری او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی، او هغه بله برخه خلق دی راشی او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی، او د امام له سلام گرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخي یواځی یواځی اداء کړی که د ماښام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعت او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تگ او راتگ معاف دی او د توری، څغری، ډال او د جنگ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی کرد (تول) سره په گډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ
أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ

او نشته هیڅ گناه (وبال) پر تاسی باندي که چیری وی په تاسی باندي څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وی تاسی ناجوره چه کیږدی تاسی وسلی خپلی، او ونیسئ (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته - مگر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً څغره،

دال (توره، تومانچه، توپک، ماشینگن او نور) دی له ځانه سره ولری. (فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کری شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کری او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکری! که له سپرلی (سورلی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکری، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزگار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٦﴾

بیشکه الله تیار کری دی دپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلي! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کری. نو له کافرانو ځنی مه ویریئ!

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَرُغُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د گزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یی) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یی)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنگی او بی اطمینانی له امله (وجبی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ نی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زورورو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجبی) تنگی، او بی اطمینانی او د نورو پیښو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ، او نه ښانی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شی! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پیښی له امله (وجبی) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور گناه شی، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښی د پاک الله له یادولو مخی نشی معذور کیدی.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ﴿۱۳﴾

پس کله چه په آرام شوی! نو قائموی تاسی (سم اداء کوئی سره له تولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کری (تاکلی مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښی.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئی ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کری! لکه چه د امنیت په حالت کښی اداء کاوه شی. د زانډو حرکاتو اجازه چه درکری شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او تاکلی (مقرر) وخت کښی فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښی پخپل هغه تاکلی (مقرر) وخت کښی دی هرومرو (خامخا) اداء کری! داسی نه چه هر کله مو زړه وشی اداء ئی کری! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالی پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښی څرنګه ښائی او په سفر کښی په څه ډول (طریقه) سره اداء کری شی؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښی څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښی پر لمانځه باندی ټینګ اوسئ! او پخپلو تاکلیو (مقرر) وختونو کښی ئی سره له دوام او پابندی هرومرو (خامخا) اداء کری!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْمِنُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْتُمُونَكُمْ تَأْمِنُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۱۴﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئی! په طلب (تعقیب او جنگ) د قوم د کفارو کښی، که یی تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لری تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (بی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت ځنی کار واخلي! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنگه کوم زخم او درد دررسیدی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو بانندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالیٰ ته ستاسی ټول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالیٰ د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امثال او مثل غنیمت او لوی نعمت وگنئ!

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ
اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا ۝

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منع د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتگرو جگړه کوونکی (د بی گناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو ځنی به کله چه کوم یو د کومی گناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنامی او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی - او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هغی اظهار په هسی دول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرگند شی. بلکه په کوم بری الذمه بانندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم گرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او گدی ودی خبری به ئی سره جوړولی - او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی - لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طمعه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو گوډی اوږه ئی په غلا یوړل - اتفاقاً دغه گوډی سوری ؤ - او په گرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه ځنی اوږه دوږیده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پنخپل کور کښی کیږد - نو ځکه ئی په همغه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یوړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، گهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوږو په پلتنی (تحقیق) پسی شو، او غل ئی تینگ ونيو۔ مگر د لتولو په اثر د ده په کور کښی د غلا شی هیڅ پیدا نه شو۔ او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم۔ وگورئ! چه د اوږو دوری زما له کوره هیسته هم تللی دی»۔ د اوږو خاوند د همغو دورو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننووت او هغه ئی کلک ونيو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښی اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توگه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم»۔ د اوږو او د وسلی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کره د غله قوم (بني ظفر) او د ده نورو ملگرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښی ئی دا خبره سره غوته کره، چه ښائی مونږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابتہ نشی او هرورمو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره دیری جگری هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ئی د دغه غله په «برائت» او بیگناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهی وییله او تینگار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وگالی (برداشت کړی)۔ دلته الله تبارک و تعالیٰ متعدد آیتونه نازل کړل۔ حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور گرد (تول) اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه ئی متنبه کړل۔ چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی۔ یهودی (زید بن سمین) رختیا وائی۔ او په دی غلا کښی بی گناه دی۔ او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تدبیرونه) وروانی کړی او گرد (تول) ئی سره متنبه کړل۔ د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رختیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر گردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او تکان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهی سره هیڅ یو بی گناه سری مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادره!»

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او مغفرت وغواړه له الله؛ بيشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)۔

تفسیر: یعنی له تحقیقه څخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری النمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی۔ او له دی څخه استغفار په کار دی۔ په دی کښی هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

هنو گمان کاوه، او زیار (محنت) ئی ایسته چه پر همغه یهودی باندى غلا ثابتہ شی.

وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن
 كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۝ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا
 يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى
 مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۝

او مه كوه جگره له (طرفه د) هغو كسانو چه خيانت كوى دوى له عُانونو
 خپلو سره بيشكه چه الله نه خوښوى هر هغه څوك چه وى دير خيانت
 كوونكى گنهكار چه پتوى دوى (له شرمه دا خيانت) له خلقو څخه او نه ئى
 پتوى (نه شرميږي) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوى سره دى (په خپل
 علم) كله چه د شپي تلبيرونه ترى دوى هغه چه نه ئى خوښوى (الله) له خبرو
 څخه، او دى الله پر هغو (كارونو) چه كوى (ئى) دوى محيط (چاپيريونكى
 په علم او قدرت سره).

تفسير: په پخوانى آيت كښى كله چه د هغوى خيانت او خرابى په ښكاره ډول (طريقه) سره
 وښووله شوه - نو ښائى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم به د هغه زيات شفقت له امله (وجى) چه
 ده پر گردو (تولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالى غنى د دوى د خطاؤ د
 مغفرت په نسبت د څه دعا كولو په فكر كښى ؤ؛ نو ځكه داسى ارشاد وشو چه د دى ځاننانو په
 طرفدارى، له الله تعالى سره ولى جگرى كوى - الله تعالى داسى خلق نه خوښوى چه دوى له خلقو
 سره پتې پتې د شپي له مخى ناجائزى مشورى او جرگى كوى - او له الله تعالى غنى هيڅ نه
 شرميږي، چه هر وخت له هغوى سره دى او د دوى پر گردو (تولو) احوالو باندى محيط، علم
 او خبير دى - اكر كه تاسى د دوى له پاره مغفرت نه دى غوښتى، ولى ستاسى د معافى غوښتلو
 احتمال خو يقيناً موجود ؤ وگورئ! په بل ځاى كښى د حضرت (ابراهيم عليه السلام) په نسبت
 د ﴿يَا اِبْرَاهِيمُ كُونْ لَوْ كُنْتَ تُشْرِكًا لِّاٰلِهٰتِكَ لَآتٰكَ مِنْهُنَّ نِسًا وَاَوْلَادًا مُّشْرِكًا﴾ صريح ارشاد موجود دى. نو د
 هغه مخنيوى له پاره حق تعالى دا ارشاد وفرمايه او دى ئى له سپارښ كولو څخه منع كړ. والله
 اعلم.

هَأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكَيْلًا ﴿٥٩﴾

اورى خبردار شى! تاسى اى هغو كسانو چه جگړه كوئ له (طرفه د) دوى په دى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) كښي؛ پس څوك دى چه جگړه به وكړى له الله سره له (طرفه د) دغو (خيانتگرو) په ورځي د قيامت كښي بلكه آيا څوك دى چه وي به (د قيامت په ورځي كښي) د دوى وكيل (ساتونكى؟ بلكه هيڅوك نشته!).

تفسير: دا خطاب د غله قوم (بنى ظفر) او هغو كسانو ته دى، چه د غله (طمعه) طرفدارى نى كوله. يعنى الله تعالى ته هر شى معلوم دى. له دى بيخايه طرفدارى - څخه د قيامت په ورځ غله ته هيڅ نفع نشي رسيدى.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦٠﴾

او هر څوك چه وكړى يوه گناه (چه ضرر نى بل ته رسيدى) يا ظلم وكړى په خپل ځان بيا مغفرت وغواړي له الله څخه (نو) مومى الله دير مغفرت كوونكى (د خطياتو) دير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: له «سوء» لويه، او له «ظلم» څخه وړه گناه مراد ده. يا له «سوء» څخه هغه گناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دى، چه ضرر نى يوازى د ده نفس ته رسيدى يعنى هر قسم گناه چه وي، د هغى علاج په توبه او استغفار سره كيدى شى، وروسته له توبى څخه به نى الله تعالى معافوى. كه بنيادمان قصداً او عمدأ په چل او فريب سره د كوم مجرم برائت او پاكي ثابته كړى. يا په غلطى سره مجرم بى گناه وگڼي، نو له دى ځنې د هغه په جرم كښي هيڅ تخفيف نه راځي. هو! په توبه سره به بيخى معافيدى شى. په دى سره هغه غل او د هغه ټول گوند (پارتى) او طرفدارانو ته چه سره له پوهى او علمه نى د غله خوا نيولى وه، يا نى په غلطى سره مجرم بى گناه گناه، گردو (ټولو) ته د توبى او د استغفار ارشاد او هدايت وشو. او يوه لطيفه اشاره په دى لورى هم وشوه چه كه اوس هم څوك همغسې پخپله خبره باندې ټينگ ولاړ وي، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدي، او د ده له رحمت غځنی بی برخی پاتی کیږی (او که ئی تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣١﴾

او هر څوک چه وکړی گناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (گناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره گناه کوی د هغی وبال ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص همغه ته ورکوله کیږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بی خبره یا له حکمت غځنی بیخی بی برخی وی. مگر حق سبحانه وتعالیٰ بی له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی غځنی چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع ورسیدی شی؟

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٣٢﴾

او هر څوک چه وکړی یوه وړه گناه یا یوه لویه گناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (گناه) سره کوم پاک سری پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) ډیر غت دروغ او گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وړه یا لویه گناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیگناه په غاړه ورواچوی نو په ده باندی دوه گناوی لارمیږی یو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلی گناه وبال نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طمعه) په خپله گناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د گناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه گنه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه گناه لویه وی که وړه د هغی کفارو او علاج یواځی په خالصه توبه سره کیږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ
 أَنْ يُضَلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَصُدُّونَكَ مِنْ
 شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
 مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١٣١﴾

او که چپیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندى او رحمت (مهربانى) د ده نو هر و مرو (خامخا) قصد كرى و بوى طائفى له دوى د دى چه تير باسى تا (او گمراه كرى پخپل قصد سره تا)؛ او نه تير باسى دوى مگر مخانونه خپل او نشى ضرر رسولى تاته د هيخ شى؛ او نازل كرى دى الله پر تا باندى (اى محمده!) كتاب او حكمت (شرعى احكام، عميق اسرار) او دريښولى ئى دى تاته هغه (خبرى) چه ته نه وي پوهيدلى (پرى) او دى فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندى دير لوى.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دى خبرى اعلام دى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په علمى کمال کښى (چه له گردو (تولو) کمالاتو ځنى افضل او اول او پر گردو (تولو) باندى فائق دى) هم اعلى او اولى دى او د الله تعالى فضل او کرم پر ده باندى داسى بى نهايت دى چه زمونږ په بيان او پوهه کښى له سره نشى راتلى او د دى خبرى په لورى اشاره ده کوم خيال چه په اول کښى ده ته د غله په برائت او د يهودى په سرقت باندى پيدا شوى و د هغه د ظاهرى اسبابو او عواملو د ليدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوريدلو ځنى و نه دا چه هغه ئى بيخى رښتيا او صحيح گنلى و او په هغه کښى «هيلان عن الحق» يا «مداهنة فى الحق» له سره نه وه او په دومره يوه خبره کښى هيخ کومه خرابى نه وه بلکه د هم داسى يو کار کيدل ضرورى و کله چه د الله تعالى په فضل سره حقيقت ورڅرگند شو نو بل هيخ يوه وسوسه باقى پاتى نه شوه او له دغو گردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دى چه وروسته له دى نه هغه تير ايستونكى ستاسى د تير ايستلو او فریب ورکولو ځنى لاس ونيسى او مايوس شى او تاسى سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتياط څخه کار واخلي. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنَ أَمْرٍ بَصَادِقَةٍ أَوْ

مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

نشسته هیخ خیر په ډیرو کښی له پتو خبرو (مشورو) د دوی نه مگر (خیر شته په پتو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منع د خلقو؛ او هر شوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنی د رضا (خوښی) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حيله گرانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غور کښی پتی خبری کولی تر خو چه په هغو سره په خلقو کښی خپل اعتبار زیات کری او پخپلو منغو کښی به ئی هم چتی پتی (بیکاره) خبری سره کولی او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئی سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منغو کښی د یو بل په غوړونو کښی خبری او مشوری کوی د دوی زیاتری مشوری له خیر څخه تشی وی د صافو او رښتیا خبرو پتولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښی چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پته کوی نو ښایی چه د صدقی او د خیرات خبری په پته وکړئ! چه اخیستونکی پری ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلی غلطی باندی پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښی نو ښایی چه هغه په پته سره وویی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ژ تنو په منع جنگ وی او دوی د قهر او غصی له امله (وجی) روغی ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسی تدبیر وسنجوی (جوړ کری) چه په هغو سره د دوی دواړو په منع کښی روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښی د «توربی - پتولو» اجازه هم شته. په آخر کښی فرمائی «هر شوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالیٰ رضا او خوښی له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسی ښو کارونو کښی دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقه او معروف» تفسیر داسی کری دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښی. یا مراد له «صدقی» ځنی «زکوٰة» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ يُثَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٥٤﴾

او هر شوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه بشکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاږ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو ویه گرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورگرځیدلی دی او داخل به کرو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له گردو(تولو) مسلمانانو ځنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکره چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتبیتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت ځنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کبیری وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمایت او نصرت د مسلمانانو له تولگی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کبیری ولوید» (اللهم اعدنا منه!)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ببینی) دا چه شریک ونیول شی له ده سره او مغفرت کوی (ببینی) هغه (گناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر ځنی هره ښکته گناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ببینی ئی، مګر د شرک او کفر ببیل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره گناه ده - مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ببیلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتبیتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم رابشکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسویٰ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کبیری د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٩﴾

او هر شوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید - ځکه چه له الله جل جلاله ځنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل شوک وگرځاوه - او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت ځنی بیخی مستغنی شو. نو هر شوک چه دومره لری ولویری، هغه به په څه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سری مغفرت ښائی له حکمت ځنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت ځنی بیخی مایوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنگه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع گرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هر ورو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. (اللهم ارزقنا المغفرة)

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهَا إِنشَاءً وَإِنْ يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۗ لَعَنَهُ اللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مگر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مگر د شیطان سرکښ چه لری کری ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزى مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وگورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهایی ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وگورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل شوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیری! (کتی) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رتلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیږی

شی؟ او خورا (دیر) لوی احمق هم دا خیره منلی شی؟

وَقَالَ لَا اتَّخَذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٥﴾

او وویل (شیطان) چه خامخا به ونیسمه هرورمو (خامخا) زه (ای الله!) له بندگانو ستا نه یوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسیر: یعنی کله چه شیطان د سجدی په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کېږی ئی وویل «زه خو تباہ او فنا شوم. مگر ستا له بندگانو د آدم علیه السلام له اولادی ځنی به زه یو معلوم مقدار او لویه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بیایم لکه چه په «الحجر» او په «بنی اسرائیل» او نورو سورتونو کېږی مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه شیطان له متمرده او ملعون کیدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهیسی د گردو (تولو) بنی آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف ډول (طریقہ) سره ښکاره کړی ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه گواکی شیطان سره له خبث او گمراهی ښایی چاته به د خیر غوښتلو او ښه رسولو کومه خیره وروښی بلکه دا لا څرگنده شوه، چه شیطان د بنی آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شیطان راښی هغه د بنی آدمانو د گمراهی او تباہی او بربادی سبب گرځی. بیا د هسی یو گمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی ده؟ د مقرری حصی اخیستلو یوه معنی دا هم ده چه ستا بندگان به پخپلو مالونو کېږی ما لره هم یوه برخه تاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنیاتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او نیازونه ورکوی.

وَأَضَلَّهُمْ وَلَامَنِيَّتَهُمْ وَلَا مَرْثَهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ إِذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْثَهُمْ فَلْيَغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ط

او زه به هرورمو (لازمأ) گمراه کړم خامخا دوی او هرورمو (لازمأ) زه به په باطلو امیدو کېږی خامخا واچوم دوی او هرورمو (لازمأ) زه به امر وکړم خامخا دوی ته چه پس هرورمو (لازمأ) څیروی به دوی خامخا غوړونه د چارپایانو او زه به هرورمو (لازمأ) امر وکړم خامخا دوی ته پس هرورمو (لازمأ) تغیر به ورکړی دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه زما په برخه کېږی راځی، دوی به له حق لاری ځنی گمراه کوم. او

د دوی په زړونو کېښی به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د ځناورانو غوړونه څیرې کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالی پېدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیرې واپړی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (گدی) وری او د اوبښ جونگی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوړونه به ئی څیړول، او په غوړونو کېښی به ئی نښی اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندي په کوم اسم او رسم سره کمځی او بل رنگ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کېښی د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندي لازم دی، چه له دغو گردو (تولو) کارونو ځنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د یریری کللو (خرئیل) هم په هم دی تغیر کېښی داخل دی. او د الله تعالی هر څومره احکام چه دی په هر یوه کېښی تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال گڼل. انسان له اسلام ځنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کېښی مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کېښی داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾
 يَعِدُهُمْ وَيُبَيِّئُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ
 مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَجِيصًا ﴿١٢١﴾

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کېښی غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کېښی هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کېښی لویږی د شیطان ټولی وعدی او امیدونه محض

فرب دی او نتیجه ئی داسی کیری چه د دوی د گردو (تولو) د هستوگنی نحای دوزخ دی. او له دوزخ شخه د دوی د وتلو هیخ یو امکان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ
حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٣٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کیری ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی تل تر تله؛ وعده کیری ده الله حقه (وعده)؛ او شوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په خبره «او وعده» کښی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد نحی محفوظ دی او د الله تعالی له ارشاده سره سم ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کیری دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښی ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالی وعده ده چه له دی شخه د بل هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پرېښودل، او د شیطان په دروغو خبرو بانندی خطا وتل، خو مره گمراهی او په شخه اندازه نحانته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزِيهِ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٣٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٣٩﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوگانو) ستاسی او نه پر امیدونو «آرزوگانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر شوک چه وکری ناکاره کار نو جزا به ورکیره شی ده ته په هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د عُمان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذابه خلاص کړی) او هر شوک چه عمل وکړی له (عینو) نیکو «کارونو» له نارینه ؤ او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال ؤ، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه - نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر شوک چه بد کوی بد به مومی او ربیر (تکلیف) به گالی (تیروی). هر شوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب عُمان نشی ژغورلی (بیج کولی) او نه ئی شوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر شوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه شوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښی داخلیږی او د خپلو نیکو پوره ثواب به مومی - خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی - نو داسی امیدونه په لغته (لته) وهی! او په نیکو کارونو کښی زیار(محنت) وباسی!، او همت وکړی! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زری په نری چاود کښی وی.)

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

او شوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا عُمان خپل) «خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد یواځی اعتقاد او اعمال اعتبار لری او خوشی چتی (بیکاره) هیلی (بهانی)، امیدونه او آرزوګانی هیڅ یوه نتیجه نه ورکوی اهل د کتابونو او نورو گردو (تولو) لره هم دا کلیه قاعده مقررده ده چه په دی کښی اهل د اسلام ته اشاره ده یعنی د حضرات صحابه و رضی الله تعالیٰ عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو منعت او خرابی ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښی له داسی سری سره څوک مقابله کولی شی چه د الله تعالیٰ له حکمونو څنی غاړه نه غړوی، او په نیکو کارونو پسې له زړه گرځی؟ او په رختیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوی، چه هغه له گردو (تولو) څنی ځان شکولی او له پاک الله سره نئ خپل تعلق او ارتباط ټینگ کری و او پاک الله هم هغه په خپلی دوستی او خلت سره غوره کری و. ښکاره ده چه دا دری واړه صفتونه په حضرات صحابه و (رضی الله تعالیٰ عنهم) کښی د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښی، نو په دی قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخی باطله او چتی (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شی ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنی په ځمکه او آسمان کښی څه شیان چه دی سره له آسمانونو او ځمکو د هغو گردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی او دغه گرد (تول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل و علا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښی دی او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده نئ وفرمایي همته کوی پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لری. هیڅوک دی په دی سره داده نشی او نه دی تیروځی چه زه نئ دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د گردو (تولو) اعمالو په جزا او سزا کښی دی هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کری!

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِي نِسَاءِ الَّتِي لَا تُوْتُوْنَهُنَّ مَا كَيْتَبَ لَهُنَّ وَتَرْعَبُونَ اَنْ تَكْفُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښی «او بل د» هغه شی «حکم درکوی» چه لوستلی شی پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی په (باب د) یتیمانو ښځو کښی هغه چه نه ورکوی تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښی له ورو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریئ تاسی په حق د یتیمانو کښی په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښی؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښی ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شی چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی ځنی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښی د جونو په حق کښی هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښی راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایلی «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښی ؤ چه د دوی حق په پوره دول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیگڼی (فانیدی) په اراده نکاح تری، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښی داسی عام دستور ؤ چه ښځی، وورکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو ځنی بی برخى او محروم گرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنگیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاء نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښی ئی کمی کوله او په مالونو کښی به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول. اوس په دی موقع کښی له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالی حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالی د حکم په مقابل کښی د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخی د اعتبار وړ (لائق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالی د

حکم پرینبودل صریح کفر او گمراهی ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینی نوری مسئلی هم رانیسی، خو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میرو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا وَمَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف ډول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَقْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٠﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیکنه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هر ورو (خامخا) مومع!

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میره (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دی کېښی چه صلح وکړی دوی پخپلو منغونو کېښی یو شان صلح؛ او صلح کول خیر (ډیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه وویښی. او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجبی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپریردی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دی مصالحت کېښی د هیچا په ذمه کېښی هیڅ گناه نشته. د زوجینو په منځ کېښی مصالحت او موافقت ډیره ښه خبره ده. هو! بی له سببه د ښځو خپه کول او ربرول (تکلیفولو) او بی له رضا د دوی په مال کېښی تصرف کول گناه ده. (ځینو مفسرینو د دی صلحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میره (خاوند) ته ورپریردی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی بنی ته خوشی کړی. او میره (خاوند) دی طلاق نه ورکوی! او تری څنگ (دده) دی هم نه کوی! او خبری اتري دی ورسره کوی! او څوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی!. والله اعلم)

وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ط

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکېښی بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کېښی د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصالحت ته خپل میره (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بی پروائی له کبله (وجبی) میره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیریري، او میره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریري.)

وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٨﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنگونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بیج کری) نو الله تعالی ستاسی له گردو (تولو) خبرو غنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هر و مرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپگان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق غنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَبْلُغُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میرونو - خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اگر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه گرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ گرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د غوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقی! او نه د میرانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که غو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه وکړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسی په منځ کښی غوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَإِنْ تَصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!، (وساتی) نو الله تعالی ښونکی دی.

وَلَنْ يَتَفَرَّقَا يَغْنُ اللَّهُ كُلَّ مَن سَعَتَهُ ۗ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣﴾

او که سره بیل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بی پروا به کاندی الله هر یو له دوی نه له فراخی خپلی؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین بیلوالی غوره کړی او د طلاق وار ورسپړی، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالی د هر یوه کار جوړونکی دی، او د گردو (تولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دی کښی دی لوری ته اشاره ده، چه ښائی زوجه په راحت او هوسانی (آرام) کښی وساتله شی! او ایذاء او ربر (تکلیف) ورته ونه رسوی! او که داسی ښه ژوندون نی له لاسه پوره نه وی، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړی. والله اعلم.

وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ لَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ طَوَّانْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٤﴾ وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٥﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره د آسمانو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسی ته د دی چه وویرپړی! له الله او که تاسی کافران شی! نو بیشکه خاص الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره د آسمانو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً) او دی الله غنی (ډیر بی پروا له هر چا او هر شی) ښه ستایلی شوی (په ډیرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالیٰ د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروری دی او د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کېنې د بل چا خبرې ته غوړ کېښودل له سره روا نه دی. په منځ کېنې ئی د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چه خلق پری اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوی. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسی او له تاسی څخه گردو (تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه وویریئ! او د ده له احکامو څخې نافرمانی مه کوئ! او تری غاړه مه غروئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه منی نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لری یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوی او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشی رسولی که د الله تعالیٰ احکام ومنئ! نو په دی باور ولرئ! چه الله جل وعلیٰ شانه چه د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسی گرد (تول) کارونه درجوړوی. دری ځلی ئی وفرمایل هر هغه شیان چه په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کېنې دی د الله تعالیٰ دی.

له (١) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کېنې د هیڅ یو شی کمی نشته. له (٢) نه د بی نیازی او بی پروایی بیان مقصود دی. یعنی که تاسی منکران یئ، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لری.

له (٣) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دی شرط سره چه تاسی پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِنْ يَشَاءُ يُهَيِّئْكُمْ آيَاتَهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِالْآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسی) نو بوبه ځی تاسی (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولی نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر دی باندی هم قادر دی چه تاسی گرد (تول) سره فناء کری او د دنیا له مخی څخه مو لری کری او ستاسی په ځای نور مطیعان او حکم منونکی خلق پیدا کری. له دی څخې هم د الله تعالیٰ د بی پروایی او د استغناء اظهار دیر ښه راڅرگندیږی او غاړه غروونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ

هر شوک چه وی چه وغواری ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت وکړئ! نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه درکول کیږی نو بیا یواغی په دنیا پسی گرځیدل او د الله تعالیٰ د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخى گرځول لویه نادانی ده .

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝

او دی الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ۝)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی گرد (ټول) کارونه وینی او ستاسی گردی (ټولی) خبری اوړی هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایي نو همغه به درکوی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اگر که وی (دا شاهی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالیٰ له حکم سره سمه شاهی ورکړئ! اگر که په دی حقه شاهی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلع!

إِنْ سَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله دیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریرئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندي ورحمیرئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایی الله تعالیٰ له تاسی غنی زیات د هغوی د خیر او ښیگتی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندي ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِنْ تَلَوْا أَوْ تَعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

که واروئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (بی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکری).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کریو الفاظو چه د هغو له اوریدلو غنی اوریدونکی په شبهه کښی لویوری یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بیج کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریردی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهاریری او ښائی چه هر ورو (خامخا) شاهی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واروئ، او پت ئی کړئ!).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوری دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کریئ تاسی ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب (قرآن) چه توته توته نی نازل کری دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر هغه کتاب چه تول نی یو غل نازل کری دی پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو) او هر شوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پرستو) د دغه (الله) او پر کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورغی آخری (چه قیامت دی) نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر شوک چه ایمان راوری نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر کردو (تولو) احکامو او ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو غنی پر یوه حکم هم یقین ونه کری، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیخ کوم اعتبار نه لری.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أزدَادُوا
كُفْرًا أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيُهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان نی راوری دی (په موسیٰ) بیا کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا نی ایمان راوری دی (په توبه ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکری دوی ته او نه چه وبشیی دوی ته سمه صافه لاره (خو چه دوی په خپل کفر کبشی دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کبشی مسلمانان او په زړه کبشی مذبذب پاتی وو. او په آخر کبشی بی له یقین کولو مره شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانى ئى هيڭ په كار نه ورځى له دى نه منافقين مراد دى او ځينى وايى چه دا آيت د يهودانو په باره كښى نازل شوى دى چه رومبى ئى ايمان راوړ بيا د خسى په عبادت كولو سره كافران شول بيا ئى توبه وكړه او مؤمنان شول بيا له عيسى عليه السلام شخه منكران او پرى كافران شول وروسته له دى د محمد رسول الله (صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم) له رسالته ئى هم انكار وكړ او په كفر كښى ئى لا پسى ترقى وكړه .

بَشِيرِ الْمُنْفِقِينَ يَا نَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۳۱ لَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمْ
الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۝۱۳۲

زيرى ور كړه (اى محمده!) منافقانو ته په دى چه بيشكه شته دوى ته عذاب دردناك هغه كسان چه نيسى دوى كافران دوستان (خپل) بى له مؤمنانو؛ آيا لتوى دا (منافقان) په نزد د دى (كفارو) عزت پس بيشكه (دنيوى او اخروى) عزت خاص الله لره دى تول.

تفسير: يعنى منافقان چه له مسلمانانو ځنى جلا (جدا) كيږى او كه كافرانو سره دوستى كوى د هغوى له پاره سخت عذاب دى. د منافقانو دغه خيال چه «مونږ ته د كفارو د ناستى او ولاړى له امله (وجى) دنيوى عزت رسيږى» بيخى غلط دى. ځكه چه گرد (تول) عزتونه د الله تعالى له خوا دى هر څوك ئى چه اطاعت كوى د ده په برخه عزت رسيږى. خلاصه ئى داسى شوه چه داسى خلق به په دنيا او آخرت دواړو كښى خوار او ذليل اوسى.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَأَلْتُمُ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ
بِهَا وَيَسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَعْتَدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي
حَدِيثِ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ
الْمُنْفِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۝۱۳۳

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښی) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شی په دی آیتونو او مسخری کولی شی په هغو پوری نو مه کښی تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شی دوی په خبره بله کښی (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښی د هغو په شان شی! (په گناه کښی) بیشکه چه الله یو غای کونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښی د تولو (په یو غای کښی).

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښی تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښی چه د الله تعالیٰ پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کښی هلته له سره مه کښی که نه تاسی هم همغسی گنل کښی. هوا که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښی له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښی د الله تعالیٰ له احکامو او آیتونو څخه انکار او ورباندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿وَإِذْ آتَيْنَا الَّذِينَ يَحُضُّونَ مِنَ الْيَتَامَىٰ وَالْأَيَّةَ - چه پخوا له دی نه نازل شوی و.﴾

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښی په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کښی او آوری ئی اگر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْرٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا
أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ
نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که و تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلی (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو ځنی؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسې ستاسی د کمی په انتظار کښی دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی(غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنگ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ډلجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!»
(فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له گمراهانو سره پتی خیری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه گرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وگوری. مگر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

بیشکه چه منافقان تکی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکونکی دی د دوی (د دوی د تکی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ گتی او فائدی واخلي؛ (حق سبحانه و تعالی) د دوی د دی غولونی او تکی دا سزا ورکړه چه د هغوی گرد (تول) شرارتونه او پت خیانت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وو (لایق) نه شول. او گرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښی ورسپیږی هغه ئی هم را څرگنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښی ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی ټگی ځنی هیڅ ونشو او د الله تعالی له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښی ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يُدْرِكُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝۹

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مکر (ریایي یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښی هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیځنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که له ځو له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، څو نور د دوی له کفر ځنی خبر نشی او مسلمانان وگڼل شی. نو بیا له داسی خلقو ځنی د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنگه مسلمانان کیدی شی؟

مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝۱۰

په دی حال کښی چه دوی متحیران مترددان دی په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښی) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښی)؛ او هر څوک چه گمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان څو بیخی په تردد او حیرت کښی دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښی مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالی چه د هر چا د گمراهی او پریشانی اراده

و فرمایى نو هغه به د نجات لاره چيرى ومومى؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرَانَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَرْيَاؤُنَ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ
الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو ځنی؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام) ښکاره. بیشکه منافقان دی په طبقه ډیره ښکته کښی له اوږه (د دوزخ) او له سره به نه مومی ته دوی ته مددگار (له عذابه خلاصونکی).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستی او یو ځای کیدل، د نفاق دلیل دی. لکه چه منافقان ئی کوی، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډیره ښکته طبقه مقررده او هیڅوک له دوی سره مرسته (مدد) او مددگاری نشی کولی، چه دوی له هغی طبقی ځنی وکارې، یا ئی په عذاب کښی څه تخفیف راوولی مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبری ځنی بیخی لری وگرځی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٣٧﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او ښودنی) خاص الله لره نو دغه (تائبین، مصلحین، معتصمین، مخلصین) به وی سره له مؤمنانو (په دارینو کښی) او ژر به ورکړی الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنیا او په عقبی کښی) ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالیٰ غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو غځنی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کتبی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَايِكُمْ إِنَّ شُكْرَكُمْ وَامْنَتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿۱۴﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسی تاسی او ایمان یقین ولری تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر گردو (تولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ښو کارونو قدر کوی او د بندگانو پر گردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالیٰ عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالیٰ سرکښان او غاړه غروونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم اننا نشكرك ونؤمن بك فقنا العذاب وارزقنا الثواب وكان الله شاكراً عليماً»

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَبِيحًا عَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

نه خوشبوی الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوشبوی پت ویل د دی بدو هم) مگر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د گردو(تولو) اقالو) ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالی د گردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان کړی. هم دا رنگه په ځینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یی دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله پوهیږی. یا دی ځانته په گوښه (نتهایع) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلي لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیجا نوم به ئ نه مشهوراوه .

إِنْ تَبَدُّواْ خَيْرًا أَوْ خَفَوْهُ أَوْ تَعَفَّوْاْ عَن سُوِّهِ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٣٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکی - طاعت) یا پتوئ دغه (خیر) یا عفوہ کوئ ! له بدی - (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوہ کوونکی (د گنهگارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالی سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاگانی ورمعافوی نو عاجز او لاسلاندی بنده ته په اولی طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیو صفاتو سره خپل ځان

موصوف کری چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور ځنی تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایندء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پته سره دوی وپوهوئ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنُكْفِرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكٰفِرُونَ حَقًّا ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیری پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیرو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنگه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ مثل بی فائدی دی. او غه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام تکذیب گنل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب کونکو کښی گد او ډیر سخت کافران وگنل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمُ اللَّهُ جُزْءًا مِّنْ حَسَنَاتِهِمْ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٩﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینخ د هیخ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجر و ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په منخ د هیخ یو له انبیاؤ علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر گردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندى ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی گردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی غنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو گردو (تولو) مؤمن به شیانو باندى ئی ایمان راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنزِلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ الْكَبِيرَ
ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرَأَيْتَ إِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ أَنْ يَقُولُوا
إِنَّا سَمِعْنَا اللَّهَ يُخَوِّفُ أُمَّةً مِّنْ آدَمَ بَعَثْنَا فِيهِمُ مُوسَىٰ وَهَارُونَ
فَوَلَّوهُمَا بِالْبَغْيِ أَهْلًا مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُونَ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کری وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ شخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونيول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال ؤ په دنیا کښی) بیا ونيوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو شو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او ویی ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو غلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی ؤ» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په جواب کښی ذکر کیری او وروسته له هغه تحقیقی جواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا غنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی غنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام غنی کری وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه ! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥) آیت ٦ رکوع کښی تیر شو، نو ځکه پر داسی ویونکو باندي تکه ولویده . او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښی مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وښل دا واقع د البقرة په سورت کښی لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده .

وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿٥٦﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زره تنو د خسی عبادت کونکو په یوه شخښت کښی خپل غانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی شخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښی ئی وسوغاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښی وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو شخه (چه د خسی په عبادت کښی مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا قَوْمَهُمُ الطُّورَ بَيْنَ يَدَيْهِمْ

او پورته کری و مونبر برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) و عدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کری وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونبر ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکی شخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی څوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومني! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونبر دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه رانښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناټیو وښوریدل او وښویدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی ویا او طاعون گد شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥١﴾

او ویلی وو مونبر دوی ته چه مه تیریرږی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونبر له دوی شخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی و چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو ځنی دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالی له دوی ځنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی ډیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَمَا نَقَضَهُمْ مِيثَاقَهُمْ وَكَفَرَهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ
 قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٠٦﴾

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاؤ لره (لکه یحیی، زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت غذاپونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیری. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وچی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَكَفَرَهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٠٧﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غت (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسیر: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه منکران شول او بل ئی کفر عخانوو ته غوره کړ او پر حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمی چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی گردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی عانته جمله ده منصوب بالممدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایی الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنُ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اٰخْتَلَفُوْا فِيْهِ
 لَئِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اِتِّبَاعَ الظُّلُمِ وَمَا قَتَلُوهُ
 يَقِيْنًا ۗ اَبَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ) واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مگر تش متابعت د گومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایی چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفی خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکړه او اټکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی شخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه او الله تعالیٰ پر گردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو رومی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالى عيسى عليه السلام آسمان ته وختراوه نو پاک الله د دی سری شکل لکه د عيسى عليه السلام غوندى واپاوه او ورسره مشابه ئى کر. څرنگه چه نور يهودان هغه پسى د عيسى عليه السلام کور ته ننوتل هغه سری ئى چه نوم ئى طيطاوش و مسيح و گانه او و ئى واژه وروسته له هغه دوى ته داسى يو خيال پيدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسيح له مخ سره ډير مشابه دى. او نور بدن ئى زمونږ د ملگرى په شان رانکارى» چا وويل «که دا مقتول مسيح وى نو زمونږ سری «طيطاوش» چيرى لار؟ او که دا زمونږ سری دى نو مسيح چيرى دى؟ تش په اتکل او گومان هر چا هر څه ويل او اصلى خبره له دوى ځنى هيچا ته ښکاره نه وه رښتيا خو هم دا ده چه په يقين سره عيسى عليه السلام دوى له سره وژلى نه دى. بلکه الله آسمان ته پورته کړى دى او يهودان ئى په شبهه کښى اچولى دى.

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنُوا بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

او نيشته هيڅوک له اهل د کتابه مگر قسم دى هر ورو (خامخا) چه ايمان به راوړى دوى خامخا (په وخت د نزعى خپلى يا په وخت د نزول د عيسى پر دغه (عيسى) په خوا له مرگه د ده څخه او په ورځ د قيامت کښى به وى (عيسى) پر دوى باندى شاهد (چه يهودانو ونه منلم او نصرانيانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عيسى عليه السلام پر آسمان کښى ژوندى موجود دى کله چه (دجال پيدا شى نو هله به عيسى عليه السلام بيا دغى ځمکى ته تشریف راوړى او (دجال) به وژنى او يهودان او نصرانيان به په ده باندى صحيح ايمان راوړى چه بيشکه عيسى ژوندى دى، مر شوى نه دى او د قيامت په ورځ کښى به حضرت عيسى عليه السلام د دوى دغه گرد (تول) اعمال او حالات اظهاروى چه يهودانو زما تکذيب او مخالفت کاوه او نصرانيانو ماته د الله جل جلاله زوى ويل»

فَبَطَّلُوا مِنْ الدِّينِ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبَاتٌ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ
كَثِيرًا ۗ وَأَخَذَهُمُ الرَّبُّ أَوْقَادًا ۗ نُهُوا عَنْهُ وَأَطْلَمَهُمُ الْأَمْوَالُ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۳۱﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه یهودان دی حرام کرل مونو پر دوی باندی طیبات (هغه دیر پاک شیان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله څخه دیر (خلق) او (په سبب د) اخیستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقیق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شیان دی) او تیار کړی دی مونو له پاره د کافرانو له دوی څخه عذاب دیر دردناک.

تفسیر: د یهودانو د گردو (تولو) پخوانیو او وروستو سختو سختو شرارتونو ذکر ئی وفرمایه چه له هغو ځنی د دوی سرکښی او په گناهونو باندی څغردوالی (تینگ والی) او زړه ورتیا ښکاره شوه اوس فرمایي چه مونو دوی باندی سخت شریعت هم کیښود چه سرکښی ئی ماته شی، نو هیڅ شبهه نشوه پاتی چه د طیباتو تحریم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عیسیٰ علیه السلام سره مخالفت او (بپی مریمی) باندی اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (دیر) وروسته شوی دی، نو له جرمه څخه پخوا څرنګه سزا مقدمه شوه؟ د دی گردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ علیه السلام د زمانی راهسی اهل د کتاب پرله پسې په خورا (دیر) لویو شرارتونو او دیرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبیاء علیهم السلام په ایذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمله صلی الله علیه وسلم ! اوس که دوی د عناد له مخی له تا څخه د «تورات» غوندی یو کتاب دقتاً یو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظیم باندی (چه له گردو (تولو) کتابونو ځنی افضل دی). کفایت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو ځنی هیڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بیکاره) او نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه ! او مه حیرانیږه ! د دوی گرد (تول) پخوانی او وروستنی وړوکی او لوی حرکات مونو ته ښه معلوم دی، مونو د دوی دپاره په دنیا کښی خورا (دیر) سخت شریعت معین کړی او په اخرت کښی مو هم دیر سخت عذاب ورته مقرر او تیار کړی دی.

لَٰكِنَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا نَزَّلَ إِلَيْكَ
وَمَا نَزَّلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْبِقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا

ليکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښی له دوی ځنی او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر ټولو انبیاء) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم نی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملگری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی، دوی قرآن، تورات، انجیل او نور گرد (ټول) منی، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له رومبني فریقي چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښی د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمی لیکلی شوی دی

١. چه «المقیمین» په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی یؤمنون بالکتاب و بالانبياء المقیمین الصلوة.

٢. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښی راز راز (قسم قسم) خوشی چتی (بیکاره) شبهی پیدا کولی. وگورئ! چه دلته نی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی گنوخه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) دیری زده وی

بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کپه وی

نو الله تعالیٰ په خو غایونو کښی آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرگند کړ، او د کفارو د گردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهوده و خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر گردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښی نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښی تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه گمراه او بی دین دی. اوس له دی غایه تحقیقی غواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالتَّائِبِينَ مِنَ الذُّنُوبِ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاؤ ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلېږی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاؤ باندی د الله جل جلاله وحی نازله شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی غنی انکار کوی، گواکی له گردو (تولو) غنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده غنی له وروستنیو انبیاؤ علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښی وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، گواکی په رومینی حالت کښی هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښی هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وگرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غرونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاؤ علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غرونکو باندی اول غلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاؤ علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور گنل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښی کیده او ډیر زیات کوشښ به د دوی په پوهولو کښی صرفیده، د

حضرت نوح عليه السلام په زمانه کېنې کله چه مذهبي تعليم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالیٰ د احکامو په متابعت کېنې هيڅ يوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غرونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح عليه السلام په زمانه کېنې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود عليه السلام او حضرت صالح عليه السلام او حضرت شعيب عليه السلام په زمانو کېنې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانيو انبياؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته پوره تشبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرگنده کړی شوه هر څوک چه د محمد صلی الله عليه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه منی نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق ګرځی .

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَيُوسُفَ وَيُوحَنَّا وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَاتِّينَادَا وَدَاوُدَ زَبُورًا
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا

او (لکه چه) وحی کړی وه مونږ ابراهيم ته او اسمعيل ته او اسحاق ته او يعقوب ته او اولادى (د يعقوب) ته او عيسى ته او ايوب ته او يونس ته او هارون ته او سليمان ته او ورکړى ؤ مونږ داؤد ته زبور او (ليبرلى وو مونږ نور داسى) رسولان چه په تحقيق سره قصه کړى ده مونږ د دوى پر تا (اى محمده!) پخوا له دى نه او (ليبرلى وو مونږ نور داسى) رسولان چه نه مو دى کړى قيصى د هغوى پر تا ، (اى محمده) او کلام کړى دى الله له موسى سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح عليه السلام څخه وروسته انبياء عليهم السلام ئى په اجمال، او هغه انبياء عليهم السلام ئى چه په دوى کېنې مشهور او جليل القدر او اولوالعزم دى، په تخصيص او تفصيل سره ذکر کړل چه له دى ځنې دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم باندې نازل شوى ده ، د هغى حقانيت او د هغى منل هم داسى ضرورى دى، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهيرو انبياؤ عليهم السلام وحی منل ضرورى ؤ او دا هم راښکاره شوه چه پر نورو انبياؤ باندې چه وحی راتله کله به دوى ته پرېنتو پيغام راوړ او کله به هغوى ته ليکلى

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مگر په دی گردو (تولو) صورتونو کښی څرنگه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندگانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندگانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو غلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی گنو که نه، نو، دا دیره د ناپوهی او بی‌ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رَسُولًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیږی کونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسې خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیږی ورکړی، او کافران وویږوی، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځانی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هرورمو (خامخا) به مو په هغو باندی تگ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیچا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی، بلکه نور گرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مگر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او دیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اگر که یهودان ستا په نبوت شاهدی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَكُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٣٧﴾

ليکن الله شاهدي لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکی هم شاهدي لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده، دا کومه نوی خبره نه ده او گردو (تولو) ته معلومه ده لیکن په دی قرآن کینی الله تعالی خپل خاص علم رالیولی دی، او الله تعالی به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم شخه حاصل شوی دی، او پرله پسې حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څنی له سره په لاس نه دی راغلی، او هومره هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسیدلی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصْدَوْا عَن سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٣٨﴾
إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا يَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿٣٩﴾
إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت شخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) شخه په تحقیق سره گمراه شوی دی په گمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پتولو د نعت د محمد یا په منعه د مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (خو چه دوی کافران دی) مگر (وبه ښی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کبئی تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی دیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کبئی موجود وو، هغه ئی گرد (تول) پت کرل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورڅرگند کرل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واپول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کبئی منحصر دی. او گمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترتنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ
 لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۱۶﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی بیع تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کبئی دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کبئی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) دیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کر، اوس گردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کبئی دی، چه د هغه گردی (ټولی) خبری ومنع! او که ئی ونه منع!، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه گرد (تول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کبئی دی. او الله جل جلاله ستاسی په گردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل نی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو غنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاء علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی شخه انکار کول کفر دی.

يَا هَلْ الْكُتُبَ لَا تَعْلَمُونَ فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ
 إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ
 أَلْفُهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَوْلًا
 تَقُولُوا ثَلَاثَةً إِن تَهْوُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ
 وَسُبْحَانَ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ

ای اهل د کتابو! مه کوی! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کینی او مه وایی تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریشتیا) ، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسی زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورغولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانبه د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)؛ او مه وایی تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شع تاسی (له دی وینا، اختیار کریئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی شریکه بی عیبه) پاکي ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاء علیهم السلام په تعریف کینی له مبالغی شخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام نی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالی فرمایی چه د دین په خبرو کینی مبالغه مه کوی! او په هغه چا چه اعتقاد لری! د هغه په تعریف کینی له حده تیری مه کوی! هومره خبره چه محققه وی له هغی شخه څه زیاتوالی مه کوی! او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایی چه بیخی ریشتیا او محقق دی او له خپله څانه هیخ شی مه وایی! له تاسی غنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسی علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی ییغ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو غنی مو خولی ونیسع ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیخوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی خوک اولاد کیدی شی . د ده پاک ذات له دی گردو (تولو) شیانو غنی پاک او منزله او مقدس دی دا گردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کر که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو غانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسال محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتاب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدی!.

(فائده): د کتابیانو یوی دلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وترلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شوبلی دلی له دی نه تیری کری، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وگانه او دواړه دلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د گمراهی سبب هم دا شو چه له وحی غنی ئی مخالفت وکر ، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٧٠﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندگان دی، او بیا ووايئ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی خوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د گردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د گردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس ووايئ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځانیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو غنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه خوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د گردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه گنی او گرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د گردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼي او گواکي الله جل جلاله د الوهيت له مرتبي څخه وياسي او په مخلوقاتو او ممکناتو کښي ئي داخلوي نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د

﴿ سُبْحٰنَٓ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ ﴾ په ارشاد کښي ورته اشاره شوي وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقي او مجازی او ظاهري زمانو په گردو (تولو) کښي یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو ځنی کوم یو خپل زوی وگرځوی.

لَنْ يُّسْتَنْكَفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ط

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرښتی چه مقربى دی (د الله له بندگي څخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلى درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالی په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندگي کښي ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئي تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرښتی د الله تعالی لونی گڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترته عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنْ يُّسْتَنْكَفَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمُ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿٥٧﴾
 فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُوْرَهُمْ
 وَبَزِيْدٍ مِّنْ فَضْلِهِۦ وَاَمَّا الَّذِيْنَ اَسْتَكْبَرُوْا اَسْتَكْبَرُوْا

فَيَعِدُّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۗ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۱۶۷﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) و کړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته ټول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و پوره د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په مخ کښی ټول کرل شی، او حساب به ورسره وشي، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندگی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی ، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددگار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندگی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ تَوْرًا مُبِينًا ﴿۱۶۸﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَأَعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ لِيَهْدِيَ اللَّهُ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿۱۶۹﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه د رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنرا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان نی راوړی دی په الله او منگولی نی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر ؤ او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت گردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رنا (رنرا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان، اوس د هیڅ یو تامل او تردد غای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیدوی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی گمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت گڼل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلِمَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کللی) نو ووايه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کللی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النساء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلاه» د میراث ذکر تیر شوی دی، وروسته له هغه څینو لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاه» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مری دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاقی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمانی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخي او ښځی ته یوه برخه ورسیږی. که تش یو ورور وی، خور هیڅ نه وی، نو دی د خور د مال

وارث کي پي ده ته هيڅ يوه برخه معينه نه ده ، بلکه ټول وري. ځکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکي آيت کښي دا گرد (ټول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتي شو ، هغه خور او ورور چه يوازي په مور کښي سره شريکان وي ، چه دوي ته «اخياقي» وائي نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښي فرمايل شوی دی او برخه ئي معينه ده .

إِنْ أَمْرُوْا هَلْكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَا أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که يو سري مر شي چه نه وي ده لره زوی (او نه پلار) او وي ده لره يوه خور (عينيه يا علاقيه) نو (مقرر) دی ته نصف «نيم» د هغه مال چه پريښی وي «مري» .

تفسیر: یعنی که يو سري مر شي او يوه خور ولری نه زوی تری پاتي وي او نه پلار نو دی ته د ميراث نيمايي مال وررسيږي .

وَهُوَ يَرْتَهَا إِنْ كَانَتْ لَهَا وَلَدٌ

او دا ورور ميراث وري له دی خور څخه که نه وي دی لره زوی (او ځوغات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولله مړه شي او له دی ځني «اعیاني» یا «علاقي» ورور پاتي شي ، نو دا ورور د خپلي خور د مال وارث کيږي ، ځکه چه «عصبه» دی . او که له دی ښځی ځني زوی پاتي وي نو ورور ته ئي هيڅ نه وررسيږي او که تری لور پاتي وي ، نو هغه مال چه د لور د برخي له ورکولو څخه وروسته پاتي وي ورور ته وررسيږي که «اخياقي» ورور یا خور ئي پريښی وي نو هغه ته شپږمه برخه معينه ده ، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښي ارشاد وشو .

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثَّلَاثُ مِمَّا تَرَكَ

نو که وي دا خویندی دوه (یا زیاتي) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پريښی دی (مري)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځني زیاتي خویندی تری پاتي شي ، نو دوي ته دوه ثلثه رسيږي .

وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِدُّكُمْ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ

او که وو دا(وارثان) ورونه او خویندی نارینه او بضعی پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو بضعو

تفسیر: یعنی غه ورونه او غه خویندی پرپدی ، نو ورور ته دوه برخی او خور ته ئی یوه برخه ورسپیری لکه چه د اولاد حکم دی.

يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شیء تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چه دلته ئی د « کلاله » میراث بیان کری دی. په دی کښی د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسی مهربانی قدر ونه کری بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکری، نو هغه تل تر تله کپخت او شقی پاتی کیږی. له دی غنی دا رانکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکری او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه ؤ صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وی.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته ټول شیان معلوم دی، نو مطلب ئی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپیش شی ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تعميل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د « کلاله » د مسئلی پوښتنه وکړه نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سولاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشی بنوولی چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرر شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ (لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکری، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له بنوونی څخه څرنگه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی رانکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری راملومی شوی

۱- دا لکه چه پخوا ئی ﴿لَنْ نَكْفُرُوا بِمَا لَنَا بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ وفرمایل

وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ﴾ الآیه - له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل، څو له وحی څخه د انحراف کونکو گمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲- د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وگرځاوه. او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیة و معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم خولی ته گوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه گنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسې پوښتنی او گروپونی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳- دا رانکاره شوه چه حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پوری بنائی انتظار و کړئ! «کله چه وحی راتله ، نو سم له هغی سره به حکم کیده له دی نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوی بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿ اِنْ الْحُكْمَ الرَّابُّو ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښی دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده . نور هر څوک چه دی گرد (تول) واسطی دی، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسپیږی . هو! دومره توپیر (فرق) پکښی شته چه غځینی وسیلی ئی نژدی او غځینی ئی لری دی . لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامی مشران، نائب الحکومگان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او گرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دی، بیا به له دی نه لویه گمراهی څه وی؟ چه په یوه کار کښی د الله تعالیٰ د وحی په خلاف د کوم گمراه خبری ته غور کیښود شی؟ او په هغه عمل وکړی شی؟

هر څوک چه ستا په غای، نورو ته دی گوری تل

لند لیدو نکی بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

۴- اشاره ده دی لوری ته چه که گرد (تول) کتاب یو ځلی نازل شی، لکه چه اهل الکتاب وایی، په هغه کښی څه ښیگنه (فایده) نشته . بلکه په دی کښی ډیر محاسن او ډیری ښیگنی (فایدی) دی، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شی . ځکه چه په دی صورت کښی هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنی کولی شی او د متلو وحی (چه په لمانځه کښی هم لوستلی کیږی) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شی . لکه چه په دی موقع کښی او د قرآن کریم په نورو ډیرو واقعو کښی دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتی افادی، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وجی) هسی عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی . ﴿ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾ د هر هغه صحابی په ښیگنه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښی چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښی شمیرل کیږی او د اختلاف په واقعو کښی د هر یوه له رأیی او وینا سره چه متلو وحی سمه نازلیده نو تر قیامت پوری به دا د هغه په ښیگنو (فایدو) کښی حساب او ښه نوم ئی پاتی دی . نو د « کلاله » په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئی وفرمایه او په دی ډول (طریقه) ئی د عمومی پوښتنو او ځوابونو په لوری اشاره وفرمایله . او ښایی چه د هم دی اشاری له امله (وجی) سوال ئی په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئی له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښی ئی پری تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښی نشته، او هم ئی ځواب بالتصریح د حق تعالیٰ په لوری منسوب وفرمایه . والله اعلم . والله الهادی .

الحاصل د گردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحی ده، او تول هدايتونه او لار ښوونی د وحی پر متابعت باندي موقوفی دی او کفر او ضلالت فقط د وحی په مخالفت کښی

منحصر دی، او شرنگه چه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او گردو (تولو) مشرکانو او نورو گمراهانو د گمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالیٰ د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په ردائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهمم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایي چه له هم دی وحی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحی الی رسول الله علیه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. گواکی مطلب ئی دا دی و قوله تعالیٰ

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الارض والسماء! و نرجومنه في الدنيا النعماء وفي الآخرة اللقاء!

سورة المائدة مدينة الآية «٣» فنزلت بعرفات في حجة الوداع وهي (١٢٠) آية و (١٦) ركوعاً رقمها (٥) تسلسلها حسب النزول (١١٢) نزلت بعد «الفتح»
د «المائدة» سورت مدنی دی پرته
(غیر) له (٣) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (٥) په نزول کښی (١١٢) سورت دی (١٢٠) آیتونه «١٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۗ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی
گردد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم گرد (تول) ارشادات صحیح او صادق وگنئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دی تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د گردو (تولو) قوانینو او احکامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. گواکې د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کېنې اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خته کېنې تر نن پوری شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږی بیا هغه غه اجمالی عهد او ترون چه په شرعی ایمان کېنې ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کېنې راښکاره شوی دی په دی صورت کېنې د ایمان د دعوی مطلب داسی شو چه «بنده په تولو الهی احکامو کېنې که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وی، یا له بندگانو سره له جسمانی تربیت سره وی، که له روحانی اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وی، که له اخروی فلاح سره، له شخصی ژوند سره وی، که له اجتماعی حیات سره، له روغی سره وی، که له جنگ سره، د دی خبری عهد کوی په هر ډول (طریقه) چه وی زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، یا نورو عمده ؤ خصائلو او خیریهو امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دی ایمانی عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنگه چه د ایمان په ضمن کېنې بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ببخی پوره یقین هم پری حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایی دی د بد عهدی د مهلکو عواقبو څخه وویږیږی او خپل هغه گرد (تول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندگانو یا له خپل نفس سره ئی کری دی، په داسی ډول (طریقه) سره پوره کری، چه د حقیقی مالک په وفاداری کېنې هیڅ فرق رانشی» له هم دی تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کېنې هغه مختلف شیان چه له اسلافو ځنی منقول دی، هغه تول سره تطبیقیری، او په دی آیت کېنې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیری.

أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال کری شوی دی تاسی ته (پس له شرعی ذبحی بی ژبی) چارپایان د انعامو (لکه اوبنان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (۶) جزء د «النساء» د سورت په (۱۶۰) آیت (۲۲) رکوع کېنې مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندی د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا ځینی حلال او طیب شیان حرام، او دوی تری محروم کری شوی وو ﴿قَطْرًا مِّنَ الْأَيْدِيْنَ هَٰذَا حَرْمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبٌ﴾ چه تفصیل ئی د «الاتعام» په سورت کېنې راځی. دی مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دی

شيانو غني د انتفاع اجازه هم ورکړی شوی ده يعنی اوبښ، غويی پسه، وزه، او له دی جنسه
 خڅه گرد (تول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنگلی) چارپایان لکه هوسی، غش غويی او نور
 ستاسی له پاره په هر حالت کښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو
 په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په
 احادیثو کښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی
 وی.

الْأَمْثَلُ عَلَيْكُمْ

مگر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی خڅه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کښی بیان کړی
 شوی دی يعنی «حرمت علیکم المیتة» خڅه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرِ حِلِّ الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حَرَمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال گڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام
 ترونکی یی!

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکبانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د
 ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کښی ښکار کول
 ممنوع گرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو
 زیات وی يعنی د حرم د ساکبانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د گردو (تولو) له
 پاره حرام وی لکه چه د ﴿لَا تَلْبَسُوا ثَعَابَ اللَّهِ﴾ له عمومه خڅه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کښی) د هر هغه شه چه اراده
 وفرمایي

تفسیر: يعنی هغه الله جل جلاله چه گرد (تول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او
 کمال سره د دوی په منځ کښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کینودوی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کرل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کینی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کینی اراده وفرمایی حلال یا ئی حرام کری. ﴿لَا يُسْئَلُ عَنْهَا فِعْلٌ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه گنی حلال (مه) بی حرمته کوئ! (شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالی د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقررئ شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کینی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا، مروه، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور گرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایی چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کینی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت والا میاشتی څلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (٣٦) آیت (٥) رکوع کینی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعدة، ذی الحجة دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کینی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقوی زیات التزام وکر شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره دیر اهتمام وشي! خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کری. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کینی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محترم میاشتو کینی دیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کینی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کینی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کری ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالی د «التوبة» په سورت کینی راشی.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ

او مه (بی حرمته کوئ!) هغه ساکنین (ذی روح) چه د کعبی هدیه وی (بی قلادی او نه هغه «هدیه» چه په غاړه ئی قلادی وی (او د کعبی په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغی څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښی د علامی او نښی په ډول (طریقه) اچول کیږی څو د «هدی» حیوان پری وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسی عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغی د علامو او نښو سره تعرض کول ئی ممنوع کرل.

وَلَا أَيْنَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بی عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له (جانبه د) رب خپل (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښی دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښی دبری (روزی) مه اچوئ! او ریر (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښی داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سیره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پنخوا دی چه د ﴿ إِنَّمَا الشُّرُكُونَ كَيْدٌ فَلَا يُفْرَبُ بِهِ السُّجْدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَلِيمِهِمْ هَذَا ﴾ منادی کړی شوی وه .

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښی کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو .

وَلَا يُجْرِمَكُمُ شَنَاَنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا

او نه دی باعث کری تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کری ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کری چه له خپله حده تیر شئ او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په پرمبني آیت کښی د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نزدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینې منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام، او نه د «قلاذ» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کری وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی ځایه نه ؤ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په څوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندى ئی لاس پوری کری وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر ادارى لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په څوښ (جوش) راځی، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائیل چه ښایی د خورا(ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واگی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی ځایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقوی (پرهیزگاری)

کنبی او مه کوئ تاسی مرستی (مدد) یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سری بالفرض د انتقام په څوښ (جوش) کنبی راشی او تیری وکړی نو د هغه د مانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کنبی مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه گرد (تول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زیادت او بی اعتدالی مخه دی ونیسی!

وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ویرېږئ تاسی له الله څخه بیشکه چه الله دیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د گردو (تولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله څنی ویره، او په نیکی کنبی تعاون او په بدی کنبی عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع اندیښنه وه (اعاذنا الله منه)! څرنګه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئی په «الا مايتلى» کنبی کړی شوی وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَحُمُ الْخَنِزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ
 اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا
 أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذُكِّرْتُمْ وَمَا ذُرِيَ عَلَى النَّصْبِ وَإِنْ تَسْتَقْسِمُوا
 بِالْأَزْكَامِ ذَلِكُمْ فَنسُوتُ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حیوان) او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د څنزیږ او د هر هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندي (د ذبحی په وخت کنبی) او د خپه کړی شوی او د کوتک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورغیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی غناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (بی) کری تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کری شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه غای یا شی) او دا چه تقسیم وکړی تاسی په غشو د قمار سره ، دغه (تیر محرمت یا تقسیم یا تافؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کری شوی دی پر تاسی دغه لس شیان

۱. «میته» یا مرداره چه بی ذبھی مره شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میته» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلاؤلو په خپل مرگ مر شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوبه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی غنی خو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر» ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میته» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتها نجاست خوړل ، او زیاته بی حیانی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زموږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کری دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خبائت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرمتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی خبیستن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په ډول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خبائت او د عقیدی د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکن (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راغی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات ټول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَا يُحَرَّمُ عَلَى النَّصِيبِ﴾ ﴿وَمَا أَوْلَىٰ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه

۲- د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (۸) جزء د الانعام په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع کښی ﴿دَمًا مَّسْفُوحًا﴾ راغلی دی.

۳- د خنزیر د غوبی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او وښتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.

۴- د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالیٰ له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کری شوی وی.

۵- د هغه مره خوراک حرام دی چه په خپه کیږلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.

۶- د هغه مره خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیره (گته) چا وهلی وی.

- ٧- د هغه مره خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی .
- ٨- د هغه مره خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی .
- ٩- د هغه مره خوراک حرام دی چه خورلی وی تری درندگانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی . (مگر هغه مر له دی پنځو وارو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کری نو د هغه خوراک روا دی.)
- ١٠) د هغه مره خوراک حرام دی چه په هغو تیوو (گتو) ذبح کری شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه گیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لپو څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکنی (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له گردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په دول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکنی (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسوا په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیوی. (موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اگر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماهل لغير الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمة الله علیه
- ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَا لَمْ يَكُنْ عَلَيْكُمْ ذِكْرًا﴾ = او حرام کری شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو (سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (دیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرنی ربی» = حکم راکری دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کری یم زه رب زما = هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرنی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تښتیدل، وعلیٰ هذا القیاس گواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنگه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
- سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او گنده و شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی رازکاره کره چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی غنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرگندیږی.

الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ ناامیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نومه ویریرئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او ویریرئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په ټولو څانگو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی مهده ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی و چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه و پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلی آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر محاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرگونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه .

مکه معظمه فتحه شوی وه ، اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله جل و علا شانه سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د گنده او پلیتو غذاگانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو) ، له مادی او معنوی طبیاتو څخه خونده اخیستی و ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او ټینگ شوی و د گومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیددی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیره العرب کښی ئی عبادت وشی بیخی مایوس شوی و نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿ الْيَوْمَ يَسْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾

یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کری شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واپوری او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وگرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابده پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کری دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویړیږی ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هوا د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی - څخه تل وویړیږی چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجاج او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿فَلَا تَحْتَوُهُمْ وَاتَّخَذُوا﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندیښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله جل و علا شانه ویره، او د تقوی شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او وریوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَأْتَمَّتْ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم دریښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمها کړی دی.

وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کرم ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (دیر پاکبزه په تولو ادیانو کښی)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الآية - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوبسی په چپ چاپیر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راتول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمِنْ اضْطَرَّرَ فِي فَحْمَصَةٍ غَيْرِ مَتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۰۹﴾

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوړه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ دول (طریقه) تغیر او تبدیل نشی کیدی. هوا مضطر چه د لوړی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخورى، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. گواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه گناه کېږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده .

يَسْئَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلُوبُ أَحِلَّ لَكُمْ الْطَّيِّبَاتُ وَلَا

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړي شوی دی دوی ته؟ ووايه حلال کړي شوی دی تاسی ته طيبات (پاک شيان)

تفسیر: په رومبي آيت کېږي د حرامو شيانو بيان وشو. نو په طبيعي ډول (طريقه) سره داسی يو سؤال پيدا کېږي، چه حلال شيان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئی ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډيره وسيعه ده ، هغه شيان پريږدي چه به هغو کېږي دينی يا بدنی نقصانونه دي، نور د دنيا گرد (تول) پاکيزه او ستره شيان حلال دي. څرنگه چه د ښکاري ساکينانو (ذی روحو) په نسبت ځينو خلقو په خصوصيت سره پوښتنی کړي وی، نو ځکه د دی آيت په راتلونکی برخه کېږي ئی د هغه څه تفصيلات هم راښولي دي .

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِ مُكَلِّبِينَ يُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا آسَكُنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړي شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړي وی ورته تاسی له (تولو اقسامو) ښکار کونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چه ښوونه کونکی اوسئ تاسی (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولي دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نيولی وی تاسی ته (له انعامو او طيورو نه) او يادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاري حيوان کله چه ښکار ته ئی لېږئ!) (يا) او يادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کېږي که ژوندي مو مينده کړ).

تفسیر: د ښکاري سپی او باز او نورو ښکار کونکو ساکينانو (ذی روحو) ښکار په دی شرطونو سره حلال دی

۱. د ښکار کونکو ساکين (ذی روح) ښه روږدي (عادت) کول، چه تعليم ئی موندلی وی .
۲. پر ښکار باندی خوشی کړ شی .

۳. په همغه طريقه سره تعليم ورکړي شوی وی، چه په شريعت کېږي د اعتبار وړ (لائق) وی يعنی سپی او نورو ته داسی تعليم ورکړي شوی وی. چه ښکار ونيسي، او همغسی ئی خپل خاوند ته

ورودی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکری شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخورى یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمپیری کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو گواکی بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

٤- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنی بسم الله وویی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

٥- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهپوی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو ځنی یو شرط هم مفقود شی، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هواکه مر شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿ وَمَا أَكَلُ الشَّيْءُ الْأَمَّا ذَكَّيْتُمْ ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥﴾

او ویریریئ تاسی له الله بیشکه چه الله دېر چابک دی حساب (د ده چه دیر ژر د گردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنی په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه ویریریئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی دوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لگیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلپیری نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر گزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَالٌ
لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ

مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَآ آتَيْتُمُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ
مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ ﴿٥﴾

نن ورغ حلال کړی شوی دی تاسی ته ټول طببات (پاکیزه شیان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میره - بی خاوند) پاک لمنی اصیلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی میره - بی خاوند) اصیلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای میرونو) (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یی تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو ځنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکړی شوی دی، د دنیا گرد (ټول) طببات او پاکیزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترته داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخیږی دلته له «طعام» ځنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکنی (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بیل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَمَا كُفِّرُوا﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په ډول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په ځینو احادیثو کښی راغلی لایاکل طعامک الا تقی و دی نه خوری خوراک ستا مگر پرهیزگار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزگارانو نورو ته ستاسی خواره حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواره به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنات= پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی پرومبی د ښځی عفت - او پاکلمنی او عصمت ته وگوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرته (علاوه) له پاکلمنی غنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږي.

د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کېږي جائز ، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقرة په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کېږي مو ﴿وَلَا تَكْفُرُوا بِاللَّهِ عَدُوًّا﴾ ولوست ، مگر دا خبره په یاد ولری چه زمونو په زمانه کېږي «نصارى» عموماً په نامه «نصارى» پاتی دی په دی نصرانیانو کېږي زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی ، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهذا د دوی په مذبحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږي، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کېږي وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی ده، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په گټه (فائده) اخیستلو کېږي د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږي بلکه په کفر کېږي د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی غنی د گټی (فائدی) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږي په موجوده زمانه کېږي له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل ، او بی له ضرورته اختلاط او گډون کول او د دوی د ښځو په جال کېږي ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکی نتایج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی. او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هرورمو (خامخا) اجتناب په کار دی!

گواکي په دغه آیت کېږي دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کېږي د څاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.

همغسی چه رومی ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایي چه پاک او عفیف دی اوسئ! خو د هغو ﴿وَالْقِيَامَاتِ وَالْحَبِيبَاتِ﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزء د «النور» په (۲۶) آیت (۳) رکوع په آخره کېږي مذکور دی. له دغه احسان او پاک لمنی او ښه انسانی ژوندون له توصیې څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد د نکاح غرض د بشری عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کېږي ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له لاسه ویاسی او په سپیره داگ میدان کېږي کینی او د ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾ تحدید خورا (دیر) مناسب او پر خپل ځای کېږي دی. دا زما خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو غنی په دوه حکمو کېږي

مخصوص کرل چه دا یوازی په دنیا کښی دی او په آخرت کښی د هر کافر حال خراب دی، اگر که نیک عمل ئی هم کری وی خو هغه نه قبلیری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاخیږئ تاسی لمانځه ته (او بی اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسی مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنگلو پوری (سره له څنگلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو او (ووینځئ تاسی) پښی خپلی تر پرکیو پوری (سره له پرکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آورېدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرگزاری او وفاداری. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیری او په فطری ډول (طریقه) دا غواړی چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار کښی لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د خپل انتهایی عبودیت او د عبودیت د امثال عملی ثبوت ورواندی کری، نو ځکه د الله جل جلاله له جانبه ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شی! یعنی لمانځه ته پاخیږی نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د هغو دنیوی لښانو او طبیعی مرغویاتو ځنی د تمتع اجازه چه په رومی آیت کښی ورکری شوی ده (یعنی طبییات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او بهیمی لوازمو سره نژدی کونکی دی او ټول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئی وفرمایل کله چه له نفسانی مرغویاتو څخه راگرځئ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو رومی د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښی پیدا کیږی پاک او ستره شی! دا پاکي له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له شاخکو سره د ده گناهونه هم لری کېږی.

﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چه پاخیږئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خوبه پاخیږئ یا دنیوی مشاغلو ځنی لاس ویاسی او لمانځه ته ولاړ شی، نو رومی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سری اودس ونه لری د دی آیت په آخر کښی د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿وَلَكِنْ شَرِّدُ الْبَطَرَاكُمْ﴾ کښی فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالی تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښی تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښی پښی شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پېښیږی چه د هغه نفی په ﴿مَائِرُئِیَ اللّٰهِ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرِّهِ﴾ کښی کړی شوی ده. هوا که زیات نظافت، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوْهُكُمْ﴾ کښی د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښی د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی. ﴿وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکاږئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په تول عمر کښی د ناصیبی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصیبی مقدار د سر د څلورمی برخی اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده. ﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ او وویښئ تاسی پښی خپلی تر پرکیو پوری» شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایته لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر پرکیو پوری وویښلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنه والجماعه» پری اجماع کړی ده او له دیرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مگر پر بوتونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښی مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

او که وی تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښی) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت څنی د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی څلورو واړو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن تولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اویو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اویو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښی مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښی د خولی او پوزی وینځل ضروری گنو. حال دا چه په اوداسه کښی د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ
 أَوْ لَسْتُمْ مِنَ النِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
 طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۗ

او که وئ تاسی مریضان (رنخوران او اوبه درته مضرى وى) یا په سفر «کبى وئ» یا راغی یو له تاسی له غحایه د بولو خخه (یعنی بی اودسه شوئ) یا جماع وکړئ تاسی له بشغو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه نو قصد وکړئ تاسی د خاورى پاکی نو (ووهی لاسونه دوه غلی پر غمکه او) ومبئ تاسی (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغی (خاوری) خخه،

تفسیر: یعنی که تاسی ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وى، یا اوبو ته ورتلی نشئ! یا په مسافری کبى د کفایت په اندازه اوبه ونه مومئ! یا مثلاً خوک د حاجت له قضاء خخه راشی او اودس کولو ته ئی ضرورت پېښ شی یا د جنابت له وجی د غسل حاجت ورته پېښ شی، مگر له کومى وجی د اوبو په حصول یا استعمال قادر نه وى (یعنی یا تری یوه گروه لری وى یا د دشمن یا د غلو یا د لیوانو ویره وى یا د کوهی بوکه او رسع. نه وى یا اوبه خرغیږی او پیسی نه وى، نو په دى صورتونو کبى د اوداسه یا د غسل په غحای دی تیمم وکړی) د اوداسه او غسل په تیمم کبى هېخ فرق نشته، غمکه د تیمم له مشروعیت خخه چه کوم غرض دی هغه په هر صورت کبى په یو شان حاصلیږی د تیمم اسرار او مسائل او د دى آیت تفسیر په (٥) جزء د النساء په (٤٣) آیت (٧) رکوع کبى مفصل بیان شوی دى.

تنبیه: ﴿أَوْلَسْتُمْ مِنَ النِّسَاءِ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوی ده، د ابن عباس رضی الله تعالی عنه او ابو موسی اشعری رضی الله تعالی عنه له تفسیر سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضی الله تعالی عنه هم هغه سکوتاً منلی ده. (کمافی البخاری) مغفور شیخ الهند د ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ په ترجمه کبى د «قصد وکړئ!» په ویلو سره دى ته اشاره کړی ده چه د اصلی لغت په اعتبار د تیمم په معنی کبى قصد معتبر دى او هم دى لغوی معنی په مناسبت په شرعى تیمم کبى هم قصد یعنی د علماؤ له خوا نیت فرض او ضروری امر گنلی شوی دى.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ

اراده نه لری الله (د تطهیر په دى تکلیف کبى پر تاسی دا) چه مقرر کړی

پر تاسی شه حرج (تنگوالی یا سختی)

تفسیر: ٹکک په هغو احداثو او بی اودسیو کښی چه کثیر الوقوع دی، د گرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل ، او یوازې د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کرل ٹکک چه د اکثر و متمدنو هیوادونو اوسیدونکی د دغو اندامونو په بریند پرېښودلو کښی هیڅ اندیښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی ځنی کومه تنگی او دقت پېښ نشی. هوا د «حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالی دپاره چه کله کله پېښیږی ، او په دغه حالت کښی د نفس وینځول او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د گرد(تول) بدن وینځل ئی فرض کرل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښی لږ شه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکی وگرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاؤ کښی تخفیف وکر یعنی د سر مسح ئی بیخی ساقطه کړه، او ښائی چه د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چه پښی عموماً په خاورو کښی یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د گردو (تولو) اعضاؤ په نسبت په گرد او غبار سره د پښو ککریدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپیره لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس - او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتَمِّمَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤١﴾

او لیکن اراده لری (الله د دی) چه پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چه تاسی شکر گزار شی!

تفسیر: ٹکک چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو ٹکک ئی په عبادت کښی چه د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په رومینی رکوع کښی د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو ځنی د بنده په زړه کښی ځویښ (جوش) پیدا کیږی چه د هغه حقیقی منعم بندگی ته فوراً قیام وکړی نو همغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځی! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ؟! او راځی به؟! دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د رومینیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دی نویو نعمتونو فائز شو، نو ٹکک ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ ﴿ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ اچې د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ څخه حضرت بلال د «تحية الوضوء» سراغ لگولی وی. د دی منځنی نعمت په شکره باندی د متوجه کولو څخه وروسته د پرومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرگزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولی په حضور کښی ودرېږی لکه چه داسی فرمائی

وَأَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَتَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۴﴾

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویرېږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ۴۰ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی ځنی اخیست کیده. گواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿ أَوْفُوا بِالْعُقُوبِ ﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیادار سری باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سری د الله تعالی د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار شه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل «تل له الله تعالیٰ څخه وویرئ!» چه هغه د سترگو په رپ کښی دغه گرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی - او د ناشکری - او بد عهدی - په سزا کښی دېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرگند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریا یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ وویو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسیع تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسیع تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په رومنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم را کړی ؤ. دلته دا راښی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنگ له دوی څنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورسولو ته هر وقت ملاتړلی اوسیع او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته درورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شی! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداو جهد او اهتمام وکړئ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (۵) جزء د «النساء» په (۱۳۵) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «الله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د «حقوق الله» تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دشمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو حُکمه هلته له گردو (تولو) غنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا ۗ

او نه دی باعث کری تاسی دشمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کریئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکریئ چه هغه واقعی د هغی وید (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله بنائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (دیر) زیاته دوستی او نه خورا (دیر) سخته دشمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کری.

إِعْدِلُوا قَدْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ذ

عدل (انصاف) وکری تاسی!، هم دا (عدل) دیر نژدی دی تقوی (پرهیز گاری) ته

تفسیر: «تقوی» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او عُمان ژغورنی (ساتنی) غنی حاصلیبری چه شرعاً مهلك یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیبری. د «تقوی» د تحصیل نژدی او لری اسباب دیر دی. گرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو غنی شمیرلی شی! لیکن معلومیبری چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دشمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقوی» د حصول د خورا (دیر) مؤثرو او د دیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی حُکمه ﴿أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقوی» ته دیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت دیر ژر حاصلیبری.

وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥﴾

او وویریئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف و کړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو ځنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوی» د حصول یوازنی لار د الله تعالی ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَّقِينَ﴾ په مضمون کښی له شو شو ځلی تفکر او مراقبت کولو ځنی پیدا کیدی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پت او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالی څخه نه ده پته. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدینده پیدا کېږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په گردو (تولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالی د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مریی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیدی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی نه یوازې دا چه د هغوی هغه قصور به وروښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادرېږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زموږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملگری د اور) د دوزخ.

تفسیر: د پخوانی دلی په مقابل کښی د هغی دلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ذُكِّرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا
 إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
 وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑩

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کریئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد و کر یوه قوم د دی چه راوغجوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مره کری) نو منع کرل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویریئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکری مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو ځنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکی معظمی قریشو او د دوی مددگارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربرونه (تکلیفونه) ورپیښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی دیری پښی او لاسونه وهل. مگر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری ځنی محفوظ وساتی! او د انتقام په ځوبښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاره نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکر شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ ځکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو ځنی د مسلمانانو په خلاف د شریانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (دیر) لوی سیاست «تقوی» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله ځنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولریئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کری دی، خپله ټینګه علاقه او پوره وفاداری وربکاره کریئ! بیا نو لله الحمد له هیجا - او له هیخ لوری - هیخ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایی چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ ، بد عهدی - او غداری - ئی کری وی، او په پای (اخر) کښی په دیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

او خامخا په تحقيق اخیستی ده الله وعده محکمه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب نه)

تفسیر: دا یوازی د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت خصوصیت نه دی، بلکه له نورو امتو ځنی ئی هم داسی عهد اخیستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ
بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَأَلْأَدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ⑫

او ولېېل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمایل الله (اسرائیلو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمایل قسم دی) خامخاکه قائم کړئ تاسی (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو لمونځ او ورکړئ تاسی زکوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ایمان راوړئ (یقین وکړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظیم) وکړئ تاسی د دوی او قرض ورکړئ تاسی الله ته قرض نیک (ښه ورکړه بی منته بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به کرم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه گناهونه ستاسی او خامخا داخل به کرم هرو مرو (خامخا) زه تاسی (هسسی) جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی، نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: د بنی اسرائیلو له (۱۲) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلیٰ نبینا السلام والصلوة غوره کری وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) شخه نقل کری دی نو پر دوی بانندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم بانندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کری وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیله العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی غځنی هم (۱۲) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (۱۲) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (۱۲) خلیفگانو پخوا ویل کری شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرائیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات غځنی نقل کری دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (۱۲) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (۱۲) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا گردو (تولو) بنی اسرائیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه گڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پته یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی گورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ!

﴿وَأَمَّا بَرُّسُلِّیٰ وَعَزْرُ ثَمُوذِهِ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام شخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ. ﴿وَأَقْرَضُوا اللَّهَ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو شخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته ورسپړی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه گرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکری شوی مال غځنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجبی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کری ده چه هغه شی به سره له دیری گنتی (فائدی) در ورسوی

﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی منته، بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک غځنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو شخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿لَا كَرَانَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی خخه گناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی دیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالیٰ د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالیٰ تری نوری کمزوری او نیمگرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته غای ورکوی.

﴿فَمَنْ كَفَرَ﴾ الایة - نو هر شوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کری نی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان خخه وروسته هم که شوک د الله تعالیٰ په عهد وفا ونه کری، او غدر او خیانت ته ملا وتری، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کری ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرأئیلو غځنی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰة اداء کول. پر انبیاؤ باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او غانو له انبیاؤ علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. گواکی د دی شیانو په تذکر سره نی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده، چه په غان او په مال، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالیٰ د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرأئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسې ډول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکړه او په خپل هېڅ یو قول او اقرار باندی تینگ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو غځنی کومه نتیجه چه راڅرگنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقُضُوا مِيثَاقَهُمْ لَعْنَهُمْ وَعَجَلْنَا قُلُوبَهُمْ قِصِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْبِحُسْنِ ۝١٣

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او گرځولی دی مونږ زړونه د دوی سخت (چه هېڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له غایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا نی اړوی) او هیره کری ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکری شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به نی ته (ای محمده!) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفوہ وکړه «ای محمده!» له دوی نه او مخ وگرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوبنوی احسان کونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿يَسْأَلُفِيهِمْ مَتَأْتُهُمْ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسیباتو مرتبول څرنگه چه د الله تعالیٰ کار ؤ نو په دی لحاظ د ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه گرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپایی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿وَسُوْحًا﴾ الآية - او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند و رکړی شوی ؤ دوی ته) یعنی لازم خو دا ؤ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو ځنی فاندی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتگ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مگر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا گرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخي ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکي «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی - ۱- «ملعونیت» ۲- «قسوة القلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو، تر دی چه له نهایت بباکی او بدعقلی ځنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند ځنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانتکاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبر پیوسته. (په - خائنه - کتبی «ة» له پاره د مبالغی ده لکه علامه او نسابه کتبی.)
﴿الْأَقْلِيلَ مِنْهُمْ﴾ : مکر لو کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کری او نه ئی کوی لکه
عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کتبی داخل شوی دی رضی الله تعالی عنهم.
﴿قَاعَفُ عَنْهُمْ﴾ الآية - نو عفو وکړه! ای محمده له دوی نه. یعنی کله چه د هغوی پخوانی
عادت هم دا دی نو له داسی خلقو سره په هره جزئی خبره کتبی د لکیدلو او د هغوی د
خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته - دوی پریږدئ او تری تیر شی! او د
دوی د خرابی بدل په عفو او احسان سره اداء کړئ! گوندی چه له دی غنی لږ څه متاثر شی.
قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَاقُوا بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ﴾ الآية - سره منسوخ شوی دی. مگر دی ته هیڅ حاجت نشته ځکه د قتال له حکمه دا نه
لازمیوی چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کتبی دی هم د داسی قوم په مقابله کتبی له عفو او
اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو غنی کار وانخیست شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح
مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی،
نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت
سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِيُّ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا
ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٣﴾

او غینو له هغو کسانو غنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی
و مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی
چه پند ورکړی شوی و دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منع د دوی
کتبی عداوت (دبمنی) او بغض (کینه) تر ورځی د قیامته پوری او ژر به
خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی (واخذنا من النصاری میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم) د نصاری د کلمی
مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئی مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په
شام کتبی د هغی قریبی نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوگنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته
ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئی «نصاری» بلل گواکی دوی د
دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالی د حق دین او د انبیاؤ علیهم السلام ربهتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو ځنی یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.

﴿ اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ ﴾ الآیة - اخیستی و مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی ځنی هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو ځنی هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب و بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصابو هغه برخه بیخی پری نښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل).

﴿ فَأَعْرَبْنَا ﴾ الآیة - نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دشمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او ناصری و په منځ کښی به تل تر تله جگری او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو ځنی کومه نتیجه چه پېښیدونکی وه هغه پېښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالی د وحی اصله رنا (رنرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولگیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جگری تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی گردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (دیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شهبی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالی وحی او اسمانی قانون الله الحمد بی له زیاده او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او ناصری و اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالی د وحی هغه رنا (رنرا) د خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالی او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیل» په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د ړندو او محض بی‌اصولو اختلافاتو او فرقه‌واری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره وموندلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لار شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملندی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیل» ئی محض د شو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو ناصری و ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کېښول، او مکر او حیلي چلول او ښکاره محاربه هم د پوهانو له نظره پت نه دی. ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ تر ورځې د قیامت پورې یعنی څو دوی پاتې وی (د آراؤ د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کې موجود وی.

دلته د «تر قیامته» لفظ داسې دی لکه چه په محاورو کې ویل کیږي «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلي» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتې وی او په هغه کار کې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پورې هم ژوندی پاتې شی له دی کار څخه لاس نه اخلي نو په دی تقدیر په آیت کې د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږي چه د یهودو او نصاریٰ وجود به تر قیامته پورې پاتې وی. لکه چه زمونږ په زمانه کې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کې لیکلی دی. ﴿وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ورمعلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وی تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریری) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا ګردو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ، چه د ده د راتګ بشارت ستاسی په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکښی کاوه له هغو څخه ګردی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهری کړی دی او له هغو خبرو څنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ
مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيَهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله غنی نور رنا (رنرا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتې ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رنا) (رنرا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق)، خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید).

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسليم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الهی وحی رنا (رنرا) ضایع کړی ده او د اهو او آراو په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کڼدو کښی لویدلی او په داسی تیلما تیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی، نو ای محمده صلی الله علیه وسلم ووايه دوی ته چه د الله تعالی په دیری زوروری رنا (رنرا) سره گرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رنا (رنرا) کښی د الله تعالی د رضاء او خوښی حاصلولو پسې شی! چه د سلامتې گردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومغ! او له تیارو غځنی به وغځ! په دغه رنا (رنرا) کښی به بی له ربره (مصیبت) او تکلیفه تللی شی! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یی د هغه په لار ښوونی او لاس نیونی سره به ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ بی تکلیفه طی کولی شی!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسیر: یعنی الله بی له مسیح علیه السلام خنجه کوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانیانو کښی دا د «یعقوبیه و» د فرقی عقیده ده چه د دوی په نزد د مسیح علیه السلام په قالب کښی الله تعالی حلول کړی دی (معاذالله) یا داسی ویلی شی کله چه «نصاری» د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت د «الوهیت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحید اقرار هم کوی، یعنی وائی چه الله جل جلاله یو دی، نو د دی دواړو دعوای لازمی نتیجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسیح علیه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخیست شی د دی عقیدی د کفر په تصریح کښی هیخ شبهه نشی کیدی.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ووايه (ای محمد له لغو نصرانیانو ته) نو شوک به مالک شی (د منعی) له الله غنی د یوه شی؟ که اراده وفرمایي (الله) د دی چه هلاک کړی مسیح زوی د مریمی او مور د ده او هومره خلق چه په ځمکه کښی دی گرد (تول) سره تول (بلکه هیخوک ئی نشی کولی!)

تفسیر: یعنی فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسیح علیه السلام او بیبی مریم او گرد (تول) وړاندنی او وروستی د ځمکی اوسیدونکی سره یو ځای کړی او په یوه شیبه (یو ساعت) کښی گرد (تول) سره مړه کړی، نو هم دا تاسی وښیئ! چه شوک به ئی د ارادی مخه ونیولی شی؟ یعنی که له ازله تر ابده پوری گرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول کرل شی، او الله جل جلاله په یوه آن کښی د دوی د هلاکولو اراده وفرمائی نو د دوی گرد (تول) اجتماعی قوت هم د الله تعالی د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی ځنډولی (ملتوی کولی)، ځکه چه د مخلوقاتو محدود او ورکړی شوی قوت او قدرت د الله تعالی د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل کښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف کوی چه د دوی په رد کښی دا خطاب کیږی، بلکه په خپله مسیح ابن مریم علیه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لکه چه د «مرقس» په «انجیل» کښی د حضرت مسیح علیه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام واره وه! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلکه په هغه ډول (طریقه) چه ستا اراده ده.» نو کله چه هغه حضرت مسیح علیه السلام چه تاسی ئی خدای بولی او د هغه ماجده والده صدیقه بی بی مریمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. که دا دواړه هم سره له گردو (تولو) هغو کسانو چه د ځمکی په سر هستوگنه لری، یو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اټکل وکړئ!، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره گستاخی او سپین سترگی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښی مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښی د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمه الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوینا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وِجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوینا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوینا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایي نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کبیری چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښی بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایي چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښی د انبیاءو علیهم السلام په حق کښی داسی ارشاد فرمایي څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وږ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَاللّٰهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقْ مَا يَشَاءُ ط

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښی دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایي د (پیدا کولو بی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمایي هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له مورهِ او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له مورهِ او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَ اللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٤﴾

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیجا زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، گرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائیل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام) خپل پرمینی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وگڼل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادی په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

ووایه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د گناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغچنان بیع تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ (جزء د المائدة (٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالیٰ محبوب گرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی ترديد وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او ډیرو شدیدو گناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیگانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالیٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیجا سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (دیر) دیرو سختو سختو سزاگانو مستحق او مورد شوی دی له دی
 شخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابناؤالله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح
 علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلیبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
 ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَقَدْ خَلَقْتَهُمْ مِنْ طِينٍ مِنْ أَرْضٍ عَرَبِيَّةٍ﴾ (۱۱ د هود (۴۶) آیت ۴ رکوع) وڅیړی له
 نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور شخه نجات نو الله جل جلا له د
 کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایي چه داسی نه ده

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یی د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی
 دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب
 له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو شخه په دی ځای کښی دا
 نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا څه چه شریف او ممتاز
 انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو
 معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شی لچه پیدایښت مو هم په همنی معتادی طریقې
 سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای
 ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایي (د مغفرت یی) او عذابوی هغه
 څوک چه اراده وفرمایي (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته
 سزا ورکړه شی؟

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿۸﴾

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او
 (سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وره کیری هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمانی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی شوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او حکمی او آسمان شخه د باندی ووخی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا
مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایئ تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاری و) د راز راز (قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو ځنی باسی او د رنا (رنرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایي چه اوس د هدایت د رنا (رنرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالی صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له

﴿ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم

څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ! چه د گردو (تولو) پخوانیو انبیاءو علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ ﴾

الآیه - کښی کړی شوی دی. ﴿ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی، له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (۶۰۰) کاله وروسته د انبیاءو د

راتگ سلسله منقطع شوی وه . او کرده (توله) دنيا تر ما شاء الله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تيارو کښی لويديلی وه د هدايت ديوه مره شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریخی پر گرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د گرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له گردو (تولو) ځنی لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه ! چه جاهلانو ته د دارينو د فلاح لاری ور وښی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره ویني کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په گردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالی حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤﴾

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه ورئ نو الله تعالی قدير دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالی پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالی له رسول سره پوره ملگرتیا وکړی د الله تعالی کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يُقَوْمِ ادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ
وَجَعَلَ لَكُم مَّلُوكًا وَأَتَاكُمْ مَّا أَلَمْ يُوْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وگرځول (الله) په تاسی کښی (دیر) انبیاء او وگرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کر تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پرینود او د الله تعالی په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوگنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکر چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) حُکمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی ږدم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیگاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوپ کرل سبیطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه و) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک عُحانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرائیلو په دوولسو قبائیلو بانندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو عُحنی دا شرگنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (دیر) زیات محاسن او ښیگنی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه و) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مگر د دشمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی عُحنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زده شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی عُحند (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سریداله گرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه گان شوی وو.

﴿إِذْ جَعَلْنَا فِيكُمْ أَرْبَابًا﴾ کله چه وگرځول الله جل جلاله په تاسی کښی دیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری غومره دیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمعیل، اسحق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوردی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿وَجَعَلَكُمْ مَثَلًا﴾ او وگرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (دیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وگرځول! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنکه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی و. بیا ورپسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کرل گواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (دیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (الله جل و علا شانه تاسی ته ای بنی اسرائیلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿وَإِنَّكُمْ﴾ الآية - او در ئی کر تاسی ته ای بنی اسرائیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی و هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانی ستاسی) یعنی هر کله چه موسیٰ علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرائیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلوی، د وریشی سوری، بهول د اوبو له تیږی (کتی) او د بحر څیرول) د ﴿أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ﴾ حمل پر عمومو باندی به ځکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١١. آیت ١٢ رکوع) ﴿وَلَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ﴾ (٢ جزء د البقرة ١٤٣ آیه ١٧ رکوع).

يَقَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿٦١﴾

ای قوم (زما) ننوځی تاسی ځمکی پاکی کری شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کری ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځی تاسی په شاؤ خپلو (له جهاده) نو وبه گرځی تاسی زیان کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی.
(نو ننوځی! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه گرځوی له جهاده که نه سخت نقصان به وگالی!
«برداشت کړی») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی بیزه توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهی!

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ۗ وَإِنَّا لَنُؤَدِّعُهُمْ حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا ۗ فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا تَالِيُونَ ﴿٦٢﴾

وویل دغو (بنی اسرائیلو) ای موسیٰ بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میرنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوځو په دغې ځمکې کېنې تر هغې پورې چه ووځي دوی له دې (ځمکې نه) نو که ووځي دوی له دې ځايه (بې له جنګه) نو بيشکه مونږ نونتونکي يو.

تفسير: يعنی د مقابلي همت په مونږ کېنې نشته. هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تياره خوړو- تاسی د خپلې معجزی په زور دوی وباسی!

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ
فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ عَلَيْهِمْ ۝

ووېل دوو سړيو له هغو کسانو چه ويريډل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوځي پر دوی (حمله کوونکي) په دروازو کېنې، نو کله چه ورننوټي تاسی دروازی ته نو بيشکه هم دا تاسی به غالبان يی (پر هغوی ځکه چه دوی بيزه دی)

تفسير: دا دوه سړی يو حضرت يوشع بن نون رحمة الله عليه او بل کالب ابن يوفنا رحمة الله عليه وو چه له الله تعالیٰ ځنی ويريډل - نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هيڅ نه ويريډل. له الله ځنی ويريده متقی شه مسلمان چه وتښتی له تاجن وانس خبيث شيطان يعنی همت وکړئ! او د ښار تر وره پورې خو لاړ شئ! نو بيا به الله تعالیٰ هم تاسی ته بری درکړی ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کېنې دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړی.

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسی ! که يی تاسی مؤمنان (باور لرونکي په وعده د الله).

تفسير: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پريښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کېنې انتهائی سعی او کوشښ او آخری جداو جهد وکړ شی بيا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کيدلو کېنې پاک الله ته هيله (اميد) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زيار (محنت) او کوشښ ونه نازيړئ! او مه مغروريړئ! باقی د مشروعو اسبابو پريښودل او تش تور اميدونه او هيلی لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره! که کوشین ونه کری! په جداوجهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درگندلی دی خیاط د ازل

قَالَ وَيُوسَىٰ إِنَّ لَنَ لِمَدْحُهَا أَبَدًا إِنَّا دَامُوا فِيهَا فَاهْبُتْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ ﴿٧٢﴾

ووېل دغو (بنی اسرائیلو) ای موسیٰ بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی
ښار ته هیڅکله شو چه وی دغه (عمالقه) پکښی پس څه ته او (ځی دی) رب
ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنگ وکړئ تاسی
دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ وَأَبِي جَرَّادٍ﴾ مدعیان وو. مگر
داسی گستاخی او سپین سترگی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسې سرکشی او طغیان ځنی
هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٧٣﴾

ووېل (موسیٰ) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مگر د
ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منع
زمونږ او په منع د قوم فاسقانو کښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (دیر) زیات خپه شو، او د
خپکان په حالت کښی ئی دا پورتنی دعاء وکړه. څرنګه چه له گردو (تولو) قومونو څخه د حکم
نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئی په دعاء کښی پرته (علاوه) له خپل
ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله
عليه او کالب رحمة الله عليه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ط فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ع

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه حُمکه) حرامه کری شوی ده پر دوی بانندی (ننوتل هغی ته) شلویبیت کاله چه حیران سرگردان به گرخی دوی په (هم دی) حُمکه کبئی، نو مه خپه (او متأسف) کبیره پر قوم فاسقانو (وتونکی له فرمانه).

تفسیر: یعنی د بیلتون دعاء په حسی او ظاهری ډول (طریقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معنا بیلتون وشو چه دوی تول سره په الهی عذاب کبئی اخته شول حیران او سرگردان به سره گرخیدل او حضرت موسیٰ او هارون علیهم السلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتی شول. لکه چه په کوم کلی کبئی عمومی طاعون یا وبا گډه شوی وی. او د زرهاؤ ناروغانو په منخ کبئی دوه دری تنه پیاوړی (مضبوط) او قوی القلب سری وی چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کبئی مشغول وی که د ﴿كَافُرًا بَيْنَنَا﴾ معنی د «بیلتون وکره» په مخای په «فیصله وکره» سره شوی وی، نو دا مطلب به لا زیات واضح شوی وی. حضرت شاه صاحب لیکي چه دا گرده (توله) قصه ئی کتابیانو ته واوروله، په دی مناسبت که تاسی هم د نبی آخرالزمان صلی الله علیه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسی نیکه گمانو د موسیٰ علیه السلام له رفاقت سره غرولی ؤ او له جهاده شخه ئی گمانونه بیرته ایستلی وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کبیری لکه چه په برخه ئی هم شو. که تاسی د یوی لمحی له پاره دا گرده (توله) رکوع تر نظره تیره کړئ! او د محمدی امت پر احوالو غور وکړئ! نو درشکاره به شی، چه پر مونږ بانندی د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوی دی چه نه په پخوانیو امتونو شوی دی او نه به ورستنیو بانندی کبیری زمونږ له پاره ئی خاتم الانبیاء سیدالرسال صلی الله علیه وسلم ته ابدی شریعت ورکړ او راوی لیره او په مونږ کبئی ئی هغه عالمان او امامان پیدا کړل، چه سره له دی چه د نبوت منصب نه لری، د انبیاءو علیهم السلام وظائف په ډیر ښه ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسوی د نبی علیه السلام نه وروسته د ده په امت کبئی داسی ښه ښه خلیفگان مشران او قائدان شوی دی چه گرد (تول) جهان ته ئی د اخلاقو، سیاست او نورو د اصولو هدایت ورکړی دی هم دی امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه یواغی له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د گرد (تول) جهان د جبارینو سره. تش د (شاماتو) د حُمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کبئی د «کلمه الله» د اعلا او د فتنی د منخه ایستلو له پاره.

له بنی اسرائیلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمایلی وه، لیکن له دی محمدی امت سره ئی داسی وعده فرمایلی ده ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لَيْسَتْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِكَيْلًا لَكُمْ رِيحٌ يَوْمَ الْقِيَامِ الَّتِي كَفَرْتُمْ بِهَا وَمَنْ كَفَرَ
بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وعده كرى ده الله له هغو كسانو سره چه ايمان ئى راورى

دى او كرى ئى دى ښه عملونه چه خامخا به خليفگان كرى دوى په ځمكه كښى لكه چه
خليفگان كرى ئى وو هغه كسان چه پخوا له دوى نه وو او خامخا به ثابت كرى دوى لره دين د
دوى هغه دين چه غوره كرى ئى دى دوى لره او خامخا به بدل وركرى دوى لره پس له وبرى د
دوى امن ، عبادت به كوى دوى زما ، شريك به نه پيدا كوى دوى له ما سره هيڅ شى ، او هر
څوك چه كافر شو وروسته له دى نه پس دغه كسان هم دوى دى فاسقان» (١٨ جزء د النور ٥٥
آيت ٧ ركوع)

كه موسى عليه السلام بنى اسرائيلو ته له جهاده ځنى د تښتيدلو ممانعت فرمايلى ؤ نو زمونږ
محمدي صلى عليه وآله وسلم امت ته هم الله تعالى هم داسى خطاب فرمايلى دى
﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذْ اَلَيْسَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِحٰۤيٰۤاتُهُمْ اَدْبَارٌ﴾ اى مومنانو كله چه ملاقات وكړئ
(مخامخ شيع په جنگ كښى) تاسى له هغو كسانو سره چه كافران شوى دى حال دا چه دوى
غوند وى د جنگ په ډگر كښى، نو مه گرځوئ دوى ته شاوى خپلى په نيت د تښتئ» (٩ جزء ١٥
آيت د الانفال ٢ ركوع).

انجام ئى دا شو چه د حضرت موسى عليه السلام رفيقان له (عمالقه ؤ) څخه ووپريدل او هسى
بى زړه توب ئى وكړ، چه خپل نبى عليه السلام ته ئى داسى وويل ﴿فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا
اِنَّا هُنَا قٰعِدُونَ﴾ څه ته او رب ستا نو وجنگيږئ تاسى! دواړه بيشكه مونږ دلته ناست يو». .
ليكن د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو د خپل پاك نبى صلى الله عليه وسلم په
حضور كښى د «بدر» د غزا په مشوره كښى په لوړ غبر او جگ (اوچت) آواز داسى عرض وكړ
«پر الله تعالى قسم دى چه كه تاسى د ترخه سيند (لوى بحر) په موجونو كښى د ننوتلو حكم
مونږ ته وكړئ مونږ به په هغه كښى هم خپل ځانونه ورگوزار كړو، او يو تن به هم له مونږ ځنى
پاتى نشى. او اميد دى چه الله تعالى به تاسى ته زمونږ له پلوه داسى شيان درويښى ، چه د هغو
له ليدلو څخه به ستاسى سترگى خوشاله او روښانه شى، مونږ به له خپل پاك رسول صلى الله عليه
وسلم سره ملگرى يو، او له ده سره به يو ځاى جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندئ ، وروسته،
ښى او كين طرف ته جنگيږو، او جهاد به كوو. د الله تعالى په فضل مونږ له هغو كسانو ځنى نه
يو، چه موسى عليه السلام ته ئى ويلي وو ﴿فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا اِنَّا هُنَا قٰعِدُونَ﴾ د
دى تعهد نتيجه داسى شوه چه په هومره موده كښى چه بنى اسرائيل له فتوحاتو ځنى بى برخى
او د (تبه) په صحرا او ميره كښى سرگردانه گرځيدل، له هغه څخه په لږه موده كښى زمونږ د
محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب كښى د هدايت او د ارشاد
بیرغونه ودرول ﴿رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمد!) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو
ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلیبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال
دوی ته واوروه! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه ورور ذکر دی چه د خپل بل ورور پر
مقبولیت او تقویٰ ئی حسد او رځه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ئی هغه په
ناحقه سره وواژه او د ناحقی وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په رومی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرائیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له
ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویریدل او تری وتختیدل اوس د (هابیل) او
(قابیل) قصه اورول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندگانو قتل له ډیرو
شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه ځنی خلق په ډیر بی انتهای تهدید او تشدید سره منع کړی
شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه
هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په
خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. ګواکی د
ظالمانو او شریرانو له مقابلی ځنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیګناهو بندگانو وژل او د
هنوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج)
او دستور دی. او سره له دی د ﴿عَنْ ابْنِ آدَمَ وَآبِي آدَمَ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره
سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿مِنْ آجَلِ ذَلِكَ عَصَى ابْنِ
إِسْرَائِيلَ﴾ الآیه - تفریع، دا ګرد (تول) به د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د
تفریع په پای (اخر) کښی ئی فرمایي ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَقَدْ كَذَّبُوا
بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَكُمُ الْقُرْآنُ إِذَا حُزُوا الَّذِيْنَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ الآیه -

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

کله چه نژدی کره دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستړی الله ته) نو قبول
کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو
ستړی) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینعی نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره
وترله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښې څه نذر وړاندې کړ، تر څو دغه جینوع د همغه چا شی چه نذر ئی د پاک الله په دربار کښې مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی یووړ او هم دا په هغه وخت کښې د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَا قُوَّةَ لَكَ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هر وومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کښې وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو تور بریښ وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له پرهیزگارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کښې زما څه قصور دی ، د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیچا زور او قوت نه چلیری او یواځی هلته تقویٰ پکاریری، ګواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله شوه، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لری.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٨﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه زه ویریرم له الله چه رب (پالونکی د ګردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی کہ شوک پہ ناحقہ سرہ بل وژنی، نو دہ تہ اجازہ شتہ چہ ہفہ ظالم ووژنی او کہ صبر وکری، نو د شہادت درجہ بہ مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور پہ مقابل کبئی دی کہ نہ چیری چہ شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی ہلتہ مات لاس او پتہ کیناستل جائز نہ دی، مثلاً لہ باغیانو او کافرانو سرہ قتال پہ کار دی ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَكْتُمُونَ﴾ «۲۵» جزء د الشوریٰ (۳۹) آیت ۴ رکوع ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ﴾ الآیة - بیشکہ زہ ویریریم لہ الله چہ پروردگار د گرد (تول) جهان دی) یعنی زہ لہ تا شخہ نہ ویریریم. بلکہ لہ الله تعالیٰ شخہ ویریریم او غوارم تر ہفہ پوری چہ شرعاً امکان وی، د خپل ورور پہ وینو خپل لاسونہ ونہ لرم. ایوب سختیانی رحمة الله علیہ بہ ویل پہ محمدی صلی الله علیہ وسلم امت کبئی ہفہ رومی سری چہ پہ دی آیت ئی عمل وکر، او خلقو تہ ئی خپل دا تعمیل وربکارہ کر، صاحب الحیاء والایمان، جامع آیة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنہ و «ابن کثیر» چہ دہ خپل سر جار (قربان) کر ولی پہ دی باندی خوین او رضاء نشو، چہ د دہ د سر پہ مقابل کبئی د یوہ مسلمان گوته ہم پری شی. رضی الله تعالیٰ عنہ.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿۳۹﴾

پہ تحقیق زہ ارادہ لرم د دی چہ رجوع وکری (اختہ شی) تہ پہ گناہ د (وژلو) زما او پہ گناہ خپلی (چہ پخوا دی کری دہ) نو شی بہ تہ لہ صاحبانو (ملگریو) د اور (د دوزخ) او ہم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چہ پہ ناحقہ وینی توپوی،

تفسیر: یعنی زما د قتل گناہ ہم لہ خپلو نورو گناہو سرہ یو غای کرہ، ستا د گرد (تول) عمر گناہونہ ستا پر غارہ ثابت دی. او زما د وینی گناہ بہ ہم لا پری زیاتہ شی، او د مظلومیت لہ املہ (وجی) بہ زما گرد (تول) گناہونہ راعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیہ د مفسرینو اجماع نقل کری دہ چہ «باثمی» معنی ہم دا دہ. باقی ہفہ کسان چہ دا ئی لیکلی دی، چہ پہ قیامت کبئی بہ د مظلوم گناہ پہ ظالم باندی اچولہ کیبری، ہفہ مضمون ہم پہ یوہ حیثیت سرہ صحیح دی. مگر د محققینو پہ نزد ہفہ د دی آیت تفسیر نہ دی. اوس د (ہابیل) د کلام حاصل دا دی «کہ تا ہم داسی نیت کری وی، چہ زما د وژلو وبال پر خپلہ غارہ واخلی، نو ما داسی ارادہ کری دہ چہ د خپل غان ہیخ مدافعہ لہ خپلہ لوری ونہ کریم، تر شو چہ د عزیمت د ترک خبرہ ہم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو بنائسته کمر دغه (قابیل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابیل و)

تفسیر: بنائی په ابتداء کښی لږ غه ویره او خوف ور پیدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خیال پوخ کړی وی. او هم دا کیفیت عموماً د معاصیو په ابتدا کښی پیدا کیږی.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِينَ

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وگرځید (قابیل په دنیا او عقبی کښی په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو

تفسیر: دنیوی خسران خو دا دی چه داسی یو ښه ورور ئی له لاسه ایست چه د ده مت او ملاتړ و او پخپله لیونی او مر شو.

په حدیث شریف کښی راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی گناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنیا کښی د هغو سزا ورکوله کیږی» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنیا کښی د ظلم، قطع رحم، قتل عمد - او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو گردو (تولو) گناهونو د سزا مستوجب هم کیږی، چه وروسته له دی نه له دی نوعی گناهونو ځنی په دنیا کښی وکړی شی، او دی به په هغو گردو (تولو) کښی د بانی کیدلو له وجی شریک گانه شی، لکه چه په حدیث شریف کښی هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي
سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُوَيَّلَتِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّٰدِمِينَ

نو وپېره الله یو کورنځی چه کورنځلی ئی کورنه په جمع کښی لږ په مېسوک لږو پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښی دغه (قابیل) ته چه څرنګه پته کړی

جثه د ورور خپل (هابيل)، وويل (قابيل) اي افسوسه زما راشه دغه دى وخت دى (يعنى افسوس دى ماته) آيا عاجز وم زه له دى چه كيدى په شان د دى كارغه (په پوهه كښى) نو پته كړى به مى وه جثه د ورور خپل، نو وگرځيد (قابيل په دى قتل د هابيل سره) له پښيمانى كوونكو څخه.

تفسير: كله چه پخوا له دى نه بل كوم انسان نه ؤ مړ. نو ځكه (قابيل) پس له وژلو د (هابيل) څخه نه پوهيده چه دى د خپل ورور له مړى سره څه وكړى؟ تر څو چه ئى يو كارغه وليد چه په ځمكه كښى كنده كښى - او د بل كوم كارغه مړى په كښى پتوى، نو د هغه له ليدلو ځنى د (قابيل) سر ته څه عقل ورغى او له خپله ځانه سره ئى وويل چه «ښائى زه هم د خپل ورور مړى په ځمكه كښى هم داسى خښ كرم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغى چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږى او همدردى - كښى له دى كارغه څخه هم ښكته يم.» ښائى چه حق تعالى د دى له امله (وجى) د يوه ادنى ساكښ (ذى روح) په وسيله (قابيل) ته داسى تنبيه وركړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرميږى، او متأثر شى په ساكښانو (ذى روحو) كښى د كارغه دا خصوصيت دى چه دى د خپل ورور د مړى په ښكاره پاتى كيدلو باندې ډير زيات شور ماشور كوى.

﴿ فَأَصْبَحَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ نو وگرځيد قابيل په دى قتل د هابيل سره له پښيمانى كوونكو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دى چه له گناه ځنى معذرت او انكسار او فكر او تدارك هم وى. په دى موقع كښى د (قابيل) افسوس او ارمان كول د الله تعالى په عصيان او نافرمانى نه ؤ بلكه په خپل هغى بدحالى باندې ؤ چه د خپل هغه ورور (هابيل) له وژلو څخه وروسته ور رسيدلى وه.

مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ
 قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ
 النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دى (قتل) ليكلى وو (حکم كړى ؤ) مونږ پر بنى اسرائيلو (اولاده د يعقوب) چه بيشكه شان دا دى هر څوك چه ووژنى يو نفس بى له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بى) له فساد په ځمكه كښى (چه په ملك كښى ئى فساد كړى وى) نو گواكى وژلى ئى دى خلق تول، او هر چا چه ژوندى كړو دغه (يو نفس چه سبب شى د ژوندون بى) نو گواكى ژوندى كړى ئى دى خلق تول،

تفسیر: یعنی په ناحقه قتل کښی دیر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (دیر) خرابی نتیجی ورباندی مرتبیری. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته دیر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس مویزی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسی هدایت ورکړ (چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بی فساد په ځمکه او ملک کښی نو گواکی وژلی ئی دی خلق تول،) یعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښی د فساد اچولو دیر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین ځنی منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وگرځی چه نور کسان هم له خپله څانه سره مرتد او بی دینی ته ئی ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) و قس علی ذلك (او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو گواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،) پومی د ځمکی په مخ کښی لویه گناه هم دا پینه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښی داسی فرمایل شوی دی «که څوک یو سړی وژنی گواکی چه گرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو ځنی نور هم پر هغه جرم زږور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سړی چه بل وژنی گواکی د بدامنی تاداو (بنیاد) یدی او هغه د گردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سړی ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) گواکی دی په خپل دی عمل سره نورو گردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی گرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ
ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَكُفْرُونَ ﴿٣١﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره دیر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښی خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿وَمِنْ عِندِ اللَّهِ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) دیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او دیر هسی ښکاره حکمونه ئی اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طفیانہ او تیری شخہ ئی لاسونہ نہ دی اخیستی. د معصومو انبیاء علیہم السلام وژل او په خپلو منغو کښی ناحقی وینی توپول، د دوی دائمی عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم د قتل (معاذ الله) یا ایذاء او د مسلمانانو آزار او تذلیل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهیږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د یو سری وژل په هر ډول (طریقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه ګواکی د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنیا له ګردو (تولو) شخه زیات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) ځنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ایذاء پسی لویدل او له دوی سره جنگ او مقابلی ته ملا ترل د الله تعالیٰ په نزد ډیر دروند او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استاځیو سره جنگیدل، په حقیقت کښی له حق تعالیٰ سره جنگیدل دی. بنایی د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آیت کښی د هغو خلقو د دنیوی او اخروی سزاګانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگیږی یا په دنیا کښی راز راز (قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «مصرفون فی الارض مصداق ګرځوی.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأرجُلُهُمْ مِنْ خِلافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزْيٌ فِي الدُّنْيَا أَوْ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٥٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنگ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (مندی وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښی له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی یا دی په دار کړ شی یا دی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښی د دوی سره مخالفی (یعنی ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) یا دی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره یا له هغه ځایه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایی ده په دنیا کښی او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی،

تفسیر: اکثر مفسرین له دی شخه لاره شوکول او ډاره اچول مرادوی مکر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پریښود شی نو مضمون لا وسیع کیږی د دی آیت هغه شان نزول چه په صحیحو

احادیثو کتبی راغلی دی هغه هم د هم دی مدعا مقتضی دی چه دا الفاظ پر خپل عموم پریښود شی. «له الله جل جلاله یا د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگ کول» یا «په ځمکه کېښی فساد یا بدامنی خورول» دا دواړه لفظونه داسی دی چه په دی کېښی د کفارو حملی د ارتداد، فتنی، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمی(منصوبی)، اغوا کوونکی نشرات مضر، تبلیغات گرد (تول) سره داخلیدی شی او له دی ځنی هر یو جرم داسی دی چه د هغه مرتکب له دی څلورو واړو سزاگانو څخه چه پاس په دی آیت کېښی ذکر شوی دی د یوی نه یوی هر ورو (خامخا) مستحق گرځی د غلو احوال څلور صورتونه لری

۱. چه مرگ ئی کری وی مگر مال وړلو ته ئی وار نه وی رسیدلی. (نو داسی غله دی مره کری شی!)

۲. چه هم ئی مرگ کری وی او هم ئی مال وړی وی. (نو داسی غله دی وروسته له وژلو پر دار کری شی!)

۳. چه مال ئی لوت کری وی خو مرگ ئی نه وی کری. (نو د داسی غله دی لاسونه او پښی سره مخالفی پری کری شی.)

۴. چه نه ئی وژل کری وی او نه ئی مال وړی وی. او د قصد او تیاری نیولو څخه وروسته نیول شوی وی، (نو داسی غله دی په بندی کولو سره د مځکی له مخ څخه ورک شی) په دغو څلورو حالتونو کېښی بالترتیب هم دا څلور سزاگانی مقرر دی چه پاس (په آیت او بین القوسین کېښی) ذکر شوی دی. د غلو بل کوم لری ځای ته فرارول او هلته ئی بندی کول او قید ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا

أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۴﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی پخوا له هغه نه چه قادر شی (تاسی) پر هغوی بانندی (نو دا حدود الله تری ساقطیږی) نو پوه شی په دی چه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی دا پاس ذکر شوی سزای چه د حدود الله او «حق الله» پر دول (طریقه) دی، دا گردی (تولی) پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافیدی شی مگر حقوق العباد نشی معافیدلی یعنی که د چا مال ئی اخیستی وی نو ضمان ورکول پری اوږی که قتل ئی کری وی نو قصاصیږی. هو د دی شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولی حق دی. تنبیه: له دی حد څخه ماسوا نور حدود په توبه بانندی له سره نه ساقطیږی لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقي حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویریږئ تاسی !
له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسيلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابوائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلی لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «ای تقربوا الیه بطاعته والعمل بما یرضیه د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بیننا والوسائل

په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسيله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته ورسیدی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله غځی زما له پاره هم دغه مقام وغوړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسيله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له گردو (تولو) منازلو غځی هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له گردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال پومبی ئی وفرمایلی چه وویریږئ! له الله جل جلاله غځی، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سری له مار یا لرم یا ځمري یا لیوه یا نورو غځی ویریږی؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه وویریږئ چه د ده له خوښی او رحمت لری چیری ونه لویریږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه وویریږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو گردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تلو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایلی ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تلو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ﴾ څو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیدیږئ او بریالیان (کامیاب) شی!

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٥٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیدیږی (خلاص شی له عذابونو)

تفسیر: په رومبی رکوع کښی ئی د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاگانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنگونه کوی او په ملک کښی بدامنی او فساد اچوی په دی رکوع کښی مسلمانان له هماغو سزاگانو څنی ویری او ورښی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنگ وکری نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښی فساد خوروی نو تاسی په خپل کوبښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ
لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چه په ځمکه کښی دی تول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیة وکری دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیة) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څنی په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو - او د ده په لاره کښی په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالی څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښی د ځمکی د منځ گردی (تولی) خزانی، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کری - او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی - الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقوی»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی - او په رشوت او فدیة او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیدی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ
مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿١٨﴾

اراده به کوی (غواپی به) دوی چه ووخی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتها بلا انقطاع)

تفسیر: له دیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه دیر گناهکار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی - او بیا به ایستلی کیږی - او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلېږی - دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی - ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً لِّمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله دیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول ځلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داری او نورو سزاگانو ذکر شوی ؤ- په منځ کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی - یعنی هلته د داری سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا راښی ﴿جَزَا﴾ الآية - یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله وینئ او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه - دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیری نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی - نو یقیناً د دوی «مهذب» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره دیر غله مهذب شی - نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی - ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوشن کښی دی چه «قطع الید لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وتاکی! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفيفه سزا له حق شريعت شخه حاصله او استخراج كرى مگر مشكل خو دا دى چه له دى غنى
 بنكته سزا نه په قرآن كريم كښى چيرى شته - او نه د نبوت په عهد او د لويو اصحابو په زمانو
 كښى د هغى كوم نظير او مثال ليدلى شوى دى. آيا كوم سرى داسى دعوى كولى شى چه په
 دومره اوږده زمانه كښى په هغو غلو كښى چه نيولى شوى دى يو تن هم ابتدائى غل نه ؤ، چه پر
 هغه باندې يواغى د جواز په ملحوظ د لاس پرى كولو په غاى كومه ابتدائى سزا تطبيق او جارى
 شوى وي؟ - كوم ملحد په پخوانى زمانه كښى پر «حدالسرقه» داسى يوه شبهه كرى وه «كله چه
 شريعت د يوه لاس د بت پنځه سوه ديناره مقرر كرى دى، نو داسى يو قيمتدار لاس (چه په پرى
 كولو نى پنځه سوه ديناره واجيبيرى) د پنځو يا لسو روپيو په غلا كولو به څرنگه امكان ولرى چه
 پرى كرى شى؟» يوه عالم د ده په ځواب كښى څنگه ښه ويلى دى «انها لما كانت امينة -
كانت ثمينه فلما خانت هانت كله چه هغه لاس امين ؤ قيمت نى درلود (لرلو)، كله چه
 نى غلا وكړه او خائن شو - نو ذليل شو» ﴿ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ او الله دير قوى غالب دى ښه
 حكمت والا» لكه چه غالب دى نو ځكه حق لرى هر هغه قانون چه اراده نى وكړى، جارى نى
 كرى - او هيڅوك د ده په مقابل كښى غه نشى ويلى. او څنگه چه ورسره حكمت والا هم دى
 نو ځكه د دى خبرى هيڅ احتمال نشته چه تش د خپل كامله اختياره كار واخلى يا بى غايه
 قانون نافذ كرى. او د خپلو ناتوانو بندگانو د مالونو د ساتنى له پاره څه انتظام ونه كرى - دا
 د ده له عزت او غلبى سره منافى دى - او د غلو او داره مارانو هم داسى خوى او آزاد (او بى
 له نښى) پريښودل د ده له حكمت شخه مخالف كار دى.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩﴾

نو هر چا چه توبه وويسته (له بدو كارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح
 (ښه نى كړ عمل خپل) پس بيشكه الله رجوع كوى (په رحمت سره) په ده
 بيشكه الله دير مغفرت والا دى (د خطياتو) ښه مهربان دى (په انعام د اجر او
 ثواب سره).

تفسير: يعنى توبه كه رښتيا او د زړه وى چه د هغى له پاره دا هم ضرورى ده چه د غلا مال
 دى د هغه مالك ته بيرته وركړى. او كه ترى تلف شوى وى نو ضمان دى وركړى او كه ضمان هم
 نشى وركولى نو بښنه دى ترى وغواړى، او پر خپل دغه فعل دى نادم او پښيमानه شى. او وروسته
 له هغه دى ترى د ځان ژغورنى (بچ كولو) عزم وكړى. نو له داسى توبى ايستلو غنى هيله
 (امكان) او اميد شته چه حق تعالى له ده څخه آخروى عقوبت هم لرى كرى چه د هغه په مقابل

کښی دنیوی سزا هیڅ اهمیت نه لری.

أَلَمْ تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

آیا نه پوهیږی (ای محمده! یا ای سامعه) چه بیشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکی په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندي (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذیب او مغفرت هم قادر دی)

تفسیر: کله چه حقیقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی - نو بلا شبهه دی اختیار لری، هر هغه څوک چه مناسب وگڼی، معاف ئی کړی - او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی - او نه یواځی دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښی ده ته کلی اختیارات حاصل دی بلکه د دی اختیاراتو له استعمالولو څخه ئی هیڅوک نشی منع کولی - ځکه چه دی پر هر شی باندي پوره قوت او قدرت لری.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
إِمَّا بِنُورِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ
هَادُوا وَاسْتَمْعُنَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ
يَأْتُوكَ يَحْزِفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

ای(زما) رسوله (محمده!) په غم کښی دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښی له هغو کسانو چه ویل دوی ایمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ایمان نه ؤ راوړی زړونو د دوی، او ځینی له هغو کسانو چه یهودیان دی (یعنی د بنی قریظی یهودیان او د مدینی منافقان) ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبیر بنی نصیر) آړوی دوی کلمی (د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وگرځول «بنوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبیر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه - زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په گتو سره ویشتل) ؤ مگر د دی دواړو اعتبار او لویې د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وگرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سری چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی شو سری ورولپړئ! څکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایگان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خیری له پاره ولپړل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه - او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی - «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلي او ومنع او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راؤړ مگر هغوی له خپل اقراره بیرته وگرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوری) څنگه سری دی؟ گردو (تولو) وویل چه «نن په گرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت - او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی گناه څه سزا مقررده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پتولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست - ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوری» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خیری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوری) هغه گرد (تول) حقائق هم څرگند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چه سپوره گرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کر. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ډومبني سړی یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کر. چه هغه مر شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوړ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کونکو» هم کیږی لکه «سمع الله لمن حمده» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للكذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبیر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیلولی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لگوی. (لکه د «رجم» آیت پتوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښی).

يَقُولُونَ اِنْ اٰوْتِيْتُمْ هٰذَا فَاٰخِذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتُوْهُ فَاٰخِذُوْا

واڼی دغه (د خیبیر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلغ! (او وئی منغ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا (حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم ومومغ، هغه ومنغ! که نه نه! گواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَةً فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْءًا

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د گمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لارمیږی چه (معاذالله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لارمیږی چه په دنیا کښی دی هیچر دی

غلا او د نورو بدو کارونو هیخ نوم او اثر پاتی نشی - او که الله تعالی د خیر او د شر د هیخ یوه اراده نه کوی، نو له هغه شخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لارمیری «تعالی»
 الله عن کل الشور و تقدس، پر دغو گردو (تولو) شقوقو باندی له غور کولو شخه وروسته
 بیا ناچاره د همنی خبری منل لارمیری چه هیخ یو شی بی د ده د تخلیق د ارادی شخه موجود
 کیدی نشی. دغه مسئله دیره مهمه او اوږده ده، زموږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو
 باندی یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا خَيْرٌ لَّهُمْ وَاللَّهُ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلی الله (د دی) چه پاک کړی زروڼه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښی ذلت (شرمنده گی) او شته دوی ته په آخرت کښی عذاب دیر لوی.

تفسیر: اول ئی د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کر چه هغو کښی د شو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښی تحریف او تبدیل کول، د خپلی غوښتنی او خوښی له امله (وجبی) د کومی حقی خبری نه منل، دا گرد (تول) داسی خصلتونه او خوښونه دی چه که په قوم کښی وموندل شی، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسی گرځی او نه له مهلکو او مضرو شیانو شخه پرهیز کوی د طبیبانو او داکترانو په هدایت او ویناگانو پوری خاندی او ملندی پری وهی پوهانو ته کنځلی کوی، د دوا نسخی څیروی او په خپله دوا هیسته غورځوی یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوی. او له خپل ځان سره داسی عهد هم کوی هر هغه دوا چه زما له غوښتنی او خوښی او مذاقه ځنی مخالفه وی هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسی حالاتو کښی کوم داکتر او طبیب اگر که د ده پلار هم وی، د ده له معالجی شخه لاس واخلي، او داسی اراده وکړی چه اوس ښایی دا مریض د خپلو بیاعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوری نتیجه او ثمره وگوری نو آیا دا به د طبیب د بیرحمی یا بیاعتنائی دلیل او ثبوت وی؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل گناه شی؟ اوس که هغه مریض له هغی رنځوری شخه مر شی، نو طبیب پری نه ملزم کیږی چه د ده علاج ئی نه دی کړی - او روغتیا پسی ئی نه دی گرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئی خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئی موقع نه ده ورکړی چه د ده د صحت په اعاده ئی کوښښ وکړی. بیخی د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿ وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ ﴾ الآية - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِ قُلُوبَهُمْ ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائی چه د دوی زړونه پاک کری.» د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی غنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راټگ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی څوروی! لقوله تعالیٰ ﴿ لَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ ﴾ الآية - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه گرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کری او دوی مجبور وگرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کری. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ فِي الْأَرْضِ كَلِمَ تَقِيًّا ﴾ لیکن د دی دنیا گرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندگان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازې د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ دیر صفات به نه راڅرگندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د گردو (تولو) کمالیه ؤ صفاتو مظاهره وشی، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار گڼی ، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښولی. ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ (٢٩) جزء د الملك (٢) آیت (١) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع غنی زیات دی.

سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

(دوی) دیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو دیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منع د دوی کښی یا مخ وگرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَإِنْ أَحْمَدُ بَيْنَهُمْ يُنْزِلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکره! «مطلب دا چه د اعراض او د عُثَان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِنْ تَعَرَّضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُوا شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿۳۷﴾

او که مخ وگرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکره په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست گڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم شو شو غلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیچا په جبر، ظلم، تجاوز او بی انصافی ککره شی اگر که هغه سری دیر شرییر ظالم او خراب هم وی، څکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د گمرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ تَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ
ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وگرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا گرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وگرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب نی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندي ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندي پخوانی رکوع کښی نی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه نی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکبني دير علوم او هدايات ؤ) قدر ونه کر، او داسی ئی ضائع کر چه نن د اصلی شی پته لگول هم پکبني مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخی په آخره زمانه کبني داسی یو کتاب را نازل کر چه د هغو گردو (تولو) پخوانیو کتابونو د اصلی مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدی حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی. فله الحمد والمنة!

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کری (لیبرلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کبني هدايت (لار ښوونه حق ته) او رنا (رنا) (چه شرعی احکام پری منکشف کیږی)

تفسیر: یعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدايت - او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کبني بند پاتی دی د رنا (رنا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا الَّذِينَ هَادُوا وَالرَّسُولُونَ وَالْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاؤ (د بنی اسرائیلو) هغو چه حکم منونکی وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پری) ربانی عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کبني داسی عظیم الشان دستورالعمل او د هدايت آئین ؤ چه دیرو انبیاؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدايتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جگړو پریکړی به ئی په هغو سره کولی.

بِمَا اسْتَحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

په سبب د هغه شی چه طلب د حفاظت ئی شوی ؤ له دوی شخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکی درولی شوی وو پر کتاب د الله باندی او وو دوی په هغه باندی شاهدان (په حقانیت ئی یا ساتونکی له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنی ذمه واران گرځولی شوی وو- او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی - نو تر هغی پوری چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ - آخر د دنیا خوښوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخَشَوُا اللَّهَ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الَّذِي يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَهُوَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

نو مه ویریرئ تاسی له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښی) او ویریرئ له ما (په پتولو د حق کښی) او مه پیرئ (مه اخلئ) تاسی په آیتونو زما قیمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسیر: یعنی د خلقو له خوفه یا د دنیوی طمعی له امله (وجی) په آسمانی کتاب کښی تبدیل او تحریف مه کوئ! او د هغه احکام او اخبار مه پتوئ! او د الله تعالی له تعذیبه او انتقامه ویریرئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له څرگندولو څخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښی وو ځکه چه هم دوی د «رجم» له آیت څخه انکار کړی ؤ، او د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په نسبت پخوا ویل ئی پت کړی وو او د هغه په معناگانو کښی ئی عجیب قسم تحریف او تبدیل او وړاندی او وروسته والی کړی ؤ. یا په دی منع کښی امت مسلمه ته نصیحت دی چه تاسی د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا څخه مه ویریرئ! یا د مال او جاه په محبت کښی په دغه اندازه مه اخته کیږئ! چه آسمانی کتاب ضایع کړئ! لکه چه الله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئی ورک کړی او تر نن پوری د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بریالی او کامیاب وی. او د مبطلینو او محرفینو هر راز (قسم) زیار (محنت) او کوشښ به په دغه مورد کښی بی اثره او ناکامه ثابتیږی.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكٰفِرُونَ ﴿٦١﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیرلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسیر: د ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منع ته راوړی لکه چه یهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښی هیڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ﴾ عقیدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فيصله کوي، نو له کافر ځني به عملي کافر مراد وي. يعنى د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دى.

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ط

او ليکلي (فرض کړى) وو مونږ پر دغو (يهودانو) په دى «تورات» کيښي چه بيشکه نفس دى ووژلى شى په (بدل د بل) نفس کيښي او سترگه دى (پرنده شى) په (بدل د بلي) سترگي او پوزه دى (پريکړه شى) په (بدل د بلي) پوزي او غوړ دى (پريکړي شى) په «بدل د بل» غوړ او غاښ دى (وويستلي شى) په (بدل د بل) غاښ کيښي او پرهاړونه قصاص (بدل) دى برابر،

تفسير: د قصاص دا حکم په موسوي شريعت کيښي ؤ او د اصولو ديرو علماؤ تصريح کړى ده. چه هغه پخواني شرايع چه زمونږ قرآن کریم يا زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه نقل کړى دى، په دى شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار يا ترميم نه وي فرمائلى د دى امت په حق کيښي هم تسليم دى. گواکي بى له رده او له انکار د هغه اورول د تلقى بالقبول دليل دى.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ط

نو هر چا چه عفوه وکړه د دى قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (يعنى دى په دغى عفوى سره له گناه پاکيږي

تفسير: يعنى د جرحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د گناهونو کفاره گرځي - لکه چه په ځينو احاديثو کيښي د دى خبري تصريح شوى ده. او ځينو مفسرينو دا آيت د جارح په حق کيښي گڼلى دى - يعنى که مجروح جارح ته معافى وکړي، نو د جارح گناه معافيږي والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ یَحْکُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِکَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١٥﴾

او هر چا چه ونه کر حکم په هغه شی چه نازل کری (لیبرلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه دیر معزز او قوی گانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیبی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده ترلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د «بنی نضیر» سری وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «څی! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدیننی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی څنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتار (چیت) او تر پښو لاندی کری یا ئی وځبښی ځکه چه په دی خبره بانندی د گردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایي او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښی د ضعفاؤ مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملی پای او انجام داسی شو چه دوی گرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروپاندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کری ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ یَحْکُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ﴾ الایة - له فرمانلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کری بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمُ بَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

او وليره مونږ وروسته له دغو انبياؤ (يا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر مندو، دی هم رهي (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رنا (رنرا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رنا (رنرا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿وَلَا حِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي هُوَ عَلَيْكُمْ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یواځی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد د گردو (تولو) سماوی کتابونو د من عنداللهتوب تصدیق هم کوو.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٠﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیبرلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایي او کپړی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پتولو یا په لغو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوشښی نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخسته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسيح عليه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د ربهتینی گردی (تولی) لاری درویشی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تری! او ابدی خسران مه قبلوی آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او عینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی شخه پخوا و)

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ

او نازل کری (لیرلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گنونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کینی له کتابونو شخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیم» معنی داسی بیان کری شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیم» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالی هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کینی په ودیعت ایینی شوی و هغه له زواندو سره په قرآن کینی محفوظ دی چه په هغه کینی هیخ خیانت نه دی شوی او هغه غنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کینی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال و هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی شخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم و منصرف شو او سترگی ئی تری وارولی.

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منغ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیرلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منغ کینی خه جگړه سره پینه شوی وه یوه دله ئی (چه په هغی کینی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل و) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کینی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کینی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گورد (تول) مسلمانينو رسول اکرم صلى الله عليه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو. (ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوږه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلى الله عليه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

١. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

٢. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالی معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیره او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وگنی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاء علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی

قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَإِذْ نُنزِّلُ الْفُورَانَ مِنْ سَمَوَاتٍ مَعِ الْفُورَانِ﴾ او د دی په شان د

نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیح او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموی چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلى الله عليه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گورد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهیدل چه له اسلام غنی بل هیخ یو شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نزد محبوب او عزیز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (دیر) لوی او مستقیم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی وړوکی غوښتنی له منلو څخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوندلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه ورکوی چه وگوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوی او انتهای فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَا جَا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالی د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقہ مقررہ کړی ده او سره له دی گرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدایات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث څخه چه فرمایي گرد (تول) انبیاء یو بل سره علانی وروڼه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی - د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی گرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنگه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابله او د افاضی محل گرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبداء الفیاض کښی هیخ اختلاف او تعدد نشته. د گردو (تولو) آسمانی ادیانو او شرائعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی مگرځولی وی تاسی امت یو

(متفق په يو دين) او مگر (بي بيل بيل كړئ) ځكه چه وازمويي تاسي په هغه كښي چه تاسي ته ئي دركړي دي (له مختلفو شرايعو چه مطيع او عاصي سره بيل كړي)

تفسير: يعنى چه كوم يو له تاسي څخه د الله تعالى پر مطلق مالكيته، محيط علم او بالغه حكمت يقين كوي او هر يو نوي حكم ئي حق او صواب گڼي او په رضاء او رغبت سره ئي قبلوي او د يوه وفادار بنده په شان د هر نوي حكم په مقابل كښي هم د اطاعت له پاره تيار ولاړ او غاړه ايښودونكي دي!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ط

پس وړاندي شئ تاسي يو تر بله نيكيو ته (او د فضائلو په اكتساب او له رذائلو څخه په اجتناب كښي تلوار كوي!)

تفسير: يعنى د شرايعو د اختلاف له ليدلو څخه په قيل او قال، جنگ او جنجال او كړو بحثونو كښي مه لويږئ! او وخت مه ضايع كوي! او د وصول الى الله د اراده كوونكو عملي ژوندون د تعقيب له پاره مندي ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښيگڼو (فائدو) په اخيستلو كښي چالاكي ښكاره كړئ! چه د آسماني شريعت له خوا تاسي ته دروړاندي كړي شوي دي.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ٧٨

(خاص) طرف د الله ته بيرته ورتله دي ستاسي د ټولو نو خبر به كړي تاسي (په قيامت كښي) په هغه (امر د دين) چه وئ تاسي چه په هغه كښي به مو اختلاف كاوه

تفسير: يعنى د انجام خيال وكړئ! او د حسناتو او د خيراتو په تحصيل كښي خپل تياري ښكاره كړئ! د دغو اختلافاتو او جگړو گرد (ټول) حقائق به د قيامت له ورتللو څخه وروسته درڅرگنديږي.

وَأَن أَحْكَمُ بَيْنَهُمْ بِمَا نَزَّلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَفْتِنُوا عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او (ته لیپولی نی مونبر او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه! په منع د دوی کنبی په هغه شی چه نازل کری (لیپولی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی او ویره کوه! (حُنا ساته) له دوی نه چه وا (نه) پوی (ونه گرغوی) تا له عُینی هغه شی خخه چه نازل کری (لیپولی) دی الله تاته (ای محمده!)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کنبی که غه هم توله دنیا سره لاس او گریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیخ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُ أَمَّا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وگرغیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کنبی) په سبب د عُینو گناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کنبی مومی لیکن لږ غه سزا دلته په دنیا کنبی هم مجرم ته ورکوله کیوی تر غو نورو لیدونکو ته هم له هغی عُنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

او بیشکه چه ډیر له خلقو خخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت خخه متمردين دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف عُنی ډیر مه خپه کیوی په دنیا کنبی تل فرمانبردار بندگان لږ وی.

﴿ وَمَا أَكْثَرَ النَّاسِ وَلَوْ حَصَصْتَهُ يُؤْمِنُونَ ﴾ (١٢ جزء د یوسف «١١» رکوع (١٠٣) آیت.)

أَفْهَمُوا الْجَاهِلِيَّةَ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمُ يُوقِنُونَ

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو څنګ کوی) او څوک ډیر ښه دی له الله څخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رنا (رنرا) له راتللو څخه وروسته د ظنونو او اهاواؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسعی تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړی!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ ؤ بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تړلی شی، ﴿وَأَنْ جَاهِلُوا النَّاسُ فَاجْتَنِبْهُمْ وَلَا تُكَلِّمُوا عَلَى اللَّهِ﴾ (١٠) جزء د أنفال (٨) رکوع (٦١) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو څخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «المتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی - هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿إِلَّا أَنْ تَقُولُوا مَعَهُمْ نَحْنُ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لوپړی له ګڼینو راشده ؤ خلیفگانو څخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او توضیق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګنل شی.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ط

(دوی یو تر بله) عُینی دوستان دی د عُینو نورو (حُککه چه تول سره په کفر کښی شریک دی او گرد (تول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی گوندونو (دلو) او په خپل منځ کښی بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کښی گرد (تول) سره دوستان او معاونان او ملگری دی او د «الکفرملة واحدة» مصداق تمثیلوی.

وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ ط

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی عُنی نو بیشکه چه دی له هم دوی عُنی دی (نو مؤمنان دی عُان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په دله کښی شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښی نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی گمان ؤ که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ربر (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زموږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کښی اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشا، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب دیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه شوک چه له یهودو او نصاریٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دښمنان وی. نو د هغه په کفر کښی هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښی عُینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښی کله چه د جنگ وضعیت بدل شو او د حرب قضاء ئی مکدره او خره پره ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلانی یهودی او فلانی نصرانی سره دوستی او ملگری تیا کوو، او که ضرورت پښی شو د هغو په دین کښی به هم داخلیدو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهٗ مِنْهُمْ﴾ ظاهری مدلول علانیه صادقیری پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی څرنگه چه د دوی په نسبت هم قوی خطر موجوده ده، چه دوی د کفارو له دیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متاثر کیږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شریک شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کیږی نو په دی اعتبار د ﴿فَأَنذَرْتَهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیږی شی لکه چه د (المراء مع من احب) حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په عثانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دینمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجی) پر خپل عثان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیږلو په انتظار کښی وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیږی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ ۗ

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (رنخ د نفاق) دی چه غغلی به په (دوستی د) دوی کښی وائی به دوی (په عذر کښی چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږی مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کښی د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو غککه په مندو مندو غمی او د کافرانو په غیږو کښی پناه نیسی تر خو د موهمی غلبی په وخت کښی د فتحی له ثمراتو غمی متمتع شی او د دوی په زعم کښی له هغو آفاتو او گردشونو غخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کښی مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښی له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی غخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پیښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجی) زمونږ په ښه او کار راغی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کښی زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو غواب وروسته له دی

ورکاوه کیوی.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنَّ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ
فَيُصِصِحُوا عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَدِيمِينَ ﴿۵۷﴾

نو نژدی ده چه الله به راتله وکری په بری (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړی بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځی دوی په هغه شی چه پت کری دی دوی په نفسونو خپلو کښی (له شک او دوستی د کفارو) پشیماننه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدی دی چه الله تعالی خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او څرگند بری عطا کری او مکى معظمی ته چه د گردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزی یا ماسوا له دی په خپل قدرت او حکم سره غه نور امور ور د مخه کری چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا گرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومی او دوی ته دا ورڅرگنده شی چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بی له دنیوی ذلت او رسوایی او اخروی دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتایج ورپیښ شی نو هلته به بی له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځی. (لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسی وشو د اسلام د عمومی فتحی او غلبی او د مکى معظمی د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او دیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشړل شول د منافقانو گردی (تولی) هیلې او امیدونه بریاد شول او د مسلمانانو په مخ کښی ښکاره دروغچنان ثابت شول هغه گرد (تول) کوبښونه چه د یهودانو په موالاتو کښی ئی کری وو. بیخی خراب او ابته شول. د دنیوی خسران او اخروی هلاکت طوقونه ئی په غاړو کښی ولویدل په وروستی آیت کښی هم دا مضمون بیانپری.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ
لَعَمْرُؤُا لَمِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۸﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

أَمْوَامِنَ يُرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وگرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وگرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی (الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویرپوی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وگرځی، لکه چه په ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ كُفْرًا إِنَّ لَهُ مِنْهُمُ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (دیر) لویه فتنه د نسی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مگر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او گرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسې گورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجیږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوړ تاوولو او سرزنش له

- پاره داسی وفاداران او سرجاروونکی مسلمانان منغ ته راوولی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د هیچا د ملامتی او طعن او تشنیع شخه هیخ پروا نه کوی.
- تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.
- ۱- بنی اسد (د طلیحه بن خویلد) قوم چه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.
- ۲- بنی مدلیج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشی د خوریی (فیروز الدیلیمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښی ووژلی شو.
- ۳- بنی حنیفه د (مسیلمة الکذاب) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کښی د وحشی بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشی او د (عبد الله بن زید الانصاری) په توری ووژلی شو او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی (٧) طائفی نوری هم مرتدی شوی.
- ۱- فزازه ۲- کینده ۳- غطفان ۴- بنو بکره- بنو یر بوع ۶- بنو سلیم ۷- د بنو تمیم ځینی سری. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښی د حق پر لاره ثابت قدم پاتی شی او په دی فکر کښی وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندگانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنی وافر برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

أَمَّا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی (خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونخ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونخ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی (په لمونخ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونخ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له مولاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریدلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملگری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کری. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکرو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿إِنَّمَا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ «رضینا بالله ویرسوله و بالمؤمنین اولیاء» د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رُكَّعُونَ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړه او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

- ۱- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿الَّذِينَ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.
- ۲- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ الآیة - ځانته جمله شی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٧﴾

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه دله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو غنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له گردی (تولی) دنیا سره د موالاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرماییل چه د مسلمانانو ظاهری بی سړی او بی سامانی او قلت ته مه گورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالیٰ او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی. په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عبادہ ابن صامت رضی الله تعالیٰ عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مگر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کرل رضی الله عنه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخَذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ
هُزُؤًا وَلِجِبَابٍ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارِ أَوْلِيَاءُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ لهغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو غنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف غنی ظاهر دی

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٤﴾

او وویږیئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له موالاتو غنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له موالاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښی هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیمو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښی د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هَاهُنَا وَإِلَّيَّآ ذَالِكُمْ يَا أَيُّهَا قَوْمِ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٥﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له دیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بی عقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښی د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاءو او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښی نشته بیا نو په آذان کښی د خدا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سری کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه په مدینی منوری کښی یوه نصرانی کله چه به په آذان کښی «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده - نو ویل به ئی. «قد حرق الکاذب» - په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څنی هر څه چه ؤ - ؤ به مگر په

واقع کنبی دا خیره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، څکه چه هم دا خبیث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شیوع له لیدلو څخه د حسد په اور کنبی سوځیده، اتفاقاً کومه جینی سره له اوږه د ده کورته په داسی وخت کنبی راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ویده ؤ د اور کوم بشرکی په ناپوهی سره د دی جینی له لاسه هلته ولویده چه د هغه له لگیدلو څخه هغه کور له ټولو وسیدنکو سره چه پکبې ویده وو سوځید. او په دی ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ مونږ ته دا رابنکاره کړه چه دروغجنان د دوزخ له اوږه پخوا په دنیا کنبی هم په اور کنبی سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو یوه بله واقعه په صحیحو روایتونو کنبی هم منقوله شوی ده چه د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له (حنین) څخه بیرته راته په لاره کنبی حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه آذان وکړ څو تنو وړوکو هلکانو چه په دوی کنبی ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ پر آذان باندی وخنډل او په تمسخر نی پیبی کولی رسول الله مبارک د هغوی د نیولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتیجه نی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه په زړه کنبی الله تعالیٰ د اسلام مینه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالیٰ په قدرت هغه توکی رشتیا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنِّي إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا
وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَإِنَّ أَكْثَرَكُمْ فَسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمد) چه ای اهل د کتابو! آیا عیب گنځ تاسی له مونږه (او کینه کوئ یعنی نه کوئ) مگر په دی سبب چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه لیږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه لیږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بیشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسیر: پر کوم کار چه طعن یا خندا کیږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی یا به همغه کار په خپله دا استهزاء وړ (لایق) وی یا به د کار کونکی حالت د استهزاء وړ (لایق) وی په پخوانی آیت کنبی دا ښوولی شوی ده چه په آذان کنبی داسی یو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفیف العقله بل څوک طعن یا استهزاء وکړی، په دی آیت کنبی د آذان کونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبیه ورکړی شوی ده، یعنی استهزاء کونکی سره له دی چه د کتاب او په شریعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی! او د انصاف له مخی دی راوښی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولی کوی؟ او په داسی یو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر تولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (تولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (تولو) انبیاء علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی وویای چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به غرنګه وی؟ او تر کومه غیاه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِمَّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةٌ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَادَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعِبَدَ الطَّاغُوتِ أُولَئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کرم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب گنئی) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه شوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او گرځولی ئی دی له غینو د دوی څخه بیزوګان او (له غینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندګی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د غای (چه دوزخ دی) او ډیر گمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه گناه ده او له دی له امله (وجبی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد گرځوئ نو راجعی چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکرم، چه په خپل شرارت او گندګی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوګان او بد غناوران گرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندګی غنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او گمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یی!

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٧١﴾

او کله چه راشی (دا منافقان) تاسی ته وائی دوی چه ایمان راوری دی مونبر
حال دا چه په تحقیق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او
دوی په تحقیق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس شخه) په کفر سره او الله بنه
عالم (بنه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پتول (به ئی له نفاقه)

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی چه په غیاب کښی به ئی پر
اسلامی مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی لیکن کله به ئی چه له نبی
کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل نو د نفاق له لاری شخه به ئی خپل
مغان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د یوی شیبی له مخی هم د دوی تعلق
له اسلامه سره نه ؤ. او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زبانی وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر
غورځاوه - نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذالله) الله تیر ایستی شی؟ که د
هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پتو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان
داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ایمان او یواځی د خولی په وینا سره حاصلولی شو نو
له دی ځنی پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکی له دی ځایه د
یهودو او نصارو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو چه د هغو له تنبیه شخه
وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لائق) گرځی، په
وروستینو آیتونو کښی هم د هم دی مضمون تتمیم او تکمیل دی.

وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ
السُّحْتِ لَيْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او ته به وینی ډیر له دغو (منافقانو) شخه چه مندی به وهی په گناه کښی
(چه حصول د حرامو یا دروغ ویل دی) او په ظلم کښی (چه زیادت دی په
معاصیو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی
هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسیر: غالباً له «اثم» شخه لازمی او له «عدوان» شخه متعدی گناه مراد ده. یعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په دیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری مندی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم ورورسپیری د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کبئی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کبئی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبُّنِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتِ لَإِنَّمَا كَانَوُا صَيِّغُونَ ﴿١٧﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا دیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالی کوم قوم تباہ کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کبئی دویسپیری او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شہواتو کبئی لگیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کرل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گنل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کره څکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کبئی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غیر د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مدهانت په سبب پخوانی قومونه تباہ شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم د قرآن او حدیث په دیرو نصوصو کبئی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کبئی او د هر سری په مقابل کبئی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کری او سترگی تری پتی نه کری

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ﴿١٨﴾

او وایی یهودیان لاس د الله بند کری شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کری ده)

تفسیر: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د بعثت په وخت کښی د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښی له سپین سترگی او گستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولی انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښی به ئی بی تکلفه داسی واهی او خوشی چتی (بیکاره) خبری کولی چه د هغو له آوریډلو څخه د هر چا ویښتان جگ (نیغ) دریدل کله به ئی ویل ﴿قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ بيشکه الله فقير دی او مونږ غنيان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولی څخه وتل ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدْعَى لِلَّهِ مَلَأُولًا﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوا ان الله فقير» څخه ئی مرادوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقير شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښی څه نه دی پاتی یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعنی فقير شوی خو نه دی، مگر په دی ورځو کښی بخیلی او کنسکی (کنجوسی) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شی د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښی الله تعالیٰ پر دی ملاعینو ذلت، نکبت، تنگسه، ضیقت، بدحالی ورائی او نور بلیات مسلط کړل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شی بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی په گستاخی او سپین سترگی شروع وکړه، ښائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاء اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو - نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښی انتشار مومی، ارضی فتوحات ئی په برخه کیږی او سماوی برکات پری نازلېږی او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسی ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرگردانه او در په در خاوری په سر گرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم هغه ﴿أَبْرَأَ اللَّهُ وَآجِنَاؤُهُ﴾ یو، چه پرون وو، مگر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښی چه مونږ ئی اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمی راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احمقان په دی نه پوهیږی چه د الله تعالیٰ خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهی دی که (معاذالله) د ده په خزانه کښی څه نه وی پاتی، یا ئی د مخلوقاتو له اعانت او تربیی څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئی په خپلو سترگو سره گورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهدا ښائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هولستاسی د گستاخیو او شرارتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترتنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا درباندی تنگیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

عَلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلِعُنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تمرلی دی وی (یا تمرلی شوی دی) لاسونه د هم دوی او لعنت کری شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غغولی (کشاده) دی روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنگه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د شیرا په دول (طریقه) پخوا ویل یا د دوی د واقعی احوالو شخه خبر ورکول دی لکه چه واقعی بخل او جبن (یا ذلت او مسکنه) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کری او د خیر لاسونه ئی بیخی بند کری و ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ داسی نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غغولی او جود ئی دیر او کرم ئی له حده تیر دی) چیری چه الله تعالی ته وجه» «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کری شوی دی نه بنائی چه سری تیروخی داسی توهم وکری چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسمانی اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالی ذات او وجود بیمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیخ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او مماثل ئی ما سوا له همغه شخه بل شی نشی کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له گمانه له قیاسه غنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته

دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول گرد (تول) عمرونه

په اول د وصف ستا کبشی یو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالیٰ گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وگنئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالیٰ ذات بی له «کم او کیف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وید (لائق) دی او زمونږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطی شخه بالکل وتلی او وراء الورا دی. ﴿لَیْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِیْمُ الْبَعِیْدُ﴾ (٢٥) جزء د الشوریٰ «١١» آیت (٢ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلی ده په هغی کبشی له دوو لاسونو شخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخیستی دی. یعنی نن ورخ د الله تعالیٰ د «مینی لاس» په (محمدی امت) باندی - او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرآئیلو باندی پرانیتلی دی - لکه چه په پخوانیو آیتونو کبشی اشاره، وشوه.

﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنگه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی نه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا ، او په څه او څومره صرف کره شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو وروڼه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرده پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنگسی د ژوند د تنگوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور ځنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غاړو) ډک کوی او د انتهایی سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی - لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواړو په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلْيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترگی او گستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاو تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی تینگار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج وړانی او خرابی به وی. ﴿يَزِيدَنَّ﴾ د ﴿لْيَزِيدَنَّ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ﴾ دی مقدم دی.

وَالْقَيْدَاتِيَّةُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منع د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اکر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿وَالْقَيْدَاتِيَّةُمُ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ و د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیري، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿۶۷﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعيه کوی (غفلی) دوی په حُکمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوبښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر شو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد غځنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابتیږي

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكُنَّا عَنْهُمْ سَيِّئَاتٍ ۚ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُغْضُوبِينَ ﴿۶۸﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی غځنی گناهونه د دوی او خامخا نویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم او قرآن عظیم ایمان راوړی او تقویٰ اختیار کړی، نو د توبی وړ نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وچی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایي. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم وروړاندی شی نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلی (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْفُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعميل سره یی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله علیه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د گردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شی چه قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پښو بینو او پخوا ویلو سره سم رالیدلی شوی دی گواکی د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی - نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكْفُوا﴾ الآية - نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له گردو (تولو) برکاتو ځنی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنگوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

وَوَدَّ اللَّهُ أَنَّهُمْ آتَمَتُوا عَوْنَهُمْ مِّنْ قَبْلِ يَوْمِ طُوًى لَّا يَمَسُّنَّ فِي يَوْمِ ذَلِكَ شَيْئًا سِوَىٰ مَا هَدَىٰ لَهُمْ طَرِيقًا مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَلَا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُو الْعَرْسِ عَلَىٰ آلِ يَسْرِينَ لَّا يَمَسُّنَّ فِي يَوْمِ ذَلِكَ شَيْئًا سِوَىٰ مَا هَدَىٰ لَهُمْ طَرِيقًا مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَلَا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُو الْعَرْسِ عَلَىٰ آلِ يَسْرِينَ لَّا يَمَسُّنَّ فِي يَوْمِ ذَلِكَ شَيْئًا سِوَىٰ مَا هَدَىٰ لَهُمْ طَرِيقًا مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَلَا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُو الْعَرْسِ عَلَىٰ آلِ يَسْرِينَ

ځیني له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی،)

تفسیر: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غیر ته لیبک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٦٧﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ
مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته تول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (تول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه بیسی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو گردو (تولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تمویل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿قُلْ لَأَعْلَمُ الْكَيْفَ اتَّخَذْتُمُ عَلَاقِمَ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ الآية - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالی تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی ځنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی گانه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شهبی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسې زحمت او کوشن، صبر او استقلال، جداو جهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښی دیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شی.

زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته د ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ﴾ په خطاب سره یواغی هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښی لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښی کامیاب نه ئی - او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوشینونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښی د رسالت د انجامولو په فریضه کښی دیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښی لږ څه هم کوتاهی وکړی.

عموماً دا په تجربی رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضی په اداء کولو کښی د څو وجوهو له امله (وجی) مقصر پاتی کیږی یا خو له ده سره د خپلی فریضی د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی - یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو - یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وی - یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجی) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښی د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثمر او منتج کیدلو ځنی مایوسی وی - د (۱) وجه ځواب په ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ﴾ تر ﴿مَا بَلَغَتْ رِسَالَتَهُ﴾ پوری - او د (۲) په ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (۳) په ﴿إِنَّ اللَّهَ لَذِي هَدًى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د گردی (تولی) ځمکی د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښی د بری لاره ومومی - باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښی دی، داسی قوم چه فقط کفر او انکار ته ئی خپلی ملاوی ترلی وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مایوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدایاتو او آسمانی اصولو سره سم گرد (تول) امت ته د هر وړوکی او لوی شی تبلیغ وفرمایه - او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقی ته لائقه، او د هر چا له استعداد سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطره وروښوده، او وئی رسوله - او د الله تعالیٰ حجت ئی پر بندگانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا دری میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښی چه هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ مجبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «علی رؤس الشهداء» اعلان وفرمایه چه ای الله! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ اسْتَمِعُوا لِمَا نَزَّلْنَا مِنَ الرِّسَالَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَمَا

أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

ووايه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو، نه ییغ تاسی پر هیڅ شی (له حقه

دینه) تر هغه پوری چه قائم کریئ تاسی (ودروئ به عمل سره گورد (تول)
احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کری شوی دی
تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د گوردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ٦ جزء د
المائدة په (٣٨) آیت ٧ رکوع کبی د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّمَّا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا أَفَلَا
تَأْسَى عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی شخه هغه شی چه نازل
کری (لیولی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته)
سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وجی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان
سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقُونَ وَالنَّاصِرِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه
یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی)
هر شوک چه ایمان راوړی په الله او په ورغ آخره (چه ورغ د قیامت ده د
زړه په صدق سره) او عمل وکری نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر
دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاری یا صابی یا نور دی (دلته

تمثیلاً د شو مذاهبو ذکر کری شوی دی) هیڅ یو سری د دی نومونو یا نسلونو یا رنگونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدائ د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کری که دوی کره او سره ووتل - نو بی خوفه او خطرته بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالی تر قهر او غضب لاندی وگنی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د تولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایتته داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سری تر هغه پوری چه پر الله تعالی (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، گردو (تولو) احکامو او قوانینو په تولو رسولانو او انبیاء (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وری او نیکی اختیار نه کری آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالی رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا گرد (تول) شیان داخل دی. فرض کری! یو سری د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دئ د نبوت په دعوی کښی دروغجن گنی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالی د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کری دی ﴿وَأَنذَرْتَهُمْ لَآئِلَآئِنَا﴾ ۷ جزء د الانعام (۳۳) آیت (۴) رکوع. آیا د الله تعالی ﴿وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ گنلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی. زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صائبین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او دیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه مونږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کرو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینگه کرو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاء د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیکلونه (تصویرونه) جوړول - او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان کول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل کښی د «صابئینو» جماعت و- چه د هغه دیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت کښی (د نمرود) قوم صابئ المعقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال کښی د الله تعالیٰ خلیل د فداکاری - او ایثار اظهار وکړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده تینګه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ - یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رُسُلًا كَلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا
وَفَرِيقًا يَّقْتُلُونَ ﴿٥٦﴾

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرائیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او وربیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی څښی رسولان (لکه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګڼل او څښی رسولان (لکه یحییٰ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی کښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څښتن (خاوند) جل و علا شانه رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوا إِلَّا لَكُونَفِتْنَةً فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَبُرَ مِمَّنْهُمْ

وَاللَّهُ بِصِدْقِكُمْ عَلِيمٌ ﴿٤١﴾

او گومان کړی ؤ دغو (بنی اسرائیلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاؤ په دغه تکذیب او قتل کښی) پس رانده شول (د حق لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندي بیا (دوهم ځلی) رانده او کانه شول (د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی ځنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (بی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالی سره ئی بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان ئی دروغجنان کړل، او ځینی ئی ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الآخر» اندازه ئی له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظلمو او یاغیانه جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بی غمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاؤ گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالی له دلائلو او کلام څخه بیخی رانده او کانه شول، او داسی کارونه ئی وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام ئی قتل او ځینی ئی بندیان کړل آخر الله تعالی پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو باچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه ئی د (بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلقو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالی هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی رانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام په قتل ئی جرائم وکړ او د حضرت عیسیٰ علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بِصِدْقِكُمْ عَلِيمٌ﴾ الآیة - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو څیزونو چه کوی ئی دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالی له غضب او قهر څخه بی پروا او رانده شوی دی، لیکن الله تعالی د دوی ټول حرکات درگرده (ټول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ بَنِي إِسْرَائِيلَ

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْحَيَاةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَبِاللَّظِيمِينَ ٥٠

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه كسان چه وائی دوی (له دیره جهله) چه بیشكه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوی تاسی د (یواخی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشكه شان دا دی هر چا چه شریک و نیو له الله سره (په عبادت کبئی بل شی) نو په تحقيق حرام کړی دی الله په دغه (مشرك) باندي جنت او عیای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی عیایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه عیایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو ځنی مخالف د مسیح علیه السلام د بیبی مریمی له زوی ځنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» گنل کړی وری خبری دی په حقیقت کبئی گرد (تول) زور او قوت یواخی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کبئی لگوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالیٰ په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل ربوبیت بندگی باندي ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او وړانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کبئی د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ- بیا هم دا پانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه كسان چه وائی دوی چه بیشكه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالیٰ عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کبئی یوه برخه د الله شوه - بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عيسويانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجيبو تاو کرو او پيچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم شوک نه پوهيږي، نو هغه يو ماوراءالعقل حقيقت بولي. رښتياده. «لن يصلح العطار ما افسده الدهر»

د بدبختو شری جوړه وی له وړيو تکو تورو

نه سپينيږي د زمزمو او کوثر و په اوبو هم

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَدَّبُّهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٥٠ أَفَلَا تَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٥١

حال دا چه نشته (بل) هيڅ لائق د عبادت مگر (خو شته) معبود يو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحيد ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وږه رسيږي هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتي) شوی دی له دوی غنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدايانو له دی ويلو) او (نه) غواړی بښنه له ده شخه (له دی بدی وينا يعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کونکی (د خطياتو) ډير مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: دا د هغه «غفور رحيم» شان دی چه داسی ياغی او گستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرميږي، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په يوه شيبه (ساعت) کښی د ده د گرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأِنَّهُ صِدِّيقَةٌ تَكَانِيًا كَلِمَ
الطَّعَامِ أَنْظُرْ كَيْفَ بُيِّنَ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنِّي يُؤْفَكُونَ ٥١

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مری ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور دیر) رسولان او مور د ده صدیقه (دیره رښتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوره به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنګه به خدای شی؟) وګوره څرنګه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وګوره (دوی ته) چه څرنګه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای ګرځول ستاسی سفاقت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کښی نبوت نه دی راغلی - او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نَحْنُ الْبَاهِلُونَ مِنْ قِبَلِ الْعَرَبِ ﴾ (١٣) جزء د یوسف د

سورت ١٠٩ آیت ١٢ رکوع) بتول حضرت بیبی مریم رضی الله تعالی عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خورلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غاښو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خورو ته وګورئ کله چه ګیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه شیانو ته ضرورت پېښیږی؟ بیا له خورلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د خورلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خورلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی وواپیئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، نو دی څرنګه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خورل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خورل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه ګردی (تولی) پرښتی به خدای وګرځی (معاذ الله).

قُلْ اتَّعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥٧﴾

وواپه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شى چه مالک نه دى دپاره ستاسى د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دى دى بنه اوريدونكى (د گردو (تولو) احوالو) بنه عالم (په پتو احوالو)

تفسير: يعنى كله چه مسيح عليه السلام ته نى خدای ووايه نو لازم دى چه معبود هم ورته ووانى مگر معبود گرځيدل يوازی د هغه له ذات سره مختص دى چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختيار لرونكى وى، ځكه چه عبادت د انتهائى تذلل نوم، او انتهائى تذلل د هغه ذات په مقابل كېنى اختيار كولى شى چه د انتهائى عزت او غلبى لرونكى وى په هر آن كېنى د گردو (تولو) خبرو اوريدونكى او د تولو پر احوالو پوهيدونكى وى، په دى سره د تثليث د شرکيى عقيدى او د گردو (تولو) مشرکينو د نورو باطله عقائدو ترديد هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ٤٤

ووايه (اى محمده!) چه اى اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دين خپل كېنى په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چتى (بيكاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له ديره جهله) په تحقيق گمراه شوى دى په خوا (له دى نه) او گمراهان كرى دى دوى دير(خلق) او گمراه شوى دى دوى له سمى صافى لارى.

تفسير: د عقيدى تجاوز او مبالغه دا ده چه يو بشرى مولود خدای وگرځوى. او په عمل كېنى مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانيه» وائى ﴿وَرَبَّائِيَّةً لَمَّا نَسُوا مَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (٢٧ جزء د الحديد ٢٧ آيت ٤ ركوع) د يهودانو له هغو قبائحو څخه چه بيان كړل شول ظاهريرى چه په دنياپرستى كېنى د دويدلو له سبه د دوى په نزد كېنى د دين او ديندارانو هېڅ څه عظمت او وقعت نه ؤ. تر دى چه د انبياؤ عليهم السلام اهانت او قتل او نور د دوى خاص شعائر وو پر خلاف د دوى نصرانيانو د انبياؤ عليهم السلام په تعظيم كېنى دومره غلو وكړه ، چه له دوى ځنى ځينو ته نى د الله زوى هم وويل - او دنيا نى پريښوده او «رهبانيت» نى اختيار كړ ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ الآية - او مه کوئ تاسى متابعت د چتى (بيكاره) خواهشونو د قوم) يعنى په اصلى «انجيل» او نورو حقو آسمانى كتابونو كېنى د دى شركى عقيدى هيجيرى څه اثر او پته

نه وه لگيدلی، وروسته بيا د «يونانی بت پرستانو په تقليد هغه د (پولوس) له خوا ايجاد شوه -
چه پر همنی غلطی لاری نور گرد (تول) سره رهي (روان) او تينگ پاتی شول» له داسی پانده
تقليد څخه د نجات هیله (اميد) او توقع لرل، هيڅ يو عاقل لره نه ده په کار.

لَعْنَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه
په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسی زوی د مریمې، دا(لعنت پر دوی) په
سبب د دی و چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل
به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په گردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن
د بنی اسرائیلو پر کافرانو څنگه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر
شول - چه نه مجرم په هیڅ ډول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته گرځیده او نه غیر
مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه گرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو
له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او
ملگری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکدر، او
خفکان اظهار هم نه کیده - نو دلته الله تعالی د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر
دوی لعنت ووايه همغسی چه په گناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز
کړی و نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیاءو په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده
ډول (طریقه) سره تباه کونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی ځنی ډیر
افراد ظاهراً او باطناً د بیزوگانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی
مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی ځنی ډیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو ځنی
مخ آړولی دی چه د الله تعالی گرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیاءو
علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکې معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانہ او خپلوی
ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان
دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الهی وحی باندی واقعی
اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه
گرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل ډول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره -
اتحاد، ارتباط (گډون او تړون) وکړی - دا بی حسی او بدذوقی - او له الله پرستانو څخه تهنیدل

- او له بت پرستانو سره دوستی کول، د هغه لعنت او ترنتی اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښی ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د گمراهانو له ړندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ؤ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلي، او توبه وباسی - او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښی ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ؤ تر نن پوری موجود دی - له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل مسموخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه گرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وگرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُتْكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا يتناهون» دوه معنی کیدی شی (١) نه ستانه (واپس) کیدل «کما فی روح المعانی» (٢) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کما هو المشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښی منتشره او خوره شی او په هغوی کښی کوم یو منع کوونکی او ستونونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٩﴾ تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَكَّنُ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد ؤ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو ځنی مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنگ کړی وه .

لَيْسَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُمْ أَنفُسَهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خِلْدُونَ ﴿٥٧﴾

(بیا قسم دی چه) خامخا بد و هغه شی چه پخوا لیبرلی و دوی ته عخانو د دوی (چه هغه شی موجب و) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښی دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرگه ئی آخرت ته لیبری داسی ده چه دوی د الهی غضب او د ابدی عذاب مستحق گرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا آلِيَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوری وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسی) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبي» څخه ځینی مفسرین حضرت موسی علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسی علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوری وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٥٨﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلی په وخت کښی له کفارو سره دوستی کوی، او د کفارو حمایت او وکالت کوی.
اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ
أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي ذَلِكَ يَأْتِي
مِنْهُمْ قَسِيصِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٧﴾

خامخا مومی به ته ډیر سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنی) له
هغه کسانو سره چه مؤمنان دی یهودیان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دی.
او خامخا مومی به ته ډیر نژدی له گردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د
دوستی. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی هغه کسان چه وائی بیشکه مونږ
نصاری یو، دا (دوستی) په سبب د دی ده چه بیشکه عینی له دوی رښتین
عالمان او زاهدان پوهان دی او بیشکه چه دوی نه کوی تکبر او لویي (له
منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَأَىٰ أَعْيُنُهُمْ
 تَفِيضُ مِنَ الدَّمِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
 فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۴۷﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
 الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿۴۸﴾
 فَاتَّابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدِينَ
 فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۴۹﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
 بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۵۰﴾

او کله چه واورى دوى هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (راليرلى) شوى دى طرف د رسول ته (نو) ويني به ته سترگى د دوى چه بهيرى (تويوى) له اوبنکو له جهته د دى چه وپيژانده دوى له حقو (خبرو د الله) وائى دوى اى ربه زمونږه ايمان راورى دى مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو وليکه مونږه له شاهدانو (منونکو) او څه باعث دى پر مونږ چه نه به راوړو ايمان په الله او په هغه چه راغلى دى مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دى) حال دا چه طمع (هيله (اميد) لرو د دى چه داخل به کړى مونږ رب زمونږ سره له قوم صالحانو (چه محمدى امت دى په جنت کښى) پس بدل ورکړ دوى ته الله په سبب د هغه چه ويلي دوى جنتونه چه بهيرى له لاندې (د ونو او مانپو) د دوى ويالى چه تل به وى دوى په هغو کښى او دا (جنت) جزاء د محسانو (نيکى کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوى دى او نسبت د دروغ نى کړى آيتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحيم (ملگرى د دوزخ) دى.

تفسیر: په دى آيتونو کښى دا ښوولى شوى دى چه د يهودانو دوستى له مشرکينو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملې څخه چه نبى کریم صلى الله عليه وسلم ورسره زياته سابقه درلوده (لرله) يهودانو او مشرکينو دواړو قومونو په ترتيب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دپرو سپکو او ناورو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه اخیسته په داسی حال کښی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیوه (گټه) ئی پری وروغړوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کښی به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنده ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته گاته. بالمقابل سره له دی چه نصاری هم په کفر کښی مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسی سترگی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کښی د حق منلو استعداد له دی دواړو فرقو ځنی زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینی ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا ؤ چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختگ د دوی په منځ کښی نظر نورو اقوامو ته دیر ؤ او د دوی له طریقی سره سم تارکالدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکښی زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کښی چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لارمی نتیجی هم داسی وی چه په دوی کښی د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حبالدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حبالدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینی له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کښی د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کښی د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیری له لاسه پکو (تنگه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کښی وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوی وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنی ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدی ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالی عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدی بی په صاف ډول (طریقه) ور بیان کړی په (نجاشی) ئی دیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخی رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنده ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرگه (چه پر اويا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشملة وه) د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اقدس خدمت ته وليپله كله چه دا جرگه مدينى منورى ته ورسیده او د قرآن كريم له اوريدلو څخه خوندوره شوه نو د الهى كلام له اوريدلو څخه دوى ته زيات رقت پيدا شو او په ژړا شول او په داسى حالت كښى چه د دوى له سترگو اوبښكى بهيدى پر ژبو ئى د «رينا آمنة» كلمات جارى وو.

په دى آيتونو كښى د همغى جرگى حال بيان شوى دى خو هيڅ خبر نه دى وركرى شوى چه تل به د عيسائيانو او يهودانو او مشركانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمينو سره تر قيامته پورى هم داسى پاتى كيږى، نن ورځ په هغو كسانو كښى چه عيسائيان بلل كيږى قسيسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه كسان له سره نشته او بيخى داسى سرى نه دى پاتى چه د الله تعالى د كلام له اوريدلو څخه دوى ته رقت پيدا، او له سترگو ځنى ئى اوبښكى وبهيري كله چه د هغه ﴿أَقْرَبَهُمْ صَوْدًا﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ مَّقْتَبِينَ﴾ كښى بيان فرمايل شوى دى نو معلول يعنى «قرب المودة» به ولى موجود وى؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوى عصر د عيسائيانو، يهودانو او مشركانو په باره كښى بيان شوى دى، هغه هر كله او هر چيرى او په هره اندازه سره چه موجود شى د هغو په نسبت دى له اسلام او مسلمينو سره د دوى عداوت او محبت هم قياس كرى شى!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿۸۵﴾ وَكُلُوا مِمَّا
رَزَقَكُمْ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿۸۶﴾

ای هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) مه حراموئ تاسى پاك لذيد له هغو شيانو نه چه حلال كرى دى الله له پاره ستاسى او مه كوئ تيرى تاسى (له حدودو د الله) بيشكه چه الله نه خوښوى تيريدونكى له حدودو. او خوړوئ تاسى له هغه څيزه چه رزق (روزى) دركرى ده تاسى ته الله (چه) حلاله پاكيزه (ده) او وويريرى له الله څخه هغه (الله) چى تاسى پرى ايمان لرونكى يئ!

تفسیر: د دى سورت په شروع كښى د«عهدونو د ايفاء» له تاكيد نه وروسته د حلالو او حرامو بيان شروع شوى ؤ، په همغه ضمن كښى د خاصو مناسباتو له امله (وجى) (چه مونږ د هغو ذكر ځاى په ځاى كرى دى) د نورو گتورو مضامينو سلسله شروع شوى ده، «الشع بالشع يذکر - خبره له خبرى ځنى پيدا كيږى» اوس نور تول استطاردى مضامين ئى تمام كړل، د دى سپارى د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږي او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته ښائی د دیانت ویا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی الجمله محمود گانه (کنترل) شی، نو ځکه ﴿ذَلِكَ يَأْتِيَنَّكُمْ قِسْيِينَ وَرُهَبَانًا﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنګه چه دا ډول (طریقه) مجرد او ترک دنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د دارینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالی له حلالو او طیبو نعمتونو ځنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی - مګر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقوی اختیار کړی او له الله جل جلاله وپیریږی.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل - یا د لذاتو او طبیاتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل - تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لګیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی. الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د دویدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طبیاتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقوی سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله ځنی وپیریږی او له ممنوعاتو ځنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کبخی د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوری) په توگه (طور) سره بلکه د احتیاط په ډول (طریقه) ښه دی. که کوم سری نسی په کوم وخت کبخی سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقوی کبخی شامل دی. «لا یبلغ العبد ان یكون من المتقین حتی یدع مالاباس به حنواً ممابه باس. الترمذی» الحاصل د اعتداً ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طبیاتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کبخی د پرمختگونو ورونه پرانیټلی دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کبخی.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کبخی څه کفار نهشته، لکه چه په «منعقد یمین» کبخی واجبه ده. «لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کبخی پخوا لیکلی شوی دی، څرنکه چه پاس د طبیاتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تَطْعَمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كَسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا
أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۹﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفار (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو)

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاری دی (د مرئی) نو هر شوک چه ونه مومی (له دغو درو واپرو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کریئ تاسی (او بیا ئی مات کریئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کرل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاريئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوړی چه هغه یو له دغو څلورو واپرو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلانه کوی او مروی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نگلی - کتغ) څکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنیٰ ئی یو وخته سپوره دودی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پته شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوگ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راویلی او لمونځ پری وشي).
(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واپرو کښی سری مخیر دی چه هر یو کوی).

(۴): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسې دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿فَمَنْ لَمْ یَجِدْ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿وَاحْفَظُوا أیمانکم﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکریئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکر نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کری او کفارته دی ورکری!) او که له کومه سببه ئی مات کری نو کفارت دی ادا کری، دا گرد (تول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿کَذَٰلِکَ یَتِینُ اللّٰهُ لَکُمْ﴾ الایة - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کرل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاريئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طبیاتو څڼی مخ واپراوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکره، او که چا په غلظه سره په خپل ځان «طیبات» حرام کرل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقه ئی هم راښودلی ده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْكَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشی (د فال، دا خلور واره تول) پلیت دی له کار د شیطان شخه دی نو عُحان وساتع تاسی له دی شخه له پاره د دی چه نجات ومومع تاسی (په دی عُحان ساتلو سره)

تفسیر: د «انصاب» او د «ازلام» تفسیر په (۶) جزء د (المائدة) د سورت په (۳) آیت په اوله رکوع کبئی د ﴿وَأَذِمْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ وَالْأَزْكَامُ﴾ په ذیل کبئی تیر شو، له دی آیت شخه پخوا هم عُحینی آیتونه د شرب الخمر (شراب غخلو) په نسبت نازل شوی وو اول دا آیت نازل شوی و ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ هُمَا رِجْسٌ مِّمَّا رَزَقَنَا اللَّهُ وَأِنَّهُمَا كَبِيرٌ مِّنْ لِّقَابِهِمَا﴾ (۲) جزء د البقرة (۲۱۹) آیت (۲۷) رکوع اگر که په دغه آیت کبئی هم د خمر د تحریم په لوری صریحه اشاره شته - مگر خرنکه چه په هغه کبئی په صاف طور سره د خمر د پریشودلو حکم نه و. نو عُحکه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د هغه له اوریدلو شخه وروسته وویل «اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَايَانَا شَافِيَا» وروسته له دی نه بل آیت راغی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَى﴾ الآية - (۵) جزء د النساء (۴۳) آیت (۷) رکوع، په دی کبئی هم د خمر د تحریم تصریح نه وه، اگر که د نشی په حالت کبئی له لمانعهُ عُحینی ممانعت شوی دی او دغه قرینه وه په دی خبری باندی چه غالباً دا شی عنقریب بیخی حرام کیدونکی دی. مگر غنکه چه په عربو کبئی د شرابو د غخلو رواج دیر زیات و، او له هغو شخه دفعتاً عُحان رُغورل (بیج کول) د مخاطبینو په لحاظ سهل او آسان نه و نو عُحکه په نهایت حکیمانه دول (طریقه) سره نی متدرجاً رومی د شرابو نفرت په زرونو کبئی وروچاوه او بیا ورو ورو د تحریم له حکم سره نی مانوس کرل. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی دوهم آیت له اوریدلو شخه بیا هغه الفاظ تکرار کرل چه «اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَايَانَا شَافِيَا» خو د (المائدة) دا آیتونه چه مونږ نی په تلاوت سره اوس مشرف یو له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ﴾ شخه تر ﴿قَوْلِ اللَّهِ تَمُوتُونَ﴾ پوری نازل شول چه د بت پرستی په شان په دی کبئی په دیر صاف او بشکاره دول (طریقه) سره له دی ناولی او مردار شی شخه د اجتناب کولو هدایت راکری شوی دی. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د ﴿قَوْلِ اللَّهِ تَمُوتُونَ﴾ له اوریدلو شخه وروسته په زوره ناری کری «انتهینا انتهینا یا ربنا» او خلقو د شرابو چاتی گانی ماتی کری، او شرابخانی له شرابو شخه تشی شوی. د مدینی منوری په کوخو کبئی لکه د باران اوبه شراب وبهیدل، تولو عربو دغه ناولی او مردار شراب پریشودل، او د ربانی معرفت، او د نبوی اطاعت او محبت له ظهورو شرابو شخه مخمور شول، او د دی ام الخبائث په مقابل کبئی د محمد صلی الله علیه وسلم

جهاد داسی کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښی نشی پیدا کیدی. د الله تعالیٰ دی قدرت ته وگورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له دیرو پیرو را په دی خوا منع کړی شوی دی، نن ورځ له گردو (تولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی وړانی او ضرر محسوس کړی دی او د شرابو په تقلیل او امحا، کښی زیار (محنت) او کوښښ کوی - فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالنَّبِيرِ وَيَصِدِّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ^(۹۱)

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواړی شیطان چه واچوی په منع ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو) د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او وپرو تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یی تاسی منع کیدونکی (اوبستونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واورئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لار شی نو ډیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنگونه او جگری سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په ځینو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنگ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په وړلو او بایللو کښی سختی جگری، منازعی او فسادونه پیښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه بیخی غافلپږی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وگورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بیج کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بیج د کړی)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

- (۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
 (۳): پلټت ئی وبلل.
 (۴): د شیطان عمل ئی وباله.
 (۵): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
 (۶): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
 (۷): دا چه د بغض، عداوت او کینې موجب دی.
 (۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد غځه گرځوونکی دی.
 (۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
 (۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو غځه واوړئ!

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُ الْغَيْبُ
 عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْغَةُ الْبَيِّنَةُ ﴿۹۱﴾

او ومنع تاسی (حکم د) الله او ومنع تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وگرځیدلی تاسی له احکامو د دوی) نو پوه شی چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د پوه شی گمتی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ او د الهی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِبُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
 وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۲﴾

نشسته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ گناه په هغه شی کښی چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتی او تینگ وی په ایمان کښی او کوی ښه (عملونه) بیا ځان تینگ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی گرد (تول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کښی راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په هغه حالت کښی مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینی اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کښی شریک شوی وو او په هغه حالت کښی په شهادت ورسیدل چه په معده کښی ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شی په خوړلو کښی د اباحت په وخت کښی هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کښی په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کښی ئی پرله پسې ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کښی ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کښی د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شی. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی (وفی حدیث جبریل: الاحسان ان تعبد الله کانک تراه) نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کښی ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کښی شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانونو او توهमतو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شی له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کښی نه ؤ حرام مگر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجی دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سری په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کښی ترقی وکړی په هغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصویره معمور او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کښی د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښی کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښی د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښی دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو.)

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښی چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنگه وی؟» د دی پوښتنی په ځواب کښی دا آیت نازل شو ﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ

إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالْأَشْيَاءِ كَرِيمٌ تَجِيءُ ﴾ (۲ جزء البقرة (۱۴۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور

کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلی دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، ډیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښی وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د

«تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿ قَدْ نَزَّلْنَا نَقْلًا وَجَوَّادًا فِي السَّمَاءِ فَلْتَرْدِيكُ يَا قَوْمِ رَبُّكُمْ ﴾

چه د سيقول په شروع (د البقرة ۱۴۴ آیت ۱۷ رکوع) کښی تیر شو،

خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د «تحویل القبلی» حکم به کله نازلیری؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو ځنی پت پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سری د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو گردو (تولو) لمونځ کونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واپړول، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د

محفوظ بالقرائن توب (په قرائنو کښی د پتوالی) له سببه قطعی گنلی کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د «تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، ګواکی د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الهی له مرضی څخه فی الجمله مطلع کړی ؤ. نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښی د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿ وَإِذْ هُمَا الْكَبِيرُونَ لَفِيهِمَا ﴾ او نورو کښی شته والله سبحانه وتعالى اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَلْبِسُوا كُمُ اللَّهُ شَيْءٌ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَن أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ قَلَةً عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا از موی تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته) نیزی ستاسی (چه غت دی. دغه از میښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره (معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریری له ده په غیب سره (بی له لیدلو او بیل ئی کړی د ضعیف الايمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک

تفسیر: په رومبنی رکوع کښی ئی له «تحريم الطيبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او پکښی د ځینو شيانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طريقه) سره حرام دی په دی رکوع کښی د ځینو هغه شيانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطيعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه ویریری او د هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهی سزا له امله (وجبی) ویریری؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (۶۵) آیت (۸) رکوع کښی) تیره شوی ده چه حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو، مگر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز وکړ، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طريقه) سره حق تعالیٰ له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی ښکار ونه کړی (د حدیبی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مگر د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «لِیَعْلَمَ اللَّهُ» له لفظ څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالی له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (۱۴۳) آیت (۱۷) رکوع د ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ
حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ
مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكُمْ صِيَامًا لَّيْذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو نَبَأٍ ﴿۱۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوری دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنی تاسی
بنکار حال دا چه تاسی محرمان اوسع او هر هغه چه ووزنی دا (بنکار) له
تاسی شخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (پی) دی
له چارپایانو شخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف)
له تاسی (مسلمانانو) غنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول
(طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفاره ده طعام د (خو تنو)
مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وشکی
سختی د عمل خپل عفوہ کری ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او
هر هغه چه بیرته وگرځیده (بنکار کولو ته په احرام کبئی) نو بدل به واخلی
الله له ده شخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) خبیستن
(خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنی ای مؤمنانو! بنکار کله چه تاسی په احرام کبئی اوسع! یعنی هر هغه
حیوان چه له تاسی شخه ترهیدونکی وی غوښه نی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غت
کارغه، لرم، مورک او خوړونکی شی چه د دی پنځو وارو قتل په احرام کبئی هم روا دی. او په
یو روایت کبئی د لرم په غای مار، او د سپی په غای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی،
ورپی، کنی، شمشتی او میبری دی، زمونږ د حنفيانو په مذهب عفوہ دی «احمدی» د دی په
متعلق غینی احکام په (۶) جزء د المائدة په (۱۱) آیت (۱۱) رکوع کبئی هم تیر شوی دی.
﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا﴾ او هر هغه چه ووزنی دا بنکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

شخه دا مطلب دی چه خهل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د «متعمد» حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِبْهُ اللَّهُ مِنْهُ ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئی ښکار وکر نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هوا الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفيانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونيوه شو نو خوشی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کری. او له هغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوبښ او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کری او په خپله دی له هغه شخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقه الفطر په اندازه تقسیم کری! یا پر څومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ كُنْتَ ﴾ عفوہ کری ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا رومی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کری وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد گانه - نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کری شوی دی؟ ﴿ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو شخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی شخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مگر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَالسِّيَارَةُ وَحُرْمٌ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٧﴾

حلال کری شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کری شوی دی په تاسی ښکار د وچی څو چه اوسئ تاسی محرمان او وویریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کرل شی (په جمع به وروستی شی) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجبی) روا کری دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کری چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گرددو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاؤ کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کری شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ

گرځولی ده الله کعبه چه کوته ده د بزرگی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرگه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری - لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو موقعو کښی له گرددو (تولو) اسلامی ملکونو غځی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیشماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه غای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکبانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی توپول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ- یوه سری د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکھو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو غایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له ټولو غځی لویه خبره دا ده چه په الهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی غایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په ټول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبی شریفی ته ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ ویلی شو، څکه چه کعبه شریفه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) انسانانو په حق کښی د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکز نه نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَامُ اللَّيْلِ﴾ مطلب دا دی چه د کعبی شریفی مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانی ته خاتمه ورکری نو له گردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکی د جوړولو په وخت کښی له گردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی و، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية . د بخاری رحمة الله علیه په حدیث کښی دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کری دی) د کعبی د عمارت یوه یوه ډبره (کنه) به ونرویی اما تر څو پوری چه الله تعالی د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبی شریفی د انهدام په مقصد کښی نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیدی. د «اصحاب فیل» له قصی هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښی څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لویدلی دی یا کومه پلمه (تدبیر) یی جوړه کری ده یا ئی پس له دی نه جوړه کری دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالی د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پوری هیچا په دغه ابلیسی مقصد کښی بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبی شریفی د عمارت په نړولو کښی د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د وړانی حکم رارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهی مانیو په حفاظت کښی په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مگر که دی په خپله خپل شاهی قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وړان یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمة الله علیه د ﴿جَعَلَ اللهُ الْكعبةَ اَیْتًا﴾ الحَرَامِ قِيَامُ اللَّيْلِ الآية - په باب کښی د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَامًا لِلَّيْلِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کری ده چه مونږ پاس ولیکل (نښه علیه شیخنا المترجم قس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښی د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبی شریفی د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبی شریفی» او د «احرام» په مناسبت د «شهر الحرام» او (هدی) او (قلائد) ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښی ئی د ﴿عَرِّضَ الصَّيْدَ وَانْتَهَرَهُ﴾ سره ﴿لَا تَجْلُوا شَعْرًا لِرِءَاسِهِ وَلَا لِحْيَتَهُ وَلَا اَنْفَهُ وَلَا اَنْفَالَهُ﴾ ملحق فرمایلی و. والله اعلم.

ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۹۵﴾

دا (تیر بیان) دپاره د دی دی چه پوه شیع تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی بانندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (دیره) لویه پیشگوښی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۹۶﴾

پوه شیع تاسی چه بیشکه الله ډیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکری شوی دی که له هغو ځنی عمداً مخالفت وکړئ! نو ویوهیوئ! چه د الله تعالی عذاب ډیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درځنی وشی نو په کفارو او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۹۷﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پتوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوة والسلام د الله تعالی د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او د حق تعالی حجت په گردو (تولو) بندگانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کبئی و کرئ! الله تعالى ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کبئی به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کبئی ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَفْذَحُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) نه برابرېږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویرېږی تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومئ.

تفسیر: په پخوانی رکوع کبئی ئی فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو غنی په اعتدال سره متمتع شی! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئی بیان وفرمایه په دغه سلسله کبئی د محرم ښکار هم وگنئ! د محرم په مناسبت د څو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابرېږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کبئی او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کبئی نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کبئی جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کری! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه گوری! اگر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءٍ إِن تَبَدَّلَ لَكُمْ سَوْدٌ مَّا إِن تَسْأَلُوا عَهَا جِنَّ يَنزِلُ الْقُرْآنُ تَبَدَّلَ لَكُمْ عَقَابُ اللَّهِ عَلَيْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٥١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کر شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کری تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکرئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښی چه نازل کاوه شی قرآن (یعنی وحی راځی نو) ښکاره به کړی شی تاسی ته عفوہ کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوعگانو حاصل په دینی احکامو کښی له مبالغی او تساهل ځنی امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالی له خوا تاسی ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښی)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښی تنبیه فرمایي چه هغو شیانو په متعلق فضول، چتی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوی،! چه په هغو کښی شارع تصریحاً څه شی نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښی د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالی په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی څخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښی توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښی عامل آزاد دی، اوس که د داسی شیانو په نسبت خامخا څیرنه (کتنه) او پلتنه (تحقیق) وشی او د مباحثی او سوال او ځواب ورونه پرانیستل شی په دغسی حال کښی چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریح باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښی ځنی داسی احکام هم نازل شی چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسی ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسی په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیم کښی په مشکلاتو اخته شی! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښی چه ډیری پوښتنی او څیرنی (تحقیق) وشی او خامخا شقوق او احتمالات پکښی ولتول شی نو په هغه کښی تشدید او سختی لا زیاتپړی. ځکه چه له داسی پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه گواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق گرځوی چه د الله تعالی له لوری په هغه حکم کښی څه تشدید وشی او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالی امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د «ذبح البقره» په قصه کښی هم داسی وشو. په حدیث کښی دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالی پر تاسی حج فرض کړی دی» یوه سری پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» وی فرمایل «که ماویلی وی (هو!) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسی د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښی چه زه تاسی آزاد پریرېدم تاسی هم له ما ځنی پوښتنی مه کوئ» په یوه حدیث کښی

ئی فرمایلی «په مسلمانانو کښی هغه سری لوی مجرم دی چه د ده په پوښتنی داسی یو شی حرام شوی وی چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آیت د شرعی احکامو په نسبت د داسی بی ضرورتی او له موضوع څخه لری سوالونو ورونه بندوی. پاتی شوه دا خبره چه په ځینو احادیثو کښی مذکور ده چه «څو تنو سریو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه چه د جزئی واقعاتو په نسبت لغو او چتی (بیکاره) سوالونه کول په دی آیت کښی له هغو ځنی ممانعت کری شوی دی». نو هغه هم زموږ د دی تقریر څخه مخالف نه دی. مونږ په ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ کښی اشیاء عام اخلو چه واقعاتو او احکامو دواړو ته شامل دی او په ﴿تَسْأَلُوا﴾ کښی هم چه د بد لکیدلو په معنی ده هم تعمیم واخیستل شی حاصل به ئی داسی شی چه نه د احکامو په باب کښی فضولی او چتی (بیکاره) پوښتنی وکړئ او نه د واقعاتو په سلسله کښی. ځکه ممکن دی هغه ځواب چه تاسی ته درکړ شی هغه ناوړ (کنده) او ناگوار ولویږی، مثلاً که کوم سخت حکم راشی یا کوم قید زیات شی. یا د داسی کومی واقعی اظهار وشی چه په هنی کښی ستاسی فضیحت وی یا پر چتی (بیکاره) پوښتنی ترتنه او توبیخ وکړ شی دا ټول احتمالات تر ﴿تَسْأَلُوا﴾ لاندی داخل دی. باقی د ضروری خبری پوښتنه یا د هسی شهبی رفع کول چه ناشی عن الدلیل وی هیڅ مضایقه نه لری. ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْهَا﴾ عفوہ کری ده الله له هغو تیرو پوښتنو د اشیاءو خو وروسته له دی نه نوری داسی چتی (بیکاره) پوښتنی مه کوئ) له دی نه خو یا مراد دا دی چه له دی شیانو څخه تیر شو. یعنی کله چه الله تعالی د هغو په نسبت څه حکم نه دی راکری نو انسان په هغو کښی آزاد دی او الله تعالی به د داسی شیانو پوښتنی نه کوی لکه چه له دی ځنی د اصولو ځینی عالمانو دا مسئله استخراج کری ده چه په گردو (ټولو) اشیاءو کښی «اباحت» اصل دی یا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا کری شوی دی الله تعالی تیر شوی دی خو وروسته له دی نه احتیاط وکړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٧﴾

په تحقیق پوښتنه کری وه د داسی خبرو یو قوم پخوا له تاسی بیا وگرځیدل پری کافران (منکران)

تفسیر: (لکه چه ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلی وو چه له کانی څخه مونږ ته اوبه راویاسه او لکه بنی اسرائیلو چه له (اشموئیل) ځنی باچا غوښتی ؤ له پاره د غزا کولو کله چه (طالوت) باچا شو نو بیا ئی غزا ونه کړه او د عیسی علیه السلام نه د ده قوم خنجه طلب کری وه) په صحیح حدیث کښی دی چه پخوانی قومونه د سوالو له کثرته او د خپلو انبیاءو علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٦﴾

نه دی روا کری الله له هیخ بحیری او نه سائبی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تری دوی پر الله دروغ (بهتان) او دیر له دوی غنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره - سائبه - وصیله او حام دا ګردی (تولی) د جاهلیت د زمانی له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی دیر اختلاف سره کری دی. ممکن دی له دوی غنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشی. مونږ یواغی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکنی (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو غنی بل هیچا فایده نه آخستله. «سائبه» هغه ساکنی و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو. «ساند» خوشی کیده. «وصیله» هغه ښځه اوبښه وه چه پرله پسې ئی شو داسی جونگی (بچی) غیږولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونگی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی ګرځیده. «حام» هغه نر اوبښ و چه پر خاصو شو اوبښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو غنی وو د هغو ساکنیانو (ذی روحو) غوضی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کری دی او ښائی چه خلق له هغو غنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، ګواکی د خپل ځان له پاره د تشریح منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالی د خوشی او قربت ذریعه ګنله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالی دا رسوم نه دی مقرر کری، د دوی مشرانو په الله تعالی دا بهتان ترلی ؤ چه اکثری بی عقلاو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئ تنبیه فرمایلی ده، همغسی چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه غنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواغی په خپلو آراؤ او اهوؤ سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُم تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَأَوْلَانَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٥٧﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کری

(رالیرلی) دی الله او (راشع) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو (تولو) ځنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه گانو ځنی راپاتی دی، آیا مونږ له هغه ځنی څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی عقلی یا گمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د هغو پر قدم (پله) باندي درومی؟» حضرت شاه صاحب لیکي «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف مالتفق د ږندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ
إِلَى اللَّهِ فَرُجِعْكُمْ جَمِيعًا فَبِئْسَ لَكُمْ بَأْسًا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسیع پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (گمراهی د) هغه چا چه گمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه گانو له چټی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راگرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربروئ (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهی ځنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیږی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تګ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقوی غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بیچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکارې او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت ځنی داسی یو مطلب واخیست شی «کله چه یو سری خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «امر بالمعروف نهی عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدايت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه يو مسلمان سړی داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سړی د بل له منکره مانع نشی.

که تا لید چه راغی پروند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غږ پری وکره لاله وړاندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاپه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمدأ د هغو پیروی کوئ؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ؟ اوس هغوی پریوئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولویوئ! او په خپلو گتو او نقصانونو په ښه شان پوهیوئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکری - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقی څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالی په مخ کښی تول سره یو ځای وړاندی کیدونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ الآية - خاص طرف د الله ته بیرته ورته ستاسی دی د تولو، نو خبر به کری الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتایج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ أَتَيْنَ
ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرِينَ مِمَّنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَاصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُوا نَهْمًا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمُونَ بِاللَّهِ إِنْ رَأَيْتُمْ لِأَنْتُمْ
بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّالِيمِينَ ﴿٥٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسی کنبی کله چه حاضر شی یوه د ستاسی ته (علامی د) مرگ په وخت د وصیت کنبی (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وی له تاسی (مسلمانانو) څخه یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسی (مسلمانانو یعنی د غیر مسلم) که تاسی سفر مو کاوه په ځمکه کنبی بیا ورسیری تاسی ته مصیبت د مرگ (هسی دوه تنه نور) چه بندوی به تاسی دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیگر) نو قسم دی وکری دواړه په الله که شکمن بیع تاسی (په شهادت د دوی کنبی او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال اگر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پتوو مونږ شاهدی د الله بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو.

تفسیر: یعنی (شاهدان درول په وخت د څنکدن په وصیت کنبی دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسی یا له نورو مسلمانانو وی. او) دا بهتر دی. باقی که دوه تنه نه وی یا معتبر نه وی، بیا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلته مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهدی سره تعبیر وفرمایه (اثان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿وَمِنَ عِبَادِ الصَّالِحِينَ﴾ یعنی وروسته د مازیگر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. ښائی چه دوی وویری او په دروغو سره قسم ونه خوری. یا پس له بل کوم لمانځه یا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسې. ﴿إِنَّمَا أَكْفُرُوا مِنَ اللَّهِ﴾ بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کنبی خامخا له گناهکارانو به یو) یعنی کله چه د تولو ورتگ الله جل جلاله ته دی نو له ورتکه پخوا ښائی چه گرد (تول) کارونه برابر کرل شی! چه له هغو ځنی یو ضروری او اهم کار وصیت او د هغه متعلقات دی. په دی آیتونو کنبی ئی د وصیت دیری ښی طریقی تلقین فرمایلی دی یعنی که مسلمان د مر کیدلو په وخت کنبی خپل مال او نور شیان بل چاته حواله کری نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونیسی. که مسلمانان پیدا نشی. لکه چه په سفر یا نورو مواقعو کنبی داسی اتفاق ولویری نو دوه کافران دی «وصی» ودرول شی. بیا که وارثانو ته شبه ولویری چه دغو کسانو به څه مال پت کری وی او وارث پری دعوی وکری. او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخورى چه مونږ هیڅ نه دی پت کری او مونږ د کومی طمعی او قرابت له سببه دروغ نه شو ویلی او که ئی ووايو نو گنهکار به یو.

فَإِنْ عُرِضَ عَلَىٰ أُمَّةٍ أَسْتَحَقَّ إِتْمَانًا وَأَخْرَجَ يَقُومُونَ مَقَامَهُمَا
مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلِيَانِ فَيُقْسِمُونَ بِاللَّهِ

شَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتَيْهِمَا وَمَا عٰتَدْنَا اِنَّ اِذَا الْاٰمِنَ الظَّالِمِيْنَ ﴿٥٥﴾

نو که اطلاع حاصله کړه شوه پر دی چه بیشکه دا دواړه مستحق شوی دی د گناه (حقی خبری د پتولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دی ودریوی په ځان د دی دواړو (حلف ته او که یو تن وی هم څه مضایقه نه لری) له هغو کسانو چه ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهی دغسی دوه تنه نور چه) قریبان وی (میت ته یا غوره وی) نو قسم دی وکری دا دواړه په الله چه خامخا شاهی زمونږ بڼه حقه (او رښتیا) ده له شاهی د هغو (رومبنيو) څخه او څه تجاوز مو نه دی کړی بیشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کښی خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنی که له قرائنو او آثارو ځنی د وصیانو کوم قسم (لوره) دروغ ښکاره شی او دوی د شرعی شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشی کړی، نو د میت وارثانو ته دی قسم ورکری شی چه دوی ته د وصیانو د دی دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهی د وصیانو له شهادت ځنی زیات احق بالقبول (یعنی د قبول دپاره ډیر مستحق دی) د دی آیتونو شان نزول دا دی یو مسلمان چه (بدیل) نومیده له دوو سریو (تمیم) او (عدی) سره «چه په هغه وخت کښی نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهی (روان) شول، کله چه (شام) ته ورسیدل (بدیل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نوملیک) نی ولیکلو او په خپلو اسبابونو کښی نی کیښود او د هغه نوملیک اطلاع نی خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه کړه، کله چه مرض نی شدت وکړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانی ملگرو ته وصیت وکړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لکه چه دوی هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره یووړل او د ده وارثانو ته نی وروسپارل، مگر یو د سپینو زرو جام نی (چه پری د سرو زرو ملمع او نقش او سینگار ؤ) تری ستون کړ، کله چه د وارثانو په لاس کښی هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ کښی وو) هم ولوید دوی له هغو وصیانو ځنی پوښتنه وکړه چه «آیا مری د دی مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ یا نی ناروغی ډیره ځنډیدلی (اوږده شوه) او پری دارو درمل شوی؟ او څه مال نی په معالجه کښی لگیدلی دی؟» دوی د دی دواړو سوالو ځواب په نفی سره ورکړ. آخر دا معامله د حضرت فخر کائنات رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی تقدیم شوه، څرنګه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دی دواړو نصرانیانو ته په دی الفاظو سره قسم ورکړ، چه «مونږ د هغه مری په مال کښی هیڅ ډول (طریقه) خیانت نه دی کړی او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړی دی،» نو د دی قسم خوړلو له امله (وچی) د دغو وصیانو په گټه فیصله وکړی شوه څو موده وروسته دا خبره څرګنده شوه چی دوی هغه جام په یو زرګر باندی په مکه معظمه کښی خرڅ کړی (پلوری) دی د دغی خبری پوښتنه چی له دوی ځنی وشوه نو دوی وویل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو څکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ خو زمونږ تکذیب ونه کړ شی، «
د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مرافعه کړه، دا
غلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه څنی انکار
درلود (لرلو). او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت
سره ئی دیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی
دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه
قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئی د هغه جام په بدل
کښی اخیستی وی.

ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ يَّاتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَّجْهَيْهَا اَوْ يَخَافُوْنَ اَنْ تُرَدَّ اِيْمَانٌۢ بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ
وَ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاَسْمِعُوْا اللّٰهَ لَآيَهَيۡدِى الْقَوْمِ الْفٰسِقِيۡنَ ۝۱۵۰

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) دیر نژدی دی دی ته چه
راتله وکړی دا «شاهدان» په شهادی سره په هغه شان چه حق دی د دی او
(نژدی دی دی ته) چه وویریری دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی
قسمونه (په ورته ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویریری تاسی له الله
(او په دروغو قسم مکوی!) او اوورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوړونو
(سره) او الله نه ښیى سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. خو د قسم له ویری
اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وخورى، دا هم د
دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تگی) ونه کړی او پوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ
هم اوړی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿ وَ اتَّقُوا اللّٰهَ ﴾ الآیة - او وویریری تاسی له الله څکه چه) د
الله تعالی د نافرمانی کونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ
له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَا اٰجَبْتُمْ

(یاد کریئ) هغه ورځ چه جمع به کری الله تول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درگری شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د گردو (تولو) په مخ کښی له انبیاؤ علیهم السلام ځنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنگه درگری دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښی ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی پخوا له ورته د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کریئ اوس دا فرمائی چه د آخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کریئ!

قَالُوا لَعَلَّم لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٩﴾

ویه وائی (گرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهایی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاؤ په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهایی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر گردو (تولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) ځنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته گویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقته) وائی د ابن جریج رحمة الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ ځنی هغو څه کری! او څه ئی نه دی کری؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱۶) رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښی نقل شوی دی «وکنت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښی دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښی زموږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی و فرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المائدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کښی څخه (۳) کښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (۱۶) رکوع د (۷) کښی څخه شروع مومی) تمهید دی رومی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښی راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ادْكُرْنِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وږه فرمائی الله ای عیسی زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی بی مریمی) تهمتونه کول حق تعالی د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسی علیه السلام برهان مبین وگرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی بی مریمی ته عجیبی او غریبی نښی ورښکاره کړی چه گردی (تولی) د دوی د تقوی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ آتَيْنَاكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ فَكَلَّمَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهَلًا وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ نَخَلْنَا مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي

کله چه قوت می درکړی ؤ تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیر یا په غانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو غځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی پوند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چه راییستل به دی مری (له قبرونو شخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (۱۶) جزء د «مریم» د سورت په (۳۰) آیت (۲) رکوع کښی راغی. ﴿لَقَدْ عَلَّمَ اللَّهُ ابْنِي الْكِتَابَ﴾ الآية - تعجب دی چه عیسیایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیخ ذکر نه دی کړی. هو دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په منځ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعیانو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسابالمراتب ذکر د انبیاءو علیهم السلام بلکه د غځینو مؤمنانو تائید هم کبیری، لیکن حضرت عیسی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د «جبرئیلیه نفخی» شخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاءو د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآخَرِينَ لَهُمُ الْأَمْنُ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّكَرِيمٍ إِنَّهُم مُّؤْمِنُونَ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقرة د ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع) د «روح

القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگڼئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاءو کښی چه د برق اثر ورسپیری، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لار او ساکن مشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراءات وکړی شی نو په شلو او شوټو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو غځنی حس او حرکت پیدا کبیری. په غځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کبیری تر دی چه غځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «بریننا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالی د حضرت عیسی

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر يوه داسی خاص نوعیت او اصول لاندی ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په وړوکتوب، غلمیتوب او زړښت کښی یو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضی د قبولولو له پاره د خاورین کالیوت تیارول او په کښی باذن الله د حیات روح پوکول، د مایوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بی عیب او مفید گرځول حتی د مری په تش تور کالیوت کښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرائیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره وړانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسی نور دا گرد (تول) آثار د هغه مخصوصی تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه هغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو ځنی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» ځنی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وحی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو ځنی انکار یا پکښی تحریف یواځی د هغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی هغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شاء الله د ټولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَلَّعَنَّكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّهُمْ إِسْرَائِيلُ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١﴾

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسیٰ چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی ځنی چه نه دی دغه معجزی ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزات او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وترله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی دول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أُوحِيَتْ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاره ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمی آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ دکی خونچپی له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویریرئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که بیع تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په دول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ د کبې خونچپله طرفه د آسمانه) یعنی د آسمان له لوری بېله زحمته روزی

راورسېږی. د ضروری نه ده چه هغه دې فقط د جنت له دستر خان څخه وی .

﴿قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وویل عیسیٰ چه وویریرئ له الله په داسی سوالونو کښی که بیع تاسی

مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق العاده غوښتنی

وکړی او پاک الله وازمانی اگر که د ده له لوری د دیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشي، ښائی

چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرر

شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ ځنی وویریرئ او تقوی اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ

باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی ځایه روزی ورسوی چه له هغه ځایه

ئو وهم او گمان هم نه وی ﴿وَمَنْ يَشَقِّ اللَّهُ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ الآية - (۲۸)

جزء الطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَنَطْمِئِنَّ قُلُوبَنَا
وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٧٠﴾

وویل (حواریونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خوړو د) دغی (خونچي) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زموږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقیق رشتیا ویلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله یم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچي) له شاهدانو ځنی (هغوی ته چه غائبان دی یا له کتونکو).

تفسیر: یعنی د ازموینی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په امید ئی غواړو چه له غیبه بی محتته روزی راورسیږی څو د زړه په اطمینان او ډاډینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لگیا شو او د هغو غیبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړی دی یوه وړوکی نمونه په سترگو هم وگورو او کامل یقین حاصل کړو او د یوه عینی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځینی مفسران نقل کوی چه حضرت مسیح علیه السلام وعده فرمایلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته دیرش ورځی روژی ونیسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواریونو روژه ونيوله او مانده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.

(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشۍ له پلوه نه دی بلکه د یقین د زیاتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عَيْدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧١﴾

وویل عیسی زوی د مریمی ای الله! ربه زموږ رانازل (راښکته) کړه پر مونږ باندی دکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی دکی خونچي) مونږ ته اختر له پاره د پرومینیو زموږ او د وروستیو زموږ او (بل) دا چه شی دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکره مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازله شی) زمونږ د پخوانیو او وروستیو په حق کښې به اختر شی چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په ډول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿تَكُونُ لَكُمْ عِيَا﴾ اطلاق داسی شو لکه چه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیه لونزلت فینالآ تخذناها عیادا» همغسی چه د آیت له اختر گرځولو ځنی مطلب د هغه آیت د «یوم النزول» عید گرځول دی (کماهمصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندی د ماندی اختر هم قیاس کری. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنبه (اتبار) کښې نازله شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتی (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿وَأَرْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ او روزی راکره مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکونکو ئی! یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هیڅ شی کمی نشته او تاته دغه عطا دیره آسانه ده.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ
مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

و فرمایله الله زه نازل کونکی یم د دی خونچی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچی) له تاسی ځنی نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسی عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوقالعاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول ځنی زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوقالعاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینی وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسی حکم شوی ؤ چه له هغی ځنی دی فقیر او مریض وخورى، خو له هغی ځنی مرو، روغو رمتو سربو هم خورله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی ځنی بیزوغان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینی وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو ځنی ووریدل او د هغی له غوښتنی څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسی علیه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداري ده . او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی . بلکه په گناه اخته شی نو بنائی چه په آخرت کښی به له گردو(تولو) ځنی زیات عذاب ومومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د « خرق العادت » له لاری ځنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر گذاری دیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی . په دی قصه کښی دا هم ثابت شوه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی .

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمَّيَّ الْهَيْئِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسی زوی د مریمی! آیا تا ویلی ؤ خلقو ته چه ونسیع ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱۶) رکوع تمهید وه الله تعالیٰ په رومنی رکوع کښی ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ﴾ الآية - فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتیانو په منځ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدې په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بیړی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿وَلَقَدْ قُلْتُمْ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي﴾ الآية - آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنئ؟ حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی ورپږدی او په دیره وارخطائی سره به ودریږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿هَذَا يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «یوم یجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه . په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتگ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی .

قَالَ سُبْحٰنَكَ مَا يَكُوْنُ لِيْ اَنْ اَقُوْلَ مَا لَيْسَ لِيْ بِحَقِّ اِنْ كُنْتُ قُلْتَهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۳۰﴾

وبه وائی (عیسی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووایم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کبئی دی او نه پوهیرمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کبئی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنکه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو ځنی پاک او منزه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کبئی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدى او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راویاسی پس ستا سبوحیت او ځما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له گردو(تولو) دلایلو ځنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی الواقع ما داسی ویلی وی نو ستا په علم کبئی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی ځنی نه ده ایستلی بلکه ځما په زړه کبئی د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو څطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پت.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ
أَنْتَ الرَّؤُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۱۳۱﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مگر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کبئی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته بخارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندي ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه وینسته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندگی په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسی ښوونه کوله چه زما او ستاسی د کردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالی دی چه **(وحده لاشریک له)** او یواځی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل - بائبیل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده خو کومه غلظه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی ځنی واخستم **(کما یظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (۶) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستم» سره کړی ده چه د محاوری په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندي صادقیدی شی. گواکی تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفی» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفی» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالی صالح بنده عیسی علیه السلام ویلی و ﴿وَلَدَّتْ عَلَیْمٌ شَهِيدًا نَادَمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ اَنْتَ الْوَالِي عَلَيْهِمْ﴾ له داسی تشبیهاتو ځنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفی»)

دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندي خپلی وسلی څرولی وی، اصحابو رضی الله تعالی عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسی علیه السلام «اجعل لنا الالهاکمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسی علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو ځنی داسی گمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالی عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیندل یواخی د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسی ارشاد شوی دی ﴿ فَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ ذُرِّيَةُ يَتِيمٍ ذُنُوبًا مَاتَنَابَهُ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْوَسْئَةِ وَالْبَيْعَاتِ تَأْوِيلًا ﴾ نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنی او گمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغی).

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۵۰﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندگان ستا دی (او ته ئی مالک ئی نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که بښنه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وښی نو دغه عفو هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاقت له کبله (وجبی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئی! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضی څخه نه وتلی او نه تبتیلی شی او ته په هرچا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئی نو دا هم هیچیري امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښی وفرمائی هغه بیځی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښی ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښی هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښی د خپل پروردگار په حضور کښی عرض کړی ؤ ﴿ رَبِّ إِنَّمِنْ أَصْلَابِنَا وَتَمْنُنَ كَيْفَ تَقُولُ فَإِنَّهُ يَتَقَبَّلُكَ مِنْ عَصَائِكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ ای پروردگاره! دی بتانو دیر خلق گمراهان کړی دی نو هر یو له دوی ځنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما ځنی غاره وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئی» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبی او د رجوع الی الحق توفیق وروښی! او پخوانی گناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۱۰﴾

وبه فرمائی الله (به قیامت کنیی) دا ورغ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو ته صدق د دوی (چه په دنیا کنیی ئی کیری وی،) (مقرر) دی دوی ته (هسی) جنتونه چه بهیبری له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کنیی همیشه راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله شخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رستین او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورغ ورسپیری (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالی رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالی د رضا محل دی.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۱۱﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) عمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کنیی دی او الله پر هر شی بانندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه عینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کبیری چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعاظة واليه الاعادة ونسأله في البيان حسن
الافادة والاجادة وفي البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهى مائة وخمس وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (۶) تسلسلها حسب النزول (۵۵)

د «الانعام» سورت مكى دى په استثناء د نهو آيتونو چه د عُينو علماؤ په نزد مدنى دى او هغه ۲۰-۹۱-۹۳-۱۱۴-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳- دى يو سل او پنځه شپيته آيتونه او شل ركوع لرى وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوى دى په تلاوت كښى (۶) سورت دى او په نزول كښى (۵۵) په روايتونو كښى راغلى دى چه دا گرد (تول) سورت په يو وخت كښى سره له بيشميره پريشتو نازل شو. مگر ابن صلاح رحمة الله عليه په خپلى فتاوى كښى د دى رواياتو له صحته انكار كرى دى چه د پوره سورت پر يو غماي نازلیدلو دلالت كوى. «والله اعلم» ابواسحق اسفرائينى رحمة الله عليه وائى چه دغه سورت د توحيد پر گردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم، په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِربَهُمْ يَعْدِلُونَ ①

گردى (تولى) ثناوى او ستاينى (صفتونه) خاص هغه الله لره دى چه پيدا كرى ئى دى آسمانونه (بى له نمونى) او عُمكه (بى له مادى) او پيدا كرى ئى دى (رنگارنگ) تيارى او رنا (رنا) بيا (هم) هغه كسان چه كافران شوى دى په رب خپل سره برابروى (نور شيان په عبادت كښى يا د الله له عبادت څخه د غير الله عبادت ته عدول كوى).

تفسير: مجوسيان دنيا ته دوه خالقان (خدایان) دروى «يزدان» چه د خير خالق او «اهريمن» چه د شر خالق ئى گڼى او دواړه به ئى د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشركان په درى ديرش كرويو خدایانو قائلان دى (چه هر يو خپل بت خدای بولى) د (اربه سماج) فرقه سره له دى چه د توحيد ادعا كوى «ماده» او «روح» هم لكه خدای غوندى غير مخلوق او ازلى بولى او الله تعالى د تكوين او تخليق او په څه نورو صفاتو كښى دى دواړو ته (نستغفر الله) محتاج گڼى. عيسايانو د پلار او زوى د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دريؤ نه يو، او يو له دريؤ نه مشهوره عقیده غوره كړه، يهودان د الله تعالى له پاره داسى صفات تجويز كړل چه يو عادى انسان هم نه يواځى (العباد بالله) له هغه سره اندول (ترلى) او برابر بلكه بهتر

هم کیدی شی. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کبني تر دی عَایه پوری خپل سخاوت وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه دبره (گته) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیره (گته) او نور هیخ یو شی ئی پری نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی غنی شه نه شه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کبني به دوی د خدای په عَای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالی پاک ذات د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگنو (فاندو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجبی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لاحق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رڼا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنده ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په گردو (تولو) افعالو کبني د هیخ یوه یار مددگار، حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کبني هیڅوک ورسره شریکیدي نشی او په ربوبیت کبني هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د تعجب عَای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کبني مشغولیدی؟ (یا د دغه خالق الکل او مالک الکل له وجوده بیخی منکران کبیری).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَأَجَلٌ مُّسَمًّىٰ عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُّتَرَوُّونَ ﴿٥٠﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کبني)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر و، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری غنی گرد (تول) خواړه وځی او له غذا غنی نطفه او له نطفی غنی انسان جوړیدی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم غنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئی د هر سری د مرگ له پاره یو وخت مقرر کر، کله چه انسان بیا په خاورو کښی خښ او بیا له همنی سره گدیروی چه تری پیدا شوی و نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شی چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبری» وایی «قیامت الصغری» یعنی ځانگری او انفرادی مرگونه څنگه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فنا کښی څرنگه تردد کوی؟

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يُعَلِّمُ سِرُّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿۳﴾

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کویئ (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په گردو (تولو) آسمانونو کښی یواځی هغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د هغه متعالی الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟ څنگه چه په ځمکه او آسمانونو کښی د هغه حکومت دی او هغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښی غیر الله شریک وگرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿مَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا لَعَنَ اللَّهُ عِبَادَتَهُمْ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مگر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی کری مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملگرو ځواب شو او رومی په «اجل مسمی» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښی زمونږ حکومت دی او ستاسی گرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زمونږ په علم کښی شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریښودی شی.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿۵۱﴾
 فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنتَاجُ مَا كَانُوا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۵۲﴾

او نه راغی دی (کفارو) ته هیخ کوم (تکوینی یا تنزیلی آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مگر وی دوی له هغه خخه مخ گرغوونکی (تغافل کوونکی). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکر دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشی (ظاهر به شی) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شی چه وو دوی چه پری خندل به ئی.

تفسیر: له حق خخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامی او دنیوی او اخروی سزاوی بیانوی چه د قدرت له دلائلو غنی تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذیب او استهزاء پری کوی او داسی ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسی خاندئ او تمسخر پری کوئ - هغه به ډیر ژر یو ثابت حقیقت وگرخی او تاسی ته به په مخه درشی، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوی چه دآیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

الْمَبْرُوكِمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّيْهُمْ فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ يُمْكِنْ لَكُمْ
 وَاَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ قَدْرًا وَاَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ
 تَحْتِهِمْ فَاهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه شوومه (ډیره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو غنی چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په غمکه کښی دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسی ته او

را بنکته کمری و مونږ باران پر دوی پرله پسې اوریدونکی او گرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسی ځنی وو، او دوی ته ستاسی په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکری شوی و، د بارانونو او ویالو له امله (وچی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالی په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وترلی او د قدرت په نشو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونيول چه نوم او نشان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسې فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعیین کښی ډیر اقوال دی ځینی (۱۲) ځینی (۲۰) ځینی (۳۰) ځینی (۷۰) ځینی (۸۰) ځینی (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د ځیکیدلو ځنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او گرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قُرْطَابٍ فَلَمَسُوهُ يَا أَيُّدِيَهُمْ لِقَالِ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۷﴾

او که نازل کمری وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کمری وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی ښکاره .

تفسیر: د مکی معظمی ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهی ادا کمری چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوری لیرلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او را درونکی ته ئی ساحر او کودگر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په منبلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکیږی.

وَقَالُوا أَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ الْقُضَىٰ الْأَمْرُ لَمَّا لَا يَنْظُرُونَ ﴿٨﴾

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلېږی په دغه (محمد) پرېشته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرېشته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرېشته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرېستی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبی له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرېستو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځی. دا یواځی د انبیاؤ علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرېستو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په خپل تول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلېږی چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وگانه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِ مِمَّا يَلْبَسُونَ ﴿٩﴾

او که گرځولی وی مونږ دا رسول پرېشته (نه بشر) نو خامخا گرځولی به وه مونږ دغه پرېشته (په صورت د یوه) سری او (که گرځولی وی مونږ پرېشته په صورت د سری نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسیر: خرنگه چه په رومبني آيت کښي د پرښتو د ليرلو غځني په اصلي صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال غواب ورکوي او هغه دا دی چه باید پرښتي د انسانانو په شکل وليږلي شی ځکه چه په دی صورت کښي د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نموني او تعليم غځني منتفع کيدی شی لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشی کيدی. هغه شكونه او شبهی چه د رسول په بشریت کښي ئی کوی همغه به په ملک کښي هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْتُمْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝٤٤

او خامخا په تحقیق مسخري کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپير او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخري ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له غواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کيږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر غځني مه خپه او مه متأثر کيږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاءو ته هم داسی حالات ورپښی شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکښینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گړدو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالی همغسی سزاوی ورکوی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظروا كيف كان عاقبة المكذبين ۝٤٥

ووايه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کښي بیا وگورئ چه خرنگه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او گرځیدلو او د تباه شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرگند شی چه د انبیاءو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی وی نو په همغو ئی

قیاس کریں! کلمہ چہ د مکتبینو حال ہنسی شو نو د استہزاء کوونکو حال بہ خرنگہ وی؟.

قُلْ لِّئِن مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْتُ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَيَّ
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۳﴾

وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ چا لره دی (خلقاً، ملکاً او عبیداً) ہفہ
شیونہ چہ پہ آسمانونو کنبی او پہ عُمکہ کنبی دی (سرہ لہ آسمانونو او
عُمکی) وواہ (ای محمدہ! دوی تہ) چہ خاص اللہ لره دی (بل عَوابِ نشتہ)
لارم کری دی اللہ (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول بہ کری (اللہ)
هرومرو (خامخا) تاسی پہ ورغ د قیامت کنبی چہ نشتہ ہیخ شک بہ (راتلو
د) ہنی کنبی ہفہ کسان چہ زیان نی رسولی دی عانونو خپلو تہ (د اصلی
فطرت او سلیم عقل پہ ضیاع) نو دوی ایمان نہ راوری.

تفسیر: کلمہ چہ پہ گردی (تولی) زمکی او آسمانونو کنبی د اللہ تعالیٰ حکومت دی. لکہ چہ
مشرکان ہم داسی اقرار کوی نو مکتبانو او مستہزآنو تہ کلمہ لہ فوری سزا شخہ نجات او پناہ
ورکولہ کبیری؟ دا یواخی د اللہ جل جلالہ عمومی رحمت دی چہ د جرائمو د لیدلو سرہ سرہ فوراً
مجرم تہ سزا نہ ورکوی، نو د قیامت پہ ورغ کنبی چہ یقیناً او بلا شبہہ راتلونکی دہ یواخی
ہمغو بدبختانو تہ بہ سزا ورکوی چہ پہ قصد سرہ نی خپل عانونہ د ہلاکت پہ کندہ کنبی
اچولی دی.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْبَيْتِ وَاللَّهُ هَارِطٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۴﴾
قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ وَابْنًا قَاتِرًا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ يُطْعِمُهُمْ وَلَا يُطْعَمُ قُلٌّ إِنَّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۵﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیری (آرام کوی) به شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا ټول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د ټولو احوالو) ښه عالم (پر گردو (ټولو) احوالو) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسیم زه (بل ولی) دوست مددگار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسیم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿قُلْ لَنْ مَأْنِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْبَيْتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسانی (آرام) سره ژوندون کوی او له ډیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالی د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿قُلْ مَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ مِنَ الْغَيْبِ﴾ (۱۷) جزء د الانبیاء (۴۲) آیت (۴) رکوع الله تعالی هغه مجمع الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تپو (تورو) تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د گردو (ټولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریردئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار گنئ؟ ﴿وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی (گردو (ټولو) مخلوقاتو ته او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالی په خورا ډیر ادنی شی کښی هم مونږ (او گردو (ټولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددگار) گرځول که انتهای حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟ ﴿قُلْ إِنِّي أُرْسِلْتُ أَنْ أَقُولَ أَقْلَ مَنْ أَسْلَمَ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالی د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه گرد ټول بندگان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی او له گردو (ټولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهای انقیاد او تسلیم حکم دی چه گردی (ټولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۵۹﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه ویریم که نافرمانی و کرم له رب خپله له عذابه د ورځی دیری لوئی نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ئی ایچی او نورو ته یی اورولی دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالی له دیرو معصومو او خورا (دیرو) غوره بندگانو ځنی هم کوم دول (طریقه) عصیان صادر شی نو د الله تعالی د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاء د تکذیبه او د نورو زرهاؤ دولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالی له عذابه بیفکره او مامون کښینی.

مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَ ذَلِكَ الْقَوْمُ الْمُبِينُ ﴿۶۰﴾

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شی له عذابه په دی ورځ کښی نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلی او خورا (دیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنی د آخرت عذاب لری شی نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالی عنه! «کفایا لالی ولاعلی».

وَإِنْ يَسْأَلْكَ اللَّهُ بَصْرًا فَلَا تَكْشَفْ لَهُ الْإِهُوتَ وَإِنْ يَسْأَلْكَ خَيْرًا فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۶۱﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿۶۲﴾

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هیڅ لری کوونکی د هغه مگر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو تل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندگانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا بنه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی شوک په مقابله سره ستونلی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری تنبیدلی شی هم دا الله تعالیٰ له بنده څخه بنه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زموږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

(ووايه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووايه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) بنه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د گردو (تولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر گردو (تولو) بندگانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد درؤم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او تول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می درور رسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه تول ستاسی تر سترگو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ^{١٨}

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویروم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه شوک چه ورورسیری (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولی په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووايه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوی ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالیٰ کلام ورورسیږی هغه د الله تعالیٰ له پیغامه خبردار کرم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایئ چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووايئ زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان گنئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرگندوم.

تنبیه: په «ومن بلغ» سره ئی وښود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم رسالت د گردو (تولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او تولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وخته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

الَّذِينَ اتَّبَعَتْهُمْ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی محامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی محانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالیٰ شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل کتاب یعنی یهود او نصاریٰ هم (چه خلق هغوی ته د آسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همته (آخر الزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاءو علیهم السلام پرله پسې کړی دی. دوی همغسی چه په دیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکنی شه ربر (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسی دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کنبی هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هو! حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت ځنی وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٦﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسی صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالی پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسی جاری دی چه په پای (اخر) کنبی بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتړی یم نو له سره به بری ونه مومم او که تاسی مکذبان بیع لکه چه له دلائلو ځنی ښکاریږی نو تاسی به د خیر مخ ونه وینی! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کنبی ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کنبی شی! او د هنی ورځی له عاقبه وویږیئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمه الله علیه د دی ایت معنی هم داسی اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّهُمْ يَكْفُرُونَ﴾ کنبی اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِيحًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنُ شُرَكَائِكُمْ
الَّذِينَ كُنْتُمْ تَرْعَبُونَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به وویو (زجرا) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او خه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وی تاسی چه گنل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه دار او په شداډو کښی ستاسی شفیعان او مددگاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی ځنی چیری لارل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

تَلَّمْ تَكُنْ فِتْنَتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿۳۳﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مگر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار ځنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه گرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیری چه د هغوی د گرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریری.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَيَّ أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۳۴﴾

وگوره (ای محمه!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو ځنی به د مشرکانو انتھائی بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارگی او ناتوانی څرګندی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو ځنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ الْكِتَابَ أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا إِلَيْهَا لَا يُؤْمِنُ بِهَا

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غور نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کبئی) او اچولی دی مونږ په زړونو د دوی پردی (له دی جهته) چه ونه پوهیږی دوی په دی (قرآن) او (ایینی مو دی) په غوړونو د دوی کبئی دروندوالی (کونوالی چه حق خبره وانه وری) او که ووینی دوی کرد (تول) دلائل (د قدرت نو بیا هم) ایمان نه راوړی دوی پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)

تفسیر: دا د هغو کسانو ذکر دی چه د اعتراض او عیب لتولو له امله (وجبی) به ئی قرآن کریم او د رسول الله مبارک خبری اوریدلی او له هدایت څخه گټه آخستل او د حق منل د دوی مقصود نه ؤ. له نصیحت او هدایت ځنی د ممتد اعراض او د دوی د اقبالالی الحق څخه د مسلسلو تعطیلو قدرتی نتیجه داسی شوه، چه د دوی د قبولالحق وسائل او قواوی بیخی بیکاره او مهملی وگرځیدی، او د حق او د حقیقت له منلو څخه د دوی زړونه بی برخی پاتی شول د هدایت د پیغام آوریدل به د دوی پر غوړونو سخت او دروند لگیده، د دوی سترگی د عبرت له کتلو ځنی داسی رندی شوی وی چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د لیدلو سره سره بیا هم د ایمان راوړلو توفیق دوی ته پاتی نه ؤ او لطف دا دی چه په هم دغه حالت کبئی په مرگ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئی داسی اعلان کاوه ﴿ فَأَعْرَضُوا عَنْهُمْ لَمَنْ لَا يُمَسِّكُهُمْ وَكَانَ قَوْلُ رَبِّنا فِي الْآيَاتِ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا ﴿۲۴﴾ (۲۴) جزء د حُم السجده یا (فصلت) «۵» آیت «۱» رکوع) له دی آیت ځنی معلومه شوه چه دآیتونو د آوریدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئی پردی لویدل، په خپله د دوی د اعراضو نتیجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کیفیت د حدوث سبب شوی دی ﴿ وَإِذْ أَنْتَلَّىٰ عَلَيْهِ الْإِنشَاءُ الَّذِي مُسَلِّمًا كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ﴿۲۱﴾ (۲۱) جزء د لقمان (۷) آیت (۱) رکوع څرنگه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالیٰ ځنی د بل چا کار نه دی نو ځکه په دغه آیت کبئی ﴿ وَجَعَلْنَا عَلٰی قُلُوبِهِمُ آيَةً ﴿۳۱﴾ د پردی د اچولو او د نورو نسبت د الله تعالیٰ په لوری کری شوی دی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۳۱﴾ وَهُمْ يَبْهَوْنَ عَنْهُ
وَيَنْتَوْن عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۳۲﴾

تر هغه پوری کله چه راشی دوی تاته چه جگری کوی له تا سره وائی هغه کسان چه کافران شوی دی نه دی دا قرآن مگر باطلی قصی دی د پخوانیو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی)، او نه هلاکوی دوی مگر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کېنې نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کېنې د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جگړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿آسَاطِيرَ الْأَقْلَامِ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښنې ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کېنې هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تثبیدل څو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مگر له دغو ټولو ناپاکو کوښنونو ځنی «الله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هر ورو مرو (خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالیٰ کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی. او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی!

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

او که وویښی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی د آیات الله تکذیب او استهزاء او نور گرد (ټول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالیٰ د سزا له ویروونکی او سدورونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو گرد (ټول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زرهاؤ ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواړی که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو څو هلته بیا د خپل رب د آیتونو تکذیب ونه

کرو او بیخی له تینگو ایماندارانو غنی شو

لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم

الان قد ندمت وماینفع الندم

بَلْ بَدَأَهُمْ مَا كَانُوا يُحْفُونَ مِنْ قَبْلُ ط

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پتول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الهی عذاب ئی د سر په سترگو مشاهده کړ او د دوی تول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترگو څخه پت وو د لمر غوندی څرگند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ما کننا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پت او له سترگو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زړونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) کوی.

وَأُورِدُوا الْعَادُ وَالْبَائِهُوا عَنهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣٥﴾

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوگرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هر ورو دروغجنان دی (په دغه دعوی د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لار شو ایماندار به وگرځو او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تلوو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه ډیر ځلی کله چه سری په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هیڅ شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

﴿ كَانُوا لَمْ يَدْعُوا إِلَىٰ ضَرَّتِهِ ﴾

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿١٩﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولی شوی (راپاخیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندیښنه کښی مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ السَّيْسَ هَذَا يٰٰلِاحِقِ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٢٠﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کښی د حساب له پاره نو وبه وینی یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وشکع تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترگو لاندی راشی او د «بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څخه چاره وربیاتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږی، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وشکع!

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِإِيقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يٰٰحَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا قَرَرْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَسَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢١﴾

په تحقیق زیانکاران (او تباه) شوی دی هغه کسان چه دروغ گڼی ملاقات له الله سره (په عقبا کښی)، تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته قیامت ناخپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښیمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصیر کری ؤ مونږ په دنیا کښی (چه هغه ایمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلي (پیتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شی چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسیر: یعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انکار وکړی. او د ژوندانه دا ډیر لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پری راشی. یا ئی قیامت پر سر ودیږی. بیا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنیوی ژوندون کښی د یوم القیامت د تیاری له پاره څومره غیر قابل تلافی تقصیر کری دی، په دی وخت کښی به له دی حسرت او افسوس څخه هیڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پیتی به چه د ده شا کروپوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هیڅ نه سپکیږی.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَلِلَّذَرَّ الْأُخْرَةَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾

او نه دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) مگر لوی (د هلکانو) او ساعت تیری (د لیونیانو) دی او خامخا دار آخرنی خیر (بهرتر) دی دپاره د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی نو آیا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنیا ښه ده که عقبی؟ چه ایمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسی ویل چه د دنیوی ژوندون څخه ماسوا بل هیڅ ژوندون نشته لیکن واقعه دا ده چه دغه فانی او مکدر ژوندون د اخروی ابدی حیات په مقابل کښی بیخی هیڅ او بی حقیقته دی. د دی دنیا په ژوندون کښی یواځی همغی شیبی او برخی ته ژوندون ویلی شی چه د آخرت له پاره پکښی څه تیاری او کار وکړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فکره او تیاری څخه تش وی، یوه عاقبت اندیش ته له لهو او لعب څخه څه زیات اهمیت نه لری. پرهیزگاران او پوهان پوهیږی چه د دوی اصلی کور د آخرت کور دی او د هغوی حقیقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزَنُكَ الَّذِي
يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يَكْذِبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى
مَا كَذَّبُوا وَآوَدُوا حَتَّىٰ آتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِی الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو بيشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کینی) نو بيشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کینی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانب) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (خه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له گرد (تول) جهان شخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په زړه کینی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلې تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو ځنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کینی اول ده ته تسلی او هغو اشقیایو ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب شخه دومره مه خپه او مه پریشانپړئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا شخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یی بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نبیو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیایو سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالی له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کینی

دوی مظفر او منصور وگرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، گردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مگر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هرورمو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واری او تبدیل نی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هرورمو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنگ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تاکلی (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علانمو لیږلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَأَنَّ كَانٍ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿١٧﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ گرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولتوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی (چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولتوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی یی غواړی پس رایې وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هرورمو (خامخا) به نی راتول کړی وو دوی گرد(تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیری (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی معذوف او په ترجمه کښی په «پس رایی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سری پری یقین وکړی - او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د گردی (تولی) دنیا پر هدایت حرص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

تعالیٰ دا تربیت و فرمایه چه په تکوینیا تو کنبی د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضی نه دی چه کرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کری شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم نه قادر و چه بی له رسولانو او علانمو له ابتدا شخه گرد (تول) په سمه صافه لاره بوخی او پوره هدایت نی ور په برخه کری. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبورونکو معجزاتو او فرمائشی علانمو د قبولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل شوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په حمکی کنبی سرنگ وکینی، یا په آسمان کنبی زینه ودروی (یا پری وغروی) او داسی فرمائشی او مجبور، کوونکی معجزی بنکاره او وروسی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو غنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ لِيُرَآلَهُمْ وَيَرْجِعُونَ ﴿٦٥﴾

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا، او کفار نی نه آوری لکه مری) او مری به لار (ژوندی) کری الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له گردو (تولو) غنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوړونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به نی هغه خرنکه ومنی. هوا، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیه د مرو په شان دی په قیامت کنبی به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه گرد(تول) شیان به ومنی چه له هغو غنی نی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ

او وائی کفار ولی نه نازلوه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ نی غواړو) له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو غنی یو دلیل ولی راونه لیده شو چه دوی غوښتی و کما فی قوله تعالیٰ ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْكَ مِنَ السَّمَاءِ آيَةٌ مِّنْ رَبِّكَ فَتَلَوْتَ بِاللَّيْلِ وَالنَّجْمِ الْكَائِبِ وَالْقَمَرِ وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالنَّجْمِ الْكَائِبِ وَالْقَمَرِ وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ﴾

عَلِيمًا كَاتِبًا تَقْرُوهُ قُلْ مِمَّ حَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٥﴾ جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسی وریدلی دی او اوری به

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولپړی) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی غنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د فرمائشی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی غنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه گردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ أَمْثَلَكُمْ مَا قَرَّبْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مگر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریښی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه گرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا گرد (تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائشی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی گرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی غنی هره نوعه الله تعالیٰ په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکښ (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعی د عمل په محدوده دائره کښې هیڅ قسم ترقی نه ده کړی هم داسی د هر شی استعداد او فطرت ته خیال وکړئ! د الله تعالیٰ په قدیم علم او لوح محفوظ کښې د گردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروغ منضبط شوی دی. هیڅ یو شی نه په ژوندانه او نه په مرگ کښې له دی مکمل انضباط او انتظام څخه د باندی وتلی شی، انسان د حیواناتو په جنس کښې یو مختار او مترقی حیوان دی او د هم دی کسب او اختیار او ترقی کوونکی عقل او تمیز په لرلو سره د ده نظام تکوینی او د حیات قانون له نورو گردو (تولو) حیواناتو څخه داسی اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دی خپل ځان ته حیوان ووائی، شرمیږی انسان د نورو حیواناتو پر خلاف د خپلو لیدلو آوریډلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئی ترتیبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسې ترقی کوی. انسان د نیکو او بدو په تمیز او د مفیدو او مضرو په پیژندلو او د آغاز او انجام په پوهیدلو قادر او د کوم عمل په کولو یا پرېښودلو کښې فی الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی علامی ښوولی کیږی چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع ومونده شی. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواو سره په ښه ډول (طریقه) پکښې غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نیک او بد په تمیز کښې هیڅ مشکلات نه پېښیږی نو د داسی فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حیثه په ایمان راوړلو سری مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلبولو او د ده د ترکیبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حیواناتو په ډله کښې د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په ټولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عیب او بیکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم همغه «غیر ناشی عن دلیل» شکونه او شبهات پیدا کیدی شی چه د زرهاو غیر فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَن يَشَاءُ اللَّهُ

يُضِلُّهُ وَمَنْ يَشَاءُ يُجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه دروغ گنی آیتونه زمونږ کانه دی او گونگیان دی (د حق له اوریدلو او ویلو نه) په تیارو کښې دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د گمراهی ئی) نو گمراه کوی ئی (او د هدایت توفیق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدایت د ده) نو گرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (کانه او رانده دی چه) نه د ویونکی څخه آوری. او نه په خپله له نورو څخه پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښی څه شی لیدلی شی کله چه د دوی گردی (تولی) قواوی د بی اعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کری شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالی د هغو کسانو د گمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کری وی ﴿ وَكُوشْنَا لِقَعْنَهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعْتَهُ ﴾ (۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف «۱۷۶» آیت).

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابَ اللَّهِ أَوْ أَنْتُمْ السَّاعَةَ أَغَيَّرَ اللَّهُ
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۹﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ
مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله یا راشی پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولئ تاسی (بلکه نه ئی بولئ)، که بیع تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولئ تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولئ تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایي او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه رانده، کانه او گونگیان شع او د «الله تعالی» آیتونه دروغ وگنئ او د گمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویرئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شع، نو رښتیا ووايي چه بی له الله جل جلاله ځنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د دیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شع نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور گرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿ فَإِذَا رَأَوْا فَالِقَ دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴾ له هر هغه چه الله تعالی اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی ځنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالی څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او پړوندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کری شویو آیتونو تکذیب او د فرمانشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَآخَذْنَا مِنْهُمُ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿۳۱﴾
 فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
 مَا كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
 حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِهَا أُوتُوا أَخَذْنَا مِنْهُمُ بَعْثَةً فَاذَاهُمْ مُمِبِلُونَ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقیق استولی وو مونږ (رسولان) ډیرو امتونو ته پخوا له تانه (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره دپاره د دی چه دوی زاری عاجزی وکړی (خپل رب ته او مؤمنان شی) نو ولی کله چه راغی دوی ته عذاب زمونږ عاجزی ونه کړه دوی (چه تری لری شوی وی عذاب) او لیکن سخت شوی ؤ زړونه د دوی (نو ځکه ئی تری عبرت وانخیست) او بنایسته کړی وه دوی ته شیطان هغه کارونه چه وو دوی چه کول به ئی پس کله چه هیر کړ دوی هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو وپرانیست مونږ پر دوی بانندی ورونه (لاری) د هر قسم نعمت تر هغه پوری کله چه خوشال شی دوی پر هغو شیانو چه ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونیول مونږ دوی ناخاپه پس ناخاپه په دی وخت (د لیدلو د عذاب) کښی دوی ناامیده شی.

تفسیر: په تیر آیت کښی د عذاب راتللو احتمال بیان شوی ؤ، اوس د واقعاتو حواله راکوی چه په پخوانیو زمانو کښی هم داسی د عذابونو واقعات راغلی دی. او هم ئی تنبیه وکړه کله چه مجرم ته اول ځلی یوه سپکه تنبیه ورکړ شی نو بنائی دی سملاسه پاک الله ته رجوع وکړی. او هغه د زړه د سختی او د شیطان د اغوا له امله (وجی) سپک او معمولی ونه گڼی (که نه شیطان به دغه بد اعمال ورته بنائسته او د شرک، کفر او عصیان په بلا کښی به ئی اخته کړی او د کبر، عجب لوئی او غرور دروازی به ئی پر مخ پرانیځی او ابدی هلاک به ور په برخه کړی).

شیطان چه لوئی وکړه په لعنت شو تر ایده

په لوئی کښی نور هیچاته خیر نشته بی له بده

په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله تعالی گنهکار ته لږ څه تنبیه ورکوی که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه ئی وایسته - نو خلاصیږی، او که په هغی سپکی نیونی وینن نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښی غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازی ورپرانښی کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښی دوب شو - نو ناڅاپه بیخبره نیول کښی نو دلته دغه لارښودنه کښی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

نو پری کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او گردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال

چه ئی لری د مغزو نه شی لوی خیال

خدای رسول چه نه منی او ظلم کاندی

عنقریب به ئی برباد شی سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَ أَبْصَارَكُمْ وَ خَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلي الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شی) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه پرانده شی) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیش شی پوهیدلی شی) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوړونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښی ځنډ (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوړونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښی بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق در پیدا نشی.

أَنْظُرُ كَيْفَ نَصَرَفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِرُونَ ﴿۳۹﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ كُمُرًا
أَتَتْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿۴۰﴾

وگوره (ای محمده!) چه خرنکه مونبر راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) خنک (دهه) کوی. وواپه (ای محمده! دوی (ته) خبر راکرئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناخپه (د شپی) یا ښکاره (د ورخی یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کری شی (په دغه عذاب سره بل شوک؟ مگر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکیری).

تفسیر: ناخپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هیخ علامی له پخوا څخه درښکاره نه وی نو له دی سببه «د جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرگندی شی یا به له «بغته» څخه شه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل یهک - الایة» ترجمه داسی کری ده آیا هلاک به کری شی پری بل شوک هم یعنی هلاک به نه کری هغه شی مگر قوم چه ظالمان دی.) یعنی په توبه ایستلو کښی ځنډ (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کښی د الله تعالی عذاب وروسیږی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۴۱﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا بَشُرُهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۴۲﴾

او نه لیږو مونبر رسولان مگر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کر (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زمونږ ته ویه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه بی ویری او بی فکره شوی ییغ او په چتی (بیکاره) فرمائشونو او بی غایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله څانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه وپوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خیردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاء علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاداً او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسانی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالیٰ آیتونه ئی دروغ ویل او د الله تعالیٰ له هدایته ئی مخ واپراوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُمُ إِلَّا مِوْحَىٰ إِلَىٰ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٤﴾

ووايه (ای محمد! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی (چه در کرم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وايم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرېسته یم (چه وکرم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مگر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووايه (ای محمد! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ږوند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابر پیوی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رنا (رنرا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعویٰ داسی نه وی چه د الله تعالیٰ د مقدراتو گردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښی دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواهش وکړ شی هغه به ئی هر ورو (خامخا) همغسی وکړی او نورو ته به ئی وروښی، یا پر گردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو ځنی د خپل برائت او نزهت ثبوت دروړاندی کړی. کله چه دی له دی گردو (تولو) خبرو ځنی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده ځنی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنگه رسول دی چه دودی خوری؟ او بازارو ته د پیرو دلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره ځی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار گرځول صحیح نه دی. ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ وویه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی پروند او لیدونکی؟ نه! نه برابریری آیا نو، فکر، غور نه کوی تاسی! چه حق له باطله بیل کړی؟ او ایمان راوړی؟! یعنی اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی ځنی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښی د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښی د پرانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاء علیهم السلام د زړه سترگی هر وخت د الهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه د هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخی دی، او د عملی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښی د الله تعالی د رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په گردو (تولو) واقعاتو کښی د ربانی تعلیماتو او د الهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه ممثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور گرځیدلو کښی لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَّلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وویروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ویریږی دوی له دی چه ټول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښی) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښی مگر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتی ځانونه (خپل ستا په دغه آورولو سره له معاصیو)

تفسیر: یعنی له هغو کسانو ځنی تاسی صرف نظر وکړئ چه د فرمایشی معجزاتو په وړښولو خپل ایمان موقوفوی، او د تعنت او عناد له لوری د آیات الله په تکلیب پسی دی. ځکه چه د تبلیغ فرض تاسی اداء کړی دی او وروسته له دی نه له دوی څخه داسی توقع نه کیږی، چه په سمه صافه لاره به راشی. اوس د الهی وحیی قرآن کریم په ذریعه د هغو خلقو وپښولو او تنبیه کولو ته زیات اهتمام وکړه! چه د هغو په زړونو کښی د محشر خوف او د عاقبت فکر دی ځکه چه له هم داسی خلقو څخه دا امید کیدی شی چه له پند او نصیحت څخه به مستفید او له قرآنی هدایاتو څخه به منتفع شی.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعِشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَ
مَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۶۰﴾

او مه شړه هغه کسان چه بولی دوی (عبادت کوی د) رب خپل په اول د ورځی او په آخر د ورځی (یعنی سبا او بیکا) کښی چه غواړی دوی په دی عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوی هیڅ شی او نه له حسابه (د عمل) ستا په دوی هیڅ شی نو چه وشری ته دوی پس شی به ته له ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی هر کله چه د دوی ظاهری حال دا راښی چه دوی شپه او ورځ د الله تعالیٰ په عبادت او رضاء غوښتلو کښی مشغول دی نو سم له دی له دوی سره مناسبه معامله وکړئ! د دوی باطنی حال څه دی یا به ئی آخری انجام څه کیږی؟ د دوی پر دغه تفتیش او محاسبه باندي معاملات نشی موقوفیدی، نه ستاسی دغه حساب د دوی په غاړه دی او نه د هغو حساب ستاسی په غاړه لهنا بالفرض که تاسی د دولتمندانو د هدایت په طمع داسی غریبان مخلصان له خپله مجلسه وشرئ. نو دا به د بیانصافی خبره وی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه «د کفارو ځینو سردارانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا وغوښتل چه زمونږ زړونه غواړی چه ستاسی خبری واورو، لیکن له تاسی سره خوار او غریب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهیب، خیاب، سلمان رضی الله عنهم) ناست وی، نو مونږ د هغوی تر څنگ نشو کیناستی (که دوی له ځانه بیرته کړئ نو مونږ به له تا سره کینو او پاڅو، گوندی ستا دین هم قبول کړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشی شو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ
مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مَنٌ بَيْنَنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿۵۷﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووانی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منع زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمنانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل گوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنگه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی - او الله تعالیٰ د دوی زیونو ته گوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذْ جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا ابْجَهَالَةً
ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهَا وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۵۸﴾ وَكَذَلِكَ
نُقِصِلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿۵۹﴾

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغی (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بیشکه الله ښه بشونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه) مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د گناه گارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راغی، لکه چه د دی رکوع په شروع کښی په ﴿وَأَنْذَرِيَهُ الَّذِينَ يَتْلُونَ﴾ الآية - کښی د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کښی د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او ډاډه شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! ځکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کښی د مجرمانو طریقه واضحه شی.

تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی ځنی بدی وکړی». ښائی چه له دی ځنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهی وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی الحقیقت د هغی بدی او گناه له بد عاقبه تر یوه حده پوری ناواقفه او بی خبره وی چه ئی کوی. که دی د گناه د تباہ کونکو نتایجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟

(روایت دی چه د مؤمنانو یو ټولی رسول علیه السلام ته راغی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی گناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زموږ د غفران او ښښی څه امکان شته؟ رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لارل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کښی د سلامتی زیری او په عقبا کښی د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفضلاً ور مرحمت شو).

پرښتی که په مونږ ښکلی گناهونه

پاک الله دی په ځان ښکلی رحمتونه

که گناه له مونږه ډیره شی چاپیره

پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه

او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی

څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه

ځکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی

په قرآن کښی دی راغلی آیتونه

په رښتینی عذر زر گناوی ټولی

ښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُمْ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿۵۹﴾

ووايه (ای محمد! دوی ته) چه بیشکه زه منع کری شوی یم له دی نه چه عبادت وکرم د هغو شیانو چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووايه (ای محمد! دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کبسی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کبسی او نه به یم زه له لاری موندونکو شخه.

تفسیر: په تیر آیت کبسی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لاحق) دی. په دی رکوع کبسی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کبسی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایع چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رنرا) او د الهی هغه وحی چه پر ما نازلیری دا تول ما له دی خبری شخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری شخه لږ شخه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی دیر شخه تدبیرونه او حیلی او پلمی (بھانی) هم وکړئ خو زه هیشکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کبسی الهی وحی پریږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکری نو الله تعالی چه څوک هادی گرځولی او لیری ئی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کبسی څرنکه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عَزَدِي مَّا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ ﴿۶۰﴾

ووايه (ای محمد! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گنلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کبسی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهرتر) د فیصله کونکو (یا د بیانونکو) دی.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالی صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه وینته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواریئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿ اللَّهُ إِنْ كَانَ لَهَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ وَأُنزِلْ عَلَيْنَا آيَاتٍ ﴾ ای الهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ گنو نو له آسمانه پر مونږ تیری (گتی) راووره یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواریئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جگړه په منع زما او په منع ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالی پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیری، یا ئی نه لیری یا ورته د توبی او استغفار توفیق مرحمت فرمائی، دا گرد (تول) د الله تعالی په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جگړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالی د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رڼا (رنرا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی شو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا
تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ
وَلَا يَأْسِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿۲۵﴾

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه ټول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالی د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا وړکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبيه: هغه علماء چه «مفاتيح» د «مفتاح» بفتح الميم جمع وائی دوی د «مفاتيح الغيب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کری دی او د هغوی په نزد چه د مفتاح بکسر الميم جمع ده هغوی د «مفاتيح الغيب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانی او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یواځی د الله تعالی په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو څنی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی ورپرانیځی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسپری، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کری شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکری. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکری شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کری شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتيح الغيب» او «مفاتيح الغيب» ورته ویل کیږی) حق تعالی خپل ځانته مخصوص کری دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسْتَقَرٌّ ۖ
ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوبه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شی اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه ویئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپې د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاؤخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بی خبره پاتی وی - گواکی په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تگ، راتگ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوبه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسی چه ویده ویئ، ویده به پاتی وی - لیکن د مرگ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در گرده (ټول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه ویئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپې ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او ورپسی مر کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ
المَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفِرُّونَ ﴿٦١﴾

او هم دی دی غالب د پاسه په بندگانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی (پربستی زموږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی) او دوی هیڅ تقصیر نه کوی (د امر په امتثال کښی د اجل له پوره کیدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظة» یعنی هغه پربستی چه تاسی او ستاسی اعمال ساتی.

فائده: د دغو ملائکو په لیږلو کښی ښائی دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قیامت له شرمندگی او رسوائی څخه وویریږی، او له سره گناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلی اعمالنامی له لوستلو څخه په محشر کښی د عامو په محضر کښی غافل او بی پروا نشی! خو د قیامت د ورځی له شرمندگی او رسوائی څخه مأمون او مصون یاتی شی.

ویره وکړه له شرمونو د قیامته

چه تری زړونه وینی کیږی له هیبته

د عمل کاغذ به درکړی شی چه لوله

نن دی ډکه کړه نامه له ښه خصلته

چه سبا بیا ژړا ویر نه پکاریری

نن ژړا کړه دم په دم له معصیته

﴿ حَقِّقْ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی پربستی زموږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی او دوی هیڅ تقصیر نه کوی د امر په امتثال کښی د اجل پوره کیدلو څخه وروسته) یعنی په هر ډول (هرقسم) چه ستاسی د روح د قبضولو حکم کیږی په هغه کښی دوی هیڅ قسم رعایت یا تقصیر، (او د روح په قبضولو کښی هیڅ ډول (طریقه) تعجیل او تاخیر نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسیدلی وی.)

ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ ۗ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَسْبَيْنِ ﴿۱۷﴾

بیا نه بیرته وروستل شی دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شی! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډیر جلت دی له ټولو حسابگرو.

تفسیر: یعنی په یوه رب (لحظه) کښی د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات وړښکاره کوی.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۳۷﴾ قُلْ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْكُرُونَ ﴿۱۳۸﴾

ووايه (ای محمده!) څوک به خلاص کړی تاسی له تیارو د بر (وچی) او د بحر (دریاب څخه په هغه وخت کښی چه) دعاء کوئ تاسی الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسی وایئ چه قسم دی) که خلاص کړی (الله) مونږ له دی تیارو (او سختیو) څخه نو هر ورو شو به مونږ خامخا له شکر ایستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله خلاصوی تاسی له دی (تیارو او سختیو) او له هری سختی څخه بیا هم (پس له دغه نجاته) تاسی شریکوئ (له الله سره نور په عبادت کښی).

تفسیر: یعنی حق تعالی سره له هغه محیط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بیان ئی پاس وشو، فوراً ستاسی د بد عملیو او شرارتونو سزا نه درکوی، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تیارو کښی اخته کیږئ! او هغه په عاجزی او زاری سره یادوئ! او پخه وعده کوئ! چه «د دی مصیبت څخه له وتلو وروسته به بیا هیچیری شرارت نه کوؤ، او تل به ستا احسان په یاد لرو» نو ډیر غلی الله جل جلاله ستاسی لاس نیسی، او له دغو مهالکو او هر قسم سختیو څخه مو ژغوری (محفوظوی)، لیکن بیا هم تاسی په خپلو وعدو ټینگ نه درېږئ، او د مصیبت له آزادی څخه وروسته بیا سمدلاسه په بغاوت او یاغیتوب لاس پوری کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْسِكُمْ سُيُوفًا وَيُزَيِّقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفُ نُصِرُكَ ﴿۱۳۹﴾ الْآيَاتُ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿۱۴۰﴾

ووايه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دی چه ولیږی په تاسی عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا گد کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بیله بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروڅکوی (الله) ځینو ستاسی ته جنگ (او سختی) د ځینو (نورو) وگوره (ای محمده) څرنګه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دی مهلت او گذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسی چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿مَنْ فُتِنَ﴾ الایة - له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا گد کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروڅکوی ځینو ستاسی ته جنگ او سختی د ځینو نورو په دی کښی ئی د دری دولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

(۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (کتو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.
 (۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلاو یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجی او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیدی، که جزئ او خصوصی واقعی پښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.
 (۳): عذاب چه بنائی داخلی عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه گوند او گوندبازی (پارتی بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنگ، جنجال، جګړی او وینی تویول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرګنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنگ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیدی. ﴿وَعَذَابُ الْبُرْءِ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مړه شوی دی او (مړه کیږی).

﴿انظروا كيف نصرت آل فرعون﴾ وگوره ای محمده! څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتګ، ځکه دوی

داسی گنل چه دا گردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) و پروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راغی.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٧﴾
لِكُلِّ نَبِيٍّ مَّسْتَفَرُّوْنَ وَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٨﴾

او دروغ و باله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی و وایه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کرم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم - زما کار یواغی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر شخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالی په علم کښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسپږی نو تاسی به په خپله پری خبر شی، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه غایه پوری رښتیا دی؟.

وَإِذْ رَأَيْتَ الَّذِينَ يُخَوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرَضُ عَنْهُمْ حَتَّى
يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِبَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ
بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٩﴾

او کله چه ووینی ته هغه کسان چه جگری کوی (طعن وپوری تری، مسخری پری کوی ننوخی غوتی وهی) په آیتونو زموږ کښی نو مخ واره له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاخیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن شخه او که هیر کرم له تانه (دا اعراض او شنگ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحقہ تنقیدونو کښی مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او گډون او راشه درشه ورسره مه کوئ! خو تاسی هم د هغو په دله کښی گډ نه شی! او د عذاب مورد ونه گرځئ! لکه چه په بل ځای کښی فرمائی! ﴿لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهِمْ وَنَحْبِهِمْ أَعْمَى﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښی گډون وکری لازم دی چه تل تری کناره او په څنگ وی! او که کله ناڅاپه یا سهواً پکښی شریک شی، نو له یادیدلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښی د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَالَّذِينَ ذُكِرُوا لَهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٧﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی له حسابه د دغو (جگړه کوونکو په آیات الله تمسخرأ) څخه هیڅ شی (له گناه) ولیکن (دوی بانندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتی دوی (د هغو کسانو د مجلس له گډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناگانی کیدی شی یعنی که پرهیزگاران د جگړی کوونکو او طعن ویونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی ځنی جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له گمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی ښائی چه هغه بدبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه وویږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزگارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښی د دخول او د ورنگ ضرورت پېښ شی - نو دوی ته د طاعنینو د گناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسپږی - هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی بانندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَدَرِ الَّذِينَ اخْتَدُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهُمْ آخِرَتُهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

وَذِكْرِيهِ أَنْ بُسِلَ نَفْسٌ بِهَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
وَأَنْ تَعْدِلَ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِهَا كَسَبُوهَا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٦﴾

او پریبرده ته هغه کسان چه گرغولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوبی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کری (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی (هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کری ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیو ورکری (دا نفس) هر قسم فدیو نو وابه نه خیستی شی دا (فدیو یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کری دی دوی، شته دوی لره څښل له ډیرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی. ﴿وَعَذَابُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ او غره کری (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کر، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿وَذِكْرِيهِ أَنْ بُسِلَ نَفْسٌ بِهَا كَسَبَتْ﴾ الآية - او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو و نه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کری ئی وی - حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتگر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیو ورکری دا نفس هر قسم فدیو نو وابه نه خیستی شی دا فدیو او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکری، او په زور ئی له الهی عذابه وژغوری (محفوظ کری)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکری شی او نه تری کوم قسم فدیو او معاوضه قبلیری. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښی ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشی خلاصیدی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا﴾
 الآیة - دا مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی
 شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره چپل (شکل) له دیرو
 گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیر آیت کښی
 خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنگ کیدلو حکم و چه پکښی ئی د آیات الله په نسبت
 طمن، استهزاء او ناحقه جگری کولی په دی آیت کښی د داسی خلقو له عمومی مجالست او
 مصاحبت کولو ځنی د ممانعت ارشاد دی - مگر داسی حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته
 نصیحت هم کوئ! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شی.

قُلْ اَنْدُعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ
 عَلٰى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰىنَا اللّٰهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيْطٰنُ
 فِي الْاَرْضِ حَيْرٰنًا لَّهٗ اَصْحٰبٌ يَّدْعُوْنَهُ اِلَى الْهُدٰى اَنْتَبٰهٗ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شی ته
 چه نه نفع رسولی شی مونږ ته او نه تاوان رسولی شی مونږ ته او بیرته
 وگرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره
 وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه
 (چول بیابان) کښی په داسی حال کښی چه (له ورکیدلو د لاری) حیران
 وی، ده لره ملگری وی بولی دوی دا سړی (له ډیره شفقته) په لوری د سمی
 صافی لاری چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه گمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئی
 راوولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښی وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه
 تښتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښی ئی خپل سرونه ایښی دی چه څه شان سره
 ئی د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئی راواړوی چه الله تعالی ته سر په سجده
 کیږدی. ښه! نو له داسی موحد، مبلغ او مجاهد بنده ځنی دا توقع کول، فضول ده چه دی به د
 ماسواء الله په مخ کښی خپل سر تیت کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښی نه نفع شته نه نقصان
 یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجی) د توحید او ایمان سمه لاره پریردی، او د شرک او
 نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شی که معاذ الله داسی وشو، نو د ده
 مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بلدو خپلو ملگرو سره په یوه چول او بیابان کښی سفر

کوی او ناخپه بیابانی غول (خبیث جن) نئی وغولوی - او لاره تری ورکه کری - دی په غلورو خواؤ کښی پریشان او سرگردان گرځی - او د ده ملگری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کری چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مگر دی د حیرانی او مخلوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی پوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره تاکلی (مقرر) شوی ده - او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی - کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منکلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرگردانه گرځی - د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مگر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کری وه.

قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأْمُرْنَا لِلْإِسْلَامِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَاتَّقُوا ۗ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٤٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ ۗ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ قَوْلَهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمَلَكُ يَوْمَ يُفْعَلُ فِي الصُّورِ
عِلْمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ ۗ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٤٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کری شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموی (سم اداء کوئی سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویږیږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شی تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رضتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښی چه پوکی وگر شی په صور (شپیلی) کښی عالم دی (الله) په تولو پتو او ښکاره ؤ او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښی به په ظاهری او مجازی دول (طریقه) هم د ماسواة الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿لَیْسَ الْمَلِكُ الْیَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دريو آیتونو کښی وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښی خپل انتهای عبودیت اظهار او اختیار کرو» او په هره شیبه کښی تری ویریرو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښی مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ إِزْرًا اتَّخَذَ اصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۶۷﴾

او (یاد کړه! ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو- دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه دول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنګه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنګه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه ویریرو او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿لِأَبِيهِ إِزْرًا﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم «تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمة الله علیه له مجاهد رحمة الله علیه او نورو ځنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښی د ډیر پاتی کیدلو له امله (وچی) د ده لقب «آزر» کیښود شوی وی. والله اعلم. ﴿اتَّخَذَ اصْنَامًا آلِهَةً﴾ الآیة - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کری تیبو (کتو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکری او د هغه په مخ کښی سر په سجده پریوخی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿۷۰﴾

او (لکه چه مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د کمراهی قبحه) هم دا رنگه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکی (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کونکو (عیاناً هم لکه چه ؤ بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسی چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالیٰ پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارگی استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علی‌وجہالبصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق‌الیقین په اعلیٰ مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او دیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوروی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په دیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو نښلوونکی او سازوونکی او د زرهاؤ او لکونو کلونو رانیسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی دیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بیشعوره طبیعته یا د رندی او کڼی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوتن» وائی «د کواکیو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکیو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کښی د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کښی وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر گرد (تول) کواکب په تشه فضا کښی داسی منظم او مرتب یو له بل ترلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتری چه تول د لمر په اطرافو کښی سره حرکت وکری، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کښی حرکت وکری، او په هغه کښی له سره تخلف پیمښ نشی، بیا د کواکیو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کښی حرکت او د لمر تر منځ د مسافی له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم اینبود شوی دی هیخ یو طبیعی سبب نشته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وترلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا گرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د گردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی غنی او له کوم مقدار شخه خومره د جاذبی قوت صادیری؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منخ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاخم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خورلو په اثر تباہ او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیر محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شبیبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د رب العالمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیخ یوه عمل شخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿وَالشَّمْسُ بَجْرِیْ لِنُسْتَعْرِهَا ذَٰلِكَ تَدْرِیْ الْعَزِیْزُ الْعَلِیْمُ وَالْقَمَرُ قَدَرًا مِّنْ مَّوَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ الْعُرْوُونَ الْقَدِیْمَ لَآ الشَّمْسُ بَدِیْعٌ لَّهَا اَنْ تَدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الْاَیْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِیْ قَدْرٍ یَّحْمَدُونَ﴾ او بله ښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه غی او روان دی همیشه هغه قرارگاه ته چه مقرر ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وگرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کړه لکه وچه کلکه څانگه د خرما چه له ډیر وچوالی کړه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته ورورسیری په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه رومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری گرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یسین ۳۸ تر ۴۰ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی شخه ولگوئ! هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السموات والارض دی چه د هغو له لیدلو شخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿لَا اُحِبُّ الْاَرْبَابَ﴾ او د ﴿اِنَّ دَعْوَتَ وَجْهِیْ لَآئِدِیْ قَطْرَ﴾ الآية - جملی ناخپه بی ساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کماندل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿فَلَمَّا جَنَّ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الْاَيْلُ رَا كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْاَرْبَابَ ﴿۲۳﴾

نو کله چه تياره شوه په ده باندی شپه نو وليد (ابراهيم) يو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکر (غائب شو) وویل (ابراهيم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا شوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیکاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهيم عليه السلام» ﴿هُذَارِي﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په دول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسی علیه السلام فرمایلی دی ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مگر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿۴۷﴾

پس کله چه ولیده (ابراهيم سپورمی راختونکی غلیدونکی وویل (ابراهيم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکر (غائبه شوه) وویل (ابراهيم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هر و مرو (خامخا) به گمرخم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چه سپورمی ډیر حسین او غلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په غلیدلو او ښائست مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبُورُ فَلَمَّا أَفَلَتْ
قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿۴۸﴾

بیا کله چه وليد (ابراهيم) لمر راختونکی (غلیدونکی) وویل (ابراهيم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) شخه) لوی دی، پس کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قومه زما بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کېنې له گردو (تولو) شخه لویه او له تولو ځنې فیض رسوونکی سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مگر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمی، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زموږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی شخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شیبه هم له خپله ځایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وډ (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلدِّينِ فَطَر السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٤٩﴾

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو (تولو) باطلو ادیانو شخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو ځنې یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل و علا لوی دربار ئی تینگ ونيو چه د هغه په قدرت کېنې گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَاجَّة قَوْمَهُ قَالَ أَتُحَاوِرُنِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ

او جگړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کېنې) وویل (ابراهیم) آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کېنې حال دا چه په تحقیق هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السموات والارض سیر علی وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده شخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جگړو او چتی (بیکاره) جنگونو او له بی فاندی مباحثو ځنې به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کبیری.

وَلَا آخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يُشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۵۸﴾

او نه ویربیریم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوئ له الله سره (په هیخ وخت) مگر چه اراده وفرمائی رب زما د شه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کری ده رب زما په تولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلع (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولع)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زمونږ د معبودانو توهین کوی، نو ویربیره چه چیری ته د هغه له وباله لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کبسی اخته نشی نو د هغه حُواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویربیریم؟ څکه چه د دوی په لاس کبسی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیخ یو شی نشته، هوا که زما پروردگار ماته شه تکلیف راورسوی نو له هغه څخه په دنیا کبسی هیڅوک نه دی مستثنی هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سری په کوم یو حالت کبسی ښائی ژوندون وکری او کوم شی به ورته وږ (لائق) او مناسب وی.»

وَكَيْفَ آخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنْتُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا

او څرنګه به ویربیریم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کری دی تاسی (له الله سره په عبادت کبسی) او نه ویربیرئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کری دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیخ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څنی به زه ولی ویربیریم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کبسی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندیښنه کوم هوا! تاسی د الله تعالی باغیان او مجرمان یی، او الله تعالی د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو ځنی ویره په کار ده .

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو دلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايي!) که یی تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاڅواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی مګد کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿ إِنَّ الشِّرْكَ أَكْظَمُ عَنِينٌ ﴾ گواکی د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مأمون او مهتدی یواځی هغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالی شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو كما قال الله تعالی ﴿ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ الْإِلَهِمُ مُشْرِكُونَ ﴾ (۱۳) جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت (۱۲ رکوع) څرنگه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کمافی قوله تعالی ﴿ وَكَوْظِلْمٍ مِّنْهُ شَيْئًا ﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د«لبس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سخت وویریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «اینالم یظلم نفسه یا رسول الله» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سری به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«ليس ذلك! إنما هو الشرك. ألم تسمعوا قول لقمان لابنه ﴿يٰٓبُنَيَّ اذْكُرْ بِاِلٰهِ اِنَّ الشِّرْكََ كَبْرٌ عَظِيْمٌ﴾^۹ یعنی په ﴿وَلَمْ يَلْمِسُوْا اِيْمَانَهُمْ ظُلْمًا﴾^{۱۰} کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه گناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندیښنه نه ده په کار. اګر که مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مګر په دغه ترجمه کښی د هغو ګرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهِ طَرْفًا مِّنْ رَّحْمٰتِنَا اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۰﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چه ورکړی ؤ مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو مونږ درجی هر چاته چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوری ګرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو څخه کیدی شی چه د هر سری استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَاَنۡوَحًا هَدَيْنَا مِّنۡ قَبْلُ وَمِنۡ ذُرِّيَّتِهٖ دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوْبَ وَيُوْسُفَ وَمُوْسٰى وَهٰرُونَ وَكَذٰلِكَ يَجۡزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۱﴾

او وبښه مونږ ابراهیم ته اسحق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاءو پلار دی) او یعقوب (مو هم وروښه چه لمسی ئی ؤ، دغو) ټولو ته هدایت کړی ؤ مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو کړی ؤ) اولادی د ده ځنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسی او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاءو ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونبر محسنانو (نیکوکارانو ته).

تفسیر: یعنی نه یواځی دا چه مونبر ابراهیم علیه السلام په ذاتی علم او فضل سره سرلوری کر، بلکه په زړښت کښی د اسحق علیه السلام په شان زوی او یعقوب علیه السلام غونډی لمسی مو هم وروباښه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چه ده ته د دنیا یو عظیم الشان قوم، بنی اسرائیل منسوب دی چه په زرهاؤ انبیاء پکښی مبعوث شوی دی. بلکه همغسی چه د قرآن کریم په یو بل ځای کښی مذکور دی وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالی له جانبه نبوت د ده په اولاده کښی ایښود شوی دی. ﴿وَوَحَّاهَدِيًّا﴾ او نوح ته مو هدایت کړی ؤ پخوا له ابراهیم څخه پخوا د ابراهیم علیه السلام د ځینو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځینو اصولو ذکر هم فرمائی، ځکه چه نوح علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام له اجدادو څڼی دی (او د پلار نیکه شرافت ځامنو ته هدایت او سعادت دی) هم داسی چه وروسته له ابراهیم علیه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار یواځی د ده په ذریاتو کښی پاتی دی، همغسی وروسته له نوح علیه السلام څخه د انسانی نوعی انحصار د نوح علیه السلام په نسل کښی منحصر دی. ځواکی پس له طوفانه نوح علیه السلام دی دنیا ته (آدم) ثانی شو. ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ﴾ الآية - او هدایت مو کړی ؤ له اولادی د ده څڼی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسی او هارون ته د ظاهری ملک او سلطنت په اعتبار په انبیاءو علیهم السلام کښی داؤد او سلیمان علیهما السلام یو شان دی، او د مصائبو او شدائدو د صبر کولو په لحاظ د ایوب او یوسف علیهما السلام په منځ کښی خاص مشابهت دی، نور د موسی او هارون علیهما السلام د ورورئ او قربت په نسبت د څه وینا ضرورت نشته په خپله حضرت موسی علیه السلام له الله تعالی څخه هارون علیه السلام د خپل وزیر په صفت طلب کړی ؤ، محقق مترجم رحمة الله علیه له دوی د هر یوه د دوو نومو په آخر کښی د «ته» توری راوړی، او په هغه سره ئی د دی لطائفو په لوری اشاره فرمائی ده والله علم.

تنبیه: سلیمان علیه السلام د داؤد زوی، او داؤد علیه السلام (د یهودا) بن یعقوب علیه السلام له اولادی دی. ایوب علیه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عیص» بن اسحاق علیه السلام له اولادی دی. یوسف د یعقوب علیه السلام زوی ؤ موسی او هارون سره وروڼه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن یعقوب علیه السلام له اولادی وو).

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَاسَ ط كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٨﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
يُوسُفَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ وَمِن آبَائِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ

وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۸۷﴾
 ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ
 أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۸۸﴾

او (هدایت مو کری و) زکریا او یحییٰ ته او عیسیٰ او الیاس ته دوی گورد
 (تول) دی له صالحانو (کاملانو) حنی او (هدایت مو کری و) اسماعیل او
 الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا تولو ته فضیلت ورکری و مونبر پر تمامو
 عالمیانو او (فضیلت مو ورکری و په نبوت او اسلام سره) حنینو ته له پلرونو
 د دوی او له اولادی د دوی او له ورونو د دوی، او غوره کری وو مونبر دا
 تول انبیاء او لار ښوونه کری وه مونبر دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د
 انبیاء و) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه
 اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کری وی دوی له (الله
 سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی
 کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالیٰ د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر
 هنی الله تعالیٰ خپل مقبول بندگان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه
 کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآية - او که
 «فرضاً» شریک کری وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له
 دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونبر ته خبر راگری شوی دی چه شرک (داسی
 لویه گناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حیط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که
 معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبرانو او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به
 هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری
 ته اشاره وکړه).

أُولَئِكَ الَّذِينَ اتَّيَبَتْ لَهُمُ الذُّلَّةُ وَالْحُكْمُ وَالنُّبُوَّةُ فَإِنْ يَكْفُرْ
 بِهَا هَوْلًا فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكْفَارِينَ ﴿۸۹﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکری دی مونبر دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی (آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکی) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په (ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولگی) چه نه دی دوی په دی (قرآن) کافران.

تفسیر: یعنی که د مکی کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه انکار وکړی نو زموږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو - ساتنی او ترویج د دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زموږ د هیڅ خبری څخه مخ آروونکی نه دی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَاهُ قُلْ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ٥٤

دغه (انبياء) هغه کسان دی چه هدايت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووايه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ د قرآن) څخه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مگر یوازی ذکر (پند، وعظ) دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی گرد (ټول) انبياء عليهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو کې سره متحد دی. نو د گردو (ټولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور دی، تاسی هم مامور یی چه پر هغی مستقیمی طریقی تگ وکړئ! گواکی په دی آیت سره ئی تنبیه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاءو له اصوله او لاری بېله نه ده پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله علیه وسلم په کومه معامله کېی د سابقه و شراعتو ذکر وفرمایي نو هغه د ده د امت په حق کېی هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه وی فرمایلی. ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية - ووايه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د قرآن څخه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مگر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول (طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کېی ثابت دی.

هوا که تاسی له نصیحت شخه انحراف وکری، نو خپلو عُمانونو ته به نقصان ورسوی! په گرد (تول) جهان کښی یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه شوک انکار چه وکری هغه به خپل عُمان ته نقصان ورسوی، او شانی چه په خپلی دغی محرومی، بدبختی او بدحالی وژاری.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا بَشِيرًا
مِّنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا
هُدًى لِلنَّاسِ يَجْعَلُونَهُ قَرَأِطِينَ يُبَدُّونَهَا وَخُفُونَ كَثِيرًا
وَعَلِمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ

او نه دی کری تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کری الله پر هیخ بشر (انسان) باندی هیخ شی ووايه (ای محمده دوی ته) چا نازل کری و کتاب هغه چه راوړی و هغه موسی حال دا چه نور(نرنا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوی تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروی نی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پتوی تاسی ډیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وی (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا بَشِيرًا مِنْ شَيْءٍ ﴾ الآية - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیخ شی الله تعالیٰ نه دی رالپړلی په پخوانی رکوع کښی د نبوت د منصب او د ډیرو انبیاءو علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی و، د رسولانو لپړل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښی د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کری شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښی بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت شخه هم چه گوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف گرځوی بیخی انکار کوی گواکی د«انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی ځنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى ﴾ الآية - ووايه ای محمده! دوی ته چا نازل کری و هغه کتاب چه راوړی و هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور (رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پتوئ تری دیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وی تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رشتیا سره الله تعالیٰ پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهی احکامو او مرضیاتو ئی بندگان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رنا (رنرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه تول انبیاؤ علیهم السلام حتی تول بنی آدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا مثل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه دیر احکام او اخبار مو پت کړی دی او د هغه اصلی رنا (رنرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راشیی، کله چه د هغی عظیم الشانی مانی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده!) چه الله (نازل کړی ؤ! بل ځواب نشته) بیا پریرده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوپی وهی مشغولیري).

تفسیر: یعنی هسی نور او رنا (رنرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریردئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لکیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښیی.

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبْرَكًا مُصَدِّقُ الَّذِي
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۱۷﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کری دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپیر دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کری دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کری نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راویسیع چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنگه کیدی شی؟.

﴿وَلِتَذَكَّرَ أُولَئِكَ الْقُرْآنَ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ او له پاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکیان (مکی واله) او هغه چه چاپیر له دی دی «ام القرئ» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د گردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په ډول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اوبو ځنی ځمکه جوړه شوی ده نو رومی هم دغه ځای څرگند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القرئ» سره یاده کره شوه، او له شاوخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کښی رومی مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو یا به گرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی.

﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ﴾ الآية - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کری دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث بعد الموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روزی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

او شوک دی دیر ظالم؟ (یعنی هیخوک نشته!) له هغه چانه چه تری پر الله دروغ یا وائی چه وحی کبری شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کبری شوی ده ته د هیخ شوی او (بل شوک دی دیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کرم (وبه لیکم له خانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کبری دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان ترلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیخ نسبت ونه لری او ور (قابل) او لایق نی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وگرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکری، یا داسی ووائی ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ ﴾ یعنی الله تعالی د بندگانو د هدایت هیخ سامان نه دی مهیا کبری، نو هر شوک چه داسی ووائی سخت ظالم دی هم داسی هغه شوک چه د نبوت او د رسالت دعوی په دروغو سره وکری، یا داسی یوه غته خبره وکری چه د الله تعالی د کلام په شان زه هم خبری راوری شم لکه چه څینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنا مثل هذا» دا کردی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترگی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ

او که ووینی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرگ کښی وی حال دا چه پرنستی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسی تاسی ارواح خپل (چه نی قبض کړو مونږ که نی ایستی شی یا نی له عذابه وباسی!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسی خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه دیرو ورځو راهیسی په دول دول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

الْيَوْمَ يُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ

غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٧٨﴾

نن ورع به جزا در کره شی تاسی ته عذاب سپکونکی (یعنی چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائی هم وی) په سبب د هغه چه وئ تاسی چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسی چه له آیتونو د ده شخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو مثل، نو ویه گورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لاری د الله تعالی آیتونه او نښی دروغجنی کوئ (او ویه ویل شی کفارو ته کله چه بیا ژوندی شی په قیامت کښی داسی چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمَا خَوَالِكُمْ وَإِرَاءَ ظُهُورِكُمْ
وَمَا تَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ
لَقَدْ نَقَطَعْنَا بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٤

او خامخا په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کری مو وئ تاسی اول غلی او پریښودل تاسی (په دنیا کښی) هغه (شیان) چه درکری ؤ مونږ تاسی ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسی کښی شریکان دی (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منغ ستاسی کښی او ورک شو له تاسی شخه هغه شی چه وئ تاسی چه گنل به مو (چه دا شفیعان دی).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَىٰ﴾ او په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو پیدا کری وئ اول غلی او پریښودل تاسی هغه شیان چه درکری مو وو تاسی ته وروسته د شاوو خپلو یعنی نه به ستاسی په سر خوالی (توپی) او نه به ستاسی په پښو پښی وی ماته به تش تور لاس راغئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له غجانه سره نه دی راوړی او هلته مو پریښی دی. ﴿وَمَا تَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ﴾ الایة - او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسی کښی شریکان دی له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منغ ستاسی کښی او ورک او بی فائده شول له تاسی شخه هغه شیونه چه وئ تاسی چه گنل به مو چه

دا زمونږ شفيهان دى يعنى هغه شيان چه تاسى د مصيبت او اړتيا (احتياج) په وخت كښى د خپلى مرستى (مدد) دپاره تاكلى (مقرر كړى) وو هغوى چيرى لارل؟ چه نن مونږ دوى ستاسى د حمايت او سپارښت (سفارش) او مرستى (مدد) دپاره حاضر نه وينو او د نصرت او حمايت هغه گردى (تولى) علاقى او اړيكى له منځه وركى دى چه تاسى پرى لاقى او باتى وهلى.

إِنَّ اللَّهَ فَلِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ فَآلَيْكُمْ اللَّهُ فَأَلَيْ تُوَفُّونَ ۝١٥

بيشكه الله چوونكى (خيروونكى) د دانى دى (په ايستلو د ډكى سره) او د زړى (په ايستلو د نيالكي (تيغى) سره) راباسى ژوندى له مړى (لكه شين ډكى له وچى دانى ولد له نطفى، مؤمن له كافر عالم له جاهل نه) او ايستونكى د مړى دى له ژوندى (لكه وچه دانه له شين ډكى، نطفه له حيوان كافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندى كوونكى او مړ كوونكى) الله دى نو كوم طرف ته گرځولى شى تاسى؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسير: يعنى زړى او دانه ئى په ځمكه كښى د خښولو څخه وروسته چولى، او خيړلى او تك شين ډكى ترى زرغونوى. له ځانداره د بى ځانه، او له بيځانه د ځانداره ايستل داسى دى لكه چه انسان له نطفى او نطفه له انسان څخه پيدا كوى، دا د هم دى الله تعالى كار دى، بيا تاسى چه هغه پريودئ نو چيرى څى؟ آيا بل داسى كوم لوى ذات موندلى شى چه د داسى قدرتونو او كمالاتو څښتن (مالك) او دا دول (طريقه) لوى كارونه په سر ورسولى شى؟

فَالِقُ الْإِصْبَارِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝١٦

چوونكى (د رنا (رنرا) د سبا دى (بيوونكى د تيارو د شپى او د جهل، راوستونكى د رنا (رنرا) د ورځى او د علم دى)، او گرځولى ئى ده شپه آرامځى او (گرځولى ئى دى) لمر او سپوږمى (نښى د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذکر شوى شيان) اندازه كول دى د ښه غالب (قوى په انفاذ د احكامو) ښه عالم (خبردار په تدبير د عالم).

تفسیر: یعنی د شپی له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راڅرگندیږی د هغه راییستونکی هم دا پاک الله دی د شپی او د ورځی، د لمر او د سپوږمی، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تگ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده تاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښی د یوه وینهته په اندازه هم لاندی باندی او زیاتوالی او نقصان له سره نه پېښیږی.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۹۵﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته ستوری له پاره د دی چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچی په بیابانو کښی) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښی په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیایی آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿۹۶﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یی تاسی (مگرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسی ته یو) ځای د قراری (په شاگانو د پلرونو یا په سر د ځمکی کښی) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښی) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسی ځای چه په هغه کښی هستوگنه وشی او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائی. دا ئی لغوی معنی شوله د دی دواړو د مصداق په تعیین

کهنی د مفسرینو اختلاف دی، خو زمونږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښی لیکلی دی «یعنی ږومی سپاری کیږی د مور گیدی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښی پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راوی، او دلته ورته هستوگنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښی پیدا کوی او بیا قرار ورته ښی په جنت کښی یا ئی وراچوی په دوزخ کښی.»

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
 نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
 وَجِذَاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
 مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ^(۹۵)

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو رايستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو رايستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) څخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه ډکی) څخه دانی یو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسی خرما چه راووغی) له غلافه (د وږی) د هغی څخه وږی نژدی (ځمکی ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انگورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پانو کښی) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښی) وگورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښی خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی د آسمان له جانبه الله تعالی وریغی وورولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس رايستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه ډکی څخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ شخه داسی خرما چه راووشی له غلافه د ووی د هنی شخه ووی نژدی ٹمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د ډیر بار او د وړو د لرلو په سبب د ٹمکی په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انگور او زیتون (هنون) او انار په دی حال کښی چه یو د بل سره مشابه وی په پانو کښی او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښی) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنگ، بوی، مزی په اعتبار ٹینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او ٹینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کښی داسی چه یوه به خوړه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وگورئ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هنی ته) یعنی په ابتدا کښی کله چه میوه راویاسی نو ٹرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو شخه وروسته ٹرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی مگرځی؟ دا گرد (تول) د الله تعالی د قدرت مظاهر او نښی دی.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ - بیشکه په دی تیرو تولو کښی خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالی هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښی بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مگر که غور وکر شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره ٹحایه پوری تری حل کیږی ٹکه کله چه حق تعالی پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به ٹومره غلط او چتی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان نی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیی لپاره نی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښی د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو ٹرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښی نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپی له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رڼا) راویلی، او مخلوقاتو ته نی موقع بښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښی د لمر او سپوږمی له رڼا (رڼا) شخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا ٹنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کښی د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمی نه ده پیدا کړی؟ او نه نی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هنی شپی د خاتمه ورکولو دپاره نی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالی مخلوقات، تر ابتدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښی لالهاند او سرگردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی ٹیری کړی د غنمو وړی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښی د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی ٹرنګه ابته، بیکاره، (چتی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوٹپوی، نه به غتپوی،

نه به پخیری، او نه به تیاریری، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وجی) په دنیا کبسی د حیات او ممات او د مرگ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مری غنی ژوندی او له ژوندی غنی مری پیدا کوی، نو په روحانی نظام کبسی ولی د الله تعالی له دی عاده انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی دول (طریقه) سره هم دیر غلی له یوه ژوندی قوم څخه مر قوم او له مره قوم غنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسی چه الله تعالی زموږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه دیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (قلله الحمدوالمنة وبه الثقة والعصمة) - له هم دی غایه دا هم فهمیری، هم داسی چه الله تعالی په داسی افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږی - یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسی کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) گنلی شو- چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که گردد (تول) مخلوقات تول سره یو غای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم غایه پوری صحیح کیدی شی، گواکی په دی رکوع کبسی د الله تعالی د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو گرددو (تولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کبسی کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ

وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَدَنٍ اَبْعَدِ عَلَيْهِمْ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝۴

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی (الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تری (جوړوی غینی کفار) دپاره د الله زامن او لونی بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکي ده الله لره (له گرددو (تولو) عیبونو) او دیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنگه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږی، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول گواکی د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کبسی فرمایلی وو ﴿يَا أَيُّهَا الشَّيْطَانُ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو غای کبسی ارشاد شته چه ﴿الْوَاهِدُ إِلَهُكُمُ الَّذِي لَهُ أَمْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ ملائکی به په قیامت کبسی فرمائی ﴿قَالَ اِسْمُكَ اَنْتَ وَلِيْنَا مِنْ دُوْنِهِمْ تِلْكَ اَنْوَابٌ يُعْبَدُوْنَ وَالْجِنَّ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكُوْنَ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(۵) رکوع (۴۱) آیت یا به له «جن» شخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له غنیو مشرانو غنی به د جاهلیت په زمانه کبسی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿وَإِنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (۲۹ جزء د الجن (۶) آیت (۱) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالیٰ عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنگه د خالق تعالیٰ شریکان شی. ﴿سُبْحٰنَهُ﴾ الایة - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت شخه او د الله تعالیٰ شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل شخه بیخی پاک او منزّه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنگه کیدی شی؟.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةً ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ كَلِمٌ شَدِيدٌ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنگه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی نی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد تاکی (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنگه تجویزوی؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالیٰ سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوی؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ زوی وائی - لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی بی مریمه (العیاذ بالله) د «الله تعالیٰ» ښځه وبولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی بی مریمی) له گیدی ځنی پیدا شوی هلک څرنگه د الله تعالیٰ زوی کیدی شی؟ په دنیا کبسی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له گیدو ځنی پیدا کوی او دوی معاذالله د الله تعالیٰ نسلی اولاد نه گنل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی شخه بیا د عادی اسبابو له واسطی شخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو گردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۱۶﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مگر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: شائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجبی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د گردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿۱۷﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترگی او الله مومی سترگی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترگو کښی دا قوت نشته چه الله تعالی وگوری - هوا که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترگو ته همغسی قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسبالمراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو څخه ثابت ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنگه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترگی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هوا د ده شان هم دا دی چه په گردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د «خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿۱۳﴾

(وواپه ای محمده! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووینی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه پوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اگر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مگر د ده د بصیرت زیاتونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترگی پرانیځی نو ضرور الله تعالی مومی او هر څوک چه له خپل ځانه پوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو (طریقو) سره څکه بیانوو چه تاسی ئی کردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سری له خولی څرنگه وځی، هر ورو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوړی. مگر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کبیری او داسی شیطانی شکوک او شبهات زائلیری. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریډونکی پری عبرت واخلي، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کرو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.

اتَّبِعْ مَا وَحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۶﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، او مخ گرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم تگ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترگی وړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریډلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ۗ

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه دی گرد (تول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر گرد (تول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی - لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوبښ وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۗ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿۱۷﴾

او نه ئی مگرغولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او خواب ویونکی خو تاسی نه یی!

وَلَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدُوًّا لِيُغَيِّرَ عِلْمَهُ

او کنخل مه کوئ (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنخل به وکری دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکری نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ. مثلاً فرض ئی کړئ که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شی او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنخل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په خواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترم لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاری او کنخلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجبالتعظیم معبود او د قابل الاحترام لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وگرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقو سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ

إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورتگ د دوی دی (په آخرت کښی) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه گاو به (ئی په دنیا کښی نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنګه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راتول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیري او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبولولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هوا کله چه د پاک الله په دربار کښی حاضر شی او له گردو (تولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولګیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کښی ئی کړی دی څرنګه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لِّيَوْمِئِذٍ بِهَاقُلٍ
إِنَّمَا الْآيَةُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعُرُكُمْ أَنَّهُمْ إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٤٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یی تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یی چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر به! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهندا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یی خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی - او بیا به سم له سنتالله سره دوی د دی خبری مستحق وگرځی چه فوراً پوینا شی لکه چه د دی سورت په شروع کښی مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وگرځوی یا نور).

وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا
بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٦٠﴾

او آروو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترگی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریږدو مونږ دوی په گمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشی نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترگی کړه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په همغه اول ځلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبولی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وگوری، نو څه حیلی او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَ
 حَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
 اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿۱۱۱﴾

او که بیشکه مونبر رالیولی مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پریښتی او خبری کړی وی له دوی سره مریو (لکه چه دوی وائی) او جمع کړی وی مونبر دوی ته هر شی (چه په دنیا کښی دی) مخامخ نو نه به وو دغه (کفار) چه ایمان راوړی (په هیڅ وخت کښی) مگر (په وقت د) ارادی فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دی (نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که د دوی له دی فرمایش سره موافق بلکه زیات له دی بالفرض له آسمانه پریښتی راشی، او د پیغمبر تصدیق وکړی، او مری له هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی کړل شی، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوی دی بیا ژوندی کړل شی، او له دوی سره مخامخ ودرول شی چه له دوی سره خبری وکړی، بیا هم دوی د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونکی نه دی. بیشکه که الله تعالی اراده فرمائی وی نو په زور به نی یر دوی قباله مگر داسی کار د ده له تکوینی نظام څخه خلاف دی، چه په هغه باندی د دوی زیاتره خلق د خپل جهل او ناپوهی له سببه نه پوهیږی. د دی موضوع تشریح پخوا تیره شوی ده د ﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځینو مفسرینو داسی کړی ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږی په دی چه دغه کفار ایمان نه راوړی اگر که داسی معجزی هم ووینی» او ځینی مفسرین داسی ترجمه کوی، ولیکن اکثر د دی کفارو نه پوهیږی په نه راوړلو د ایمان خپل باندی اگر که راوړلی شی دوی ته داسی معجزی هم).

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ
 زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿۱۱۲﴾

او هم داسی مگرځولی (پیدا کړی) ؤ مونبر هر نبی ته دشمن شیطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورشوولی به «او وسوسه به ئی آچوله» ځینو د دوی ځینو (نورو) ته بنائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائلی وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زحرف وحی او غرور دی) پس پرېږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسیر: څرنگه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوین له حیثه د دی خبری مقتضی دی چه د خیر او شر له قوتو ځنی هیڅ یو قوت تر هغو بیخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نیکی او بدی او د هدایت او ضلالت حریفانه جنگ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بیکاره) فرمائشونو تاسی ربروی (تکلیف درکوی) ، او په راز راز (قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښویول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شیطانی قوتونو کار کاوه، تر شو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدایت) کښی بریالی (کامیاب) شی د دی فاسد غرض له پاره شیطاین الجن او شیطاین الانس یو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او یو بل ته د خطا ایستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوره مالی) خبری ورښی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوینی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخلیق کښی الله تعالیٰ د هغه رعایت فرمایلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حیلی، (بهانی) اغواء او یاغیتوب له کبله (وجی) زیات په فکر او غم کښی مه لوړیئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!

وَلْتَصْنَعِ الْيَهُودَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿٦٧﴾

او له پاره د دی چه میل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) په آخرت (قیامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له گناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسیر: یعنی شیطاین یو بل ته د تیرایستلو ملمع او غوری خبری د دی له امله (وجی) ورښی چه د هغو د آوریدلو په سبب هغه خلق (وکړی) چه د دنیا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منخ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلیل او جبی د باندی ونه وشی.

کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم شخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منخ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کری نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووايه دوی ته ای محمد!

أَفَعَيَّرَ اللَّهُ أَبْتِغَىٰ حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا
وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّن رَّبِّكَ
بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٠٠﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٠١﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منخ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کری (رالیږلی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کری شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کری (رالیږلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیشکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیش بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیح ته یوازی جاهلان او بدعقیدگان انسانان غورږ ږدی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالیٰ پریږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوړونه ږدی؟ یا معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوری داسی معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولی شیانو ضروری توضیح او تفصیل پکښی موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لری او ښه پری پوهیږی چه په یقین سره دا پاک قرآن اسمانی کتاب دی چه گردی (تولی) خبری ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشی کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښی وکری. نو د داسی محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنګه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلی قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شی؟ څرنګه چه دوی پوهیږی هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل گرځولی دی، دی زمونږ د هری خبری اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښی په مناسبو احکامو او موزونو نتایجو یی پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَأَنْ تَطْعَمَ أَكْثَرَمَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا خَيْرٌ صُونَ ﴿۱۶﴾

او که متابعت وکری (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښی دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه روی دوی تا (ای محمده!) له لاری د الله، او نه کوی پیروی دوی مګر د گمان او نه دی دوی مګر دروغ تری (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راضیې چه په دنیا کښی فهم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د هغو خلقو ؤ چه تش د خیالی بی اصولو او چتی (فضول) خبرو پیروی به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوړ کیددی او پر بی اصولو خبرو باندی تګ شروع کری نو د الله تعالیٰ د درښوولی سمی صافی لاری څخه په یقین سره بی لاری کیدوی. د دی خبری مخاطبه اګر که له تاسی سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوروله کیدوی. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتی (فضول) خبرو ځنی یوه دا وه چه هغو د ذبیحی پر مسئلی باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکښ (حیوان) چه په خپل مرګ ومری، یعنی مردار شی، دغه ته مسلمانان مردار وائی، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکښ (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله گڼی چه پخپله ئی ذبحه کری وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبری ځواب په وروستنیو آیتونو کښی ورکری شوی دی. چه ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذَكَّرَ

اسم الله مکیده﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکښو (ذی روحو) غوښی خوری چه دوی پخپله حلال کری وی، او د هغو - نه خوری چه د پاک الله له لوری ئی سا ایستلی شوی وی. نو د داسی له

خانه جوړی کریو خبرو چه له فریبونو او تلمیع شخه دکى وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په گمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا راښیی، چه د گردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبحه په هغه سره حلاله او پاکیږی او هره یوه مذبحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مره شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۱۱۷﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۸﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښویدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخورئ تاسی له هغه مذبحی شخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یی تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زموږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّرْتُمْ إِلَيْهِ ط

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خورئ تاسی له هغی مذبحی شخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چه ار (محتاج) کړی شوی تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په ۶) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکبان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَأَنَّ كَثِيرًا مِّنَ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿۱۳۹﴾

او بیشکه دیر له خلقو خامخا گمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوگانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله بی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو ځنی د ځینو شیانو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه مڼه، انگور، انار، خرما، انځر، مڼه، سنتره، مالته او نور او له ځینو شیانو ځنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر گڼو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکھیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی زوغتیا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وی، مثلاً هغه مر حیوان (وینه لرونکی ساکب «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرگ (پخپل سر) مر شی او د ده وینه په غوښه کښی جذب شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکب (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالیٰ مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چری په وسیله حلاله کړی وی مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیڅلی شوی ده نو هر هغه سری چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی گڼی، هغه معتدی (له حده تیریدونکی) دی.

وَذُرُوا ظَاهِرَ الْأَثَمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُونَ الْأَثْمَ سَيِّجِرُونَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٧﴾

او پریبردئ تاسی ظاهره (بنکاره) گناه او باطنه (پتیه) گناه (یعنی مطلق گناه) پریبردئ!، بیشکه هغه کسان چه کسب کوی د گناه (ظاهراً یا باطناً) ژر به سزا ورکړه شی دوی ته په سبب د هغو گناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئی).

تفسیر: یعنی بنائی د کفارو په ښوولو او ښوولو باندی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کښی غه شک او شبهه پیدا کړئ! «کذا فی موضح القرآن» (لکه چه پخوا ولیکل شو مشرکانو مرداره حلاله گڼله، او ویل به ئی چه: «ای مؤمنانو! هغه حیوان چه پخپله مر کپړی د هغه وژونکی غوک دی؟» مؤمنانو به ویل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بیا ویل چه: «تعجب دی هغه شی چه انسان او ښکاری سپی او باز او بانه او نور ئی وژنی هغه تاسی حلال گڼئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئی وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولی؟» او له داسی خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسی د غینو ضعیف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کښی پریوتی، نو په دغه آیت چه اوس ئی مونږ په دغه مخ کښی په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو)

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكَرْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ
لِیُوْحُونَ إِلَىٰ أُولِيَهِمْ لِيُجَادُواكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٧﴾

او مه خورئ تاسی له هغی (مرداری) چه نه وی یاد کړی شوی نوم د الله پر هغی باندی (عمداً) او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده، او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه (کفار) له تاسی سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به (هم) خامخا مشرکان شی.

تفسیر: یعنی مه خورئ له هغی مری چه پری نه وی یاد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقیقتاً او نه حکماً مونږ حنفيان د هغی مذبوحی په مسئله کښی چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندی نه وی اخيست شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (یعنی که سهواً تسمیه ترکه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمدأ ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگره وکری دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شیء یعنی شرک یواغی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿إِخْتَدُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شرح عینی د هرقل د حدیث په متعلق او عینی په کتاب التفسیر کښی لیکلی چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

أَوْ مَنْ كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ
فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۷﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مر (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رنرا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟) بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ډومبی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگری وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

شخه وباسی، هغه دله یا هغه سری چه د جهل او ضلالت په مرگ مر شوی وی، او بیا حق تعالی دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رنا(رنرا) ورعطا کری چه د هغی په لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبلولو کښی د هغو «اولیاء الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښی تپیری، او در گرده بدری خوری او له هغو شخه د باندی د وتلو هیخ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رنا(رنرا) او قبح حسن گنی. او داسی له سره نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالی عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالی عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالی عنه او ابوجهل په حق کښی نازل شوی دی.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مَّجْرِمٍ مِّمَّا لَمْ يَكُنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا وَمَا
يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۳۰﴾

او (لکه چی موگرځولی دی فاسقان د مکی مشران) هم داسی مگرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کښی مشران فاسقان د هغی قریی دپاره د دی چه مکرونه (او حیلی) وکری دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښی او نه کوی مکرونه (او حیلی) دوی مگر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کری بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو شخه داسی پلمه (تدبیر) او حيله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پخو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتِي مَثَلًا مَّا أَوْتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا

صَغَارُ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿۱۳﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راگری شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورگری شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه غای چه پدی رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاءو علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علانمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرېشته رابښکته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پیغام راواوړوی، یا دی بېخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أُولَئِكَ نَحْمَلُ الْوَيْلَ الَّذِي كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿۱۹﴾

(۱۹) جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده چه شوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالی د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلینت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حیله بازان او مکاران شائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب حوآب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورگری شی.

تنبيه: پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو غای راغلی دی د دعا د قبلیدلو غای دی (اللهم ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفى الآخرة حسنة وقنا عذاب النار).

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ط

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وگری ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائی (الله) د گمراه کولو د هغه (د ایمان له لاری) گمړځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنگ نهایت تنگ گواکی پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړی، ولی نشی ختلی ځکه زړه ئی تنگیږی. (یعنی د حق له قبوله داسی تنبتهی او لری کیږی چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سری په مخکینی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته گوری او توان ئی ورته نه رسیږی او زړه ئی ورته تنگیږی، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۷۸﴾ وَهَذَا صِرَاطٌ رَبِّكَ
مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۷۹﴾

هم داسی (چه تنگ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لری، ورباندی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنگیږی چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږی بیا نو هم دغه سینه تنگی (ضیق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږی. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مگر ابن عباس رضی الله تعالی عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجبی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږی: هم دغسی چه پاک الله له ایمان ځنی د وربدونکو سینه تنگوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ایمانی له وجبی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او نبی وگوری نو هر ورو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائی چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنګه به خپل آیتونه او نبی ورښیو. په منځ کښی یی د مری د حلال گنلو حیلی ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه یدی او هر هغه دلیل چه اووری څه نه څه پلمه (تدبیر) او حيله جوړوی نو هغه د گمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منی او د الهی حکمونو اطاعت کوی، هم دا د هدایت علامه ده. څرنګه چه په دغو خلقو کښی د گمراهی نښه شته، نو پر دوی باندی به هیڅ یو آیت اثر نه کوی» باقی پاتی شوه دا خبره چه د ضلالت او هدایت د ارادی نسبت الله تعالیٰ ته شوی دی د دی په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښی خبری کړی دی، او وروسته له دی به هم حسب الموقع لازمی لیکنی کیږی، خو دغه مسئله ډیره اوږده ده او معركة الراء ده. او مونږ غواړو چه په دی موضوع کښی یوه مستقلة رساله ولیکو چه د هغی له لوستلو څخه به د دی تفسیر لوستونکو ته نوری فائدی هم ورسپیږی.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ إِلَهُهُمْ بَآ كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧٤﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی او هم دغه «الله» ولی (مددگار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمی صافی لاری درومی، هم دی به د سلامتیا کور ته ورسپیږی او پاک الله به د ده ولی او دوست او مددگار شی. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوی ولی او دوست الله تعالیٰ دی یعنی «اولیاؤ الرحمن» دی وروسته له دی د «اولیاؤ الشیطان» بیان کاوه شی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ جَمِيعًا لِيُعْشَرَ الْجِنَّ قَدِ اسْتَكْبَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

او (یاده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړی (الله) دوی تول، (او وبه ویل شی) ای جماعته د جنیانو (د پیریانو) په تحقیق چه ډیر مو تابع کړی دی تاسی له انسانانو.

تفسیر: یعنی ای شیاطین الجن! تاسی ډیر بدبخت انسانان خپل لوری ته متوجه کړی دی او په خپله لاره مو هغه روان کړی دی.

وَقَالَ أُولَئِكَ هُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا آجَلَنَا الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا

او وبه وایی دوستان د دوی له انسانانو غنی، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده
 غینو زمونږ په غینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه
 مقرره کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به
 زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کې هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو
 پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به
 زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول.
 برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کې له پیریانو
 غنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کې ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر
 رحمة الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کې دغه
 شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونيولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف
 وشی، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی،
 مگر خو پخپلو منځونو کې مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه
 لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کې د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول
 او غینی ترتیبونه مو سنجول(سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَلْدِينَ فِيهَا أَلَا مَأْشَاءَ اللَّهُ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به
 اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د
 دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم
 دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی.
 لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له
 سره تبدیل کیدونکی نه دی.
 عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی
 دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کېښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی
 زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کېښی به په اور کېښی نه وی» چه هم دغه
 ترجمه غوره ده: غینو نورو په دغه مورد کېښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمة الله علیه

هغه ليکلی دی يعنی «وبه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسپوئ په هغه کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳۸﴾

بیشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډیر خبردار) دی.

تفسیر: یعنی د مجرمانو له جرائمو ځنی په ښه ډول (طریقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَلِكَ نُورِي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۳۹﴾

او هم داسی (چه په دنیا کښی انسی او جنی کفار مو یو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښی هم) مسلطوو مونږ ځینی ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: لکه چه تاسی د «شیاطین الجن» او د دوی د انسی اولیاؤ حال واوریده، هم داسی مونږ گرد (تول) ظالمان او گنهکاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښی یو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او گنهکار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښی اچوو. بیا به وویل شی دوی ته داسی چه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا جَاءْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ لَا يَأْتِي الْظَّالِمِينَ وَلَا يَنْفَعُهُمْ إِتْيَانُهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحْكَامًا ﴿۱۴۰﴾

ای جماعته د جنیانو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بیانول به دوی پر تاسی آیتونه (احکام) زما او ویرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی شخه چه دا ده،

تفسیر: پاس د پیریانو او د انسانانو د شرارت او سزا بیان ؤ، او فی الجمله د «اولیاؤ الجن»

ژبني (زباني) معذرت هم نقل كړي شوي ؤ، اوس دا راښوولي كيږي چه د دوي هيڅ يو معذرت معقول او د اوريدلو لائق نه دي، په دنيا كښي په دوي د الله تعاليٰ حجت تمام شوي ؤ چه پر هغه باندې به دوي پخپله هم اقرار وكړي. دغه د ﴿يَمُعْشِرَ الْبَيْنِ وَالْاِشِ﴾ خطاب به د قيامت په ورځ كښي وي او مخاطب پيريان او انسانان يعنې د مكلفانو ټوله مجموعه ده هر جماعت بيل بيل مخاطب نه دي، چه داسي اعتراض وارد شي چه رسولان خو تل په انسانانو كښي مبعوث شوي دي او په پيريانو كښي هيڅ يو رسول نه دي ليږلي شوي، نو بيا د «رسل منكم - رسولان له هم دا تاسي نه» ويل به څرنگه صحيح وي؟ اصل دا دي كه د مخاطبينو په مجموعه كښي په ظاهري يوي نوعي كښي د رسل اتيان او راتگ متحقق شي، چه غرض ئي گرډو (ټولو) مخاطبينو ته بلا تخصيص فائده رسول وي، نو ټولي مجموعي ته په خطاب كولو كښي هيڅ اشكال نه پاتي كيږي مثلاً كه څوك ووايي چه «اي د عربو او عجمو اوسيدونكو او د مشرق او مغرب ساكنانو! آيا هم دا ستاسي له منځه پاك الله لكه محمد صلي الله عليه وسلم كامل انسان نه دي پيدا كړي؟» د دي عبارت مطلب د هيچا په نزد داسي كيدي نشي چه يو محمد صلي الله عليه وسلم په عربو كښي پيدا شوي دي، بل ئي ښائي چه په عجمو كښي وي، هم داسي به د مشرق بيل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وي نو هلته به دا عبارت صحيح وي، عليٰ هذا القياس دلته داسي وپوهيږئ چه د ﴿يَمُعْشِرَ الْبَيْنِ وَالْاِشِ اَلْمُيَا تِكُمْ﴾ الآية - مدلول يوازي هم دغومره دي چه د جن او انس له مجموعي ځني رسول ليږلي شوي دي. پاتي شو دا تحقيق چه په هره نوع كښي بيل بيل رسول راشي، يا هر يو رسول د جن او انس گرډو (ټولو) افرادو دپاره مبعوث شوي وي، نو دا آيت له دي بيانه ساكت دي، د نورو نصوصو له مخي گرډو (ټولو) عالمانو هم دا ثابته كړي ده چه نه د هر يوه رسول بعثت عمومي دي او نه الله تعاليٰ كوم يو جن د مستقل رسول په حيث ليږلي دي د معاش او معاد په اكثر و معاملو كښي دوي حق تعاليٰ د انسانانو تابع گرځولي دي، لكه چه د «جن» د سورت آيتونه او احاديث او نور پري دلالت كوي. دا كومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هري نوعي دپاره د همني نوعي كوم سري رسول وليږل شي. باقي د انسانانو په لوري د پريښتو ليږل د رسالت په ډول (طريقه) د دي په نسبت هغه انكار چه د پاك قرآن په متعددو مواضعو كښي شوي دي، د هغو اصلي منشأ هم دا ده چه عام انسان د پريښتو د ليدلو تحمل په خپل اصلي هيئت سره نشي كولي او د بي اندازي خوف او هيبت له وجي نشي تري مستفيد كيدي او كه د انسان په صورت راشي نو بلا ضرورت التباس واقع كيږي. په هم دي قياس سره كه د پيريانو په قوم كښي د نبوت د منصب اهليت وي نو دوي به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث كيدل، ځكه چه هلته به هم دغه اشكال ؤ هوا د انسي رسول مبعوثيدل (راپورته كيدل) د پيريانو په لوري د دي له امله (وجي) مشكل نه دي چه د پيريانو په حق كښي د انسانانو رويت نه خو غير قابل تحمل دي او نه د انسانانو صوري خوف او رعب د استفادي مانع كيدي شي. له بل لوري حق تعاليٰ خپل رسول ته داسي د زړه قوت عطا فرمايلي دي چه لكه د پيريانو د يوه هيبتناك مخلوق ويږه او رعب هم هيڅ پري نه لويږي.

قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو ویه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿۱۳﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذَٰلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ ﴿۱۴﴾ وَلِئَلَّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښی ونیسی او هلاک ئی کړی نو ځکه پیغمبران او ویروونکی یی لپړل چه په ښکاره ډول (طریقه) ټولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرگند او گرد (ټول) پری خبردار کړی بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالیٰ به له هغه سره همغسی معامله وکړی.

وَرَبِّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ إِنَّ يَشَاءُ إِذْ هَبُّكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ
 مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمِ الْخَرِينِ ۗ ط
 إِنَّ مَا تُوْعَدُونَ لَأَيُّ لَآئٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۗ ۱۳۴

او رب ستا غنی (بی پروا) دی (له بندگانو او د دوی له عباداتو) خښستن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لپړلو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسی) به کړی وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پیدا کړی ئی یی تاسی له اولادی د قوم نورو نه، بیشکه هغه شی چه له تاسی سره ئی وعده کولی شی (چه قیامت دی) ضرور راتلونکی دی او نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښی).

تفسیر: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسی د رسول په لپړلو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالیٰ احکام نه منی او په سمه صافه لاره نه درومی، نو الله جل جلاله غنی دی او د تاسی او د نورو هیڅ پروا نه لری، که پاک الله اراده وکړی نو تاسی گرد (ټول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښی له منځه یوسی او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالیٰ مطیع او وفادار وی، او دغه ستاسی بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لری، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یی، د پاک الله کار دی چه دوی ئی عقبی ته بیولی او تاسی ئی په دغه دنیا کښی د دوی په ځای کښینولی یی او ځای یی درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بیرته پاتی کیدونکی او ستنیدونکی (واپس کیدونکی) نه دی. که تاسی ئی په ځای رانه وړئ پر بل به ئی په ځای کړی. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هروروی (خامخا) پر تاسی راتلونکی دی او تاسی تری نجات موندونکی نه یی دغه انکار محض حماقت دی. که گرد (ټول) مخلوقات هم لاس سره یو کړی او ورته متفق شی، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادی او مشیت مخه نشی نیولی.

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۗ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۶﴾

ووايه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شیع تاسی چه شوک چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کری یی، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو مخانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کرم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شبهی د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو شو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (دیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ
بِرْعِيهِمْ وَهَذَا لِلشَّرْكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى
اللَّهِ ۗ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۱۷﴾

او مقرر کری دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کری دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، دیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو غنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه تاکل (مقررو). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه تاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو ډیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره گډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشی خبره دا وه چه دوی له داسی ویناؤ څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکر شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی تاکل (مقررو) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاءَهُمْ لِيَرُدُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی بنائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانونان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه گډ کړی (دا شیطانونان) پر دوی باندي (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر: (« شرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شرکاء) تفسیر مجاهد رحمه الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهای جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه ځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکړ) د څوم له شرمه، او د خسر گرځیدلو له عیبه، او ځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وځوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندي داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کړه وشي، یا می فلاسی

مراد پوره شی، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کرم، او دغه ظلم او تیری او بی رحمی به ئی لوی عبادت او قربت گانه، لکه چه شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهی خلیل د سنت پشان بنایسته ورخرگند کړی ؤ، په یهودانو کښی تر یوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په دول (طریقه) جاری ؤ چه د هغه تردید د بنی اسرآئیلو انبیاءو علیهم السلام او علماؤ په دیر شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آیت کښی یی د اولاد د قتل د هغو گردو (تولو) صورتونو شناعت بیان فرمایلی دی چه په جاهلیت کښی رائج ؤ یعنی شیاطینو د اولاد د قتل تلقین او تزئین د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنیا او آخرت په دواړو کښی خلق تباه او بریاد کړی، او د دوی په دین کښی اختلال او جنجال پینښ کړی، هغه کار چه د ابراهیمی او اسماعیلی ملت سره بیخی متضاد او منافی دی، هغه د یوه دینی کار په شان عبادت او قربت معرفی کړی (العیاذ بالله) چیری ابراهیمی سنت او چیری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوا فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿۱۲﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به ؤ کړی دوی دا کار نو پریوده دوی او هغه چه دروغ وائی دوی (پر الله باندی).

تنبیه : هم داسی یو آیت په (۸) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آیت ۱۴ رکوع) او په نورو ځایونو کښی هم په هم دی مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چه د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کښی هلته لیکل شوی دی، هغه دی دلته بیا وکتل شی!.

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعِيمِهِمْ
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا
افْتَرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۳﴾

او وائی دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مگر هغه شوک چه زمونږ خوښ وی په گمان د دوی سره سم او (ځینی) چارپایان دی چه حرامی کړی شوی دی شاگانی د دوی (له سوریدلو) او (ځینو نور) چارپایان دی چه نه یادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښی) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پری یادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته) په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر : مثلاً چه نارینه ئی وخورى او ښځى ئی ونه خورى. یا دی نذرانى یوازی همغه کسان وخورى چه د بتخانو مجاوران وی، دا قیود ئی یوازی په خپلو خیالونو سره د عُینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقول، هم داسی یی سورلی او بار وړل هم د عُینو ساکښانو (چارپایانو) په شا حرام گنل، د عُینو مواشیو په نسبت ئی داسی فیصله کړی وه چه د ذبحی یا د سورلی یا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالی نوم وانخیست شی، او هیچیرى د بتانو په شیونو کښی الله تعالی شریک نشی. برسیره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالی په لوری کاوه، گواکى (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمایلی دی او په هم دغو طریقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصلیدی شی، له داسی بدو عناوینو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی گستاخی او سپین سترگى له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَرْوَاجِنَا
وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصَفَّهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په گیدو د دی چارپایانو کښی دی خالص دی لپاره د نارینه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شریکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقریر د دوی، بیشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسیر: یوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحیره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له گیدو عُنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارینه وخورى او ښځى دی نه خوری او که مر ووت، تول ئی تری خوری شی. د داسی بی سندى مسئلی د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هو! دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بیشکه الله غیبتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کېښی او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کېښی).

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَمُوا
مَارَتَهُمْ اللَّهُ افْتَرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۳۷﴾

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلی ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کېښی له خپلو اولادونو او اموالو ځنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بداخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کېښی کیدل، نو څرنگه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَدَّتِ مَعْرُوشَتٍ وَغَيْرِ مَعْرُوشَتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَانَ مَتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ
إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿۳۸﴾

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انګورو له ځمکی) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر ځمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفي وی میوی (حاصل) د هغو (په رنگ او خوند کېښی) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کېښی) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کېښی)، خورئ تاسی له میوی د هغی ځنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریپلو (شوګولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوی تاسی،

بیشکه چه الله نه خوبوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کری شوی لکه انگور چه پر چیلو او نورو هسکیوی (اوچتیری) او غیر هسک (اوچت) کری شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، منه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غویدلی په غمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو غیلی (جورنگ) بی د بل کوم شی له اتکاء د غمکی پر مخ غغیوی او خوریوی.

(﴿اَكَلَهُ﴾ : اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خورل کیوی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کبئی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کبئی سره بیل او جلا (جدا) وی.

(﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ﴾ ، خورئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالی پیدا کری دی د هغوی له خورلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هوا د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریلو او تولولو په وخت کبئی هغه حق چه د الله تعالی دی، هغه ورکری او نور فضول او بی موقع صرفول او بندل (نوستل) مه کوئ. د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرگندیوی چه ابتداء په مکی معظمی کبئی د کبنتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کبئی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقاړو صرفیدله وروسته په مدینی منوری کبئی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی غمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو غمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۖ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۳۹﴾

او (پیدا کری مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غغیدونکی (په غمکه)، خورئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کری (درکری دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځی) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دینمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوبس او نور، او په غمکه غغیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکبان (ذی روح) میوی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغو او ویشتانو څخه ئی فرشونه جوړیوی یا دپاره د حلالولو پر غمکه څملول کیوی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه غمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالی له دی راکرو نعمتونو

غځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تگ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجه حرام وگرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله نی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی شخه وی چه له دی نعمتونو غځنی نی تاسی په دنیا کښی بی برخی گرځولی بی؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وچی) په سخت عذاب اخته کیږئ.

ثَنِيَّةَ اَزْوَاجٍ مِّنَ النَّسَائِنِ وَمِنَ الْمُعْرَاضِثَيْنِ
 قُلْ اَلَّذٰكِرِيْنَ حَرَّمَ اَمْرَ الْاُنثِيَّيْنَ اَمَّا اَسْتَمَلْتُ عَلَيْهِ
 اَرْحَامُ الْاُنثِيَّيْنَ طَبَّحُوْنِيْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝۷۱

(الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میړو (گډو) غځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه گرد (تول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) شخه دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میړو (گډو) او وزو (بیزو) شخه) که دواړه ښځی (له دوی شخه)؟ یا (که حرام کړی بی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندي رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیعی تاسی ماته سند (چه علم دی) که بیع تاسی صادقان (رښیتنی په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام گڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په گیده کښی دی که تاسی د گردو (تولو) انسانانو یا د غځینو په حق کښی حرام وگرځوئ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام تاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړئ یا په الله تعالیٰ باندي عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووايی دا دواړه صورتونه ډیر مهلك او تباہ کونکی دی.

وَمِنَ الْاِیْلِ اِثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اِثْنَيْنِ قُلْ اَلَّذٰكِرِيْنَ
 حَرَّمَ اَمْرَ الْاُنثِيَّيْنَ اَمَّا اَسْتَمَلْتُ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنثِيَّيْنَ ط

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي بَهْدِنَا قَمِينَ أَظْلَمُ مِمَّنْ
 افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا
 يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او (الله پیدا کری دی) له اوبنانو دوه (نر او بنځه) او له غوايانو دوه (نر او بنځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا دواړه نران حرام کری دی الله که دواړه بنځی یا هغه (بچی ئی حرام کری) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو بنځو، آیا وئ تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی دیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تری پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کری خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاء تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالی په حکم سره کیدی شی او د الله تعالی حکم د انبیاء علیهم السلام په وسیله رارسیری یا حق تعالی بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفي دی د پخوانی شق انتفاء ته ئی په ﴿يَتَشَوُّونَ﴾ یعلم ﴿الآية﴾ - سره او د دوهم شق نفی ته ئی په ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ﴾ - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دخوا کبھی د افتراء او اضلال څخه ماسواء بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی بهتان او افتراء تری، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی ئی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کری او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتری نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چتی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُلْ لَا آجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِمَّنْ أَوْ
 دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِّغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ
 اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مگر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلیت دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غیر کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که شوک (له لوری) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی بښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکبنانو (ذی روحو) شخه چه د غوښو خوراک بی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول گرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال گنئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع او په «۶» جزء د «المائدی» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَائِزِ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمْ أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنُهُمْ بِبَعْثِهِمْ وَإِنَّا لَالصِّدِّقُونَ ﴿۳۷﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (گدو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مگر هغه وازده چه بار کړی وه (لگیدلی وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لگیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شیونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هو! د موقتی

مصالحو له امله (وجی) غینی شیان په عارضی دول (طریقه) سره پر غینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان نی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوبښ، شتر مرغ، مرغای او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غوانی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو نی لکیدلی نه وی یا له هدوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورگی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر دول (طریقه) سره پرله پسې حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو غنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا گرد (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (۴) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿قُلْ أَتُوبِ بِالْأُتْرَاقِ مَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راڅرگند کړی!

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۴۰﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووايه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی خښتن (مالک) د رحمت واسع (دیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه گرځاوه شی عذاب د الله له قومه گنهگارانو (کافرانو نو مه مغروریرئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه گنئ چه عذاب له تاسی غنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا
مِنْ شَيْءٍ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لِنَاطِنٍ تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿۱۳۷﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳۸﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک یی کری دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کری مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کری ؤ مونږ هیخ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کری ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی ؤخنی وو تر هغه پوری چه وشاکه دوی عذاب زمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمی سند چه راوباسی تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیخ شی)! مگر د تش گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یی تاسی مگر خو دروغ وایع (په الله) ووايه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی تولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو ؤخنی مطالبه کری شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالی ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کری شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالی اراده کری وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو ؤخنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابت شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پرینسی یو؟.

دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه ؤخروی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکری او ښه ئی وسنجوی (غور وکری) او خپل ؤخان پخپله بیرته سم کری او کله چه د ده له اصلاح ؤخنی مایوس شی، نو یی خوشی کوی او پریردی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کری، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گوردو (تولو) صورتونو کېنې د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو ځنی آیا دا ثابتیږي چه د حکومت په نظر کېنې د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږي چه دغه افعال د حکومت په نظر کېنې گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کېنې به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کېنې د ده جرم په کومه اندازه؟!.

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نانبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو ځنی خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا ورښیي چه کوم اعمال د ده په دربار کېنې غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کېنې تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وږ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندی پتی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پېښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوی ؤ او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د رسیدلو وږ (مستحق) او لائق گنلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کېنې څکللی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کېنې د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنګه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه. پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیګڼی څخه ئی ماسواً بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د خښتی او تیږی (گتتی) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکبئانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابده پوری د خپلو مخصوصو او متشابهو افعالو او احوالو په محدودو دایرو کېنې چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کېنې ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کېنې مجبول او مظفور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبې تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډگر کېنې نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود ځنی مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتایجو قبول هم ضروری دی دا څرنګه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کېنې انسانو ته د عقلی او کسبې روحانیت په میدانونو کېنې د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان ګرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی ځنی داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هنی خوا وړاندی یا وروسته کېږدی

که د عالم په مجموعه کېنې د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کېږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کېنې به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه ګرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - په ویلو سره په الهی مشیت او رضاء کېنې د تلازم اثبات کوی. ځکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لازمیږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو ځنی ثابت شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کېنې وړاندی کړی شی او یواځی اتکلی غشی او تخمیننی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿قُلْ شَاءَ اللَّهُ هَدَانَا﴾ آیه کېنې اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه ګرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لار شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هنی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفی وی، شوک په نیکی پسی مندی ووهی او شوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وگرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی دول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿يَوْمَ أَكْرَمُ الْأَحْسَنُ عَمَلًا﴾ که نه چه گرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الهی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا آتَمَرْنَا﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه وپروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیمو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربریدلو یا مر کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د گردو (تولو) اسبابو او مسیباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانو ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شی! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته گرځیدلو کښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت گرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام وبولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی گرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلْ مَشَّهَدًا كُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا وَإِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ۝۱۵۰ ع

ووايه (ای محمده! دوی ته) راولع شاهدان خپل هغوی چه شاهدی ورکوی دوی (په دی) چه بیشکه الله حرام کړی دی دا شیونه، نو که شاهدی ورکړه دوی نو ته شاهدی مه وایه له دوی سره (مه ئی قبلوه اعتبار پری مه کوه!) او مه کوه متابعت د آرزوگانو (خواهشونو) د هغو کسانو چه نسبت د دروغو کوی آیتونو (احکامو) زمونږ ته او د هغو کسانو چه نه راوړی ایمان (نه کوی یقین) په آخرت باندی حال دا چه دوی له ربه خپله سره برابروی (نور شیان په عبادت کبئی)

تفسیر: یعنی عقلی دلیل خو پاس معلوم شو اوس که پر دغه له خپله ځانه جوړ کړی تحریم باندی تاسی کوم نقلی دلیل لرئ نو هغه راوړئ، آیا له تاسی سره داسی شاهدان موجود دی؟، چه داسی بیان وکړی، چه هوا د دوی په مخ کبئی پاک الله دغه شیان حرام کړی وو، ظاهره ده چه داسی واقعی شاهد چیری پیدا کیدی شی؟ او که دوه، غلور داسی گستاخ، سپین سترگی او بی حیاء کسان د داسی شاهدی ورکولو دپاره چمتو (تیار) هم شی نو د داسی کسانو شاهدی ته له سره غوږ مه پرئ، او مه د دوی د خواهشونو څه پروا کوئ. تر دی ځایه پوری د هغو شیانو بیان و چه مشرکانو پخپله رایه او هوا او هوس حرام کړی وو بیا د هغو له پاره ئی له خپله ځانه حیلې، پلمی (بهانی) او باطله عذرونه وړاندی کول، وروسته له دی نه هغه شیان بیانیږی چه د پاک الله له خوا حرام شوی دی او له پخوا راهیسی یی تل حرام گنلی او حرام پاتی دی لیکن دغه مشرکان پکینی مبتلا دی.

قُلْ تَعَالَوْا اتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ طَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام کړی دی رب ستاسی پر تاسی باندی چه شریکان مه نیسئ تاسی له دغه (الله) سره هیخ شی، او (نیکی کوئ تاسی) له مور او پلار سره په نیکی کولو سره او مه وژنئ تاسی اولاد خپل له (ویری د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزی) درکوو تاسی ته او هم دی ته،

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (له وجی) ځینی وختونه خپل اولادونه وژل او ویل به ئی چه

مونڊ پخپله خواړه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او ورباندې ونی خوړو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکی خو پاک الله دی چه تاسی او هم ستاسی اولادی او هم نورو مخلوقاتو ته نی ورکوی، په بل ځای کښی د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسی له ویری به نی هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مگر ویریږی کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟. څرنګه چه پخوانی طبقی ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودی فکر او سخته اندیښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال ډیروالی پریشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) نی دلته له «من املاق» سره ﴿تَزُكُّهُمْ وَاِيَّاهُمْ﴾ او په هغه آیت کښی نی له «خشية املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه : په قرآن کریم کښی دری ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردگار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسی مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مریی او روزونکی دی. نو ځکه د خالق جل وعلی شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښی له گردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی. حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش گلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ

او مه نژدی کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدی کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسی کارونو له مبادیو او وسائلو ځنی هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسی چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ) ، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو ځنی هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسی نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل نی) مگر (وژنئ نی) په حقه سره

تفسیر : د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښی داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی د هغو تصریح وارد

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه و هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذَلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کری دی الله تعالی تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکشی) تاسی.

تفسیر: له دی آیت شخه د دی گردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (۴) د بی حیایی کرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۗ

او مه نژدی کیړئ تاسی مال د یتیم (پلار مری) ته مگر (ورنژدی شی) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسپیری دغه یتیم قوت (علمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مری) په مال کښی بی غایه تصرف حرام دی، هوا په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم غلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وگرغید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۗ لَأَنكِفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۗ

او پوره کوئ تاسی پیمانانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږو تکلیف هیڅ نفس ته مگر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر: یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په غای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالی هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کښی) نو حق (رښتیا) ووايي اکر که وی (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیجا قربت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه گرځی.

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر: ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدی سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذَلِكَ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۸۶﴾ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ
فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ بَكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلي تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کپرو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعميل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کښی په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر څوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تگ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او گمراه کیږی.

تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کښی ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصَّوْا بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۳۶﴾ ثُمَّ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِىٓ
اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهَدٰىيْ وَرَحْمَةً لِّعَلَّهٗمْ يَلْقٰءُ رَبِّهٖمْ يَوْمَئِذٍ ﴿۱۳۷﴾

دا (اتباع د سمي لاری) حکم کبری دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه گمان وساتئ تاسی (له گمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه) ورکری ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت) پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر (دیني) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر : معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْهِ﴾ څخه تر دی غایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او مجرد (تول) انبیاء علیهم السلام او شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کر چه شرعی احکام پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کرل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت ورونه ئی مفتوح کرل تر څو خلق پری په ښه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکری او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل کری.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبْرَكًا وَّاْتَّبِعُوْهُ وَاْتَّقُواْ عٰلَمُكُمْ تَرْحَمُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک) دیر گتور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویږیږئ (له عذاب او گمان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسی محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال سره ستاسی په مخ کښی مخلیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دلیل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطنی برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوغی: (دیری ښیگتی (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن، د زړو سبرور، د سترگو نور، معنی صورت ئی روښان)

اوس ښی او کین ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالی، له رحمت ځنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله ځنی دی وویریږی! او زیار (کوشش) دی وکاری! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخی څخه مخالفت ونه کړی.

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَمِنْ كُنَّا عَنْ دَرَسَتِهِمْ لَغَفِلِينَ ﴿۶۷﴾

(او نازل کړی ؤ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایع (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ؤ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاری ؤ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ؤ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالی پر شرانو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورکه بن نوفل او نور له دیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لگیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وگرځوی. مگر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرانو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ؤ اگر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمننې قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ويلي شوي چې کوم آسماني کتاب او شريعت زمونږ په لوري نه دي راغلي، او مونږ له هغو شرايعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم له پاره ليږلې شوي دي. دومره علاقه نه لرو نو بيا به مونږ د شرايعو پر ترک ولي ماخوږ کيږو! مگر نن دوی ته د داسې حيلو او پلمو (تدبيرونو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومي هدايت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری رومي مستفيد شي او بيا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپين نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پريواته، شمال، ښی، او جنوب، سهيل گردو (تولو) هستيدونکو ته په ډير احتياط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی ليږلی شوی، او د ده مخاطب گرد (تول) جهان دی لکه چې د الله تعالیٰ په فضل او توفيق د عربو په وسيله د ملک العلام دغه آخری او عام پيغام د دنيا تولو ځايونو ته تبليغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْتَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

يا چې و (نه) وايي (ای عربو په قيامت کښی) که وی مونږ چې نازل کړی شوی وی پر مونږ باندی کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی) نو هر ورو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکی له دوی نه نو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حجت ښکاره (عربی قرآن) له رب ستاسی او هدايت او رحمت (له) جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ (د ده)

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائی ستاسی په زړونو کښی داسی یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندی د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځنی زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسی ته له هغوی ځنی ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چې څوک ښه عمل پری کوئ؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَجِرَى الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنِ الْإِتِّسَاءِ سَوَاءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿٥٥﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنگ کوی (گرځی) له دی (آیتونو) ځنی، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنگ کوی گرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنگ به ئی کاوه (گرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثال کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو ځنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده ځنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَقَ عَنْهَا﴾ دوه معناګانی له اسلاهو ځنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ
بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا
إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ
انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٥﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پربستی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی ځینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کبسی چه راشی ځینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کبسی څه خیر (نیکی)، وواپه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالی له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئی دوی نه قبلوی نو بنائی چه دوی دی خبری ته سترگی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرېنتی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شی چه د قیامت له علائمو څخه یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا راییی چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشی او د موجوده عالم نظام سره گډوډ او ویجاړ کر شی نو د موجوده طبیعی قوانینو په خلاف به ډیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثال او بی ساری پېښی واقع شی چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرگند شی، غالباً له دی مقولوی حرکت او قهقری رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کښی سره بوخت او لگیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د گډوډ او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، گواکی له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د ځنکدن او نزعی وخت شروع کیږی، او همغسی چه (عالم الصغیر) یعنی د انسان د ځنکدن په وخت کښی ایمان او توبه نه قبلیدی څکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د گرد (تول) عالم په حق کښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابة» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب څرگندیږی: کله چه د دغو علائمو گرده (توله) مجموعه متحققه شی او دغه هلته کیدی شی چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شی نو د تویی ور تړل کیږی او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زموږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنگ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کښی به د قیامت راتگ هم تش یو ډول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرېنتی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقرة په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کښی د ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلْمٍ مِّنَ الْعَمَاءِ ﴾ الآية - کښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شی! او د ﴿ أَوَكَسَبْتَ فِيهَا مَخِيراً ﴾ د جملی عطف پر ﴿ اٰمَنَّا مِنْ قَبْلُ ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمة الله علیه او نورو محققینو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ینفع نفسا ایمانها او کسبها خیرالم تکن امننت من قبل او لم تکن کسبت فی ایمانها خیراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کښی به ئی ایمان نه نافع کیږی او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلیدی.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَرُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يَنْبِئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۵۷﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه غځینی ئی منی او غځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - څخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وښوئیري نو د گمراهی لاری دیري دی، تول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر هغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگرو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَطَىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۱۳)

آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفریق نه لری، د زمان او مکان او خارجي احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاءو علیهم السلام راوړی ؤ د موسی علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له گردو (تولو) غځنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د تولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو غځنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَتَرُوا دِينَهُمْ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیللی بیللی لاری راباسی، او د گوند (دله) او گوند بازی (دله بازی) په بلا آخته کپړی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د څادر څیروونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گرد (تول) په ﴿تَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی غځنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغښی سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینگ رهی (روان) اوسع! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرگند کری. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که توبه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقوی متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٧﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مگر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کری شی (په تنقیص د ثواب یا په تزئید د عقاب)

تفسیر: په ﴿ثُمَّ يُرِيهِمْ صِرَاطَهُمْ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ کښی د دوی د شنیمو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۖ ذَبِّحًا مِمَّا مَلَآ بُرْهُيمَ
حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧١﴾

ووايه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کری ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی غومره لاری چه غواری، جوړی نی کرئ، او غومره معبودان چه دروئ، وئی دروئ، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره راښوولی ده او هغه د خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د پیغمبرانو لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن هم په ټولو عربو او گړدو (ټولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادپیری.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ لَأَشْرِكَ
لَهُ وِبْدًا لِكُأُمْرَتِي وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢٨﴾

ووايه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د) ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به نی د غیر الله په نامه کوله. ټول مفسرین د ﴿وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «كنت نبيا و آدم بين الروح والجسد» محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبياء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د گرد (ټول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او له گردو (ټولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه پخپلی ترجمی کښی د «زه له گردو (ټولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له گردو (ټولو) ځنی اول فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاوروی په اعتبار له دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه څرگندیږی. والله اعلم.

قُلْ اغْيِرْ اللَّهُ ابْعِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بی له الله غوارم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غوارم) حال دا چه هم دی رب د هر شخیز دی،

تفسیر: پخوا د توحید فی الالهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی. یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل شوک نه دی، مستعان هم بل هیشوک نشی کیدی، خککه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی ﴿إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَهًا لَّسْتُمْ عِدُوهُ﴾ د الفاتحه د سورت (۴ آیت).

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۱۲۶﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیخ یو نفس مگر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیخ نفس گنهکار گناه د بل نفس (بلکه هر شوک خپل بار وری)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کنبی) نو خبر به کبری تاسی په هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کنبی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کنبی په دینی امورو کنبی).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کنبی جگری کولی، او ویل به ئی چه راشع د توحید لاره پریردی او زمونږ د شرک په لاری رادرومغ که په دی کنبی په تاسی باندی خه گناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا

جزء ۲۰)

وَلْتَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا نَحْمِلُ مِنْكُمْ شَيْءٌ لَّكِن لَّا بُدَّ لَكُمْ

د العنکبوت (۱۲) آیت (۱) رکوع دلته د هغه غواب ورکری شوی دی چه د هر چا گناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د گناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وری شی، باقی ستاسی دا جگری او اختلافونه کله چه د الله تعالیٰ په حضور کنبی وړاندی شی گرد (تول) سره فیصله کیږی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) درېکارېږی) دا دنیا د فیصلی محای نه دی. بلکه د امتحان او ازموینت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کنبی ئی خبر راکر.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلْفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغَكُمْ
فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٠﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه گرځولی یی ییغ تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کری ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمویی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکری ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا ډیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښینونکی دی (د شاکرینو) ډیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه گان او نائبان درولی ییغ تر څو تاسی د ده له درکرو اختیاراتو څخه څرنګه کار اخلئ؟ او په څه دول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نائبان او وکیلان گرځولی ییغ چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کښی.

(﴿وَرَفَعَ﴾) : او پورته کری ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی یعنی ستاسی تر منځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کری دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزایاو. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیسماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کرل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کرل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماره کرل، څوک ئی وړی).

(﴿لِيُبْلِغَكُمْ﴾) : د دی دپاره چه وازمویی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکری ئی دی تاسی ته یعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازمویی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکری ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاکر له صابره ابن کثیر رحمة الله علیه له ﴿فِي مَا آتَاكُمْ﴾ ځنی هغه مختلفی درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرګندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازموښت كښې بيخي نالايق ثابت شى، حق تعالى د ده په حق كښې «سريع العقاب» دى، او هر چا چه لږ قصور كړى وي د هغه په حق كښې «غفور» دى او هر چا چه خپلې وظيفې پوره سر ته رسولې وي د هغه په حق كښې «رحيم» دى.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملك العلام)
(و نطلب منه فى الدنيا حسن الاقدام و فى العقبيا حسن الاكرام)

(سورة «الاعراف» مكية الامن آية (۱۶۳) الى غاية آية (۱۷۰) فمدنية وهى (۲۰۶) آيات و (۲۴) ركوعا عدد تلاوتها «(۷)»
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ((۱۶۳) تر (۱۷۰) آيت پورې چه منى دى.)
((۲۰۶) آيتونه (۲۴) ركوع لرى)
په تلاوت كښې (۷) او په نزول كښې (۳۹) سورت دى)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوى دى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

الْمَسِّ ۱ كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) كتاب دى چه نازل كړى (ليږلى) شوى دى تاته (اى محمده!) نو نه دى وي په سينه ستا كښې تنگى (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئى څوك نه منى)

تفسير : ابن عباس رضى الله تعالى عنه د «حرج» معنى په شك سره كړى ده، گواكى ﴿فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ سره يوه معنى ولرى. رسول الله چه الله تعالى خپل كتاب پرى نازل فرمايلى دى د ده له شانه څخه لرى ده چه د هغه د احكامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شك او شبهه د ده په زړه كښې لاره ومومى نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنى گانو باندى پريښى دى لكه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه اختيار كړى ده. يعنى هغه ته (چه له گردو (تولو) خلائقو ځنى غوره شوى، او كتاب الله پرى نازل شوى دى) وړ (مستحق) او لائق نه دى چه د احقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالانو غنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی غنی منقبض او زره تنگی شی، ﴿فَلَمَّا تَرَ لِبَعْضِ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَصَاوِيكَ بِهٖ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا أُولَٰئِكَ

(۱۲)

أُنزِلَ عَلَيْهِ كُتُبًا مَعَهُ مَعَهُ مَلَكٌ إِتْمَانًا تَنذِيرًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۱۲﴾

جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض مجال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زره کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرئت سره اداء کری؟.

لَتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳﴾

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم شخه) او (له پاره د دی چه پند ورکری پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر: یعنی د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسی مگردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام غنی خبر ورکری، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿۱۴﴾

متابعت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کری (لیبرلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلع تاسی.

تفسیر: ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ زانده ده، انسان که د حق تعالی د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتها، او د طاعت او معصیت پر نتایجو په پوره ډول (طریقه) فکر او دقت وکری نو هیچیری به داسی جرئت ونه کری چه د خپل کریم پروردگار نازل شوی هدیایات پریردی او د شیاطین الاتس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکری له تیرو اقوامو غنی د هغو کسانو چه د الله تعالی د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی بی داسی رویه غوره کری وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکری شوی دی، وروسته راغی.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيِّنًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿۶﴾ فَمَا كَانَ
دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۷﴾

او دیر له (اوسیدونکو د) قریو (د کفارو او فجارو) غنی هلاک کری دی
مونږ دوی نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوی اوده
(غافل) به وو د شپی (لکه قوم د لوط) یا اوده (غافل) به وو په غرمه کښی
(لکه قوم د شعیب) نو نه به وه وینا د دوی کله چه رابه غی دوی ته عذاب
زمونږ مگر دا چه ویل به دوی بیشکه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو
چه د رسولانو تکذیب مو کاوه).

تفسیر: یعنی کله چه د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصیان له حده تیر شو، نو په دنیوی
لذاتو او شهواتو کښی آخته او غرق او د الله تعالی له عذابه بالکل بی فکره او د استراحت
اخیستلو په مزو کښی دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پری نازل شو بیا نو له دوی ځنی په
دی دهشتناکی منظری او هلاک کوونکی ننداری او اله گوله کښی گردی (تولی) لوی او
ځانمنی (لوی) او تکبر هیر شول او له هر لوری د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ چیغه پورته او پرته
(علاوه) له زاری ننواتی او ژړا او انگولا ځینی بل هیڅ شی به نه آوریدل کیږی. گواکی په دغه
وخت کښی دوی ته واضح او څرگندیږی او دوی پخپله اقرار کوی چه پاک الله په هیجا باندی ظلم
نه کوی مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کری دی.

تنبیه: د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرینو څو اقواله دی. غالباً محقق شیخ الهمد
رحمة الله علیه هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسیر او تفصیل مقرر کری دی. لکه چه ویلی شی «توضاً
فغسل وجهه و ذراعیه» هغه سری اودس وکر نو ئی ووینځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور
اعضاء په دی مثال کښی د مخ او لاسونو وینځل، د اودس کولو تفصیل او تفسیر دی. هم داسی
دلته د هلاک کولو د تفسیر او تفصیل کیفیت په عذاب سره بیان کر شو، والله اعلم عامو
مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کری ده او دیر دی له اوسیدونکو د کلیو د کفارو او فجارو
چه هلاک کری دی مونږ یعنی چه اراده کری وه مونږ د هلاکولو د دوی پس راغلی دی اهل د
هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپی چه وخت د غفلت او خوب دی یا به دوی د غرمی په خوب اوده
وو چه وخت د آرام او راحت دی او عذاب پکښی دیر سخت دی.

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿۶﴾

نو خامخا ویه پوښتو (په قیامت کېښی) هرومرو (خامخا) هغه (امتونه) چه لیرلی شوی دی دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئی کړی) او خامخا ویه پوښتو هرومرو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی چه ستاسی امتونو څرنګه اجابت وکړ؟)

تفسیر : له هغو امتونو څخه چه پیغمبران پکښی مبعوث ورلیږلی شوی دی پوښتنه کېږی. ﴿ مَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟ او له مرسلانو څخه پوښتنه کېږی چه ﴿ مَا أَجَبْتُمُ ﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟.

فَلَنْقُصَنَّ عَلَيْهِمْ عِلْمَهُمْ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿۱۰﴾

نو خامخا بیان به کړو مونږ هرومرو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره او نه یو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران یو).

تفسیر : یعنی ستاسی هیڅ یو لوی او وړوکی ډیر او لږ عملونه یا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بی د نورو له وسیلې له یوی یوی ذری خیردار یو له خپل ازلی محیط علم سره سم ګرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ته مخامخ کېښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا لیکلی شوی دی د یوه وښتنه په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کیدی او د هغو په وسیله اطلاع ورکول یوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالیٰ پخپل علم کېښی معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجیږی.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۰﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿۱۱﴾

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کېښی حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (یا تللی شوی نیک عملونه) د ده نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالی) او د هر چا چه سپک وختل تولونه (یا تلل شوی بد عملونه) د ده (یعنی له نظره ولوید) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو یی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او تری انکار به یی) کاوه .

تفسیر : د قیامت په ورځ کښی د گردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتېږی او که همغه عمل په ریا او ریب ځان بودانی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی) نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیرېږی او که حسنات ئی سپک وختل نو بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولیدل، او تلل کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «گراموفون» کښی چه دغه ډیری لوی او اوږدی ویناوی قید او ضبطیږی، آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر کرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «گراموفون» کښی سره تولیدیږی؟ او تل ساتله کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د گراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته دا خبره هیڅ لری نه ده چه د گردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار کیږدی چه په کښی گرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بشرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرگند شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره کیږی چه پکښی کفتین (پلی) او شاهین (دندی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلومولو طریقه او اصول به څرنگه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسی عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم نئی موندی ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولی دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کیدل زمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلی او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندې به چه د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندې موندی سره له دی چه اوس په دی فانی عالم کېږي هستوګنه لرو نشو پوهیدي. د هم دی وړی دنیا موازینو (تلو) ته وګورئ! چه څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چه طلا، نقره او جواهرات پکښې تلل کیږي، بله هغه ترازو ده چه غلی دانی، لرګی، میوی او نور شیان پکښې تلل کیږي بله هغه عمومی تله ده چه لوی تجارتی پیتی او بارونه پری تلل کیږي (او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راڅرګندوی چه د ساعت د سنتی په شان وی او بله هغه تله ده چه ښی او کین لور ته په سانتیګرامونو او دیسیګرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنگر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسیره په دی «مقیاس الهوا، مقیاس المیاه، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضييق» او نور هم یو یو دول (طریقه) موازین دی چه په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې او د لنډلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجی ځانته راڅرګندوو. ترمایتر، زمونږ د بدن د داخلی حرارت (چه له اعراضو ځنی دی) داسی اندازه او تول راښکاروی چه اوس زمونږ په وجود کېږي دومره درجه تودوخې شته، کله چه په دنیا کېږي موندی په شلهاو داسی جسمانی موازین وینو چه په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجی او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خیره څه اشکال لری چه دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کری چه په هغی سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راڅرګند شی. ﴿يَا كَاذِبًا يٰۤاَيُّهَا كٰٔلِمُوۡنَ ﴿۱۰﴾ په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به نئی ظلم او تری به نئی انکار کاوه) او هم دا له آیتونو ځنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چه هغه نئی په ﴿يٰۤاَيُّهَا كٰٔلِمُوۡنَ ﴿۱۰﴾ سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی موندی تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کېږي او پیدا (مقرر) کری دی موندی تاسی ته په دغی ځمکی کېږي، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسی تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دی ځایه د ځینو آفایه و او انفسیه

و آیتونو ذکر او بیان شروع کیوی، چه په هغو سره له یوی لوری د حق تعالیٰ پر وجود باندی د دی جهان د کارخانې په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوری توجه ورکری شوی ده او له بل لوری د نبوت ضرورت او د انبیاء علیه السلام د راتگ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (آخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راجکاری) بیانیری چه دغه آیتونه د هغو د توطیې او تمهید په دول (طریقه) مقدم کری شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا
 لِآدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلٰسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّٰجِدِيْنَ ۝۱۱ قَالَ
 مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِيْ
 مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِيْنٍ ۝۱۲ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَايْكُنْ
 لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّٰغِرِيْنَ ۝۱۳

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرستو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (تولو) مگر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه و دی له سجده کوونکو غنی. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعمیل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته؟! وویل «ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی غنی. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوگنی، ژوندانه، خوړلو او چنلو وسایل تیار او تهیه کړی دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی نښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورین تصویر ته داسی روح او حقیقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسیله ستاسی پلار آدم علیه السلام «خلیفه الله» او «مسجود الملائکه» وگرځید او وجود ئی د گردو (تولو) انسانی افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بیا ئی شیطان (چه په دغه وخت کښی یی د آدم علیه السلام د تعظیمی سجدی څخه په دغه سبب غاړه غړولی وه چه زه غوره یم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره یم له ده چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او اور لطیف علوی نورانی جوهر دی او پیدا کړی دی دی آدم علیه السلام له ختی او خته کثیف ظلمانی جسم دی) ازلی مردود، وگرځاوه، ځکه چه هغه سجود د الهی خلافت د علامی په ډول (طریقه) ؤ، «ملائکه الله» چه وروسته له بحثه او تمحیصه او صریح امتحانه د (آدم) پر علمی فضیلتونو او روحانی کمالاتو مطلع شوی وی، څنگه یی چه د الله تعالیٰ حکم واورید، گردی (تولی) په تعظیمی سجده ولویدی، او په دغه صورت سره یی د «خلیفه الله» په مخ کښی د خپل (الله) سره کامله وفا شعاری او اطاعت ثابت کړ او لعین ابلیس چه ناری الاصل جنی ؤ مگر د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) د ملائکو په ډله کښی شامل کړی شوی ؤ، بالاخر د خپل اصل په لوری وگرځید، او د ده نظر د (آدم) له مادی جوړښت څخه د ﴿وَلَقَدْ فَرَّغْنَا مِنْ خَلْقِهَا﴾ تر سر او راز پوری تجاوزونه کړی شو، نو ځکه یی د حضرت الهی د صریح حکم په مقابل کښی د ﴿أَتَأْتُونَهُ﴾ خَلَقْتُمْ مِنْ طَرَفٍ مَوْلَاً وَخَلَقْتَهُ مِنْ طَرَفٍ ﴿ دعوی وکړه د دی په پای (اخر) کښی ئی اباء او استکیار او د صریح قاطع نص تردید یوازی پخپلی رأیی او هوئی او هوس سره وکړ، او له الله تعالیٰ سره د بحث او مناظری د ارادی او تصمیم لامله (له وجی) د همیش لپاره د قربت له مرتبې ځنی ښکته ولوید او د الله جل جلاله له رحمته دیر لری وغورځید، فی الحقیقت پر هغه شی چه شیطان دیر فخر او ویاړ کاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدی هلاکت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طهش، علو او افساد دی، خلاف له خاوری چه په مزاج کښی یی استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابلیس چه ناری الاصل ؤ د سجدی د حکم له آوریډلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأی قائمولو کښی ئی تلوار او جلتی وکړه او په پای (اخر) کښی د سرعت، تکبر او تعالیٰ له لاری د رخی (کښی) او حسد په اور کښی ولوید چه د هغه له سببه د دوزخ په اور کښی هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چه له آدم علیه السلام څخه غلطی صادره شوه، نو دغه خاورین عنصر ته الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د عاجزی، انکسار، انقیاد، استکانت او استغفار لار ښوونه وکړه، لکه چه د ده استقامت او انابت د ﴿تَوَجَّهْتُ رَبِّي فَتَّابَ عَلَيَّ وَهَدَى﴾ نتیجه پیدا کړه، نو ځکه ویل کیږی چه لعین ابلیس د خپلی مادی او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضیل او لویی په ادعا کښی وغولید، لکه چه «حافظ شمس الدین ابن القیم رحمه الله علیه په «بدائع الفوائد» کښی په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضلیت پر اور بانندی ثابت کړی دی ومن شاء فلیراجعه.

﴿فَمَا لَكُمْ لَكُمْ أَنْ تَتَّكَبَرُوا فِيهَا﴾ الآیة - نو نه دی لائق تاته ای ابلیسه! دا کار چه تکبر لونی

نافرمانی و کبری به دی غمخای کنبی نو ووخه تری بیشکه چه ته نی له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر) یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالی هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو غمخای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکنی فائز و، د خپل تکبر او لویي له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبیه : د ابلیس تر یوی اوودی مودی پوری د پریستو په ډله کنبی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبیه ده چه الله تعالی په مکلفینو کنبی د هیجا فطرت حتی د شیطان هم داسی نه دی جوړ کری چه هغه خامخا د بدی په لوری تلوو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (دیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کنبی انتهای ترقی وکری تر دی چه د ملائکو په ډله کنبی هم داخل شی.

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢٨﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وگوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورغی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شی)! وویل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو غنی نی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنګه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهی علم کنبی موجوده وه چه تاته به مهلت درکری شی کله چه د الله تعالی حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کری نو دغه عالم نی پیدا کړ،

﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَمْعَكَ وَبَصَرَكَ وَالْأَرْضَ مِنْ تَحْتِكَ يَنْزِلُ الْوَيْحُ مِنَ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ ، (۲۸) جزء د

الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو گردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالی کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شی هم دغه الهی معرفت دی چه ﴿ وَاصْلَحْتَ الْبَيْنَ وَالْأَيْمَانَ ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کری شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په دیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کنبی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د گردو (تولو) وسائلو په استعمال کنبی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کنبی د الله تعالی لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسپړی او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالیٰ د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُ الظَّالِمِينَ فِي الْأَمْنِ تَحَرُّمًا ۗ وَلِلَّهِ خَلْقَهُمْ﴾ (۱۲ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰ رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی نی چه زده غواړی استعمال کړی، لیکن دا خیره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم ډول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالیٰ له لوری د نیابت او خلافت په ډول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراره شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿وَاسْتَفْزِزْنِمْ أَلْمَوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدْنَا لَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ الْأَشْرَارَ﴾ (۱۵ جزء د «بنی اسرائیل» ۶۴ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالیٰ خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسپړی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وگرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنګه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو ځنی د هر یوه په زده کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زده کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال ډګر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخوا تيم».

قَالَ فَمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿۱۴﴾

ووېل (ابلیس) نو قسم دی په گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داری غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورغی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ آتَيْنَاهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ
وَلَا تَحِذُوا لَهُمْ شُكْرِينَ ﴿١٤﴾

بیا خامخا راغم زه هرورمو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د
دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د
دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر: یعنی له هر لوری به پر دوی باندي یرغلونه (حملی) کوم، د غلورو جهاتو ذکر د
جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿وَلَا تَحِذُوا لَهُمْ شُكْرِينَ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د
لعین ابلیس اتکل او تخمین و چه سم وخت، ﴿وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِلَٰهٌ كَلِمَةً فَاصْبِرُوا إِلَّا
فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا لَّنِ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمَلْنَا جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْبَعِينَ ﴿١٥﴾

ووېل (الله ای ابلیسه) ووغه له دی غچایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن
کړی شوی مردود رتلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی)
خامخا هر شوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا دک به
کرم هرورمو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له)
تولو.

تفسیر: یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته غه زیان ورسوی؟ په آخر کښی
همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیدوی او د ناشکرانو کثرت به د
دوزخ په برخه کیدوی. گواکی په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشيطان» له
دومره کثرت سره هم د «خليفة الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيَادِمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجِكَ الْجَنَّةَ فَمَلَا مِنْ جِدَّتِ شِدَّتُمْمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) بنجّه ستا «حوا» په جنت کښی نو خورئ تاسی دواړه له هر عّایه (او هر شی عّنی) چه خوبښه مو وشی او مه نژدی کښی تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شیع به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو عّانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالی عنها ته اجازه وه چه بی له هیڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او او ودی چښی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی څخه چه د هغی خواړه د جنتی ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو عّکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کښی! که نه نقصان به درورسږی.

زما په فکر کښی دلته د ﴿ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ ترجمه داسی وکړه شی دیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شیع تاسی له زیان موندونکو عّنی» عّکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راغی، لکه چه ﴿ وَلَوْ نَفَلْنَاهُ مِنْهُ شَيْئًا ﴾ ۱۵ جزء د «الکھف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسَّسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ
عَنَّهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَانهَكُمَا رَبُّكُمَا عَن هَذِهِ الشَّجَرَةِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي
لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّهُمَا يَغْرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
سَوَائُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وُرْقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا الْمَلَكُ
أَنْهَكُمَا عَن تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پت کړی شوی دی له دی دواړو عّنی له غلیظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه ییئ منع کری تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی غنی مگر له دی جهته چه نه شیئ تاسی دواړه پرېشتی (په مرتبه یا په ښائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشیئ تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کېښی). او سخت قسم یی وکر دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کرل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبې نه ښکته مرتبې ته او مائل ئی کرل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وشکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولگیدل دواړه چه سره نیلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پت کری څان خپل)، او نداء (غیر) وکر دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه وئ منع کری تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما تاسی ته «چه پام وکړئ پوه شیئ» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دشمن دی ښکاره (بلکه منع کری مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ ښائی چه دوی به داسی گنلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خوړلو ملائک گرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالی د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کری وی، لیکن غالباً د ﴿مَلَايِكَةً﴾ او ﴿الطَّيِّبِينَ﴾ او ﴿لَنْ لِمَا عَدُوُّكَ وَالرَّجُوكَ فَلَاحِرٌ حَقًّا مِّنَ الْجَنَّةِ فَتَشْفَى﴾ او نور به تری هیر شوی وی او دا به ئی هم په خیال نه وی گرځیدلی کله چه دی د ملائکو مسجود گرځیدلی دی نو بیا پرېسته کیدلو ته څه ضرورت پاتی کیږی ﴿فَنَسِيَ وَابْتَغَى الْوَعْدَ الَّذِي وَعَدْنَاهُ﴾ (۱۶) جزء د «طه» د سورت (۱۱۵) آیت (۶) رکوع) ښکاره ده چه امر او نهی کله خو تشریحاً وی او کله شفقتاً او دا داسی مثال لری لکه چه د اور گادی سفر بی تکتہ ممنوع دی او دا قانونی حیثیت لری چه د اور گادی د شرکت په حقوقو تاثیر آچوی او د اور گادی په کوتو کېښی داسی کتباً اعلان کیږی: (لاری مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څنگه چه د مریضی له تعلیل څخه څرگندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالی اوامر او نواهی هم غیننی تشریحی دی چه له هغو څخه مخالفت کوونکی قانوناً مجرم گنلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریح منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریح نه ده او یواځی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کېښی دیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده ښایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت، د شفقت نهی گنلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغی مخالفت دومره زیات شی نه وی گفلی خو غرنګه چه د انبیاؤ علیهم السلام ډیر لږ ښویدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظیم او زیات شمیرل کیږی، نو ځکه د خپلی غلطی د ظاهری نقصان گاللو (تیرولو) څخه برسیره تر یوی اوږدی مودی پوری په توبی او استغفار او په ژړا، واویلا کښی مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿تَوَّابًا رَّحِيمًا﴾ نتیجی ته ورسیده.

(ؤ آدم د سترگو تور له انوارو د قدیم

چه وینسته لویوی په سترگو ښکاری غر غوندی عظیم)

﴿فَلَمَّا ذُاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآية - نو کله چه وځکله دغو دواړو میوه د دغی ممنوعی ونی نو ښکاره شول دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی. یعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه وویست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقیقت کښی د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ یو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ څیږی شوی وی. په همغه اندازه به جنتی له لباسه بی برخی کیږی، الغرض شیطان کوبښن وکر چه آدم علیه السلام نافرمانی ته واړوی او په عصیان کښی ئی اخته او مبتلا کری چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طریقه تری وایستل شی. دا زما خیال دی. لیکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د یوه طبیعی اثر په شان څرګند کری او لیکلی ئی دی چه. «په جنت کښی د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامی) چه ؤ له سره نه بدلیدل، ځکه چه د هغو د ایستلو لپاره هیڅ یو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء علیهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه گناه له دوی ځنی څرګنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پیدا او له خپلو انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاء ئی ولیدل.» گواکی د دی ونی له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انسانی کمزوریو لویدلی وه پورته شوه د ﴿سَوَاءٌ﴾ په لغوی معنی گانو کښی ډیر وسعت شته د قابیل او هابیل په قصه کښی ئی «سواء اخیه» فرمایلی دی. په حدیث کښی «احدی سواؤک یا مقداد!» راغلی دی. تر اوسه د آدم علیه السلام په نظر کښی یوازی د ده سادگی او معصومیت ؤ او د ابلیس په نظر کښی یوازی د هغه خلقی کمزوری وه. لیکن د «اکل الشجرة» څخه وروسته آدم علیه السلام هغه خپله خلقی کمزوری په خپلو سترگو ولیده نو کله چه پس له دی غلطی څخه دوی توبه او انابت غوره کر نو لعین ابلیس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهائی نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهید چه دغه مخلوق سره له ښویدلو هم زما په پنجو کښی نه لویږی ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ ښائی په هم دی لحاظ په تورات کښی (د ابن قتیبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخیر والشر» په نامه سره موسومه کری شوی وی. والله اعلم

او ولګیدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر ﴿وَكَفَّكَ بِعَصْفِ رَجُلٍ مِّنْ آلِهَاتِهِ﴾

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پت کړی ځان خپل) یعنی بریند شول او له دیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پتاوه. له دی نه معلومیږی. اگر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لفر وی مگر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَ رَبِّنا ظَلَمْنَا انْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَعْفُرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ
 الْخٰسِرِيْنَ ﴿١٣٠﴾ قَالَ اَهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
 الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلَىٰ حِيْنٍ ﴿١٣١﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هر ورو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شی «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یی. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوگنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرگ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس گردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت دگر زمونږ دغه ځمکه گرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيْهَا تَحِيَّوْنَ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ ﴿١٣٢﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مرئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راییستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په ډول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سری د څو ورځو یا د څو گریو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مر شی نو آیا هغه به

د ﴿فِيهَا كَثِيرٌ مِّنْ ذُرِّيَّتِكُمْ يُكْفَرُونَ﴾ شخه مخالف وی؟ شکه چه دی په دغه وخت کښی پر ځمکه نه دی. په بل ځای کښی داسی ارشاد دی چه ﴿وَمَا خَلَقْنَاكُمْ وَآبَائَكُمْ مِمَّا تَكْفُرُونَ﴾ نو هغه سری چه په ځمکه کښی مر او په ځمکی کښی خښ نشی هغوی به څرنگه په ﴿فِيهَا نُفْسٌ مِّنْكُمْ﴾ کښی داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضایا د کلیبی په ډول (طریقه) نه دی استعمال شوی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتُوا زَكٰتَ ۙ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكَيْ تَتَّقُوْا ۗ وَرَبُّكُمُ الرَّحْمٰنُ الَّذِيْ
ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿٣٧﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لیرلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پتوی عورتونه ستاسی او «درلیرلی مو دی لباس د ښایست او» د زینت کالی، او لباس (کالی) د تقوی (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقوی» خیر «بهتر ډیر غوره» دی (له نورو) دغه «رالیرل د پوشاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلي (غور وکړی او قدر د دی نعمت پیژنی)

تفسیر : له ﴿اٰتُوا زَكٰتَ﴾ ځنی مراد د مادی او نورو پیدا کیدل او د هغی د جوړولو د تدبیر ښولو دی اکر که د ﴿اٰتُوا زَكٰتَ﴾ لفظ ډیر ځلی په داسی ځایونو کښی ویل کیږی چه یو شی له پاسه ښکته خوا ته لیرل یا راوړل کیږی، مگر ډیر ځلی له هغه ځنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مراد کیږی چه د مرتبی په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کیږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿وَاٰتُوا زَكٰتَ ۙ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكَيْ تَتَّقُوْا ۗ وَرَبُّكُمُ الرَّحْمٰنُ الَّذِيْ

﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰی ذٰلِكَ خَيْرٌ﴾ او کالی د تقوی چه دی دغه لباس التقوی ډیر غوره دی له نورو) یعنی برسیره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږی او ځان پری پتیری او ډول (طریقه) او سینگار پری کیږی یو معنوی لباس هم شته، چه عظیم الشان قرآن ئی ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰی﴾ بولی او د باطنی زینت او ښایست وسیله گرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعلیت درجه نه مومی چه په ده کښی ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښی دی. او د ظهور او فعلیت په ډگر کښی نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کریم په ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰی﴾ سره یاد کړی دی او د باطنی زینت، ښائست او سینگار ذریعه گرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بدنې لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه: دښمن له تاسی ځنی د جنت

لباس وویست، بیا مونبر تاسی ته په دنیا کښی د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښی تقوی او پرهیز گاری وی. یعنی نارینه دی ورېښمین لباس نه آغوندی! او اورده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینگار نورو ته ښکاروی. **﴿ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ﴾** دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکری او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکری له صوری او معنوی برېند والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر گذار اوسئ.

يٰۤاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوٰيكَ مِنَ الْجَنَّةِ يٰۤاٰدَمُ
عَمَّا لَبِاسَهُمْ اَلَيْسَ لَكَ مَا سَوَّاهُ اِنَّكَ يٰۤرِڪُمُ هُوَ وَقَبِيْلُهُ مِنْ حَيْثُ
لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطٰنَ اَوْلِيَاۤءَ لِّلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۷﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کری تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی بیشکه مونبر گرغولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کری شوی دی، یعنی له جنت ځنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!
﴿اَلَيْسَ لَكَ مَا سَوَّاهُ اِنَّكَ يٰۤرِڪُمُ﴾ الایة - لپاره د دی چه وښی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی،) یعنی هغه دشمن چه مونبر ته له داسی پتونی څخه گوری، چه مونبر ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره گرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دشمن علاج دا دی چه مونبر د داسی یوه ذات په پناه کښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی **﴿لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ الْغَیْبُ﴾**

تنبیه : د ﴿ اِنَّ رَبَّكُمْ هُوَ وَوَيْلٌ لَّكُمْ مِنْ حَيْثُ لَا تَرْوَعُونَ ﴾ قضیه مطلقه ده دائمه نه ده، یعنی دیر غلی داسی وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته گوری له دی وینا غنی دا خبره نه لارمیری چه په هیڅ یو وخت کښی به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رویته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لئد لیدل دی.

﴿ اَلَا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ ﴿۱﴾ ﴾ الایة - بیشکه مونږ گرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی،) یعنی کله چه دوی له خپلی بی ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کر، لکه چه وروسته له دی په (۸۶۱) مخ کښی راځی ﴿ اِنَّهُمْ اَتَّخَذُوا الشَّيْطَانَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُّقْتَدُونَ ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښی هیڅ مزاحمت ونه کر، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملگری گرځولی وو همغه ور ملگری کرل شول.

وَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللّٰهُ اَمْرًا نَّابِهًا قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ اَتَقُولُوْنَ عَلٰى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایي «دروغ تری» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بریند طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه څخه سلیم عقل او صحیح فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسی شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکۍ او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د گندگی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنگه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان گرځولی دی، وگورئ له گردو (تولو) څخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوڅ لفر وگرځیدل، مگر هغوی د شرم او حیا لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرگنده شوه چه بریندتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پتولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بریند طواف کولو کښی د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنگه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

خومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!»

قُلْ أَمْرِي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوا مَخْلُصِينَ
لَهُ الدِّينَ هُ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفریط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم وپروئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولغ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی یی پیدا کړی یی تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شی تاسی «پس له مرگه».

تفسیر: په «روح المعانی» کښی دی «القسط علی ما قال غیر واحد - العدل، و هو الوسط من کل شیء - المتجانس عن طرفی الافراط والتفریط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالی په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفریط څخه د ځان ژغورلو (بیج کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواخشو او رذائلو حکم ورکوی؟»

غالباً محقق شیخ الهندرحمة الله علیه «مسجد» میمی مصدر گنلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وگرځوئ. مگر ځینی نور مفسرین له ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالی د عبادت په لوری تل په استقامت او له زده متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالی لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَادْعُوا مَخْلُصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریقی سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة والسلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د گردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندگانو له معاملتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالی پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَادْعُوا مَخْلُصِينَ لَهُ﴾

الَّذِينَ ﴿ كَسَبَىٰ مَنْدَرَج دى .

﴿ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعْوَدُونَ ﴾ لکه چه اول غلی ئی پیدا کری یبع تاسی له نشت نه بیا به هم داسی پیدا شی تاسی وروسته له مرگه یعنی لکه چه په اول کسبی الله جل جلاله ستاسی له پیدا کولو غخه عاجز نه ؤ هم داسی ستاسی له اعادی او بیا ژوندی کولو غخه هم عاجز نه دی او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لاری تلو ته د دی لامله (له وجی) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری چه وروسته له مرگه بل ژوندون راتلونکی دی چه په هغه کسبی د دی موجوده حیات نتائج ور وړاندی کیږی نو ښائی د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکری شی! ﴿ وَتَسْتَفْتِنُشْ مَا قَدَّمَتْ لِقَابِ ﴾

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿۳۰﴾

یوی دلی ته هدایت وکړ (الله په توفیق د ایمان سره او) هدایت ئی نه دی کری بلی دلی ته چه مقرره شوی ده پر دوی گمراهی، بیشکه چه دوی نیولی دی شیطانان دوستان (خپل معبودان) بی له الله غنی او گمان کوی دوی چه بیشکه هم دوی هدایت موندونکی دی (سمی صافی لاری ته او واقع کسبی داسی نه ده.)

تفسیر : یعنی پر هغو باندی چه گمراهی مقرره شوی ده هغوی هغه خلق دی چه پاک الله ئی پری ایښی او شیطان ئی خپل دوست او رفیق گرځولی دی چه د ده په خوله کوی او خبرو ته ئی غوږ پردی او د تعجب غای دا دی چه سره د دی صریحی گمراهی دوی داسی گومان کوی چه مونږ پر سمی صافی لاری باندی روان یو او له مذهبی حیثیته کومه د عمل رویه چه مونږ اختیار کری ده هغه ډیره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل غای کسبی یی فرمایلی دی ﴿ الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلَهُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ صَمْعًا ﴾ (۱۶ جز د الکهف ۱۰۴ آیت ۱۲ رکوع).

تنبیه : د دی آیت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند کافر» په شان «مخطی کافر» هم چه د خپلی واقعی غلطی لامله (له وجی) باطل حق گنی په ﴿ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ﴾ کسبی داخل دی، که دغه غلط فهمی د پوره فکر او غور نه کولو له وجی وی یا له دی سببه وی، چه اگر که ده په ښکاره ډول (طریقه) سره خپل پوره قوت، غور او فکر چلولی دی خو په مقصد نه دی رسیدلی ځکه چه پر داسی صریحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسیدلو غنی دغه خبره څرگنده ده چه ده فی الحقیقت په استدلال او د خپل فکر په کار آچولو او استعمال کسبی

تقصیر کړی دی، گواکې هغه شیان چه پری ایمان راوړل د نجات مدار دی دومره روښانه او واضحه دی چه له هغو څخه انکار غیر له عناده او د فکر او تامل له قصوره بل هیڅ شی نه دی. په هر حال شرعی کفر داسی زهر دی چه که په قصد یا په سهوه په هر ډول (طریقه) سره چه وخورل شی د انسان د وژلو لپاره کافی دی زموږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعانی» کښی چه د ځینو د څه اختلافاتو نقل پر دغی مسئلې باندی کړی شوی دی له هغو ځنی مراد «جاحظ» او «عنبری» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» کښی نه دی داخل بلکه سره له دی چه معتزله گڼل کیږی، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام کښی خبری کوی نو ځکه د «روح المعانی» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسی لیکلی دی: «والله تعالیٰ الحجة البالغة والتزام ان کل کافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق کنار علی علم».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِذْ يَنْتَظِرُوْنَ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۗ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾

ای ځامنو د آدمه! واخلی تاسی زینت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو (جامو) د عورت ستر) او خورئ او چښی او اسراف «بی ځایه خرڅ» مه کوئ تاسی، بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (بی ځایه خرڅ کوونکی)

تفسیر : دغه آیتونه د هغو کسانو په تردید کښی نازل شوی دی چه د کعبه الله طواف به ئی په برینده کاوه او هغه ئی لوی قریت، ثواب او پرهیزگاری گانه او د اهل جاهلیت ځینو کسانو د حج په ورځو کښی د سد رمق ځنی زیات شی نه خوړ او د غوریو او نورو دسوماتو استعمال به ئی پریښوده، ځینو به د وزی د غوښی او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه گرد (تول) شیان ئی راوښوده چه دا شیان له سره د نیکی او تقویٰ خبری نه دی. د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسی د بدن تستر (پتول) او تزین (ښائست په عمل راځی) د عبادت په وخت کښی د نورو وختونو په نسبت لا زیات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کښی د ده د گردو (تولو) نعمتونو له اثر او ښو سره حاضر شی او هر هغه شیان چه الله تعالیٰ د خوراک او پوښاک لپاره درکړی دی له هغو ځنی متمتع شی! په دی شرط سره چه اسراف پکښی ونه کړئ! د اسراف معنی له حده تجاوز، او له میچه تیریدل دی. او هغه شو ډوله دی: لکه چه حلال حرام وگنی یا له حلالو تیر له حرامو هم متمتع شی، یا په خوړلو او چښلو کښی له حرص او بی تمیزی څخه کار واخلی، او له اندازی ئی زیات وخورئ، یا ئی بی له اشتها و خورئ، یا ئی ناوخته وخورئ یا دومره لږ وخورئ چه د جسمانی صحت او قوت

عمل لپاره کافی نه وی، یا د صحت مضر شیان استعمال کری او غیر ذلك. د اسراف لفظ دغو گردو (تولو) امورو لره شاملیدی شی، بیخایه خرڅونه هم په اسراف کښی شامل دی. د هم دی تعمیم په لحاظ ځینو اسلاکو فرمایلی دی (جمع الله الطب کله فی نصف آیه) الله تعالیٰ گرد (تول) طب په نیم آیت کښی سره تول کری دی.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ
كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۷۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کری دی زینت د الله هغه چه ایستلی ئی دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کری دی) پاک لذیذ شیان له رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ یعنی دا یو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زینت او طیبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دی چه ایمان یی راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی ژوندون لو خسیس کښی حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قیامت کښی هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهیږی «پری».

تفسیر: یعنی ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کری دی هغه زینت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ایستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه ورینم یا وړئ او له کانونو لکه څغره. او بل پاکیزه شیان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی یا د څښلو (څکلو) وی لکه اوبه، شوده، یعنی دا یو هم نه دی حرام، ووايه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زینت او طیبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، یعنی هم دوی ته پیدا شوی دی اما په دنیا کښی کفار هم تبعاً ورسره شریک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو ته دی بی شریکه په عقبا کښی هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بیان کر مفصل بیانوو باقی تول احکام د دین بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهیږی او فهمولی شی. د دنیا گرد (تول) شیان څکه پیدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طریقه کته (فائده) واخلي او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کښی مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنیا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطیعانو د استفادی لپاره

پیدا شوی دی هوا کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو ځنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقوی کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً دیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو ځنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وگنله شی او څه نور دی بی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿مَنْ كَانَ يَرْيِدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَهَا فِي الْآخِرَةِ أَلْمَامًا وَمَنْ يَرْيِدُ الْآخِرَةَ مِنَ الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارَ وَحِطَّ مَا صَنَعُوا فَلْيَسِّرْ لَهَا يَوْمَ يُنْفَخُ الْأَشْجَارُ وَمَا كَانَ يُعْمَلُونَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱۶ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل الایمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره دیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو ځنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «در منشور» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وپال وگرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او وبال گرځی.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ۖ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره گناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) گناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیولی الله) په (شریکولو د) هغه باندي هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) ووايي تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» ځنی عامه گناه مراده ده. او ځینی مخصوصی گناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه گناه ده چه د هنی تعلق د گناه کوونکو څخه ماسوا نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښی داسی خبری له خپله څانه جوړی کړی چه بیخی شرعی اساس ونه لری او بیا د هغو نسبت الله تعالی ته وکړی لکه چه د فحشاو په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٧﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نیته) شته (د مرگ یا د عذاب که ایمان رانه وړی) نو کله چه راشی اجل (نیته) د دوی نه به وروستی کیږی دوی (تری) یو ساعت او نه رومبی کیږی دوی (تری).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږی. کله چه د وعدی وخت ورسپیږی نو تأخیر یی عقلاً ممکن ؤ نو څکه د هغه نفی ضروری شوه مگر تقدیم ئی خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟ د دی شبهی له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ منلی دی. او ځینی د ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نزدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومی محاوراتو کښی د یوه شی د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښی ئی دوه خواوی وی دیر ځله د هغی خوا نفی خو مقصوداً کیږی چه محتمل الثبوت وی، او د بلی خوا نفی چه لا له پخوا غیر محتمل وی یواځی د مبالغی، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږی. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنی د یوه شی د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښی وائی چه د هغه شی په قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته؟ او هم دغه ئی قیمت دی! دکاندار ورته وائی هوا خانه! په دغه ویلی شوی قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته! او هم دغه قیمت ئی واجبی او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښی مقصود بالذات (کمی) دی، مگر د (زیادت) لفظ یواځی د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغی لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دی کلام څخه اصلی غرض هم دا دی چه د الله تعالی وعده هر کله چه ورسپیږی بیا تأخیر پکښی نشته، او له سره وروسته کیدونکی نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښی د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفی مقصود ده، څکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځی د وعدی په تینگوالی د زور آچولو یو اسلوب دی یعنی پر الله تعالی دروغ ترونکی او د هغه د لوری د حرامو حلال کوونکی او نور متمردین دی د الله تعالی پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغرورپیږی. او نه دی بی فکره اوسی، څکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالی له جانبه یوه تاکلی (مقرره) موده مقرر شوی ده. هر کله چه د دوی د سزا نیته او وعده ورسپیږی نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکی ده او له سره وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

يٰٓاَيُّهَا اٰدَمُ اِمَّا يٰٓاَتَيْتَكُمْ رُسُلًا مِنْكُمْ لِيَقْضُوْا عَلَيْكُمْ اٰتِيَّ الَّذِيْنَ اٰتَيْتُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ فَخُذُوْا اٰتِيَّكُمْ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِآيٰتِنَا
وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَا اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۳۹﴾

ای حُامنو (اولاده) د آدم! که راشی تاسی ته رسولان له تاسی غنی چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه «د کتاب» زما «یعنی شرعی احکام» نو هر خوگ چه غان وساتی (له تکذیب خخه) او اصلاح «نیک» کری (عمل خپل) نو نه به وی هیخ قسم ویره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کیږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کری آیتونو زمونږ ته او کبر «سرکشی کوی» له «قلولو د» هغی آیتونو هم دغه کسان صاحبان «ملگری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښی تل وی.

تفسیر : ابن جریر د ابو یسار سلمی رحمة الله علیه غنی نقل کری دی چه دغه خطاب د ﴿يٰٓاَيُّهَا اٰدَمُ اِمَّا يٰٓاَتَيْتَكُمْ﴾ الآية - گردو (تولو) بنی آدمانو ته په عالم ارواح کښی شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آیت ۴ رکوع له سیاق خخه معلومیږی ﴿قُلْنَا اٰدَمُ اٰتِهَا﴾ او د غینو محققینو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښی هر قوم ته شوی دی دا د هغو خخه حکایت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع گانو خخه پخوا جریان لری د هغه د ترتیب او تنسیق خخه دغه خبره پخپله ظاهریوی کله چه آدم او حواء علیهما السلام له خپل اصلی مسکن (جنت) خخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسائی (ارام) او فراخی ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت خخه د ژوندانه د وخت د تیروولو حکم ورکری شوی ؤ په عارضی ډول (طریقه) سره محروم کری شو. بیا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه ولیدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلافی او د آدم علیه السلام تمامی اولادی ته د پلرنی میراث د اعادی په نسبت غه هدایتونه ورکړل شی لکه چه د آدم علیه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم بی د ﴿يٰٓاَيُّهَا اٰدَمُ﴾ الآية - خطاب ور شروع کړ، تر دری څلورو رکوع گانو پوری د هغو هدایاتو سلسله جاری وه. په دغو آیتونو کښی د آدم علیه السلام تولی اولادی ته چه گواکی په یوه وخت کښی گرد (تول) سره موجود گنل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو خخه وروسته مونږ تاسی ته د جنتی لباس او طعام په غای د حُکمی د لباس او طعام تدبیر فرمایلی دی. اگر که د جنت خوشالی او اطمینان دلته در میسر نه دی بیا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ئه ئنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکری ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکری شی. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ئه هوسیار اوسئ! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړئ! او ئانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ئه وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالی له درکرو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ئه ئنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ئایونو ته خپل ئان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالی په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ئه ئنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالی آیتونه تاسی ته آوری او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالی ئه ئنی وویږئ! او ناکاره کارونه پریدئ! او تری بیزاره شی! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیرئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسوا بل هیڅ شی نه وی، هوا که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکر، او د تکبر او لوینی له مخو تاسی پری عمل ونه کر او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ئه ئنی به ما سوا بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ئه ئنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاءو او رسولانو د راتگ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ئه ئی کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده .

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ
يَنَالُهُمُ صَيْدُهُمْ مِنْ الْكَيْدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا
يَتَوَقَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۗ
قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ئانه تری پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ئوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشسته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتریان پر الله» ویه رسیوی دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توگه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کری عذاب له تاسی»؟، نو ویه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکری دوی پر نفسونو «غانونو» خپلو بانندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کینی».

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د صادقو او رشتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالیٰ واقعی معجزی دربیسی او دلائل یی در آوری، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکری او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالیٰ دروغ تری یا کوم رشتین رسول یا د هغه راوی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو ځنی بل هیڅوک ظالم نه دی.

﴿أُولَئِكَ يَكْفُرُونَ﴾ الآية - دغه مکذبان او مفتریان پر الله ویه رسیوی دوی ته برخه د دوی یعنی په دنیا کینی عمر او رزق او نور هر څومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه گرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرگه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که

﴿تَصِيبُهُمُ مِنَ الْعَذَابِ﴾ ځنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتیٰ اذا جاءتهم - الآية» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کینی شروع کیږی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَكْفُرُونَ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په دیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسیږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در ویولی! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)،! په دی وخت کینی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ دیره سخته غلطی کری وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کری) وو چه هغوی د دی کار وډ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کینی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ گنه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادریږی

﴿ادْخُلُوا فِي آسَافٍ﴾ الآية - باقی هغه چه په نورو مواضعو کینی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت موافق او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیسماره ولاړ وی په یوه
غځای کېږی د یوه موقف او جماعت بیان راغی او په بل غځای کېږی د بل جماعت او موقف ذکر
کېږی.

قَالَ ادْخُلُوا فِيْ اُمَّمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ

ویه فرمائی (الله یا پرېسته په قیامت کېږی دوی ته) چه ننوځی په هغو امتونو
(د کفارو) کېږی چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د
جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کېږی،

تفسیر : (مطلب ئی دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملگرتیا د دوزخ اور ته ننوځی)!
یعنی هغه وړاندی او وروسته گړد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کېږی داخلېږی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَعْنَتْ اُخْتَهَا

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر
هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کېږی)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کېږی یو له بله سره همدردی به چیرى وی بلکه دوزخیان یو پر
بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو
سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په
عذابونو او ربرونو (تکلیفونو) کېږی دوب کرو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که
مونږ په کنده کېږی ولویدو. ستاسی خو سترگی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسى
راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتَّىٰ اِذَا دَاخَلُوْا فِيْهَا جَبِيْعًا ۗ قَالَتْ اٰخِرُهُمْ لَوْلَمْ نَرَبَّنَا هٰؤُلَاءِ اَضَلُّوْنَا فَاِمْرًا
عَدَاۗبًا ۗ ضَعُفًا مِّنَ النَّارِ ۗ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

تر هغه پوری کله چه یو غځای شی دوی په دی «اور» کېږی تول نو ویه وائی
وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) رومبنيو (متبوعانو) خپلو

کینسی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وږه فرمایي الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر: یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د وروستیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا غرنګه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیری، نو ځکه ئی وفرمایل چه د هر یوه عذاب به پرله پسې برابر دوچند کیږی او لا به پسې زیاتیری، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتهاه څخه بی خبره یی یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستیو ته څه راحت، هوسانی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راځی چه د ﴿لِكُلِّ ضَعْفٍ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمة الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۸۸ آیه ۱۲ رکوع) ﴿وَلِيَحْمِلُوا أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلِيَسْتَلْقُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (۲۰ جزء د عنکبوت (۱۳) آیه (۱) رکوع) ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلِيسَ مَا يَزِمُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۲۵) آیه (۳) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأَخْرَبَهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٦﴾

او وږه وائی هغه رومبني «متبوعان» د دوی په حق د وروستیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونیر د سزا د زیاتونی د خواهش شخه تاسی ته غه په لاس درغله؟ آیا ستاسی په عذاب کښی غه تخفیف راغی؟ نه، تاسی هم د خپلو چارو نتیجی وگالی (برداشت کړی) او خوند نی وشکئی!

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْعَلُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلْبِغَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخَيْاطِ وَكَذَلِكَ نُجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونیر ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو وبه نه پرانیستلی شی دوی ته ورونه د آسمان «چه پورته پوری شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوخی اوبښ په سوری د ستنی کښی، او هم داسی «لکه جزا د متکبرانو» جزا ورکوو مونیر مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کښی د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرگه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژی په حدیث کښی راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شرل کیږی چه تر غمکی لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژی، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کښی ولوستل شی!

﴿حَتَّى يَلْبِغَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخَيْاطِ﴾ تر هغه پوری چه ننوخی اوبښ په سوری د ستنی کښی

دا نی «د تعلق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کښی داسی امثال شته، چه په کښی د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسی چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوبښ سره له خپل لوی جسامت د ستنی په سوم کښی سره د هغه د وړوکوالی او صفارت ننوخی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کښی داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالی په جهنم کښی د دوی د «خلود» خبر راکړی دی او په علم الله کښی هم دا سزا دوی ته تاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالی د علم او اخبار شخه مخالف کار څرنکه واقع کیږی شی؟

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقَهُمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نُجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٦١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ ځنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر: یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه دده به هم دوی ته راحت او هوسانی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسیر: ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبیه وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان ځنی دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کینه) نه وی. او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او په لیدلو به ئی خوشالیږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپگان او اندیښنه

پینه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو ځنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خوښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو ځنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپگان سره فرمایلی ده.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لهذا وَمَا كنا
لِنَهْتَدِي لَوْلَا اَنْ هَدانا اللهُ لَقَدْ جَاءتْ رِسلٌ رَبِّنا بِالْحَقِّ

بهيږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کیرو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیری او دغه لوری مرتبی چیری؟

دالله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار چه جزا ئی ده جنت ښانسته گلزار خورا (دیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَنُودُوا اَنْ تَلْكُمُ الْجَنَّةُ اَوْرثتموها بما كنتم تعملون ﴿۳۳﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویریا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وی تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرښته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در څرگندیږی او تاسی د خپلو کوشنونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کر. په حدیث کښی راغلی دی چه «هیچا لره خپل عمل په جنت کښی نه داخلوی» د دی مطلب داسی دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقی سبب عمل نه دی او فقط ظاهری سبب ئی گناه شی، مخکه چه د جنت د دخول حقیقی سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښی راغلی دی او د «**الا ان يتغمدني الله برحمته**» له الفاظو مخنی ظاهریری. هوا پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږی چه د عمل روح پکښی موجود وی. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه گادای د الله تعالیٰ په قدرت سره درومی او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی چه په هغو سره دغه گادای حرکت کوی او دریری مخینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی هم کوی « او غږ به وکر شی جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسی ته ویریا لکه میراث چه ویریا وی، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسی ته میراث پاتی شو. لکه چه ستاسی برخه دوزخ هم دوی ته پاتی شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسی چه کول به تاسی په دنیا کښی چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو مخه.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنِ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا
رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ
مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَفِرُونَ ﴿٧٦﴾

او غږ به وکړی صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسی چه په تحقیق مونده کر مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړی وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آیا وموند تاسی (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړی وه رب ستاسی په حقه (رښتیا) سره، «نو» وبه وائی دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسی بیا مونده!) نو غږ به وکړی یو غږ کونکی (اسرافیل) په منع د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښی. داسی چه وی دی لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندی هغه ظالمان چه آړوی دوی (خلق) له لاری د الله او لتوی دوی په دغی «لاری» کښی کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندی کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښی د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منع کښی سره کیږی، د پرمینیو او وروستیو

خبرو او اترو شخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منع کښی د دی لوری یا د هغی لوری کښی له ورا شگرندیږی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو غنی وروسته کښی. نو هکله د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منغنی خبری او اتري هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریر او ترتلو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه شخه وعدی چه الله تعالی د خپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسپری نو مونږ هغه په رشتیا او نسی سمی وموندلی ای اهل الجهنم تاسی وویی چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رشتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په عتاب کښی پرته (علاوه) له «هوا» شخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښی به د الله تعالی له لوری یو «منادی» ودیږی. او داسی غږ به کوی «اگر که گنهکاران دیر دی» مگر د الله تعالی لوی لعنت او دیره ترتنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم گمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به نی د حق له لاری شخه بی لاری کول او پخپلو کړو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښی وو چه سمه او صافه لاره هر ورو (خامخا) کړه او خرابه معرفی او ثابتہ کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمَاتٍ مِنْهُمْ
وَنَادُوا اصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٧٧﴾

او په منع کښی د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف بانندی به سری وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی بانندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی غنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښی په دی تصریح شوی ده «فصرب بینهم بسورله باب» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو غنی دوزخیان بی برخی کوی او د دوزخ له عذابونو، رپرونو (تکلیفونو) او کلفتونو غنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمَاتٍ مِنْهُمْ﴾ الایة - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی نی

دا چه وی به په کنګرو د دی قلمی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره ګواکي) د دغه منځنی دیوال د لوری څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمه الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زموږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم اجمعین غوندی جلیل القدرو اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو ځنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسناات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسناات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرګند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو ځنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلی څخه هم فهمیږی کله چه هغه ګنهاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسنااتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د ګاللو (تیروولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسناات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی ځنی رومی جنت ته لار شی، ګواکي «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وګنل شی، همغسی چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجبی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنګه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تګو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تګو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترگی پر جنتیانو ولګیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنګه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلې، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذْ أَوْفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا
تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

او کله چه وګرځولی شی سترگی د دغو «اعرافیانو او وګوری» په لوری د صاحبانو «ملګرو» د اور نو ویه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیڅه» ای ربه زموږ مه ګرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : څرنگه چه اعرافيان د جنت او دوزخ په منځ کښې اوسيدړې نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کښې وې. کله چه جنتيانو ته گوري نو خوشاليږي او هيله او اميد ئې پيدا کيږي او کله چه پر دوزخيانو د دوی سترگي ناڅاپه ولگيږي نو له الله تعالىٰ څخه ويرېږي، او تری پناه غواړي څو دوی د دوزخيانو په ډله کښې ونه غورځولي شي (په ﴿صُوفَتِ أَبْصَارُهُمْ﴾ کښې اشاره ده دی ته چه اعرافيان عمداً دوزخيانو ته نه گوري، بلکه بی اختياره به ئې پری نظر واقع کيږي).

وَنَادَىٰ اصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجَالًا يَعْرِفُونَ نَهْمًا بِسِيئَتِهِمْ قَالُوا مَا آغَتْي
عَنْكُمْ جَعَلَكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٧٨﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اعراف هغو سړيو ته «له دوزخيانو» چه پيژني به دا (اعرافيان) هغوی په علامو د «ظلماني مخونو د» هغو سره ووبه وائي دا (اعرافيان دوزخيانو ته) هيڅ دفع ونه کره له تاسي ډير والي «د مال يا د رجالو» ستاسي او نه هغه چه وئ تاسي لوئي به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چه په دوزخ کښې معذب کيږي، د دوی په څيرو کښې به د دوزخيتوب علامی هم ښکاري. یا ئې دا مطلب دی چه دوی به داسی خلق وی چه د «اصحاب الاعراف» سره پيژندگلوۍ لری او په دنيا ئې ليدلی وی، نو ځکه کله ئې چه په هغه ځای کښې ووينی نو په څيره ئې پيژني «او داسی به وائي دوی ته چه هيڅ دفع ونه کره له تاسي څخه ډير والی د مال يا د رجالو ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی چه کبر، لوئي به کوله تاسی له حقه) یعنی د دی مصيبت په وخت کښې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چيري لاری؟، او په دنيا کښې هغه ځان منی او لوئي چه تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

أَهْلَاءِ الَّذِينَ آمَنُوا لَنَا اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخَلُوا الْجَنَّةَ
لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٧٩﴾

(وبه وائي اعرافيان چه) آیا دغه «په جنت کښې» هغه «ضعيفان مسلمانان» دی چه قسمونه به خوړل تاسی (په دنيا کښې) چه وبه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښې دى، او الله هغو ته فرمایلی دی چه) ننوځی جنت ته چه نه به وی هیڅ ویره پر تاسی باندی او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر: په دغه سره د «اهل الجنة» په لوری اشاره کوی او دوزخیانو ته به ویلی کیږی چه هغه ګوډ مات او له کاره وتلی مساکین او ضعیف الحال کسان چه تاسی هغوی حقیر او خوار او اکرب ګنل او داسی به مو ویل چه آیا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښی فقط په هم دغسی کسانو کیږی! ﴿أَهْلُوا مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا﴾ نن هغو ته وګورئ چه د ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ﴾ الآیة - مصداق ګرځیدلی دی. یعنی ننوځی په جنت کښی بی له خوف او ویری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښی اخته او مبتلا بیغ ځینی مفسرین ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافیانو مقوله بولی. او ځینی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګنی چه الله تعالیٰ به اعرافیانو ته فرمائی چه ننوځی ای اعرافیانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ اصْحَابُ النَّارِ اصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ اَوْ مَاءِ
رَزَقِكُمْ اللهُ قَالَوَا لَنْ اَلله حَرَمَهُمَا عَلَي الْكٰفِرِيْنَ ۝ الَّذِيْنَ
اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّ لَعِبًا وَّ غَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَاَلْيَوْمَ
نَسَبُوْهُمْ كَمَا سُوْا الْقَاءِ يَوْمَهُمْ هٰذَا وَا مَا كَانُوْا بِاٰيَاتِنَا يٰجِدُوْنَ ۝

او غیر به وګری صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړئ تاسی پر مونږ باندی. له اوبو نه یا (راواچوئ) له هغو شیونو چه روزی کړی دی تاسی ته الله، وبه وایی جنتیان «د دوزخیانو په ځواب کښی» چه بیشکه الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هیروو (پریږدو) مونږ دوی لکه چه هیر کړی وو دوی ملاقات د ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آیتونو زموږ به ئی انکار کاوه (چه الله نه دی رالیږلی).

تفسیر: دوزخیان د ډیر اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتیانو په لوری د سوال لاس هغوی چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوی کړئ یا له هغو نعمتونو ځنی چه الله تعالیٰ

تاسی ته درکری دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه تری کته (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندی دغه گرد (تول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئی تماشی او لویسی جوړی کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښی دواب او وریاندی پرسیللی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښی اخته وو او له سره د آخرت خیال ئی نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو ځنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جَنَّبَهُمْ بِكَيْتٍ فَصَلُّواْ عَلَيْهِ عَلٰٓى هُدٰى وَّ رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۷۹﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښی د گردو (تولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیهات په ښکاره ډول (طریقه) سره پکښی بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو دیره د افسوس خبره ده چه دوی ولی تری نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (آخر) او انجام ته هیڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرته څه په لاس ورځی. ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښی بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښی چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ يَقُولُ الَّذِينَ
 سُوءُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ
 شَفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ
 خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۸۰﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مگر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښی دی «له ثواب او عذابه چه ورښکاره شی» په هغی ورغی کښی چه راشی عاقبت د ده «په قیامت کښی» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښی» په تحقیق راغلی وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښی)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی غانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښی ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصدق» سره مخامخ شی بیا به ئی قبولی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ - یعنی په عذاب کښی اخته شی نو قبول ئی هیڅ یوه فائده نه ورسوی. په دغه وخت کښی به شفاعت کوونکو پسی گرغی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفوه وغواړی، خو څرنگه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورغی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا غلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف څرنگه د نیکی او د پرهیزگاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا غنی هیڅ په لاس نه ورغی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو غانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښی لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره څرگند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
 أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
 حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْحُورَاتٌ بِأَمْرِ
 إِلَهِ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

عُحْمَكِه (او هغه شيان چه د دوی په منځ کښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پتوی (تیاره د) شپي په «رنا د» ورځی چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شی چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایلی) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّكَ بِالْحَقِّ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کښی له انبیاءو او رسولانو څخه منحرف کیږی دوی به هم د قیامت په ورځ کښی د انبیاءو علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالیٰ د حکومت د یادونی او د انبیاءو او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاءو د احوالو او واقعاتو یادونه کیږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کښی څرنگه شو؟ ګواکی دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿فِي سِتْرٍ آتَاهُ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کښی» یعنی په دومره وخت کښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځی او شپي خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو ورځ او اوبه بل شان دی قمر لمر سما غبرائی واړه بل شان دی په اول صورت کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو څخه دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿فَإِن يَمَاعِدَ رَبِّكَ كَالْأَنْبَسِ أَوْ أَتَمُّونَ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه عُحْمَكِه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ږومینی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداد سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کښی دوی سره له خپلو گردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ له شان سره منافی نه ده. ځکه چه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کیږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شی د وجود له مختلفو مدارجو غځنی د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی بی د اسبابو او عللو له واسطی دفتاً هم موجودولی شی.

﴿تَمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ بیا ئی استواء وکره پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شی چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شی، په هغو کښی علی الاکثر هغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی - مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شی، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریډلو غوړونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی - کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شی نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو غځنی دی او له هغو غځنی قدوس خدای قطعاً پاک او منزه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شی ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ وَهُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وگنلی شی. چه د صفت د خپل اصل المبدی او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقانغو کښی هم غور او خوض وکری او عُمان په ربرونو (تکلیفونو) کښی اخته کری، د دی خبری څه خلاصه مو په (۶) جزء د المائده په (۶۴) آیت «۹» رکوع کښی د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدِينُ اللَّهُ مَقُولَةً﴾ لاندی بیان کری ده. په ﴿تَمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دی سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثر و محققانو په «استقرار او تمکن» سره کری ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» گواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول رابکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنډه (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ ﴾ کبئی دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنی د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندې کومه قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیتوب تصرفات بی له مزاحمت او ممانعت ورحاصل دی، لکه چه په بل ځای کبئی د ﴿ ثُمَّ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ ﴾ څخه وروسته د ﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿ يَفْشِي الْبَيْلَ النَّهَارَ ﴾ الآیة سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتی شوه د ﴿ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسی عقیده لرل په کار دی چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلی دی چه د هغه هیڅ صورت داسی نشی کیدی چه په هغه کبئی د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علانمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی. ای له وهمه له خیاله له قیاسه څنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول ګرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتی په اول د وصف ستا کبئی رب ئی پورته ﴿ يَفْشِي الْبَيْلَ النَّهَارَ طَلِبُهُ شَيْبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ ﴾ پتوی تیاره د شپې په رنا(رنرا) د ورځی چه طلب کوی هره یوه بلی لره په تلوار سره یا لتوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل ورپسی راځی لکه طالب. او پیدا کوی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری) یعنی د شپې تیاره د ورځی په رنا(رنرا) سره یا د ورځی رنا(رنرا) د شپې په تیاری سره پتوی او هم داسی پرله پسو یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوږی را اوږی، هم دا چه شپه پای (اخر) ته ورسیږی ورپسی جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی ورپسی سمه شپه رسیږی. د دی دواړو په منځ کبئی د یوی شیبی فرق او وقفه نه راځی، بنائی په دی سره ئی داسی تنبیه فرمایلی وی: هم داسی کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالی د ایمان او عرفان په لمر سره هری خوا ته رنا(رنرا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رنا(رنرا) راښکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیاری کبئی رنا(رنرا) او لاریزونه کوی.

﴿ مُسَخَّرَاتٌ لِأَمْرِ ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله (ته) یعنی هیڅ یو ستوری بی د الله تعالی له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کبئی مشغول دی).

﴿ أَلَا لَهُ الْغَلَقُ وَالْأَمْرُ تَبَرُّكُ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ وارورئ! خیردار شع! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د ګرد (تول) جهان دی. پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریمی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کبئی دی، نو په دی شان د ګردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالی دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښی جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

بولی تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د گردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښی ښائی چه په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښولو او ریا څخه ورو ورو وباله شی! له دی نه معلومیږی چه په دعاء کښی اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښی معموله وه. په ځینو مواضعو کښی جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. چه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښی شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښی»

تفسیر : یعنی په دعاء کښی دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی - مثلاً هغه شیان چه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغواړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی چه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غږ وی یا به ډیر اوږدول د دعا وی) دا کرد (تول) په «اعتداء فی الدعاء» کښی داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښی وروسته له اصلاح د دی (د انبیاءو په بعثت سره) او بولی تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذابه د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه چه رحمت (مهربانی) د الله ډیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کېښی یی په هر حاجت کېښی د الله تعالیٰ د بللو طریقو ښوولی وه ، په دغه آیت کېښی د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کېږی ، یعنی کله چه په دنیا کېښی د معاملاتو سطحه اصلاح ، برابره او درسته شی ، نو بیا تاسی په هغی کېښی اختلال او اشکال مه آچوی ! او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کېښی لگییا او مشغول اوسئ ! مه د الله تعالیٰ له رحمتو مایوس او ناامیده شئ او مه د الله تعالیٰ له عذابو مامون او بی فکره وگرځئ ! او مه ککړوئ خپل ځانونه په گناهونو او مه پری جرئت کوئ ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په « وادعوه » کېښی له « دعاء » څخه عبادت مراد شی لکه چه د صلوة التهجید په باره کېښی ئی فرمایلی دی : ﴿ تَبَّأَنِي جُؤُودُهُمْ عَنِ النَّصْلِ إِجْرِي دَعْوَانِ رَبَّهُمْ حَوْثًا وَطَعْمًا ﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَنِّ يَدَايَ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا
 أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَنِّ مَيْمَنِي فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ
 فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ
 تَذَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي
 خَبثٌ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥١﴾

او هم دغه « الله » هغه ذات دی چه رالیږی بادونه زیږی کوونکی په مخ کېښی د رحمت د ده « چه باران دی » ، تر هغه پوری چه راواخلی (دغه بادونه) وریځی درنی (په اوبو سره) چه روانوو مونږ دغه (وریځی زرغونولو د) هغه ځمکی ته چه مړه « وچه بی گیاه » وی پس نازلوو مونږ له دی وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسی (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مری (له ځمکی) دپاره د دی چه پند واخلی (او لازم دی چه غور پکښی وکړئ) . او ځمکه پاکه « خوره صالح الزراعة » راوځی زرغونه د دی « ښه کامله » په اذن (حکم) د رب د ده ، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مگر لږ ناقصه ، په شان د دی (پاس مثالونو) بیا ، بیا ، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسی .

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کېږي د ﴿ اَسْتَوِي عَلَى الْعَرْشِ ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمې ستوری او نورو کېږي د الله تعالیٰ د ځینو تصرفاتو بیان ؤ - وروسته له هغه ئی خپلو بندگانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو ځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږي چه د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کېږي د گردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العلمین د قدرت په قبضه کېږي دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واورې، بلی وورول، د راز راز (قسم قسم) گلانو، شنیلو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکې له استعداد سره سم پکېږي کېښتونه (فصلونه) د څر ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا گرد (تول) د الله تعالیٰ د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترڅ کېږي د مرو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مرو پاڅیدل یو په قیامت کېږي دی او بل په دنیا کېږي. یعنی په جاهل او ادنیٰ خلقو کېږي ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جور کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سړی یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب ؤ هم فائده ورورسیده مگر په ناقص ډول (طریقه). یعنی په دغه ټوله رکوع کېږي دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالیٰ په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمې او لمر سره رڼا(رڼرا) کوی او له وچې ځمکې څخه شنیلې او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د گردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنگه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمې، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم ویاسی او د روحانی غذاء د تیارولو د معنوی کېښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لویولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رڼرا) ورسوی او د الهی وحی پرله پسې بارانونه اوړوی لکه چه په دغی بلی رکوع کېږي د انبیاءو د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکې په مثال کېږي اشاره کړی شوی ده چه مختلفی ځمکې د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کبئی گل تری زرغونپری په ښوره کبئی ئی خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ ۗ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۵۹﴾
 قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرِيكَ فِي ضَلِيلٍ مُّبِينٍ ﴿۶۰﴾

قسم دی په تحقیق لیرلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح» ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه «الله»، بیشکه زه ویریزم په تاسی باندی له عذاب د ورغی لوی «طوفان یا د قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا گڼو) تا په گمراهی څرگنده کبئی (چه پلرنی دین دی پرینسی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کبئی تیره شوه وروسته له آدم علیه السلام رومیڼی اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح او هدايت له پاره ولیدل شو اگر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام په اصولو کبئی سره گډ او مشترک دی د هغه مخاطبان گرد (تول) انسانان دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کبئی گرد (تول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه گرد (تول) اولاد د توحید پر کلمه ټینگ ولاړ وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو او د نوح په سورت کبئی مذکور دی خلقو د هغو څیړی جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو، عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشی - لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی ټیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کبئی لگیا شول چه د همغو مشرانو په نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی ویا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ - او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئی دوی وویرول، مگر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئی لاس پوری کړ تر څو د طوفان لوی عذاب دوی گرد (تول) سره ونیول او همغسی چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَبِّ لَكَ نَدَرٌ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكُفْرَيْنِ دِيَارًا ﴾
 د ٹمکی د مخی ہیخ یو کافر له الهی
 عذابه خلاص نشو «بستانی» پخپل «دائرة المعارف» کبئی د اروپائی محققانو اقوال هم د طوفان
 او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړی دی نوح علیه السلام زوی د لمک زوی د متوشلخ زوی
 د اخنوخ یعنی ادريس عليه السلام دی.

قَالَ يَقَوْمٌ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۷۱﴾
 أَبْلَغَكُمْ رَسُولِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۷۲﴾

وویل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کبئی «له سره» هیخ گمراهی ولیکن
 زه یم رسول «استاخی» له جانبه د رب (پالونکی) د گردو (تولو) عالمیانو.
 رسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسی ته (محض دپاره د
 نفع ستاسی) او پوهیږم له (جانبه د) الله (په وحی سره) په هغه چه پری نه
 پوهیږئ تاسی.

تفسیر : یعنی زه خو لږ څه هم نه یم بی لاری شوی، بلکه تاسی پخپله گمراهان شوی یی چه د
 پاک الله رسول نه پیژنئ! چه په دیر فصاحت او بلاغت سره د الله تعالی پیغام تاسی ته دررسوی او
 ستاسی شیگه (فایده) غواړی او تاسی ته دیر ښه پندونه درکوی او د الله تعالی له جانبه ئی تاسی
 ته داسی علوم او هدایت راوړی دی چه تاسی له هغو څخه ناپوهان او جاهلان یی!

أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ
 لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۷۳﴾

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند د وحی) له
 لوری د رب ستاسی پر (ژبی د) یو سړی له «جنسه د» ستاسی دپاره د دی
 چه وویروی دی تاسی او دپاره د دی چه پرهیزگاران شی تاسی او دپاره د
 دی چه پر تاسی باندی رحم وکړی شی.

تفسیر : یعنی په دی کبئی کومه خبره د تعجب وړ (لائق) ده چه پاک الله هم دا ستاسی له
 منځه یو سړی د خپل پیغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له گردو (تولو) مخلوقاتو ځنی

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم عليه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بیا په دی کېنې څه اشکال پاتې دی چه د آدم عليه السلام له اولادې ځنې نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شي، تر څو دوی مستقیماً د پاک الله له لوری مستفیض شي، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفید وگرځي او گورد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړي - چه هغوی د دغی لارښوونې او خبریدلو په اثر له «هغی» بدی او خرابی ځنې خپل ځان وژغوري (وساتی) چه په سبب د کفر او معصیت پر دوی راتلونکی دی او په دغی وسیلې سره د الله تعالی د رحم او کرم مورد وگرځي، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَجْبَدْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ۝

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملگری) وو په بیړی کېنې او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو یو قوم رانده (له حقه).

تفسیر : یعنی له هغو سره د نفعی او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندیښنه نه وه . گوردو (تولو) ځانونه رانده کړی وو، او پرله پسې په سرکشی، تکذیب او بغاوت کېنې یی تینگار(همیشه والی) کاوه او له بت پرستی او نورو متمردهانه حرکاتو ځنې ئی لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کېنې سواره شوی وو - نور گورد (تول) مکذبین سره دوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنیا کېنې شته، دوی د هم دی اهل السفینی بلکه د حضرت نوح علیه السلام له ذریاتو ځنې دی. (اهل السفینه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارینه «۴۰» تنه ښځی. ځینی وائی چه ۹ تنه وو درې زمان د نوح علیه السلام سام، حام، یافث او شېر تنه نور، او تول راکبین «۱۶۰» ذوی الارواح وو.)

وَالِیٰ عَادِ اٰخَاهُمْ هُوْدًا قَالَ یَقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمْ مِّنْ
اِلٰهٍ غَیْرِہٗ ۝ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝

او (لیرلی و مونیر قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیخ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریریئ (له عذاب د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر : هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح و. او محینی ئی پلار شالخ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی محنی و او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کبئی و. خرنکه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم شخه و نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کبئی بت پرستی منتشره شوی وه. روزی ورکولو، ورولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کری وو، او د هغوی په عبادت کبئی گرد (تول) سره لگیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو شخه ستانه (واپس) کری او د دی عظیم جرم له سزا شخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ لَنَزَلَ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٩﴾

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونیر خامخا وینو تا (خبئ) په بی عقلی کبئی او بیشکه مونیر خامخا گمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر : یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه گانو دود او دستور دی پرېښی دی او د گردو (تولو) له اخوت او ورور گلوی شخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالی ته کوی او مونیر له لوی عذاب شخه هم وویروی!.

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾
أَبْلَغَكُمْ رِسَالَتِي وَإِنَّا لَكُم نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٧١﴾ أَوْعَجِبْتُمْ

أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَأَذْكُرُوا لَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصُطَةً فَأَذْكُرُوا لَكُمْ اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

وویل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښی (له سره) هیڅ بی عقلی ولیکن زه یم رسول «استاخی» له جانبه د رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو دررسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسی ته نصیحت کونکی ښه امانت مگر یم.

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند) له «لوری د» رب ستاسی پر «ژبه د» یوه سری له تاسی دپاره د دی چه وویروی دی تاسی، او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ (الله) تاسی خلیفگان (په ځمکه کښی) وروسته له «غرقیدلو د» قوم د نوح او زیات کری ئی دی تاسی ته په پیدائښت کښی قوت، قامت اوږدوالی، نو یادوئ تاسی نعمتونه (احسانونه) د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسیر : هود علیه السلام د خپل قوم په ځواب کښی وویل زما هیڅ یوه خبره د بی عقلی خبره نه ده هوا هغه د رسالت منصب چه د الله تعالی له خوا ماته راگری شوی دی، زه د هغه حق اداء کوم، دا ستاسی بی عقلی ده چه خپل هغه حقیقی خیر غوښتونکی هم نه پیژنی! چه د ده امانت او دیانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادینی او اطمینان وړ (لا تق) ؤ. اوس تاسی په خپلی دغی وینا سره چه ماته بی عقل وایئ خپلو ځانونو ته زیان او نقصان رسوئ آیا تعجب کوئ تاسی له دی نه چه راغلی دی تاسی ته پند له جانبه د رب ستاسی پر ژبه د یوه سری له جنسه ستاسی دپاره د دی چه وویروی تاسی له عذابه د الله او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ الله تاسی خلیفگان په ځمکه کښی وروسته د غرقیدلو د قوم د نوح علیه السلام یعنی الله تعالی پس له نوح علیه السلام په دنیا کښی ستاسی حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئی تاسی ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد کری وی، او د دغی خبری تنبیه ئی ورته ورکری وی چه د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله (وجبی) هغه پښی چه هغوی ته ورپښی شوی وی نه ښائی چه تاسی ته هم درپښی شی.

او زیات کری دی الله تاسی ته په پیدائښت کښی قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسی دیر یو نومیالی او مشهور قوم یئ نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول او برسیره پر هغو نور بی شماره احسانات ئی ور په یاد کړل او ور په زړه ئی کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او گرد (تول) احکام ئی ومنع! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغروئ!.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَمَا كَانَ يَعْبُدُ
آبَاؤَنَا فَأَنزَلْنَا بِمَا تَعْبَدُونَ إِنَّا لَأَن كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۷۰﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ
أَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءِ سَيِّئَاتِهِمْ هَآأَن تُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا
نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ۖ فَان تَطْرُقُوا إِلَيَّ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظَرِينَ ﴿۷۱﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو ویوهیږئ چه د الله تعالی قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ غند (تاخیر) او دیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایغ: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیروی ورس
 علیٰ هنا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری
 د الوهیت صفات په تیپری (گتیی) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی
 معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیخ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په ټولو
 عقلی او نقلی اسنادو سره نی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جگری او
 بحثونه کوئی؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره دک شوی وی، نو انتظار
 وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو گردو (ټولو) جگرو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی
 ته منتظر یم.

فَأَجْبِنُهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٤١﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په
 رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کر مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د
 دروغو نی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کونکی په
 وحدت او نبوت».

تفسیر: یعنی پر دوی اووه شپې او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سلیغ) راغله، چه
 د هغی په اثر گرد (ټول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالولی»
 انجام ؤ. او د دغه قوم بله پېښه او څانگه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه
 ذکر په دغه مبارک آیت کښی راځی چه هم دا اوس نی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَالِی شَمُودَ إِخَاهُمْ ضِلِحًا قَالَ یَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
 لَكُمْ مِنَ إِلَهِ غَیْرِهِ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَیِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ
 هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آیَةٌ فَذُرُّوهَا تَأْکُلُ فِی
 أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوْهَا سَوْءٌ فِیَاخِذْكُمْ عَذَابٌ أَلِیْمٌ ﴿٤٢﴾

وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَا خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأْنَاكُمْ
 فِي الْأَرْضِ تَنْخَدُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجَشُونَ
 الْجِبَالَ بَيْوتًا ۖ فَادْكُرُوا الْآءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۳۷﴾

او «لیبرلی و مونیر» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح» ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیخ «حق» معبود بی له دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب ستاسی، دا اوبنه د الله ده تاسی ته نښه نو پرپریدئ تاسی دغه «اوبنه» چه خوری «اوبنه» په ځمکه د الله کښی او مه وروئ تاسی لاسونه دی ته په «نیت د» بدی «یعنی ضرر مه ورسوئ» نو وبه نیسی تاسی عذاب دردناک. «وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ «الله» تاسی خلیفگان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوپتی) مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه گرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد کونکی د فساد یئ.

تفسیر: یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت درورسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او اقرار کړی و چه که ته د یوی غتی لوئی تیږی (گتی) څخه یوه بلاربه اوبنه راوباسی، نو مونږ به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالی د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود و دوی ته وویل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوبنه له دغی کلکی لوئی تیږی (گتی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی دیل او تامل کوئ؟ دغه اوبنه د الله تعالی د قدرت او زما د صداقت نښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالی پیدا کړه - نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالی په ځمکه کښی د مباحو وښو له خوراکه او د وار د اوبو د چنلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالی دی نښی ته چه ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وړاندی کیږئ! که نه تاسی ته به هم خیر نه در پیښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفگان پس له عادیانو او ځای درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه گرځئ او کوبښ مه کوئ تاسی په ځمکه کښی حال دا چه تاسی قصد کوونکی د فساد یی یعنی مه له خیره منکرېئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښی فتنه او فساد خوروی! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا
لِئِنْ آمَنَ مِنْهُمْ آتَعْلَمُونَ أَنْ ضَلِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا
إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿۴۰﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا
إِنَّا بِالذِّمَىٰ آمَنَّا بِهِ كَفِرُونَ ﴿۴۱﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» څخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» گڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی څخه آیا یقین لرئ تاسی په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسی ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږه په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسی په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښی هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غتانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سری تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مگر دغه خیره یواغی تاسی ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښی دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری - دغه خیره خو تاسی ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریډلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسی قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزانو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُضِلُّهُمُ اسْتِنَابُهُمْ تَعْدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۷۰﴾

نو زخمی او مره کره دوی اوبنه او سرکشی وکره دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وویل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوره مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسیر : وائی دغه اوبنه دومره عظیم الجثه لویه او بیره وه چه په هر ځنگله کښی به څر ته ورتله نو نور مواشی به له دی ځنی ویریدل او لری به تری تبتیدل او په خپل وار به په هر یوه کوهی باندی چه دریدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئی چتلی او هغه به ئی تش او خالی پریښود: گواکی همغسی چه د دی پیدائښت فوق العاده ؤ، گرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئی فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئی اتفاق او ترون وکر او بدبخت (قنار بن سالف) ئی رومینی پرکی پری کرل او بیا بی ووزله وروسته د صالح علیه السلام وژلو ته هم تیار شول او په دی ډول (طریقه) د صالح علیه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئی وکر او دغو کفارو وویل چه ای صالحه! راوره مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښی وځی چه د الله تعالی له قهر او غضبه بیخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولی» په شان «ثمود» هم داسی یوی مرتبی ته ورسیدل، چه د الهی عذاب مورد وگرځیدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمًا ﴿۷۱﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوریدلو د سختی چینی) نو وگرځیدل دوی «گهیځ سحر» په کورونو خپلو کښی مره پرمخی پراته.

تفسیر : په بل آیت کښی ئی د دوی هلاک په «صیحی» یعنی چنی سره بیان فرمایلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به دیره سخته ویروونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةٌ رَّبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحِينَ ﴿٤٨﴾

نو وگر عییده (صالح) له دوی «او لای تری متأسفاً» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکر تاسی ته ولیکن نه خوشیوی تاسی پند ورکونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکی معظمی یا د شام په لوری لای او د خپل تگ په وخت کښی ئی د دوی د مرو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکر لکه چه زموږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کری ؤ. یا یواغی د تحسر او تاسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کری وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ؤئینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکتی ؤ یعنی کله چه ثمودیانو هغه اوښه حلاله کره او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ؤانونو وپرانیستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آوړول مقصود ؤ. چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلَوْ طَإِذُ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٥١﴾

او «یاده کره ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتگ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی رومی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له ټولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه د شاؤ خوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ؤایونو د خلقو اصلاح وکری او دوی له هغه خراب گنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ؤایونو خلق نه یواغی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو. اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ؤایه نورو ؤایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکره او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او گندگی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیل) په لیکونکی او ټولوونکی باندی قهر راځی چه هغوی د داسی پاک معصوم او سپیڅلی رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او گندگی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشش) ایستلی دی د داسی نامناسبو او ناولیو حرکتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سری غونی څیړیوی، ویشتان ئی درپوی او زنگتونه ئی ریږدی:

« ۱۵ جزء د الکهف ه آیت ۱

﴿ كَذَّبَتْ كَلْبَةَ تُخْرُومٍ أُفْوَاهٍ وَإِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾

رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۗ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿۸۱﴾

بیشکه تاسی خامخا راځی سربو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کینی چه تجاوز کونکی یی له (خپلو) منغو «نو نه یی په حقه لاره، دا لا څه بلکه یی تاسی یو قوم اسراف کونکی» له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کینی».

تفسیر: یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی گناه مرتکب شوی یی، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یی.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۗ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿۸۲﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۗ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۸۳﴾

او نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کینی) مگر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منغو کینی چه) ویاسع «وشری» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریبی ستاسی (سدم)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مگر منغو د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کینی).

تفسیر: یعنی دوی بالآخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ گرد (ټول) پلیت او نجس گنی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی دده کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی گرد (ټول) سره په دی فکر کینی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسی - او خپل ځانونه له دغی هری ورځنی جگری څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلی څخه وویست، او په دغو کلی والو نی عذاب مسلط کړ چه ذکر نی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده ښځه ورځنی بیله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پېښیده، د هنی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته نی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر گردو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به نی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد گاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا قَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿۳۷﴾

او اووراهه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د گنهکارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر: په بل ځای کښی مذکور دی چه دیر کلی وارول شول او د تیږو (کتو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په دیر سخت بوی ناک او ګنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفيانو په مذهب کښی دغه سزاګانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿قَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د گنهکارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د گناه د ارتکاب او کولو په وخت د هنی بد انجام د دوی تر سترگو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیاهیو په کولو کښی لګیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سری ته ښایې چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی! او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَالِی مَدَیْنٍ آخَاهُمْ شُعَیْبًا

او (لیبلی مو ؤ) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل غای کښی ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی - که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښی به په تول او پیمانانه کښی د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربریره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه گرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کښی مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وجی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی ؤ.

قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ

وویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خیره تاسی ته وکرم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو غنی محان وژغورئ (اوساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کښی هوښیار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

نو پوره کوئ تاسی پیمانانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلغو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کښی (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یی تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندگانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنی مزیت چه نن زمونږ د زمانی پرهیزگاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقرره کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو- په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلقو ته د دیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو- لوت کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا گرد (تول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلقو ته د دوی حقوق ورکړی - او په امانت کښی خیانت وکړی - یا په وطن کښی اله گوله او شور ماشور جوړ کړی

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصَدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا

او مه کینیئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لتوئ تاسی دی «لاری» ته کوروالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لږل) - یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الهی دین په نسبت د عیب لتولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرْتُمْ وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٥٠﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو دیر کړئ (الله) تاسی او وگورئ تاسی چه څرنګه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیری چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کېنې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر سترگو لاندی ونیسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نیولو څخه تل وویرېږئ.

وَأِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلَتْ بِهِ وَطَائِفَةٌ
لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٥﴾

او که وه یوه طائفه له تاسی چه ایمان ئی راوړی ؤ په هغه شی چه رالیږلی شوی یم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ایمان ئی نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسی «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فیصله وکړی) الله په منځ زمونږ کېنې او هم دی خیر «بهر» دی له ټولو حکم (فیصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کېنې»

تفسیر: یعنی هغه شی چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طریقه) نه منع بلکه دا خبره مو غوټه کړی ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فیصله وشي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِنُخْرِجَنَّكَ يُشْعِبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْلَعْتُوْنَ فِي بِلَدِنَا قَالَ أَوْلَوْكُنَا كَرْهِيْنَ ۗ

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشی) ئی کری وه «له ایمان را وړلو څخه» له قومه د دغه شعيب خامخا وياسو مونږ تا «ای شعيبه!» او هغه کسان (هم د رسره وياسو) چه ایمان ئی راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راگرځئ تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعيب» آیا (گرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اگر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه گرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شی څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعيب علیه السلام د ملگرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شی. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښی داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعيب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشی کیدی چه معاذ الله دی رومی د کفارو په ملت کښی داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعيب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی - یعنی د عامو مؤمنانو په حق کښی هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئی مرجع گنلی دی او د حضرت شعيب علیه السلام له پاره ئی بیل الفاظ نه دی اختیار کری، یا دغه لفظ د حضرت شعيب علیه السلام په حق کښی د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعيب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کری نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځنی ښائی دغو کفارو ته به داسی گمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقی راضی او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صبرورت په معنی واخیست شی کما قاله بعض المفسرین.

﴿ قَالَ أَوْلَوْكُنَا كَرْهِيْنَ ﴾ نو وویل شعيب آیا گرځو به مونږ ستاسی دین ته اگر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه گرځو!» یعنی د دلائلو او براهینو په رڼا (رڼا) کښی ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اگر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او تویه گاره یو نو آیا تاسی بیا هم د زهر و جام په زوره پر مونږ باندي څښئ؟

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿۸﴾

په تحقیق به ترلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وگرځو مونږ په دین د تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دین» نه او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو په هغه (دین) کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فیصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره بهتر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالیٰ افتراء او بهتان ترل دی. نو بیا د یو جلیل‌القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذالله له رښتیا څخه وتلی د دروغو په لوری بیرته ولاړ شی او خپلی تولی رښتینی دعوای کښی چه د خپل حقانیت او د الله له لوری د خپل مامور کیدلو په باره کښی یی کولی دروغ او افتراء وگڼی.

﴿بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دین نه «غښو ته ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دین کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت شعیب علیه السلام او غښی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلی او نجات ئی ور په برخه کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا﴾ الآية - او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو هغه دین کښی (یعنی په خپل اختیار یا ستاسی په اکراه او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالیٰ مشیت زمونږ د یوه تن په نسبت داسی وشی نو د ده اراده هیڅوک نشی آړولی - که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسی وشی نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی - ځکه چه د الله تعالیٰ علم پر ټولو مصالحو او حکمتونو محیط دی - په هر حال ستاسی له ویرولو څخه مونږ له سره نه ویریوو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او دادینه (یقین) پر یوه الله جلا جلا ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شی کیدونکی نه دی، هر شی چه کیږی فقط د پاک الله په مشیت او د ده د محیط علم تر اثر لاندی به کیږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو - څکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی. که شعیب که ابراهیم که محمد و

داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی

هر شیبه به پاک الله ته ژریدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه

چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترگو نن ژریده ای نادانه

گوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعیب علیه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاءو علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالیٰ عظمت او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی - او څرنګه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له گردو (تولو) وسائطو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه وحده لا شریک له ذات باندی داسی تینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيُنَّبَعَنَّ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذْ لَأَخْسَرُونَ ﴿٤١﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعیب قسم دی خامخا که متابعت وکر تاسی د شعیب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یی.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه گانو زور مذهب پریښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی وړانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَاخَذَتْهُمْ الرِّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَمِينًا ﴿٤٢﴾

نو ونيول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکره»

نو وگرغیدل دوی «گهیغ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښی مړه پرمخی پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعی څخه ظاهریوی چه پر دوی باندي دری دوله (قسمه) عذابونه لیدلی شوی وو «۱» ظله. «۲» صیحه (۳) رجفه، یعنی رومی وریخی پر دوی باندي د ځمکی مخ داسی تک تور وگرغواوه چه په هغه کښی د اور بخرکی او لمبی هم وی ۰ بیا د آسمان له لوری سخت ویروونکی زړه خوځوونکی غړونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزله هم څرگنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعِيبًا كَانُوا لَمْ يَكُنُوا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعِيبًا كَانُوا لَهُمُ الْخَسِرِينَ ﴿۱۷﴾

هغه کسان چه تکذیب ئی کری ؤ د شعيب «داسی هلاک شول» لکه چه له سره نه وو اوسیدلی په دغو (کورونو خپلو) کښی هغه کسان چه تکذیب ئی کری ؤ د شعيب وو دوی هم دوی زیان کاران (چه په دنیا کښی مردار او په عقبا کښی په انکار شول).

تفسیر: دوی شعيب عليه السلام او تابعان یی له کلی ځنی په ویستلو سره ویرولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئی ویل (د شعيب عليه السلام اتباع خراب کیدونکی دی). هغوی په خپله وران، خائیان او خاسران شول. کله چه شعيب عليه السلام د عذاب علائم ولیدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چه فرمائی

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولِي رَبِّي وَتَصَحَّتْ لَكُمْ
فَكَيْفَ أَسَى عَلَى قَوْمٍ كَفَرِينَ ﴿۱۷﴾

نومخ وگرغواوه شعيب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند می درکر تاسی ته «پس تاسی ایمان را نه وور» نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. مخکه چه دوی ته دیر مؤثر پندونه ورکری شوی دی، او په رنگارنگ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتاجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مگر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کیننږود او له هیچا څخه یی وانه وریده - بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپری ولگولی (لاسونه ولگول).

(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د غینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار ویروی او داسی فرمائی)

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ ﴿١٧﴾
 ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَّوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ
 آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَعْتَهُ وَهُمْ لَا يُشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

او نه ؤ لیرلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مگر وپه نیول مونږ اهل د هغی (قریبی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په غای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه دیر شول «هم ئی مال هم ئی سری» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونیول مونږ دوی ناخپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاء د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وترلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د ربرونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری وینښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکاپړی. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاو څخه نه متاثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شی یا د عیش او ثروت په نشه کېښی لا مست او بیخی غافل، زاهل او بی پروا شی، گواکې هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسی زیاتېږی د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقی کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخی هیرېږی، او داسی وائی چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده - او زمونږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالی به څرنګه زمونږ په برخه کیده؟، دا ګرد (تول) د زمانی اتفاقیات دی چه زمونږ اسلاډو ته هم داسی پېښی ورپېښیدی.

(راځی کله خوشالی کله غمونه)

همیشه د زمانی دی دا رسمونه

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسېږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلېږی او داسی ئی څښی چه د دی څښیلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کېښی له سره نه ؤ - حضرت شاه صاحب څرنګه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کېښی د گناه سزا ورسېږی نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له گناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کېښی یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالی هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده. لکه چه څوک زهر وخوری سم د لاسه کانګی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کېږی - او که په معده کېښی ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیرېږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩١﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقوی ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاؤ ته) نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی «د کفر او معاصیو څخه».

تفسیر: یعنی مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو - هغه کسان چه په الهی عذاب کېښی اخته کېږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زمونږ رسولان قبول کړی وی، او د حق په مقابل کېښی ئی غاړه ایښی وی او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بیج کری) وی ، او د تقویٰ لار ئی غوره کری وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکی په برکاتو معمور کری وی .
 زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چه د برکت لفظ په دوو معانیو کښی استعمالیږی، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږی او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږی. لهندا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقویٰ په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو ورونه پرانیستلی کیږی چه دائمی او لا ینقطع وی - یا چه فاضله آثار ئی دیر زیات وی - داسی خوشالی به نوی چه مکذبینو ته د امهال او استدراج په ډول (طریقه) حاصلیږی؛ او په آخره خاتمه کښی به په دنیا کښی او که نه په آخرت کښی خامخا د ده د ځان وبال مگرځی.

أَقَامِنَ أَهْلَ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٦٩﴾
 أَهْلَ الْقَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَعْفًا وَهُمْ يُلْعَبُونَ ﴿٧٠﴾

آیا نو په امن کښی دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی چه راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپې حال دا چه دوی اوده «غافل» وی.
 آیا په امن کښی دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ په شاخت کښی حال دا چه دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چه په عیش او عشرت او آرامی کښی غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لهو او لعبو کښی مشغول وی، نو په داسی وخت کښی الهی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راگیر کری له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانیو اقوامو د الله تعالیٰ عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کښی هم شته - یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کښی هم مرکوز او متمکن دی.

أَقَامِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمِنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٧١﴾

آیا نو په امن کښی دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږی له مکره د الله مگر قوم زیان کاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالیٰ هغه ناڅاپه نیول چه له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږی

همغه ئی په «مکراالله - د الله تعالی چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالی له ناخپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالی له یاده نه غافلپیری.

(زه ئی بولمه ناپوه او ډیر بیړا

که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا)

چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله

او په طیش کښی نه ویریری له الله)

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ أَنْ لَوْ نَشَاءُ
 أَصْبَنَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَنُطْبِعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَمَا لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۳﴾
 تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَقَدْ جَاءَتْهُمْ
 رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ
 كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿۱۴﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (ځمکی او اوسی پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائلی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د گناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کری دی پخوانی خلق» او مهر به ولگوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قریو»، او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کری ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنگه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لگوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو غلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وگوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسپړی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لگیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لگولو څخه څه مطلب دی؟

تنبیه: له ﴿وَلَقَدْ جَاءتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء علیهم السلام چه قوم د نوح - عاد - ثمود - لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی گرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿يُؤَدُّمَأْجِنًا يُبَيِّنُهَا﴾ الآية - یواغی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِينَ ﴿۱۵﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنی ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص (الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنی لری شی - نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره درومم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرَّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَأَنسِلَنَّ مَعَكَ بَيْنَ يَدَيْهِ لَسْرَاهُ نِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ لَالِجَلِ هُمْ يُلْعَوْنَ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ﴾

» جزء د الاعراف ۱۳۴ آیت ۱۶ رکوع

د ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿۱۶﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وگوره څرنگه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعيب عليهم السلام) له دغو ټولو ځنی موسی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منع کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکذبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکړه د دغه ضمنی مضمون له فراغته وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کړی په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وگوره ای محمده چه څرنگه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هو! له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالی تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالی په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکړی شوی دی.

وَقَالَ مُوسَى يُفْرَعُونَ إِيَّيْ رَسُوْلٍ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ﴿٧﴾
 حَقِيْقٌ عَلٰى اَنْ لَا اَقُوْلُ عَلٰى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُمْ بِبَيِّنَةٍ
 مِّنْ رَبِّكُمْ فَاَسْرِ اَسْرًا يَّوْمَ ١٥

او وویل موسی ای فرعونه! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق تینگ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مگر «وایم» حق (رضتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرگنده (ښکاره) معجزه له «لوری» د «رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل «چه ئی بوځمه شام ته».

تفسیر: اکثر و مفسرینو د «حقیق» معنی په جلیبر «لایق» یعنی په وړ سره کړی ده، د(علی) معنی ئی په (باء) سره آړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالی په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تنذب په ډیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رضتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باس او د الله تعالی پیغام بی له تزئید او تنقیص څخه تاسی ته درورسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنَّ كُنْتُمْ جِئْتُمْ بِآيَةٍ فَاتِّبِعُونَهَا إِن كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۷۷﴾ قَالَ لَقِيَ عَصَاهُ فَأَذَاهِي ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿۷۸﴾

وویل (فرعون) که ئی ته «ای موسی!» چه راوری دی وی کومه معجزه نو راحاضره «راوراندی» کره هغه (ماته) که ئی ته له صادقانو (رهنیتنو په دی دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسی» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اگر که حضرت موسی علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکړل لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی - ﴿قَالَ هَلْ لَكَ إِلَهٌ إِلَّا أَنْ تَزُولَ وَاهِدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَقْتُلُنِي﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیاؤ له اولادی څخه وو او د فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات گڼل کیدل او دوی ئی خپل مریان او غلامان گرځولی وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات ورکړی په دغی موقع کښی ئی فرعون مخاطب وگرځاوه او دغه لوری ته ئی متوجه کړ چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیگار څخه نجات ورکړی چه دوی په آزادی - او خپلواکی سره د الله تعالی په عبادت کښی مشغول شی. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی ئی سکونت اختیار کړی ؤ - وروسته له هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول - بیا څرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرائیلیان د قبطیانو له ذلت او مرئیتوبه خلاص کړی او خپل پلرنی هیواد (د بلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَنَزَعْنَاهُ فَاذَاهِي بَيْضَاءُ اللَّيْظِرِينَ ﴿۷۸﴾

او وویست «موسی ښی» لاس خپل «چه ئی په گریوان کښی کینن تخرګ (ترخ) ته وروړی ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (محلیدونکی د تعجب موجب) ؤ دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل گریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی ئی

تینگ و نیو، او بیرته ئی وویست نو کردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رنو سترگو سره ولید چه لاس ئی فوق العاده تک سپین، دیر غلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رنا (رنرا) غالب شو دغه رنا (رنرا) او غلیل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. کواکی داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رنا (رنرا) د اعجاز په طریقہ د ده په لاس کښی سرایت کری دی.

قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا السَّحِرُ عَلَيْهِ سُلْطَانٌ

وویل مشرانو له قومه د فرعونہ «سره له فرعونہ» چه بیشکه دا «موسی» خامخا جادوگر دی دیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسی علیه السلام له معجزاتو څخه دیر زیات وویریده او گرد (تول) خلق ئی راغوند کړل، او پومبی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کری چه معاذ الله موسی علیه السلام کوم لوی جادوگر او ماهر ساحر دی - ځکه هغه خوارق چه له موسی علیه السلام څخه ظاهر او څرگند (بنکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدَانِ يُخْرِجُكُم مِّنْ اَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ

غواری «موسی» دا چه وباسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسی د سحر او د کودگری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متماثل کوی او په پای (اختر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه گرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخي کوی تاسی دغه گرد (تول) حالات تر خپلو سترگو لاندی نیسی! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا اَرْجِهْ وَاخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حٰشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَا تُوٰكِي بَلِّ سِحْرٍ عَلَيِّمْ ﴿١١٢﴾

وویل «قبطیانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښی راتلولوونکی «د ساحرینو». چه راولی تاته هر ساحر (جادوگر) ډیر پوه «ماهر جادوگر».

تفسیر: د جرگی او مشوری په پای (اخیر) کښی دغه خبره د گردو (تولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون ځنی دی استدعا وکړه شی چه د دغو دواړو «موسی او هارون» په معامله کښی له سره تلوار ونه کړ شی د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسی کیدی شی چه محصلان دی گردو (تولو) ولایاتو او حکومتونو «پرگنو» ته ولیږل شی - او له گردو (تولو) ملکو څخه دی ډیر ښه کودگران - او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوگران چه په سحر کښی له ده ځنی له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راتول کړل شی نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشی - لکه چه هم داسی هم وکړل شول.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿۱۳﴾

او راغلل ساحران «جادوگران» فرعون ته وویل دغو جادوگرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا﴾ په ویلو سره په رومبنی مجلس کښی دغه خبره څرگنده (ښکاره) کړه چه د انبیاءو علیهم السلام رومبنی لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلْتُمْ مِنْ آجْرِهِمْ وَمَا لَكُمْ مِنْ آجْرِهِمْ وَلَا لَكُمْ مِنْ آجْرِهِ إِلَّا عِلْمُ اللَّهِ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریگری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۱۴﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسع زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښی».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هرورمو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښی هم داخلیدونکی یی!

قَالُوا يٰمُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿۱۵﴾

وویل جادوگرانو چه ای موسی آیا ته غورغوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «رومبی» غورغوونکی (د پریو او همساگانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسی علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورغولی وه، او هغه د الله تعالیٰ په اذن او حکم سره ښامار گرځیدلی وه.

قَالَ الْقَوَّاءُ فَلَمَّا الْقَوَّاسِحَرُّوْا عَيْنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَاءُوْا بِسِحْرِ عَزِيْزٍ ﴿١٧﴾

وویل موسی ساحرانو ته «تکرما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورغوی تاسی خپل پری او همساگانی، نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویرونو دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو رومی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره قوت او قدرت وازموییغ - ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسی علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو ځنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرگند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (دیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.

﴿ فَلَمَّا الْقَوَّاءُ ﴾ الایة - نو کله چه وغورغول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او وویرونو دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د گردو (تولو) ننداره کوونکو سترگی وترلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورغولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له ځنلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریدونکو مارونو او منگورونو ځنی بل هیڅ شی په نظر نه راته.

﴿ يَتَّبِعُ الْيَوْمَ حِقْوَانًا ﴾ دغو آیتونو ځنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لارمیپی چې د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم وربودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په رومینی سنگر کښی داسی سخته بی هیلی ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١٤﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ
وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَبِيرِينَ ﴿١٦﴾ وَ
أَلْقَى السَّحَرَةُ سُجُودًا ﴿١٧﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٩﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیرول «نغرودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو. وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د گردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانی ئی له خپل ستونی څخه گرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیری کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښی فرعون د داسی یوی لوی جمع په مخ کښی ماتی وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له دگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښی ساحرین هم بی واکه سر په سجده پریوتل. د ﴿وَالْقِيَامَةَ﴾ لفظ دا رانیسی چه داسی یو قوی حال پر دوی باندی طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتی. د الهی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شی؟ وگورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالی له انبیاء وعلیهم السلام سره د جنگ او جگری او مقابلی له پاره دریدلی وو. وروسته له دی نه چه خپل سرونه ئی له سجدی څخه پورته کړل. اولیاء الله او کامل عارفان شوی وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالُوا مَنَّا﴾ الآیة - وویل جادو گرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسی او رب د هارون) څرنگه چه فرعون خپل ځان ته ﴿أَتَأْتِكُمُ الْآيَاتُ﴾ ویل نو دلته له (برب الغلمین) سره د «رب موسی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دی سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د گرد (تول) جهان پروردگار او پالونکی همنه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یی موسی او هارون علیهما السلام بی دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسی یو محیر العقول صورت علی رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وگرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذِنَ لَكُمْ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكْرَتُهُۥ فِی الْمَدِیْنَةِ لِیُخْرِجُوْا مِنْهَا اَهْلًا مِّنْ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۷۰﴾

ووویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسی په دغه «موسی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسی ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسی هغه په دا ښار کښی دپاره د دی چه ویاسع تاسو له دی ښاره اهل د دی نو ژر به پوه شی تاسی «چه زه څه درسره کوم؟».

تفسیر: یعنی دغه تاسی خو د کودگرانو «ساحرانو» یوه غوره جرگه (اتحادیه) یی غالباً موسی ستاسی لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو گردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کړل چه عام خلق تری متأثر او ودار شی د دغی ژوری پلمی (پلان) او پت سازش نه ستاسی مقصود دا دی چی د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان تری ویاسع او تاسی سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شی او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلی دغی لوئی ماتی پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراگان (بی عقله) جوړ کړی (فاستخف قومه فاطاعوه) مگر له هغه شی نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همنه د الله تعالی په تقدیر ورپښی شو - ﴿وَرَبِّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَفِرْعَوْنَ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾

« ۲۰ جزء د القصص ۶ آیه (۱) رکوع ».

لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأَصْلَبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳۸﴾
 قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿۱۳۹﴾

خامخا به پری کرم زه هرورمو (خامخا) لاسونه ستاسی او پنبی ستاسی سره مخالفی بیا به خامخا په دار کرم زه ضرور تاسی تول. وویل جادوگرانو بیشکه مونږ په لوری د رب خپل بیرته ورتلونکی یو (پس له مرگه نو پروا نه لرو ستا له دغه تعذیبه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوی وو. جنت او دوزخ گواکی د دوی سترگو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او دارولو څخه بیخی بی خوفه او بی پروا شوی وو - دوی په زړورتیا او لوړه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه مونږ ته راکړی هغه پر مونږ تیریږی - او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه! ته دی خپل پت او سیاست وساته! پر مونږ باندی د اخروی عذاب په مقابل کینی دنیوی عذاب ډیر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښی او رحمت په لاره کینی ډیر لوی لوی تکالیف او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دی.

(هنیئا لاریاب النعیم نعیمهم)

وللعاشق المسکین ما یتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت)

د مسکین عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه څکی په جام د زرو)

ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ تَنَارُ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا
 وَتَوَقَّنا مُسْلِمِينَ ﴿۱۳۹﴾

او عیب نه گنئی «ته ای فرعونه!» له مونږه مگر دغه کار چه ایمان راوړی دی مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان یو «یعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسیر: یعنی د هغه پاک الله د آیتونو د قبولولو له سببه چې مونږ ستا په سترگو کېښی مجرم ښکاره شوی یو، مونږ له همغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چې مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کېښی جمیل صبر او ښه توفیق راعطا کړی او د مر کیدلو تر وخته پوری مونږ پر اسلام مستقیم ولری، او داسې دی ونشی چې مونږ د خوف او ویری لامله (له وجی) داسې کومه خبره یا حرکت وکړو چې د تسلیم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْهَلَامِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذُرْكُمُ الْهَتَكُ

او وویل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آیا «ته» پرېږدی موسی او قوم د ده له پاره د دی چې فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کېښی او پرېږدی «عبادت» ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟؛

تفسیر: کله چې ساحرین د الله تعالیٰ د آیتونو د لیدلو په اثر پرمخې په سجده ولويدل - او بنی اسرائیلو سبطیانو د موسی علیه السلام په ملگرتیا او اتحاد لاس پوری کړل، بلکه د ځینو قبطیانو «فرعونیانو» میلان هم د اسلام په لوری پیدا شو نو فرعونی مشران وپریږدل او په خپلو ویناؤ سره یی فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او گردو (تولو) ته ئی وویل چې موسی او د ده قوم بنی اسرائیلو ته داسې موقع په لاس مه ورکوئ چې هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کېښی شور ماشور جوړ او فساد پکښی واچوی او عام خلق خپل لوری ته متمائل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بیرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجویز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿ وَيَذُرْكُمُ الْهَتَكُ ﴾ او پرېږدی عبادت ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟ فرعون خپل ځان لوی رب معرفی کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علویت» د ثبوت له پاره څه ادنی ارباب هم تجویز کړی وو لکه چې د(الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤیده ده ځینې وائی چې دغه بتان د غوانی او نورو اشیاء مجسمی وی. ځینې وائی چې په دغه کلمه ئی لمر او ستوری اراده وو - د ځینو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئی پر خلقو ویشلی وی. هر شی چې ؤ بلا پسې - خو د فرعون مقصد دا ؤ چې گرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنی رب» ووائی. او په ﴿ مَا جَاءُكُمْ مِنَ الْهَتَكِ ﴾ ویلو سره به ئی د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله - العیاذ بالله!

قَالَ سَنَقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿۱۳۲﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونبر عُامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریپردو مونبر بشخی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونبر (قبطیان) د پاسه د دغو «سبیطانو» زورور یو.

تفسیر: د موسی علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پنخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کړی ؤ - چه د دوی عُامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکړی ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی - کله چه د موسی علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کړی - نو ځکه د دوی د ویرولو او ربړولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسی علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونبر داسی لولو

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۱۳۳﴾

وویل موسی قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوی «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزگارانو ته «له کفر او معاصی» څخه ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالی په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیپری ملک او سلطنت د الله تعالی دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (ویا) ورکوی - نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترگی ونیسع - او تل تری ویریئ او د صبر او تقوی لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یواخی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کری او د دوی ملک، سلطنت او مخایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کری.

قَالُوا أَؤْذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِينَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا
 قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي
 الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾

ووایل بنی اسرائیلو «موسیٰ ته» چه ایذاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسیٰ!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسیٰ) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کری دشمن ستاسی او خلیفه کری تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنګه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکری»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او ربرونو (سختو) کښی اخته یو - ستاسی له راتګه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیګارونه اخیسته کیدل - او زمونږ ځامن وژل کیدل - ستاسی له راتګه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کیږی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو ګرځولو) مشوری دائری دی - وبه ګورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخر) ته رسیږی؟.

حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته دادینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ - د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به ګورئ چه دغه دشمن به مو هلاکاوه شی - او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وګرځول شی لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کیږی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر گذاری وکړئ؟.

حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آورولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکی دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه .
 (اوس الله تعالیٰ د دشمنانو د هلاک له وعدی شخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات راښی نو

داسی فرمائی چه

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۳۰﴾
 فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَئِنَّا هِذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَإِلَٰهًا تَطْبَعُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳۱﴾

او خامخا پہ تحقیق نیولی ؤ مونبر قوم د فرعون پہ کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (بھیکه «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونبر لره ده هم دا «یعنی له مونبره سره لائقه ده دغه بھیکه (فائده)» او که وه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسی باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شی بيشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیری «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کبھی ئی فرمایلی وو نزدی دی چه الله تعالی ستاسی دشمن هلاک کری له دی ؤایه د هغه موعود اهلک د ؤینو مبادیو تفصیل شروع کری شوی دی. یعنی د هغه سنه الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿وَأَنزَلْنَا فِي قُرْيُونِ نَبِيًّا﴾
 ﴿لَا أَخَذْنَا آلَهُمْ بِالْإِسَاءِ وَالْقَرَاءِ﴾ الآیة - په آیت کبھی تیر شوی دی، الله تعالی د ابتدائی تنبیه په دول (طریقہ) فرعونیان پہ قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کبھی مبتلا او اخته کرل چه د غفلت له خوبه راویبش شی او د موسی علیه السلام نصائح قبول کری مگر هغوی دغو پندونو ته غورونه کینبھودل او د دغو تنبیهاتو ئی ہیخ پروا ونه کره بلکه له پخوا شخه لا زیات سپین سترگی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿تَرْبِدًا لِّمَا كَانَ السَّيِّئَةُ الْحَسَنَةَ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی شخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکر چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات وړ (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پیبھی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه گرد (تول) د موسی او د ده د ملگرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ؤواب الله تعالی داسی

فرمائی ﴿إِنَّمَا ظَلَمُوا عِنْدَ اللَّهِ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندگانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی - او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر هماغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسیری، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی تاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسیری چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا خُنَّكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٧﴾

او ویل به دوی (موسی ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ بانندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروړاندی کړه او د حق د قبول گرد (تول) ورونه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل - پس موسی علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَةً مُّفَصَّلَةً فَاسْتَكَبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٨﴾

نو ولیرل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرگ» او ملخان او سپړی (یا ورړی یا کونی یا بروړی) او چونگښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم گنهگاران.

تفسیر: پس ولیبرل مونیر پر دغو باندی پنځه آفتونه وار په وار.

- (۱): د باران او سیلاو طوفان ؤ چه اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پری وریده، چه د قبطیانو په کورونو او فصلونو کښی دومره اوبه ودیدیدی چه په ولاړی به ئی تر مری رسیدی، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئی په هسکو (وچتو) ؤایونو کښی کینولی وو. او د سبطیانو کوتی به هم ورسره پیوستی وی او په هغو کښی به یو تکی اوبه هم نه ننوتلی یا د طاعون له وجی د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.
- (۲): ملخ وو چه دا هم یوه هفته پری مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوتو تیران او لاړی ئی تول وخواره. او د سبطیانو په کورونو کښی یو هم نه ؤ ننوتلی.
- (۳): کونی یا ویری یا پیاده ملخ وو چه د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او نکولی کښی به لویدل او په جامو کښی به ئی گرځیدل، او چیچل به ئی او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد برویه «بتوکه، پیتکه» منگور (خمندک) او کونی (کنه) وی. لکه چه شیخ الهند رحمة الله علیه هم لیکلی دی یا سپری یا هغه نور چنچیان دی چه په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په کنیو» کښی پیدا کیږی، او په هغو سره غله او نور خرابیږی، یا په بدن کښی سپری یا په کالیو (کپرو) کښی او بزی «کویه» لویږی - یعنی د دوی په بدنونو او کالیو (کپرو) کښی خوځندی او سپری ولویدی، او په غلو کښی ئی بتوکی څرگندی شوی.
- (۴): چونگښی (چیندخی) وی او دا هم یوه هفته وی چه په جامو او په طعام او د نکولیو په کتوو کښی او په بسترو او په خولو د دوی کښی په وخت د خپرو به وتی او ننوتی.
- (۵): وینی وی چه اوبه د دوی بیخی وینی شوی. تر دی حده پوری چه که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لویسی سره جمع شول نو پر همنه یو جام کښی به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینی وی. او که فرعونی به د اسرائیلی له خولی اوبه راوویستی نو د ده په خوله کښی به وینی شوی په دی حال کښی چه دا پنځه واړه نښی وی زمونږ د قدرت جدا کری شوی یو له بله چه د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چه به پری راغله نو دیری سختی سختی وعدی به ئی وکری چه دا آفت راڅخه لری کړه، نو ایمان به دربانندی راوړو. بیا چه تری پورته به شو نو ویل به ئی چه ته دیر لوی جادوگر ئی پس کبر وکر دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چه سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی. یعنی وار په وار متدرجاً دا گردی (تولی) علامی وروښوولی شوی. مگر دوی داسی متکبران او جرائم خوښوونکی او پاخه گنهگاران وو، چه له سره تری متأثر نه شول - او په هیڅ دول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه ؤنی منقول دی «کله چه فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «شپان» نازل کړ چه په هغه سره د دوی گردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه - بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

عليه السلام شخه ئى غوڭبته وكره چه له الله تعالى شخه استدعا وكره چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته كرى نو مونږ به ايمان راوړو او بنى اسرائيلو ته به آزادى وركړو، او له تا سره به ئى پريږدو چه لار شى.

د موسى عليه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځاى ئى حاصلاتو ته ډير گټه (فائده) وروسيده او ډير زيات شول. نو فرعونيان كله چه له عذابه بى فكر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتى نشول - نو بيا الله تعالى د دوى په تيارو كښتونو (فصلونو) باندې ملخان ورنازل كړل چه دوى د هغو له ليدلو شخه ډير زيات وويريدل او په خپلو منځونو كښى به ئى سره ويل چه دغه نوى آفت بيا له كومه راباندې نازل شو؟ بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته، او تينگه وعده ئى ورسره وكره - كه دغه عذاب له مونږه لرى شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنى اسرائيل به خوشى كړو او مستقل به ئى وگرځوو. كله چه دغه عذاب هم له دوى ځنى لرى شو - نو بيا سره ډاډه او مطمئن شول - او د گردو (تولو) وعدو ايفاء ئى هيره شوه - نو كله چه دوى خپل درمندونه واخيستل او تويرى (بورئ) ئى پرى ډكى كرى او په خپلو كورونو كښى ئى كښودلى دلته د الله تعالى په حكم سره په دوى كښى چنچيان سپړى «بتوكى، پيتكى» پيدا شوى بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته او كلك عهد او پيمان ئى ورسره وكر خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو - دوى بيا لكه پخوا په خپله وعده خلافى او سر غرونو كښى لگيا شول، دلته الله تعالى د دوى د خورو او چپلو شيان بى خونده او ورخراڼه كړل، او چونگښى (چيندځى) دومره زياتى پيدا شوى چه د خولو او چپلو په هر شى او هر لوبښى كښى ډيرى زياتى په نظر راتلى - كله به چه دوى د وينا يا خوراك يا چپلو يا نورو له پاره خپلى خولى پرانيتلى، سم د لاسه به چونگښى (چيندځى) د دوى خولو ته ورتوپ كړ - او د چونگښو (چيندځو) له كثرته پر دوى ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راټگ ډير سخت او مشكل شو، له بل لورى هغه اوبه چه دوى د چپلو له پاره اخيستى، د الله تعالى په حكم سره به د دوى په لوبښو او خولو كښى پس له رسيدلو شخه وينى گرځيدى يا به د دوى له پوزو ځنى وينى بهيدى لنډه ئى دا چه دوى په خپلو خورو، چپلو او گردو (تولو) حركاتو او افعالو كښى به سختو ربرونو (تكليفونو) او مشكلاتو اخته شوى وو، خو سره له هغه هم دوى له لوى او تكبر شخه لاس نه اخيست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ
عِنْدَكَ ۗ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَئِن لَّمْ يَكُفَّ
عَنَّا لَنَكْفُرَنَّ بِكَ وَنَعْبُدُ الْغُلُوزَ مِن دُونِكَ ۗ فَادْعُ رَبَّكَ
ۗ قَالُوا عَسَىٰ أَن يَكُونَ رِجْزًا مِّن دُونِ الرِّجْزِ ۗ فَلَمَّا جَاءَ
مُعَاذَ بْنَ إِسْرَائِيلَ ۗ

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونیانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شویو
عذابونو» ویل به دوی ای موسی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په
هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کر تا له
مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هر ورو (خامخا) په تا او
خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیترته ئی خپل وطن ته بوغی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقې چه پاک الله تاسی ته درښولی دی په همغه شان سره
دعاء وکړه! یا د ﴿يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! -
کواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالی او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم)
معاهده وی چه الله تعالی به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی - او نبی ته
د الله تعالی په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿يَا حَيُّ
يَا قَيُّوْمُ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاء علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که
تاسی له کفر او تکذیبه منځ واړوئ نو د الهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ آجَلٍ هُم بَلِغُوهُ إِذْ أَهْمُ يَتَكُونُونَ ﴿۱۷﴾

نو کله چه لری کر مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کر» تر هغی نیتي
پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیللو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی
بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ يَوْمًا كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا
عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿۱۸﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی
«تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب
کاوه په آیتونو «دلایلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو
غنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثر مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښی وړاندی وروسته نازل شوی وی، رومی به حضرت موسی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطر او مضطرب کیدل او د حضرت موسی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپی پوری په گرد (تول) ښار کښی د هر سری رومی هک مر شو. کله چه دوی د خپلو مرو په ویر او غم کښی اخته شول نو حضرت موسی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلمز بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمت له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښی غرق شول.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَعَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری گنل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثر مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښی الله تعالی ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گتور (فائدهمند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د ډیرو انبیاءو علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر ځنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښی سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالق» و سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گتور شی، کما قال الله تعالی ﴿كَرَّمْنَا مَحَبَّتَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَمَقَرُّهُمْ وَسَعِدَهُ كَانُوا مِنْكُم مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾

۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیه

۱ رکوع ﴿وَكُرِّمُوا أَنْ تَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعَفُوا فِي الْأَرْضِ وَدَجَّلْتُمْ أَيْدِيَكُمْ وَنَجَّحْتُمْ

الْوَارِثِينَ وَتَمَكَّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَبَرَأَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمْ مِمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿۲۰﴾

۲۰ جزء د القصص « ۵ او ۶ » آیه « ۱ » رکوع) په دغه تقدیر سره د مصر ظاهری برکات خو ظاهر دی، او باطنی برکات به ئی له دی حیثیته وی چه حضرت یوسف علیه السلام هملته مدفون دی، او حضرت یعقوب علیه السلام هم هلته تشریف وری و، او په آخر کښی حضرت موسی او هارون علیهم السلام هم له وروکتوبه تر زورتوبه یوه اوږده زمانه هلته تیره کړی ده. امام بغوی «رحمه الله» د مفسرینو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښی ئی مصر او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿۱۹﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسیده وعده) د رب ستا چه نیکه ده «دا احسان» پر بنی اسرائیلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونیانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسیر: یعنی کله چه اسرائیلیانو د فرعونیانو پر سختو مهلکو او سپکوونکو شدانو صبر وکړ، او د موسی علیه السلام له هدایت سره ئی سم له الله تعالیٰ ځنی استعانت وغوښت، او د الله تعالیٰ له رسول حضرت موسی علیه السلام سره ئی ملگرتوب وکړ نو پاک الله هغه نیکي وعدی چه له دوی سره ئی کړی وی، ﴿عَلَىٰ رَبِّكَ أَنْ يَهْلِكَ عَدُوُّكَ﴾ الآية - او ﴿وَتُرِيدُونَ أَنْ تَمُرُّوا عَلَىٰ الْأَنْبِيَاءِ اسْتِغْفِرُوا﴾ الآية - پوره کړی، او نورو ته ئی هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونیانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه گرد (تول) تباه او خراب او پوپنا شول، د دوی تول سراپونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنگلی خرابی او رنگی کړی شوی رښتیا ده ﴿لَنْ نَلْزَمَهُمْ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَنْ يَأْكُلُوا خُبْزَ آبِلِهِمْ إِلَّا ذُلًّا﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت ۳۴ آیت « ۲ » رکوع).

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكِفُونَ

عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مَوْسَىٰ اجْعَلْ لَنَا آلِهًا كَمَا لَهُمْ
 آلِهَةٌ قَالِ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿۸۳﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ مَتَّبِعُوا مَا هُمْ
 فِيهِ وَيَبْطِلُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۸۴﴾

او تیر کرل مونبو بنی اسرائیل له بحره نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به
 ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای
 موسی! جوړ کره مونبو لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل
 «موسی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یی چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د
 عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین
 چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی
 «ئی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلی سری وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق
 گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.
 (او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسی علیه السلام ته ئی وویل چه مونبو
 ته هم داسی بتان جوړ کره چه مونبو ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی
 کوی نو وویل موسی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یی چه ناپوهی کوی چه بی له الله د بل
 چا عبادت هم روا کئی) یعنی د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه
 تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری
 بت پرستانو سره د هستوگنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او
 شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره
 کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت
 پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکي چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی
 او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ دادینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه
 خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت
 کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو ځنی یو
 خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ﴾ الآية - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه
 کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت
 پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباہ او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او
 نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغَيْكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۶﴾

وویل «موسی» آیا بی له الله ولتوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکری تاسی ته «غوره کری ئی بی» پر گردو (تولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر گزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکر شی؟ او له الله تعالیٰ غنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ا دا خو ډیر د شرم غای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر گرد (تول) جهان فضیلت بښلی دی په خپل لاس جوړ کریو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکری تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَ اِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِّنْ اِلٰٓ فِرْعَوْنَ يَسُوءُ مَوْنَكُمْ سُوٓءَ الْعٰذَابِ ۙ يَقْتُلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَ يَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ وَ فِىْ ذٰلِكُمْ بَلَاٌۢءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿۳۷﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکری ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی غامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریشودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا گردو (تولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمینیت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «۴۹» آیت (۶) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ آږوئ؟ او لرگیو او تیږو (کتو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوَعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِيْنَ لَيْلَةً ۙ وَ اَتَمَمْنٰهَا بِعَشْرِ فِتْمٍ مِّيَّاتٍ رَبِّهٖ اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ۙ وَقَالَ مُوسٰى لِاٰخِيهِ

هُرُونَ اخْلَفْتَنِي فِي قَوْمِي وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿۳۲﴾

او (یاد کره هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسی سره دیرش شپې او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپې (او ورځې)، او وویل موسی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تگ په وخت کښی د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښی «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانو ځنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښی تقدیمه کړه. الله تعالی له ده سره ادنی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو ځنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتی او کمی نیتی له کیښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منځ کښی د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او تقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځی به بس وی که نه اکثر الاجلین (۴۰) ورځی به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به گرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استجابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په ډول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسی علیه السلام ته د

خپلی لور د ورکولو په وخت کښی فرمایلی ؤ، ﴿عَلَىٰ أَنْ تَأْتِيَنِّي بَلَدًا حَرَامًا
أَتَمَّتْ ثَمَرَاتُ الْوَيْدَانِ وَإِلَّا رَأَيْتَ أَنَّ شَيْءًا يَكُفُّكَ﴾ «۲۰ جزیه د القصص ۲۷ آیت ۳

رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپې وی لکه چه د البقرة په سورت کښی مذکور دی، او دلته په ﴿فَتَسَوَّاهُنَّ لَبَنًا﴾ کښی ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځی نوری هم وی څو اشاره وشی چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نوری هم ور زیاتی کړی شوی دی چه په دغه ډول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښی اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلامو ځنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالی له موسی علیه السلام سره

وعده وفرمایله چه پر غره تر دیرشو شیو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کینی موسی علیه السلام یوه ورخ مسواک استعمال کر پرستو چه د ده د خولی له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متأثری شوی نو د هغه په بدل کینی لس شپی نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کره.

﴿ وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي ۗ﴾ الآية - او وویل موسی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کینی طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کینی او اصلاح کره حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کینی زما برخه کار هم دا ته وکره! گواکی د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسی علیه السلام د غیاب په موده کینی هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنکه چه موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او دیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکره چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکری نو ته ئی په اصلاح کینی کوشش وکره!، او تل زما په طریقه سره تگ وکره! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالی مشیت وگورئ چه موسی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لار دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکر، مگر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿ يَقُولُ إِنَّمَا فَتَنَّ الشَّيْطَانُ إِنَّ رَبِّيَ الرَّحْمَنُ فَأَتَّبِعُ وَأَطِيعُ أَمْرِي ۗ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د گمراهی او د خپلی بیزاری اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکر او د حضرت موسی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ دیر کوشنونه وکرل.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِبِيعَاتِنَا وَكَلِمَةَ رَبِّهِ قَالَ
 رَبِّ أَرِنِي أَنظُرَ إِلَيْكَ ۗ قَالَ لَنْ نَرِيكَ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى
 الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي ۗ فَلَمَّا تَجَلَّى
 رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۗ فَلَمَّا أَفَاقَ
 قَالَ سُبْحٰنَكَ ثَبَّتُ إِلَيْكَ ۗ وَآنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکر له دغه

«موسی» سره رب د دغه موسی نو وویل «موسی» ای ربه زما وبنیه ماته «حان خپل» چه زه وگورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وگوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په غای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسی ظاهر ئی کر نور خپل» غره ته نو وئی گرخواوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له غمکی سره» او پریووت موسی بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳۴ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسی نو» وویل چه پاکي ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د غلوښتو ورغو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ په کوم مخصوص او ممتاز رنگ سره موسی علیه السلام ته د مکالمی شرف وروپاښه په دی وخت کښی حضرت موسی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو مخلی لږ ووینم!

قَالَ لَنْ تَرِيَنِي وَفَرَمَايِلَ اللهُ لَه سَرَه بَه تَه وَنَه وِیَنی مَآ پَه دَنیَا کښی یَعْنی پَه دَنیَا کښی بَه هِیڅ مَخْلُوق دَغَه فَاَنی وَجُود او فَاَنی قَوَاوی د هَغَه ﴿ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ او د ﴿لَمْ يَزَلْ أَوْ لَا يَزَالُ﴾ د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرگ څخه د الله تعالیٰ د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممنوع دی، اگر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنگه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنن والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالیٰ رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممنوع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلاقی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالیٰ په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱۶» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ﴾ الْآیة - ولیکن وگوره ته ای موسی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په غای خپل کښی نو ژر به ته هم وینی ما) یعنی ته د غره په لوری وگوره چه مونږ د خپل جمال یو بشرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترگی به

خرنگه د هغه تحمل وکړی شی؟ اگر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکې، آسمان، غرونو او گردو (تولو) شیانو ځنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسی علیه السلام د هغی الهی وحی چه حامل و بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَالْجِبَالِ فَأَلَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾

(۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیه ۹ رکوع) ﴿لَوْ ائْتَيْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ

خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو

کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترگو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلق شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی

﴿لَخَلِقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرَ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۴ جزء د

المؤمن ۵۷ آیت ۶ رکوع) ﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ صَبِيغًا﴾ (۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی

ځای کښی موسی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی

ده .

﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ الْجَبَلُ﴾ (الآیه - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کر نور

خپل هغه غره ته نو وئی گرځاوه ذری ذری برابر له ځمکې سره او پریوت موسی بیخوده .) د

حق تعالی تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالی ارادی فعل دی چه پر هر شی په

هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د

لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بشرکی بشرکی شوی ده او څرنگه چه موسی علیه السلام د

تجلی محل ته نژدی و په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر

وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وگنئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویری هغه

څرنگه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وگرځوی او هغه کسان چه د

دغه ځای په شا وخوا کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم شه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی.

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا﴾ (الآیه - نو کله چه په خود شو موسی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له

تولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه

لیدلو ستا په دنیا کښی (یعنی الله تعالی له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی

او دغه فانی سترگی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا

ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه

(زیاتئ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا شخه وکړه، زه په خپله زمانه

کښی له گردو (تولو) ځنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه پرومبی سری یم چه ماته

په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی

په دغو ظاهری سترگو سره نشی کیدی .

قَالَ يُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَ
بِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۳۶﴾

و فرمایند (الله) چه مه خپه کبیره په نه لیدلو زما او نعمتونه می یاد کره) ای موسی بیشکه ما غوره کړی ئی ته پر تولو خلقو (د زمانی ستا) په پیغامونو خپلو او په کلام خپل سره «بی له واسطی» نو ونیسه! هغه شه چه در کړی می دی تاته او اوسه له شکر ایستونکو.

تفسیر: یعنی که لیدل ونشول خیر دی! آیا دغه شرف او امتیاز خو لږ شی نه دی چه ته می خپل رسول وگرځولی او تورات می در عطا کړ او بلا واسطه می درسره کلام وفرمایه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لوری پر تا شوی دی هغه نورو ته وروسپاره! او په هغو بندگانو کبئی شامل شه! چه الله تعالی د شاکرینو په امتیاز سره هغوی ممتاز فرمایلی دی.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَوْحَاءِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَا أُخْدُودًا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿۳۷﴾

او لیکلی ؤ مونږ دغه (موسی) ته په تختو «د تورات» کبئی له هر «دینی» شی غنی موعظه «پند» او تفصیل دپاره د هر شی «له احکامو» (بیا مو و فرمایند موسی ته) پس واخله دا «تختی د تورات» په کامل قوت (زور، عزم، کوشن) سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی «عمل وکړی» په ډیر غوره «احکامو» د دی ژر به وبشیم زه تاسی ته غای د هستوگنی د فاسقانو.

تفسیر: غځینی وائی چه تورات شریف پر دغو تختو بانندی لیکلی شوی ؤ د غځینو علماؤ خیال داسی دی چه دغه تختی پر تورات علاوه وی چه د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوی وی په هر حال د خدای جل جلاله لیدل وږبه برخه نشوه هغه خپگان، او تأثر چه موسی علیه السلام ته د خدای جل جلاله سره د نه لقاء له کبله (وجبی) حاصل شوی ؤ د هغه تلافی او جبران ئی د الواحو په عطا سره و فرمایند چه پکبئی هر ډول (طریقه) نصائح او د گردو (تولو) ضروری

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».

﴿مَنْذُهَا بِقَوْلٍ وَامْرُؤًا مَكْرَمًا﴾ الآية - نو و فرمایم مونبر داخله دا تختی په قوت، کامل کوبښی سره او امر «حکم» وکره قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکری په ډیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوگنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لویوی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هدایاتو باندی ډیر مضبوط او کلک عمل وکری او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.

تنبیه: د ﴿يَا حِيْنَهَا﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی مسواپه له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکری شوی دی گرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مگر ځینی ئی له ځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم ځنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او بښل ئی عزیمت او احسن دی. گواکی بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندی مامور کرل چه په هغو کښی ډیره سعی او کوبښی وکری او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکری نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کبیری یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی «اعاذنا الله منهما» ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنی مصر یا شام مراد کری دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه ؤ ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره دول (طریقه) سره فرمانبرداری وکری نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کبیری، والراجح هو الاول کما رجحه «ابن کثیر»

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا
 كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
 وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

ژر به واپروم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه ځی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د گمراهی

نو نیسی دوی هغه لاره «او طریقه د تگ خپل او غی پری» دغه «گرغیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی و آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) شخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زرونه د خپلو آیتونو له لوری وگرځوو چه په آینده کښی له هغوی غنی د گتی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلایل او معجزی چه وگوری او وائی وری هیخ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه غی هوا د گمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت شخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبَطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ
إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو پي کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مگر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالیٰ په دربار کښی نه قبلیری دوی شخه چه کوی هم هغه به گالی (برداشت کوی) او غه چه کړی هم هغه به ربی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته ورورسیری.

وَإِذْ أَخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا آلِهَهُ خِوَارًا الْمُرُوءَاتِ
لَا يَكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ۚ أَخَذُوا ظُلُمَاتِ ﴿۱۹﴾

او ونيوه «جوړ کړ» قوم د موسی وروسته «د تلولو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (گمانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ضیی دوی ته هیخ لاره ونيو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو غانونو».

تفسیر: دغه گانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کبزی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی غنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کبزی لویدلی وی - لکه چه د «طه» په سورت کبزی راغلی دی ﴿هُنَالِكَ أَتَيْنَا مِنْ رَبِّنَا ذَاتُ الْبُيُوتِ﴾

﴿جَسَدًا آلِهَةً حَازُوا﴾ الآية - مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ضیی دوی ته هیخ لاره، ونيو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طه» په سورت کبزی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکری ده چه هغوی یو له خپله غانه جوړی شوی مجسمی غنی، د خسی په غږ آوریدلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود گنی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کبزی نه کوم کلام و او نه غه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده - داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا غه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالی جل و علا د معرفت تر درجی پوری خپل غانونه ورسوی. نو دغه خومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکب (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خیره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی و. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿اجْعَلْ لَنَا﴾
﴿إِلَهًا كَمَا آلِهَةُ﴾ غوښتنه ئی له موسی علیه السلام غځه کری وه.

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرَوْا رَحْمَةً مِنَّا وَمُنِيرًا بِنَا وَيَغْفِرَ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٣٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق گمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کری پر مونږ رب زمونږ او بښنه ونه کری مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هر ورو (خامخا) له زیانکارانو.

تفسیر: یعنی د خپلو بی عقلیو او کپرو تلو لامله (له وجی) دوی داسی بی لاری او بی اصوله او بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسی علیه السلام له تنبیه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوږ شو او لږ څه عقل او هوښ ئی په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرمیدل او د ډیر افسوس او ندامت له سببه ئی خپلی گوتی وچپچلی او د ډیری ویری او خوف لامله (له وجی) د دوی له لاسونو هغه موهومه باښه والوته، او له ډیری وارخطائی او تاسف په داسی ویناؤ ئی خوله پرانیستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندی رحم ونه فرمائی او د بښنی او توبی کوم صورت مونږ ته راونه بښی، نو مونږ به یقیناً په ابدی خسران او دائمی هلاکت کښی ولویږو» (ځینو د ﴿وَلَمَّا قَطَرْنَا أَمْدَانَهُمْ﴾ ترجمه داسی هم کړی ده «او کله چه وغورځولی شو خپگان او پښیمانی په لاسونو د دغو بنی اسرائیلو کښی یعنی په دی کار خپل ډیر پښیمان شول.»

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِي أَعْمَلْتُمْ أَمْرًا رَّيْبًا وَأَلْقَى الْأَوَاخِرَ
وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ
اسْتَضَعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونِي فَلَا تُشْفِتُنِي الْأَعْدَاءُ
وَلَا تُجْعَلُنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او کله چه بیرته راغی موسی (د طور له غره) قوم خپل ته په دی حال کښی چه دک ؤ له ډیر قهر او غصی افسوس کونکی. وویل «موسی قوم خپل ته» بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا تلوار وکړ تاسی (په دی شرک سره او پریشود تاسی حکم) امر د رب خپل «نو تاسی داسی ولی وکړه» او وغورځولی «موسی هغه» تختی «د تورات له جهت د غضبه دپاره د حمایت د دین» او وئی نیوه سر د ورور خپل چه رابښکود ئی هغه ځان خپل ته؛ نو ویل (هارون موسی ته ای) ځویه د مور زما! بیشکه چه «دغه» قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو دوی چه وژلی ئی وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندي دښمنان او مه ملگری کوه ما له قوم ظالمانو سره!

تفسیر: کله چه موسی علیه السلام له «طور» څخه بیره راغی له غصی دک و څکه چه الله تعالی په همغه «طور» کښی موسی علیه السلام ته خبر ورکری و چه د «سامری» له لاسه ستا قوم گمراه شو - د دی خبری له اوریدلو څخه موسی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ يَسْمَاعِيلُ إِنِّي مِّنْ بَنِي إِدْرِيسَ﴾
 وویل موسی بد خلافت چه خلافت کری دی تاسی زما

وروسته له ما دا خلافت دی - یا وویل موسی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کری دی تاسی پس له تکه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کونکو ته و. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه ډول (طریقه) څما نیابت وکری؟ «بلکه ومو نه کری» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کری و «یعنی د الله تعالی توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿هُنَالِكَ الْكَلْبُ وَاللَّهُ

مُؤْتِي﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسی معبود دی. او ممکن دی چه دغه خطاب

هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿اخْلُقْنِي فِي قَوْمِي﴾ می درته ویلی و او هغه می درسپاری و په ښه شان سره اداء نه کری او د دوی مخه دی ونه نیوله - او په تینکه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طه» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿اِنَّكُمْ اَمْرًا رَّيْبًا﴾ آیا تلوار وکری تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب

خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالی ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالی له خوا څلویښت ورځی مقررې شوی وی تاسی د الله تعالی د هغی مقررې شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کری، دومره دیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویریدئ او دومره ژر مو د الله تعالی قهر او

غضب وغوښت ﴿اَنْطَلَّ عَلَيْهِمُ الْمَهْدُ اَمَّا لَدُنَّ مَنْ يُّؤْتِيكُمْ عَلَيْكُمْ غَضَبًا مِّنْ رَبِّكُمْ

فَلْتَلَفْتُمْ مَّتَّوِّبِينَ﴾ «۱۶ جزء د طه» «۸۶» آیت ۴ رکوع».

﴿وَاللّٰى الْاَلْوَابِ﴾ الآیة - او وغورځولی موسی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د

حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راضکود ئی هغه څان خپل ته؛) حضرت موسی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حده زیات په قهر او متأسف او د دینی حمیت او غیرت په څوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (دیر) دیر څوښه (جوشه) ئی د ده پیره او د سر ویښتان تینگ ونيول - معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او گیلی په طرز و» څکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسی علیه السلام څخه مشر و - بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

عُثْنِي دَا غَرْنِكِه مَمْكَنِه دِه چِه د بِل يُو نَبِي اَللّٰهُ چِه د دِه مَشْر وِرور هَم وِ اَو سِرِه د هَغِه د يُوِي
 ذِرِي پِه اِنْدازِه د دِه د تَوَهِيِن ارادِه وِ كَرِي؟ نِه د مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام لِه لَوْرِي دَغِه مِعَامَلِه پِه هَغِه
 وِخْت كَنِبِي شُوِي وِه چِه دِي د خِيَل قَوْم لِه دَغِه بَد كَار شِخِه سِخْت پِه قَهْر وِ اَو د بَغْض فِى اَللّٰهِ
 اَو غِصِي لَامَلِه (لِه وِجِي) بِيخِي بِي وَاكِه اَو بِي اِخْتِيَارِه شُوِي وِ اَو د حَضْرَت هَارُون عَلِيَه السَّلَام پِه
 نَسِبَت نِي دَاسِي يُو خِيَال پِيْدَا شُوِي وِ چِه دِه د اِسْرَائِيلِيَانُو د حَال پِه اِصْلَاح كَنِبِي خِيَل پُورِه
 كَوِشِبِن نِه دِي صَرْف كَرِي حَال دَا چِه دِه تِه د هَغْوِي د اِصْلَاح پِه نَسِبَت دِيرِه زِيَاثِه تَوْصِيَه اَو
 تَاكِيد هَم شُوِي وِ - بِيشِكِه چِه هَارُون عَلِيَه السَّلَام نَبِي وِ اَو پِه عَمْر كَنِبِي هَم هَغِه لِه مَوْسٰى عَلِيَه
 السَّلَام عُثْنِي مَشْر وِ مَكْر پِه رَتَبِه كَنِبِي مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام لِه دِه شِخِه لَوِي اَو پِه مَذْهَبِي اَو شَرْعِي
 اَمُورُو كَنِبِي هَارُون عَلِيَه السَّلَام د دِه تَابِع اَو د وِزِير حَيْثِيَت نِي دِرْلُود (لِرْلُو) نُو پِه دَغِه مَوْقِع
 كَنِبِي لِه مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام لِه لَوْرِي دَا سِخْتِه نِيُونِه اَو شِيدِيَه پُوشْتِنِه د حَضْرَت هَارُون عَلِيَه السَّلَام
 د مَظْنُون تَقْصِير پِه نَسِبَت يُو قِسْم فَعْلِي مَلَامْتِيَا وِه چِه پِه هَغِه سِرِه قَوْم پِه بِنِه شَان سِرِه مَتَبِه كَر
 شُو چِه د كَلِيم اَللّٰهُ عَلِيَه السَّلَام زِيَه د تَوْحِيد لِه نَشِي عُثْنِي پِه شِخِه اِنْدازِه سِرْشَار اَو د كَفْر اَو
 شُرْك لِه دَسَانَسُو شِخِه خُومَرِه زِيَاث مَتَنَفَر اَو بِيزار دِي چِه پِه دَغِي مِعَامَلِي كَنِبِي دِير لِپَر تَسَاهِل اَو
 سَكُوت هَم لَوِي جَرَم گَنِي اَو د هَغِه زَعْمَل لِه سِرِه نَشِي كُولِي تَر دِي كِه د يُوَه نَبِي پِه نَسِبَت هَم
 دَاسِي وِهْم پِيْدَا شِي چِه هَغِه د شُرْك پِه مِقَابِل كَنِبِي خِيَل غِيْر نِه جِگُوِي. يَا د تَبْلِيغ پِه فَرَاغُو
 كَنِبِي لِپَر شِخِه قِصُور كُوِي نُو د دِه لَوْنِي اَو عِنْد اَللّٰهِ وَجَاهَت هَم دِي لِه هَغِي سِخْتِي پُوشْتِنِي شِخِه
 نَشِي خِلَاصُولِي پِه هَر حَال مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام پِه دَغِه حَالَت كَنِبِي شَرْعاً مَعذُور وِ، د دِي قَهْر اَو
 غَضَب پِه عُجُوب (غِصِه) اَو شُور مَاشُور پِه ضَمِن كَنِبِي هَغِه الْوَاح «د تَوْرَات تَخْتِي» د دُوِي لِه
 لَاسُونُو وَلُويْدَلِي چِه د اَللّٰهُ تَعَالٰى لِه لَوْرِي دُوِي تِه مَرْحَمَت شُوِي وِي چِه د هَغُو د عَدَم تَحْفَظ لِه
 سَبِيَه تَغْلِيظاً هَغِه پِه الْقَاء سِرِه تَعْبِير شُوِي دِي شُكِه چِه ظَاهِراً نِي د ﴿فَخَذَّهَا بِقُوَّةٍ﴾ اِمْتِثَال وِ نَشُوِي
 كَرِي يَا لَكِه چِه د عُثِينُو مَفْسِرِينُو خِيَال دِي د هَارُون عَلِيَه السَّلَام پِه لَوْرِي د وِرَآنْدِي كِيْدَلُو پِه
 وِخْت كَنِبِي د خِيَلُو لَاسُونُو د خِلَاصُولُو لِه پَارِه نِي پِه دِير تَعَجِيل اَو تَلْوَار سِرِه هَغِه تَخْتِي پِه يُوَه
 لَوْرِي كِيْتَبُودِي. مَكْر غَرْنِكِه چِه دَغِه دَوَاپَرِه مِعَامَلِي چِه د هَارُون عَلِيَه السَّلَام يَا د تَخْتُو پِه نَسِبَت
 وِشُوِي صُورْتاً نَبِي اَو غُورِه نِه وِي، اَكْر كِه مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام پِه خِيَل نِيَت مَعذُور هَم وِ نُو شُكِه
 وِرُوسْتِه نِي ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الْآيَةِ - وِوِيَل اَو لِه اَللّٰهُ تَعَالٰى شِخِه نِي عَفُوَه وَغُوبِئْتِه وَاَللّٰهُ سَبْحَانِه
 وَتَعَالٰى اَعْلَم.

﴿قَالَ ابْنُ اَنَسٍ﴾ الْآيَةِ - نُو وِوِيَل هَارُون اِي عُجُوبِه د مُور زَمَا ! بِيشِكِه چِه دَغِه قَوْم ضَعِيْف كَرِي
 وِم زِه اَو نَزْدِي وُو چِه دُوِي وِثْلِي وِم زِه نُو مِه خُوشَالُوَه پِه مَا بَانْدِي دِبْمَنَان اَو مِه مَلِكِرِي كُوَه مَا
 لِه قَوْم ظَالْمَانُو سِرِه .) اَكْر كِه هَارُون عَلِيَه السَّلَام د حَضْرَت مَوْسٰى عَلِيَه السَّلَام سَكِه وِرُور دِي،
 مَكْر د مُور د نَسِبَت لِه يَادُولُو شِخِه مَقْصِد د نَرْمِي، شَفَقَت اَو مَهْرِبَانِي پِه لَوْرِي د مَوْسٰى عَلِيَه
 السَّلَام اِرْوَل دِي، دِي آيَت كَنِبِي د هَارُون عَلِيَه السَّلَام د مَعذْرَت بِيَان دِي. حَاصِل نِي دَاسِي دِي
 (مَا سَم لِه خِيَلِه مَقْدُورِه بَنِي اِسْرَائِيل دِير وِپُوهُول، لِيكِن دُوِي زَمَا حَقَانِي خِيَرُو تِه هِيْشَغ غُورِ

کینبود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په دله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلَا تَجْعَلْ لِي جُلُودًا يَدْعُو إِلَىٰ بَعْضِ أَعْيُنِ عَذَابِكَ وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٤٤﴾

وویل «موسی» ای ربه زما بښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم بښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما غځنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم وروښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِنًا لَهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٤٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسپوی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی ؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان ترونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ۶۱ آیت ۶ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزیی په دول (طریقه) پر دوی تطبیقیدی او تر قیامته په مسکنت او سپکوالی محکوم دی.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۷﴾

او هغه کسان چه کوی دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه وباسی پس له کولو د هغو «سیئاتو» او ایمان راوړی «تصدیق وکړی د تولو مؤمن به شیانو نو توبه ئی قبلیری ځکه» بیشکه چه رب ستا پس له دی «توبی» خامخا ښه بشونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکی ښی تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسی او په رښتیا سره ایمان راوړی، نو د ﴿لَغُفُورٌ رَحِيمٌ﴾ په دربار کښی ئی توبه قبلیری، ځکه چه د الله تعالیٰ په لوی دربار کښی هر شی زیات دی. دغه ښنه او نور په آخرت پوری متعلق دی، گواکی اشاره ئی وفرمایله چه د خسی عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښی د دوی د توبی د قبلیدلو شرط کښلی شوی و. ﴿مَوْبُوءٌ آلِبَارِكَةٍ فَاقْتُلُوا النَّفْسَ﴾ (اول جزء د البقرة «۵۴» آیت ۶ رکوع) اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذه نه ده پاتی. له دنیوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بیان په دغه ځای کښی هم داسی دی، لکه چه په ۶ جزء د المائدة په «۳۸» آیت «۶» رکوع کښی ﴿وَالشَّارِقِ وَالشَّارِقَةِ فَاقْطَعُوا آيِدِيَهُمَا﴾ الآية - پسی وروسته ئی ﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ فرمایلی دی.

وَلَبَّاسًا كَتَّ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَوَّارَ ﴿۵۸﴾ وَفِي سُخْرِيهَا
هُدًى وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَهْتَبُونَ ﴿۵۹﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى
قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا أَلِيْقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ
لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلِ وَآيَايَ أَتَّهَلَكُنَا بِفَعْلِ السُّفَهَاءِ

مَتَّانٌ هِيَ الْإِفْتِنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاعْفُرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿٨٨﴾

او کله چه قرار «سور» شو له موسی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریری. او غوره کړل موسی له قومه خپله اويا «تنه» سری (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونیول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلمانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازموښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو بښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضر و آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیری چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الضُّعْفَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْجِبِلَّ

وَمِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبُرْجُتُ﴾ الآية - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا راښیی چه د خسی عبادت وروسته له دی پښی شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ۵۵ آیت ۶ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسی علیه السلام د دوی له منځه اويا تنه سری چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوری لاول بالاخر دوی د الله تعالی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجاب په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د برښنا او تالندی سخت غیر راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) ورپریدیل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مرو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پښی شو، موسی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښې په هغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندې او یوه ښه دعاء یې وکړه چه حاصل ئی داسی ؤ «ای اله العَلَمینَه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتگ موجب دغه عُحای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو شخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئی نیولی وی ؟ کله چه تا داسی اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنګه گمان کیدی شی چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د عُحینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د تولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «وجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښې ده - په داسی خطرناکو او مزلت الاقدامو مواقعو کښې یواځی ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالی (کامیاب) کیدی شو - او تش ستا د منبع الخیرات ذات شخه امید کیدی شی چه زمونږ له گردو (تولو) تیرو تقصیراتو او بی اعتدالیو راتیر شی! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسی خطاګانو او اغلاطو مورد ونه ګرځوی! د حضرت موسی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه ګرد (تول) سری وښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلی

﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ لَأَمْرٍ لَّكَم تَشْكُرُونَ ﴾

وَأَكْتُبُ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا
هُدُنَا إِلَيْكَ يَا رَبُّ قَالَ عِدَايَ أُصِيبُ بِهِ مَنُ أَسَاءَ وَرَحْمَتِي
وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ مَّنْ سَاءَ كَتَبَهَا الَّذِينَ يَنْتَقُونَ وَيُوْتُونَ
الزُّكُوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧٦﴾

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښې نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښې «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه ګار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما وبه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئی»؛ او رحمت زما شامل دی هر شی ته (په دنیا کښې)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کرم په آخرت کښې» دا (رحمت) هغو کسانو ته چه عُحانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوة او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه بنائی حضرت موسی علیه السلام د خپل امت په حق کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی (فایدی) چه غوښتل یی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په گردو (تولو) امتونو په دنیا او آخرت کښی مقدم او فایق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمایل چه زما عذاب او رحمت د هیش یوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمایم، او عام رحمت می گردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. لیکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی» د هغو کسانو په برخه لیکللی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ویریری او له خپلو اموالو څنی زکوٰة اداء کوی یا د نفس په تزکیه کښی مشغول او لگیا وی او د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری یعنی دا آخری امت پر گردو (تولو) کتابونو ایمان راوړی. د حضرت موسی علیه السلام له امت څنی هغه کسان چه په آخری کتاب بانندی ایمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کیږی او د حضرت موسی علیه السلام د دعاء مورد څرځی.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا
عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ
عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَ
اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٧﴾

(دا متقیان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دین د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی «نوم او صفت د» ده لیکللی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجیل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نیکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته څرک (تول) طیبات (پاک

شیونه چه حرام کری شوی وو پر دوی باندی) او حراموی پر دوی باندی
خبیث (پلیت) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه
د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه
«محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی
له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کری شوی
ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی
دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرروم له هر قوم او تېر او ملت او مذهب څخه
چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو
صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لپړلی زما دی. رسول ئی ویا له په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی ویا له په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکنکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال
دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام - مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له گیدی ځنی پیدا
کیږی او د هیچا شاگرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم په خپل گرد (تول)
عمر کښی له هیچا ځنی هیڅ شی نه دی زده کری او نه له چا سره شاگرد شوی دی. سره له
هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ
یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشر وړاندی کری - د «نبی
امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاو افتخارونو
او ویاړونو پنگه ده. یا د امی نسبت د «ام القرئی» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک
شریف مولد و!

(۴): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو - نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم
په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه،
نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی
پوری چه «۱۳۷۶» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا
(دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په
اوسنیو انجیلو کښی ډیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماو د
کتابونو په حواله راښوولی دی والله الحمد علی ذلک.

(۵): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه
توحید او نور فضائل دی.

(۶): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی شخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کری شوی وو پر دوی بانندی لکه وزده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کری ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلینت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه پردی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن شخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کنبی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه گناه تری صادریده او پریکول د پلینت ځای ؤ له جامی شخه، او داسی ډیر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کنبی له وخته د موسی علیه السلام شخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحته د عفوی او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کنبی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کنبی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنگی چه وه، هغه گرد (تول) په دغه دین کنبی پورته یا آسانه شوی دی ﴿ قِطْرٌ مِنَ الدَّيْنِ هَادٍ وَخَرْمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبٌ أُجِلتْ لَهُمْ ﴾

(۶ جزء د النساء «۱۶۰» آیت (۲۲) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا گنده خبیری مثلاً رشوت، سود او سوانی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کری وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم رایشکاره کر. الغرض له دوی ځنی ډیر درانه بارونه لری او سپک کری شوی دی او ډیر قیود تری پورته کری شوی دی، لکه چه په حدیث کنبی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿ قَالَتِ الْيَهُودُ آمَنَّا بِهِ ﴾ هغه کسان چه ایمان نی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کری شوی ده سره له متابعت د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کنبی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کنبی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا
إِلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُؤَيِّتُ فَاٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِۦ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٥٥﴾

ووايه «ای محمد! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د عجمکی، نشته هیخ لایق د عبادت «په حقه سره» مگر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په گردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا گردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ و پوری نه دی محدود، همغسی چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول ئی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کینی نشته چه د هغه دیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی - هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په گردو (تولو) انبیاؤ او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿٥٦﴾

او عینی له قومه د موسی نه یو امت «تولی» دی چه لاره نبی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منخ د خلقو کینی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اگر که اکثره یهودان د سرکینی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه عینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کینی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تگ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَهُمْ اِثْنَيْ عَشَرَ سَبَاطًا مِّمَّا ط

او بیل بیل کرل مونبر دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولى تولى؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادى وی ویشل شوى دى بیا په هره قبيله کښى یو یو مشر او نقيب مقرر کرى شوى دى چه د دوى پر احوالو کتنه وکرى او تل د دوى د اصلاح خیال ولرى ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا﴾

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَمَهُ قَوْمَهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَاتَّبَعَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوَىٰ كُلُّوْا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ
مَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٣١﴾ وَأَذَقِلْ
لَهُمْ أَسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٢﴾

او وحى «حکم» مو ولیبره موسى ته کله چه اوبه وغوښتى تری قوم د ده «په میدان د تیه کښى» چه ووهه په همسا خپله تیره (مکته) نو «چه موسى په همسا ووهله تیره (مکته)» راوخوتیدلى له هغى تیرى (مکتى) شخه دولس چینی (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوى شخه» غای (چینه) د اوبو چینلو خپلو؛ او سیورى کرى ؤ مونبر پر دوى وریغ «په میدان د تیه کښى» او نازل (راښکته) کرى وو مونبر پر دوى من «ترنجبین» او سلوى (مرغان؛ نو وویل مونبر دوى ته چه) وخورئ تاسى له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکرى دى مونبر تاسى ته؛ او نه ؤ کرى ظلم دوى پر مونبر «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوى چه په خپلو ځانونو به ئى ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوى ته اوسى تاسى په

دغی قریبی «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کنبی او خورئ تاسی له (میوو د) دی څخه له هر ځای «او له هر شی» څخه مو چه خوبه وی او وویع راوبینه «گناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبی - ښار» ته سجده کوونکی نو وپه بښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات کړو محسانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاګانی به مو وپښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوی کذا فی عامة الكتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٧٦﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی څخه خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ۶۱ رکوع کنبی تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کنبی ئی ولولئ!

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ
فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا
تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٧٧﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبی «ښار» څخه هغه چه وو په غاړه د بحر کنبی کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار د ماهیانو» په ورځی د خالی کنبی کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالی د دوی کنبی ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کنبی چه

داخل به نه وو په خالی کښی نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته هم داسی (لکه) چه په خالی کښی راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دی چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسیر: یعنی د خپلی زمانی له یهودانو څخه د تنبیه او توبیخ په ډول (طریقه) د هغه کلی د اوسیدونکو یهودانو د هغی قصی پوښتنه وکړئ! چه د داود علیه السلام په زمانه کښی پښه شوی وه، د اکثر و مفسرینو په نزد له دغی قریبي څخه د «ایله» ښار مراد دی چه د قلمز د درباب پر غاړه کښی د مدین او د طور په منځ کښی واقع وه - د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نزدیوالی له امله (وجی) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).
حق تعالیٰ پر یهودانو د خالی «شبی» د ورځی ښکار کول حرام گرځولی وو د (ایله) د ښار اوسیدونکی د احکامو په عدول او نافرمانی عادی «روودی» وو نو د الله تعالیٰ له لوری د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چه د خالی په ورځ کښی داسی ډیر زیات کبان «ماهیان» موجود وو، چه د سیند د پاسه سطح باندی به گرځیدل او په نورو ورځو کښی به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشی شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف ئی په حیله او بهانه کولو شروع وکړه - د سیند په غاړه کښی یی دندونه جوړ کړل، کله چه د خالی په ورځ کبان په دغو جوړ شوو دندونو کښی ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لاری بندولی او په بله ورځ یعنی یکشنبی کښی به ئی نیول چه د خالی د ورځی ښکار پری صادق نشی، گواکی دوی په دغه حرکت سره معاذ الله الله تعالیٰ تیرایسته بالاخر ئی په هم دغی دنیا کښی د دغه مخالفت سزاوی وموندی، چه مسخ شول او خورا (ډیر) سپک بیزوگان وگرځیدل. له دی نه ښکاره شوه چه پلمی (بهانی) جوړول حیله او مکاری د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره نه چلیږی.

وَاذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا لَّهُمْ مَّهْلِكُهُمْ اَوْ

مَعَذِّرَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا اَقَالُوْا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿۳۱۷﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چه وویل یوی فرقی له دوی «چه نه به ئی په خپله ښکار کاوه او نه به ئی نور منع کول مانعینو ته» ولی نصیحت کوئ تاسی هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنیا کښی» یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښی په سبب د نافرمانی د دوی» وویل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پیدا کولو «خپل» رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی دوی وویریری «له عذابه».

تفسیر: معلومی که چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلولو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر شوو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) - هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) - هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) - هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یی کول، خو شو ورغی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی غځنی ستړی شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(۴) - هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول - دغو مؤخرالذکرولو ډلو به هغو سترو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوړوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبلولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو غځنی یوه خبره معلومیږی چه هرورمو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخی تباہ او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدی.

﴿قَالُوا مَعذَرَةٌ﴾ الآية - وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو غځنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنګه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ گواکی رومبنی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو - کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یی عمل وکړ چه سره له مایوسی یی هم د دوی تعاقب پری نښود.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَجْبَنَّا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ
ظَلَمُوا عَذَابًا بَئِيسًا بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٧٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه بنکار و په خالی کنبی» او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی و «په کولو د بنکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالاتقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل - لکه چه له سره ئی نه وو آوریډلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کنبی گرفتار کړل ﴿أَجِبْنَاكَ بِالَّذِينَ يَمُوتُونَ عَنْ الشُّعْرَى﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت غځنی ستړی شوی وو او ﴿لَمَّا وَطَّوْنَا كُومًا﴾ الآية - به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه غځنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو - الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» هغه ښه لیکلی دی (فصل علیٰ نجات الناهین و هلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزء من جنس العمل فهم لا يستحقون مدحاً فيمدحوا ولا ارتكبوا عظيماً فيذموا) (ابن کثیر) ورجح بعد ذلك قول عكرمة والله اعلم (نو تصریح وفرمایه الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کونکو له عذابه - او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی - نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کنبی شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

قَلْبًا عَتَوْا عَنْ مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٣٧﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه بنکار د ماهی و په خالی کنبی نو) وویل مونږ دوی ته چه شیع بیزوگان شرلی رتلی سپک کړی شوی.

تفسیر: بنائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول - یا دی ﴿قَلْبًا عَتَوْا﴾ الآية - د تیر آیت ﴿قَلْبًا نَسُوا مَا دُؤِبُوا﴾ الآية - تفسیر وگرځول شی - یعنی هغه ﴿يَعْتَابُ بِبَيْتِ﴾ هم دغه له دوی غځنی د بیزوگانو جوړول وو - حضرت شاه صاحب لیکلی چه «منع کونکو له بنکار کونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کنبی ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کرل وئی لیدل چه په هر کور کښی بیزوگانی دی، دغو بیزوگانو خپل او پردی ټول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښی لویدل او خپل ټاثر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په ډیر بد صورت سره دری ورغی وروسته مره شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لِيُبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْفِيئَةِ مَنْ يَكْسُوهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ط

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کرم هرورمو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورغی د قیامت پوری هغه شوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالی له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریریدی، نو حق تعالی تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه - لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شائدو د مشق ټخته گرغیدلی وو - په آخر کښی د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکونکی وو - بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول - غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورغی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه گالل (تیورل) د دوی مال او دولت او نور هیخ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت شخه نجات نه دی ورکړی - او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښی کله چه دغه خلق د دجال مددگاران کیږی او له هغه سره راوغی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملکرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه بښونکی «د خطیاتو» ډیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسیر: یعنی هغوی چه له شرارته لاس وانخلی، الله تعالیٰ عینى وختونه پر دوی باندی په هم دغه دنیا کښی عذاب نازلوی - او هغومره سخت او بدرنگ مجرم چه توبه وباسی او په ندامت سره د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی نو د الله تعالیٰ مغفرت او رحمت هم لا یتنهای دی او په معافی کښی ئی هیڅ ځنډ (تاخیر) نشته.

وَقَطَعْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَّمًا مِنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَّوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ
وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کښی فرقی فرقی «چه هیڅ ملک تری خالی نه دی» عینى له دوی څخه نیکان دی او عینى له دوی څخه راینکته له دی «مرتبى د صلاح» او و آزمویل مونږ دوی په نیکو «نعمتونو لکه صحت، غنا» او په بدو «زحمتونو لکه مرض فقر» ښائی چه دوی وگرځی «الله ته».

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو کښی د بى اتفاقی او مخالفت له کبله (وجی) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول هیڅ یو اجتماعى قوت او شوکت ئی پاتى نشو او مختلف مذاهب پیدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدی امت ته د عبرت له پاره اورول شوی دی.» خو سره له هغه هم عینى افراد په دوی کښی نیک هم وو. مگر اکثر ئی کافران او فاسقان وو. د دغو اکثرو له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله دیری مواقع پیدا کړی دی - کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی - او کله مو دوی په سختی او تکلیف مبتلا کړی دی چه ممکن دی دوی احسان ومنی، یا له سختیو ځنی وویړی او توبه وباسی، او د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ
سَيَغْفِرَ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ

نو پاتى شول وروسته له دوی نه (داسی) بد خلیفگان چه وارثان شول د کتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلی دوی مبلغ «او اسباب» د دی لږی خسیسی «دنیا په رشوت د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل» او

وایی دوی ژر به بینه و کیره شی مونبر ته او، حال دا که راشی دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په پومینیو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستی اولاده او څوڅات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وگرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی - بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او ردیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونبر ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونبر خو د الله تعالی اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالی به ضرور زمونبر له بی اعتدالیو ځنی راتیروی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیوی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی - کواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالی ځنی مأمون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَاللَّذَّارِ
الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه اخیستی شوی وه داسی» چه نه به وایی دوی پر الله مگر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «دیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابه او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږی «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالی په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالی جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترگی پتوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا خرنکه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت غنی ئی سترگی پتی کری دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ غنی وویږی او د تقویٰ لاره اختیار کری دوی ته د آخرت کور او د هغه غای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه دیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته غیږ شی).

وَالَّذِينَ يَمْسِكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿۱۷﴾

او هغه کسان «له دوی غنی» چه ښه ټینگ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د تویی او د حال د اصلاح وړ اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شیرانو لاره پرېږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینگه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینگه نیسی او د الله تعالیٰ د بندگی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه ډول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خورو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَإِذْ تَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ۗ حُنُودًا مَا اتَيْنَكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۸﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی گواکی دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب گمان وکړ «وویږدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسی تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوشن) سره او

یاد کریئ هغه احکام چه په ده کښی دی بنائی تاسی ته چه مخانونه وساتئ تاسی! «له گناهنو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب - عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندي څوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه ټینگ ونیسئ!، او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیئ چه الله تعالی دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وگورئ!

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ أَدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ
 أَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا
 نَقُولُ أَيْوَمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿۷۶﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا
 أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا
 بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿۷۷﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو ځنی له شاگانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر مخانونو خپلو باندي، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» گواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کری ؤ باطله عمل کونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق شخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوی، چه د گردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (گته) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب گرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (گته) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیواؤ او مرسلانو هدايات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدی پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کښی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو ډیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د گردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هداياتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په گردو (تولو) افرادو کښی وښیندلی (ونوستلی) شی خو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه ښیندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملاحظو او لوبو کښی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیری بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه رابییی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زیاتره د آراؤ پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رنا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدی له تعلیمه هم دوی فطرتاً گته (فائده) کری ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدايتونو تفصیل منطوی (نغختی) او مندمج (راغوند) دی - او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی - دا د همغه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره گوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدی باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسې متفق پاتی دی - او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غیر پورته کری دی - دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لښو او ښو خوندورو خوړو په ترخو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء شخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د ځغلیدلو او مندو وهلو شخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن و. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضر و آیتونو کښی د دی عقیددی د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندی رنا (رنرا) اچوی. بلاشبهه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیددی تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکتافو کښی راکړی شوی دی؟ ولی همغسی چه یو خطیب، نطق، منشی او محرر یقین لری چه هر ورو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کښی د کلماتو ادا ورښوولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تگ او ترقی کړی ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د پومبنی لفظ ښوونکی - او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الهی ربوبیت په عقیددی باندی د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه تول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کښی د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کښی هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری دهغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کښی پرله پسې شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کښی ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پتو سترگو تقلید د الحاد عنبر او د خپل حقانیت دلیل گڼی د هغه په مقابل کښی د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه گرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالیٰ د آدم علیه السلام له شا ځنی د ده اولاده او د اولادی له شاگانو ځنی ئی د دوی اولاده وویسته، له گردو (تولو) ځنی ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاگانو کښی ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالیٰ په مطلق رب منلو کښی هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندی ئی لارم دی چه ایمان راوری! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کښی ده او په گردو (تولو) ژبو باندی د هغه خبره جاری ده چه د گردو (تولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندی تول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی - او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٣﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل او دپاره د دی چه دوی ښائی را وگرځی «له چتی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی چه دغه قصه ئی یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهده همغسی گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَآتَلُّ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَاسْلَخَ
مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَوِينَ ﴿٦٧﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلُ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثُ
ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصْ
الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٨﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سری» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په حساست کښی» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شری» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پریږدی «او شه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له ډیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثر و مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالی آیات او هدیات پریښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسی علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسیٰ علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکری شوی ؤ، که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله دیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی. او د الله تعالیٰ د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو ځنی مخ واراوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهې (روان) ؤ، او شیطان ده پسې لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښې ورننوت، په دغه وخت کښې د ده حال د هغه سپی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاږی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی - یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسې غاږی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی ډول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سری هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی - هم داسی په سفلی غوښتنو کښې ئی د سخت ساوهونکی سپی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل - تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښې برابر شول ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَدَّبَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او څریدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسې غپیدلو په مثال کښې ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په ډول (طریقه) د ﴿لَنْ نَحْمِلَ عَلَيْهِ يَوْمَئِذٍ سِوَةَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښې د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی ډول (طریقه) ژبه یی د سپی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی - بد حواس او پریشان انسان په شان وئیږی او غاږی - العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سری امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له دیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالیٰ د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یواځی علم الکتاب دومره نافع نه شی کیدی، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا الصَّالَةَ لِيَأْتَمِرُوا كَمَثَلِ الْوَعَالِ الْيَهُودِ لِيَأْتَمِرُوا﴾ «۲۸» جزء د

الجمعة «۵» آیت (۱) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښې لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَانفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿۱۴۵﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کری وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب - غښی - مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مگر د دغو خلقو مثال په داسی بد ډول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی گرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال گرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِىٌّ وَمَنْ يُضِلِّ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۱۴۶﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه شوک چه گمراه کړی (ده لره الله) نو دغه گمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لار شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغٰفِلُونَ ﴿۱۴۷﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترگی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوړونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» ډیر گمراهان دی (له چارپایانو ځنی) دغه کسان هم دوی دی غافلان «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿صَاحَتُ الْبَيْنِ وَالْوَيْشِ الْاَلَسَّحُونِ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿لَيْسَتَيْنِ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿لَيْسَتَيْنِ﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د گردو (تولو) له پیدا کولو ځنی اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن څرنګه چه ډیر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لېږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ لَنْ يُرْعَمَنَّ لَكُمْ لَكُمْ عَذَابًا وَحَزَنًا﴾ خود محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی - مګر په ﴿لَيْسَتَيْنِ﴾ کښی «تشریحی غایت» او دلته په ﴿لَيْسَتَيْنِ﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الایة - چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله (الخ) یعنی زړه، غوړونه، سترگی او نور گرد (تول) شیان ئی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی - او نه الهی خبری د قبول په غوړونو سره آوری. څرنګه چه د چارپایانو (حیواناتو) گرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او چنلو او بهیمی جنباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښی، سترگی او غوړونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لښانو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی - او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی - ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رتلو او شړلو اوږی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غږ باندی غوږ نه ږدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواؤ ځنی همغه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه ځنی زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته - لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلقو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَاللّٰهِ اَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوْا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸۳﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پرېږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوړوالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماء او صفاتو په نسبت کوړ تگ کوی هغوی پرېږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی - د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کوړ تگ دا دی چه په الله تعالی باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی - او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشی - یا د هغو د معنی گانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل - لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم - پلار د کرمونو او ابيض الوجه - سپین مخی بولی. او نصاری ئی ابوالمسیح - پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولى رومبنی علت بولی دغه گرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانپری

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا اُمَّةً يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۸۴﴾

او ځینی له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیې خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابرې «او انصاف» کوی (په گردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کپرو تلوو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه نی اختیار کری ده، او د همغو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کونکو ذکر راغی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٤١﴾
وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٤٢﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر غلی علی الفور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی ورونه ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الهی سزا غنی بی فکړه او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق گرځوی چه په دوی باندي جاری کیږونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مگر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی گومان کوی چه دا پر مونږ باندي د الله تعالی لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالی دوی د انتهایی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید - حیله یا پت تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن نی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالی تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هیڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی .

وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر گهیځ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر تولی نی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل - ستاسی دغه ملگری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غږیده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس نی لولو نازل شو

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿١٤٣﴾
أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ

حَدِيثُ اَبَدَاةِ الْيَوْمِنُونِ ﴿۱۳﴾

آيا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملگری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مگر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آيا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقی سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکی کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه گرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یی. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د گرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنگارنگ بشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکی په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی ډول ډول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، ورځی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهدا په هغه تیاری کښی چه بعثت بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشی! او ښائی چه له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرگ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر وینئ شه!

بی فاندی وی بیا هیهات په سکرآت

نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟

﴿آیة حدیث ابداءة یومنون﴾

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کېنې بله کومه داسی خبره او کلام شته چه پر هغه باندی د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسی وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۳۶﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هیڅ لار ښوونکی د «حق» ده ته؛ او «الله» پرېږدی دوی په شرارتونو خپلو کېنې په دی حال کېنې چه حیران او سرگردانه گرځی.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالیٰ په قبضه کېنې دی - که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو گمرد (تول) د هدایت سامان همغسی پاتی کېږی او سری له هیڅ لوری نه منتفع کېږی هو عادتاً هلته الله تعالیٰ د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغی لیاری تگ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یواځی بدی او شرارت ته ملا وتړی نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پرېږدی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ نَقَلَتْ
فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ
عَمَّا قُلَّ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳۷﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووايه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هیڅوک» په وخت د ده کېنې مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت دار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کېنې را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دریشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» گواکی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال کنبی « له قیامته (یعنی ته عالم ئی په قیامت) ووايه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی «په دی چه علم ئی خاص الله لره دی».

تفسیر: رومی په ﴿عَقَىٰ اَنْ يُّؤَنَّ ذَلِكُمْ قَرِيبًا اِلَيْهِمْ﴾ کنبی خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر ؤ چه هغوی ته هیڅ معلوم نه ؤ چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د گردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرگ د وخت او نیتی اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیته راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کنبی قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کنبی د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندی به دغه واقع دیره درنه وی او د هغه علم هم دیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغی واقعی دیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو گردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناخپه او دفعتاً پیښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کنبی تفصیلاً مذکور دی.

﴿يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَوَافِ اَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ﴾ الآية - پوښتنه کوی دوی له تا نه گواکی ته مبالغه کوونکی ئی په سؤال کنبی له قیامته یعنی ته عالم ئی په قیامت یا مهربان ئی په پوښتنه کوونکو باندی او خوشالیږی په سؤال له دی قیامته او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووايه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم ئی خاص الله لره دی. «د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه گواکی دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لگولو کنبی مشغول ئی او له تلاش وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه گرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پت ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کنبی شته چه که هر څه وغواږی هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بی شماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په دیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مگر په دغو خبرو باندی عوام کالانعام څه پوهیږی؟»

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَاءَ اللهُ وَلَوْ
كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السُّوءِ عَرَانَا إِنَّا لَنَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

وایه (ای محمده! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (عُحان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مگر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کری به می وی دیر له خیر «نفعی» عُحنی، او نه به ؤ رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مگر «خو یم» وپروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اگر که دیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مټکی خزانو د کلیکانو (کنجیانو) امین گرځولی شوی ؤ د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل عُحان ته هم څه گته (فائده) نشم رسولی او نه عُحان له زیان څخه ساتلی شم مگر څومره چه الله تعالیٰ وغواری هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر گردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو دیری هغه ښیکنی (فائدی) به می د خپل عُحان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیبری او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پیښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپښه شوه - په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«لو استقبلت من امری ما استبدرت لما سقت الهدی - که زه لا له پخوا پوهیدی په

دغه شی باندی چه وروسته راپښ شوی، نو له سره به می د (هدی) حیوان له عُحان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په دیره آسانی سره ممکن ؤ، له دی گردو (تولو) عُحنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په عُحینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه رومینی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پیژانده، کله چه هغه ودريد او لار دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام ؤ دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په عُجواب کښی **«ماالمستول عنها باعلم من السائل»** ارشاد فرمایلی شوی دی - گوواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحيط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ عُحنی بل هیچا ته نه دی حاصل - او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی - په هر

حال په دغه آیت کېښی په ښکاره ډول (طریقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختیار یا محیط علم د نبوت له لوازمو ځنی نه دی، لکه چه ځینی جاهلان ئی اټکلوی - هو! د شرعیاتو علم چه د انبیاءو علیهم السلام له منصب او وظیفی سره ربط لری، ښائی هغه کامل کری، او د تکوینیاتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وگڼی، عطا کوی ئی - په دغی نوعی کېښی زموږ پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) اولینو او آخړینو ځنی فایق او پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بیښماره علوم او معارف مرحمت فرمایلی دی چه د هغه احصاء او شمار د تولو مخلوقاتو له طاقتو وتلی دی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
 فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلٌ خَفِيًّا فَامْرَأَتُ بِهِ قَلْبًا مَشْرُودًا
 دَعَا اللَّهَ رَبَّهَا لَبِئْسَ الْبِتْرَانِ أَتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۹﴾
 فَلَمَّا آتَاهَا صَالِحًا جَعَلْنَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهَا فَتَعَلَى اللَّهُ
 عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۹﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی ییع تاسی له نفس یوه څخه او پیدا کړی ئی ده له دی نفس څخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له دی سره، نو کله چه نارینه پته کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئی ورسره وکړه» نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو گرځیده (تله راتله) به له دی حمل سره، نو کله چه دروند شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی نه چه قسم دی خامخا که را کړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هر ورو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وگرځول دوی دواړو الله ته شریکان په «نامه د» هغه کېښی چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه چه دوی (او اولاده د دوی) ئی شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ گرد (تول) انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل - او د آدم علیه السلام د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئی د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پیدا کره بیا له دوی دواړو ځنی نوره اولاده او څوځمات پیدا شول - کله چه نارینه له ښځی خپله فطری غوښتنه حاصله کره نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښی هیڅ دروندوالی نه ؤ - او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به نی کوله ځکه چه تشه نطفه وه کله چه گیده نی د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه ؤ چه د دی په منځ کښی څه شی پت دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځی دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښی عرض وکر، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمت او د کار وړ (لائق) او صالح وړوکی مولود راعنایت کری نو مونږ دواړه بلکه زمونږ نسل به هم تول ستا شکر اداء کوو - کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کره نو دوی زمونږ په ورکری شوی شی کښی د نورو د برخو په ټاکلو (مقررولو) یی شروع وکره مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مر مخلوق مونږ ته راکری دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یی د هغه په نذر او نیاز شروع وکره یا به یی د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښی په سجده کیښوده یا به یی په مولود باندی داسی نوم کیښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزی، عبدالشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښی به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه ویوهیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د گردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښی د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بیشکه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَكُمْ فِيهَا﴾ کښی د

تمهید په ډول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر ؤ - مگر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځی ذکر شوی دی، او داسی په ډیرو ځایونو کښی کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿وَلَقَدْ زَكَّاهُ الْمَاءَ الْأُنثَىٰ بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلَهَا رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾ کښی هغه ستوری چه په ﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مگر له شخص د

﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کری شوی دی - له دی تفسیر سره موافق په ﴿جَعَلَهُ شُرَكَاءَ﴾ کښی هیڅ اشکال نشته مگر له زیاترو اسلافو ځنی هم دغه منقول شوی دی چه په دغو آیتونو کښی یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا ئی تیر ایستله او وعده ئی تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحارث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کر - نو کله چه هلک پیدا شو نوم ئی عبدالحارث کیښود حارث د ابلیس هغه نوم ؤ چه په ملائکو کښی په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښی لغوی معنی نه ده معتبره - او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حارث» معاذ الله معبود

گنلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف - د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه گواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاء علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی - هوا په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی ډول (طریقه) سره د شرک بوی راشی - د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جنبی سره مناسب نه و. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقریینو انبیاء خورا (دیر) لږ لغزیدل او ښویدل او دیر کوچنی (وړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقریین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیری لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی

﴿فَلَنْ أَنْ لَنْ تُقْبَلُ عَلَيْهِ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ

وَكَلَّمَا الْمُهْرَمُونَ لَبَّيَّا﴾ علی توجیه بعض المفسرین هم داسی دلته هم د آدم علیه السلام د رتبی له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿جَمَلًا لَهُ شُرَكَاءُ رَبِّمَا﴾ د الله تعالیٰ په ورکړی شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسې وگرځیدل، یعنی د دوی له شان سره لائق او مناسب نه و چه داسی نوم کیږدی چه د هغه څخه شرک وهم کیږی، اگر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «فقد اشركا» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿جَمَلًا لَهُ شُرَكَاءُ رَبِّمَا﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه - والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

﴿يُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ﴾

آیا شریک گرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ څیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو څرنګه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر و د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود څرنګه کیدی شی؟

﴿وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسَهُمْ يَصْرِوْنَ﴾

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يُتَّبِعُكُمْ سِوَاكُمْ عَلَيْهِمْ أَدْعُوهُمْ
 أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿۱۳۸﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿۱۳۹﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ أَلَهُمْ
 آيٌ يَبْتَاطُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
 بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فَلَا تُنظِرُونَ ﴿۱۴۰﴾

او طاقت نه لری دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی او که تاسی رابولعی دوی سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت دوی ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه خبره» چه آیا بولعی تاسی «دوی» او که ییغ تاسی چپ «د دوی له بلنی خخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئی تاسی (ای مشرکانو! د دوی او بولعی یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو ویولعی تاسی دوی نو ودی منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که ییغ تاسی صاد قان «رېشتینی په دغه دعوی کبئی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پبئی چه تلل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترگی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسی) غورونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا شیان دوی لره نشته پس له تاسی خخه هم بلتر شول نو تاسی خنکه د دوی عبادت کوئی» ووايه «ای محمده! دوی ته» چه را ویولعی تاسی شریکان خپل (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئی ماته پس مهلت مه راکوئی تاسی ماته (هیخ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان گرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکری دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اگر که د دوی ظاهری لاسونه او پبئی او سترگی او نور

تاسی جوہر کبری دی، لیکن د دوی پہ اعضاؤ کبھی ہفہ قوتونہ نشتہ چہ د ہغو پہ سبب ہغو
اعضاؤ تہ، اعضاؤ وویلی شی، او نہ ستاسی پہ بللو سرہ پہ خپلو مصنوعی پبنو راتلی شی، او نہ پہ
خپلو لاسونو سرہ کوم شی اخیستی شی، نہ پہ خپلو سترگو سرہ کوم شی لیدلی شی، نہ پخپلو
غورونو سرہ کومہ خبرہ اوریدلی شی، کہ لہ دیرو بللو او غورونو شخہ ستاسی ستونی غیری ہم
شی، خو بیا ہم دوی ستاسی د غر اوریدونکی نہ دی او پری لہ سرہ درتلونکی یا غواب
درکونکی نہ دی. تاسی د دوی پہ مخ کبھی پہ زورہ زورہ دوی وبولے! یا پہ ورو ورو ورناری
کرے! یا ساکت او چپ اوسے؟ دغہ دری وارہ حالتونہ دوی تہ برابر دی. نہ لہ دی نہ کومہ فائدہ
او نہ ورشخہ کومہ نفعہ متصورہ دہ. تعجب دی چہ دوی پہ معلوکیت او مخلوقیت کبھی ستاسی
پہ شان عاجز او درماندہ دی، بلکہ پہ وجود، او د وجود پہ کمالاتو کبھی ہم ستاسی غنی بنکتہ
او دیر وروستہ پاتی دی، نو دوی بہ غرنکہ خدایان وگرغولی شی؟ او ہر ہفہ شوک چہ تردید نی
وگری ولی بہ نقصان ووینی؟ لکہ چہ د مکی معظمی مشرکانو زمونہ نبی کریم صلی اللہ علیہ
وسلم تہ ویل چہ تاسی زمونہ د بتانو لہ بی ادبی شخہ لاس واخلے! کہ نہ تاسی تہ دی معلومہ وی
چہ دوی بہ شہ آفت او بلا پر تاسی نازلہ کری ﴿وَيَوْمَئِذٍ يَأْتِيَنَّ مِنْ دُونِهِ﴾ (۲۴ جزء د
الزمر ۳۶ آیت ۴ رکوع) د دغہ غواب پہ ﴿وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ﴾ سرہ ورگری شوی دی. یعنی
تاسی خپل گرد (تول) شریکان راوبولے! او زما پہ خلاف گردی (تولی) حیلی، پلمی (بہانی) او
تدابیر وکری! او پورہ نی کری! بیا ماتہ د یوی شیبی لہ پارہ ہم مہلت مہ راکوے؟ نو وہ گورم
چہ تاسی ماتہ غہ ضرر رسولی شی؟ زہ ستاسی او ستاسی د معبودانو پروا نہ لرم شکہ چہ

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿۱۳۷﴾

بیشکہ ولی «ناصر او ساتونکی» می اللہ دی ہفہ چہ توتہ توتہ نی نازل کری
دی کتاب او ہم دغہ «اللہ حمایت» ساتنہ کوی د صالحانو (او کارونہ بی
جوہروی).

تفسیر: یعنی ہفہ اللہ جل جلالہ زما ولی - بادر او مرستیال دی چہ پر ما باندی نی وار پہ وار
کتاب (قرآن) نازل کری دی. او د رسالت پر منصب باندی نی فائز کری ہم. ہم دغہ پاک اللہ بہ
زما حمایت، حفاظت او صیانت د گردی (تولی) دنیا پہ مقابل کبھی وگری، شکہ چہ ہم دغہ
اللہ تعالیٰ د خپلو نیکو بندگانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصہ د انبیاء علیہم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنْفُسَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٤٥﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٤٦﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولعی تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د عُانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولعی تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه گوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترگو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟

د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولعی تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولعی تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی).

خَذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٤٧﴾ وَأَمَّا يَنْزَغُكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٤٨﴾

ونیسه «ای محمده! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکره په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وگرځوه! «په څنگ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کری تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختگیری او تند خوئی ځنی پرهیز وکره د مؤمنانو په مقابل کښی څو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پتار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کری ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحمیق او تجهیل چه کری شوی ؤ. ډیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکری - یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفو او له خطاؤ ځنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولی خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنگ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وچی) هره ورځ دوی سره لاس او گریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی گرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیری. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواری چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کری چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالی سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی - ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعید د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کری دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰة له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکره خلقو ته په نیکی سره او مخ وگرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنگ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیری تاته ای محمده! له طرفه د شیطان څه وسوسه چه په جگره کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کری هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الدِّينَ اتَّقْوَا إِذْ أَمْسَهُمْ ظِلْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٤﴾ وَأَخْوَانُهُمْ يَبُدُّونَهُمْ فِي الْغِيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چه وپیری (له الله او ځان ساتی له گناه) کله چه ورسیری دوی ته کومه وسوسه «او گذر» له طرفه د شیطان، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او وینس شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او وروڼه د دوی (چه شیطانان دی) راکاربی «چلوی» دغه «کفار» په گمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیاطینو کښی).

تفسیر: اکر که د استعاذی حکم گردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب رومی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته و اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کبھی دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشو، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کبھی واچوی هو! د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو غنی تل په غفلت کبھی نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپیښ شی دستی پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیوی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (اخر) او انجام ئی سترگو ته درپوی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ آروی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کبھی د الله تعالی ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او بنائی دوی ته د شیطان ورونه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربائنسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کبھی هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کبھی هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کری فوراً له پاک الله غنی پناه غواړی - که نه په اوږده غفلت کبھی لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذْ أَلَمْتَ أَنَّهُمْ بَايَعُوا أَنَّهُمْ وَالْوَالُونَ اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَسِئْتُ
 مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَآئِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
 لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٧﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وږی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کبھی تاخیر پېښیده، نو کفارو به تمسخرأ ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر کورد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوْلَا اجْتَنِبْنَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه بی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿قُلْ إِنَّمَا اتَّبِعُ مَا يَدْعُو إِلَىٰ مِنَ رَبِّي﴾ یعنی ووايه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تگ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تکوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د گرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتونکو حقائقو او مواظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمائشی معجزه ومنئ؟

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۳﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غور کیدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشئ.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غور کیدئ! او د هغه آیتونه او هدایات دی د قبول په غور سره واورئ او نوری هر قسم خبری اتري، شور ماشور او ذکر او فکر دی پریردی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی څو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واورئ، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسیږی، یا اقلأ د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشالیږی. له دغه آیت ځنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واورئ! او قرار چپ دی ورته ودریږئ! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «إِذَا قُرِئَ فَانصتوا - کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ په ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مستلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کری دی.

وَأَذْكُرُّ رَبِّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْأَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۱۵﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په رومینیو برخو د سیا کښی او په وروستیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توگه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لگیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کری لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿وَحَفَّتِ الصَّوْتُ بِالْخَشْيَةِ فَلَا تَسْمَعُ لَهَا سَمًا﴾ (۱۶ جزء د طه سورت ۱۰۸ آیت ۶ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکری نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَإِيسْتِكْبَارُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْبِخُونَ لَهُ يُسْجِدُونَ ﴿۱۶﴾

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربی» دی نه کوی تکبر (لونی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیگا په اوقاتو کې د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربى ملائکى د الله تعالیٰ له بندگى څخې عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کې لگیا او مشغولی دی او هم دغه رب العلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجدو او وجود څخه غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو څخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذی اللطاف والاعطاف ونسأل له لحياتنا الاتفاق والايلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف ياغافر الاسلاف وهادى الاخلاف!)

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الى غاية آية «۳۶» فمكية وهى «۷۵» آية .

«۱۰» رکوعات رقمها «۸» تسلسلها حسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة .

د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت څخه د «۳۶» آیت تر آخره پوری. چه مکى دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کې (۸) او په نزول کې . «۸۸» سورت دی (البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدینې منورې کې نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکى معظمې مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کې د مسلمانانو پر وړوکى جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز دوه استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسلو دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوابو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کې یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملگرو په اتفاق د ظلم او تیرى هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او گردی (تولی) نى پر مسلمانانو باندې اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ور نه کړه، چه د دی وحشى ظالمانو په مقابل کې لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخرى حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور گرد (تول) دنیوی شیان هم پرېږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلى الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو څخې هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسى له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکى، مال، دولت، او له «ماسوی الله» څخې له گردو (تولو) نورو دنیوی تعلقانو

غنی تش او پاک شول. او یوازی د الله جل و علا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبت او د اخلاص او د توحید له دولته داسی دک شول چه گواکی د غیر الله خای په هغو کبئی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وگالل (برداشت کرل) - او د وطن له پرېښوولو او هجرت سره یی هم امن او هوسانی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلی

﴿ اُوْنِ الَّذِيْنَ يُفْتَلُوْنَ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا اَللّٰهُ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيْرٌ الَّذِيْنَ اَخْرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ اَلْحَقِّ اَلَا اِنَّ يَتَوَلَّوْا رِيْبًا اَللّٰهُ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۳۹، ۴۰، آیت ۶ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنگ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندى خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو څخه په ناحقه مگر چه ووائی رب زمونږ الله دی) د مکى معظمى ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه خای هجوم او یرغل (حمله) وروړی. نو ځکه له هجرت وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پورې د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکى معظمى د مشرکانو هغو تجارتي روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتى ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادى حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په رومینى کال کبئى د «ابواء، بواط، عشیره» غزاگانى او نوری وړی وړی غزاگانى او سرايا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کبئى شته په هم دغى سلسلى کبئى واقع شوى. د هجرت په دوهم کال کبئى رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتي قافله د ابو سفیان په مشرى له شام څخه رهى (روانه) شوى ده. د ابوسفیان دغه تجارتي قافله «جوبه» چه په هغى کبئى تقریباً «۶۰» تنه قریش او یو زر اوشان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام ځنئ د مکى معظمى په لورى د کاروان د بیرته راگرځیدلو خبر نبى کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندى تعرض وکړو؟ د طبرى رحمه الله علیه له بیانه سره موافق دیرو کسانو له دغه جنگه خپل ځانونه بیرته کرل ځکه چه دوى د لوى جنگ له پېښیدلو څخه په اندیښنه او په خطره کبئى نه وو چه ښائى د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوى له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کبئى کړی وه چه که کوم قوم پر مدینى منورى باندى حمله او یرغل وکړی - یا تاسى ته لاس درواچوى، نو مونږ به له تاسى سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنگ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کبئى شامله نه وه، د دغى جرگى د دی وضعیت له لیدلو ځنئ ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالی عنهم اجمعین حوصله زیاتوونکى خطبى وویلى او ښى ویناوى ئى وکړی. بالآخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سو او خو تنو مجاهدینو سره د قافلی په لوری رهی (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنگیدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعیت - سامان، اسلحی او د نورو شیانو په نسبت زیات اهتمام نه ؤ کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښی سره تول شوی وو له خپلو همغو معمولی سامانونو سره رهی (روان) شوی وو. په دی باره کښی د بخاری شریف په روایت کښی حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښی شریک شوی نه وو پر هغوی باندی کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازی د تجارتی قافلی د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د یوه اساسی جنگ صورت ورپیدا کړ.

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغی ارادی ځنی خبر شو او سم د لاسه ئی مکی معظمی « ته سری واستاوه، له هغه ځایه تقریباً د زرو تنو لښکر چه د قریشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښی شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهیزاتو سره د مدینی منورې په لوری رهی (روان) شو. رسول الله مبارک د « صفراء » په مقام کښی ؤ چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لویو لویو ائمه الکفر تر مشری لاندی لوی لښکر په ډیر زور او شور او غیظ او غضب د اسلام د مقابلی له پاره را رهی (روان) شوی دی. د دی غیر متوقع صورت له پیښیدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بیا خپلو اصحابو کرامو ته د دی خبری اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښی دوه جماعته ستاسی په مخکښی دی

« ۱ »: تجارتی قافله.

« ۲ »: فوغی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو تولیو څخه پر یوه باندی به تاسی مسلط وگرځئ؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو ډلو ځنی پر کومی باندی تعرض او یرغل (حمله) کول غواړئ؟! او د هغه د مقابلی له پاره تیار یی؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تیاری لوی جهاد ته نه وه کړی ځینو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رایه یی ورکړه چه پر تجارتی قافلی باندی یرغل (حمله) زیات مفید او آسان دی مگر دغه رایه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په ډیر ځویښ (جوش) سره غیرت راوړونکی نطقونه او ښی ویناوی وکړی. او ښی په زړه پوری خبری ئی بیان کړی، او ځوابونه ئی وویل. په آخر کښی حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقریر وکړ.

وروسته داسی فیصله وشوه چه د عسکریت په ډګر کښی ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښیو. څنګه چه د بدر په مقام کښی دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ورپه برخه کړه. د کافرانو « ۷۰ » تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او « ۷۰ » تنه ئی بندیان شول. په داسی ډول (طریقہ) د کفارو زور مات شو. په دغه سورت کښی عموماً د هم دغی غزا جزئیات او متعلقات بیان شوی دی. هغه کسان چه داسی خیال کوی چه په دغه غزا کښی رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلی له پاره وتلی ؤ چه د تعرض په مقصد د مدینې منورې په لوری رهی (روان) شوی ؤ او د قریشو په تجارتی قافلې باندې د حملې په نیت له اوله تر آخره پوری هیڅ نه ؤ وتلی نو د دی عقیدې خاوندان فی الحقیقت غواړی چه د حدیثو، سیرو او د قرآنی اشاراتو تولی ذخیرې له خپلو معمولاتو غنی قربان کری.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجې) د مسلمانانو ځان او مال او هیڅ شی مامون او مصون نه ؤ پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وگنله شی لیکن تجارتی او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجې) محفوظ او مصون نه وی مگر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، گواکی که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخی پاتی کیږی پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿إِنَّ هَذَا النَّبِيَّ كَذَّابٌ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده. باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کری د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) ورویل نه دی جائز - ځکه چه دغه تعرض د ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکی معظمی کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کری ؤ او د راتلونکی زمانی له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده - چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لارمیری چه په هیڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته. د دی مسئلی تفصیل په «الجهاد الکبیر» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لارم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږی انشاء الله تعالی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا
 اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ
 مُؤْمِنِينَ ① إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ
 قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمُ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى
 رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ② الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا
 رَزَقْتَهُمْ يُنْفِقُونَ ③ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
 دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ ④ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ⑤

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو شخه ووايه
 «دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی
 (چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویرېږئ تاسی له الله نه او
 اصلاح وکړئ تاسی د هغه حال چه په منځ ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو
 منځونو کښی سره دوستی وکړئ! او نزاع پرېږدئ» او حکم ومنئ تاسی د الله
 او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که بیع تاسی مومنان (په حقه سره)
 بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی
 شی (دوی ته نوم د) الله نو ویرېږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر
 دوی باندي آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د
 دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندي توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی)
 هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» دوی لمونځ
 او له غښی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لگوی په لاره
 د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی
 په نزد د رب د دوی او مغفرت (بښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شی چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښی هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښی د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښی وړاندی تللی، او جنگونه ئی کری وو؛ دوی د غنیمت گرد (تول) اموال خپل حق گانه، پاخه او سپین پیری سری چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکر شی هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښی حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښی دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کری؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنگه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکری دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شی. د دی حکم تفصیل به وروسته راشی.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښی له الله جل جلاله ځنی وویری! او په خپلو منځونو کښی دی په صلح او پخلا و اوسیری! او په وړو وړو خبرو کښی دی جنگ او جگړه نه کوی او له خپلو اراؤ او جذباتو څخه دی نظر قطع کری! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شی، نو له خوف او هیبته دی وریدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریډلو ځنی دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شی او دومره مضبوط او قوی دی وگرځی چه په هره معامله کښی د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشی خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښی د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال - دولت او گرد (تول) موجودیت لگوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شی سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښی کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاخه مسلمانان ویلی شی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور ځنی تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضلہ ومنه وکره!

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَرِهُونَ ﴿٩﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ

إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦١﴾

دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (دله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جگره کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جگره ئی کوله په کولو د جهاد کښی» گواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرگ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرگ په سترگو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنگ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادقه وعده یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینې منورې څخه د باندی د بدر په ډگر کښی په داسی وخت کښی راووښت، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنګیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رضتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تنبذب ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او گرانه وه، لکه چه چا ته په رنو سترگو د مرگی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنگ ډگر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وگرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنگه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (اخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وگنل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کر شی!

تنبیه: ﴿ كَمَا أَخْرَجَكَ ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمة الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿ وَأَذْكُورَةٌ كَمَا هَدَيْتُمْ ﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿ قُلِ الْإِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ﴾ یو سبب گرځولی دی. او د ابوحیان رحمة الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقرر نه دی منلی او هم می

د آیت په تفسیر کښی د «روح المعانی» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړی ده، چه د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ کښی د دوی یوازنی خروج عن البیت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البیت» ځنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښی ﴿وَلَنْ نُعَامِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَکُمْ هُنَّ مَجَادِلُوكِ فِي الْحَقِّ﴾ او نور گرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی دلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښی لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښی د (۹۸۴) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلی صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښی د «صفراء» په مقام کښی واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشي.

وَاذِيعِدْكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهُمَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنْ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ
تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ
الْكَافِرِينَ ۚ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ۝

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی باطلان د باطل (کفر) او اگر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتي قافلی باندی دی حمله وشي چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښی چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالی رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه تولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکتو ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی گردی (تولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاپری چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بنیدیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولرزیدل. فله الحمد والمنه!

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ
مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ ﴿٤﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ
بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٥﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله درورسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو غنی یوه په بلی پسی راتلونکی. او نه وه مگرغولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مگر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زروونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مگر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «۴» جزء د آل عمران په «۱۲۶» آیت (۱۳) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هوا دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول غلی به یو زر کسيزه دله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله دله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو غنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرَدِّفِينَ﴾ له لفظ غنی هم دی لوری ته اشاره وی.

إِذْ يَغْشِيَكُمُ النَّعَاسُ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنزِلُ عَلَيْكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيَطَهِّرَ كُمْ بِهِ وَيُدْهَبَ عَنْكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطَانُ وَلِيْرِيْبَطْ عَلٰی قُلُوْبِكُمْ وَيَمَيِّنْ تَبِيْهٍ الْاَقْدَامِ ۝

«یاد کریں» ہفتہ وخت چہ واچولہ «اللہ» پہ تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمبکی) دپارہ د امن «تسکین» ستاسی لہ خپلہ جانبہ او نازلی کری (اللہ) پر تاسی لہ (طرفہ د) آسمانہ اویہ دپارہ د دی چہ پاک کری تاسی پہ دغو «اویو» سرہ او لری کری لہ تاسی نجاست د شیطان او دپارہ د دی چہ قوت واچوی پہ زرونو ستاسی کبسی او محکم کری پہ هغو «اویو» سرہ قدمونہ ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو لہ پارہ دیرہ سختہ ازموینہ او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاہدین پہ دغه غزا کبسی لږ، دیر بی وسلی، بی لوازمہ او بی سامانہ وو ځکه چہ دوی د کوم لوی لشکر د مقابلی لہ پارہ لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی پہ مقابل کبسی یو پہ دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لشکر ولاړ وو چہ په پوره وسلو او سامانونو سرہ سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځمانمنی (خود رانی) لہ نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو پہ منځ کبسی دغه پرمبنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چہ کفارو لا لہ پخوا څخه پر ښو ښو ځایونو او د اویو او نورو حاکمہ ؤ نقاطو باندی قبضہ کری وه. او مسلمانانو پہ یوه تیت ځای کبسی موقع نیولی وه چہ پکبسی دیری داسی زیاتی شگی وی چہ تگ او راتگ پکبسی سخت مشکل او د تلونکی پبسی به پکبسی دیری خبیدلی. د گرد او غبار او دورؤ لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ربر ورسیده د اویو د نشتوالی لہ سببه لہ یوه جانبہ د اوداسه او غسل تکلیف او لہ بل طرفه لہ تندی ځنی مسلمانان دیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو لہ لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقہ) سرہ ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زرونو کبسی داسی وسوسی ورواچولی چہ که په رښتیا سرہ تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندگان یی نو ښائی چہ بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) لہ تاسی سرہ وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کبسی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سرہ یو زورور باران اوراوه. چہ په هغه سرہ هغه گردی (تولی) شگی کلکی شوی او د غسل او اوداسه لہ پارہ اویہ دیری شوی او لہ گرد او غبار او دورو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کبسی چہ د کفارو لشکر ؤ داسی سختی چیکری او ختی پیدا شوی چہ دوی به درگرده پکبسی ښوئیدل او خبیدل. کله چہ دغه ظاهری پریشانی گردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمبکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چہ لہ هغی د دوی سترگی خلاصی شوی نو د دوی لہ زرونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کبسی راغلی دی چہ رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ توله شیپہ پہ عریش کبھی پہ زاری او دعا مشغول و پہ پای (اخر) کبھی پر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوه لپه پرکالی راغله، کله چه له هغی شخه ئی سترگی خلاصی شوی نو وئی فرمایل خوشحاله اوسع! چه جبرئیل علیه السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راغی!) کله چه له «عریش» شخه یی د باندی تشریف راوور، نو د ﴿سَيَهْرُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری و په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئی له بی اودسیو او زړونه ئی له شیطانی وسوسو غنی پاک کړل. له بل لوری د شگو له کلکیدلو شخه په ظاهری دول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه تینگ او ثابت شول، او د دوی له زړونو شخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زورور شول.

إذ يُوحى رَبُّكَ إِلَى الْمَلِيكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا
 سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
 الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
 شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ
 اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٢﴾ ذَلِكَ فَذُو قُوَّةٍ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٣﴾

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرېستو ته (چه ووايېع مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کبھی چه کافران شوی دی ویره نو ووهی تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیرونو او ووهی تاسی له دغو «کفارو شخه هر هر بند» او تولی گوتی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پرینودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبی کبھی) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وشکعی تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کبھی).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازه له دی نه ښه لگیدی شی چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی دیر مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئی اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما گرده (توله) قبیله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو دیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل وروسته راغی، د دوی په مقابل کښی الله تعالی د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیول. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنگیلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او تینگ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیپونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توتئ) توتئ) ئی کړئ!.

ځکه چه نن گرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالی مخالفانو ته څرنگه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه دیره سخته ویروونکی ده لیکن د هغی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهی عذاب څخه څه خونند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترگو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالی یوه نمونه وروښووله چه که چیری شیاطین الاثم والجن په داسی یوه فوق العاده دول (طریقه) سره د الله تعالی په مقابل کښی سره تول شی، نو الله تعالی اهل الحق او خپلو مقبولو بندگانو ته هم په داسی یو فوق العاده دول (طریقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد ورسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پرښته دیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ویشتلی شی. دلته خو ئی په عالم تکلیف او اسباب کښی د لوی یوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ أَلْقَيْتُمُ الَّذِينَ

كَفَرُوا وَازْهَبُوا فَلَآتُوهُمْ الْاَدْبَارَ ﴿۱۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوری دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو عَی شیع تاسی (یا مخامخ شیع یا پینین شیع په جنگ کینی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنگ په دگر کینی» په دغه حال کینی چه دوی غوند (او گن) وی نو مه گرغوی تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنگ کینی کفارو ته خپله شا اړول دیره لویه گناه او له اکبر الکبائر و ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقاهاؤ مسلمانانو ته د شا آړولو اجازه نه ده ورکری.

وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا وَهُ جَهَنَّمُ وَيَسَّ الْمَصِيرُ ﴿۱۶﴾

او هر هغه چه وگرغوی دغو «کفارو» ته په دغه ورغ «د مخامخ کیدلو د جنگ» شا خپله مگر په دی حال کینی چه بیرته گرغیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنگ یا حال دا چه یو عَی کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او عَی د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد عَی د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنگی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل دیر مؤثر وی یا جولان کونکی وی دپاره د تودولو د جنگ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملگرو سره ځان گدوی نو داسی تیښته جرم نه دی او گناه فقط په هغه وخت کینی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د عُحان د ژغورنی (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتی په نیت وی.
(و فرمایل الله که تاسی فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتُمْ إِذْ رَمَيْتُمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

نو نه دی وژلی تاسی دغه « کفار په خپل قوت سره په بدر کښی » ولیکن
الله وژلی دی دغه « کفار چه مرسته (مدد) ئی تاسی ته درکړی ده » او نه دی
ویشتل کړی تا « ای محمده ! دغه ویشتل چه د بشر له شان څخه نه دی » په
هغه وخت کښی چه (ظاهری) ویشتل کړی وو تا ولیکن الله دغه ویشتل کړی
وو او (دا کار کړی ؤ الله) د دی له پاره چه وازموئی مؤمنان له نزده خپله په
ازموینه « یا د دی له پاره چه احسان و فرمائی پر مؤمنانو له دربار خپل ښه
احسان او انعام په اکرام د مرستی (مدد) او ولجی » نیکه سره « چه د نصرت
او غنیمت نعمت دوی ته ورکړی » بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو) (تولو)
اقوالو) ښه عالم دانا دی « په تولو احوالو ».

تفسیر: کله چه جنگ سخت شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوری یو
موتی شکی وشیندلی (وغورځوله) او دری ځلی ئی « شاهت الوجوه - قبیح شول مخونه د دښمنانو! »
وویل- د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شکو ذری د هر یوه کافر په سترگو کښی ولویدلی او گرد (تول)
د خپلو سترگو په منلو باندی لگیا شول، له بل لوری مسلمانانو سم د لاسه یرغل (حمله) وروړ،
بالاخره دیر کفار (لکه شین فصل) ورپیل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائی چه اگر که په
ښکاره ډول (طریقه) سره شکی تا په خپل لاس سره وشیندلی، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسی کار
نشی کولی چه د یوه موتی شکی ذری د هر یوه کافر محارب سترگو ته ور ورسوی، او د یوه
مسلح لښکر د تیښتی سبب وگرځی. دا یوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه یو موتی شکی یی د
گردو (تولو) کافرو محاربینو په سترگو کښی وغورځولی. په تاسی بی وسلی او بی سامانه او لږو
مسلمانانو کښی دومره قوت او قدرت چیری ؤ چه یوازی ستاسی په مت او زور سره کفارو داسی
ماتی وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغیزه وه چه داسی متکبر او سرکشان ئی د
موت او فناء او ذلت او قید په کنده کښی وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهرأ دغه
کار ستا د لاسونو په وسیله شوی او ستا په لاسونو کښی داسی یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا

کر شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالی قدرت ظاهر شی - او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشی. بیشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری - او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ورمعلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندگانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوْهُنٌ كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٨﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالی د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره نی برابر او لتار کړل - او وروسته له دی نه هم د دوی گرد (تول) تدبیرونه خراب او سستی.

اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَاِنْ تَدْتَهُوْا فَهُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاِنْ تَعُوْذُوْا نَعُوْذْ وَلَنْ نُّعْنِيْ عَنْكُمْ فِتْنَكُمْ شَيْئًا وَاَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٩﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوگرځیدئ تاسی «جنگ او کفر ته» نو مونږ به هم راوگرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اگر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شی» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿مَنْ هَذَا الْقَوْمُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ﴾ زمونږ ستاسی په منع کښی به دغه

فیصلہ کله کیپری؟ کہ تاسی رشتین یی!) کہ غه هم د دغی خبری پوره فیصلہ به د قیامت په ورخ کتبی کیپری، مگر یو دول (طریقہ) فیصلہ ئی نن د بدر په میدان کتبی هم تاسی ولیده چه په غه یو خارق العاده طریقہ سره تاسی ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک غخه لاس واخلع نو بهتر دی او دنیوی او اخروی گتی به ستاسی په برخه شی او که بیا هم تاسی هم داسی وجنگیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (اخر) کتبی به تاسی ذلیل او خوار یږئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسی دلی او لښکری که هر شومره ډیری وی ستاسی په کار به هیخ درنشی په غچینو روایتونو کتبی راغلی دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکی معظمی غخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کتبی د کعبی شریفی پردی په خپلو لاسونو نیولی داسی دعاوی ئی کری وی چه یا الله! له دواړو فریقو غخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د همغی دلی روزی کری! او فساد اچونکی مغلوب کری! نو په ﴿فَتَدَا جَاؤُا الْقَوْمَ﴾ کتبی د هغه غواب ورکر شو. یعنی همغی دلی ته چه واقعی علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اطِيعُوْا اللّٰهَ وَرِسُوْلَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْا عٰتِهٖۤ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُوْنَ ﴿۱۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنع تاسی د الله او (حکم ومنع!) د رسول د الله او مخ مه گرځوئ تاسی له دغه «اطاعت د رسول الله غخه» حال دا چه تاسی اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کتبی اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائی چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره غرنګه ښائی؟ غو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شی، نو ئی راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زړه په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اگر که ډیر احوال او حوادث ورته پېښ شی. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واورئ او تسلیم ئی کری نو ښائی چه قولاً او عملاً په هیخ یو حال کتبی له هغه غخه مخ وانه پوی.

وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ قَالُوْا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۱۸﴾

او مه کپړئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په گتورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واوریده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنگه وی چه انسان سمه خبره وآوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسی علیه السلام ته ویلی وو ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ واوریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره (او د مکی معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راغی ﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا﴾ په تحقیق واوریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را وروی مونږ ته خو بس کره! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی ورو.» د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضَّمُّبُكُمُ الَّذِينَ لَا يُعْقِلُونَ ﴿۳۷﴾

بیشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» گونگیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالی د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوړونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه گرد (ټول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو - او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوړونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالی گردی (ټولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو ځنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْعَهُمْ وَ لَوْ أَسْعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿۳۳﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کښی څه خیر نو خامخا اورولی به یی وی دوی «په سماع قبول سره» او که اورولی وی دوی ته (الله سره له دی چه ور معلوم دی دا چه په دوی کښی هیڅ خیر نشته) نو هرورمو (خامخا) به گرځیدلی وو دوی حال دا چه دوی به څنگ کونکی وو «له قبوله د حق عناداً او انکاراً»

تفسیر: یعنی اصلی خبره دا ده چه په دغو خلقو کښی د نیکی ریښه (ریشه) او اساس (جر) له سره نشته. ځکه چه حقیقی نیکی هلته د انسان په برخه کیږی، چه د ده په زړه کښی د حق د غوښتلو مینه او د هدایاتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لیاقت وی. هغه قوم چه د حق غوښتلو هیڅ روح پکښی نه وی او د الله تعالی ورعطا شوی قوتونه په خپلو لاسونو خرابوی، نو ورو، ورو په دوی کښی د حق د قبول لیاقت او استعداد نه پاتی کیږی. نو ویی فرمایلی چه الله تعالی د دوی په زړونو کښی د خیر او هدایت د قبلولو لیاقت ونه لید - که په دوی کښی ئی څه لیاقت لیدی - نو له خپل عادت سره موافق به ئی ضرور هغوی ته خپل آیتونه آورول - او دوی به ئی پری پوهول. باقی په دغه موجوده حالت کښی که دوی ته آیتونه واوروی، او دوی پری پوهوی نو دغه ضد او عناد کونکی خلق سره له پوهیدلو هم د هغو قبلونکی نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۳۴﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو! غور بردئ) حکم منع تاسی «خاص» د الله او (حکم منع خاص) د رسول «د الله». کله چه ویولی تاسی له پاره د هغه کار چه ژوندی کوی تاسی «په دنیوی او اخروی ژوندون سره» او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او

د زره د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او گټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی). نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زره بی ومني! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی ویولی، ښائی دوی خپل گرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریردی او همقلته خپل ځانونه ورسوی ﴿وَأَعْمُوا﴾ الآية - او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منع د انسان او زره د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږی. یعنی د الهی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او ځنډ (دیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زره هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زره باندي واک او قبضه نه لری بلکه زره د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آږوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اږوی - او نه مهر پری لکوی. هوا کله چه بنده د اسلامی احکامو په امتثال او تعمیل کښې سستی او لتی وکری نو په سزا کښې بی هغه اږوی. یا که حق غوښتل پریردی او ضد او عناد غوره کری نو مهر پری لکوی. کذا فی الموضح. ځینو ﴿يُحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ د قرب د بیان له پاره گڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زره هم ورته دومره قریب نه دی ﴿وَمَنْ أَوْلَىٰ لِلَّذِينَ جَاءُوا الْبَيْتَ﴾ (۲۶ جزء د ق سورت ۱۶ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام له زره قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پتو اسرارو څخه خیر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وړاندی نشی تلی. د حق جل وعلیٰ شانه په حضور کښې گرد (تول) سره تولیږی او هلته به گرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه گرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

مِنْكُمْ خَاصَّةً، وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۲۷﴾

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد گناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئى يوازى) همغو كسانو ته چه ظلم ئى كرى وى «په كولو د گناه سره» له تاسى غنى خاص «او يوازى بلكه عمومى به وى»، او پوه شى چه بيشكه الله سخت دى عذاب (د ده مخالفانو ته په دنيا او عقبا كبنى).

تفسير: يعنى (له داسى گناه غنى تاسى غمان دير ساتى چه كوونكى او نه كوونكى دواړه پكبنى لاهو كيږي لكه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت كبنى سستى) فرض ئى كرى كه د يوه قوم اكثر و افرادو د ظلم او د عصيان اصول اختيار كره، او شخه خلق له هغو شخه جلا (جدا) پاتى شول - او غوره مالى ئى غوره كره - نه ئى نصيحت وكړ - او نه ئى ترى د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دى په ضمن كبنى هغه ظالمان او دغه پتى خولى خوشامندگران به گرد (تول) سره راغى نو كله چه عذاب راشى، گرد (تول) به على حسب المراتب په هغه كبنى شامل وى، او هيڅوك به ترى نه وى خلاص له دى تفسير سره موافق د دغه آيت مقصود به داسى وى چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حكم د منلو له پاره هم په خپله تاسى تيار اوسى! او هم سر كښانو ته نصيحت كوئ او پوهوئ ئى! كه دوى ستاسى نصيحت ونه منى، نو د هغوى غنى د خپلى بيزارى اظهار وكړئ حضرت شاه صاحب د دى آيت مطلب داسى ليكلى دى «مسلمانانو ته له فساد په تيره بيا له داسى گناه غنى غمان ساتل پكار دى چه د هغى خراب اثر د گناه كوونكو شخه تيرپيږي او تر نورو پورى هم رسپيږي. پخوا ئى وفرمايل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د احكامو په منلو كبنى ادنى تاخير او لتى ونه كرى نه چه چيرى د غند (دليل) كولو لامله (له وجى) ستاسى زړه وگرغى، اوس تنبيه فرمائى چه كه نيك خلق لتى وكړى، نو عام خلق به هغه بيخى پريږدى، نو بد رسم به نشريږي او هر چيرى به خوريږي، او د هغه گناه او ويال به د گردو (تولو) تر غاړه كيږي. لكه چه كه په جنگ كبنى يو زورور سرى سستى وكړى نو بى زړه او ويريونكى به تښتى، بيا به په لشكر داسى ماتى گديږي چه هغه زورور به هم د هغى له ادارى شخه عاجز شى.

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ
 أَنْ يَتَخَفَتَكُمْ النَّاسُ فَاوَلَّكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ
 مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

او ياد كرى تاسى هغه وخت چه تاسى لږ ضعيفان (مغلوبان) كرى شوى وئ په همكه كبنى ويريږئ تاسى له دى نه چه وبه تښتوى په جلتى سره تاسى خلق

«یعنی مغلوب به کری تاسی قریش یا پارس یا روم» نو عحای در کر «الله» تاسی ته او قوت ئی در کر تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی در کره تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسی!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له گمانه د الله تعالیٰ په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وگورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخورئ او هضم مو کری - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنگ او جگړه ونښلئ او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویوو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منگلو او مښوکو سره چیری وتښتوی مگر الله تعالیٰ تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوگنه در کره - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور گلوی بی ساری سلسله قائمه کره. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنګه غیبی مرسته (مدد) در ورسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح در کره!

د غنیمت مال او د بندیانو فدیة ئی هم در کره الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی در عطاء کرل چه تاسی د الله تعالیٰ شکر گزار بندګان شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکر شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولئ او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تګی برګی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو ګردو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندګانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت شخه تاسی مغان و ژغورئ (بج کړئ) په دغو کښی هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کښی مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم شخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (اخر) د هجرت په پنځم کال کښی د روغی او د دی خبری غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه خپل حکم او منصف وگرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالی عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالی عنه خپل مغان ته وپاله - او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کښی څه ده؟ آیا مونږو د سعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنگه چه د ابولبابه رضی الله تعالی عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه و کښی پراته وو نو څکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی گوته راښکوله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اگر که ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپله اشاره وکړه مگر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی سنتی پوری ئی خپل مغان تینگ وتاړه او له خوړلو او چپلو ئی قسم وکړ - چه تر مرگه پوری به نه خورم او نه چښم یا دا چه الله تعالی زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالی عنه همغسی ترلی ولاړ و څو د دیری لوری او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی ترلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِئْتَنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ
عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣٨﴾

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازمونه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» دیر لوی دی. «بهرتر له هر شی نه نو په طلب کښی ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت شخه او سبب

دی د واقع کیللو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالی پری ازموی نو له دیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالی په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویړئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالی ځنی وویړئ! او د تقوی لاره غوره کړئ! نو الله تعالی به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکر او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نیم درکوی. او د هغوی د هستوگنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿وَأَمَّا الْيَوْمَ الْآخِرَ﴾ «۲۳ جزء د یس ۵۹ آیت ۴ رکوع» ﴿هَذَا يَوْمَ الْفَضْلِ جَمَلَكُمْ وَالْآخِرَ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقوی له برکته به الله تعالی ستاسی په زړونو کښی یو نور «رنا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شی! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پته او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه ربروی (تکلیف نه کړی) نو په رومبنی آیت کښی ئی د خیانت منعه وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوی! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شهباتو - یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی «.

وَأَذِيبْكُمْ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِيينَ ﴿۱۳﴾

او «یاد کره ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کری تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پت فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره تول شول او مشوره ئی سره وکره چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکری شی چه د هغه له لاسه د کفارو گرد (تول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درگرده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکری هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کری، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) گران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفی او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کری شی او ښه دی ژویل هم کری شی!» د ځینو رایه داسی وه چه «له وطنه دی وشرل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندیښنی څخه نجات ومومو!» په پای (اخر) کښی د ابوجهل له رایې سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د گردو (تولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره تول لاس یو کری! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی گزار وکری! څو بنی هاشم له گردو (تولو) عربو سره جنگ ونه کری شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر گردو (تولو) قبیلو باندی وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په ترلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالیٰ ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرستو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی تولنی په سترگو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره تول شوی دی خاوری واچوئ!» او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه وینه ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی گرد (تول) دشمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه .

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی . که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی .

وَإِذْ أَنْتَلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا
إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۳۱﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندي آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو .

تفسیر: نصر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چتی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (اخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگتنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیدلی نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چتی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندي هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه .

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

جَارَةٌ مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ امْتَنَابِعَذَابِ إِلِيهِ ﴿۱۳﴾

او «یاد کره» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوره «راولپړه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په ډیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لگیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره غنډ (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کانو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کئی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کری وه. بالآخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «۶۹» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اویا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی گرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ د دغو کفارو بیخ او بنست (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (کتیغ) ونه وریدی، لیکن د یوه موتی شگو په اثر چه د الله تعالیٰ له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشیندلی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (کتو) د اورولو یوه وړوکی نمونه.

﴿ قَدْ فَتَنَّاوَهُمْ وَلَٰكِنَّ اِلٰهَهُمْ صَمٌّ وَّمَرَمِيتٌ ﴿۱۳﴾ (د هم دی سورت ۱۷ - آیت).

«اوس الله تعالیٰ د دغی تیږی څیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اِلٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ ط

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاؤ علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کر نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب کبھی مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿۲۶﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواری.

تفسیر: یعنی په دوی کبھی مستغفران دی هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوی کبھی پاتی شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پری نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی

(۱): د یو قوم په منځ کبھی د رسول موجودیت

(۲): استغفار یعنی په مکی معظمی کبھی دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده - اوس پر هغوی باندی عذاب راځی. هم داسی تر هغه پوری چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که ډیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهگارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. کذا فی الموضح.

تنبیه: د ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الہند رحمة الله علیه کری ده د

ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثرو په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العاده عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباہ او پوښاه شی - پر دوی باندی د داسی عذاب له لیږلو څخه دوه شیان ممانعت کوی

«۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العاده مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیبی قاعدی منافی نه دی.

«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکی معظمی مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کبھی غفرانک! غفرانک! ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوختونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) ډیر شرارتونه وکری نو د الله تعالیٰ له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ آلَافٌ بَعْدَ بَعْدِهِمْ وَاللَّهُ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

الْحَرَامُ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ إِنْ أَوْلِيَاءُؤُهُ إِلَّا الْمُتَفُونُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾

او غه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام شخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کینی بنائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم غه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت شخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لار شی - بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی شخه باسی. او تل کوبشین کوی چه د الله تعالی دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند رواندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوی، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کینی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت شخه منع کری. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سری له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی شخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلی شخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار - نو دائی راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کینی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی - او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا شخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتللو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مَكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۸﴾

او نه ؤ لمونخ (عبادت) د دغو «كفارو» په نزد د كعبی كښی مگر شپیلی وهل او لاسونه تكول؛ «الله فرمائی» نو وشكع تاسی عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسی چه كفر به مو غوره كاوه .

تفسیر: یعنی حقیقی لمونخ كوونكى له مسجده منع كوی، نو په خپله د دوی لمونخ به څه ارزښت (قیمت) ولری؟ د كعبی شریفی بریند طواف كول - د ذكر الله په ځای شپیلی وهل او لاسونه تكول، لكه چه نن هم دیر اقوام ناقوس وهل او زنگونه شرنګول لوی عبادت گڼی الغرض نه دوی په خپله عبادت كوی نه نور خلق پریودی چه عبادت وكړی، او دغه بی معنی او چتی (بیکاره) خبری عبادت گڼی. ځینی وائی چه دغه شپیلی وهل، او لاسونه تكول، د دی دپاره ؤ، چه د مسلمانانو په عبادت كښی خلل واچوی او د تمسخر او استهزاء (توكے تكالے) له لاری به ئی داسی كول والله اعلم، «نو الله تعالیٰ فرمائی كله چه ستاسی دا نیت او عمل ؤ نو پس وشكع عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر كښی؛ او «زقوم» او اور او نور په آخرت كښی».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

بیشكه هغه كسان چه كافران شوی دی نفقه كوی «لگوی» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع كړی دوی (خلق) له لاری د الله څخه.

تفسیر: د بدر په غزا كښی د كفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستی وه چه هر یو تن به په یوه ورځ كښی گردو (تولو) لښكرو ته دودى پخوی؛ لكه چه لس اوشان به هره ورځ د یوه له لوری حلایدل او پر لښكرو به خورل كیدل - بیا چه دوی ماتى وموندله نو د دغه مات شوی لښكر مجمع كله چه مكی معظمی ته ورسیده، ابو سفیان او د كفارو نورو مشرانو ته ئی وویل هغه مال چه تجارتي قافلی له شامه راوړی دی، هغه دی گرد (تول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخیستلو په لاره كښی ولگاوه شی! لكه چه پر دغه خبره گرد (تول) سره راضی شول، نو د داسی مال لگولو ذكر په دغه آیت كښی راغلی دی.

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُجْزَوْنَ ﴿٧٦﴾

نو ژر به نور هم ولگوی دغه مالونه بیا به شی «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پښیمانی چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصلیږی) بیا به په آخر

کښی مغلوب شی؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښی مړه شی) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعنی کله چه په دنیا کښی مغلوب او مقهور، او په آخرت کښی معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی گوتی چیچی - چه مال مو هم له لاسه ووت - او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه رومی په بدر کښی او بیا په احد او نورو غزاگانو کښی د کفارو گرد (تول) مالی او جسمانی قوتونه صرف شول، او هیخ یوه گته (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښی له کفره توبه گار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيُبَيِّرَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكَبُهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٤٥﴾

دپاره د دی چه بیل کری الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) ځینی د ده په ځینو نورو باندی نو راجمع به کری دا «خبیثان» تول نو وبه ئی غورځوی په دوزخ کښی؛ دغه (خبیثان یا مال لگوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی چه الله تعالیٰ به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښی به کافران خپل بدنی او مالی زور لگوی، چه نیک او بد سره بیل شی، یعنی د هغو په قسمت کښی چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرگ چه په کفر کښی لیکلی شوی دی، هغوی به گرد (تول) په کفر کښی مری، او تول به دوزخ ته لار شی. «هم دغه خبیثان یا مال لگوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعنی د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِحُمْسِهِمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٤٦﴾

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واورې «بس

کری له کفره» نو ویه بښلی شی دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وگرځی (کلک شی په کفر او جنگ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کری، نو رومی د کفر په حالت کښی څه گناه او معاصی چه دوی کری وی، هغه گردی (تولی) ورمعافیری. الاسلام یهدم ماکان قبله. هوا حقوق العباد به نه ورمعافیری، ځکه چه د هغو مسئله خو بیله ده. او که بیا عود وکری قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښی یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو عليهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباہ شوی دی، په دوی به هم تباہی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښی د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکری شوه، دوی ته به هم سزا ورکری شی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٧﴾ وَإِن تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُوْا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٣٨﴾

او وښکړئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښی» او شی دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شی) نو که واورئ دوی «له کفره او اسلام راوړئ» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بینا دانا) دی. او که مخ وگرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شی «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولی «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولی «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وښکړئ چه په ځمکه کښی فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کری یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان و ویریری چه که اظهار نمی و کرو و به و زلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی شه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښی لویده، د «هسپانیسی (اسپین)» مثال دنیا ته څرگند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه دول (طریقه) د (هسپانیسی) مسلمانان تباہ یا مرتدان کرل، په هر حال د «جهاد» او قتال رومینی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالیٰ عبادت په ښه شان سره وکری شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه د (فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښی له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿وَيَكُونَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم تول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالیٰ حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر گردو (تولو) ادیانو غالب شی. ﴿لِيُظْهِرَ عَلَى الْوَيْبِ كَلِمَةَ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښی وی. لکه چه د راشده و خلفاؤ په وخت کښی شوی و. یا گرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کری، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القیامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی».

﴿قَالَ اسْتَهْوَا﴾ الایة - نو که واورئ دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی نمی کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی.» یعنی له هغو سره چه په ښکاره دول (طریقه) له کفره او شرارته بیرته وگرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالیٰ ته وروسپارل شی! هر دول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکری، هغه د پاک الله له علمه نه پتیبیری او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. و فی الحدیث «امرت ان اقاتل الناس حتی یقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم و اموالهم الا بحقها، و حسابهم علی الله عز و جل» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکرم د خلقو سره تر هغه چه وواځی دوی کلمه د لا اله الا الله نو کله چه وویل دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مگر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که نمی ښی یا نمی نه ښی).

﴿وَأَنْتُمْ لَكُمْ﴾ الایة - او که مخ وگرځوی دوی له ایمانه نو پوه شی تاسی چه بیشکه الله مولی، بادار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولی نیک بادار ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددگار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) او حمایت بانندی

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکری! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب شخه دی له سره ونه ویریری! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالی د مسلمانانو خومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! **(علمنا ان الله مولینا نعم المولیٰ ونعم النصیر.)**

وَأَعْلَبُوا أَيَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ
 لِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ
 السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ
 الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِي الْأَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۸﴾

او پوه شیء «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی غلور برخی دی له پاره د غازیانو او صبر وکړی پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د) (بدر ورځ وه) هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (دلی)؛ او الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی ؕ ﴿قُلِ الْاِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی رسول) په حیثیت وصوله وی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لگوی شی:

﴿۱﴾: په خپل ځان باندی.

﴿۲﴾: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوٰة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.

﴿۳﴾: پر یتیمانو پلار مریو باندی.

﴿۴﴾: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

﴿۵﴾: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور غلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیبری سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاوه) ته یوه برخه ورکوله کیبری د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زموږ حنفیانو په نزد یوازې یتیمان، محتاجان او مسافران چه گرد (تول) سره دری کیبری پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القربان هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وگنل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالیٰ د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بیله شی! له ﴿يَوْمَ الْقُرْآنِ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالیٰ خپل ډیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالیٰ پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لږو دی پر ډیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالیٰ په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور گرځولی بیع هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَ
 الرُّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ لَوْ تَوَاعَدْتُمْ لِاخْتَلَفْتُمْ فِي
 الْمِيْعَادِ وَلَكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ
 مَنْ هَلَكَ عَنِ بَيْتِنَا وَيُحْيِي مَنْ حَيَّ عَنِ بَيْتِنَا تَطَوُّرًا
 اللَّهُ أَسْمِعُ عَالِمِينَ ﴿٢٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وئ تاسی په څنډی (غار) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کنډی هسی څنډه (غاړه) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنگ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غاړی) څخه مراد د جنگ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طیبی ته قریب ؤ هم داسی له لری څنډی (غاړی) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری ؤ، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په ځوری (څکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کښی تلله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تربله مو وعده کړی وی د جنگ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنگیدلو له پاره کوم وخت او نیته مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه ډله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانب مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زبور توب ځنی ویریدل نو دواړو ته د جنگ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پېښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خیر دغه د الله تعالیٰ تدبیر ؤ که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت وربنکاره شو. هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه ډول (طریقه) سره وپېژند او پوهیدل چه د الله تعالیٰ الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مرکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی - یعنی

اوس شوک چه ایمان راوری - او هغه چه په کفر همغسی تینگ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د گردو (تولو) اقالو، ښه عالم دی په تولو احوالو) یعنی الله تعالی د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وگورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنگه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَتَابِكُمْ قَلِيلًا وَلَوْ أَن رَّكَهُمُ كَثِيرًا فَفَسَلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ
فِي الْأَمْرِ وَالْإِنِّ اللَّهُ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٧﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جگړی به مو کولی په کار کښی «د جنگ چه تری په څنگ شوو یا ورسره جنگ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی پر مدد - حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو ځنی ونه ویریری - لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالی له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ. ﴿وَلَوْ أَن رَّكَهُمُ كَثِيرًا﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات گنلی وی ځینو به د جنگیدلو همت کاوه - او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده - الله تعالی رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی ځنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری ځنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ إِذْ التَّقِيْمُ فِيْ أَعْيُنِكُمْ قَلِيْلًا وَيُقَلِّلُكُمْ

فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٣٧﴾

او (یاد کریئ) کله چه وشوول تاسی ته «الله» هغه «دبشمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوی په سترگو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کریئ تاسی (الله) په سترگو د دبشمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه ؤ مقرر کری شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته گرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی ؤ او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده شو په جرأت، زهورتیا او میرانی (بهادری) وجنگیری. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سری ډیر لږ ؤ، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی - باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو - دا د هغه وخت واقعده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول - بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پښتو د لښکر مرسته (مدد) ورورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترگو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قَاتِمُوهَا

فَاتَّبِعُوا وَادْكُرُوا وَاللَّهُ كَثِيرٌ أَعْلَمُ تَقْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شی کوم فوځ «د دبشمن» سره (چه جنک درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتیئ) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیرئ (په بری سره پر دبشمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادگیرنی ته په جهاد کښی له هر

شی خنجه زیات ضرورت شته د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له گردو (تولو) خنجه لویه وسله هم دغه دادینه وه! ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَظَلَمُوا نَفْسَهُمْ يَدْعُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يُرِيدَ اللَّهُ تَطْلِينَ الْقُلُوبِ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ۴ رکوع «۲۸» آیت)

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٣٧﴾

او حکم ومنع تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جگره په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښی) پس بی زړه به شی تاسی او لار به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنگ کښی په نصرت او حفاظت»

تفسیر: یعنی ورک به شی زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لار شی، اقبال او رعب به مو کمیوی، او له بد رعبی خنجه به وروسته فتح او ظفر څرنګه حاصلولی شی؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښی وړاندی کیږی هغه په صبر او استقامت سره وګالئ (برداشت کرئ) ! او همت او میرانه (بهادری) له لاسه مه باسی مثل دی چه (د میرونو) (خاوندانو) مل الله دی. «څوک چه لری مله څه پروا کوئ له غله» په دغه آیت کښی مسلمانانو ته ښوولی شوی دی چه د بری کلی ګانی (چاپیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواغی په دولت، لښکر، جبه خانۍ، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلیږی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راغی، په دغه موقع کښی می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کرم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق څخه وتلی دی «وقد کان للصحابة رضی الله عنهم فی باب الشجاعة والاکتثار بما امرهم الله ورسوله به وامثال ما ارشدهم الیه ما لم یکن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا یکن لاحد ممن بعدهم فانهم ببرکة الرسول صلی الله علیه وسلم وطاعته فیما امرهم فتحوا القلوب والاقالیم شرقاً وغرباً فی المدة الیسیره مع قلة عددهم بالنسبة الی جیوش سائر الاقالیم من الروم والفرس والترک والصفالیة والبربر والحبوش واصناف السودان والقط وطوائف بنی آدم قهروا الجمیع حتی علت کلمة الله وظهر دینه علی سائر الادیان وامتدت الممالک الاسلامیه فی مشارق الارض ومغاربها فی اقل من ثلاثین سنة فرضی الله عنهم وارضاهم اجمعین وحشرنا فی زمرةم انه کریم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَأَوْرَاءَ النَّاسِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَكِيمٌ ﴿۱۰﴾

او مه کبیړئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه راووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنی خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوی دوی (خلق) له لاری د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئی دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پری ورکری).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په دیر شان او شوکت سره د بدر جنگ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویړی، او د عربو په نورو قبائلو باندی هم د مشرکانو ویره او اثر ولویړی، په لاره کښی د ابو سفیان پیغام ورورسید چه «قافلئ له سختی خطری څخه نجات ومونده او درغله اوس تاسی هم د مکی په لوری بیرته ستانه (واپس) شو!» ابوجهل په انتهای غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رنو اوبو باندی ورسیوو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کرو، سازندگانی او نغمی ویونکی ښغی د خوبی او بری سندری ووائی او په زړه پوری اتونه پری واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزی وکرو او تر دری شپو او ورځو پوری اوشان حلال کرو. او عربی قبائلو ته ښه میلستیا ورکرو او داسی ښی چرچی وکرو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښی د همیشه دپاره یادگار پاتی وی او په آینه کښی د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلی جرائت او زړورتوب ونشی کری، دی له دی څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلی (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه گړد (تول) د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی چه پر مخ ئی بوغی یا ئی مهمل او بی اثره وگرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه گړدی (تولی) معاملی او چاری به بالعکس او چهه کری، لکه چه هم داسی هم وشو. د بدر د اویو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کندول په سر اړولو باندی مجبور شول - د سرور او نشاط محافل ئی جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحی او ماتم او ویر او ژبا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکی معظمی پوری وترل شول - همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنی لپاره لگاوه د مسلمانانو د غنیمت نمری او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمی غلبی د تاداو (بنیاد) تیبه (گټه) د بدر په ډگر او میدان ودروله شوه گواکی په دی دول (طریقه) سره په دغی وړوکی ځمکی کښی الله تعالی د تولی نری د گړدو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله - په هر حال په دغه آیت کښی ئی مسلمانانو ته خبر ورکری چه جهاد یواځی د وژلو او وینو تویولو د هنکامی نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلېږی، لهنا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسی مه درومئ!

وَأَذْرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ
 الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَ آتِ الْفَيْثِ
 نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ
 إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٨﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی مندی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینی تاسی بیشکه زه ویریوم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو - لیکن د دوی جنگ او جنجال ډیر ځلی له (بنی کنانه) سره پېښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطرې پیدا شوی وه - نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پیدا کړی - دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د(کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذراتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرد (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پښتی راغلی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید - او ابوجهل ورڅو کړ «ای سراقه! د جنگ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیرې تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی - زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پښتی) د الله تعالی (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (ریږی) او اندامونه می لرزیږی - اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته - زه

داریم چه په کوم سخت عذاب او آفت کښی اخته نشم. قتاده رحمة الله عليه وائی چه دغه ملعون دروغ وویل د ده په زړه کښی د الله تعالی ویره نه وه - هوا هغه پوهیده چه اوس د قریشو لښکری د هلاکت په کنده کښی لویلی دی، او هیڅ یو قوی دوی نشی ژغورلی (ساتلی) - دا د هغه قدیمی عادت دی چه خپلو پیروانو ته کوی لاری ښی او دوی غولوی - کله چه هغوی د هلاکت په کنده کښی وښویوی نو دلته خپله پښه بیرته راکاوی چه سم له هغه سره ئی دلته هم داسی وکرل ﴿يَعِدُّهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (ه جزه د النساء «۱۲۰») آیت ۱۸ رکوع ﴿كَتَبَ الشَّيْطَانُ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اقرأ قلنا كمْ قال ابي بربري منك ابي آخاف الله رب العالمين﴾ (۲۸ جزه د الحشر ۱۶ آیت ۲ رکوع) ﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا رُفِعَ الْعَرْشُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَّ الْحَقُّ وَعَدَّكُمْ فَأَخَذْتُمْ وَمَا كَانَ لَكُمْ مِنْهُ سُلْطَانٌ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُمْ فَأَسْتَجَبْتُمْ لَهُ فَنَلَّكُمْ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ ﴿۲۲﴾ مَا آتَاكُمْ مِنْهُ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿۲۳﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿۲۴﴾ وَمَا أَكْثَرُ مَنْ يُكْفَرُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأَهُمْ فِي الْأَعْيُنِ عَلَىٰ يَدِّ اللَّهِ ﴿۲۵﴾﴾ (۱۳ جزه د ابراهيم سورت «۲۲») آیت ۴ رکوع

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّهُوا إِدْرِيهِمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۹﴾

(یاد کړئ!) هغه وخت چه ویل منافقانو (د مدیني) او هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښی مرض ؤ (د اعتقاد ضعف) چه مغرور کړی دی دغو مؤمنانو لره دین د دوی (چه سره د لېوالی او بی اسبابی پر دیرو وسلو لرونکو ورځی؛ وفرمایل الله په ځواب د دوی کښی) او هر څوک چه توکل وکړی په الله نو (غالبیږی ځکه چه) بیشکه الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د مسلمانانو لږ جمعیت او د لوازمو او تجهیزاتو لېوالی او عمومی فقر او مسکنت، او له هغه سره د داسی زهورتوب او شجاعت له لیدلو څخه منافقینو او ضعیف القلبو کلمه لوستونکو به ویل چه دغه مسلمانان په خپل خیال پخپل دین او حقانیت باندی داسی مغرور دی، چه د مرگ خولی ته ځان ورکوی الله تعالی د دوی په ځواب کښی داسی فرمائی، چه دغه غرور نه بلکه توکل دی، هغه څوک چه د الله تعالی په زبردست قوت او قدرت باندی اعتماد او یقین لری او پوهیږی هر هغه شی چه د ده له جانبه کیږی، عین حکمت او ثواب دی. نو دی د حق په معامله کښی هم داسی زور او شجاع وی.

وَكُوتَرَىٰ اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهُهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ وَاذْ قُوعَذَابِ الْحَرِيقِ ﴿۵۰﴾

او که ووینی (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرېستی (د عزرائیل مددگاران) په دی حال کښی چه وهی به مخونه د دوی او شاگانۍ د دوی، او (وائی به ورته) وڅکۍ تاسی عذاب د (اور) سوځوونکی (نو ویه گوری یو له شرمه دک حال).

تفسیر: یعنی پرېستی د څنکدن د عذاب په وخت کښی دوی ته وائی چه اوس خو دغه درواخلۍ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکۍ. دیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کښی داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کښی هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرېستو هم داسی معامله کوله. مگر د آیت الفاظ گردو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کښی وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کښی د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کښی به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنګه مدهش وی.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ اٰیٰتِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعٰبِدِیۡنَ ﴿۵۱﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندی لیږلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندگانو خپلو (چه بی گناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه گرد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالی له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکی نه ده - او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هر ورو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَذَابِ الْفِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۵۲﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاؤ خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی دیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی - یا له انبیاؤ سره په جنگ کولو کښی تینکار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَ عَلَيْ قَوْمٍ حَتَّى
يُغَيِّرُوا أَمَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۵۳﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی د دی چه په تحقیق الله نه دی بدلونکی د (هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو) (تولو) اقولو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالی وربښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالی په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لگوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی - او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالی د بندگانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده ځنی پت نه دی - لهذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکي «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» - گواکی له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَذَّابٍ الْفِرْعَوْنُ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٧﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا ؤ) چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او غرق (دوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) تول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله دوه کړه - دا گرد (تول) په هغه وخت کښی وشول کله چه دوی له الله تعالی څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره - او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالی هیڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾
الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٩﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کړت کښی او دوی نه ویریری (له دی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل - نصر - عتبه او کعب د اشرف څوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی - او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالی په نزد ډیر بد حیواناتان دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښی هم داسی ؤ ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا لَوْ لَمْ نُؤْمَرْ بِدِينِكُمْ يَا مَعْشَرَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا كُنْتُمْ آخِرِينَ﴾ ﴿٥٨﴾ ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا لَوْ لَمْ نُؤْمَرْ بِدِينِكُمْ يَا مَعْشَرَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا كُنْتُمْ آخِرِينَ﴾ ﴿٥٩﴾ (۹ جزء د

الاعراف ۱۳۴ او ۱۳۵ آیت ۱۶ رکوع) او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د «بنی قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت و چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره به ئی عهد کاوه چه مونږ د مکی معظمی له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بیا به ئی له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ویل به ئی چه عهد مو په یاد نه و. هر کورت به ئی هم داسی کول - وروسته دا رابیسی چه له داسی غدارانو سره څرنگه ښائی چه معامله وکړه شی.

فَأَمَّا تَشَقُّقَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ
مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٤٥﴾ وَأَمَّا خِيفَتَهُمْ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةٍ فَإِنَّهُمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ ﴿٤٦﴾

نو که ومومی ته (ای محمده!) دوی په جنگ کښی پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلي. او که ویربړی (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئی کړی ده له تا سره) د خیانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسی ډول (طریقه) چه شیع تاسی او هغوی سره) برابر؛ بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

تفسیر: یعنی که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدی تر شا وغورځوی او ستاسی په مقابل کښی د جنگ میدان ته راشی، نو دوی ته داسی سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئی داسی وترهوی چه د هنی له لیدلو څخه د دوی هغه بیرته وروسته پاتی شوی ملگری یا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلي او د عهد ماتولو جرانت ونشی کړی که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرگنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تیار دی، نو تاسی ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بیرته ورکړئ او د معاهدی د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کښی د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتی نشی او دواړه په مساویانه ډول (طریقه) سره خبردار او بیدار او هوښیار اوسی، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کښی مشغول اوسی او ستاسی له جانبه څه غلا او خیانت ونشی او گردی (تولی) معاملی سره ښکاره او صافی وی. الله تعالی خیانت اگر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کښی روایت دی چه امیر معاویه رضی الله تعالی عنه له «روم» سره میعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه میعاد په منځ کېښی امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوری د پرمختګ امر ورکړ، مقصد ئی داسی ؤ چه اسلامی فوځ دی د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدی او بالکل تیار اوسی، چه د معاهدی د نیتی د تیریدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتدا) وکړی، څه وخت چه دغه کار جاری ؤ، یو سپین پیری په داسی حال کېښی چه په آس سور ؤ راغی چه داسی ئی ویل «الله اکبر الله اکبر! وفاء لا غدراً!» یعنی عهد پوره کړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی کله چه کوم قوم سره معاهده ولرئ نو هیڅ یوه غوټه دی ونه پرانستله شی! او نه دی وترله شی - تر هغه پوری چه د معاهدی نیټه پوره شی یا مقابلی دلی ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شی! «کله چه معاویه رضی الله تعالیٰ عنه ته دغه خبر ورسید نو ژر له خپله فکړه بیرته وگرځید، او چه وئی لید هغه سپین پیری حضرت عمرو بن عبسہ رضی الله تعالیٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا الْإِسْلَامَ وَلَا يُعْزِرُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دی کوی گمان هغه کسان چه کافران شوی دی چه دوی به وتښتی (له عذابه او خلاص به شی)! بیشکه دوی له سره نشی مغلوبولی (الله له تعذیب خپل)

تفسیر: د نبذالعهد هغه حکم چه پاس ذکر شو ممکن چه کفار هغه د مسلمانانو په ناپوهی او ساده توب حمل کړی او خوښ شی کله چه د مسلمانانو په دین کېښی غدر او خیانت ناروا دی نو مونږ ته د مدافعی د خبرداری او بیداری پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تیاری فرصت په لاس راځی نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه څومره تیاری او انتظامات چه وکړی، کله چه الله تعالیٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسی د مغلوبولو او رسوا کولو او په دنیا یا په آخرت کېښی د سزا ورکولو اراده وکړی نو تاسی به په هیڅ یوه تدبیر سره هغه نشی عاجزولی - او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطی څخه د باندی تښتیدلی شی! گواکی مسلمانانو ته تسلی ورکوی چه دوی دی په الله تعالیٰ اعتماد ولری او د ده د احکامو امتثال دی وکړی، نو پر گردو (تولو) به غالبیږی «وانتم الاعلون ان کنتم مؤمنین». آل عمران - ۱۴ رکوع، آیت ۱۳۹

وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
 تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوا لِلَّهِ وَعَدَاكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ
 لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَأَنْتُمْ فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ يُوفِّي الْيَكْمَ وَأَنْتُمْ لَأَنْظَلُونَ ﴿۳۰﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتونکو د عهد یا د مطلق کفارو) شومره چه توانیږئ (جمع کولی شی) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دشمنان د الله او دشمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه شه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکر شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالی د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن، توپ، تینگ، راکت، زره پوښ او نوری ارابی، آلتکی، جنگی او گوت، کروزر، تحتالبجری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب گگرد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیامة - د آسونو په تندی کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر ورسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتونکو

د عهد یا مطلق کفار، خومره چه توانیږئ او جمع کولی شی تاسی له قوت او اسباب د جنگ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ویروئ تاسی په دغه قوت او تیاری سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی او الله ته معلوم دی عداوت د هغوی» یعنی دغه گرد (تول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندی د ویری، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهری سبب دی باقی د فتحی او ظفر او بری اصلی سبب خو د الله تعالی مرسته (مدد) ده چه د هغی بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چه تاسی ئی بالتعین نه پیژنئ، منافقان دی چه د مسلمانی په پرده کښی ئی ٹحانونه پت کری وو، یا د (بنی قریظه) یهودان یا روم او فارس یا نور هغه اقوام دی چه له هغو سره وروسته له دی نه ستاسی مقابله واقع کیدونکی ده. ﴿وَمَا تَفْقَهُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - او هر څه چه نفقه کوئ لگوئ تاسی له یوه څیزه په لاره د الله کښی پوره بدل او جزاء د هغه به درکری شی تاسی ته حال دا چه په تاسی به ظلم ونه کری شی د ثواب په لږ والی او د عذاب په ډیر والی) دغه د مالی جهاد په طرف اشاره ده. یعنی د جهاد په تیاری کښی هغومره مال چه تاسی ولگوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومئ! د یوه درهم په مقابل کښی اوه سوه درهم. «والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم» او ډیر ځلی په دنیا کښی هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکاوه کیږی.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۱﴾

او که میل وکړی کفار صلحی (روغی) ته نو ته هم میل وکړه دی (صلحی) ته او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویرپړه له مکره د دوی) بیشکه چه دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی. (د تولو احوالو) ښه عالم (دانا پر گردو (تولو) احوالو).

تفسیر: د مسلمانانو دغه تیاری او تجهیزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د لیدلو څخه ډیر امکان لری چه کفار مرغوب او وویریږی او صلحه، روغه وغواړی، نو تاسی ته ارشاد دی چه سم له صوابه او مصالحو تاسی هم هغوی ته د صلحی او روغی لاس وروغځوئ - ځکه چه له جهاد څخه وینی تویول نه، بلکه د کلمه الله اعلاء او د فتنی دفع مقصود دی. که دغه عالی مقصد بی د وینی له تویولو څخه حاصل شی، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. که داسی کوم احتمال وی چه شاید کفار د صلحی په پرده کښی غواړی چه مونږ تیر باسی نو هیڅ پروا مه کوئ او پر الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ -

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خیردار دی، او د دوی پتی مشوری اوږی د الله تعالی د حمایت په مقابل کښی د هیجا بدنیتی چلیدی نشی - تاسی خپل نیت صاف وساتئ!

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي
أَيْدَكَ بِبَصِيرَةٍ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره .

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینئ (خفه) کیږئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه گرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنده کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری ډول (طریقه) سره ئی د ځان جاروونکو او سر ښندنکو مسلمانانو په مت ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مِثْرَ الْآرِضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ
بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَا لَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمُ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لگولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی تول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چتی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنگونه کیدل، کله چه به د دوه ډلو په منځ کښی جنگ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مر کیده د

مدینی منوری د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د گوندی جنگونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته توی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وړی ؤ، په دغو حالاتو کښی زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وگانه، او گردو (تولو) سره لاس یو کر، او د خلاف او شقاق اصول ئی ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئی سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښی په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئی د خپل مدنظر وگرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیوری به ئی تښتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو داړونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښی د الهی معرفت او دنیوی محبت روح ورپو کړی، او د توحید له شرابو ئی ماره او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتری، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئی وگرځوی چه څو ورځی پخوا له دوی څخه ډیر مبغوض سری نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکی گردی (تولی) خزانی لگولی شوی وی، خو بیا هم داسی یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسی سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښی واچاوه، او بیا د دغو گردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئی وگرځاوه د دوی زړونه داسی یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسی یوه وقت کښی، دوی گرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطی کښی سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه ډوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلاخو په نزد ئی مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملگرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسی کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښی یواځی الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اگر که ډیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئی فرمایلی وو ﴿ اِنَّكَ بِبَصَرِهَا يَا مُؤْمِنِينَ ﴾ گواکی دا د هغه خلاصه ده.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ لَيْكُنْ مِنْكُمْ
عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ لَيْكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ
يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّهُمْ لَوَالِقِقْهُونَ ﴿۱۵﴾

ای نبی! تیز کره (او ترغیب ورکره) مؤمنانو ته پر جنگ (د کفارو)؛ که وو له تاسی غنی شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکری پر دوو سوو کافرانو (یعنی داسی جنگ دی وکری چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی غنی سل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعنی جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لږ یو هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چندو دښمنانو باندی هم غالبیدی شی سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنگیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیدی د جنگ په ډگر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرگ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د گردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمه الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیدی د خدای له دښمنانو سره جنگ وکړو نو الهی تائید به زموږ مددگار وی او له مرینی او مرگ څخه هیڅکله نه ویرپیو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میرانی (بهادری) سره جنگیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنگیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکری شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چندو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنگیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه گرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شای ونه گرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجبی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لږ تر لږه شل او په (جیش) کښی لږ تر لږه تر یو سل تنو لښکریان به وو- وروستی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سریه شمیر اقلأ یو سل او د محمدی جیش لجنکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی - د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو ځنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت راښکاره پوری چه د ورومینی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کې د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٣٧﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کېنی سستی ده نو که وو له تاسی ځنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی ځنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملگری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کېنی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کېنی چه مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کېنی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ﴾ الآية - یعنی الله تعالیٰ ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یواځی د خپل دوچند تعداد په مقابل کېنی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تهنیدل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کېنی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کېنی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلاذت معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی ځنی زیات افراد سپین پیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کېنی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفریض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی داده، او په (توکل علی الله) کېنی بی لږو شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سریو ولویری، نو په کار کوونکو کېنی د عمل څوڅو (جوش) زیاتوی او هر سری له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی تولگی

باندی و اچاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښی وی، او تول سره داسی فکر کوی چه آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په هغه تناسب سره د عمل په خوب (جوش) او حرارت او همت کښی قلت څرگندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په پرمینو مسلمانانو کښی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چندو کفارو سره دی جهاد وکری، څرنگه چه وروستی مسلمانان له دوی ځنی یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چندو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو ځنی پر زیاتو حمله وکری لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کښی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلی دی. د «موت» په غزا کښی درې زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښی تینگ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ دک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يَتَّخِذَ فِي الْأَرْضِ تُرْبِيًّا وَلَا يَرْضَىٰ اللَّهُ بِالنَّبِيِّ وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

نه بنائی نبی لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیة واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کښی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوی تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیی سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالی له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیة اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښی به له تاسی څخه هم دغومره سری وژل کیږی په حقیقت کښی د الله تعالی له جانب د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رای او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کښی تخییر ورکری شوی ؤ ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرَبِّهَا فَتَعَالَى﴾ الآية - «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ۴ رکوع» یا په معراج کښی د رسول الله مبارک په مخ کښی شوه او شراب په دوو لوبو کښی وړاندی کړی شول، خو زمونږ پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو ځنی رایه وغوښته. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او وروڼه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیة واخلو. او خوشی ئی کرو چه بیرته لار شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی ځنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مت وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسپړی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسپړی، د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایبی په لوری ؤ. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رایه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویوی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د رپرولو (تکلیفولو) او د الله تعالیٰ له لاری ځنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالیٰ په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالیٰ په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فواندو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ ځنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لنده دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رأی په لوری ؤ، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خبری لوری ته مائل ؤ او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه رایه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله څو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالیٰ له انتقام څخه نشی ژغورلی(ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو د بده، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ؤ، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیګڼو له پاره دیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رايه د الله تعالى په دربار كښې غوره نه شوه په ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِرَ فِي الْأَرْضِ ﴾ كښې د دې نه غوره والې په لوري اشاره ده - او دغه د اصحابو كرامو رضې الله تعالى عنهم اجمعين يوه سخته خطرناكه اجتهادي غلطې وگنله شوه او هغو خلقو ته په صاف ډول (طريقه) سره په ﴿ يُرِي وَيُؤَنِّعُ النَّبِيَّ ﴾ سره خطاب كړې شوي دي، يعنې تاسې د دنيا فاني گټې په نظر كښې نيسي حال دا چه بايد مؤمنان باقي ژوندون په نظر كښې ونيسي. كه د الله تعالى حكمت مقتضى شي نو ستاسې كارونه په خپل قدرت سره بې له ظاهري اسبابو هم په سر رسولي شي په هر حال په فديه اخيستلو سره د كفارو پريښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډيره غټه غلطې وگنله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخې يوازي دومره ثابتيږي چه حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم خاص د صله رحمې او مهربانې د ترجيح لامله (له وجې) د دوي له مشورې سره موافقه كړې وه هوا له اصحابو كرامو څخه غځينو يوازي مالي حيثيت تر نظر لاندې نيولې ؤ او زياترو اصحابو كرامو له ديني مصالحو او اخلاقي عواملو سره ضمناً مالي احتياجات هم په نظر كښې نيولي وو او دا مشوره ئې وړاندې كړې وه گواكي غځينو كلاً او زياترو جزأً مالي حقيقت په نظر كښې نيولې ؤ د لږې مالي گټې له كبله (وجې) هر څومره چه وي په «بخش في الله» كښې قصور، او له اصلي مقصد (جهاد) څخه غفلت كول، او د اويانو تنو مسلمانانو په وژلو باندې په خپل اختيار راضي كيدل، د اصحابو غوندې مقرينو له عالي شان او جليل منصب ځنې منافي گڼلې شوي دي نو ځكه په دغو آيتونو كښې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار كړې شوي ده په حديث كښې راغلي دي، په كوم جنگ كښې د يوه مجاهد سر زخمې شو- دلته دغه زخمې ته د غسل ضرورت هم وپيښ شو، څرنگه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر ؤ نو له خپلو ملگرو ځنې يې د مسئلې پوښتنه وكړه دوي ورته وويل چه د اوبو په موجوديت كښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولې، دغه مجروح ولميل، او د دغو لمبيدلو په اثر مړ شو. كله چه په دغې واقعي رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئې وفرمايل «قتلوه - قتلهم الله - الحديث» له دې نه ظاهره شوه چه كه اجتهادي غلطې ډيره واضحه او خطرناكه وي، نو پر هغه عتاب كيدې شي - گواكي داسې معلوميږي چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف كولو كښې قصور كړې دي.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧٨﴾

كه نه وي ازلي حكم له جانبه د الله چه رومي ليكل شوي دي (په لوح محفوظ كښې) نو خامخا رسيدلي به ؤ تاسې ته په عوض د (هغې) فديې) كښې چه اخيستي ده تاسې عذاب ډير لوي.

تفسير: يعنې دغه غلطې په خپل ذات كښې داسې وه چه هغوي دنيوي مال او متاع په نظر كښې

نیولی وو داسی مشوره ئی ورکری وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکری شوی وی خو لومری د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کری دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وگرئی

(۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.
(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کری، د هغه مرتکب نه په عتابوی.

(۳): د اهل البدر گردی (تولی) خطاوی ئی ورمعافی کری دی.

(۴): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کری شوی ده یعنی په فدییه سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿وَمَا كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ﴾ ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ۴
(۵): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.

(۶): له دغو بندیانو ځنی د دیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری دیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وجی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وگرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئی نه وی نو د راتللو امکان ئی ؤ»

تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کری شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَفِيزٌ رَّحِيمٌ ﴿۷۹﴾

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویړیوی له الله بیشکه الله ښه ښیونکی د (خطیاتو) دیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له رومبئی عتاب او تهدید شخه مسلمانان دومره ووریدل چه ویی ویل بنایی د غنیمت په اموالو کښی چه د بندیانو فدیہ هم پکښی شامله ده لاس ونه وهل شی نو په دغه آیت کښی ئی تسلی وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوږی سره ئی خوږی - هوا په جهاد کښی غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئی دومره په نظر کښی نیول نه دی پکار چه له عالی مقاصدو او کلی مصالحو شخه سترگی پتی شی، بیشکه د موقتی حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسی غنی یوه غلطی وشوه مگر په خپله په مال کښی شخه خبث او پلیتی نشته نو د الله تعالیٰ شخه ووریدئ او له مخالفت نه ئی ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسی غلطی درمعافوی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَمْثَالِ إِنِّي عَلِمْتُ اللَّهُ فِي
 قُلُوبِكُمْ خَيْرًا لِّيُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أَخَذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
 رَحِيمٌ ۝ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ
 فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

ای نبی! ووايه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسی کښی دی له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسی کښی کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسی ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) شخه چه اخیستی شوی دی له تاسی نه او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله ښه ښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسی «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جبس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لری هغه بندیان چه اسلام ئی راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شی، یا هغه فدیہ درنه کړی چه دوی ئی ضامنان شوی دی پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئی واخیست له دوی په ورځ د بدر کښی چه اويا تنه ئی تری مره، او اويا تنه ئی بندیان کړل. یعنی که بیا ئی خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مال د بندگانو خپلو، حکیم دی په ټولو

اومرو او نواهیو کنبی عُینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کری ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کنبی ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیة چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی گناهونه به وینی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تکی کری وه، یعنی د ﴿اَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کری ؤ، یا عُینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کنبی عهد کری ؤ چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کنبی به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاتړلی راغلی دی، او د هغه انجام نی په خپلو سترگو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کنبی دی. وروسته له دی نه هم د تکی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلی پتی خبری او نیتونه نشو پتولی او نه د هغه د حکیمانه ؤ انتظاماتو مخه نیولی شی. حضرت شاه صاحب لیکي د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی عُینی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباہ شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
 فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَا وَتَصَرُّوا أَوْلِيَّكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
 بَعْضٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَالَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ
 مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ
 النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا
 تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کری دی او جهاد ئی کری دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کنبی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکری دی «مهاجرینو ته» او مددگاری ئی کری ده «له دوی سره» دغه کسان عُینی د دوی

دوستان دی د عُینو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی عُنی هیڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته (مدد) وکړی دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنگ کښی) له تاسی عُنی په دین کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کښی) مگر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورتگ) پر هغه قوم بانندی چه په منع ستاسی او په منع د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ پوه).

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیان) کښی عُینی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی هجرت نه ؤ کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آیت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب لیکلی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب دوه فرقې وی مهاجرین (کور او کهول پریښوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (ورورولی) قائمه کړی وه د آیت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله علیه وسلم سره حاضر دی د دوی گردو (تولو) صلحه او جنگ سره یو دی. د یوه موافقت د گردو (تولو) موافقت او د یوه مخالفت د گردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم وو. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسیدو چه هلته د کفارو زور او تسلط وی، یعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنگ کښی د دارالاسلام اوسیدونکی مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کیږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعمیل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنگ هم کولی شی، هوا دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دینی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقذور مرسته (مدد) کول په کار دی مگر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی میراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرینو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿۸۰﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عینی د دوی دوستان دی د عینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هوا کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه گرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربروی (تکلیفی) شی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملگری او مددگار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوشښ ونه کړی چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملگری او مددگار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیری (یعنی موجبات به شی پیدا کیری) یعنی ضعیف مسلمان مأمون نشی پاتی کیدی او حتی د ایمان ویره شی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی.

اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ لِلرَّبِّ سَبِيلَ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَنَصَرُوا أَوْلِيَاءَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقَّ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿۸۱﴾

او هغه کسان چه ایمان شی راوړی دی او هجرت شی کړی دی او جهاد شی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای شی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاری شی کړی ده (له رسول الله او مهاجرینو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (بښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملگری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو څخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَاَمَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ
 مِنكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوور وروسته (له دغه لومرنی هجرت شخه) او هجرت ئی وکر او جهاد ئی وکر په ملگری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی شخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ئینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ئینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندى ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه گرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومرنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنگ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکری نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که شخه هم له نورو سره ملگریا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الآيتين الأخيرين فمكيتان وهى مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر

رکوعا رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو شخه چه «مکی» دی

(۱۲۹) آیتونه او (۱۶) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت شخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په

واخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر

قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع

کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک شه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کنبی دی درج کری شی. له دی نه ظاهریری چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کنبی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کنبی د دغه سورت په شروع کنبی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کنبی د ده او د (انفال) په منځ کنبی فصل کری شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کنبی مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کری شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه گواکی (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کر. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او تینگی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیره (گټه) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کنبی د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ په مقابل کنبی د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿الْأَقْلَابُ لَكُمْ وَتَمَّتْ الْآيَةُ وَقَسَدَ الَّذِينَ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروری د تینگولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیره العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کنبی دا هم څرگنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکی معظمی او نورو ځایونو څخه ئی هجرت نه دی کری، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿مَالِكُومِنْ وَلَا يَتَّبِعُهُمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُبَاحِرُوا﴾ . هوا د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کنبی د اسلامی موالاتو او اخوت د کریو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څخه یوه خبره ضروری ده. یا د عربو گرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پریودی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کنبی دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کری او د جزیره العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کری چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً کرده (توله) جزیره العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وگرځی چه نور ادیان پکښی نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د ډیر تینگ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکری شی. دغه دوهم صورت

هم داسی یوه وسیله وه چه په هغی سره ورځ په ورځ د فتنی او فساد بیخونه ایستل کیدل، او د اسلام مرکز د کفارو له داخلی فتنو ځنی بیخی پاک او صاف کیده او د هری ورځی له وعدی ماتولو او د ظلمونو له کولو څخه بیخی مأمون او مطمئن گرځیده، او تمامی دنیا ته په خپل عالم نیوونکی اخوت کبئی د داخلیدلو بلنه ورکول کیده، د دغه اعلیٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم کال کبئی اول قدم د (بدر) د میدان په لوری واخیست چه بالاخره د هجرت په اتم کال کبئی د مکی معظمی لویې فتحی ته منتهی شو. هغه فتنی چه د اسلام په اشاعت یا حفاظت کبئی مزاحمی کیدی، د مکی فتحی له مینځه یوری، نو ضروری وه چه د ﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا فَتْنَةً﴾ په امثال سره د اسلامی اخوت مرکز او د حکومت مستقر (جزیره العرب) د فتنی او فساد له جراثیمو څخه بیخی صاف او پاک کری شی څو له هغه ځایه گردی (تولی) دنیا ته د اسلامی دیانت او د حقیقی تهذیب د دعوت په وخت کبئی تقریباً گرد (تول) جزیره العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شی، او هیڅ یوه داخلی کمزوری او بی اتفاقی مینځ ته رانشی څو د خارجی مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعیت ته نقصان ونه شی رسولی، د هر ډول (طریقه) فساد او فتنی څخه د جزیره العرب د پاکولو او د دی له پاره چه اسلامی مرکز د اسلامی عامی وروری د بلنی له پاره مساعد شی لازم ؤ چه د اسلامی دعوت خالص مرکز په اسلامی رنگ سره رنگ کری شی چه د ده د قلب او څیگر ځنی د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل کوم غږ پورته نشی او د دنیا غوړونو ته ونه رسی او دغه کرده (توله) جزیره د تول جهان معلم او هادی شی او د کفر او د ایمان جگره تل تر تله په دی ځای کبئی خاتمه ومومی او توله دنیا د اسلام په نور سره منوره وگرځی.

د (برایة) د سورت د مضامینو حاصل هم دا دی چه په څو ورځو کبئی د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر ډول (طریقه) دسیسو کفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لکه یو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم کبئی د هدایت رڼا (رنرا) او د عالم نیوونکی اسلامی اخوت د انتشار کفیل او ضامن وگرځیدلله الحمد علیٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت کبئی د هغه شی ابتداء چه شوی ده د (التوبة) یا (برایة) په سورت کبئی هغه انتهاه ده، نو د دی اول او آخر تناسب په لحاظ (برایة) د (انفال) د تکملی په شان ملحق کری شوی دی په دغه سورت کبئی د تسمیی د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلی شوی ده چه تسمیه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کبئی چه د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلی معاهدی ماتی کری وی، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلی دی او له هم دی امله (وجی) ده ته مخزیه مشرده، منکله، او فاضحه هم ویلی شی د دی سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلی دی (علی الاکثر قاریان د دغه سورت په ابتداء کبئی داسی وائی)

اعوذ بالله من النار ومن شر الكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللمؤمنين.

بِرَاءةٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ①
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْزِي اللَّهِ
وَإِنَّ اللَّهَ مُعْزِي الْكٰفِرِينَ ②

(دا) بیزاری (یا صاف عذاب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو گرځی تاسی په (دغه) ځمکه کښی خلور میاشتی او پوه شی (ای مشرکانو په دی!) چه بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت نی درکر) او (پوه شی په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د قریشو په منع کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکر د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه ؤ نی حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله (وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی بانندی حمله وکړه او هغه نی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی په خپلو معاهدو ولاړ وو، دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په رومینو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مگر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو نی او تاسی ته څلور میاشتی مهلت درکوو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلیرئ، یا به دغه وطن پریرئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنگ له پاره تیاریرئ؟ لیکن ښه وپوهیرئ چه تاسی د الله تعالی مشیت او اراده له سره نشی منع کولی، که تاسی اسلام رانه وړئ، نو الله تعالی به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی په خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشی عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د خلورو میاشتو مهلت ورکری شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنگه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د گردو (تولو) قبائلو په منع کبئی حضرت علی کرم الله وجهه وکر چه په دی وخت کبئی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه امیر الحجاج و،

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ
 إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ
 لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُجْرِي اللَّهِ وَبَشِيرِ
 الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳﴾

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورغ د حج لوی کبئی په دی چه الله بيزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بيزاره دی) نو که توبه وويسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ واپراوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکر) نو پوه شی (ای مشرکانو!) بيشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکره هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره .

تفسیر: (حج اکبر) نی څکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (یوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجه الحرام لسمه د لوی اختر ورغ یا نهم تاریخ د عرفی ورغ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کبئی دی چه هغوی میعادی معاهده کری وه بیا نی په خپله ماته کره (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه ویاسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالی هغه اراده چه کری نی ده (د جزیره العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدی سزا هروروی (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکی معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکبئی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی و چه د هغه په سزا کبئی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کبئی وکر شو، څو دغه خبره لا

غرکنده او واضحه شی، چه له دغسی خلقو سره هیخ قسم معاهده باقی نه ده پاتی.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوا شَيْئًا وَلَا
يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتَتْهُمُ إِلَهُمُ عَاهِدَهُمْ إِلَىٰ مَدَّتِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۷﴾

مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیخ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیچا سره (ستاسی له دښمنانو غښی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامیدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوشبوی غان ساتونکی (له بیوفائی)

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادی وه بیا دوی پری ټینګ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیخ قصور نه ؤ کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمیره او بنی مدلج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم هماغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

وَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوْا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۸﴾

نو کله چه تیری شوی (خلور) میاشتی حرامی نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښی چه وموندل تاسی دوی او نیسئ (بندیان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاگانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د څارلو او تیریدلو کښی نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشی کړئ تاسی لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغته وروسته د مستثنیٰ منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له د غو عهد ماتونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی او له هغوی سره سم د لاسه جنگ کیدی شی خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وچی) پر دوی باندی له فوری حملی څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښی په جنگ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وچی) د عامو خلقو په منځ کښی ولی تشویش پیدا شی؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښی د قتال حرمت په دوی کښی معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر ډول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسی دی خپل ترون او بندویست وکړی، وروسته له هغه د جزیره العرب د تطهیر په مقصد له جنگ کولو څخه چاره نشته، نو هغه گردی (تولی) معاملی چه په جنگ کښی کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پتونو کښی غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهرأ له کفره توبه وباسی او په اسلامی اخوت کښی داخل شی، چه د هغه لویه نجه د لمانځه اداء او د زکوة ورکړه ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه گرځوی پاتی شوه باطنی معامله هغه الله تعالیٰ ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت څخه معلومه شوه، که کوم سړی کلمه وویی، او لمونځ ونه کړی یا زکوة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شی. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلوة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وچی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی نی ووهی او بیا دی نی تر هغه پوری په بندیخانه کښی بندی وساتی چه یا له ترک الصلوة څخه توبه وباسی یا همغله مر شی په هر حال هم داسی پریښودل نی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوة مانعین د دوی له اموالو څخه دی حکومت جبراً زکوة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنگیږی نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنگ هم وکړ شی! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هغه جهاد چه د زکوة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښی مشهور او معروف دی.

وَأَنَّ أَحَدًا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلِمَ
اللَّهِ ثُمَّ أَبْلغَهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړی له تا(له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واورى دى کلام د الله بيا ورسوه، ته دى ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نه وور) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دى دى چه بیشکه دوى (داسی) قوم دى چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوى له خپلو کفریاتو ځنئ توبه وکړی او په اسلام کښی داخل شی نو په امن کښی به شی، ممکن ؤ چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لری کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دى چه ته دغسی کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوگنی او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو گړدو (تولو) کافرانو په شان دى دغه د امن ورکولو حکم څکه ورکړی شوی دى چه له اسلامی اصولو او حقائقو ځنئ دغه وگړی نه دى خبر، نو ښائی هغوی ته حق په ډیر واضح او ښه ډول (طریقه) سره وړښکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستمانان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسی معاند پاتی شول نو د ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ څخه وروسته په دین کښی څه زور او زیاتی او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشى.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِنْ
يَظْهَرُ وَعَلَيْكُمْ لَا يَرْفَعُوا فِيكُمْ الْأَوْلَادِمَةَ يُرَضُّونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

خرنگه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعنی نه به وی) مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو خو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسیع تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوشوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) خرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شی د دوی پر تاسی نه گوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به درباندی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه خرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په رپرولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو خرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوشوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لتوی خرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتونکی گذاران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منع کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی ټکانو او بد عهد قوم سره خرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه)، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پیښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلټی او نجاست ککړه او داغی شی الله تعالی ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا (۹) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِهِ
 إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا
 وَّلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿۱۰﴾

پیرودلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله څنگ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه گوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیخ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریلونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وگړی (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالی احکام او هدايات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالی په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هنی لاری باندی تلو ته نه پریودی نو دوی د عهد ماتولو له گناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنگه ټینگ پاتی کیږی؟. نه گوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیخ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریلونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان ورسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیخ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او ترون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَأَخَوْنَاكُمْ فِي الدِّينِ وَنُقِصَلُ
 الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾ وَإِنْ نَكَثُوا آيْمَانَهُمْ
 مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
 آيَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَأَيْمَانَ لَعَلَّهِمْ يَنْتَهُونَ ﴿۱۱﴾

نو که توبه وويسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوة نو وروڼه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښی او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکومونه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښی کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولگول) په دین ستاسی کښی نو وځنگیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنی) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واورئ (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوة او نور) په غای کړی نو نه یوازی په آینده کښی مامون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښی به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق گرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی. او هغه گردی (ټولی) بد عهدی او شرارتونه چه پنخوا له دی نه ئی کړی وی ټول ورمعاف کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی (چه دوی د شریعت په حکم وروڼه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښی مسلمان بریښی او په زړه کښی یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وگنئ! مگر دوست او معتمد ئی مه گرزوئ!). (او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولگوی په دین ستاسی کښی ای مؤمنانو، نو وځنگیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنی بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه ؤ» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او گستاخی کولو او عیبونو لټولو باندی ئی دوام وکړ، نو پوهیږئ چه دغسی وگری (خلق) او عالم «ائمة الکفر- د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اورئ او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسپړی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وگرځی.

الَاتَّقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ
وَهُمْ أُولَا خُرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَاءُكُمْ وَأُولَ مَرَّةٍ

اتَّخِذُوهُمْ قَالِدَهُ أَحَقَّ أَنْ تَحْتَوُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۳۴﴾

آیا نه جنگیبری تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور و جنگیبری) له داسی قوم سره چه مات کری دی دوی قسمونه خپل او قصد کری دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکې نه) حال دا چه هم دوی شروع کری دی له تاسی سره (جنگ او ماتول د عهد) اول کورت آیا ویریری تاسی له دوی نه، نو الله ښه لایق دی په دی سره چه ویریری تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړی) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کری وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؤ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کری وه (حال دا چه دوی قسمونه کری وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه ترو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنگ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکې معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِنَ النَّبِيِّينَ الْوَعْدَ الْأَخْيَرَةَ لَأَظَاهِرَنَّهُمْ قَوْمًا﴾ (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنگ په نیت لارل او د حلیبیی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؤ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿الْمُؤْمِنُونَ قَوْمًا﴾ (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶) څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنگیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو ځنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له گردو (تولو) څخه زیات د الله تعالی خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالی ویره په زړونو کښی راشی نو بیا گردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب ځنی ویره او لرزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر گرد (تول) د الله تعالی په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالی له مشیت څخه پرته (علاوه) لره ښته (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتَلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخِزَّهُمْ وَيُنصِّرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۴﴾ وَيَذْهَبُ غِيظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۵﴾

وجنگجویی قاسی له دغو « کفارو » سره « ای مؤمنانو » چه په عذاب کړی دوی الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی قاسی ته پر دغو « کفارو » باندی او شفاء ورکړی « زخمی » سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی زړونه د دوی). او لری کړی (بوخی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء څخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره پر هغه چه اراده وفرمائی « د هدایت ئی » او الله ښه عالم دی « په ټولو احوالو او اشیاءو » ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو غنی ظاهریری کله به چه کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاءو علیهم السلام په تکذیب او عداوت کښی له حد او اندازی څخه تیری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندى نازلیده چه په هغه سره به د دوی د گردو (ټولو) مظالمو او کفریاتو یو ناخاپی خاتمه راتله

﴿كَلَّا لَإِذْ تَأْتِيهِمْ فِتْنَةٌ مِّنْ أَسْمَائِهِمْ يَحَاصِبُوا مِنْهُمْ فَمَنْ أَتَاهَا فَتِيحَةً وَمِثْلَهُمْ
مَنْ حَسَفَتِ الْأَرْضُ وَمِثْلَهُمْ مَنْ أَعْرَفْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

(۲۰ جزء د العنکبوت ۴۰ آیت ۴ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام دیر سخت مهلك او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره دیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی معنیبنو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده - د جهاد د مشروعیت اصلی غرض او غایه دا ده چه مکذیبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالی د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د مجرمینو تنذیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوری دیره زیاته کیږی او د وفادارو بندگانو نصرت او غلبه علانیه ظاهریری د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو څخه یخیږی چه هغه وگری (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونو ته د حقارت او سپکتیا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندی ئی ظلم، تیری، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندی ئی ملندی وهلی نن د الله تعالیٰ په تائید او رحمت سره هم دا زمونږو رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانیت ته سپارلی شوی دی، د کفر او باطل د شوکت او ننداری له لیدلو څخه اهل الحق پخسیدل او ویلیدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام ئی نشو اخیستلی او له دی سببه د دوی په سرونو کښی قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلی شونډی هم نشوی خوځولی اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومی آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښی هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبی دروازی پرانستلی دی او ډیر ممکن دی چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کری او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شی لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښی هم داسی هم وشول چه په لږه موده کښی گورد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی په هر یوه حالت باندی ډیر ښه پوهیږی، په حکمت سره معامله کوی. او په هره زمانه کښی د هغه د اقتضاء سره سم احکام لیبی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَأَلَمْ يَتَّخِذُوا
مَنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولَهُ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَابِئْسَ خَيْرًا لِلَّهِ خَيْرًا بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

آیا گمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) داسی چه (هم داسی) به پریشود شی؟ حال دا چه له سره نه دی معلوم کری الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد ئی کری له تاسی څخه او چه نه دی نیولی دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پتو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چه کوئ (ئی) تاسی (د نیکی او بدی).

تفسیر: (آیا گمان کوئ ای مومنانو چه له قتاله ویریئ یا ای منافقانو داسی چه پری به ښود شی په دی حال سره یعنی داسی له سره گمان مه کوئ، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسی الله تعالیٰ منظوره کری او جلا (جدا) به نه کری په تاسی کښی مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائی یعنی هغه کسان ډیر دی چه په خولی سره د ایمان او بندگی دعوی کوی خو که دوی د امتحان پر محک (کرکائی) باندی ونه

سولول شی نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئی له سره نه خرگندیږی د جهاد په ذریعه الله تعالیٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموی چه غومره مسلمانان داسی دی چه د ده په لاره کښی خپل سر او مال جارولو او بنډلو ته تیار دی؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بدار (سردار) او خصوصی یار نه گرځوی، اگر که هغه ډیر نژدی خپل او قریب ئی هم وی هم دغه داسی یو معیار دی چه په هغه سره د مؤمنانو ایمان تلل او وزن کیږی تر هغه وخته پوری چه جهاد ونشی تش د خولی په خبرو او د ژبی په جمع او خرچ سره بری نه حاصلیږی بیا هر راز (قسم) عمل هم چه وکر شی پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه هغه د صدق او اخلاص له مخی شوی دی؟ یا د ښودنی او ریا له کبله (وجبی) شوی؟ د هر چا چه هر ډول (طریقه) عمل وی سم له هغه سره به په آخرت کښی معامله ورسره کیږی. رښتیا خبره ده (د هر چا عمل د لاری مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ
شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِهِمْ خَالِدُونَ ﴿٤٠﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَى اللَّهِ
فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٤١﴾

نشته مشرکانو ته «یعنی ناروا دی یا نه دی له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کری مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وی دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دی عملونه د دوی «چه ایمان نه لری» او په اور کښی به دوی همیشه وی. بیشکه هم دا خبره ده چه ودانوی «په عبادت ناسته ولاړه په تعمیر سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری «د قیامت» او قائموی «سم ادا کوی سره له تولو حقوقو» لمونځ او ورکوی زکوة او نه ویریږی «په دینی امورو کښی له هیچا» مگر له الله څخه، نو امید دی چه دغه کسان به وی له سمی لاری موندونکو ځنی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه مسلمانان بی له امتحانه هم داسی خوشی نشی پاتی کیدلی بلکه په لویو لویو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمی ښکاره او دا به څرگنده شی چه د گوردی (تولی) دنیا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څرنگه ترجیح ورکوی؟ په دغی رکوع کښی ئی دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقیقتاً د هم داسی اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتی کیدی شی. د مساجدو حقیقی ودانی دا ده چه په هغو کښی د یوه الله عبادت د هغه له شانه سره لایق وشی د الله جل جلاله ذکر کوونکی په کثرت سره پکښی موجود وی شو بی له څه ممانعت او تکلیف څخه د الله تعالیٰ په یاد مشغول اوسی، له بریادو او لغویاتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکینو څخه کله حاصلیدی شی؟ وگورئ چه د مکی معظمی مشرکینو په دیر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متولیان او خادمان بلل - مگر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تیرو (گتو) دیر بتان ئی په کعبی شریفی کښی ایښی وو او د هغوی نذرونه او نیازونه به ئی ورکول او د دوی نذرونه به ئی پر خپلو غاړو اخیستل. دیرو کسانو به لوخ پوخ (بریند) طوافونه کول - د ذکر الله په ځای به ئی شپیلی وهل او لاسونه به ئی تکول، او د الله تعالیٰ رښتینو بندگانو ته به ئی اجازه نه ورکوله چه هلته ورشی. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجیانو ته به ئی د څښلو اوبه ویریا ورکولی - یا به ئی د حرم شریف دیوی لگولی - یا به ئی په کعبی شریفی پردی څړولی - یا به ئی د ضرورت په وخت کښی د هغی د نریدلو او لویدلو ځایونو ترمیم او ودانولو ته توجه کوله - مگر دغه اعمال گرد (تول) بی روحه او بی معنی وو - ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحیح معرفت نه دی حاصل - نو په هیڅ یوه عمل کښی د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شریک له د منبع الکمالات ذات نشی کیدی - نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لایق) نه دی هم دغه ئی په ﴿حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ﴾ سره تعبیر وفرمایه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او حال سره ئی په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لایق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بیا خاص د مسجد الحرام حقیقی تعمیر (ودانی) وکری شی - دغه کار یوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئی پر الله تعالیٰ او د آخرت په لویه ورځ ایمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښی تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شریعت زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ویریری، نو ځکه د مساجدو د صیانت او تطهیر لامله (له وجی) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تیاروی - داسی مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شی د الله تعالیٰ مطیع او حکم منونکی دی، د هغو منصبی فرض دا دی چه مساجد ودان وساتی، او په دروغو د مساجدو د تعمیر دعوی کوونکی اگر که ئی خپلوان (اهل القربان) هم وی، د هغه ځایه دی د باندی وشری، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سَفَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
 الْآخِرِ وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ
 وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۹﴾

آیا گنلی «گرخولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په» ورغی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کری وی په لاره د الله نه دی برابر دوی په نزد د الله او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو په دی باندی دیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو. او دوی ته اوبه او دودی او کالی (کپری) ورکوو. د مسجد الحرام ترمیم یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیوی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالی عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم شان کری وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو غلی خو تنو مسلمانانو په خپلو منغو کښی جگری سره کولی لومړنی وویل چه زما په خیال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجیانو ته د اویو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته دیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، دیوی ئی لگول، حاجیانو ته اوبه او دودی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له گړدو (تولو) عبادتونو او اعمالو غنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په دوی باندی په قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی ییغ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدی ناست ییغ ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ - کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو. نو د دغی خبری پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿أَجَعَلْتُمْ سَفَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

الآية - یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیڅ یو سره نشی برابر کیدی (نو د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی) راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور محواب هم وشي چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د گړدو (تولو) عبادتونو روح دی - بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اویو باندی

د توبو مرول یا د مسجد الحرام خدمت یو بی تاداوه (بنیاده) او بی روحه عمل دی نو دغه بی روحه او بی سا عمل د یوه ژوندی او دائم عمل سره څرنګه برابری کولی شی ﴿وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ (۲۲ جزء د فاطر ۲۲ آیت ۳ رکوع) او که یواځی د مؤمنانو یو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ایمان بالله ذکر به د جهاد فی سبیل الله د تمهید له پاره وی - اصلی مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دی. د ایمان په ذکر سره نې تنبیه وفرمایله چه بی له ایمانه د خدای جل جلاله په لار کښی جهاد یا بل کوم عمل هیڅ ګټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهیږی چه د سلیم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بی ځایه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسیدی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
 أَعْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٥﴾
 يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَعَلْتُمْ لَهُمْ فِيهَا
 نَعِيمًا مُّقِيمًا ﴿٢٦﴾ خُلِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٧﴾

هغه کسان چه ایمان نې راوړی دی «په تولو مؤمن به شیانو» او هجرت نې کړی دی او جهاد نې کړی دی په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښی نې لګوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښی نې قربانوی» ډیر لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجی په نزد د الله او هم دغه «ستایل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسیدونکی زیری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښی نعمتونه همیشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه همیشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښی تل تر تله بیشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چه هر څومره اراده وفرمائی ورکوی نې - په رومنی آیت کښی د دريو شیانو ذکر و «۱»: ایمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندی د دريو شیانو بشارت نې هم مرحمت وفرمایه: «۱» رحمت. «۲»: د خدای رضا. «۳»: په جنت کښی تل پاتی کیدل. ابوحیان رحمة الله علیه لیکي

چه «رحمت» به ایمان مرتب دی هغه شوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښی د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی څخه بی برخی پاتی کیږی او «رضوان» چه ډیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی گړدو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښی د حصول له پاره خپله انتهایی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهایی وی، او هغه د الله تعالیٰ جل و علا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیږی ورکری شوی دی چه ستا له وطنه ډیر ښه وطن او ستا له کوره ډیر ښه کور درکول کیږی چه پکښی همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښی اوسپیږی او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبورپیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ
وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَوَلِيكُمُ الْظَالِمُونَ ﴿٣٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسغ تاسی پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب گانه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له ډیرو لویو او افضلو اعمالو ځنی دی. او ډیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښی د اقاږیو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د ورورگلوی تملقات خللونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان ځنی کفر ډیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنګه خپل عزیزان گڼی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تملقات سری له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی - نو دغسی سری خپل ځان گنهګاری او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ بَاقَرْتُمْوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ
بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٤﴾

وایه «ای محمد! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او غامن ستاسی او ورونه ستاسی او بنغی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه گتلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداگری» چه ویریری تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه غایونه د هستوگنی چه خوشوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کبسی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راولی «راولیری» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه بنیسی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کبسی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیری - د آرام لرونکو غایونو غنی به ووغو او په بی راحت او نا آرامو غایونو کبسی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالی له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لتانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی - هغه کسان چه د مشرکانو په مولاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کبسی اخته شوی وی او د الهی احکامو تعمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کبسی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شئ او غویی له لکئ څخه ونیسی او یواخی په کبنت (فصل) او کر باندی راضی شئ - او له جهاده غافل شئ - نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کری چه له هغه څخه به له سره نشئ بچ کیدی - تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وگرځئ!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّذَبِحِينَ ﴿۱۰﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَاكِنَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَابَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿۱۱﴾

خامخا په تحقیق مدد کړی دی له تاسی سره الله په ځایونو ډیرو کښی او «خصوصاً» په ورځ د حنین کښی کله چه تعجب کښی واچولئ ډیر والی ستاسی نو د فع نه کر «ډیر والی» له تاسی ځنی هیڅ شی «له حملی د دشمن نه» او تنگه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمکه سره د ارتوالی د دی بیا شا کره تاسی «دشمن ته» حال دا چه شا گرځوونکی «تښتیدونکی» وئ بیا راولیږه الله تسکین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی» پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډگر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته وگرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښکری «د ملائکو» چه نه وی لیدلی تاسی دا لښکری او په عذاب ئی کړل هغه کسان چه کافران شوی ؤ او هم دا (تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت کښی مؤمنانو ته نه ښائی چه د کور - کورنی - ورورئ - مالونو - ملکونو او نورو شیانو څه خیال او پروا وکړی دلته خبرداری ورکوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښکری جمعیت او کثرت باندی غرور او تکبر وکړی، ځکه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالیٰ په مرسته (امداد) او مدد پوری تړلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو کښی هم کړی ده - هغه نتایج چه په بدر، قریظه، نصیر، حدیبیه او نورو کښی ستاسی په برخه شوی دی هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه گرد (تول) تش د الهی امداد او د غیبی تائید محصول ؤ - او اوس په آخره کښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد نښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راوړسید چه د هوازن او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښکر سره تول او تیار کړی دی، او غواړی چه په ډیره دډبده او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړی - نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکی معظمی د فتحی له پاره له مدینی منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکی معظمی د فتحی په وخت کښی مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو - دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامی لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهي) کښی - د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ ډیر لږ وو نو په هغه وخت کښی به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میرنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کښی ناوړه واقع شول دوی لا د مکی معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی دلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفونونه ئی پر سر ترلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنگ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنگ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوبانو - آسونو - ماشیو - او د خپلو کورونو گرد (تول) پند پند مالونو او اسبابونو سره د جگری دگر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلی د غشو ویشتلو په فن کښی په گرد (تول) عربستان کښی شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کښی ډیر تینگ، تینگ ځایونه نیولی او په کښی پت ناست وو.

په صحیحینو کښی د «براء ابن عازب» روایت دی چه په رومینی معرکه او جنگ کښی کفارو ماتی وکره او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترخ کښی د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کرل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبه او شور ماشور جوړ شو او په یوه شبیه کښی له څلورو خواؤ لکه ډلی غوندی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه تینگول مشکل شول، رومی «طلقاء» وتښتیدل - وروسته له هغه د نورو پښی هم ولرزیدلی او وښویدلی - او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنگه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کښی دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصری لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالی عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم ټول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنگ په میدان کښی پاتی شول - چه دوی گرد (تول) د غره په شان تینگ او ثابت ښکاریدل - دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زموږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکره او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترگو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث تینگ نیولی ؤ - د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواؤ څخه د غشو باران ورپیری - اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی - مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته، د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر غو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تبتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسې خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی نی د الهی محبت شغلی بلی دی - او په ژبه نی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «انالنبی لا کذب انابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رهنیتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم -

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله - ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشع! او زما په لوری رادرومع چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.» بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمره» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوړونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سری اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا ډیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به نی هملته خوشی پریښودل او ځان به نی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شگی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری نی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی - له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شگو له اثره خپلی سترگی منبلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی نی حمله ور وړه او آناً فآناً مطلع صافه شوه، او ډیر تبتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول - او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! - او په زرهاؤ بندیان د پاک رسول په مخ کښی ترلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿ قَسِبْنَ الَّذِينَ يَدِينُ مَلَكُوتَ كُلِّ نَفْسٍ ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٤﴾

او بیا به رجوع و کبری الله «د توبی په قبول» پس له دی «د حنین له جنگه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی «د رجوع» او الله دیر بښونکی (د خطیثاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه ورپه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَمَلِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلټیت» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویریرئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیاں کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیره العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله - او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلېږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راغی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلټ او گنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو څڼی هم ثابت ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیره العرب څڼی د گردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په ډول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیره العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافری په دول (طریقه) په عارضی صورت د حرم مخکی ته لاړ شی نو تللی شی په دی شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه گنی باقی د حج او د عمری په قصد د هیخ یو کافر داخلیدل نه دی جائز، کما ورد فی الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿وَأِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً﴾ الآية - او که ویریئ تاسی له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړی تاسی الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائی د غنا ستاسی بیشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی» حرم شریف ته د مشرکینو د تگ او راتگ له بنیدلو څخه مسلمانانو ته داسی اندیینه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوی چارو کښی به لوی تاوان راوړسیری - او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دی نه به ئی نه راوړی - نو ځکه ئی تسلی وفرمایله چه تاسی له دغو خبرو څخه مه ویریئ ځکه چه ستاسی غنا یواغی د «رب الاعلی» په مشیت پوری موقوفه ده. که الله تعالی اراده وفرمائی نو په هغه کښی به هیخ څنډ (تاخیر) رانشی لکه چه هم داسی هم وشول، الله تعالی گورد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتی مالونو راتلل شروع شول - ښه بارانونه واوړیدل، چه د هغو لامله (له وجی) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازی پرانستل شوی. د کتابیانو او نورو څنی د جزبی پیسی ورجاری شوی، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غناء اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالی هیخ یو حکم له حکمه خالی نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

وجنگییرئ تاسی له هغو کسانو سره چه نه راوړی ایمان پر الله او نه په ورغی آخری باندی «ځکه چه په پاک محمد ئی ایمان نه دی راوړی» او نه حرام گنی دوی هغه چه حرام کړی دی الله «په قرآن کښی» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښی» او نه قبلوی دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دی» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنگ ورسره کوی» تر هغه پوری چه ورکړی دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وی.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاری و» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا و چه

د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بیخی پاکه شی لیکن په دغه وخت کېنې د یهودو او نصاریٰ ژ په حصه کېنې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کېنې د زور او قوت خاوندان نشی، او د اسلام د خپریدو (خوړیدو) او ترقی په لاره کېنې خنډ نشی - نو ځکه اجازه ورکړی شوه که دغه کتابیان تر لاس لاندی رعیت پاتی کېږی او جزیه ورکول قبلوی نو هیڅ مضائقه نشته قبول ئی کړئ نو په دغه وخت کېنې دی اسلامی حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړی - که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو ژ «یعنی جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائی په الله او د آخرت په ورځ باندی ایمان نه لری، نه د الله تعالیٰ او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو څه خیال او پروا کوی. محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خو لا څه چه دوی په ربتیا سره د خپل منلی نبی حضرت عیسیٰ علیه السلام په پیرو کېنې راغلی ژ او نه دغه دین منی چه اوس محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هیڅ یو حقانی دین باندی هم قایل نه دی. او په دغه کوښښ کېنې لگیا دی چه د الله تعالیٰ لگولی دیوه رنا (رنرا) د خولی په پوکولو سره مړه کړی. لکه چه ژر به ئی ذکر وشي که داسی خبیثان نالاتقان هم داسی خوشی پریښودل شی نو په ملک کېنې د فتنی - فساد - کفر - تمرد او بغاوت لمبی پر له پسی پورته کېوی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرِيُّ الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿۱۰﴾

او وائی یهودان چه عزیر ځوی د الله دی او وائی نصرانیان چه مسیح ځوی د الله دی دغه چتی (بیکاره) وینا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائی ئی بی دلیل» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا «له دوی یعنی پلرونه د دوی»؛ هلاک دی کړی دوی له الله چه څرنګه ګرځولی شی دوی «له سمی لاری څخه».

تفسیر: له روایاتو څخه معلومیږی چه په دغه وخت کېنې د ځینو یهودانو داسی عقیده وه چه حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځوی دی. لیکن دغه عقیده د عامو یهودانو نه وه - بلکه په وروستنیو زمانو کېنې خو ځینو علماؤ لیکلی دی چه اوس هیڅ یو یهودی پر دغی عقیدې نه دی پاتی که د نبی صلی الله علیه وسلم په عهد کېنې د یهودانو کومه فرقه په دی خبری قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کېنې یهودانو د قرآن د حکایت تکنیب کړی وی - لکه چه

د ﴿ اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وُرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو عُنی «عدی بن حاتم» اعتراض کری و چه «هیخوک احبار او رهبان رب نه گنی» چه د هغه عُحواب نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم داسی ورکر چه وروسته راغی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیز علیه السلام د خدای عُحوی دی او له دی خبری شخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کبنی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هوا همغسی چه د زمانی په تیریدو دیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منغه تللی دی که دغه عقیده هم له منغه تللی وی نو لری خبره نه ده یو دیر ثقه بزرگ مرحوم حاجی امیر شاه خان ویل چه د «فلسطین» او نورو عُحایونو په سیاحت کبنی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی دی چه هغوی ته به ئی د دی رنگ عقاندو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّ اللّٰهَ يَخْتَارُ مَن يَّشَاءُ لِيُضِلَّ مَن يَّشَاءُ ۗ وَهُوَ عَلِيْمٌ ذٰلِجٌ ۙ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا له دوی» یعنی د مسیح د ابنیت «عُحویتوب» او الوهیت «خدائی» او نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کری ده لکه چه د «۶» جزء د المائدة په «۱۶» او «۱۷» آیت «۳» رکوع په تفسیر کبنی مو نقل کری دی.

﴿ قَاتِلُوْهُمْ اللّٰهُ﴾ الایة - هلاک دی کری دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه خرنگه گرغولی شی دوی له لاری سمی شخه یا چه خرنگه چپ کری شوی دی له لاری د حق نه.» یعنی الله تعالی دی دوی ووژنی او غارت دی کری «او لعنت دی پری نازل کری» چه سره د توحید د صافی او زوروری رنا (رنرا) د رسیدلو شخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وُرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ
ابْنَ مَرْيَمَ ۗ وَمَا اُمْرُوْا اِلَّا لِيَعْبُدُوْا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۙ
لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحٰنَهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۳۷﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله «چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کبنی» او مسیح عُحوی د مریمی «هم په خدائی نیسی چه د الله عُحوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه دی شوی دوی ته «په توریت او انجیل کبنی» مگر د دی چه عبادت وکری دوی د معبود یوه، چه نشته هیخ برحق معبود مگر خو هم دی دی؛ پاکي ده الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند گانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری (ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله - او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه - او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فاندی او د جاه او رتبی په مقابل کښی به ئی شرعی حکمونه بدلول - لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریح» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکری ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرماییل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کښی هم داسی تشریح فرمائیله وه. او له حضرت حنیفه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکلی د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يَشْتَمَ نُورَةٌ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٩٥﴾

اراده لری دغه «کتایان» دا چه مر کری نور (رنرا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مگر دا چه پوره کری نور «رنرا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اگر که بد گنی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راخرگندی شوی دی، بیا نو دغه گدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تلی او خوړیدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کری، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رنا» بی رونقه «ته» کری داسی مثال لری چه کوم ناپوه سری غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رنا (رنرا) مړه یا تته کری هر څومره که دی وسوځی - او خپل ځان نینتی، نینتی کری - مگر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول (طریقه) سره خوړیږی - او خپلو پلوشو او وړانگو سره نری روښانوی.

چه رب بل کری غت څراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کر - نو به سوځی خپله پیره

او دا تحکه چه د رب غراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لنبه شی مستدیره .

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کری دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اگر که آسمانی هم وی» او اگر که بد کفی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی الله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان - او د ایمان او تقویٰ پر لاره ټینگ او سم روان - او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محوه کری، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیږونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کینی جعلی اسناد او ساختگی روایات او بدی چاری وریشی - او د خپل سیادت او ریاست د تینگولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فریب په جال کینی بندوی او له سمی لاری غنی نی ستوی(واپس کوی). څکه که عوام د دوی له جاله ووځی - او حق دین اختیار کوی، نو پر دوی گردی (تولی) گنتی درپیری. دغه حال مسلمانانو ته آواروه شی چه مسلمانان هونیار او خبردار شی، چه د امتونو او د اقوامو د خرابی او تباهی دیر لوی سبب د دریو جماعتونو خرابی او گمراهی او د خپلو فرائضو پر یښودل دی «۱»: علماء «۲»: مشایخ. «۳»: اغنیاء - رؤساء له دوی غنی د دوو دلو ذکر پخوا له دی نه تیر شو د دریم جماعت «رؤساء» ذکر وروسته راځی. ابن المبارک څومره ښه ویلی دی. «وهل افسدالدين الامملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَفْقَهُونَهَا سَبِيلَ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧٣﴾

او هغه کسان چه خزانه کوی سره زر او سپین زر او نه لگوی هغه په لاره د الله کینی «د دین د ترقی له پاره» نو زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسیر: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوی - اکر که په حلاله طریقه سره هم وی خو د الله تعالیٰ په لاره کینی نی نه صرفوی. «مثلاً زکات نه ورکوی - واجبه حقوق تری نه باسی» د دوی سزا دغه ده. نو د دی له مخی د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به نی پتاوه یا حق به نی بدلاوه، او بالمقابل به نی گنتی کولی او بدی به نی خوری او د خپل ریاست د قیام د حرص او طمعی له پاره به نی عوام الناس د الله تعالیٰ له لاری څخه ستونول(واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت وبال او د ځان جنجال نشی.

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَا تَفْقَهُونَ ﴿٧٤﴾

په هغی ورځی چه سختی سری به کوی شی دغه خزانی په اور د جهنم «دوزخ» کینی نو داغلی به شی په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاگانی د دوی «او ویلی به شی ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کری وه تاسی دپاره د نفسونو «غانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښی اوس درته بلا شوه په عقبا کښی».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښی د مال د لکولو په نسبت څه وویل شی نو د ده په وچولی (تندی) کښی گونځی پیدا کیوی، او که دیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آروی او خپل اړخ ورگرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورگرځوی او خپله مخه نیسی او ځی - نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه ټول کری مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی - او خپله سزا په ښه شان سره وموی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا
 كَتَبَ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْهَا
 أَرْبَعَةَ حُرُمٍ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
 فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
 يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٦﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښی دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښی هغه ورځ «وخت» چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» ځنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوی ظلم په دغو کښی په ځانونو خپلو «په کولو د گناه» او جنگونه کوی تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره ټول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی» لکه چه جنگونه کوی دوی له تاسی سره ټول له څرمی (سیلمی)؛ او پوه شی چه بیشکه الله سره له پرهیزگارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښی ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکری ؤ بیا

په دی رکوع کښې ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده ،
 ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملائکة
 الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ ؤ کښې د مسیح علیه السلام د «ابنیت -
 ځویتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی
 نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او
 رهبانانو د الهی شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کری دی یعنی احبار او رهبانان رشوت
 «بدی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان
 حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته
 ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام گرځول او د
 دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷
 او ۱۳۸ آیت ۱۶ رکوع کښې مفصل تیر شوی دی - او دلته هم د هغه یو مثال بیانیری په عربو
 کښې له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو
 کښې وینی تویول، جدال او قتال قطعاً بندیری چه دغو ته به ئی «اشهر الحرم - محرم الحرام او
 رجب المرجب وی» چه په هغو کښې به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او
 امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سری به په دغو میاشتو کښې د خپل پلار په
 قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت
 کښې دغه څلور میاشتی «اشهر الحرم» مقررې شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه
 د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی ؤ - او یو تر بله په جدال او قتال کښې مشغول وو -
 او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون
 تابع نه وو، نو د «نسی» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلی په
 اشهر الحرم کښې د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سړکال مونږ دغه
 «محرم» له «اشهر الحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام گرځوو - او په
 بل کال کښې به ئی ویل چه سړکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله گڼو او په
 دغه ډول (طریقه) به ئی په هر کال کښې د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په
 تعیین کښې به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له
 تحقیقه سره سم د «نسی» - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په
 «صفره» کښې کیده - او د هغه صورت همغه ؤ چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحق
 رحمة الله علیه لیکلی دی هغه رومی سری چه دغه رسم ئی جاری کری دی «قلمس» کنانی ؤ.
 بیا دغه رسم د ده په اولاده کښې نسلأ بعد نسل جاری شو، په آخر کښې د ده له نسله د
 «کنانی له قبیلی څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت ؤ چه په هر کال کښې به ئی د
 حج په موسم کښې اعلان کاوه چه سړکال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه
 کیدله او په عمومی ډول (طریقه) به خلقو هغه مانه گواکی د جاهلیت په زمانه کښې د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنائی» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکری ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابهت وښی او ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ﴾ الآية - د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د دیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقررې شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهر الحرم - د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿فَلَا تَطْلُبُوا مِنْهُنَّ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْفُسَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ الآية - نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره تول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت څنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده - او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکری، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

إِنَّمَا التَّائِبُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِّئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنَ لَهُمْ سُوءَ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٩٠﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» ډیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریودی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعنی کافران خراب کار ښه گڼي کله چه د دوی پوهه منقلبه او چه شی نو د نیکی سمه صافه لاره به له کومه ومومی؟ په دغه آیت کښی د «نسیء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښی ولیکل شو چه د ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُنْفِقُ﴾ تر آیت لاندی شوی دی. تنبیه: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبسی» ورغی په هر څلورم کال کښی زیاتوی هغه په «نسیء» کښی نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسیء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښی د کال د میاشتو عددونه بدلول - مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئی څوارلس میاشتی جوړولی - یا به ئی په حساب کښی داسی بی انتظامی پېښوله چه له ذی القعدی څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هم «چه امیر الحاج و او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لارل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښی اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیثته - الحدیث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو گړدو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلُم إِلَى الْأَرْضِ
أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿١٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شی تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښی «غزا ته» درانه «او مائل» کیوئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضی شوی یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښی مگر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شی د تیری رکوع

د ۱۰۶۸ مخ کرنی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ كَفَرُوا بِاللهِ وَلَا يَآلُوا الْآخِرَ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کېنې د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کېنې هغه ضمنی مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ښکاري هغه څوک د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.

د مکی معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینې منورې باندې د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کېنې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وگڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کېنې ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامی خاوری ته پښه وړاندې کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومی ډول (طریقه) څرګندو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شی! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری ډیر ښه لگیده، نو په دغسی وخت کېنې دومره اوږده مسافه پری کول او نه یواځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامی مرکز څخه لرې، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کېنې جګړه کول کوم آسان امر او د لویو کار نه ؤ. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کېنې پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه ؤ چه په هسی سر جاروونکی اقدام څغرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنگ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کېنې له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کېنې وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یواځی څو تنه په شمار سری پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف ځنی بی برنخی کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (۳۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کېنې ئی سنگرونه ونیول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کېنې ځای ونیوه، مگر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مگر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مگر اسلام ئی رانه ووړ - لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه په خلافت کېنې د «شام» څرګند (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونیول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راووړ - الله تعالی په ټولو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینې منورې منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه خو تنه صادقان مسلمانان چه یواغی د سستی لامله (له وجی) غزا ته نه وو تللی، دیر زیات پشیمانان ارمانجن او خفه وو. د دی رکوع له شروع څخه تر دیره غایه پوری د هم دغو واقعاتو ذکر دی. مگر زیاتره د منافقینو د بدو حرکاتو بیان کړی شوی دی په ځینو ځایونو کښی مسلمانانو ته خطاب او د منافقینو احوالو ته اشاره شوی دی.

په دغه آیت کښی مسلمانانو ته دیر زیات تشویق، ترغیب، تحضیض ورکړی شوی دی؛ او دا ئی ښکاره کړی ده - چه د لو څه عیش او آرام له پاره جهاد پریښودل گواکی له لوری څخه د ژوری په لوری له لویدلو سره مرادف دی د صادق مؤمن په نظر کښی د دنیا عیش او آرام د آخرت په مقابل کښی هیڅ اهمیت او وقعت ښائی ونه لری. په حدیث کښی راغلی دی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا وقعت د ماشی د وزر په اندازه وی، نو هیڅ یو کافر ته به ئی یو غرپ اوبه هم نه ورکولی.

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۹﴾

که ونه وځی تاسی «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشی» نو په عذاب به کړی الله تاسی په عذاب دردناک سره او بدل به راولی «بل» قوم چه غیر له تاسی وی او نه به رسوی ضرر تاسی دغه الله «یا رسول الله» ته د هیڅ شی؛ او الله پر هر شی «چه اراده وفرمائی» ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کار پر تاسی نه دی موقوف، که تاسی سستی وکړئ نو الله تعالیٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دین د خدمت له پاره ودروی، او تاسی به له دغه سعادت څخه بی برخی پاتی شی، چه دغه ستاسی زیان دی.

مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک ملک ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د ملک

إِلَّا تَنْفَرُوا فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تُخَازِنُ إِنِّي وَاللَّهُ مَعَنَا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَإِيَّاهُ يُجْنَوْنَ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۳۰﴾

که ونه کرئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکرئ عککه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوویست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ویل «محمد» ملگری خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کر «راولپږه» الله تسکین «رحمت دادینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه لیدلی تاسو هغوی او وگرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لویه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسی نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کرئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسی وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار څخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ. څو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنگ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرگه پر دغی خبری غوته شوی وه چه «له هری قبیلې څخه دی یو یو ځلمی منتخب شی! او هغوی ټول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی گزارونه وکړی څو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی دیت واوری، او گرد (ټول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړی، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د گرد (ټول) قبائلو سره جنگ وکړی او د گرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وگنتی او قصاص پری واخلی په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوی وو، په ډیر

احتیاط د هغو خاوندانو ته ورسوی، او حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته ئی تسلی ورکړه چه ته په دیره دادینه او اطمینان سره زما په بستره څمله او یقین ولره چه ستا یوه ویشته ته به هم څه زیان او ضرر ونه رسیږی. وروسته له دے نه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسی حال کښی ووت چه «شاهت الوجوه» یی ویل او د دوی په سترگو کښی ئی خاوری شیندلی. او حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه ئی له خپل ځان سره ملگری کړ، او له مکی معظمی څنی څو میله لری لار او د «ثور» په غار کښی ئی «چه سری په نیم ساعت کښی له مکی معظمی نه هلته رسیږی او پر یوه لور غره باندي واقع دی» ځای ونیوه دغه غار د دی غره په سر په یوی لونی مجوفی تیږی (گتی) کښی دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره یواځی «په لاندینی برخه کښی ئی» یوه داسی تنگه لاره وه چه انسان په ولاړی یا ناستی نشو ورننوتلی او تش په تتر «سینه» سره سری پکښی ننووت نو رومی حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه غار کښی ننووت، او هغه یی ښه پاک او صاف او گرد (تول) سوری ئی په زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره یا خوځنده تری رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوی زړوکی خلاص شول او یو سوری پاتی شو، نو په هغه کښی ئی خپله پښه کیښوده کله چه د دی غار گرد (تول) داخلی انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته ئی عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ، رسول الله مبارک د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه پر ورانه خپل مقدس سر کیښود، او استراحت ئی وفرمایه په دی وخت کښی مار د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پښه وچیچله سره د دی چه د صدیق په پښه بلکه په گرد (تول) وجود کښی د دی مار د چیچلو څخه دیر سخت درد او سوی ؤ مگر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښی څه خلل واقع نشی کله چه پاک رسول الله خپلی سترگی پرانستلی، او دغه پښه ورته معلومه شوه، نو د خپلی مبارکی خولی ئی لاری د صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پښی پوری کړی، چه د هغو په اثر ئی باذن الله سم د لاسه شفا وموندله. له هغه لوری کفار د هغه «قائف - پل وهونکی» په لارښوونه چه د قدمونو په پیژندلو کښی دیر ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لتولو پسی رهی (روان) شول. او هغه د دوی د قدمونو ښی تر غاره پوری ورسولی مگر د الله تعالیٰ په قدرت د هغه غار په لاره کښی غنی «عنکبوت» خپله لویه تنسته وځغلوله او هندسی اشکال ئی تری جوړ کړل او وحشی کوتری هلته ځاله جوړه کړه او هگی ئی پکښی وکړی د دی وضعیت له لیدلو څخه گردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وگانه، او په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چه دغه د غنی ځاله خو دومره پخوانی رابښکاری چه هډو د محمد صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلی شوی وی او که څوک په دغه غار کښی ننوتلی وی، نو دغه تارونه به ولی روغ پاتی کیدل؟ او دغه هگی به څرنګه نه ماتیدلی؟ ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته دننی له لوری د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ویره کښی ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزیز آغا او بادار او لوی سردار د سیدالابرار او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسیږی، او د دشمنانو بد نظر پری ونه

لگیری، چه د هغه په مقابل کښی دنیا او مانیها هیڅ دی او په خپله صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لکه خپل محان تری جار (قربان) کړی ؤ؛ نو له ډیری ویری ئی وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شی - او د خپلو قدمونو په لوری وگوری - نو مونږ به ووینی» پاک رسول الله وفرماییل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوؤ په نسبت چه دریم ئی الله تعالیٰ دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بیا له چا څخه ویریږی؟» په دغه وخت کښی پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائید وکړ. او دغه د الله تعالیٰ د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غنی په هغو تارونو سره چه ﴿أَوْهَنَ الْبُيُوتِ﴾ ئی فرمایلی دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډیرو لویو مضبوطو کلاگانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وگرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی گړد (ټول) تدبیرونه ئی له خاورو سره برابر کړل.

دوی تر دریو ورځو پوری په دغه غار کښی اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدینی منوری په لوری روان شول او په سلامتی او عافیت سره هلته ورسیدل.

بیشکه د کارونو په انجام کښی د الله تعالیٰ کلمه علیا کیږی او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوی دی او د پاک الله هیڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی.

تنبيه: ځینو د ﴿وَإِنَّكُمْ لَیَجُودُنَّ لَمَّا تَرَوْهَا﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوری غزاگانی مراد کړی دی، چه په هغو کښی د ملانکو نزول شوی دی، مگر له ظاهری سیاقه همغه ښکاری، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۱﴾

ځئی تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسع او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) دغه تگ غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که ییغ تاسی چه پوهیږئ (په خپله گټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً وثقالاً) یعنی سواره او پلي (پیاده) ماره او عاجزان - زاره او غلمیان (سپک او درانه - روغ او رنځوران - بی وسلی او وسله والا - خواران او چاخ - مریونه او اصیلان - بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کښی چه وئ ښایي چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لشکر

کشی په وخت کېنې هېڅ یو عذر او پلمه (بهبانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلاء د کلمه الله ځکه چه دغه ستاسی تگ غزا ته ډیر غوره دی تاسی ته) یعنی هم له دنیوی او هم له اخروی حیثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ
وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لِأَنَّهُمْ أَخْرَجْنَا مَعَكُمْ يَهُلِكُونَ أَنفُسَهُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣٧﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی ؤ دوی ستا ولیکن لری شوی دی په دوی باندي هغه مسافه (نو ځکه ئی مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بیشکه دوی هر ورو (خامخا) دروغچنان دی (په دی اظهار کېنې)

تفسیر: دا ئی منافقینو ته وفرمایل چه که سفر سپک وی او بی له ربره غنائم او ولجی د دوی لاس ته ورځی یا ئی توقع وی نو په تلوار سره وردرومی لیکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئی په مخ کېنې وی نو ځانونه تری بیرته کاږی او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کېنې نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی.

(وسیحلفون - الایة - او ژر به قسمونه وکړی منافقین په الله کله چه تاسی دوی ته بیرته راشی له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره غزا ته) یا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی یادوی او راز راز (قسم قسم) حیلی، پلمی (تدبیرونه) او بهانی کوی چه تاسی هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدینې منوری کېنې پاتی شی یا ستاسی د بیرته راتگ په وخت کېنې په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی څو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالی جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پت نشی پاتی کیدی. دغه نفاق او تیرایستل او د دروغو قسمونه بالآخر د دوی په حق کېنې د ځان وپال او د روح جنجال گرځی.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَعَلَّمَ الْكٰذِبِينَ ﴿۱۰﴾

عفو و کرمه الله له تا نه، د شخه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتی کیدلو او ولی دی پری نښودل) تر هغه پوری چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښی) او معلوم کړی وی تا دروغچنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندی کوی. کله چه دوی مدینی منوری د پاتی کیدلو اجازه له تا شخه غواړی نو تاسی د دوی له مکر او کید او نفاق شخه سترگی پتوئ او داسی گنئ چه د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کښی پرته (علاوه) له فساده بل هیخ کومه ښیگنه (نفع) او گته (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجبی) تاسی هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسی دوی ته اجازه نه وی ورکړی نو هغه به دیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورنگ ستاسی په اجازه پوری موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورنگ توفیق له سره نه ؤ. هو! ستاسی په مخ کښی به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښی هیخ گناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضر و مصالحو په اعتبار زیات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئی خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفوی لفظ خامخا د گناه په مقابل کښی استعمالیږی. ځینی محققینو د «عفا الله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښی یوازی د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مگر له اسلافو شخه هغه شخه منقول دی چه مخکښی مو بیان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینی مفسرین د «لم اذنت لهم» ترجمه داسی کوی ولی دی اذن ورکړ د پاتی کیدلو د غزا نه بلکه اذن به دی ورته نه کاوه او ځینی ئی داسی کوی ولی اذن ورکړ تا دوی ته د پاتی کیدلو د غزا نه بی مهلته بلکه مهلت به دی کړی ؤ په دی اذن کښی).

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ أَلِيمٌ ﴿۱۰﴾ أَلَمْ يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَآزَّتْ أَبْصَارُهُمْ فَبُهِمُوا فِي رِيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿۱۱﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پته او ښکاره په وروسته پاتی کیږلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزگارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیږو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمده د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پته) په الله او پر ورځی آخری باندي (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرگردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقوی نور او رڼا (رنرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقی په ډول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائلو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجبی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیللو له سببه د هغوی سترگی له اوښکو څخه د کیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالی جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالی جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر گوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً ۚ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ
فَتَبَطَّهْمُ وَقِيلَ لَهُمْ ائْتُوا مَعَ الْفَاعِلِينَ ﴿٩٥﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هرومرو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیږل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینیئ تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین پیرو) سره

تفسیر: هغوی هیڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تيار كرى وى او د (جهاد) د حكم د اوريدلو په وخت كښى به د دروغو عذرونو پسى مندى نه وهلى، خبره دا ده چه الله تعالى جل جلاله د هغوى اشتراك په غزا كښى نه خوښوى كه دوى له غازيانو سره تللى وى نو فتنى او فسادونه به ئى پورته كرى وى او د نه ورتگ په صورت كښى به هغوى ته دغه خبره څرگنده شى چه مؤمنانو ته د الله تعالى په فضل د يوه بڅركى په اندازه هم د هغوى د نه تلوو څخه څه انديښنه او پروا نه لرى، نو ځكه الله تعالى جل جلاله دوى د مجاهدينو په صفونو كښى له شامليدلو څخه محروم كړل خو د دى راز (قسم) محروميت وپال د هم دوى په غاړه دى. گواكى هغوى ته تكوينا وويل شول چه څى له ښځو - سپين پيرو كوچنيانو (بچو) او بى كارو او لتانو سره په كورونو كښى ننوځى. او دا چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغوى د دروغو عذرونو په ځواب كښى هغوى ته په كور كښى د كيناستلو اجازه ور كړه دا هم د الله تعالى جل جلاله له جانبه يو راز (قسم) امر دى نو ځكه د تكوينا قيد هم دومره ضرورى نه دى.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَأَوْضَعُوا خَلَاكَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو كه وتلى وى دغه (منافقان) په (لښكر د) تاسى كښى نو نه به ؤ زيات كرى دوى تاسى ته (هيڅ شى) مگر شر ، خرابى، فساد او چغلى او خامخا چابكى به كرى وه دوى په منع ستاسى كښى (په چغلى او نورو بديو كښى) حال دا چه غوښتل به دوى تاسى ته فتنه (ستاسى په منع كښى د دښمنى په اچولو او له كافرانو څخه ستاسى په وپرولو كښى)

تفسير: يعنى كه منافقان له تاسى سره تللى وى نو د خپل جبن، بى زړه توب او ويرى له سببه به ئى د نورو غرى هم سست كرى وى او يو له بل سره به ئى د اچولو له امله (وجى) د مسلمانانو په منع كښى جدابى او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره كښى به ئى كوښښونه كول او د دروغو افواهاو په وسيله به ئى مسلمانان له دښمنانو څخه وپرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د گتى او فائدى هيڅ يوه هيله (ارزو) او اميد نه ؤ بلكه زيان او ضرر به زياتيده او د فتنى اچولو زياته انديښنه موجوده وه، نو د هم دغو سبونو له امله (وجى) الله تعالى جل جلاله هغوى ته توفيق ور نه كړ چه له تاسى سره غزا ته لاړ شى.

وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

او شته په تاسی کښی جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینی داسی ساده او احمقان په تاسی کښی شته چه د هغوی خبری اوری او لو دیر تری متاثر کیوی «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، خو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو تینگ عزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زوروتوب او نور محامد وگوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکری خو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسی.

لَقَدْ ابْتَغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿۸۷﴾

خامخا په تحقیق لتولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښی) او اړولی ئی وو تاته تول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رښتیا وعده - د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دین) د الله حال دا چه دوی بد گنونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښی داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړ، د مدینې منورې یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلی او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی دیر تدبیرونه او چلونه وکړل مگر څه وخت چه په بدر کښی د کفر او شرک دیری لویی ستنی ولویدلی او د کفارو غتان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هنا امر قد توجه - یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول گران او مشکل دی.» لکه چه دیر خلق وویریدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مگر څرنګه چه د دوی په زړونو کښی کفر پت ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښی سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنگ کښی هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته راگرغیلدی وو او د «خندق» په غزا کښی به ئی ویل «یا اهل یشرب لا مقام لکم فارجعوا» مکر په پای (اخر) کښی دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اِذْنًا لِي وَلَا تَقْتَتِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿۹﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائی اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتی کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (گمراهی) کښی (نو الله وفرمایل چه) خبردار شی چه په گمراهی کښی (لا له پخوا) لویدلی دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښی پرېوډئ چه د روم ښځی دیری ښکلی او پیمخی دی که زما سترگی په هغوی ولگېږی نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته می مه بیایئ چه د گمراهی په کوهی کښی ونه لوېږم. نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بی زړه توب، ویری، کفر او په دروغجنی پرهیزگاری باندی د پردی په اچولو سره لا د گمراهی په کنده کښی لویدلی دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښی لویدونکی دی. ځینو دغه آیت د گردو (تولو) منافقانو په حق کښی گنلی دی. او د «ولا تفتتی» څخه ئی دا مطلب اخیستی دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښی مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئی په «الا فی الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

اِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَا اَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ قِرْحُونَ ﴿۱۰﴾

که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه ښیکنه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له ډیره حسده) او که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه سختی (لکه زخم یا مرگ) نو وایی دوی په تحقیق نیولی ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنگ ته

لاږ نشوو) او شا گرځوی دوی (ځی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کریدل او سوځیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت ورپېښیده مثلاً ځینی مسلمانان به شهیدان یا تپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندي پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کری ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لاږ نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لایې به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ
مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ
هَلْ تَرْتَضُونَ بِنَاءَ الْأَرْحَامِ الْحُسَيْنِيِّينَ وَنَحْنُ
نَتَرْتَضُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِكُمْ
أَوْ بِأَيِّدِنَا فَرْتَضُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرْتَضُونَ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مگر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووايه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوی مونږ ته (یعنی نه کوی) مگر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوی تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته گرځیدونکی

نه ده او نه په دنیا کښی د هغه چاره کیدی شی مگر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کښی خپل حقیقی مولی او رب، الله تعالی جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلی غاړی د ده د فیصلی او حکم په مقابل کښی ایښی دی او هیڅ یوه سختی مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشی منع کولی او مونږ یوازی په هم دغه الله تعالی جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالی جل جلاله دغه عارضی سختی په آخرت کښی په یقینی ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنیا کښی هم په راحت او خوښی سره بدلوی. په دغه صورت کښی تاسی زمونږ په نسبت د دوو نیکویو څخه ضرور د یوی نیکی هیله (ارزو) او امید کولی شی! که د الله تعالی جل جلا له په لاره کښی ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږی او که بیرته روغ رمت راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږی لکه چه په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه الله تعالی جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کښی داسی انتظار لرو چه د دوو خرابیو ځنی به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږی، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وجی) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شی یا به الله تعالی جل جلا له تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکری چه په هغه به رسوا شی او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شی، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شی چه په مونږ او تاسی کښی د کوم یوه خاتمه او انجام څه دی؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کښی دی.

قُلْ أَتَفْقَهُوا طُوعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿۹۰﴾

ووايه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان نی چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شی له تاسی؛
بیشکه چه تاسی یی یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومی ښځو فتنه نی پلمه (بهانه) کوله دا نی هم ویلی ؤ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تلی - لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب نی داسی ورکړ چه د بی اعتقادانو مال نه قبلوی، په خوښی سره نی لګوی یا په ناخوښه ځکه په خوښی سره د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی د مال لګولو توفیق په دوی کښی نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښی سره څه مال د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی ولګوی نو الله تعالی جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب نی په وروستنی آیت کښی راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا
 أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
 إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرهُونَ ﴿۹۲﴾

او نه دی منع کری دوی له دی چه قبول کری شی له دوی نفقی (ورکری) د دوی (هیخ شی) مگر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راغی دوی لمانخه ته مگر په دی حال چه دوی سست وی او نه لگوی دوی (د الله په لاره کینی هیخ مال) مگر په دی حال کینی چه دوی ناخوینه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو غایونو کینی د خو آیتونو په تفاسیرو کینی ورته اشاره کری ده چه د کافرانو هر یو عمل مر او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانخه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لگول دغه کرد (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
 بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۹۳﴾

نو په تعجب کینی دی نه آچوی تا (دیر) مالونه د دوی او نه (دیر) اولاد د دوی (حککه چه دغه کرد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکری دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کینی او (په سختی او غم) راووغی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کینی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه محواب ئی ورکر چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کینی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمت سری صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلط رنخور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگنئ! د یوه کافر په حق کینی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاهلو زهرو په شان دی، خرننگه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کبھی غرق او دوب وی نو ٹکک لومری د هغی په تولولو کبھی بی حده ربرونه (تکلیفونه) گالی (برادشت کوی)، بیا که لوڅه زیان وروسیږی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسیږی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفگان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرگ دوی له دغو محبوبو شیانو څنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اټکل ډیر گران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانگو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوی په دغی خبری شاهی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه گنی، څرنکه چه د دوی په زړونو کبھی د دنیا د محبت مرض نه وی نو ځکه دغه شیان د هغوی په حق کبھی نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه گرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغروریږی او په کفر او طغیان کبھی ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب گرځی چه هغوی تر آخری سلگی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کبھی دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کبھی د ریاء او نفاق له پاره مالونه لگول او د دوی په اولادونو کبھی څینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کبھی گډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کبھی عذاب گرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکي (یعنی تعجب مه کوه چه به دینانو ته ولی الله تعالی جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کری دی؟ د به دینانو په حق کبھی اولاد فساد او مال وپال او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسیږی او له سره تر مرگه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی څو چه توبه وکری یا نیکی او تقوی ځان ته غوره کری).

وَيَجْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُمْ بِمِنكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرُقُونَ ﴿٥٠﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأًا مَّغْرِبًا أَوْ مَدَّخَلًا
لَّوَكُوا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (دلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (دلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) ولیکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویری (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پت شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو (او د پناه نو) خامخا گرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به مندی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پری شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راگرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسې معامله کیری لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسی «مسلمانانو» له دلی څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا بیخی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پتیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له گردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته مندی وهی څرنگه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رِضْوَانًا لَمْ يَعْطُوا مِنْهَا إِذًا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستا په (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیری (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولبو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مگر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، گواکی له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله گڼله. وروسته دا څرگندیږی چه د ایمان مدعی لره نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَأَوْأَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿۹﴾

او که په تحقیق دوی راضی شوی وی په هغه (مقدار د ولجی (غنیمت) او صدقی) چه ورکړی ؤ دوی ته الله او رسول د دغه (الله) او ویلی وی دوی کافی (بس) دی مونږ ته الله ژر به راکړی مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بیشکه مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکی یو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بی پروا وگرځوی نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسیر: یعنی ډیره ښه طریقه خو دا ده هر شی چه الله تعالی جل جلاله د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په لاس چا ته ورکړ سړی دی پر هغه راضی او قانع اوسی! او یواځی په الله تعالی جل جلاله دی توکل کوی! او داسی عقیده دی ولری که د پاک الله جل جلاله اراده وی نو په آینه کښی به د خپل فضل او مرحمت نور ډیر شیان هم ورته ورکوی. مطلب دا چه نه ښائی دنیوی فانی متاع ته سترگی ونیسی او لازم دی چه هر انسان یوازی د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وی او هر هغه ظاهری او باطنی دولت چه د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته ورسپړی په هغه دی خوشاله او داده اوسی.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا
وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۰﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه صدقی (زکات صرفیږی) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقرر) پر هغه (تحصیل د صدقی) او هغو ته چه الفت (آشنائی) اچولی شی په زړونو د دوی کښی (له اسلام سره) او (صرفیږی) په (خلاصولو د) غارو (د نادارو مکاتبانو) کښی او پور وړو (تاوان موندونکو) او (صرفیږی) په لاره د الله کښی او (صرفیږی لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وی)؛ (مقرر) او لازم کړی شوے ده دغه (فريضة (زکات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه بڼه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنگه چه د صدقو په ویش کښی په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو څکه خبرداری ورکوی چه د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقرره کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لگښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) او د هغه فهرست ئی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس ورکړی دی چه له هغه سره ئی سم ویشی او د هیچا د غوښتنی تابع نشی کیدی. په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پریشی بلکه بالذات ئی په خپله د هغه د لگښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) چه دغه اته دی

۱- فقراء (چه له هغوی سره څه شی نه وی)

۲- مساکین (چه له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).

۳- عاملین (چه د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).

۴- مؤلفه القلوب (هغه کسان چه د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کیږی یا په اسلام کښی کمزوری وی یا نور داسی. د اکثرو علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفه القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی.)

۵- فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئی کړی یا ئی وپیری (واخلی) او بیا ئی آزاد کړی یا د بندیانو - قیدیانو - فدیو ورکړی او خوشی ئی کړی.)

۶- غارمین (هغه کسان چه پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجبی) تر بار لاندی لویدلی وی.)

۷- فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی.)

۸- ابن السبیل (د هغه مسافر او پردیسی سره مرسته (مدد) کول چه د سفر په حالت کښی د نصابو مالک نه وی. اگر که په خپل کور کښی د مال او شتو خاوند هم وی.)

د حنفيانو په نزد تملیک په هر صورت کښی ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهی په کتابونو کښی وکتل شی!.

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ ذُنَّ
قُلْ أَذْنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يَوْمَئِذٍ يَأْتِيهِمُ اللَّهُ وَتَأْتِيهِمُ
الْمُؤْمِنِينَ

وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤَدُّونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

او عینى له دوى هغه کسان دى چه آزار رسوى دوى نبى ته او وائى چه دغه (رسول تول) غوړونه دى (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووايه (ای محمده! دوى ته) چه دى آوریونکى د نبى نیکی (خبری) ستاسى دى باور یقین لری دى په (کلام د) الله او باور کوی دى په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دی) رحمت دى دپاره د هغو کسانو چه (پواغی ئى په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دى له تاسى او هغه کسان چه آزار رسوى رسول الله (محمد) ته مقرر دى دوى ته عذاب دردناک (په آخرت کښى)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښى سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئى بد ویل، که چا به هغوى ته وویل چه داسى خبرى مه کوئ! نه چه ستاسى دغه خبرى رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولى شی، نو دوى به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښى د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو عُمانو پاکى او براءه به ورڅرگند کړو ځکه چه هغه خو تول غوړونه دى، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئى منى، په خبرو د ده تیرایستل دومره گران نه دى. خبره داسى وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلى حیا، وقار او کریم النفسى له کبله (وجى) سره له دى چه دروغ به ورته څرگند معلومیدل خو بیا به ئى هم د هغه د ویونکى پت او عزت ساته او نه به ئى رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لورى به ئى له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسى گڼل چه گواکى رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دى پوهیدلى، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوى عُجاب داسى ورکوی «که دى بیخى غوړ دى خو ستاسى د خیر او ښیکنى له پاره دى، د نبى الله صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسى دپاره دیر ښه دى او که نه رومبى نه تاسى نیول شوى وى او دغه هم ممکن دى چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوى خلق به کله نا کله تاسى په خپله پوه شى او د هغه له امله (وجى) به د هدایت په لاره راشئ! د نبى صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسى پر دروغو خبرو د دى له پاره نه ده چه دوى په رښتیا ستاسى خبرى یقینى او واقعى گڼى بلکه د هغوى یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دى. هوا ستاسى په منځ کښى د هغو کسانو په حق کښى چه د ایمان مدعیان دى د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دى ځکه چه سم د لاسه د هغوى تکذیب نه کوی او نه ئى رسوا کوی مگر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پت نه دى، پسى شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائى یا د دوى په نسبت «هواذن» وائى او څوروى ئى نو د سختو سزاؤ منتظر اوسى!.

يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۳۲﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه
راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی
د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی
ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر
او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو
کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه ؤ شو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان
طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم
سره بیخی نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او
یوازی د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسی دی ولویږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنِ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿۳۳﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت
کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور
د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود)
رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق
اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوائی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ
قُلِ اسْتَهِزْءُوا إِنَّا اللَّهُ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿۳۴﴾

ویریری دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووايه (ای محمده! دوی ته توبیخاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخری (چه په سزا ورسیرئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسی) چه ویریرئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسې به ئی د تمسخر غږونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوړونو ته ورسیرئ نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غوړ غوړ دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنگ ورکړو هغه ئی اوری او هر ورو (خامخا) ئی قبلوی هم. مگر څرنگه چه زیاتره وخت د الله تعالی جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پتی خبری او نیتونه څرگند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لرزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه ډاډه کیدل مگر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملندی وهی! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هوذن» ووايئ! او ډاډه اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرگندوی چه تاسی تری ویریرئ او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع گرد (تول) تارونه شلوی.

وَلِئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی توبک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (توبک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقہ داسی وویل «دغه سری محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ چه د شام د قسرونو او د روم د

بنارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنگ هم د عربو په جنگونو قیاس کری دی، مونږ یقین لرو چه سبا به تول د رومیانو په مخ کښی لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خبیته ور، دارن او دروغ جنان دی څرنګه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنگیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کری کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یارسول الله صلی الله علیه وسلم که رضتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د توکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی توګه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰیٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ سَتَهْرًا وَّوَن ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری ویئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د توکو او مسخرو او ساعت تیروولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د توکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلیتی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَدُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمَانِكُمْ اِنْ نَعَفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ طَآئِفَةً اٰیٰهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۱۶﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یی (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفو وکړو مونږ له یوی ذلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی ذلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو گناهګاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هیڅ فائده په لاس نه ورغی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق) وی هغه به خامخا ور رسیږی هوا که اوس

هم شوک د زره په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي الله تعالیٰ جل جلاله هغه بښی یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسی فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږی.

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ تَسْوًا
اللَّهِ فَنَسِيَهُمُ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۴۰﴾

سړی منافقان او ښځی منافقاتی ځینی د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر او نفاق کښی گرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوی پر منکراتو (بدیو چه بښی ئی نورو ته) او منع کوی دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسی دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړی دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخی کړی دی دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی دی له دائری د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غروونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دی چه د دوی نارینه او ښځی سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوی، شپه او ورځ په دی هڅه کښی دی چه هر ډول (طریقہ) حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړی کړی او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړی، د پیسو لگولو په اصلی ځایونو کښی خپل موتی کلک نیسی. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبی چاته څه خیر او ښیکنه رسیږی او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسی پری ایښی ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پری ایښی دی، د دغو پرېښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیری غورځول کیږی د هغه ذکر په وروستنی آیت کښی راځی.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْكٰفِرَاتِ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ
فِيْهَا هِيَ حَسْبُهُنَّ وَلَعَنَّ اللَّهُ وَاَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿۴۱﴾

وعده کبری ده الله له منافقانو سربو سره او له منافقاتو بنغو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښی هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کبری دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیخ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښی به هم د الله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكْثَرَ
أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَبْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یی چه پخوا له تاسی غنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خونلونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هنی څخه ئی گته (فائده) او د عاقبت هیخ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَتِ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

نو گته (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گته (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او دوب شوی تاسی په باطلو کښی په شان د هغو کسانو چه دوب شوی وو په باطلو کښی پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصویره غافل شوی یی! او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی تول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات ؤ خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی (ساتلی) ، نو تاسی پر کوم شی باندی ددیننه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یی؟.

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخی دی له هره بابه).

تفسیر: یعنی هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب ؤ لکه چه دوه رکوع رومی په (۵۴) آیت کښی د (فلا تعجیک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمُ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۗ وَقَوْمِ إِبْرٰهِيْمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَةَ ۗ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو اړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلی) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرگ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباہ شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تیری شوی دی.

آتَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيْتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْطِيَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۱۰﴾

چه راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی (نو تکذیب وکر دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئی کاوه په دوی ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ جل جلاله هیچا ته بی سببه او بی ځایه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی گناهونو بوخت (مشغول) او لگیا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۱﴾

او سړی مؤمنان او ښځی مؤمنانی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (او په ایمان کښی ټول سره یو شان دی) حکم کوی دوی په نیکیو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بلیو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له ټولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بیشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښی) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښی د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلی په دول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکی څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بیچ کوی) او د نیکی په لوری ئی تشویق کوی د منافقانو موتی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لگوی او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقی او خیرات ورکوی، له منافقانو څخه بیخی الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوی او په ټولو معاملو کښی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تگ کوی، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وگرځیدل.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكِنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٍ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٤٦﴾

وعده کړی ده الله له نارینه و مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی او (وعده کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښی؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښی مومنانو ته هر دول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوی مگر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوی چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښی عرض وکړی (لیبک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یی؟) جنتیان به داسی عرض کوی (ای پروردگاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهای انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشي

هل اعطيتم افضل من ذلك؟ - هر هغه شيان چه تر اوسه پوري تاسی ته درکری شوی دی آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شی د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتیان به سوال وکړی چه (ياالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانيو څخه به بل کوم غوره، اعلىٰ او خورا (ډير) ښه نعمت وی؟) دلته به الله تعالیٰ جل جلاله فرمائی - (احل عليكم رضوانی فلا اسخط عليكم بعده ابدا - خپله دائمی رضاء او خوښی تاسی ته درلیریم چه له هغه وروسته به هیڅ خفکان او ناخوښی نه وی.

رزقنا الله وسائر المؤمنين هذه الكرامة العظيمة الباهرة

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَيْسَ الْبَصِيرُ ﴿٤٣﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخري) غای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد غای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شی په دفع کولو کښی انتهائی کوشښ کول دی، دغه کوشښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسيف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی. نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشي! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخی ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندی هم (بالسيف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنګه چه د - تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخی ښکاره شوی و نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لږی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکری شوی دی زموږی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسليم فطرتاً دیر حلیم او خورا (ډير) نرم خوږه او مهربان و لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایي ﴿فَمَا نَحْنُ مِنَ الَّذِينَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ قَلْبًا عَلِيظًا لَأَنْفَضْنَا مِنْ حَوْلِكَ﴾ (۴) جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالیٰ له جانبه پری حکم شوی و «واخفض جناحك لمن اتبعك من المؤمنين (۱۹) جزء د الشعراء (۲۱۵) آیت ۱۱ رکوع»

غرنګه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کېښي شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفو کوله او ورنه تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کېښي کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحيائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسی حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کېښي سختی اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راغی.

يُحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُّوا
بِمَالِهِمْ يَنَاوُوا وَمَاتَقَبُوا إِلَّا أَنْ أَعْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
فِي الْأَرْضِ مِنْ دَلِيلٍ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠﴾

قسمونه خوری دوی په الله باندی چه نه دی ویلی دوی (دا خبری چه تاته دررسیدلی دی) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور و نه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لگاوه دوی (په الله او رسول الله) مگر له دی جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وگرځی دوی (له توبی) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کېښي (په وژلو) او په آخرت کېښي (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کېښي هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کېښي یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کېښي به راشی کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن ګانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونو داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

«وهموایمالم ینالوا» - او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی هغه ته (یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته را تللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپې په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوسانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پت وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ونه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایی، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جگړه او جنگ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغوا باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿وَمَا تَقْوُوا﴾ الآية - او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته (یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوړی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تکی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربرولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه ویاسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلي نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په منځ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سری د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنِ
 اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۵﴾
 فَلَمَّا اٰتٰهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَكَّلُوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۶﴾

او عینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عهد ئی کری ؤ له الله سره قسم دی چه خامخا که راکری (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خیراتونه به ورکوو هرورمو (خامخا) (زکوٰة به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هرورمو (خامخا) له صالحانو څخه نو کله چه ورکړ (الله) دوی ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئی اختیار کړ په هغه (مال) او بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه دوی څنگ کونکی ؤ (له حقه).

تفسیر: (ثعلبه بن حاطب) نومی انصاری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زما په حق کښی دعا وکړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (ای ثعلبه! هغه لږ شی چه ته پری د الله تعالیٰ شکر اداء کری ښه دی له هغه ډیر شی څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشی کری) ده بیا همغسی غوښتنه وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (آیا ته دا نه خوښوی چه زما د سنت او د عمل طریقه غوره کری؟) غومره چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دی منع کاؤ د ده ټینگار (ضد) لا زیاتیده او وعده ئی وکړه (که الله تعالیٰ جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند کری. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء کوم) بالاخر رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده په حق کښی دعا وکړه چه د هغی په اثر د ده په بیزو کښی دومره برکت او کثرت پیدا شو چه دی د خپلو ډیرو رمو له امله (وجبی) له مدیننی منوری څخه د باندی ووت او په یوه کلی کښی ئی هستوگنه غوره کړه او د ډیرو مالونو او شتو له امله (وجبی) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئی د جومی او جمعی لمونځونه پریښودل، غو ورځی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د زکات اخیستلو عامل ورغی نو ده وویل چه (زکات خو د جزیی خور ښکاری) یو دوه څلی ئی نن او سبا وویل او بهانه به ئی کوله بالاخر ئی د زکات له اداء څخه په صاف ډول (طریقه) سره انکار وکړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی وضعیت (حالت) په مقابل کښی دری څلی (ویح ثعلبه) وفرمایل او دغه آیتونه نازل شول کله چه د ده څینو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازړه، سره له زکوٰة ورحاضر شو، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه الله تعالیٰ جل جلاله ستا د زکات له قبلولو نه منع کری یم!» ده د دی خبری په اوریدلو په شور ماشور او ژړا او اوویلا

شروع و کره حُکمه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوری د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننگ خبره وه (ثعلبه) د بدنای له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مگر په زړه کښی ئی نفاق پت ؤ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکر، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مگر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکر او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالآخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی مر شو.

فَاعْتَبِهِمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿۱۰﴾

پس وگرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه) هیڅ به لری نشی) تر (هغی) ورغی پوری چه یو نحای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د څرگندی وعده خلافتی او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرگه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سری ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی گرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کیږی.

الْمَ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سُرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۱﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعده خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پتو (نیتونو) د دوی او په پتو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پتو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبوریت له امله (وچی) مال وړاندی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملگرو سره کومه مرکه، جرگه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعده او بیا په ویره سره د زکات وړاندی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

الَّذِينَ يَلْبِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ
فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ^(۹)

هغه منافقان چه عیب وائی په (دیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مگر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د ټوک د لویی غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه په کاله کښی موندل هغه ئی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه درې سوه اوبشان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه ډیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبیب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی گتلی یوه پیماننه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره خپل ځان بښی او ځان په وینو لرلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیماننی خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم شه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او ډیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخری کولی. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایلی «سخر الله منهم» - الله تعالیٰ جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکری) که شه هم ظاهراً دوی شو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پته کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) تولی ریښی او رگونه پری کیږی او دوی ته ډیر دردناک عذاب تیار دی.

اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً
فَلَنْ يُغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ يَأْتُهُمْ كُفْرًا وَاِبْرًا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ
وَاللَّهُ لَآ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٩٠﴾

بښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه بښنه (دپاره د دغو منافقانو)؛ که بښنه وغواړی ته دوی ته اویا کړته نو له سره به بښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه بښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه بښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او بښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فاندی ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه بښی. دا پیښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مر شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاری ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يُغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایلی «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پریبندول شوی یم چه ببنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه ببنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گته (فائده) ونه کوی نو ودی نه کوی بنایی چه زما دا کار د نورو په حق کبئی گتور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د بنو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اوپا غلی استغفار سره هغه ته ببنه کیدلی نو ما به له اوپا غلی شخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) گواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گتور نه گانه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازی د (بخض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه ببنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مری د گتی (فائدی) شخه صرف نظر کوی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کبئی نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علی احد منهم مات ابدا ولا تقم علی قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کبئی له برخی اخیستلو شخه ئی منع کر، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) شخه د منافقانو د لا زور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیخ یو منافق جنازه اداء نه کره.

فِرَاحَ الْبَاطِنُونَ بِمَقْعِدِهِمْ خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَرَهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿۸۱﴾

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله شخه او بده گنله دوی دا چه جهاد وکری دوی په مالونو خپلو او په غانونو خپلو په لاره د الله کبئی او ویل به دوی (پخپلو منغونو کبئی یا مؤمنانو ته) چه مه غیج تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کبئی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کوی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کبئی ئی گدون نه ؤ کوی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږی او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تنبته لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی، دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه گته (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.

داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه ښه شی.

﴿ وَلَوْ أَنَّمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴾

«ه جزء د النساء (۶۴) آیت (۹) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی

الله علیه وسلم د اويا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.

(وقالوا لا تنفروا فی الحر - او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځی تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، خو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.

﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ = وویایه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ ډیر

سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نوعد بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۷﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی شو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
فَقُلْ لَنْ أَخْرُجُوكمِ أَبَدًا وَلَنْ تُفَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ
رَضِيتُمْ بِالْقَعْدِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو
یو خلقو شخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواری دوی له تا شخه د
وتلو (بلی غزا ته) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځی
تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیری جنگ ته) او له سره به ونه جنگیږی په
ملگرتیا زما د هیڅ دشمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یی په کیناستو
(او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسه
تاسی سره د بیرته پاتی شویو (بڼغو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن
ؤ چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتگه پخوا مره شی نو ځکه ئی «الی
طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواری نو ته
دوی ته داسی ووايه بس دی ستاسی میرانه (بهادری) او توره ښه راڅرگنده شوه او ستاسی د
زړونو حال لا پومبی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشی! او نه د
اسلام د دشمنانو په مقابل کښی څه میرانه (بهادری) ښوولی شی نو د بی لاسو او بی پښو
ضعیفانو او ناتوانو سپین ږیرو او هلکانو، جونو او بڼغو سره په خپلو کورونو کښی کینی او
هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کری ډیر ښه دی چه پر همغه حالت
باندی وری! شو د الله تعالی جل جلاله د عذاب خوند ښه وځکی!

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ
إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنُؤُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی
هیڅکله او مه درپږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کری دی) او په رسول د الله (چه له زره ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی شخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به احتیاطاً د هغه سری په جنازه کښی گدون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنه گدون نه ؤ کری ځکه چه حذیفه رضی الله تعالی عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډیرو منافقانو نومونه ورشوولی وو او ښه ورمعرفی کری وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) ؤ.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۸۵﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو) که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کری دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوند) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومړی)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذْ أَنْزَلْنَا سُورَةَ الْاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوْا مَعَ رَسُوْلِهِ
اَسْتَاذِنَكَ اُولُو الطُّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا ذَرْنَا لَنْ مَعَ الْقَعِيْدِيْنَ ﴿۸۶﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملگرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پربیده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (بنځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په ټینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شی! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکی د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنگ یا د خطری د نامه له اوړیدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو بنځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنگ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له ټولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿وَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ تُنْظِرُونَ إِلَيْكَ تُدَاوِرُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ إِذْ أَنْهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِالَّذِي نَجَدْتُمْ﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۸۶﴾

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (بنځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمیږی ناز او خوشالی پری کوی.

لٰكِنَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهُ جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُوْلٰئِكَ لَهُمْ

الْخَيْرُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۹۹﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَذَبَاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۰۰﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ایمان لرونکی دی له ده سره جهاد ئی وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دی ښیگنی (فائدی) او دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالیان). تیار کړی دی الله دوی ته جنتونه چه بهیری له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی؛ دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جل جلاله د منافقینو په مقابل کښی د مخلصینو بیان فرمایی چه وگورئ دغه دی د الله تعالیٰ جل جلاله وفادار بندگان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښی نه په خپل ځان اړ (ایسار) دی او نه خپل مالونه منع کوی بلکه له سر او مال دواړو تیر دی او که هر څومره سخت خطرونه موجود وی، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگرتیا کوی او هر ډول (طریقه) قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار وی. نو بیا که د داسی خلقو له پاره فلاح او بری نه وی نو د چا له پاره به وی؟.

وَ جَاءَ الْمُعَذِّبُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۰۱﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکی له (صحرائی) اعرابو څخه دپاره د دی چه اذن ورکړ شی (د پاتی کیدلو) دوی ته او کیناستل هغه کسان چه دروغ ئی ویلی وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کښی)؛ ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسی چه د مدینی منوری په اوسیدونکو کښی منافقان هم شته او مخلصان هم، داسی په کلیوالی ناپوهو اعرابو کښی هم هر راز (قسم) خلق پیدا کیږی. له هغو ځنی ئی دلته دوه قسمه ذکر دی. د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغی رکوع په پای (اخر) کښی په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - (۹۹) آیت کښی راځی دلته د کلیوالو د هغو

دوو دلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د دلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له گډون څخه معذور وو که پرمبنی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو پرمبنی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ د منافقانو دغو دواړو دلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو دلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د تویی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ وعید به یواځی د هم دوی په حق کښی وی. نو گواکی د پرمبنی دلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذْ أَنْصَحُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولگوی دوی (په غزا کښی) هیڅ گناه (له غزا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه بښونکی (د گناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زړښت کمزوری چه عادتاً په

هیچ صورت له سری شخه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنی وی لکه ناجورتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی شخه رنگه چه د تبوک په غزا کنی مجاهدین دیر لری او اووده سفر ته تلل او په جبری دول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلی د نشتوالی عذر هم معتبر او معقول گناه کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی.

﴿ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو جَلَالٍ ﴾ او الله جل جلاله ښه ښوونکی د گناهونو دیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعا معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالی جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام تول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کنی د نه گدون له امله (وجی) هیچ الزام نشته که له داسی مخلصانو شخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د ښوونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار شخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وښل شی او له گناهونو شخه بی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لِيْتَهِمَهُمْ قُلْتَ لَا أُحِمْدُ مَا أَحْمَلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَكَّلُوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَحْجَدُوا وَإِنِّي نَفْقُونَ ﴿٩٠﴾

او نشته (گناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه موم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کرم تاسی په هغه نو بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه سترگی د دوی بهیدی (یعنی تویولی) له اوبښکو له جهته د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه شخه چه ئی ولگوی (په جهاد کنی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالی عنهم په زړونو کنی له الله تعالی جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیخ قوم او ملت په تاریخ کنی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وگورئ چه خپل ځانونه، مالونه او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالی جل جلاله په لاره کنی بیخی لگول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کنی وو، او دیرو لویو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په دیر شوق، ذوق، ولولو او اشتیاق

سره په دغسی مواردو کښی یو پر بل بانندی وړاندی کیدل او مسابقه ئی کوله، او بی قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم له دیر غم، اندیښنی او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړی وو چه په مونږ کښی ولی دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقی محبوب په لاره کښی د ځان جارولو او قربانی ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندی کړو. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسی په مدینه کښی داسی یو قوم پریښی دی چه له تاسی سره د هر قدم په اجر او ثواب کښی شریک دی، هر هغه قدم چه تاسی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی اخلی یا له کومی بیدیا څخه تیریږی یا چه په کومه لوره خپزی! یا کومی ژوری ته ښکته کیږی! نو هغه قوم په دغو گردو (تولو) واقعو کښی له تاسی سره ملگری او یو ځای دی، دا هغه خلق دی چه د حقیقی مجبوریتونو له امله (وجی) ستاسی له ملگرتوبه بیرته پاتی شوی دی د (حسن) په (مرسل) کښی د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿وَلَا تَعْلَمُ الْاَنْفُسُ اِذَا مَا اتُوا رَبَّ حَبْلًا مَّ

كُنْتُمْ اَكْبَدُ﴾ الآية .

اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَاءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتی کیدلو) غواړی له تا نه حال دا چه دوی غنیان وی، راضی شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بیرته شوو (ښځو، جونو) او مهر لگولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږی (په خپلی بدی خاتمی).

تفسیر: یعنی له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنگ کوی او په ډیره بی غیرتی دغه شرم او عار په ځان اخلی، د ښځو په شان په کور کښی ناست باهوگان په لاس کوی، په تل او همیشه گناه کولو سره د انسان زړه داسی مسخ او توریږی چه په کښی د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتی کیږی کله چه د ډیری بی شرمی او بی عزتی له سببه کوم انسان په دغی اندازی لیونی او پاگل شی چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په گناه فخر کوی او خوښیږی نو دلته ښائی وپوهیږی چه د ده په زړه بانندی د الله تعالیٰ جل جلاله مهر لگیلی دی العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذْ رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا
تَعْتَذِرُونَ لِي وَلَئِنْ تَوَّابٌ لَكُمْ قَدْ بَيَّأْنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَ
سَيَّرَ اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تَرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنذِرُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقین) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوگرځی تاسی (له تبوک) دوی ته ووايه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (غینو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووینی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووینی چه له خپل نفاقه راگرځی که نه گرځی بیا به بیرته بوتلی شیع تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پتو او بشکاره ؤ (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدینی ته راستانه (راواپس) شیع، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه: «یا رسول الله! زمونږ نیت هم دا ؤ چه له تاسی سره لار شو، مگر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووايئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه گرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو شرنکه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آیا دغه گرد (تول) دعاوی به په رښتینی صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پته خبره او عمل یا نیت پت پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د گردو (تولو) خلقو ورتگ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره درظاهروی، او د هغه سره موافق به تاسی سره معامله او جزا سزا به درکړه شی.

سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ
إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَا وَهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۹۵﴾

ژر به قسمونه خوری دوی پر الله تاسی ته کله چه بیرته راشی تاسی (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنگ وکړئ تاسی له (عتاب د) دوی نه، نو څنگ وکړئ تاسی له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بیشکه چه دوی پلپیت دی او ځای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسیر: د «تبوک» د بیرته راتلو په وقت کښی به منافقینو د دروغو قسمونه خورل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض ؤ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضی او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عائده نشی. او د پخوا په شان هم داسی معامله په ابهام کښی پته پاتی شی، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالی فرمائی چه دغه بهتر دی چه تاسی له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی ځنی راضی او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهایت پلپیتی او شرارت لامله (له وجبی) دی. دغه خلق دومره نجس او پلپیت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکۍ او صفائی هیڅ توقع نشی کیدی (او په وینځلو سره نه پاکیری، نو ستاسی عتاب هم دوی ته هیڅ فائده نه رسوی) لهذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائی بیخی لری وغورځولی شی! او له دوی څخه بیلتون ډیر ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوگنی ځای ته هرورمو (خامخا) رسوی.

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ
لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿۹۶﴾

قسمونه خوری دغه (منافقان په دروغو سره) تاسی ته لپاره د دی چه راضی

شیع تاسی له دوی نه، نو که راضی شیع تاسی له دوی نه (په قسم سره) نو
بیشکه الله نه راضی کیږی له قومه فاسقانو

تفسیر: د منافقینو لوی کوشن په دی کېنې دی چه په مکر او فریب او کذب سره مسلمانان
له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړی، فرض ئی کړی که په چل او فریب او بهانو سره
مخلوق راضی شی نو له هغه ځینې څه فائده در رسیدی شی؟ کله چه پاک الله له ده څخه راضی
نه وی. د الله تعالیٰ په دربار کېنې هیڅ قسم چل ول، مکر فریب، نه چلیږی ګواکی تنبیه
فرمائی له هغه قوم ځنی چه الله تعالیٰ راضی نه وی، نو هیڅ یو قانت مؤمن هم له هغه ځنی له
سره راضی کیدی نشی، نو ځکه ښائی چه دغه خبری او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه
ووستلی شی. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو
مسلمانانو خوښی غواړی که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له
سره د دی خبری دلیل کیدی نشی چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وی.
حضرت شاه صاحب لیکي: «د هر هغه سری حال چه معلوم وی چه منافق دی، نو د ده له لوری
تغافل روا دی. لیکن دوستی، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٤﴾

(ځینې له صحرائی) اعرابو ډیر سخت دی له جهته د کفره او له جهته د نفاقه
(له ښاریانو نه) او ډیر لائق دی له دی سره چه پوه نشی دوی په حدودو د
هغو (احکامو) چه نازل کړی دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په
تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: تر دی ځای پوری د مدینې منورې د منافقینو او د مخلصینو مؤمنینو احوال بیان شو،
اوس د کلیوالو صحرائیانو د څه حال ذکر فرمائی چه په دوی کېنې هم څو ډوله (قسمه) خلق
دی: کفار، منافقین، مخلصین مسلمانان څرنگه چه د کلی اوسیدونکی په قدرتی ډول (طریقه)
سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وی، (لکه چه په حدیث کېنې راغلی دی: «من سكن البادية
جفا» او د علم او د حکمت د مجالسو ځنی د لریوالی لامله (له وجی) د تهذیب او تمدن اثر او
د علم او عرفان رڼا (رنرا) ډیره لږه قبلوی، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفارو او
منافقینو څخه ډیر سخت دی. هغو ته داسی مواقع ډیر لږ په لاس ورځی چه د علم او د صلاح د
خواندانو په صحبت کېنې پاتی شی او د دیانت او د تهذیب هغه قوانین او قواعد زده کړی، چه

د الله تعالى له جانبہ پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت ہم داسی یو شی دی چه د انسان زہ نرموی، او مہذب ئی گرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه ہم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری یوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائمو او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکره په پتو سترگو تگ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غت زړه توب ذکر په متعددو احادیثو کښی راغلی دی. په یو حدیث کښی دی چه یوه اعرابی له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بچو) سره مینه او محبت هم کوئ» خدای گو چه مونږ هیڅ کله له خپلو هلکانو سره مینه او محبت نه کووا! رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: «زه څه وکرم چه پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ایستلی دی» «والله علیم حکیم» او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی د الله تعالى علم د بنی آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محیط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابلیتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب لیکي: «د اعرابو په طبیعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شدید وی، نو الله تعالى حکمت والا دی چه له دوی څخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يَنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُلِّ دَأْوٍ عَلَيْهِمْ دَائِرَةَ السُّوءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

او ځیني له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نیسی (گنی شمیری) هغه شی چه لگوی (ئی په لاره د الله کښی) (محض یو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د گردشونو د زمانی (چه گوندی دربانندی چه شی) پر هم دوی دی وی گردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو احوالو) ښه عالم دی (په گردو) (ټولو) احوالو).

تفسیر: یعنی په «منافقینو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالى په لاره کښی څه شی ولگوی. نو په داسی کراهیت سره ئی لگوی، لکه چه دوی کومه جریمه (جرمانه) ورکوی یا تاوان گالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم گردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی بانندی خوښی وکړو، او د خوشالی اتونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی گردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسپړی او دغه منافقان دیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی. الله تعالى د هر یوه خبری او دعاوی

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د بری اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتَّخَذَ مَا يَنْفِقُ قُرْبًا
عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَاتِ الرَّسُولِ أَلَّا يَأْتِيَ قُرْبَةً لَهُمْ
سَيِّدًا خَلَهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

او ځینې له (صحرائی) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) او نیسی (گنې شمیری) هغه شی چه لگوی (نی په لاره د الله کښی) (اسباب) د نژدی والی په نزد د الله او (سبب د دعاؤ د رسول د الله، خبردار شیع چه دغه (نفقات یا صلوة سبب د) نژدی والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښی بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) ډیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو ننداره راښوولی ده، چه په هم دغه ځیپو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی لارو کلیوالو او صحرائیانو کښی چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجی) د دی خبری له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالیٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښی داسی عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو گړدو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښی هر شی چه لگوی. خالص د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د گټلو په غرض ئی کوی. الله تعالیٰ دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوگانو) کښی حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښی کړی وی (یعنی د الله تعالیٰ قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښی داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترگو ئی گوری، چه هر کله کوم سری ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښی دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالیٰ رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
 اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ
 جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۰﴾

او هغه وړاندنی اولنی (ایمان لرونکی) له مهاجرینو نه او له انصارو نه او (نور) هغه کسان چه متابعت کړی دی دوی د (سابقانو) په احسان (نیکی) سره راضی شوی دی الله له دوی نه (په قبول د طاعت سره) او راضی شوی دی دوی له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تیار کړی دی (الله) دوی ته جنتونه چه بهیږی لاندی د (ونو او مانیو د) دوی (خلور قسمه) ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی همیشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنینو د زعماء او اعیانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شی یعنی هغه مهاجرین چه په هجرت کښی نی د سبقت او اولیت او اولویت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت کښی د سبقت او اولیت او اولویت افتخار لرونکی دی. الغرض هغو کسانو چه د حق په قبولیت، او د اسلام په خدمت کښی هومره چه د تقدم او وړاندی والی حصه او برخه آخیستی ده، بیا هغه خلق چه له ښو کارونو او حسن نیت د اسلام د دغو مقتدایانو متابعت او پیروی کوی، هم دغو گردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالیٰ رضا او خوښی او حقیقی بری حاصل شوی دی، همغسی چه هغوی په پوره خوښی او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالیٰ د تشریعی احکامو او د تکوینی قضاؤ په مقابل کښی خپلی غاړی ږدی، په همغه ډول (طریقه) الله تعالیٰ هم دوی ته د خپلی خوښی او رضا سند ورعطا کوی، او په غیر محدود انعام او اکرام نی سر لوړوی.

تنبیه: د اسلافو مفسرینو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعیین کښی مختلف دی. ځینی وائی چه هغه مهاجرین او انصار مراد دی چه پخوا له هجرت په اسلام سره مشرف شوی دی د ځینو په نزد هغه ذوات مراد دی چه د دواړو قبلو (بیت الحرام او بیت المقدس) په لوری نی لمنځونه کړی دی ځینی وائی د «بدر» تر غزوی پوری گرد (تول) مسلمانان «سابقین الاولین» دی. ځینی تر «حدیبی» پوری اسلام لرونکی د ده مصداق دروی. او ځینو مفسرینو دا رایه ده چه گرد (تول) مهاجرین او انصار د اطرافو او وروستنیو مسلمانانو او راتلونکو نسلونو په اعتبار سابقین الاولین دی. زموږ په نزد په دغو اقوالو کښی دومره تعارض نشته «سبقت» او «اولیت» خو اضافی شیان دی. یو سری یا یو جماعت د یوه شی په اعتبار سابق، او د بل شی په نسبت لاحق کیدی شی.

لکه چه مونبر پاس په دغه تفسیر کښی اشاره وکړه، هر هغه شخص یا جماعت په هره درجه کښی چه سابق او اول شو په همغه اندازه د الله تعالی د رضاء مستحق او په حقیقی بری کښی ئی برخه موندلی ده ځکه چه د «سبقت» او «اولیت» په شان په رضاء او بری کښی هم ډیر مدارج پیدا کیدی شی. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ذُو مِنِّ
 أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوهُمَا وَعَلَىٰ النَّفَاقِ تَلَاتَعْلَهُمُ نَحْنُ
 نَعْلَمُهُمْ سَاعِدًا بِهِمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١١﴾

او ځینې له هغو کسانو چه په شاؤخوا د تاسی (اهل المدینې) کښی دی له (صحرائی) اعرابو ځنی منافقان دی، او ځینې له خلقو د مدینې نه (یو قوم دی چه) عادت ئی نیولی دی پر منافقت نه پیژنی ته دوی، مونبر عالمان یو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونبر دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی دوی عذاب ډیر لوی ته.

تفسیر: پخوا له دی نه د کلیوالو اعرابو ذکر جاری ؤ، په منځ کښی د مؤمنینو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرینو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آیت کښی خاص د «مدینې» او د هغی چارچاپیر د اوسیدونکو بیان دی، یعنی ځینې له اهل المدینې او د هغی د شاؤخوا ساکنین په نفاق سره عادی او روږدی شوی دی. او پر هغه تینگ ولاړ دی لیکن دغه نفاق دومره غریق او عمیق دی چه سره له دغه قرب مکانی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسی بالتعین او په قطعی طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشی، مطلع کیدی. د هغو په پوره ډول (طریقه) سره تعیین او معلومول یواځی د الله تعالی په علم کښی شته. څرنګه چه د عامو منافقینو پته او سراغ له څیرو شونډو، لهجو، څیرو اترو او نورو څخه موندل کیږی ﴿لَوْ تَشَاءُ لَأَرَيْنَاكُمْ قُلُوبَهُمْ فَلَا تَعْرِفُونَهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عمیق (دونګی) دی چه له هسی ظاهری علائمو سره د دوی پرده نه لری کیږی.

«سنعذبهم» الایت ژر به په عذاب کړو مونبر دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی عذاب ډیر لوی ته چه هغه (لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ ۶ جزء د النساء (۱۴۵) آیت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلی په عذاب کښی مبتلا کیږی یو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنیوی ژوندون کښی ور رسیدونکی دی مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنہ له یوه روایتہ سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سربو نومونه ئی په زوره وریاد کړل او وئی فرمایل چه «اخرج فانک منافق - ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب و یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب ګرځولی شوی دی : ﴿فَلَا تَجْنِبْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ الَّذِي تَكْتُمُونَ﴾ الآية - یا ځنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی مبتلا شوی د ذلت په مرګ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کښی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او ګوتی سره چپچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان و. زما په نزد دغه ګرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم.

وَآخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صِحًّا وَآخِرًا نَسِيًّا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ أَنَّىٰ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾

او (ځینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په ګناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) ګد کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پشیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه بښونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردین دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پتوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری ځینی هغه مسلمانان دی چه له هغو ځنی د بشریت په مقتضی که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو ګناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره ګډوډ (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پشیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه و اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰة، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ګرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرینو لیکلی دی چه دغه آیت د حضرت ابولبابه او د ده د خو نورو ملگرو په حق کښی نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسانی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول لیکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتگ څخه خبر شول، نو په دیر ندامت او افسوس سره دوی گردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستنو پوری کلک وترل، او گردو (تولو) قسم سره یاد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او گناهونه مو ونه بښی مونږ به هم داسی کلک ترلی ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی په داسی حال کښی ولیدل نو ئی وفرمایل والله تر څو چه الله تعالی د دوی د پرانیستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانیستلی بالاخر دغه آیت نازل شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو غوتی وپرانیستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصیدلو څخه وروسته د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالی په لاره کښی ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آیت نازل شو.

حَذُّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰة یا خیرات)

تفسیر: محقق شیخ الہند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰة» سره کړی ده لیکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شی چه زکوٰة او نورو نافله ؤ صدقاتو لره هم شامل شی نو ښه به وی ځکه چه له اکثر روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سریو په حق کښی نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په رومبنی فائدی کښی نقل شوی دی هو د الفاظو د عمومیت په لحاظ د دغه حکم مقصورت او حصرولو ته د نص په مورد کښی څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالی عنہم د زکات په مسئله کښی هم دغه آیت وړاندی کوی.

تَطَهَّرْهُمْ وَزَكَّيْهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

چه ښه پاک کړی ته دوی له گناهونو (یا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسیله او دعا (د نیکی) دوی ته، بیشکه چه دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه آوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو

(تولو) احوالو).

تفسیر: په «توبه» سره گناه معافیږي، یعنی مؤاخذه د عذاب نه پری پاتی کیږی لیکن یو قسم باطنی کدورت او ظلمت او نور (چه د گناه د طبیعی اثراتو څخه ده) ممکن دی چه پاتی وی، چه بالخصوص له صدقی او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کیږی، نو په دی لحاظ سره ویلی شو چه صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سری بیخی پاک او صاف گرځوی او د اموالو برکت زیاتوی. (د «زکوة» لغوی معنی «نماء» یعنی زیاتیدل دی) او په صدقه کولو کښی یوه لویه فائده دغه وه چه متصدقینو ته به رسول الله صلی الله علیه وسلم دعاوی کولی چه په هغو سره به د متصدق زړه داده، او قلبی سکون او اطمینان به ور حاصلیده، بلکه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقینو تر اولادو او احفادو پوری هم رسیده. اوس هم د ائمه و په نزد مشروعه ده چه امام المسلمین د صدقه کوونکو په حق کښی په دی حیث چه دی د نبی صلی الله علیه وسلم وارث دی دعاء وکړی. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوة» د لفظ استعمال دی ونه کړی چه لفظ د صلوة د نبی کریم صلی الله علیه وسلم مخصوص حق ؤ.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ
الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٤٠﴾

آیا نه پوهیدل دغه (تائبان) په دی چه بیشکه الله هم دی قبولی توبه له بندگانو خپلو او آخلی، قبولی، صدقات (زکوٰتونه خیراتونه) او (نه پوهیږی په دی چه) بیشکه الله هم دی ښه توبه قبولونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعنی د توبی او د صدقاتو قبول یواځی د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی. ځکه چه همغه ته ښه معلوم دی چه کوم یوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعایتته سره سمه توبه ایستلی، یا صدقه ئی ورکړی ده. لکه چه پخوا له دی نه پر ځینو باندی عتاب صادر شوی دی او د همیشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولی شوی دی. او د دوی په حق کښی دعا او استغفار هم بی فائدی ښوولی شوی دی. بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع گرځولی شوی دی د دغو کسانو ذکر چه دلته کړی شوی د هغو توبه ئی منظوره او د صدقاتو د قبولیت حکم ئی ورکړ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په حق کښی (حیاً او میتاً) دعا وکړی.

وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

وَسْتَرْدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنذِرُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۹﴾

ووايه (ای محمد! دوی ته) عمل کوئی تاسی (د خه شی چه مو زره وی) نو ژر به ووینی الله عمل ستاسی (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم ووینی) او مؤمنان (به هم ووینی نیک او بد عملونه ستاسی)، او ژر به بیا بوتلی شی تاسی (په بعث سره) عالم د پتو او ښکارهؤ (الله) ته نو خبر به کری (الله) تاسی په هغه سره چه وئ تاسی چه کول به مو (نو جزا به درکری).

تفسیر: یعنی په توبه او نورو شیانو سره ستاسی تیر تقصیرات معاف شول وروسته به ولیده شی چه تاسی تر کوم غچای پوری د صدق او استقامت عملی ثبوت راوړندی کوئ؟ که په دغه جهاد کښی له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دی نه نور جهادونه هم کیدونکی دی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدینو خلفاؤ په مخ کښی به له تاسی څخه امتحان واخیسته شی او وبه کتل شی، چه تاسی څه ډول (طریقه) عمل کوئ؟ بیا به په قیامت کښی له پاک الله سره مخامخ کیږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ ځکه چه هغه پر گردو (تولو) پتو او ښکارهؤ شیانو او ظاهرو اعمالو او باطنی نیاتو باندی خیردار او مطلع دی. او له هر یوه سره د ده د واقعی حالت سره موافق معامله کوی (د دی آیت دغه تقریر د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم کری شوی دی، ځکه چه اوفق بالسیاق دی والله اعلم).

وَالْآخِرُونَ مُرْجُونَ لِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ وَإِنِ اتَّخَذْتُمْ إِلَهُاتٍ غَيْرَ اللَّهِ شُرَكَاءَ فَسَيُبَدِّلُ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ كَمَا بَدَّلَ قُلُوبَ الَّذِينَ لَبَّسْتُمْ فِي الْأَرْضِ خِزْيًا لَهُمْ فِي هَٰؤُلَاءِ يَوْمَ تَأْتِي السُّحُبُ مِنَ الْسَّمَاءِ فَيُزِيلُ السُّحُبَ بِغَمَمٍ يُمْطَرُ فِيهَا صَٰلِبٌ مِّنْ نَّارٍ يَنْزِلُ فِيهَا الْحِجَابُ ﴿۱۰﴾

او نور کسان دی (له دغو پاتی شویو له غزا نه) چه وروسته کری شوی دی (له قبول د توبی) دپاره د امر (حکم) کولو د الله (په دوی کښی) یا به په عذاب کری (الله) دوی یا به مهربانی وکری پر دوی (په عطا د توفیق د توبی)، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د اهلالمدینی څخه دلته د یوه وړوکی جماعت ذکر فرمائی. اصلی خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوی متخلفین یعنی هغه کسان چه په «تبوک» کښی نه ؤ شریک شوی دری قسمه وو: (۱): منافقین چه د شک او نفاق لامله (له وجی) بیل پاتی شوی وو. (۲): هغه لتان چه د

سستی او عُمان هوسائی (اسانتیا) لامله (له وجی) په غزا کښی نه ؤ شریک شوی، بیا په دوی کښی هم دوه قسمه سری وو علی الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتللو په وقت کښی دوی خپل عُمانونه د مسجد په ستنو پوری ترلی ؤ چه د هغو ذکر په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو. یواځی یو جماعت د دری سریو داسی ؤ چه نه دوی خپل عُمانونه په ستنو وترل او نه کوم عذر او بهانه ئی وروپاندی کړه او یواځی هغه حقیقی واقعه ئی بی له تزئیده او تنقیصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کښی عرض کړه. نو د دوی په باره کښی دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآیة - آیت نازل شو. یعنی د دوی په معاملی کښی اوس تعطیل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ یا به الله تعالی هغو ته سزا ورکوی یا به ئی بښی او معافوی بی ئی د دغو واقعاتو او د دری واپرو نومونو تفصیل د وروستی رکوع په خاتمه کښی شروع کیږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
 الْمُؤْمِنِينَ وَارْصَادًا لِلَّذِينَ حَارَبَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
 وَلِيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۳۵﴾

او (غښی) هغه (منافقان) دی چه نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بیلتون آچولو په منځ د مؤمنینو کښی او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنگ ئی کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرورمو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هیش خیز) مکر د (خصلت) نیک، او الله شاهی اداء کوی چه بیشکه دوی هرورمو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کښی).

تفسیر: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر ؤ چه له دوی غښی په ظاهر کښی یو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی ؤ. مگر د اعتقاد په صحت او د خطاء د اعتراف په وسیله هغو ته معافی او بښنه وشوه. دلته د داسی یوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمیر د مسجد) کړی دی، لیکن د بد اعتقادی لامله (له وجی) هغه د دوی د عُمان وپال وگرځیده. دغه واقعه داسی وه کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم له مکی څخه هجرت وکړ، او مدینې ته ئی عزیمت او قصد وفرمایه، نو د مدینې څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کښی ئی واپول او څو ورځی وروسته ئی د مدینې منورې ښار ته تشریف راوړ او (د نبوی مسجد) ئی

تعمیر کر پہ ہنی محلی کبھی چہ پخوا دوی آرولی ؤ او لمونخ ئی کری ؤ خلقو یو مسجد ودان کر چہ د «قباء د مسجد» پہ نامہ مشہور دی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ علی الاکثر د خالی پہ ورغ کبھی ہلتہ تلہ، او دوه رکعتہ لمونخ بہ ئی کاوہ او د ہغہ دیر فضایل بہ ئی بیان فرمایل۔

غینو منافقینو نہ غوہتل چہ د پخوانیو پہ خلاف او پہ ضد ہغہ مسجد تہ نژدی یو بلہ ودانی د مسجد پہ نامہ جوہہ کری۔ او خپل جماعت سرہ بیل کری۔ او غنی ناپوہ او سادہ مسلمانان یی ہم د مسجد قباء شخہ بیل او لہ خپلو غانونو سرہ یی مل کرل فی الحقیقت د دغہ ناپاک تجویز اصلی محرک یو (خزرجی) سری (ابو عامر) راہب ؤ پخوا لہ ہجرتہ دغہ سری نصرانی شوی ؤ۔ او د راہبانو ژوندون ئی غورہ کری ؤ۔ د مدینی منوری د شاوخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبیلہ د دە د زہد او فقیری معتقدان وو او د دە دیر زیات عزت، تعظیم او احترام بہ ئی کاوہ۔ د رسول اللہ د بختور قدوم شخہ وروستہ چہ پہ مدینی منوری کبھی د ایمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام پہ پلوشو سرہ شاوخوا رنا (رنرا) شولہ، نو د داسی فقیرانو کلاہین ہم ویلی شو۔ ٹککہ چہ د لمر د روزانہ نور او رنا (رنرا) پہ مقابل کبھی د مری شوی دیوی پہ رنا (رنرا) پسی شوک گرغی؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د لیدلو شخہ دیر زیاد خفہ شو، او د حسد او رخی (کینی) پہ اور کبھی نینی نینی شو۔ ہغہ تہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د اسلام راوولو دعوت ورکر او وئی فرمایل چہ: «مالہ خپلہ گمانہ سرہ حقیقی او صحیح ابراہیمی ملت راوری دی.» ابو عامر وویل چہ «زہ لا لہ پخوا شخہ پر ہغہ ملت قایم وم، لیکن تا لہ خپل لوری پہ ابراہیمی ملت کبھی مخالف شیان گد کری دی۔ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دیر زور سرہ د ہغہ تردید وفرمایہ۔ بالاخر د ابو عامر لہ ژبی دغہ خبرہ ووتہ «ہر یو چہ لہ مونہر غنی دروغجن وی پاک اللہ دی ہغہ لہ وطنہ لری یواغی او گوہنی (بیل) پہ غربت او مسکنت کبھی مر کری!» رسول اللہ مبارک وفرمایل «آمین» یعنی اللہ تعالیٰ دی ہم داسی وکری۔ د «بدر» د غزوی شخہ وروستہ چہ د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترگی وسوگولی نو ابو عامر وارخطا شو او مکی معظمی تہ وتبیتید د دی دپارہ چہ کفار د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ مقابل ولمسوی او پورته ئی کری۔ او د اسلام د جنگ لپارہ ئی تیار کری لکہ چہ د «احد» پہ غزوہ کبھی ہم دغہ ابو عامر ہم لہ قریشو سرہ راغلی ؤ او د مقابلی د شروع کیدلو شخہ پخوا راوردندی شو او د مدینی انصارو خصوصاً خزرجیانو تہ ئی چہ د جاہلیت پہ عہد کبھی د دە لوی مریدان ؤ خطاب وکر او پہ خپل لوری ئی د دوی میلان وغوہت مگر دغہ احمق پہ دی نہ پوہیدہ چہ د پاک رسول د تصرف پہ مقابل کبھی ہغہ پخوانی جادو او کودی کلہ چلیدی شی، بالاخر انصاریانو چہ پخوا لہ دی نہ دە تہ «راہب» ویل داسی جواب ئی ورکر او فاسق! او د پاک اللہ دہمنہ! اللہ تعالیٰ دی ستا سترگی لہ سرہ نہ رنوی! مونہر بہ خرنگہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پریدود؟ او لہ تا سرہ بہ ملکرتوب کوو؟ د انصارو د دغہ مایوس کوونکی جواب لہ اوریدلو شخہ ابو عامر سخت پہ قہر شو او داسی ئی وویل ای محمدہ وروستہ لہ دی نہ ہر ہغہ قوم چہ ستا مقابلی تہ راشی، او ستا پہ مخ کبھی ودریپی، زہ بہ برابر د ہغو پہ

مرسته (مدد) ستا جنگ ته حاضرېوم لکه چه د «حنين» تر جنگه پوری دی بی له ناغی د کفارو په ملگرتوب له مسلمانانو سره جنگیده په «احد کښی د هم ده د شرارت لامله (له وجی) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدی سترگی ورسیدی ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښی په پته سره یوه کنده کښتلی وه چه همغلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه خیره ژوبله، او مبارک غابڼی ئی په شهادت ورسیده د (حنين) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کر چه اوس هیڅ یوه عربی قوه د مسلمانانو په منځ کښی نشی دریدلی نو په تیښتی سره ئی ځان (شام) ته ورساوه او د مدینی منوری منافقانو ته ئی خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لښکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلی ته راتلونکی یم چه د سترگو په رپیدو کښی به ئی د ده گردی (تولی) هیلی (امیدونه) او چاری له خاورو سره برابره وی، او مسلمانان به بیخی لتار او خواروزار کری (العیاذ بالله) تاسی فی الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راتول شی او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پوری خبری او مشوری وکری شی او زما قاصدان هملته تاسی ته خطونه او پیغامونه دررسوی او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنی او د هستوگنی لپاره وی د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښی د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په منځ کښی داسی بهانه وکره شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالی چه زمونږ نیتونه بد نه دی خو د باران او یخنغ او نورو لامله (له وجی) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او اربابالحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پوری تلل ډیر سخت او مشکل دی. نو ځکه دغه مسجد ودان کر شو، چه لمونځ کونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنگی شکایت لری شی، که تاسی یو ځلی هلته ولاړ شی او لمونځ ادا کړئ نو ستاسی دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شی» او دغه غوښتنه ئی د دی لامله (له وجی) وکره چه ځینی ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښی ونښلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښی د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئی فرمایلی که الله تعالی اراده وکری نو د بیرته راتگ په وقت کښی به داسی کیدی شی. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخی مدینی ته نژدی شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دی کښی ئی د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندي رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلع کر او د ضرار د مسجد غوته ئی وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (۱) مالک بن خشم (۲) معن بن عدی (۳) عامر بن سکن (۴) وحشی ته حکم ورکر چه دغه عمارت (چه نوم ئی د خداع او فریب له لوری مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکی سره ئی بیخی هوار کړئ دوی علی الفور د هغه حکم په تممیل په هغه عمارت اور ولگاوه، او له هغه څخه ئی د ایرو او سکرو لوئی ډیری جوړی کری په دی دول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر گورد (تول) ارمانونه د دوی په زړونو کښی پاتی شول او ابو عامر پخپلی دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرین) کښې یواځې او ګوښې (بیل) د پردیسی توب په مرګ سره مر شو
﴿ تَقَطَّمْ ذَايِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ .
په دی آیت کښې د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا الْمَسْجِدُ إِسْسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَّهَرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿٥٦﴾

مه درېره ته په دغه مسجد کښې دپاره د لمانځه له سره هېڅکله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه ایښی شوی دی (تاداو «بنیاد» نی) پر تقوی (پرهیز ګاری) له اولی ورځې ډیر لایق د دی دی چه ودړیوی ته په هغه کښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښې هسی سړی دی چه خوښوی دوی دا چه ښه پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د ګناهونو او نجاساتو نه)، او الله خوښوی ښه ځان پاکوونکی (چه ډیر ثواب ورکوی).

تفسیر: یعنی په دغه مسجد کښې چه د هغه تاداو (بنیاد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخالفت باندی ایښی شوی دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه درېوئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائق) هغه مسجد دی چه د هغه تاداو (بنیاد) له اولی ورځې راهیسی پر تقوی او پرهیز ګاری قائم شوی دی (اعم له دی چه د نبوی مسجد وی که د قباء مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او باطنی نجاستونو او ګناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوښوی. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکیزه ګی څه خاص اهتمام کوئ چه پاک الله ستاسی د تطهیر مدح فرمایلی ده؟» دوی وویل چه «مونږ وروسته د لوتی د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» یعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه برسیره دغو خلقو د دی شی اهتمام د عادت څخه زیات کاوه. له دی نه ظاهریوی چه په دغه آیت کښې د قباء د مسجد ذکر دی. لیکن په ځینو روایتونو کښې بالتصریح راغلی دی چه د ﴿ الْمَسْجِدُ إِسْسَ عَلَى التَّقْوَى ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماؤ پر دغه ډیری خبری کری دی. مونږ د صحیح مسلم شریف په شرح کښې د دی په متعلق خپل ناقص خیال ظاهره او په روایتونو کښې سره تطبیق کری دی. دلته د هغو بیاناتو د تذکر ځای نشته.

أَمِنَ آسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرًا مِّنْ آسَسَ بُنْيَانَهُ
عَلَى شَفَا حَرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۰﴾

آیا نو هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ايښی ئی وی تاداو، «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاری د کندی باندی (هسی غاره چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نریدونکی نو ونریږی (دا غاره د کندی په سیند کښی) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښی او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضا غوښتلو باندی وی، هغه دیر مستحکم او ټینگ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پان (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وری وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پان (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه چه وررسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښی لوپړی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بیانصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسی ویجاړ او ښار پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۱﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شهبی، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښی مگر چه توتی توتی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: د «ریبت» ترجمه ئی په «شبهه» سره کری ده چه له هغی شخه مراد نفاق دی. یعنی د دغه بد عمل اثر داسی شو چه تل د هغو په زړونو کښی (تر هغه پوری چه مرگی دوی توتی توتی نه کری) نفاق تینگ او قایم پاتی کیږی لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی تیر شوی دی

﴿ فَأَعَدَّ لَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ رَالِ يَوْمَ يَقُولُونَ إِنَّمَا أَخْلَقُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾

ځینو مترجمینو د «ریبت» معنی په چخیدو او ویریدلو سره کری ده. یعنی هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړه کړی وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو گردو (نولو) ناپاکو مقاصدو ته ئی خاتمه ورکړه. چه د هغه خیال د تل دپاره د هغو په زړونو کښی لکه اغزی غوندی چخیده. والراجح عند السلف هو الاول کما حکى ابن کثیر رحمة الله علیه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ
يُقْتَلُونَ وَعَدَّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

بیشکه چه الله پیرودلی (آخیستلی) دی له مؤمنینو شخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښی ښندی (قربانوی) په عوض د دی چه بیشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پیرودل (آخیستل) په دی شان دی چه) جنگونه کوی دوی په لاره د الله کښی نو (کله) وژنی مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلی شی دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندی وعده حقه په توریت کښی او په انجیل کښی او په قرآن کښی، او شوک دی ښه وفا کوونکی په وعدی خپلی سره له الله شخه (بلکه هیڅوک نشته) نو خوشاله شی تاسی (ای مؤمنانو) په بیع ستاسی باندی هغه چه معامله کړی ده تاسی له الله سره په هغی (بیع او شری سره)، او دغه (بیعه چه ده) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه زیات گتور او فائده من تجارت او عظیم الشان بری به څه شی وی چه زمونږ د حقیرو ځانونو او فانی مالونو خریدار الله قدوس گرځیدلی دی. زمونږ ځان او مال چه

فی الحقیقت د همه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنیٰ ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلیٰ مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترگو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئی وصف نه وی آوریلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه دراوه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالیٰ «بایع» او مونږ مشتریان کیدو نو په دغه کښی د الله تعالیٰ تطف و نوازش له حله تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د همه الله دی) د جنت په شان یو بی‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص گرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راضکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا بنی نور شیان بی حله او ویریا بنی بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه ویاسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ضائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ اتَّقَاةِ وَاللَّهُ يَخْتَارُ﴾ یعنی مقصود د الله تعالیٰ په لاره کښی د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که

ووژنئ کفار یا ووژل شی د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی ډول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق گڼل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه گتوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿وَعَدَا عَلَيْهِ حَقَّ التَّوْبَةِ وَالْإِحْسَانَ وَالْقُرْآنَ﴾ یعنی د ثمن او د زرو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالیٰ

په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالیٰ څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالیٰ پور (قرض) د نورو څخه په زرهاو درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنکه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالیٰ دی پخپل فضل او کرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په ډله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالى د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونكو خصلتونو سره فرمائی چه پاس ئی د دوی د جهاد تمثيل په بيع او شری سره فرمایلی)

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمِيدُونَ السَّائِحُونَ الزَّكَاةُونَ الشَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱﴾

(دوی) توبه کوونکی دی (له معاصیو) عبادت کوونکی شکر کوونکی (الله ته په اخلاص) بی تعلق پاتی کیدونکی دی (د دنیوی لذاندو نه) رکوع کوونکی دی سجدی کوونکی دی (په لمونځونو خپلو کښی حکم کوونکی دی په معروف (ښیکنو- ښو) او منع کوونکی دی (خلقو لره) له منکرو (بدو کارونو) او ساتونکی دی د حدودو د الله (یعنی د احکامو ئی چه عمل پری کوی) او زیری ورکړه (ای محمده) مومنینو ته (چه موصوف دی په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسیر: غځینی له «السائحون» څخه «روژه نیوونکی» مرادوی، ځکه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانیو لذاندو، نفسانی مرغوباتو غځنی بی تعلقه وی او د روحانی مدارجو او ملکوتی مقاماتو سیر کوی. د غځینو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرین» دی چه د خپلو کورونو او کهولونو څخه بی تعلقه شوی دی، او په «اسلام» کښی ئی هستوگنه کړی ده. غځینی له دی څخه «مجاهدین» اراده کوی ځکه چه مجاهد له خپله ځانه بی تعلقه کیږی، او د الله تعالی په لاره کښی د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځی. د غځینو په رایه کښی دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دی چه وطن، کور، کهول، راحت او نورو گردو (تولو) شیانو څخه تیریږی، او د علم د طلب لپاره پردیسی کیږی، او د مسافری سختی، ستومانی، گالی (برداشت کوی) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه فرمایلی ده په هغه کښی د دغو گردو (تولو) اقوالو گنجایش شته. مگر د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمایلی دی «ښائی د بی تعلقه پاتی کیدلو څخه دا مراد وی چه په دنیا پوری زړه ونه تری».

(﴿التَّائِبُونَ الشَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ دوی سجده کوونکی دی په لمونځو خپلو کښی امر، حکم کوونکی دی په معروف او ښیکنو (نیکو) او منع کوونکی دی خلکو لره له منکرو او بدو کارونو غځینی) یعنی د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

مخانونه هم اصلاح كوی او سنبالوی. گواکی د دوی كار د خالق تعالیٰ عبادت او د خلق الله خیر غوښتنه ده (﴿ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَيَشِرُّوا الْمُؤْمِنِينَ ﴾) او دوی ساتونکی دی د حدودو د الله یعنی د احكامو نی چه عمل پری كوی. او زیری ور كره ای محمده مومنینو ته چه موصوف په دغو صفاتو دی په جنت سره) یعنی د نیکی او بدی هغه حدود چه الله تعالیٰ معین فرمایلی دی له هغه څخه دی تجاوز ونه كری لنده نی دا چه بی له شرعی حكمه دی هیڅ یو كار ونه كری. دغه كرد (تول) صفات د هغو مؤمنینو دی چه خپل مخانونه او مالونه نی پر الله تعالیٰ پلوردلی (خرڅ كری) دی.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۱۳﴾

نه دی (لايق او روا) نبی ته او (نه دی لایق او روا) هغو كسانو ته چه ایمان لرونکی دی دغه چه مغفرت وغواړی دوی دپاره د مشركانو او اگر كه وی دا (مشركان) خاوندان د خپلوی وروسته له دی خبری چه ښكاره شی دوی ته چه بیشكه دوی صاحبان دی د دوزخ (او په كفر مړه دی)

تفسیر: هر كله چه مؤمنینو خپل مخانونه او مالونه پر الله تعالیٰ پلورلی (خرڅ كری) دی، نو دغه خیره ضروری ده چه له نورو كردو (تولو) ځنی مخانونه راټول كری او یواځی پاك الله ته خپل ځان وسپاری. له اعداء الله څ څخه دی چه د هغوی دښمنی له الله سره او جهنمی او دوزخی توب نی معلوم شوی دی، د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوی. اگر كه دغه د الله تعالیٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادر (مالك)، ترور او نكور، تره او ترور، نيكه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وی. ځكه هغه چه له الله تعالیٰ څخه باغی او د ده دښمن وی نو هغه د مؤمنانو څرنګه دوستان او خپلوان كیدی شی؟ نو د هر هغه چا په نسبت چه داسی معلومات حاصل شی چه بالیقین دوزخی دی اعم له دی چه د الله تعالیٰ په وحی سره وی یا چه په ښكاره ډول (طریقه) سره پر كفر او شرك كښی مړ شی نو د دوی په حق كښی استغفار او د ښنی غوښتنه منع ده په ځینو روایتونو كښی راغلی دی چه دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور حضرت بی بی آمنی په باره كښی نازل شوی دی، په ځینو احادیثو كښی راغلی دی چه د رسول الله مبارك د تره ابوطالب په حق كښی نازل شوی دی، او ځینو داسی نقل كری دی چه مسلمانانو وغوښتل چه د خپلو هغو مشركینو پلرونو لپاره چه مړه شوی دی استغفار وغواړی. نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول. په هر حال د دی آیت شان نزول هر څه چه وی حكم خو هم دغه دی چه د هغو كفارو او مشركینو په حق كښی چه د هغوی خاتمه پر كفر او شرك

باندی معلومه شی، استغفار ناجائز دی.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامی علماؤ اقوال دیر سره مختلف دی. عینو د دوی پر ایمان او نجات باندی مستقلی رسالی لیکلی دی. او د حدیثو شارحانو پری محدثانه او متکلمانه بحثونه کړی دی. د احتیاط او سلامتی بڼه طریقه او لاره په دغی مسئلی کښی دا ده چه سری پکښی چپ وی، او سکوت غوره کړی، او په داسی دقیقو، باریکو مباحثو کښی دی د دیری شیرنی (تحقیق) څخه احتراز وکړی، او ځان دی وساتی. د داسی مسائلو حقیقت یواځی پاک الله ته معلوم دی. او همغه د گردو (تولو) مسائلو په بڼه دول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَاهَا آيَاتٌ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١﴾

او نه وه بښنه غوښتل د ابراهیم دپاره د پلار خپل مگر په سبب د وعدی چه کړی وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهیم) سره (چه مسلمانم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهیم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله (چه مر شو په کفر کښی) نو بیزاره شو له هغه، بیشکه ابراهیم خامخا دیر آه کوونکی (په زړه پوست) دیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها ایاه» ترجمه عینو داسی کړی ده: کړی وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کښی راغلی دی کله چه د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئی حضرت ابراهیم علیه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئی وفرمایل: ﴿سَلَّمَ عَلَيْكَ سَأْتَفِقُونَكَ رَبَّنَا إِنَّكَ كَانَتْ حَقِيًّا﴾
یعنی زه د الله تعالی له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغی وعدی سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کښی د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دی مطلب داسی نه دی چه ابراهیم علیه السلام د یوه هسی مشرک لپاره بښنه غواړی چه هغه د شرک په حالت کښی قایم ؤ. نه غرض ئی داسی ؤ چه هغه ته داسی یو توفیق ور په برخه شی چه د شرک له حالته ووځی، او د اسلام په غیر کښی ننوځی او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافی سبب شی. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهیم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کښی ولوست نو د دوی په زړونو کښی هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائی چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کښی استغفار وکړو. د دی خبری جواب الله تعالی داسی ورکړ چه ابراهیم علیه السلام د خپلی یوی وعدی په بناء یواځی تر هغه وخته پوری د خپل

پلار لپاره بېښنه غوښتله، چه په يقينی ډول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوی چه د ده پلار (آزر) پر کفر او شرک او د الله تعالیٰ پر دښمنی باندی مری ځکه چه پخوا له مرگه احتمال و چه توبه ویاسی، او په اسلام مشرف شی، او وښتلی شی. نو کله چه ابراهیم علیه السلام ته دغه خبره څرگنده (ښکاره) شوه چه د هغه خاتمه په کفر او شرک سره وشوه او تر مرگه پوری ئی د الله تعالیٰ د دښمنی څخه لاس وانه خیست نو ابراهیم علیه السلام هم تری بیخی بیزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئی ترک کړل. پخوا ئی د زړه د نرمی او شفقت لامله (له وجی) دعا کوله. کله چه د توبی او د رجوع گرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خیر غوښتلو څخه لاس واخیست او دغه حادثه ئی د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حدیث کښی راغلی دی چه په محشر کښی به حضرت ابراهیم علیه السلام عرض کوی چه: یا اله العلیمه! تا زما سره داسی وعده فرمایلی وه چه ابراهیم به نه رسوا کوم مگر له دی نه به بله کومه رسوائی وی چه نن زما پلار د گردو (تولو) خلقو په منځ کښی په دوزخ کښی غورځاوه شی په دغه وخت کښی به د ده د پلار څیره مسخ کیږی، او د کور (ضیغ) په شکل به اوږی او پریستی به په کښولو (راښکلو) سره هغه د جهنم په لوری بیائی. ښائی دغه به د دی لامله (له وجی) وی چه خلق ئی ونه پیژنی. ځکه چه د رسوائی دار او مدار پر پیژندلو باندی دی. کله چه د پیژندگلوی آثر په منځ کښی پاتی نشی او څوک ونه پوهیږی چه څه شی ئی په دوزخ کښی وغورځاوه نو بیا به د هغه ځوی ولی رسوا کیږی؟

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ
لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

او نه دی الله چه بی لاری کری هیڅ یو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئی وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پوری چه بیان کری دوی ته هغه څیز چه ځان تری وساتی (او دوی بیا ځان ونه ساتی)، بیشکه الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د حجت له اتمامه وړاندی او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هیڅوک نه گمراه کوی. گمراهی دغه ده کله چه الله تعالیٰ خپل احکام په صاف او ښکاره ډول (طريقه) بیان کری او بیا د هغه امتثال ونشی، گواکی اشاره ئی وفرمایله هغو کسانو چه پخوا له ممانعتی ئی د مشرکینو لپاره بېښنه غوښتلی ده پر هغو باندی هیڅ یوه مؤاخذه نشته. لیکن وروسته له خبریدلو څخه داسی کار کول گمراهی ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعْجِ وَيُهِدِ
وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٧﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د عُمکی، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله شخه هیخ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددگار (خلاصونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو بنائی چه د هغه حکم هم پری وچلیبری دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کری د بندگانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطر د هغه په تممیل او اجراء کینی بوخت (مشغول) او لگیا شی. او په هغه کینی د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او محای ورته کری. عککه چه بی له الله تعالیٰ شخه بل هیخوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ
بِهِمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

خامخا په تحقیق رجوع کری ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کری وو دوی د نبی په وقت د تنگسی (او سختی) کینی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاره شی زړونه د یوی دلی له دوی (له متابعت د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکره (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کره الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکری و منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کری وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنگسی کینی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی و، او هم له طرفه د توبی چه دوو تنو به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوبین به ئی حلال کر، او د هغه په رطوباتو به ئی ساعت تیراوه، لنده ئی دا چه) د دی مشکل ساعت شخه مراد د «تبوک» د غزوی زمانه ده چه په هغی کبئی شو دوله (قسمه) مشکلات راتول شوی ؤ، سخته گرمی، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغی زمانی د عظیم الشان یو سلطنت سره مقابله او پری د اسلامی لشکر تعرض بیا د ظاهری بی سروسامانی داسی حالت ؤ چه یوه یوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازیانو باندی ویشله کیده په آخره کبئی دی خبری ته هم وار ورسیده چه دیرو مجاهدینو به فقط یوه دانه خرما په خوله ځبینهله او بیا به ئی پری اوبه څښلی بیا د اوبو د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) د اوبنانو د فضلاتو په لنډلو (رطوباتو) به ئی ساعت تیراوه. سورلی په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به یو اوبین وورسیده چه په نوبت سره به یو سوریده او بل به تری ښکته کیده. د همغه ایثار جذبیه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامی ډیر یو وړوکی جماعت ته داسی قوت او قدرت ور په برخه کری شوی ؤ چه په هغه سره د دنیا پر گردو (تولو) اقوامو باندی غالب او گرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رنا (رنیا) سره روڼ شو. **الله الحمد والمنه!**

﴿ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ قَوْمٍ مِنْهُمْ ﴾ الآية - وروسته له هغه چه نژدی شوی ؤ چه کاره شی زړونه د یوی دلی له دوی له متابعته د نبی صلی الله علیه وسلم بیا رجوع په رحمت سره وکره الله پر دوی بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی زیات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالی مهربانی او مراحم په محمد صلی الله علیه وسلم بیشماره دی او د دوی له برکته پر مهاجرینو او انصارو هم د الله تعالی مخصوصه توجه او مهربانی ده چه دوی ئی په ایمان او عرفان مشرف فرمایلی دی د نبوی اتباع او د فی سبیل الله جهاد او د مهمو امورو، د لویو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفیق ئی وربښلی دی. بیا په هسی مشکل وقت کبئی چه د ځینو مؤمنینو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختیو له هجومه پرکیدل او لرزیدل او نژدی ؤ چه د نبی له رفاقته وروسته پاتی شی. الله تعالی بیا پر دوی مهربانی وکره او لاسونه ئی ونیوه چه دوی له سره پر داسی خطراتو او وساوسو باندی عمل ونه کری او محفوظ تری پاتی وی او د مؤمنینو همتونه ئی مضبوط او د دوی ارادی ئی لوږی کری.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ لَمَلْجَأٍ مِّنْ
اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٤﴾

او (خصوصاً) پر هغو دری تنو چه بیرته پاتی شوی وو (له قبوله د توبی) تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بی التفاتی د خلقو) سره

له ارتوالی د دی (حُمکی) او تنگ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او یقین ئی وکړ چه نشته حُمای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مگر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه ویاسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندي ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رتلی ترتلی به گرځیدل تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی حُمکه) دغه دری سری کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان و خو د حُان آسانی او هوسانی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکت محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د عُینو صحابه و غوندی خپل حُانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندي ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل حُانونه ئی پر ستنو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذین خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه عُینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنکه چه د تبوک مهم جنگ ډیر سخت او ربر پېښوونکی و، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (تولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، گرد (تول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لگیا وو مگر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله حُانه سره غوته کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به حُان تیاروم او له نورو غازیانو سره به گډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار و او د یوه په حُمای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللی وم چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له حضوره د دیرش زرو اسلامی مجاهدینو د کوچیدلو (روانیدلو) حکم صادر شو، په دغه وقت کښی هم زه په دغه چرت (خیال) کښی وم اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم تللی دی، خو زه هغوی سره ملگری یم هره ورځ به می ویل چه نن به ځم او صبا به ځم په هم دغه نن او صبا کښی ډیری شپي تیری شوی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم (تبوک) ته ورسید نو ئی وفرماییل «ما فعل کعب بن مالک شه وکره کعب ځوی د مالک؟» د بنی سلمه یو سری وویل «یا رسول الله عیش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه ورکوی چه له کوره د باندی ووځی» معاذ بن جبل رضی الله تعالی عنه وویل چه «تا ډیره بده خبره وکره قسم په الله خورم چه مونږ په کعب کښی پرته (علاوه) له نیکی بل هیڅ شی نه دی لیدلی» رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه گردی (تولی) خبری په سکوت واوریدی کعب رضی الله تعالی عنه وائی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تشریف وړلو څخه وروسته ډیر زیات وحشت ماته له دغی خبری څخه پیدا شو چه په گردی (تولی) مدینی منوری کښی پرته (علاوه) له منافقینو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هیڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه کښی راز راز (قسم قسم) خبری تیریدی او پرله پسې هر قسم پلمی (بھانی) می جوړولی چه د رسول الله مبارک په حضور کښی به داسی وایم هغسی به وایم او په یوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا راملومه شوه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خیر او عافیت سره بیرته تشریف راوړونکی دی. نو زما له زړه څخه گرد (تول) دروغ او فریب محوه شو او دغه می په خپل زړه کښی غوته کره چه پرته (علاوه) له رښتیا څخه بل هیڅ شی د ده په دربار کښی په کار نه راځی او نه می ژغورلی (بچ کولی) شی رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد کښی تشریف درلود (لرلو) د دوی په حضور کښی د اصحابو لویه مجمع مشرف وه منافقینو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بھانی جوړولی او په هغو سره بی ئی خپل ځانونه له تنقیداتو څخه ژغورل (بچ کول) دلته زه د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم دوی ماته په غضب سره ګډ مسکی شول او په تبسم سره ئی زما د غیر حاضری پوښتنه وکره ما عرض وکر یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که په دی وقت کښی زه د دنیا دارانو ځنی د کوم یوه دنیا دار په مخ کښی وی نو تاسی به لیده چه په څه طلاق او سلاست او غوری ژبی سره به می د دروغو پلمی (بھانی) او حیلی او حوالی جوړولی او ځان به می بیخی صاف و پاک گرځولی و مگر دلته خو معامله داسی یوه پاک ذات سره ده چه که زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وگرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالی ئی له رښتیا خبری ځنی خبروی او په گردو (تولو) حقائقو ئی مطلع کوی او له ما ئی خفه کوی په خلاف د هغه په رښتیا ویلو کښی اگر که لږه شیبه تاسی له ما څخه خفه کیږئ او زه هم ناچاره ستاسی دغه خفگان پر ځان آخلم لیکن هیله (خواهش) او امید لرم چه د الله تعالی له لوری به د دغه خاتمه ښه کیږی او بالاخر هم دغه رښتیا ویل به می د الله تعالی او د رسول الله له قهره او غضبه وژغوری (بچ کری) یا رسول الله! اصلی واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غیرحاضری هیخ یو عذر نشته. په هغه وقت کښی چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وخته څخه ماسوا په بل وقت کښی ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی، زه مجرم یم! تاسی واک (حق) او اختیار لری چه هر دول (طریقه) حکم زما په نسبت صادروی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سری دی چه رښتیا خبره ئی وکره ښه ده! څه! او د الله تعالیٰ فیصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاخیدم او له تحقیقه راخرگنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سری د واقعی په اظهار کښی ما غوندی دی نو زمونږ دری واړو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کر چه هیڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او تول دی تری بیل شی. لکه چه وروسته له دی نه هیخ یوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښی کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به می کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښی خوځیږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منځ کښی یو ورځ یوه سری د «غسان» د باچا خط ماته راکر چه په هغه کښی زما په دغه مصیبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کری شوی وو. او ماته ئی بلنه راکری وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما دیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږی کله چه می هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښی می وویل چه په دغه کښی هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښی می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بیل شم لکه چه خپلی کدی ته می وویل چه ته دی خپلی پلارگنی کره لاره شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فیصله صادریږی ته هملته اوسه له گردو (تولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښی مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښی (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به ځما تر مړینی پوری له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوی. او ځما مری ته به هیڅوک نه نژدی کیږی لنډه دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښی اخته وم د پاک الله ځمکه سره له دیر ارتوالی پر ما تنگه شوه بلکه د ژوندانه ډگر هم پر ما باندی بیخی تنگ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرگ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سَلْع» د غره له لوری یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب څوی د مالک زیری دی په تا خوشاله اوسه» د دی غیر اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپې په آخره شومه کښی د پاک الله له لوری نبی علیه السلام ته خبر ورکری شوی دی چه زمونږ توبه مقوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکره شوه یو

سور زما په لوری په منده راغی، او دغه بشارت ئی ماته ورساوه مگر بل یوه سری په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوری هم دغه زیری راباندی وکر. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښی رارسیدلی وو، ما کالی (جامی) له ځانه وویستل او زیری راکوونکی ته می ورکره او هغه می تینگ په غیږ کښی ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شوم خلق دلی دلی راتله او ماته ئی تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالی عنه زما مخ ته ودریده، او مصافحه ئی راسره وکره. د رسول الله څیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسی ځلیده. او وئی فرمایل چه: «الله تعالی ستا توبه قبوله کره» ما عرض وکر چه: «د دغی توبی تتمه دا ده چه زه خپل گرد (تول) مال او شته د الله تعالی په لاره کښی صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجی) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور گرد (تول) می صدقه کرل څرنگه چه یواځی د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه می له خپله ځانه سره عهد وکر چه په هر حال او هر وقت کښی به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پښی شول. مگر الله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاو څخه می ژبه نه ده آړولی. او انشاء الله تر هغه پوری چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغی واقعی په لوری په دغو آیتونو کښی اشاره کړی شوی ده. گواکی پر دغو دری وړو باندی د الله تعالی ږومښی مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئی وربښلی ؤ، او له نفاقه ئی ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پری دا وشوه چه د نصح د توبی توفیق ئی هم ور په برخه کر او بیا ئی خپل لوری ته وبلل، او د هغو گرد (تول) تقصیرات ئی ورمعاف کرل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویږیږئ تاسی له الله (او هسی مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئی دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وگورئ چه دغه دری سری د رښتیا ویلو په سبب وپنل شول او مقبول وگرځیدل (او همیشه اوسئ تاسی له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښی) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالی ویره ئی له خپلو زړونو څخه وویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم او ملگرو سره ملگری اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه وائی

چه حضرت علی تری مطلوب دی. علی اکثر دغه صادقین، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کنبی لیکلی دی چه سید علامه رحمة الله علیه ویلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ
لَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَلِكَ يَأْتُهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظَمًا وَلَا نَصَبٌ وَلَا عَمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ
مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّنَا إِلَّا الْكَيْبَ
لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدینې او هغه چاته چه چاپیر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بیرته پاتی شی دوی (یعنی نه دی بیرته پاتی کیږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کنبی) او نه (دا چه) مینه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زیات وبولی او خپل ځانونه د جهاد له شداندو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوړه په لاره د الله کنبی او نه پردی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځایونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دشمن ته په رسیدلو سره (چه وژل یا بندیان کول یا لوت کول د هغو دی) مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره و شیانو عمل نیک، بیشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نیکی کوونکو.

تفسیر: یعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیفونه او ربرونه (زحمتونه) وگالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسانی (آسانی) سره کینو. په حدیث کنبی راغلی دی چه ابوخیمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بیرته پاتی شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روانیدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په یوه گنځ یخ

سوری کبھی پر خپل پالنگ باندی وغنچیدہ د دہ خپلہ ہنغہ چہ دیرہ حسینہ او جمیلہ وہ پہ مخ کبھی گرغیدلہ او پہ شاؤخوا غمکی باندی ئی اوبہ شیندلی او ہنہ ئی یخہ کری وہ او بیا ئی پری پوخی (بوریا) وغورولہ د خرماؤ تازہ وانکی (وری) ئی پہ مخ کبھی ورثہ کیبشودل یخی اوبہ او نور خوندور خواہہ ئی ورحاضر کرل یو ناخاپہ ابوختیمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ د دی عیش او استراحت د سامان د لیدلو غنخہ وترہیدہ او د بریننا پہ شان د دہ پہ وجود کبھی یو اور بل شو او لہ خپلہ غمانہ سرہ ئی وویل: توبہ لہ دغسی ژوندون چہ زہ پہ یخ سوری کبھی ناست یم او یخی اوبہ غنیم او د یخی ویالی او سیوری او باغ او میوی غنخہ مستفید کیوم او د پاک اللہ محبوب رسول صلی اللہ علیہ وسلم پہ داسی سخته گرمی او تودی سیلی کبھی د تندی او لوری پہ شدت پہ ڈاک او چول بیابان، کندو او رغو کبھی غزا تہ رھی (روان) دی. پہ مجرد د پیدا کیدلو د دی خیال سم د لاسہ خپل د سورلی اوشہ ئی وغوشتلہ او چارہ ئی پہ خپل غارہ کبھی واچولہ او نیزہ ئی پہ لاس کبھی واخیستلہ او د غازیانو د پلو پہ کرشو رھی (روان) شو. د دہ اوشہ دیرہ گزندی د باد پہ شان تلہ بالآخر د غازیانو لہ لہنکر سرہ یو غای شو، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ لری غنخہ ولید چہ یو سور د شگو پر کوویو دیر ژر ژر رادرومی نو وئی فرمایل: «کن ابا خثیمہ - شہ ابو خثیمہ» یعنی ابو خثیمہ دی وی، لہ شہ وروستہ گردو (تولو) ولیدہ چہ ہمغہ سور ابوختیمہ ووت رضی اللہ تعالیٰ عنہ وعن سائرالصحابة و رضوا عنہ.

﴿ذٰلِكَ يَاقَوْمِ لَا يُصِيبُكُمْ﴾ ﴿الآية﴾ - دغہ وجوبی متابعت او نہی د مخالفت پہ سبب د دی دی چہ بیشکہ دوی چہ دی نہ رسیبری دوی تہ تندہ او نہ ستومانی او نہ لویہ پہ لارہ د اللہ کبھی او نہ یردی دوی قدمونہ پہ کوم غای لہ محایونو د کفارو داسی قدمونہ چہ پہ قہر راولی دغہ قدمونہ کفارو لہ او نہ رسیبری دوی ہیخ دہنم تہ پہ رسیدلو سرہ چہ وژل یا بندیان کول یا لوت کول د ہغو دی مگر لیکلی شوی دی دوی تہ پہ سبب د ہر یوہ لہ دغو مذکورہؤ شیانو عمل نیک بیشکہ چہ اللہ نہ خرابوی اجر او ثواب د نیکی کوونکو. سرہ لہ دی چہ پہ دغو پینبو کبھی اکثرہ شیان لکہ لوری، تندی رسیدل او تکالیف او ربرونہ (زحمتونہ) گالل (برداشت کول) اختیاری امر نہ دی. سرہ لہ دی د جہاد د نیت پہ برکت د دغو غیراختیاری شیانو پہ مقابل کبھی ہم صالحہ اعمال د دوی د حسناتو پہ دفتر کبھی لیکلی کیبری او پہ ہغو باندی پاک اللہ دوی تہ لوی ثواب او ہنہ اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ

وَادِيًا إِلَّا كَتَبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او نہ لگوی دوی (پہ جہاد کبھی) ہیخ یوہ نفقہ ویرہ (یعنی لڑہ) او نہ لویہ او نہ قطع کوی ہیخ یو میدان (یا کندہ یعنی غمکہ پہ کفارو پسی) مگر

خو ليکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه ليکل) لپاره د دی دى چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ديرو بشو نيکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (يعنى نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی تمزی، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالیٰ عنه په شان او نه دیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمن رضی الله تعالیٰ عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه ليکلی کيږی دوی ته ثواب د هغه او دا ليکل لپاره د دی دى چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ديرو غورو او نيکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) يعنى د دیر ښه عمل به دیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دى د غازيانو لوى عزت په ژوندون د دى دنيا او آخرت

کله چه پر متخلفينو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دى نه بيا غزا پيښه شوه نو تول به څو له څرمی (سيلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آيت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ
مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٣١﴾

او نه دى مؤمنان داسی چه ووځی تول له څرمی «سيلمی» (غزا يا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولی نه ځی له هری دلی له دى مؤمنانو نه يو تولی (او نور دى پاتی شی په کور) دپاره د دى چه پوه پيدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دى چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دى چه هغوی وویریږی (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر و. ممکن و چه چا داسی کفلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (تولو) مسلمانانو وتل فرض العین دى، په دغه آيت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه تول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودریږی او ور ووځی بلکه دا مناسب دی چه له هری قبیلې او هر قوم ځنی یو دله «جهاد» ته ووځی او نور گرد (تول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښی مشغول او لگیا اوسی. اوس که نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسی، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځی دوی به د نبی الله په صحبت کښی په سلهاو حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دینیة و احکامو پوه او علم به حاصل کوی، او د بیرته راتگ په وخت کښی به خپلو پاتی شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربی په بناء له نیکی او بدی ځنی خبر ورکوی او فرض ئی کړئ که رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله په مدینی منوری کښی تشریف ولری نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللی. د دوی له صحبتته مستفید کیږی، او دینی خبری ورځنی زده کوی. او د مجاهدینو په غیاب کښی به هغه د وحی او معرفت خبری چه اوریدلی او زده کړی ئی دی، هغه به مجاهدینو ته د بیرته راتگ په وقت کښی آوری، او دوی به پری پوهوی د آیت په الفاظو کښی د عربی ترکیب په اعتبار دواړه احتمال شته کما فی روح المعانی وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: «بنائی چه له هره قومه ځنی څه خلق او سری د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په صحبت کښی واوسی چه دینی علم زده کړی. او نورو پاتی شویو ته ئی هم وروښی. اوس رسول الله مبارک په دغی دنیا کښی نه دی موجود لیکن دینی علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائی دی. او جهاد هم فرض کفائی دی. هوا که په کوم وقت کښی د امام له لوری نفیر عام وشی، نو فرض العین گرځی په «تبوک» کښی هم دغه صورت و نو ځکه د هغو کسانو ځنی چه بیرته پاتی شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حیان رحمة الله علیه په نزد دغه آیت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښی دی د جهاد او طلب العلم د آیتونو په منځ کښی دا مناسبت دی چه په دواړو کښی خروج فی سبیل الله دی او د دواړو غرض او غایه د دین احیاء او د کلمة الله اعلاء ده. په یوه کښی (چه جهاد دی) د توری په ذریعه او په بل کښی (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبی او نورو په وسیله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ
الْكَفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غُلظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٣٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) جنگ کوئ تاسی له هغو خلقو سره چه نزدی (او څرمی) دی تاسو ته له کفارو او ودی مومی دوی په تاسی کښی کلکوالی (زیر والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شی (ای مؤمنانو) چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښی)

تفسیر: جهاد فرض کفائی دی چه له طبیعی ترتیبه سره موافق پرومبنی له هغو کفارو سره وکر شی چه مسلمانانو ته دیر نژدی وی، بیا له هغو سره چه دوی ته نژدی وی، هم داسی درجه په درجه بنائی چه د جهاد حلقه او دائره وسیعه او ارته شی. د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د راشده و خلفاؤ رضی الله تعالی عنهم جهاد په هم دغه ترتیب سره شوی دی. په دفاعی جهاد کبئی هم د فقهی عالمانو هم دغه ترتیب غوره کری دی. چه پر هغه اسلامی ملک باندی چه کفار چپاو (حمله) وروپی د هغه ملک په مسلمانانو واجب دی چه د هغو دفاع وکری. که هغوی کافی نه وی یا لتی (ناراستی) یا سستی کوی، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبیری چه دوی ته متصل او نژدی پراته وی که هغه هم کافی نه وی. نو بیا پر هغو هم لارمیری چه له دوی سره متصل پراته وی هم داسی که ضرورت واقع شی نو درجه په درجه له مشرقه نیولی تر مغرب پوری به جهاد پرله پسو فرضیری.

«وليجدوا فيكم غلظة - او ودی مومی دغه کفار په تاسی کبئی ای مسلمانانو کلکوالی تندی زیو والی او هم په اقالو هم په افعالو کبئی او د جنگ په وقت کبئی بنائی چه بالخاصه له تاسی شخه صبر او شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاره شی او سختی راولی تاسی پر کفارو باندی. په رشتیا سره چه) د مؤمن شان دا دی چه د خپل اسلامی ورور په مقابل کبئی نرم بردبار وی او د الله تعالی او د رسول الله د دشمنانو په معاملی کبئی دیر کلک، تند، غیبر او شدید وی. تر شو د هغه د نرمی او سستی له لیدلو شخه دشمنان پری زور او جری نشی: ﴿ اذْكَرَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ آعِزَّةً عَلَى الْكٰفِرِينَ ﴾ (۶) جزء د المائدی ۵۴ آیت (۸) رکوع ﴿ وَالَّذِينَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكٰفِرِیْنَ ﴾ (۲۶) جزء د الفتح ۲۹ آیت (۴) رکوع ﴿ جَاهِدِ الْكٰفِرَ وَالْمُنٰفِقِیْنَ وَاَعْلٰظَ عَلَيْهِمْ ﴾ (۱۰) جزء د التوبة ۷۳ آیت (۱۰) رکوع ﴿ وَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِیْنَ ﴾ او پوه شی ای مؤمنانو چه بیشکه الله له متقیانو پرهیزگارانو سره دی په اثابت حفاظت او اعانت کبئی) یعنی د الله تعالی غمینی ویریدونکو کسانو ته نه بنائی چه له هیخ کوم یوه کافر قوم شخه وویری یا د هغو په مقابل کبئی غمان ښکته وگنی او هر خومره چه مسلمانان د الله تعالی شخه وویری، تر هغه وخته پوری او په همغی اندازی دوی په کفارو باندی بری او غلبه مومی ای پاک الله ته زمونږ زړونه له خپلی ویری او مینی شخه دک کری!

وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ
هَذِهِ آيَاتًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ أَيْمَانًا
وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۱۳۷﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۳﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (برخه د قرآن) نو عیني له دغو منافقانو هغه دی چه وائی (په منع خپل کښی تمسخرأ) کوم یو دی له تاسو چه زیات کړ هغه ته دی سورت ایمان (و فرمایل الله) نو هر څه هغه کسان چه ایمان لرونکی دی نو زیات کړ (دغه سورت) دوی ته ایمان حال دا چه دوی خوشالیږی. او هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق، شک او کفر) دی نو زیاتوی (دا سورت) دوی ته گندگی پر گندگی د دوی (چه کفر او شک دی) او مری دوی په دی حال چه دوی کافران دی.

تفسیر: هر کله چه کوم قرآنی سورت نازلیده نو منافقینو به په خپلو منځونو کښی یو له بله سره، یا له ځینو ساده او ضعیف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوری ویل: څرنګه صاحب! په تاسی کښی د کوم کوم سری ایمان دغه سورت در زیات کړ؟ مطلب به ئی داسی ؤ چه معاذ الله په دغه سورت کښی څه شی ایښی دی؟ او کوم حقائق او معارف پکښی شته چه د ایمان او ترقی موجب وګڼل شی؟ پاک الله د دوی د دغی وینا داسی جواب وفرمایه: بیشکه چه د مؤمنانو ایمان ته د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه ترقی، تازه گی او تزئید ور په برخه کیږی او د هغو زړونه مسرور او منشرح کیږی هوا د هغو کسانو په زړونو کښی چه د کفر او نفاق رنځوری او گندگی وی. نو د دوی په رنځوری او گندگی کښی تزئید کیږی، تر دی حده پوری چه دغه رنځوری به د دوی ساه ویاسی بیا به ئی پریږدی.

د باران طبع ښکاره ده بی له ده نه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونیږی په ښوری کښی ئی خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طریقه) سره د دی آیت تقریر کړی: «یعنی د الله تعالیٰ کلام چه د هر مسلمان د زړه د خطری سره موافق واقع کیږی، نو دوی خوشیږی، او وائی سبحان الله! دغه آیت زما ایمان او یقین لا زیات کړ. هم داسی کله چه په کوم سورت کښی د منافقینو پت عیوب ښکاره شی، نو دوی له ډیری شرمندگی ځانونه ناغرضه اچولی وائی بیشکه دغه کلام زمونو یقین او ایمان زیات کړی دی. لیکن څرنګه چه دغه وینا له خوښی او انشراح څخه نه وه او یواځی د خجالت د لری کولو لپاره ئی ویل نو ځکه ئی داسی توفیق ونه موند چه وروسته توبه وکړی او په اخلاص د زړه او رضتیا سره د حق پیروی وکړی. بلکه لا له پخوا څخه زیات د خپل عیب د پتولو په فکر او تدبیر کښی لویدل. هم دغه دی په گندگی باندي گندگی عیب والاؤ ته لازم دی چه د نصیحت له آوریډلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وکړی نه دا چه بالمعکس له ناصحه خپل ځان پت کړی.

أَوْ لَا يَرُونَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَكَّرُونَ ﴿١٢٧﴾

آیا (فکر نه کوی) او نه گوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښی یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښی یو غلې یا دوه غلې دغه منافقین په فتنه او آزموینه کښی غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښی مبتلا کیږی. یا د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرگندیږی یا د جنگ او جهاد په وخت کښی د دوی ویره، بیزه توب او نفاق او د زړه غیره ښکاره کیږی مگر دوی داسی بی حیا او بدبطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترگی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاتو بیا هم په سمه لاره نه راغی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او نصیحت قبلوی.

وَإِذْ آمَأْنَا نَزَلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي قَوْمٍ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٨﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښی عیب وی د منکرینو) نو وگوری غښی د دوی غښو نورو ته (په قهر له اوریدلو د عیبونو خپلو، حال دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو پاڅیدل به) بیا به لارل (له مجلسه)، گرځولی دی الله زړونه د دوی (له تولو نیکو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په گته (فائده) او تاوان خپل)

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه گرځی الله تعالی د دوی زړونه گرځولی دی چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبلول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق راغلی دی تاسی ته یو رسول له جنسه ستاسی چه ډیر سخت دروند دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکلیف مومع (له هغه) ډیر حرصناک دی په (هدایت د) تاسی خاص پر مؤمنینو باندی نهایت شفیق ډیر مهربان دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، یا خامخا په تحقیق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، یا خامخا په تحقیق درغلی دی تاسی ته ای قریشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاخی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، دیانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف یی (چه ډیر سخت او دروند دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لویږی پری تاسی) یعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکلیف یا سختی رسیږی، هغه پر ده باندی ډیر سخت او دروند دی په هری ممکنی طریقی سره رسول الله هم دا غواری چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنیوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دین چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکلیفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصیحت کوی چه «یسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلق».

«حریص علیکم» الایه - ډیر حرصناک دی په هدایت د تاسی ای مؤمنانو یعنی په ایمان او صلاحیت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانیو امتونو وی نهایت شفیق او مهربان دی) یعنی ستاسی د خیر غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتیاق او بیقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری مندی وهی هغوی له ملاوو څخه پرله پسې نیسی او د هغه څخه نی ستوی (منع کوی). د ده لوی کوښښ او آرزو دا ده چه د الله تعالی بنده گان اصلی ښیکنو (نیکو) ته ورسیږی، او حقیقی بری ومومی د جهاد او د نورو مقصد هم یواځی وینی تویول نه دی. بلکه د مجبوریت په حالت کښی د ډیری سختی جراحی (آپریشن) په وسیله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثیم تری تعقیم او رتل کیږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.

کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خیر غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ایماندارانو پر حال بیاندازی شفیق او مهربان دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۱۹﴾

نو که وگر عیدل دا (خلق له ایمان راورلو په تا باندی) نو ووايه کافی دی ماته الله نشته هیخ لایق د عبادت مگر هم دی، (خاص) پر هم ده توکل (اعتماد) کری دی ما حال دا چه هم دی رب (مالک) د عرش عظیم دی.

تفسیر: یعنی که ستاسی د دی عظیم الشان شفقت او خیر غوښتلو او زړه سوی قدر، خلق ونه کری نو هیخ پروا نشته فرض نی کریئ که گرد (تول) جهان له تاسی څخه منځ وگرځوی نو یواځی پاک الله تاته بس او کافی دی، چه ماسوا له هغه بل هیڅوک نه د عبادت او د بنده ګمی وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کیدی شی، ځکه چه د ځمکی او آسمان سلطنت او د عرش عظیم (شهنشاهی تخت) مالک هم دی دی او گردی (تولی) نفمی او اضرار، هدایت او ضلالت د هم ده په قدرت کښی دی.

فائده: په ابو داؤد شریف کښی له ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی: هر هغه سری چه صبا او بیګاه اوه اوه ځلی ﴿حَسْبِيَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ولولی، الله تعالیٰ به د ده د گردو (تولو) همومو او غمومو دپاره کافی شی باقی د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصیلاتو د لوستلو شوق وی، نو د هم دی آیت په ذیل او لمن کښی دی د «روح المعانی» مضامین ولوستل شی!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا براءة من النار انك انت التواب الرحيم .

سورة يونس مكية وهي مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا

عدد تلاوتها « ۱۰ » وعدد نزولها « ۵۱ » نزلت

بعد بنی اسرأئیل

د «یونس» سورت مکی دی یو سل او نهه آیتونه او یوولس رکوع لری. په تلاوت

کښی (۱۰) او په نزول کښی (۵۱) سورت دی د «بنی اسرأئیل»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَةُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ①

دغه (سورت) آیتونه دی د کتاب (قرآن) دک له حکمته

تفسیر: دغه آیتونه د داسی مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئی د دی لامله (له وحی) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبدیلی او تحریفه محفوظ دی علوم ئی له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه دیر زیات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئی له دی سببه ښه او جید دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئی هم بیخی ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه علیم او حکیم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کری دی نو ولی به هم داسی نه وی.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عِجْبًا اَنْ اَوْحَيْنَا
اِلَى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرَ النَّاسَ وَبَشِّرَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّ لَهُمْ
قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالِ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰﴾

آیا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ یو سری ته له (رښتینو د) دوی نه چه وویروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه بیشکه شته دوی ته مرتبه لویه رښتینی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بیشکه دغه (محمد) خامخا کودگر دی ښکاره

تفسیر: یعنی په دغه کښی د حیرانتیا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدایت لپاره همغسی یو انسان مامور کری، او هغه ته ئی خپل داسی پیغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله علیه وسلم گرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتانجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالی د احکامو منونکو ته زیری او بشارت ورکری چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نیکو اعمالو په برکت په ایمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډیرو لویو مرتبو او خورا (ډیرو) هسکو درجو ته رسیږی. او دیر اعلی سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی لیکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم چه په تحقیق دا سری خامخا ساحر او کودگر دی ښکاره) یعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثریت او بی نهایته بلاغت له سببه کودی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کودگر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأُمْرَ مِمَّنْ شَفِيعٌ إِلَّا مِمَّنْ
بَعْدَ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۳﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او
خُحْمَکَه (په کامله قدرت خپل سره) په شپږو ورځو کښی بیا ئی استوی وکړه
پر عرش باندی تدبیر کوی د ټولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته
هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی) مگر وروسته له
اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت
کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شپږو ورځو سره برابر ؤ (په تعین
د مقدار د دغو (۶) ورځو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد
له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورځو د دنیا دی چه متقرر ؤ په علم د الله کښی) او
یوه ورځ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره
اخیسته کیږی. ګواکي په شپږو زرو کالو کښی اسمان او خُحْمَکَه او نور گرد (ټول) سره تیار
شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ؤ چه په یوه آن کښی ئی گرد (ټول) مخلوقات پیدا کړی وی،
لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی شائی چه خپلو
بندګانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی
تأنی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په
نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاظطرار بلا اختیار
فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره ترلی دی هر کله چه
وغواری او په هر ډول (طریقه) چه وغواری همغسی ئی کوی.

«ثم استوی علی العرش» بیا ئی استوی وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (۷) رکوع
کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.
«یدبیر الامر» تدبیر کوی د ټولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د گردو (ټولو) مخلوقاتو
تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.

«ما من شفیع الامن بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی مگر
شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک
چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

شخه امکان نه لری او هیخوک بی د الله تعالی د ارادی شخه د سپارښت دپاره هم شوندى نشی خوځولی.

«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دی صفاتو رب ستاسی دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو) یعنی ښه فکر وکړئ چه د داسی رب شخه ماسوا چه صفات ئی پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندگی او عبادت وړ (لائق) وی؟ بیا نو تاسی څرنګه جرائت او ځغردی (ضد) کولی شی چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو شخه محض د وهمونو او گمانونو په اثر انکار، او هغه گرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ يَأْكُلُونَ ۝

خاص هم ده ته ورتله ستاسی دی د تولو وعده کړی ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوی دا مخلوق بیا ژوندی کوی ئی (پس له مرګه) لپاره د دی چه جزا ورکړی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (دیره) وړه نیکی هم نه ضائع کیږی)، او هغه کسان چه کافران شوی دی شته دوی ته څښل له ایشیدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی له هم ده شخه ستاسی ابتداء او د هم ده په لوری ستاسی انتهاء ده او په آخر کېی تول د ده په لوری ورتلونکی بیع بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو شخه څرنګه غاړه غړوی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ
يُقِصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیف د) لمر روڼ (خلیدونکی) او (تیکلیف د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر) سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهر وی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات روڼ او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رڼا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رڼا (رڼا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رڼا (رڼا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی ځنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رڼا (رڼا) البته د لمر له رڼا (رڼا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رڼا (رڼا) ته وائی «ضیاء» او «ضموء» د هغی د انتشار (خوړیدلو) نوم دی. د لمر د رڼا (رڼا) انتشار څرنگه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل» - او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿ وَالْقَمَرَ قَدَرًا مِّنْزَالٍ حَتَّىٰ عَادَاكَ الْعِجُونَ اَلْقَدِيرُ ﴾

(۲۳) جزء د یس شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو بروجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلموا عدد السنين والحساب» - لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر گرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنگه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیو او احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه و شرعیو او امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی).

«ما خلق الله ذلك الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر (سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفاق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فواندو او حکمتونو باندی مشتمله ده. «يفصل الآيات لقوم يعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پری پوهیبری) یعنی پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لگوی او د مادیاتو له انتظامه د روحانیاتو د عالم په متعلق هم اندازه لگوی. چه په هغی روحانی دنیا کښی څرنګه لمر او سپوږمی پاک الله پیدا کړی دی او هم دغو ته انبیاء او مرسلین وائی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْتَقُونَ ﴿٦﴾

بیشکه په اختلاف د شپې او ورځې کښی (چه تل اوږدپیری او لنډپیری او یوه په بلې پسې راځی یخ او ګرمپیری او په هغو څیزونو کښی چه پیدا کړی دی الله په آسمانونو کښی او ځمکه کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) دپاره د قوم چه وپیریبری (له رحمانه او ځان ساتی له عصیانه).

تفسیر: بلا شبهه د دنیا په هر وړوکی او لوی شی کښی د الله تعالی د وجود او د وحدانیت دلیل موجود دی

وفی کل شیء له آیه تدل علی انه واحد

په هر شی کښی دی دلیل چه الله دی بی مثل

هم داسی یو بل آیت په (۲) جزء د «البقرة» په (۱۶۴) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی چه د هغه په ذیل کښی په بسط او تفصیل دغه د قدرت نبی بیان شوی دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

بیشکه هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات زمونږ (او له آخرته منکران دی) او خوښ دی په دی ژوند لږ خسیس او آرام ئی نیولی (راضی شوی دی) په دی (ژوند پوری او له حشره غافلان دی) او هغه کسان چه دوی له آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دی. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی .

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښی مشغول او لگیا شول چه له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بی پروا شول او هم دغه د خو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وگرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چتی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لویې کارخانې څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ گران او مشکل نه دی.

«اولئک ماؤهم النار» الایه - دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره گتلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ④

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وپه ښیې دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په باغونو د آرامی (دک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رنرا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ⑤
وَإِخْرَجَهُمْ مِنْهَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑥

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی کله چه جنتیان د جنت نعمتونو او د الله تعالیٰ فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او کله چه د پاک الله شخه د کوم شی د غوښتلو مینه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طیر) یا میوه یا بل شی نی ولید او ورته نی رغبت پیدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوریډلو سره متصل پرضتی به هم همغه شی علی‌الغور ورحاضر کری. گواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنیا کښی هم د لویو سربو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د میلمه خوښ شی او تش نی ستاینه (صفت) وکری، نو غیرتمن کوربه زیار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه میلمه ته ورحاضر کری.

«دعوهم فيها سبحنک اللهم» - وینا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره یادوو تا ای الله! او پیشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی. یعنی جنتیان به د ملاقات په وقت کښی یو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنیا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرضتو سلام اچول جنتیانو ته بلکه بالذات د الله تعالیٰ له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحیم» (۲۳ جز، د یسین شریف (۵۸) آیت ۴ رکوع «والملائکة یدخلون علیهم من کل باب سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (۱۳ جز، د الرعد (۲۳) آیت ۳ رکوع).

«وآخر دعوههم ان الحمد لله رب العلمین» - او خاتمه د دعا او وینا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالمیانو دی. وروسته د جنت له رسیدلو شخه دنیوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په یوه «سبحنک اللهم» ویلو سره هر شی سم د جنتیانو له غوښتنی سره وررسیږی، نو د دوی د هری دعا او وینا خاتمه به په «الحمد لله رب العلمین» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يَجْعَلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَ أَمْ بِالْخَيْرِ لَقَضَىٰ إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ
فَنذُرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَارِي طُعْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نیکی لره نو خامخا رالیږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پریږدو مونږ هغه کسان چه نه لری امید دوی د ملاقات زمونږ (په قیامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسیر: دوه آیته پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؤ، هغه کسان چه په غفلت کښی لویلی دی، او زمونږ د اخروی ملاقات هیله(آرزو) او امید نه لری، د هغوی د هستوگنی ځای دوزخ دی. دلته دا ښوول کیږی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی دا مجرمین فوراً نه نیسی بلکه مهلت ورکوی. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسی دی چه دیر ځلی بیباکه او بی حیا کیږی او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه کوی مثلاً وائی ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ لَهَذَا هَوَا الْحَقِّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْرٌ عَلَيْنَا مِجْرَاءُ مِنَ السَّمَاءِ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آیت ۴ رکوع) کله د دنیوی حوادثو څخه په تنگ کیږی او د خپل ځان یا د اولاد او نورو په حق کښی ښیری کوی. لکه چه له تجربی څخه ظاهر دی نو اوس که الله تعالیٰ سم د دوی له غوښتنی سره فوراً لاس په لاس عذاب یا بدی ژر هغو ته ورورسوی، څومره چه دوی ژر د نیکی د رسیدلو غوښتنه کوی، نو د بدی له وبال څخه یوه لحظه هم فرصت نه مومی او د ژوندون مزی به ئی هغه گړئ وشلپیوی مگر د الله تعالیٰ له درباره په نیکی او بدی کښی مصلحت سره موافق تاخیر او تحمل کیږی څو نیکان تربیت ومومی او بدکاران په غفلت کښی ولویږی او د هغو د شرارت جام تر څنډو (غارو) پوری دک شی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا
فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَانٌ لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّمَسَّهُ
كَذَلِكَ نُزَيِّنُ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او کله چه ورسیری انسان ته ضرر (تکلیف) نو بولی مونږ (لپاره د دفعی د ضرر) (پروت) په اړخ خپل یا ناست یا ولاړ (یعنی په هر حال)، نو کله چه لری کرو له ده څخه ضرر تکلیف د ده نو درومی (پاتی کیږی په کفر خپل باندی) لکه چه نه ئی وو بللی مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر (تکلیف) ته چه رسیدلی ؤ ده ته، هم داسی (په مثل د دی تزئین) ښائسته کری شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه(عصیان) چه وو دوی چه کاوه به ئی (چه دعا ده په شدت کښی او ترک ئی دی په راحت کښی).

تفسیر: یعنی انسان اول د خپلی بیباکی څخه پخپله د عذابونو غوښتنه کوی او پخپلی ژبی بدی غواړی مگر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چه که لو څه تکلیف ور ورسپیوی نو ژر تر ژره ویریږی، او زمونږ په بللو سره پیل (شروع) کوی. او تر هغه وخته پوری چه پری مصیبت وی. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت کښی پاک الله یادوی او تری استمداد غواړی مگر کله چه

تکلیف تری لری کر شی نو تری هغه گردی(تولی) ویناوی او حذر او زاری هیریپی او داسی یو وضعیت ښکاروی چه گواکی ده له سره الله تعالیٰ ته خپل احتیاج او اړتیا (مجبوری) نه وه وروپاندی کړی او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئی، غفلت او د مخانمنی(خودنمائی) په نشو کښی مست گرځی او په همغه ضد، عناد لگیا اوسپړی، چه پخوا له دی نه پکښی اخته او مبتلا ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه ته په عیش او عشرت هوسانی (خوشالی) او آرامی کښی خپل الله یادوه! نو الله تعالیٰ به هم تا په سختیو او مصیبت او تکلیف کښی (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) یادوی. د مؤمن له شانه دا دی چه په هیڅ وقت کښی پاک الله نه هیروی. تل په سختی او مصیبت کښی صابر او په وقت د عیش او فراخی او وسعت کښی شاکر اوسپړی او د الله جل و علا حمد او ثناء اداء کوی. دا همغه شی دی چه د هغه توفیق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیږی.

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْبَيِّنَاتِ
وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۴﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (ای مکی والو) کله چه ظلم ئی کړی ؤ او حال دا چه راوړی وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهری معجزی او له سره نه وو دوی چه ایمان ئی راوړی وی، هم داسی (په مثل د دغی سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسیر: یعنی که سم د هغو د غوښتنی سره ژر عذاب ورنشی یا خو تری تکلیف او مصیبت لری شی، نو ښائی چه بی فکره نشی ځکه د ظلم او شرارت او بی ایمانی سزا هرومرو(خامخا) ژر یا په ځنډ(ایسارتیا) ورسیدونکی ده. سنت الله له قدیمه راهیسی په هم دی باندی جاری دی، کله چه خلقو سره له دی چه د انبیاؤ او مرسلینو ښکاره دلایل او محجزی ئی وکتلی، خو وروسته له هغه ئی هم ظلم او تکذیب ته ملاوی وترلی او په هیڅ دول(طریقه) د ایمان او تسلیم په لوری متمائل نشول، نو هغوی آسمانی عذاب هلاک کړی دی. او تل مجرمنو ته په یوه قسم نه په بل قسم سزا رسیدلی ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾

بیا مونږ وگرځولئ تاسی (ای محمدی امته!) خلیفگان په ځمکه کښی وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دی چه وگورو مونږ (په ښکاره هم) چه

خرنگه عمل کوئ تاسی (د نیکی که د بدی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو په غای تاسو ته نی د غمکی په سر هستوگنه درکړه. تر غو وکتل شی چه تاسی تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پیژنئ، او اداء کوئ نی؟ او د الله تعالی له رسولانو سره خرنگه معامله کوئ؟ نیک که بد؟ هر ډول(طریقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسی سره مناسبه معامله کوله کیږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم یا له رسول کریم یا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذْ أَتَى عَلَىٰهِمُ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَ نَارِنَا أَيُّهَا بَرُّونَ غَيْرُهُمْ أَوْ بَدَّلَهُ فُلٌ مَّا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَ لَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَشِئْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ ⑩

او کله چه ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری امید د (اخروی) ملاقات زمونږ چه راوړه یو (بل) قرآن چه غیر وی له دی قرآن نه یا نی بدل کړه (چه د بتانو عیبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووايه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائیږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له غحانه خپله متابعت نه کوم زه مگر د هغه (حکم) چه رالیږلی شوی دی ماته (بی له زیادت او نقصان)، بیشکه زه ویریریم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورغی لوئی.

تفسیر: د پاک قرآن عمومی پند او نصیحت خو کفار ډیر خوښوی لیکن هر کله چه د بت پرستی یا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کاوه شی نو کفار متوحش او ترهور کیږی. او په ډیر نفرت او کراهیت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامین نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کیږی نو دومره برخه نی ښائی چه هرورمو(خامخا) اصلاح او ترمیم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلقو له ذهنیت شخه دغه غوښتنی دومره زیاتی مستعدی نه ښکاری چه د تیږو(کتو) او لوتو په بتانو باندی نی د خدائی تصرفات، اختیارات تقسیم کړی ؤ چه یو رسول

هم د داسی تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کری. یا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په ډول(طریقه) وی. په هر حال د دی تحقیقی جواب دا دی چه پخپله ئی پاک الله داسی فرمائی: (ووايه ای محمد دوی ته چه نه ښائیږی ماته چه بدل کرم دغه قرآن بیشکه زه ویریوم که نافرمانی وکرم د رب خپل په تبدیل د قرآن سره د عذاب د ورځی لوئی) یعنی د کومی پښتی یا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوری د الله تعالیٰ په کلام کښی ترمیم وکړی. یا ئی یو تکی یا حرکت تبدیل یا لاندی باندی کری. د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده هغه وحی چه الله تعالیٰ له لوری راشی هغه بی له تزئیده او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئی وکړی رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ د وحی تابع وی الله تعالیٰ د رسول تابع نه دی چه څرنګه کلام چه تاسی غواړئ همغسی د الله تعالیٰ له درباره ئی راوړی د الله تعالیٰ په وحی کښی له ادنیٰ ځنی ادنیٰ تصرف قطع او پریکول ډیر لوی معصیت او سخته گناه ده بیا هغه معصوم بنده گان انبیاء علیهم السلام چه له گردو(تولو) څخه زیات له الله تعالیٰ څخه ویریوی هغوی داسی معصیت ربی او نافرمانی ته کله نژدی ورتلی شی په ﴿لَا تَخَافُ مِنْ عَصِيَّتِكِ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ يُؤْتِي عَظِيمًا﴾ کښی ګواکي پر دغو خوښی غوښتونکو باندی تعریض وکړ شو چه د داسی سختی نافرمانی کولو لامل(له وجی) ښائی د لویی ورځی له عذابه ډیر زیات وویریوی.

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمد! دوی ته) که اراده فرمایلی وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسی او نه به عالمان کری وی (الله) تاسی په دی (قرآن) نو په تحقیق اوسیدلی وم زه په تاسی کښی ډیر عمر (چه ۴۰ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آیا نو عقل نه لرئ تاسی.

تفسیر: یعنی هر هغه چه د الله تعالیٰ اراده ده همغه زه ستاسی په مخ کښی لولم او هومره چه د ده اراده وی ځما په وسیله تاسی پری خبروی. که د ده اراده پرت(علاوه) له دی نه وی، نو ځما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کرم او بیا هغه د ده په لوری منسوب کرم، آخر ځما څلویښت کاله عمر ستاسی تر سترگو لاندی تیر شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښی تاسی ته ځما د گردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربی او معلومات حاصل شوی دی ځما صداقت، عفت، امانت، دیانت، او نور حسنه اخلاق په تاسی کښی ضربالمثل دی، ځما امی توب او د کوم معلم په مخ کښی د شاگردی دپاره نه کیناستل، یوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بیا چا چه تر څلویښت کلنی پوری نه کومه قصیده لیکلی وی او نه

په مشاعراتو کېښي شريك شوى وي او نه ئى چيرى كوم كتاب پرانستلى وي او نه ئى قلم په لاس كېښي اخيستى وي او نه په كومى مدرسې، مكتب، او نورو كېښي د لوستلو دپاره ناست وي او يو ناخپه داسى يو كلام جوړ كړى چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوكت، جزالت، سلاست، روانى او د اسلوب په جدت كېښي گرد(تول) پيريان او انسانان عاجزان كړى او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل كېښي د گرد(تول) جهان علم او عرفان بيرته پاتى شى. او داسى مكمل او عالم نيوونكى د هدايت قانون د انسانى نوعى په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ كېښي گرد(تول) پخوانى قوانين منسوخ او رد او ناچل شى. د لويو لويو قومونو او ملكونو په مرو قالبونو كېښي نوى او تازه روح پوكى، او د ابدى حيات او نوى ژوندون سامان ور برابر او تيار كړى. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه كېښي راتلى شى؟ تاسى ته ښائى چه په ښه ډول(طريقه) سره فكر وكړئ هغه پاك او صاف انسان چه تر غلويښتو كلونو پورى ئى پر هيڅ بنى آدم پورى دروغ نه دى ويلى، نو آيا هغه به يو ناخپه يو غلى څرنگه دومره جسارت وكړى شى چه (معاذ الله) په پاك الله پورى دروغ ووائى، او افتراء پرى وترى؟ ناچاره ښائى دغه خبره ومنله شى هغه د الهى كلام چه زه ئى تاسو ته آرومه د هغه په جوړولو يا رسولو كېښي زه له سره اختيار نه لرم هر هغه شى چه پاك الله اراده وكړى، هغه تاسى ته زما په ژبى سره آروى. په هغه كېښي د يوه تكى يا د كسرى يا د فتحى د تبديل حق هم هيڅ يوه سرى ته نه دى حاصل (نو آيا پس تاسى عقل نه لرئ او نه پوهيئ؟ چه ما له ځانه نه دى ساز كړى دغه قرآن. او ولى به زه ترم دروغ په الله تعالى پورى ځكه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يَفْقَهُ الْجُرْمُونَ ﴿١٤﴾

نو څوك دى ډير ظالم له هغه چا نه چه ترى پر الله باندى دروغ يا نسبت د دروغو كوى آيتونو د ده ته (بلكه نشته)، بيشكه شان دا دى چه خلاصى نه مومى مجرمان (كافران له عذابه).

تفسیر: يعنى گنهگارانو او مجرمانو ته حقيقى برى، فتحه او ښيگڼى(فائده) نشى حاصليدى اوس تاسى پخپله فيصله وكړئ چه ظالم او مجرم څوك دى؟ كه په فرض محال زه دروغ جوړ كړم، او هغه پاك الله ته ئى منسوب كړم، نو ما غوندى بل هيڅوك ظالم نشى كيدى. ليكن له هغه دليل څخه چه په تير آيت كېښي تير شوى دى، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالكل باطل دى. نو كله چه زما صداقت ثابت او تاسى د جهل او يا د عناد لامله(له وجى) د الله تعالى كلام دروغجن كوئ، نو اوس د ځمكى په مخ كېښي له تاسى ځنى هيڅوك لوى ظالم نشى كيدى.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعَاءُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ
اتَّبِعُوا اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۵﴾

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیخ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کری) او نه نفع رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت وکری) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت گران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوی تاسی الله ته په هغه شیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پرینیی او د داسی شیانو-عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیخ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کری دی، مگر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامل(له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووايه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوی تاسی الله ته په هغه شیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کری اصول حق ثابتول. گواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیخ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیچیری د هغه وجود نشته. که وی نو هرورمو(خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِي مَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۰﴾



او نه و دغه خلق مکر امت یو (متفق په یو دین د اسلام) نو اختلاف وکړی دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخیر د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی وې په منځ د دوی کښی په همغه څیز کښی چه په هغه کښی اختلاف (جگړی) کوی دوی.

تفسیر: ممکن و چه مشرکینو به ویل چه که الله تعالی دغه امر ستاسی په دین کښی منع کړی وی زمونږ په دین کښی ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالی دین له ازله تر ابده پوری تل یو دی. په حقه و اعتقاداتو کښی هیڅ یو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ کښی گمراهان او بیلیری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه لیاره راوستلو لپاره انبیاء ئی لیولی دی په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یوه ملت کښی الله تعالی شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو یو له بل سره اختلافات او جگړی ولی یو ځلی نه ورکوی؟ نو څکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښی دغه خبره فیصله شوی ده چه دغه دنیا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فیصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ایښی دی چه دوی د عمل هره لیاره چه غواړی، اختیار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری کړی شوی نه وی نو د گردو(تولو) اختلافاتو فیصله به یو ځلی کیده. (ځینی د «امه واحده» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدمیان مگر خو تولی یو متفق په کفر باندی نو ورته ولیول پاک الله انبیاء پس سره مختلف شول دوی چه ځینو ایمان راوړ لکه اتباع د ابراهیم علیه السلام او ځینی همغسی پاتی شول لکه نمرودیان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «یو تولی متفق په یو دین د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابیل یا پس له طوفانه)

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانظُرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿۱۱﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه (علم د)

غیب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه رالیږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسع تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بیشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرینو ځنی یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو ځنی یوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډیر دلائل لا له پخوا څخه لیدلی دی، د فرمائشی معجزو وربکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفید دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، وربکاروی ئی. الله تعالیٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعیت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسع. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «یعنی که ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهیږو چه د تاسی خبری رښتیا دی. نو وئی فرمایل چه پاک الله به دغه دین روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپیښوی او بریادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتیا نښه یو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپیښ شی نو خبره بیخی فیصله کیږی حال دا چه د فیصلی ورځ په دغی دنیا کښی نه ده.

وَإِذْ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسْتَمٍّ إِذْ الْاُمُّ تُكْرُ
فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مُكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٣١﴾

او کله چه ور وشکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسیدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مکر (بد ویل حيله جوړول) په (دفع د) آیتونو زمونږ کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته چه) الله ډیر جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بیشکه رسولان (کرام الکاتبین) زمونږ لیکی مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسیر: حق تعالیٰ په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له ډیری ویری ئی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ایمان راوړو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بیخی لری شوه. نو بیا دوی په همغو شرارتونو باندی پیل (شروع) وکړ. او د الله تعالیٰ د آیتونو په تکذیب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالیٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالیٰ انعامات

ئى له ظاهرى اسبابو او حيلو او محض بى اصولو خيالانو او اوهامو په لورى نسبت كړل. نو د هغه جواب ئى وركړ چه ښه ده تاسى ښه مكر او فريب او حيله بازى وكړئ. مگر په ياد ئى ولرئ چه ستاسى دغه حيله بازى يو په يو ليكله كيږي او هغه گرد(تول) دفتر به د قيامت په ورځ ستاسى په مخ كښي كيښود كيږي. بيا كله چه ستاسى هيڅ يوه حيله بازى له پرښتو څخه پته نه ده، نو د الله تعالى د محيط علم څخه به څرنگه خارج پاتى كيدى شى؟ تاسى په خپل مكر او حيله بازى مغرور يئ حال دا چه د الله تعالى جوابيه مكر (پت تدبير) ستاسى له مكره او تدبيره ډير ژر او سريع الاثر دى.

پاك الله د مجرم د كسب او اختيار دائرى ته استدرجا دومره وسعت وركوي چه دى د غفلت په نشو كښي بيخى مست او بيخوده او د سزا له تصوره هم بالكل بى پروا شى. كله چه ئى د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورى ډك شى نو ئى يو ناخپه كلك تر ستونى نيسى. لهذا عاقل ته ښائى چه د الله تعالى د نرمى، تحمل او زړه خوشوونكو حالاتو د ليدلو څخه مغرور نشى ځكه چه ده ته نه دى معلوم چه ورسته د دغى نرمى څرنگه سختى راتلونكى ده. حضرت شاه صاحب بيان كړى دى چه «د سختى په وقت كښي د انسان نظر له اسبابو نه پورته كيږي او يواځى د الله تعالى په لورى وي. هم دا چه د سختى زمانه تيره شوه او كار ئى تر سره ورسيده، بيا ئى الله تعالى هيريږي او په اسبابو او وسايلو پورى اسره كوي او له سره نه ويريږي چه الله تعالى به بيا همغسى د تكليف او سختى يو سبب وړپيدا كړى. د هم دغه خالق الافلاك په بالغه قدرت او قاهره قوت كښي د گردو(تولو) وسايلو او اسبابو واك(مجاز) او اختيار دى. لكه چه وروسته د بحرى سفر په مثال كښي ئى يو صورت داسى بيان فرمائى.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهُمْ رِيحٌ عَاصِفٌ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُم أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ هَلْ لَيْنَ أُنحِيتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا أَجَاهُمْ إِذْ هُمْ يُبْعَثُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ لِيَأْتِيَهَا النَّاسَ إِنَّمَا بَغْيَكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ لِيُنَامِرَ جِعَكُمْ فَنَنْبِتُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

الله هغه ذات دی چه گرځوی تاسی (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سیند په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پوری چه سواره شی، په کشتیو کښی، او روانه شی (دا بیري) سره له دغو (خلقو چه ناست وی پکښی) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شی په هغه سره نو راشی هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جگر) او راشی دوی ته موج (چپی د سیند) له هر ځایه (او له هر لوری) او وگنی دوی دا چه بیشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک) دعا وکړی ویولی دوی الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکی وی ده ته دین خپل (او وائی) قسم دی که نجات دی راکړ مونږ ته له دی (سختی) نو خامخا به شو مونږ هرومرو (لازمأ) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړی دوی ته (الله له غرقه او وچی ته راشی) ناڅاپه دوی فساد شرارت کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره، ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسی پر نفسونو (ځانونو) ستاسی ده (اوس کوی تاسی دا) عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی تاسی چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسیر: په ابتداء کښی هوا ښه نرمه، او د بیړیو کشتیو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وی. مسافران په کښی خاندی، لوی کوی او په دیره آرامی او هوسانی (خوشالی) سره پکښی ناست وی. یو ناڅاپه یو زورور طوفان (خپان) پیدا شی، او د غلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړی، او له کشتی یا له جهازه سره ئی وهی نو کله چه دغه د لوی سیند (بحر) مسافران پوهیږی چه له هره لوری د مرگ موجباتو راپیږی کړی یو او د تښتیدلو او وتلو هیڅ کومه لار نه ده پاتی، نو دوی فرضی او مصنوعی معبودان پریږدی، او یواځی واحد لوی الله د خپل نجات دپاره رابولی، لکه چه د انسانی د اصلی فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څیزه مایوس شی، نو خاص د الله تعالیٰ بندگی ځان ته غوره کوی او دیر پوخ عهد او کلکه وعده وکړی چه که له مصیبه پاک الله ماته نجات راکړی، نو زه به ئی شکر کوونکی تابع او طابع اوسم او له سره به د کفران لوری ته نه ورځم او عصیان او طغیان ته به نه نژدی کیږم، لیکن هر کله چه لږ څه امن او دادینه (قلاری) ئی ور په برخه شی، او وچی ته ئی پښه ورسپړی، نو په شرارتونو باندی لاس پوری کوی، او په ملک کښی شور او شر او فتنه او فساد اچوی، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پیمان تینگ نه پاتی کیږی.

تنبیه: په دغه آیت کښی د اسلام هغو مدعیانو ته لوی عبرت دی چه د جهاز د طوفانی کیدلو په وقت کښی هم د واحد احد الله څخه مخ آړوی، او له غیر الله څخه مدد غواړی. او هغوی

خپلی مرستی(مدد) ته رابولی. د مکی معظمی د فتحی څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکی معظمی څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کر لږ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور مبعودان هیڅ په کار نه درځی» عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.

ای الہ العالمینہ! که می ته له دغه مصیبتہ ویاسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د ټولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّخَذْتُمْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ﴾ الآية - ای خلقوا! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راطه ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکرو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو ویال پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکرل، او فرضاً څه دنیوی گټه(فائده) مو هم حاصله کره نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورټگ دی. هلته به ستاسی گرد(ټول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکری، او تاسی ته به دا درښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنګه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنزِلَتْهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ
بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ وَمَتَّىٰ أَكُلُ النَّاسِ مِنَ الْأَنْعَامِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ
الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّدَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا
أَتَتْهَا أَمْرًا لَّيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَهَا حَاصِدًا إِنْ كَانُ لَمْ
تَعْنِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کبني) پشان د اوبو دی چه نازلی کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شی په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمکي له هغه (قسم) چه خوری ئی بنیادمان (لکه غلی میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پوری کله چه واخیست ځمکي زینت خپل او ښه ښایسته شی (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو) او گمان وکړی خاوندان د دی (ځمکي) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتی گته(فائده) اخیستلو سره) په دی ځمکه باندي ناخاپه راشی دی (ځمکي) ته امر (حکم) زمونږ د شپي یا د ورځي (په خرابی د دی غلو او میوو) نو وگرځوو مونږ دغه (فصل د ځمکي) (لکه) ربیلي شوی (له بیخه لوړولی) گواکی نه ؤ (دغه کښت په دغی ځمکي کښی) پرون، هم داسی (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښی او عبرت تری اخلی).

تفسیر: ځینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. ځکه هر کله چه د ځمکي پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره گډیږی او یو له بله سره نښلی. ځینی علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسی معنی ئی کړی ده چه د ځمکي زرغونه له اوبو سره گډ او مرکب کیږی، ځکه چه د نباتاتو غذا گرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالی له صنیع څخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسی مراد آخیستی دی چه د ځمکي او اوبو د یو ځای کیدلو څخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښی د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او گډه وده وی. مثلاً د غنمو په بوتی کښی دانه د بنیادمانو غذا گرځی او وښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسی په ونو کښی هم میوی او پانی وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا(جداجدا) دی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا الْأَرْضَ زُرْقَهَا﴾ الآية - تر هغه پوری چه واخیست ځمکي زینت خپل او ښایسته شی په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو او گمان وکړی خاوندان د دی ځمکي چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتی گته اخیستلو سره په دی ځمکه باندي) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د ځمکي مخ مزین او ښایسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسی تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه څخه د فائدی اخیستلو پوره وقت او نیټه رارسیدلی ده

﴿إِنَّهَا أَمْرًا﴾ الآية - ناخاپه راشی دی ځمکي ته حکم زمونږ د شپي یا د ورځي په خرابی د دی غلو او میوو، نو وگرځوو مونږ دغه فصل د ځمکي لکه ربیلي شوی له بیخه لوړولی گواکی نه ؤ (دغه کښت (فصل) په دغی ځمکي کښی پرون، هم داسی لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښی او عبرت تری اخلی) یعنی

ناخپه د الله تعالى په حکم د شپې يا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سيلی يا ږلی يا ملخ يا نور ورورسپړی، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخی داسی پنا کړی گواکی له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوی کت مت (هوښو) د هم دی په شان د دنیا ژوندون هم مثال لری. اگر که دغه ژوندون ډیر حسین او ترو تازه په نظر راشی، تر دی چه بی وقوف خلق د دی په رونق او ښائست باندی مین او مفتون شی، او اصلی حقیقت بیخی هیر کړی. لیکن د هغه د زرغونتیا، ښائست، زینت د غو ورځو له مخې دی چه ډیر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږی حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انسانی حیات منطبق کړی دی. یعنی د اویو په شان روح له آسمانه (د علوی عالمه) راځی. او په خاورین کالبوت کښی ننوځی او هلته قوت مومی او د دغو دواړو گډون څخه آدمی په وجود راځی. بیا په انسانی او حیوانی دواړو کارونو کښی مشغولیدی. کله چه پر هر هنر او کار کښی پوره شو، او د دی د متعلقینو اطمینان او اعتماد پری پیدا شو ناخپه مرگی ورسپړی، چه هغه دغه گردی(تولی) روغی جوړی کړی لوی پای (انجام) ته رسوی. او وړانوی ئی بیا داسی بی نامه او بی نښانه کیږی گواکی په ځمکه کښی له سره ژوندون او ودان شوی نه ؤ.

فائده: «لیلاً او نهاراً»- په شپه او ورځ کښی» ئی ښائی د دی لامل(له وجی) فرمایلی وی چه شپه د غفلت وقت وی او په ورځی کښی خلق عموماً وینښ وی مطلب ئی دا دی کله چه د الله تعالى حکم راورسپړی بیا که څوک وینښ وی که اوده. غافل وی که هوښیار هیڅ یو سری په هیڅ یوه حالت کښی د هغه مخه نشی نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٥﴾

او الله بولی (بندگمان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دی)، او لاره ښیسی هغه چاته چه اراده وفرمائی(د هدایت د ده) لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی د دنیا پر زائل او فانی ژوندون مه نازیږئ، او مه پری تیر وځی! او د دارالسلام یعنی د جنت په لوری راشی! پاک الله تاسی د سلامتیا کور ته بولی او تر هغه ځایه پوری ئی د رسیدلو لیار هم درښوولی ده همغه کور دی چه اوسیدونکی ئی له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشانی، تکلیف، نقصان، آفت، فناء، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتی کیږی، او پرښتی پری سلام آچوی او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفی ورسپړی.

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۳﴾

(شته) دپاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کری (ایمان ئی راوړی) نیکه (جزا جنت) او زیادت (له اجره هم شته)، او نه به پتوی مخونه د دوی هیخ تور گرد او غبار او نه هیخ ذلت (رسوائی)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دی، هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی ښه کار کوونکو ته هلته ښه عیای (جنت) ورسیږی او له هغه څخه څه زیات هم ور په برخه کیږی یعنی د الله تعالیٰ رضاء او د ده لقاء (دیدار، رزقنا الله تعالیٰ) د «زیادت» تفسیر په لقاء الله سره په څو صحیحه و احادیثو کښی وارد شوی دی. او له دیرو صحابه و او تابعینو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین څخه منقول دی حضرت صهیب رضی الله عنه وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او وی فرمایل: کله چه گرد(تول) جنتیان په جنت او تول دوزخیان په دوزخ کښی داخل شی، نو یو غږ کوونکی به غږ وکړی: «ای جنتیانو ستاسی دپاره د الله تعالیٰ یوه وعده باقی ده چه هغه اوس پوره کیدونکی ده.» جنتیان به وائی چه «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنگه نه ده درنه کړی؟ آیا زمونږ مخونه ئی سپین او نورانی نه دی کړی؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلی(بچ کړی)؟ او جنت غوندی یو لوی مقام ته ئی نه یو داخل کړی؟» (بلکه دغه گرد(تول) شیان شوی دی. او هیخ یو ئی نه دی باقی) دلته د دوی له منځه به پرده لری کړه شی او جنتیان به د الله تعالیٰ په لوری نظر وکړی نو قسم په الله دی چه د الله تعالیٰ له هر قسم ورکړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالیٰ د لقاء دولت به زیات محبوب او مطلوب وی. او د دی په اندازه به بل هیخ شی د دوی په سترگو کښی ښه نه ورځی او د دوی سترگی به نه یخوی او نه ئی رنوی پاک الله مو دی خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزی کړی او سترگی مو دی رنوی او زړونه مو دی پری خوښ کړی آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ﴾ الآية - او نه به پتوی مخونه د دوی هیخ تور گرد او غبار او نه هیخ ذلت رسوائی، دغه محسنان صاحبان د جنت دی هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی) یعنی د عرصات په محشر کښی همغسی چه د فجارو کفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خواری او رسوائی نښی او آثار به ښکاری، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څیری ډیری نورانی، ښایسته او رونقداری وی. او بیخی د ملاحظت او صباحت څخه به ډکی وی.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِسُلْهَةٍ ۖ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ
 مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَانَتْهُمْ أَغْشِيَتْ وَجُوهُهُمْ قِطْعًا
 مِّنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۰﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کری دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پتوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذابه د) الله هیخ ساتونکی گواکی پت کری شوی دی مخونه د دوی په قطعو (توتو) د شپی سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیئان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی په دغه دوزخ کینی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لږه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی بښلی کیږی، الله تعالی بیخی مختار او اختیارمن دی.

﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پتوی به دوی لره ذلت او رسوائی یعنی د دوی څیری به دومره توره تیاره وی گواکی د توری تیاری شپی توروالی د دوی په مخونو باندی لگیلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَا كَانَ لَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَائِكُمْ
 فَرَيْلْنَا بِيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَائُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَاتِعِدُونَ ﴿۱۱﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق تول بیا به ووايو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (تینگ ودریږئ) په ځایونو خپلو کینی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کینی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کینی د الله تعالی لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله حُامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصاریٰ و په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» و، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکری شوی و. یا اصنام او اوثنان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کری وو. نو دغو گردو(تولو) ته به پخپلو محایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشی.

فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ابْنِنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغْفِيلِينَ ﴿١٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منغ زمونږ او په منغ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (حان حانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منغ کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی ترلی وو، هغه گرد(تول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو غنی دیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایی چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو ډپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه و. نو په حقیقت کښی هغه بندگی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه گانه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی غیږی یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوبه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کری. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوی که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی العقولو مخلوقاتو له لوری وگنل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتهای مایوسی او حسرتناکی، درماندگی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(گتتی) او بتان او نور په خبرو راوولی. ﴿قَالُوا اَنْطَلَقْنَا بِاللَّهِ الَّذِي اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ﴾ جزء د حَم السجده ۲۱ آیه (۳) رکوع.

هُنَالِكَ تَبْلُوْا كُلَّ نَفْسٍ مَّا سَلَفَتْ وَرُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ

مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۰﴾

په دغه ځای کښی به ښکاره ومومی (او وڅکی) هر یو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئی لیدلی دی او بیرته به بوتله شی دوی الله ته چه مولی د دوی د حق (او واقعی واکدار د دوی دی) او ورک به شی له دوی نه هغه دروغ چه ؤ دوی چه جوړول به ئی (له شفاعت د بتانو)

تفسیر: یعنی کرد(تول) دروغ او بی‌اصله توهمات به بیخی له منځه ورک شی. او هر څوک به په رأی‌العین گوری چه پرته(علاوه) له هغه حقیقی مالک څخه د بل په لوری د رجوع کولو ځای نشته، او د هر یوه سری به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندی علم ورسپوی، چه هغه څومره وزن او اندازه لری.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ مَنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ فَيَقُولُونَ اللَّهُ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک رزق روزی درکوی تاسی ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکی (په نباتاتو) بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د (پیدا کولو د) غوړونو او د سترگو او څوک دی چه راویاسی ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مری (لکه هگی، کافر، جاهل، دانه)؟ او راویاسی مری (لکه نطفه) له ژوندی (لکه حیوان)؟ او څوک دی هغه چه تلپیر کوی (د هر کار په منځ د خلقو کښی)؟، نو ژر به ووائی دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) نو آیا نه ویریئ تاسی (له عذابه د الله).

تفسیر: د آسمان له لوری باران، او د لمر حرارت او رنا(رنرا) او نور رارسپوی، او د ځمکی مواد له هغو سره گډیږی، او په دغو وسائلو سره د انسان روزی او رزق ورمهیا کیږی. (بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د پیدا کولو د غوړونو او د سترگو؟) یعنی په داسی عجیبه او غریبه محیرالعقله طریقه سره کوم ذات ستاسی غوړونه او سترگی پیدا کری دی، بیا ئی د دوی د

حفاظت سامان پیدا کری دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو گردو(تولو) انسانی قواؤ حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.

(او شوک دی چه راویاسی ژوندی لکه بجی، مؤمن، عالم، کبنت (فصل) له مری لکه هگی، کافر، جاهل، دانه، او راویاسی مری لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی غنی حیوان بیا له حیوان غنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی دول(طریقه) سره د هغه سری یا قوم غنی چه مره شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامل(له وجی) موت طاری کوی. (او شوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منع د خلقو کبنتی) یعنی د دنیا د گردو(تولو) کارونو تدبیر او انتظام شوک کوی؟ (په جواب کبنتی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالَةُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٣٧﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مگر گمراهی نو کوم خوا ته گمراهولی شی تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله گنئ، بیا نو ولی نه ویرپیئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود گمراهولی؟ ښائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق الکل مالک الملک رب مطلق او علی الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گمراهی؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پرېښودل او دروغو پسی سرگردانه گمراهیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او دوب دی په کفر کبنتی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ازل کېږي د دغو متمردينو او سرکېانو په قسمت کېږي ايمان نه دی ليکلی، چه د دوی د ايمان د نه ليکلو سبب د الله تعالیٰ په علم کېږي د هغو سرکېښي او نافرمانی ده. په دی شان د الله تعالیٰ ښکلی خبره پر دوی د فسق او نافرمانی لامله(له وجی) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلْ اللَّهُ
يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتُمْ تَوَكُّونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته له دی شریکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه پیدا کړی دی خلق په اول کېږي بیا ژوندی کړی دوی (پس له مرگه) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله اول پیدا کوی خلق بیا ژوندی کوی ئی (بعدالموت) نو کوم لوری ته آړول کېږئ تاسی (له سمی لاری، چپی ته؟).

تفسیر: تر دی څایه پوری د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذکر دی یعنی کله مو چه اعتراف وکړ چه د ځمکی او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حیات او د گردو(تولو) پیدا کوونکی او اداره کوونکی هم دغه پاک الله دی، نو ظاهر دی چه د مخلوقاتو بیا پیدا کول او وروسته له مرگه بیا ژوندی کول او د دوی اعاده هم د همغه فعل کیدی شی بیا د انبیاءو علیهم السلام په ژبو کله چه دوی په خپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوی د هغه په تسلیم کېږي څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لوری کومی خوا ته تاسی درومی؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلْ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَقْسَنُ يَهْدِي
إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا شته له دی شریکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه لاره ښیږي حق ته؟، (بیا هم) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لاره ښیږي حق ته، آیا نو هغه څوک چه لاره ښیږي حق ته ډیر لایق دی د دی

چه متابعت نئی و کبری شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مگر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنګه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کې د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. یعنی همغسی چه رومینی پیدا کونکی او وروستنی ژوندی کونکی همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحیح او رشتیا لار ښوونکی دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کې لوی دی که ووړکی. گرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدایت او لار ښوونه باندی ښائی چه گرد(تول) لار شی. مسکین بت په څه حساب کېدی چه چاته لار ښوونه وکړی. یا دی پخپله بی د بل چا له هدایته او مرستی(مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندګانو په حق کېدی د قبول قابله او وړ نه ده چه گوندی الله تعالی بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بیا دا څومره بی انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پریردی او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسی لوپیری او د هم دوی اسره او هیله(امید) ونیسی یا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادریانو او نورو په خولو او ښوونو د رنډو په شان تګ کوی او در کرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «یهدی» په اصل کې «یهدی» ؤ. بیا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کېدی مدغم شو او «ه» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنین رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمُ الْإِطْلَاقَ لِيُعْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ لِيَأْتِعَلُونَ ﴿٣٧﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مگر د (فاسد اتکل) گمان، بیشکه گمان (اتکل) نه بی پروا کوی (هیڅوک) له حقه د هیڅ شیز، بیشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (نئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسیر: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معبد» او «هادی» همغه الله تعالی دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کېدی کوم دلیل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پریردی او د گمراهی او ضلالت په کوهی کېدی ځانونه اچوی، رشتیا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چتی(بیکاره) او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اتکل غشی د حق او صداقت په بحث کېدی څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَأرَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحته، بلاغته او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شی غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رېشتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی ئی فرمایلی ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار رابښی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښی همغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هو! زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راڅرگندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسوا الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پېریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئی نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالیٰ نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیولی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښی ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الهی ټوب له دی نه ظاهر دی چه د گردو(ټولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانوونکی دی د هر هغه څیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه نشته هیڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانبه د پروردگار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښی په نهایت اجمالی ډول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئی بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه کتاب کښې هيڅ يوه عاقل او پوه ته د شک او شېبې هيڅ ځای او گنجایش نه دی پاتی او دغسی جامع، بليغ او دک له حکمته او بلاغته او مشعشع او د صداقت او حقانيت له رفا(رئرا) څخه دک يواځې هم دغه د رب العالمين کلام کيدی شی او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۰﴾

بلکه آیا وائی دوی چه (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه، (قرآن)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نو راوړی یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښې) او راوبولی تاسی هغه څوک چه ستاسی له لاسه کيږی (دی معارضی ته دپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که ییغ تاسی صادقان (رښتیني) په دغه دعوی د افتراء کښې).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وی. نو تاسی هم چه ما غوندی بشر ییغ کرد(تول) سره راتول شی او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکی او لوستونکی او امیان سره راغونډ شی، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندی راوړاندی کړی، نو وپوهیږئ چه قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی. چه د هغه مثال نور خلق جوړولی شی. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوری کوم مخلوق داسی حوصله وکړی شی. قرآن کریم خو هغه کتاب دی چه پکښې تهذیب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سیاست، معرفت، روحانیت، تزکیة النفوس، تنویرالقلوب، الغرض د وصول الی الله لاری او د خلق الله د تنظیم او رفاهیت د چارو هغه کرد(تول) قوانین او اصول شته چه په هغو د عالم د تخلیق غرض تکمیل او پوره کيږی او د هغه په ترتیب او تلویز کښې د یوه امی قوم د یوه امی فرد ځنی هیڅکله داسی امید نشی کیدی بیا د دغه کردو(تولو) علومو او هدیاتو تکفل سره، د دی کتاب غلغله آچوونکی فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکی) طرز بیان د سیند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانی، او د اسالیب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهی توب شان او شوکت، دا کرد(تول) داسی شیان دی چه هغو په دیر زور او شور او لوړ غږ سره کرد(تول) جهان ته د مقابلی اعلان ورکړ له هغه وخته راهیسی چه د لوی قرآن جهان ضائسته کوونکی جمال د غیب له مخی نقاب لری کړ او د آدم اولاد ئی له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسې همغه دعوی ده چه زه د الله قدوس کلام یم او همغسی چه د الله تعالی د ځمکی په شان بله ځمکه او د الله تعالی د لمر په شان بل لمر او د الله تعالی د آسمان په شان بل آسمان له پینا کولو څخه کرد(تول) جهان عاجز او حیران دی همغسی د الله تعالی د قرآن په

شان د بل بيان د اتیان غځه هم ټول جهان عاجز او حيران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوی، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوی او د مقابلی او مناقشی په جوش کښی به خپل ځانونه په مرگ کښی غورځوی، او د خپلی مرستی(مدد) لپاره د دنیا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوی، مگر هیڅ یوه حیلہ (مکر) ، هیڅ یو تدبیر او هیڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښی نه چلپیدی. او خوشی به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښی آچوی. او متاعب پر ځانونو اخلی مگر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهی او سرگردانی، بل هیڅ شی به د دوی په برخه نه کیږی او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وی: ﴿قُلْ لَیْسَ اجْتَمَعَ الْإِنْسُ وَالْإِنْسُ عَلَیْ أَنْ یَأْتُوا بِحَدِیْثِ هَذَا الْقُرْآنِ لَیَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ کَانَ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَآدِیًّا﴾ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلی مو په هغی رسالی کښی چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوری خبری کړی دی شائقین دی هغه وواتی. (بیا دوی یو سورت هم را نه ووړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوا بِآلَمِ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَّبَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿۱۹﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاؤ) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وگوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاؤ)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبیر له جهتہ دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوی چه په سره سینہ او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړی! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشی پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوری کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښی په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځینی له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوی. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښی دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکری دی، د هغو وقوع تر نن پوری نه ده شوی، نو ځکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږی مگر لږ فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنگه کیدی شی؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شی نو شی دی (مگر خو د تکذیب وجه نشی کیدی).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُوْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۰﴾

او ځینی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځینی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی ځنی ځینی کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترگی واړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږی (بلکه په کفر به ومړی) پاک الله پر هغو گردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوی. (ځینی د دی آیت ترجمه داسی کوی: او ځینی له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لری په دی قرآن چه له جانب د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پت په زړه کښی او اظهار ئی له ډیره عناده نه کوی، او ځینی نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لری په دی قرآن له ډیر جهل او ناپوهی.)

وَإِنْ كَذَّبُوا فَقُلْ إِيَّائِي وَعَمَلِكُمْ
أَنْتُمْ بِرَبِّيَوْمٍ مِّمَّا عَمِلْتُمْ وَأَنَا بَرِيٌّ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۱﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووايه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل ځما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یی له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره ییم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریډلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکری نو تاسی ووايیع چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مگر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهیږئ نو اوس زمونږ او ستاسی لیار سره بیله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار ییغ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کیږی. حضرت. شاه صاحب لیکي چه: «معاذالله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلظه درورسوم نو زه به گنهارېږم او که زه ئی په رشتیا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه گناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هیڅ ډول(طریقه) نقصان نه دی» (غځینی وائی چه دا آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَأَيُّقُلُونَ ﴿١٠﴾
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا لَأَبْصِرُونَ ﴿١١﴾

او غځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوړونه نیسی تاته (تمسخرأ یا ظاهراً)، آیا نو ته آوری (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اگر که وی دوی چه هیڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او غځینی له دوی هغه دی چه گوری تاته (د سر په سترگو) آیا نو ته به لاره وښی (مادر زادو) ړندو ته او اگر که وی دوی چه هیڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: غځینی خلق اگر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات گوری، مگر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوړونو او د زړه په سترگو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کنو زړونو او کنو غوړو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کانه توب لامله(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق لیار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی لیکي: «یعنی غوړونه لری او په خپلو سترگو سره په دغی توقع گوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر غځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده غځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخی دی، نو تاسی په څه ډول(طریقه) سره دوی ته خبری آوری او ورښکاره کولی او حق پری قبولی شی؟»

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٢﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هیخ قدر ولیکن خلق پر نفسونو
(غانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاحیو کینی په کار
آچوی).

تفسیر: یعنی د هغو په زړونو کینی چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصیر دی چه په خپلو
بیاعتدالیو او غلط کاریو سره ئی خپلی ادراکی قوی تباہ کری دی، که نه په اصل فطرت کینی
هر انسان ته الله تعالی د پوهیدلو او قبلولو استعداد بښلی دی.

وَيَوْمَ يُخْشَرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ تَتَّعَفُونَ بَيْنَهُمْ
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۱۰﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرگه الله) راجمع کری کفار حال دا لکه چه مدار نه
ؤ کری دوی (په دنیا یا په قبر کینی) مگر په قدر د یوه ساعت له ورځی
پیژنی به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کینی (په دغی ورځی کینی)، په
تحقیق زیانمن شوی دی هغه کسان چه تکذیب ئی کری دی د ملاقات د الله
او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو احوالو او حوادثو د لیدلو څخه د گرد(تول) عمر عیش،
عشرت، آرمیتیا او هوسائی (خوشالی) دومره حقیره او قلیله په نظر ورځی چه گواکی په دنیا
کینی ئی د یوه گری څخه زیاته هستوگنه نه وی کری، او افسوس به کوی چه گرد(تول) عمر
می څومره په فضول او بیکاره تیر شوی دی لکه چه سری یوه گری یا دوه گری هم داسی په
چتی(بیکاره) او چپو خبرو اترو کینی تیروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د
لیدلو څخه داسی خیال کوی چه گواکی په دنیا کینی دومره زیات نه دی پاتی شوی او دغه
ویروونکی وقت یو ناڅاپه رارسیدلی دی هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتی شوی یم، او دغه
دی چه سم د لاسه دلته رسیدلی، او په دغو ربرو (تکلیفونو) کینی اخته شوی یم کاشکی د هغه
ځای د قیام مدت می لږ څه ډیر وی. او دغی بدی ورځی ته دغسی ژر نه وی رسیدلی. ځینی
مفسرین وائی چه د برزخ (قبر) هستیدلو مدت به ورته لکه یوه گری ښکاری والله اعلم.
(په دی حال کینی چه پیژنی به دوی یو تر بله سره پخپلو منځونو کینی اما دا معرفت به په وقت
د خروج کینی وی له قبورو، او بیا چه له هوله د قیامته سختی پری ډیره شی نو دا تعارف به
سره ورک شی، او یو له بله سره به) هیخ مدد ونه کری شی. او نفسی نفسی غږونه به پورته

کيڙي. ورور به ورور او پلار به د عځوی په کار نه ورځي: ﴿فَلَا تَسَابُّ بَيْنَهُمْ يُؤْمِنُونَ وَلَا تَسَاءَلُونَ﴾
 (۱۸ جزء د المؤمنون (۱۰۱) آيت (۶) رکوع) ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ﴾
 (۳۰ جزء د عبس د سورت ۳۴ آيت) (په تحقيق زيانکاران دی هغه
 کسان چه نه مني ملاقات د الله تعالیٰ یعنی منکران دی د حشر له حسابه او نه دی دوی لاره
 موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصدیق نی کری. او په سمی لاری تللی دی، نو
 دوی بیخی په فاندو کښی گتور دی.

وَأَمَّا نُرُوتُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ تَوَفِّيَتِكَ فَأَلْبِنَا مَرْجِعَهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿۳۶﴾

او که وښيو خامخا تاته عځینی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره
 (نو هغه خو به وگوری په حیات خپل کښی) او که وفات کرو تا (پخوا له
 تعذیب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دی بیا نو الله شاهد
 دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذیب به تاته دروښيو په
 آخرت کښی)

تفسیر: یعنی هغه وعدی چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور
 گرځولو کری دی اگر که د هغو عځینی وعدی تر یوه حده پوری ستاسی په موجودیت پوره
 درښوولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفریت یا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو
 بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه یقینی دی چه هغه
 گرد(تول) پوره کیدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کښی سزا ورنه کره شی
 نو په آخرت کښی به وررسیږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تښتیدلی شی او د
 گردو(تولو) بیرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو گرد(تول) اعمال زمونږ په مخ
 کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب لیکي: «د اسلام غلبه تر یوی اندازی پوری د رسول الله په
 حضور کښی په ظهور ورسیده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو
 کښی وشوی گواکی په «توفینک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قَضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۳۷﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منع د دوی کښی په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبین هلاکیدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذیب کښی).

تفسیر: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه رابښی چه هر جماعت او هری فرقی ته د الله تعالی پیغام رسوونکی رسول (استاخی) ورلیږلی شوی دی تر خو د الله تعالی حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هیچا ته عذاب نه ورکاوه کیږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مگر په دنیا کښی هغو ته سزا وروسته د رسول د رسیدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالی له لوری ظلم، تیری او بیانصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آږولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فیصله واوروی په قیامت کښی سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کیږی، او د دوی د هر هر فرد بیل بیل جرمونه توضیح کیږی او شاهدان تیریږی، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کیږی، او د دوی د بیاناتو د آوریډلو څخه وروسته به په ډیر ښه انصاف سره فیصله صادرېږی: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ (۲۴) جزء الزمر (۶۹) آیت (۷) رکوع) مجاهد او نورو دغه آیت د قیامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۰﴾

او وائی دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که یغ تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښی نو رائی ولیع)

تفسیر: یعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ویرول چه کیږی دغه بیخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتینی ئی نو ولی هغه عذاب نه راوولی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟

قُلْ لَا أَمْرٌ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ
إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ای محمده!) نه یم مالک دپاره د ځان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعی مگر د هغی (نفعی او ضرر) چه اراده وفرمائی الله، لپاره د هر امت یوه نیته ده (د هلاک)، کله چه راشی هغه اجل (نیته د مرگ) د دوی نو نه به وروستی کیږی دوی (د دغی نیتي خپلی) یو ساعت (یوه گڼری) او نه رومبی کیږی دوی (پری)

تفسیر: یعنی د عذابونو او نورو درلیږل د الله تعالیٰ کار دی، او هغه عطا په قبضه او اختیار کېږی نه دی. زه خو د خپلی نفعی او نقصان یواغی دومره مالک یم چه هومره د الله تعالیٰ اراده او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکی یا د بدی د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره یو مدت او میعاد د الله تعالیٰ په علم کېږی مقرر دی، کله چه هغه میعاد پوره شی، نو هغه وقت به ورسیږی د بنو د یوه رپ په اندازه تخلف پکښی نه کیږی، الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسی ته هیڅ یوه فائده په لاس نه درغی هغه وقت چه د الله تعالیٰ په علم کېږی غوټه او تاكلی(مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کیږی او پوره په همغه وقت کېږی رسیدونکی او ورځکیدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿فَلَا يَسْتَجِرُونَ﴾ او ﴿وَلَا يَسْتَفِيضُونَ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معین وقت کېږی راتلل مقرر او معین او غوټه شوی دی په کنایه کېږی د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه وی. فتنه له

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيِّنَاتٍ أَوْهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وینئ تاسی (یعنی خبر را کړئ ماته) که راشی تاسو ته عذاب د الله د شپي یا د ورغی نو څه به وی هغه (عذاب) چه په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا له هغه څخه مجرمان (گنهگاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی که د شپي اوده وی، یا د ورغی کله چه په دنیوی کارونو کېږی لگیا وی، که یو ناڅاپه د الله تعالیٰ عذاب ئی ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کېږی جلتی هم وکړی نو څرنگه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل عخان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده ورسیږی؟ شیخ الهند رحمة الله علیه د ﴿مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسی لیکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کښی کومه د خوبسی داسی خبره او د خونند واقعه ده؟ چه د هغی په وسیله مجرمین د هغی مطالبه په جلتی او تلوار سره وکری، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسی خوفناک شی په مطالبه کښی څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا ؤ چه هغه د راتلونکی سزا له تصویره لرزیدی او د ویری لامله(له وجی) مر کیدی (البحر المحيط).

اَتَمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اَمْنٌ مِّنْكُمْ بِهٖ اَلْاٰثِنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کولو

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کښی متیقن کیدل نو فائده ئی ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئی کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئی یقین راشی نو څه فائده به ور ورسیدی په دغه وقت کښی به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیدی چه ښه اوس خو تاسی قائلان شوی، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت ؤ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به در ونه رسیدی.

﴿فَلَمَّا رَاوْا بَاسًا قَالُوْا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحَدَّاهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا عَلَيْهِ مُشْرِكِيْنَ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاوْا بَاسًا سَمِعَتْ اللّٰهُ اَلْبِقِيَّ قَدْ خَلَّتْ فِيْ عِبَادِهِ وَخَيْرُهُنَّ اَلْكٰفِرُوْنَ﴾ ﴿۲۴﴾ جزء د المؤمن (۸۴-۸۵) آیت (۹) رکوع.

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿۵۲﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئی کری وی وڅکئ عذاب (دائم) د همیشګی، آیا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسی چه کول به مو (پا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغی چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسیر: هغه کفر او شرک او تکذیب مو چه کولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وشکوه! دغه به په قیامت کښی وویله شی.

وَيَسْتَأْتُونَكَ أَحْقَقُ هُوَ قَوْلُ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٢﴾

او پوښتنه کوی له تا نه چه آیا حق دی دا (قرآن یا دعوی د نبوت یا عذاب؟ که مسخری کوی؟)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! قسم دی وی زما په رب خپل چه بیشکه دغه خامخا حق دی، او نه ییغ تاسی عاجزوونکی (د الله چه له عذابه ئی عان خلاص کړی).

تفسیر: یعنی د غفلت په نشه کښی بی سده شوی په تعجب سره پوښتنه کوی چه آیا دغه خبره رښتیا ده چه مونږ وروسته له مرگه بیا ژوندی کیږو؟ او د دائمی عذاب خوند به وشکوه؟ آیا په رښتیا سره وروسته له بخرکی بخرکی کیدلو او له خاورو سره گډیدلو به بیا له نوی سره ژوندی کیږو. (ای محمده!) تاسو وفرمایید دوی ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پښه خو هرورمو(خامخا) بالیقین کیدونکی ده ستاسی گډ کیدل په خاورو کښی او بخرکی بخرکی کیدل الله تعالی له دغه څخه نه شی عاجزولی چه د پخوا په شان بیا تاسی همغسی پیدا کړی او د شرارتونو خوند مو دروخکوی. ممکن نه دی چه تاسی د ده د قبضی څخه بهر لار شی یا چیرته په تیښته سره وتښتی، او (معاذالله) پاک الله عاجز کړی شی.

تنبیه: د دی آیت سره مشابه دوه نور آیتونه په پاک قرآن کښی شته یو د «سبا» په سورت کښی ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ دوهم د «تغابن» په سورت کښی ﴿رَعِمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُخْرِجُوا قُلُوبَ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَنَّ لَهُمْ لَأَنزِلُنَّهُمْ سِيمًا غَلَبَتُهُمْ ذَالِكَ عَلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ﴾ دغه دواړه د قیامت او معاد په متعلق دی. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آیت حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د معاد په متعلق ایښی دی.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ

لِتَارَاوَالْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٣﴾

او که بیشکه (مملوک شی) دپاره د هر نفس چه ظلم ئی کړی وی (پخپل عان بانندی په کفر او شرک سره) هغه چه دی په ځمکه کښی نو خامخا به فدیه ورکړی دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او ویه مومی دوی (په زړونو خپلو کښی (په ترک د ایمان) پښیمانی کله چه ووینی دوی عذاب او

فیصله به وکره شی په منع د دوی (یعنی د خلافتو) کښی په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکی د مخ گردی(تولی) خزانی د ده په قبضه کښی وی، نو کونښن به وکری چه هغه تول ورکری او د الله تعالی له عذابه ځان وژغوری(بچ کری) (کله چه دوی لره مالکیت د «مافی الارض» نشته، نو فدیو ورکول هم نشته او له عذابه هم نجات نه مومی. او ښکاره به کری دوی پښیمانی یا پته به ئی کری او وبه مومی دوی په زړونو خپلو کښی پښیمانی په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومی دوی په زړونو خپلو کښی درد او پښیمانی او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښیمانی خیر نشی مگر بالآخر بی اختیاره به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښی به ووائی: ﴿يُحْسِرُ عَلَى مَا فَعَلَتْ فِي جَنَّةِ اللَّهِ﴾ او ﴿يُؤَيِّنَا قَدْرًا لِّكَافِرٍ غَفَلَةً هَذَا﴾

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط الْإِنِّ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

اوورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) اوورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږی (پری)

تفسیر: یعنی په گرد(تول) جهان کښی یواغی د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراءت کیږی او هیڅ یو مجرم به تری ونشی تښتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالی له چا فدیو قبلوی ځکه چه دی غنی او بی پروا دی له هر چا او هر څیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی اوورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږی په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راغی همغه وائی، او د چتئ(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسی او هر څه ئی چه په زړه گرغی، او له خولی ئی وغی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يَحْيَىٰ وَبُيُوتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۵۷﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیوئ
(په قیامت کښی لپاره د جزا)

تفسیر: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم غلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۵۸﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء (دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو (چه دی په سینو (د خلقو کښی د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر: دغه کرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بیچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصولی الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ د رحمت و(لائق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښی د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سری چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو کردو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظه» په لفظ کښی اشاره ده
(۲) خپل باطن د فاسده و عقائدو او ردیه و ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(۳) خپل نفس په حقه و عقائدو او فاضله و اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(۴) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زموږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو د اړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۸﴾

ووايه (ای محمد! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسع) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دین) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دی خوشحاله شی مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) ډیر غوره دی له هغو مالونو چه جمع کوی (ئی) دوی.

تفسیر: یعنی ووايه ای محمد! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسع په هغه فضل د الله تعالی سره چه په تاسی دی چه هغه قرآن کریم یا معرفه یا خلود دی یا لقاء او رضاء د الله تعالی ده او په رحمت او مهربانی د الله تعالی سره چه پر تاسی دی، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دی پس په دی رالیلی. شوی بهائی چه خوشاله دی شی دوی ځکه چه دا مذکور ډیر غوره دی له هغو فانیه و اموالو څخه چه جمع کوی ئی دوی ځکه چه دنیوی مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښیدل هم محمود دی او هم مذموم. پر کوم نعمت له دی حیثیته خوښیدل چه د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ئی ومومی محمود دی. لکه چه دلته فرمائی ﴿فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ او پر دنیوی حطامو او اموالو خوښیدل او پری تفخر او ځان لویول خصوصاً دغسی خیال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لیاقت راحاصل شوی دی ډیر بد او مذموم دی قارون د خپل مال او دولت په نسبت ویلی و ﴿إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿لَا تَقْرَأُكَ اللَّهُ لِحُبِّ الْفَرِحِينَ وَابْتِغَوْا لِنَفْسِكُمُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسُوا نَفْسَكُمْ مِنَ الدُّنْيَا﴾ الآیة - (نو باندې ده چه خوشاله دی شی مؤمنان په دی ځکه چه دغه مذکوره شیان چه قرآن عظیم الشان او اسلام او نور مقدسات دی ډیر غوره او خیر دی له هغو اموالو چه دوی ئی تولوی) یعنی اصلی څیز د الله تعالی فضل او رحمت دی. بهائی چه تل هغه ولتوی، مال او دولت جاه او حشم او نور گرد(تول) د هغه په مقابل کښی هیڅ دی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ آذِنَ لَكُمْ أَعْلَىٰ اللَّهُ تَفْتَرُونَ ﴿۳۹﴾

ووايه آيا وینی تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته د) هغه څیز چه نازل کړی دی الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو مگرغولی دی تاسی له دغه رزق څخه (ځینی) حرام او (ځینی) حلال، ووايه (ای محمد! دوی ته) آيا الله اذن کړی دی تاسی ته (په دغه تحلیل او تحریم کښی نه) بلکه په الله پوری دروغ

ترئ تاسی (له عَانه).

تفسیر: یعنی پاک قرآن چه د نصیحت، شفاء او هدایت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لایق دی. د الله تعالی د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تمیز په هم دغه سره کیدی شی، دغه بابیزه (خوشی) خبری او واهیات دی چه الله تعالی ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پیدا کری ده، بیا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهوؤ چه په هغو کښی یو شی حلال او بل شی حرام دروی. آیا تاسی د دی خبری هه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله عَانه د تحلیلولو او تحریمولو په نسبت فیصلی کوئ؟ آیا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شی چه الله تعالی داسی حکم مونو ته راگری دی؟ یا هم داسی له خپله عَانه پر الله تعالی دروغ ترئ؟ په وروستنی آیت کښی ئی په صاف ډول(طریقه) سره اشاره فرمایلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علی الله بل هیخ شی نه دی. تنبیه: د هغو شیانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تیر شوی دی.

وَمَا ظُنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

او هه شی دی گمان د هغو کسانو چه له عَانه تری پر الله باندی دروغ په ورغ د قیامت کښی (چه هه به ورسره وگری الله)، بیشکه الله خامخا غیبتن (خاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسلو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذاب)، ولیکن اکثره خلق نه ویاسی شکر (په دغو نعماو)

تفسیر: یعنی دا خلق د قیامت په نسبت هه خیال کوی؟ چه له دوی سره به هه قسم معامله کیږی په سختی سره به ونیول شی؟ که ورو به خوشی کرل شی؟ عذاب او ربر(تکلیف) نه به وگالی(برداشت کری)؟ که نه؟ په هه هه خیالاتو کښی دوب تللی دی؟ ضائی چه دوی دغه خبره ښه په یاد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کیږی، هغه خامخا دوی ته رسیدونکی ده او له سره هغه بیرته کیدونکی نه ده (بیشکه چه الله تعالی خامخا غیبتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذابونو ولیکن زیات د خلانغو نه ویاسی شکر په دغو نعماو او له زړه ایمان نه راوی). یعنی الله تعالی پخپل فضل سره خلقو ته په دنیا کښی ډیر مهلت ورکوی. او له ډیرو تقصیراتو هه ئی تیریوی. لیکن ډیر خلق د الله تعالی د دغه اغماض او تلطیف په مقابل کښی د شکر ایستلو او متنبه کیدلو په عَای لا زیات زهرو(دلیر)

او بی خوفه کیچی بالاخر دوی بیخی د سزا ورکولو و(لائق) او مستحق گرخی.
پاک الله دیر له هر چا سره الطاف او مواساء کری

که له حله بنده تیر شی نو ئی خوار سبک رسوا کری.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالٍ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑩

او نه ئی ته (مشغول) په کوم کار کښی (له خپلو کارونو) او نه لولی ته
(هیڅ آیت، سورت) له دی نه (یعنی) له قرآنه او نه کوئ (ای انسانانو کوم
کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسی شاهدان (ساتونکی) کله چه
مصرف (بوخت) اوسیرئ تاسی په هغه کښی! او نه غائب کیچی له ربه ستا
په اندازه د یوی ذری (واړه میچی یا پوتی د گرد نه) په ځمکه کښی او نه په
آسمانونو کښی او نشته دیره وړوکی له دغی ذری څخه او نه دیر غت (له
دی نه) مگر (دا تول لیکلی پراته دی) په کتاب واضح (ښکاره په لوح
محفوظ) کښی

تفسیر: پخوا له دی نه د قرآن کریم د اوصافو بیان و چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پوری
خلیدونکی نور او رنا(رنرا) هدایت د قلوبو شفاء، عظمی نعمت، کبری رحمت دی. بیا ئی اشاره
و فرمایله چه د هدایت او بصیرت د دغسی صافی رنا(رنرا) څخه سترگی پتول، او د خپلو او هامو
او خیالاتو په تیارو کښی د خلقو بی لاری تلک او پاک الله باندی افتراء ترل. او د الله تعالی د
فضل او انعام بی قدری او ناشکری کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آیت کښی
دغه تنبیه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښی دی؟ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه
شان دی؟ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دی شه او ورځ د حقیقی مالک د وفاداری او خلافتو
د همدردی د هغو عظیمو شیونو مظهر چه کیچی بالخاصه د دوی هغه امتیازی شان چی د پاک
قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښی ظاهریوی یعنی د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چه دوی
بی کوی هغه تول به الله تعالی په حضور کښی دی او خلق هغه ښی یا بدی معاملی چه کوی هغه
هم تولی د الله تعالی په حضور کښی ظاهری پرتی دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښی

لاس پوری کوی او په هغه کښی مشغول او لگیا کیږی اگر که د دوی په فکر او خیال د پاک الله فکر او تصور هم تیر نشی لیکن الله تعالیٰ یی له ابتدا څخه تر انتها پوری گوری (فان لم تکن تره فانه یراک) په زمکه او آسمان هر چری چه د یوی ذری په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وی هغه ټول د الله تعالیٰ په علم محیط کښی شته او له سره تری نه غائبیږی بلکه د الله تعالیٰ د علمه رانښکته هم د ټول (ما کان وما یکون) حال په کتاب مبین یعنی لوح محفوظ کښی ثبت دی چه هغه د تدبیر په عالم کښی ښایی د الله تعالیٰ د علم صفحه وویلی شی کله چه له الله تعالیٰ نه هیڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پته نه ده نو د دغه مکذبینو او معاندینو معاملات او احوال څرنگه پت پاتی کیدی شی بیا د جزا د ورځی د کاروائی په نسبت څه خیال کوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښی پروت دی هلته هیڅ یو خیانت او غله نشی چلیدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کیږی هم هغسی چه د دشمنانو ټولی معاملی دده په حضور وی بالمقابل د دوستانو په ډیرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم علیم او خبیر دی اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکی آیت کښی خپلو دوستانو ته دغه زیری آوری

الْإِنِّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٠﴾

واوری خبردار شی چه بیشکه دوستان د الله نیشته هیڅ قسم یره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کیږی (هیچری له فوت د کوم مامول نه)

تفسیر: ابن کثیر رحمة الله علیه د حدیثیه و روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چه اولیاء الله (د الله دوستانو) ته به په آخرت کښی د محشر د احوالو او یرو څخه هیڅ خوف او یره نه وی او نه د دنیا د پرېښودلو څخه دوی خفه کیږی غنی مفسرینو دغه آیت عام ایښی دی یعنی په هغو به د اندیښنی او د پریشانی او د حوادثو وقوع په دنیا کښی او نه په آخرت کښی وی او نه د کوم مصلوب فوتیدلو څخه به مغموم او متاثر کیږی گواکی د خوفه د الله خوف یا له غم د آخرت د غم نفی مراده نه ده بلکه په دنیا کښی د دنیاوی خوف او غم نفی مراده ده چه د هغی احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کیدی شی چه هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پیښیږی او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لری او د ټولو تکوینیو و واقعاتو په نسبت داسی اعتقاد لری چه هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبنی وی نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه سوی زما په نزد «لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» مطلب دی داسی واخیست شی چه په اولیاء الله هیڅ یو خوفناک شی (هلاکت یا معتبه نقصان) په دنیا او آخرت کښی واقع کیدونکی نه دی فرض یی کړی که په دنیا کښی صورتاً کوم نقصان هم ورپیښ شی مگر څرنگه چه د نتیجی له مخی هغه د ده په

حق کبني د عظيمي نفعي ذريعه گرځي نو ځکه هغه ته معتدبه نقصان نشي وئيلي پاتي شو د کوم دنياوي يا اخروي وجوهو له امله(وجي) دوي ته په کوم وخت د خوف او يري لاحق کيدل نو هغه به ددي آيت د تقريه سره څه منافات نه لري ځکه چه دا آيت يواځي دغه خبر راکړي دي چي په دوي به کوم خوفناک شي نه لويدي دا يي نه دي وئيلي چه هغو ته به په هيڅ وخت کبني خوف او يره نه لاحقه کيږي. بنائي د لايحزون په مناسب د لا يخافون نه فرمايل او د لا خوف عليهم تعبير په اختيارولو کبني هم دغه نقطه وي باقي د لايحزون تعلق زما په خيال د مستقبل سره دي يعني د مرگ په وخت کبني او د مرگ څخه وروستو به دوي نه غمجن کيږي لکه چه فرمايلي دي ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَأْذَنُوا تَزُولُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ الْأَقْتَابُ وَلَا تَهْتَرُونَ وَلَا يُسْأَلُونَ عَنِ الْبَلَاءِ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۲۴ جزء د حم السجده ۳۰ آيت ۴ رکوع او فرمايلي دي ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۱۷ جزء د الانبياء ۱۰۳ آيت ۷ رکوع والله تعالى اعلم بمراده.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۱۷﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دي چه ايمان لري او وي دوي چه ځان ساتي (له معاصيو او يريږي له الله نه)

تفسیر: دا د اولياء الله تعريف فرمائي يعني متقي مومن د الله تعالى ولي دي پخوا له دي نه په څو ځايونو کبني معلوم شوي دي چه د ايمان او تقوی دیر مدارج دي نو د ايمان او تقوی هره درجه چه په هر چا کبني موجوده وي په هني درجي به د ولایت يوه برخه ورثابتيږي مثلاً لس شل او سل روپي هم مال دي او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، يو لک، يو مليون هم مال دي ليکن په عام عرف کبني د لس او شل او سل روپي لرونکي مالک ته شته من او مالدار نه وئيل کيږي تر څو چي معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وي هم داسي ويوهيږي چه ايمان او تقوی هم په هره مرتبه کبني چه وي هغه د ولایت يوه شعبه ده او په دي حيثيت ټولو مومنانو ته في الجمله ولي وئيل کيدی شي ليکن په عرف کبني ولي هغه ته وئيلي شي چه پکبني د ايمان او تقوی يوه خاصه درجه وموندلی شي په حديثو کبني د ولایت څه علامات او آثار ذکر شوي دي مثلاً د هغو د ليدلو څخه د پاک الله ذکر په ياد راشي يا له خلق الله سره به دوي بي لوثه محبت او مينه ولري عارفينو هر يو سم د خپله مذاقه سره د ولي تعريفونه کړي دي چه د هغو د تفصيل ليکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۗ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۳﴾

دوی ته زیبری په دغه ژوندن لږ خسیس کښی او په آخرت کښی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زیبری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښی خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښی په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرگ او په آخرت کښی چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښی دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هو!) اولیاؤ ته په دنیا کښی څو ډوله(قسمه) بشارت دی مثلاً حق تعالی هغو ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیبری ورکری دی یا به پښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿وَإِذْ رَأَى الْجَنَّةَ الْآئِنَ لَنْ نَعْدُونَ﴾ (۲۴ جزء د حُم السجده (۳۰) آیه (۴) رکوع) یا به ډیر رښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالی نور بندگان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شیخ څلویښتمی اجزاؤ څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښی د الله تعالی له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښی، او کله له خواصو څنی تجاوز کوی په عوامو کښی هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه گرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مگر په اکثریه و روایاتو کښی د ﴿لَهُمُ النَّارُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه و رؤیاؤ سره کری شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارت هغه پخپله په پاک قرآن کښی منصوص دی. ﴿يُنَزِّلُ الْيَوْمَ عَلَيْكَ مَبَرًا مِنْ مَحْمَرٍ﴾ او په حدیث کښی هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیبری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالی خبری او د هغه وعدی گردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیبری او بشارت ئی چه راکری دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا يَحْزُنُّكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۴﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او ډاروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د گردو(تولو) اقالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسیر: له پاسه د مکزبینو اعداؤ ذکر کیده بالمقابل ئی د مصدقینو احباؤ تذکره فرمائی او د دوی د دواړو دارینو د محفوظیت بشارت آوری. په دغی سلسلی کښی رسول الله ته هم تسلی ورکوی، چه تاسی د احمقانو او شریرانو له خبرو څخه مه خفه کیږئ! گرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائید سره حق غالب او منصور او مخالفین به ذلیل او رسوا کری، الله جل وعلیٰ شانه د دوی خبری شی آوری او په گردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

الْاِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَاءُ اِنْ يَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَحْرُصُوْنَ ﴿٦١﴾

اوړی خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی (لکه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او نه کوی متابعت هغه کسان چه بولی (عبادت کوی) دوی غیر الله د هغو شریکه نو (چه په واقع کښی شریکان نه دی له الله سره)، متابعت نه کوی دوی د (هیڅ شی) مگر د گمان (خپل چه دا بتان شریکان دی د الله) او نه دی دوی مگر دروغ وائی (اتکلونه چلوی په دی نسبت د شرک کښی).

تفسیر: یعنی په گردو(تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد احد الله سلطنت دی. گرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی د خدائی حصه دار گرځول. یواغی په توره تیاره کښی غشی وهل او واهی، تباهی خیالات دی د دوی په لاسونو کښی نه کوم حقیقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کښی خپل سرونه او پښی ژوبلوی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْبَيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّمْعُوْنَ ﴿٦٢﴾

الله همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته شپه (تیاره) دپاره د دی چه

آرام شمع تاسی په دی کښی او (گرځولی ئی ده) ورغ ښوونکی (روښانه)،
بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او
وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غورونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورغی او د نور او ظلمت پیدا کونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د
گردو(تولو) متقابلو اشیاء خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په
دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه
ورغ راولی او د لمر په رنا(رنا) کښی گرد(تول) هغه شیان صاف په نظر راغی چه د شپې په
تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه
وروسته د قرآن کریم د لمر رنا(رنا) وځلیری چه خلقو ته د وصولی الله پوره سمه لیاره ښوونکی
دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط
اِنَّ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ يَّهْدٰۤى اِلٰى تَقْوٰى لَوْ اَنَّ لِلّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

وائی کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی)
پاک دی الله (په پاکي)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر
هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښی دی
(سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ
برهان حجت سند په دی (چه الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایع تاسی پر
الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله
تعالی ځوی تاکلی (مقرر کری) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی
دول(طریقه) «مسیح» معاذ الله صلیبی ځوی وگنی، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او
کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزه دی. که له ځوی څخه مراد
متبنی وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وگرځوی؟ آیا معاذ الله
له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له
دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا
دا چه د زور توب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی
خو له دغو گردو(تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

غای کبھی ده ته محتاج دی. دی به عُوی، لمسی، متبنی(عُوی نیوی) او نورو ته غرنگه احتیاج او ارتیا (مجبوری) ولری. گرد(تول) شیان د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منع کبھی د داسی نسبی علائقو گنجایش او عُائیدل له کومه کبیری؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالیٰ په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٤٩﴾ مَتَّاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٥٠﴾

وواپه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله عُانه تری پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذاب او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کبھی بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرگه) بیا به وروشکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ دروغ ترونکی اگر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کبھی مزی کوی او بالاخر نی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کبھی د نهایت سخت عذاب خوند وشکی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذٰكِرِي بآيٰتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجِِبْ عَنَّا ۖ أَمْرُكُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غِنَةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تَنْظُرُونِ ﴿٤١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کينبی) او پند درکول زما (تاسی ته) په آیتونو د الله (او بی موجه می آزاروئ) نو خاص په الله باندی توکل کری دی ما نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسی کار خپل او (راتول کړئ) شریکان خپل بیا دی نه وی کار ستاسی په تاسی باندی پت (یعنی ټول ښکاره راپسی ملا وترئ) بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر غو خلاص شی زما دغه اقامت او ستاسی دغه محنت)

تفسیر: یعنی ای محمد اهل د مکی معظمی ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ور معلوم شی چه مکذبینو او مفتربینو ته حقیقی بری او فتحه نشی حاصلیدی او د دوی مندی او ښائست او سینگار یواځی د غو ورغو له مخی وی. او په پای (انجام) کینبی په ابدی هلاک باندی منتهی کیږی د مکی معظمی هستیدونکو ته ښائی چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی خو تری عبرت حاصل کری. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسی ملا ترلی وی او له خپلو شریکاتو ځنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسی کیدی شی چه د نوح علیه السلام د تکذیب کونکو وشو. او هم د دی واقعی له بیانولو څخه د نبی علیه السلام تسلی ورکول دی چه تاسی د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زیات خفه او متاثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبی ته داسی حوادث ور د مخه شوی او ټولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلی ده. مگر په آخر کینبی فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباہ او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسی مفصل بیان څخه ښائی دغه خبره ورزده کری چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له امی توبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکینی د یوی دقیقی له مخی هم شاگردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاخه احوال بیان فرمائی چه ظاهراً بی له تعلیمه او طویلی استفادی هغسی وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږی چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئی ښوونکی دی چه د گردو(ټولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئی د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ الآية - کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی داسی کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسی اوردوالی د مدت د اقامت زما په تاسی کینبی او دا ځکه چه نهه نیم سوه کاله ئی دوی ته د دین دعوت کری ؤ، او له دوی څخه ئی ډیری جفا او سختی لیدلی وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئی درکوم تاسی ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالیٰ په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بی موجه راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالیٰ می توکل کری دی په دفع د شر ستاسی کینبی پس راغونډ او محکم کړئ کار خپل او راگرد (راتول) کړئ مشرکان خپل او هغه شریکان خپل چه تاسی له الله سره مقرر کری دی یعنی ټول قوت خپل راغونډ کړئ! بیا دی نه وی دا کار ستاسی په باب زما کینبی په

تاسی پت یعنی تول راپسی په ښکاره ملا وترئ! بیا اورسوی ماته هر قسم ضرر چه ستاسی زه غواړی، او هیڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته! یعنی ستاسی د خوښی او خفگان او د موافقت او مخالفت د یوی ذری په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبیاء علیهم السلام په شان زما هیله(امید) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسی زما په پوهنه او پند نه پوهیږئ، یا ئی نه منئ نو واک(اختیار) لرئ زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کښی هیڅ قصور نشم کولی. که تاسی زما دغه وضعیت بد منئ او دښمنی راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شیان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشی غورځولی هر هغه شی چه ستاسی په امکان کښی شته په دیر شوق او مینه سره ئی پر ما اجراء کوئ، زما پر خلاف جرگی او مشوری وکوئ! او کوم تجویز پوخ یا کومه خبره غوټه کوئ! د خپل د کار ملگری، بلکه فرضی معبودان مو هم راتول کوئ او تول سره لاس او فکر یو کوئ! او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشتبه رأی قائم شئ! بیا په خپلو متفقو ټاقتونو سره هغه راجاری کوئ! او د یوی شیبی مهلت راته مه راکوئ! نو بیا وگورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښی د گردی(تولی) دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنگه بیکاره او لتاره او څنگه ئی بشرکی په هوا الوغی؟

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاءَ لَكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنَّ أَجْرِي إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أكونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۷﴾

نو که وگرځیدئ تاسی (له پنده او وئی نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوری) نه دی اجر حُما (په دی چه بولم تاسو ایمان ته) مگر پر الله دی او امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاره ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعنی ستاسی په مقابل کښی نه د جانی او بدنی تکالیفو څخه ویریرمه او نه د مالی نقصان څه فکر او اندیښنه راسره شته زه د تبلیغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسی څخه نه غواړم چه دغه اندیښنه راته پیدا شی چه ستاسی په خفگان به زما تنخا بنده شی. یا کم له کمه تاسی ته به د داسی وینا موقع په لاس درشی چه زما گرد(تول) جداو جهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی. زما اجرت او مزدوری د هغه لوی ذات په ذمه ده چه زه ئی کار کوم. او احکام ئی په ځای راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکی یم او خپل مفوضه خدمت بی له خوفه او خطره پای (انجام) ته رسوم، نو څرنگه ممکن دی چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (ورونه) نه راپرانځی؟

فَكَذَّبُوهُ فَجَبَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلِيفَةً وَأَغْرَقْنَا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۱۲﴾

نو نسبت د دروغو و کړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښی (له غرقه) او وگرځول مونږ دوی خلیفگان (د غرق شویو په ځمکی کښی) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښی) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وگوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وگوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاو کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښی ګرد(تول) مکذبین سره دوب شول یواځی نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی ځنی پاتی شو. او د دوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ تَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿۱۳﴾

بيا ليرلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ايمان ئی راوړی وی په هغو (دينه ؤ اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لگولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لگوو مونږ زړونو د تيريدونکو (له شرعی حدودو).

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام شخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهیم، شعیب او نور انبیاء علیهم السلام ئی د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره و نښو او دلانلو لیږلی ؤ، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کېښی چه دغه خلق د خپلو انبیاءو د بعثت شخه پخوا وو. او د هغو شیانو په سبب چه پخوا له دی نه ئی پرله پسې د انبیاءو تکذیب کړی وو بیا ئی دا توفیق ونه موند چه د نورو انبیاءو چه د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو شخه وروسته پر حقائقو پوهیږی او اسلام ومنی بلکه د هغو صحیحه ؤ اصولو تکذیب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گړدو(تولو) هم د هغو د منلو شخه انکار وکړ. او همغه یوه «نه» چه یو غلی د رومبنيو د خولی شخه وتلی وه، ممکن نه ؤ چه بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هوا» سره بدله شی. دوی هم په همنی بی ایمانی او تکذیبالحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو.

هغه کسان چه د حق په تکذیب او عداوت کېښی ئی تیری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کیدی شی چه اول تکذیب کوی. بیا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دښمنی او عناد رویه ځان ته غوره کړی. تر دی ځایه پوری چه د دوی د زړونو گړدی(تولی) قواوی ورانیږی. او د حق د قبول استعداد پکښی بیخی نه پاتی کیږی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿۵۰﴾

بیا ولیږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) شخه موسیٰ او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسیر: یعنی جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبلولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالیٰ دلانل او نښی وکتلی شی. یا د الله تعالیٰ د رسولانو خبرو ته غاړه کیږدی: ﴿وَحَدُّوا بِهَا وَاسْتَفْتِنَاهَا أَنْفُسَهُمْ كُلًّا وَعَلَوْا أَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ (جزء د النمل ۱۴ آیت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی شخه ئی دغه الفاظ وویستل: ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ الْآيَاتُ لِنَا وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ الْآيَاتُ لِنَا وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ الْآيَاتُ لِنَا﴾ (جزء د الشعراء (۱۸) آیت (۲) رکوع)

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا السَّحْرُ مِمَّنْ بَعْدَنا

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نزده زمونږ نو وویل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کودی) دی ښکاره .

تفسیر: یعنی د «عصا» او د «یدببضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسیٰ علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د آوریدلو څخه ئی وویل چه: «دغه گرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د گردو(تولو) فوقالعاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرُهُذَٰلِكَ أَوَّلَ يُفْعِلُهُ السَّحْرُونَ ﴿۲۴﴾

ووېل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آیا وایې تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نیران)

تفسیر: یعنی حق ته جادو وایې آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوگر، کودگر څرنګه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لنډو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژيرو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه منځ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رڼا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره گواهی موجوده ده، چه کودگری او شعبدهبازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبی الله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بیحیائی او لیونتوب دی.

قَالُوا أَجِئْنَا بِتِلْفِئِنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۲۵﴾

ووېل فرعونیانو (موسیٰ ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واپرو مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسیر: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنگ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومیږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کری، او په دغه ملک کښې خپله سرداری او حکومت ټینگ کری. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کری نو په یاد ئی ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ اَنْتَوْنِي بِحُلِّ سِحْرِ عَلِيِّ ۞

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولی تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسیٰ علیه السلام د تقریر جواب ؤ یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جگړه د هغی تصفیہ هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کودگران راتول کرل شی. بیا دغه کودگران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلی ننداری درښکاره کری نو گرد(تول) به سره وینی چه تاسی نبیان یی؟ که (معاذالله) کودگران؟ نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهی کښې سړی خواره شول او هر لوری ته نو محصلان لارل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کودگران چه هر چیری وموندل شی ژر دی راحاضر کرل شی! د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَال لِهْمُ مُوسَى الْقَوْمَا اَنْتُمْ مُلْكُون ۞

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسیٰ چه وغورځوی هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یی.

تفسیر: په بل ځای کښې مذکور دی چه کودگرانو له موسیٰ علیه السلام څخه پوښتنه کری وه چه ته دی خپله ننداره پخوا راښی؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښې موسیٰ علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښې وی، پومی تاسی هغه راوښی!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او وپچار څرگندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا اَقْبَلَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السَّحَرَانِ اِنَّ اللَّهَ سَبِيْطٌ ۞

اِنَّ اللَّهَ لَا يَصِلُحُ عَمَلِ الْمُفْسِدِيْنَ ۞

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پری او همساگانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه شیز چه راوړی دی تاسو هغه یوازی سحر دی (نه بل شی)، بیشکه چه الله ژر تباہ کوی دغه (سحر)، بیشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسیر: کودگرانو خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورځولی او په تخیل او نظربندی سره ئی لیدونکو ته داسی ورڅرگند(ښکاره) کړل چه گواکی گرد(تول) میدان له ژوندیو مارانو، منگورانو ځنی دک دی. نو موسیٰ علیه السلام وویل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدگرانو به هغه ته جادو ویل» (بلکه جادو او کودی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بیشکه چه الله تعالیٰ ژر تباہ کوی دغه سحر او بیشکه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو) یعنی بس دی! تاسو خپل گرد(تول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوبی داسی وړانی او خرابی کړی، چه بیا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظیر او مثال او جوړه نشی جوړیدی، ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شیرانو خپرو ته څه اثر او قوت ورکړی. یا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحْيِي اللَّهُ الْحَيِّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿۸۲﴾ فَبَأْمِنَ لِمُوسَىٰ
إِلَّا ذَرِيَّةً مِّنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ
وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ لِمَنِ السُّرْفِينَ ﴿۸۳﴾

او (بیا ژر) رښتیا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دین دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره او اګر که ئی بد گڼی مجرمان (کافران) نو ایمان نه ؤ راوړی (رومی) په موسیٰ باندی مګر څو اولادو (غلمیانو) له قومه د ده سره د وپری له فرعونو او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښویوی، او بیشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسیر: بنی اسرائیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او ربرونه(تکلیفونه)، ذلت او سپکتیا

گاللی(برداشت کولی) او د همغو رومنیو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آرولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسیٰ علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه گرد(تول) «بنی اسرائیل» په قدرتی ډول(طریقه) سره د موسیٰ علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گانه او د زړه له صدقه ئی موسیٰ رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهائی درجه سره کاوه مگر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه و اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو گرد(تول) به سره مسلمانپیری د بنی اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. شو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسیٰ علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو گرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نزدی په شپږو لکو بالغو نارینه و پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿ عَلٰی حٰوِيْمَ بْنَ زَيْدِ بْنِ مَرْثَدَةَ بْنِ كَعْبَةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ اَسَدِ بْنِ هَارِثَةَ بْنِ اَبِي اَسَدٍ الْغَسَّالِيِّ الْكَعْبِيِّ ﴾ الآية - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تیر ئی د فرعون د مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ربرولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریډلو ځنی دوی ته سختی ایډاوی او ربرونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ربرو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف القلب کسان به د حق له لاری ښویدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زورور و او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی و او د ده لاسونه د کمزورانو د ربرولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُقَوْمِرَانُ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْا اِنَّ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۱۰﴾

او وويل موسىٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته كله چه آثار د خوف ښكاره شو) اى قومه غما كه يى تاسى چه ايمان مو راوړى دى پر الله (چه خير او شر او نور هر شى د ده په قدرت دى) نو خاص پر هم ده توكل وكړئ كه يى تاسى مسلمانان(حكم منونكى د الله)

تفسير يعنى د خوف او وړى هېخ ضرورت نشته د يوه فرمان منونكى مؤمن كار دا دى چه د خپل مالك پر قوت معتمد وي. هر هغه څوك چه د پاك الله پر لامحدود قدرت او رحمت متيقن وي دى په هرى معاملى كښى يقيناً په الله تعالىٰ اعتماد او توكل كوى. او د دغه اعتماد اظهار هلته كيدى شى چه بنده خپل غمان بيخى پاك الله ته وسپارى او د ده پر حكم رفتار او تگ وكړى. او په كرد(تول) جداو جهد كښى يواځى په هم ده باندى نظر ولرى.

فَقَالُوا عَلَىٰ اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۸۵﴾

نو وويل دوى خاص پر الله توكل كړى دى مونږ، اى ربه زمونږه مه گرځوه مونږ (سبب د) فتنى (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسير: موسىٰ عليه السلام پر نصيحت دوى د خپل اخلاص اظهار وكړ، او وى ويل چه بيشكه زمونږ توكل او اعتماد خالص پر الله تعالىٰ باندى دى او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو مخه خلاص كړى چه زيات له دى نه مو په عذاب نه كړى. په دغه شانى چه دوى تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوى، او زمونږ له لاسه د دوى په مقابل كښى هېخ شى نه وى پوره په دغه صورت كښى زمونږ دين هم په ويره او خطر كښى دى او دغه ظالمانو او نورو ليدونكو ته د داسى خبرو او لاقو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځى چه كه مونږ پر حق نه وى روان، نو پر تاسى به ولى د داسى تسلط او تفوق خاوندان اوسيدو؟ او تاسى به ولى دومره ذليل او ښكته او ناتوانان پاتى كيدئ؟ دغسى چتى(بيكاره) خيالات به دغه گمراهان لا پسى گمراه او بى لارى كوى. گواكى له يوه حيثيته زمونږ وجود به د هغوى لپاره فتنه وگرځى.

وَجَنَّا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿۸۶﴾

او نجات راكړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم كافرانو نه.

تفسير: يعنى د دوى له غلامى او محكومى غنى مونږ ته نجات راكړه او د آزادى او خپلواكى

او استقلال له دولته مو ماره او خوشحال كره!

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأِ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا
وَجْعَلُوا آيَاتِكُمْ قِبَلَةَ ۖ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۸۵﴾

او وحی وکړه مونږ موسی ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ(مقرر) کړئ
تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وگرځوئ
کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ(ادا کوئ) تاسی لمونځ، او
زیری ورکړه (ای موسی) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي « کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو
چه د بنی اسرائیلو قوم دی له هغوی سره گډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښی دی بیل
اوسپری چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په
ظاهری دول(طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿ أَنْ تَبَوَّأِ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا ﴾
څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسپئ! او له دغو څخه
غیښی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون گرد(تول)
مسجدونه او معابد خراب کری وو. هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو
مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی ځایونه د لمانځه لپاره تیار کری چه قبلی
ته مخامخ وی. او لمونځ مه پرېدئ چه د هغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی
﴿ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو.
(﴿ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ او زیری ورکړه ای موسی مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په
آخرت کښی په نجات او د الله تعالی په خوښی او رضاء.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ

اتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِهِ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۸۶﴾

او وويل موسىٰ (تضرعاً) اى ربه زمونږ بيشكه تا ورکړى دى دى فرعون او سردارانو د ده ته زينت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسيس کښى اى ربه زمونږ (ورکړى دى دى دوى ته دغه اموال) دپاره د دى چه گمراه کړى دوى (خلق) له ليارى ستا نه اى ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوى او سختى راوله په زړونو د دوى نو ايمان نه راوړى دوى تر هغه چه وويى دوى عذاب دردناک

تفسیر: يعنى د هر قسم سامان رونق، آسایش، سينگار دى ورکړى دى مثلاً د صورت بنايست، سورلى، عمدۀ پوښاک، اثاث‌البيت او نور او د مال او د دولت خزاني د سرو او د سپينو زرو درنگونه (کانونه) او نور دى وربښلى دى.

که په (ليضلوا) کښى لام د تعليل دپاره ونيسو نو مطلب به ئى داسى کيږى چه په تکوينى دول(طريقه) سره دغه سامان دغو شيرانو ته ځکه ورکړى شوى دى چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شى. او نور وگړى (خلق) هم بى لارى کړى. او په بدو کارونو کښى ئى ولگوى. او په خلاص زړه او پرانيستلى لاس هر څه چه غواړى همغه وکړى. بيا به په آخر کښى وربښکاره شى چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئى هيڅ نه دى په کار ورغلى کله چه د خير او شر خالق پاک الله دى. او ظاهر دى چه د الله تعالى هيڅ يو کار له حکمته او مصلحته تش نه دى نو لامحال په «خلق الشر» کښى هم د عالم د مجموعى په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وى، نو همغه حکمت شيرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښى هم منطبق کړئ

﴿لَا يُدْمِرُهُمْ هَؤُلَاءِ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ وَأَنَّ عَذَابَ رَبِّكَ أَظْهَرُ﴾ ۱۵ جزء د سبحن الذى (۲۰) آية (۲) رکوع

﴿وَأَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْمُنَافِقِينَ أَلَم يَلِدُوا إِذَا آلَمُوا هَؤُلَاءِ وَمَا وَعَدَ اللَّهُ لَهُمْ﴾

۴ جزء د آل عمران (۱۷۸) آية (۱۸) رکوع) ځينو مفسرانو

په «ليضلوا» کښى لام د «عاقبت» لپاره اخيستی دى لکه چه په «فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا» کښى لام د «عاقبت» لپاره دى، نو په دغه وقت کښى به ئى مطلب داسى وى چه دغه ساز او سامان ئى ځکه ورکړى وو، چه په خيريۀ و امورو کښى ئى ولگوى. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقيقى منعم په ښه شان سره وپيژنى او د الله تعالى له شکر کوونکو بندگانو ځنى شى. مگر په خلاف د هغه دوى له خپلى بدبختى د الله تعالى د دغو نعمتو سره نور خلق بى لارى او گمراهان کړل او په دغه لاره کښى په خلاص زړه او لاس داسى بى پروا لگوى. لکه چه ئى خاص هم دغه کار لپاره ورکړى وى. پر دغه تفسير هيڅ يو اشکال نه واردیږى.

کله چه موسىٰ عليه السلام تر يوى اوږدى مودى پورى هر راز (قسم) هدايت وکړه او عظيم الشانى معجزى ئى وربښکاره کړى مگر د معاندينو وجود او عناد لا پسى زياتيده تر دى حده پورى چه د تجربى، يا د صحبت د طول يا د الله تعالى د وحى په وسيلى په پوره دول(طريقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ايمان راوړونکى نه دى. نو دلته د دوى د هلاکت لپاره ئى دعاء وکړه څو

د دوی له پلټنې ځنې دنيا ژر پاکه شی او نور د دوی له بدې خاتمی ځنې د عبرت درس واخلي موسیٰ علیه السلام داسی ښیری وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندی داسی سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښی ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شی کړی! او فقط په هغه وقت کښی دوی ته یقین حاصل شی چه د عذابالیم ننداری پخپلو سترگو وگوری! دغه ښیری د دوی په حق کښی داسی وگنئ لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعی فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د رښتینی ایمان امید له هغو څخه نه کیده مگر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ ځنې لری کړی شی! دلته به هغه عذاب له دوی ځنې دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښیرا ئی ځکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شی. او د دوی زړونه دی سخت اوسپړی شو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شی».

قَالَ قَدْ أُجِيبَتِ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعِنَّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾

فرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسعی (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو ځنې معلومیږی چه حضرت موسیٰ علیه السلام به ښیری کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی. یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښی څه ځنډ(ایسارتیا) درښکاره شی، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښی هم داسی چه ته ئی غواړی کیلونکی دی، مگر له ویریدلو او وارخطا کیدلو ځنې هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبُحْرَانَ تَبِعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا ۗ

حَتَّىٰ إِذَا دَرَكَهُ الْعُرْقُ قَالَ أَمَدْتُ أَنَّهُ لِرَأْسِ الْوَالِدِ إِلَّا الَّذِي أَمَدْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۰﴾ وَالَّذِينَ وَقَدِّ عَصِيَّتَ قَبْلُ وَكُنْتُ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿۱۱﴾

او تیر کرل مونو بنی اسرائیل له بحرہ (د قلمز روغ رمت) نو چه پسی ورسیده په دوی پسی فرعون او لبتکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (دوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیخ برحق معبود مگر یواځی هغه ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاره ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د پربنستی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له غو لکو بنی اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو نو یو زورور لبتکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه غو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص نشی. کله چه بنی اسرائیل د (قلمز د بحیری) غندی(خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لبتکر راته. موسیٰ علیه السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منغ کښی دوولس وچی لاری د پاک الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد(تول) سره له بحرہ پوری وتل. د بل لوری فرعون سره له خپلو لبتکرو د «قلمز» غندو (غارو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه رهی(روان) کرل. کله چه گرد(تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر منغ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شی، سم د لاسه د اوبو هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد(تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کښی دوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس دوپیږم، نو ډیر زیات ویریده او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه گوندی د بنی اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان» د لفظ د آوړیدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمت می له اوبو وباسی. دلته د پاک الله داسی ارشاد صادر شو: ﴿الَّذِينَ وَقَدِّ عَصِيَّتَ قَبْلُ﴾ الآية - یعنی تا په گرد(تول) عمر کښی مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین الیقین سره ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی اعتباره دی

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا سَمِعْنَا اللَّهُ أَلْفًا وَقَدْ خَلَّتْ فِي عِبَادَةٍ وَخَيْرٌ مِّنَّا لِكُلِّ قَوْمٍ﴾ (۲۴)

جزء د المؤمن (۸۵) آية ۹ ركوع).

ای ناپوهه! نن ژړا کره پخپل مخان

مخنکدن کښی بیا سود نه کری هیڅ ارمان

تنبیه د قبض روح او د عذاب د معاینی په وقت کښی ایمان راوړلو ته د «غرغری ایمان یا د بآس ایمان یا د یأس ایمان» وائی چه زمونږ د «اهل السننو والجماعتو» په نزد نافع نه دی. شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمة الله علیه په «الیواقیت والجواهر» کښی د «فتوحات مکیه» څخه عبارت نقل کری دی، چه په کښی د فرعون د ایمان په نسبت هم دغه تصریح ده. په دیباچه کښی ئی لیکلی دی چه د فتوحات په نسخو کښی ملحدانو او زنادقه ؤ ډیر عبارتونه په دسیسه باندی خراب کری دی. هغه ډیره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغی کښی د دغو عبارتو هیڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالی د فرعون له خولی څخه د «آمنت» لفظ وویست، او د حضرت موسی علیه السلام د هغی دعا د مقبولیت اثر ئی وروښود:

﴿فَلَا يُؤْمِرُ بِكَ يَا اللَّهُ عَذَابُ الْأَكْلِيمِ﴾

فَالْيَوْمَ نُجِيبُكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ الْإِتِّدَانِ الْغَفْلُونَ ﴿۱۷﴾

نن ورغ به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بی روحه او وبه دی باسو له بحره لوڅ لغر) دپاره د دی چه شی ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راغی (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بیشکه چه ډیر له خلقو د آیتونو (دلالتو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دی (چه توجه پری نه کوی).

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی: «هم داسی چه د فرعون بی وقته ایمان راوړل بی فائدی ؤ همغسی پاک الله د ده له مر کیدلو څخه وروسته د هغه بدن ئی له بحر څخه د باندی د شگو په سر وغورځاوه چه بنی اسرائیل ئی وگوری، او شکر وباسی، او نور وروسته راتلونکی د ده له حال عبرت واخلي که نه د هغه د مری د نجات څه فائده متصوره وه. لکه چه ایمان ئی بی فائدی ؤ همغسی بی فائدی نجات ئی هم په برخه شو، د جدیده ؤ تحقیقاتو له مخی ثابته شوی ده چه د فرعون کالبوت تر نن ورغی پوری همغسی محفوظ پاتی دی. لیکن د قرآنی الفاظو صحت د دی خبری پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأً صَدِيقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق عُحای ورکر مونږ بنی اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) عُحای د صدق (رهنښینی لایق په مصر او شام کښی) او غوره رزق روزی مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزه و شیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کښی) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات او دوی پکښی تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی رومی د مصر مملکت ورکر بیا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) ئی وویستل او د شام مملکت ئی هم ورکر دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سیراب (ماروب) دی چه پکښی ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض بنی اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماړه او دک کړل.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآية - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښی یا پشان د سید المرسلین کښی تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښی وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منځ د دوی کښی په ورځی د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه. یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم سرلوری ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکر چه په کښی د دین اصول او فروع بیان شوی و. او د پخوانیو او وروستیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحه و حقائقو د خبریدلو څخه وروسته دغه و(مستحق) او لایق نه و چه دوی په داسی صافو شیانو کښی اختلاف وکړی. او پخپلو منځونو کښی سره مناقشی او جگری وکړی او د گوند او گوندبازئ په نحوست (شومتیا) کښی سره آخته شی مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښی مبتلا او هر دول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسې په نفاق او تفرقه اچولو کښی لگیا دی. په ځینو احکامو کښی ئی له خپل نبی موسی علیه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښی چه په مخ کښی

تیر شو. وروسته د نورو انبیاؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د رسالت ځینی له دوی څخه تصدیق وکړ. او علی الاکثر ئی تکذیب وکړ، حال دا چه د دوی په متعلق پر ډیرو پخوا ویلو مطلع شوی وو. بلکه د محمدی صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی آخرالزمان د راتگ منتظران وو. او له مشرکانو سره به ئی ویل چه مونږ به د آخرالزمان نبی سره ملگری کیږو او تاسی به هم سمی لاری ته راولو نه یواځی په هم دغی مسئلی کښی اختلاف واقع شو بلکه دوی پخپل مذهب کښی زیات تحریفات وکړل او د هغه اصول او فروع ئی سره بدل کړل او ورو ورو په دوی کښی ډیری فرقی پیدا شوی. د مسیح علیه السلام څخه دری سوه کاله وروسته (قسطنطین اعظم) چه یو فلسفی مزاجه پاچا وو، د نفاق له لاری د نصرانیت په دین کښی داخل شو نو پادریانو د (قسطنطین) له خاطره نوی قوانین وضع او نوی شریعت ئی جوړ کړ (قسطنطین) پادریانو ته لوئی لوئی گرجی معابد او مشاهد تعمیر کړل او د مسیحی دغه نوی دین ته ئی (چه اصلی د مسیحی دین ئی آرولی او وران کړی و) ښه اشاعت وکړ. پرته (علاوه) له څو تارک الدنیا راهبانو چه له کلیو او ښارونو څخه جلا(جدا) او بیل په بیدیا او ځنگلونو او غرونو کښی اوسیدل، بل هیڅوک د مسیحی په اصلی دین پاتی نشو د صلیبونو عبادت د مشرق (لمرخته) په لوری لمونځ کول په کلیساؤ د مسیح او بی بی مریمی د تصاویرو تعظیم او تکریم کول د خنزیر او نورو محرمانو حلال گڼل او د هم دی په شان نورو تحریفاتو د مسیحی دین اصلی حقیقت بیخی له منځه ورک او مسخ کړ. او هم دغه مسخ شوی مسیحیت په گردی(تولی) دنیا کښی خور شو. په هم دغی زمانی کښی په شام، روم، بیت المقدس او الجزیره او نورو کښی د نصرانیانو تسلط او زور و تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد کښی د محمدی اصحاب معظم رضی الله تعالی عنهم اجمعین په توره دغه ممالک د نصرانیانو له قبضی څخه وویستل شول والله الحمد والمنة.

فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُتَرَبِّينَ ۝ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَتَكُونُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَاتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى
يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

نو که فرضاً ئی ته (یعنی امت ستا) په شک کښی له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کږه ته (یعنی امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کږه ته (یعنی امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آیتونو د الله نو به شی ته (یعنی امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله یا لوح محفوظ کښی) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه ووینی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښی)

تفسیر: اگر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښی د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د یوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښی څرنګه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو ځنی زیات ټینگ یقین د آوړدونکو په زړونو کښی پیدا کوی، دی به څرنګه هغه په خپله ژبه دروغ ګنی؟ خو آیته وروسته ښکاره فرمائی ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ تُحِبُّونَ شَأْقَ مِن وَتَيْ﴾ الآية - دغه آیت صاف رابییی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلی غیر متزلزلی او کلکی او قاطعی عقیدی سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آیتونو کښی د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری پړومی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کریو واقعاتو کښی څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! یعنی هغه خلق چه پر سابقه و کتابونو پوه دی او علم لری له هغو ځنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښی څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښیی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبهه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا ځنی بل هیڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیلی شوی کلام دی چه په کښی د شک او تردد هیڅ ځای نشته که د دغو چتی (بیکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښی به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزع جګړی (جدل) ته ورسپړی بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسپړی، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هيڅ نه دى. له تكذيبه وروسته يوه بله درجه ده چه د هغى په رسيدلو سره پر زړه مهر لگيږي او د پرله پسى تكذيب كولو څخه د قبول الحق استعداد بيخي په هغو كښى نه پاتى كيږي داسى سرى كه د دنيا گردى(تولى) نښى وگوري خو بيا هم ايمان نه راوړي د ده يقين به هلته راځي چه عذاباليم وگوري خو په دغه وقت كښى به دغه يقين هيڅ يوه فائده ور ونه رسولى شي.

فائده: له «كلمة ربك - د رب له كلام څخه» مراد غالباً هغه دى چه په بل ځاى كښى ئى فرمايلى دى. ﴿لَا تَلْمِزْهُمْ فِي شَيْءٍ وَاللَّامِئَاتُ أَجْمَعِينَ﴾ يعنى دوزخ به له پيريانو او انسانانو ځنئ دكوم پر هغو خلقو چه له بد بختى، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالى په علم كښى ثابته شوى ده دلته د هغو ذكر دى.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَةً اَمَدَتْ فَنَفَعَهَا اِيْمَانُهَا اَلَا قَوْمٌ يُّؤْمِنُ لِمَا
 اَمَنُوا اَكْشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَهُمْ
 اِلَىٰ حِيْنٍ ﴿۹۸﴾

نو ولى نه وه اهل د يوى(نافرمانى) قريى چه ايمان ئى راوړى وى (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولى وى ورته ايمان د (اهل د) دى (قريى) مگر قوم د يونس كله چه ايمان راوړ هغو (په ليدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته كړ مونږ له دوى نه عذاب و ذلت په دى ژوندون لږ خسيس كښى او فائده ورسوله مونږ دوى ته تر وقت د مرگ پورى.

تفسير: يعنى هغومره كلئ چه د انبياو د تكذيب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجى) د پاك الله د عذاب مستوجب شوى دى د هغو له منځه هيچا ته د داسى ايمان راوړلو نوبت نه دى راغلى چه دوى د الله تعالى له عذابه وژغورى(بچ كرى)، يواځى د يونس عليه السلام د قوم يو مثال شته، چه هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالى د هغه رسيدونكى عذابه ژر نجات وركړ چه بيخي د دوى په سر وگرځيده نو پاك الله د ايمان راوړلو په بركت په دنپوى ژوندانه كښى له دوى ځنئ هغه راتلونكى عذاب ستون (واپس) كړ او تر هغه وخته پورى چه دوى په دنيا كښى اوسيدل، دوى ئى د دنپوى فواندو او بركاتو ځنئ منتفع كړل. مفسران نقل كوى چه حضرت يونس عليه السلام په (موصل) كښى د (نينوى) خلقو ته مبعوث شو. د دى ځاى خلق بت پرستان وو. يونس عليه السلام متصلاً تر اوو كالو پورى هغوى ته پند او نصيحتونه كول مگر دوى له سره د ده خبرو ته غوږ نه كيښود يوماً فيوماً د دوى انكار او تكذيب لا پسى زياتيده آخر حضرت يونس عليه السلام په تنگ شو. نو دوى ته ئى ښيرى وكړى (كه له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د دري ورغو په منځ كښې پر تاسو باندې عذاب راتلونكي دي) كله چه دريمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه كښې له دغه كلي څخه ووت د سپيده داغ په مهال (وخت) كښې د عذاب آثار او علائم وريښكاره شو په آسمان كښې تكه توره ويروونكي وريځ وخته چه له هغې څخه سخت دود او لوگي پورته كيده او خورديه او كليو او كورونو ته نژدې راته تر دي چه د كورونو چتونونه ئې بيځني تياره شول. د دغو اثارو د ليدلو څخه كله چه د دوي يقين پر خپل هلاكت راغى نو د يونس عليه السلام په لتولو پسي ولويدل هر كله چه هغه ئې ونه مونده نو گرد(تول) خلق سره له بنغو وروكيو بلكه له خپلو بودگانو(څاروو) او مواشيو سره د باندې بيديا ته ووتل او په خلاص زړه او صافې عقيدې ئې د پاك الله په لوري رجوع وكړه. او له ديرې ويرې ئې ژړل او چغې ئې وهلى او په ديره تضرع او اخلاص سره ئې د الله تعالى په دربار كښې دعاوې كولې له څلورو خواؤ دآه ؤ او بكاؤ غږونه پورته كيدل. او گردو(تولو) به سره ويل چه «آمانا بماجاء به يونس ايمان مو راوړى دى پر هغه څه چه يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړى دى» حق تعالى په سبب د دغې تضرع، بكا، واويلا پر دوي باندې رحم وفرمايه او د عذاب هغه آثار ئې چه ورڅرگند(ښكاره) كړى ئې وو بيرته لرى كړل له دې ځايه وروسته د سلفو علماؤ دلته دوه قوله دي اكثر علماء وائى چه تر دغه وخته پورې دوي د اصلى عذاب معائنه نه وه كړى او تش د هغه د علائمو او آثارو په ليدلو باندې پوه شوى وو. د داسې وقت ايمان شرعاً معتبر او نافع دى هغه «ايمان باس» چه مقبول او معتبر نه دى له هغه څخه مراد دا دى چه عين عذاب وگورى او په كښې اخته شى او بيا ايمان راوړى لكه چه فرعون د سيند په موجونو او څپو كښې راگير شوى ؤ او هلته ئې اقرار وكړ د ځينو علماؤ په نزد د يونس عليه السلام د قوم ايمان هم د فرعون په شان د «باس» ايمان ؤ چه د عمومي ضابطې سره موافق ښائى چه نه به نافع كيده، ليكن الله تعالى محض په خپل فضل او كرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم ايمان ته اتيار وبانډه د فرعون د ايمان په شان مردود ئې ونه فرمايه. بيا په دې كښې سره اختلاف دى چه آيا د دوي د ايمان اعتبار يواځې په دنياوي ژوندانه پورې محدود ؤ چه په دنيا كښې هغه راتلونكي عذاب له هغو ستون (واپس) شو. يا په آخرت كښې هم د نجات موجب گرځي؟ (ابن كثير رحمه الله عليه) دغه دوهم احتمال ته ترجيح ور كړى ده. يعنى په دنيا او آخرت په دواړو ځايونو كښې به مفيد او معتبر وي والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهايت لطيف او دقيق طرز د دې آيت تفسير كړى دى «يعنى په دنيا كښې د عذاب په ليدلو سره يقين كول د هيچا په كار رانغى مگر د يونس عليه السلام د قوم، ځكه چه پر هغو عذاب لانه و رسيدلى، د حضرت يونس عليه السلام د جلتى او عجلت لامل(له وجى) محض د عذاب صورت وريښكاره شو (څو د دوي په نظر كښې د يونس عليه السلام خبره بى حقيقته څرگنده نشي) كله چه هغو ايمان راوړ نو نجات ئې ومونده او د عذاب صورت هم ترى لرى شو هم داسې د مكې معظمې د مشركينو ايمان هم قبول شو او امان ئې ور په برخه شو كله چه اسلامي مجاهدين د دوي د قتل او لوت لپاره تللى وو» د حضرت يونس عليه السلام پاتې قصه د الصافات په سورت

او نورو عجايبونو کښې راغی .

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّكُمْ جَمِيعًا أَقَانَتْ تَكْرَهُ النَّاسِ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۹۹﴾

او که اراده فرمائلی وی رب ستا (ایمان د تولو خلقو) خامخا ایمان به راوړی وی هغو کسانو چه په ځمکه کښې دی تولو په اجتماع سره، آیا نو ته مجبوره کوی (بی له ارادی ځما) خلق تر هغه چه شی دوی (تول) مؤمنان (یقین لرونکی) بلکه نه ئی شی

تفسیر: یعنی تاسی داسی قدرت نه لرئ چه په زور او زیاتی د چا په زړه کښې ایمان واچوئ، که الله تعالیٰ اراده فرمائلی وی نو د گردو(تولو) انسانانو په زړونو کښې ئی ایمان اچولی شو. مگر څرنګه چه په متعددو مواضعو کښې تفریر کړی شوی دی، کله چه داسی کول د الله تعالیٰ د تکوینی حکمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځکه ئی ونه فرمایل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۱۰۰﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هېڅ نفس دا چه ایمان راوړی مګر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوی الله ایمان د ځینو) او آچوی پلپتی (غضب خپل) په هغو کسانو چه نه چلوی عقل (او فکر په دلائلو او آیتونو د الله کښې)

تفسیر: بی د الله تعالیٰ له مشیت او توفیقه او تکوینی حکم هېڅوک ایمان نشی راوړی او دغه حکم او توفیق د همغو په حق کښې کیږی چه د الله تعالیٰ د قدرت په نښو او آیتونو غور او فکر وکړی. او له عقله او فهمه کار واخلي، هغه کسان چه د پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) تکلیف پر ځان نه تیروی، نو الله تعالیٰ دوی همغسی د کفر او شرک په نجاست کښې دوب او ککر پریږدی.

قُلْ أَنْظِرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنَّذِيرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

ووايه (ای محمده! دی مشرکانو ته) چه وگورئ چه غه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دی په آسمانونو او ءمکه کښی، او نه دفع کوی (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (آوريدل د کلام د) وپروونکیو له هغه قوم څخه چه ایمان راوړونکی نه دی دوی.

تفسیر: یعنی د غور کولو او پوهیدلو لپاره په آسمان او ءمکه کښی د الله تعالی د قدرت، حکمت، توحید، تفرید او نورو دیری نښی موجودی دی بلکه هره ذره، هر بخرکی، هر پانه د ده پر توحید دلالت کوی هر پانه هر بخرکی په نظر کښی د هوشیار

د الله د پیژندلو لوی دفتر دی لوړ آثار

لیکن هغه چه د کومی خبری منونکی او تسلیم کوونکی نه وی نو د ده لپاره دغه گړدی(تولی) نښی او دلائل بیکاره دی. او د وپروونکو انبیاؤ تنبیه او تخویف هم پر دوی غیر مؤثر ثابتیږی.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ
قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١١﴾

نو آیا انتظار کوی دا (مشرکان په سبب د تکذیب ستا، بلکه انتظار نه کوی هیڅ غیز ته) مگر (انتظار کوی) په شان د هغو بدو ورغو(وقایعو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده! دوی ته) نو انتظار کوئ تاسی بیشکه زه هم له تاسی سره له انتظار کوونکو ءنی یم.

تفسیر: د داسی ضدی او معاند قوم لپاره چه د هیڅ یوه دلیل او نښی منونکی نه وی، نو هیڅ شی نه دی باقی پرته (علاوه) له دی نه چه تیرو مکذبینو هغه آفات او حوادث چه نازل شوی دی، دوی دی هم د همغه په انتظار کښی اوسی. نو ښه خو دا دی چه تاسی او مونږ دواړه سره گډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنی فیصله وړاندی شی.

ثُمَّ نَبِيٌّ رُسَلْنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نَحْمِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

بیا نجات ورکر مونبر رسولانو زمونبر ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوری
وو هم داسی (چه نجات ورکر مونبر هغو ته)، ثابتہ ده پر مونبر (تلفظاً دا
چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسیر: یعنی همغسی چه له پخوانیو قومونو سره زمونبر عادت جاری وو چه مکنبین به مو
هلاکول او انبیاء او مؤمنینو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسی د موجوده او مستقبلو مؤمنینو
به نسبت زمونبر وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښی د عذاب الیم څخه
او په دنیا کښی به د کفارو له مظالمو او سختیو څخه مامون او مصؤن وی. ولی شرط دا دی چه
مؤمنین، صادق مؤمنین وی. یعنی د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وی چه په پاک
قرآن او په حدیث کښی د مؤمنینو په نسبت بیان شوی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي

شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ

وَلَكِن أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَكَّلُكُمْ وَأُمِرْتُ أَن أَكُونَ مِنَ

الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰﴾ وَأَن أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۱﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ

وَلَا يَضُرُّكَ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۲﴾

وواپه (ای محمده!) ای خلقو که یی تاسی په شک کښی له دینه زما (چه
صحیح دی که غلط) نو (ئی درښکاروم چه) عبادت نه کوم زه د هغو (بتانو
او نورو) چه عبادت (ئی) کوئ تاسی غیر له الله څخه ولیکن عبادت کوم زه
د الله هغه چه وفات کوی تاسی (ویاسی روح ستاسی په شدت سره)، او امر
حکم شوی ماته داسی چه یم له مؤمنانو (یقین لرونکو) نه. او (داسی حکم
راباندی شوی) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دین ته (حال دا چه مائل ئی له
باطلو ادیانو څخه (حق دین ته)، او مه کیږه (یعنی نه دی کیږی امت ستا)
له سره له مشرکانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سیوا) له الله هغه چه
نفع نه رسوی تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولی شی تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی و کر عبادت د غیر الله نو بیشکه ته هم په دغه وقت کښی ئی له ظالمانو

تفسیر: یعنی که زما طریقه او دینی مسلک ستاسی په فکر کښی ځای نه دی نیولی او تاسی پری نه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښی لویلی یی، نو زه د خپل دین اصلاصول (چه خالص توحید دی) درښیم او درپوهوم ئی خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بیزار یم، چه د هغو اختیارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښی وگرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختیار) کښی ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وخته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښی پریودی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئی درځنی راکاږی گواکی د موت او حیات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختیار کښی دی، د هغه عبادت کیدی شی نه یواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښی هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وی، او په ظاهر او باطن کښی پر دغه حنیف دین چه د ابراهیم خلیل الله دین دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک نجی او آثار ښائی بیخی له منځه ورک وی، همغسی چه عبادت د همغه «وحده لاشریک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوی ذات شخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نیکی او بدی او نور ټول یواځی د ده په واک(اختیار) او قبضه کښی دی. د مشرکینو په شان له داسی شیانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هیڅ یوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظیم (یعنی د شرک) یوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله علیه وسلم شخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظیم الشان شخصیت په لحاظ به هغه خورا(دیر) لوی ظلم وی.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ
يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰﴾

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کونکی د هغه (هیڅوک) مگر هم دی دی، او که اراده وکری تاته د خیر (لکه صحت او غنا) نو نشته هیڅ منع کونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسیر: کله چه د دغو شيانو د بلنی او دعوت شخه ئی وفرمايل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیولی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه شخه نشی محرومولی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره وموندله (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندي وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسیر: یعنی حق په واضح ډول (طریقه)، سره له دلائلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی). او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لار شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالمانده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سری وسنجوی (معلوم کړی) او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لارم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسندله وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سری نه دی درلیولی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلي. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلک پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۗ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١١﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکری شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسی! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لگیا اوسی! او پر هغو شداندو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیږی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایناء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکری. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کری. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة يونس عليه السلام بمنه تعالى وفضله فله الحمد على ذلك

سورة هود مكية الا الآيات ۱۲ و ۱۷ او ۱۱۴ فمندیة وهی مائة وثلاث وعشرون آية وعشر ركوعات عدد تلاوتها (۱۱) وعدد نزولها (۵۲) نزلت بعد سورة يونس عليه السلام د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱۲ و ۱۷ آیتونو چه مدنی دی (۱۲۳) آیتونه (۱۰) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱) او په نزول کښی (۵۲) سورت دی وروسته د یونس له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّكِبِ أَحْكَمَتْ أَيْتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کری شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم هغه عظیم الشان او جلیل القدر کتاب دی چه گرد(تول) آیتونه ئی د لفظی او معنوی او نورو حیثیتونو بیخی ثابت، قائم، آزمویلی شوی دی. تللی (وزن کړی شوی) او ښه سنجولی (تحقیق) شوی دی، نه په هغه کښی څه تناقص شته او نه کوم مضمون ئی د حکمت او واقعیت په خلاف دی. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په یوه توری او حرف ئی څه تنقید او اعتراض کیدی شی هر هغه مضمون ئی چه په هر عبارت سره اداء فرمایلی دی، محال دی چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبیر وکړی شی. د الفاظو قیاء د معانیو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنگه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قیمتدارو پندونو او نصیحتونو چه دغه قرآنی آیات مشتمل دی او هغه دلائل او براهین چه د دعاویو د اثبات لپاره استعمال شوی دی. هغه گرد(تول) د علم او حکمت په تله کښی تللی شوی دی قرآنی حقایق او دلائل داسی مضبوط او محکم دی چه هر څومره زمانه تیره شی او شپې او ورځې سره وچورلی د هغو د بدلیدلو یا غلط کیدلو هیڅ امکان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخیص ئی کړی دی او تر قیامته پوری په مخکښی راتلونکی تغیرات او حوادث ئی من کلاالوجوه ازمویلی او تللی او داسی یو معتدل او ابدی روحی غذا ئی د قرآنی مائندی په ذریعه تولی دنیا ته وړاندی کړی دی چه د تناول کوونکو لپاره په هر وقت او هر حالت کښی مناسب او ملائم دی. سره د دغو گردو(تولو) حکیمانانه ژبیگنو (فایدو) داسی هم نه دی چه د اجمال او ابهام له سببه کتاب د معما او چیستان(معمی) او قیصی شکل ئی غوره کړی وی. بلکه د معاش او معاد تمام مهمات ئی ښه په ښکاره صاف ډول(طریقه) سره بیان کړی او گرد(تول) لوستونکی ئی پری پوهولی دی او موقع په موقع ئی د توحید دلائل، احکام، مواعظ، قصص او نور شیان په ډیر ښه صورت او قرینې سره بیل بیل ایښی دی او د گردو(تولو) ضروریاتو کافی تفصیل ئی بیان فرمایلی دی. په نزولی حیثیت کښی هم دغه حکمت مرعی دی چه تول قرآن یو ځلی نه دی نازل شوی. بلکه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آیتونو نزول شوی دی د پاک قرآن دغو گردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعی ډول(طریقه) سره چه انسان ورته گوری حق حیران پاتی کیږی مگر د حیرت ځای نه دی که د مطلق حکیم، او د برحق خبیر په کلام کښی دغه گرد(تول) حکمتونه او محاسن سره مجموع نه وی، نو د هغه توقع په بل کوم کلام کښی کیدی شی؟ بلکه له سره نشی کیدی.

أَلَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

چه عبادت مه کوئ (د هیچا) مگر (یواځی) د الله،

تفسیر: یعنی د دی محکم او مفصل کتاب د نازلولو لوی مقصد دا دی چه گرد(تول) عالم

یواخی د الله واحد د عبادت په لوری متوجه شی، او د هغه بلنه نورو ته وکړی او طریقه ئی وروښی. نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره رومی انبیاؤ تشریف راوړی و

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۲۵) آیه (۲) رکوع)

﴿ وَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۳۶) آیه (۵) رکوع)

إِنِّي لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿۱۹﴾

(او ووايه ای محمده) چه بیشکه زه تاسی ته له (طرفه د) الله ویروونکی یم (له جحیمه) او زیری ورکونکی یم (په نعیم سره)

تفسیر: یعنی هغه چه کتاب الله و منی، او شرک او کفر پریردی او د الله واحد احد صمد عبادت وکړی نو ده ته د دارینو د فلاح زیری او بشارت آوړی او هغه چه نه ئی منی او کفر او شرک ځان ته غوره کوی، نو هغه د الله تعالی له عذابه ویروی.

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُبْتَغِمْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿۳﴾

او (پس له توحیده امر کوم) چه مغفرت وغواری له ربه خپله (د تیرو گناهونو) بیا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له گناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نیتی تا کلی (مقرر کړی) شوی پوری او ور به کړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وگرځیدئ تاسی (ای کفارو له اسلامه) نو بیشکه زه ویریرم پر تاسی له عذابه د ورځی لوئی نه (د قیامت).

تفسیر: هغه څوک چه د خپلو پخوانیو تقصیراتو معافی وغواری او د مستقبل لپاره د الله تعالی په لوری د زبه په صدق سره رجوع وکړی نو دنیوی ژوندون ئی په ښه ډول (طریقه) تیریری. ځکه چه قانت مؤمن په هر حال کښی د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی امیدونه، هیلې (ارزوگانې) او اسری کوی. دی د الله تعالی د رضاء غوښتلو او د مستقبل د عظیم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسېږي چه د دې دنيا له ډيرو رېرو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کېږي. دې چه کله خيال کوي چه زه په خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح ډول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظیم د لوی څښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کېږي، نو پخپل بری او د حق تعالیٰ په وعدو اعتماد کوي او د هغه زړه د مسرت له جوشه تریږي، او په سخت غورځنگ کښې اوسېږي او ده ته د دې دنيا په لږه پنځه(منافع) کښې هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کېږي. چه پاچاهانو ته له بشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزائونو څخه نشي حاصلیدی بلکه په ځينو اوقاتو کښې د دې دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دې هغه خوند او مزه مومي چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشي محسوسولی:

څوک چه الله پیژني له سر او زر تیريږي

له کور کهول او مال و ملک تر خپل تبر تیريږي

روغ لیونی تری کری جوړ دواړه جهان وریښي

له دوو جهانه لیونیان یی لکه نر تیريږي

دوی رنج کښې گنج په غم کښې خوند مومي الله غواری تل

رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تیريږي

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه»!

فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تیريږي

﴿ وَبِئْسَ لِلَّذِينَ هُمْ لِلْمَلَائِكَةِ ﴾ او ور به کری الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه (یعنی هومره ئی چه عمل ور زیاتېږي په هغه اندازه د الله تعالیٰ له فضله زیاته برخه مومي په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنيا کښې زیات طمانیت او دادینه (سکون) وریه برخه کېږي.

﴿ وَلَنْ نُكَلِّمَهُمْ ﴾ الایة - او که شا وگرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه یا له متابعتة څما پس بیشکه زه ویریوم په تاسی له عذابه د هغی ورځی چه لویه ده چه ورځ ده د قیامت) یعنی که زما خبره نه منئ نو د قیامت عذاب یقینی دی. باقی داسی فرمایل چه زه ویریوم په تاسی، له دې نه مقصود د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم عمومی شفقت او د خلافتو سره د همدردئ او خواخوږئ اظهار دی (تولوا په اصل کښې «تولوا» ؤ بیا یوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠﴾

إِلَّا أَنَّهُمْ يُشْرِكُونَ صُدُّوا عَنْهُمْ لِيَسْتَحْفَوا مِنْهُ الَّذِينَ يَسْتَعْتَبُونَ

ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا يَأْتِيهِمْ إِلَّا أَنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١﴾

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسی دی، او الله په هر څيز باندی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی نو ستاسی اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شیع بیشکه دا (کفار دوه قته کوی) تاووی سینى خپلی (او پتوی عداوت د رسول په زړونو خپلو کښی) لپاره د دی چه پت کړی (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شیع په هغه وقت کښی چه واغوندی دوی جامی خپلی عالم دی (الله) په هغه څيز چه پتوی ئی دوی (په سینو خپلو کښی) او هغه څيز چه ښکاروی ئی په ژبو خپلو) بیشکه الله ښه خبردار دی په پتو خبرو د سینو (هم)

تفسیر: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروری ده چه مجرم حاضر وی، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختیار حاصل وی. مجرمینو ته پر گردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئی علم حاصل وی. په «الیه مرجعکم» کښی دا رانښولی شوی دی چه مجرم او غیر مجرم گرد(تول) د پاک الله په دربار کښی حاضرېوی. په «وهو علی کل شی قدیر» کښی ئی د عمومی قدرت او اختیار بیان ئی فرمایلی دی او د «الا انهم یثنون» څخه تر «بذات الصدور» پوری د ده د محیط علم وسعت ظاهر شوی دی چه پر پاک الله ظاهری او باطنی گردی (تولی) خبری یو شان ته ظاهری او هیڅ یو شی تری پت نه دی. او پر هر شی باندی ښه پوه او خبردار دی، تر دی پوری چه د زړونو د کومی له پتو خبرو، نیاتو او اراداتو څخه هم باخبر دی. نو بیا مجرم خپل جرم په څه دول(طریقه) له ده ځنی پتولی شی.

تنبیه: د دی آیتونو په شان نزول کښی مفسرین اختلاف لری. ډیر صحیح روایت د ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «بخاری شریف» کښی شته چه پر ځینو مسلمانانو شرم او حیاء دومره زیاته غلبه کړی وه چه د استنجا، جماع او نورو بشری ضروریاتو په وقت کښی به د خپل بدن د کومی برخی د بریند پرېښودلو څخه ډیر زیات شرمیدل چه پاک الله مو وینی. که چیری ځانونه ئی بریندولو نو د حیاء د غلبی لامل(له وجی) به پرمخی لویدل او خپل غلیظه عورت به ئی په دی دول(طریقه) سره پتاوه چه خپله سینه به ئی پری تاووله. کله کله داسی آثار د غایت تأدب مع الله او د حیاء د غلبی لامل(له وجی) کیدی شی داسی کسانو ته د «صوفیه ؤ» په اصطلاح کښی «مغلوب الحال» وائی. څرنگه چه د صحابه ؤ رضی الله عنهم په کومه مسئله کښی داسی غلو او تعمق راتلونکی ملت په ضیق او حرج کښی اخته او مبتلا کولی شو. نو ځکه لوی قرآن په «الا حین یستغشون ثيابهم» د دوی اصلاح وفرمایله یعنی که د ضرورت په وقت کښی د بدن د بریندولو لامل(له وجی) له الله تعالی څخه شرمیږئ نو ځکه خپل تترونه(سینى) پری ښکته کوی نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښی چه ډیر کالی (جامی) مو آغوستی او ښه مو ځانونه پت کړی وی نو آیا ستاسی پت او ښکاره او نور د پاک الله ځنی پت دی؟ کله چه د انسان هیڅ شی په هیڅ وقت کښی او په هیڅ دول(طریقه) له الله تعالی ځنی نشی پتیدلی نو بیا د

بشری ضروریاتو په وقت کښی له دومره غلو څخه کار آخیستل ښه کار نه دی. واضح دی وی چه د آیتونو په ربط کښی دغه خبره ضروری ده چه د یوه آیت مضمون د بل آیت له مضمونه سره مناسبت ولری او د نزول د سبب سره ئی مناسبت ضروری نه دی.

وَمَا مِنْ ذَّابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿۱۱﴾

او نشته هیخ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښی مگر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً تر حمانه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، تول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښی دی.

تفسیر: رومی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بیان ؤ. دا د هغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکن (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د گردو (تولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او گرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً ورریدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی گرد (تول) د روزی رسولو ابواب او ورونه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښی پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عادیه ؤ اسبابو کښی محصور او مقید ونه گڼه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د گردو (تولو) ذوی الارواحو (روح لرونکی) او ساکنانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو گردو (تولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنگه ممکن کیدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه حضرت شاه صاحب لیکي «مستقر» هغه ځای دی چه هستوگنه پکښی کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښی سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من ذآبۃ» الآية - کښی د دنیوی ژوندون بیان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون تول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی. د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښی د مفسرینو ډیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښی څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د گرځیدلو او تلو په پای (آخر) کښی د هستوگنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښی هر چیری چه

انسان اوسیروی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خنبیری هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمة الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی. عطاء رحمة الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار گاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو گردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کذائی هیئت پوری رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو نی فائض کوی.

﴿كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ تول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی) یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبیر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ

عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتِ

إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی نی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا تول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهت د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یی پس له مرگه نو هرورمو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مگر سحر (جادو) ښکاره .

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (۵۴) آیه (۷) رکوع کښی تیر شوی دی. ﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندی) یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کښی د گردو (تولو) اشیاؤ د ژوندانه ماده گرځیدونکی شوی «وجعلنا من الماء کل شیء حی» (۱۷ جزء د الانبیاء (۳۰) آية (۳) رکوع) په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ عرش د دی د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دی. ګواکي دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت نی ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلېه د ربالعرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دی والله اعلم.

یعنی د دی گرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دی. چه تاسی تر کوم ځای پوری په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کښی غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت ځان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینی ځای دی، ستاسی حقیقی مالک مو ګوری چه په تاسی کښی کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینی ځای دی نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاګرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسپړی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دی. یعنی د مکي معظمی کفار چه مشرکان دی یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کښی یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دی، چه له هغه ځنی دیر کسان وپریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مګر په یاد نی ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپوری کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلِئِنْ أَخْرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ
لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۗ

او قسم دی چه خامخا که وروستی کرو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پوری نو هر ورو (خامخا) به وائی دوی (استهزاء) څه څیز بند کړی دی دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شیء واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالی له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقہ) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه رانازلیری؟ او د څه لامله (له وجی) څنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالی د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه تاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسیری چه هیشوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپیر کړی شی، او گرد (تول) به فنا کیږی.

وَلَيْنَ أَذْقْنَا الْإِنْسَانَ مِتْرَ حَبَّةٍ ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَكُونُ مِنْكُمْ قَوْمٌ كَافِرٌ ﴿٩﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نژده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راټول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا ناامیده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنی آدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالی د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم ربر (رحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلې (مایوسه) او ناامیده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَيْنَ أَذْقْنَاهُ نَعْمَاءً بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَه لِيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هر و مرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاری سختی (چه رارسیدلی وی) له ما عُنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبت وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه کری نو بیا داسی گئی چه گواکی اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه وموندله، او بیا هغه پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کبئی د غفلت او غرور په نشو کبئی مستیری، او فخر او تکبر او عُانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار و چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالیٰ شکر به ئی اداء او د ده د لطف او احسان په مقابل کبئی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

مگر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه (عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه عُنی د الله تعالیٰ هغه بندگان مستثنی دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په وقت کبئی سره له شکر ایستلو په صالحه و اعمالو کبئی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه ادنی ئی جنت او اعلیٰ ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلد ه حوره

سر تر پایه (آخره) نعمتونو کبئی معموره

نه به ئی درد نه به ئی مرگ نه به خفگان وی

دوی به تل وی لذتونو کبئی مخموره

چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی

نو د خلد حوری به ئی ووغی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضُ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا الْوَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كَثْرًا وَّجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٧﴾

نو بنائی ته به پرېښودونکی ئی (یعنی مه پرېبرده) ځینی د هغه قرآنه چه وحی کولی شی تاته او تنگیدونکی ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دی ویری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازله شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) یا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرېښته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بیشکه هم دا خبره ده چه ته وپروونکی ئی (له جحیمه نه څارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شی باندی وکیل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه ویریره له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډیر په قهریدل او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحمیق (حماعت) او تجهیل کیده، په همغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځیدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شی او د دغی اساسی او لوی مسئلی په تبلیغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل څخه دی کار واخلي. کله چه له دی لوری مایوس او بی هیلې (ناامیده) شول نو تش د ربرولو (تکلیفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجیبو چتی (بیکاره) غوښتنو پسی لگیا شول، مثلاً ویل به ئی چه ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره بنائی چه د مال او دولت لویه خزانه راغلی وی یا له آسمانه له تا سره یوه پرېښته راتلی چه هر چیری به درسره د تصدیق دپاره تللی وی ﴿وَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كَثْرًا وَّجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصدیق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بیا ئی مونږ څرنګه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو څخه ډیر زیات مغموم او متأثر کیده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خیال هم په زړه کښی تیر شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختیارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائیږی چه اوس دغه د نرمی وضعیت زیات مؤثر او مفید واقع شی. یا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راڅخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر یوه حده پوری پوره کړ شی، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شی. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ګرده (توله) دنیا د باطل پرستی له شورماشور ځنی ډکه وه او ګرد (تول) مشرکین په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لگیا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف یو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غیر پورته کیده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تینګی کلاوی ګردی (تولی) سره

خوځيدی. دوی له څلورو خواؤ د موزی دښمنانو په احاطه او چمبو کېښی لويديلی ؤ. ځينو به دروغجن باله، ځينو به پری طعنی ویلی او ځينو به پری توکی او مسخري کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میرانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهری اسبابو څخه لری شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځی د پاک الله په غږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د گردی (تولی) دنیا په مقابل کېښی تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کېښی دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیده او مه پخپل زړه کېښی د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وگرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطره درکړی دی چه ته د هغه ځینی برخی د دی خلقو له خرافاتو څخه تنگ زړه شوی پریردی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنگی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالی ته وروسپاره چه گرد (تول) شیان هغه ته سپارلی شوی او د ده په واک (اختیار) کېښی دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کېښی مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْتٍ وَّادْعُوا
 مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۳﴾ فَاَلَمْ يَسْتَجِيبُوْا لَمْ
 فَاَعْلَمُوْا اَنْهٗا اُنزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۴﴾

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولی هغه کسان چه توانیرئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که بیع تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کېښی). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شی (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شی په یقین سره او پری ثابت پاتی شی) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، نو آیا بیع تاسی مسلمانان (غاړه

اینبودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسعی په اسلام)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسی هم کړی ده «نو که جواب در نه کر دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شی ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شی تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مگر هم دی، آیا نو بیع تاسی مسلمانان غاړه اینبودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائشی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو گردو (تولو) ځنی لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کونکی یی، گرد (تول) سره راتول شی! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره گرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولی، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان گنوی او که ونه کړی شی، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یواځی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه گرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی. یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالی کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه و دلالتو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یی؟.

تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو گواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا تَوَفَّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ
فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یواځی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت شخه وروسته شوک چه په قرآن ایمان نه راوری، یا د هغه پر بنوولی لاری نه غی. بلکه د دنیا غو ورغی ژوندون او فانی دول او سینگار نی د خپل مقصود قبله دروولی وی، او عملی جداوچهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه شخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواغی د دنیوی فواندو حاصلول نی تر سترگو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ئ راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو گردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی نی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی نی. له احادیثو شخه معلومیږی چه کافران چه غه خیرات او مبرات وکری نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح غنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه غی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او گردی (تولی) مطالبی او غوښتنی نی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مر کیدلو شخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیخ یو شی نی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تاکلی (مقرر کری) شوی وی هغه به بی له تزئیده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْعِزَّةَ عِزًّا لَمْ يَكُنْ يَرِيدْ أَنْ يَرْجِعْ إِلَيْنَا لَعَنَّا لَهٗ جَهَنَّمَ لَمَّا دَخَلَهَا وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَلَا يَرْجِعُ فِيهَا﴾

(۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کری ؤ، یا صدقه او جهاد دی کری ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیخ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مگر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کری ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به نی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او ریاکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی. هوا که الله تعالیٰ غنی مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره وښی، نو هغه بيله خبره ده. (او خراب شو هغه نیک عمل چه کری ؤ دوی په دنیا کښی او باطل دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی) یعنی په دنیا کښی کوم کارونه چه تاسی د دنیوی اغراضو دپاره کری ؤ وروسته د آخرت له رسیدلو څخه درنکاریوی چه هغه ابته (خراب) او برباد تللی دی، او د ریاکاری او د دنیا خوشولو په سلسله کښی ظاهراً هغه نیکی او محاسن چه کری ئی وی هغه گرد (تول) سره خراب او توی غی او هلته به ئی هیڅ یو شی په کار نه ورغی.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ يَدَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كُتِبَ مُوسَىٰ
 إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِّن
 الْأَحْزَابِ فَالْتَأْرِمُوْعُدَاهُ فَإِلَّا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّنْ إِنَّهُ الْحَقُّ
 مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۶﴾

آیا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلی دلیل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) کتاب د موسی (توریت شاهد ؤ) په دی حال کښی چه پیشوا او رحمت ؤ، (مؤمنانو ته دغه توریت ایا هغوی د دنیا غوښتونکو سره برابر دی؟ بلکه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ایمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه کافر شو په دی (قرآن) له گردو (تولو) فرقو (د کافرو) څخه نو اور (د دوزخ) غحای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورغی) نو مه کیږه په شک کښی له دی) قرآن یا موعده (نه) بیشکه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا ولیکن اکثر د خلقو نه راوړی ایمان (په دی خبره بانندی چه منزل من الله دی).

تفسیر: یعنی دغه سری او هغه ریاکار دنیا پرست چه پخوا ئی ذکر وشو څرنکه برابریدی شی؟ له سره نه دی برابر له «بینه - صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلی او صحیح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حوالیو له حالاتو او خیالاتو غنی متأثر نشی او هغه د اسلام او د توحید او د قرآن سمه لاره ده ﴿فَأَقْوَصُ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيُّمُ وَلَٰكِن﴾

﴿اَكْفُرُ الْكٰفِرِيْنَ لَا يَتَّبِعُوْنَ﴾

﴿۲۱﴾ جزء د الروم (۳۰) آیت (۴) رکوع) او په حدیث کنبی راغلی دی «کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه - الحدیث» او «شاهد منه» گواه د پاک الله له لوری لوی قرآن دی چه گواهی ورکوی چه د فطرت پر دین توحید او اسلام باندى تلونکی بیشکه پر سمه لاره تلونکی دی. او همغه قرآن چه پر خپل حقانیت باندى هم پخپله گواه دی د لمر دلیل پخپله دی لمر. څرنګه چه د پاک قرآن راورونکی حضرت جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی ئی حضرت محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شی بلکه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دی چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مبارکه ژبه، نورانی څیره او له نورو گردو (تولو) شیانو څخه ئی معلومیږی او هر یو بیل بیل شهادت ورکوی. د هغه دین حامل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه حقیقتاً بیخی حق او رښتیا دی. وروسته د «ومن قبله کتاب موسیٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دی چه پخوا له قرآنه هره وحی چه پر هر نبی راغلی ده هغه هم د فطرت د دین پر صداقت گواه ده خصوصاً هغه عظیم الشان کتاب توریت چه پر موسیٰ علیه السلام نازل شوی دی پخوا له قرآنه هغه یو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانیت ښائی وویلی شی چه د فطرت د دین پر صافه لاره تلونکی دی.

﴿اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ﴾ الآیة - دغه کسان چه په دلیل روان دی ایمان لری په دی قرآن الخ) یعنی یهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، ایشیاء افریقا امریکا یورپ استرلییا او نور له هری فرقی او هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وی، تر څو پاک قرآن ونه منی، نو له سره ئی نجات په برخه کیدی نشی لکه چه د صحیح مسلم او د نورو په احادیثو کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډیره تصریح او تعمیم سره دغه بیان فرمایلی دی.

﴿فَلَا تَكُنْ فِیْ مِرَّةٍ مِّنْهُ﴾ الآیة - نو مه کیږه ته په شک کنبی له دی قرآن یا موعود څخه الخ) دغه خطاب هر هغه سری ته دی چه پاک قرآن آوری، یا خو ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی او ذاتاً د نورو خلقو او وګرو آورول مقصود دی چه د قرآن عظیم الشان په صداقت والی او منزل من الله والی کنبی قطعاً د شک او شبهی ځای او گنجائش نشته. نو هغه کسان ئی چه نه منی هغوی احمقان یا معاندان دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ ٱلْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ
ٱلْأَلْعَنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٨ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ وَهُمْ بِٱلْآخِرَةِ هُمْ كٰفِرُونَ ۝١٩

او شوک دی دیر ظالم له هغه چا چه تری له عثانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ ترونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کنبی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی ترلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شی لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آروی خلق له لاری (د دین) د الله او لتوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوروالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رشتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سری څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی دروغ وتری، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالی څو څو ورته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در کرده (توله) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿أُولَٰئِكَ يُرْضَوْنَ عَلَىٰ ذُنُوبِهِمْ﴾ الآية - دغه دروغ ترونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کنبی په رب د دوی) په محشر کنبی کله چه دوی د پاک الله په مخ کنبی علی رؤوس الاشهاد وړاندی کیری او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کنبی شاهدی ورکونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیس اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ ترلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿الْأَعْمَىٰ الَّذِي كَفَرَ عَلَىٰ الصَّالِحِينَ﴾ دا د حق تعالی ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالی کلام دروغ گنی او له گوردو (تولو) غنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالی له لاری څخه سنتوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لار نشی، او په دغه تلاش او لتولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کړه وړه ثابتته او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ
مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَعِّفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا
يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

دا کفار نه دی دوی عاجز کونکی (د الله) په ځمکه (دنیا کښی په تینښته سره) او نه به وی دوی ته غیر له الله هیڅ دوستان (چه عذاب تری دفع کړی که اراده وفرمائی بلکه) دوچند به کړ شی دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو (د حق د زړه له کونوالی) او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی (دلائل د قدرت د زړه له پوندوالی).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعی او ارتی ځمکی کښی نه چیری تښتیدی شی. او نه په کوم ځای کښی پتیدی شی، او نه به ئی څوک مددگار او حمایت او مرسته (مدد) کونکی کیدی شی. چه دوی د الله تعالی له عذابه وژغوری (بچ کړی). ځکه چه دوی هم پخپله بی لاری او گمراهان شوی دی، او هم نور خلق ئی گمراهان کړی دی

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾

نه وو دوی چه طاقت ئی وی د آوریډلو د حق د زړه له کونوالی او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی دلائل د قدرت د زړه له پوندوالی یعنی په دنیا کښی داسی رانده او کانه شوی دی چه نه د حق د خبرو د اوریډلو توان لری او نه د الله تعالی د قدرت دلائل او نښی لیدلی شی، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دی چه د هدایت سمه صافه لاره ومومی.

حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالی بانندی دروغ ویلی دی او بی اصله او فضول خبری ئی د ده په لوری منسوبی کړی دی یا ئی له کوم ځایه راوړی دی؟ له غیبه ئی نه دی آوریډلی او نه ئی له غیبه لیدلی دی، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١١﴾

هم دوی دی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئی ترل (چه بتان زمونږ شفاعت کړان دی)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پېښول دغه دی چه په ابدی او دائمی عذاب کښی اخته او گرفتار شول او د دوی گردی (تولی) دروغی دعاوی دلته نسیاً منسیاً او ورکی شوی دی.

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْآخِسِرُونَ ﴿١١﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الضَّلِيلَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۳۷﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښی همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښی ئی د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغیر) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئی ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَبْصِرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يُسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳۸﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د رانده او د کانه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثال (او) صفته؟ بلکه نه دی سره برابر، آیا نو نه آخلی پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی منکرین رانده او کانه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئی وفرمایل ﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَبْصِرِ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی رون ضمیر له ایماندارانو سره څرنگه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترگو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښی تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوړونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنگه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښی وړاندی کوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۱﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا
اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْبُرْجِ ﴿۱۲﴾

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوئ تاسی عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریریم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) شخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درېم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلك عذاب د نازلیدلو اندیښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی.
﴿ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ﴾ مه کوئ عبادت د بل چا بی له الله! یعنی د (ود) او (سواع) او (یغوث) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدئ! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شی! که نه د غیر الله له عبادت شخه د بیرته نه گرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی شخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم دوب او مغروق شو.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرَكُوا إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرَكُوا
اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَنْبَغُوا وَإِنَّا لَأَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیخ صفت) مگر یو بشر پشان زمونږ (بل شخه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کری ستا (هیچا) مگر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیخ بهتری بلکه گمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجانو

تفسیر: یعنی بنائی چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کښی د کومی ښکاره نښی او امتیاز لرونکی وی. لیکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئی. او د آسمان پرېښته نه ئی چه د هغی په مقابل کښی خامخا انسان خپل سر ښکته کړی، بیا په بشریت کښی هم ته داسی یو سری نه ئی چه په تا کښی کوم خاص تفوق او لوئی پر مونږ باندی وی، مثلاً لوی دولتمن، یا د شان او شوکت خاوند، یا د حکومت او قوت مالک اوسی. هغه کسان چه ستا پیروان او تابعان شوی دی هغو هم گرد (تول) سره داسی خواران او غریبان او مفلسان او رذیلان دی چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خیری کول شرم او ننگ بولو. نو آیا په گردو (تولو) انسانانو کښی هم دا ته پیدا شوی ئی چه د الله تعالی د رسالت د منصب وږ (مستحق) او لائق وی؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پیدایښت) خلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شیانو کښی له هیڅ پلوه له تا څخه کم نه یو، نو ولی زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندی منتخب او غوره نشو؟ یا لږ تر لږه ستاسی تابعین او پیروان بنائی چه کوم معزز او لوی سری خو وی. ښه د دغو جولایانو، موچیانو او دمانو تابع کیدل تاسی لره د فضل او شرف څه موجب کیدی شی؟ او څرنګه د صداقت دلیل جوړیدی شی؟ د داسی سطحی او سپکو او تیتو خلقو چه د هغو سپکوالی او رذالت بیخی ښکاره او عیان دی، بی له فکرة او اندیښنی، او بی له غور او تامل په ظاهری او سرسری ډول (طریقه) سره ایمان راوړل، ستاسی له کمالاتو څخه نه حسابیږی، بلکه زمونږ خیال خو داسی دی چه ته سره د ملګرو دی دروغچنان یی تاسی یوه خبره جوړه کړی ده او څو بی وقوفانو ستاسی له «هو» سره هو کړی او یو له بل سره مو خبره یوه کړی ده، څو په دی وسیلی سره یو نوی تحریک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره یو امتیاز او لوئی او مشرتیا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقریر ماحصل ؤ نوح علیه السلام کوم جواب چه دوی ته ورکړی دی، دا دی

قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اِنْ كُنْتُمْ عَلٰى بَيْتَةٍ مِّنْ رَبِّىْ وَاْتٰنِىْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِىْ
فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ اَنْزِلُ مَكُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿١٥﴾

وویل (نوح) ای قومه زما آیا وینیغ خبر را کړئ تاسی (ماته) که یم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او را کړی ئی وی ماته رحمت له نزده خپله نو پت کړی شوی دی (حقیقت د دی دلیل) پر سترگو د تاسی، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسی په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسی دغه (برهان) لره بد گڼونکی انکار کونکی یی:

تفسیر: (یعنی غوشتونکی ئی نه بیع او پری خفه کیبئی هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ئینی بیائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کبئی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، دیرو شو ملکاتو، تقویٰ، د الله تعالیٰ ویره، حق خوښول، له خلافتو سره ددرمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ژ آیتونو او ښو له وړاندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالیٰ هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کبئی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالیٰ د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کبئی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالیٰ خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه گرد (تول) شیان په ما کبئی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسی چه پوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترگی هم د الله تعالیٰ د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره بیع چه خپلی سترگی ورته نه غروئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی گورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کبئی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترگی ړندی یا ترلی شوی دی.

وَيَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَأَنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَلَكِنِّي أَرْسَلُكُمْ قَوْمًا يَجْهَلُونَ ﴿١٩﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر په الله باندی او نه یم زه شرونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کونکی دی له ربه خپله سره (پس جگړه به وکړی له ما سره که دوی وشرم) ولیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان بیع (له عاقبتو خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کبئی له تاسی څخه څه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیبئی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنګه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل ګڼئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه يم چه د ايمان د دولت پنگی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وگورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه نی لری وشرم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیا دارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان نی له خپله حضوره لری کوی وو. زه د ظاهری وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ايمان یواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څیړول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَكِنَّ اَرْسَلَكُمْ قَوْمًا مَّجْهُوْنَ﴾ او لیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان بیع له عاقبتنه خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه گوری، او یواځی د دوی ظاهری پریشانی، مسکنت ته گوری او حقیر او خوار نی گنی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کره چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبولولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاؤ متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږی چه گرد (تول) سره د الله تعالیٰ په حضور کښی تولیږی، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لونی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَيَقَوْمٍ مِّنْ يَّبْصُرِنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُمْ أَفَلَا تَدْرُكُونَ ﴿٣١﴾

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکری له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشرم زه دوی (بلکه هیڅوک نی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوی) نو پند نه آخلی تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکرم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالیٰ مخلصو بندګانو ته څه ووايم یا نی وشرم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدِرِي أَعْيُنُكُمْ

لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ ذَلِيلٌ ۝۱۱

او نه وایم زه تاسو ته چه ما شخه خزانی د الله دی او نه (وایم دا چه) پوهیوم په غیب باندی (په علم‌الیقین سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرېسته یم او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو) چه سپک ورته گوری سترگی ستاسی چه له سره به ورنه کری دوی ته الله هیخ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوی کښی دی، (که زه دغه ووایم) نو زه په دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو شخه به یم

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلی و «چه ته خو زمونږ په شان یو بشر ئی، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لری» نو نوح علیه السلام د دی خبری جواب په ډیر متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتیاز چه تاسو ئی لیدل غواړئ زه ئی مدعی نه یم بلا شبهه زه خو یو بشر یم پرېسته نه یم نه الله تعالیٰ خپلی گردی (تولی) خزانی زما په تصرف او اختیار کښی ایښی دی او نه ئی د غیب پر گردو (تولو) خبرو مطلع کری یم. لیکن سره د دغو گردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسی په شان له سره داسی نشم ویلی چه هغه خلق چه ستاسی په نظر کښی معیوب او حقیر دی (یعنی زه او زما ملگری) هغوی ته به له سره پاک الله هیخ کله څه خیر او ښیکنه (فائده) نشی ورکولی مثلاً له هغو شخه ئی ځینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی او نور ئی د ایمان او عرفان په دولت سره گټور (نفع مند) کری دی. ښه پوهیږئ چه الله تعالیٰ د دوی د زړونو پر استعدادونو او کیفیاتو ښه پوهیږی، او هر یوه ته د ده له استعداده سره مناسب فیض ورسوی، او د دوی له باطنی احوالو او کیفیاتو سره موافق معامله ورسره کوی. پاک الله هغه خاصه مهربانی چه له ماسره یا د زما له ملگرو سره ئی فرمایلی ده هغه ستاسی له سترگو ځنی پته ده. که زه داسی ووایم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقیر، فقیر، ذلیل او گود او مات ښکاری، الله تعالیٰ هم چه د بواطنو او پتو احوالو ځنی ښه عالم او پوه او ښه خبردار دی هغوی ته هیخ یو عزت او شرف نه دی وربښلی، نو دغه به نهایت د بی اصولی او ناانصافی خبره وی»

تنبیه: د دی آیت ابتدائی دری جملی په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آیه (۴) رکوع کښی تیری شوی دی د هغه ځای په تفاسیرو کښی دی بیا ولوستلی شی.

قَالُوا يٰوَيْسُ قَدْ جَادَلْتَنَا أَ كُنتَ مِنَ الْقَالِيْنَ
فَاتَّبَعْنَا بِمَا كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۱۲

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگره دی وکره له مونږ سره پس ډیره دی کره جگره زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورغ په پته او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شپهی جواب ئی ورکاوه د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظری، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جگرو کښی په سلهاؤ کلونه تیر شول کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپهی او د ورغی ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنگ) شول او گردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کره! که په رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کره! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ویروی! څو دغه د هری ورغی جگره بیخی پای (آخر) ته ورسپړی او دا مناقشه بالکل ختمه شی.

قَالَ إِنَّمَا يُتِيبُكُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٧﴾

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یواځی خبرول دی پاتی شو عذاب هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته آړول، دواړه د بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالی مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تښتیدلی او نه تری چیری پتیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کری او ځان تری وژغوری (بچ کری).

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْرِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَرَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ
وَأَلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٧﴾

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکریم زه چه نصیحت

و کرم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه گمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر شه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرگه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترگی او انتهاینی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خیره راڅرگندیږی چه د الله تعالی اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی گمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شی، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالی اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکرم. او تاسی ته گته (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د گردو (تولو) رجوع او ورتگ د هم ده په لوری دی همغه د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکلی تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم ؤ، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصبه وسلم د قوم هم ؤ. گواکی دغه گرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منځ کښی بیان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ أَجْرَائِي وَأَنَا بِرَبِّي مِمَّن تَجْرِمُونَ ﴿١٠﴾

(وفرمایل الله) بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووايه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی گناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتری د مکی معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه ؤ راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز ښوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالی په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مگر د هغه

تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصی سره ؤ. گواکی هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری. ﴿قُلْ إِنْ أَنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ الایة - ووايه ای رسوله دوی ته که له گناه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی گناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتری) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی پرومبی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره شو شو غلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه گناه چه تاسی گتلی ده د هغی وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویږی او د خپلو غمانونو په فکر او غم کښی ولویږی ما کافی او پوره تبلیغ کړی او غان می بری الذمه گرغولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه گناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدَّامَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۶۱﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مگر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربرونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح علیه السلام د سلهاؤ کلونو د ربر (تکلیف) تیروولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر» زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو شو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو گرددو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیږی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږی عنقریب د الله تعالیٰ د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو گرددو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شیرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ يَا عَيْنُنَا وَوَحِينَا وَلَا تَحْطِئْ بِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿۱۲﴾

او جوړه کړه ته بیری په اعین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبری ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوی دی، چه بیشکه په دوی باندي حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نگرانی کښی او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیری تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو ډیر سخت طوفان (شپان) راتلونکی دی چه په هغه کښی دغه گرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین دوپیری او د دوی په حق کښی دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هیڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه گرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخی قطعی او حتمی دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښی د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسی ارشاد شوی ؕ ﴿يَا اِبْرَاهِيمُ اقْرُضْ عَنْ هَذَا اِنَّكَ قَدْ جَاءَ اَمْرٌ لِّكَ وَاللّٰهُ اَنۡبۡؤُهُمۡ عَذَابٌ غَیۡرُ مَرۡدُوۡدٍ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷۶ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْعَلِيۡهٖ مَلَائِیۡنَ قَوۡمِہٖ سَخِرُوۡا مِنۡہٗ قَالَ اِنۡ تَسَخَرُوۡا مِنۡیَ اِنۡ تَسَخَرُوۡا مِنۡکُمْ کَمَا تَسَخَرُوۡنَ ﴿۱۳﴾

او جوړوله (نوح) بیری حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخری به ئی کولی په دغه (نوح) پوری، نو وویل (نوح) که مسخری کوئ تاسی پر مونږ پوری نو بیشکه مونږ به هم مسخری وکړو په تاسی پوری لکه چه اوس مسخری کوئ تاسی (پر مونږ پوری)

تفسیر: وایی چه دغه بیری، د غو کلونو په مدت کښی تیاره شوه، او بیری نه وه بلکه یو لوی جهاز ؕ چه پکښی څو طبقی او بیلی بیلی درجی وی مفسرینو د دی په تفصیلو کښی ډیر اغراق او مبالغی او عجیب او غریب روایات بیان کړی دی چه له هغو څنی علی الاکثر اسرائیلیات هم دی چه وگورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیری)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه غه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له دویدلو څخه به مونږ بیچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریډلو ځنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لگیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین پیری ته وگورئ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی دوپ تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له دویدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی بانندی خندل چه مرگ د دوی پر سر بانندی ځوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما بانندی د ناپوه او احمق خیال کوئ او راپوری خاندئ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی بانندی وځاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیرئ.

سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾

نو ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا بانندی نازلیری؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مگر مه سوروه

هغه چه ږومبې شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کره) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وخته پوری د بیړی په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق گردو(تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور ووریئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی گردی (تولی) اوبه وختوه او پښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شی»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له بنکته د ځمکی له سطحی د زورورو او سختو خوتیدونکو چینو او تندوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د دودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی دک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د دودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان نښه تاکلی (مقرر کری) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وختیږی نو ته دی په بیړی کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کری ده چه «تنور» ئی د سحار د سپیده داغ رنا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رنا دیره ښه وځلیږی «ابوحیان رحمة الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شدته څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شدته کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کری دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کری ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «وهذا قول جمهورالسلف وعلماء الخلف والله اعلم»

﴿كُلَّمَا جَاءَهُمْ مَاءٌ مِنْ رَبِّهِمْ أَشْرَبُوا﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کره په دی بیړی کښی له هری نوعی نافی د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکبانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیړی کښی ئی سواره کره!

﴿وَأَهْلَكَ الْأَمْنُ سَبَّحَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کره په دی بیړی کښی مگر مه سوروه هغه چه ږومبې شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو) یعنی دغه مقدره او مقرر شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿وَلَا تَحَاطَبُوا فِي

الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی غحنی هم دغه مور او غوی دواړه بیل او په طوفان کښی دوب شوی دی.
 ﴿وَمَنْ مَعَهُ الْآقِلِينَ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مکر خو لږو خلقو) یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام ؤ او یوه ئی مسلماننه ښځه او دری ئی عثمان سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳۶ نارینه ۳۶ ښځی چه دا تول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۶﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شیع پر دغی (بیړی او وایع) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه بښونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شیع! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د دویدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمت او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتی او نورو نقلیه ؤ وسائلو باندی د سویدلو په وقت کښی ښائی چه «بسم الله» ویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ تَتَنَادَى تُوْحًا بَيْنَهُمْ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يُبْنِي آرْكَبُ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۷﴾

او دی (بیړی) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کښی په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقته) غوی خپل ته حال دا چه ؤ هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوریه زما راځه سور شه! (په بیړی کښی) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیړولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سویدلو نوح علیه السلام خپل غوی (یام -

کنعان) ته ورغړ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نوری کورنی څخه بیل او له کفارو سره ایل او غیل (ملگری) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملگرتوب پریوده له مونږ سره راشه! خو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئی ورغړ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئی کافر گانه مګر داسی هیله (امید) او توقع ئی درلوده (لرله) ښائی چه د دغو هولناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښی د دخول لامله (له وجی) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئی داسی کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئی د اجمال په سبب پری منطبق نه وی گنلی والله اعلم.

قَالَ سَأُوۡبَىٰٓ اِلَىٰ جَبَلٍ يَّعۡصِمُنِي مِنَ الْمَآءِ ۗ قَالَ اِلۡعَاصِمَ الْيَوۡمِ مِّنۡ اَمۡرِ اللّٰهِ الْاِٰمَنٌ رَّحۡمًا وَّحَالٌ بَیۡنَهُمَا التَّوۡجُّهُ فَكَانَ مِنَ الْمُعۡرِقِیۡنَ ﴿۱۱﴾

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لار شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندي چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورغ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښی موج (چپه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسی خیال کاوه لکه چه سری د عادی او معمولی سیلاب (څپان) په اوقاتو کښی پر کومه لوره (اوچته) څیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومی لوری (اوچتی) څوکی د غره وڅیژم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿قَالَ اِلۡعَاصِمَ الْيَوۡمِ﴾ الآية - نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورغ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پری او وئی ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښی لویدلی ئی، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالیٰ د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی موندلی. هو! د همغه چا په برخه کښی نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پری وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنگامه او انتقام په مقام کښی به پر غتو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښی لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چپه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئی د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسی امر

صادر شو)

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَبِئْسَ مَا أَقْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقِصَى الْأَمْرِ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۲۷﴾

او وویل شو چه ای حُمکی جذب کره (بیرته بشکته ونغره) اوبه خپلی او ای آسمانه بندی کره (اوبه خپلی) او کمی کمری شوی اوبه (له مخ د حُمکی) او پوره کر شو هغه حکم (د اهلک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیبری پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه گواکی د آسمان گرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د حُمکی گردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اوبه وختلی او هغه گرد (تول) پکښی دوب او پت شول. بی د کشتی له سوړو څخه نورو گردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿رَبِّ لَأَكْفُرَنَّ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دِيَارًا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دوهمه رکوع) بنیرا کمری وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته حُمکی ته امر ورکر چه اوس دی خپلی اوبه بیرته درجنبی کره، او درکش ئی کره!، او ای آسمانه نور بس کره او مه ورپزه! او ای ورپڅو لری شی!، نو بیا څه مجال ؤ چه دغو گردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کمری او په تمیل کښی ئی د یوی لمحی دیل او معطلی کمری وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیبری د (جودی) پر غره بانندی ودریده چه د حُینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شی! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسئ!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر گردی (تولی) دنیا بانندی ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی ؤ؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مگر په یاد ئی ولری چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د حُینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو څخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم گرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو حُامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلک د تعذیب

په دول (طریقه) نه ؤ، بلکه همغسی چه پاک الله د نورو طبیعیه ؤ اسبابو په وسیله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذریعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم غه مهال (وخت) چه سیلاب (غچیان) او نور طوفانونه راخی په هغو کنبی څومره حیوانات او وړوکی او نور مره کیږی.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ
 أَحْكَمُ الْحَكَمِيِّينَ ﴿۱۰﴾ قَالَ يُنُوخُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُصَالِحٍ فَلَا
 تَسْأَلُنَّ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿۱۱﴾

او غیر (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ویل ای ربه زما بیشکه چه غوی زما له اهله زما څخه دی او بیشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له تولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بیشکه چه هغه غوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنین دی) بیشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څیز چه نه وی تاته په هغه څیز کنبی څه علم پوه، بیشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلاتو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسیر: نوح علیه السلام دغه عرض په کوم وقت کنبی کړی دی؟ د کنعان له دویدلو څخه پخوا؟ یا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقی اوضاعو او اطوارو د لیدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن گنلی وی یا به ئی کافر پیژندلی وی. او د ربالعزت جل جلاله په دربار کنبی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن گنلی وی، او له غرقیدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کیفیت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له دویدلو څخه وروسته دغه وینا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقیقت د معلومولو په غرض خپل خلجان یا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. یعنی یا اله العالمینه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق علیه القول» په استثناء کنبی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بیا د هغه د مغروقییت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هیچا ته له سره داسی کوم خیال نشی پیدا کیدی چه معاذ الله تا

وعده خلافتی کری ده. ته «احکم الحاکمین» او مطلق شهنشاه ئی که شوک ستا د احکامو په راز وپوهیږی او که نه پوهیږی په دواړو صورتونو کښی هغه حق دی او هیڅوک هیڅ حق نه لری چه ستا د فیصلی په مقابل کښی دم ووهلی شی یا تا په وعده خلافتی مجبور کری. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکری شی. فقط د قلبی اطمینان دپاره د استعمال او استفسار په ډول (طریقه) د دغی واقعی راز معلومول غواړم. جواب ئی داسی واورید چه دی ستا له هغی کورنی څخه نه ؤ چه د دوی د نجات وعده درسره شوی وه، بلکه په «الامن سبق علیه القول» کښی شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئی د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صریحو آثارو د موجودیت سره د یوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لری، او تر اوسه پوری د هغه حال تاته مشته دی. د هغه سری واقعی احوال چه تاته نه وی معلوم، نو د هغه په باره کښی له مونږه داسی نامناسبه رعایت، یا دا ډول (طریقه) کیفیت مه غواړه! مقربینو ته وړ (مستحق) او لائق نه دی چه بی له فکره او اندیښنی، او وړاندی او وروسته کتلو، د ادب ناپیژندونکو جاهلانو په شان خبری وکری.

دیر افسوس دی د ازل په بد قسمت

چه بدلیږی نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه

پخپل ځان ویره کوه په هر ساعت

د دی آیت دغه تقریر په هغه صورت کښی دی چه نوح علیه السلام کنعان مؤمن گنلی وی. او که ئی کافر گنلی وی نو بنائی د دی غوښتنی یا سؤال به دغه منشاء وی چه د انجاء په ذکر کښی څرنگه چه اهل ئی له عامو مؤمنینو څخه بیل ذکر فرمایلی ؤ. له هغه څخه نوح علیه السلام داسی خیال کری ؤ چه زما اهل ته له دغه دنیوی عذاب څخه د محفوظیت شرط ایمان نه دی. او «الامن سبق علیه القول» مجمل ؤ نو ځکه ئی مصداق تعین نشو کری. بناء علیه د پلارتوب د شفقت په جوش کښی ئی عرض وکړ چه «یا اله العالمینه!» زما ځوی یقیناً زما په اهل کښی داخل دی چه د هغه د نجات وعده تا فرمایلی ده. نو بیا ولی هغه غرقاوه شی. یا غرق کری شوی دی؟ جواب ورورسید چه ستا رومی مقدمه «ان ابنی من اهلی» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنی (بیج کولو) وعده چه شوی ده، دی په هغی کښی نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چاری ډیری خرابی دی او هم د «الامن سبق علیه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دی؟ نو بیا د هغه شی علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسی جگری په رنگ سره سؤال یا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي

بِهٖ عِلْمٌ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِيْ وَتَرْحَمْنِيْ اَكُنْ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۱۱﴾

وویل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه خیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «انسان د همغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی عُمان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه گوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت وویریده او ډیر وریږدیده (ویریده)، او ژر ئی تویه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وخی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواری چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِيلَ يٰنُوْحُ اٰهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلٰيكَ وَعَلٰى اٰمِرٍ مِّنْ مَّعَكَ وَاْمُرْ سَمٰتِعَهُمْ لَمَنِ مَّتَعْتَهُمْ مِّمَّا عَدٰبَ الْاٰلِیْمِ ﴿۱۲﴾

وویل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیړی) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسپړی دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیړی څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملگرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویجاړه شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینگار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ گواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر گردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مگر عینی فرقی به هلاکیدی.

تَلَكْ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ
وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤١﴾

دغه (قصه د نوح) له عینو اخبارونو د غیب ده چه رالیرو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکوه)، بیشکه چه عاقبت (بڼه خاتمه) دپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه و اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوروی. (او له عینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکوه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکوه بیشکه چه عاقبت بڼه خاتمه دپاره د پرهیزگارانو ده).

همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملگرو خاتمه بڼه شوه، ستاسی د ملگرو مستقبل هم ډیر روڼ او له بری او کامیابی څخه دک دی. تاسی د کفارو پر ایذاو صبر وکړئ مه ویریدئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَالِی عَادٍ أَخَاهُمْ هُوْدًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ
إِلٰهِ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا تُفْتَرُونِ ﴿٤٢﴾

او لیږلی و مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواخی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یی تاسی مگر دروغ ترونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایی) چه د تیږو (گتو) بت هم باختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښی هم د هود د قوم قصه تیره شوی ده .

يَقَوْمِ لَّا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِنْ اَجْرِي اِلَّا عَلَي الَّذِي فَطَرَنِي اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسی پر دی تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسی (چه حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د گردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرانو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړی ده څو پند او نصیحت ئی بی لوته او مؤثر شی، او خلق د هغه ربر (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعې محمول ونه کړی. یعنی تاسی دومره ناپوه او غبی یی چه په دومره غتی خبری باندی هم نه پوهیږئ چه هغه سری ته چه بی له طمعې او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسی د دارینو د فلاح خبری کوی، خپل دښمن او بدخواه گنئ، او له هغه سره تل منگولی لگوئ او په جگړه ورسره اخته او بوخت یی.

وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَكَّلُوا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه لیری (الله له جانبه د) آسمان پر تاسی (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسی ته قوت پر قوت ستاسی او مخ مه گرځوئ تاسی (له ایمانه او توبی) حال دا چه گنهگاران اوسیرئ.

تفسیر: د دغی جملی تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښی تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه اوروی څرنګه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیبونو سره ډیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسی ظاهری فوائد

او برکات نئی بیان فرمایلی دی چه د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شی. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالی (سوکری) او د باران د امساک په مصیبت کښی اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسی ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسی څخه لری کیږی. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخشونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوری مومع مالی او بدنی قوت به مو زیاتیری په اولاد به مو برکت شی په خوښی او خوشالی کښی به مو ترقی وشی، او له مادی قوت سره په روحانی او ایمانی قوت کښی به مو هم اضافه کیږی. په دی شرط سره چه د پاک الله په لوری رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالی له اطاعته او انقیاده مخ ونه گرځوئ.

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي الْهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۵۷﴾

وویل دوی ای هوده نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پریشودونکی د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهتہ د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندي ایمان راوړونکی (په نبوت ستا).

تفسیر: یعنی دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشی ده چه دوی ویل چه تاسی کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبی چه د پاک الله له جانبہ د نبوت پر عهده فائز کیږی. نو ضرور دی چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حدیث کښی دی «د هر نبی الله سره چه مبعوث شوی دی داسی واضح نښه هم لیږلی شوی ده چه که انسان پری ایمان راوړی، راوړی نئ شی» نو ځکه یقیناً ویلی شی چه هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندی کړی وی مگر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوری او بی حیائی لامله (له وجی) هغه نه وی منلی. او هم داسی به ئی ویل چه تاسی کومه ښکاره نښه نه ده راوړی ښائی چه داسی مراد به ئی درلود (لرلو) چه داسی نښه دی نه ده راوړی چه دا گرد (تول) له ورمیږو (مرو) څخه ونیسی. او پر ایمان راوړلو ئی مجبور کړی په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پریشودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ

وَأَشْهِدُوا رَبِّيَ بِمَا كُفَرْتُمْ ۖ كُونُوا مِن دُونِهِ مُبْتَلِينَ ۗ وَإِنِّي لَأَتَّبِعُونَ ۗ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّيَ وَرَبِّكُمْ ۚ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ۗ إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۗ

نه وایو مونبر (د تا په حق کښی) مگر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته
 ځینو خدایانو زمونږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم
 الله او شاهدان شیع تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه
 شریکوئ ئی (له الله سره). غیر له الله نو حیلی (تدبیرونه) جوړی کړئ تاسی
 (هلاک) زما ته ټول بیا نو مهلت مه راکوئ ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر
 (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح
 خوځیدونکی په ځمکه کښی) مگر هم دغه (الله) دی نیوونکی له (وینتو د)
 وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی.
 (یا په حقی لاری سړی برابروی).

تفسیر: دغه چتی (بیکاره) خبری چه ته ئی کوی، او گرد (تول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی
 او له خپله ځانه سره ئی دښمنان کوی. زمونږ خیال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم یوه څه
 رنځ یا ربر (تکلیف) درپښ کړی وی او له تا څخه ئی لیونی او پاگل او مجنون جوړ کړی دی
 (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او
 هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بې ادبو او سپین سترگیو او گستاخیو په
 بدل کښی سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتري کوی نو هود علیه
 السلام د دغو مشرکانو په جواب کښی یوه خورا (دیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنده ئی دا
 ده هغه بیچارگان د تیرو (گتو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربر (رحمت) او تکلیف رارسولی
 شی تاسی چه له گردو (تولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له
 فوجونو سره یو ځای پر ما یواځی یو سړی په پوره قوت، او قدرت گرد (تول) سره په یوه وقت
 کښی ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ، نو یقین وکړئ چه زما یوه وینسته ته به هم څه نقصان او
 زیان ونشع رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو
 دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی گرد (تول) سره راټول شیع، او هغه ربر (تکلیف) او
 ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شیع اورسوئ او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښی مه کوئ او نه
 یوه شیبه مهلت راکړئ او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر همغه (وحده لاشریک له الله) دی چه
 زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اگر که تاسی له بدفهمی څخه نشع

پوهیدی چه نه یواځی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، گرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی گواکی د دوی د سرونو د وپښتو سرونه هم د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په هغه لوری ئی په کښولو سره بیانی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسیدی رسوا کیږی بلاشبهه زما پروردگار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندگانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالیٰ په حضور رسیږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

**فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنْ رَضِيَ رَبِّيَ سَعِئَاتِي ۗ**

نو که مخ واړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وگرځوی رب زما (رايه ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ څیز، بیشکه رب زما پر هر څیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریډلو که بیا هم د الله تعالیٰ وحدانیت او زما رسالت نه منع، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشئ رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتمیگی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی گرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه وړانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وگرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیدی په یاد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشئ ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان هغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَبَجَّيْنَاهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۵۸﴾

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نرزه خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښی مو لیکلی دی. کورونه ئی گرد (تول) سره ونفیدل سقفونه (چتونونه) پشټونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او دیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښی به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملگری چه په آخره کښی تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادٌ جَدُّوْا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿۵۹﴾

او دغه (په قبرونو کښی پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی وړانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترگو وگوره! چه د هغو عادیانو د هستوگنی ځای دی چه د دوی مشرانو په دیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.
تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د گردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی گرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښی سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ الْآلَانَ عَادًا كَفَرُوا وَارْتَبَطُوا الْأَبْعَدُ الْعَادِ قَوْمٌ هُودٌ ۝

او وليبرلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شیع بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شیع چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی گرځی، هر چیری چه لار شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غیر کیږی ﴿الْآلَانَ عَادًا كَفَرُوا﴾ الآية -

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم همغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی دی اولی او بل اخری نو ځکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿وَاللَّهُ أَمْلَكَ عَادًا الْأُولَى﴾ (۲۷) جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولی مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ۝

او (لیبرلی ؤ مونږ) شمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومو زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی ییع تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئی ومنئ) بیا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بیشکه رب زما ډیر نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلونکی د دعا دی.

تفسیر: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښی تیره شوی ده. یعنی رومی ئی آدم له خاوری څخه پیدا کر، بیا ئی له ځمکی څخه اغذیه پیدا کره چه له هغو څخه نطفه او نور پیدا کیږی او د انسان د پیدا کیدلو ماده ده. یعنی پیدا ئی کرل، باقی ئی پریښودل او د بقاء سامان ئی ور برابر کر د ځمکی د وړانولو ترکیبات ئی وروښوول، او تدابیر ئی ور الهام کرل. کله چه هغه داسی یو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ایمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو گناهونو ځنی چه کړی ئی دی تویه وکړی، دی مونږ ته ډیر نژدی دی او زموږ هره خبره پخپله آوری او هغه تویه او استغفار چه د زړه له صدق وکر شی هغه آوری او قبولی ئی.

قَالُوايُصْلِحْ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَا تَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ الْآبَاءُ وَالْأَبْنَاؤُا فَمَا تَنْهَانُنَا عَنِ الْمَرْيَمِ ۗ

وویل ثمودیانو ای صالحه! په تحقیق وی ته په مونږ کښی امید کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت یعنی له تانه مو د پوهی هیله (امید) درلوده «لرلو») آیا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئی کاوه پلرونو زموږ او بیشکه مونږ خامخا په شک کښی لویدلی یو له هغه توحیده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کونکی دی د زړونو په اضطراب کښی

تفسیر: یعنی له تا څخه زموږ هیله (طمع) او امید داسی کیده چه ته به په راتلونکی زمانی کښی داسی لوی فاضل او ښه سری کیږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسپی. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاریدل او د گردو (تولو) توقع داسی کیده چه په قریب مستقبل کښی به لویه فائده له تا ځنی نورو ته راورسپی. په تدبیر، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کیږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمایت او تائید کښی به زیار (کوشش) کوی! په رښتیا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مبغوضه وه او عمومی مذهب څخه بیل او جلا (جدا) گرځیدی، خو بیا هم مونږ ستاسی په فطری قابلیت او طبیعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هیله

(اميد) مو كوله چه وروسته د عقل د پوخوالی او د تجربی د زیاتوالی به ته دا خپله رویه پریږدی، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسی خبرو باندی شروع وکړه چه د هغو په آوریډلو سره زمونږ پر هغه گردو (تولو) هیلو (ارزوگانو) او امیدونو د مایوسی اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمی مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه گرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښی وغورځول! آیا ته دا غواړی چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور گرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسی مسلک اختیارول سخت شبه ناک څیز دی، چه زمونږ زړونه ئی له سره نه منی په «موضح القرآن» کښی دی «ته داسی هښیار رایشکاریدی چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مگر ته ئی اوس وړانوی».

قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَاتَّبَعْتَنِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَتَصَّرْنِي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتَنِي فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَحْسِيْرٍ ﴿۱۲﴾

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسی یعنی خبر را کړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل او را کړی ئی وی ماته له زده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذابه د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله ته او تاسی می بولئ بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنی ستاسی د شک او د شبهی لامله (له وجی) زه یوه داسی صافه او سمه لاره څرنگه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه را کړی ده او پخپل عظیم رحمت ئی د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئی کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغروم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښی چه زه ئی په رسولو سره مامور شوی یم سستی وکړم او وئی نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنی څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله تعالی ته او تاسی می بولئ بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسی ماته غیر له نقصانه یعنی د دی په ځای چه تاسی د خپل صادق خیر غوختونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسی مشوری را کړئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامی دعوت له چارو ځنی لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسی لوی زیان رارسوئ چه تلافی ئی له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملی مطلب داسی اداء کړی دی چه «ستاسی له دغو خبرو او اترو ځنی په ما کښی بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسی خپل

نقصان کوئ» مگر له سباقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده .

(کله چه قوم د صالح عليه السلام پس له دیری جگری نه له صالح عليه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوبه د گنتی نه راووته، او صالح عليه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونيوه نو په باب د اوبی کښی ئی وصیت وکر او داسی ئی وویل:)

وَيَقَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ قَدْ رُوهَا تَأْكُلُ فِي

أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوها بِسَوْءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٣﴾

فَعَقَرُوها فَقَالَ تَمَسُّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعَدُّ غَيْرُ مَكْنُوبٍ ﴿٦٤﴾

او ای قومه زما دا اوبه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پرېوډئ دا (اوبه) چه خوری (خری) په ځمکه د الله کښی (له مباحو وښو څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو وبه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسې). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوبه) نو وویل صالح فائده واخلى تاسی په کورونو خپلو کښی درى ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتگ د عذاب په څلورمی ورځی کښی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکښی نشته .

تفسیر: له حضرت صالح عليه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع .

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٥﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نژده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورغی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له شخه شی شخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورغی له رسوائی شخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی نی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی نی.

وَإِذَا الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثِيمًا ۙ
كَانَ لَمْ يُغْنُوا فِيهَا إِلَّا الْآرَانَ تَتُودُ الْكُفْرَ وَآرَاءَهُمْ إِلَّا بَعْدَ الشُّهُودِ ۗ

او ونيول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا گهیغ (سحر) وگرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنگنونو پرمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واورئ خبردار شی چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واورئ خبردار شی لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بی‌نامه او بی‌نشان شول. حضرت شاه صاحب لیکي «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپي ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکره چه د دوی اینی ځیگرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدی (رپیدنی) سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو شخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وگرځیدل چه تاسی ئی احوال آورئ ښائی چه عبرت تری واخلیع.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلًا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا
قَالَ سَلَامٌ قَمَالِيثَ أَنْ جَاءَ بِعَجَلٍ حَنِينًا ۙ

او هر ورو (خامخا) په تحقيق راغلی وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهيم ته په زيری (د غوی او اهلاک د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهيم) سلام (دی وی پر تاسی) نو غنډ (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رانی وړ (دوی ته) خسی وریت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یواځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهيم عليه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط عليه السلام د قصی بیانول دی. څرنګه چه په دغی قصی او د ابراهيم عليه السلام په قصی کېښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کېږی نو ځکه د تمهید او توطیې په شان د ابراهيم عليه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام د ترور غوی ؤ چه د ده په ملګرتوب ئی له عراقه هجرت کړی ؤ د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهيم د لوط عليهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلی کېښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او بنایستوو حسینو او جمیلو ځنګیانو (هلکانو) په شکل د لوط عليه السلام په لوری د تللو په وقت کېښی حضرت ابراهيم عليه السلام ته زيری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل ګرځولی دی. او په دغه زوړتوب کېښی د حضرت بی بی ساری له ګیدی څخه هلک ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط عليه السلام د قوم د شیرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کېښی د حضرت ابراهيم او حضرت لوط عليهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهيم عليه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شیبه (لحظه) کېښی ابراهيم عليه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کېښی حضرت لوط عليه السلام هم دوی نه ؤ پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کېښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل ؤ، ګواکی تنبیه ورکړه شوه چه انبیاء عليهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کېښی د دغو نورو اشیاء د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه څان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهيم عليه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلستیا سررشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څږه او چاخ خسی ئی ورته حلال کړ او ورته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَّرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْفَظُنَا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ لُّوطٌ ۗ

نو کله چه وليده (ابراهيم) لاسونه د دوی چه نه رسيږي دغی (وريتی غوښی) ته نو نااشنا ئی وگنل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریره بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کړو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی وروړاندی کوو او دوی تش لاس هم نه وړ وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه گواکی هغه د کوم ښه قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام ویریده چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هر ورو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما ځنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿إِنَّمَنْكُمْ وَجِلُونَ﴾ (۱۴ جزء د الحجر ۵۲ آیت ۴ رکوع) یعنی مونږ له تاسی ځنی په اندیښنه کښی لویدلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مگر حضرت شاه صاحب زما په نزد دیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پرښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر گرځیدلی ؤ او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) ؤ د دی طبیعی اثر هم دغه ؤ چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی داریږو والله اعلم. (ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره باندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریره! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباہ کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَأَمْرًا تَقَابِئَةٌ فَضَجَّكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ۗ

او بنخه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف يا هلاک د كفارو) نو زيرى وركړ مونږ هغى ته (په ژبې د ملائكو) په (تولد د اسحق، او بيا پس له اسحق په (تولد د لمسى د ده) يعقوب

تفسير: حضرت بېبى ساره رضى الله تعالى عنها چه د ميلمنو د خدمت كولو، يا د بل كوم كار دپاره هلته گوښى (بيله) ولاړه وه، د دى وبرى د لرى كيدلو لامله (له وجى) خوشاله شوه او وى خندل. الله تعالى پر دغى خوښى نورى خوشالى هم د پرښتو په ژبه ور واورولى چه ته په هم دغه عمر (منگ) كښى د اسحاق عليه السلام په شان يو غوى مومى او د ده له نسله يعقوب عليه السلام غوندى يو لمسى به هم درعطاء شى چه له هغه څخه يو زورور او لوى قوم (بنى اسرائيل) پيدا كيدونكى دى. دغه زيرى حضرت بېبى ساره ته څكه واوراوه شو چه د حضرت ابراهيم عليه السلام يو بل غوى اسمعيل عليه السلام د حضرت بېبى هاجرى له گيدى لا له پخوا موجود ؤ. د بېبى ساره هم دغه تمنا وه كه چيرى زه هم د غوى مور شمه مگر د زوروتوب له سببه بيخى بى هيلى (نااميده) او مايوسه شوى وه. نو دغه ده چه په دى مهال (وخت) كښى ئى داسى زيرى واوريد. ځينى علماؤ د بېبى ساره د خندلو نور توجيهاه هم كرى دى مگر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بيان پاس وكړ. علماؤ له (ومن وراء اسحق يعقوب) څخه داسى استدلال كرى دى چه حضرت اسحق عليه السلام ذبيح نه ؤ بلكه حضرت اسمعيل عليه السلام ؤ (راجع ابن كثير)

قَالَتْ يُؤْتِيكُمُ الْإِذْنَ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخَانٌ هَذَا الشَّيْءُ عَجِيبٌ ﴿٩٩﴾

نو وويل (ساره) اى تعجب زما آيا ځيږومه زه (ولد) حال دا چه زه زه زه يم (٩٩ كلنه) او دغه (ابراهيم) ميره (خاوند) زما دى زور (سل يا ١٢٠ كلن) بيشكه چه دغه (تولد له دوؤ زرو) يو شى دى دير عجيب (عادتا نه قدرتا).

تفسير: دلته «يؤيتكم» داسى يو لفظ دى لكه چه زمونږ په محاورو كښى ښځى د حيرت او استعجاب په مواردو كښى «ويش» وائى. يعنى دا دير د حيرانى او تعجب ځاى دى چه زه په دغه زوروتيا كښى وړوكى وځيږوم، وائى چه د بېبى سارى رضى الله تعالى عنها عمر په دغه وقت كښى د (٩٩) كلونو، او د حضرت ابراهيم عليه السلام عمر سل كاله يا له سلو كلونو ځنى هم متجاوز ؤ.

يعنى كه داسى وشى چه زه په دغه زوروتوب د غوى مور شمه، نو دغه عادتا بيخى يوه نوى او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ إِنَّهُ حَبِيدٌ مُجِيدٌ ﴿۴۳﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لوی والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کری وی او تل ئی دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ (مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق) دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریدلو په مقابل کښی ئی د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کری وی چه گردی (تولی) لوی او ښیکنی (فائدی) د ده په ذات او په دربار کښی سره مجموع دی.

تنبیه: ځینی محققین لیکي چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿۴۴﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿۴۵﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ
جَاءَ أَمْرٌ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ لَمِيْهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۴۶﴾

نو کله چه لاره له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیری (د غوی او اهلاک د قوم د لوط) نو بیا ئی جگړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کورونکی لوی نرم زړه رجوع کورونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم اوږه له دی جگړی څخه، بیشکه شان دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هیڅ شان).

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه له دی لوری مطمئن شو، نو فوراً د لوط علیه السلام د قوم په مسئله کښی له پښتو سره ئی بحث شروع کړ چه د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کښی بیان فرمایلی ده چه پښتو ابراهیم علیه السلام مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو د اهلاک دپاره راغلی یو، ابراهیم علیه السلام وویل چه په هغه کښی خو پخپله لوط علیه السلام موجود دی، بیا د یوه نبی په موجودیت کښی هغوی څرنگه وژلی کیدی شی؟ پښتو وویل چه مونږ پر گردو (تولو) هغو کسانو خبر کړی شوی یو چه هلته اوسیری، لوط علیه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لری کاوه شی، او وروسته له هغه عذاب نازلیدو. په تفاسیرو کښی د بحث هغه تفصیل چه بیان شوی دی الله تعالی پری ښه خبر دی، چه تر کومه ځایه پوری به صحیح وی. په هر حال دغه بحث ئی مبالغتاً د «یجادلنا» په لفظ سره تعبیر وفرمایه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځی چه ابراهیم علیه السلام د خپل فطری شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او کرم لامله (له وجی) د هغه قوم پر دغه حالت وویږیده او د پاک الله په دربار کښی د هغوی د سپارښت کولو په فکر کښی ولوید، نو داسی جواب واوړید چه له دغه خیاله تیر شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام دک شوی دی، اوس د پاک الله صادر شوی حکم بیرته نشی گرځیدی. او خامخا هغه عذاب واقع کیدونکی دی، او د هیچا په سپارښت یا دعا او نورو اسبابو سره نشی لری کیدی.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلًا لَّوْطًا بَيَّنَّا لَهُمْ وُضُقًا بِيَهُمْ ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمَ عَصِيبٍ ﴿۱۱﴾

او کله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوی ښائست ئی ولید) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنگه شوه له جهته د دوی سینه د ده (چه څه بی عزتی دوی ته ونه رسی) او وویل لوط دغه یوه ورځ ده ډیره سخته.

تفسیر: دغه پښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او د ډیرو ښکلو پیمخو ځنکیانو (هلکانو) په شکل سره متشکلی شوی وی. په اول کښی حضرت لوط علیه السلام دوی ونه پیژندلی چه پښتی دی، بلکه د عادی میلنو په شان ئی وگنلی. له بل لوری د هغه قوم بی حیائی او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئی هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنگ زړه شو، او په فکر کښی ولوید، چه دغه بدکاران او شیران زما په دغو میلنو پسی هم رالویری، او دوی به راڅخه بی عزته او بی پته کوی، د میلنو پریښودل هم ورته مشکل ؤ، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبیثانو له لاسه هم ورته گران ښکاریده گواکی د گمرد (تول) قوم د جنگ او جگری د پیروندلو (اخیستلو) وقت

ور د مخه شوی و.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَوْمَهُ هَؤُلَاءِ
بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا فِيهِ فَيَعْنِي الْكَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿۱۱﴾

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راغفاست (بی اختیاره غفلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکر) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونې زما دی (په نکاح ئی واخلى) چه دوی ښی پاکې دی تاسی ته نو وویرېږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سری پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلافالفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی و هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتگه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره غفلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکره چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) وریږېدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راغی هغه گرد (تول) مونږ ته راپریږده! شو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!

حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پت ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکر او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکره «ای ظالمانو! دغه زما جونې تاسی ته حاضرې دی په نکاح سره ئی اخیستی شی. او په حلالی طریقې سره تری متمتع کیدی شی! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لائق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقه پریږدئ، او په داسی خلافالفطرت او چتلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی‌عزتی کت مت (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سری هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبیه: که د «هنولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونى مرادى وى. چه هغوى ته تجوزاً جونى وىلى شوى دى ځکه چه نبى د خپل امت په حق کښى روحانى پلار وى. لکه چه په عمومی محاورو کښى هم د قوم صوری او معنوی مشران گردى (تولى) جونى خپلى لونى او هلکان خپل ځامن بللى شى او که د لوط علیه السلام خاصى صلبى لونى مرادى وى، نو بنائى چه له هغوى څخه ځینو ممتازو سړیو ته ځینى د نکاح دپاره وروړاندی کړى شوى وى، ځکه چه په هغه وقت کښى د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دى قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوى له تجاوز او تیرى څخه عاجز او پکو (تنگ) شوى وى د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندى او زارى په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئى په دغسى الفاظو سره خپله انتهائى تواضع وربکاروله خو که په دوى کښى د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سړى توب لږه ذره هم موجوده وى، نو د دغو الفاظو په آوریډلو سره لږ څه مراوى او سست شى او له خپله زوره ولویږى او نسبتاً د پوستوالى او انسانیت په لورى وگرځى مگر دوى داسى حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوى ته ویل کیدل، د دوى په غوړونو کښى به ئى ځای نه نیو او له پخوا ځنى لا زیات سپین سترگى او بیباکه گرځیدل، او د بیباکى او بى غیرتى په مظاهراتو کښى به ئى لا پسى زیاتوالى کاوه.

قَالُوا قَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿۱۹﴾

وویل قوم د لوط هر ورو (خامخا) په تحقیق پوه ئى ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښى هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږى په هغه کار چه مونږ ئى غواړو (چه لواطت دى)

تفسیر: نو دومره ولى غږیږى او حجت او تکرار د څه دپاره کوى؟ مونږ تر هغه پورى چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أُوَدِّعُ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿۲۰﴾

نو وویل لوط کاشکى وى ماته پر تاسى زور یا مى پناه وړى شوى پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبى څخه د انتهائى خوف او پریشانى په حالت کښى بى له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکى په ما کښى بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکونکی می لرلی». یعنی زما قوم او تیر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «یرحم الله لوطاً لقد كان يأوي الي ركن شديد الله تعالى دي پر لوط علیه السلام رحم وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تیر خاوندان ؤ.

قَالُوا لِيُوطِئَ إِتْرُسُ رَيْكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرَبَ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ
وَلَا يَلْتَفِتُ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتُكَ إِنَّهُ مُصِيبُهُمَا مَا أَصَابَهُمْ
إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٥١﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی کښی او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکر چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یی؟ مطلق مه پریشانیرئ! مونږ د الله تعالی رالیږلی شوی پریښتی یو. چه د دوی د اهلاک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښی راغلی دی کله چه دغو شیررانو ورونه او دروازی ورماتی کری. یا له دیواله واوبتل، او دننه د لوط علیه السلام انگر ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی ځنی جدا کر. او خپل مت ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکر چه د هغه په اثر گرد (تول) سره رانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتی! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران رانکاریری». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکره، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دى له دى غځايه تشریف يوسه او خپلو ملگرو ته هدايت ورکړه! چه په ډير تلوار سره دى درومى او هيڅ يو له دوى غځنى دى بيرته مخ نه گرځوى. او نه دى گورى هوا يواځى ستا ښځه دى له تا سره لاره نشى يا به بيرته مخ گرځوى او گورى به او په دى ډول (طريقه) به په دغه عذاب کېښى اخته کېږى. چه پکښى هغه گرد (تول) قوم اخته کېدونکى دى وائى چه دغى ښځى خپل قوم د دغو ميلمنو په راتگ مطلع کړى ؤ. بيا لوط عليه السلام وويل چه تر صباح پورى خو ډير وقت دى. نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چه اى لوطه! آيا نه دى صباح نژدى؟ بلکه نژدى دى! يعنى خوشاله شى. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کېدلو هيڅ دومره غځند (ايسارتيا) نه دى پاتى هم دا چه صباح شو په گهيځ (سحر وختى) کېښى دوى گرد (تول) سره وژلى کېږى.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارًا مِّنْ سِجِّيلٍ
لَّامِنُودٍ ﴿١٧﴾ مُسَوِّمَةً عِنْدَ رِجِّكَ وَمَاهِي مِّنَ الظَّالِمِينَ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

نو څه وقت چه راغى امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دى (ښار) ښکته طرف ته (يعنى نسکور کړ مونږ پر دوى دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندې کانې له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندې باندې (پرله پسى). (داسى گتې چه) نښى کړى شوى وى په نزد د رب ستا، او نه دى دا (گتې يا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لرى.

تفسیر: يعنى جبرئيل عليه السلام د دوى کلى پورته، او تر آسمانه پورى ئى نژدى ورسول او بيا ئى له هغه غځايه چه کړل او په دغه ډول (طريقه) هغه گرد (تول) کلى سره لاندې باندې شول، بيا د دوى د نکايت او ذلت او رسوائى د تکميل دپاره له پاسه پر دوى کرتکانى او تودى دوزخى تپړى (گتې) هم وورولى شوى، او هغه کسان هم پر هم دغو تپړو (گتو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندې په نورو غځايونو کېښى اوسيدل (العياذ بالله)
تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسى ورکړى شوى ده چه پورته خوا ئى ښکته او ښکته خوا ئى پورته کړى شوى ده، هغه د دوى د هغه ظاهري شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لرى.
د «منضود» معنى محقق شيخ الهند رحمة الله عليه «لاندې باندې» سره کړى ده غځينو ئى معنى پى درپى او مسلسلې او پرله پسى د تپړو (گتو) وريدل آخيسىتى دى.
«مسومة» يعنى کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندې وه چه هغه ئى له نورو تپړو (گتو) څخه ممتازه اوبشکاروله، چه دغه د الله تعالى د عذاب تپړه (گتې) ده. غځينى وائى چه پر هرى تپړى (گتې) د هغه سړى نوم ليکلى ؤ چه هغه پرى واژه کيده. او د هغه د اهلاک سبب گرځيده والله

اعلم.

﴿ وَمَا مِنْ الظَّالِمِينَ بِبُعِيدٍ ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانی په اعتبار هم قریب دی ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوی ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوی کلی د مدینې منورې او شام تر منځ ؤ، تیریدونکو قافلو او جوپو به د هغوی وړانې او نړیدلی کورونه او کنډری لیدلی یا د «وما هی من الظلمین ببعید» د جملې مطلب دا دی چه داسی عذاب له هسی ظالمانو کافرانو ځنی اوس هم دومره لری نه دی ښائی چه دوی تل د پاک الله له قهره وویریری د دی قصی ځینی اجزاء پخوا له دی نه د الاعراف په سورت کښی تیر شوی هلته دی بیا ولوستل شی!

وَالِی مَدَیْنٍ اَخَاهُمْ شُعَیْبًا قَالَ یُقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَکُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَیْرُهٗ
وَلَا تَنْقُصُوا الْمِکَالَ وَالْمِیْزَانَ اِنِّیْ اَرٰکُمْ بِخِیْرٍ وَّرَآئِیْ
اَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیْطٍ ﴿۱۰﴾

او (لیرلی ؤ مونږ ښار یا اولاده د) مدین ته (قومی) ورور د دوی شعیب، وویل (شعیب) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی لره هیڅ (برحق) معبود بی له دغه (الله)، او مه کموی پیمانې او تله بیشکه چه زه وینمه تاسی په خیر (خوشاله ماړه په شتو) او بیشکه زه ویریرم پر تاسی (په سبب د دی خیانت) له عذابه د ورځی چاپیریدونکی (په تاسی پوری په سختی او عذاب سره).

تفسیر: دغه قصه په ۸ و ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښی پخوا هم تیره شوی ده یعنی کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسانی (آرام) درعنایت کړی ده، نو ډیر وویریرئ چه د عصیان او نافرمانی لامله (له وجی) هغه له تاسی څخه وانه خيسته شی او دغه خوښی او خوشالی مو سلبه او دنیوی او اخروی عذاب درباندي مسلط نشی ځکه چه تاسو گرد (تول) په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ نو ولی داسی خیانت کوئ.

وَيُقَوْمٍ اَوْفُوا الْمِکَالَ وَالْمِیْزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ اَشْیَاءَهُمْ
وَلَا تَعْتُوا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ﴿۱۱﴾

او ای قومه زما پوره ورکوی تاسی پیمانہ او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموی تاسی خلقو ته څیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوی تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کونکی یی.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ژ هغه اصلاح کړی! ﴿وَلَا تَعْتَوُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ﴾ او مه لتوی خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کونکی یی) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو ډولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوی او خرابی مه کوی! وائی چه دغو خلقو داری اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِيَّتِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۗ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوی په خیانت سره) که یی تاسی مؤمنان (باور کونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیږی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه ډول (طریقه) سره پیمانہ او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر ورسپیږی.

وَمَا آتَاكُمْ بِحَفِيفٍ ۝۸۹

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منھیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تمیل یا هغوی د هغه پر تمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا شُعَيْبُ أَوْلَاؤُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَأَنْ نَفْعَلَ

فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ﴿۸۷﴾

نو وویل قوم د ده ای شعیهه آیا دغه دیر لمونخ کول ستا (درنښی) امر کوی تاته په دی چه پریردو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریردو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د دیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په دول (طریقه) کولی، چه «بس کره صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په گرد (تول) قوم کښی هم دا یواغی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران گرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام دیر زیات لمونخ کاوه، نو دوی ورته وویل چه: «بنائی ستا دغه دیر لمونخ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ غنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کړی او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه و مالونو کښی لری کړی. بس ته دی خپل لمونخ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تلو کښی ستا د مداخلی هیخ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکي «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» غینو مفسرینو ﴿ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کړی، بلکه پر واقعیت ئی حمل کړی دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سری ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چتی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَّ أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبدُ آبَاؤُنَا ﴾ الآية -

قَالَ يَقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيْنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَكُمْ
عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتِطَعْتُ وَمَا
تُوفِّقُنِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿۸۷﴾

وویل شعیب ای قومه زما آیا وینئ تاسی (خبر راکړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبہ د رب خپل او راگری ئی وی ماته له دربارہ خپله رزق روزی بنائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکرم له احکامو د الله؟ بلکه نه بنائستی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکرم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) شو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حلای طریقی سره ئی روزی عطا کری ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کری دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالی فهم او بصیرت راگری وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشع لیدلی، او په دولت او شته والی ئی مود کری یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یی، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان پروند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریوم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿وَمَا أَرْبُؤْنَا أَنْ نُلْقِيَهُمْ إِلَّا مَا أَنهَمُ عَنْهُ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکرم له

تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه گوندی زه پخپله ئی وکرمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کرم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارکالدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کرم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا رومی د هغو په تعمیم کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشع اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ﴾ الآية - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی شو چه توان کیږی زما او

نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کری دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسپری او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه گرد (تول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره گرد (تول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر همهغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَلِقَوْمٍ لَا يُجْرِمَتَكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ
قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمٌ لَوْطٍ مِنْكُمْ بَعِيدٌ ﴿۱۳﴾

او ای قومه زما حاصل دی نه کری تاسی ته دشمنی (ستاسی) ما لره دا خبره چه ورسیری تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی و قوم د نوح ته (چه غرق و) یا قوم د هود ته (چه سخت باد و) یا قوم د صالح ته (چه زلزله وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی شخه (ای کفارو دومره) لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلع)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کبھی داسی حرکات مه کوی، چه تاسی د هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د دیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شی! د نوح، هود او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گردو (تولو) شخه وروسته په هم دغی نژدی زمانی کبھی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کبھی موجود وی نو دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب شخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشی اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری نه په زمان سره نه په مکان کبھی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلع!

وَاسْتَغْفِرْ وَأَرْبُكُمْ تَمُّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿۱۴﴾

او مغفرت وغواری تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړی تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه رب زما دیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی گناهکار هم وی کله چه دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړی او معافی ښنه تری وغواری نو ئی پخپل فضل او کرم سره ښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوا اِشْعَبِيبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا

لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا نَتَّ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿۱۱﴾

وویل قوم (د ده په جواب کښی) ای شعیبه نه پوهیږو مونږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئی وائی (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنگسار کری به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک (او گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر گردو (تولو) شیانو ډیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پتولو لامله (له وجی) به ئی داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته غه وائی او د مجنوبانو په شان تل گریږی او په خپل سر ویږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی په همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿وَإِنَّا لَتَرْكُ فِينَا ضَعِيفًا﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره ضعیفه ناتوانه یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه گرد (تول) عالم له خپل ځان سره دشمن کری، بلکه ورته لارم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکری او خپل هوسا (آرام) ځان په رږو (تکلیفونو) اخته نه کری. او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کښی ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر پروند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښی په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترگو په لیدلو کښی څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښی د حضرت یعقوب علیه السلام سترگی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښی نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به ډیر ژړل تر دی چه د سترگو په لیدلو کښی ئی نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیبه! ته ولی دومره ژاری؟ د جنت شوقمن ئی؟ که له دوزخه ویږیږی؟» عرض ئی وکر چه «ستا د لقاء په خیال کښی ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکری؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته دربار که شی، ای شعیبه! ځکه می خپل کلیم موسی علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروښله! والله اعلم بصحته!

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی نو خامخا سنگساره کری به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د تیر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسپږی، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وی.

قَالَ يَقَوْمِ ارْهَطِيْ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَ
اتَّخَذْتُمْ وِرَاءَكُمْ ظَهْرِيًّا اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۱۳﴾

وویل (شعیب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډیر عزیز (مخور) دی پر تاسی له الله، او گرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هیڅ پروا ئی نه کوئ)، بیشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسیر: یعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعایت وړ (لائق) او مستحق بولی مگر د دی لامله (له وجی) می هیڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درلیولی شوی یم، او صاف او صریح دلائل او نښی د خپل تصدیق دپاره درښیم گواکی د تاسی په سترگو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هیر کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هیروئ تاسی فرمان د لوی اکبر

بی فائده می یادوئ کهول تیر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده

چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هیروی، او وروسته د شاو خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په یاد ولری چه د دوی کرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالی د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسپږی یوه شیهه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه یئ.

وَيَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّىْ عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ
 مَنْ يَّاتِيْهِ عَذَابٌ يُخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَّارْتَقِبُوْا اِنِّىْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿۱۶﴾

او ای قومہ زما عمل کوئ پہ عَای خپل (یعنی پہ حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم پہ حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه شوک چه راغی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه شوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعنی ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینگ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شی چه له مونږ ځنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته گورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاءَ اٰمُرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ
 ظَلَمُوْا الصَّيْحَةَ فَاصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جُثَمِيْنَ ﴿۱۷﴾ كَانُ كَمْ يَغْتَوٰوْنَهَا اَلَا
 بَعْدَ الْمَدِيْنَةِ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُوْدُ ﴿۱۸﴾

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو خلاص کړ مونږ شعيب او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونيول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو گهيځ (سحر وختی) وگرځيدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنگونو خپلو. (داسی تباہ شول) لکه چه نه وو اوسيدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شی واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صیحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعيب عليه السلام د قوم په صیحه (سخته چغه) سره هلاکیدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښې د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعراء» په سورت کښې «عذاب يوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئی دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله عليه لیکي چه دغه دري واړه عذابونه د دی قوم په حق کښې سره جمع شوی ؤ بیا په هر صورت کښې د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښې ؤ چه هغو خلقو شعيب عليه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملگری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئی دروښوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسی، د هغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شی. کله چه دلته د هغو د سختو بېادیبو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئی د هغه په مقابل کښې د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، گواکی د الله تعالی د عذاب په یوی چغی کښې د هغو گرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکی شوی. د «الشعراء» په سورت کښې د دوی دغه قول نقل کری دی ﴿فَأَتَوْهَا لِئَلَّا يَأْتِيَ الَّذِينَ لَا يَشْرُونَ مِنَ الْغُلَامِ﴾ یعنی که ته رښتینی ئی، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه توته راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښې د «عذاب يوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٩٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٦﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسی (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه ؤ حکم د فرعون برابر وونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له ښو څخه غالباً معجزات او هغه (۹۶) نښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ﴾ کښې شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئی چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چه موسی علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښې د الله تعالی د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کری ؤ. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښې راځی، او ممکن دی چه له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښې حضرت موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین شو خو کرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نبی علیه السلام خیره وانه وریده، او د هغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئی تگ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هیخ یوه خبره داسی جوته او صحیحه نه وه چه د هغی په قبلولو سره انسان نیکی او ښیکنه (فائده) حاصله کړی شی.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْدَدَهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿١٥﴾

مخکښی به شی (دغه فرعون) د قوم خپل په ورغ د قیامت کښی نو ننه به باسی هغوی په اور کښی، او بد غای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شی دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه فرعون دلته په کفر او تکذیب کښی د دوی امام او قائد ؤ په قیامت کښی به هم د هغو امام او قائد وی. هغو خلقو چه په دنیا کښی د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه دوی به د ده تر شا تر اخری منزل (جهنم) پوری ورسپړی، دا همغه کنده ده چه هلته به د یخو اوبو په غای دیر سوځوونکی ایری کونکی اور ورسپړی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بئسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿١٦﴾

او ورپسی لگولی شوی دی په دغه دنیا کښی لعنت او په ورغ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنی تر څو چه دنیاوی خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لپړی بیا په قیامت کښی د ملائکه الله او اهلالموقف له لوری به هم پر دوی لعنت ورپړی. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جریان لری او هیخ به تری نه بیلپړی. گواکی استهزاء دغه یو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ الْقُرْآنِ نَقَّصْنَاهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمًا وَحَصِيدًا ﴿١٧﴾

دا (تیری شوی خبری) له (جملی د) احوالو د قریو دی چه بیانوو مونږ هغه پر تا باندی چه غښنی له هغو قریو ولاړی دی (کنډوالی د دوی او اهل نئی هلاک دی) او غښنی نئی ریپلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل) چه په لرونو سره ریپلی شوی وی).

تفسیر: یعنی د هغو قومونو قصی چه مونږ تاسی ته درواورولی چه په غه شانی هغوی د انبیاءو

عليهم السلام تکذيب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکړه؟ او بیا څرنگه تباہ شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مگر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿۱۱﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) وليکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هيڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدايانو د دوی هغه چه بلل به دوی غير له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هيڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدايانو دوی ته (هيڅ شی) غير له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشي، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه ډول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی ریوس الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی ډیر ډاډه او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هيڅ پکار وړه نغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی وړ وړاندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی وړپه برخه شوه. د انبیاء عليهم السلام او نورو په تکذيب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿۱۲﴾

او پشان د هم دغو (نیولو) نیول د رب ستا دی کله چه ونیسی الله اهل د قریو حال دا چه دا (اهل د قریو کافر) ظالم وی، بیشکه نیول د الله دیر دردناک سخت زورور دی.

تفسیر: یعنی ظالمانو ته تر دیره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کیږی کله چه په هیڅ دول (طریقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلي نو تر مری ئی نیسی او خفه کوی ئی. که مجرم وغواړی چه لږ څه ربر (زحمت) او تکلیف راورسیږی یا له دغه مصیبت او جنجال څخه خپل ځان وژغوری (وساتی) نو دغه خیال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ط
ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ۝۱۱

بیشکه په دی (مذکورہ ؤ قصو) کښی خامخا دیر عبرت دی دپاره د هغه چا چه ویریری له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه جمع به کړی شی په دی کښی ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته ټول مخلوقات

تفسیر: یعنی هر کله چه په دنیا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبیاؤ پر تکذیب سختی سزاوی ورکولی کیږی، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه خالص (دارالجزاء دی) څومره سختی سزاوی به وررسیږی؟ او د ژغورنی (بچ کیدو) صورت به ئی څه وی؟ هغه عقلمن سری ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او تری ویریری په دغه څیز کښی لوی عبرت او نصیحت دی. یعنی د گردی (تولی) دنیا فیصله په یوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کیږی چه ټول اولین او آخرین سره ټول شی او هیڅ یو تن به غیر حاضر پاتی کیدی نشی گواکی د الله تعالی جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کیدلو لویه او وروستی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا أَجَلٌ مَّعْدُودٌ ط

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مگر دپاره د پوره کیدلو د نیتی معلومی (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ پہ علم کنبی کوم میعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کیدونکی دی. او بیا هغه لویه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخیر څخه داسی مه اتکل کوی چہ دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلُمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١١﴾

په هغه وقت کښی چه راشی (هیبت د) قیامت نه کوی خبری هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینی له دغو خلقو به بدبخته او (ځینی به) نیکبخته وی.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافعہ هم وی، بی د الله تعالیٰ له اذنه او حکمہ نشی ویلی. او د محشر په ځینو واقفو کښی خو مطلقاً یو حرف هم بی له اذنه او اجازی له خولی نشی ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٢﴾ خَلِيدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٣﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعدُوا فِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْدُوذٍ ﴿١٤﴾

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کښی به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کښی جگ (وچت) سخت غر او تیت نرم غر (لکه د خرو). همیشه به وی دوی په دغه اور کښی شو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعیره زمهریر ته)، بیشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذیب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوی دی نو په جنت کښی به وی همیشه به وی په هم دغه جنت کښی تر شو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بی انتهای (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شی. یوه دا چه هومره مدت چه آسمان او ځمکه په دنیا کینی پاتی وی، تر هغه مدت پوری اشقیاء په دوزخ کینی او سعداء په جنت کینی اوسیږی. مگر هغه چه د زیادت اراده وکری رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چه مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاؤ خوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کینی راځی. نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کینی د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چه ورته لامحدوده زمانه ښائی وویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چه هغه ئی په ﴿مَأْتَا رَبُّكَ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چه د ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شی یا له آسمانه او ځمکی څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿يَوْمَ تَبْدَأُ الْأَرْضَ عِبْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ۴۸ آیت ۷ رکوع) مطلب ئی داسی شو چه اشقیاء په دوزخ کینی او سعداء په جنت کینی تر هغه وقت پوری اوسیږی چه د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مگر که اراده ئی وکری رب ستا نو موقوفوی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چه د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کینی دی، مگر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلی ده چه د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿وَأَنَّهُمْ يُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ﴾ د البقرة آیت ۱۶۷ (۲۰) رکوع او ﴿يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا﴾ د المائدة آیت ۳۷ ۶ رکوع او ﴿لَا يَخْفَىٰ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ د البقرة آیت ۱۶۲ (۱۹) رکوع او ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لِمَن يُشْرِكُ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ ۵ جزء د النساء آیت ۱۱۶ رکوع، او پر هم دغه د گرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چه د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چه د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالیٰ توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکرو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «عصاة الموحدين» مسئله یعنی هغه مسلمانان چه د خپلو گناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کینی غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چه یوه ورځ هرورمو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کینی ﴿عَطَا عِبْرَتَهُمْ﴾ او د اشقیاء په ذکر کینی ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ﴾ ارشاد فرمایلی وی، خو

معلوم شی چه عُینی اشقیاء به له دوزخه ایستل کیبری. مگر هیخ یو سعید به له جنته نه ایستل کیبری.

تنبیه: په «الا ما شاء ربك» سره ئی تنبیه فرمایلی ده چه د پاک الله په همیشه پاتی کیدلو او د مخلوق په همیشه پاتی کیدلو کنبی فرق شته. د کوم مخلوق همیشه پاتی کیدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشیت موقوف دی. الله تعالی هر وقت چه وغواری فناء کولی ئی شی. او هم دا ئی راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالی د اختیار او مشیت تابع دی او د «اریه سماج» او د نورو له عقیدی سره موافق الله تعالی پر هغه نه دی مجبور.

**فَلَا تَكْفُرْ فِي دِينِكُمْ مِمَّا يَبْدُؤُا هُوَ آيَاتُ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا
يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَانُوا يَفْعَلُونَ**

پس مه کیږه ته (یعنی نه دی شی امت ستا) په شک کنبی له هغو بتانو چه عبادت ئی کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مگر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بیشکه چه مونږ پوره ورکونکی یو دوی ته د برخی د دوی (له عذابه) بی له نقصانه (کامله تامه).

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لویدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسیدل، داسی یو شی نه دی چه پری انسان وغولیبوی او په شبهه کنبی ولویوی دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بی اساسه تقلید کنبی مشغول او لگیا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځی؟ یقینا دغو ټولو ته په آخرت کنبی پوره سزا ورسیبوی چه پکنبی هیخ زیادت او نقصان به نه وی. گواکی د «غیر منقوص» لفظ د «عطاء غیر مجذوذ» په مقابل کنبی ایښی شوی دی. بعض مفسرین وائی چه په دنیا کنبی د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسیبوی. بیا د شرک پوره سزا هم مومی.

**وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ**

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (توریت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توریت) کنبی، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه رومی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخیر د جزا تر قیامته پوری) نو خامخا فیصله به شوی وه په منغ د دوی کښی (په دنیا کښی)، او بیشکه دوی خامخا په شک کښی دی له دی (قرآنه) پراته دی په داسی شک کښی چه غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کښی)

تفسیر: موسیٰ علیه السلام ته ئی کتاب ورکړ، او راوئی لیږه، نو بنی اسرائیلو پخپلو منغونو کښی اختلاف سره وکړ. غښنو هغه ومانه او غښنو تری سر وغروه لکه چه نن ورغ د لوی قرآن په نسبت هم داسی اختلاف د انسانانو په منغ کښی شته. بیشکه چه پاک الله د دی خبری قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ور نه کړی. یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د گردو (تولو) مکښینو فوری استیصال او تولی جگری له یوی مخی لری کړی. مگر د ده تکوینی حکمت د دی خبری اقتضاء ونه کړه یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه انسان ته ئی تر یوه خاص حد پوری د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی ورکړی ده، او د امتحان په میدان کښی ئی خوشی کړی دی، او ورته گوری چه دی په کومه لاره درومی؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ (لائق) او مستحق گرځی؟ که کړه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوی او د صحیح فطرت لارښوونی ته غه اهمیت نه ورکوی او خپل ځان د الله تعالیٰ د غضب او سخت مظهر گرځوی ﴿لَیْسَ لَکُمْ اِلٰهٌ اِغْنٰ عَنْکُمْ عَلٰمًا﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسی ایښی شوی دی چه دی د نیکی او بدی. په اختیارولو کښی بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لازمی نتیجه دا ده چه په دنیا کښی د خیر او شر او د نیکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاری او تل ارتباط ولری چه وروسته د دوی له منغه مغضوب او مرحوم سره بیل کرل شی خو د ﴿اَلَا مَن تَجْوَرُّنَکَ﴾ سره د ﴿لَا مَن جَعَلَ مِنَ الْهِنَّةِ وَالْکَاثِرِ﴾ والا خبره هم پوره شی. غالباً دا هغه لفظ دی که ئی نه وی فرمایلی نو د گردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بیخی یو ځلی سره کیده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهیدلو لامله (له وجی) په شک کښی لویدلی دی. چه وروسته له دی نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږی که نه؟

وَ اِنَّ كَلِمَاتٍ لَّا يُوْفِيهِمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهٗ بِمَا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او بیشکه هر فرقه (د مؤمنینو او د کافرینو) ځنی قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئی) دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی تراوسه پوری هغه وقت نه دی راغلی چه د هر یوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شی او د هغو د استیفاء مراتب اجراء شی. لیکن کله چه وقت ئی راشی نو یقیناً د یوی یوی ذری حساب به هم وکری شی نه بنائی چه د عذاب له تاخیره داسی وپوهیدی شی چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.

ځینی مفسرین وائی چه «لما» په اصل کبئی «لمن ما» ؤ. چه لام ئی قسمیه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصوله ده یعنی «والله لمن» «الذین» بیا دا نون میم شو. نو دری میمه جمع شول. نو رومی تری حذف شو.

قَاسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُمْ وَمَنْ تَابَ مَعَكُمْ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۱﴾

نو مستقیم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقیم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ایستلی ده لتا سره او مه تیریری له حده، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (بينا) دی.

تفسیر: یعنی ته د دغو مشرکینو په جگړو او دعوایو او دنگلونو کبئی خپل ځان مه غورځوه بنائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ایستلی ده او ستاسی رفاقت او ملگرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالی پر احکامو په نهایت میرانی (بهادری) او استقلال او استقامت سره تل تینگ او کلک ولاړ اوسی! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبلیغ او نورو گړدو (تولو) شیانو کبئی له افراطه او تفریطه بیل اوسی! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شی! په هیڅ یوی معاملی کبئی د افراط او تفریط خوا مه نیسئ او له شرعی حدودو د باندي مه وځئ! او یقین ولری! چه الله جل وعلا هره شیبه (لحظه) ستاسی اعمالو ته گوری.

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَسْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿۱۲﴾

او مه مائلیری تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو وبه رسیږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هیڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بیا به ونه کره شی درسره مرسته (مدد).

تفسیر: پخوا په «ولا تطفوا» کښې ئی له حده د باندی او بهر وتلو څخه منع کړی وه. اوس دا رابښی چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائی چه د تاسی لږ میلان، رجحان او نوروی د دوی له موالاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهری تشبوه، د عمل اشتراک او له هری خبری څخه حسبالمقدور محترز او حتی الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسی ونه نغاړی. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسی ته بل هیڅوک مدد نشی رسولی او نه د الله تعالیٰ له لوری به تاسی ته مدد دررسیږی.

وَاقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفَاً مِنَ الْبَيْتِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلذَّكِرِينَ ﴿١٢﴾

او قائم کړه (سم ودرره سره له ټولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځی او په ساعتو له شپي (چه نژدی وی ورځی ته)، بیشکه چه نیکی (پنځه ورته لمونځ) لری کوی بدی (کوچنی واړه) گناهونه، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه تیتوئ! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنی صباح، ماښام، او د شپي په تیاره کښی په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوی! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډیره لویه ذریعه ده. تنبیه: د ورځی د دوه طرفونو یعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دی یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شی چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وی. او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کښی فجر، ظهر، او عصر دري واړه لمونځونه داخل دی. گواکی ورځ ئی په دوو برخو سره ویشلی ده چه رومی برخه ئی فجر او وروستی برخه ئی چه له نصف النهار څخه شروع کیږی او په غروب ختمیږی د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلی دی له «وزلفأ من الیل» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دی «ابن کثیر رحمة الله علیه» دغه احتمال لیکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفأ من الیل» څخه به تهجد مراد وی. ځکه د اسلام په ابتدا کښی هم دغه دري واړه لمونځونه فرض شوی ؤ وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتی دوو سره د دري نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾ بیشکه چه نیکی پنځه ورته لمونځ لری کوی بدی واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکی) یعنی د لمونځونو قانمول د الله تعالیٰ یادونه ده لکه چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿ وَاقِمِ الصَّلَاةَ لِرَبِّكَ ﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذَوِّبْنَ الشَّرَّاتِ ﴾ ضابطه د یاد کونکو دپاره د یادونی غیز دی، چه بنائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او گمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری وړو کښی بنائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

وَأَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوة او صبر ﴿ وَالصَّبْرُ وَالصَّلَاةُ ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوة نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم وررسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا آتَرَفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له اهله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مگر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښی او وو دوی گنہکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئی راواوروه او مونږ محمدی امت ته ئی ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښی «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه دیر وی پخوانی اقوام څکه تباہ او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقہ) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښی مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښی معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااترو سریو چه په دوی کښی لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعت سترگی پتی کړی او هیڅ به ئی ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقہ) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیانہ د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ خو تنو شمیرلیو شویو سریو اگر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مگر په نغاره خانه کښی څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئی داسی شوه چه منع کوونکی له عذابه محفوظ پاتی شول، او نور گرد (تول) قوم سره تباہ او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکي «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنګه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښی دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خیست شی او منع ئی ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پرږیدی نو قریب دی چه الله تعالی داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واورئ خیردار شی ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښی (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (۴) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسر ځان وساتر له دغو څلمروو څرخته لر مبتلا نشی په استیصال او بېخ کتی سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١٥﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک نی کړی. عذاب هلته نازلېږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
مُخْتَلِفِينَ ۗ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ
رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۹﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هر ورو (خامخا) به نی مگر خولی ؤ دا خلق ټول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مگر هغه شوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه نی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا دک به کرم هر ورو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره گډ.

تفسیر: یعنی لکه چه خو غلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه گرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبولو او نه قبولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مگر فی الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره گډ (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښی نه پیدا کیده. نو ځکه نی په ﴿إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالیٰ د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنیٰ دی ﴿وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ الایة - او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالیٰ د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشي نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرگند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وگرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالیٰ د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وگالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لأملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریمی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض نی دا دی چه د

تشریحی مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکی، او پریښودونکی دواړه جماعتونه داسی موجود وی چه د الله تعالیٰ د جلالیه و او جلالیه و یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وگرځیدی شی.

د قدرت په کارخانه کښی کافران هم پکارپوی

شوک به سوځی په دوزخ کښی که لهب او بوجهل نه و

د اغزو کلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار

چه کارغان پر اغزو کښی، بلبل گل ته کری چنهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداد او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د کلانو ډول ډول دیر ښائسته کری باغ اطراف

ننداری د دنیا کیوی، په جگرو په اختلاف

وَكَلَّا نَقُضْ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَشِئْتُمْ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكُ فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۲﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښی حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د دیرو انبیاؤ او رسولانو قصی مذکوروی شوی. اوس د سورت په خاتمه کښی د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له اوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیوی. او محمدی امت ته داسی تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښی د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی ابناء په پخوانیو زمانو کښی په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښی لویږی او کله چه گوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو رومینیو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی الحقیقت په لوی قرآن کښی د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښی وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښی ولری. نو هر ورو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښی لیدل کیږی مولینا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښی یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَمَلُونَ ﴿۱۳﴾
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۱۴﴾ اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿۱۵﴾

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوړی چه عمل وکړی پر
غای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال
خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم
انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی
که تاسی زما خبره نه منع، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی
تینگ ودریږئ زه هم پر خپل غای تینگ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو
په انتظار کښی یی نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په شو ورغو کښی به درښکاره
شی چه دغه د ظلم سپینه اوبه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿وَيَذَرُكُمْ يَوْمَ
الْقَارِعَةِ عَلَىٰ آسَافٍ يَدْعُونَ﴾

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْيَهٗ يُرْجَعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاَعْبُدُوْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د اسمانونو او (په پتو د) حُکمکی (هم) او
خاص هم ده ته بیرته گرغولی شی امر (کار د بندگانو) تول نو عبادت کوه
د الله (چه مرجع د تولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا
بی خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت
کښی لگیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د حُکمکی او آسمان
هیڅ یوه پته او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پته، او د گردو (تولو) معاملاتو بیرته
ورنگ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی گرد (تول) سره وپوهیږی چه څرنگه په خبط او
خطا کښی لویدلی او سخت تیروتللی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره
د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل وکری! حُکمه چه الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه و اعمالو خخه بی خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکری. په حدیث کبسی راغلی دی چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکر «یا رسول الله! پر تاسی د زورتوب آثار دیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «شبیتنی هود واخواتها د هود سورت او د ده نورو خویندو په زورتوب کبسی اچولی یم» هغه آیت چه زمونږ پاک رسول ئی دیر زهیر او سپین پیرتیا ته نژدی کری دی دا دی ﴿فَاسْتَوَىٰ كَمَا أَمَرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دينه وسنة نبيه صلى الله تعالى عليه وعلى آله الكرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة يوسف مكية الا الآيات ١، ٢، ٣، ٧ فمدنية وهى (١١١) آية

و (١٢) ركوعا عدد تلاوتها (١٢) وعدد نزولها (٥٣) نزلت بعد سورة هود

د «يوسف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ١ و ٢ و ٣ و ٧ آيتونه چه مدنى دى (١١١) آيتونه

(١٢) ركوع لرى. په تلاوت كېښى (١٢) او په نزول كېښى (٣٥) سورت دى وروسته د يونس له

سورت خخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمٰنِ تِلْكَ اٰیٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝ اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝

دا (مخکبښى آیتونه چه لوستى کيږي) آیتونه دى د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دى او پر هغو احکامو او شرائعو يا مواعظو چه هغه مشتمل دى نهايت روښان او صاف دى). بیشکه چه مونږ نازل کړى دى دا کتاب په دى حال کبښى چه قرآن عربى دى دپاره د دى چه تاسى پوه شئ (پرى).

تفسیر: يعنى عربى ژبه چه له گردو (تولو) ژبو خخه زياته فصیحه او وسیعه او منضبطه او دکه د شوکنه او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوى ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دى نو ښکاره ده چه په دنيا کبښى به رومبى مخاطب عرب وى. بيا د عربو په ذریعه د دنيا په څلورو خواؤ کبښى دغه رنا خپره (خوره) شوه د هم دى په لورى په «لعلکم تعقلون»

کښې ئی اشاره فرمایلی ده چه ستاسی په ژبه د قرآن د نزول یوه وجه دا ده تاسی چه د رسول الله مبارک قوم ییع اول د ده د علومو او معارفو خوند وځکئ! او بیا ئی نورو ته وروځکوی! لکه چه هم داسی هم وشو. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکي «انزل اشرف الکتب باشرف اللغات علی اشرف الرسل بسفارة اشرف المملکة وكان ذلك في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فکمل من کل الوجوه نازل کری شوی دی غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربی ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئیل دی) او و دا انزال په غوره حصو د ځمکی کښې او اول د انزال ئی په غوره د میاشته د کال کښې و چه میاشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هری لوری څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ ط وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۱۲﴾

مونږ بیانوو (لولوو) پر تا باندی دیره ښه قصه له تولو قصو (څکه چه خاوند ئی ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بیشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصی)

تفسیر: یعنی د همدی وحی په ذریعه چه د قرآن کریم په صورت پر تا نازلیدوی مونږ یو نهایت ښه بیان پر حسین طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځنی تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بی خبره وی اگر که دغه واقعه د تاریخ په کتابونو کښې او په (بائبل - انجیل) کښې پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د یوی افسانې په صورت وه. قرآن کریم د هغی ضروری او مفیدی اجزاء په داسی یو عجیب او غریب او بلیغ او مؤثر ترتیب او اصول سره بیان فرمایلی دی چه په هغه سره نه یواځی د پخوانیو تذکره لیکونکو پر قصور ئی اطلاع فرمایلی دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئی هم لارښوونه کری ده او د قصی په ضمن کښې ئی د علومو او هدایاتو ابواب پرانستلی دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدیر هیڅ یو شی نشی گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکری، نو که گرد (تول) جهان هم سره لاس یو کری نو پخپلو گردو (تولو) امکانی تدابیرو هم هغه نشی محرومولی. صبر او استقامت د دنیوی او اخروی کامیابی او بری کلی او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غیر له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انسانی عقل داسی لوی شریف جوهر دی چه د هغه په وسیله انسان پر دیرو مشکلاتو غالبیږی. او خپل ژوندون پری ښانسته او ښه کوی. اخلاقی شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښې هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو دیرو حقائقو باندی د دی احسن القصص په ضمن کښی تنبیه فرمایلی ده مفسرینو د دی سورت په شان نزول کښی شو روایتونه نقل کړی دی چه د گردو (تولو) له یو ځای کولو څخه دا معلومیږی چه یهودانو د مکې معظمی د مشرکانو په ذریعه زمونږ له رسول صلی الله علیه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهیم علیه السلام او د ده ځامن خو په شام کښی اوسیدل. نو بیا بنی اسرائیل مصر ته څرنګه ورسیدل؟ چه په هغه کښی د موسیٰ علیه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسید. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی یوی ښی مفصلی تاریخی واقعی آوریدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی دک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښی د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کیدونکی وه هغه له څو جهاتو د ښی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښی د تسکین او اطمینان موجب او د دوی د قوم په حق کښی د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصیل سره قرآن کریم بیان وفرمایله څو سائلینو ته معلوم شی چه اسرائیل یعنی یعقوب علیه السلام او د ده د اولادی د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت یوسف علیه السلام واقعه ده چه بیا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسیٰ راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطیانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشْرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿۳۰﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل یوسف پلار خپل (یعقوب) ته ای پلاره زما بیشکه ما ولیدل (په خوب کښی) یوولس ستوری او لمر او سپوږمی ولیدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسیر: یعنی یوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښی سرونه ښکته کوی او راتیتیری دغه خوب ئی په هلکتوب کښی لیدلی ؤ. هوا د پوهی او بری ښی، آثار او علامی د وړکیو په سترگو کښی له ورا بریښی.

قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۳۱﴾

وویل (یعقوب) ای بچوریه زما مه بیانوه (مه بنکاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حيله (تدبیر) به وکری دوی (هلاک د) تاته په حيله (تدبیر) کولو سره، بیشکه چه شیطان انسان ته دضمن دی بنکاره (نه چه د دوی په زرونو کینی کینه واچوی تاته)

تفسیر: یعنی شیطان هر وقت انسان ته په پتونی کینی ناست دی او په زرونو کینی وسوسی وراچوی ورونه به ستا په خلاف درته پورته کوی. ځکه چه د ده د خوب تعبیر دیر ظاهر ؤ او د یوسف علیه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له کورنی ځنی وو، د داسی یوه واضح خوب په تعبیر پوهیدل دومره مشکل نه ؤ. چه یوولس ستوری ئی یوولس ورونه دی، او سپوږمی او لمر مور او پلار ئی دی. گواکی دوی گرد (تول) به په کوم وقت کینی د یوسف علیه السلام د شان د عظمت په مقابل کینی سرونه بنکته کوی. لکه چه د دی سورت په آخر کینی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ الْقَوْلُ فَيُدْرِكَكُمْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ په ویلو سره دغه لوری ته اشاره وکره.

معلومیږی چه حضرت یعقوب علیه السلام له دی خوږه پخوا هم دغه خبره محسوسه کړی وه چه له یوسف علیه السلام سره ئی خصوصی محبت کاوه چه د هغه له لیدلو څخه د ده علانی ورونه پت په زرونو کینی سره سوځیدل او له ده سره به ئی رخی (کینی) کولی، نو ځکه یعقوب علیه السلام ته داسی یو خیال پیدا شو، که هغوی دغه خوب واورى نو لا د حسد او رخی (کینی) په اور کینی به د دوی زرونه سوځی او شیطان به د دوی په زرونو کینی لا د حسد او رخی (کینی) لمبی بلی او وچتی کړی امکان لری چه دوی داسی حرکت وکړی چه په هغه کینی د یوسف علیه السلام اذیت او پخپله د دوی د رسوائی او بد انجامی موجب وی نو ځکه یعقوب علیه السلام یوسف علیه السلام منع کړ چه خپل خوب دی نورو ورونو ته مه بنکاروه تر دی چه یوسف علیه السلام ته ئی اجازه ور نه کړه چه خپل سکه ورور «بنیامین» ته هم د هغه خوب ذکر وکړی اگر که له هغه ځنی د کومی خرابی اندیښنه نه وه لیکن ممکن ؤ چه هغه ئی په بی احتیاطی سره نورو ته ووائی، او په دی دول (طریقه) دغه خبره په خلقو کینی خوره او شائع شی. تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په یوی مستقلی رسالی کینی لیکلی دی چه نه قرآن نه لغت نه عقلی اعتبارات او نه بل شی د دی خبری تائید کوی چه «اخوان الیوسف انبیاء» ؤ او نه رسول الله مبارک داسی فرمایلی دی، او نه له اصحاب الکرامو ځنی کوم یو د دغی خبری قائل ؤ. په ربتیا سره عقوق الوالدین، قطع الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مریی څرگندول او پلورل (خرغول) ئی او د دارالکفر په لوری ئی لیدل. بیا صریح دروغ ویل او حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړول او نور داسی شنیه حرکات څرنکه د یوه نبی په طرف، اگر که پخوا له بعثته هم وی، منسویدی شی. (العیاذ بالله) هغه کسان چه د اخوان الیوسف علیه السلام د نبوت خیال څرگندوی له هغوی سره مساوء د (اسباط) له لفظ بل کوم دلیل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلیبی اولاد نه دی بلکه اقوامو او اممو ته وائی او د بنی اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښی وشو.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُمَتِّعُنَا
عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّمَا عَلَىٰ أَبِيكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَأَسْحَقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٢﴾

او هم دا رنگه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وبه ښیې تاته څه له گرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحاق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښی تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ﴾ او وبه ښیې الله تعالیٰ تاته له گرځولو د خبرو خپلو ځایونو ته (مثلاً د رؤیاؤ تعبیر یعنی چه د خوب پښه واورى، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښی ولگوى یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتایجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله و کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه گرد (ټول) شیان د «تاویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شی.

﴿ وَيُمَتِّعُنَا عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښی به هم برخه ورته ورکوی. او له شائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښی به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿ كَمَا تَنهَآءُ اَبۡوٰیكَ ﴾ لکه چه پوره کری ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خیست، او د خپل پلار اسحق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دشمن نمرود ئی هلاک کر. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کری. حضرت اسحق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کر بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کر چه له هغه څخه د بنی اسرائیلو د گردو (تولو) انبیایو سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحق بن ابراهیم**

تنبیه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کری دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لړ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿ اِنۡ رَّیۡتَکَ عَلٰی وُجُوۡهِکُمۡ ﴾ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر تولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض ورسوی.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِّلۡسَّآئِلِينَ ﴿۵﴾

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د) قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسې گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوریدلو څخه په زرونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک ټینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امتیوه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایي چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکی قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه دول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربرونه (تکلیفونه) ئی وررسول او د ده په اهانته او استخفاف کېږي ئی هېڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسی هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لوری سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالیٰ یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کېږي له خپلو ورونو له جرائمو ځنی سترگی پتی کړی، او په ډیر لوی زړه سره ئی د دوی گرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومی ورونو د دوی په نسبت هم ناپاکی پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړی کړی. درد او ربر (تکلیف) ئی ور ورساوه. پر عزت، پت او حیثیت ئی حملی وکړی څو ئی مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېږدی لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکی وه کله چه دی له وطنه جدا شو. او د بری او د شان د رفعت لمر ئی روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکی معظمی د فتحی هغه تاریخی ورځ ورسیده چه په هغی کېږي دوی د خپلو گردو (تولو) قومی او وطنی ورونو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿لَا تَزِيْبُ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ﴾ ئی وفرمایل او پر هغو گردو (تولو) تقصیراتو ئی د عفوی قلم راکښو.

اِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥١﴾ اِقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَوْاطِرْحُوهُ أَرْضًا يَحْتَلِكُمْ وَأَجْهَبْ أَيْكُمُ وَ تَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٥٢﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو ورونو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئی (بنیامین) ډیر گران دی پلار زمونږ ته له مونږ ځنی حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کېږي دی (نو پر دغه خبره ئی سره تړون وکړ) ووژنئ یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومی ځمکی (لری) کېږي چه وزگار (او خالص) شی تاسی ته مخ (د توجه) د پلار ستاسی، او شی به تاسی وروسته له دی (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عینی ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علانی ورونو ځنی وړوکی ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوی وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له ربانی الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلی ده او پخپله د یوسف علیه السلام ښائسته صورت او سیرت،

ظاهری او باطنی کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصی محبت خپل لوری ته ورجذباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو وروڼو ډیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سری خو مونږ یو او زموږ ډله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفۍ په وقت کښی هم په کار ورتلی شو. له دغو وړوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشی کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئی ویل چه دی په دغه معامله کښی په سخته غلطی او صریحه خطا کښی دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحیحه موازنه نه کوی.

﴿إِثْمًا وَيُؤَسِّفُ﴾ الآیة - وژنی تاسی یوسف یا وغورځوی تاسی هغه په کومی لری ځمکی کښی چه وزگار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) یعنی د حسد او رخی (کښی) اورونه د دوی په زړونو کښی دننه لگیدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو کښی سره مشوری وکری چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښی امکان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصی محبت او توجه مونږ خپل لوری ته کش کری شو. نو ځکه ښائی چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسوو یا خو دی وژلی شی یا دی په کوم لری ملک کښی وغورځاوه شی. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشی کله چه دی نه وی نو د پلار کرده (توله) توجه به زموږ په لوری متوجه کیږی او د ده د گردو (تولو) مهربانیو یواځی مونږ حقداران پاتی کیږو د «بنیامین» معاملی ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئی د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه گانه.

﴿وَتَكُونُوا مِنْ بَدِيدٍ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ او شی به تاسی وروسته له دی کار یو قوم صالحان) یعنی یو ځلی د قتل او نورو گناهونو ارتکاب واقع کیږی، او وروسته د هغه له فراغت بیا به توبه کوو او ښه نیک سری به کیږو یعنی هم په زندانو کښی رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتكونوا من بئده قوما صالحین» معنی داسی اخیستی ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زموږ گرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږی، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لنډ او مایوس کیږی، او یواځی زموږ پر سرونو به راکش کیږی.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَأَنقَسُوا يَوْسُفَ وَالْقُوَّةَ فِي غَيْبَتِ الْجِبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ
إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿١٥﴾

وویل یوه ویونکی له دوی څخه چه مه وژنی یوسف (چه لویه گناه ده) او (بلکه) وغورځوی تاسی هغه په تیاره بیخ د گمنامی کوهی کښی چه وائی خلی ځینی تیریدونکی (د لاری چه کوم لری ملک ته ئی یوسی) که یی تاسی کوونکی (د دی بیلتون).

تفسیر: داسی ویونکی «یهودا» ؤ یعنی وژل ئی لویه گناه او غته خیره ده، او زمونږ مقصد بی له قتلہ هم حاصلیدی شی که تاسی د یوسف علیه السلام بیلتون له دی غحایه غواړئ نو آسان صورت ئی دغه دی چه له کلی شخه ئی لری په کوم تیاره گمنامه کوهی کښی وغورځوئ. ابوحیان رحمة الله علیه له غینو اهل اللغت شخه نقل کړی دی چه «غیابت الجب» هغی تاحچی او نورو ته وائی چه په کوهی کښی له اوبو شخه لږ شخه پاس ئی جوړ کړی وی. غرض ئی داسی ؤ چه هر ورو (خامخا) د عمدأ هلاکولو گناه په سر اخیستل نه دی پکار، او په دغسی یوه کوهی کښی له غورځولو شخه وروسته ممکن دی چه کوم مسافر په هغه تیر شی، او له ده غحنی خبر شی او تری وئی کای. نو په دغه صورت کښی زمونږ مقصد پخپله حاصلیږی او په ناحقی وینی مو لاسونه نه ککړیږی گواکی منگور (مار) وژلی کیږی او همسا نه ماتیږی. (پس دوی تول سره په دی متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا بَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَصْحُونَ ﴿١١﴾

نو وویل دوی ای پلاره زمونږ شخه باعث دی تا لره چه امین نه گرځوی ته مونږ پر یوسف باندى حال دا چه بیشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت گران (خیر غوښتونکی) یو.

تفسیر: له دی نه معلومیږی چه پخوا له دی نه هم دوی داسی غوښتنه له خپله پلاره کړی وه مگر د دوی زړه مطمئن نه ؤ چه یوسف علیه السلام له هغوی سره پریږدی.

أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ ﴿١٢﴾

ولېږه دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخورى دیری میوی او لوبی وکړی او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسی پیمخى، بنایسته او قوی هلک گورد (تول) قواء له کوره کشیناستو شخه له کاره وځی. مناسب دی چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شی. او هلته د صحرائی گلاتو ښه سیلونه وکړی، او میوی ئی وخورى، او ښی لوبی وکړی، او توپونه او مندی ووهی او وځغلی، او نور ښه جسمانی ورزشونه وکړی. وائی چه د هغوی لوبی مندی وهل او غشی ویشتل ؤ. او برسیره پر هغو د وډکیو دپاره تر مناسبی اندازی پوری لکه چه ابوحیان رحمة الله علیه لیکی لوبی او مستی کول د نشاط او خوبى او خوشالی سبب دی. الغرض د یوسف علیه السلام د صحرا بیولو اجازه ئی په دیری زوروری غوښتنی سره له یعقوب علیه السلام شخه وکړه، او په

نهایت مؤکده طریقه سره ئی ورته اطمینان ورکر چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرینو لیکلی دی چه دوی یوسف علیه السلام بیل لیدلی او لمسولی ئی و خو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواری چه هر ورو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لار شی.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّبُّ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غِفْلُونَ ﴿۱۳﴾

وویل (یعقوب) بیشکه زه چه یم خامخا غمجنوی می دا چه بیول د تاسی دی یوسف لره او ویریریم له دی نه چه ویه خوری یوسف لره لیوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان ییغ.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام بیلتون او له تاسو سره د هغه د تلوو تصور ما له حده زیات غمجن کوی او پر هغه برسیره له دی نه هم ویریریم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت شخه کوم لیوه یا بل کوم داړونکی ئی در شخه ونه داړی. او وئی نه خوری. لیکلی چه په هغی صحرا (بیدیا) کښی لیوان ډیر زیات و. حضرت شاه صاحب لیکلی «شخرنکه چه دوی وروسته له دی نه د لیوه بهانه جوړوونکی و نو د هم دی لامله (له وجی) د یعقوب علیه السلام په زړه کښی هم د لیوه ویره ولویده» د ځینو محققینو خیال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّبُّ﴾ فرمایل د حضرت یعقوب علیه السلام په شان د یوه نبی د توکل او تفویض له درجی شخه لږ څه نازله خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسید چه د ده ځمانو هم د ده هم دا د خولی خبره تینگه کړه او همغه اندیښنه چه ده ورښکاره کړی وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکر او همغسی یوه پلمه (بهانه) ئی ورجوره کړه.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّبُّ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَكُ خُسرُونَ ﴿۱۴﴾

(نو بیا ورونو د یوسف) وویل قسم دی که و خوری یوسف لره لیوه حال دا چه مونږ ډله قوتناکه یو نو بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له زیان کارانو (عاجزانو) شخه یو.

تفسیر: یعنی که زمونږ په شان د یوی قوتناکی دلی په موجودیت کښی زمونږ وړوکی ورور لیوه و خوری، نو وپوهیږئ چه مونږ له کاره وتلی او بیکاره ځلمیان یو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو یولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی یو وړوکی

هک د لیوه خولی ته ورسیری او که داسی کومه پښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل کرد (تول) شیان له لاسه ورکری دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهَا وَاجْتَمَعُوا أَن يَجْعَلُوهَا فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۵﴾

نو کله چه بوتلو دوی یوسف لره (نو ئی ډیر په تکلیف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تیاره بیخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ یوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکښوو دغه ورونه) چه ته به خامخا خبر ورکری دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهیږی (چه ته یوسف ئی).

تفسیر: مفسرینو ډیری داسی ضمنی قصی په داسی درد زیاتوونکی او رقت غورځوونکی ډول (طریقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوړیدلو څخه د تیږی (گتی) زړه هم خوږیږی او د هغو لوستل سری ډیر ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحیح وی. لوی قرآن د خپل خاص نصبالعین په اعتبار دا قسم تفصیلاتو ته زیاته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د یادولو وړ (لائق) گنلی ده. ځکه چه له دغو اجزاو سره هیڅ یو مهم مقصد نه دی ترلی. قرآن کریم د خپل سامعینو په زړونو کښی هغه رقت پیدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ایمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حیواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطباو زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمنی خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا وضوده چه د یوسف علیه السلام ورونه په لطائف الحیل سره له پلاره ځنی یوسف علیه السلام یووړ. او سم له ترلی شوی قرارداد د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتیبات ئی ونيول. په دغه وقت کښی مونږ یوسف علیه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندی له سره نور خلق ونه پوهیدل چه بیخی مه ویریه ځکه چه داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په یادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی یو لور (اوجت) مقام او لویه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پیژندلی. یا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پیژندلی. دغه غیبی اشاره په خوب کښی شوی یا په وینه کښی؟ د الهام په ذریعه شوی که د پرښتی په وسیله؟ د دغه تفصیل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له لیدلو څخه دا ویلی شو چه د وحی راتلل په څلویښت کلنی پوری نه ده موقوفه ځکه چه د حضرت یوسف علیه السلام عمر په دغه وقت کښی ډیر لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَاءُوا بِأَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٤﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیگا (په تیاره کښی) چه ژړل ئی (په دروغو سره)

تفسیر: شو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښی راغلل، چه د ورغی په رڼا کښی د پلار مخ ته کتل دوی ته دیر مشکل ښکاریده، او د شپې تور تکرې (خادر) تر یوی اندازی پوری د بی حیائی، بی رحمی، او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولی شی.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنګه ښه فرمایلی دی چه «د یوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سری په تشی ژړا سره رشتین نشو کڼلی.»

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٥﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښی او پرینود مونږ یوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وخور ده لری لیوه، او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اگر که یو مونږ رشتینی.

تفسیر: یعنی مونږ په حفاظت کښی هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په مندو او غشو ویشتلو کښی، نو چه لره شیبه زمونږ سترگی تری واوښتی لیوه راغی او یوسف ئی له مونږ ځنی وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لره موقع کښی له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیری او علی‌الغور یوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿وَأَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اگر که یو مونږ رشتینی هم) یعنی د یوسف په معامله کښی لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یی! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رشتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښی زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یی په هیڅ شان.

وَجَاءَ عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَدْرُ جَبِيلٍ ۗ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿۱۵﴾

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو غامنو ته چه دا ټول دروغ دی) بلکه بنائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوی (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځگوری (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوزښن کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راوړی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لرلی دی. نو وویل یعقوب خپلو غامنو ته چه دا ټول دروغ دی، بلکه بنائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوی، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سری چه په شام کښی ناست له مصر ځنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه وړم باندی پوهیده، هغه وځگوری (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د وینی گمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوریډلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیس سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په ډیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم څیرلی او شلولی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناو خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه گردی (ټولی) ستاسی حیلې او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوزښن کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهر وی په داسی شان راښکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شی. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کښی په پوره ډول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږی، او د یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبت به نجات مومی. فی الحال له لتولو. او د انتقامی تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځی. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښی نه لویږی. البته زما نور ځمان په گرد (تول) جهان کښی رسوا کیږی. او امکان لری چه دوی په قهر او غضب کښی پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړی. کذا قال امامنا الرازی رحمة الله علیه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَةً قَالَ يَسُورِي هَذَا غُلْمٌ وَأَسْرُوكُمْ بَضَاعَةً ۖ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدین چه مصر ته تله) نو ولیږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (څوړنده) خوشی ئی کړه بوکه خپله (په کوهی کښی نو ونښت یوسف په دغی بوکی پوری کله چه وئی لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پت کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د یوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائی چه تر دری ورځو پوری یوسف علیه السلام په هغه کوهی کښی د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښی دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهی کښی ډوډی، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خیر اخیست چه هلته مړ نشی، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری ویاسی، او له ځان سره ئی بوځی او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شی، رښتیا ده چه «د غلیمانو (دښمنانو) په سترگو اغزی ښکاری گل» بالاخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهی له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهی ولوید نو یو سری ئی د اوبو اخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت یوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغی بوکی کښی کیناست او پری ئی په خپل لاس تینگ ونيو. او له کوهی څخه ووت کله چه د بوکی کشوونکی سترگی پری ولگیدی نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرخول) کیږی!.

﴿وَأَسْرُوكُمْ بَضَاعَةً﴾ او پت کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه (طریقه)) یعنی بوکه کشوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملگرو غنی د پتولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو گرد (تول) به راسره شریکیوی بښای چه داسی ئی وریشکاره کری وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکری دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرخ کرم.

یعنی د ورونو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشری او پردیسی ئی کری. او د قافلې خاوندانو اراده کری وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرخ کری) الله تعالی اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وگرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه گردی (تولی) چاری ئی په یوه شبیه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر گردو (تولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَسَرَّوْكَ بِشَيْنٍ مِّنْ بَيْنِ دَرَاهِمٍ مَّعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٥٠﴾

او وپلوره (خرخ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپي وی شمیرلی شوی (لړی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلې یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی وریشکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تښته سره راغلی دی. څرنکه چه د ده عادت دی چه تل تښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلع) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شی. مگر ډیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه ډیرو یا کمو ئی وپیرود (خرخ کړ) ، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپي) ورورسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرخولو) څخه مه متعجب کیوه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وگنلی ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرخولو) ذکر دی چه د قافلې خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کری، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریدلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرخ کړ). . والظاهر هو الاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ
عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَتَ يُوسُفُ
فِي الْأَرْضِ وَابْتِغَاهُ مِنَ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

او وویل هغه سری (عزیز) چه ئی آخیستی ؤ یوسف او ؤ له (اهله د) مصره
بنغی خپلی ته چه په عزت لره ءحای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی
کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی ءحوی (چه دواړه
اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه
او عزیز مو مهربان کړی ؤ پر ده) ءحای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په
ءحمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته
څه له گرءولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د
کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی)
ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه
ءحای قائد او مدارالمهام ؤ) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښغی زلیخا یا
راعیل ته وویل «چه دغه هلک دیر غوره محبوب، هوشیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی
ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه
وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنګه چه اولاد نه
لرو، دی د خپل ءحوی په ءحای ودروو.

﴿وَكَذَلِكَ مَكَتَ يُوسُفُ﴾ الآية - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او
عزیز مو پری مهربان کړ. ءحای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ءحمکه د مصر کښی دپاره د دی
چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له گرءولو د خبرو خپل محل ته لکه
تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د
ورونو د حسد او رخی (کیننی) له ربرو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او
د مصر د عزیز کړه مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورءخواه. او
په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز ءحای ورکړ. او د مصریانو په سترگو کښی

مو هغه وجیه او محبوب وگرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقیاتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وگرځی، او د بنی اسرائیلو دپاره د مصر د هستوګنی وسیله شی. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزیز سره واوسیږی، او له لویانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړی څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو پوهیږی او د ګردو (تولو) خبرو پر ځایونو باندی د لګولو او کولو کامله سلیقه او تجربه حاصله شی.

تنبیه: د دی سورت په اوله رکوع کښی د «تاویل الاحادیث» لفظ تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته بیا ولوست شی.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ عَلِيمٌ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه

هیڅوک ئی نشی رد کولی لیکن زیات خلق نه پوهیږی په دی) یعنی ورونو غوښتل چه یوسف علیه السلام ښکته وغورځوی لیکن پاک الله یوسف علیه السلام د عزت آسمان ته وخیژوه. زیات کسان له خپلو لنډ لیدلو څخه نشی لیدلی چه د انسانی تدابیرو په مقابل کښی د الله تعالی تدبیر او اراده څرنګه غالبیږی او بری مومی؟.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۷﴾

او کله چه ورسید یوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسی جزا (بدل) ورکوو نیکوکارانو ته

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د یوسف ګرد (تول) قواء د کمال حد ته ورسیده نو د پاک الله له درباره د عظیم علم او حکمت فیض ور ورسید. نهایت مشکله عقدی (غوتی) ئی په خپل رسیدونکی فهم سره حل کولی په دیره ښه توګه (طریقه) او پوه سره ئی د خلقو جرګی او جګړی سره جوړولی. پر دیننی دقائعو په ښه ډول (طریقه) سره پوهیده. کومه خبره ئی چه په ژبه سره ویله. هغه به ئی عملاً هم کوله او نورو ته به ئی ورښووله د بی عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علمالشرائعو پوره ماهر ؤ. علمالرؤیا او د خوب تعبیر د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، یا د صالحینو په تقلید او توفیق پر ازلی نوابو او حوادثو صابر وی. عمده اخلاق او ښی رشی (عادتونه) او معاملی ئی ځان ته غوره کړی وی، نو ځکه الله تعالی پری داسی انعام فرمائی.

(کله چه یوسف علیه السلام کور د عزیز ته راغی، او عشق د زلیخا نهایت ته ورسید، نو خپل مراد ئی تری طلب کړ،)

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ

وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿۳۷﴾

او طلب د فریب و کر ده لره هغه (بنځی) چه دغه یوسف په کور د هغی کښی ؤ دپاره د نفس د ده او کلکی ئی پوری کړی تولی دروازی او بیا وویل دغی بنځی هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پوری چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئی کړی ده ساتنه زما) نو زه به ولی خیانت کوم په اهل د ده کښی، (بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومی ظالمان) چه د نیکی په ځای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبی الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (بنځی) زلیخا د ده په مخ کښی د دیر مزلة الاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کړه. یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه. او د زړه وړلو، او مینه کښولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جذباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښی او د زلیخا انتهائی مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوشه (بیله) کوته کښی په خپله د بنځی له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) ورونه ئی وتړل. له بل لوری د ځلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د دیریو لویو زاهدانو تقوی هم گرد گرد آلوزی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنګه به د شیاطینو په چمبو (فریبونو) کښی راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووايه چه «په الله پوری پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالی پناه ونيوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیوی.

﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ الآية - وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مری دی چه ما په دیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښی ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندي څرنګه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیګنی (فائدی) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنګه چه د مجازی مری دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو پوهیږه چه له هغه حقیقی مری څخه په څه اندازه مونږ ته لازم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

وکرو. چه هغه رب العالمین دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئی زمونږ تربیت فرمایلی دی، او خپل نور مخلوقات ئی زمونږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی. تنبیه: ځینو مفسرینو د «انه ربی» ضمیر د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بَرَّهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهٗ السُّوْءَ وَالْفَحْشَاءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق قصد کړی ؤ دغه (یوسف) ته (د جماع) او (یوسف) به قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی لیدلی یوسف برهان (قاطع دلیل) د رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ یوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه وگرځوو مونږ له ده ځنی بد او ناکاره فعل (چه خیانت او زنا ده)، بیشکه دغه (یوسف) له بندگانو مخلصو (غورو پاکو) زمونږ څخه ؤ.

تفسیر: ځینو مفسرینو د ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقیق ښځی فکر کړی ؤ د یوسف او یوسف فکر کړی ؤ د ښځی یعنی زلیخا د یوسف علیه السلام د راگیرولو فکر وکړ، او یوسف علیه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام) کښی ونه نښلم. که یوسف علیه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاینه کړی، نو استقامت او ثابت قدمی به ئی مشکله وه. ځینو مفسرینو «وهم بها» ئی له «ولقد همت به» څخه بیل کړی دی. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئی متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها» ترکیب کښی دی. په دغه وقت مقصود د یوسف علیه السلام په حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئی داسی کیږی. چه ښځی د یوسف علیه السلام اراده وکړله، او یوسف علیه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل رب قدرت او حجت ئی نه وی لیدلی. ځینی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئی د رغبت او طبعی میلان په معنی اخیستی دی. یعنی د یوسف علیه السلام په زړه کښی بی اختیاره څه رغبت او میلان پیدا شو. لکه چه روژه دار ته په گرمی کښی د یخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پیدا کیږی. لیکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختیاری رغبت چندانی مضر دی. بلکه سره له طبعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزید اجر او دیر ثواب موجب گرځی، هم داسی وپوهیږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعیو په موجودیت سم له بشری طبعی سره بی اختیاره او بی ارادی د یوسف علیه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او میلان احساس پیدا کیدل نه له عصمت سره منافی ده او نه ئی مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحيح مسلم شریف» کښی د ابوهریره رضی الله تعالی عنه حدیث دی «که د بنده میلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه كړی نو د ده د حسناتو په دفتر كښی یوه نیكی لیکله كیږی «الله تعالی فرمایي چه هغه سره له رغیته او میلانه زما له ویری هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظی اشتراكه د زلیخا «هم» د یوسف علیه السلام له «هم» سره لكه د محكمی او آسمان فرق لری. نو محكه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په یوه لفظ كښی سره جمع نه كړل، او نه د زلیخا د «هم» په شان د یوسف علیه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل كړل. بلكه په سیاق او لحاق كښی ئی ډیر دلائل د یوسف علیه السلام پر طهارت او نزهت قائم كړل. چه له غور كوونكو څخه پټ نه دی. تفصیلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدین رازی په «تفسیر كبیر» او نورو تفاسیرو كښی شته.

«برهان» دلیل او حجت ته وائی. یعنی كه یوسف علیه السلام په دغه وقت كښی د خپل رب دلیل نه وی لیدلی، نو پر قلبی میلان به ئی تگ كاوه. ښه! نو دلیل څه ؤ؟ د زنا هغه عین‌الیقین حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالی ورضولوی ؤ یا هغه دلیل دی چه یوسف علیه السلام د بی‌بی زلیخا په مقابل كښی وویل چه ﴿إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَوْلَىٰ مِنِّي إِنَّهُ أَنَا الْظَالِمُونَ﴾ عینی وائی چه په دغه وقت كښی د الله تعالی په قدرت خپل پلار ئی ولید چه ولاړ دی، او له حیرته خپلی گوتی چیچی، یا پر كوم غیبی لیک ئی نظر ولوید چه په هغه كښی د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان یواځی د الله تعالی جل وعلی شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه یوسف علیه السلام زمونږ له غورو بندگانو څخه ؤ، یا ئی جبرئیل ولید. یا غږ پری وشو، چه خیردار! ته نبی الله ئی! لهذا هیڅ یوه وړوكی او لویه بدی، اكر كه د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسید.

كله چه یوسف علیه السلام د زلیخا نه په تیښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسیده نو په حكم د الله تعالی سره به ورته پخپله بیرته كیده او زلیخا هم داسی وړیسی محفاسه تر اوومی دروازی پوری

وَأَسْتَبِقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَالْفَيَّاسِيَدَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جِزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

او سره مندی وهلی دواړو دروازی ته او څیږی كړ (ښځی) كمیس د دغه (یوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه میره (خاوند) د زلیخا (عزیز) سره دروازی څخه، وویل (زلیخا عزیز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی كړی ده په اهل ستا د بدی مگر دا چه بندی كړ شی یا عذاب دردناك دی.

تفسیر: وړاندی یوسف علیه السلام ؎ چه ژر ور وپرانیشی او د باندی لار شی او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کښی وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کښی ولویده، نو تینگ ئی ونیو، او خپل لوری ته ئی راکش کړ. په دغه کش او کوک (رابنکلو) کښی کمیس وشلید مگر یوسف علیه السلام په هر ډول (طریقه) چه ؎ له کوتی څخه د باندی ووت. نو له یوی خوا دوی دواړه سره وړاندی او وروسته په دروازه کښی ورسیدل او له بلی خوا د زلیخا میره (خاوند) د مصر عزیز هم راوړسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وپرانستله. زلیخا الزام پر یوسف واړوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړی وه، نو د داسی سری سزا بنائی دا وی چه په بندی خانه کښی وغورځاوه شی یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلی (مقرر) شی.

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا
 إِنَّ كَانَ قَمِيصُهُ قُدًّا مِّنْ قَبْلِ قَصْدَتِ وَهُوَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿١٣٧﴾
 وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
 الصّٰدِقِيْنَ ﴿١٣٨﴾ فَلَمَّا رَا قَمِيصَهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِّنْ
 كِبِدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ﴿١٣٩﴾ يٰوَسْفُ اَعْرِضْ عَن هٰذَا
 وَاسْتَغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْكَ اِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخٰطِيْنَ ﴿١٤٠﴾

وويل (يوسف) چه هم دی طلب (او فريب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهدی ورکړه (بوه تی رودونکی) شاهد له کورنی د زلیخا څخه (داسی چه ای عزیزه وگوره) که ؎ کمیس د یوسف څیری کړی شوی د مخی له خوا نو رښتیا وائی زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجانو څخه دی. او که ؎ کمیس د دغه (یوسف) څیری کړی شوی د شا له لوری نو دروغ وائی زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چه ولید (عزیز) کمیس د یوسف چه څیری شوی دی د شا له لوری نو وويل (عزیز) چه بیشکه دغه (یو فريب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فريب د تاسو ښځو ډیر لوی دی. ای یوسف! واوره له دی کاره (او پت د زلیخا وساته، او بیا ئی زلیخا ته وويل) او مغفرت وغواړه گناه خپلی ته بیشکه چه

ته ئی (ای زلیخا!) له خطا کارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چه اصلی خبره ورنکاره کری چه زلیخا اراده کری وه چه زما نفس زما له واکه (اختیاره) وباسی، زه وتبتیدم او ئان می تری وژغوره (بیج کرو). دغه جگره لا پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د زلیخا له کورنی ئخه یو شاهد په عجیبی طریقی سره د یوسف علیه السلام په حق کنبی شاهدهی ورکړه له ئینو روایتونو ئنی معلومیږی چه دغه شاهد یو تی رودونکی هلک ؤ چه د الله تعالیٰ په قدرت د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښکارولو دپاره په غویدلو پیل (شروع) وکړ. او ئینی علماء وایی چه هلک نه ؤ بلکه کوم پوه سری ؤ چه داسی یوه پته او نښه ئی ور وښوده والله اعلم که شاهد تی رودونکی هلک ؤ لکه چه په ئینو معتبرو روایتونو کنبی دی نو په دغه صورت کنبی هم دغه د یوه تی رودونکی وینا او داسی شاهدهی ورکول چه په خاتمه کنبی د یوسف علیه السلام په حق کنبی مفید شی بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل ؤ. د کمیس له وړاندی یا له وروسته ئیریدلو له شهادته په زائد ډول (طریقه) د یوی علامی او قرینی په شان ښائی وگنلی شی او که کوم پوه سری ؤ نو په ښکاره سره داسی معلومیږی چه دی به په خارجی طریقی سره د حال په حقیقت مطلع شوی وی. مگر ده په نهایت پوه په داسی یو اصول سره شاهدهی اداء کړه. چه هغه د بی طرفانو په نزد هم دیره معقوله وه ئکه که سم د ښئی له دعوی سره «معاذ الله» یوسف علیه السلام د دی په لوری اقدام کری وی، نو د ده مخ به د ښئی په لوری وه، نو ښکاره ده چه په دغه کش کوک (معارضه) کنبی د یوسف علیه السلام کمیس به هم د مخی له لوری ئیری شوی ؤ او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چه ښئی زه خپل لوری ته بللم او زه د دروازی په لوری وتبتیدم او دی زما د نیولو په مقصد زما تعاقب وکړ، نو ښکاره خبره ده چه د ده کمیس به د شا له لوری ئیری شوی وی. ئکه چه په دغه صورت کنبی یوسف علیه السلام د دی په لوری له سره متوجه نه ؤ بلکه هنی ته ئی خپله شا گرئولی په تینته ؤ په هر حال کله چه ولید شو چه کمیس د مخی له لوری نه بلکه د شا له لوری ئیری کری شوی ؤ نو عزیز وپوهید چه دغه گرد (تول) د ښئی مکر او فریب دی. یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لری لکه چه ښکاره ئی وویل چه د زلیخا دغه دک له فریبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښئی ئی کوی. نو عزیز له یوسف علیه السلام ئخه استدعاء وکړه چه ئه تیر شوی دی، هغه هیر کړه! او وروسته له دی نه د دی خبری ذکر مه کوه! چه د سختی رسوائی او بدننامی موجب دی. او زلیخا ته ئی وویل چه له یوسف علیه السلام ئخه یا له خدایه د خپل قصور معافی وغواړه! چه بالیقین هم دا ستا قصور دی.

اگر که عزیز دیر تاکید کری ؤ په یوسف باندی د پتولو د دی خبری، اما داسی خبری کله پتی پاتی کیږی نو دا خبره د مصری ښئو په خولو کنبی پریوته. او د زلیخا د بدننامی آوازه لاره او خوره شوه لکه چه وائی

وَقَالَ يَسُوۡةُ فِي الْمَدِيۡنَةِ اٰمْرٰتُ الْعَزِيۡزِ شَرٰوِدُ فَتَشٰهَعُنْ نَفْسِهٖۙ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰهَا فِي ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۳۰﴾

او وویل یو شو بنغو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کښی چه بنغه د عزیز طلب کوی مریی خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقیق خیری کوی ده پرده د زړه د دی بنغی له جهته د محبت (د یوسف یعنی ننوتلی دی محبت د یوسف په غلاف د زړه د زلیخا کښی)، بیشکه مونږ خامخا وینو زلیخا په گمراهی ښکاره کښی (چه خپل میره (خاوند) لری او مریی پسی گمراخی).

تفسیر: یعنی ورو ورو د تول ښار په بنغو کښی داسی ویناوی شروع شوی چه د عزیز بنغه پر خپل غلمی کنعانی غلام مفتونه او مینه شوی ده، او غواړی چه وئی لمسوی او پر خپل ځان ئی وغولوی او د هغه نفس د ده له واکه (اختیاره) وباسی، د دی مرئی مینی د هغی د زړه په منځ کښی ځای نیولی دی. حال دا چه د داسی یوه معزز منصبدار بنغی ته دغسی یو حرکت ډیره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مریی مینه شی او تری خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فکر په دغی معاملی کښی زلیخا په علانیه غلطی او ښکاره ناپوهی کښی ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لِهِنَّ مَتٰكًا وَاَتَتْ كُلَّ وَاٰحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سَكِيۡنًا وَّوَقَّالَتْ اَخْرُجْ عَلِيۡهِنَّۙ فَمَا رَاۡيَنَّهُۥ اَكْبَرٰنَهٗ وَّقَطَعْنَ اَيۡدِيۡهِنَّ وَّقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا اِنۡ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيۡمٌ ﴿۳۱﴾

نو کله چه واورید (زلیخا غیبت) مکر (فریب) د دوی، نو ولیږه (زلیخا یو شوک) دغو (طعنګرو بنغو) ته او تیار ئی کړ دغو بنغو ته مجلس (یا میلستیا یا بالښتونه چه ددی پری واچوی) او ور ئی کړی هری یوی بنغی ته له دغو (بنغو) نه چپروکی او وویل (زلیخا یوسف ته) راووخه په دوی (نو راووت) نو کله چه ولید دوی دغه (یوسف) نو ډیر لوی ښائسته ئی وموند (هک پک پاتی او ځانونه تری هیر شول) او غوڅ ئی کړل لاسونه خپل او وویل دوی پاکی ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ

کری دی) نه دی دغه (عُلمی) انسان، نه دی دغه (عُلمی) مگر پرېسته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناو ته ځکه مگر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پتی پتی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، گواکی دوی به د خپلی پاکي او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوړونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کړیدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کری، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کری چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وگرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل عُانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کری. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له عُینو ښځو سره د زړه خبری کری وی، او هغوی د دی د دغو پتو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کری وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کری وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿أَسَلْتُ النَّوْنَ﴾ الآية - نو ولیره زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته (یعنی ښځو ته ئی بلنه وکره او میلستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د ماکولاتو او خوړو په منځ کښی عُینی خواره داسی هم ؤ چه په چروکیو سره گریدل. یا پوتکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو گردی (تولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چروکی وکره شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه گرد (تول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونیول. حضرت یوسف ته چه هم هغله چیری نژدی موجود ؤ غیر وکر چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر گردو (تولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی هوشی او بی حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. گواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نراهت او صداقت ودراره، چه د هغه عُلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترگی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو گرد (تول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرېستی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا نَعْبُدُ﴾ الآية - او وویل دغو ښځو پاکي ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه غلمی انسان، نه دی دغه غلمی مگر پربخته ده لویه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پربخته معلومیو یو چا ډیر ښه ویلی دی:
قوم اذا قویلو کانوا ملائكة

حسناوان قوتلوا کانوا عفاریتا

پښتانه دی پربخته په محل د عیش عشرت کښی

توریالیان دی لکه غمریان په ډگر د جنگ غیرت کښی

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له غیری او وضعیت او هیئت څخه راخرگنډیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پربخته په شان راښکاری. (بیا چه زلیخا دا نښتی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْتَهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا امْرَأَةٌ يُسُجِّنُ وَليَكُونَا مِنَ الصَّغِيرِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه غلمی دی چه ملائمه کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښی، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هر ورو (لازمأ) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښی)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی گواکی په دغه وقت کښی ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی ټولنی د رنگ او وضعیت له لیدلو ځنی زلیخا بیخی ځان له لاسه ورکړ او د هغی پښی گرد (تول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره تکی په تکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی غلمی زړه په لاس راوړم مگر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما ځنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما ځنی وویښه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» گواکی الله تعالی د گرد (تول) ښار د خواصو ښځو په ټولنه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کښی همغسی ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق و اشرح هواک فکلنا عشاق

﴿وَلَئِنْ لَمْ يَنْقَلِبْ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کری هغه شه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کر شی هر و مرو (لازمأ) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ شه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار و شو د هغوی زړه خوږی او همدردی حاصله کری شی. او لږ شه په تحکمی دول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت و چه هغه و ویریری او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکری. او تری سر ونه غروی. او ځان دی ورته سنبال کری حال دا چه نه کیږی عنقا ښکار، و نغاړه ژر لومه دی

برته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی
کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولا کڅ خپلی که نه بندی (قیدی)
کیږی او ربرونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السَّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ
إِلَيْهِنَّ وَأَكُنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿۱۳﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وگرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه گرځوی ته له ما ځنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکرم زه دوی ته او بیا به وگرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره شه خبری او اتری به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی گردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وپرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیروی کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکری چه د دغو غاړه غرولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربرونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کری او بل هیڅ یوه گته (فائده) درته نه رسوی»
وایی چه په ښکاره دول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مگر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کری که چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او گردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی ئی د احدیت له درباره غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العَلْمینَه! ما د دوی له مکرونو او فریبونو غنی وژغوره (وساته)! که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیښیږی، نو زه په ډیری خوشالی سره هغی بندیکری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویریریم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکرم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرگندوی چه د انبیاءو علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغروریری، بلکه د عصمت او عفت پر هغی منشا «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُمْ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئی گمرځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د تولو اقالو) ښه عالم دی (په گردو (تولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی ئی په عصمت او عفت په پوره ډول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیچا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر ئی پری ونه کړ. (بیشکه الله تعالیٰ ښه آوریدونکی د تولو اقالو ښه عالم دی په گردو (تولو) افعالو) یعنی د گردو (تولو) دعاوی ښی آوری، او تری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالیٰ د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب ئی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی ؤ. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اگر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سری څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده **اللهم انی اسالک الصبر** ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «سالت الله البلاء فاساله العافیة تا له الله تعالیٰ غنی د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو تری عافیت وغواړه!»

تَوْبَدَّ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لِيَسْجُدَنَّهُ حَتَّىٰ جِئْتَهُ

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکج د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هرورمو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندی کر شو یوسف

تفسیر: یعنی سره له دی چه د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او نزاهت دیر دلائل ئی لیدلی ؤ بیا هم دوی په دغه کښی مصلحت ولید چه تر یوی مودی پوری یوسف علیه السلام بندی کری، شو عام وگری او خلق داسی وگنی چه هم دغه یوسف پر ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه گواکی هغه تخویف او ویروول چه د زلیخا له لوری په بندیتوب سره ورکری شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بندیکری څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدننامی ورکیری او هم تر یوی مودی پوری به یوسف د دوی له سترگو غنی پتیږی. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بندیتوبه داسی وی چه گوندی یوسف علیه السلام د لږ څه ربړ (تکلیف) گاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طریقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کرم او د عزیز او د نورو مقصد به له دغه بندیتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک یا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ قَتِيلًا قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُجْمَلُ
فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نراك مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۲﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه ځلمیان، وویل یو له دی دواړو بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوروم انگور دپاره د شرابو، او وویل هغه بل چه بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کری می ده د پاسه په سر خپل ډوډی چه خوری مرغان له هغی (ډوډی)، خبر کړه ته مونږ په تعبیر د دی (هر یوه خوب)، بیشکه مونږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره یا د بندیخانی یا له ښو علماؤ د تعبیر څخه).

تفسیر: یعنی په هم دغو ورغو کښی دوه ځلمی بندیان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی غنی یو د مصر د باچا (ریان بن الولید) ډوډی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلودله (لرله) بندیان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د مروت، امانت، رشتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بندیان هم له حضرت یوسف علیه السلام سره دیر مأنوس (روږدی) شول او د دیر محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورغ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقی وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه گورم حُما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښی خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښوکو سره تونگی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سری لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقُنِيهِ إِلَّا نَبَأٌ كَرِيمًا
يَتَأْوِيهِ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَمِلْتُمَا رِبِّي أَنْ تُتْرَكُوا
مَلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۳﴾

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مگر چه خبر به کرم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پرېښی می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام پرمی هغوی ته تسلی ورکړه چه هر ورو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورغو خورو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آروم او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه مخایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولریئ چه زه کوم کسب گر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال څکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحق، حضرت یعقوب غوندی انبیاء او مرسلانو د توحید پر دین عم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زمونږ له گردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو څیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه گرځوو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبیت او معبودیت کښی. یواځی د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره معیت لرو او پر هغه باندي توکل او اعتماد کوو. او خپل مرگ او ژوندون او نور تول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاؤ هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندگیری (قیدنی) په مصیبت کښی گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راشه! په دغه وقت کښی ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! رومی دوی ته دینی خیری وروښیه بیا ئی د خوب تعبیر ووايه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به در معلومېری څو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسی، او ښه غوړونه ورته کېږدی.

تنبیه: دیرو مفسرینو د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَزُكِّيَهُ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کرم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. گواکی رومی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. څو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع فی النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ؤ ﴿وَأَنبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْرُجُونَ فِي بُيُوتِكُمْ﴾ شیخ الهند رحمة الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکي «حق تعالیٰ په قید کښی دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه رومی هغوی ته دینی خبری وښی او وروسته د خوینونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وقته پوری به هغه هم دروښیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ
لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۰﴾

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحاق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کښی، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه وباسی (په دی راتلو د انبیاؤ).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندې زمونږ قایم پاتی کیدل نه یواځې زمونږ په حق کښې بلکه د گرد (تول) جهان په حق کښې فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمی کورنی له انوارو څخه روحانی گردی (تولی) رنای خوری او نورانی دیوی لگیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالیٰ د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی و چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کری. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يُصَاحِبِي السَّحْرَيْنِ ۚ اَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرًا مِّمَّا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

ای دواړو ملگرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښې) ډیر قوی غالب دی (پر ټولو او په هر څیز کښې).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو ډوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کری دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښې نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر گردو (تولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښې نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تهنیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پر ئی کری. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښې کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَبَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ
 آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۗ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
 أَمَرَ الْأَتَّعِبُونَ ۗ وَالْآيَاتُ ذَٰلِكَ لِلَّذِينَ الْقِيَمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مگر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کری (رالیولی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی غایه له خپل ځانه غه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم غه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاء علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیدلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ دُونِ أُولَٰئِكَ أَنْ يُحَدِّثُوا يُحَدِّثُوا﴾ (۲۵) جزء د الزخرف (۴۵) آیت (۴) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوره ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سرک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالی پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يُصَاجِبِي السَّجْنَ أَمَا أَحَدُكُمْ فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَا الْأَخْرَفِيُّ صَلَبٌ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِينَ ۝

ای دواړو ملگرو زما د بندى خانى! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو ویه څښوی مالک بادار خپل ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په وینتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان دودى خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی څیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطمی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدى. لکه چه هم داسى هم وشو او ساقى د زهرو ورغښولو له تهمته بیخی پاک او برى ووت او نانوائى (دودى پخونکى) د خپل جرم په سزا غرغره، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ۝

او وویل یوسف هغه یوه ته چه یقین ئی درلود (لرلو) چه بیشکه دی خلاصیدونکى دی له دی دواړو نه (چه ساقى دی) چه یاد کړه (مظلومیت زما) په نزد د مالک بادار خپل (چه خوشى می کړى له بنده) نو هیر کړ تری شیطان یادول د یوسف هغه بادار خپل ته نو پاتى شو یوسف په بندى خانه کښى څو کاله (یعنى اوه کاله).

تفسیر: دلته ظن د یقین په معنی دی لکه چه په ﴿الَّذِينَ يظنون أنهم ملأوا زبور﴾ کښى دی یعنى یوسف علیه السلام د دغو دواړو په منځ کښى د هغه په نسبت چه متقین ؤ چه برىء کیدونکى دی کله چه له بندى خانى څخه ووت وویل چه د باچا په مخ کښى زما یادونه هم وکړه چه داسى یو بى قصوره سړى د کلونو کلونو راهسى په بندى خانى کښى پروت دی. د مبالغى هیڅ ضرورت نه دی زما کوم حال او احوال چه تا پخپلو سترگو لیدلى دی کتمت (هوبهو) همغه ووايه!

﴿فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - نو هیر کړل تری شیطان یادول د یوسف بادار (آقا) خپل ته (الخ) یعنى شیطان د دغه خلاص شوى بندى په زړه کښى مختلفى وسوسى او خیالات وغورځول، او داسى ئی غافل کړ چه د خپل دغه لوى محسن «یوسف علیه السلام» تذکره ئی تر کلونو کلونو پورى ونه کړه او له سره ئی په یاد هم پاتى نشو. او بالنتیجه یوسف علیه السلام څو کاله نور هم په بندى خانه کښى پاتى شو له دیرو مدتونو څخه وروسته کله چه باچا یو خوب ولید چه د هغه په تعبیر باندى هیڅوک ونه پوهیدل نو دلته د دغه سړى (ساقى) یوسف په یاد شو. لکه چه وروسته راځى ﴿وَقَالَ الَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ الآية - د هیرولو نسبت د شیطان په لورى څکه

وکر شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذریعه ده چه د نسیان سبب گرځى. د حضرت موسى علیه السلام د سفر ملگرى هم وىلى ؤ ﴿وَمَا كُنْزِيهِ إِلَّا لِيُنذِرَ بَأْسًا وَّكَرْهًا لِّمَنْ يَشَاءُ﴾ (۱۵ جزء د الكهف (۶۳) آیت ۹ رکوع) لیکن په هر شر کښى الله تعالى کومه د خیر خوا هر ورو (خامخا) ږدى. دلته هم اگر که د نسیان نتیجه د بندیکړى د تطویل په صورت راخرگنده شوه خو بیا هم د حضرت شاه صاحب د نکتى له پیدا کولو سره سم داسى یو تنبیه ورته وشوه چه یو نبى لره نه ښائى چه تش پر ظاهرى اسبابو او وسائلو زړه وترى بلکه ابن جریر او بغوی او

نورو له ځینو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿قَاتِلُوا الشَّيْطَانَ ذِكْرًا﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. گواکی ﴿اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت ؤ چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی ؤ یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم ؤ چه کرد (تول) ظاهری اسباب او وسائل ئی پریشی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شدانو د کشف په وقت کښی له خلقو ځنی د ظاهری استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقرینو ته سیئات گرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاؤ علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه دول (طریقه) تقصیر اوی. د امتحان او ابتلاء په واقعو کښی د انبیاؤ رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنګه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل د عزیمت خلاف ؤ، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د دیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیوی. په حدیث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندى که ئی نه وی ویلی چه «زما یادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به ؤ پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
 سَبْعُ عِجَافٍ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخْرَىٰ يُسَبِّتُ بِهَا
 الْمَلَائِكَةُ فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّعْيَا تَعْبُرُونَ ﴿۳۴﴾

او وویل باچا (ریان وروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څرې (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څرې اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وړی شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای دلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی.

تفسیر: یعنی می لیده چه هغه وچ وړی له هغو شنو وړو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی ؤ چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصی او ظاهری عروج سبب شو د یوسف علیه السلام په قصه کښی ئی غای په غای داسی تنبیه هم فرمایلی ده چه د کومی خبری د پری کیدلو چه د پاک الله اراده تلی وی، نو په غیر متوقعی طریقې سره د هغه داسی اسباب او وسائل ورتولوی چه د هغه په لوری له سره د انسان فکر او خیال هم نه وی تللی.

﴿إِنَّ كُتُوبَ الْمُرْزِقِ يُتَعَدُّونَ﴾ که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی! یعنی که په دغه فن کښی څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبیر وکړئ! او مطلب ئی راوښیئ!

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعِلْمِينَ ﴿۱۳﴾

نو وویل (دغو درباریانو) دا گډود (تخیلی) خوبونه دی، او نه یو مونږ په تعبیرونو د خوشی خیالی خوبونو باندی پوهیدونکی

تفسیر: معلومیږی چه هغه خلق له دی فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلی ناپوهی په اقرار کښی وشرمیدل. او داسی یوه خبره ئی جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشی چتی (بیکاره) او پریشان خیالات دی. چه ډیر کله انسان ته د خوب په حالت کښی داسی گډود خیالات او چرتونه ورپیښیږی چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دی. او نه مونږ د داسی خوبونو په تعبیر کښی څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندی نه راځی. (کله چه باچا په دی خوب خپل کښی ډیر فکرجن شو او ساقی د تولواک (باچا) له دغی اندیښنی څخه متحسس شو نو یوسف علیه السلام ئی ورپه یاد شو).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُفِخَ بِنُفُثِهِمْ سَاعَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَزَّلَ اللَّهُ سُلَيْمَانَ مِنْ سَمَاءِ السَّمَاءِ بِرُوحٍ مُّبِينٍ ﴿۱۴﴾

او وویل هغه سړی چه خلاص شوی ؤ له هغو دواړو (یعنی ساقی) او په یاد ئی شو (یوسف) پس له ډیری مودی چه زه به خبر کرم تاسی په تعبیر د دی خوب نو ولیږئ تاسی ما (یوسف زندانی ته).

تفسیر: اوس د خوب په سلسله کښی د هغه ساقی چه له بندیگری، څخه خوشی شوی ؤ حضرت یوسف علیه السلام په یاد کښی راغی ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئی وویل که ماته لږ څه تر بندی خانی پوری د تللو اجازه راکړه شی، نو زه به ډیر ژر د دی خوب ډیر صحیح تعبیر تاسی ته راوړم. په بندی خانه کښی یو مقدس پرښته صورت بزرگ

شته چه په علم‌التعبير كښې ډير ماهر دى ممكن دى چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوى ته كړى وى زه د دغه تعبیر دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضرېږم وروسته له دى نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د تولواک (باچا) ساقى د يوسف عليه السلام په خدمت كښې مشرف شو او داسى عرض او غوښتنه ئى ورڅخه وكړه .

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ
سِمَانٍ يَا كَلْبُنَّ سَبْعِ عِجَافٍ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرًا وَآخَرَ
يَلْبَسُ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠﴾

ای یوسفه! ای ډیره رښتینه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څړبو کښې چه وخورى دى څړبو لره اووه (نورى) خواری غواوى او په اووو وړيو شنو کښې او اوو نورو وچو وړيو کښې (چه له هغو شنو چاپير دى) ښائى چه زه بیره لار شم (سره له تعبیره) خلقو ته (چه باچا او درباريان ئى دى) دپاره د دى چه دوى پوه شى (په تعبیر د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسیر: د ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ويلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسى مجسم رښتيا يئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبى څخه وځى، هغه هر ورو (خامخا) كيږى. هيله (اميد) شته چه هر هغه تعبیر چه تاسى د دى خوب وكړئ هغه به هم كتمت (هوبهو) همغسې كيږى څو زه بیره لار شم سره له تعبیره خلقو ته دپاره د دى چه دوى پوه شى د دغه خوب په ډير ښه تعبیر او د هغه په ذريعه ستاسى قدر او منزلت هم معلوم شى. دغه لفظ راښكاروى چه د انبياؤ عليهم السلام د صدق او ديانت نقش په څه ډول (طريقه) سره د خاصو او عامو په زړونو كښې وهلى كيږى.

قَالَ تَزْعَوْنَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَوْهُ فِي سُنْبُلِهِمِ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿١١﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ أَكْلُنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا فَمَا تَحْصِنُونَ ﴿١٢﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
عَامٌ فِيهِ يَغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿١٣﴾

وويل (يوسف) چه كړئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه كاله پرله پسې په ډير زيار (كوشش) سره ډير، نو هر هغه چه وريبل تاسی نو پرپرډئ هغه غله په وړی خپل كښی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغموره قدر تری پاک كړئ). بیا به راشی وروسته له دغو (اووه كلونو ودانو) اووه نور (كلونه) سخت چه وبه خوری (اهل د دی اوو سختو كلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره كړی وی تاسی دپاره د دی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشی وروسته له دی (كلونو د قحط) یو كال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه كښی به فریاد رسی وكړه شی د خلكو (په غلو او بارانونو) او په دی كښی به ونښیځی (نچور كړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: يوسف عليه السلام د خوب د تعبیر په ورښوولو كښی نه څه څنډ (ایسارتیا) ولگوه او نه ئی كوم شرط ورته كښنود او نه ئی هغه سړی شرمنده كړ. چه ته می وروسته له دغومره كلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاؤ عليهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځی د خوب تعبیر غوښتی وو. مگر ده دری شیان ورعطاء كړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د يوسف عليه السلام د كلام حاصل داسی دی چه اووه غتی څړی غواوی او اووه شنه وړی هغه اووه كلونه دی چه په كښی پرله پسې متواتر خوښی او هوسانی (آرام) به وی د ځمكو حاصلات به ډیر كیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده كوی. وروسته له دی نه به اووه كلونه قحط راځی چه په هغه كښی هغه گردی (تولی) پخوانی ذخیرې خورلی كیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځی د راتلونكی كال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی كیږی دغه اووه كاله همغه خواروی غواوی او وچ وړی دی چه څړی غواوی او شنه وړی به خوری او ختم كوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن كښی يوسف عليه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علی خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په ډومبنيو اوو كلونو كښی هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په كفایت شعاری سره ئی ذخیره وكړئ هومره غله مو چه د خورلو او كړلو لپاره په كاریږی هغه بیله كړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خورئ او نوری غلی همغسی په خپلو وړیو كښی ږدئ چه له چنچیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو كلونو حاصلات د څوارلسو كلونو په كار ورشی كه داسی ونه كړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره گرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو كلونو قحطی څخه كوم كال چه راځی. په هغه كښی به د الله تعالی له خوا ستاسی فریاد رسی كیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. كښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په دیر افراط سره پیدا کیږی. د ساکشانو (ذی روحو) غلانځی به له شودو څخه دکیږی. له انگورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچوړونکو) شیانو څخه به خلق شراب جوړوی دغه وروستی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. ځکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسَأَلَهُ مَا بَأْسَ
الْبُؤْسِ الَّذِي قَطَعَنَ أَيْدِيَهُمْ إِنْ رَبِّي بِكَيْدِهِمْ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

او وویل باچا راولی تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاخی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لار شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کری ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایاؤ خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی‌الغور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سری دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکرم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیتته سره ئی عزت وکرم» قاصد سم له لاسه دغه شاهی پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مگر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له دیر اعلاالعی دنیوی عزت او وجاهت څخه هم دیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو دیره لږه بدگمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی دیر زیات اشکال او سخت ضرر پیښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی گری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو دیر امکان لری چه دیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو څخه بیا څه استفاده وکری، بیا به کومه حیله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کری. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لار شه او تری پوښتنه وکړه چه «آیا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلستیا په موقع کښی ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندگلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هر ورو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرگنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنگ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د ربالعزت په دربار کښی دی. مولینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مگر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملگری) وی او د اصلی مگر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پت فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرگندیږی. کذا فی الموضح.

لنډه ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له گردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِي يَوْسُفَ عَنِ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ
 لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ لَنْ
 أَحْكُمَ أَنا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ①

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رشتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رہبیتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کر چه گواکی دی له دی پښی نه لا له پخوا څخه خبر دی څو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته څغرد (کوشش) ونه کری او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهاره له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿إِنَّ رَبِّي يَبْعُثُ عَلَيْكَ﴾ فرمایلو سره د دوی کید رانکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی. د گردو (تولو) ښځو له متفقہ شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف ډول (طریقه) سره اقرار وکر چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مگر دی کله داسی یو سری دی چه زما په لمسولو سره تیروغی یا پښه نی ولغزیری. بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیږه چه ښځی په خپلی گناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکرم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تمیز او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿۵۷﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکره) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کری د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت گرانو (او په مقصد نی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکر شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او گردو (تول) خلق سره پوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو گردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرید.

کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَا أَبْرئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۹﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مگر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه) مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنگه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی دلرود (لرلو) چه کوم سطحی سری هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرگند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم - دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاؤ علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ - که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوامه» گرځی - نو الله د ده گرد (تول) پخوانی تقصیرات ښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یی د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی. تشبیه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه او ابن کثیر رحمه الله علیه او نور له ﴿ذَلِكَ لِیَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ څخه تر ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راوده عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مگر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونهغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده - ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختگ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او محان ته رحمت وی ابو حیان رحمه الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی - لیکن د ﴿لِیَعْلَمَ﴾ او د ﴿لَمْ أَخُنْهُ﴾ ضمائر د عزیز

په ځای د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طریقه) سره اقرار کوم څو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلظه خبره نه کومه - او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ اَنْتَ نُوْنِي بِهٖ اَسْتَخْلِصُهٗ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَمَهُ
قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِيْنٌ اٰمِيْنٌ ﴿۶۷﴾

او وویل باچا چه راوی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کرم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زموږ خاوند د مرتبی امانتگر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ - کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئ ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسیږئ - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه - او دی ئی خپل مصاحب وگرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ښایی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی)، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ اِنِّي حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۸﴾

وویل (یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکی (د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوایدو، نو باچا یوسف ته د خزائنو کنجی گانی وروسپارلی او د سلطنت ټول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طریقه) سره کولی شم - او د هغه د عواندو او مخارجو له ذرائعو او له حسابو او کتابو هم ښه باخیره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکی اداری امور په خپل لاس کښی

واخیستل خو په دغه وسیله سره عامتالناس ته پوره گټه (فائده) ورسولی شی - خصوصاً په راتلونکی قحط کېږي په ډیر ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نیونه وکړی شی - او د حکومت مالی وضعیت په ښه ډول (طریقه) سره ټینګ او مضبوط وساتلی شی. له دې نه ظاهریږي چه انبیاء علیهم السلام دنیوی عقل هم پوره لری او دغه هم څرگنده (ښکاره) شوه چه د خلافتو د خدمت لپاره مالیاتی په چارو کېږي لاس وهل د نبوت له مقامه یا د عظمت له شان سره مخالفت نه لری. که یو سړی سره له نیک نیتۍ داسی وگڼي چه د هغه منصب لپاره زه اهل یم - او له نورو ځنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړیږي، نو دغه د مسلمانانو د خیر غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجی) که د هغه غوښتنه یا مطالبه وکړی کولی ئی شی، او که حسب الضرورت خپل د ځینو حسنه ځ خصالو او حمیده ځ اوصافو بیان او تذکره هم وکړی، نو دغه به په کومی ناجائزی مدحی کېږي نه وی شامل او نه به په منوعه تزکیه د نفس کېږي داخل وی ﴿وَأَمَّا يَسْمُوعُ بْنُ سَمْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لَه يوه حدیثه معلومیږي «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شی، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندی اچولی کیږي (او غیبی اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوی) او دغه په هغه وقت کېږي ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالی د خوښولو او نورو دنیوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهُ حَيْثُ يَشَاءُ نَصِيبٌ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کېږي، چه ځای به ئی نیوه (یعنی اوسیده) له دغی ځمکی (د مصر) څخه هر چیرته چه به ئی خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمایو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نیکو کارانو)

تفسیر: یوسف علیه السلام هر چیری چه غوښته ښکته کیده - او هر هغه شی ئی چه زړه غوښته به ئی تصرف کاوه - گواکی «ریان بن ولید» په نامه سره باچا ځ او په حقیقت کېږي یوسف علیه السلام باچاهی کوله او د «عزیز» په نامه سره یادیده لکه چه وروسته له دې نه راځی. ځینی علماء لیکي چه باچا د یوسف علیه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کېږي د مصر پخوانی عزیز مړ شو - نو د هغی ښځی (زلیخا یا راعیل) نکاح له دوی سره وتړله شوه - والله اعلم ولی محدثین پر دغه خبره باندی اعتماد نه لری.

وَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٤﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر (دیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزگاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیګڼی (فاندی) لپاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی - اعم له دی چه ثروت (مالداری) وی یا حکومت - عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت - قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه گرد (تول) شیان ورغنايت فرمایلی شوی ؤ پاتی شول د آخرت اجرونه هغه یو ایماندار او پرهیزگار ته هلته له دنیوی اجرانو څخه خورا (دیر) بهتر اجرونه ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي

«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه ډول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنګه ورته عزت وپاښه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی ځمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته تول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزګری (زمیداری) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله - او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوښان دپاره د ځان او یو اوښ دپاره د (بینامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَاءَ إِخْوَةَ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٥٥﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القرآن» کښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو ورومینیو کلونو کښی ئی ښه ودانی وکړه او د

گردو (تولو) ځمکو غلی او دانی ئی راغوندی او ذخیره ئی کری، بیا د قحط په اوو وروستیو کلونو کښی یو متوسط نرخ ئی وټاکه (مقرر که) او هغه به ئی پر مصریانو او نورو پرديسيانو برابر پلورلی (خرشوللی) مگر پرديسيانو ته ئی سری په سر له یوه اوبښ بار (ختی) څخه زیات نه ورکاوه نو په دغه وسیله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند - او د باچاهی خزانه ډکه شوه او په هر لوری کښی دغه انگازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښی ارزانه ده نو ځکه د ده وروته هم د غلی پیروډلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هیئت او قیافه او وضع او قطع کښی دومره تغیر او تبدیل نه ؤ شوی دلته یوسف به هم پرله پسې د خپلو ورونو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقیق) کوله - او وروسته له هغه ځای د رسیدلو څخه د دوی د نامه او د نښی پوښتنه به ئی هم کری وی - لکه چه د سلاطینو او اعیانو ملاقات کښی عموماً دغه اصول جریان لری لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی راغلی دی چه هغوی یوسف علیه السلام ته خپل نوم او صفات بیان کړل - څرنګه چه یوسف علیه السلام د بیلتون په وقت کښی ډیر وړوکی ؤ، او هم د ده د ورونو فکر او خیال دی لوری ته نه تلو چه ګوندی دا به یوسف علیه السلام وی - او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسی جرائت کولی شی چه له دوی ځنی د هغوی د نامه نسب او نورو شیانو پوښتنی وکری شی نو ځکه دوی یوسف و نه شو پیژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِمَآزِهِمْ قَالُوا تَوْتُنِي يَا خَلْمٌ مِّنْ أَيْكُمُ الْآلَا تَرُونَ إِنِّي أَوْ فِي الْكَيْلِ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٠﴾

او کله چه تیار کړ (يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وویل (يوسف) ورونو خپلو ته) چه راولی تاسی ماته هغه ورور ستاسی چه له پلار ستاسی دی! آیا نه وینی تاسی چه بیشکه زه پوره درکومه پیمانان او زه غوره د میلستیا ورکونکو یم.

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام د خپلو ورونو ښه میلستیا عزت او مدارات وکړه - او د سری په سر یو اوبښ بار غله ئی دوی ته ورکړه د دغه عالی اخلاق او خاصی مهربانی د لیدلو په اثر وائی چه دوی داسی غوښتنی وکری چه زمونږ یو علاقی ورور (بنیامین) ځمونږ د سپین پیری غمجن پلار له لوری د ده د خدمت او تسکین دپاره په (کنعان) کښی پاتی دی - ځکه چه د ده بل عینی ورور یوسف علیه السلام چه پر پلار بیاندازی ګران ؤ ډیره موده پخوا له دی نه په کومی بیدیا کښی هلاک دی - که د (بنیامین) د برخی غله هم مونږ ته مرحمت وکری شی نو ډیره مهربانی به وی یوسف علیه السلام وفرمایل چه په دی ډول (طریقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی ځکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حیواناتو کله چه

تاسی بیا راغئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راوئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یی چه زه پوره ورکومه پیمانانه او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره نی راوئ

فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿١٠﴾

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاقی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانانه (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی کڼلی شی چه تاسی دروغ وایی او خلاف الاصول د یوه اوبښ خته (بار) وړل مو مقصد دی - نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتگ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَرُوا دُعَاؤَهُ آيَةً وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿١١﴾

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو (د دی کار).

تفسیر: یعنی اگر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) دیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کرو هیله (امید) شته چه په یو ډول (طریقه) به دغه مقصد کښی بری وموو.

وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذْ انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٢﴾

او ویل (یوسف) مریو (پیمانانه گرو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنگه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پته سره ښاییږی چه دوی وپیژنی دا (پنگه)

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لار شی دوی اهل خپل ته ښائیږی چه دوی به بیا بیرته راشی(او را به ولی ورور زما)

تفسیر: یعنی کومه پنگه (سرمایه) چه دوی ورکری وه، او د هغی په بدله کښی نی غله پیروولی (اخستلی) وه حکم نی ورکر چه هغه دی هم په پته سره د دوی په اسبابونو کښی بیرته کیږدی - خو کله چه بیرته خپل کور ته ورسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وگوری چه له غلی سره د هغوی پنگی (سرمایه) هم بیرته ورکری شوی دی چه بیا دوهم ځلی راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شی - او پخپلو زړونو کښی وواښی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیلولو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واوروی او که پنگه (سرمایه) نی په لاس وی نو هرورمو (خامخا) به بیا راځی - نو ځکه نی هغه پنگه (سرمایه) ورمسترده کره ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو ورونو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروتو او کرمه لری لیده نو ځکه نی بیرته ورمسترده کره.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أٰبِيَئَابَانَا مَنَعَنَا
الْكَيْلُ فَارْسَلْنَا مَعَنَا خٰنًا نَكْتَلُ وَاِنَّآ لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿٣٧﴾

نو کله چه بیرته وگرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زموږ منعه کری شوی ده (بیا) له مونږ نه پیماننه (که راسره لار نشی (بنیامین) نو ولیږه له سره ورور زموږ چه پیماننه واخلو) هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ بڅپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَا اٰمَنُكُمْ عَلٰى اٰخِيهِ مِنْ قَبْلُ
فَاِنَّهُ خَيْرٌ حَفِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّحِمِيْنَ ﴿٣٨﴾

ووویل (یعقوب) آیا امینان کرم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان گرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مگر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کری می وئ تاسی پر ورور د ده (یوسف) پخوا له دی نه (یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه یی) نو الله خیر (دیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی دیر مهربان د تولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی غرنکه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمت وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلتون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا بَانَامَا
تَبِعِيَ هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَنَا
وَتَرَدَّدُ كَيْلٌ بَعِيرٌ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنگه (سرمایه) خپله چه بیرته رالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنگه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کری شوی ده مونږ ته او (بیا څو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوښ) پیمانہ ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پریشودل نه دی په کار - په هر دول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پریدئ چه لاړ شی. ځینو د ﴿ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کری ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ - لهذا ضرور دی چه په هر دول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لاړ شو او د گردو (تولو) برخى له څانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنْ اللَّهِ لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أَنْ

يُحَاطُ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿۱۷﴾

وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه لیرم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه را کرئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به را ولی ماته هر و مرو (خامخا) دی مگر که چاپیر والی و کر شی پر تاسی باندى (چه مره یا مغلوب شی) نو کله چه ور کره دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل (یعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی گرد (تول) سره پره او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لندون مه کوئ، سره د دی پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په ډول (طریقه) نی وفرمایل ﴿اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه گرد (تول) پاک الله ته سپارو - که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدی وکره، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوخ کوئ - لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی - که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چتی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «ظاهری اسباب ئی پاڅه کرل - او توکل ئی پر الله وکر - هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يَبْنَئِي لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَاَدْخُلُوا مِن
أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿۱۸﴾

او ویل (یعقوب) له شفقته ای ځامنو زما مه ننوځی تاسی (مصر ته) له دروازی پوری (چه نظر وانخلی) او ننوځی (دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیخ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مگر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کری دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکری توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام ورونه اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترگی به د دوی پر لاره لگیدلی وی - اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ - (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه ډیر زیات کاوه، هم له خپلو ورونو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهه ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل - خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کری ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترگی هرورمو (خامخا) اړولی کیږی - «العین حق» نظر لگیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بیج کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شی او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځی - نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شی او له دی سره نی متصل دغه وفرماییل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی گرځولی - په گردو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیږی - زمونږ دغه گرد (تول) انتظامات د الله تعالی د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه نی راجانز درولی دی - انسان ته لارم دی چه خپل د ژغورنی (بیج کوونی) او ساتنی تدبیر وکری مگر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. گواکی دغه خبره نی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالی پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِي
عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضَاهَا
وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه غچایه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځي) نه ؤ دغه ننوتل له بیلو بیلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله شخه هیڅ شیز لیکن یو حاجت چه په نفس د یعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بیشکه دغه (یعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی لیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په دی چه نه اوږی تقدیر په تدبیر).

تفسیر: یعنی څرنگه ئی چه ویلی ؤ همغسی ننوتل - اگر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترگو وړ ونه رسید لیکن له بل لوری تقدیر وړ ورسید چه (بنیامین) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هو! تقدیر نه دفع کیږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدیر یقین او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کیدی شی لیکن بی علمه سری پر یوه پوهیږی او له دوهمه بی خبره پاتی کیږی - یا بیخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقدیره منکرېږی - یا پر تقدیر باندی د یقین لرلو معنی داسی گنی چه گرد (تول) اسباب معطل کړل شی - البته عارفان او پوهان تقدیر او تدبیر دواړه ټولوی - او هر یو هغه پر درجه پدی .
نه پرانیځی په ترون سره ترنه

«خو ترون لره په کار دی بیا ترنه»

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ أَوْىٰ إِلَيْهِ

أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر یوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنیامین) وویل (یوسف په عبرانی ژبه پته بنیامین ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا (یوسف) نو مه خفه کیږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام (بنیامین) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور (یوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علاتی ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرگند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل - یا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لئا سره کومه سختی کړی ده له دغه خبرو شخه له سره مه خفه کیږه - اوس وقت را رسیدلی دی چه زمونږ دغه گرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی - او وروسته

له سختيو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پت را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکي، «پر دغه ورور چه يوسف عليه السلام پر مينه او محبت سره رابللی ؤ نور ورورنو ته حسد او رخه (کینه) ورپیدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لگیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس يوسف عليه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت يوسف عليه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیم نو يوسف عليه السلام وویل چه پلار لا له پخوا هم غما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښی به لا ویرجن شی أما خو په یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کرم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ
أَخِيهِ ثُمَّ أَذِنَ مُؤَدِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسِرْقُونَ ﴿٤١﴾

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کښنوده جام د اوبو څښلو (د باچا پت) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلقو د) قافلی (ودرپړی چه) بیشکه تاسی خامخا غله یی.

تفسیر: یعنی کله چه د يوسف عليه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی - او د سفر کړد سامان ئی ور تیار شو - نو یو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنیامین) په اسباب کښی کښنود (چه د زرو یا زبرجلو په جواهرو جړاؤ ؤ بیا چه غله دیره گرانه شوه نو هغه ئی پیمانہ کره غه مهال (وخت) چه کاروان (جوبه) له ښاره د باندی ووته نو پیره داران د هغه جام په لتولو پسې ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پیدا شوه - څرنگه چه قافله ښانسته لری تللی وه ، نو پیره دارانو ورپسې ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودرپړئ چه تاسی یقینا غله په نظر راغئ .

تنبیه: که دغه لفظ يوسف عليه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی - تاسی خو هغه سری یی چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پته مو هغه د مرئع په نامه ویریا(مفت) خرڅ کړ.

قَالُوا وَقَبِلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٤٢﴾

ووویل (ورونو د يوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د يوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لتویئ ئی؟)

تفسیر: یعنی مونږ ولی خامخا غله بولئ؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوبښئ
مونږ خو چیری لری نه یو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راوتلوی

قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْبَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿۴۱﴾

ووایل دوی ورک کړی دی (لتوؤ) مونږ پیمانہ د باچا او دی هغه چاته چه را
ئى وړه پیمانہ بار د یوه اوبښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئى کرم
پیدا کوونکی ته

تفسیر: پیره دارانو وویل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانہ لتوو چه ورک
شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د
سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانى کار هم انجام مومی. که کوم سړی ئى بی له
حیلی او حجته راحاضر او راوړی نو د اوبښ د څښی (بار) غله به وړانعام او وروښو او زه ئى
ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئى.

قَالُوا تالله لقد علمتم ما جئنا لنفسد في الأرض وما كنا سارقين ﴿۴۲﴾

ووایل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی
مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرگز (نه یو مونږ
غلا کوونکی) د دی جام.

تفسیر: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او گذاره کردو (تولو) خلقو ته په عمومی دول
(طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکی نه یو - او که وائی نو د خپلو اوبښانو خولی به مو
ولی ترلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د
فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو - او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له
کنعانه به مو هغه پانگه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَاءُ أُولَئِكَ كُنتُمْ كَذِبِينَ ﴿۴۳﴾

نو ووایل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق)
که (ښکاره) شوی تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لتوو که دغه مسروقه مال له تاسی شخه ووت، نو بیا به خه ووايی؟ او خه به وکړئ؟ او سزا به مو خه وی ؟

قَالُوا جَزَاؤُكَ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُكَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۰﴾

نو وویل (بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیماننه) په بار د ده کښی نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا شخه چه د غلا مال ووخی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی - د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو - او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ شخه ووخی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئی تری واپول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ
 اسْتَخْرَجَهُمَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا
 كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ تَرْفَعُ
 دَرَجَتٍ مِّنْ شَاءِ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لتولو د) بارونو د دوی رومی له باره د ورور د ده (لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیماننه) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنگه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مگر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پوری خو له الله سره نه برابر شته او نه تری پورته).

تفسیر: یعنی د دغو ویناؤ شخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل - او دغه کرده (توله) پینه ئی ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کر - رومی ئی د نورو ورونو د بارونو په سپردلو شروع وکره او د دوی شختی بستری ثوری او نور ئی ولیدل خو له دوی غنی هغه جام را ونه ووت - بالاخر د بنیامین د اسبابو د لتولو وار راغی او هغه جام تری راووت.

﴿ كَذَلِكَ كُنَّا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ ﴾ الآية - هم دا رنگه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروبووده یوسف ته نه ؤ یوسف داسی چه ونیسی مریی ورور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کبئی مگر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئی وروبوود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کبئی وهل او عذابول او دوچنده تری مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریی گرځول یعنی د ده د ورونو له ژبی شخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا شخه چه دغه مال ووغخی، هغه غلام وگرځوه! نو پر هم دغی ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسی تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کبئی سره راگیر شی نو د مصری قانون له مخی هیخ یو داسی کوم صورت چه د هغه له مخی د بنیامین د بیرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

) ﴿ تَرَاهُمْ دَرَجَاتٍ مِّنْ أَعْيُنِنَا ﴾ - پورته کوو مونږ مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ د پورته کولو ئی) یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی حکمت او تدبیر ورشیی یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وگوره هغه ځلمیان چه په غلا سره ئی له خپله پلاره یوسف غلا کر - او په څو روپو ئی وپلوره (خرش کرو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کبئی ولاړ دی ښائی په دی دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

) ﴿ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ ﴾ - او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پوری خو له الله تعالی سره نه برابر شته - او نه تری پورته) یعنی په دنیا کبئی له یوه انسان شخه زیات پوهنده دوهم شخه دریم ښه پوهنده او خیردار دی اما د تولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضح وی چه په دغه توله واقعہ کبئی هیخ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبی شخه له واقع شخه مخالف نه دی وتلی - او نه د شرعی شخه مخالف کوم حرکت تری صادر شوی دی فقط یواغی توریه ئی کری ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسی خبره ووائی یا ئی وکری چه د هغه د لیدلو یا آوریدلو شخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسی یو شی وی چه له ظاهری او قریبی مطلب لری وی - که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکری شی، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کبئی هیخ د شهبی ځای

نشسته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی - د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی وروڼه هم سره یو ځای وویښی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کڼدو او ژورو څخه ووځی رومی د ده د علایتی وروڼو - بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او گرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی - او له بل لوری د یوسف له وروڼو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربرونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی - او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی - چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریه» په نسبت هدایت ورکړی شوی ؤ چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کینود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه - بلکه طبعاً داسی صورتونه څرگند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت - راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هوا مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پته خبره به څرگندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوا إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يَوْسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالِ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٤٥﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پته وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پت په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یی له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریبی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوی (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکي ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرگندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرینو په دغی موقع کښی دیری قصی بیانی کری دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کری وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ قَامَتْ يَاسُوفُ فَتَفِيهُ ﴾ الآية - نو پته وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کره هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پت په زړه خپل کښی چه تاسی دیر بد ییغ له جهته د مرتبی چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کر) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل ځان وساته - ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پتی خبری په څرگندیلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پته وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرگند (ښکاره) نه کر - بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ اَنْتُمْ سَوَافِحٌ مَّا وَاللَّهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولیغ - حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کری ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو ویریا سودا کری دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ سَوَافِحٌ مَّا ﴾ الآية - څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا دیر بد خلق ییغ - اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو - اوس چه مو د یوه ورور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرگند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیگناه ورور ئی هم ملوث کوی، گواکی غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین ییغ - هغه به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی

(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سړیو ته ورکر - نو ورونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا

كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَتْرُكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٨﴾

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زور دیر معمر (چه پس له یوسفه له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (پرغمال او دی راپریوده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کونکو څخه.

تفسیر: یعنی زموږ سپین پیری پلار ته به سخته صدمه ورورسیږی. ځکه چه هغه زموږ له گردو (تولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی ورور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یواځی پر هم ده وه - تاسی که د ده په ځای له مونږ ځنی یو تن ستون (واپس) کری، نو پر مونږ به ستاسی دیره لویه مهربانی وی - تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کری دی - نو مونږ امید لرو
چه د خپل له کره مو مه بی هیلې کوئ، .

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنٌ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو
مونږه (بیگناه) مگر (به نيسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په
نزد د هغه، (که ونیسو په غای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالی له دی نه پناه نيسو چه بی له سببه د یوه په غای بل ونیسو -
مونږ خو یواځی هغه سری راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه
بنیامین دی چه د عینی ورورولئ لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿إِلَّا مَنٌ
وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ﴾ په غای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه
له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په غای بل څوک ونیسو - نو بیشکه چه مونږ په دغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی
نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو - نو ستاسی له خیاله او
قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ
أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ
وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿۱۴﴾

نو کله چه ناامیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د
بنیامین) نو گوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی
(پخپلو منځونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی)
آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی (په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښی او اوس دا حادثه راپیښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښی، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکی (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن را کړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم را کړی الله ماته (په وتلو سره له مصره پا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه (الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿مَا قَطَطْتُمْ﴾ کښی «ما» زانده ده ځینی وائی مصدریه ده او کیږی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام څخه دغه جواب واورید او مایوس شول، نو له دلی څخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه د اکثری رایه پر دغه قرار ونيوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښی هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخیستی ؤ - او د هغه جواب څه ووايو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښی شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتی به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتللو حکم را کړی، یا په دغه منځ کښی د پاک الله تعالی له لوری بله کومه فیصله وشی، مثلاً له تقدیره زما د مرگ نیته پوره شی او مر شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښی ئی ږومی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿لَسْتَ بِالْمُؤْمِنِ﴾

ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ
وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

بیرته لاړ شی تاسی پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا (بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پت کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی گرد (تول) لاړ شی او د خپل پلار په حضور کښی

عرض وکړئ چه دغسی یوه واقعه راپیښه شوه چه له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پت کار ساتونکی چه دغه جام پخپله بنیامین پت کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟ حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ - او له دی نه نه وو خبر چه (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی - یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار ورورښووله، او له دی نه نه وو خبر چه زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسَّئِلَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرِ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٧﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریی (د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چه وو مونږ په هغه کښی او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چه مونږ مخ کړی ؤ (راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سری ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چه هلته دغه واقعه پیښه شوی ده - او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخي ثابته شی چه مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو. (الغرض چه راغلل دا وروڼه په حکم د مشر ورور خپل سره چه روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چه پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِّرْ جَمِيلًا ۖ وَعَسَىٰ أَنْ يَأْتِيَنَّكُمْ بِهِمْ جَبِيحًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٨﴾

وویل (داسی نه ده چه تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار (چه اراده مو ورته کړی وه)، نو (اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چه الله راویلی ماته دوی تول، بیشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿فَصَبِّرْ جَمِيلًا﴾ ترجمه مفسرینو په څو ډوله (قسمه) سره کړی ده چه هغه دلته لیکله

کیږی

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیچاته به څه نه وایم».

(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».

(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راغی»

(۴): «نو اوس له هم دغه صبر څخه زما کار جوړیږی».

(۵): «پس صبر دی ماته ښه».

(۶): «پس ښائی ماته صبر نیک»

(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».

(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی‌اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځمانو پر خبرو اعتبار ونه کړ. لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځمانو له خپله ځانه جوړی کړی - او پخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. گواکی د «لکم» خطاب د ځمانو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پت کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطره هلته پاتی دی گرد (تول) ماته راوی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د گردو (تولو) له احواله باخبره شم پا ک الله له تولو امورو څخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مایوسی - او په هر ډول (طریقہ) احوال سره هم د انبیاء علیهم السلام قلوب نه بی هیلې (نامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالیٰ پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا سَفِي عَلَىٰ يُوسُفَ وَأَبِيصَّتْ عَيْنُهُ مِنْ

الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٢٠﴾

او مخ و گمرغاهه (یعقوب) له دغو (عُمانو خپلو) نه او وی ویل او افسوسه او غم زما پر (بیلتون د) یوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د دغه (یعقوب) له غمه نو دی دک و له قهره (او پت ئی عُغموونکی و).

تفسیر: د دی نوی زخم له رسیدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بیا تازه شو - او بی اختیاره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿يَا سَفِي عَلَى يَوْسَفَ﴾ - های افسوس پر یوسف» یعنی ای افسوسه زما پر یوسف راحاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د یعقوب علیه السلام له غمه یعنی بیرونقه یا بی نوره شوی. **علی اختلاف القولین**. پس دغه یعقوب دک و په زړه کښی د قهره د عُمانو نه خو وئ عُغملو او پت ئی وساتلو په حدیث کښی دی «**فحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل**» یعنی د انبیاءو جماعت د پاک الله له جانبه په دیرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی - بیا د امتحانونو دیر اقسام دی حق تعالیٰ هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د یعقوب علیه السلام په زړه کښی ئی د یوسف علیه السلام فوقالعاده مینه وغورځوله - بیا داسی پوه - هښیار - محبوب - او مطلوب هلک ئی چه د ابراهیمی کورنی غته سترگه او رنه دیوه وه ، په داسی یوی دردناکی طریقې سره له ده عُنی بیل کر - او سره له دی نه چه د یعقوب علیه السلام غم ویشتلې عُیگر - او زخم خوړلی تتر - او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بیا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وویل، او نه ئی د شکایت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخیستلو - او د خپل زړه تشولو په فکر کښی و - او نه د غم او خفگان خبری به ئی له خولی څخه وتلی - هو کله چه دی د غم او اندیښنی له لاسه دیر کړیده او ویلی کیده، نو د ده د زړه بخار د سترگو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړیده. تر شلهاؤ کلونو پوری دی سره له دغو ژړیدونکو سترگو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لکیا و او له ده هیڅ یو خلل او بی انتظامی په هیڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه یوسف علیه السلام په فراق کښی پخسیده، او له سترگو څخه ئی اویسکی توییدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نیاز، او تویی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت - او د اویسکو تویولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعیف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصیرت» نور به لا پسی زیاتیده - د بیتابیو او د اضطراباتو هومره سخت طوفانونه چه پری راچلیده - ده به هومره خپل زړه تینکاوه او پر خپل عُیگر (ینه) به ئی پښه کیښوده - او له ژبی څخه به ئی تش یو «اف» هم نه ایسته. د (بنیامین) له بیلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بریښ ورسیده، نو دلته بی اختیاره هم دغه د ﴿يَا سَفِي عَلَى يَوْسَفَ﴾ - ای افسوسه او غم زما په بیلتون د یوسف»

الفاظ نئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه نئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلام د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَوَاتٌ ذَكَرُ يُوسُفَ حَتّٰى
تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ﴿۸۵﴾ قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوْ
بِسِتّٰى وَّحَزْنٍ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۶﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه نئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفگان خپل طرف د الله ته (یواځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر رانیښی؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او ریر (تکلیف) نئی راکړی دی - او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی - او ضرور به ورسره ونیم. او د ده هغه لیدلی خوب هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده - و به گورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځنډیږی (ایساریږی)؟».

يٰۤاِبْنَٓىٓ اٰذْهَبُوْا فْتَحَسُّوْا مِنْ يُّوسُفَ وَاٰخِيْهِ وَاَلَا تَأْسُوْا
مَنْ ذُوْرَ اللّٰهِ اِنَّهٗ لَآ يَأْسُ مِنْ ذُوْرِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾

ای ځامنو زما، لاړ شی نو لتونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه ناامیده کیږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه ناامیده کیږی له فیضه د الله څخه مگر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له مهربانی او فیضه ناامیده کیدل د کافرانو دود (طریقه) دی چه هغوی د ده له لوی رحمت او کامل قدرت شخه صحیح معرفت نه لری. د یوه مسلمان کار دا وی چه که د غرونو د پښتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مایوس کوونکی حالات هم ورپښی شی خو بیا هم د پاک الله د رحمت امیدوار اوسی - او په امکانی کوښښ کښی بی‌همتی او بی‌زده توب نه کوی نو عی د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولگوئ او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولتوئ - د الله تعالیٰ له رحمته هیخ لری نه دی چه مونږ بیا سره راتول کری د دریم ورور ذکر ئی ښایی د دی لامله (له وجی) ونه فرمایه چه هغه پخپل اختیار یواغی د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی ؤ که بنیامین خلاص شی، نو هغه به بلا سببه ولی هلته پاتی کیږی.

(بیا وروڼه د یوسف علیه السلام دریم کرت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسْنَا
 وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
 وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿۸۸﴾

نو کله چه ورننوتل وروڼه پر یوسف نو وویل دوی (یوسف ته) چه ای عزیزه، رسیدلی ده مونږ ته او اهل (عیال) زمونږ ته سختی (او لوږه) او راوړی ده مونږ پنگه (سرمایه) ناقصه نو پوره راکړه مونږ ته پیمانته او خیرات وکړه پر مونږ (په قبول د نقصان یا تزئید د احسان) بیشکه چه الله جزاء (بدل د دارینو ورکوی خیرات ورکونکو ته.

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونی سره د مصر په لوری بیا روان شول، څرنگه چه د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو رومی د هغه چا (بنیامین) د نجات په فکر کښی ولویدل چه ځای ئی معلوم ؤ او څرنگه چه د قحط له سببه غلی ته هم د دوی ډیر ضرورت ؤ نو داسی ئی سره وټاکل (مقرر کړل)، ښائی چه عزیز ته په دی لوری هم توجه ورکړو - که د راکړه او ورکړه په معاملو کښی مو عزیز پوست او نرم وموند، نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خیره کوو لکه چه رومی خبری دوی له عزیز سره داسی وکری

ای عزیزه، په دی ورځو کښی د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر کورنی ډیر زیات تکلیف او زحمت تیریږی زمونږ د کورونو مال او اسباب گرد (تول) وپلورل (خرڅ) شول - اوس ډیره لږه بیکاره او حقیره پنگه (سرمایه) پاتی ده چه هیڅوک ئی نه اخلی هغه مو د غلی پیرودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلا قو، له لویو مکارمو او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله (امید) لرو چه زموږ دغو ناقصو شیانو ته مه گورئ، او د دغو لویو شیانو په بدل کښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعایت په حقیقت کښی یو راز (قسم) خیرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسیره په دی د خیرات په توگه (طریقه) هم څه شی راکړئ چه الله تعالی دسرره ښه وکړی، حضرت یوسف علیه السلام د دغه احوال له اوریدلو څخه بی اختیاره په ژړا شو - او د ده د شفقت - رحم - عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوتیده او د سترگو له لاری په بهیللو شوه او په دغه وقت کښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ- چه زه څوک یم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسیدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار دپاره تمهید دی.

تنبیه: ځینو د «تصدق» معنی مطلق احسان اخیستی دی. لکه چه د «**قصر الصلوة**» په حدیث کښی دی «**صدقة تصدق الله بها علیکم**»

(کله چه یوسف علیه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی ولیدلی نو لکه چه پخوا مو ولیکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پتولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿۹۹﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهیږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له یوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رتلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دی دواړو په منځ کښی مو بیلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښی چه تاسی ناپوهان وئ، یعنی د ځلمیتوب په نشو کښی بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل - یا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولئ او دا ئی په طریقه د نصیحت ورته ویل نه دپاره د راجکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو دیره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه ټول عمر د ربرو (تکلیفونو) او شکایتونو دپاره یو توری ئی هم پخپله ژبه را نه وړو او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال یو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازی څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شی چه پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کښی اشاره شوی ده - بیا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطیف اختیار کړی

دی چه په هغه کښی له جرمة زیات د معذرت خوا، خورا (دیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجبی) ؤ - تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هرورمو (خامخا) پوره کیدونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ویلو سره ئی پرده له مخه بیرته کره - کله چه د دوی نظر پری ولکیده او وئ پیژاند نو

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۰﴾

وویل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی یوسف وویل (هو!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی دیر سخت ویریږلی وی - چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرگنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنکه چه دوی د یوسف علیه السلام فوقالعاده مراحم او له (بنیامین) سره ئی خصوصی سلوک لا له پنخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی - چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی - کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح ډول (طریقه) سره دوی ته وړاندی کړی وی - یا ئی تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئی پوښتنه وکړه « إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ ﴿۱۰﴾ - رښتیا اوضیه آیا هم دا ته یوسف ئی؟ » نو وویل یوسف علیه السلام چه هو! په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئی سره یو ځای کړو او همغه الله بیلتون په گدون - ذلت په عزت - تکلیف په راحت - تنگی په فراخی - طیش په عیش بللوی - هغه ته چه د مریی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وریږلی دی او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو حضرت شاه صاحب لیکي «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو - او له شرعی حدودو څخه د باندی ونه ووت او ونه ویرید نو بالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږی بیا چه ورونو یوسف علیه السلام وپیژندلو - نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو - نو

قَالُوا تَأْتِيهِ لَقَدْ أَشْرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخُاطِبِينَ ﴿٩١﴾

وویل (ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی ته الله پر مونږ (په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل کښی چه کړی ؤ مونږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله تاته له هر حیثیته پر مونږ درجه او فضلیت درکړی دی - ته د هم دی مقام وړ (قابل) او لائق وی - مونږ له خپلی غلطی او تیری ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب رښتیا او زمونږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لِاتْرِبِ عَلَيْهِمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٩٢﴾

وویل (یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه عفا) پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقرر شوی په گناه خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د ټولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو ورونو څخه واورى، نو وئ فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم او ستاسی گورد (تول) اغلاط می درېښلی دی - هغه لفظ چه ما ووايه یواځی د الله تعالی د احسان او د صبر او تقوی د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووايه، وروسته له نن ورځی ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږی. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو دی در وېښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له ټولو مهربانی کوونکو او دغه عفا مهربانی هم یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی

اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی

رب له ټولو مهربانو زیات ارحم دی

په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلی او دادگیرنی څخه وزگار شو نو د خپل مهجور او سپین پیری پلار له حال څخه ئی هم تهوس او پوښتنه وکړه چه څرنګه دی؟ دوی وویل چه له ډیری ژړا سترګی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

إذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَإِذَا لَقَوُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بِصِيرَاءٍ
وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

یوسف قمیص زما دغه (قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه ګرځی
بیا لیدونکی او راشی تاسی ماته سره له اهله خپل ټول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کېږی د شام په لوری نشم درتلی - تاسی لار شی او والدین سره له ټولو ګردو نورو متعلقینو می دلته راولی ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی - نو اوس له خیره سره دلته راشی چه له ما سره لږ څه معاش وګورئ او مونږ ګرد (ټول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او ګډون څخه متمتع او ګټور شو څرنګه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی وریاتی - یا ئی په لیدلو کېږی څه فرق پیدا شوی دی - نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئی فرمایل چه دا قمیص څما چه جبرئیل علیه السلام له جنه راوړی ؤ له ځان سره یوسف او څما د پلار په سترګو ئی ومنیئ نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر مرض دپاره الله تعالیٰ یوه دوا مقررہ کری ده، څرنګه چه د ده بصارت د یوه سری له بیلټون څخه تللی ؤ - نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو - دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئی ونه بولی، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره څینی رانده یو ناڅاپه د سترګو خاوندان شوی دی. کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعَيْرُ قَالَ أَبُوهُمَّ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ لَوْلَا أَن تَفْتَدُونِ ﴿٩٤﴾

او کله چه بيا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وويل پلار د دوی (يعقوب خپلو مصاحبينو ته په کنعان کښی) بيشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د يوسف که چيری نسبت د کم عقلی (د زوروالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالی قدرت ته غیر شئ (غور وکړئ) چه يوسف علیه السلام په مصر کښی موجود دی - او يعقوب علیه السلام په کنعان کښی - خو په دومره کلونو کښی هيچيری يعقوب علیه السلام ونه ويل چه د يوسف علیه السلام ښه وږمه رارسيری - ځکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه ؤ رسيدلی - اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوته شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی - او د يوسف علیه السلام قميص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د يوسفی قميص ښه وږمه يعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا يوه واقعه لا څه - بلکه دغه گرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو يوه لويه مرقع ده، د يعقوب علیه السلام پشان يو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښی هستوگنه ولری - او د يوسف علیه السلام پشان يو جليل القدر ذات په مصر کښی حکومت وچلوی او يوسف علیه السلام وروڼه خو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د يوسف علیه السلام کره ميلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاؤ کلونو پوری بيل وساتی، او د وینی په اوبسکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکميل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه لپه هر تقدير نو وويل پلار د دوی يعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښی ورسره ناست وو چه بيشکه خامخا زه مومم بوی د يوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وايی چه ته اوس زور شوی ئی - نو فضول او چتی (بيکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ويلو سره شرميرم، ځکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسيری او تاسی گرد (تول) به سره ووايی چه دغه سپين بيري ته وگورئ چه بيخی بی سده (بيهوشه) او پاگل شوی دی او اپلتی وائی او چتی (بيکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوداتوب) خوبونه وینی.

قَالُوا تالله انك لفي ضلالتك القديم ۱۵

وويل (حاضرینو يعقوب ته) قسم دی پر الله بيشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرگردانی خپلی کښی (همغسی لا پروت) یی.

تفسیر: یعنی د يوسف علیه السلام مينه او محبت - او د هغه د بيا ژوندی کيدلو - او بيا ورسره د ليدلو او ملاقات کولو يقين ستا په زړه کښی ځای نيولی دی او د همغو پخوانيو خيالاتو هوا ده چه د يوسف علیه السلام ښه وږمه ستا دماغ (سپيرمو) ته رسيری او له ډيره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی - او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّا انْجَاءَ الْبَشِيرُ الْفُتُوهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَاَرْتَدَّ بِصَيْرَةٍ
قَالَ الْمَاقِلُ لَكُمْ اِنِّي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندي نو وگرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل (یعقوب) آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیوم له (ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیوئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وگرځیدل - او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو او بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیوم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیوئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه ؤ ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه - یا ئی خپلو ځمانو ته ویلی ؤ چه د یوسف علیه السلام له لتولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ گرد (تول) سره راتول کری گورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بیا نو ورونه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا يَا بَنَاتَنَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا كُنَّا خَطِيئِينَ ﴿٩٦﴾

وویل (ورونو د یوسف) ای پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د گناهونو زمونږ بیشکه چه مونږ ؤ خطا کوونکی (گناهکاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وښکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالیٰ څخه زمونږ د دی گناهونو بښنه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه رومی مو تاسی وښیئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځکه څو چه تاسی مونږ ونه بښئ نو الله تعالیٰ به مو څرنګه وښیئ.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۹۸﴾

وویل (یعقوب غامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او گړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپیی یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ؤ یا نی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د بښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په گډه سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبُو يَهُ وَيَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿۹۹﴾

نو کله چه رانوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کرل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شیء (له هری سختی) .

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره- ووت خپل مور او پلار ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ - په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو - او دلته ئی د توږئ (خاله) ذکر دی - ځکه چه عرب توږئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی - او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او گردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شیء، او له فقط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسپړئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. گواکی د ﴿ادْخُلُوا مِصْرَ﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسپړئ!

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبْتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ
 قَبْلُ قَدْ جَعَلْنَا رُبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي
 مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَنْزَعَهُ
 الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۱۵﴾

او پورته ئی کرل مور پلار خپل (کښینول له ځانه سره) پر تخت خپل او
 پریوتل (دغه «۱۱» ورونه او والدین) دغه (یوسف ته) سجده کوونکی، او
 وویل (یوسف) ای پلاره زما دا (سجده) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما
 (چه لیدلی می ؤ) پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځاوه دا
 خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کری دی له
 ما سره کله چه راوی ایستم زه له بندیکhani (یا کوهی نه) او را ئی وستئ
 تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جگړه غورځولی وه
 شیطان په منځ زما او په منځ د ورونو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی
 باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی
 ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت
 سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ. او دوی پر خپل تخت
 (پلار) کښینولو. لیکن څرنگه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام
 تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو،
 نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول ورونه د یوسف علیه السلام په
 مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله
 علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه
 وه، او یواځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله. لکه چه ډیر احادیث پری شهادت
 ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمه الله علیه ﴿وَإِن السُّجْدَ لِلَّهِ﴾ الآية - څخه د دی
 د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجده ځنی د هغه
 متبادره معنی نه ده مراد کری او تش سر ښکته کول او یواځی لږ څه تیتیدل تری اخلی. ځینی
 وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښی د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ کښی دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښی دوی د شکرانی سجدی وکړی.

تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هو! د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترگو د یوی ربی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «سجود العبادة» یعنی د غیر الله مستقل او مالک گنل په نفع یا په ضرر کښی په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هو! «سجود التعظیم» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه و شرائعو کښی جائز و - خو محمدیه شریعت علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیمات د هغه بیخ پری کر - پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی - د هغه کتل پکار دی

(﴿ وَقَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ وَالرِّجَالُ الْكَافِرَاتِ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا كَافِرُونَ ﴾)

د دی د هغه خوب زما چه لیدلی می و پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځوه دا خوب رب غما حق رښتینی) یعنی په دی کښی زه هیڅ مداخله نه لرم څرنکه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری و، نو پاک الله هغه پوره کر - او تاسی گردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئی ایستم زه له بندیځانی یا له کوهی نه او رائی وستغ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جگره غورځولی وه شیطان په منغ غما او په منغ د ورونو غما کښی بیشکه رب غما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالی د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیگری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وگرځولم - او د هغی جگری څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منغ کښی لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه - بیا ئی څرنکه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغونډ کړل - په دغی موقع کښی یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ ، چه پری تیر شوی و - بلکه د ورونو د واقعی په لور بی هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی ډلی تقصیر او زیادت ورڅرگند (ښکاره) نشو - څو د ده ورونه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محبوب او څر نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاؤ علیهم السلام په بل کوم یوه کښی پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَرَبِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿۱۶﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له گرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کونکيه د اسمانونو او د ځمکي (بی له نموني) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره .

تفسیر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی الحال د موت تمنا وکړه - یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم. تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذَا وَقَاتِلْنَا لِجَدِّ عَلِيِّ بْنِ أَبِي الْمُثَنَّى ﴾ یا حضرت مریمی ویلی ؤ ﴿ يَا لَيْتَنِي وَكَبَلْتُ هَذَا وَكَلْتُ نَسِيًا ﴾ جزء (۱۶) د مریم سوره رکوع ۲ آیت (۲۳) - او د معاذ رضی الله تعالی عنه په حدیث کښی دی

«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضني اليك غير مفتون»

د احمد په مسند کښی حدیث دی «یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن» حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه «اللهم خذني اليك فقد سئمتهم وسئموني» کله چه د امام بخاری جگړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو «اللهم توفني اليك» په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سری به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلازلو له لیدلو څخه به ووائی «یا لیتنی مکانک - کشکی ای مریه! زه ستا په ځای وی».

(﴿ وَالْحَقِّنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾) - او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه پخپل مرض الموت کښی فرمایلی ؤ «اللهم في الرفيق الاعلى» حضرت شاه صاحب لیکي «کامل علم ئی وموند - او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیري» گواکی له ﴿ وَالْحَقِّنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پوری یوسف علیه السلام په ملكيه و انتظاماتو مشغول و وروسته د هغوی له وفاته ئی هغه پخپل واک (اختیار) پرېښود. مفسرین لیکي چه حضرت یعقوب علیه السلام وصیت کړی و - چه زما مری دی شام ته یووړ شی - او هلته دی دفن کړ شی! لکه چه د دوی جنازه هم هغله یوره شوه. حضرت یوسف علیه السلام ویلی و چه «یوه داسی زمانه به هم راشی چه بنی اسرائیل به له مصر څخه وویستل شی - نو په دغه وقت کښی دی زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره یوسی» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسی علیه السلام سره له بنی اسرائیلو له مصره ووت، نو د حضرت یوسف علیه السلام تابوت ئی هم له خپلو ځانونو سره یووړ. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿۱۲﴾

دغه (قصه د یوسف) له خبرو د غیبو ده چه (اعجازاً) وحیه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وی ته (ای محمده!) له دغو (ځامنو د یعقوب) سره کله چه دوی راتول کړ فکر خپل (په غورځولو د یوسف په کوهی کښی) حال دا چه دوی مکر فریب کاوه (له یوسف سره نو چه تا غوندی امی په دی سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام ورونو دی له پلاره د بیلولو، او په کوهی کښی د غورځولو دپاره مشوری او تدابیر جوړول، او پخپلو منځونو کښی سره جرگی کولی، او خبری سره غوته کولی، تاسی له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبری به مو اوریدلی - او هغه حالات به مو کتل - نو بیا داسی صحیح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالی له وحیی څخه تاته چا درښوولی دی؟ تاسی په رسمی ډول (طریقه) لوستونکی او لیکونکی نه ییغ او نه له کوم ظاهری معلم څخه مو څه استفاده کړی ده، نو بیا دغه گرد (تول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصیل په (بائبل - انجیل) کښی هم نشته تاسی ته ماسوا له الله تعالی څخه بل کوم سری درښوولی دی؟

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳﴾

او نه دی زیاتره خلق او اګر که حرص وکړی ته (ای محمده!) په ایمان راوړلو د دوی) ایمان راوړونکی (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ ډول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۳﴾

او نه غواړی ته (ای محمده!) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مگر پند دی (له جانب د الله) دپاره د تولو خلقو (جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی - تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخواه ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کری - پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکړه - او پرله پسې یی کوئ.

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَاتِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿۱۴﴾

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریری پری (او په سترگو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو ښو غنی تل څنگ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همغسی چه د تنزیلیه و ایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیه و ایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالی د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی - که په آیات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه گټه او فائده به تری وررسیده - کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿۱۵﴾

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مگر په دی حال کښی چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبی سره مگرد (تول) وائی چه خالق او مالک همه الله تعالی دی مگر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدای حصه داران مگرځوی - لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښی دا الفاظ ویل « کقول مشرکی العرب: لیبک اللهم لیبک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک » ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی - ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی - ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدای اختیارات ورکری دی ډیرو کسانو د تعزیه داری - مجاوری قبر پرستئ - پیر پرستئ د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغرنه او خرابه کری ده - څومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ - الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی ډیره گرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان ډیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدی او عمل په درجه کښی د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. (اعاذنا الله من سائر انواع الشرك)

أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۴﴾

آیا نو په امن کښی دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریونکی پتوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناخپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کری ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی فکره، او بی خوفه ولی کیږی - آیا دوی د الله تعالی له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کوی دی؟.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى
بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تینگ پری ولاړ یم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پوری).

تفسیر: یعنی زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده - زه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه گرد (تول) چتی (بیکاره) خیالات او اوهام پریږدی - او د یوه واحد احد الله تعالی لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیح لاره پیدا کړی! - زه او زما ملگری پر هم دغی سمی صافی لاری باندی رهی (روان) یو - او د حجت او برهان - او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د گردو (ټولو) ملگرو دماغ منور او روښان شوی دی دلته له سره د ږندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید تلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی - او په ډیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی

﴿وَمَنْ لَّهُ وَاللَّاتِ وَاللَّعِينِ﴾ !

کله چه کفارو وویل چه الله تعالی څخه خو ډیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیولی چه ته او نور سری ئی رالیولی یی نو دغه آیت نازل شو

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ
أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

او نه ؤ لیولی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مگر سری (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو(او ښارونو نه له صحرايانو او بیابانیو) آیا نو نه گرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو) کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنگه ؤ عاقبت (آخړه خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) ډیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویریزی له الله) ، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی) .

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرستو څخه کوم نبی نه دی منتخب کړی - او نه لیږلی - پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سړیو څخه ؤ ، نو بیا وویئ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کې څرنگه شو؟ حال دا چه په دنیا کې علی‌الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی - البته د آخرت ښیگه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتی . دغه د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلي .

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځی چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی - حضرت بی‌بی مریمی ته پاک قران د «صدیقی» مرتبه وربښلی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهریږی چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبی نه دی مبعوث شوی . پس ښائی چه مغروره نشی معاندان د زمانی ستا ای محمده! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کېږی مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئی مؤخر کیده .

حَتَّىٰ إِذِ اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَد كَذَّبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرًا فَكَبَّيْحًا مِّنْ نَّشَأٍ وَلَا يَرُدُّ بِأَسْنَانٍ الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١﴾

تر هغه پوری چه ناامیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او گمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کېږی) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان) ، او نشی دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم گنهگارانو (کافرانو) څخه .

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ - پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړی شوی ؤ - او د عذاب په راتللو کېږی به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخی یاغی او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شرارتونه او بغاوتونه به ئی کول - او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخی مایوس کیدل - او له بل لوری به الله تعالیٰ هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زیات اوږده مدت پوری به هم د عذاب هیخ یوه نښه او آثار دوی ته نه څرگندیدل (ښکاره کیدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبیاؤ دپاره ناامیدی بښونکی او بی‌هیلی کیدونکی ؤ. د دغی منظری له لیدلو څخه کافرانو به په یقیني ډول (طریقه) سره داسی خیال کاوه چه له انبیاؤ سره هغه وعدی چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه گردی (تولی) چتی (بیکاره) او دروغ دی - د عذابونو او نورو گرد (تول) چل ول او مکر او فریب تش زمونږ د ویرولو دپاره ؤ. هیخ لری به نه وی چه په داسی مایوس کوونکو او اضطراب غورځونکو حالاتو کښی د انبیاؤ علیهم السلام په زړونو کښی به هم داسی خیالات راغلی وی چه په هغه رنگ او ډول (طریقه) سره چه مونږ د عذاب وعدی له خلقو سره کری وی ښائی صحیحی نه وی؟ یا د وساوسو او خطراتو په درجه کښی به بی اختیاره داسی وهم ور پیدا شوی وی چه هغه وعدی چه زمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کری شوی وی آیا هغه به نه پوره کیږی؟ لکه چه د البقرة په (۲۶) رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَلْيُرَ لُواحَشَىٰ يَقُولُ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصُرُهُ﴾ کله چه د مجرمینو بی خوفی - او د انبیاؤ علیهم السلام تشویش تر دی اندازی ورسید نو په دغه وقت کښی یو ناخاپه آسمانی مدد راغی بیا د هر چا په نسبت چه د الله تعالیٰ اراده وشوه یعنی فرمان وړونکی مؤمنین یی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمینو بیخ یی وویست.

تنبیه: د الله تعالیٰ له غیر محدود رحمت او مهربانی څخه مایوسی کفر دی. لیکن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مایوسی کفر نه ده. یعنی داسی ویلی شی چه مثلاً د هغه څیز په نسبت تر هغه ځای پوری چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مایوسی شته - لیکن د حق تعالیٰ له کامل رحمت څخه مایوسی نه ده پکار. په ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ﴾ ایت کښی هم دغه مایوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مایوس شوی دی که نه انبیاؤ علیهم السلام د الله تعالیٰ له رحمت څخه کله مایوس کیدی شی

تنبیه: د کفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وایه شی په حق د عامو مسلمانانو کښی کفر نه دی. او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافی ده په حدیث کښی راغلی دی چه اصحابو کرامو رضی الله عنهم اجمعین عرض وکر «یا رسول الله! مونږ پخپلو زړونو کښی بی اختیاره داسی شیان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کښی مونږ دغه بهتره گنو چه وسوځیږو او تک تور سکاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل «آیا تاسی داسی شیان پخپلو زړونو کښی مومع؟» دوی عرض وکر چه «هو!» نو ئی وفرمایل «ذالك صریح الايمان» دغه ښکاره ایمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةً لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ
 حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ
 تَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

خامخا په تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاؤ یا اممو) کښی عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسی خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښی) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان نی راوری (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي او نه دی دغه قران یوه داسی خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښی او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان نی راوری پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښی قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د گردو (تولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنگه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښی په خاص ډول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءاليل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا
 لاعلينا امين
 تمت سورة يوسف عليه السلام بعون الله تعالى

(سورة الرعد منجية الا الايتين ۳۱ و ۳۲ ولو ان قراناً الى)

(فكيف كان عقاب اياتها (۴۳) ركوعاتها (۶) رقمها (۱۳) تملسها حسب النزول (۹۶)

نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت منى دى. پرته (علاوه) له دوو ايتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دى او له «ولو ان

قرانا» څخه نيولى تر «فكيف كان عقاب» پورى دى. ايات نى (۴۳) او ركوع نى (۶) په

تلاوت كښى (۱۳) - په نزول كښى (۹۶) سورت دى او وروسته د محمد «صلى الله عليه وسلم» له

سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْكِتَابِ وَالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ^①

دا ايتونه د كتاب (قران) دى، او هغه كتاب چه نازل كرى شوى دى تاته له (طرفه د) رب ستا حق دى وليكن زيات خلق نه كوى يقين پرى (چه له جانبه د الله دى).

تفسير: يعنى هر هغه شى چه په دغه سورت كښى لوستل كيږي، هغه كرد (تول) د عظيم الشان كتاب ايتونه دى دغه كتاب چه پر تا د الله تعالى له لورى نازل كرى شوى دى يقيناً حق او صواب دى ليكن دير د تعجب او حيرانى ځاى دى چه د داسى صافو او واضحو حقائقو له منلو څخه هم اكثر خلق انكار كوى.

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأُمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ^②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره ور (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوجت) او مضبوط سقف چت پاک الله جور کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ - او لطف په دی کبئی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکبئی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی سامان چت درولی شوی دی - پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (۱۷) د حج په (۶۵) ایه ۹ رکوع کبئی فرمائی ﴿وَيَسِّرُكَ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَّ عَلَى الْاَرْضِ اَلَا يَذُنُّهُ﴾ که د اجسامو د راښکولو (جاذبې) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری - ځکه چه راښکولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالی عنهما والحسن وقتادة وغير واحد رضی الله عنهم «انهم قالوا لها عمد ولكن لا تری» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «استواء علی العرش» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴) ایه (۷) رکوع کبئی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿وَتَحْرَأَتُنَّ﴾ الآية - او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کبئی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کبئی پوره کوی - یا د ﴿رَجُلٍ مُّسْتَعْتَبٍ﴾ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿يَذُرُّ الذَّرَّ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز - اذلال - احياء - امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی - ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره - مدبر - وینځ - مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریردی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسانی رسولو څخه سترگی پتولی شی - نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خاوند) هم دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسی مهمل پریودی نو ضروری ده چه یوه ورخ وفادارانو ته د وفادارئ صله ور ورسیدی او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورپه غاړه شی نو هر کله چه په دغه ژوندون کښی مونږ د مطیع او عاصی په مینخ کښی داسی صاف او ښکاره عادلانه تفریق او توپیر (فرق) ونه کړو، نو بالیقین دغه خبره د تسلیم وړ (لائق) گرځی چه وروسته له دی ژوندانه هرومرو (خامخا) یو بل عالی او اساسی ژوندون هم شته چه په هغه کښی گرد (تول) سره د سماوی عدالت په منخ کښی حاضر او درولی کیږی - او د گردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتیجه به گوری - او د هغو د ثمراتو خوند به څکی.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ
أُثْبِينَ يُعْشَى الْبَيْلَ النَّهَارَ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۳۰﴾ وَ
فِي الْأَرْضِ قَطْعٌ مُّتَبَعًا وَجُدَّتْ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعَةٌ وَنَخِيلٌ
صَّنَوَانٌ وَغَيْرُ صُنَوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُقِضَلُ بَعْضَهَا
عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳۱﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولی ئی ده ځمکه او پیدا ئی کړه په دغی ځمکی کښی غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو میخونو په شان ولاړ دی) او ویالی (د اوبو)، او هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښی جوړه دوه (لکه سور سپین - ژیر تور - خواړه تروه - واړه غت)، پتوی په تیاره د شپې سره ورخ ، بیشکه په دی مذکوره ؤ خبرو کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (په مصنوعاتو د الله کښی). او په ځمکه کښی توتی دی (مختلفی) څنګ په څنګ پیوستی یو له بل سره او (نور) باغونه دی (په دی ځمکی کښی) له انگورو او کښتونه (فصلونه) دی او ونی د خرما دی چه ځینی له یوه بیخه پورته شوی دی او ځینی ځان ځان ته بیخ لری چه اوبه کولی شی په اوبو یو قسم سره او غوره کوو ځینی له هغو څخه په ځینو نورو باندی په خوراک (خوند - رنگ او وږم

کښی) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاؤ) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښی.

تفسیر: یعنی (او دغه الله همغه ذات دی چه غورولی ده ؤمکه او پیدا ئی کره په دغی ؤمکی کښی ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ؤهای کښی کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیوی او له هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ؤمکی کښی جوړه دوه یعنی لوی، وړوکی، خواپه او تروه - تور، سپین، گرم - یخ - او سم له جدیده ؤ تحقیقاتو سره په هر یوه کښی نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿يُثْبِتُ إِلَهِ الْمَاءِ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴) آیت (۷) رکوع کښی پخوا له دی نه لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو (وچتو) اسمانونو په مقابل کښی د تبتی ؤمکی بیان هم ذکر کړ - له اسمان سره د لمر او سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی - او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی - د یوی تودی او تیزی اشمی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغی بلی د یخی او سپکی روښانی ضیا او وړانگی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راغی. هم داسی دلته د ؤمکی د مختلفو احوالو او له هغی سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه - چیری غر ولاړ دی. چیری سیند بهیږی - هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښی هم د شکل - صورت - رنگ - خوند - وړوکوالی - او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښی هم اختلاف دی - کله ؤمکه د ورغی له رڼا څخه رڼه کیږی - کله شپی تک تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او غریبه منظره خو دا ده چه د ؤمکی هغه څو قطعی چه یوه له بل سره نښتی دی یا څنگ په څنگ سره پرتی دی - او ؤیننی ئی متی او ؤیننی ئی شگلوری - او ؤیننی ئی خورا (دیږی) ناپاکی - او ؤیننی ئی پاکی - او ؤیننی د کرلو وړ (لائق) او ؤیننی ئی د نیالگیو (بوزغلی) د کیښولو لائقی - او ؤیننی ئی خوږی او ؤیننی تروی دی دغه ټول په یو اویو سره سیراب (پن) کیږی - او د یوه لمر پلوشی اشعه گردو (تولو) ته وررسیږی - او یوه هوا د ؤمکی پر مخ چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلفی میوی او گلان تری پیدا کیږی او یو له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښی دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی ورته هک پک حیران پاتی کیږی - غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو څخه پوهیږی چه له هغی یوی د رحمت له وریشی څخه اوبه څښونکی دی، یا له همغه یوه د هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رڼیږی، نو له هم دغی رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا له هدایت او لارښووننی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم زبردست لاس له اسمانه تر ؤمکی پوری د گردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښی داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل دائره او د اثر منطقه ډیر کلک او مضبوط حد بندی او ویش سره ترلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

تہ دغہ کار بہ غہ اشکال لری چہ مونپ وروستہ لہ مرہ کیدلو غخہ بیا ژوندی کری - او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیہ غخہ ہر خیر او شر ہغہ مستقر تہ ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعہ العقول سبحان من بقدرتہ یعجز الفحول)

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذْ أَكْثَرُوا بَاءَنَا لِنِى خَلْقٍ جَدِيدٍ

او کہ تعجب لری (ای محمدہ! لہ دی نہ چہ دوی تا نہ منی) نو لا عجیبہ دہ (دا) خبرہ د دوی چہ (وائی) آیا کلہ چہ شو مونپ خاوری آیا شو بہ مونپ خامخا پہ پیداینبت نوی کنبی،

تفسیر: یعنی لہ دی نہ بہ زیاتہ عجیبہ خبرہ غہ وی چہ ہغہ ذات چہ رومی یو شی جوہ کری وی نو ہغہ بہ بیا پہ دوہم حلی جوہولو باندى ولی قادر نہ وی؟ (العیاذ باللہ)

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِبْرِيْهِمْ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ فِي
أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

دوی ہمغہ کسان دی چہ کافران شوی دی پہ رب خپل او ہم دغہ گمراہان دی چہ د اور طوقونہ بہ وی (پہ قیامت کنبی) پہ غارو د دوی کنبی او دغہ (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی بہ پہ دی اور کنبی ہمیشہ وی.

تفسیر: گواکی دغہ خلق لہ «بعث بعد الموت» غخہ انکار کوی، او د پاک اللہ لہ مالک الملکوتی او شهنشاهی غخہ منکریری - نو د داسی باغیانو انجام لارم دی چہ ہم داسی وشى چہ دوی پہ غارو کنبی د اور طوق او غارکئی او پہ لاسونو او پنبو کنبی نی الجکئی او بیرئ واپچولی شی، او پہ ہغی ابدی بندیکانی کنبی وغورحول شی چہ پہ حقیقت کنبی د ہم داسی مجرمانو دپارہ جوہہ کری شوی دہ

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ يَا سَيِّدَةَ قَبْلِ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ
 قَبْلِهِمُ الْمَثَلُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى
 ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا
 چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی
 چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا
 خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی
 (که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو
 ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیگڼی (فایدی) ور په برخه
 شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود
 عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په
 پخوانیو دروغجن کونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر دیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه
 غرق - خسف - زلزله - صیحه - مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره
 دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی
 نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری گوری او پرله پسې تری تیری تری تر هغه پوری چه د
 مظلمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیری تری - نو په دغه وقت د ده له تباہ او سپیره کونکی
 عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
 إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ②

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد
 باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه
 مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او نبیې چه مونږ ئی غواړو - ولی نه نازلېږی؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جل جلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی - هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه وربکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی - ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوړئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! رومی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر (ویروونکی) راتلو چه له هغوی څنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه ښه چه معاندین وغواړی هغه به هرومرو (خامخا) وربکاره وی . هوا! د پاک الله لاره هغوی ته وربښول د دغو انبیاءو کار و - چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده . هوا! دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او گردی (تولی) دنیا دپاره هادی یغ !.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزِدُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِإِقْدَارٍ ۝

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او (الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی غیږوی) او (الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة)، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمگری؟ ښه دی که خراب؟ و غیر ذلک من الاحوال دغه گرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ور معلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی من حیث الاعضاء والعدد والمدة یعنی د حاملی په گیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د گردو (تولو) اسرارو - اسبابو - اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر غیږ په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتی - هم داسی هغه آیات او نبی چه الله تعالی د انبیا و علیهم السلام د تصدیق دپاره نازلې کړی دی په هغوی کښی خاصه اندازه - مصالح او حکمتونه ملحوظ و او دی په هر وقت او په هره اندازه چه د بنیادمانو له استعداد سره صلاحیت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نبی یی ورڅرگندی کړی دی او په هغو کښی هیڅ تقلیل نه دی واقع شوی باقی د قبلولو او منتفع کیدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسی دی لکه چه د حامله و او امیدوارو په گیدو کښی د موالیدو احوال د تربیت او استعداد په تفاوت او توپیر (فرق) سره مختلف وی.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالَى ④

عالم دی په پتو او ښکاره و چه (گرددو (تولو) شخه) ډیر لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښی).

تفسیر: دغه د الله تعالی د علم د لامحدوده وسعت او احاطی بیان دی یعنی د تولی دنیا هیڅ یو پت او ښکاره شی له هغه شخه پت نه دی، او گردد (تول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندی دی.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلِ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ⑤

یو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پتوی خبره (په زړه خپل کښی) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه هغه پتیدونکی دی په شپه کښی او هر هغه څوک چه ظاهر وونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښی.

تفسیر: د الله تعالی د علم عموم ئی بیان کړ - او د مقام په مناسبت د مکلفینو د خاصو احوالو په نسبت دا راینی چه ستاسی پر هر قول او فعل زمونږ علم محیط دی، هره هغه خبره چه تاسی پخپلو زړونو کښی پته کړئ یا ئی په ورو سره وویئ یا په علانیه او په چغه سره نارې کړئ یا کوم کار د شپې په تیاره کښی په پته سره وکړئ! یا دا چه په ورځ په دانگ پیلې (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئی وویئ په گرددو (تولو) احوالو او تولو حیثیتونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره یو برابر او یو شان دی ځینی مفسرین دغه آیت پر دری راز (قسم) سریو مشتمل راینی

- (۱): ﴿مَنْ أَسْرَأَ الْقَوْلَ﴾ (هغه چه خبره پتوی)
- (۲): ﴿وَمَنْ جَهَّزَهُ﴾ (هغه چه ښکاروی ئی)
- (۳): ﴿وَمَنْ هُوَ مَوْجِبٌ يَأْتِيهِ وَالرَّابُّ يَأْتِيهِ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښی پتوی مثلاً هغه غل چه د شپې د مخی غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښی ئی ښکاروی مثلاً په ورځ کښی لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه گرد(تول) پاک الله ته یو شان معلوم دی. لنډه ئی دا چه هیڅ قول او فعل چه پت وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالیٰ نه بلکه گرد (تول) سره وربښکاره دی

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ
 مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا
 بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ①

انسان لره (له جانبه د الله ملائکی دی) نوبت په نوبت راتلونکی دی یوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کوی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بیرته گرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی (مددگار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالیٰ پریښتی ماموری دی - چه له هغوی ځینی د ده گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکی، او ځینی د الله تعالیٰ له حکم سره سم ذریعه گرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کوی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالیٰ له بندگانو څخه ولری - همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالیٰ عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالیٰ څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترگی ناتوانه دی او نه ئی شو کتلی - لیکن د الله تعالیٰ د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږی بیشکه چه الله تعالیٰ تغیر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغیر ورکوی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلی هغی ساتنی او مهربانی سره چه تل د ده له لوری کیوی هیخ یو قوم محروم او بی برخی نه گرځوی تر هغه وخته پوری چه دوی خپل نه تگ - طاعت او عبادت - جمیله عادت او حسنه رویه نه وی بدله کری - او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت - قبیحه اخلاق - معصیت سره بدل کری نو داسی آفت پر دوی نازلیدی چه له سره بیرته گرځیدونکی نه وی، او نه د هیجا مدد هلته په کار ورتلی شی.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون رانیسی نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د نه او خراب حالت په تعیین کبسی تل د اکثریت او غلبی لحاظ وی

(د تېرو نه ژوندون هلته بد اوړی)

چه نه پرېدی او بدیو ته تول واوړی)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿۱۳﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه درینسی تاسی ته برق برینینا (چه نینه د باران ده دپاره د خوف (او ویرولو د هغه چا چه ضرر ورسوی) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده ورسوی او پیدا کوی) راپورته کوی ورینی درنی (په اوبو په هوا کبسی).

تفسیر: پخوا د بندگانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکی دی د هغه ذکر وشو او دغه په نه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی - په هم دی مناسبت دلته د قدرت د مخینو داسی نینو په لوری توجه ورکری شوی ده چه په هغو کبسی په یو آن کبسی تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته - یعنی کله چه برینینا برینسی نو خلق هیلمن (امیدوار) کیوی چه اوس به باران اوړیدی او پرله پسوی ویره هم ورته پیدا شی چه د هغه په اثر چیری تندر او تکه (چرق) ونه لویدی او د هلاکت سبب ونه گرځی کله چه درنه ورینخ له اوبو شخه ډکه راشی، نو خلق پری خوشالیدی چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وگرځی او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولویدی چه چیری د اوبو طوفان غچان رانشی، او د ربر (زحمت) او تکلیف موجب نشی عیناً هم داسی انسانانو لره ښائی چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شی، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بی فکره نشی .

وَيَسِّرُ الرِّعْدَ بَحْمَدِهِ وَالْمَلَائِكَةَ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿۱۳﴾

او تسبیح وائی رعد (پربسته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وائی نوری گردی (تولی) پربستی له ویری (او له هیبته د الله) نه او لیری (الله) تندرونه نو رسوی (غورغوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگری کوی په شان د الله کینی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگره کونکو باندی یا سخت دی نیول د ده)،

تفسیر: یعنی غوریدونکی وریغ یا پربسته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید وائی لکه چه په (۱۵) جزء د بنی اسرائیل په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کینی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿وَلَنْ يَنْفِكُوا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ او گردی (تولی) پربستی له هیبته او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبیح او تحمید کینی مشغولی او لگیا دی.

تنبیه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورغی تحقیقات دا دی چه په وریغو کینی د کهربائییه (بجلیغ) موجه قوت موندلی کیږی، او په ځمکه کینی د کهربائییه سالبه قوت دی هغه وریغ چه له ځمکی سره زیاته نژدی وی، نو په هغی کینی کله نا کله د ځمکی سالبه کهر بائییه قوت سرایت کوی بیا پر دغی وریغی باندی دیر ځلی هغه وریغ تیریږی چه په هغی کینی موجه کهر بائییه قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهر بائییه» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر یو پخپل ځان هغه بل کهر بائییه قوت جذبوی خو دغه دواړه کهر بائییه قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وریغ کله چه یو د بل کهر بائییه قوت خپل لوری ته راکاږی نو د دغو دواړو له یو ځای کیدلو څخه شدید حرارت پیدا کیږی او له دی شدید حرارت څخه د دغو دواړو وریغو د حجم په تناسب یوه اور توپوونکی لمبه راپورته کیږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بریښنا او رنا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرایته هوا کینی پیدا کیږی «رعد» وائی د «کهر باء» دغه اور توپوونکی شراره کله وریغی او هوا هم څیروی (شلوی) او لاندی لویږی چه له هغی څخه نهایت غریب او عجیب افعال او آثار مشاهده کیږی - علاوه پر دی هغه عمارتونه غورغوی - غرونه سره څیروی (شلوی) د ساکبانو (جاندارو) او ذوی الارواحو د هلاکت موجب گرغی. ځینی اوقات لیدلی شوی دی چه هغه په نهایت احتیاط سره د یو سری له بدن څخه کالی (جامی) راکاږی، او د یوی ونی پر څانگه ئی ږدی، مگر د اغوستونکی جسم ته هیڅ یو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فرید وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له لیدلو څخه سری ته داسی خیال پیدا کیږی چه د بریښنا په دغی اور غورغوونکی لمبی کینی ذی شعور او ذی اختیار قوت شته چه په غیر مرئی طریقی سره کار کوی. مونږ دی ته نه یو اړ (محتاج) او نه

خه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریی شخه انکار وکرو لیکن پر دغی خبری پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بانیه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیاء علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده - دغه گرد (تول) شیان چه مونږ ئی وینو، هغه خو یواځی ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پت حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عمومو افکار او آراء نه وررسیږی - یواځی هغه ذوات چه د باطنی سترگو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئی بیانئوئ مثلاً د کهر بانیه قوت موجب او سالبه توب او نور د هغه علم هم د شو طبیعی حکماؤ شخه ماسواء بلا واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرگند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاء علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجربیاتو وکری شی، نو یقین دی چه دغه گرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو شخه دغه خبره څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعیو و نوامیسو په شان د وریشو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی وریشی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لگیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د وریشو او د ځمکی او نورو د کهر بانیه و مدیر کومه غیر مرئی پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار شخه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بانیه شراهِ» وایع کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو شخه پیدا کیږی، لهذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «مخاریق من نار» - د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربر (تکلیف) او اشکال در پیښیږی - په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په څر سره تعبیر وکری، نو دغه به دیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یواځی صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کوی یو - نو شخه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراره شی. علامه محمود الالوسی رحمه الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کوی دی فلیراجع

(﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآية - او لپږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جگړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سری ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله شخه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپینو؟، که د مسو؟ العیاذ بالله. دری غلی همغه خیره ئی وکرله دریم غلی کله چه هغه دغه چتی (بیکاره) خیری وکری نو یو ناخپه یوه وریش پورته شوه، او علی الفور تندر (تکه) پری ولویده او د هغه کوپری ئی له سر شخه جلا (جدا) کره په ٹینو روایانو کښی راغلی دی چه عامر بن طفیل او اربد بن ربیعہ د رسول الله مبارک په خدمت کښی حاضر شول او وی ویل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسی اسلامی خلافت مونږ ته ورسیری، رسول الله صلی الله وسلم د دوی له دغی غوښتنی شخه انکار وفرمایه دوی دا خبره وکره او له مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ به د مدینی وادی ستاسی د مقابلی دپاره له سپرو او پلبو (سورو او پیادو) شخه دکه کرو رسول الله صلی الله وسلم وفرمایل چه پاک الله به د هغوی مخه ونیسی او د مدینی انصار به د هغوی مقابلی دپاره ووحی دوی دواړه لارل په لار کښی پر «اربد» باندی تندر او تکه ولویده او «عامر» پمن شو او په طاعونی خاریت (گرگ) سره په هلاکت ورسید. فائده د رعد د غیر اوریدلو په وقت کښی ښائی چه داسی وویل شی «سبحان من یسبح الرعد بحمده و الملائکه من خیفته»

اللهم لا تقتلنا بغضبك و لا تهلكنا بعذابك و عافنا قبل ذالك

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْمَعُونَ
لَهُمْ شَيْءٌ إِلَّا كِبَاسٌ كَقَيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَهُ فَاهُ وَمَا هُوَ
بِالْعِغَةِ وَمَا دَعَاءُ الْكُفْرَيْنِ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝۱۷

خاص هم دغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق او هغه شیان چه بلنه (عبادت کوی کفار د هغوی) بی له دغه (الله) نه قبلوی دوی (جواب نه ورکوی دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شی سره مگر داسی قبلول لکه قبلول د غځوونکی د دواړو (لاسونو غوړوونکی د) ارغویو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهی بی رسی او بیوکی) دپاره د دی چه ورسیری دغه اوبه خولی د ده ته حال دا چه نه دی دغه اوبه رسیدونکی خولی د ده ته او نه ده دعا د کافرانو (بتانو لره) مگر په زیان او بطلان کښی دی.

تفیسو: یعنی د هغه ذات بلل پکار دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دی د عاجزانو د بلنی شخه څه فائده په لاس درغی؟ ماسواء له الله جل جلاله شخه بل څوک دی چه د هغه په قبضه کښی ځما یا د بل چا څه نفع او ضرر وی؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسی دی لکه چه کوم تبری د کوهی او څاه پر سر کښی ودیری او خپل لاسونه اوږده کری، او د اوبو په لوری خپل

دواړه ارغوی وغوروی او خوشامد وکړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښی هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تلی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی غځینی خو محض خیالات او اوهام دی - او غځینی پیریان شیطانان دی - او غځینی داسی شیان دی چه په هغو کښی غځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی غځه غه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښی داخل وی.

وَاللّٰهُ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظَلَمَهُم بِالْغُدُوِّ وَالْاَصَالِ^{الْحَبِيَّةِ}

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (تعبداً و انقياداً سره له اسمانونو او ځمکو غځینی) په خوښه او (غځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښی (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه چه پر الله تعالی باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر یدی او حکم ئی منی - او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غورویو هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی - یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالی د تکوینی حکم غځه نشی خارج کیدی - د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښی گرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی - د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کین په لوری میلان، گرد (تول) د الله تعالی په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښی د سوری امتداد او انتشار ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ
مِنْ دُوْنِهٖ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُوْنَ اَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کونکی) د

اسمانونو او د ځمکې، ووايه (ای محمده! په جواب کېښی) چه الله دی! (ځکه چه بل جواب نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته کله چه تاسی پره او ملزم شوئ) نو آیا پس نیولی دی تاسی بی له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دی مالک (نه لری اختیار دوی) دپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسیر: یعنی کله چه د ربوبیت اقرار یواځی د پاک الله دپاره کوئ، نو بیا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مریانو تجویز د څه دپاره کوئ؟ حال دا چه هغوی د یوی ذری په اندازه هم د نفعی او د ضرر مستقل اختیار او واک (مجاز) نه لری .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آیا برابر دی پوند (چه کافر دی) او لیدونکی (چه مومن دی) . بلکه آیا برابری دی تیاری (چه شرک او انکار دی) او نور رڼا (چه توحید او معرفت دی ؟) (بلکه نه دی سره برابر ،)

تفسیر: یعنی د موحد او د مشرک په منځ کېښی داسی یو فرق او توپیر (تفاوت) شته لکه د لیدونکی او پانده او د توحید دوستان داسی وگنئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تیاره) نو آیا یو پوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کېښی پروت وی - او هر لوری ته لاس او پښی اچوی هغه مقام ته رسیدی شی چه هلته هغه موحد رسیدی چه د فهم او بصیرت او د ایمان او عرفان په رڼا کېښی د انسانی فطرت په سمه صافه لاره روان وی . له سره دغه دواړه پر یوه نتیجه نه شی رسیدی.

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٩﴾

آیا گرعولی دی دوی الله لره شریکان چه پیدا کول ئی کړی دی په شان د پیدا کولو د دغه (الله) نو بیا مشتبه شوه (پیدا کول د دی شریکانو سره د) پیدائښت (د الله سره) پر دوی باندى ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله پیدا کوونکی د هر څیز دی او هم دی یو قوی غالب (پر هرڅیز او هر چا) .

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالی گرد (تول) مخلوقات پیدا کری دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کری دی ؟ چه د هغه په لیلو سره د دوی پر خدائ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی - بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد - احد - صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائ پر تخت کمنینول څومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ
 أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا
 يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
 مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ هَ فَاَمَّا
 الرَّبْدُ فَيَذَنُهَا جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ
 فَيَكْتُبُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ۝۱۵

نازلی کری دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خوړونه په اندازه (د د کیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځگ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گمانی یا نور اسباب ځگ (خیره) په شان د هغه (ځگ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځگ او خیری نو لار به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفمی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نفع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیدوی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خوړونه ، سیندونه ، دریاونه بهیږی په هر نهر او خوړ کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لو - او په لوی کښی دیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری - خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گډون څخه څر او مکدر او

خیرن کیبوی - بیا دغه خره او خیری او څگ نی پرسبوی ، او د اویو په سر راپورته کیبوی لکه چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر - قلمی - جست - اوسپنه فلزات او نور معدنیات ویلی کوی چه گانی (کالی) - لویسی - وسلی - توری - چیری چوړکی - چاکوگان - بیاتیکانی (قینچئ) - تبی - نغری - هرکاری - توپ - توپک - تینکونه - طیاری - جهازونه - موتر - ریل - یوم - تیر او نور د معاش لوازم - اسباب او شیان تری جوړ کری ، نو په هغه کښی هم داسی لوخره او څگ پورته کیبوی - مگر لږ څه وروسته هغه وچپیری یا خوریبوی - او هغه څگ او خیری نی تری لری او ورک شی - او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی کیبوی چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیبوی ، هم دغه مثال دی د حق او د باطلو - کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلیری نو د بنیادمانو زرونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی ، نو دوی او خیری پورته کیبوی - او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیری او څگ په شان حق باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پرسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیبوی او الله خبر دی چه چیری څی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځگونو لاندی پت ؤ یعنی حق او صداقت پس همغه پاتی وی . وگورئ چه د پاک الله بیان کری مثالونه څرنکه عجیب وی ؟ او په څومره یوی مؤثری طریقی سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنگی مقابله کیبوی نو اگر که د څو مودی له مخی باطل پاس او پرسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او همغه حق ظاهر - غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د باطلو پر عارضی بری او ننداری وغولیری هم داسی څه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق ځای ونیسی نو که د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولگوی ، او خپل قوت ښکاره کری ، نو نه ښائی چه سری تری ویریوی - ځکه چه لږ څه مدت وروسته دغه څگ او پرسیدل پخپله ورک کیبوی او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیبوی . په پخوانیو آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کری شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او باطل د مقابلی کیفیت نی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس بیان فرمائی

لَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْحَسَنَاتِ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کری دی دوی د رب خپل (جزا) نیکه (چه جنت دی) ،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل نی اختیار کر - نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ
سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿۱۳﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی ټول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره) او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی (نو خامخا به فدیہ ورکړی دوی په هغو (ټولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابہ) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریری ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د گردی (ټولی) دنیا خزائن له نقده ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا ټول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه گرد (ټول) د خپل ځان په فدیہ کښی ورکوو چه د هغه په بدل کښی له عذابہ خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات ومومو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی - په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی - او تنقیدات کیږی - او جزا به پری ورکولی کیږی

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿۱۴﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کری شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی پروند وی (د زره په سترگو! یعنی نه د هغه په شان!) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ پروند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویوی او جگپیری (وچتپیری) او بودری (تکری) خوری له هغه سری سره برابری کولی شی چه د هغه د زره سترگی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رنا څخه مستفید کیوی .

الَّذِينَ يُؤْتُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْعَيْثَاقَ ﴿۱۳﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿۱۴﴾

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کری دی) او نه ماتوی دوی (هغه) تینگ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر (حکم) کری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کری شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په تولو مومن به شیانو باندی) او ویرپیری دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالی سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاؤ علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه گرد (تول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی - او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالی سره یا د ده له بندگانو سره ئی تری مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کری شی یعنی صلوا لرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوق العباد له حقوق الله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت تینگ او قائم ساتی . یا د انبیاؤ علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویرپیری له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب د قیامت یعنی د الله تعالی د عظمت او جلال له تصویره دارپیری . او تل تری په فکر او اندیینه کښی وی - او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی دوب تللی وی چه آیا هلته څما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کیبری او عجا و ضعیب به په دغه وقت کښی شخه وی ؟.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
 وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ
 بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۱۷﴾ جَدْتُ عَدْنٍ
 يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
 يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۱۸﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له ټولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لگوی په لاره د الله کښی) عیني له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار (د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښی او (ننوځی به پکښی بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اگر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شائدو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ- له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښینښود - او د معصیبت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالی د رضاء او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ - او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښی خلق ورته ډیر صابر او مستقل مزاج ووائی ، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله شخه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ -

او د صابرانو په شان کیناست
 (او نفعه کوی لگوی په لاره د الله کښی ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکری دی مونږ دوی
 ته هم په پته او هم په ښکاره) پته ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پته سره خیرات
 ورکول افضل دی - الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښی وی
 (او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د
 دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د
 سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشی ، نو دی تری
 تیریږی ، ورپښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی
 ځنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی - که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د
 هغه په مقابل کښی ښه کار کوی یعنی تری توبه ویاسی او د هغی گناه په عبادت او سخاوت
 سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه ؤ اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه
 کیږی

څوک چه دفع د بدی کری په نیکی سره ای یاره
 او کوی دی تل تر تله په دنیا کښی اته کاره)
 د بدی په ځای نیکی کری او د ظلم په ځای عفو
 او د قطع په ځای وصل کری د الله رضاء دپاره
 او که شی تری معصیت ژر طاعت ورپسی وکا
 او که څوک ئی کر محروم نو دی ورکری بیشماره
 او که شی تری کوم گناه نو دی توبه ویاسی جلته
 او که وویښی منکر نو کوی منع له بدکاره
 او که مات شی په کوم جنگ کښی د کفارو له لښکره
 نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره
 څوک چه دا اته افعال کا اته ورونه د جنت ژر

پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره
 ﴿يَدْخُلُوْنَهَا مِنْ سَلَمٍ﴾ الآیة - چه ننوځی به دوی په هغه کښی او ننوځی به پکښی بل هغه
 څوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اگر که عمل
 ئی د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښی به همیشه اوسیږی او پرښتی به
 ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته
 چه سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو
 ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په
 هغه کښی امهات - میندی هم شاملی دی - د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چی داسی کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خوږونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالی به هم حاصل وی چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکی لامله (له وجی) د جنت د دخول لائق شوی وی . گرد (تول) سره یو ځای کیږی ، تر دی که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وی نو حق تعالیٰ پخپله مهربانی سره د هغه رتبه هم لوروی (وچتوی) ، او دغه کامل سری سره ئی نژدی کوی لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښی راغلی دی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَبْنَا لَهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ له دی نه معلومه شوه چه بی له ایمان او بی له صالح عمله محض د

کاملینو قرابت کافی نه دی هو! که ایمان او صالح عمل موجود وی نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقی ممکنه ده واللہ اعلم

﴿وَاللَّذِينَ يَدْعُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ او پرښتی به ورننوغی پر دوی سره له تحائفو او زیری او رضوان له هری دروازی د مانبو د دوی . په صحیح حدیث کښی د جنت اته ورونه بیان شوی دی . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکي پرښتی به له هر طرفه سره له تحائفو او هدیایو راحاضریږی . په احادیثو کښی دی چه له خلق الله ځنی ږومی به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښی داخلیری چه په سختیو او مصائبو او جنگونو کښی حاضر شوی دی ، او د دشمن په مخ کښی په ډیر شجاعت او حمیت سره دریدلی دی ، او د هر هغه حکم د تعمیل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کیده او د دوی دنیوی حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښی پاتی شوی وفات ئی موندلی وی . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی وفرمائی ځما هغه بندگان چیری دی راحاضر دی شی ! چه ځما په لیاره کښی جنگیدلی دی . او ځما لپاره ئی تکالیف گاللی (برداشت کری) دی او جهاد ئی کری دی - ځئی بی فکره او اندیښنی په جنت کښی داخل شی ! بیا پر پرښتو حکم کیږی چه ځما د دغو بندگانو په حضور ورحاضری شی ! - او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادی په طریقه نه اعتراضاً داسی عرض کوی الها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو - آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکی یو حکم راکوی چه د دغو د ځمکو هستیدونکو په حضور کښی ورحاضری شو - او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږی چه هو! دا ځما د هغو بندگانو څخه دی چه پر توحید باندی ئی خپل ځانونه جار (قربان) کری دی - او سره له دی چه د دوی زړونه له دنیوی ارمانونو څخه ډک ؤ - دوی ځما په لیاره کښی جهاد کری دی ، او هر تکلیف ئی په ډیری خوښی سره پر خپل ځان اخیستی دی د دی خبری د اوریدلو په اثر

گردی (تولی) پرښتی به له هر لوری د دوی په خدمت کښی حاضریری - او وائی

﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ يَا صِدِّيقُ فَوَعَدَ عَقِبُ الدَّارِ﴾ . په حدیث کښی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښی د شهیدانو پر قبورو تشریف وروړ ، او داسی به ئی فرمایلی «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» او د هم دی پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر - عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لوری هم کیده

وَالَّذِينَ يَبْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
 وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
 لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝۱۵

او هر شه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (به قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په حُکمه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعاد او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیای عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی. د اشقیای کار دا دی چه له الله تعالی سره بد عهدی کوی. د هغو شیانو د وصل او پيوند کولو حکم چه صادر شوی وی، هغه ماتوی. په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی. پر خپل غمان او نورو بانندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالی له رحمت لری غورغولی شوی دی او له ډیرو بدو عُایونو څخه یو عُای ته رسیدونکی دی.

أَلَا يُبْسَطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی - او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالی په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په ډول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی - او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی - څو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی. هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته - چه هلته به هر سری د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معیار له سره نشی کیدی

وَقَرُّوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿۳۸﴾

او خوشاله شوی دی (کفار) په دی ژوندون لږ خسیس ، او نه دی دا ژوندون لږ خسیس په (مقابل د) آخرت کښی مگر لږ متاع (حقیر مال)

تفسیر: یعنی هغه خپل مقصود گڼی . تکبر لوی او ځانمنمی (خود نمائی) کوی حال دا چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا ژوندون بیخی هیڅ او لاشی دی لکه چه یو سری خپله گوته د سمندر په اوبو لونده کری ، نو هغه لوندوالی چه د ده گوته ته رسیږی د سمندر په مقابل کښی هیڅ حقیقت نه لری نو د دنیا حقیقت د آخرت په مقابل کښی دغومره هم نشته . لهذا عقلمنو لره ښائی چه پر فانی باندی باقی مقدم کری . حقیقت دا دی چه دنیا د آخرت مزرعه ده ، او دنیا بالذات پخپله مقصود نه دی - نو لازم دی چه د دی ځای له سامانونو او وسائلو څخه داسی تمتع او استفاده وکری شی چه هغه په آخرت کښی د بری او کامیابی ذریعه وگرځی لکه چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین کری وو .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أُنَابَ ﴿۳۹﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه ده رالیږلی شوی پر دغه (محمد) باندی (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئی غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (ای محمده دوی ته بیشکه الله گمراه کوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او هدایت کوی په طرف خپل (سمه صافه لاره ښیی بی د لیدلو د ایت) هغه ته چه رجوع وکری (الله ته) ، .

تفسیر: مشرکینو به په سلهاؤ معجزی او نشی کتلی مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوبتل چه هغه معجزه او نښه چه مونږ ئی غواړو راوښیه - مثلاً د مکی معظمی غرونه ځمونږ له شاؤ خوا څخه لری کره ! چه د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پیدا شی - یا ځمکی څیږی کره چینی او ویالی راوبهوه ! یا ځمونږ پخوانی مشران بیا راژوندی کره ! او له مونږه سره ئی په خبرو او اترو راوله الغرض کومه داسی یوه معجزه راوښیه چه مونږ په ایمان راولو باندی مجبور کری . نو د هغه جواب داسی ورکوی چه بیشکه الله تعالیٰ د داسی معجزی او نشی پر ښوولو

قدرت لری لیکن د ده حکمت او عادت د دی خبری مقتضی نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکمیل وکری - د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زانندی نښی او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کیږی - د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگی واپوئی یواځی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت یو عظیم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لیاره رانغلی ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قدیمی قانون سره د پاک الله مشیت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی لیاره چه گمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوی معجزی او نښی د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ - نو دی سم له خپله عاده سره تاسی پر مخ بیانی او تر حقیقی کامیابی پوری مو د رسیدلو لیاری درښی - کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بیا د فرمائشی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کیږی بلکه د هغو په نه درښولو کښی ستاسی فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائشی معجزی هلته ښوولی کیږی کله چه د کوم قوم تباہ او سپیره کول مقصود وی په حدیث کښی دی چه الله تعالی فرمایلی دی «ای محمده ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائشی معجزی هم دوی ته ورښیو - که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بیا داسی یو سخت عذاب به پر دوی نازلیدوی چه په دنیا کښی بل هیڅ نه وی راغلی - او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پریدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ - لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کونکو څخه ډیر کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی او ارام نیسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکی بیان دی . یعنی د چا چه د ایمان دولت په برخه کیږی نو له ذکر الله یعنی د الله تعالی له یاده اطمینان او دادینه (سکون) حاصلوی - ځکه چه له گردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿إِنَّا نَحْنُ نُزَكِّيهِمْ وَكُلُّ شَيْءٍ كَافٍ لَّحَفِظُونَ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د یقین کیفیت پیدا کیږی او شیطانی شبهات او وسوسی لری کیږی - او سکون او اطمینان ورمیسر کیږی ، له یوه جانبه که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشیت پیدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العلمین لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامان ورسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او یواځی د پاک الله په لوری گرځی ، او د همغه په لوی او قدرت باندي ځان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

الَّذِينَ كَرَّ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿۱۳﴾

واورئ خبردار شی چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت - منصب - جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی - یواځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق را حاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسَنُ مَا بِهِ

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوگنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبی» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوگنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبی» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لَّتَتَّبِعُوا عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابٌ ﴿۱۴﴾

هم دا رنگه (لکه چه مو لپړلی وو انبیاء پخوا له تا) لپړلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمن ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر یواځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کونکو ته د بری سمه او صافه لپاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لپار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کری ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کری دی هغوی ته واوروه ! ای محمد صلی الله علیه وسلم ! ستا تاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی

(﴿ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ﴾) حال دا چه دوی کافران دی په رحمن باندی (یعنی رحمن پخپل کامل رحمت دغه عظیم الشان قران نازل کری دی ﴿ الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴾) او ته مو ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة للعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی ترلی دی . د رحمن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیری . نو ځکه د « حدیبیه » په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْفَرَقِ بَيْنَ الرَّحْمَنِ وَالرَّحِيمِ ﴾ لیکلو باندی جگری وکری . ﴿ وَلَئَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱۶) آیه (۵) رکوع د لوی قرآن اومه سجده

(﴿ قُلْ مُؤَيَّدًا ﴾) الآية - ووايه ای محمد دوی ته چه دغه رحمن رب ځما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کری دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع ځما ده (یعنی له هغه رحمن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه ځما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿ قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَدْعَاؤَهُ وَادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُونَ إِنَّ اللَّهَ وَرَبَّهُ اعْلَمُ بِمَا تُدْعُونَهُ لَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أُمَّةَ اللَّهِ ﴾) (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د څلورمی سجدی څخه وروستی آیت) زما ابتداء او انتهاء کرد (تول) د همغه الله تعالی د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (ناامیده) او مایوسه یم

وَأُولَئِكَ قُرْآنٌ آسِرٌ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قَطَعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَةٌ بِهِ الْمَوْتَى بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مری (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن شخه عام کتاب مراد دی - لکه چه په یو حدیث کبئی پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی - یعنی که کوم داسی یو کتاب لیبلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نبی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم شخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی ډول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو شخه وخوځول - د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کره او د الله تعالی د معرفت چینی ئی ورشخه راوبهولی - او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کبئی پر دوی پری کوی - په مرو قومونو کبئی او په مرو زړونو کبئی ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته - کله چه له داسی لوی قرآن شخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی ډول (طریقه) سره هم هغه گرد (تول) شیان تاسی ته درښی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی حجتونه او کاپره بحثونه به ونه کړئ - تاسی داسی ضدیان او سرکشان بیع چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو شخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه گرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالی په قدرت او واک (اختیار) کبئی دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو گمراه بی د الله تعالی له ارادی شخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی - لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کبئی د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

اقْلُمُ يَأْتِسُ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا

آیا لا ناامیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کبئی چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مگر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کبئی داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کوی شوی وی گوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی - نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالی اراده پر دغه تللی وی چه دوی گرد (تول) مسلمانان کوی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو شخه ئی هم دوی گرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت شخه مخالف دی - الله جل جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواری چه تری منتفع شی - نو غه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کری شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کری - نو مونږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر گرد (تول) عالم باندی هر ورو (خامخا) ورقلوو ځکه چه د ﴿اَمْكُنْ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ ﴿مصدق هم هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْبِعَادَ ٤٦

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کری دی (د عناد او تکذیب نه) زړه تکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیچری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی - دوی خو به داسی هغه ومني چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاؤ خوا خلقو ولویږی او دوی د هغه د لیدلو شخه عبرت حاصل کری - مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سری مړه شی ، یا ئی څه سری بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منگلو کښی ولویږی - دغه سلسله به تر هغه وخته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی - یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیره العرب د شرک له گندگی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده - او هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی ده - ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شی - لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» شخه به هغه سراپا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی - له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د گردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْتُمْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكُمْ فَامَلَيْتُمْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِكْفَارًا ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق مسخري کړی شوی وی له (نورو دپرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشرت کښی) بیا می ونيول دوی (په عذاب سره) نو څرنګه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی دیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسيدلو کښی څه ځنډ (ایسارتیا) وشی نو داسی مه گنځ چه نجات مو وموند پخوانیو مجرمینو ته هم رومی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونيول شول نو وګورئ چه په داسی بده ورځ آخته شول چه تر ننن ورځی پوری د دوی د تباھی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندي جاری دی.

اَفَمَن هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبَهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندي) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او ګرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) چه واخلي نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښی لیدی شی او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبیه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلپوری که څوک لو څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښی ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شی، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شی؟ او چیری تری تنبیدلی شی؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیپو (ګتو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شی چه دوی نه لیدلی شی او نه آوریلی شی - او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شی او نه

څه گڼته (فائده) وررسولی شی - او نه ئی څه اختیار شته دیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتها شته چه د علیم الکل او په گردو (تولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وگرځولی شی چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږی هر هغه څه چه تاسی په پټه یا په ښکاره سره کوئ هغه تول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت گستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) هغوی ته هر ورو (خامخا) سزا ورکوی.

﴿قُلْ مَن مَّا رَزَقْنَاهُ مِنَّا حَتَّىٰ يُشْكِرَ لِلَّهِ بَلًّا أَوْ إِثْمًا﴾ ووايه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلع تاسی نومونه د دوی او اداء کری صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟ (یعنی لږ څه خو وړاندی لار شی او د دغو شریکانو نومونه خو واخلع! او سراغ او پټه ئی راوبښی! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریډلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیرو (گټو) نوم هم اخیستی شی! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزی» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شی؟

أَمْ تَتَّبِعُونَ مَا لَمْ يَعْلَمُوا فِي الْأَرْضِ ۖ مُبْطِئِينَ مِنَ الْقَوْلِ

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمی کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د تولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شی؟ چه ده ته نه دی معلوم؟ العیاذ بالله.

تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولگاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو دیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمة الله علیه د (لا یعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شی چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

﴿أَمْ يَرْثُونَ الْقَوْلَ﴾ بلکه مسمی کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د (معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوبښی! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنګه اخیستی شی اوس دا راښیی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو څه دی چه د هغه

لاندی هیخ یو حقیقت نشته له مجردو ظنونو او تخمینو او باطلو اوهامو خو بی معنی الفاظ له سره بامعنی نه شی کیدی. بنائی په ﴿لَا يَرْجُونَ الْقَوْلَ﴾ کچی دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئی کوی، که د رندو له تقلیده او تعصبه تش کری شی او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکری نو پخپله د دوی ضمیر به هم له دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څخه انکار کوی - نو د دی له امله (له وجی) بنائی چه وویلی شی چه دغه گردی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمیر او د بشریت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زَيْنَ الدِّينِ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَصَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ط

(داسی نه دی) بلکه بنائسته کری شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دین څخه) ،

تفسیو: یعنی هیخ هم نشته - د شرک په حمایت کچی د دوی دغه مستعدی او د توحید په مقابل کچی دغومره جداو جهد تش د نفس او د شیطان فریب دی چه هم دغه دوی د حق له لیاری څخه ستانه (واپس) او کاږه کری دی .

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ١٣

او هر څوک چه گمراه کری الله (هغه لره) نو نشته ده لره هیخ لار بنوونکی (د سمی صافی لیاری) .

تفسیو: یعنی هر هغه چا ته چه الله تعالی د هدایت توفیق ور نه کری دی به څوک په سمه لیاره راوستی شی ! او الله تعالی همغه ته توفیق ور په برخه کوی چه پخپل اختیار د هدایت ورونه پر خپل ځان نه تری .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَعَذَابٌ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ١٤

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لوړ خسیس کښی (په قتل ، حبس ، قحط او نورو رږو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا) ، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پرېودی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكْثُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا ۖ

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (څلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهای بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله) ،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی ورسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة » (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ ایه ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿۱۳﴾

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښی ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسانی (آرام) بښونکی وی نه به هیڅکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی - او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمسا ولا زمهریرا» (د الدهر) (۱) رکوع ۱۳ ایه ۲۹ جزء) او عاقبت کښی ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل جلاله څخه ویریږئ شرک او کفر پرېودئ په دغه آیت کښی د اهل الحق او د اهل الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښی سره بیان وفرمایه و بضلها تتبین الاشیاء

وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ

او هغه کسان چه ورکری دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالپیری په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او عُیني له فرقو (د اهل الکتب) څخه هغه دی چه نه منی عُیني احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکری شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات - انجیل او نور ورکری شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالپیری چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوشیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گڼی باقی په یهودو او نصاریٰ ؤ کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاء په تعریف او تعظیم کښی رطب اللسان دی ، بلکه د رښتینو اچارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی

﴿ ذٰلِكَ يٰۤاَنۡرَآءُ مِنْهُمۡ قٰتِلِيۡنَ وَاٰۤهَابَاۥ ﴾ (د المانده ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .

(او عُیني له فرقو د اهل الکتب هغه دی چه نه منی عُیني احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د عُینو شیانو څخه انکار کړی دی - او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراؤ او اهاؤ په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمائلی دی .

قُلْ اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا اَشْرِكُ بِهٖ اِلٰهًا اَدْعُوْا وَاِلَيْهٖ مَّآبٌ ﴿۳۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د ټولو په عقبی کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندگی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی - د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او ښه پوهیږم چه څما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښی ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم - او هملته څما د هستوگنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور گرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ لَمَأَلَكْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَرَثَةٍ وَلَا وَاقٍ ۝۱۴

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانبه د الله څخه هیڅ ولی (یار مددگار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه رومی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښی دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لور (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسی چه هر نبی ته په همغه ژبه کښی کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی - بلاشبهه د دی عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ - وسیع جامع - منضبط - واضح او پرمغز وی او د پرشوکت توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکه اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .

(﴿ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ ﴾ الآية - او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانبه د الله تعالی څخه هیڅ ولی یار مددگار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالی تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری تمائل شوئ نو د هغه له وبال څخه به دی څوک وژغورلی (بیچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق گردو (تولو) طالبانو ته دی - اگر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په خو نورو محايونو كښې د ده اشباه او نظائر تير شوي دي .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقيق ليرلي ؤ مونږ ډير رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لكه چه راليرلي مو ئي ته) او وركړي ؤ مونږ دوي ته ښځي او اولادونه ، او نه ښائيرې دپاره د هيڅ رسول (او نه توانيرې) دا كار چه راوړي داسي يوه معجزه (چه خلق ئي غواړي) مگر په اذن (تقدير) د الله سره ، دپاره د هر وقت او حادثي يو حكم دي (چه پخپله نيته همغسي كيږي).

تفسير: يعنى عربى رسول ته نوى كتاب او نوى احكام وركول او مبعوثول كومه نوى او عجيبه خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پيدا كوي - آخر مونږ پخوا له دى نه هغه انبياء عليهم السلام چه ليرلي دي ، هغوى د اسمان پرښتي نه وى . او د هم دى دنيا له هستيدونكو څخه انسانان ؤ ، چه دودى به ئي خوږه او خپل گرد (تول) ضروريات به ئي پخپلو لاسونو سره پوره كول - او د ښځو او وړوكيو خاوندان به ؤ - په دوى كښې هيڅ يوه د دى خبرې قدرت نه درلود (لرلو) چه هر ورو (خامخا) همغه خلقو ته وروښيي چه هغوى ئي غواړي بلكه د موجوده رسول الله په شان هر شى كښې د پاك الله اذن ته منتظر ؤ - او همغه معجزى به ئي ورښولى - او همغه احكام به ئي اورول چه د هغه اذن د الله تعالى له درباره كيده . د الله تعالى د اذن حال دا دى چه د ده په دربار كښې د هري زمانى او هر قرن په تناسب سره بيل بيل احكام ليكلي شوي دي - او يوه داسي وعده تاكلى (مقرر كړي) شوي ده چه د هغى د اړولو او تبديلولو صلاحيت نه انبياؤ ته شته او نه پرښتو ته - بيا كله چه هر نبي د خپلى زمانى سره مناسب احكام راوړي ، او د خپل صداقت ورښوولو دپاره د عمومو د غوښتنو تكميل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وى - او نه ئي خپل ځان د بشريه ؤ حوائجو او معاشرتي تعلقاتو څخه بى پروا او پورته ظاهر كړي وى ، نو د هم دغو شيانو موجوديت په محمد رسول الله كښې د دوى له نبوت څخه د انكار دليل څرنگه كيدي شى ؟.

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَ أُمِّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

محوه كوي الله هغه چه اراده وفرمائي (د امحا ئي) او ثابتوي (هر هغه چه اراده وفرمائي د اثبات ئي) او په نزد د الله اصل د هر كتاب (علم الله يا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکبنی لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت - یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی - او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په غای د بل قوم د درولو - او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پرېښولو - او سره د موجودیت د شرائطو د یوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کبنی دی - د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کبنی دی او د گردو (تولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» ووايه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تغییر څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکي «په د نیا کبنی هر شی په اسبابو سره دی - ځینی اسباب ښکاره ځنی پت دی - د اسبابو تاثیر یوه طبیعی اندازه لری - کله چه الله تعالی اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی څخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسی پریردی - انسان کله په گتو (شکو) سره مری - او کله مردک او گولی څخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالی په علم کبنی شته چه هغه له سره نه بدلیری . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول - یو هغه چه بدلیری - او بل هغه چه نه بدلیری هغه «تقدیر» ته چه بدلیری «معلق» او هغه ته چه نه بدلیری «مبرم» وائی

له هغو احادیثو او آثارو څخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده - د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالی په مستقل تفسیر کبنی لیکل شی . که الله تعالی توفیق راکر . هوالموفق والمستعان .

وَإِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاتْمَعْلَيْكَ الْبَلْغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿١٤﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به ووینی) یا که وفات کرو مونږ تا (په خوا له دی تعذیبه د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسی په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسی له وفاته ئی وروسته ظاهره کړو - نه ښائی چه تاسی د هغو د ظهور په فکر کښی ولویږئ - او نه هغو خلقو لره لازم دی چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شی - د الله تعالیٰ په علم کښی د هر شی دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکارېږی تاسی د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله گورو او خلاصوو ئی .

اولم یروا انا ناتی الارض ننقصها من اطرافها والله یمکنکم لامعقب لکم و هو سریع الحساب ﴿۳۱﴾

ایا نه گوری (کفار) چه په تحقیق مونږ راغو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئی (فتحه کوو ئی مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائی) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله ډیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښی هم).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی د ځمکی په شاو خوا کښی د اسلام اثر خورېږی ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږی - د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښی د اسلام نور او تاثیر ځای نیسی - د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښی مفتوح شوی دی - هم داسی مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو - او قوت او قدرت ئی کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیی چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سری پر دی ښه پوهیږی په هغه تگ چه نن اسلام پری پر مخ ځی ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشی نیولی - لهذا د خاتمی خیر او ښیگنه (فایده) په هم دی کښی ده چه هغه راتلونکی شی ، راغلی او واقعی شی وگنی

(﴿ وَاللَّهُ يَمَكِّنُكُمْ ﴾ الآية - او الله تعالیٰ حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائی الخ) یعنی د الله تعالیٰ تکوینی حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئی چه وقت راشی ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشی نیولی ، او نه د یوی شیبی (لحظی) دپاره ئی ملتوی کولی شی .

(﴿ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾) او الله تعالیٰ ډیر ژر دی حساب د ده) یعنی څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشی ، نو بیا به هیڅ ډیر او ځنډ (تاخیر) نه لگېږی - یا هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وپوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَئِنْ مَكَرْتُمْ لَأَعْلَمَنَّ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقِبِيَ الدَّارِ ﴿۳﴾

او په تحقیق مکر فریب کری ؤ (له خپلو انبیاؤ سره) هغو (کفارو) چه پخوا له دغو (کفارو) شخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو تولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (بڼه او بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه چاته به و (بڼه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) مکر او فریب بی اثره پاتی کیږی - یا دا چه الله تعالی د دوی هغه گرد (تول) فریب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کښی خفیه تدبیر ته وائی . که د بدی دپاره وکر شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره وکر شی ښه دی - یعنی دوی په پته پته سره ناپاکه تدابیر وکرل - لیکن د الله تعالی تدبیر پر گردو (تولو) باندي غالب شو او سر چپه (الته) هغه گرد (تول) تدابیر پر دوی باندي غورځوی .

«ولا يحق المکر السیع الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) ایه (۵) رکوع)

﴿يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس)

یعنی چه له هغه شخه هیڅ یو حرکت او سکون پت او ښکاره کار نه دی پت - د ده په حضور کښی د هیچا مکر او فریب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندي ډیر بدمزه خونند وڅکوی .

﴿وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقِبِيَ الدَّارِ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کښی کفار چه چاته به وی ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستی عافیت قدر ورښکارېږی او سخت سخت مصیبتونه او ربرونه (تکلیفونه) به وگالی (برداشت کری) .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَمْ نَكْفِ بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَكَ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿۴﴾

او وائی هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئی ته لیپلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووايه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منع زما او ستاسی او بل (کافی دی په شاهی کبی) هغه خوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب شخه هیخ نه کیپی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوی لوی نپی دربیی - قرآن کریم چه د الله تعالی کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی - که سترگی وغروئ نو په سختو ناموافقو حالاتو کبی د صداقت په داسی به شان سره خوریدل - او د دجمنانو تر زرونو پوری دغه خپل اثر غورځول - او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل - او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالی له جانب زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴾ . او بل کافی دی په شاهی کبی هغه خوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه خوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه شخه دورغ نه دی جوړ کړی لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملگری د دوی چه له پخوانیو سماویه و کتابونو - او د هغو له پخوانیو ویلو شخه اطلاع لری ، د هغو زرونه گواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوری دی چه په سلهاؤ کلونو پخوا له دی نه موسی او عیسیٰ علیهما وعلی نبینا الصلوة والسلام فرمایلی و . «ای اله العلمین» ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکری دی دغه عاجزان او خاطیان هم د زره له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدين والصادقين والشاكرين
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفيقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ۲۸ و ۲۹ فمدنيتان

وهي اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (۱۴) تسلسلها حسب النزول (۷۲) نزلت بعد

سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۲۸) او (۲۹) آيتونو شخه چه مدنى دى. (۵۲) آيته او (۷) ركوع لرى . په تلاوت كښى (۱۴) او په نزول كښى (۷۲) سورت دى . وروسته د نوح له سورت شخه نازل شوى دى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان ډير رحم والا دى

الرَّسْمِ الَّذِي أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ لِیَاذُنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۱ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا
فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝۲
لِلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝۳

(دا قرآن) يو كتاب دى چه نازل كړى (ليړلى) دى مونږ تاته دپاره د دى چه راوياسى خلق (په دى كتاب سره) له تيارو د كفر شخه رڼا د ايمان ته په اذن (اراده ، توفيق) د رب د دوى (طرف د) لارى د هغه الله ته چه ښه غالب دى (په انفاذ د احكامو) ښه تل ثنا ويلى شوى دى (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دى هر هغه چه په اسمانونو كښى دى (له علوياتو) او هر هغه چه په ځمكه كښى دى (له سفلياتو سره د اسمانونو او د ځمكو) او خرابى (عذاب ، مصيبت ، اور) دى دپاره د كفارو له عذابه سخته ، هغه كفار چه خوښوى (او غوره كوى له ډيره حماقته) ژوندون لږ خسيس پر آخرت او اړوى (خلق) له لارى د الله (چه دين او متابعت د رسول الله دى) او لتوى دوى دغى لارى ته كوروالى ، دغه كسان په گمراهى لرى كښى دى

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی - او مقصد نی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم - تور وی که سپین - مزدور وی که په شتو معمور - باچا وی که رعایا ګرد (تول) سره د جهالت له لوګیو - دوړو - خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿ وَالصَّالِحِينَ الَّذِينَ يُؤْتُونَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَهُمْ لَا يُخْفُونَ ﴾) طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو) یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لار شوع چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبه ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾) او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابه سخته) یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿ لَئِنْ يَنْصُرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لَأَنزِلَنَّ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ حُمْرَ بُرُودٍ ﴾) الآیة - هغه کفار چه خوښوی غوره کوی له دیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لتوی دوی دغی لیاری ته کوروالی دغه کسان په ګمراهی لری کښی دی له حقه) دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی برستن او نیالی (تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی - او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی ډوب تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوښی شوی لاری څخه نی منع کړی - نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب ویاسی او د همغه سمه صافه لاره کپه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او دیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتګ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترګی خلاصیږی .

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُظَاهِرَ قَوْمَهُ لِيُتَبَيَّنَ لَهُمْ قِيَضُ اللَّهِ

مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

او نه دی لیبرلی مونبر هیخ رسول مگر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کری دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د گمراهی نی) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت نی) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونبر تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونبر د هدایت وسائل خلقو ته ورلیبرلی او رسولی دی - کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی رومینی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیوی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیبرله کیږی غو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اگر که د جهان گرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی رومینی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه نی په یاد او محفوظ کری، خو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنگ سره رنگ کری شی - لکه چه هم داسی هم وشو - عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمة الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول - په دغه وقت کښی د الله تعالی قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل - بلکه عموماً د دینیه ؤ او ادبیه ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی حجت پر بندگانو په اتمام ورسید - او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو څخه د مستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علی ذلك . په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راغی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

﴿ قَوْلُ اللَّهِ مِنْ كَيْدِهِ ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی ئی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت ئی او هم دغه الله بنه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو بنه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کوی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واپراوه ، هغه مو په گمراهی کښی پریښود الله تعالیٰ زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو ځای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پریږدی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِنَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسیٰ په ښکاره معجزو زمونږ چه راویاسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او وریاد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسیٰ علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسهه ؤ آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات ئی ورپه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شدانو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالیٰ دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی ئی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالیٰ پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کما مرفی الجزء - (۹) والایة (۱۳۷) والركوع (۱۶) من سورة الاعراف)

﴿ وَتَبَّتْ كَيْدُ الرَّجُلِ الْفَاسِقِ الَّذِي كَفَرَ وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا أَهْلًا ﴾

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
 أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ
 يَذَّبُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ
 مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٠﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته یاد کړئ نعمت د الله (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی له تابعانو (عملی) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او ذبح کول (وژل) به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی دیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کړی ؤ - او پر تاسی ئی سخت سخت بیگارونه اجرا کول - او ذبح کول وژل به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی دیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلی او د خپلواکی آزادی له دولت څخه ئی مستفید کړئ.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندگانو ازموینه په صبر او شکر کښی ده ﴿وَتَبْلُوكُم بِالْأَسْرَةِ وَالْخَيْرِ فَنَتَّ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیا (۳۵) آیه ۳ رکوع ﴿وَبَلَّوْهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالنَّجَاتِ﴾ (۹) جزء د الاعراف (۱۶۸) آیه ۲۱ رکوع) کله چه د فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلا» ئی په «مدد» سره تعبیر کړی دی هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی - ښائی هلته دی د هغو فوائد ولوستل شی!.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ
 لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٤١﴾

او یاد کرده هغه وقت چه خبر در کمر تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کرم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکره تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا دیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده - یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه « که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کر ! نو خامخا روحانی او جسمانی - اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کرم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکرئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا دیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در شخه سلب کاوه شی - او د ناشکری مزیده سزا به بیله درکره شی . په حدیث کنبی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کنبی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکره مگر سائل هغه کجوره وانخیسته - یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالگر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکره - ده وویل « سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاری ته امر ورکر چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بیوی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکری شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنَّ تَكْفُرًا وَأَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا قَاتِلِ اللَّهُ لَعْنَتِي حَمِيدٌ ۝

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شی (بیقدری وکرئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کنبی دی (له انسانانو او پیریانو) تول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیخ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کری که ئی اداء نه کری په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیخ تنقیص نه واقع کیږی . « صحیح مسلم شریف » یو حدیث قدسی نقل کری دی چه حاصل ئی داسی دی « ای زما بندگانو ! که تاسی گرد (تول) پخوانی او وروستی جن او انس تول د یوه ښه پرهیزگار سری په نمونه شی نو له هغه ځنی هیخ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستی جن او انس سره تول

یو ځای شیخ او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شیخ (العیاذ بالله) نو له هغه ځنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

الْمَیَاتِکُمْ نَبَؤُا الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِکُمْ
 قَوْمٌ نُوْحٌ وَعَادٌ وَشُوْدٌ وَالَّذِیْنَ مِنْ اَبَعْدِهِمْ ثَلَا
 یَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنَاتِ فَرَدُّوا
 اَیْدِیَهُمْ فِیْ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْا اِنَّا کَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ
 وَاِنَّا لَفِیْ شَکٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَیْهِ مُرِیْبٍ ۝۱۰ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
 اِنِّی اللّٰهُ شَکٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ یَدُّ عُوْکُمْ
 لِیَغْفِرَ لَکُمْ مِنْ ذُنُوْبِکُمْ وَیُوَخِّرَکُمْ اِلَیْ اَجَلٍ مُّسَمًّی ۝۱۱
 قَالُوْا اِنَّا اَنۡتُمْ الْاَشْرُؤُا مِثْلَنَا تَرٰیۤوَنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا
 عَمَّا کَانَ یَعْبُدُ اٰۤبَاؤُنَا فَاتُّوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّیۡبِنٍ ۝۱۲

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه ؤ پس له دوی شخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسلانو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاؤ کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یی تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولئ تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)، بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه وینی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذابه) تر وقته معینه پوری (چه وقت د نزعی دی) ، وویل (کفارو) چه نه بیع تاسی مگر آدمیان پشان زمونږ (نو ولی به تاسی انبیاء گنو) اراده لرئ تاسی د دی چه منع کرئ واروئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چه ؤ چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راورئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دی دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه ئی پرینی حق تعالیٰ دغه محمدی امت ته خطاب فرمائی - په هر حال په دی کښی ئی ښوولی دی چه هغه بی شماره اقوام چه پخوا له دی نه تیر شوی دی د هغوی تفصیلی اطلاع او احوال بی له الله تعالیٰ څخه هیچا ته معلوم نه دی ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد ډیر مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئی واخیستل ، او بقیه ئی په «والذین من بعدهم» کښی درج کری تنبیه فرمائی چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی ، آیا د هغو احوال تاسی ته نه دی رسیدلی ؟ د تعجب ځای دی چه پخوا له دی نه دومره اقوام سپیره او تباہ شوی دی ، او د دوی له حال څخه تراوسه پوری تاسی ته عبرت نه دی حاصل شوی .

تنبیه: ابن عباس رضی الله عنه ﴿لَا يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ﴾ ولوست او وی ویل «کذب النسابون» یعنی د انسباو د پوره معرفت دعوی کونکی دروغچنان دی - عروة بن الزبیر فرمائی چه مونږ هیڅوک داسی نه دی موندلی چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقی طور د نسب حال او احوال راوښی و الله اعلم .

﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْآيَاتِ﴾ الآیة - چه راورئ وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت نو رد کرل ، وگرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو یا په خولو د انبیاؤ کښی چه چپ شیع نور څه مه وایئ) یعنی کفار له ډیره غیظه او غضبه خپلی گوتی چیچی . په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿عَصَا عَلَيْهِمُ الْآيَاتِ مِنَ الْقُرْآنِ﴾ یا د انبیاؤ د خبرو له اوریدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدی ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوری وړی او اشاری کوی چه بس دی اوس خو چپ اوسئ ! یا زمونږ له دی ژبی څخه ماسوا له دی جوابه د بل کوم شی د اوریدلو توقع مه کوئ چه وروسته له دی نه بیان راغی یا د نبی الله د خبرو د اوریدلو په وقت کښی خندل ، او کله د خدا د مخی نیولو لامله (له وجی) پر خپلو خولو به ئی خپل لاسونه کیښودل . او دا هم ممکن دی چه د «ایدیهم» ضمیر د کفارو په لوری او د «افواهم» د رسل په طرف راجع وی یعنی دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبیاؤ پر خولو کیښودل ، چه هغوی بیخی هیڅ شی ونشی ویلی . یا به دواړه ضمیرونه د «رسل» په طرف وی یعنی د سختی بی ادبی او گستاخی له امله (له وجی) د انبیاؤ لاسونه اخلی او په زوره ئی د دوی پر خولو باندی ږدی د ځینو په نزد دلته له «ایدی» څخه مراد نعمتونه دی . یعنی هغه عظیم الشان نعمتونه چه انبیاؤ علیهم السلام دوی ته ورواندی کری ؤ مثلاً د الله تعالیٰ شرائع او نور ، دوی د هغو بیقدری او

ناشکری و کره او بیرته ئی ور وغورغول - ، او هیخ یو ئی ونه مانه - لکه چه زمونو په محاورو کښی هم ویلی کیوی چه د هغه سری هغه شی ئی د هغه په مخ کښی ور وواهه یا می د هغه خیره بیرته په خوله ور ووهله یا می لنده کره - په هر حال هره معنی چه واخیسته شی ، د گردو (تولو) حاصل هم دغه دی چه دوی د الله تعالی د نعمت ناقدری وکره او د انبیاء علیهم السلام دعوت ئی قبول نه کر - بلکه له هغو سره ئی په دیری بیقدری او سپین سترگی او گستاخی سره معامله وکره

﴿ اِنَّ اللّٰهَ شَکٌّ ﴾ آیا په وجود د الله کښی شبهه شک دی هسی الله چه بی له نمونی پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکو او مافیها دی ؟ بلکه د ده په واجب الوجودی کښی له سره شک او شبهه نشته! یعنی د الله تعالی وجود او وحدانیت خو داسی یو شی نه دی چه په هغه کښی د شک او شبهی لږ څه ځای او گنجائش وی پخپله انسانی فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوی چه د دغه مشین پزی د وجود په قالب او سانچه کښی اچوونکی او بیا ئی جوړوونکی او په نهایت محکمی او منظمی طریقی سره چلونکی قوت او قدرت ښائی چه دیر قوی او نهایت زبردست وی چه په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک (اختیار) او قابو کښی ساتی - نو ځکه خورا دیرو لویو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنگ د دغی خبری له اعترافه چاره نشته هغه لوی الله چه اسمانونه او ځمکی او نوری کری ئی پیدا کری دی هغه الله تعالی له گردو (تولو) وړوکو بتانو او معبودانو څخه په دیره لوړه (اوچته) مرتبه کښی دی . د انبیاء علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چه د انسانی فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالی د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نجه لکولی او پیدا کری ده نو بیا ولی د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کښی خپل ځان غورغوی او خښوی ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لوی قیسی او معنی جوړوی ؟ انسانی ضمیر ، د بشریت وجدان شهادت اداء کوی چه د یوه قادر مطلق او عالم الکل الله تعالی له موجودیت سره د کومی تیوی (کتی) یا ونی یا انسانی تصویر یا فلکی ستوری یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کښی شریکول ، د فطرت د غیر بندولو یا خرابولو سره مرادف دی ، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کښی معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی چه د هغه تلافی د ده مخلوق د خدایانو په جمعیت سره کوی.

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِمَ تُبَدِّلُوْنَ دِيْنََكُمْ كَمَا بَدَّلْتُمْ دِيْنََكُمْ لَمَّا كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَوَلَّوْنَ ﴾ الله بولی تاسی په ژبه ځمونو ایمان ته دپاره د دی چه مفقرت وکری تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی چه حقوق الله دی) یعنی مونو نه رابولو فی الحقیقت زمونو په ذریعه پاک الله تاسی د خپل په طرف رابولی چه د توحید او ایمان پر لاره لار شی! او د ده د قرب تر مقام پوری ځان ورسوی! - که تاسی له خپلو دغو حرکاتو څخه لاس واخلي! - او د ایمان او ایقان طریق ځان ته غوره کری! - نو له ایمان راورلو څخه پخوا ستاسی کرد (تول) گناهونه (په استثناء د حقوق العباد او زواجرو) درمعا فوی بیا وروسته له ایمان راورلو څخه هر رنگه عمل مو چه وکر - د هغه په موافق له تاسی سره معامله کیوی .

(﴿ وَذُكِّرُوا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وقته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباه کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیدئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیدئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا لَئِن لَّمْ يَكُنِ الْإِنشِرَاطُ مِثْلَنَا ﴾ وویل کفارو چه نه یئ تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وگنو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واپروئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه و پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه! د الله تعالیٰ بحث پریدئ - او د خپل ځان په نسبت وویئ! آیا تاسی د اسمان پرښته یئ! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یئ! کله چه بل هیڅ شی نه یئ - او فقط زمونږ په شان بنیادم یئ نو بیا په څه دول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو - ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واپرو - او ستاسی تابعان شو - نو زړونه مو جمع کړئ - چه دغه به له سره نه کیری . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الهی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هر ورو (خامخا) خپلی غاړی کیدود او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره نشی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ
عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَنٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑩

ویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیرو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسیر: یعنی د تاسی دغه خیری گردی (تولی) داسی دی چه نه مونږ پرنستی یو او نه بل کوم مخلوق بلکه په نفس د بشریت کښی مونږ ستاسی پشان یو لیکن د بشر د نوعی په افرادو کښی د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکی او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته ؟ - آخر دا خو تاسی هم گورئ چه الله تعالی د جسمانی - دماغی - اخلاقی او معاشی حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربښلی دی - بیا که داسی وویلی شی چه پاک الله خپل ځینی بندگان د دوی د فطری قابلیت او اعلیٰ ملکاتو په سبب د روحانی کمال او باطنی قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دی چه هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وائی ، نو په دغه کښی څه اشکال او استبعاد دی په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لارمیری چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل کوم نوعیت دعوی کوونکی یو . هو ! دومره قدر ثابتیږی چه الله تعالی له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسی خصوصی احسان فرمایي چه هغه په نورو کښی نه وی (لکه نبوت - رسالت - ولایت - علمیت - درایت - کفایت - اهلیت)

(﴿ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِمُطَّلَبِ الْإِيَادِ لِلَّهِ ﴾) او نه ښائی مونږ ته او نه توانیږو دا چه راوړو مونږ کوم برهان فرمان مگر په اذن او حکم د الله تعالی سره - او خاص پر الله ښائی چه توکل دی وکری مؤمنان) یعنی اوس پاتی شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالی په حکم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه ښی او دلائل درښولی دی **کما قال ﴿ جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْبَيِّنَاتِ ﴾** د هر هغه سری زده چه د هغه منل وغواړی ، نو د ده د اطمینان دپاره هغه بس او کافی دی - پاتی شو ستاسی د غوښتنو پوره کول نو دغه شی د الله تعالی په اختیار کښی دی زمونږ په قبضه او واک (اختیار) کښی نشته او نه زمونږ تصدیق په دغه پوری ، عقلاً مربوط دی - پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزی اراده چه وفرمائی ، تاسو ته به ئی درښی د غوښتلو شویو معجزو له لیدلو څخه ایمان په لاس نه درځی - او خاص د الله تعالی په ورکړه سره په برخه کیږی لهذا ښائی چه یو ایماندار پر دغه اعتماد وکری - او که بیا هم تاسی دغه خبره نه منئ - او زمونږ په عداوت او ایناء رسولو ځان تیاروئ ، نو زمونږ توکل او اعتماد د همغه الله تعالی پر مهربانی او امداد دی .

وَمَا لَنَا إِلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدانا سُبُلَنَا وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا
 آذَيْنَاهُمْ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٧﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دی کښی چه توکل به نه کوو پر الله حال دا چه ښوولی ئی دی مونږ ته لاری (د دین) زمونږ ، او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنگه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو .(او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راورسوی ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لویږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلې شی .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّسُلُ هُمْ لَنْ نُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَا اَوْ لَنَعُوذَنَّ فِيْ مِلَّتِنَا
 فَاَوْحَى الْيَهُودُ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِيْنَ ۝۱۱۱ وَ لَنَسْكَنَنَّكَ الْاَرْضَ
 مِنْ اَبَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيْدَ ۝۱۱۲

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هرومرو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وگرځی تاسی هرومرو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسی په ځکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویريږی له دریدلو په مخ زما کښی او ویريږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د توکل او استقامت خبری پریږدئ! او خپله زیاته لونی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پته خوله او قرار له مونږ سره گډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ ځنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی تول زمونږ له ملکه د باندی لار شی! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شرو . پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنگه دوی له دی ملکه ویاسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شی راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانوو - وگورئ چه د مکی معظمی کفارو د همیشه دپاره نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسليم او نور مسلمانان له هغه غایه وویستل - چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وگرغیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هیخ یو اثر او نینه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمایله چه او خامخا به اوسوو مونږ تاسی په غمکه د دوی کښی وروسته له اهاله د دوی

(﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَالَ مَخَلَصٰتِيْ ﴾) دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریری له دریدلو په مخ غما کښی او ویریری له وعدی د عذاب غما نه یا) دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله شخه ویریری - او داسی گئی چه الله جلجلاله زمونږ گرد (تول) حرکات تل وینی - او یوه ورځ به هرورمو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی دریوو، چه هلته به د ده د بی‌شاری عذاب شخه د نجات او خلاصیدلو هیخ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَاسْتَفْتُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِدِيَّ ۖ^{۱۵} مِّنْ وَّرَآئِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّاءٍ
صَدِيْدٍ ۙ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ۚ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ
مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِيَدِيْطٍ وَمِنْ وَّرَآئِهِ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ۙ^{۱۶}

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاء نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامرده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښ (ضدی عناد کونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرگه او په کښی سوخی) او ورغښولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدو نه بهیری) چه غرپ غرپ به ئی (په تکلیف سره) غښتی او نه به وی نژدی چه تیر کری هغه (زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرگ له هر طرف (او له هر غایه) حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی.

تفسیر: یعنی انبیاؤ له الله تعالیٰ شخه مدد وغوښت او د فیصلی طالبان شول - لکه چه نوح علیه السلام ویلی ؤ ﴿ قَاتِلُوْا بَنِيَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْكُمْ وَجَاهِلِيْنَ ﴾ او لوط علیه السلام وویل ﴿ رَبِّجَنِّ وَاٰهْلَ بَيْتِیْ اِلَیَّ ﴾ شعیب علیه السلام عرض کری ؤ ﴿ رَبَّنَا اِنَّمَا بَيْنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا الْحَتْیْ ﴾ او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلی وه ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْغَوْثُ وَمَلَاةٌ ﴾ الآیة - او کفارو کله چه

ولیدل چه له دومره طویل مدت راهیسی مونبر له عذابه ویرول کیرو - لیکن د هغه هیخ یوه ننبه او آثار نه خرگندی (بشاره کیبری) نو په تمسخر او استهزاء سره ئی په داسی ویناؤ سره خوله وپرانسته ﴿وَالْوَارِثَةُ عَجَلْنَا وَقَدْ تَأْمُرُ بِالْحَسَابِ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱۶) آیه ۱۲ رکوع) او ﴿وَأَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ وَأُنزِلْنَا بَعْدَ الْبُرُوقِ﴾ (۹ جزء ۳۲ آیه د الانفال ۲ رکوع) دغه خو د قریشو مقولی وی. د نوح علیه السلام قوم ویلی ؤ ﴿فَأَنبَأْنَاهُمْ أَنبَاءَهُمْ﴾ د شعیب علیه السلام قوم وویل ﴿فَأَسْوَقْنَا لِكَيْفَا﴾ و غیر ذلك الغرض د دواړو طرفو د فیصلی د ژر صادر کیدلو تقاضا وشوه ﴿وَصَلِّ عَلَىٰ جِبْرَائِيلَ﴾ او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکبن ضدی عناد کوونکی له حقه سره) یعنی په مجرد د دی چه د انبیاؤ له لوری د الله تعالیٰ په دربار کبسی داسی عرض او استدعا وشوه چه یو ناخپه د الله تعالیٰ مدد راغی - او هر یو سرکبن او ضد کوونکی نامراده شو - او گرد (تول) هغه خیالات چه دوی پخپلو ماغزو کبسی پخول په یوی نیونی سره له منځه لارل او ورک شول - نه دوی پاتی شول او نه د دوی توقعات - او گرد (تول) سره یو غحای سره سپیره او فناه شول .

(بد عمل بده وینا ؤ بیروی سخته بلا

هلاک کری تل هلاکو ریز مریز کری تل چنگیز)

(﴿مِنْ ذُرِّيَّتِهِ جَبْرَائِيلَ﴾ چه وړاندی د ده دوزخ دی او پس له مرغه پکبسی سوغی او ورخنبولی به شی پری په زوره له اوبو چه زوی او وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدی شخه بهیری) یعنی دغه خو د دی دنیا عذاب ؤ - وروسته له دی د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوی پکبسی غورخول کیبری او سوغی چه د تری کیدلو په شدت کبسی زوی یا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وخبول شی.

(﴿يَجْرِمُهُ وَلَا يَكْفِي لَهُ﴾ چه گوت گوت به ئی په تکلیف سره غبسی او نه به وی نژدی چه تیری کری هغه زوی په آسانی سره له دیر تریخوالی او بدبوئی) یعنی پخپلی خوبسی سره ئی کله غبسی شی. په حدیث کبسی دی چه پرستی ئی د اوسپنی په گرزونو سره په سر وهی او په زوره ئی پری غبسی او په خوله کبسی ئی ورتویوی غه مهال (وخت) چه دوی خپلی خولی ته ورنژدی کوی نو د هغه د حرارت له شدته د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوتکی پوری هم بیل شی او لاندی خوړند شی - کله چه هغه د دوی خولی ته ورسپیری نو د دوی له ستونی (حلق) شخه تیریوی او هلته بند پاتی کیبری - په دیر مصیبت او ربر (تکلیف) سره ئی یو یو گوت یو یو غرپ، له ستونی (حلق) شخه تیروی - کله چه هغه د دوی نس کبسی ولوییری نو سم له لاسه د دوی کلمی توتی توتی غوغی شی او د باندی تری ولوییری ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّهٖ أَمْعَاهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد (۱۵) آیه ۲ رکوع)

﴿ وَإِنْ يَسْتَفِئُوا بِأَيْمَانِهِمْ كَالْمُهْلِ يَتَوَى الْوُجُوهَ ﴾ (۱۵-جزء د الكهف (۲۹) آية ۴ ركوع) اعاذنا الله منها
وسائر المؤمنين.

(﴿ وَيَأْتِيهِ الْبُوتُ ﴾ الآية - او را به شی ده ته سختی د مرگ له هر طرفه او له هر عثایه حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په منخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی) یعنی د دوی غښل به غه وی؟ - له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سكرات طاری وی - له شپږو جهاتو (اطرافو) به پر دوی سخت مهلك عذاب مسلط شی او پری نازلپوری - پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی - لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه ورکوی - له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسې راځی

﴿ كَلَّمَ النَّبِيَّتَ جُلُودَهُمْ بِكَلِمَاتٍ لَّيِّنَةٍ وَمَا عَذَابَ الْعَذَابِ ﴾ (۵ جزء د النساء ۵۶ آية ۸ ركوع)

﴿ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ﴾ (۳۰ جزء د الاعلیٰ (۱۳) آية ۱ ركوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿۱۸﴾

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عملونه د دوی په شان د (ډیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد نی، نه به قادرپری دوی د هغو عملونو چه کری دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه گمراهی ده لری (له حقه)

تفسیر: ځینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښی ډیر ښه ښه کارونه د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کری دی زمونږ ښه اخلاق په خلقو کښی مشهور دی - له ډیرو خلقو سره مو په مصیبت او تکلیف کښی مرستی (مدد) او کومکونه کری دی - او په یوه نه یو صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کری نو آیا دغه گرد (تول) کری او په نورو کولی او راکره او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب نی په دغه تمثیل سره ورکړ - یعنی هر هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښی داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښی د ایرو بخرکی الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی - حال دا چه داسی یوه موقع به وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گنی ، هغه د ایرو د دیری په شان په عین موقع کبئی بی حقیقت ثابتیری ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خورو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار مور وی

د بی وزلو زړه تری سوږ وی

الْمَرَّانَ اللَّهُ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يِشَآئِدُ مِنْكُمْ
وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَلِكُمْ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کبئی سره ځد او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنګه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری ګردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کبئی دا ورښی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول - یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کبئی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنګه ویلی شی چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ - او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُؤُ الذِّينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
 كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ
 شَيْءٍ قَالُوا الْوَهْدَانَا اللَّهُ لَهْدِيكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُنَا أَمْ
 صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَّحِيصٍ ﴿٦١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَبَأْفِتْنِي أَلَمْ
 إِنَّا اللَّهُ وَعَدَكُمْ وَعَدَّ الْحَقُّ وَعَدَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ
 لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا
 تَلُمُونِي وَلَوْ مَوَّأَنْفُسَكُمْ مَا إِنَا بِبُصْرِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِبُصْرِي
 إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
 عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

او ظاهر به شی (خلائق له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو وبه وائی کمزوران
 (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوی به ئی کوله (په کفر کبسی) چه
 بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کبسی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع
 کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه څیز ، نو وبه
 وائی (دغه مشرکان) که هدایت کری (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا
 هدایت (لاریښونه) به کری وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه
 آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ څای د خلاصی
 . او وبه وائی شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کبسی)
 بیشکه چه الله وعده کری وه له تاسی سره (په دنیا کبسی) وعده د حق (چه
 بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کری وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف
 می وکړله تاسی سره (په وعده کبسی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه و
 ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چه ویللی ما تاسی
 (گمراهی ته) نو قبول کر تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه
 ملامتوی تاسو ما او ملامت کریئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابہ خلاصونکی) ستاسی او نه ییئ تاسی فریاد رس (له عذابہ خلاصونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کبئی) پخوا (له دی نه په دنیا کبئی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک .

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) غنی په یوه لویه عدلیه محکمه کبئی به گرد (تول) خلاشق کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کبیری او راواندی کبیری ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کبئی د الله تعالیٰ په حضور کبئی گرد (تول) سره تولیږی ، نو ویه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس ییئ تاسی دفع کونکی. له مونږ څخه له عذابہ د الله څخه د څه غیږ ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کبئی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی و ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کبئی مونږ ته څه گټه (نفعه) او فائده راوړسوی! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړی ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورنگه وکړی - یا به د حشر په میدان کبئی ووائی - ابن کثیر رحمة الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿وَأَذِيتَحَاكُمُونَ فِي النَّارِ يَقُولُ الضَّعْفُ وَاللَّيْنُ اسْتَكْبَرُوا وَالْأَنكَرُ لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآية - وغير ذلك من الايات والله اعلم) ﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ﴾ نو ویه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ) یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کبئی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره بیولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کبئی دوب کړی - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذابہ ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښوو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کبئی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری - نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه گټه (نفعه) او فائده رارسبږی او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کبئی او دوزخیان دوزخ ته لار شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کبئی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس بانندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کبئی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کبئی دی ککر کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذابہ

ژغورنه (نجات) مو په برخه شی - دلته لعین ابلیس دوی ته به داسی یوه وینا وکړی چه د هغی حاصل دا دی «بیشکه الله تعالیٰ د صادق‌القولو انبیاؤ په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسی رشتیا وعدی فرمایلی وی چه د هغوی صداقت په دنیا کښی د دلائلو او براهینو له مخی ثابت ؤ- او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی - ما د هغه په مقابل کښی تاسی ته د دروغو خبری او غلطی وعدی کړی وی چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښی په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو - او دلته خو ستاسی تر سترگو لاندی د هغی بدی نتیجی راڅرگندی (ښکاره) دی - له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ - او نه داسی بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتی سره می تاسی داسی یوی وړوکی خبری ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی - بلاشبه ما تاسی ته د بدئی تحریک کړی دی - او تاسی ته می د خپلی دلی په لوری د راتلو بلنه کړی ده تاسی پخپله په منده او ډیری خوښی زما په لوری راوغلیدئ - او هر لوری ته چه ما تاسی راوغږیتئ - تاسی همغه لوری ته په ډیری خوښی او مینی روان شوئ - که ما تاسی اغواؤ ، گمراه او بی لاری کړئ - نو تاسی ولی پانده شوئ ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید - نه په دعوی باندی وپوهیدئ - او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل - سترگی مو پتی کړی او زما تر شا مو مندی وهلی د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندی زیات الزام او ملامتی وپروئ ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل عُحای پاتی دی - لیکن زما پر مجرمولو تاسی کله پاک او بری کیدی شیخ نن تاسی ته مدد رسونه چیری - پخپله له تاسی څخه مدد اخیستل هم امکان نه لری - مونږ او تاسی دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښی نیولی کیږو - هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شی رسیدی - تاسی له خپله حماقته په دنیا کښی زه د الله تعالیٰ شریک ودرولم یعنی عُحینی مستقیماً د شیطان په عبادت کښی لگیا شول - او ډیر کسان د شیطان پر خبرو داسی وغولیدل - او د ده د احکامو انقیاد ئی په داسی ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسی د الله تعالیٰ د احکامو اطاعت او انقیاد به ئی کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسی پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخی منکر او بیزاره یم . یا «بما اشركتمون» کښی باء سببیه واخیسته شی ، او داسی مطلب تری وویست شی «تاسی ماته د خدائ رتبه راکړه او له دی سببه مو له ما عُحنی هم ډیر لوی کافر جوړ کړ - که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښی نه لگیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغی درجی ته کله رسیدم - نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائی چه د خپلو اعمالو او د کریو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وگالی (برداشت کړی) - ! له شر شور ښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شی مو په لاس نه درغی» .

په تیر آیت کښی د ضعفاؤ او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (ډیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائی - کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو عُحایونو کښی یو شان وه نو ښائی څکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کښی د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصویره
او اندیښنی د شیطاین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه منځ وگرځوی .

وَأَدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿۱۳﴾

او داخل به کړی شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه
(عملونه په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو
(خلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کښی)
داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی
(به په وقت د ملاقات کښی) په دغه جنت کښی لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په دول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه
انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکي چه په دنیا کښی «سلام» دعاء ده د
سلامتیا غوښتلو دپاره - او په آخرت کښی سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

الْمُتْرَكِيفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿۱۴﴾
تُؤْتِي أَكْثَرَهَا كُلًّا حِينَ يَأْذِنُ رَبُّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۱۵﴾ وَمِثْلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿۱۶﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله
الا الله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی خښ وی
(په ځمکه کښی) او شانګی ئی (پورته) په (جانب د) آسمان (تللی) وی ،
چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب
خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوئی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د عُمکی چه نه وی ده ته هیخ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وگورئ او غور وکړئ څرنگه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکړی هغومره په سلهاو دقائق مسلسلأ تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه - د الله تعالی د معرفت خبری - ایمان او ایمانیات - قرآن - حمد - او ثنا - تهلیل - تسبیح او رښتیا ویل گرد (تول) سره داخل دی .
په اکثر روایاتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده گواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .

(﴿ اَصْلًا كَلِمًا وَفَرْعًا فِي السَّمَاءِ ﴾) چه بیخ د دی خښ وی په عُمکه کښی او څانگی نی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د عُمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی - او د هغی څانگی اسمان ته رسیدلی دی یعنی څانگی نی ډیری لوری او د عُمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تُوِيَ الْكَلِمُ الْجَبِيْنُ بِاِذْنِ رَبِّهَا ﴾) چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «ثمر» ورکوی او «تمر» نی خو هر کله موجود وی) یعنی هیخ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا نی فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کښی گهیخ (سحر) او ماښام به پری تازه میوی څوړندی وی په «کلمه خبیثه» کښی د کفر کلمه - دروغی خبری - او هره هغه خیره چه د الله تعالی له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علی الاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنگی تربوز ابوجهل) مرادوی - گواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیخ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له عُمکی څخه وځی گواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته رابښکته کیږی او د صالحه و اعمالو څانگه عین د قبول تر اسمانه پوری لگیږی

(﴿ اَللّٰهُ يَصْعَدُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَاتِ وَالْعَمَلُ الصَّالِحِ رِجْعًا ﴾) (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) آیه ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوړو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوړه او خوندوره کیږی - الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پانداری سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیخ نه وی - د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولگولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زرونو تر بیخه نشی رسیدی - د لو غه فکر کولو په اثر غلط راښکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رشتیا په شان پر خپلو پښو نشی تلی او نه له هغو څخه په زرونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه د صوفیه و په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی - چه دلته د هغو د نقلولو ځای او گنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿۱۴﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرگ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالی د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کری شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدموی - پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی گد شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طبیی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی - په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی - او هر رنگه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی - په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشی - د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی - په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میرانی - ثبات او استقامت ذریعه گرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی - دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل - او په آخرت کښی هم ښوئیدی ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

﴿ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی.

الْمُتَرِّ إِلَى الَّذِينَ بَدَلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
 دَارَ الْبَوَارِ ۗ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَيَبْسُ الْقَرَارِ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
 أَنْدَادًا لِلْيُضَلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ۗ

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کری ئی دی نعمت د الله په ناشکری سره (په اختیار د کفر) او رانکته کری دی دوی قوم خپل په دار د هلاک کبسی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کبسی ، او بد غای د قرار او هستوگنی دی (دا دوزخ) او گرغولی ؤ دوی الله ته شریکان دپاره د دی چه گمراه کری (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله ووايه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلى تاسی (په شهواتو سره په دنیا کبسی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رئیسان چه د دوی په لاس کبسی په هغه وقت کبسی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالی پر دوی غومره انعام او احسان فرمایلی دی - د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم لیږلی دی - قرآن ئی نازل کری دی - د بیت الحرام مجاوران ئی گرغولی دی - د عربو مشرتیا ئی ورته روزی کری ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه د الله تعالی پر ناشکری ئی ملاوی وترلی او د ده خبری ئی دروغ وبللی - د ده له رسول سره وجنگیدل - په آخر کبسی ئی خپل قوم له خپلو غانونو سره یو غای بیولی د هلاکت په کنده کبسی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِلْيُضَلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾) او گرغولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه گمراه کری او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالی نه) یعنی که دوی د الله تعالی له نعمتونو او احساناتو څخه متاثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر گزاری او اطاعت شعاری کبسی لگیا وی نو ډیر به ښه ؤ - مگر دوی داسی ونه کړل - بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ - او د پاک الله په مقابل کبسی ئی نور داسی شیان ودرول - چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ - او هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ - څو په دغی سلسلی کبسی له خپلو غانونو سره نور خلق هم بی لاری کری - او گمراهی ته ئی واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کبسی ئی راگیر کری

(﴿ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾) ووايه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلى تاسی په شهواتو سره په دنیا کبسی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بيوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښی راگير کړئ ، او خو ورغی ښه عيش او عشرت او دنيوی ښی مزی او خوښی وکړئ مگر تر کله پوری ؟ بالاخر تاسی به د دوزخ په اور کښی تل اوسپړئ ، ځکه چه د هسی دنيوی عيش او عشرت نتیجه به هم دا وی - گواکی دغه جمله داسی شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته ووائی « کل ما ترید فان مصیرک الی الموت - څه چه دی زړه غواړی وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه ویاسی »

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمًا لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿۱۴﴾

ووايه (ای محمده) هغو بندگانو زما ته چه ایمان ئی راوړی دی چه سم دی دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دی کوی ځینی له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغی ورغی چه نشته سودا پلورل (خرخول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئی داسی وفرمایل خو دوی په پوره ډول (طریقه) سره وپښ شی ، او د عبودیت په وظائفو کښی یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی - په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه ډیر ښه عبادت دی - لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی - د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علامیه پر مستحقینو ولگوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښی چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښی ډوب تللی دی ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرگنده (ښکاره) کړی

(﴿ مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمًا لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴾) پخوا د راتلو د هغی ورغی چه نشته سودا او پلورل (خرخول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی چه مقصر څه ورکړی او ځان پری واخلي او نه به پکښی دوستی وی کفارو لره چه گوندی خلاص شی د چا په دوستی سره) یعنی لمونځ او فی سبیل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورغ به د دوی په کار ورغی بیع او شری او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورغی - نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخستلی) شی - او نه به داسی کوم دوست او خپلوان پینا کیږی چه بی له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجی) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلي . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر و - بیا د مومنینو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکر او د شکر گزاری په لوری ئی تشویق ورکر - وروسته د الهیه و نعماء و غنچه د غو عظیم الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کبئی عام او تام دی - غو د هغو له اوریدلو غنچه مؤمنینو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشئ او کفار هم غور وکری او پخپلو زرونو کبئی وشرمیږی چه دوی غرنکه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت غنچه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کبئی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول - او امکان لری چه د هغو له اوریدلو غنچه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو غنچه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو نښو کبئی غور او دقت وکری او د ده له نیولو او سزا ورکولو غنچه وویږی ، او مسلمان شی .

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ

مِنَ الشَّجَرِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ

بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

دَائِبِينَ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَأَنْتُمْ مِنْ كُلِّ مَا

سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تحصونها إِنَّ الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ

الله هغه ذات دی چه پیدا کری ئی دی اسمانونه او عمکه (او مافیهما) او نازلی کری ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رایستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو غنچه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کری دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځئی په سیند کبئی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کری (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کری (په کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپورمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کبئی ئی لگولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکری دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کری دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول افراد د) نعمت د الله نو ویه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اویه رانازی کری یا ئی دا مطلب چه د وربنت (باران) په نزول د بخاراتو او نورو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی سماوی اسبابو لره هم دخل شته - وگورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپورمی وړانگی (ضیاء) د ستوری ځلیدل - د هوا چلیدل - د اویو بهیدل د اور بلیدل - د ځمکی غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی گتی او منافع رسوی؟ وگورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاء په شان پر اور وړکونکی هنداری (شیشه اتشی) هم لویږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړبنت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی - سپورمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اویو «مد» او «جزر» پیدا کیږی - هم داسی که وریځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئی طریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته؟

(﴿ فَاتَّخِذْ مِنْهُ زُرْقًا لِّكَ ﴾ نو رایستلی دی الله په دی اویو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو!) یعنی الله تعالی د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اویو کینی داسی یو قوت پیدا کری دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل وړکولو سبب گرځی - او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَسَخَّرْنَا لَكَ الزُّبُرَ فِي الْبَحْرِ يَأْتِيكَ ﴾ او مسخر تابع کری دی تاسی ته بیږی دپاره د دی چه وگرځی په سیند کینی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجودو کینی په یوی وړوکی بیږی باندی سپریږئ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسپړئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالی په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپږو کینی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیږی یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوی لوی وچی څخه ئی بللی لوی وچی ته هم بیانی

(﴿ وَسَخَّرْنَا لَكَ الْزُّبُرَ ﴾ او مسخر کری لگولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکینی کوئ - او نفع پری اخلئ) یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کینی د اویو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل - اگر که د بیږی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کینی بوخت او لگیا دی - هم داسی لمر او سپورمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کری) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کینی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی - او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کینی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) رانکاریدی - یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کری)

عادت سره سم او تل راغی او غی - دغه گرد (تول) شیان اگر که په دی معنی ستاسی په تصرف او اختیار کښی نشته چه کله مو او چیری مو چه زده وغواری ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثیراتو مخه ونیسئ، خو بیا هم تاسی داسی دیر تصرفات او تدابیر په کار اچولی شئ چه د هغو تاثیراتو څخه بیسماره فوائد حاصل کړئ او لکه چه کوئ - د انسانی تصرفاتو او تدابیرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنیا په یو نه یو خدمت کښی مشغول او لگیا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو - او دوی سرگردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

اور او باد او خاوره باره	سپوږمی او لمر دواړه
شپه - ورځ - تاوده - ساړه	اسمان ځمکه لوی واړه
بوخت ځمونږ په چارو واړه	خورو میوی دانی نور خواړه
یو هوسا - ارام - ماړه	لوی غښتن ته کیږدو غاړه

(﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَسَاءَ لُتُوهٗ ﴾ الآية - او درکری دی تاسی ته ځینی له هر هغه څخیز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) یعنی هغه شیان چه تاسی د حال یا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو څنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی ډول (طریقہ) تاسی گردو (تولو) ته مو درکړه .

(﴿ وَلَئِنْ تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ كُفَرْتُمْ فَعُوذُوا بِاللَّهِ ﴾ او که وشمیرئی تاسی تول انواع او گرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بیسماره او غیر متناهی دی چه که تاسی گرد (تول) سره یو ځای شئ - او په اجمالی ډول (طریقہ) سره د هغو په شمیرلو سره پیل (شروع) وکړئ - نو گرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کیږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمه الله الباری د الله تعالیٰ د نعمتاو په بی شماریا - او علامه ابو السعود د هغو د غیر متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمایلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفید اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطویل ځای نشته .

(﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظِرٌ ﴾ بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره دی) یعنی د انسان په جنس کښی دیره زیاته بی انصافی او بی شکری او بیقدری شته چه سره د دومره بیسماره احساناتو له لیدلو بیا هم د حقیقی منعم حق نه پیژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَاذْ قَالِ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَدَدَ اٰمِنًا وَاَجْنِبْنِيْ وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿١٦﴾

او (ياد کره) هغه وقت چه وويل ابراهيم اى ربه عَمَا وگرځوه دا ښار (د مکى) امن والا او لرى وساته ما او عَمان عَمَا له دى نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: يعنى د قريشو هغو مشرانو چه د دوى د کفران او شرک او کفر بيان پاس په ﴿اَلَمْ نَرٰ اِلٰلٰهَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ اِلٰهًا﴾ الایة - کښى شوى ؤ هغوى ته د ابراهيم عليه السلام قصه ور په يادوى، او تنبيه ورکوى چه تاسى د هغه د اولاديت لامله (له وجى) د کعبه الله او لوى حرم مجاوران شوى يى، هغه د دى کعبى اساس خاص پر توحيد ايښى ؤ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جل جلاله دغه د مکى معظمى ښار ودان کړ - او په دغو کلکو پښو (گتو) او شکلنو ؤمکو کښى د ظاهرى او باطنى نعمتونو امارونه ئى جوړ کړل حضرت ابراهيم عليه السلام له دنيا غنى په داسى حال کښى لاړ چه داسى دعاوى او وصيتونه يى کول چه د ده اولاده د شرک طريقه اختيار نه کرى - اوس تاسى ته فکر کول او شرميدل په کار دى چه تر کومه ؤخاى پورى مو د ده د وصيتونو رعايت کرى دى؟ يا د ده له دعاء څخه مو برخه اخيستى ده او تر کومه حده پورى مو د الله تعالى پر احساناتو شکر ايستلى دى.

(﴿رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَدَدَ اٰمِنًا﴾ الایة - اى ربه عَمَا وگرځوه دا ښار د مکى معظمى امن والا او وساته ما او عَمان عَمَا له دى نه چه عبادت کوو د بتانو) يعنى مکه معظمه «حرم آمن» وگرځوى لکه چه الله تعالى مأمونه هم وگرځوله او هم زه او هم عَمَا اولاده د تل دپاره د بت پرستى څخه وژغورى (محفوظ کرى). او ترى مو لرى وساتى غالباً دلته به له اولاده غنى خاص صلبى اولاد مراد وى نو ؤکه د دوى په صلبى اولاد کښى دغه مرض رانغى او که عام ذريات ترى مراد وى، نو ويلي کيوى چه دغه دعاء د غمينو په حق کښى نه ده قبوله شوى - سره له دى چه حضرت ابراهيم عليه السلام معصوم رسول ؤ مگر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو غنى پخوا سرى خپل ؤمان ته دعاء وکرى. دا راز (قسم) دعاوى چه له انبياؤ څخه منقولى دى په هغو کښى دغى خبرى ته هم اشاره ده چه د انبياؤ عصمت هم د دوى له لورى نه دى پيدا شوى، بلکه د الله تعالى له حفاظته او صيانته موجود شوى دى نو ؤکه دوى تل د همغه په دربار کښى التجاء کوى چه هغه د دوى د عصمت (تلفظاً) ضامن او کفيل شوى دى.

تنبيه: حافظ عماد الدين ابن كثير رحمة الله عليه په نزد ابراهيم عليه السلام دغه دعاوى د معظمى مکى د ودانى او د کعبى شريفى د تعمير څخه وروسته کرى دى په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آياتونو او (۱۵) رکوع کښى د کومو دعاؤ چه ذکر شوى دى، هغه ئى د کعبى شريفى د بناء په وقت د اسمعيل عليه السلام په معيت فرمائلى دى. او دغه دعاوى ئى ديره موده وروسته په

رَبِّ انْتَهَنَّا أَضْلَلْنَا كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ
 تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۚ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ
 رَّحِيمٌ ﴿۱۳﴾ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ
 ذِي ذَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا
 الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ
 وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الشَّجَرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿۱۴﴾

ای ربه غما بیشکه دغو (تیرو (گتو) بتانو) لغزولی دی ډیر له خلقو (چه سبب د گمراهی د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کری دی غما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) غما دی، او هر چا چه نافرمانی کری ده غما نو بیشکه چه ته ئی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه غمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی غینی له اولاد خپل (چه اسمعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کنی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه غمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کری سره له تولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (مائل کړه) زړونه د غینو خلقو په مینه چه راغغلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو څخه دپاره د دی چه دوی شکر ویاسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لپاره غوره کری ده او غما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کنی شامل دی. او هغه کسان چه غما خبری ئی نه دی منلی او غمونږ له لیاری څخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او بښنی سره د تویی توفیق ورکولی شی - که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق گرځولی شی - یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت کنی وښی اگر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کنی د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښی مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی .
 ﴿ رَبَّنَا إِنَّا أَسْكَنْتُكَ ﴾ الآیة - ای ربه ځمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی ځینې له اولادې خپلې په داسی یو وادی او ناو کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښی وو. د الله تعالی په حکم د حضرت اسمعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښی د د والدی (بی بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاک او ډبر ډگر (میدان) کښی پرېښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلې څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالی د حضرت اسمعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول - او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همقلته مسکون شول کله چه اسمعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلې کښی ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلي ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ او ددی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو ځوی په دغه لامزروه (بی کرونده) او ډاک ډبر میدان کښی ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی - او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمدۀ ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر گزارۍ کښی مصروف شی» پاک الله دغه گردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرگونو زرگونو انسانان له گرده (توله) جهانۀ هلته سره تولیږی - او د اعلیٰ قسم میوو او عمدۀ ثمراتو په مکی معظمی کښی دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخی کښی د هغه ساری او نمونه لږ وی - حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښی یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښی « ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ﴾ د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه گرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نَعْلَمُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ
 مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿۳۸﴾

ای ربه ځمونږه بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئی مونږه او په هغه چه

بنکاره کوو ئی، او نه دی پت پر الله باندی هیخ خیز (نه) په عمکه کنبی
(له سفلیاتو نه) او نه په اسمان کنبی (له علویاتو نه).

تفسیر: یعنی په عمکه او اسمان کنبی هیخ له تا سخه پت نه دی، نو بیا عمونږ ظاهر او باطن
له تا غنی خرنګه پت او مخفی پاتی کیدی شی؟ داسی چه فرمایلی دی «هغه چه پتوو ئی مونږ
او هغه چه بنکاره کوو ئی» په دغه کنبی د مفسرانو شو اقول دی - لیکن د تخصیص هیخ وجه
نه ده الفاظ عام دی چه گردو (تولو) بنکاره ؤ او پتو شیانو ته شامل دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی «په ظاهر کنبی دعاء ئی د گردو (تولو) دپاره کری
ده لیکن په زړه کنبی ئی دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائی ده»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۳۱﴾

(تول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابنلی دی ماته سره له زور والی
اسماعیل او اسحاق، بیشکه چه رب زما خامخا ښه اوریدونکی د دعاء دی.

تفسیر: یعنی په زورتوب کنبی اسحق علیه السلام د «ساری» او اسمعیل علیه السلام د
«هاجری» له گیدی سخه په غیر متوقعه دول (طریقه) سره دی راعتایت فرمایلی دی لکه چه د
اولاد په متعلق عمّا د ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الذَّكَوٰتِ﴾ دعاء دی واوریده - دغه دعاء هم راقبوله
کره! اسمعیل علیه السلام په ۹۹ کلنی او اسحق علیه السلام په ۱۱۲ کلنی ابراهیم علیه السلام ته
عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿۳۲﴾

ای ربه عمّا وگرځوی ما همیشه قائمونکی (اداء کونکی) د لمانځه (سره له
تولو حقوقو ئی) او غنی له اولادی عمّا (هم کلک کری پر لمانځه) ای ربه
زمونږ او قبوله کری دعاء عمّا.

تفسیر: یعنی عمّا په ذریاتو (اولاد) کنبی دی داسی خلق تل وی چه په ښه دول (طریقه)
لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئی له تولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کری دعا عمّا توله.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿۱۴﴾

ای ربه غمونبر ببینه وکری ماته او مور او پلار حُما ته او مؤمنانو ته په هغه ورغ (د قیامت کښی) چه قائمیری حساب.

تفسیر: دغه دعاء ئی غالباً پخوا د خپل پلار د مر کیدلو چه د کفر په حالت مر شو او وروسته دی پری خبر شو، فرمایلی ده - نو مطلب به ئی داسی وی چه هغه ته د اسلام هدایت ورکری! او د قیامت په ورغ ئی د مغفرت وږ (لائق) او مستحق وگرځوی! او که د مر کیدلو څخه ئی وروسته دعا فرمایلی وی، نو ښائی تر هغه وخته پوری به دی نه وی مطلع کری شوی چه کفار د مغفرت وږ (لائق) نه دی. عقلاً د کافر مغفرت تر څو چه نقل نه وی وارد شوی محال نه دی، خو سمعاً ممتنع دی - نو د ده علم به پر سمع باندی موقوف وی. او پخوا له سمع - عقلی امکان به معتبر وی . ځینو اهل التشیع داسی لیکلی دی چه په قران کښی چه د ابراهیم علیه السلام پلار ته کافر ویلی شوی دی، هغه د ده حقیقی پلار نه بلکه تره یا بل کوم لوی سری د ده له کورنی څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۗ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿۱۵﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِئْتُهُمْ هَوَاءً ﴿۱۶﴾

او مه کوه گمان (ای انسانه) په الله چه غافل (بی خبره) دی له هغو کارونو چه کوی ئی ظالمان، بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورغی ته چه خلاصی به پاتی وی (له ډیری ویری) په هغه کښی سترگی چه، مندی وهونکی به وی دا (مخلوقات) چه جگ (وچت) نیونکی به وی د سرونو خپلو (په طرف د بلونکی محشر کښی) بیرته به نه گرغی دوی ته رپول د سترگو د دوی، او زړونه د دوی به تش وی (له عقله او فهمه له ډیری ویری).

تفسیر: یوه رکوع پخوا د ډیرو عظیمه ؤ نعماو د ذکر کولو په منغ کښی ئی فرمایلی ؤ « ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلْبًا كَفَّارًا﴾ - بیشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډیر ناشکره دی» وروسته له هغه د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه ئی واوروله او د مکی معظمی کفارو ته ځینی خصوصی نعمتونه

ور په یاد کره - او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کښی تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کښی څه څنډ (ایسارتیا) وشی، نو داسی ئی مه گنئ چه الله تعالی د دوی له حرکتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولریئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالی څخه پت نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباہ ئی کری - دی دیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي یا د جرائمو په ارتکاب کښی تر دی حده پوری ورسپړی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کښی هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: ﴿وَلَا تَسْبِرَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یوخیال ئی په زړه کښی پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کښی داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿إِنَّمَا يُجْرُؤُهُمُ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کښی سترگی) یعنی د قیامت په ورځ کښی له دیر هول - هیبت او دهشت څخه سترگی به هم داسی ردی بدی او تیغی پیغی رابکاری، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿مُهَيَّبِينَ﴾ الآية - مندی وهونکی څغاستونکی به وی دا مخلوقات چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کښی بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی - او زړونو د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له دیری ویری) یعنی په محشر کښی له سختی پریشانی خوفه - حیرته او اندیښنی گرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کښی چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راگرځی بیرته په طرف د دوی سترگی د دوی او هم داسی گرد (تول) سره سترگی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په دیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترگی لگیدلی وی، او له سره به له هغه څایه بل څای ته نه ورگرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسللاً به همغی یوی نښی ته گوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل څان ته گوری - د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلی (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی - او د دهشت او خوف له فرطه به سخت ترپیری، او در کرده (توله) به غورځنگ وهی او الوځی - الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او دیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کښی په (۱۷) جزء د «الانبیاء» په (۱۰۳) آیه (۷) رکوع کښی داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَجْرُؤُهُمُ الْقَوْمَ الْأَكْبَرُ وَأَتَقَاتُمُ الْمَلَائِكَةَ﴾

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ لَّيُجِبَ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعَ الرَّسُولَ

او ويروه (ای رسوله عُمَا) خلق له هغی ورغی شخه چه را به شی دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرگ دی) نو وبه وائی هغه کسان چه ظلم نی کری دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه عُمونبر وروستی کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) شخه یا خو د قیامت ورغ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکرانو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب شخه د هلاک کیدلو ورغ اراده کاوه شی.

﴿ قَوْلُ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآية - وو به وائی هغه کسان چه ظلم نی کړی دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکړه مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښی د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښی وی نو نی مطلب ظاهر دی چه اوس خو ورغی نوری هم مونږ ته مهلت راکړه! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو - یعنی د حق دعوت قبلوو - او د انبیاو متابعت اختیاروو کما قال الله تعالی ﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْحَمْنِي لَعَلَّ صَالِحًا فِيمَا كُنْتُ كَلَّا ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» ۹۹ - ۱۰۰ آیه ۶ رکوع) او که د دوی دغه

مقوله د قیامت په ورغ کښی وی، نو په دغه صورت کښی به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وگوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره وو کما قال الله تعالی

﴿ وَوَدَّعَىٰ لِذُنُوبِهِمْ نَاكِهًا وَرَبُّهُمْ عَلِيمٌ ﴾ ﴿ رَبَّنَا أَخِّرْنَا وَمَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» (۱۲) آیه (۲) رکوع).

أَوْ لَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ ۗ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِينِ
الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿۲۵﴾

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابو او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بی‌یاکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی - او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی . ﴿ وَاسْمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اٰیْمَانِهِمْ لَا یُبْعَثُ اللهُ مَنْ یَمُوتُ بَلْ وَعَدَ عَلَیْكُمْ حَتّٰی وَلٰكِنْ اَكْثَرُ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴾

(۱۴) جزء النحل (۳۸) آیه (۵) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبو فرمائی

(﴿ وَاسْمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اٰیْمَانِهِمْ لَا یُبْعَثُ اللهُ مَنْ یَمُوتُ بَلْ وَعَدَ عَلَیْكُمْ حَتّٰی ﴾) الایة - او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاؤ خواؤ کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل - حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاء علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی - مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری تینگ ولاړ دی ﴿ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّرَاكِمُ ﴾ (۲۷) جزء د القمر آیه (۵) (۱) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ ۗ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿۲۷﴾

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فربب) د دوی (داسی لوی) چه له ءحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله ءحایه).

تفسیر: یعنی گردو (تولو) پخوانیو او وروستیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاؤ په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیخ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی گرد (تول) تدابیر، مکر فربب او چال د الله تعالی په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿ وَلَنْ كَانُ مَكْرَهُمْ اَتَوْوَلَّوْا مِنْهُ الْيَمَالَ ﴾) او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ءحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله ءحایه، یعنی دوی دیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مکر د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هغه گرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ءحایونو څخه وڅوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشا وکلا - د دی تفسیر سره موافق په

(﴿ وَلَنْ كَانُ مَكْرَهُمْ ﴾) کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د ﴿ وَلَا تَنْفِسْ فِي الْاَرْضِ مَكْرًا اِنَّكَ لَنْ تَخْرُقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْيَمَالَ طَوَّلًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ آیه (۴) رکوع) سره به مشابه وی. ءحینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه دوی دیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هیخ ثابت شو - اگر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غت او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل ءحایه بیرته کولی شوی او له خپله ءحایه ئی لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ لِلّٰهِ خُلُوفًا وَعَدِيًّا رُسُلًا

نو مه کوه گمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿ اِنَّا لَنْ نُرْسِلَنَّكَ ﴾ او په ﴿ كَتَبَ اللّٰهُ لَآلِ الْاَعْرَابِ اَنَّا وَّرَسُولِنا ﴾ او نورو آیتونو کښی کړی شوی ده.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

بیشکه الله ډیر غالب ښه قوی دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پریږدی.

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٣٨﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودیږی خاص) الله ته چه یو ښه غالب ډیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی - یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی - او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی شو کړتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسپیږی والله اعلم د «وبرزوا لله جميعاً د مخامخ دریدلو» مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعْفُ﴾ الآية - په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!

وَتَرَى الْجَوِمِ مِثْلَ يَوْمِئِذٍ مَّقْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٩﴾

او وینی به ته دغه گنجهکاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه ترلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غارکیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی ترلی کیږی کما قال الله تعالی ﴿أَشْرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْجَاهُمْ مَا كَانُوا يَمِينُونَ﴾ ﴿٢٣﴾ جزء د الصافات (٢٢) آیه (٢) رکوع ﴿وَلِذَا النُّفُوسُ رُوِّجَتْ﴾ ﴿٣٠﴾ جزء د التکویر ٧ آیه).

سَرَابِيلُهُمْ مِّنْ قَطْرِانٍ

قمیصونه د دوی له نانزرو به وی

تفسیر: چه پکنی اور په دیره جلتی او سرعت اثر کوی او سخت بدبونی (ددوزی) تری خیزی، بیا غرنګه چه د جهنم اور دی همغسی د هغه غای نانزرو یا غرنه (ګوګر) هم وګنئ.

وَتَغْشَىٰ وُجُوهُهُمُ النَّارَ ﴿١٤﴾

او پت به کړی مخونه د دوی اور (د دوزخ)

تفسیر: مخ چه د حواسو او مشاعرو غای، او د انسان په ظاهری اعضاؤ کښی له ګرد (تول) و څخه اشرف عضو دی، نو ځکه ئی په خصوصیت سره ذکر کړ، لکه چه په بل غای کښی په ﴿ تَكَلَّمَ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴾ کښی د قلب ئی فرمایلی دی.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٥﴾

(راوځی له قبورو دپاره د دی) چه جزاء ورکړی الله هر یوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړی وی بیشکه الله ډیر ژر دی حساب (د ده)

تفسیر: یعنی د هغی خبری په مخ راتلل بالکل یقینی دی، او هغه له سره لری مه ګنئ کما قال الله تعالیٰ ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۱) آیه (۱) رکوع) یا ئی دا مطلب کله چه حساب اخیست کیږی، نو بیا په هغه کښی هیڅ څنډ (ایسارتیا) نه کیږی د ګردو (تولو) اولینو او آخرینو، پیریانو او انسانانو د ذری ذری عمل حساب کتاب به ډیر ژر کیږی - ځکه چه نه پر الله باندی کوم شی مخفی دی - او نه دی یو شان (شی) له بل شان (شی) څخه مشغولولی شی ﴿ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَحْيَاكُمْ وَلَا يَمِيتُكُمْ وَالَّذِي عَمِلْتُمْ سَهْلًا حَسْبًا وَهَرَجًا ﴾ (۲۱ جزء د لقمن ۲۸ آیه (۳) رکوع).

هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذِرُوا بِهِ وَيَلْعَلُوا آتَمَّ هُؤَالَهُ وَاحِدٌ وَلِيُنذِرُوا لَوْ الْأَلْبَابِ ﴿١٦﴾

دغه قران خبر رسونه ده (کافی ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پری واخلی) او لپاره د دی دی چه وویرولی شی (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهیږی دوی په دی باندی چه بیشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوږه وینې شع او له الله شخه وویرئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه شخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر شخه کار واخلی او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهيم عليه السلام والله الحمد والمنة)

سورة «الحجر» مكية الآیة (۸۷) فمدنیة وهی تسع و تسعون آیة)

وست ركوعات رقمها (۱۵) تسلسها حسب النزول (۵۴) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام

د «حجر» سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت شخه چه مدنی دی

(۹۹) آیت او (۶) ركوع لری په تلاوت كښی (۱۵) او په نزول كښی (۵۴) سورت دی وروسته د

يوسف عليه السلام له سورت شخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَةُ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ①

دغه چه وروسته راغی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانوونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانوونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف - دلائل ئی روښان - احکام ئی معقول - د اعجاز وجوه ئی واضح - او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر شخه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واورئ.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿۲﴾

دیر غلی به آرزو (تمنا) کوی هغه کسان چه کافران شوی دی (چه ووینی خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکی وی دوی مسلمانان

تفسیر: که نن منکرینو د قرآن عظیم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظیم الشان نعمتونو قدر ونه کر لیکن داسی یو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاړی، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکی مونږ مسلمان کیدو - هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آیت په تفسیر کښی مفسرینو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن الابیاری) له قوله سره موافق هغه عام ایښی دی یعنی په دنیا او آخرت کښی په هغو مواقعو کښی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کامیابی مناظر او مظاهر وردمخه شی په هره موقع کښی کفار د خپل پاتی کیدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کیدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کیدلو حسرت او واویلا به کوی په دغه سلسله کښی رومښی موقع خو د «بدر غزوه» وه چه هلته د مکی معظمی کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غیبی تائیداتو د لیدلو څخه پخپلو زړونو کښی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرین فقراء او د اوس او خزرج بزرگران ئی پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قریشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ- افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم یو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو په هر منزل کښی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د ناامیدی د اویښکو بهولو موقع ور ورسیده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودریږی، او د عالم غیب حقائق د دوی تر سترگو لاندی راشی، نو دلته به له دیره غمه خپلی گوتی چیچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی؛ خو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کیدی شوی له دے نه لویه یأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمه الله علیه په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «عُما د امت دیر سری د خپلو گناهونو له سببه په جهنم کښی لوپړی او تر هغه پوری چه د الله تعالی اراده وی، هلته به اوسپړی نو بیا به مشرکین دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ایمان او توحید تاسی ته څه فائده درورسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښی پراته ییغ! نو د دی پیغور له سببه پاک الله به هیڅ یو موحد په دوزخ کښی نه پریددی» د دی فرمایلو څخه وروسته نبی کریم دغه آیت ولوست «ربما یود الذین کفروا لو کانوا مسلمین» گواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانیدلو تمنا کوی.

ذَرَّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

پربرده دوی (ای محمده) چه خوری او گیتی فائدی اخلی او مشغول کری دوی
اورد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت
خپل.

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د
دوی په فکر کښی مه لویږئ!، بلکه څو ورځی نی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهانمو (چارپایو)
په شان وخورى وڅښی، او په زړه پوری مزى وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه
لوی لوی امیدونه وترى عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه گرد (تول) حقائق به هلته څرگند
شی او د پخوانیو او وروستیو گرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه
قدر حقیقت نی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به نی په آخرت
کښی کیږی. د «ذره» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پری کره له دوی نه
او هم دی ته نی ایله (خوشی) کره چه لکه بهانمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او گرځی

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۳۱﴾

او نه دی هلاک کری مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مگر خو دپاره (د هلاک)
د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کری شوی دی د الله تعالیٰ په
علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیره او نه تیرواته او نه
غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او
د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو ځلی گرد (تول) سره سپیره او تباہ شوی دی. موجوده کفار
دی هم په دغه مهال او تاخیر باندی نه مغروریدی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء
څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً
له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په
صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَا تَسْتَقِ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۳۲﴾

نه رومی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د مهلکه و اممو په منځ کېښی څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات دپاره کوم میعاد او نېټه چه مقرر ده، هغه دی یوی ربی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کیدی نشی (بلکه په هغه وقت کېښی هر ورو (خامخا) هلاک کېږی نه تری رومی او نه وروستی کیدی شی).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٧﴾

او ویلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړیه چه نازل کری شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) بیشکه ته خامخا لیونی ئی.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکین به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل یعنی «ته له گردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو گردو (تولو) ته احمق او جاهل وایی، بلکه گردی (تولی) دنیا ته د ویری پیغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب یم او یو وقت به داسی راشی چه منکرین به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره لیونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوړوی ئی د لیونیانو له چتی (بیکاره) او چپوله (گدو و دو) له وینا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العیاذ بالله)

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٨﴾

ولی نه راوولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذیب او تکذیب ځمونږ په تصدیق د تا) که ئی ته له صادقانو (رهنسینو په دغه دعوی کېښی).

تفسیر: یعنی که د احدیت په دربار کېښی تاته دومره قرب حاصل دی او له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ستاسی تصدیق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کېښی به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُزِّلَ الْمَلَكَةُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِلَّا مُنظَرِينَ ﴿٩﴾

(نو په جواب کښې الله فرمائی) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مگر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به وی په دغه وقت کښې مهلت ورکړی شوی (یعنی د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوی هم فی الحال عذاب نازلېږي).

تفسیر: یعنی د قبول کوونکو دپاره اوس ښائسته ډیری نښې شته - پاتې شو هغه کسان چه د دوی اراده داسې نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوی به ئی د پښتو د راتگ په وقت کښې هم نه منی نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبېږي؟ الله تعالیٰ پښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض دپاره لېږي هم داسې خوشی چټی (بیکاره) د هغوی تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وی عادت الله عموماً داسې جریان لری - کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښی له خپله حده تیری کوی - او د تفهیم او هدایت گړد (تول) مراحل خاتمه مومی، نو د پښتو فوج د دوی د هلاک دپاره ورلېږي - نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کیږي - که سم ستاسی له غوښتنی سره پښتې ولېږلی شی نو له هغه څخه یواځی هم دغه مقصد کیدی شی چه تاسی ښائی بلا تاخیر هلاک کړی شی چه هغه فی الحال (د الله تعالیٰ) له حکمته سره موافق نه دی. ځکه چه تر اوسه پوری ئی وقت نه دی راغلی - دغه خو هغه آخری صورت دی چه نور گړد (تول) منازل سره طی کیږي. او د گړدو (تولو) چارو تر ختمیدلو څخه وروسته به ظهور رسیږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿۹﴾

بیشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکی یو (له تزئیده تنقیصه او نورو).

تفسیر: یعنی ستاسی استهزاء او تعنت - او د قرآن راوړونکی په لوری د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشی غورځولی - په یاد ئی ولری چه د دغه قرآن شریف نازلونکی مونږ یو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنی ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخیستی ده - په هغه شان او هیت سره چه هغه نازل شوی دی - او بی له یوه ادنی تغیر - تبدیل - تحریف او د فتحی - کسری ضمی او نورو د اړولو او راوړلو څخه گړد (تول) عالم ته په کمال د صحت رسیدلی دی - وروسته له دی نه هم رسیږي - د ژبی د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تگ او ترقی وکړی - خو د پاک قرآن په صوری او معنوی اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږي، ډیر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غیر کښینولو یا ورکولو کښې ډیر زیار (کوشش) وکړی - لیکن د هغه یو تکی به هم تری نشی لری کولی - د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالیٰ دغه عظیم

الشانه وعده په داسی درستی او صفائی او حیرت غورځوونکی طریقی سره تکمیله او پوره شوی ده او پوره کیږی به - چه د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«میور» وائی «تر هغه ځایه پوری چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنیا کېښی هم داسی یو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کېښی له هر قسمه تحریفه پاک او سپیڅلی پاتی وی».

یو بل اروپائی محقق لیکي «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولی وتلی الفاظ ګڼو - لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام ګڼی -» واقعات دا رابییی چه پر هره زمانه کېښی د علماؤ داسی یو غیر جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالی ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقزی (نه ختم کیدونکی) عجائبو حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط - او قاریانو د اداء د طرز - او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسی حفاظت کړی دی چه د نزول له وقته تر اوسه پوری د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمه یا نور هم نه دی تبدیل شوی ځینو خدای بښلیو د قرآن رکوع شمیرلی دی. ځینو د هغه آیاتونه حساب کړی دی - ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی - حتی چه ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو تکی هم شمیرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصی «برهان الدین کشککی» ته داسی یو توفیق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کریم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً ځما د دغه تصنیف له تشرفه هر قاری کولی شی چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآنی ارشاد او احکام پیدا کړی مثلاً د الله جل وعلا یا د محمد صلی الله علیه وسلم - آدم - نوح - ابراهیم - لوط - صالح - هود - اسحاق - اسماعیل - یعقوب - یوسف - موسی - داود - سلیمان علیهم السلام او د توحید - لمونځ - زکوة - روژه حج بیع - شری - نکاح - طلاق - یا د نورو دینی یا دنیوی چارو په نسبت د قرآن کریم په کومو کومو آیتونو او سورتونو کېښی تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانی څخه تر نن ورځی پوری هیڅ یوه شیبه او ګری به داسی نه وی تیره شوی چه په هغه کېښی د زرګونو او لکونو په شمیر د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو یو اته - یا لس کلن ووړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاتو څخه ډک وی او د دوی دپاره یوه اجنبی ژبه ده داسی په یاد لری چه په ښه ډول (طریقه) سره ئی لولی او آورو ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کېښی په دغه عمر او منګ کېښی داسی شیان نشی یادولی، او نه ئی داسی لوستلی شی که بیا په کوم مجلس کسی د کوم وجیه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتی شی یا په اعرابو کېښی ئی څه التباس تری واقع شی نو تر یوه ووړکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نیولی شی حتی چه له څلورو خواؤ پری د تصحیح غږونه کیږی او امکان نه لری چه هغه لوستونکی همغسی پخپل سر او خوشی پریردی چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کېښی ګردو (تولو) خلقو

لیدلی او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعَابِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۰﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۱۱﴾

او خامخا په تحقیق لیرلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټولیدو د پخوانیو (خلقو) کښی او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (لکه چه کوی ئی کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښی ؤمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکری شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته - نو په هغه به ئی مسخری او توکی کولی کله به ئی ورته لیونی ویل - کله به ئی خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوږدی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئی تری کولی. فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿إِنَّا نُرْسِلُكَ الْبَشَرِ الْأَوَّلِينَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء ۲۷) آیه (۲) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کری وه - لکه چه قریشو ؤمونږ له رسول څخه کوله ﴿قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْجَاهُ مَعَهُ الْمَلِكَةُ مُقَرَّبِينَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۵۳) آیت ۵ رکوع).

كَذَلِكَ نَسُكُّكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۲﴾

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاؤ په زړونو د پخوانیو کفارو کښی) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښی هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی - مونږ د دوی په زړونو کښی هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینگ کری دی - لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیاری د الله تعالی وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویدی.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۳﴾

چه ایمان نه راوری په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روړدی او عادی شوی دی. او سنة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردين هلاک او رسوا کیږی - او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرَجُونَ ﴿۱۴﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سَكِرَاتُ أَبْصَارِنَا بِلُحْنٍ قَوْمٍ مَّسْحُورُونَ ﴿۱۵﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له آسمانه پس تل گرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه ترلی شوی دی سترگی ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او گرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لکیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی - ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وگنی - او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی عُینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کبئی د پربنتو دلی پیری ورکوی

وَزَيِّنَهُمُ اللَّاتِظِينَ ﴿١٧﴾

او بنائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلی)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپې چه ورپځی او دوری او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بی شمارو وانکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کونکی په نظر څومره بنائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کونکی ته په هغه کبئی د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره نښی، دلائل موندلی کیږی مطلب نی دا دی چه له آسمانه د پربنتو رابخته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د خپژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کبئی د قدرت دیری نښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په دیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی - روښانو مثالونو او ښکاره ؤ نښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کبئی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿١٤﴾ الْأَمِنْ اسْتَرَقَّ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مِّمَّيْنِ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس ورپسی شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کبئی د شیطاینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی گزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهایی کوبښن په دی کبئی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پربستو پیری درولی شوی دی - چه کله شیاطین داسی کوشن وکری نو له پاسه د اور په لمبو وویشتلی شی، له قرآنی نصوصو او د نبوی له احادیثو څخه معلومیږي چه د تکوینی امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښی د کومی فیصلی اعلان کیږی او پاک الله په دغه سلسله کښی پربستو ته وحی لیږی، نو هغه اعلان په یو خاص کیفیت له پاسه تر ښکته پوری درجه په درجه راځی، تر څو چه د دنیا آسمان ته ورسیري. د «بخاری شریف» د یوه روایت سره مطابق په «عنان» وریځو کښی پربستی د هغه مذاکره کوی، او شیاطین زیار (کوشش) کوی چه د دغو معاملاتو په متعلق غیبی معلومات حاصل کړی.

همغسی چه نن ورځ کوم پیغام د بیسیمو (واثرلس) تلیگرافو په ذریعه لیږلی کیږی، او له هغه څخه خلق په لیاره کښی د جذب کولو او اخیستلو تدبیر کوی، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پری لویږی - او د دغو غیبی پیغاماتو غلا کونکی مجروح یا هلاکوی - په دغه کش او کوک (مندو رامندو) کښی چه په کومه یوه یا نیمه خبره باندی شیطانان پوهه حاصلوی نو دوی د هلاکیدلو څخه د مخه په ډیر عجلت او تلوار سره ئی نورو شیاطینو ته وررسوی او هغه ئی خپلو نورو انسانی دوستانو ته د ورسولو کوشن کوی، کاهنان د هم دغه نیمگری او ناتمامی خبری څخه په سلهاؤ دروغ له خپله ځانه جوړوی او په عوامو کښی ئی د غیبی اخبارو په نامه خوروی. کله چه یوه نیمه خبره ئی رښتیا وځی، نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتیني په ثبوت کښی ور وړاندی کوی، او له هغه سلهاؤ خبرو څخه چه دروغ ثابتیږی اغماض او تغافل کوی.

(۱) تنبیه: قرآن او حدیث د دغو واقعاتو په بیانولو سره تنبیه ورکړی ده چه له ادنی غنی ادنی، او له وړوکی څخه وړوکی د صداقت او رښتیا سرچینه هم د ملکوتو په همغه عالم کښی ده. د شیاطین الجن والانس په خزانو کښی پرته (علاوه) له کذبو او افتراء بل هیڅ شیز نشته - او هم دا ښکاروی چه آسمانی انتظامات دومره مکمل دی چه هیڅ یو شیطان د دی خبری مجال او توان نه لری چه هلته قدم کیښودی شی - یا سره له انتهایي جد او جهد د هغه ځای پر انتظاماتو او فیصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پیدا کړی. پاتی شوه هغه یوه نیمه جمله چه دوی ئی د دی لوری او د هغه لوری له پربستو څخه آوری، او بیا له هغه ځایه ئی په مندو سره تبتوی نو د دی په نسبت د الله تعالی اراده پر دغه نه ده تللی چه هغه قطعاً بنده کړی شی او که د الله تعالی اراده پر دی باندی تللی وی، نو هغه به ئی هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره موافقه نه وه، د شیاطین الجن والانس په نسبت دی علیم او خبیر دی چه هغوی له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوری او له دومره طویل مهلت ورکولو او د اغواؤ او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندی د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هیڅوک نشی انکار کولی هم داسی حکمت دلته هم وگنئ

(۲) تنبیه: شیاطین د شهابو په ذریعه هلاکیږی مگر همغسی چه د «جنوبی قطب» کاشفین او د «همالی» د ډیری لوری څوکی صاعدین د خپلو تحقیقاتو او تتبعاتو په لیاره کښی مړه کیږی

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو شخه د هغه کار شا او تعقیب نه پریږدی نو پر هم دغه باندی د شیاطینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیاطینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم ترلی وی - او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالیٰ اعلم

وَالْأَرْضَ مَدَدُهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
 مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ۝۱۹ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
 لَسْتُمْ لَهُ بِرُزْقِينَ ۝۲۰

او ځمکه غځولی (غورولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورغولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شی اندازه کړی شوی شخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه بیع تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو شخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۝۲۱

او نشته هیڅ شیز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره (نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه شیز په هر مقدار سره چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه شخه ربر (زحمت) او تکلیف ورپیښیږی، او نه پکښی ستری کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. ښوای د گردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر شیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په تاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتی) او تنقیصه (کمی) پرله پسې راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ
وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَزِيرِينَ ﴿۳۷﴾

او رالیپلی دی مونبر بادونه بلاریوونکی (ونو او وریغو لره یا پخپله بلاریه) پس نازله کری (لیپلی) ده مونبر له آسمان (له وریغو) شخه اوبه نو وخبنولی مونبر تاسی ته دغه اوبه او نه یی تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونبر ئی درساتو).

تفسیر: یعنی اورونکی هواوی درنی درنی وریخی له اوبو شخه دکى راولی، چه له هغه غنی اوبه وریوی، او په ویالو، چینو او کوهیو او نورو کنبی سره تولیپی، او ستاسی په کار درخی - که د الله تعالی اراده وی، نو هغه به ئی د خخلو وړ (لامق) نه وی پریپی، لیکن ده د خپلی مهربانی خومره خوړی او لطیفی اوبه ستاسی د دولسو میاشتو د ضروریاتو دپاره د حُمکی په مساماتو کنبی جمع کری دی؟ ﴿وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَزِيرِينَ﴾ او نه یی تاسی دغو اوبو لره خزانه کوونکی ساتونکی بلکه مونبر ئی درساتو یعنی نه د پاسنی اوریا(باران) خزاین ستاسی په قبضه کنبی دی، او نه د لاندنی چینى او کوهی مخازن ستاسی په اختیار کنبی دی، کله چه الله تعالی اراده وفرمائی داسی اوریا (باران) وروی چه تاسی ئی مخه نشی نیولی - او نه ئی سم له خپلی غوښتنی سره ورولی شی - او که د کوهی او چینى اوبه وچی کری - یا ئی داسی ښکته بوغی چه ستاسی لاس وړ ونه رسی، نو تاسی به غرنگه پری قدرت او لاس حاصل کری؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ مُجِبُّوْنَ وَإِنَّا لَنَحْنُ مُجِبُّوْنَ وَنَهَيْتُ وَمَنْعُ الْوَرِثُونَ ﴿۳۸﴾

او بیشکه مونبر خامخا هم دا مونبر ژوندی کول او هم وژل کوو او هم دا مونبر وارث باقی پاتی کیدونکی یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسیر: یعنی دنیا به فنا کیری او یو الله تعالی به پخپلو کاملو صفاتو سره باقی پاتی کیری حضرت شاه صاحب لیکى «هر شوک مری او د هغه گتلی او اموال د پاک الله د قدرت په لاس کنبی پاتی کیری.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته رومبني له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پینځی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کې له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی
 تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کېږی وی که په موت کېږی وی په اسلام کېږی وی که په نیکو کاری کېږی وی، د لمانځه په صفوفو کېږی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کېږی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ خَشِرُهُمُ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۵﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به راتلولی دوی (په محشر کېږی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کېږی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کېږی سره تولوی او په دغه کېږی هیڅ اشکال نشته - د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کېږی - د سمندرو په ژورو کېږی - او په فضاء کېږی او هوا کېږی - الغرض په هر ځای کېږی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَبَآءٍ مَّسْنُونٍ ﴿۱۶﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه و آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه و آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کېږی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکملاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره رومی غلی پیدا کړی، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کېږی مو سره راتلول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (۱) «صلصال» یعنی هغه کرنګیدونکی خته چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښی پیدا کیږی - چه هم دغه ئی په بل ځای کښی «کالفخار» فرمایلی دی. (۲) «حمامسون» یعنی هغه سخا شوی خته چه تری بدبوئی خیزی. داسی خیال کیږی چه رومی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کری وی او بیا به ئی وچ کری وی، او بیا به ئی داسی پوخ کری وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښی وپوکل شی. په «روح المعانی» کښی د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصورمن ذلك تمثال انسان اجوف فیس حتی اذانقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فيه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکلی «خاوره ئی په اوبو کښی خوشته کره - او خمیره ئی پورته کره چه د تنګهار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښی پاتی شو؛ هم داسی گرم کر شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښی پاتی وی». راغب اصفهانی رحمة الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښی تنبیه کوی چه «حمامسون» او «طین لآرب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کری دی - او بیا ئی وچ کری دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښی هم پخه شوی ده - هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ۲۷ جزء د الرحمن په ۴ آیت اوله رکوع کښی فرمایلی دی

﴿وَعَلَى الْإِنسَانِ مِنْ صَلَٰلٍ كَالْفَخَّارِ وَعَلَى الْإِنسَانِ مِنْ مَلْؤَةٍ مِّنْ نَّارٍ﴾

د راغب رحمة الله علیه دغه مضمون ډیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه مونږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُومِ ﴿۱۵﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کری دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالیٰ ﴿وَعَلَى الْإِنسَانِ مِنْ مَلْؤَةٍ مِّنْ نَّارٍ﴾

(۲۷ جزء د الرحمن (۱۵) آیت اوله رکوع) یا داسی وپوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه مونږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کری شوی دی چه د خاورو عنصر پکښی غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښی د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښی ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰوٰتٍ مِّنْ حَمٰٓئٍۭ مَّسْنُوٰنٍ ﴿٢٨﴾
فَاٰسَ وَاٰتِيَّتْهُ وَنَفَعْتُ فِيْهِ مِّنْ رُّوْحِيْ فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنگیدونکو وچو شخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی شخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښی له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوخی تاسی ده ته په دی حال کښی چه سجده کونکی یی.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وگرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښی به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښی به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه گرد (تول) ورته سجده وکړی.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښی ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښی ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمة الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رنا (رنرا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رنا (رنرا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښی حلول کوی - او نه د هغه نور او رنا (رنرا) له هغه شخه بیلیری، بلکه له ځمکه شخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رنا (رنرا) اداره او زمام د ده په قبضه کښی دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداد نفع حاصلوی، نو له وراه الراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښی له خپل روح شخه ویوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنګه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په

﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّيْ ﴾ کښی وکړی شی.

فَسَجِدَ الْمَلَائِكَةَ كَلِمًا أُجْمِعُونَ إِلَّا ابْلِيسَ ابْنِ آدَمَ يَكُونُ مَعَ
السَّاجِدِينَ قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا لَكَ أَلا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ قَالَ
لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

نو سجده و کره ملائکو تولو د دوی تمامو (یو کرت). مگر خو ابلیس؛ (چه له دیره کبره) منع ئی راوره له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! شه (عذر) ؤ تا لره (په دی کنبی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟. وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لائق د دی کار) چه سجده و کرم (داسی) بشر ته چه پیدا کری دی له کودرو کرنکیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسب» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف مخیز جسمانی کثیف مخیز ته څرنگه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کر نظر

چه په خاورو کنبی مدفون وی سیم و زر

امانت دی کار د محکمې اور خائن دی

له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ قَاخِرٌ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی غایه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له تولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه غای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیطاین ویشتلې شی. ځواکی په دغه لفظ سره د هنی شهبی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدهی غنچه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوری او افتخار ورکړی، هوا ستا د دغی اباو استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمهر او مقدر دی.

وَأَنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿۱۵﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطان) لعنت تر ورغی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطان! د قیامت تر ورغی پوری د الله تعالی له رحمته لریوالی، او د بندگانو له لوری به هم لعنت دریاندی ورپوری، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته - ځکه چه په آخرت کښی به هر سری همغه ربیبی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووايه چه د قیامت تر ورغی پوری به لعنتونه پری ورپوری، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الی یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۶﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿۱۷﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿۱۸﴾

وویل (ابلیس) ای ربه غما پس وگوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورغی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورغی د وقت معلومه) فناء د مخلوقاتو) پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وقته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زده پوری خپل ارمان ویاسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاو څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَالْأَعْيُنُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۰﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿۳۱﴾

وویل (ابلیس) ای ربه عَمَا قسم دی ما لره په گمراه کولو د تا ما لره چه خامخا بنائسته به کرم هرورمو (خامخا) (گناهونه) دوی ته په عُمکه کنبی او خامخا زه به گمراهان کرم هرورمو (خامخا) دوی تول. مگر خو هغه بند گمان ستا له دوی شخه چه خالص کبری شوی دی (له گناهونو)

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی وریشکاروم - او د نفسانی غوښتنی په حال کنبی به نی راگیروم - او ستا د مخصوصو او منتخبو بندگانو شخه ماسواء نور گرد (تول) به له لیاری شخه بی لیاری کوم. لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کنبی ویلی دی چه مطلب نی داسی ؤ چه زه خو ستا هیخ شی نشم درخرابولی، لیکن په هغه سبب چه زه لری غورغولی شوی یم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پوری به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت کنبی په دغه موضوع مونږ څه لیکلی دی هغه دی بیا ولوست شی!

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿۳۱﴾

نو بیا وفرمایل (الله) دغه (اخلاص په عمل کنبی) لیاره ده تر ما پوری برابره.

تفسیر: یعنی بیشکه د بندگی او اخلاص لیاره سمه برابره تر ما پوری رسیږی - او هم دغه عَمَا صافه او سمه لیاره ده چه پکنبی هیخ لوره (پورته) ژوره (خکته) او کاره واپه نشته، او هر چا چه د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه، همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مأمون پاتی کیږی - او هر څوک چه د هغه ملعون متابعت کوی، له هغه سره به دوزخ ته ځی، ځینو مفسرینو ﴿ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴾ پر تهدید حمل کړی دی - یعنی ای ملعونه! ته چه خلق له سمی لیاری شخه بی لیاری کبری چیری به نی بیایی؟ هغه به کومه لیاره وی چه بالاخر عَمَا په لوری نه راځی؟ بیا عَمَا له سزا شخه ځان ژغورلی (بچ کړی) چیری به تلی شی؟ په دغه وقت کنبی دغه کلام به داسی وی لکه چه وائی «افعل ماشئت فطریقک علی» لکه چه د «الفجر» په (۱۴) آیت (۳۰) جزء کنبی هم فرمایلی دی ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَيَأْتِيَنَّكَ ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَايِبِينَ ﴿۳۲﴾

بیشکه خاص بندگان حُما چه دی نشته تاته پر دوی هیخ تسلط (او غلبه په گمراه کولو) مگر هغه شوک چه متابعت کوی ستا له گمراهانو (چه ستا زور پری رسیوی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه بنو غورو او منتخبو بندگانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیخ زور نه چلیوی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیخ بنده به ته په زور او زبردستی غه کار نشی کولی، هو! هر هغه شوک چه پخپله گمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل حُمان خراب او بریادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (۴) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه

﴿وَإِن كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجِبْتُمْ﴾

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۷﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا حُای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملکیو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی گرد (تول) په هغه کنده کښی غورغولی کیوی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جِزْرٌ مُقْسُومٌ ﴿۳۸﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (گمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کری شوی.

تفسیر: ځینو اسلاکو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او بانندی مراد کری دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (۴) حطمه (۵) سقر (۶) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر گردو (تولو) طبقانو پر دواړو کیوی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم.

حضرت شاه صاحب لیکلی «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه ورونه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

غكه زياد وي چه عيبي موحدين د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بي له عمله په جنت كښي داخليري، باقي په عمل كښي دروازي سره برابري دي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾

بيشكه عان ساتونكي (له متابعت د ابليس) په جنتونو كښي به وي او په چينو كښي به وي.

تفسير: هغه كسان چه له كفر او شرك او معاصيو او له ذنوبو څخه پرهيز كوي دوي به حسب المراتب په باغونو كښي اوسيري، چه هلته به په ډيري ښي قريني او نزاکت او لطافت سره چيني او ويالي بهيري د شيطان له متبعينو څخه وروسته په دغه آيت كښي د مخلصينو عبادو انجام او خاتمه بيان فرمائي.

ادْخُلُوها بِسَلَامٍ اَمِينٍ ﴿٢٦﴾

(او وبه ويلى شي دوي ته) ننوغي دغو جنتونو ته په سلامتي له هره آفته په دغه حال كښي چه په امن به يي (له زواله د نعمت)

تفسير: يعنى في الحال به له گردو (تولو) آفاتو او عيوبو څخه صحيح او سالم - او په مستقبل كښي به د تل دپاره له هر قسمه بد فكري او پريشاني او خوف او ويري څخه بي فكره او بي خطري وي.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٢٧﴾

او وبه باسو (لري به كرو) هر هغه چه په زرونو د دغو (جنتيانو) كښي دي له كيني څخه حال دا چه (لكه) وروڼه به وي سره ناست به وي پر تختونو (د زرو جرو او په جواهرو) مخامخ يو بل ته.

تفسير: يعنى وروسته د جنت د رسيدلو څخه په اهل الجنت كښي به يو تر بله هغه پخواني كدورتونه به له سره نه پاتي كيږي، او له گردو (تولو) مكدرو (خيزنو) شيانو څخه به دوي پاكيري، او وروسته له هغه چه په جنت كښي داخليري. نه به هلته يو پر بل حسد او كينه كوي، بلكه گرد (تول) لكه وروڼه او خواږه ملگري په انتهائي محبت او الفت سره اوسيري، او هر يو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډیر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ۵ رکوع کښی هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنت به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتری کوی - د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښی به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښی به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَسْتَهْمِرُ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښی هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیچری.

تفسیر: په حدیث کښی دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنت اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمت او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه ربر (تکلیف) او زحمت درپیشیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

يٰۤاَيُّهَا عِبَادِيَ اِنِّي اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ﴿١٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندگان عَمَا (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه بښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب عَمَا هم دغه عذاب ډیر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کړی ده چه په هر صورت کښی د الله تعالی د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالی اصلاً پر خپلو گردو (تولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکړی، او په حقیقت کښی اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا گردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سری چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی ورونه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین څرنگه ښه فرمایلی دی.

په تهدید که چاره وکاپری د حکم

کرو بیلن به شی گرد (تول) سره صم ویکم

که د لطف وکرم عام وکری یوست

عزازیل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیبری (گتی) وروی، څو معلوم شی چه د الله تعالی دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی - نو بندگانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مایوس شی.

وَبَدَّوهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرَاهِيمَ ﴿۵۱﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتی وی).

تفسیر: میلنه ئی څکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

اِذْ دَخَلُوا عَلَيْكَ فَقَالُوا سَلِّمْ عَلٰٓى اٰتَمٰنِكُمْ وَجِلْوٰن ﴿۵۲﴾

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی دودى ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خيفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پته کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پتولو کښی کوښښ وکړ، او بالاخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظاړه کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پتولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرگند (ښکاره) ؤ چه گواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه گردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی!

قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نَبِشْرُكَ بِغُلْمٍ عَلَيْهِ ﴿۵۳﴾

نو وویل (ملائکو) مه ویریره بیشکه چه مونو زیری کوو تاته په هلک دیر پوه هوضیار سره (کله چه بالغ شی).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیخ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوروالی کښی مونو تاسی ته د الله تعالی له جانبه د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنگه؟ هلک! چه دیر هوضیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائز پوری؛ ﴿وَجَزَّوْنَ يٰۤاٰمَنُوْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصفات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ اَسْرْتُمُونِيْ عَلٰٓى اَنْ مَّسَّنِيَ الْكِبْرُ فَمِنْ اَيُّكُمْ تَبْشُرُوْنَ ﴿۵۷﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری را کوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوروالی نو په کومه وجه تاسی زیری را کوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده دول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زورتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرگنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة ورسیدی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په دیر ښه دول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیړنه کښی د تعجب لهجه اختیاریوی څو خبر ورکوونکی په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه دول (طریقه) سره تکرار کوی - او دی ئی په ښه څیړ سره بیا هم واورى چه په هغه کښی نه د هیخ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تاویل او التباس جنجال پاتی شی - گواکی د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریډلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم وین؟ چه زه آورمه دا زیری چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووايه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمه علیه) الفاظ دا دی «قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققا للوعد فاجابوه مؤکدین لما بشروه به تحقیقا وبشارة بعد بشاره» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولوالعزمو انبیاءو له شان څخه بلکل خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکي «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشْرُكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿۵۶﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنُطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِۦٓ اِلَّا الضَّالُّوْنَ ﴿۵۷﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کبری دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کپړه ته له جملی د ناامیدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امیده) او څوک دی؟ چه ناامیده کپړی به له رحمته د رب خپل (نه ناامیده کپړی هیڅوک) مگر خو گمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی ناامیده کیدی، نو انبیاؤ علیهم السلام ته به معاذ الله څرنگه له هغه تردد پېښیږی محض د عادیه ؤ اسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی رامعلوم شو - او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوروالی کښی به زه د اولاد پلار کیدم؟ حضرت شاه صاحب لیکي «له عذاب د الله نه ویریدل او د الله تعالیٰ له فضله ناامیده کیدل دواړه د کفر خبری دی».

یعنی د وروسته خبر یواځی الله تعالیٰ ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کپړی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو گناهکاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۵۸﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته ځی).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یی؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یی؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غت کار لپاره هم راغلی دی.

ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کښی تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سری په زړه کښی ویره او خوف پیدا کپړی؟ هر ورو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿۱۵﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمَنجُوهُمْ أَجْعَلِينَ ﴿۱۶﴾
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا إِنَّمَا لَيْسَ الْغَابِرِينَ ﴿۱۷﴾

نو وویل (ملائکو) چه بیشکه مونږ رالیږلی شوی یو(اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مگر آل د لوط چه بیشکه هر و مرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د تولو (له عذاب) مگر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی.

تفسیر: یعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی. تنبیه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذابه راغلی وی - کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی دول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ - او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الایه د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۷﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قومٌ مُّنكَرُونَ ﴿۱۸﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیږلی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یی بل رنگ (نا آشنا وپروونکی).

تفسیر: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوی چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه - یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکارئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وگورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (وورکو) او ښکلو هلکانو گمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿قَالَ لَوْ أَنِّي رَأَيْتُكَ آتِيًا إِلَيَّ بِالْحَقِّ لَكُنَّ مِنِّي﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنگ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب دول (طریقه) سری راښکارئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستری ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی عَما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوی؟

قَالُوا بَلْ جُنُنُكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿۱۴﴾

وویل (پرېستو نه یو مونږ نا آشنا دارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښی به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویریره! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښی دا خلق له تا سره جگری کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در ګرده (توله) دوی ویروی، او دوی پرله پسې تری انکار کوی.

وَآتَيْنَكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿۱۵﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښی).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شی! دغه بالکل داسی پخه او غوته شوی خبره ده چه پکښی له سره د درواغو احتمال نشته.

قَاسِرٍ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُوْمَرُونَ ﴿۱۶﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپې او ته (هم څه) وروسته په دوی پسې او نه دی گوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویریری) او ځی تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپې لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له ګردو (تولو) څخه وروسته لږ شی څو پوره مطمئن شی چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرغیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغول یږئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبر یږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرغوی - او وروسته به نه گوری - په دی ډول (طریقه) به د ﴿وَلَا تَقْتُلُوا نَفْسًا﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له غایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځی تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَانَ دَابْرَهُمْ لَأَمْقُطُوهُمْ مَصْبِحِينَ ﴿٦٩﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بيشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخل یږی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیخ لری نه دی، اوس د گهیخ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکل به دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صبح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به گرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسپړی - ځکه چه په بل ځای کښی د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٧٠﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاؤ خوا کښی سره ورغوند شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ﴾ الآية - کښی واو د مطلق جمع لپاره دی - دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوست شی.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيِّفٌ فَلَا تَفْضَحُونَ ﴿٣٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَحْزُونِ ﴿٣٩﴾

وویل (لوط) چه بیشکه دا کسان میلمانه غما دی نو مه شرموئ ما په رسوائی د دوی ځکه چه د میلمه فضیحت د کوربه رسوائی ده) او وویریږئ تاسی له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسی ما (د میلمنو په مخ کښی).

تفسیر: یعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله څخه وویریږی او دا بی ځایه کارونه پریږدئ او دا میلمانه مه خپه کوئ! ځکه چه زه په تاسی کښی اوسیدم نو تاسی ښائی چه غما د پت (غیرت) او آبرو خاطر او لحاظ وکړئ! زه به د دغو میلمنو په نظر کښی څومره حقیر شم، کله چه دوی وپوهیږی چه په دغه کلی کښی یو سری هم د ده عزت نه کوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوا أَوْلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٠﴾

بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟

تفسیر: یعنی مونږ تا نه بی عزته کوو او ته پخپله ځان بی عزته کوی، کله چه مونږ ته منع کړی وی چه ته هیڅ یو پردی او پردیس پخپل کور کښی مه میلمه کوه! مونږ اختیار لرو چه له باندی راتلونکو مسافرانو سره هر هغه کار چه ځمونږ زده غواړی وکړو نو بیا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه ځنکیان (هلکان) درکره ساتی، او ځان فضیحت کوی» له دی نه دا مترشح کیږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنیعه افعال اجراء کول او حضرت لوط علیه السلام به حتی المقدور د غریبانو او مسافرانو حمایت او پلوی (مدد) ئی هم کوله او د دغو نالائقانو له حرکاتو څخه به ئی ژغورل (بچ کول).

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿٤١﴾

وویل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونئ غما که یئ تاسی کوونکی د نکاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ شه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه ځما د لونو په شاننی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لار شی، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا څومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککړوئ!

لَعْمَرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٧﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او پرانده شوی وو - دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه - دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کری وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جگری کولی - او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت ورپځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت وخنډیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کری - ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کری وی - د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ مُرْتَجِنِينَ ﴿٤٨﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسیر: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب غای د «دابر هؤلاء مقطوع مصبحین» په تفسیر کښی کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيلٍ ﴿٤٧﴾ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٤٨﴾

نو وگرخواهه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او وژرول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو څخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنگسار) نوم ښکلی و). بیشکه چه په دغه (مذکور کښی چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښی تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښی هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځی په فراست سره د کوم شی سراغ لگوی. په حدیث کښی راغلی دی «اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله» په ځینو روایتونو کښی د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل ویریری چه مومن د الله تعالی له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښی (ځمونږ د ضیاؤ العلة والدين) مرحوم امیر عبدالرحمن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلفون او تیلگراف کښی وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لگونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښی د عبرت دیری ښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښی انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښی دغه گرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک څر نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سری مغرور شی - او نه له انبیاؤ علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَإِنَّهَا لَلسَّيْلِ مُقِيمٌ ﴿٤٩﴾

او بیشکه دغه (قری) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښی.

تفسیر: له مکی معظمی ځنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چه (روان) شویو ښارو کندوالی

په نظر راتللی

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا عَلَيْهِمْ حُبًّا وَاللَّيَالِيُ أَكَلَتْهُمُ أَلْفًا مِّنْ سُوْرَةٍ﴾

جزء د الصافات (۲۳)

(۱۳۷-۱۳۸) آیت (۴) رکوع).

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۲﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی
مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کڼدوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږی ځکه چه هغوی پوهیږی چه د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چه د هغو د لیدلو څخه داسی ووائی چه دغه ورائی محض اتفاقی یا طبیعی - یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الظَّالِمِينَ ﴿۴۳﴾

او په تحقیق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنگل (له قوم د شعیب) خامخا
له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنگل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چه د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنگل (بنی) ؤ - او ممکن دی چه ځینی خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وائی چه «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو گناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانہ کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِآءٌ مُّبِينٌ ﴿۴۴﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه)
د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چه د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

خه ښکته د شعيب عليه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقيق دروغجن شميرلى ؤ خاوندانو د حجر (چه كنده ده يعنى ثموديانو) د الله رسولانو لره.

تفسير: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثموديان» دى چه د دوى د ملك نوم «حجر» ؤ، او د مدينى منورى په شمال كښى واقع دى، او د دوى په لورى حضرت صالح عليه السلام مبعوث شوى ؤ، هغوى دى دروغجن وگانه. چه هم دغه يوه نبي ته د دروغو نسبت كول - گواكى گردو (تولو) انبياؤ ته د دروغو نسبت كول دى.

وَاتَيْنَهُمُ الْآيَاتِ فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨٨﴾

او ور كړى دى مونږ دغو (ثموديانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوى له هغو (معجزو) څخه مخ گرځوونكى.

تفسير: يعنى هغه اوبه چه له تپړى (كتى) څخه ايستلى شوى وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٩﴾

او وو دوى چه تورلى كينودلى به ئى له غرو څخه كوټى په دى حال كښى چه په امن كښى به وو (په هغو كښى له هره آفته).

تفسير: يعنى پر دنپوى ژوندون مغرور وو، او د خپل تكبر او لويى د ښكارولو دپاره ئى غرونه تورل، او لوى عاليشان منازل به ئى جوړول، او داسى به ئى گنل چه مونږ له سره له دى ځايه بل چيرى تلونكى نه يو، او پخپلو منځو كښى به ئى سره ويل چه «مونږ ته به په داسى مضبوطو او مستحكمو عمارتو كښى هيڅ يو آفت او مصيبت له سره نه وى رارسيدونكى».

فَلَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٩٠﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩١﴾

نو و نیول هغوی لره غر هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کښی چه داخلیدل دوی په صبا کښی نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چه وو دوی چه حاصلول به ئی (چه تینگی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال - دولت - مستحکم عمارات - جسمانی قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی - د دوی قصه هم پخوا تیره شوی ده. په حدیث کښی دی چه نبی کریم د تبوک د تگ په وقت کښی کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئی پخپل شادر پټ کړ، او د خپلی سورلی تگ ئی تیز کړ - او اصحابو ته ئی امر وکړ - چه «د معذب قوم په کلیو کښی مه ننوځئ! مگر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژایئ! او که ژړا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیږی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئی مسلمانانو ته ادب وروښود چه سری ښائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له ویری څخه لرزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه گڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ

لَأْتِيَةٌ قَاصِفَةٌ الصَّفْحَةِ الْجَبِيلِ ﴿١٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منع د دوی کښی دی مگر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلی له مکذبانو څخه) نو څنگ وکړه ته له دوی نه په څنگ کولو نیکو سره (یعنی عفو ورتنه وکړه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «د پخوانیو امتیانو حال ئی واوراوه چه دا جهان هم داسی تش نه دی - او پر سر ئی یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر څیز تدارک کونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنگ کیدلو امر ئی هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی - او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تینگ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جگری کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته - اوس نو د وعدی لاری ته گوره! او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه! او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۷﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی بنه پیدا کونکی دیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایناؤ له گردو (تولو) شخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی گواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کری یی آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی - دی د هغو له هر جزء شخه بنه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به گرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یسین په (۱۸) آیت (۵) رکوع کښی ئی فرمایلی دی

﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْعَلِيمُ﴾ الآية -

وَلَقَدْ آتَيْنَكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿۸۸﴾

او خامخا په تحقیق درکری دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکری دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا- دیر- لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی دغومره لوی نعمت ته وگوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیوه!». تنبیه: د «سبع المثانی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه شخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم څو څو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریټ انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کری، په صحیحه و احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثانی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راگری شوی دی او دغه وړوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه گواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن گڼلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځی په هم دغه سورت کښی شته - برسیره په دی د «مثانی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کری شوی دی، ﴿اللَّهُ تَزَلَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ وَالْمَثَانِي﴾ الآية - (۲۳) جزء د الزمر (۲۳) آیت (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثنی» وویلی شی مگر په دغه عُحای کښی د «سبع المثنی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفتاحه» سورت دی یا به له «المثنی» نه د «الفتاحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکری دی مونږ تاته ای رسوله عُحما اووه آیتونه له «الفتاحه» څخه او درکری دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد عُمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ

مه راکاره او مه پورته کوه سترگی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکری ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین - یهود - نصاریٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورغنی ژوندانه سامان چه ورکری شوی دی، هغه ته مه گورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکری شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیری او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لگاوه. دوی پریږدئ چه څو ورغی مزی وکری. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکری دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالیٰ قرآن ورکری او دی د نورو نعمتونو هوس کوی گواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

او خفگان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانیری - تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کورئ! او معاندینو پسی خپل عُحان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کورئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی - له دوی سره د ملاطفت، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٥٦﴾

او ووايه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ینکاره یم (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منیع یا ئی نه منیع زه د الله تعالی پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ینکاره دول (طریقه) سره آگاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکي «ستا کار د زړونو آړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شی هر هغه چه ایمان رانه وری نو ته ئی غم مه خوره!».

کَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٤١﴾

(درکړی مو دی تاته سبع المثنائی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه گرځولی ئی وو (دغه) قرآن توتی توتی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلی دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» څخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفانو او آراؤ او اهاؤ سره موافق ولویږی، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثنائی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسی چه پخوانیو انبیاءو ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» څخه یهود او نصاری - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی څیری کړل - ځینو ویلی دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریدل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائده» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو گانه چا به د لیونیانو د اپلتو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو گرو (تولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی گرد (تول) له داسی عذابو ویروونکی یم. لکه چه تیقتاً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل گواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاؤ په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کری وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول - دوی سماوی کتابونه توتی توتی کری وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کر، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿ تَذِیْرًا ﴾ هم تاسی ویری. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کینی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کری دی ﴿ فَتَأْسُوا بِاللَّهِ لَكْفِتَةً وَآهْلَهُ ﴾ (۱۹ جزء د النمل (۴۹) آیه (۴) رکوع) ﴿ وَاسْتَوُوا بِاللَّهِ جَمَادِیْمًا لَّیْبَعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِ ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۳۸ آیه (۵) رکوع) ﴿ أُولَئِكَ تَوَلَّوْا أَدْبَارَهُمْ مِنْ قَبْلِ مَا لَمْ يَكُنْ لِقَوْلِ ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم (۴۴) آیه (۷) رکوع) ﴿ أَهْلَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا رَحْمَةُ اللَّهِ لَفِرَّتْ ﴾ (۸ جزء د الاعراف ۴۹ آیه (۶) رکوع).

قَوْلِكَ لَنْسُدَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۷﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۸﴾

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی تول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کری و؟ او انبیاؤ سره څرنگه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کری وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه و منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کری؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَأُصِدِّعُ بِنَاتِهِمْ وَأَعْرِضُ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۹﴾

نو ښکاره (او په جهر کره ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واره له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کینی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره دول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿۴۰﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ سَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۴۱﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کونکو ته سزا ورکوو - تاسی بی خوفه او خطرته خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه وپښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُفْسَدُ لَهُمُ الْأَعْمَالُ وَهُمْ يُسَبِّحُونَ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالی سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعَلْنَا أَفْئِدَةً بِمَا يَكْفُرُونَ ﴿٤٦﴾ فَبَسَّ بِمَسَدِ رَبِّكَ وَكُنْ
مِّنَ السَّاجِدِينَ ﴿٤٧﴾ وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٤٨﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالی ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم - زړه تنگه شی، نو تاسی هغوی ځنی خپله توجه وړوئ او بیخی د الله تعالی په تسبیح او تحمید کښی مشغول شی! د الله تعالی ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالی عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیریه قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپښیږی، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.

﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته

یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿وَكُنَّا نَكْتُبُ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّىٰ أَتَمْنَا الْقِيَامَ﴾ (۲۹ جزء د المدثر ۴۶ ؤ ۴۷ آیه ۲

رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «اما هو فقد جاءه اليقين وانی لارجو له الخير» د جمهورو اسلامو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وخته پوری د الله تعالی په عبادت

کښی مشغول او لگیا اوسه!

د الله په ليار کښی زيار (کوشش) کوه په فکر د عقبی شه!
د مړینی تر سلگی پوری په ذکر د مولی شه!

عجینو عارفینو په دغه عهای کښی له «یقین» څخه د «قلبه کیفیت» معنی مراد اخیستی ده د
دی توجیه په «روح المعانی» کښی مذکوره ده هلته دی وکتله شی.

تمت سورة الحجر. والله الحمد والمنة وهو المسئول ان يتوفانا على اكمل الاحوال
و احسنها فانه جواد كريم ملك بر
رب رءوف رحيم

سورة «النحل» مكية الا الايات الثلاث الاخيرة فمدنية وهي مائة وثمان
وعشرون آية وست عشر ركوعات رقمها (۱۶) تسلسلها حسب النزول (۷۰) نزلت بعد الكهف
د (النحل) سورت (مکی) دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو چه (مدنی) دی یو سل او
اته ویشت آیتونه
او شپاړس رکوع لری. په تلاوت کښی شپاړسم او په نزول کښی اویایم سورت دی وروسته د
(الكهف)
له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

أَيُّ أَمْرٍ اللَّهُ فَلَا سَتَّعْجُلُوهُ

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار
مه کوئ تاسی هغه ته (ای کفارو)

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دغه حکم د وقوع وقت قریب رارسیدلی دی، چه «د رسول الله صلی
الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور - او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وی، او هغوی ته به
په دنیا کښی د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښی د ﴿أَحْكَمُ الْحَكِيمِينَ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسپړی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه بهائی راغلی وگنلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت شه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راغی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی ډول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی ځنډ (تاخیر) هم ولگپړی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په

دی ضمن کښی ځینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی

﴿وَيَسْتَجِوُنَا بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّهُمْ لَذُوقُوا الْعَذَابَ وَلِيُذِيقَهُمْ رِيقَهُمْ وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۱) جزء د
 العنکبوت (۵۳) آیت ۶ رکوع ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ﴾
 ﴿بِئْسَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ (۱۸ آیت ۲ رکوع) (۲۵)

جزء د الشوری ۱۸ آیت ۲ رکوع

سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ①

پاکی ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لپاره اختیار کرئ! او د شرک دود او دستور پریردئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالی شریکان بولی له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالی د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِنَّ أَنْذَرُونَ أَنَّهٗ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ①

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندگانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاؤ ته) چه وویروئ (خبردار کرئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویریرئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی ځینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوری په ﴿ قَرَأْتَ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴾ کښی ئی اشاره کړی ده (۲۹ جزء د الجن ۲۷ آیه ۲ رکوع).

﴿ بِالرُّوحِ ﴾ سره له روح او اسرارو د وحی یا سره له نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه زړونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالی هغه وحی مراده ده چه د الله تعالی له لوری انبیاؤ ته په غیر مرئی طریقی د یوی سری او پتی خبری په دول (طریقه) راتله، لکه چه په ۲۴ جزء د المؤمن په ۱۵ آیت دوهمه رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿ یُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْزِلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ او په (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیت (۵) رکوع کښی یی فرمایلی دی «وکنذک اوحینا الیک روحا من امرنا» د قرآن یا د الهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښی دغه اشاره ده چه همغسی چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالی د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمانی د نبوت ئی له بندگانو خپلو) هغه بندگان انبیاء علیهم الصلوة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر گرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾ جزء (۸) (د الانعام ۱۲۴ آیت ۱۵ رکوع) ﴿ اللَّهُ يُصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ﴾ (۱۷) جزء د الحج (۷۵) آیه (۱۰) رکوع) ﴿ أَنْ أَنْذِرُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا نَأْتَقُون ﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هیڅ برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویروئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید - د تقوی په لوری دعوت، دغه علی الدوام د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام مشترکه او متفقه نصب العین (ایدآل) دی. گواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانیږی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳﴾

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (شرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئی داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راغی چه د گردو (تولو) کائناتو سلسله بنائی یواغی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښی وی - او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښی د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او تینگ انضباط به په دغومره مدت کښی له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئی پخپلو منځونو کښی سره تصادم او تکر خوړلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتی - لکه چه په (۱۷) جزء د الانبياء په (۲۲) آية (۲) ركوع كښی راغلی دی ﴿لَوْ كَانَ فِيهَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ او په (۱۸) جزء د المؤمنون په (۹۱) آية (۵) ركوع كښی داسی یو آیت لولو ﴿وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ الْإِلَهِ إِذْ أَنْهَبَ كُلَّ الْوَيْبِ أَخْلَقَ وَعَلَّابِضُهُمْ عَلَ بَعْضِ سُبْحَنِ اللَّهِ وَمَا يَصِفُونَ﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۳۰﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منیو) نه نو ناخپه دغه (انسان) سخت جگړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسیر: یعنی د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پیدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالی د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ یو داسی بی سا شاڅکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ- او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ - او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جگړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی - یا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وگوره چه الله تعالی د هغه ناخیزه شاڅکی څخه څرنګه یو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه یو عجیب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلی قوتونو او کمالاتو ئی فائض کړی دی؟ هغه چه د یوه حرف په ویلو قادر نه ؤ وگوره چه اوس څنګه ښی ویناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنی حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو- او حجت او دلائل ایستلو قدرت پکښی پیدا شوی دی - حتی په ځینو اوقاتو له مخلوقه تیر شوی - تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی ټینګ دریږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په یاد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانَ إِذَا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ وَرَبَّ لَنَا مِثْلَ نِسْءٍ خَلَقَهُ قَالُوا مَنْ لَنَا مِنْ عِزِّهِمْ﴾

جزء ۲۳)

﴿الطَّامِرِينَ وَيَوْمَئِذٍ يُخَيِّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي الْوَجْهِ الْكَافِرِينَ﴾

د یسین شریف ۷۷ ، ۷۸ او ۷۹ آیتونه ه ركوع).

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۳۱﴾

او چارپایان ئی پیدا کړی دی (الله) دغه (چارپایان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نوری دریږی) نفعی او له ځینو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اوښ - غویي - میړه (گده) - اوزه (بیزه) او نور ئی درپیدا کړل. (چه د هغو له وړیو او وښتانو او نورو څخه کمبل چکمن - جرابی - شری - تکر (خادری) - تگر - لمسی کیږدئ - او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شیان جوړوئ - برسیره په دی د هغوی شودی څښی - او د بزگری چاری تری آخلی - د غویو کچو - کرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حیواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنکیږی - او تاسی پری سوړیږی - او سوداگری او کراکښی پری کوئ) د دوی له څرمنی څخه څرنګه ښه ښه او بیش قیمته اسباب او سامان تیاروئ - د هغو حیواناتو غوښی چه خورئ په هغو کښی هیڅ کوم معتد به بدنی یا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښی او وازدو څخه څومره استفادی کیږی؟ او د څومره غریبانو نسونه پری مریږی؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئی خورو، د هغو په تیاری کښی تر کومه اندازی پوری د دغو حیواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

او شته تاسی ته په دغو (چارپایانو) کښی زیب زینت کله چه بیرته ئی کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئی د څر لپاره بیایئ.

تفسیر: کله چه مواشی او حیوانات په کورونو کښی ولاړ وی - یا په صحراؤ کښی سره تیت او پرک (خواره واره) او په څر کښی لګیا او له سترگو څخه لری وی، نو په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ د انعام داسی ښکاره او صافه مظاهره نه کیږی څه مهالی چه دوی گهیځ (سحر وختی) په اوله د ورځی کښی د څر لپاره له کورونو وځی یا ماښام وروسته د څریدلو او گیدی مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوری راځی، نو یوه عجیبه رونق او خوښی، او ډیره ښه ننداره او خوشالی تری محسوسیږی - نه یواځی خاوند د خپلو دغو مالونو د لیدلو څخه خوښیږی، بلکه نور کسان هم د هغو له لیدلو څخه خوشالیږی - او یو له بله سره وائی چه پاک الله هغه سری ته څومره دولت او اقبال ورکری دی.

وَتَحِبُّهُ أَتَقَالِكُمْ إِلَىٰ بَلَدِكُمْ تَكُونُوا بِلَيْعِهِ إِلَّا بِسِقِّ
الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَوِّفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه بنار ته چه نه وئ تاسی رسیدونگی هغه (بنار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (خانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کری دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودگان (خناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وری - دا د الله تعالیٰ خومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی - او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکری ده څو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کری ﴿اُولَئِكَ وَالْاَخِلَّاءُ لَهُمْ كُنْتَ اَبْدَانًا اَنَامًا﴾
﴿لَهُم لَئِنْ دَلَّكُمُ اللّٰهُ سُبُوٰلًا مِّنْهُ لَمَّا كُنُوْا﴾ (۲۳) جزء د یسین شریف (۷۱) و (۷۲) آیه (۵) رکوع

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لَتَرْكُبُوْهَا وَزِينَةً

او (پیدا کری دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سورپیئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوی پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سورپیئ او عزت او شان مو تری ظاهریری. تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (خمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر غښتلی - قیمتداره، گزندی، چالاک او ښکلی وی - حتی ځینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه ځغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۸

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنی تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کری او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یی - په دغه کښی هغه گرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشی کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثر مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِزٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او عیني د لارو څخه کړی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سوریرئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی - دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ - اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو - یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده - د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرڅشی (خطری) تر الله پوری رسیږی - لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندي به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهوؤ او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهانده او سرگردانه

گرځی ﴿وَإِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ تَاكْوِيْنًا تَلْوِيْنًا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (۸ جزء)

د الانعام ۱۵۳ آیت ۱۹ رکوع) شیخ الهند رحمة الله عليه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او عیني لاری کړی هم دی» ځما نیکه مولینا مراد علی کاموی رحمة الله عليه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کړی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ۝

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی ټولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه کرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولگوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندي مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ
شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿۱۰﴾

الله هغه (ذات) دی چه نازل کری رالیلی دی له (طرفه د) آسمانه اویه چه دی تاسو ته له دی اویو شخه غنیل او له دغو اویو شخه ونه (وابنه) هم ده چه په دغو ویشو کښی خروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اویو غنیلو قابل ئی وگرځاوه - او له هغه شخه ئی ونی وابنه او نور نباتات زرغون کرل چه پکښی ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنَبِّئُكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالرِّيِّثُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ
الشَّجَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۱﴾

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اویو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما گانی او (تاکونه د کورو) انگورو او له هر قسمه میوو شخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره و اشیاؤ) کښی خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنگ اویو شخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنگ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی نښی دی چه له یوی ځمکی - یو لمر - یوی هواء او یوه رنگ اویو شخه. څرنکه دول دول (قسم قسم) گلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنَّجْمُومُ
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهُ

او مسخره کری ئی ده (په کار ئی لگولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپورمی، او ستوری مسخری (په کارونو کښی لگولی شوی) دی په امر حکم د دغه (الله) سره .

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتی دی څو دنیوی کاراوبار پری وچلیږی او خلق سکون او آرام تری حاصل کړی شی - هم داسی لمر او سپورمی هم تر یوه معین نظام لاندی راضکاری او پتیبی - د شپې او د ورځې د دغه تگ او راتگ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بیسماره فاندی ترلی دی، بلکه که په غور سره ولیده شی نو بی له دغو شخه د انسان ژوند محال دی الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر - سپورمی او نور گرد (تول) ستوری نی د ادنی مزدورانو په شان ځمونږ په کارونو کښی لگولی دی - مجال نشته چه دوی لږ څه سستی وکړی یا غایه تری وغرولی شی لیکن څرنګه چه له لمر او سپورمی سره ځمونږ اړه بالکل په صریح ډول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره ځمونږ د فاندو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائی د هم دی لامله (له وجی) هغه نی بیل کړل - او تر بل عنوان لاندی نی بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۱۷﴾ وَمَا ذَرَأَّا لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیشکه په دغو (علویه و تصرفاتو) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښی)، او (مسخر کړی نی دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غورولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کښی حال دا چه مختلف دی سره رنگونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعنی هغه لوی او لوړ ذات چه اسمانی شیان نی ستاسی پکار لگولی دی، همغه ستاسی د فاندی دپاره په ځمکه کښی هم مختلف قسم نباتات پیدا کړی دی چه په ماهیت - شکل - صورت - رنگ - بوی - منافع او خواصو او نورو ګرده (توله) کښی یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیحده دی په دغه کښی ګرد (تول) حیوانات نباتات - جمادات - بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۸﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِنَا لَمَّا كَلَمْنَا مِنْهُ لَمَّا طَرِبْنَا وَنُتَخَّرُ جُؤَامِنُهُ حَلِيَّةٌ تَلْبَسُونَهَا

وَتَرَى الْفَلَكَ مَوَآخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۷﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښی خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کری (په کار نی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسی له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راویاسی تاسی (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) گانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیړی رهی (روانه) په دغه (بحر) کښی (چه) خپروی په تتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپی وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښی د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښی لگولی دی چه په هغه کښی بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ. او دیره لذیذ او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د ځینو برخو څخه مرغلری درمرجان - حجرالبحر - او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه دیری قیمتداری گانی او زیورات تیاریږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وگورئ! چه د هغه په مقابل کښی د دیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او وابنه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیړی څرنکه دغه موجونه څپرویی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالی د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکری دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسی تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتي مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالی په فضل سره دیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالی احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښی شکر وباسی!.

وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۸﴾

او غورځولی (پیدا کری) ئی دی په ځمکه کښی بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه بنورپوری (چپه نشی ځمکه) پر تاسی بانندی او (پیدا کری دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ځمکه ډیر درانه لوی لوی غرونه ایښی دی، خو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی - له روایاتو او آثارو څخه معلومیږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځیده او در کرده (توله) لرځیده، الله تعالیٰ پر هغی بانندی غرونه پیدا کرل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځیدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کری دی چه د غرونو وجود تر ډیره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فیه ده له هغه سره دا آیت نفیاً یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسیله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿وَأَنهَارًا﴾ او پیدا کری دی الله په دغه ځمکه کښی ویالی) یعنی د ویالو او سیندونو او نهرونو سرچینه چیری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او میدانونو څخه تیریږی او په سلهاؤ او زرهاؤ میله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کلیو او ښارونو ته رسیږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کری شوی ده.

﴿وَسُمُلًا﴾ او پیدا کری دی الله لاری) چه پری وکولی شی چه له یوه ملکه څخه بل ملک ته لار شی.

وَعَلِمْتَ وَيَا لَيْعْمَ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۱۷﴾

او (پیدا کری دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لیاری) او په ستوریو سره دغه (لار تلونکی) لیاره مومی.

تفسیر: یعنی غرونه چینی - ونی - د شگو غونډی - الغرض د مختلفو اقسامو علایم ئی قائم کری دی چه د هغو په وسیله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او نښه وموندلی شی. ما پخپلو سترگو لیدلی چه ځینو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بویولو سره د لیارو نښی پیدا کری دی.

﴿وَيَا لَيْعْمَ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾ او په ستوریو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) یعنی د شپې په وقت کښی لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کښی د ځینو ستوریو په ذریعه د لاری درک او طرف معلومه شی - هغه لیار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کیږی هغه هم بالواسطه له ستوریو سره تعلق لری.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۱۴﴾

آیا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شی (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشی پیدا کولی (هیخ خیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلع تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنی! او په خالق ایمان راوری!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه خومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوریشی یوه دانه یا د شگی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، دیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی گستاخی او سپین سترگی ته وگورئ چه خومره د وقاحت او قباحت خبره ده؟ او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنگه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَأَنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۵﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیروزو کړی دی) نو نه به ئی شی شمیرلی (نو څرنگه به ئی شکر اداء کړی شی)؟ بیشکه چه الله خامخا ښه ښوونکی (د خطیانو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له دیرو څخه لږ شی ؤ - نور د الله تعالیٰ دومره نعمتونه دی چه تاسی په هیخ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنگه ادا کیدی شی؟ لهذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی - پاک الله له هغه څخه تیریری - او د لږ شکر په مقابل کښی دیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی - یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سری چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی - الله تعالیٰ د هغه پخوانی تقصیرات ښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مینول فرمائی - بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخی او محروم نه گرځوی او په زرهارا اقسامو نعمتاؤ ئی فائضوی.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَ مَا تَعْلَنُونَ ﴿۱۹﴾

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پتوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه
بنکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له کردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو غنجه هم خبردار دی چه کوم
سری د الله تعالیٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زره او تر کومی اندازی پوری په خپلو
جوارحو (اعضاو) سره شکر وباسی؟ او کوم یو سری داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د
نعمت د حق ادا کولو غنجه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره د دلائلو او نعمتونو له آوریدلو غنجه
کوم سری له زره او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو
غنجه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟. د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه
هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَ هُمْ يُخْلَقُونَ ﴿۲۰﴾

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی
پیدا کولی دوی هیڅ څیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو څه تذکره
پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الكل او خالق الكل،
شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه دکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه
پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

أَمْ أَوْلِيَّا غَيْرِ أَحْيَاءٍ وَ مَا يَشْعُرُونَ أَيْ أَن يَبْعَثُونَ ﴿۲۱﴾

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه
پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالیٰ غنجه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه گرد (تول) مړه
(بی ځانه) دی اعم. له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرگان چه مړه
شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه
حضرت مسیح روح القدس او ملائکه الله علیهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه عُیْنی مسموخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی شخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواری اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنګه الله ویلی شی؟ او څرنګه د عبادت لائق کیدی شی؟ ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ اِيَّانَ يَجْعَلُونَ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرګان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړوه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راغی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهایی درجه جهل او حماقت دی.

الْهَكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿۲۷﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادنی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی - لیکن ښائی چه غور او طلب هغه شوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غور ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاء علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر هکنه کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی گرځی؟.

لَا حَرَمَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسْتُرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهٗ لَیُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِیْنَ ﴿۲۸﴾

رښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پتوی ئی دوی او هغه (جنگ او جګړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غروونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږه چه کبر او غرور او لوئی کوم ښه او غوره شی نه دی او تاسی به د هغه نتیجه هر ورو (خامخا) گورئ - د توحید هغه انکار چه تاسو پخپلو زرونو کښی ساتئ او هغه غرور - تکبر او ځانمنی (خودنمائی) چه تاسی د هغی اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طریقو سره کوئ دغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی او هغه به د هر بت او ښکاره جرم سزاء درکوی.

وَإِذْ أَيْدِيَهُمْ مَّا أَنْزَلْنَا مِنْ سَمَوَاتِنَا لِيُرْسِلَهُنَّ آيَاتِنَا فَتَوَلَّوْنَ أَكْثَرَهَا مُدْبِرِينَ ﴿١٦﴾

او کله چه وویلی شی دغو (متکبرانو) ته څه شی دی هغه چه نازل کړی لیږلی دی رب ستاسی (په محمد باندی) نو وائی دوی (دغه) خوشی افسانی د پخوانیو (خلقو) دی،

تفسیر: یعنی که ناواقفه سری د تحقیق په غرض - یا واقف سری امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنی کوی، یا دغه مکذبین پخپلو منځونو کښی یو له بله سره د تمسخر او استهزاء په دول (طریقه) سؤال کوی چه «وویئ ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب ئی دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د پاک الله له لوری منزل بولی، ستاسی په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعویٰ کښی تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائی (معاذالله) په قرآن کښی نور څه شته؟ ماسواء له دی نه چه د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمی بی سنده (د توحید - نبوت - جنت - دوزخ - او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصی پکښی نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْبِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّوهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلِيسَاءُ مَا يُزُرُونَ ﴿١٧﴾

(نو الله فرمائی دا وینا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلی پیتی (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کښی او (هم داسی واخلی) له پیتی (د گناهونو) د هغو (کسانو) چه گمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، اوورئ خبردار شی چه بد دی هغه څیز چه باروی ئی دوی (پر شاؤ خپلو)

تفسیر: یعنی له دغی وینا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهمیته

بنکاره کری او خپل نور ملگری هم بی لیاری کری او په دی دول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پیتی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پری بار کری چه دوی نی گمراهان کوی. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو دروند بار پخپلو سرونو باندی بار کری دی؟. په حدیث کسبی راغلی دی «ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل اثم من اتبعه لا ینقص ذلک من اثمهم شیئا» قال الله تعالی ﴿وَلِيَحْمِلُوا اَثَمَهُمْ وَاثَمَةَ اَقْبَالِهِمْ وَلِيَسْتَلْزَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د العنكبوت (۱۳) آیه اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللَّهَ بُدْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ
فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۷﴾

په تحقیق مکر کری ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناگانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوتو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راغی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو گمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا پرمینیو اقوامو هم د انبیاء علیهم السلام په مقابل کسبی هم داسی تدابیر کری وو - هغوی د مکر او تلبیس ډیر لوی عمارات درولی وو - بیا څه مهال چه د الله تعالی حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول - بالاخر د الله تعالی په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانی او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کری وو د دوی د فناء او اهلاک سبب وگرځیدل - بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی دول (طریقه) سره هم لاندی باندی کرل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ
كُنْتُمْ تُشَاقِقُونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۱۶﴾

بیا په ورځ د قیامت کښی به (الله و شرموی) رسوا کړی دوی او ویه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان عَما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاء او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښی ویه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک - انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل څمونږ له انبیاء سره جنگ او جگری کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿مَلِیْطُوْنَهُمْ اَوِیْتُوْنَهُمْ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۹۳ آیه (۵) رکوع).

﴿فَمَالَهُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ﴾ (۳۰ جزء د الطارق (۱۰) آیه (۱) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښی د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی - یا له رسوائی څخه په جهنم کښی له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پتو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿اِنَّكَ مِنْ تَدَاخُلِ النَّارِ لَمَّا اَنْزَلْنَاهُ﴾ (۴ جزء د آل عمران ۱۹۲ آیت ۲۰ رکوع

﴿قَالَ الَّذِيْنَ﴾ الآیه - ویه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء - علماء چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی. یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوری چه وگورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځی ځردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځی د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِيْنَ تَتَوَقَّعُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْۤ اَنْفُسِهِمْۙ فَالْقَوٰۤا السَّلٰمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوۤءِۤىۤ اٰنَۙ
 اَللّٰهُ عَلِيۤمٌۢ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَاَدْخُلُوْۤا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ
 خٰلِدِيۤنَ فِيْهَا فَلَیْسَ مَثْوٰۤىۤىۡ الْمُنٰكِرِيۤنَ ﴿۱۷﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښی چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او ویه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو ویه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایئ) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کینبی) (نو و به ویلی شی دغو ظالمانو ته) چه ننوخی اوس تاسی په دروازو د دوزخ کینبی چه همیشه اوسیع په هغه کینبی؛ نو خامخا بد غای د هستوگنی د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعنی کفر او شرک ئی اختیار او پخپل حق کینبی ئی خرابی وکړه، آخر په دغه حالت کینبی د موت پرضتی د دوی د روح وشلو دپاره راغلی. خلاصه دا چه خاتمه ئی د کفر او شرک په حالت کینبی وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کینبی به دغه ظلام (وراندی به کری روغه او اطاعت او و به وائی نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیخ قسم بدی) یعنی په دغه وقت کینبی به د دوی گرد (تول) تکبر، لوی، او غانمنی (خودنمانی) لری شی او له هغو گردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کینبی کول، غان ناگاره او بیخبره آچوی او تپ تری منکریری او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائی به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کری او تل غمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُ اللَّهُ جَبْرِيئِيلَ يُنْزِلُ لَكُمْ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ فِيهَا ذُرُوعُ بَدِيٍّ وَأَسْنَانٌ خِضْرٌ أَمْرٌ مُّؤْتَىٰ فِي الْغَيْثِ فَأَنْزَلْنَاهُمْ فِي الْوَادِعِ الْكَلْبُونَ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آیت دریمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شی نو و به فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایی! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کینبی).
یعنی آیا تاسی په درواغ ویلو سره پاک الله غلوی؟ چه د ده په محیط علم کینبی ستاسی گرد (تول) حرکات دی نن ستاسی هیخ یو مکر او فریب د الله تعالی له سزا څخه نه پاتی کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسی پکینبی د خپلو اعمالو خوند وڅکی!

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلْ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرٌ الَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي
هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَكَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ

او و به ویل شی هغو کسانو ته چه غان ئی ساتلی له شرکه (او ویریری له الله) چه څه څیز دی هغه چه نازل کری دی رب ستاسی؟ نو وائی دغه (مؤمنان) چه (رالیری ئی دی غمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئی کری ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کینبی نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کینبی ئی د متقینو (پرهیزگارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کیږی چه ستاسی رب څه شی نازل کری دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدی او آدابو به ووائی چه «عُموِنِو پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کری ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (دیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د هغوی نیکی خوندوره ثمره ورسپیږی او د الله تعالی په دربار کښی د هیچا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کیږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) دیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿۱۶﴾ جَدْتُ عَدْنٍ يَدْخُلُهُنَّهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ

او خامخا دیر ښه سرای د پرهیزگارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوخی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی چه وی به (تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیگنو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د دیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (دیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواړی، هلته به ور ورسی

﴿وَفِيهَا مَا كَتَبْنَا لِلْأَنْفُسِ وَتِلْكَ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا غُلُقُونَ﴾

كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿۱۷﴾ الَّذِينَ تَتَوَقَّعُونَ
الْمَلَائِكَةَ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء وړکوی الله پرهیزگارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندى ننوخی! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه ویئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو گردو (تولو) خلقو ته چه له کفره - شرکه فسوقه او عصیان په پرهیز کوی هم داسی ښه بدل ورسپیږی، د دوی عُمانونه د موت تر وخته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دورو او گردونو څخه پاک وی او د الله تعالیٰ د صحیح معرفت او محبت له وجی په دیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کونکی ته ورسپاری (او د عُنکدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځی جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کښی) له یوه حیثیته په روحانی ډول (طریقه) انسان وروسته له مرگه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کښی داخلیږی - هو! له جسمانی حیثیته په پوره ډول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی.

یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی - باقی حقیقی سبب د الله تعالیٰ حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «الا ان یتغمدنی الله برحمته»

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَئِيكَ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مگر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا (دپاره د اهلاک د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کښی هیڅ فکر او غور نه کوی. یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالیٰ له حکمه سره موافق قیامت قائم شی - یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ورسپیږی او په موچنو او پڼو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی - حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی - بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشی او پخوا د عذاب له راتگه (راتلو) د نجات تدبیر وشی.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمْ
 اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۳۶﴾ وَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
 مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۳۷﴾

په شان د دغی (کفر او تکذیب) کړی ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه
 پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلی ؤ دوی ته هغه شی چه رسیدلی ؤ
 هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه
 په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو
 ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر
 شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی
 مسخری کولی.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لویدلی وو، او په باطل
 خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لگیا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د تویی په وقت کښی
 ئی توبه ونه ایستله، او تر آخره پوری د انبیاء علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت تینگ ولاړ
 وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالآخر شه ئی چه کړی وو، همغه
 ئی په مخه کښی ورغلل - او جزاء ئی وموندله، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پری مسخری
 کولی، پخپلو سترگو ئی ولیدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الته) پر هم دوی واقع
 شوی، او هیڅ یوه د تیښتی لیاره ئی ونه مونده چه پری چیری وتښتی - او د خپلو شرارتونو او
 سرکښیو سزا ئی ومونده - او هغه ئی ورپیل چه کرلی یی وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله شه
 دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور
 کیدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هیچا ته
 هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ
 مِنْ شَيْءٍ مِّنْ شَيْءٍ وَلَا آبَاءُنَا وَلَا أَحْوَامَنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئی اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله
 نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او
 نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هیڅ
 څیز.

تفسیر: له دی ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چتی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو
 تردید شروع کیږی چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبیت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئی دا ده که د غیرالله عبادت یا د عُینو حیواناتو (لکه بحیره - سائبه او نور) حرامول داسی بد او بی سنده خبری او چاری وی چه بیخی پاک الله نه خوښولی، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئی وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالی له مرضی څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو - یا به ئی مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو - کله چه داسی نه کیږی، نو دغه د دی خبری دلیل دی چه دغه چاری د الله تعالی خوښی دی د الانعام په ۱۴۸ آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ ﴿الآیة﴾ - تر آیت لاندی عُمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چه مونږ کړی دی، په هغه کښی د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائی چه هغه دی بیا هلته ولوست شی.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ قَبْلِهِمْ قَهَلْ عَلَى الرَّسْلِ إِلَّا الْبَلْغَةُ الْبُيُنُ ﴿۱۵﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړی وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تیر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پری هیڅ) مکر رسونه ښکاره (چه سمه صافه لیاره خلقو ته وروښی).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چه عُمونږ دغه اعمال د الله تعالی له لوری نه دی ممنوع شوی، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورغی پوری له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لپرلی دی چه د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چه خلق له شرکیه ؤ اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړی چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښی او پری رضاء دی؟ کوم کوم افعال ئی نه دی خوښ؟ او له دوی عُنی به د هر یوه انجام څرنګه وی؟ باقی دغه خبره چه خلق یی ولی په تکوینی ډول (طریقه) مجبور ونه ګرځول چه له سره ئی د بدی لیاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره منافی وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښی لیکلی ده، پاتی شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبیاؤ خبری ونه منی، ښائی چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شی نو ډیرو اقوامو ته په دنیا کښی سختی عبرتناکی سزاوی هم ورکړی شوی دی لکه چه په پخوانی آیت کښی مذکور دی. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروری نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شی او مجرم ته د یوی شیبی (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شی، او نه ورته د توبی او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شی. حضرت شاه صاحب لیکلی «دغه د نابوهانو خبری دی چه دغه کار که الله نه خوښوی، نو ولی مونږ د هغه کولو ته پریردی؟ آخر د هری فرقی په نزد عُینی کارونه خراب وی، نو دوی ئی ولی پریردی چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی - د هر چا په قسمت کښی چه هدایت ؤ هغه ئی وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی ؤ، خراب شو- الله تعالیٰ ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجمله د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پرېږدی او د لوتو او تیږو (گتو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی - بلکه په هر طرف کښی د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ
مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَن حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فسيروا في الأرض فانظروا
كيف كان عاقبة المكذبين ﴿١٦﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښی یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یواځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابت شوه پری گمراهی (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وگرځئ تاسی په ځمکه کښی (ای مشرکانو!) نو وگورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاؤ؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښی مو په هر امت او قوم پخوانیو کښی یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښی ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښی دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښی مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښی ولیږلی شی - د هغه ورلیږل گواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښی نه وی نو داسی سری ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم ګرد (تول) په دغه کښی داخل دی.»

إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدًىٰ مِّنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ﴿۳۸﴾

که ته دیر حرص و کوری (ای محمده!) پر هدایت (لیار شوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښی لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددگارانو (مانع له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کوی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی بودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالیٰ له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی - ستاسی دغه دیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات ورپسی گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ نَحْنِ مَوْتًا
بَلَىٰ وَعَدَّٰ عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کوی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مر شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کوی) بلکه ژوندی به ئی کوی (ځکه چه وعده ئی کوی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن دیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابه څه ویره ده؟ د دوی دغه گردی (تولی) بابیزه (داگی) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خورلو څخه د الله تعالیٰ هغه پځه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هر وومرو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابتہ حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ! هر هغه سری چه د الله تعالیٰ د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازه او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «بعث بعد الموت» څخه انکار نشی کولی. «الناس اعداء ما جهلوا».

(او دغه بیا وروسته له مر کولو څخه بیا ژوندی کول)

لَيْبِينَ لَهُمُ الَّذِينَ يَخْتَفُونَ فِيهِ وَلَيَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿١٤﴾

دپاره د دی د دی چه بیان (او ښکاره) کړی الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جگری کوی دوی په هغه کښی او (بل) د دی لپاره دی چه پوه شی هغه کسان چه کافران شوی دی (په دی خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دی انکار کښی له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتگ عین حکمت دی که وروسته له مرگه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښی هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شی د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنگه ظاهریری؟! د دغه ځای د جگرو قاطعه فیصله خو هم هغله کیږی او هلته به منکرینو ته معلوم شی چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخی صحیح او رښتیا وی، او قسم خورونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په دغه جهان کښی د دیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د گردو (تولو) جگرو تحقیق پکښی وشی او رښتینی له دروغجن څخه بیل شی او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه وواپو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شی (نو) د مرو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دی نه مقصد یواځی هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادی څخه د یوی ثانیی دپاره هم د مراد تخلف نشی کیدی او د ارادی څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغی جملی خلاصه ده.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا
ظَلَمُوا النَّبِيَّ تَتَّبِعُهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَجْرٌ لِكُلِّ أَكْبْرٍ لَوْ
كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿١٧﴾

او هغه کسان چه هجرت ئی کری دی په (لیاره د) الله کښی وروسته له هغه چه ظلم پری وکری شو نو خامخا غحای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښی ښه (غحای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کری وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوشښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئی کری دی (په طاعت او په مصیبت) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلی (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجی اظهار) دپاره «بعث بعد الموت» ضروری دی - د الله تعالیٰ ښه وفادار بندگان چه په دغی دنیا کښی ډیر مصائب او شدائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئی صبر او حوصله وکړه - تر دی حده پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان - کهول دوستان - عزت آشنایان - راحت او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښی پریشودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفاداری - صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی غنی ژوندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښی د خپلو قربانیو لږ غه ثمره مومی او خوند ئی شکی. یعنی خپل کور کهول پریشوونکو ته د هستوگنی نور ډیر ښه غحای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی ورونو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور ورونه - له روزی څخه ئی بهتره روزی - له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام گرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښی ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادت محروم دی) خپل گرد (تول) کور کهول پریدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره تیاریری.

تنبیه: د آیت پر عموموا الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (و هو منقول فی روح

المعانی عن بعضهم عامو مفسرینو دغه آیت د هغو اتیاوا اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په حق کښی ایښی دی چه د مکی معظمی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنگ شوی وو او پرومبی ئی د (حبشستان) په لوری هجرت کړی وو - ځکه چه د اکثرو په نزد دغه آیت مکی دی چه د منوری مدینی له هجرت څخه پخوا نازل شوی دی. دغو مهاجرینو ته بالاخر پاک الله د هستوگنی ډیر ښه ځای په (مدینی منوری) کښی ورکړ رضی الله عنهم و رضوا عنه!.

﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ مهاجرین هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یا آفرین دی وی پر هغو مهاجرینو باندی چه صبر یی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی). یعنی له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیری څخه ونه ویریدل او د محبوب وطن او د گرانو خپلوانو او اقاویو د بیلتانه پروا ئی ونه کړه او د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء له لیاری څخه ونه ښوئیدل او له گردو (تولو) څخه ئی وشکاوه او خپله علاقه ئی یواځی له پاک الله سره ونښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه و مواعیدو ئی اعتماد وکړ - تر هغه پوری چه وئی لید، هر څوک چه خپل ځان پاک الله ته سپاری، نو پاک الله به څرنګه پری خپل لطف او کرم نه مبدولوی؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ فَسَأَلُوا أَهْلَ
 الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ
 الدِّكْرَ لَتَبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۴﴾

او نه و لیرلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مگر سری (ستا په شان له انسانانو) چه وحی به کوله مونږ دوی ته نو پوښتنه وکړئ تاسی له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماؤ او پوهانو یا له اهل کتاب نه) که یی تاسی چه نه پوهیږئ (لیرلی وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره و معجزو او په کتابونو سره او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دی چه بیان کړی ته خلقو ته هغه چه نازل شوی دی (په دی قرآن کښی) دوی ته او (بل دپاره د دی) چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی (پکښی چه دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاو الله عليهم السلام مظلومانو ملګریو ته چه د صبر او توکل په لپاره ثابت قدم وی په دواړو دارینو کښی بری او کومک ورکول ځمونږ کوم نوی عادت نه دی. پخوا له دی نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کښی رسولان لیرلی دی چه د هغو کار دا و چه د الله تعالیٰ له

احکامو او د نيکي او بدی له انجامو خلق خبردار کړی - اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانيو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبياؤ پر تاريخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آيا په رښتيا سره په تيرو پيړيو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فايض شوی دی؟ او سره له بيناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آيا د هغو د مصدقينو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنگه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنگه منصور او کامياب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنگه پنا شوی دی؟

﴿وَسَيَكُونُ رَبُّكَ أَهْلَ الْآخِرَةِ عَلَى نَبِيِّ إِسْرَائِيلَ إِهْمَا صِدْقًا وَأَوْدَمْرًا مَا كَانَ يَصْنَعُ زُرْعُونَ وَنَوْمَهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴾ ﴿جزء (۹)﴾ (د الاعراف ۱۳۷ آیت (۱۶) رکوع) مونږ له ﴿أَهْلَ الذِّكْرِ﴾ څخه خاص اهل الكتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الكتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی **قال الروماني والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان - فالذکر بمعنی الحفظ** محقق محمود الحسن شیخ الهند رحمة الله عليه هم د «اهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده - او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؓ په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالی اعلم.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ دا رسولان لیرلی وو مونږ په ښکارؤ معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کيږی.

﴿وَآتَيْنَاكَ الذِّكْرَ﴾ الآية - او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته - او بل دپاره د دی چه ښاییږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه ؓ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاؤ د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوږه وښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیرلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیرلی دی چه د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاؤ علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی - ستاسی کار دا دی چه د دنیا گردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره ډول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِمِمْ الْأَرْضِ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۶﴾

آیا نو په امن کښی شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئی کړی دی ناکاره ، له دی نه چه دوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راځی) .

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاءو او د دوی د امتونو د احوالو د آوریډلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښی د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه گرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالی دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښی دوب کړی - یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او گمان کښی هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښی کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی .

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلِبِهِمْ فَتَأْخُذَهُمْ بِمَعْجِرَاتٍ ﴿۱۷﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د گرځیدلو د دوی (په ځمکه) کښی نو نه دی دوی عاجز کونکی (د الله) .

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی - یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی - پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تگ راتگ او په کاروبار کښی یا پخپلو بسترو په وقت د اوبتللو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی - الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښی د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړی .

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ ﴿۱۸﴾

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویرول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسیر: یعنی یو ناخپه به ئی وانخلی - بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیږلو څخه پسته په داسی یو حالت کښی ئی نیسی چه خلق پری خبر او تری اطلاع ومومی او د عذابونو آثار وگوری او طبعاً وویږی. یا د شاو خوا نور خلق، په سماویه و عذابونو کښی اخته وگوری او په ویره کښی وی لیکن دغه خوف محض طبیعی وی او د توبی او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شی - ځینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستی ده - چه ورو ورو کمول دی - یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کری او ورو ورو تاسی کموی او تیتوی مو.

فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَعَرُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۶﴾

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندگانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شی - مگر ولی ئی نه کوی؟ د ده نرمی او مهربانی مانع ده چه پر مجرمینو یو ناخپه عذاب نازل کری. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شی - یا خو دغه جمله یواځی له ﴿يَا خُدَّيْمُ عَلَّ تَعْرَبُ﴾ سره متعلقه ده - په هغه تقدیر سره چه ﴿تَعْرَبُ﴾ د تنقص په معنی واخیست شی - نو مطلب به ئی دا شی چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کښی ئی هم پنا او خراب او تباه کولی شی.

اَوْ لَمْ يَرَوْا اِلَىٰ مَا خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَّةً عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَالِ سَجْدًا لِلَّهِ وَهُمْ ذُخْرُونَ ﴿۱۷﴾

آیا نه گوری دوی هغه ته چه پیدا کری دی الله له کومه څیزه چه گرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کین طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کښی چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسیر: یعنی کله چه په تکوینی ډول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کښی عاجز - مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوږدپیری او لنډپیری او په دی لوری او په هغه لوری غی راعی، نو بیا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شی؟ هر انسان لره بنائی چه په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشریعی احکامو په مقابل کښی غاړه کیږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر شی په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سیوری هم ولاړ وی - کله چه لمر واوړی نو سیوری هم ورسره اوړی بیا پسی په اوږدیدو اوږدیدو له غمکی سره سم شی - لکه چه په لمانځه کښی له قیامه سری رکوع ته او له رکوع څخه سجدی ته غی، هم داسی هر شی پخپله ولاړ وی او په خپل سیوری سره لمونځ کوی - په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کښی خوا ته اوږدپیری».

وَاللّٰهُ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةِ وَهُمْ لَا يُسْتَكْبَرُوْنَ ﴿۱۶﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په غمکه کښی دی له گرغیدونکو (تلونکو په غمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لونی سرکښی د الله تعالی له عبادته).

تفسیر: اول د هغو ولاړو شیانو ذکر وشو چه سیوری لرونکی وو، دلته اوس د عمومو ذوی الارواحو بالخصوص د پښتو د سجدی په بیان تنبیه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښی سر په سجده دی او هیڅ قسم تکبر، غرور او لونی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالی په مخ کښی د عجز او نیاز سجده یدی. حضرت شاه صاحب لیکي «مغرورو خلقو ته سر کیښودل پر غمکه ډیر سخت او مشکل ښکاری او نه پوهیږی چه د بنده لونی فقط په هم دغه سجده کښی ده. «من تواضع لله رفعه الله».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رُكَّعًا وَّسُجَّدًا مُّبْتَدِئَةً يُخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَّيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿۱۷﴾

ویرپیری دا (ملائک) له رب خپل (چه اعلی دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شی.

تفسیر: یعنی پښتې سره له دومره قرینه او وجاهته د خپل الله تعالی له لونی او له جلاله ویرپیری او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کیږی هغه علی الفور اجرا کوی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه غما د سر له پاسه الله تعالی دی او خپل

مغان بشکته گئی هم دغه د پرښتو سجده هم ده او د نورو تولو هم.»

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا آلَ هَارُونَ أَتْرَابًا إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ الْوَاحِدِ فَإَيُّكُمْ فَارْهُبُونِ ﴿۵۱﴾

او فرمایلی دی الله مه نیسعی تاسی معبودان دوه بیشکه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دی یو، نو خاص له ما شخه پس وویریری تاسی راخخه.

تفسیر: یعنی کله چه گرد (تول) د آسمانونو او د ځمکو مخلوق د یوه الله جل و علا په حضور کښی په تکوینی دول (طریقه) بی اختیاره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دی نو بیا په عبادت کښی ئی بل شریک له کومه پیدا شو؟ هغه پاک الله چه د گرد (تول) جهان مالک او مطاع دی ښائی چه یواځی د همغه عبادت وکری شی او خاص د همغه شخه خوف او ویره په کار ده.

وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاِصْبًا اَفْخِيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿۵۲﴾

او خاص هم دغه (الله) لره دی هر هغه شخه چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه شخه چه په) ځمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو ملکاً، خلقاً، عبیداً) او خاص هم ده ته دی طاعت (عبادت عدل) واجب لارم همیشه؛ نو آیا غیر له الله شخه ویرییری تاسی (له بل چا).

تفسیر: یعنی په تکوینی دول (طریقه) هر څیز خاص د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت مجبور دی ﴿ اَفْخِيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَنْبَغُوْنَ وَلَهُ الْمَسْکُوْمٰتُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴾ (جزء ۳ د آل عمران ۸۳ آیت ۹ رکوع) یا دغه مطلب دی چه تل د الله تعالیٰ عبادت لارم دی ﴿ اَللّٰهُ الَّذِيْنَ خَلَقَ ﴾ (جزء ۲۳ د الزمر ۳ آیت ۱ رکوع) او ځینی د «هین» معنی په «جزء» سره اخیستی ده یعنی د نیک او بد دائمی بدل د همغه یوه الله تعالیٰ له جانبه رارسییری (نو د بل چا شخه به ولی ویرییری) والله اعلم

وَمَا لَكُمْ مِّن نِّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ تُمْرَادًا مَّا سَكُمُ الضَّرْفُ لِيَوْمٍ تُجَعَّرُونَ ﴿١٦﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسپیری تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوی.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د هغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده - لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسپیری نو له غلیظ شخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو شخه لاس وپاسی او یواځی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، گواکی انسانی فطرت شاهی وړکوی چه د مصائبو او سختیو شخه نجات وړکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع - نعمت (عذاب) او نعمت (چه پت وی یا ښکاره - وړوکی وی یا لوی - دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی - داخلی وی یا خارجی - جلبی وی یا سلبی او هر قسم نعمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاو حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به شوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویریری - یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كَثَفَ الضَّرْعُ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿١٧﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ فَتَمْتَعُوا قَلِيلًا قَسُوفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی شخه ناخاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه وړکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلی (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شی تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسې لویری او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د هغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقیقی محسن احسان ومانه او نه ئی د دغی اندیینه وکرله - چه زه به د ناشکری په سزاء کښی و نیول شم - یا لور تر لوره د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وگرځی، گواکی هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالی فرمایلی ؤ بیخی د هغه په انکار باندی تینگ ودرید. بهتر دی چه شو ورځی هغوی ته مهلت ورکړ شی چه په دغه دنیا کښی ښی مزی وکړی او خوندونه ئی وځکی - بالاخر به دوی ته معلومیږی چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنګه ورکوله شی.

وَيَجْعَلُونَ لَهَا لِيَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهُ لَسْتُ لَكُمْ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروی دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږی (علم نه لری) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چه ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شی تاسی هر ورو (خامخا) (په قیامت کښی) له هغه چه یی تاسی چه دروغ تری (چه بتان مو خدایان دی).

تفسیر: دغه ئی هغو ته وفرمایل چه په خپل کښت او کار کښی - په تجارت او صنعت کښی - په مالداری او جهانداری کښی ماسوا له الله څخه د نورو دپاره نذر او نیاز منی (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ۸ جزء) د «الانعام» په (۱۶) رکوع کښی تیر شو. له ﴿لِيَعْلَمُونَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دی چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبری - خپل معبودان یا د نفعی او ضرر مالکان ګڼل - حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ - بیا دغه شرکاء ئی هم د دبرو (ګتو) له بتانو ځنی تجویز کرل چه له هر قسم علم او شعور څخه بی برخی دی ﴿إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَشُرَكَاءُ﴾ - قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شی له هغه دروغو چه تاسو ویل (یعنی په قیامت کښی به د دغه افتراء او د دروغو ترلو پوښتنه هر ورو (خامخا) له تاسی څخه کیږی - چه د الله تعالی په ورکړی مال کښی مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښی شریک او سهیم ګرځول؟ باقی چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دی آیت په ذیل کښی نه راځی.

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحٰنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروی (دا کفار) الله ته لونې پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروى) غان ته هغه خيز چه د دوى خوښ وي.

تفسیر: يعنى الله تعالى له دغه پاک او منزله دى چه اولاد ورته ثابت كړى شى بيا په تيره لوى تعجب دى چه دغه خلق د حق تعالى په نسبت خرنګه جرات كوى، په دغه آيت كښى د «بنو خزاعه) او د «کنانه» د قبيلو رد وشو - چه پرستو ته ئى د الله تعالى لوى ويل (العباد بالله)

وَإِذْ أَبْرَأَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَىٰ ظَلًّا وَوَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٥﴾

او كله چه خبر ورکړى شى يو تن د دغو (کفارو) ته په (پيدا كيدو د) لور سره نو (توله ورغ) وگرځى مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دى دک وي له قهره (خپلى بنغى ته چه لور دى ولى راوړه؟).

تفسیر: يعنى د خپلو غانونو دپاره د لونو په پيدا كيدلو خوښ او راضى نه دى هر كله چه غواړى خامن غواړى.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ أَيُّسِّرُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ

پت گرځى له قومه (خپله) له سببه د ناخوښى د هغه شى خخه چه خبر ورکړى شوى دى (ده ته) په هغه سره، آيا وساتى (دى) هغه لور سره د سپکوالى او که ئى ومندى (ژوندى) په خاوره كښى؟

تفسیر: له دوى غنى كه كوم يوه ته خبر ورکړى شى چه تا كره لور شوى ده نو له دير نفرت او غم او انديښنى خخه ئى وچولى (تندى) تريو شى او كرده (توله) ورغ له ديره خفګانه په نظر په بله بڼه (شكل) راغى او زړه ئى پخسپړى چه دغه د نه ويلو غبار او مصيبت له كومه راباندى راغى؟

﴿ أَيُّسِّرُهُ عَلَىٰ هُونٍ ﴾ الآية - آيا دى وساتى هغه لور سره د سپکوالى؟ يعنى له دغه رسمى او عرفى ننگ او عار له تصويره چه كه دغه لور مى ژوندى راپاتى شى نو بل شوک به مى مخوم كپړى نو زه په هغه وقت كښى چاته خپل مخ ښوولى شم؟ او چيرى به پت گرځم؟

﴿ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ﴾ الآية - او كه ئى ومندى ژوندى په خاوره كښى يعنى شپه او ورغ په فكر او تردد كښى مصروف او تجاوزيز جوړوى چه آيا زه دغه دنپوى عار قبول او دغه جينع

پرپر دم چه ژوندون وکری؟ یا ئی په عمکه کبسی خبیه کرم؟ یعنی وئی وژنم - لکه چه د جاهلیت په زمانه کبسی ډیر غت زړه او ظالم سری به خپلی جینکوع وژلی یا به ئی ژوندی په عمکه کبسی خبشولی - کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منغه ورک کر - او په داسی ډول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکره - چه وروسته له اسلامه په گرد (تول) ملک کبسی د دغی بی رحمی یوه پېښه او مثال هم وړاندی نه شو عینی د ﴿إِسْمَکَ عَلٰی مَوْنٍ﴾ معنی داسی کری «بندیانی ساتی جینکوع په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

الْاَسَاءُ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۵۹﴾

واورئ خبردار شیع چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه عنی زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالی ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «اناث» چه له هغو شخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، گواکی دوی د خپلو غانونو دپاره ښه شیان او الله تعالی ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّءِ وَ لِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۶۰﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورع د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او گستاخیو او سپین سترگیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد - رنج - او د ضعیفی په وقت کبسی په ښه او په کار ئی ورشی - دوی لره په کار دی چه له خپلو غامنو شخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی - بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام شخه چه مقرر دی له سره عُحان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر دول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت بنائی چه د هم دوی په طرف وکری شی - د الله تعالی په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د عُحامنو او د لونو د تجویز دیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالی دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ شخه اعلیٰ او له هر لور او لوی شی شخه لور او لوی وی.

﴿وَاللَّعَلُّ لَعَلُّكُمْ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن عُحکه علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، خو په سمه لپاره راشع او د اصلاح او توبی رویه عُحان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يَأْخُذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۗ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۱۱﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی عُحکی کښی هیڅ خو عُحیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی شخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) پومی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالی خلقو ته د دوی پر گستاخی - تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په غو ساعتو کښی د عُحکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی عُحکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د ورو او لپرو خطاؤ شخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی (کلکم خطاءون) کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کړل شی، نو یواځی د معصومو انبیاءو د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د عُحکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر عُحکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائدی وی - عُحکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالی د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کر نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مری؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغی دنیا هر یو ونیسی او سم د لاسه سزا ورکری - نو د دغی دنیا کرده (توله) سلسله به سره وشلیږی او په خو دقیقو (شیبو) کښی به دغه دنیا پنا شی. مگر مجرمینو ته د توبی او اصلاح وار او موقع ورکوی او تر موعوده وقته پوری ئی خوشی پریودی - او مهلت او وار ورته ورکوی - کله چه هغه تا کلی (مقرر کری) نیتی ته ورسپری - نو بیا هغه یوه ثانیه (رپه) نه وړاندی او نه وروسته کیدی شی.

تنبیه: ځینی مفسرین له ﴿ثُمَّ لَظُمُوا بِهِمْ دَابَّةٌ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوی - که دغه صحیح وی، نو مطلب بیخی واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتی. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْفُرُونَ وَتَصِفُ أَسِنَّتَهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جْرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿۱۷﴾

او ثابتوی دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئی گڼی (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونی یا شریکان) او بیانوی ژبی د دوی دروغ (چه داسی وائی) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښی)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور (د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منده بیولی شی بیا هلته په اور کښی پریښودلی شی.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دوی ئی بد گڼی او د خپلو ځانونو دپاره ئی نه غوره کوی لکه جینکغ - یا په خپل ملک کښی د کوم پردی شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوری سپکی معاملی نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوی.

﴿وَتَصِفُ أَسِنَّتَهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ﴾ او بیانوی ژبی د دغو مشرکانو دروغ چه داسی وائی بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښی (یعنی سره له داسی گستاخیو او سپین سترگیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښی د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصی رښتیا وی، نو هلته به هم ښی مزی کوو لکه چه په ۲۵ جزء د حم السجده په (۵۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی یو آیت شته

﴿وَلَمَّا أَتَتْهُمُ رَحْمَةُ رَبِّهِمْ بَدَعُوا آيَاتِنَا وَلَمَّا عَلِمُوا لَدُنَّا أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ﴾

﴿لَا جْرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور

د دوزخ (الخ) یعنی سره له داسی گستاخیو هسی باطلی آرزوگانگی لرل د دی خبری دلیل دی چه د هغوی دپاره هیڅ یوه ښیگه (فائده) او نیکی نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او مغلولی شی او کله چه هلته ورسپیری او پکښی ولویږی، نو گواکی بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکي دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم غو حال دا چه دوی ورغ په ورغ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالی لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى اٰمِرٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمٰلَهُمْ
فَهُوَ وَاٰيُهُمُ الْيَوْمَ وَآلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښانسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورغ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د گستاخیو او چتی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلوة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنگی شی! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ- لیکن تل هم داسی پښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکتبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرگند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تگ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کښی اخته او ککر دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملگری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی - او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی - هم دغسی به ستاسی د مکتبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿فَهُوَ وَاٰيُهُمُ الْيَوْمَ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسونه گمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملگری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا التَّيِّنٰتِ لَهُمُ الَّذِي
اٰخْتَلَفُوْا فِيْهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۷﴾

او نه دی نازل کړی (رالیرلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مگر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (خیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په ټولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په دیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جگری کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - گواکی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د گردو (ټولو) منازعو او جگرو سمه او صافه فیصله آورولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندگانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ! ﴿وَهُدًىٰ وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د گردو (ټولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د هغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاحْيَا بِهٖ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیةٍ لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ ۙ

او الله نازلی کړی (لیرلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوړونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وجه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی گواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی ﴿اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیةٍ لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوړونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان - عالمان او مر زړونه ژوندی کوی که ئی د زړه په توجه او انصاف سره واورئ.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّمِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ قَرْنَيْهِ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِبًا الشَّرِيبِينَ ﴿١٧﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کبئی دیر لوی عبرت؛ چه درخښوو مونږ تاسی ته له هغه غښو خیزونو څخه چه دی په گیدو د هغو (لنگو څاروو کبئی) له منځه د غوشائیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنگه او بویه د غوشائیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوبه - غوا - مینه او نور حیوانات چه بوس، پرور او وابنه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په گیدو کبئی لویږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی - قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کبئی داسی یو مشین لگولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (بچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی - او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رگونو کبئی ئی خپروی (خوروی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب گرځی - له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه گرځیدلی ده، د دغو دوو گنده ؤ شیانو په منځ کبئی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاری چه نهایت پاک طیب سپیڅلی او خوندور شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کبئی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه - یعنی شوده - شراب نیبذ او شات - په ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (۱۵) آیت ۲ رکوع کبئی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مَاءٌ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّرِيبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى ﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کبئی هغه چه دیر لوی نعمتونه دی هغه گرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مراحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. گواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری رابکاره شوه چه هغه الله تعالی چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کوی دی نو هر ورو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کوی.

وَمِنْ شَرِبِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا
حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۱۴﴾

او له میوو د خرماگانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) شخه (هم داسی در خنبوو مونو پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو شخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو شخه نشه ئی باسغ - او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت - نبيذ - سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ. تنبيه: دغه آیت مکی دی - د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لانه و حرام شوی - او شراب څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل - د شرابو څښل وروسته له هجرت حرام شو - بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی ور وری - خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿سَكْرًا﴾ شخه وروسته د ﴿وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون. ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی. دلته د ﴿يَعْقِلُونَ﴾ لفظ چه د عقل شخه مشتق دی د «سکو» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیل د عقلاو کار دی. او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّخْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿۱۵﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسغ (او) جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو شخه او له هغه شخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعنی د انگورو د پورته کولو دپاره هغه چیلی او اچی (خپرونه) چه تاسی ئی جوړوی یا هغه عمارتونه چه خلق ئی تیاروی. د شاتو مچچ د ور په زړه کښی اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسی جوړ شوی دی چه سره د ادنی حیوانتوبه په نهایت کاریگری دیری چالاکی - ښه شعور - اعلی ادراک - نری صنعت خپلی شکرگنی (گبینونه) د غرو او ونو په سوربو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښی تیاروی - او نوری تولی مچچ د یوی لونی مچچ تر حکم لاندی په دیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی - د دوی مشر ته «یعسوب» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه ځاله (شکر گنی) جوړوی، نو د دغی ځالی تولی خونى د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر - منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو گردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئی غوره کړی وی، نو خامخا به په منځ کښی څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی - فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښی هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

ثُمَّ كَلِمًا مِنْ كُلِّ النَّدَاتِ فَأَسْلَيْ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا يُخْرِجُ مِنْ
بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۶﴾

بیا نو خوړی تاسی (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځی (الوخی) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده (صافه او خلاصه درشکاری) راوخی له گیدو د دوی د څښلو (شی شات) چه مختلف دی رنگونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښی شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښی خامخا دیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئی عقل چلوی).

تفسیر: ﴿كَلِمًا﴾ آو ﴿فَأَسْلَيْ﴾ گرد (تول) تکوینی اوامر دی. یعنی فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او گلانو او نورو شیانو څخه خپل خواره او غذا حاصله او غونډه کړی. لکه چه دغه مچچ له خپلو ځالو څخه راوخی او له هر راز (قسم) گلانو او میوو خپله غذا په ځبښلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیری.

﴿قَالَ سُبُلٌ رَبِّكَ فَلَا﴾ نو غیج الوغیج او تگ کوئج په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده صافه او خلاصه درښکاری) یعنی د غذاء حاصلولو، او د خوړلو او وڅښلو څخه وروسته د بیرته راقللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښی نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچچ خپلی د غذاء لتولو پسې بعض اوقات دیرو لرو غایونو ته غی - او بیا بلا تکلفه خپلی شکرگنی (خالی) ته برابر بیرته راغی - او لږ شانی هم تری لیار نه ورکیری - او نه تری هیریری. غینی د ﴿قَالَ سُبُلٌ رَبِّكَ فَلَا﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقررې کړی دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د گلاتو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وڅښنه! او پخپله فطری قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!

﴿يَخْرُجُ مِنْ بَطْنِهِمْ لَمَّا نَزَلُوا﴾ راوغی له گیدو د دوی د وڅښلو شی شات چه مختلف وی رنگونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنگونو شاتونه تری وغی سپین، سره او ژیر. وائی چه د رنگونو اختلاف پر موسم - غذا - او د مچیو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښی څرگندیږی (ښکاری) . والله اعلم.

﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ﴾ په دغو شاتو کښی شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په دیرو ناجوړیو کښی له یواغی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دوا سره د گدیللو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله گرغی. په حدیث کښی راغلی دی چه یو سړی د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) ډیر سخت په تکلیف ؤ - د ده ورور ته غمونو پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وڅښولی شی کله چه شات پری وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښی لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کړه چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم غما د ورور د نس ناستی لا پسې زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «صدق الله وكذب بطن اخيك» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور گیده دروغجنه ده بیا ئی پری وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ - نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کړه - بالاخر د دریم ځلی شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباؤ له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه غینی اوقات په گیده کښی «کیموس» فاسدیږی چه د گیدی هر راز (قسم) رسیدلی غذاء او خواړه او دوا فاسدوی - نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی - نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی خو هغه فاسد «کیموس» ووغی. د شات په مسهل توب کښی هیڅ شک نشته - گواکی د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه - د مامون الرشید په زمانه کښی کله چه «شمامه عبسی» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طیب «یزید بن یوحنا» په مسهل د هغه علاج وکړ - او هم دغه وجه ئی ورڅرگنده (ورښکاره) کړه - د نن پرون طبیبان هم

د «استطلاق البطن» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید نبع - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو د وتلو دری نښی راوښودی د حیواناتو له گیدو د وینی او د غوشیو له مادی څخه شوه - د نشی له مادی (کجوړو او انگوړو) څخه پاکه روزی - د مچچ له گیدی څخه شات. په دغو درو وارو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلاتو په اولاده کښی عالمان پیدا کوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ
بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

او الله پیدا کړی یی تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او ځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زور) یس له علمه چه ئی درلود (لرلو) په ځلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئی وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجی نښی ئی بیانی کړی او په هغوی یی مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه رومی هیڅ شی نه ؤ پاک الله هغه ته خارجی وجود وروباښه - بیا ئی وواژه او هغه وربښلی ژوندون ئی تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی - او ځینی پخوا له مرینی په زوروالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه گرد (تول) هوش - سد - حواس - قواء بیخی زائلپړی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئی هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد - احد - خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی - هر کله او په هره انداز - هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئی وفرمائی ورکوی ئی - د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به رومی کامل سری پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی - والله اعلم.

وَاللَّهُ فَضْلٌ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ قَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَأْسِي رَزَقْتَهُمْ عَلَى مَآلِكِكُمْ أَيَّمَا أُنْثَىٰ فَهَمُّ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿۱۶﴾

او الله فضل (زیادت) ورکری دی عینی ستاسی ته پر عینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیت) کبئی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکری شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی بنی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو عانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کبئی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ راکری روزی او بښنه د تولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت عینو ته پر عینو نورو فضیلت ورکری دی - عینی ئی داسی مالداره او با اقتداره وگرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی ډیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزی وررسیږی - یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنی اختیار مالکان نه دی - او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترگی په لیاری دی نو آیا په دنیا کبئی داسی کوم بادار په خپل عان به داسی پیرو او لورینه وکری چه مری یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری - په حالت کبئی د خپل بادار په دولت - ثروت - عزت - بڼغی او نورو کبئی برابر شریک شی؟ د مری حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کبئی که د کوم شی مالک هم وگرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه وگرځی - او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کبئی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کبئی مساوات قائمیږی، مگر په دغه وقت کبئی هغه مری، مری نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کبئی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کبئی په مالکیت او مملوکیت کبئی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت عیای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کبئی په معبودیت او نورو کبئی خرنګه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهیم تاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک کښی او پری داسی اقرار کوی «الا شریکا هولک تملکه وماملک» آیا د حقیقی منعم د نعمتونو شکرپه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښی ستاسی وچولی (تندی) تریو کیږی او غری مو وهلی کیږی او دیر پری خپه کیږی له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکری شی، - همغسی چه په روزی او نورو شیانو کښی الله تعالیٰ ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکری دی او گرد (تول) نی سره په یوه درجه کښی نه دی ایښی، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښی هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکری نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لری.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدًا
 وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيْبَاتِ اَفِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ﴿۴۱﴾
 وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ
 السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُوْنَ ﴿۴۲﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له جنسه ستاسی ښځی (چه زړه مو ورسره آرام شی) او پیدا کړی نی دی تاسی ته له ښځو ستاسی ځامن او لمسی (یا لونی یا ځومان چه ستاسی د نوعی د بقاء ذرائع دی) او روزی رزق نی درکړی دی تاسی ته له طیباتو پاکیزه ؤ (خوندورو شیانو نه چه ستاسی د شخصی بقاء وسائل دی) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړی او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږی، او عبادت کوی دغه (کفار) بی له الله د هغه (څیز) چه نه لری هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزی ورکولو) له آسمانونو (په وړولو سره) او له ځمکی (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لری (دغه باطل معبودان د هیڅ شی).

تفسیر: یعنی له هم دغی انسانی نوعی څخه ستاسی ښځی نی پیدا کړی څو ستاسی په منځ کښی الفت او مؤانست قائم وی او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شی

﴿ وَمَنْ يُؤْتِ اللَّهُ الْإِيمَانَ لِيُؤْتِكُمْ أَزْوَاجًا تَحْسِبُونَهَا نِصَابًا وَرَحْمَةً ﴾ (۲۱) جزء د الروم
 ﴿ أَيَا مَاطِلٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ آيا نو دغه كفار پر باطلو معبودانو ايمان
 راوړي او په نعمت د الله تعالى چه اسلام دی دوی کافران کيوي؟) يعني د بتانو احسان منع چه
 له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ کړی - يا ځامن درکړی - يا روزی در ورسوی چه دغه
 ځگرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتیا سره د دغو شیانو درکونکی دی د هغه
 شکر نه اداء کوئ کذا فی الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل
 ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونکی یی - او د الله تعالى د دیر لوی
 نعمت (چه د رسول الله مبارک هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذریعه ده نه
 منی «الا کل شیء ما خلا الله باطل»
 ﴿ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ الآیة - او عبادت کوی دغه كفار بی له الله تعالى څخه د هغه څیز
 چه نه لری هیڅ واک او اختیار دپاره د دوی د رزق او روزی ورکولو له آسمانه او له ځمکی)
 يعني نه له آسمانه د باران وړولو اختیار لری - او نه له ځمکی څخه د غلی او دانی د
 زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختیار) کښی شته نو بیا په معبودیت کښی د مطلق قادر او
 برحق قاهر شریکان څرنگه کیدی شی؟
 ﴿ وَلَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴾ او نه طاقت لری او نه توانیږی دغه باطل معبودان د هیڅ څیز) يعني نه فی
 الحال دغه اختیار ور حاصل دی او نه په فی المال کښی د دغه قوت او قدرت خاوندان کیدی
 شی.

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۴۷﴾

نو مه بیانوی (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شریکان په خدایی کښی)؛
 بیشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (که نه
 داسی به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چه حقیقی مالک خو الله تعالى دی، دغه کسان د الله تعالى په دربار
 کښی مختار دی او زموږ کارونه هم دغو پوری اړه (احتیاج) لری او هغه لوی خدای پوری موږ
 نشو رسیدی. نو دغه مثال بیخی غلط دی چه انسانان دی د احدیت له درباره سره بالکل څه
 تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالى هر شی پخپله کوی اعم له دی چه بالواسطه وی یا بلاواسطه او
 هیڅ یو کار ئی هیچا ته داسی نه دی ورسپارلی لکه چه دنیوی سلاطین خپلو ماتحتو - حکامو
 ته اختیارات ور تفویض کوی چه تفویض ئی په اراده او اختیار سره وی، لیکن د تفویض څخه
 وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کښی آزاد او مختار دی. د کوم شوری - اعیان -
 وزیر - معین - نائب الحکومه مجلس مشوره قاضی او حاکم د فیصلی په وقت کښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل خوک - د هغی واقعی له جزویاتو او فیصلی څخه پوره خبردار وی، نه په هغه وقت کښی په جزئی ډول (طریقه) سره د باچا مشیت او ارادی ته د هغی فیصلی په صدور کښی څه دخل شته - دغه صورت د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره نشته. بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنیٰ ځنی ادنیٰ جزئی شی - که د اسبابو په واسطه سره وی که بلا واسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادی سره سم واقع کیږی، نو بناء پر دی پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دی چه د هر کلی او جزئی خالق - فاعل او حقیقی مؤثر، همغه پاک الله تعالیٰ وبولی او یواځی بی له مله او شریکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپیژنی. او پر هم دغه اعتقاد ټینګ او کلک ولاړ وی.

تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَصْرُفْ إِلَهَ إِلَّا الْمَثَلُ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسی هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولی!»

﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ بیشکه الله تعالیٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسی او تاسی نه پوهیږئ که نه داسی به مو نه کوله یعنی تاسی په دغه نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ دپاره کوم مثال ښائی وړاندی کړی شی چه د اصل الحقیقت او صحیح مطلب په تفهیم کښی ممد او معاون وی او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پیدا نه کړی - که صحیح مثال غواړئ نو وروسته له دی نه دوه مثالونه بیان فرمائلی کیږی - تاسی هغه په ډیر غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثیل پر غرض او غایه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپیژنئ! اول مثال تری دغه دی

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَن رَّزَقْنَاهُ
مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ
يَسْتَوُونَ طَاهِرُونَ أَحْمَدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

تری (بیانوی) الله یو مثال چه مریبی وی مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر بیږی په هیڅ شی (له نفعی او ضرره) او بل هغه خوک وی چه رزق روزی ورکړی وی مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزی ښه (ډیر مال بی له شرکته) نو دغه سری نفقه کوی له هغه ماله په پته او ښکاره؛ آیا برابر بیږی سره دوی (نه برابر بیږی) ټوله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څښتن (مالک) د ټولو نعماو دوی)؛ بلکه زیاتره یعنی ګرد (ټول) د دوی سره نه پوهیږی (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسیر: یو سری چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مریبی او مملوک وی او هیڅ دول (طریقه) قدرت او اختیار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه گرد (تول) تصرفات غیر معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختیاره سری دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت دیره روزی رزق او قدرت وربښلی دی - چه له هغه څخه شپه او ورځ په پته او ښکاره (په هر دول (طریقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په دیر اخلاص ئی صرفوی او هیڅوک د هغه لاس نشی نیولی آیا دغه دواړه سری سره برابر کیدی شی؟ هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د هر څیز حقیقی مالک دی - او تول تعریفونه او ښیکنی (فائدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هیڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندي هم کلی اختیار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خیره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د دبری (گتی) یا د ختو یا د نورو یو داسی بت برابرئ. چه هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابریدی نو بیا حقیقی مملوک به څرنگه دحقیقی مالک شریک کیدی شی؟ په دی باندي هم ښه وپوهیږی، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ایمان دولت ورعطاء کری دی او په خلقو کښی ئی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسیمولو ذریعه گرځولی دی آیا دی له هغه پلایت مشرک سره چه د بت بنده او د اهاوا او اوهامو غلام - او له مقبوله عمله بیخی تش لاس وی برابریدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره یو ځای دریدلی شی؟ کلا! والله! دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ
 كُلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ آيَاتٍ خَيْرٌ هَلْ يَسْتَوِي
 هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

او بیانوی الله یو مثال چه دوه سری وی چه یو له دوی نه گونگ (چارا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادریږی په هیڅ څیز حال دا چه دغه گونگ بار (پستی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چیرته چه ولیږی (بادار) دغه (مریبی) نه راوړی نه راځی په خیر سره (بلکه شر ورته رسوی) آیا برابریدوی دغه (گونگ بی خیره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلقو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لیاره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسیر: څوک چه گونگی وی نو په لازمی ډول (طریقه) سره کون به هم وی - گواکی دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوت هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه گونگ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی نی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته نی چه مولی ولیری دغه کون او چارا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه نی ولیری، یا نی متوجه کری، هیڅ قسم ښیکنه (نفع) او فلاح نشی ورسولی (او کار نی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابری دغه گونگ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسوونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورینی او روانی نی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کری بت ته العیاذ بالله د خدائی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو روند او کون مشرک چه د الله تعالی پیدا کری روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنګه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالی دوه مخلوق یو تیت او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه گونگی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښی او دی پخپله هم د الله تعالی په بندگی قائم دی - د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کون چارا بیرا مریی؟».

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او تینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا
كَلِمَةٍ الْبَصْرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۲﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مگر په مثل د پتولو یا خلاصولو د سترگو بلکه دا له هغه څخه هم ډیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنی گرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سری حال د بل سری له حاله بی انتها اختلاف لری. گرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی - د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پت استعدادات او مخفی حالات الله تعالی سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بیله معامله کوی - او پر مختلفو احوالو به مختلفی نتیجی مرتب فرمائی.

(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مگر په مثل د رپولو د سترگی بلکه هغه قیام ډیر نزدی دی له دغه رپولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتگ مستبعد مه گنئ - پاک الله تعالی ته هیخ یو څیز مشکل نه دی - کله چه د گردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترگو د یوه رپ په اندازه به هم څه څنډ (درنگ) نه لگیږی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفه العین کښی به گرد (تول) جهان بیا موجودیږی.

تنبیه: د ﴿كَلِمَةَ الْبَصَرِ أَوْ هَوَاتْرَبِّ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترگو په رپولو سره وکری شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «لمح البصر» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالی پر اراده د مراد ترتیب هر ورو (خامخا) فوری او آئی دی. (بیشکه چه الله تعالی پر هر شی بانندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی گرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده. کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی - ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی - او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوږی شی؟.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَ
جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

او الله راوويستی تاسی له نسونو (ګیدو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیخ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوږونه او سترگی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیخ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ - پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د تمتع کیدلو وسائل هم دی - که سترگی - غوړونه - عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د گردو (تولو) ترقیاتو وروڼه به بندیدل هومره چه انسان وړوکی لوڼیږی، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوڼیږی او پسی زیاتیږی - نو د ده شکر گزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لگولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په غای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودړو او د دبرو (گټو) د بتانو عبادت وکړی.

الْمَيْرُ وَاللِّي الطَّيْرُ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٤٩﴾

آیا نه گوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مگر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (څکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنايت فرمائلی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی - او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه - لکئ - منگلی - مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی - او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی - او د هغو د الوتلو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی - او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی څکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له گیدی غخه هیخوک له خپله ځانه سره هیخ شی نه راوړی، د گتلو اسباب سترگی - غوړونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو گردو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی همته دی او الوتونکی مرغه په فضاء کېښی د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ
الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ
وَمِنْ اَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿۵۰﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوټو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنی (یعنی د خښتی تپړی) (گتی) - لرگی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومغ تاسی هغه په ورغ د کوچ او سفر ستاسی او په ورغ د اړولو ستاسی (په ډیره ځای کېښی) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو گدو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوبنانو) او د وینتو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وخته د مرکیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تپړو (گتو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړیو او د نورو کیدو او تمبوګان او خیمی جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کېښی هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودرئ - او هر وقت چه مو زړه وغواړی راتول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیدئ. ځینو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تگ په وقت کېښی او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کېښی سپک وی او هیخ تکلیف او ربر (زحمت) نه درپښوی. (او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (گدی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوبنان دی او وینتو وچغنو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وخته د مرکیدو ستاسی یا تر وخته د مرکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو غخه څومره د هستوګنی او هوسانی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وخته یا تر اوږده مده (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیری. که پاک الله مونږ او

تاسی او نورو ته ترقی کوونکی زړه او دماغ او سترگی او غوړونه (او نور حواس او جوارح) نه وی راکړی نو آیا دغه سامان به میسر کیدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلًّا وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيَكُمُ الْحَرَّ

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له هغو څیزونو څخه چه پیدا کړی ئی دی سیوری مثلاً د وریځو - ونو - عمارتونو - غرونو او نورو سیوری د قدرت له قانونه سره سم پر ځمکه لویږی چه په هغه کښی (د حرارت په اوقاتو کښی) خلق آرام او هوسائی (آسانی) کوی او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له غرونو څخه ځایونه د پتیدلو (ځماری او سمخی چه هلته مو سرونه ننباسع او له بارانه له، لمره یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شی) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (د پنبی وړیو کتانو او نورو) چه ساتی تاسی له گرمی نه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «همغسی چه د گرمی په موسم کښی د گرمی څخه د ځان ساتلو وسائل شته د یخنی په موسم کښی د یخنی څخه د ځان ساتلو وسائل هم شته خو کله چه په هغه ملک کښی گرمی زیاته وه د هغه ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه»

وَسَرَابِيلٌ تَقِيَكُمُ بِاسْمِ

او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (د اوسپنی او ځغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنگه ستاسی؛

تفسیر: یعنی زړه او ځغری چه په جنگونو کښی خلق له زخمی (تپي) کیدلو څخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چرو او تورو له گزاره مو ژغوری (بچ کوی).

كَذٰلِكَ يَتِمُّ نِعْمَتُهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨١﴾

هم داسی (چه تیر نعمتونه ئی تمام کړی دی) پوره کوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنع).

تفسیر: یعنی وگورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی درېنلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر دیر عجیب او غریب تصرفات کولی شی نو بیا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائلی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کری؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ۶ جزء د المائدة په ۳ آیه اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَسْمَعُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ تَصِيبُ لَكُمُ الرِّسَالَةَ دِينًا﴾ ضرور دی چه د جهان گرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاری کپردی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۴۳﴾

نو که شا وگرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوریدلو بیا هم د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کری نو تاسی هیڅ غم او اندیښنه مه کوئ! تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائلی ده - او په دیر صراحت او ښه وضاحت سره مو گردی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿۴۴﴾

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه ځینی بندګان شکر گزار هم دی ﴿وَكَيْفَ تَنْعَىٰ الْكَافِرُونَ﴾ (۲۲ جزء د السباء (۱۳) آیه (۲) رکوع) لیکن د اکثر دغه حال دی چه سره د الله تعالیٰ د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالیٰ له شکر گزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی - او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، گواکی له زره پری پوهیبری او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا اشْرَا يُؤَذِّنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَآلَهُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۸۲﴾

او (وویره ای محمده! دغه کفار له هغی) ورغی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام رابسی. یعنی په یاد ئی ولری؟ چه هغه ورغ هم راتلونکی ده چه گرد (تول) پخوانی او وروستی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستی عدالت کبسی سره ودیږی او د هر امت نبی به د گواه په ډول (طریقه) درولی کیږی شو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکری چه کوم یوه غه معامله کړی ده؟ او د الله تعالی د پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاء سره ئی څرنګه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کبسی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شونډی پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وخته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شونډی وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا محای «دار الجزاء» دی او «دار العمل» نه دی چه اوس په پشیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وپنلی شی.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿۸۳﴾

او کله چه ووینی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکری شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کبسی غه تقلیل واقع کیږی - او نه به په منځ کبسی غه

وار او مهلت ورکر شی سم د لاسه به په بل عذاب کښی اخته کیږی. عینو د ﴿وَلَا تَمُوتُ﴾
 څخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د لیدلو څخه وروسته د یوی دقیقی (منت) دپاره
 هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کیږی. او جهنم علی الفور گرد (تول) مجرمان خپل طرف
 ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسی غوته (حمله) اچوی او اوچت نی راپورته کوی او
 ځان ته نی راجذبوی لکه چه یو قوتناک مقناطیس د اوسپنی نری بخرکی په دیر سرعت او سهولت
 سره خپل ځان ته راکاږی یا لکه چه دیر وری چرگ دانی له ځمکی څخه تولوی او پخپله ژبه نی
 نغاری گواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَإِذْ آرَأَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ
 كَانُوا عِوَابًا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكِن بُونَ ﴿۸۳﴾

او کله چه ووینی هغه کسان چه شرک نی (غوره) کړی دی شریکان (بتان وغیره)
 خپل نو وبه وائی دغه (مشرکان) ای ربه ځمونږ دا دی شریکان (خدایان)
 ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنیا کښی د دوی) بی
 له تانه نو وبه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بیشکه تاسی خامخا
 دروغجنان ییغ.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب نی داسی وی چه مونږ بالذات بی
 قصوره یو، یا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکره! (پس بیرته به وغورځوی خبره د دوی او دا
 بتان به هم الله تعالی گویان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بیشکه تاسی خامخا
 دروغجنان ییغ) یعنی تاسی دروغجنان ییغ چه مونږ مو د پاک الله شریکان درولی وو - مونږ کله
 تاسی ته ویلی ؤ چه ځمونږ عبادت وکړئ فی الحقیقت تاسی یواځی د خپلو اوهامو او د چتی
 (بیکاره) خیالاتو په عبادت کښی لگیا وئ چه هغه هیڅ اصل او حقیقت نه درلود (لرلو) یا د
 پیریانو او شیطانانو عبادت به مو کاوه مگر هلته شیطان هم په داسی وینا سره له دوی نه ځان
 بیلوی ﴿وَإِن كَانِ لِي عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا اَنۡ دَعَوْتُهُمْ فَاَسْتَجِيبُوۡنِيۡ فَلَا تَلْمِزُوۡنِيۡ وَلَوْۡمَآ اَنۡتُمْۤ

(۱۳) جزء د ابراهیم (۲۲) آیه (۴) رکوع (الغرض هغه شیان نی چه خپل
 معبودان گرځولی وو هغوی گرد (تول) به د خپل د بیلتون او بیزارای اظهار او اعلان له هغو سره
 کوی څوک به په رښتیا سره او څوک به په دروغو سره - تیږی (گتی) او د نورو شیانو بتان
 خو د دغه خبری څخه په قطعی ډول (طریقه) خپله بیخبری ښکاروی، ملائکی او انبیاء او
 صالحین به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندگی
 اقرار کوی پاتی شول شیاطین اگر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بیا

هم له هغه شخه مشرکین به په کلی دول (طریقه) سره مایوس کبیری او پخپلو منځونو کبشی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفیق هم ځمونږ په کار رانځی او زړه مو پری ښه نشو.

وَالْقَوَا إِلَى اللَّهِ يُومِنُونَ ۝۱۶۰ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کبشی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی ترل (پر الله).

تفسیر: یعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء ترل به په هغه وقت کبشی غائببیری کرد (تول) به عاجز او مقهور کبیری او د الله تعالی په حضور کبشی به د اطاعت او انقیاد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأُتِیْمًا یَوْمَ یَأْتُونَ﴾ جزء د مریم (۳۸) آیت (۲) رکوع.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زَادَنَّهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ۝

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنیا کبشی) له لیاری د الله زیات به کرو مونږ دوی ته (په اخرت کبشی) یو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالی له لیاری شخه منع کړی دی. یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندی. بهرحال له آیت شخه معلوم شو چه څرنگه په جنت کبشی د اهل الجنة منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کبشی به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلَىٰ هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِّلْمُسْلِمِينَ ﴿۸﴾

او (یاد کره ای محمده دوی ته) هغه ورغ چه راپورته به کرو مونږ به هر امت کښی یو شاهد (نبی) په (ویلو او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا (هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کری لیرلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورغ د یاد ساتلو وړ (لا ترق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښی بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د څینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د گردو (تولو) شهداؤ دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کوی دی. په حدیث کښی دی چه د امت اعمال هره ورغ د رسول الله مبارک په حضور کښی وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه و اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی - او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او بښنه غواړی.

﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ ﴾ الآیة - او په تدریج سره نازل کری، (لیرلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی په قرآن کښی تمام د هدایت علوم - او د دین اصول - او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښی د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو - په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیرلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم دیره درنه او ثقیله وی - گواکی د ﴿ شَهِدْنَا عَلٰی هَؤُلَاءِ ﴾ څخه وروسته ﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّلْكُلِّ شَيْءٍ ﴾ نی فرمانلی - د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسئولیت په لوری نی لطیفه اشاره وفرمایله ﴿ فَكَلَّمْنَا الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَكِنَّمَا أَنزَلْنَا الْقُرْآنَ لِيُذَكِّرَ الَّذِينَ لَمْ يَرْجِعُوا إِلَيْهَا ﴾ (۸) (د الاعراف ۶ آیت (۱) رکوع) ابن کثیر رحمة الله علیه دغه لږ څه په تفصیل سره بیان کړی ده.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د گرد (تول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندگانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری اوروی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۱۰﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکری سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه و کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلی (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شیء» فرمایلی و - دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغونډ کړی دی - ګواکی هیڅ یوه داسی عقیده - نیک خلق - عمل - معامله - ښه - او بد به نه وی چه امرأ یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی. ځینی علماء لیکي که د پاک قرآن بل آیت نه وی - نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شیء» د تثبیت دپاره هم کافی و.

ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمة الله).

د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.

(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی -

(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد - اعمال - اخلاق - معاملات جذبات - د

اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم دیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی

- او د نورو دپاره هم ښه وغوړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو

او تطف و ترحم عادت ځان ته غوره کړی - د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او

تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی

چه دی ئی کوی - الله تعالیٰ هغه گوری - او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکی) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښيگڼې (نيکۍ) په صورت وررسيږي! لکه چه د «صحيح بخاری شريف» په يوه مبارک حديث کښې راغلی دی - «الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه يراک» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» په ۶۰ آيت ۳ رکوع کښې هم داسې يو آيت لولو

﴿ هَلْ جَزَاءُ الْإِنْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴾

(۳): «ايتاء ذی القربى» يعنى ورکړه او احسان او ښيگڼه (نيکۍ) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالى خوښ دی. واقعاً چه عدل او احسان يا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دی - ليکن د اقاږيو حق دی له اجانبو څخه څه زيات وکړی شى! او هغه تعلقات چه قدرت په منځ کښې قائم کړی دی د هغه رعايت دی خامخا وکړی شى! بلکه له اقاږيو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زيات وکړی شى، صلة الرحم يوه مستقلة نيکۍ ده - چه ښائی د اقاږيو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شى. گواکي وروسته له «احسان» د «ذی القربى» په بالتخصيص ذکر کولو سره تنبيه ئی وفرمايله چه عدل او احسان گردو (تولو) لره يو شان دی، ليکن د مروت او احسان وقت له ځينو مواقعو څخه په ځينو کښې د زيات رعايت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هيرول يو شان د قدرت قائم کړی قوانين هيرول دی. اوس د دغو دريو الفاظو جامعيت تر نظر لاندی نيولی هر يو پوه سړی فيصله کولی شى چه هغه کومى نوری فطرى ښيگڼی او نيکۍ داسې په دنيا کښې به پاتى وی چه د دغو دري فطرى اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فله الحمد والمنه!

﴿ وَيَسْئَلُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ الآية - يعنى منع هم له دريو شيانو څخه فرمايى

- (۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغى» يعنى څکه چه د انسان په وجود کښې هم درى قوتونه شته چه د هغو د بى موقعه او غلط استعمال څخه گردی (تولی) خرابی او بدی پيدا کيږي.
- (۱): شهوانی بهيمی قوت.
- (۲): شیطانی وهمی قوت.
- (۳): سبعية غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بيحيائى خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهيميت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - يعنى هغه نامعقوله کارونه چه تری سليمه فطرت او صحيح عقل انکار وکړی - گواکي چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکيه عقلی قوه پره شى.

دریم شى ئی «بغى» يعنى سرکشی او ياغيتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تير شى او په ظلم او تعدی ملا وتړی - او د څيروونکو ځناورانو په شان څيرولو دارلو - شکولو او ځغليدلو پسې ولويږي او د نورو د ځان يا د مال - يا پت (عزت او آبرو) او نورو شيانو د نيولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسې حرکات د خپلو گردو (تولو) اقسامو سره د سبعية غضبی قوت د بيځايه استعمال څخه پيدا کيږي. الحاصل په دغه آيت کښې ئی تنبيه فرمايلى ده تر هغه پوری

چه انسان دغه درى واړه قواء اداره نه كړى - او په خپل قابو كېنى ئى ونه ساتى او ملكيه عقلى قوه پر دغو نورو قواؤ حاكمه ونه گرځوى له سره پاك او مهذب كيدى نشى. ! اكنم بن صيفى
 رضى الله تعالى عنه د دى آيت كريمه د آوريدلو څخه وروسته خپل قوم ته وويل «زه گورم چه
 دغه رسول صلى الله عليه وسلم د گردو (تولو) عمدۀ و او اعلى و اخلاقو حكومونه صادروى او له
 تيتو او سپكو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت كوى نو د ده په منلو او اطاعت كېنى جلتى
 وكړئ!» «فكونوا فى هذا الأمر رؤوساً ولا تكونوا فيه اذناً» تاسى په دغه سلسله كېنى
 سر شئ! او لكئ مه كيړئ!» حضرت عثمان بن مظعون رضى الله تعالى عنه فرمائى چه د دى آيت
 د آوريدلو څخه څما په زړه كېنى ايمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم محبت
 مى په زړه كېنى تينگ شو.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿۱۶﴾

او وفا كوئ تاسى په عهد د الله كله چه په خپلو منځونو كېنى سره عهد وتړئ
 او مه ماتوئ تاسى قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محكم كولو د هغو (په
 قسم سره) حال دا چه په تحقيق گرځولى دى تاسى الله پر خپلو ځانونو شاهد
 (ضامن ساتونكى په وفا سره)؛ بيشكه الله ته معلوم دى هر هغه څه (هم) چه
 كوئ ئى تاسى.

تفسير: په پاس آيت كېنى د درى شيانو د كولو يا د پرېښودلو حكم وشو، اوس د هغه څينى
 افراد بالتخصيص بيان فرمائى يعنى د عهد د ايفاء تاكيد - د غدارى او بد عهدى څخه ممانعت
 چه دغه شى علاوه پر دى چه فى نفسه مهمم بالشان دى، د هغه وقت مخاطبينو له حاله سره زيات
 مناسب و او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقى او د هغو د مستقبل برى او كاميابى
 باندې لويدونكى و نو ځكه ئى حكم وكړ - لكه چه د الله تعالى نوم يادوئ او قسمونه پرى خورئ
 او معاهده پرى تړئ نو د الله تعالى د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! كه له كوم قوم
 يا له كوم سړى سره مو معاهده وى (په دى شرط چه خلاف الشرع نه وى) نو ستاسى او د هر
 مسلمان وظيفه دا ده چه هغه پوره كړئ - اكر كه د هغى په ايفا كېنى ډير مشكلات او مصاعب
 هم درپېښ شى - ځكه چه وائى «د نرانو وينا پنځه كلا ده» خصوصاً چه د الله تعالى نوم هم پرى
 ياد شوى وى او په قسم سره كومه معاهده هم تړلى شوى وى نو ښائى چه ويوېږو د قسم يادول
 داسى دى لكه چه په هغه معامله كېنى پاك الله شاهد كړئ - يا ئى ضامن وگرځوئ - الله تعالى ته
 دغه خبره هم ډيره ښه معلومه ده چه تاسى ئى ولى شاهد دروئ؟ او په دى هم ښه خبردار دى چه

تاسی تر کوم غای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوئ - که تاسی خیانت او بد عهدی وکره نو الله تعالیٰ د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، ځکه چه ستاسی هیڅ قسم پته او ښکاره خبره - مکر - فریب او دغابازی تری پت نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزْلَهُمَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَارًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَكَيْنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۱۶﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توتی توتی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تگی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بللی ډلی څخه (نو) تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو غای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزمونی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هر ورو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورغ د قیامت کښی هغه شی چه ویئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد ترلو څخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورغ تار وریشی وغری بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا گندلی کالی (کیږی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توتی توتی ئی کړی لکه چه په مکی معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریظه بنت سعده نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گنل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسی ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو گوتو په یوه ادنیٰ حرکت ئی وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی - د هم دغه قول او اقرار له پابندی څخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی - هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ آروی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل گرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره ترلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ووینی نو گرد (تول) معاهدات څیروی او د ردیو په توکړئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فریب - دغابازی مکاری پلمی (تدبیر) او حیلی آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهلیت عادت ؤ څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله - خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورته، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه گرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هویهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿إِنَّمَا يَبُذُّهُمُ اللَّهُ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی ځنی د ځینو پاس خپژول او د ځینو لاندی غورځول دغه گرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی - د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکری، نو ئی کولی شی - هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿وَلَيَبْذِيَنَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ الآیة - او خامخا بیان به وکری الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرگنده (ښکاره) شی - کله چه د ضعف او طاقت گردی (تولی) جگری صافی او پری کری شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتَسَعُنَّ عَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۳۷﴾

او که اراده فرمائی وی الله نو خامخا گرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو تولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) گمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شی تاسی هر وومرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به پوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله - مگر

حکمت نئی د دی خبری مقتضی نشو، لکه چه مو په خو شو واقعو کښی دغه تقریر کړی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي - «له دی نه معلومه شوه چه له کافر سره دی هم غدر او بد عهدی ونه کړی شی کفر په دغو خبرو نه لری کیږی - مگر د دغی چاری د کولو گناه او وبال د ده پر عامل لویږی.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخْلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ

ثَبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

او مه نیسعی تاسی قسمونه خپل (وعدی خپلی) دخل (مکر او فریب) پخپلو منغونو کښی نو وبه ښویږی قدم (ستاسی د لیاری د اسلامه) وروسته له ټینگیډو د هغه نو وبه څکعی غم او رنغ (په دنیا کښی په سبب د منع راوړلو د تاسی او) په سبب د منع کولو ستاسی نورو خلقو لره له لیاری د الله نه (یعنی د وفا نه په وعدی باندی) او شته تاسی ته عذاب لوی (ای متخلفینو د وعدی په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی په عهد ماتولو او قسم یادولو سره د بدعهدی لیاره مه پیدا کوئ او په دی سره اسلامی قوم مه بدناموئ چه ستاسی له دغسی خراب او تیت (لاندی) سپک وضعیت د لیدلو څخه یقین راوړونکی به په شک کښی لویږی او غیر مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کیږی او پر تاسی د الله له لیاری د امتناع گناه په غاړه کیږی چه د هغه سزا به ډیره سخته وی.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾

او مه پیرئ (مه اخلع) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قیمت لږ؛ بیشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښی دی همغه خیر (غوره) دی تاسی ته که چیری یی تاسی چه پوهیږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دی نه پخپلو منغونو کښی د قول ماتولو ذکر و- اوس د الله تعالی سره د قول ماتولو ذکر دی یعنی د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ څکه چه بالاخر دغسی مال د

غان و بال گرهی هر هغه شی چه د شرعی سره موافق ستاسی په لاسونو کښی راشی همغه بهتر دی کذا فی «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالی له درباره ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی څکه قلیل وفرمایه چه که گرد (تول) جهان هم ورکر شی، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښی قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ۖ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۶﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسی سره دی فناء کیږی او هغه (خزانی د رحمت) چه الله سره دی باقی دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هر ورو (خامخا) (له خپل کبریائی درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکیو سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقی پریښودل او د فانی او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالی پر عهد ثابت قدم پاتی کیږی او گرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسی ښو اعمالو بدل هر ورو (خامخا) ځمونږ له درباره ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۷﴾

هر چا چه وکر نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هر ورو (خامخا) هغه ته ژوندون طیبه (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هر ورو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکیو) سره چه وو دوی (په دنیا کښی) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر و - دلته د گردو (تولو) صالحه و اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی - حاصل ئی دا دی هر

هغه نارینه یا ښځه چه په نیکو کارونو کېښی معتاد شی په دی شرط سره چه هغه کار یواځی صورتاً نه؛ بلکه حقیقتاً نیک وی یعنی د ایمان او د صحیحه معرفت روح پخپل منځ کېښی ولری، نو مونږ به هغه ته هر ورو (خامخا) پاک - صاف - مطهر - او خونډور ژوندون ورعنایت کوو. مثلاً په دنیا کېښی حلاله روزی قناعت - د زړه غناء سکون - طمانیت - د ذکر الله لذت - د الله تعالی د محبت خونډ - د عبودیت د فرض په اداء کېښی خوښی او د کامیاب مستقبل د تصور هغه مزه - او د تعلق مع الله هغه حالات ورمرحمت کوو چه یو عارف ته مو شکلی ؤ - او د هغه په توصیف او ستاینه کېښی ئی داسی ویلی ؤ

د سنجری چترئ په شان می دی مخ تور شی!
که می په زړه کېښی وی هوس د سنجری باچاهی
د نیمی شپې چه می موندلی باچاهی ده څه وقت
په یوی اوربشی به نه پیرم د «نیمروز» باچاهی

رښتیا ده! «اهل اللیل فی لیلم الذمن اهل اللهو فی لهوهم» نو ځکه یو لوی جناب ویلی دی چه که سلاطین پر دغه کیف خبر شی چه د شپې پاسیدونکیو او د شپې وینښ کېښناستونکو ته څرنکه عجیب لذت او ښه دولت حاصلیری، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخیستلو کېښی به ئی هم داسی فوجونه ایستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخیستلو پسې لښکر وباسی، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خونډور ژوندون له هم دی ځایه شروع کیږی - وروسته د قبر د رسیدلو څخه د هغه رنگ لا ښانسته او منور کیږی. او هغه اخری انتها پر همغه طبیه حیات کیږی چه د هغه په نسبت داسی ویلی شوی دی

«حیات بلا موت وغنی بلا فقر و صحه بلا سقم و ملک بلا هلک و سعادة بلا شقاوة» رزقنا الله تعالی بفضله ومنه ایاها!

تنبیه: په دغه آیت کېښی ئی دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کېښی د ښځو او د نارینه ؤ نیکی او کامیابی دپاره یوه ضابطه ده یعنی نارینه او ښځه بی له امتیازه د خپل حسب الحال سره سم په نیکی کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شی.

فَاذْاَقْرَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولی (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شیطان رتلی شوی (په شعلو سره).

تفسیر: په حدیث کېښی راغلی دی «خیرکم من تعلم القرآن وعلمه - دیر غوره له ستاسی

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورشیع» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کېښی پر ښو کارونو د دوو څلو اجر ورکولو ذکر شوی و - نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی شو کوم سری د بی احتیاطی د دغه ډیر ښه کار له اجره بی برخه پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کری - د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کېښی دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کری، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د گردو (تولو) نیکو سرچینه ده هرورمو (خامخا) ممانعت کوی او په سره سینه ورته نشی کتلی - او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کېښی ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی - له دغو گردو (تولو) مغوی (تښتونکو) تدابیرو او په مخ کېښی راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی - کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو پرومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکری او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کېښی دی ځای ونیسی - اصلی استعاذه (په پناه کېښی راتلل) په زړه سره کېږی - مگر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کېښی په ژبی سره هم «اعوذ بالله من الشیطن الرجیم» ویل ضروری دی.

تنبیه: (څرنگه چه د پاک قرآن ابتداء په «تعوذ» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «تعوذ» ووائی. د «تعوذ» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رتلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کری عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعالن له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلك هلاکا سره کېږی).

إِنَّهُ لَكَيْسٌ لَهُ سُلْطٰنٌ عَلَىٰ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۹۹﴾

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان یی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکری او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی - که داسی کوم سری تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کېښی ولویږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشی قایمولى - او دیر ژر به د ده سترگی د هم دغی استعاضی پر برکت خلاصیږی - او غفلت به ئی نه متمادی کیږی - لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (۲۴) رکوع ۲۰۱- ۲۰۲ آیت کښی راغلی دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ أَنْتُمْ عَلَيْهِم مِّنَ الْعِثْطِ تَدَّكَّرُوا فَادَّاهُمْ سُبُورُونَ وَأَخْوَانَهُمْ نَبَذُوا فَمَا لَهُمْ مَلَكُوتٌ﴾

إِنَّمَا سُلْطَنُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

بیشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شریک گرځوونکی دی (د بل شی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په لوی لاس شیطان خپل ملگری او رفیق وگرځوی او د دی په ځای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شیطان زده تری او پری مطمئن او داده کیږی - گواکی شیطان له الله تعالی سره شریک دروی - یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوی - نو پر داسی افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر دول (طریقه) ئی چه زده وغواړی د خپلو گوتو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نخوی او گدوی - او هر لوری ته چه زده ئی وشی بیانی ئی.

وَإِذْ أَبَدْنَا آيَةَ مَكَانِ آيَةٍ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

او کله چه بدلوو مونږ (رالېږو کوم ناسخ) آیت په ځای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه رالیږی نو وائی دا (کفار نبی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ ترونکی ئی (په الله)؛ (نه) ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زیات د دوی نه پوهیږی (په حکمت د نسخی).

تفسیر: پخوا ئی حکم وزکر چه د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وقت کښی د شیطان رجیم له تکی توری څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروړاندی نه کړی - دلته د هغه د ځینو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پیدا کوی. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو یو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښی ئی د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی و - څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښی ئی حکم فرمائی و - ﴿قُرْآنَ الْاَوَّلِ اَنْصَفًا﴾ الآية - لږ مدت وروسته په هغه «معظمه مکه» کښی دغه آیت نازل شو ﴿عَلَمَ اَنْ لَنْ نَحْضُوهُ فَتَابَ عَلَیْكُمْ فَاَقْرَبُوا مَا تَسِرُونَ الْقُرْآن﴾ الآية - کفارو د داسی احکامو د آوریدلو څخه اعتراض کاوه - چه دغه څرنگه د پاک الله کلام کیدی شی؟ آیا الله تعالی (معاذالله) له بیخبری څخه د هغی یوی خبری حکم درکړی و؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئی صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالی کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی - او بله ورځ بل شی ووائی - ممکن و چه هم داسی وسوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخی حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلی ژبی څخه نه وی ایستلی، د نسخی مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیږلی شی - آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی - او وروسته له هغه د مهسل تجویز وکړی - نو دغه تجویز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سری چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالی ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښی چه هر حکم ئی نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی - یعنی هغه روحانی غذا یا دوا چه تجویز کړی شوی ده - تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ

لِيُنذِرَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیږی (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکی پرستی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی ځواکی ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ ئی وویل او تنبیه ئی وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم نئی په داسی یوی حیرت انگیزی طریقوی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل نئی ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ گړځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت - او د ملکیه و صفاتو مجسمه وی - لکه چه وی گورئ چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن نئی ځکه نازل فرمائلی چه تینگ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان نئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد نئی پخپری چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائلی څرنګه چه حالات ځمونږ رادمخه کپړی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوړوی.

وَلَقَدْ نَعَلُمْ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُونِ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۶﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه - بلیغه چه د عجمی کړکیچونو څخه بیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی - که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی - ځکه چه ستا امی توب خو گردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه نئی لاس پر کوم کتاب لگیدلی وی او نه نئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلویښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر وړکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) - او د ادبی قوت او قدرت او ملکی خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلمه یو ناڅاپه به نئی داسی کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی - لاعلاج ښائی چه منکر سړی داسی وائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به نئی ورجوړاوه - نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بی نهایته قابلیت څخه د دغه عظیم الشان قرآن پشان یو مستطاب کتاب تیار شوی دی - د ده په نامه د منکرینو په زعم اختلافات ؤ د جبر - یسار - عائش - یعیش - خو تنو عجمی مریو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانیت پریښی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ - وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل - یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی ځمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لوپړی - تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ غیر سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم امی او نالوسته ؤ - او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمه امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سری دغه عالی خبری ورښی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی. کوم یو بشر او انسان نه ؤ - بلکه هغه ځمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿الرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ﴾

﴿لِسَانَ الَّذِیْ یَلْمِزُوْنَ اَلِیَوْمَ اَعْجَبِیْ﴾

الآیة - ژبه د هغه سری چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه بیخی مبراه ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شی چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راتول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی - نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو څخه د عربو تول شعراء - فصحاء - بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی - مریی څخه څرنګه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سری بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسوا له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيَهُمُ اللَّهُ وَلَا مُمْسِكُ لَهُمْ عَذَابُ اللَّهِ ۗ

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیې دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلانلو له وجوده که یو سری دغه خبره په خپل زړه کښې ټینګه کړی - چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیې او هغه ګردی (تولی) قواوی تری سلبوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سری تل له هدایته بی برخی پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق ګرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكُذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكٰذِبُونَ ۗ

بیشکه هم دا خبره ده چه تری دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ﴾ حال دا چه ستاسی امانت - صداقت - او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ - آیا د دروغو ویونکو څیره - طور - طریقه خبری او اتري هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیایو دود او دستور دی - هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلانلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ
 مَنِ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَهُمْ
 عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

هر شوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان را وپولو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه شوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویل) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه شوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندى غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین را وپولو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له را وپولو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی - په منځ کښی په ﴿إِلْمَنْ أَكْرَهَ﴾ الآية - کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رنا (رنرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی - بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی - بلکه خامخا مسلمان گڼلی کیږی هوا له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرگ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی - لکه چه د حضرت بلال - حضرت یاسر - حضرت سمیه - حضرت حبیب بن زیدالانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی - ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۴﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی د دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ
خسيس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت - او بیشکه الله نه بیی لپاره (د)
استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وگرځوی - د بری او
کامیابی لپار کله په برخه کیږی - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر څوک چه له
ایمانه غاړه غړوی - یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت
په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وگڼی هغه ته به د
آخرت ښیکه (فائده) څنگه ورسپیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری
وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَهُمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿۱۵﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه
قبلوی حق) او په غوړونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترگو د دوی (چه)
نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له
عقبی).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د
دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ گرد (تول)
ورعطا شوی قوتونه ضائع کرل بالاخر پخپلو غوړونو د حق غږ د آوریډلو - او پخپلو سترگو د
حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو - د
مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته
دی ولوست شی!.

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَسِرُونَ ﴿۱۵﴾

دا خبره واقعي ده بلا شبهه چه بيشكه دوى په آخرت كښى هم دوى دى
زيانكاران (چه عمر ئى حېطه لار).

تفسیر: يعنى هغه كسان چه د خپلو بى اعتداليو او غلط كاريو څخه د پاك الله ورعطاء كړى
قوتونه تباه او بيكاره كړى وى - او تش دنيا ئى د خپل مقصود كعبه گرځولى وى نو له هغوى
څخه بد او خراب انجام به د بل چا وى؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنَّا بَعْدَ
مَا قَاتَلْنَاكُمْ جَهْدًا وَصَبْرًا وَإِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دى بيا بيشكه رب ستا دپاره د هغو كسانو چه هجرت ئى كړى دى
(له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوى دى (په عذابونو) بيا جهاد ئى
كړى دى او صبر ئى كړى دى بيشكه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد
او صبر) نه خامخا ښه مغفرت كوونكى دى (د خطياتو) دير رحم والا دى (په
انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مكى معظمى كښى ځينى كسان د كافرانو له ظلم او تيرى څخه ښوئيدلى وو يا تش
په ژبه ئى د كفر لفظ ويلى وو - وروسته له هغه ئى هجرت وكړ او جهاد ئى وكړ او په دير
استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتى شول كله چه دوى دومره په اسلامى كارونو كښى برخه
واخيسته، نو هغه تقصير ئى ورمعاف شو او د الله تعالى مهربانى پرى مېنوله شوه.
يو بزرگ ؤ چه «عمار رضى الله تعالى عنه» نومېده د ده پلار «ياسر رضى الله تعالى عنه» وه چه
دغه ميره (خاوند) او ښځه د كفارو د دير رېرولو (تكليفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له
وجى) اكر كه شهيدان شول - خو بيا هم د كفر يو لفظ ئى هم ونه وايه - دغه د مسلمانانو
پومبى وينى دى چه د اسلام په لياره كښى توئى شوى - ليكن د دوى ځوى «عمار رضى الله
تعالى عنه» د خپل ځان له ويرى هغه لفظ ووايه - خو وروسته له نجاته په ژړا او انكولا د رسول
الله «صلى الله عليه وسلم» په حضور مشرف شو - نو دلته دغه پاس آيت نازل شو رضى الله تعالى
عنهم اجمعين.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ

تَفْسِيْرًا وَتَوَفِّيْ كُلِّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾

(یاد کرده ای محمد! هغه ورغ چه را به شی هر یو (نیک او بد) نفس چه جگره (سوال او عواب) به کوی لپاره د (نجات د) عُان خپل او پوره به ورکړی شی هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شی (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په عُای به بل څه نشی ویلی. مور - پلار - خور - ورور - ښځه - اولاد - احباب او اقارب هیڅوک به نه پکار پیری. هر سری به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه دول (طریقه) د خپل عُان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل عُان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جگری به کوی - چه د عُان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿ وَتَوَفِّيْ كُلِّ نَفْسٍ ﴾ الآية - او پوره به ورکړی شی هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شی په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ اللهُ مَثَلًا قَرِيْبَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنِّةً يَّاٰتِيْهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللهِ فاَذٰقَهَا اللهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿۱۲﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی د (اهل) د دی دیره پریمان له هر عُایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وڅکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوری او ویری (چه لوره او ویره ئی پری لازمه او محیطه وگرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی).

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دشمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوساڼی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلی - دانی - میوی او نور ور راوړلی کیدی او هر څیز به ئی په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلی وسیدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښی داسی مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستی کښی حقیقی منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښی ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالی د دغی ناشکری او د نعمت د کفران خوند پر دوی وغکاوه چه د امن او هوساڼی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزی د ډیروالی او پریمانی په ځای د لوړی او قحط په مصیبت کښی ئی داسی اخته کړل، لکه چه کالی (کپری) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوړه او ویره - قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی فرمائی ده «او نبی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دی ته د فراغت روزی له هر ځایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وغکاوه پر دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د ځان کالی (جامه) شوه لوړه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَلَئِنْ بَوَّؤْا فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوړی او ویری) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ - یعنی د دوی له قومه او له نسبه ئی یو داسی رسول ورلیږلی وو - چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وترله او هم داسی پرله پسې په کندو او ژورو کښی لویدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهکاران د الله تعالی په عذاب کښی اخته او دوی ئی سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پر مخ تگ ونه کړی شو - ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوی کلی لا علی التعمین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسی یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسی وکړئ نو تاسی سره به هم داسی معامله

کیدی شی نو د کفران نعمت او د رسول الله د تکذیب او عداوت له سزا څخه مه بیفکره کیوئ! د ځینو علماؤ په نزد په دغه مثال کښی له کلی څخه مراد مکه معظمه ده چه هلته هر قسم امنیت او طمانیت ؤ او سره له دی چه یوه غیر ذی زرع وادی وه خو راز راز (قسم قسم) میوی دانی غلی او نور د دی په لوری راښکودلی کیدی ﴿اَلَمْ نَكُنْ لَهُمْ حَرَمًا اَمَّا الَّذِي اَلَيْسَ مِنْ شَيْءٍ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۵۷) آیه (۶) رکوع) مگر مکیانو (مکی والو) د دغو نعماو هیڅ قدر ونه پیژندو، په شرک او عصیان او بیحیائی او اوهام پرستی کښی لگیا او منهمک شول، بیا الله تعالی له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په بعثت سره دوی ته ور ولیږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذیب کښی هیڅ کمی ونه کره ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَاَعْتَدُوْا لِقَوْمِهِمْ دَارَ الْبَوَارِ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم د سورت (۲۸) آیت (۵) رکوع) بالاخر الله تعالی د امن او اطمینان په ځای د مسلمانانو مجاهدینو ویره د دوی په زړونو کښی واچوله او د فراخی او پریمانی روزی په ځای اوه کاله قحط ئی پر دوی مسلط کر چه په هغه کښی د سپیو او نورو مردارو تر غوښو پوری هم دوی وخوړل بیا د «بدر» په غزا کښی داسلامی غازیانو له لاسه پر دوی د الله تعالی عذاب ورگډ شو دلته خو داسی وشو - د بل لوری هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تیری څخه پکو (تنگ) شوی وو - د دیرو مصائبو او زړه تنگی لامله (له وجی) خپل کور او کهول به ئی پریښودل او تبتیدل، نو دغو کسانو ته پاک الله له پخوا څخه د هستوگنی دیر ښه ځایونه ور په برخه کرل - او د دښمنانو له خوفه ئی مامون او مصئون کرل د روزی ورونه ئی پری ورپرانتل، پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئی فتح او بری ورپه برخه کر بلکه دوی ئی د اقلیمونو باچا او د متقیانو امام وگرځاوه ښائی د هم دی لامله (له وجی) په دغو آیاتونو کښی د مکیانو (مکی والو) حال ئی واوراوه او په ورستنیو آیاتونو کښی په ﴿فَكُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللّٰهُ﴾ کښی ئی مسلمانانو ته خطاب فرمایلی دی چه تاسی له داسی حرکاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه پر مکیانو (مکی والو) مصائب نازل شوی وو.

فَكُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا وَّاشْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنَّ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۳﴾

نو خوړئ تاسی له هغو (طعامونو) څخه چه درکړی تاسی ته الله حلال طیب پاکیزه او شکر وباسئ (قدر وپیژنئ) د نعمت (احسان) د الله که یئ تاسی چه خاص هم ده ته عبادت کوئ (او فرمان ئی منئ).

تفسیر: یعنی هر څوک چه د الله تعالی د عبادت مدعی وی ده لره دغه خبره ور (مستحق) او

لائقه ده چه د الله تعالیٰ د ورکری نعمت او حلالی او طبیی روزی شخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکری! او د الله شکر گزاره بنده شی! حلال دی حرام نه گنی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیولی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدیاتو په تعمیل کښی دی دیر زیار وکاپی!

(د حلالو او طبیو او پاکیزه ؤ شیانو د استعمال له احکامو شخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالیٰ د حرامو اشیاء ذکر فرمائی غو د هغو له استعماله مخانونه وژغورلی (وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۵﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غیر کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه خوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفاهه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «البقرة» او د «الانعام» په سورتونو او نورو مخایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی ؤمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل مخان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو گردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکي چه د لوړی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا

حَلَّٰلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ﴿١١٨﴾ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٩﴾

او مه وایب تاسی له وجی د بیانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له غځانه پر الله دروغ بیشکه هغه کسان چه تری دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذابه د آخرت؛ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لره او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی بی له کوم شرعی مستنده د کوم شی په متعلق خوله سپردل او داسی ویل چه حلال دی یا حرام دیر سخت جسارت او کذب او افتراء ده. حلال یا حرام خو همغه شیان کیدی شی چه هغه ته پاک الله حلال یا حرام فرمایلی وی - که کوم سری محض پخپلی رأیی سره کوم شی حلال یا حرام وتاکی (مقرر کړی) او د هغه نسبت الله تعالی ته وکړی (لکه چه د معظمی مکی مشرکانو کول) او د هغه ذکر د «الانعام» په سورت مخمونو د دی مبارک تفسیر کښی پخوا له دی نه تیر شو نو هغوی فی الحقیقت پر الله تعالی بهتان ترلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدایت راکړی شوی دی چه ښائی هیڅکله داسی رویه غځان ته اختیار نه کړو او هر هغه شی چه الله تعالی حلال کړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام کړی حرام ئی وگڼو او بی له شرعی مأخذ پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لگوو.

﴿ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله تعالی د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لره او شته دوی ته عذاب دردناک) یعنی د معظمی مکی مشرکین چه مخمونو لوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معاذ الله مفتری وویل په یاد دی ولری چه هغوی پخپله مفتریان دی - دوی د کذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال یا حرام وائی او د هغه حلت یا حرمت نسبت پاک الله ته کوی دوی ته به عنقریب معلومیږی چه د دغسی رویی د اختیارولو څخه دوی هیڅ یوی ښیگنی (فانندی) ته نشی رسیدی لږ شو ورغی نوری دی هم دنیوی مزى وکړی او د دغه لږ خسیس ژوندونو څخه دی لږ څه خوندور شی بیا به دوی په هغه دائمی بندیځانی کښی اچول کیږی چه هغه هم دوی ته بیخی آماده او تیار دی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَمْنَا مَا كَصَحْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

او پر هغو کسانو چه يهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه خيزونه چه بيان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحریم سره) وليکن وو دوی چه په عُانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزْمًا لِّذِي ظُلْمٍ وَمِنَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ حَزْمًا لِّمَا كَانُوا كَافِرِينَ﴾ آیت په تفسیر کښی تیر شوی دی هلته دی بیا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته یا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترته تر یوه معینه وخته پوری حرام کړی وی هغه عین حکمت او صواب دی هیڅ یو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال یا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنَّا
بَعْدَ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۸﴾

بیا بیشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نیک کړی عمل خپل بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطیئاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: مثلاً حرام ئی حلال یا حلال ئی حرام وگنل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمایل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقیقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلي - او د گناه بدو نتایجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصیت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع ۱۷ آیت کښی هغه تعلیقات چه پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندی لیکلی شوی دی ښائی چه هغه دی بیا یو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ آیت - بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نیک کړی عمل خپل، بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطیئاتو دیر رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی له کفریاتو څخه له توبی ایستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو - او په مستقبل کښی د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبی کوونکو گرد (تول) تیر گناهونه بښی اګر که ډیری سختی او غتی گناوی هم وی.
(پاک الله گردو (تولو) گناهګارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسی ډاډینه او اطمینان ورکوی)

آدوب شویه! په ککرو - آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئی! که کافر ئی - که ئی ګیر! ماته راشه!
هیڅوک نه کرم نا امیده - زه بښونکی لوی الله یم!
که توبی دی زرکرته ماته کری - ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه ګټه (فائده) نشته معصیت کښی!
ګناه مه کړه! متقی شه! چه غای ومومی جنت کښی!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۲۵﴾

بیشکه چه ابراهیم ؑ (اصلی او اساسی) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؑ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائی)،

تفسیر: دلته الله تعالی جل و علا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کښی د امام الموحدین ابو الانبیاء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلی ذریته ونبینا الصلوة والسلام طور او طریقه را په یادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریی او څوڅات (نسل) څخه وو - او خپل ځانونه ئی پر ابراهیمی دین باندی سم او برابر ګڼل - حال دا چه دوی د ابراهیمی دین سره له لری هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا ورښی چه ابراهیم علیه السلام د موحدینو امام د گردو (تولو) نیکیو معلم - د تولی دنیا په مقابل کښی یواځی پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؑ او د دوی په مبارک ذات کښی پاک الله هغه گرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کری ؑ چه په یو لوی مجمع کښی په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کیږی.

لیس علی الله بمستنکر - ان یجمع العالم فی واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر څیز
چه دی تول پخپل قدرت کری گرد (تول) عالم په یو سری کښی
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته

چه دی ځای کری سیند له څیرمی په یو دم پر یو ګری کښی
ابراهیم علیه السلام د الله تعالی داسی کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؑ چه له گردو

(تولو) غنی شکولی او یواغی له الله تعالیٰ سره ئی نښلولی او ډیر خاص مخلص مسلمان ؤ ممکن نه ؤ چه ده کوم څیز بی د الله تعالیٰ له حکمه محض له خپل لوری حلال یا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله څرنګه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکینو په کلی او جماعت کښی وسیدل هم نه خوښول - نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل ځانونه «حنیف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهیمی دین یو) شرم او ننگ پکار دی چه څرنګه پر الله تعالیٰ بهتان تری؟ آیا د حلالو حرام ګڼل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کښی له انبیاءو سره جنګیدل د یو «حنیف» او ابراهیمی سری له شان سره مناسبت لری؟ په یاد ئی ولریئ چه د حلالو او حرامو په بیان کښی او د دین په اصولو کښی - اصل خو هغه ابراهیمی ملت دی چه د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل دپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دین د ابراهیم علیه السلام تګ وکړئ نو محمدی صلی الله علیه وسلم طریقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِأَنْعَمِهِ إِجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۱﴾

(ؤ ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی ؤ (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره) او برابر کړی ؤ (الله) دغه (ابراهیم) سمی لیاری (د توحید او اسلام) ته.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ شکر گزاره بنده ؤ - تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی یئ - لکه چه د ﴿وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً﴾ الایت په تفسیر کښی ښکلی شوی دی نو تاسی څرنګه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لیاره کښی یئ؟ (چه حق پریردئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ او شرک او کفر پسی ځغلیع - حال دا چه حضرت ابراهیم علیه السلام) د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لیاره روان ؤ - او الله تعالیٰ ده ته ډیره سمه صافه لیاره ورښوولی وه او دی ئی پری روان کړی ؤ.

وَاتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَوَرَّانَهُ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿۳۲﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنی ابراهیم ته د خپل د الوهیت له درباره) په دغه دنیا کښی نیکی او بیشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د ځاوندانو) څخه دی

تفسیر: (نیکی) یعنی نبوت - پراخه روزی - اولاد - وجاهت - (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چه کرد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواری چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولکوی (او بیشکه چه پخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿وَالْحَقُّنِي بِالضَّلِيلِينَ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاء و علیهم السلام طبقه ده .

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۲۳﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الانعام» په سورت د ﴿وَيَاتِيهِمْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

آیت باندی ؤمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا

دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منځ کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالآخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، خو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک گرد (تول) رگونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی «بعثت بالحنيفية السمحة» د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لائق) دی.

إِنَّمَا جَعَلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۲۴﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکری په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه خیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلی ابراهیمی ملت کښی د خالی (شنبی) د ورځی حکم نه ؤ - چه پر مونږ محمدی صلی الله علیه وسلم امت باندی هم نه دی. هوا په منځ کښی یهودانو د خپل نبی موسی علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالی ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښی دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شی! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامتونکی په دنیا کښی بیزوگان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښی کیږی، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور گرد (تول) اختلافات او جگری هم سره فیصله کیږی مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودی گانه او ځنو به نصرانی باله، حال دا چه الله تعالی دوی پوهولی دی چه ابراهیم علیه السلام حنیفی مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښی د دغو گردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږی او هر سری به پخپلو سترگو سره کوری چه کومه یوه ډله په غلظه ټینګه وه؟ او کومه یوه په غلظه لیاره روانه وه.

أدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالنُّوعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ طَائِفًا إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٩﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمې خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه گمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی ئی مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلی ابراهیمی ملت او دین سره راغلی دی که تاسی د بری او کامیابی غوښتونکی یئ او د «حنیفت» په دعوی کښی رښتین یئ نو پر دغه سمی، صافی لیاری لار شی! په ﴿أدْعُ إِلَى﴾

سَبِيلَ رَبِّكَ ﴿۱﴾ الآية - کښې تر آخره پورې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکاوه کيږي چه ښائی خلق په څه ډول (طریقه) په سمی لیاری باندی راولی؟ او د هغه دری طریقې ئی راښودلی دی (۱): حکمت (۲): حسنه موعظه (۳): جدال بالتی هی احسن (۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخی خبری - محکمې اثری - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او رڼا (رڼرا) کښې هغوی ته لیار ښوونه وشی - چه د هغو په آوریډلو او لیدلو او پوهیدلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کښیښودی شی او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کښې پری او مری ولویږی او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالی د وحی له بیان کریو حقائقو یو بشرکی هم تبدیل ونه کری شی.

(۲): «حسنة موعظه» له هسی مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه دک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکری شی، دیر ځلی داسی واقع کیږی چه د تیږو (گتو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مرو زړونو کښې نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مر او له کاره لویدلی قوم د هغه پند په اثر د یوه واښه په مرسته (مدد) ولاړیږی - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځغلی - بالخصوص هغه کسان چه دیر عالی دماغ او ذکی او فهمیم هم نه وی - مگر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کښې لری په دوی کښې د موثرو پندو او مواظمو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شی چه هغه د دیرو لوړو عالمانه ؤ تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هو! په دنیا کښې تل ترتله داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کښې جگری وکری - او کاره واړه بحثونه وکری - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبهات پیدا او احاطه پری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږی، نو ځکه ئی ﴿وَجَادِلْهُمْ يَاقُلُّ هِيَ احْسَنُ﴾ وفرمایل.

(۳): «جدال بالتی هی احسن» یعنی که داسی کومه موقع دروړاندی شی نو په دیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئی سمی لیاری ته درواړوئ او ښائی چه خامخا زړه خوړوونکی او ربروونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږی او معامله طول ته رسیږی - ښائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیږوالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندي څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾ الآية - بیشکه چه رب ستا بنه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په ورسولی لیاری باندی لار شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه غوک ئی منی؟ او غوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وگړو(کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَأَنَّ عَاقِبَتَكُمْ فَعَاقِبَةُ الْأُولَىٰ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿۱۳۶﴾

او که عذابوئ تاسی (شوگ) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلي. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) ځمونږ رسول خلق عظیم - نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم وی به تل صبر کول کار د تسلیم - بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۳۷﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مگر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیره پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانیری) او مه کیره په زړه تنگی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسیر: یعنی پر مظلومو او شدائدو صبر کول - آسان کار نه دی، که الله تعالیٰ چاته توفیق ور په برخه کری نو صبر او تحمل ئی هم ور په برخه کیږی او کولی شی چه ربر (تکلیف) او ظلم وگالی (برداشت کری) او آه ونه کاپی!

کاپو بلاه مومو جفا - صبر او حمد کوو تل
د بد په ځای کوو نیکی - دغه عادت دی ځمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿۱۲۸﴾

بیشکه الله ملگری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزگاری کوی (له کفر او معاصیو او ویریری له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسیر: یعنی انسان هومره چه له الله تعالیٰ څخه ویریری او تقویٰ او پرهیزگاری او نیکی اختیار کری، هومره د الله تعالیٰ امداد او اعانت ورسره وی، نو داسی متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنگی کیدل یا غمجن والی نه دی په کار ځکه چه الله تعالیٰ دغه عاجزان او ضعیفان هم له متقیانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمائی.

تمت سورة النحل بعونه وتوفيقه والله الحمد.

سورة « بنی اسرائیل » مکية الا الايات ۲۶ و ۳۲ و ۳۳ و ۵۷ و من آية ۷۳ ای غایة ۸۰ فمدنية وهی (۱۱۱) آية و (۱۲) رکوعاً نزلت بعد « القصص » عدد تلاوتها (۱۷) وعدد نزولها (۵۰) د بنی اسرائیل سورت مکى دى. پرته (علاوه) له ۲۶ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ - او له ۷۳ آیتونو شخه تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دى (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری. وروسته د « القصص » له سورت شخه نازل شوی دى په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰) سورت دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان، دیر رحم والا دى.

سُبْحٰنَ الَّذِیْ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِیْ بَرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِیْهُ اٰیٰتِنَا اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ ۝۱

پاکى د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپى کښی له (منځه یا له څنگه د) مسجد حرام شخه تر مسجد اقصی پوری هغه چه برکت اچولی دى مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ) چه (هلته) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلالتو (د قدرت) خپل، بیشکه چه دغه (الله) هم دی دى ښه اوریدونکی (د گردو «تولو» اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالی له هر نوعه نقص او له هر قسمه تصور او له هر راز (قسم) ضعف او عجز شخه پاک دى. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیری او ځمونږ ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده گنی د الله تعالی د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ مشکل نه دى.

﴿ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا ﴾ الآیة - چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپى - (الخ) یعنی یواځی د شپى په یوی محدودی برخی کښی خپل دیر مخصوص او خورا (دیر) مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکى معظمی له حرمة تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض شه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿لَوِيَّةَ مِنْ اِيَّتِنَا﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او دک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی وریضول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهر یوی چه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله ووجه وسلم تر سدره المنتهی پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿وَلَقَدْ رَاَهُ نَزَاةً اُنْحَرٰی عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰی عِنْدَ مَا جَاءَهُ الْمَادٰی اَوْ يَشْفٰی السِّدْرَةَ مَا اَشْفٰی مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰی لَقَدْ رَاٰی مِنْ اٰیٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰی﴾ (جزء ۲۷ د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیه (۱) رکوع) د

علماءو په اصطلاح له مکی معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه څایه تر سدره المنتهی پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیوی.

د (معراج) احادیث تقریباً ډیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلاقو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په وینه (بجسه الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پینه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿وَلَجَلْنَا الرُّبٰی اِلٰی الْاَزْوَٰكِ﴾ الآیه - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیچا قول داسی نه دی چه (معراج) د وینتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «ولیس معنی الاسراء بالروح الذهب یقظة کالانصلاح الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقاً للعادة و محلاً للتعجب ایضا الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه» بیشکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالی عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مگر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیچیری د وینتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم شوئیدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په ډول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. ځکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصی ډول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید - استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د ډیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او ډیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «ثم اصبحتم بمكة» یا «ثم اتيت مكة» بیا د صباح په وقت کښی بیرته مکي ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکي معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟ او د شداد بن اوس رضی الله تعالی عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالی عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپي له مخي تاسي پخپل ډيره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟»

سفر وکاوه موسی طور سینئ ته سفر وکاوه ادریس عیسی سما ته

محمد وخوت بالذاة «عرش اعلی» ته مقرب «قاب قوسین او ادنی» ته

فکر وکره ته بیان د «ما اوحی» ته له زره څیر شه ته برهان د «ما یغشی» ته

زمونږ په نزد د «اسری بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالی خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی ډول (طریقه) سره له مکي معظمی ځنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سړی د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکړی چه «ای موسی ځما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی ډول (طریقه) سره له مصره ویاسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکھف» په سورت کښی چه حضرت موسی د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی - نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په ډول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وړاندی کړی دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لهذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخیسته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هوا د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښی معلومیږي مگر محدثین پر دغه خبره گرد (تول) سره متفق دی چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښی د هغه روایت د استناد قابل نشی کیدی. حافظ ابن حجر رحمة الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښی د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دی او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسی کیدی شی خو د عمومی احادیثو څخه مخالف نشی. مونږ دا قسم تفصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښی دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږی چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د وینتوب په حالت کښی (بجسده الشریف) واقع شوی ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسی واقعات په خوب کښی هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

ویلی کیږی چه په یوه شپه کښی دومره اوږده مسافه به ئی څرنگه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کړی څخه به څنگه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنگه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښی مذکور دی څنگه به د تسلیمدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر نن پوری د دی خبری هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلقو دغه دعوی تسلیم هم کړه شی چه دغه تک شین موجود په واقع کښی تشه فضا او هغه فی الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسی ادعا هم کولی شی چه د دغه تک شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشی منلی کیدی؟

پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښی دومره یو طویل سفر طی کول به څرنگه وی؟ نو گرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرر شوی. له نن (۱۳۶۴هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسی یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موتر به جوړیږی. یا به داسی طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیتو پوری جگ (وچت) ختلی شی د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کره نن ورځ د یوه بی معنی لفظ په شان گڼلی کیږی. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښی منصوبیږی چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطی مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخی هک پک او حیران پاتی کیږی ځمکی یا لمر ته وگورئ چه په (۲۴) ساعتو کښی څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منت) کښی له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږی د وریشو بریښنا په مشرق کښی بریښی او په مغرب په یوه طرفه العین کښی لویږی (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښی آورو د ایشیا او اروپا پیښی په افریقه او استرلییا کښی خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښی خبریږی او عکسونه په (تلویزیون) کښی گورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

شخه غورغی او په یوه ربه کښی یوه لویه جزیره له غرمی (سیلمی) شخه محوه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښی غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنگل، گرمی یخنی، د مسافی لریوالی او نور د یوی خاشی او خځلی په اندازه هم اثر نشی غورغولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته ورښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښی داسی د بریښنا په شان تگ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور گرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په دیر راحت او تکریم سره د سترگو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْ اَسْرٰی﴾ سره شروع فرمایلی ده خو هغه خلق چه د الله تعالی لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لند لیدلو او تنگ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښی محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه گستاخیو، او عقلی لیونتوب شخه وشرمپوی (او دلته دی د خپل استدلال چری لا څه، بلکه د منطق او فهم دال دی هم هیسته وغورغوی!) په هر چا باندی د توری گزار نشی ځینی ځای کښی غورغول د سپر ښه دی.

﴿الَّذِیْ یُرَاٰ حَمَلَةَ الْوَدَّانِ مِنْ اٰیَّتِنَا﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل یعنی په هغه ملک کښی چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالی دیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاؤ او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو شخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه گرد (تول) کمالات چه د بنی اسرائیلو په انبیاؤ او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښی سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنی اسرائیلو مینول شوی ؤ، بنی اسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښی مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښی د گردو (تولو) انبیاؤ امامت وفرمایه. گواکی د انبیاؤ هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿لَقَدْ فَتَنَّا الْوَدَّانِ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د گردو (تولو) احوالو ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو یعنی اصلی اوریدونکی او لیدونکی الله تعالی دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د ورښوولو اراده وفرمائی ورښیئی ئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیع احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښی «بی بصر» والا سترگو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ الْآتَيْنِ وَأَمِنَ دُونِ وَكِيلٍ ۝

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسغ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسی علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصی» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد الاقصی» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنی اسرائیلو کومی مختلفی دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنی اسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواغی د هم دی امانت مالک گرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنی اسرائیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی - نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد الاقصی» له قولیته به هم محروموه شی.

چه مه نیسغ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی ﴿الْآتَيْنِ وَأَمِنَ دُونِ وَكِيلٍ﴾ د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیرئ! او د الله تعالی څخه ماسوا بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه گنئ! او تل پر همغه الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ!

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ۝

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر ویاسغ بيشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسغ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یغ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابہ نی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کری دی مه نی هیروئ. وگورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی شخه یی غرنګه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتَقْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَكَتَعَلْنَا عَلْوًا كَبِيرًا ﴿۱۷﴾

او قطعی حکم لیرلی ؤ مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هر ورو (خامخا) په غمکه (د شام) کښی دوه غلی او خامخا سر کښی به وکړئ تاسی هر ورو په سر کښی ډیره لویه سره .

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنی اسرائیل دوه غلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سر کښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر غلی د الله تعالیٰ له جانب د دردناکو سزاؤ خوند ورڅکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدًا فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿۱۷﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو شخه) نو مسلط کرل مونږ پر تاسی بندګان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنگ سخت وو نو ګرد (تول) ګرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق نی ووژل او وینی نی ویهولی او ګرد (تول) نی سره لوت او تالا کرل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه .

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ
نَفِيرًا ۖ إِن أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ ۖ وَإِن أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۗ

بیا بیرته وگرخوله (او درکره) مونبر تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شی) پر
دوی او مرسته (مدد) مو وکره له تاسی سره په مالونو سره او په محامنو سره
او وگرخولی مونبر تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لینکره). که نیکی وکړئ
تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د محامنو خپلو. او که بدی کوئ تاسی
نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی محما په طرف رجوع وکره او د تویی او انابت طریقه مو غوره
کره مونبر بیا تاسی ته پر دهنمانو بری او کامیابی درکره. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او
نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونپیری تل غنم غنم نه کیږی له اربشو نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده نیکی وکره نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاتو غافل مشه له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتَبِّرُوا ۗ

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندگان
مسلط کړی پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د
غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت
المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک
(خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر
سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنگونه خر او مخونه مو خراب کړل او په
مسجد اقصی بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباہ کرل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه وموندله.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عَدُنَاٰ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ
لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ۝

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که تویه مو وکړه) او که بیرته وگرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوگرځو (عقوبت ستاسی ته) او گرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داود علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شی نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا در سره همغسی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له رومنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۰۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباہ او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ
يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ۝

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی بنه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیې او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لَهذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سرک بانندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تگ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم الشان بشارات آورو. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی دوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ آخَتْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝
وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ۝

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت بانندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواری) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنگی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیگنو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات آورو. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو گردو (تولو) خبرو د آوریډلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواری لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواری دوی له انجام څخه خپلی سترگی پتوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او گناهونو په طرف ورغځلی او مندی ورپسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:

﴿ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ وَأُنزِلْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾

ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ بانندی له آسمانه کانی واوړه! یا بل کوم سخت عذاب رابانندی نازل کړه! «ځینی بیوقوفان له ډیره قهره او غضبه ریږدی (ریږی). او شین او سور گرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) بنیرا کوی، غینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس ئی ور ورسپړی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه بنایسته او زده وړونکی شی لاندی مار یا لرم پت دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنی آدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری بنائست او سینگار، او وضعیت او هیئت غولپیری او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی الفور ئی وائی، یا په مندو یو لوری ته غی او دی ته ئی فکر او فهم نه وی چه پښه ئی پر څه لکپیری. که انسان عجلت او جلتی پریږدی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وگوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورڅخه نه صادرپیری.

وَجَعَلْنَا الْآيَةَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحْوَنَ آيَةَ الْآيِلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ
النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابِ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلَنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٧﴾

او گرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه کره مونږ علامه د شپې او وگرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه (چه هر شی پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړی وپوهیږی تاسی (په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو) او هر څیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یی) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپې تیاره، د ورځی رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا د شپې له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو ویدل، د سپوږمی تته یخه وړانگی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه گړد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی چه د دوی غنی د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاؤ فوائد او مصالح ترلی دی او د دغو گړدو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او ټینگو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی. ﴿فَمَحْوَنَ آيَةَ الْآيِلِ﴾ : نو محوه کره مونږ علامه د شپې (یعنی د شپې نمونه تیاره او ورکه ده او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه بڅپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿وَجَعَلْنَا آيَةَ الْكُوفُرِ﴾ الآیة - او وگرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکری تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه و (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لگیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لتولو پسی لویږی او په رنگارنگ کارونو کښی مشغولېږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپي له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه گرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترگی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تگ او راتگ او کاروبار کښی سره بوخت او لگیا په نظر راځی.

﴿وَلَعَلَّكُمْ أَتَدْرِكُونَ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپي او د ورځی د تگ او راتگ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور دیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ قَوْلٌ مُّبِينٌ﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) بیع بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لگولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقرره کړی ده لکه چه د شپي او د ورځی اندازی مقرر دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وپدیږی او گرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیگا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر ځنی پس ته د شر راتگ هم داسی وگنئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپي پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د گرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپي په شان وگنئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتایج بیخی په صاف ډول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالی انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، خو دوی د دغی شپي په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشي. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شپو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زموږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسپړی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاری غرونډئ او غاړکئ وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرگندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کيږي چه د هغی ورغی په رڼا به ئی هر سری بی تکلفه لوستلی شی.

﴿ تَكْفُلْنَا عَلَيْكَ يَا قَوْمِ حَبِيبٌ ﴾ (۲۶) جزء د «ق» ۲۲ آية ۲ رکوع په هغه

وقت کښی چه خپل گرد (تول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنگ وگوری نو داسی به وائی:

﴿ مَا لَ هَذَا الْكُتُبِ لَا يَأْتِرُ صَوِيرَةً وَلَا يُكْبِرُ إِلَّا أَخْضَبَهَا ﴾ (۱۵) جزء د الکهف ۴۹ آية ۶

رکوع

وَكُلُّ إِنْسَانٍ لِّلزَّمَانِ أَلْفٌ بِرَبِّهِ يُؤَدِّيهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِمَا كَفَرَ ۗ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبَسُوا الْحُلُمَ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ لَقَدْ جَاءُوا رَبَّنَا حُبُلًا مُمْتَلِكًا ۗ لَئِن لَّمْ يَكُن لَّهُ آخِزَةٌ لَّيَكُننَّ أَصْحَابَ السَّمُومِ ﴿۱۳﴾

إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿۱۴﴾

او هر انسان لارم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی، او راوښه باسو ده ته په ورغی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو غای به شی وښه وښی هغه غوړیدلی. (او وښه ویلی شی ده ته) ولوله (دا) کتاب د تا (عمل نامه خپله)، کافی (بس) دی هم دا غان ستا نن ورغ پر تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر: یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندی گرغیدلی دی چه له سره تری نه بیلیدي. او د قیامت په ورغ به ئی هم هغه په نظر ورغی او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کيږي چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه ده پخپل گرد (تول) عمر کښی کړی دی، تول پکښی شته؟ یا تری شخه شی پاتی دی؟ یا پکښی شخه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سری به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر و چه په دنیا کښی الله کتاب لوی قرآن لیدلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقہ) مرتب کيږي.

مِنَ اهْتَدَىٰ فَاِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهَا وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ط

هر چا چه سمه صافه لياره ونيوله نو بيشكه هم دا خبره ده چه سميری دی

په لیاری دپاره د (نعمی د) عُان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د عُان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره وربولی ده، اوس که څوک پر هغی غی که نه غی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقې نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سری د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه بارېږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کری).

تفسیر : یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره ډول (طریقہ) خبردار کری. د هغو خبرو زیاته تشریح او دیر توثیق د انبیاء په ژبه وکری شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رنا کښی وړاندی کری شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده خو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کری چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کری شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه عُان نشی ژغورلی (بج کولی) تنبیه : دلته مفسرانو د «اصحاب الفتره» او وړکیو پر تعذیب باندی بحثونه کری دی چه مونږ ئی په دغه عُای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذْ أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٧﴾

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق و کبری دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شی پر (دغه د وسیدونکی د) هغه خیره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له گډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بدعملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباہ کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناخاپی دفعتاً نه نیول کیږی، او نه هلاکیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائیبینو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لویږی خو هر ورو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالی پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاری غروی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسمومی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبیه : وقال بعض السلف ان الامر في قوله تعالى ﴿ اَمْرًا مِّنْهَا ﴾ امرتکونیی قدری بالفسق. وقوله تعالى ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴾ معناه نفی الامر التشريعی، فلا منافاة ، فافهم.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبٍ عِبَادَةٍ خَيْرًا بَصِيْرًا ﴿١٥﴾

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرونو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری گرد (ټول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سلهاؤ کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مگر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی گرد (ټول) په طوفان (څپان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ ﴾ الآية - او کافی بس دی رب د تا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسی معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ يُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلُهَا مِنْ ذُرِّيَّتِهِ مُنَادٍ حَوْرًا ﴿١٨﴾

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شرلی شوی (له رحمته).

تفسیر: یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلقو ځنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. خو د دوی د جداوچهد او د فانی نیکو فانی ثمره ور ورسپړی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی خو په پوره ډول (طریقه) تر څنډو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د ورشوولی لپاره باندی په عملی ډول (طریقه) مندی وهی او ورغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احدیت په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كَلَّا لَأُعْطِيَنَّ هُوَ لَهُ وَهُوَ لَهُ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿۱۵﴾

هر یوه (له دغو طلب گرو د دنیا او عقبی) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبی دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالی سم له خپله حکمه او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت گړدو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالی په عطاء کښی هیڅوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بخشښ دروازی او ورونه نه پری تړلی کیږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَالْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿۱۶﴾

وگوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښی راغلی دی چه د جنت په دواړو درجو کښی به د ځمکی او آسمان تفاوت وی. لاندنی وسیدونکو ته به باندنی وسیدونکی داسی ښکاری لکه چه مونږ ته له ځمکی څخه په افق کښی ستوری بریښی. پخوا ئی راښوولی ؤ چه د جنت دغه درجی د هغو کسانو په برخه کیږی چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقی مندی وهلی وی او لازمه کوښښ او زیار (محنت) ئی ورښکلی وی. په ورستینو آیاتونو کښی تر لری ځایه پوری د آخرت د سعی طریقه راښوولی شوی ده چه د هغی په تعمیم سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږی. د ابن عباس رضی الله تعالی عنه قول دی چه «حق تعالی د (تورات) گرد (تول) اخلاقی تعلیم د بنی اسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کښی داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دی سورت له دریمی رکوع له سره څخه شروع کیږی.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَفْذُولًا ﴿۱۷﴾

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دی ونیو) نو (عاجز) به کینی (تل په دوزخ کښی) ملامت کړی شوی (د خلقو) بی ملگری (بی) برخه کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنی شرک داسی ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالی او د هغه پرښتی، بلکه د دنیا د گردو (تولو) پوهانو په نزد تاسی مذموم او ملزم گرځی! لکه چه نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کښی چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرگو کښی د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لوری رانژدی کیږی. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف المخلوقات انسان دپاره به دغه ډیر د ذلت او رسوائی موجب وی چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښی سر په سجده ولویږی، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنی لاس وغځوی چه هغه ئی پخپله توپلی او جوړ کړی وی. هغه کسان چه پاک الله پریردی او د غیر الله په مقابله کښی سرښکته کوی. نو بی نیازه الله جل جلاله د حقیقی نصرت او برکت دروازه پر دوی تری او د کمزوری او بیکسی په حالت کښی ئی پریردی. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښی چه دی امداد او اعانت ته ډیر اړ (مجبور) او محتاج وی. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړی. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاتَهُ وَيَالِ الَّذِينَ أَحْسَبُوا أَنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عَنْدَكَ الْكِبَرُ

أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَتَقُلْ لَهُمَا أَفِ وَلَا تَتَهَرَّهْمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿۱۷﴾ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْنَاهُمَا كَمَا رَأَيْتَنِي صَغِيرًا ﴿۱۸﴾

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مگر یواخی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرورمو (خامخا) ورسید تا شخه (حدودود) زوروالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رته دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خیره پسته (ادبناکه). او بنکته کره دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوپره) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او وویه او ربه غما مهربانی (او بیننه) وکره دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کری ده غما په هغه حال کبئی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مگر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په څو آیاتونو کبئی د خپلو حقوقو پسې د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کبئی راغلی دی «هغه سری له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کری» په بل حدیث کبئی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکی کول دا دی چه په ژوندون کبئی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکری او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مرکیدلو شخه وروسته د هغوی جنازه اداء کری، او د دوی دپاره دعاء و غواړی، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کری او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکری او د دوی له اقاربو سره د صلواتالرحمی او ښیگنی (نیکی) چاری وکری. وغیر ذلک.

﴿إِن يَتَّبِعُونَ إِتِّفَاقًا عِنْدَ الْكَرِّ أَحْتَمُوا أَوْلِيَاءَهُمْ﴾ الآية - او که چیری ورسید هرورمو تا

شخه حدود د زوروالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رته دوی او وایه دی دواړو ته خیره پسته ادبناکه. په زورتوب کبئی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پریشانه کیږی او په زوروالی کبئی هوبښ او حواس هم پخپل ځای کبئی نه وی پاتی. د ښه او سعادتمن اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څخه زړه تنگه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رتل او ناکاره خبری کول چیری، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه ویاسی! چه د زړه تنگی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمة الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتري وکړی لکه چه یو خطا کاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما بیلعن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نون د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿وَخِضُوا لِمَا جَاءَ الدَّلِيلَ مِنَ الرِّجَّةِ﴾ الآية - او ښکته کړه دپاره د دی داوړو والدینو

وزر (اوړه) د تواضع له مهربانی او وویه ای ربه! مهربانی او ښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالی او د ښیگنی (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرگونو آفاتو او حوادثو څخه ځما د ژغورنی (بچ کوننی) او ساتنی په فکر او کوښښ کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوروالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لپار له مسافی نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صٰلِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّلِينَ غَفُورًا ﴿١٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زرونو) ستاسی

کښی دی، که یی تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی دیر مغفرت کوونکی (د خطیثاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښی تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی الواقع تاسی نیک او سعادتمن یئ! او د الله تعالیٰ په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالیٰ به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض ئی کوئ که کوم وقت د نیک نیتی، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی ځنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله دیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کوی په اخلاص د ما مضمی عذاب څخه به شی خلاص تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښی وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښی روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښی ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح المعانی کښی هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهُۗ وَالْمَسٰکِیۡنَ وَاٰتِ السَّبۡیۡلَ وَلَا تَبَدِّرْ بَدۡرَکَ ۙ

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره .

تفسیر : یعنی د اقربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کوئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګولی شی یا په مباحاتو کښی بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الْمُبَدِّرِیۡنَ کَانُوۡا اٰخۡوَاۡنَ الشَّیۡطٰنِ وَاِنَّ الشَّیۡطٰنَ لِرَبِّہٖ لَکَفُوۡرٌ ۙ

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی وروڼه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښی، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره .

تفسیر : یعنی مال د الله تعالی لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی ځایه لگول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالی ورکری قوتونه په عصیان او اضلال کښی صرفوی، دی هم د الله تعالی ورکری نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښی لگوی.

وَأَمَّا عَرَضٌ عَنْهُمْ آيْتَاءُ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربی مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووايه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالی په نزد چه د امید کونکی ناامیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالی سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالی ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالی زه به د تا خدمت وکرم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه ابته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ لَمُؤْمِنًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه گرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیامه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کتبینی به ته ملامت کری شوی (په امساک کبئی) بی ماله پشیمانانه شوی (په اسراف کبئی).

تفسیر : یعنی چه گرد (تول) ورته مخ واری چی کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکره دی ولی وکره چه ته پخپله محتاج او ناداره پاتی شوی؟ الغرض په هره معامله کبئی د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راتولوئ ئی چه ستا له غاړی سره ولگیږی. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسی خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځی او ستا لاس همغسی خلاص پاتی شی (ابن کثیر رحمه الله علیه) لیککی «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندی داخل دی. په حدیث کبئی راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجیږی هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کری.

مه دی تره لاس په غاړه پوری له دیر بخله

او مه ئی پرانیځه له حده زیات په ورکره او سخا

څوک چه منځنی کری گزاره له هره بابه

نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ
خَبِيرًا بَصِيرًا

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنگوی (ئی په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگی ئی)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندگانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی ستاسی له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسی غنیان کیږئ. او نه به نور فقیران گرځی او نه ستاسی له سخاوته هغه غنی کیږی. او نه تاسی فقیران کیدی شی، د فقر او د غنا د مختلفو احوالو رالیږل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دی ستاسی کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کبئی د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب لیککی «یعنی د محتاجو د لیدلو څخه ته دیر مه وار خطا کیږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په ذمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه شخه چه مال نه وخی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا غه ورکری. هو! حکیم هم گرمی والا ته یخه دوا وړکری، او یخنی والا ته توده دوا.»

﴿لَا تَكُن يَوْمَئِذٍ مِنَ الْغَائِبِينَ﴾^{۱۷} بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو شخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه غما غښنی بندگان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وگرځوم نو د هغوی دنیا تباہ کیږی، او د هغه بالعکس غښنی کسان می غنی گرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د غښو اشقیاو په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنگسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو شخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو څو غایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ مَن نَّزَوْنَهُمْ وَأَيُّكُمْ إِن قَتَلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيراً^{۱۸}

او مه وژنی تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنگه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (گناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : غښو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواږه او لگښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرگندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِيَةَ إِنَّهَا كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا^{۱۹}

او مه نژدی کیږی تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفیسر : یعنی زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ! په «ولا تقریوا» کښی د زنا له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتم) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربت لری گرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او ډیر قسم جنگونه او جگری تری پیدا کیږی، او د گردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی. حضرت شاه صاحب لیکي «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سری به د بل سری پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته گوری»، د امام احمد رحمة الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکرم!» د دی خبری د اوریدلو څخه گرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی گستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توری او نورو په نسبت خوشیوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوشوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، توریانو، توریگانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوشیوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده گناه ورمعافه کړه! او زده ئی وریاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سری داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناھیو ته بی ئی له سره نه کتل».

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ أَصْحَابِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطٰنًا فَلْيَسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٨﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مگر په حقه سره (چه ارتداد او زنا مع الاحصان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کری شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښی راغلی دی چه د هیخ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مگر په دری صورتونو کښی (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محصن زانی. (۳) د هغه سری چه دین پرېږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا﴾ الآیة - او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلي او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښی له حده تیری ونه کری! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی! یا نور بی گناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوړونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کری!.

﴿إِنَّكَ كَانَتْ مَظْلُومًا﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کری شوی. یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښی دی هیخ قصور ونه کری! بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښی له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی! یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښی مه کوئ) مگر په هغی طریقی سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښی)، تر هغه پوری چه ورسپړی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ! هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښی هیخ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مری) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان وپوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښې گرد (تول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالی سره وکړی شی یا له بندگانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکي «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدی کول ضرور گناه ده او د هغه وبال خامخا پر مستخلف لویږی.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كَلَّمْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿١٥﴾

او پوره وركوئ تاسی پیمانہ هر کله چه پیمانہ کوئ تاسی او تول کوئ تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښی کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر دیر غوره او خورا (دیر) ښه دی له خیانته له جهتہ ده مال (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښې دندی مه وهئ! په تلولو او پیمانہ کولو کښې له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږی، او پکښی گډوډی راځی د شعیب علیه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی دیره لویه عملی گناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښې راغلی دی. «د هر هغه سری چه پر حرامو قدرت ومومی او محض د الله تعالی له ویری هغه ونه کړی نو الله تعالی پخوا له آخرته په دنیا کښې د هغه نعم البدل ورعطاء کوی. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، دیر غوره او خورا (دیر) ښه دی له جهتہ د مال او عاقبت) یعنی اگر که دغابازی اول لږ څه چلیږی مگر کله چه خلق پری خبریږی، نو بیا ورسره معامله نه کوی او په سپکه ورته گوری. او پوره حقورکونکی ته گرد (تول) خلق په درنو سترگو گوری او ښه سری ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږی.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

او مه کوه پیروی (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غور او سترگه او زړه هر یو له دغو (دری وارو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښې چه تا په دنیا کښې ولی گناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پتو سترگو د هغه متابعت وکړه! انسان ته بنائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اتکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی! په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لگول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سری د ربرولو (تکلیف رسولو) پسی لویدل، یا چتی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قانمول، د پلرونو او د نیکونو چتی (بیکاره) تقلید پسی لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلافالشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرگندول (بنکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه گرد (تول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولری! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو گردو (تولو) قوتونو په نسبت به سؤلونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کښی لگولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿١٧﴾

او مه گرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په دربولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جگولو (وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په دربولو سره ځمکه څیریږدی شی، او نه د غاری له هسکولو (اوچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سری د غرونو په قدر جگیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پرسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿١٨﴾

گردد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی غحایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر: یعنی د هغو خپرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب العلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د اله العلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر: یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گردد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گردد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته در رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالپړلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا ﴿۱۸﴾

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رتلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر: د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده څو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالی د خالص توحید سره وی.

أَفَأَصْفُكُمْ رَبُّكُمُ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿۱۹﴾

آیا نو غوره کړی یی تاسی رب ستاسی په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه ییغ خامخا واییغ خبره دیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په دیره سپکه گورئ دیر جسارت او لویه سپین سترگی او گستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر تبینته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په غای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بیلیری په لوری مندی وهی او ورغخلی.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذْ الْأَبْتَعُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا

وایه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لتولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران راښیغ که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت غرنکه خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالیٰ د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهائی درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسی گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالیٰ د گردو

(تولو) (انبیاء علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰی عَمَّا يُشْرِكُوْنَ عَلُوْا كَيْدًا ۝۳۸ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ
وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا
تَفْقَهُوْنَ سُبْحٰنَهُمْ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ۝۳۹

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لوئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالی پاکی او ښیکنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری پوهیدی شی، او که کوم سری سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

﴿ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه گرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شی! لیکن الله تعالی تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه ویاسی نو ښی مو هم.

وَ اِذْ اَقْرَأْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ جَابًا مَّسْتُوْرًا ۝۱۳

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښی چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پتوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوی، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښی نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښی د غور کولو یا د رسالت تر درباره پوری د رسیدلو څه ضرورت به ورباتی وی. پس هم دغه په آخرت بانندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښی څرولی (لگولی) کیږی.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ الْكِتَابَ أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا
ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدًا وَلَوْ عَلَىٰ آدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿۱۷﴾

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوړونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : رومی دغه ذکر ؤ چه دوی د رسول الله د صداقت پوری نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پوری هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښی داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو بانندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښی دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوته کښی ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رنا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوتی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار ځواکی د لمر د رنا اثر هیچیری نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوړونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوری، نو ځواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوبسی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرِيْنَ اٰیٰتِنَا لَمَّا خُوْٓٔنَ الْوُجُوْهُ اَذٰنًا وَّاَوْبٰٓئًا وَّيٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَمَّا جَاءَ رَاٰتُ الْاٰیٰتِ لَمَّا جَاءَ﴾

» (۲۴) جزء د ځم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام شخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تبتیدل پر انبیاء الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿وَلَا اَذْكُرْتُمْ﴾ الآیة - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید

سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیری او تور ورڅخه خوری او شا تری آروی او تبتی، هو! که د دوی د معبودانو تذکره وشی، نو ډیر خوشالیبری

﴿وَلَا اذْكُرُ اللّٰهَ وَّحْدَهُ شَاَرَتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اذْكُرُوا الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهِ اِذَا هُمْ يَسْتَبِيْهُوْنَ﴾

(۲۴) جزء د الزمر (۴۵) آیة (۵) رکوع).

مَنْ اَعْلَمَ بِمَا يَسْتَبْعُونَ بِهَا اِذِ يَسْتَمْعُونَ اِلَيْكَ وَاذْهُمْ نَجْوٰى اِذْ يَقُوْلُ الظّٰلِمُوْنَ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ﴿۴۵﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره (دا قرآن چه استهزاء ده) کله چه غور پردی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پتی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مگر د یوه سری چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریدلو شخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لارل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووايو؟ بالاخر دا ئی سره غوټه کړه چه پر دغه سری جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی گواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کودی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ شخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی شخه دغه نه

لازمیوی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیخ قسم سحر په هیخ یوه درجه په عارضی دول (طریقہ) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کودی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر خو ورځو پوری یواځی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَبِيحُونَ سَبِيلًا ﴿١٧﴾

وگوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه) د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو گمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر: یعنی کفارو به ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیخ یوه خبره به تینگ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوچده، د طمن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا إِذْ أَكْمَلْنَا عَظْمًا وَرَفَأْنَا إِبْرَاهِيمَ إِنَّا لَبَعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿١٨﴾

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هډوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندی) کری شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر: یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول خو هر ورو (خامخا) تعجب راورونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ گورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هډوکی تری پاتی کیږی چه لو موده وروسته هغه هډوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره گډوډیږی آیا کوم هونسیار

او پوه سری داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هدوکی د ورو او د خاورو بشرکی به بیا سره راتولپیری او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښی بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتپیری چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۝ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَن
يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ
رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شیع تاسی تیبری (گتی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه دیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کری پس له مرگه)، ووايه (ای محمده!) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کری) چه پیدا کری ئی ییغ تاسی اول کرت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له دار استهزا- او تعجبه) او ویه وائی دوی (تمسخرأ) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوری او د خاورو بشرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هدوکو دوری نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیبری (گتی) یا اوسپنی وگرځی، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شی، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شی! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیبری (گتی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وگرځی، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول دیر سهل او آسان کار دی.

﴿ قَسَمُونَ ﴾ الآیة - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کری پس له مرگه ووايه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کری چه پیدا کری ئی ییغ تاسی اول کرت) یعنی هغه ذات چه پومی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړی، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کری دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مری د لاش اجزاء راجمع کری او بیا ژوندون ورعنایت کری؟.

﴿فَسَيُخَوِّضُونَ﴾ الآية - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وڼه وائی دوی تمسخرأ کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته و هډوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح ویوکی شی؟ او کله به مری له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.

﴿قُلْ عَلَيَّ﴾ الآية - نو ووايه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی ځکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ځواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهَا

په هغه ورځ کښی چه وپولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کری (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یی الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ له طرفه څخه راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به تول مری له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راتولیدی، هیشوک به د غاړی غرولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضریدی اگر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتُظَاهَرُونَ أَنَّ لَيْسَ تُمْرًا إِلَّا قَلِيلًا

او گمان به کوئ (له ډیر هیبته) چه ځنډ (تاخیر) نه دی کری تاسی مگر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات ځنډ (تاخیر) نه دی کری دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرگونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القرآن) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شدته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ گنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقدنا» د یسین شریف (۴) رکوع).

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ
بَيْنَهُمْ وَاللَّاسَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿۵۳﴾

او ووايه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندگانو عَمَا ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منع د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنگی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوړوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د گتئی (فائدی) په ځای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل څوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنگ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ تَشَايُرَ حَمَلِكُمْ أَوْلَىٰ تَشَايُعِدُّ بَكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیزلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکي: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وگوری بالمقابل سری هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښی.»

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

او رب ستا بنه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښی دی او چه په ځمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاءو ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور.

تفسیر: یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سری مو چه مناسب وگانه د بنی آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر گردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهذا بنائی ستاسی دغه بنه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داؤد علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحدیث کان لا یفراذالاقمی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامتوب مشتمل ؤ ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ لِرَبِّهَا عِوَادٌ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیه ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه گمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د گرجولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر: یعنی الله تعالی خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته نارې کړې چې دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لو څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لو څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَ اللَّهِ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿۲۷﴾

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لتوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویریری دوی له عذابه د دغه (الله) نو څنگه ئی بولئ خدایان، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق ددی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترته).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرستو او د مسیح او د عزیز او د نورو گردو (تولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لتوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوشښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالیٰ د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم څو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزهؤ معبودانو حال د الله تعالیٰ په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالیٰ خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالیٰ خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿وَيَوْمَ نَضَعُ﴾ الآية - او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریری دوی له عذابه د دغه الله (الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی گرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریری او لرزیری او په دی به پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَأَنَّ مِنْ قَرْيَةٍ الْآخِرِ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مَعَذِبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مگر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو ډوله (قسمه) اخستی شی:

(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تباه او خرابوه شی که د دوی گناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابده پوری به نی گناه نه وی کری؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.

(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیږلی شی او وران کری شی، یا په کوم آفت او بلا کښی مبتلاء شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنگه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَلَكَ تِلْكَ لُجْنٌ﴾ (۲۴ جز د المومن ۳۴ آیه ۴ رکوع) وفی الحدیث (کلما هلك نبی جاء نبی آخر).

(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو گناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وشکی.

په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی گواکی هغه نی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿لَنْ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکری شوی دی.

كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿۵۸﴾

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی.

تفسیر : یعنی دغه فیصله بیخی حتمی او قطعی ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشی نیولی. حضرت شاه صاحب لیکلی «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښی یو خو کله چه وقت راشی هیڅوک به هیجا ته پناه نشی ورکولی ﴿لَا يَخْشَى الْيَهُودَ وَالنَّسْرَةَ وَاللَّهُ الْأَمْنُ تَحْتَهُ﴾»

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ خیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزی (چه دوی ئی غواړی) مگر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښی دی چه د مکی معظمی خلقو ځمونږ له رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کره! یا دغه غرونه ځمونږ له شاؤ څخه لری کره! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه تری سازه کره! وغیر ذالک ، که داسی دی وکره نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښی دغه آیت نازل شو یعنی د دغی فرمائشی معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی وربښولی وی خو هغوی نه یواځی ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښی کښی ئی لا پسی ترقی وکره آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسی شوه چه هغوی بیخی سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنی هم پوره کړی شی نو د الله تعالیٰ په علم کښی شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهریږی چه تاسی بیا هم منونکی نه یی، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلی اهلاک وی چه هغه د دوی په حق کښی خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تیرو اقوامو او امو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شی او بیخی تباہ کړل شی. پخوانیو امتونو ته د فرمائشی معجزو ښوول پر دغه بناء جائز ایښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباہی د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لا ترق) نه وه او د وروستنیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی وربښول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشی معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسی کیږی لکه چه په دغه آیت کښی د همغو تاریخی نظائرو په طرف اجمالی اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشی معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکر (او بالیقین ئی کوئ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسی هم

و شی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کری نو مخکه د فرمائشی معجزو لیول موقوف کری شوی دی.

وَإِنَّا نُمَوِّدُ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا

او ورکری مو وه (قوم) د ثمود ته اوبه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاک د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیری (گتی) څخه یوه اوبه راوباسه. پاک الله هغه اوبه ئی له هغی پرښی (گتی) څخه وروسته مگر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترگی غرولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وترلی لکه چه هغه اوبه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنگه چه واقع شو هغه گردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان) کذب بها الاولون) یوه نمونه ورواندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿۹۹﴾

او نه لیرو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مگر دپاره د ویرولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العاده و معجزاتو د لیولو څخه دغه مقصود وی چه د قاهره و قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویریری او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی الحال د هغه قوم تباہ کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لیول چه مصلحت دی هغه برابر لیولی شوی دی.

وَأَذَقْنَا لِكُلِّ إِنَّا رَبِّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ط

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : بنائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښی دغی خبری خطور کری وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په رشتیا سره نیی وی نو ځمونږ له غوښتنی سره به ئی سم معجزی راښودلی وی نو ځکه ئی مطمئن کرل چه ستا د رب علم او قدرت گرد (تول) خلق احاطه او راگیر کری دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښی دی تاسی د دوی دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غور مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښی مشغول او لگیا اوسئ! او د دوی فیصلی بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه ځمونږ له سزا او پوښتنی څخه خلاصیدونکی یا تری چیری تښتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پرینودل مصلحت دی؟ لهذا تاسی خپل ځان په دغو جگړو او جنجالونو کښی له سره مه اخته کوئ! دغه گرد (تول) ځمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیری.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَبْتَنَا إِلَّا مَوَظِنًا لِلنَّاسِ

او نه ده گرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترگو سره په شپه د معراج کښی) مگر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپی هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پری باور وکر او وئی منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکر.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

او (هم دا رنگه فتنه گرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کری شوی دی په قرآن کښی،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښی ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وگرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کښی به ونه څرنګه زرغونبوی؟ دغه هم (لکه هغه د معراج ننداره) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراکو په تصدیق کښی د طبائعو احوال څرنګه دی؟.

وَنُحُوا لَهُمْ فَمَا زِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ۝۳۱

او وروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه ویرول) مګر طغیان سرکښی لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری څخه تش وی له ویرولو څخه هم نه ویریږی بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کښی پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی څخه د فرمائشی معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبولولو هیله (توقع) او امید لرل، چتی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدْوا لِآدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا اِبْلِيسَ ط قَالَ اَسْجُدْ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيْنًا ۝۳۲

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځی ابلیس (چه سجده نی ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کښی) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کښی تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرښتو له طرفه) او په هغه کښی شهبی پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د هغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کښی نی کاره بحثونه کول مګر په یاد نی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ اَرَاۤءَيْتَكَ هٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلٰى لٰٓئِن اٰخَرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاحْتٰتِكُنَّ ذُرِّيَّتَهُ اِلَّا قَلِيْلًا ۝۳۳

وویل (ابلیس) خبر را کره ماته دا (سری) چه بهتر کری دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کرم تر ورغی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ ویاسم هر و مرو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پرېږدم او باقی گرد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سری لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوی او فضیلت بښلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره .

قَالَ اَذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿۱۷﴾

(نو) وفرماییل (الله) چه څه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطان) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئی لگوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی .

وَاسْتَفْزِمَنَّ اسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کره) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالی د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَاجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاره (راتول کره گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل .

تفسیر : یعنی خپل گرد (تول) زور او قوت ولکوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تگ (وراندی تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښی گرد (تول) جنگیدونکی شیطانان دی که سواره دی یا پلې (پیاده) ، جنی وی، که انسی، پخپلو شیطانی چارو بوخت (مشغول) او لکیا شی؟!.

وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښی او په اولادونو کښی .

تفسیر : یعنی په زړه کښی دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شانی چه زړه دی غواړی ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښی هم تاته برخی درکړی. یعنی دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښی ئی ولکوهئ.

وَعَدُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ الْأَغْوَرُ

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعنی چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه ورښی د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښی راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتنی دی لکه چه په قیامت کښی دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ؑ رکوع (۱۳ جزء) آیه رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بَرِيكًا وَكِيلًا

بیشکه (خاص) بندگان غما چه دی نشته تاته (ای شیطان) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافی دی رب ستا (ای شیطان) وکیل ساتونکی (د خالصو بندگانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعنی هر غوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راویاسی.

رَبُّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفَلَكَ فِي الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بییری (جهازونه) په بحر کنی.

تفسیر: دغه ئی د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کره چه په هغه کنی یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسوا، الله شخه بل هیڅوک د گردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره! بڅپل لاس گته! ځان ساته تل له پوره!

لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

له پاره د دی چه ولتوی (رزق او روزی) له فضله د ده شخه،

تفسیر: علی الاکثر په لوی قرآن کنی روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده. د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندگی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضَّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَٰهًا فَلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ۝

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسپری تاسی ته سختی په بحر کنی (او ویرپیږئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مگر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کری) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنگ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر: یعنی هم دا چه انسان له مصیبت شخه نجات وموند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده ویاسی. او هیروی ئی. څو دقیقی (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کنی پرله پسې د الله تعالی په یادونه کنی ؤ هم دغه چه د گودر پر وچه باندي ئی پښه باندي ولگیده

نو بیا بیخی بی فکره کیوی او هغه کردی (تولی) پینې ئی هیری شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیرول به نور غه وی؟.

أَقَامْتُمْ أَنْ يَخْشَفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) بیع تاسی له دی نه چه دوب کری تاسی په یو طرف د ځمکی وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په غنډو (غارو) په وچه کښی مو دوب کری مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کری شی! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلاک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالی اراده وفرمانی هلته مو وړنی.

أَوْرُسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَاتَجِدُوا وَالَكُمْ وَكَيْلًا ﴿١٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَ كُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى

یا ولیبری پر تاسی سخت باد وروونکی د وړو کانو بیا ونه مومع تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی بیع تاسی (بلکه مأمون مه اوسع) له دی نه چه بیا راننه باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کرت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپښی کری چه د هغه لامله (له وچی) لاعلاج د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَأُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيمِ فَيَغْرِقُكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَاتَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿١٩﴾

نو ناڅاپه راولیبری پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کری (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومع

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی
گرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالیٰ څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه
دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری
واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَبْرِ وَابْحَرُوا رِزْقَهُمْ مِنْ
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۝

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره
کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند)
کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طبیاتو پاکیزه ؤ شیانو او غوره
کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو
(ډیرو) سره .

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنايت فرمایلی
دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او
بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تگ او ترقی لیاری ورته
پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری
اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو
سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسائلو سره بی
تکلفه تگ راتگ مسافرت کولی شی، له قسما قسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او
تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوگنی د هر راز (قسم)
لوازمو او لواحقو څخه منتفع او گټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه
السلام ئی د پرښتو مسجود وگرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د
گردو (تولو) مخلوقاتو سردار او بدار غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو
حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی
دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت
علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د
دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکور ؤ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لگیدلی دی چه آیا پرېسته افضله ده؟ که انسان پر پرېستو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خیره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی ځمونو د حنفیانو دغه رایه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو گردو (تولو) پرېستو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرېستو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَايْسٍ اِيَّا مَاهُمْ مِمَّنْ اَوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاُولَئِكَ يَقْرءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يَظْلَمُونَ فَتِيلاً^(۴۱)

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وپه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ښی بڼلی و هغه ښی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ښی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ښی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضریدوی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه . مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره . او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ښی دی ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ اٰیةً لِّدَعْوَانِ الْاِلٰهَ لِیَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا یُفۡصِحُوْنَ ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۴۱) آیت ۴ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی « لا تتبع کل ما کانت تعبد » په دغه وقت کښی د گردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کښ لاس کښی وررسیږی ځواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره . «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عمل نامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ښی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ښی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ښی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿مَا دَرَأْتُمْ بِالْكَلْبَةِ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه ۱۹) آیه (۱) رکوع) راشع!
 حُما دغه کتاب ولولیع باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستی آیت
 کښی بیان فرمایلی شوی دی. حُینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی حُکه چه هلته به
 خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورغی (لنډه ئی دا چه په آخرت کښی به له هر چا سره همغه
 معامله وکره شی چه وږ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کری شی پر دوی بانندی په
 اندازه د هغه نری تار چه په منغ د زړیو د خرماؤ کښی وی). یعنی د خرماؤ د زړیو په چاودو
 کښی چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیوی د هر یوه د
 زیار (محنت) او کوښښ بدل په پوره بلکه له پوره حُنی به هم زیاته گته (فائده) ثمره دوی ته
 رسیږی.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۱۷﴾

او هر شوک چه وی په دغه (دنیا) کښی روند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به
 په آخرت کښی هم روند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د
 نجات او بری) له لیاری (د رندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه رانډه پاتی وی. او هلته په آخرت کښی د
 جنت د لیاری له لیدلو څخه هم رانډه او ډیر لری تری پاتی کیوی «موضح القرآن» دغه د
 «اصحاب الیمین» په مقابل کښی د «اصحاب الشمال» ذکر دی حُینو د «اضل سبیلا» مطلب
 داسی اخیستی دی چه په دنیا کښی د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښی له هغه څخه
 هم ډیر لری ولویدل حُکه چه په قیامت کښی د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَإِن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَتَّزِرَ عَلَيْنَا غَيْرَةَ ﴿۱۸﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْكَ خَلِيلًا ﴿۱۹﴾

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه وپروی تا
 له هغه (قرآن) څخه چه وحی کری ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر
 مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کری وی تا د دوی نو) په دغه وقت
 کښی به (متابعت کری وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته
 دوست.

تفسیر : له دغو باطنی ږندو څخه ځینې شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترگی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وگورئ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متمائل کری چه د الله تعالیٰ هغه وحی او احکام چه پر تاسی نی لپیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدئ یا نی بدل کری، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته ورواندی کاوه. کله به نی ویل چه مونږ به له څرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن څخه تش همغه برخه لری کړئ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړئ نو خامخا هغوی به تاسی خپل تینگ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړئ او یوه نی ځما په یوه موتی کښی بل نی ځما په بل موتی کښی راکړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کری دی شو نی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کری.

په طلب کښی تل زیار کاږم څو مطلب ته ورسیم
یا به سر ورکرم په لیار کښی یا به خپل یار ته رسیم

وَلَوْلَا اَنْ تَبْتَئِنَا لَقَدْ كُنْتَ تَرْكُنُ الْيَوْمَ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

اِذَا اَذَقْنَا ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمٰتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيْرًا ﴿١٦﴾

او که نه وی مونږ تینگ کری ته (په حق باندي د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کری وی دوی ته څه لږ (میلان) (او) که لږ څه میل دی کری وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق څکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب مرگ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندي مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) څخه دی چه ادنیٰ راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید نی زیات کر نو له ادنیٰ ځنی ډیر ادنیٰ مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) نی وفرمایه او د هغه وقوع نی لا لږ کر یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی نی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالیٰ پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی څخه ډیر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو محکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښی ونه مونده شو. له دی نه ظاهریری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښی د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری و. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښی ښه دقیق او ښه غیر شی) نو په دغو کښی هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی . مقربینو ته همغسی چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښی راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیږی. لکه چه ځمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿يُنِسَّ إِلَيْهِ مِنَ آيَاتِ مِثْلٍ مَا جَسَدًا مُّجْتَنِّئًا يُّضْعَفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾ (۲۱) جزء د الاحزاب (۳۰) آیه (۴) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښی او په برزخ کښی او په آخرت کښی دوچنده عذاب ورڅکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښی په گوندو او ځنکنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښی غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «اللهم لا تکلنی الی نفسی طرفه عین « ای الها! د سترگی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه! « یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښی می وساته!.

وَأَنَّ كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوا مِنْهَا وَإِذَا الْأَيْلَافُ نَوَّانَ خَلْقَكَ الْأَقِيلًا ﴿٤١﴾

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا و خوځوی تا له ځمکی (د مکی یا د مدینې) له پاره د دی چه وباسی تا له دغی (ځمکی په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښی (که ته ئی ایستلی وی) نو درنگ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مکر لږ (مدت).

تفسیر : یعنی غواری چه تاسی په تنگ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی وباسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینې ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښی په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباہ او فنا شو او بالاخر په دیر لږ مدت کېږي نه یواځې په معظمه مکه په ټوله جزیره العرب کېږي د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سِتَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسِتَّتِنَا حُجُبًا ۙ

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقی ځمونږ ده) په هغه چا کېږي چه پر تحقیق لیرلی ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومی ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلی یا ښار کېږي د الله تعالی نبی ته ئی هستوگنه نه ده ورکړی نو پخپله د هغه ځای وسیدونکی نه دی پاتې شوی.

اقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ الْآيِلِ

قائموه (سم ودروه له ټولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیاری د شپې پوری (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا- کړه!)

تفسیر : یعنی ددوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پری مه خرابوئ تاسی تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسی یو څیز دی چه انسان ته پر گردو (ټولو) مشکلاتو او نوابو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ وَالصَّلَاةَ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دی تفسیر . په ﴿لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ الْآيِلِ﴾ کېږي د مازپښین، مازدیگر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمونځونه راغلل د جمع بین الصلواتین له مسئلی سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره تری واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمونځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هوا د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط تری کیدی شی چه په ظهر کېږي تعجیل او په عشاء کېږي تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعراض.

وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ۙ

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونخ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ورحاضریری ملائک د شپی او د ورغی).

تفسیر : بنائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورغی د پرښتو په منخ کښی سره مبادله واقع کیږی» لهذا په دغو دوو وقتونو کښی د ورغی او د شپی د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونخ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیگنی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پرښتی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تگ راتگ په وخت کښی ستا بندگان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سری زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ الْاَيْلِ فَتَجِدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٤٩﴾

او په (یوه توته د) شپی کښی خوب پرېږده او وینښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتې عبادت دی خاص تاته بنائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی له خوبه راوینښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له گردو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له گردو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکوو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی. (مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او گرد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالی به هم د دوی تعریف کوی. ښوایي د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی. **تنیبه :** د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحه و احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبری شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

أَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صِدْقٍ وَأَجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٥﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه عَما ننه باسه ما په ننویستلو رشتیا (بنو سره مدینی ته) او وباسه ما په ویستلو رشتیا (بنو سره له مکی نه) او وگرځوه ما لره له جانبه خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیری چه زه رسولی کبیم (مثلاً مدینی منوری ته) په نهایت پت، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چه د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چه ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکی څخه) نو هغه دی هم په پت، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چه دشمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شی! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر څوړند او ښکته وی! او داسی غلبه او تسلط راعنایت کره چه له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی شو د حق کلمه علیا. او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کښی هر یو قانون چه وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوی درجی پوری د حکومت مدد ضروری دی شو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چه سره د دلائلو او براهینو له آوریدلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیه ۳ رکوع کښی فرمایلی دی ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُصُرًا بِالْبَيْتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكُتُبَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَاقِبُ لِلنَّاسِ﴾ الآية -

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨٦﴾

او ووايه (ای محمده!) دوی ته کله چه بیرته ننوتی مکی ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تینبته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمی مکی کښی شوی ؤ چه هلته په ښکاره ډول (طریقه) سره د حق د غلبی کوم سامان نه ؤ یعنی ووايه ای محمده! لوی قرآن چه مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس پوهیږئ چه اوس حق دین غالب شوا او د کفر د تبتیدلو پښه یواځی له مکی معظمی څخه نه بلکه له گردی (تولی) جزیره العرب څخه په عمل راغی په حدیث کښی راغلی دی کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښی په بری ننوت نو په دغه وقت کښی د کعبی شریفی په چار چاپیر کښی دری سوه او شپږمه بتان په یوی لښتی سره پر گردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسی به ئی فرمایلی

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ ذُو نَسَمٍ﴾ ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾

نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبی څخه تبتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!»
والحمد لله علی ذلك.

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿١٧﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مگر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنگه چه د حق له راتگه باطل تبتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیری نو روحانی امراض هم لری کیږی او له زهونو څخه د باطله عقائدو او ذمیمه اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنجوری بیخی محوه او ورکوی بلکه دیر اوقات د هغه له مبارک تاثیر بدنی صحت هم حاصلیری لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کبسی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له گردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالی په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماو افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجي سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دوا څخه نفرت وکړی. او لری تری وتبتی په همغه اندازه په زیان ومومی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبه په (۱۶ رکوع) ۱۳۵ آیت کبسی پاک الله فرمائی ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

وَإِذَا أُنْعِمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ آعْرَضَ وَنَا
بِحَانِيَةٍ وَإِذَا مَسَّهُ الشُّرْكَانَ يُوَسَّسُ ﴿١٧﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وگرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ گرځولو (له کبره)، او کله چه ورسپری ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده .

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتپری او د عبودیت له فرائضو څخه ځان وباسی او غاړه غرول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به گرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. گواکی په دواړو حالاتو کینی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مایوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً ځکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له گردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غروی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کپری نو په دغه وقت کینی ډیر سخت مایوس کپری. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلې او ناامیده کپری.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِرَتِهِ فَمَنْ كَذَّبَ فَلَهُمُ الْعَذَابُ الَّذِي لَمْ يَرْجُوا فَهُمْ فِيهَا كَاذِبُونَ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقې چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهو تگ کوی او په همغه کښی محو او لگیا وی. لیکن په یاد ئی ولری چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقو او حرکات او سکانات برابر گوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تگ کوی او په کوم کوم شی کینی په څه اندازه چپ (کور) تگ کوی؟ یا په کپه لپاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده!) له (کیفیته د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح چه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت شه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایته سره موافق دغه سؤال د مدینی منوری یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینی په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږی چه په معظمه مکه کښی قریشو د یهودانو په مشوری دغه پوښتنه کړی ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښی اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.

دلته د دی سؤال له اندراج به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروری مسائلو کښی د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جگری کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطنی ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحَنَا مِنْ رَبِّنا﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیه (۵) رکوع ﴿يُرْسِلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ جزء (۱۴) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مگر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیری فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاء د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدینی منوری د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غټو خبرو او په نهایت واضحو حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِي وَمَا أَوْتَيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب څما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مگر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښی دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ورونه بنود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاء هم له مخلوق سره داسی دقیقی خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالی په حکم سره یو شی په بدن کښی لویږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم خیژی او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښې عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئی دلته چه غه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کپرو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښې د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د دیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او ښائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کښې او حقیقت پوری د رسیدلو دعویٰ خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کښو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم څما په نزد له قرآنیه ؤ آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښې علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څخیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ ﴿ حَقَّقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) ﴿ ثُمَّ أَنشَأَ مِنْ طِينٍ ﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱۴ آیت ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ جزء ۱۴ د النحل ۴۰ آیت (۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیدی او په ارواحو کښې د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیدی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه څایه پوری رسیدلی ؤ چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی. «یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده ﴿ قُلْ لَیْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسَانُ مِنْ عَلَقٍ ﴾

﴿ أَنْ يَأْتِيَ بِنُفْسٍ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَكُونُ بِنُفْسِهِ ﴾ (۳) : مگر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کری او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَمَا أَوْحَيْنَا مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ ﴿ فَان الْعِلْمُ قَدْ آتَاهُ مِنْ مَفِضِ آخِرٍ وَهُوَ قَلِيلٌ فِي جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَوَدُّ الْمَلَائِكَةُ أَنْ سَخَّرْنَا مِنْ رَبِّي قَلَمًا ﴾ الآية - جزء ۱۶ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿ وَكَاتَبْنَا فِي الْأَرْضِ مِنْ سُحُورٍ أَكَلَهُمُ الْعِزَّةُ مِنْ بَعْدِ أَنْ سَخَّرْنَا لَهُمْ سَبْعَةَ آخِشٍ مَّا نَدَبَتْ كَلِمَاتِ اللَّهِ ﴾ جزء ۲۱

(د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علیٰ تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقبولهم «لن نومن لك حتى تفجر لنا من الارض ينبوعاً» الآية ﴿ قُلْ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ كُنْتُ الْأَبْتَرُ وَوُجِدْتُ فِي ذُلٍّ وَأَنَا الْفَقِيرُ ﴾ انسانی روح اگر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښې ډیره ترقی وکری تر دی چه د خپلو کردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لار شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آریه و له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ شخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به نی له کومه راغی؟.

(۴) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمانی له هغه شخه د کمالاتو سلب وکری اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیخ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَلَكِنْ شِئْنَا لَنَذَّهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا إِلَّا جَهَنَّمَ إِن رَّغِبْتَ إِلَىٰ نَاصِيَةٍ فَلَا مَوَاقِفَ لَهَا فِيهَا دُخَانٌ وَأَجْنَادٌ لَا يَخضعُونَ لِأَمْرِ رَبِّهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ دغه شو اصوله چه

مونږ بیان کرل اهل الفهم ته تری نسق الایات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یواغی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی دیره مرسته (مدد) وشی د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاو شایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماو کافی کلام کری دی، لیکن دلته حتما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿الْأَلوه الخلق وَالْأَمْوُ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته نی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیحده علیحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منخ کښی غه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. رومی نی وفرمایل ﴿إِنَّ رِزْقَ اللَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ جزء ۸

(الاعراف ۵۴ آیت ۸ رکوع) دغه خو «خلق» شو په منخ کښی د (استواء علی العرش) ذکر نی وکر چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیوی (ښکاریوی)، بیا نی وفرمایل ﴿يُسْفَىٰ إِلَيْهِ النَّهَارُ يَطْلُبُهُ حَبِيبَاتُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالنُّجُومُ وَسَحَابٌ يَأْمُرُهُ﴾ جزء ۸ (الاعراف ۵۴ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسې چلوی چه هغه ته تدبیر او تصرف ویلی شو، دغه خو «امر» شو. ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَنْزِيلُ﴾ جزء ۲۸ (د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگنځ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لگولی شوی دی یو نی کالی اوبی (کپری جوړوی) . او بل نی اوږه کوی. هغه بل نی کتابونه چاپوی. یو نی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل نی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی دیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریژولی شی او غای په غای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره تریلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شیبه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکت او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت ئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه خراغونو، دیوو، گروویو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنگ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خیره ښه واضحه او څرگنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریژول او جوړول او بیا د هغه گردی (تولی) پزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لگول او نخلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالی د آسمان او د ځمکی گرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړکی او لویه پززه ئی په سمه برابره اندازه جوړه کړه. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیراً) بیا ئی هغه گردی (تولی) پزی سره جوړی کړی او وی نخلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكَ كَمَا نَحْنُ نَكُونُ﴾ ﴿جزء ۸﴾ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه گرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولگولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کړه شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿الْمَخْلُقِ الْبَارِي الْمَقْشُورِ﴾ ﴿جزء ۲۸﴾ د الحشر ۲۴ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث «خلق الجنة وبرأ النسمه» وفی سورة الحديد (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه وقتاده والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (خه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ﴿جزء ۲۳﴾ (د یسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کښی په دیر وضاحت سره د (کن) امر ئی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ﴿جزء ۳﴾ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصرف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووايم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالی له قدیمه و صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه گرد (تول) صفات (مثلاً حیات. سمع. بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمه الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی تینگ ودریږو. د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په دیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ الرَّؤُوفُ مِنْ أَمْرِي﴾ ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحَنَا﴾ ﴿يَلْقَى الرَّؤُوفُ مِنْ أَمْرٍ عَلَى مَنْ يُشَاءُ مِنْ عِبَادٍ﴾ ﴿يُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّؤُوفِ مِنْ أَمْرٍ عَلَى مَنْ يُشَاءُ مِنْ عِبَادٍ﴾ او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصرف په هغه طریقه

سره وکری شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالیٰ د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی بنائی ٹککه ﴿ وَتَعَلَّمَ قَوْمَهُنَّ هُنَّ كُنَّ ﴾ کبئی هغه ئی ٹخان ته منسوب کر. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی ٹککه په ﴿ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ﴾ کبئی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کبئی کیبئود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالیٰ له شأنه شخه د صدور په وقت کبئی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ٹخینو آثارو کبئی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. گواکی له هم دی ٹخایه د حیاتی روح جریان پر ذوی الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجنّده» بی شماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د ورکیو او لویو بی شمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین شخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو گروپو او قمقمو کبئی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنگ او هیئت اختیاری. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اختیاری شی؟ دا دغسی وگنئ چه گرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کبئی وینو ٹخینی اوقات هغه ٹخمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ٹمړی، لیوه او د نورو اشکال ٹخمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کبئی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ٹخینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له وینیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلپیږی.

فی الحقیقت الله تعالیٰ د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کبئی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کبئی اچوی او په هغه کبئی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کری چه د وینتوب په عالم کبئی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کبئی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقی (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو شخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل و علا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالیٰ په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کبئی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پربنئی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور گرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالیٰ امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالیٰ امر له هغه شخه پاک او اعلیٰ وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کبئی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کبئی، احراق،

سوخیدل، تودوالی او نور گرد (تول) آثار محسوسو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیی له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وبشکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کرل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیه ؤ حقائقو په پوره ډول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر نی له اوهامو او له تولو قال ؤ قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال ؤ دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثر و قدیمی حکما ؤ او د صوفیه ؤ مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رایه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول هغه دی چه بقیة السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاء فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

- (۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ ماده ابدان.
- (۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.
- (۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیت له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء نی د مجرد ؤ جواهرو په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه ؤ په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوړونه، پوزه. لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیری او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکینفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی ګواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» نی د ﴿اللَّهُ يَتَوَكَّلُ الرَّسُلُ حِينَ مَوْتِهِ﴾ په تفسیر کښی نقل کړی دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه ؤ (پلوشو) په وسیله ځمکه تودوی لکه چه می په نننی اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره وانانو پخپل سر طیاری الوغولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب نی کړی دی چه تری دیر تعجب راوړونکی نتائج څرګند (بشکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه ؤ سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه ډک

۱. چه پر هغو تا کلیو (مقرر کری شوی) غایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه. « دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کری دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیحده ؤ او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو ځای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه آ رومیبه ته له تولو!

تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو!

سامو پته ده په ځان کښی ته ئی پت ځمونږ په سا!

آی په پتو کښی تل پته! آ ځمونږ د ساو سا!

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کری شوی دی قالب ئی تیار کری هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی ځواکی تر هغه پوری ژوندی گنلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مری ویلی شی.

هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالى هو الملهم للصواب

وَلَكِنْ سُبْحَانَكَ هَبْنِ بِالذِّمَىٰ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْهِنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾
 الْارْحَمَةَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٥﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کری ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروری) لیکن

(پری مو نبود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا دیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئی سردار کری د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاؤ. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکری دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکری دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پریښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکری دی که الله تعالی اراده وفرمائی او د لږ څه مودی له مخی هغه در څخه واخلي. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالی مهربانی پر تاسی دیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلي او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه کرد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿۸۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راتول) شی (گرد) انسانان او (گرد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا الْكُفُورَ ﴿۸۹﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کری دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلي) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین شو خو غلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کرل شول لیکن اکثر و احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په غای د هغه پر ناشکری گردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَدْبُوعًا ۚ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعِنْدَ فَتْمِجِرِ الْأَنْهَارِ خَلَّلَهَا فَتَجِيرًا ۗ أَوْ تَسْقُطَ السَّمَاءُ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا لِسْفًا أَوْ تَأْتِي بِنَا إِلَهُ وَالْمَلِكَةَ قَبِيلًا ۗ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُؤْيَاكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نُّقَرُّهُ ۗ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه ورو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (ویاسی) مونږ ته له ځمکې (د مکی تل بهیدونکې خوتیدونکې) چینه (چه تل دکه وی له اوبو او له سره نه وچیری) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انگورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه گمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راولی ته الله او پرښتی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه ورو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿سُقُوطِ السَّمَاءِ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السبأ» د سورت په (۱) رکوع کښی

داسی ارشاد شوی دی

﴿إِنْ شَأْنَكُمْ بِهِمُ الْأَرْضَ وَأَنْتُمْ عَلَيْهِمْ كَفَّارِينَ السَّمَاءِ﴾

الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه ورو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکی د مکی چینه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راویلی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رءوس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه ورو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژی! او له هغه غایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٦﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ
الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) پاکي ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلقو لره له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر: یعنی سره د هدایت د رنا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در کرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنگه د الله تعالی رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته رابنکته کوله.

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَشْهَوْنَ مَطْمَئِنِينَ لَأَزَلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ
مَلَكَاتٍ رَسُولًا ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چپیری وی په عُمکه کنبی پربستی (په بدل د انسان) چه گرغیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندي له آسمانه یوه پرېشته رسول.

تفسیر: یعنی که دغه عُمکه د بنی آدمانو په عُای د پربستو کلی او د هستوګنی عُای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرېشته نبی گرغولی او لیږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرېشته خپل اصلی صورت سره ولیږله شی نو زړونه او سترګی له سره د هغی د لیدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشی نو خلق به په اشتباه کنبی لویږی دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کنبی تیر شوی دی. هغه دی ولوست شی!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع

د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع

که وینا وی د توتا که د مینا

لاغ ئی شمیری هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿۱۹﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منع عُم او په منع ستاسی کنبی، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهر و دوی).

تفسیر: هغو کسانو چه داسی به ئی ویل ﴿اَوْتَأَىٰ بِاللَّهِ وَالْمَلَكِ قَدِيلًا﴾ یعنی که الله له مونږ سره مخامخ شی او عُم تصدیق وکری نو هله به یی ومنو نو ئی وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره عُم تصدیق کوی عُمکه چه هغه علیم او خبیر دی او ګوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او عُم له هغو ګردو (تولو) مصائبو څخه چه ئی تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پته او ښکاره ئی کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او عُم په لاس او ژبه متمادیا داسی علمی او عملی نښی ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومی قدرتی قانون څخه ډیر لوړ او عالی دی. هغه عُم مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع الاثر گرغوی او تکذیب کونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دی عمل سره بیخی تاسی فلاح نشی موندلی آیا دغه د الله تعالیٰ له جانبه فعلی ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کنبی صادق یم؟ آیا له یوه مفتری سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟.

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره ونبودله الله نو همغه د سمی لیاری موندونکی دی، او هر شوک چه ئی گمراه کری (الله) نو له سره به نه مومی ته دوی ته نور دوستان بی له دغه (الله شخه چه سمه لیاره ورویشی)،

تفسیر: یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پوری رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سری به ئی په سمه لویه لیار کښی بیولی شی؟.

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِيَآ وَبِكُلِّ أَوْصَامٍ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
زِدْنَهُمْ سَعِيرًا ﴿٤٧﴾

او راجمع به کرو (مونږ) دوی لره په ورغ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه رانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) غای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کرو دوی ته تیز اور.

تفسیر: یعنی د قیامت په مخینو موطنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور رانده او گونگیان او کانه کری شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به شرنکه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایله هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کری. پاتی شو دوزخیانو سر په خیري کښول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو شخه وی ﴿يَوْمَ يُصْعَقُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُرُوعًا وَسَعِيرًا﴾ جزء د القمر (۴۸) آیه (۳) رکوع.

﴿مَادَنَّهُمْ جَهَنَّمُ﴾ غای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کرو دوی ت اور تیز) یعنی نه پریردی چه له معینی اندازی شخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوخیږی او د دوی په تکلیف کښی غه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿كُلَّمَا نَضَعَتْ جُلُودَهُمْ بَدَا لَهُمْ جُلُودًا أُخْرَىٰ﴾ جزء ۵ (د النساء) آیت ۸ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوزخ د اور لمبه لږه کښی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزیري.

ذَلِكَ جَزَاءُ هُمَّ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا
عِذًا كُنَّا عِظَامًا وَرَفَاءً إِنَّا السَّبْعُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿۱۸﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو غمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هډوکی او خاوری ریږیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره .

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کېږي په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترگو سره وگوری چه څرنګه سوځیږي او بیا له سره پوستکی ورتیاریږي .

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قَادِرٌ عَلَىٰ
أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّيْسَ فِيهِ فَايٌ لِّلظَالِمِينَ إِلَّا كُفْرًا ﴿۱۹﴾

آیا نه گوری دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیټه) چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مگر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره) .

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْكَبِيرِ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (۵۷) آیه (۶) رکوع) بیشکه چه الله تعالی تاسی او نور گرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کېږي) یعنی ښائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه گرد (تول) سره مره شوی دی هغوی به اوس څرنګه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا گردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا نُخْلِقُهُ إِلَّا لِكَيْ نَعْتَبَهُمْ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مگر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحه و مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کېږي همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږی او لږ څه هم په لیاره نه راځی .

قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَبْلُغُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَثُورًا ۝۷

وواپه (ای محمده! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شیخ د خزانو د رحمت د رب غما نو په دغه وقت کښی هرورمو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؕ ﴿الْأَمْوَالُ الَّتِي مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّمَا كَانَتْ عَلَيْكُمْ لِمَا كُنْتُمْ يَدْعُونَ﴾ الآية - الله تعالی

پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی. «په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتایجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم الشان رحمت او عظیم النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیری او نه د دی خبری اندیښنه ورته پښیدی شی چه هغه بل به غما په ورکړه او امداد غما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت څخه بخل او تنگ زړه توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویری چه غما گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ غما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الهی رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیروزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غتانو څخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتمداره دولت د «بنی هاشم» یو درتیم ته ورسیری، دغه د الله تعالی فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو دکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالی فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا ورسیری. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر ارت زړه د انسانی په بنی نوع ئی لگوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَنْ لَبَّىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ
فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يُمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿٦٠﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسی ته نهه معجزی ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسی) دوی ته نو وویل دغه (موسی) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوی.

تفسیر: یعنی همغسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبدول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسی علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزی د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بښلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئی گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبیه: هغه نهه معجزی دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱۶ رکوع څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَاتَّيْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع آیات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل: هغه احکام دا دی: شرک مکوی! غلامه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عقیفه ؤ ښځو تهمت مه لکوئ له جهاده مه تښتی! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب تول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانو!) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیریوئ! یهودانو! د دغو خبرو د اوریدلو څخه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.

حافظ عماد الدین رحمة الله علیه ابن کثیر لیکلی چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿وَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ﴾ الآية - څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسی مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا- لری چه له «آیات» څخه هغه معجزی او

نبی مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته ورشوولی شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره دیر ښه لگیری او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونیانو د کونیه و آیاتونو په متعلق وروښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمه الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کښی د وصایاو په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښی هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په محای «تسع آیات» ئی ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. گواکی تنبیه ئی فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کښی دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات گتور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿قَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ﴾ الآية - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل محای کښی راغلی دی ﴿إِنَّ رَسُولَ الَّذِي أَسْوَأَ إِلَهُكَ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیه (۲) رکوع) گواکی له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَافِرٍ عَرَائِنٍ لِأَذْنَانِكُمْ

يُفِرْعَوْنَ مِنْبُورًا ﴿۳۱﴾

ووویل (موسیٰ بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نهه معجزی هیچا) مگر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا گمان کوم پر تا ای فرعون د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر: یعنی اگر که ستا ژبه انکار کوی مگر ستا زړه دیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم الشان نښان ستا د سترگو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکی حقیقی مالک دی. اوس که کوم سری عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿وَجَدُوا إِلَهُاتِهِمْ سُوءًا﴾ (۱۹ جزء د النمل (۱۴) آیه اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَقِبَهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٥﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وڅوڅوی او آرام پریږدی او لری کړی دوی له ځمکی (د مصر) نو دوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو تول.

تفسیر : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسی علیه السلام اثر زیاتیږی نو داسی اندیښنه ور پیدا شوه چه بنی اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئی د هغوی په زیات ربرولو (تکلیف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقرره کړه چه دوی په مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پری نښودل او د قلمز په بحیره کښی مو گرد (تول) هغه ظالمان دوب کړل.

وَقُلْنَا مَنْ بَعْدُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جُنَّاكُمْ لَقِيفًا ﴿١٦﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسئ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښی حساب ته یو ځای) ځدود. .

تفسیر : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئیتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زده غواړی په ډیر آزادی او هوسانی (ارام) سره تلی شئ. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تباه شوی دشمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادریری.

وَالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه . یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پرېږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکری شوی دی په هغو کښی له گردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کری او لیږلی دی . او پوره په همغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منع کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی :

﴿ قَالُوا كَلِمَاتٌ تُبَدَّلُ فِي الْآيَاتِ الْكُبْرَىٰ وَكَانَ اللَّهُ وَرَاءَ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۱۴﴾ ﴾ (د هود ۲ رکوع) ۱۴ آیت

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۱۵﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه !.

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مَكَّةَ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿۱۶﴾

او قرآن نازل کری دی مونږ هغه توتو توتو لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کری دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره .

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کری ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کری دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کری دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کری مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی . لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ كُنْزٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لِيَكُونَ آيَاتٍ لِّلَّذِينَ يَدَّبُرُونَهُ وَمَا يَحْتَضِرُونَهُ إِلَّا كِبْرًا لَّهُمْ هُم بِلِقَائِ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرُونَ ﴿۲۳﴾ ﴾ (جزء د ص (۲۹) آیه (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کری شوی دی خو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی . او ورو ورو ئی ځکه رانازل کر چه څرنگه حالات به راوړاندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدايات صادریده خو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د گردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی گرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اِمْنَوَابِهٖ اَوْ لَا تُوْمِنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوْا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ
يَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۝ وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنْ كَان وَعَدْرٰنَا لَمَفْعُوْلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ
بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه
ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زنو
(وچولو (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او
وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلافتولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده
وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منع که ئی نه منع د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت
تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویو کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی.
دوی دغه پاک کلام د اوریدلو څخه پرمخی پر خپلو زنو سرونه په سجده پردی او وائی سبحان الله دا
څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالی هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسی علیه
السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی اسرائیلو زه به ستاسی په
ورنو (بنی اسمعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه
هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل
العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی
متوجه.

وَيَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَسْبُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ حُشُوْعًا ۝

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړی دوی (د الله
له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کښی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کنی تزئید کوی. کله چه سر په سجده پردی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کنی تزئید پیدا کیوی د اذقان (زنو) په لفظ کنی بنائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کنی زیاته مبالغه کوی. گواکی خپلی زنی هم پر غمکه لگوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجهه غخه کنایه وی والله اعلم.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا دَعَوْا فَلَهُ الْكَمَلُ الْحَسَنُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) ویولئ تاسی الله یا ویولئ تاسی رحمن، هر یو نوم ئی چه ویولئ (او واخلی تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کنی د صلوة ذکر کری شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالی له نومونو غخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمن» نوم په دوی کنی دومره مانوس نه ؤ. البته په یهودانو کنی د «رحمن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کنی هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کنی ئی لری د بل لوری (مسيلمه کتاب) هم خپل لقب «رحمن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی غنی خوړ او په وحشت کنی به تری لویدل. لکه غه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبی غخه ئی «رحمن» اوریده نو په خپلو منځونو کنی به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو غخه منع کوی او دی پخپله ماسوی د الله غخه «رحمن» ته هم غږ کوی. یهودانو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کنی ولی د «رحمن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کنی شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کنی ورکری شوی دی چه «الله» او «رحمن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماء د تعدد غخه د ده د ذات تعدد نه لازمیږی او نه د هغه غخیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو پوهیږی چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنی دی له هغو غخه هر یو نوم چه واخلی او په هغه سره پاک الله ته غږ وکری صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بللیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنک واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیه ؤ صفاتو او تنزیهیه ؤ اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو گردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیه ؤ صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الا هو (۲) الرحمٰن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (۴) الملك جل جلاله (۵) القدوس جل جلاله (۶) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (۱۴) المصور جل جلاله (۱۵) الغفار جل جلاله (۱۶) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (۲۴) الرافع جل جلاله (۲۵) المعز جل جلاله (۲۶) المنزل جل جلاله (۲۷) السميع جل جلاله (۲۸) البصیر جل جلاله (۲۹) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (۳۴) العظیم جل جلاله (۳۵) الغفور جل جلاله (۳۶) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (۴۰) المقیم جل جلاله (۴۱) الحسیب جل جلاله (۴۲) الجلیل جل جلاله (۴۳) الکریم جل جلاله (۴۴) الرقیب جل جلاله (۴۵) المجیب جل جلاله (۴۶) الواسع جل جلاله (۴۷) الحکیم جل جلاله (۴۸) الودود جل جلاله (۴۹) المجید جل جلاله (۵۰) الباعث جل جلاله (۵۱) الشهید جل جلاله (۵۲) الحق جل جلاله (۵۳) الوکیل جل جلاله (۵۴) القوی جل جلاله (۵۵) المتین جل جلاله (۵۶) الولی جل جلاله (۵۷) الحمید جل جلاله (۵۸) المحصى جل جلاله (۵۹) المبدی جل جلاله (۶۰) المعید جل جلاله (۶۱) المحی جل جلاله (۶۲) الممیت جل جلاله (۶۳) الحی جل جلاله (۶۴) القيوم جل جلاله (۶۵) الواجد جل جلاله (۶۶) الماجد جل جلاله (۶۷) الواحد جل جلاله (۶۸) الصمد جل جلاله (۶۹) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (۷۴) الاخر جل جلاله (۷۵) الظاهر جل جلاله (۷۶) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرؤوف جل جلاله (۸۴) مالک الملک جل جلاله (۸۵) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (۸۶) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المغنی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (۹۴) الهادی جل جلاله (۹۵) البدیع جل جلاله (۹۶) الباقی جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله (۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شأنه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذا فی الجلالین، وقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تَخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

او دیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښی او مکوه دیر نرموالی په هغه (قرائت) کښی او ولتوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښی یوه لپاره (متوسطه).

تفسیر : یعنی په جهری لمانځه کېنې (او هم داسی په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کېنې هم نه ډیر په زور سره غوږیل په کار دی او نه ډیر په ورو سره وئیل لازم دی بلکه منځنۍ، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کېنې دی کله چه په مکه معظمه کېنې قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریللو سره هم قرآن او هم د هغه لپیونکی او د هغه راوړونکی او هم ویونکی په نسبت او شان کېنې چتی (بیکاره) خبری او اپلتی (خرابی) ویلی نو ځکه رسول الله په ډیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئی ولوله؟ چه مشرکین ئی په خپلو کورونو او مجالسو کېنې واورې (د تبلیغ وقت مستثنی دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئی ولوله چه پخپله ستا ملگری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پرېږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغی سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخی ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَلِمَةُ تَكْبِيرًا ۝

ووايه (ای محمده!) چه توله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئی دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهودان وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کېنې (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوی کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئی وفرمایه او سورت ئی ختم کړ. یعنی گرد (تول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالی دپاره دی چه په خپلو گردو (تولو) صفاتو او کمالاتو کېنې واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخی پاک او منزّه دی. د ده په ذات کېنې هیڅ قسم داسی ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا ځنی په مدد اخیستلو کېنې دری احتماله کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کېنې له غتانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کېنې د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه ځواکی په «لم يتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم يكن له شريك في الملك» سره د دوهم او په «لم يكن له ولي من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «كبيراً» کېنې ئی د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه. یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالی پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلیٰ وگڼی. او لطف دا دی چه په «لم يتخذ ولداً» کښی د نصاریٰ او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیری د یعقوب د بیری په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکي «هیڅوک ئی مددگار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددگار وغواری. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوری مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملگرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفيقه فله الحمد والمنة والصلوة والسلام
على صاحب الاسراء وعلى آله النجباء واصحابه الاتقياء وتابعيهم الاصفياء

سورة الكهف مكية الا آية (۲۸) ومن آية (۸۳) الى غاية (۱۰۱) فمدنية وهي مائة وعشر آيات واثنا عشر ركوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (۶۹) نزلت بعد الغاشية د كهف سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس ركوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (۶۹) سورت دی وروسته د «الغاشية» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه دیر مهربان خورا (دیر) رحم والا دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۗ

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه ئی دی گړځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوروالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلیٰ ځنی د اعلیٰ تعریفونو او شکرانو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او دیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ئی له گردو (تولو) څخه اعلیٰ او اکمل کتاب ئی نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی ئی په دیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کړه وړه او خرابه خبره نشته. عبارات ئی په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب ئی دیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نہایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیخ قسم افراط او تفریط هیخ قسم اثر او شائبه پکیبی نشته.

قِيَمًا لِّئِن رَّيَّسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکیبی نشته او نازل کری ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابہ سخته (چه راتلونکی دی) له جانبہ د الله.

تفسیر: یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکتبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبیہ: غینو د «قیماً» معنی په «مستقیم» سره کری ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کری دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه ویخته په اندازه هم کوووالی به په هغه کښی ونه مومع مگر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کری ده «قیما علیٰ سائر الکتب السماویة» د گردو (تولو) سماویه ؤ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لگونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښی قایم ساتونکی دی. او مسلم وائی «قیما بمصالح العباد» د گردو (تولو) بندگانو د تولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغونکی دی. په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښی هیخ د شبهی غمای نشته.

وَيُؤَيِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا مَّا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا

او زیری ورکری (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کری دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښی دائم قائم بلا انقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر: په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له دیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالی دپاره د اولاد په تجویز کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاری» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهریږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکه الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. ګواکی دلته د اولاد تجویز کونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاری و ته په اخص الخصوص سره تنبیه ورکری شوی ده .

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووغی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مگر دروغ (دیر غت).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکنو په لاسونو کښی و چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غتی خبری له خپلو خولو څخه راویاسی. ګواکی دوی د الله تعالی د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی گستاخی او سپین سترگی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خیره بی پروا راویاسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواری نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاحِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د گرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وری (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له دیره غمه.

تفسیر : یعنی کہ دغہ کافران قرآنی خبری نہ منی نو تاسی د دوی پہ چرت (فکر) او غم کبھی خپل عُمان مه کروئ! او مه له سره ویلی کیږئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کری او کوئ ئی. که ئی شوک نه قبلوی نو تاسی لره نه بنائی چه خپل عُمان دومره وکروئ! او دومره غمجن شی! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوشنیونو کبھی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کبھی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلافتو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کبھی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

بیشکه مونږ (چه یو) گرغولی مو دی هر هغه خیز چه دی پر عُمکه زینت (بنائست رونق) دپاره د دی (عُمکی او اهل د عُمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یوله دوی شخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پریردی او آخرت اخلی په عُینو روایاتو کبھی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ ونی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالیٰ» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالیٰ د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی.

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرًّا ۝

او بیشکه چه مونږ خامخا گرغونکی یو د هر هغه خیز چه پر دغه (عُمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کری شوی دی یعنی خاوری پرتی پر عُمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، وابه، شینکی او نور د عُمکی موجودات تولوه شی او د عُمکی شخه تش تور ډاگ دبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او ډول سینگار خوښ او غولیبوی هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او ډول ډیل پرق او پروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره تول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ٹمکی مخ لاله او گلزار جو کرئ تر هغه پوری چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت خنجه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یواځی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی خنجه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قریان) کوی او د حق د لیاری د تللو خنجه ئی هیڅ یو تکلیف، مصعب او متاعب نه ستوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخویف او ترهیب او ویری خنجه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وپوښیږی. په دغه سلسله کښی وړاندی د ﴿أَصْحَابِ الْكَهْفِ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوئ. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغرورپیږی. او د دغو حقایقو خنجه مخ اړوی، دوی گرد (تول) سره کند او کهر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د گردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ أَصْحَابِ الْكَهْفِ وَالرَّقِيقِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝

آیا گمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر: یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿أَصْحَابِ الْكَهْفِ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حله زیاته عجیبه وگڼو، د ٹمکی، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی تینگ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر گردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاءو علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو دلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب خنجه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پوری د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمخی) تر خوله پوری راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته گرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان دلی ته نه یواځی په «جزیره العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیشماره شیان د «اصحاب الکھف» له قصی خنجه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟ اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم خنجه د امتحان او آزموینی په ډول (طریقہ) دری سؤاله وکری (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿أَصْحَابِ الْكَهْفِ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه څه وه؟ د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی نی گنغ! د هغه ځنی ډیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکھف» اول مجملاً بیا مفصلاً بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځمینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا ډیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی نی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره ډک ؤ. الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودریدل او په ډیر جسارت او میرانی (بهادری) نی دغسی ناری وکړی: ﴿لَنْ نَدَعُكَ وَرَبَّكَ الرَّحْمَنَ قَلْبًا مُرْسِطًا﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه نی گرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترگی پتی کړی او څو ورځی نی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

څو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره نی غوته کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه مونږ د جنگ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځمونږ د قدمونو د خوښیدلو ویره او خطرته شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پت او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه ووځو نو نی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجور کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو گرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی نی پناه ونیوله او له خپلو ملگرو څخه یو تن نی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سری چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځمونږ تعقیب او پلتنه (تحقیق) کیده او زمونږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پته او سراغ وروښی. دوی په هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سری ډیر تلاش او پلتنه (لتون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ نی ونه موند او ستړی ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رانی سره سم د ښښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ مخای کښی کیښود شو خو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تجتیدلی دی چه سره له ډیر لتولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرگند (ښکاره) شی. دغه ځلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښی اختلاف دی. ځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمة الله علیه د قرآنو له مخی دی ته ترجیح ورکری ده چه د «اصحاب الکھف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه: «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرفوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښی چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنہ څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکھف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښی لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مگر محقق شیخ الھند رحمه الله رومینی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کری دی، د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښی نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکھف» په تذکره کښی د هغه حواله هم ورکری شوی ده او فی الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تجتیدلی وو او په یوه سوری کښی ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه پرښه (گټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کړه. په دغه وقت کښی هر سری خپل د عمر د ډیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله اړتیده. «امام بخاری رحمة الله علیه» د «اصحاب الکھف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کری دی. او په هغه کښی ئی د دغو دری واړو سریو قصی مفصل درج کری دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کری وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کری دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سریو قصه ئی بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوْى الْقِتِيَّةُ إِلَى الْكَهْفِ فَعَالَوْا رَبَّنَا إِنِّي أَتَيْنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيَّبْنَا لَنَا مِنْ
 أَمْرِنَا رَشَدًا ۝ فَضَرَبْنَا عَلَى الْأَفْئِدِ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ حَدَدًا ۝

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه عُمونیه را کره مونبر ته له خپله نزده رحمت (چه پری پت شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کره مونبر ته له دی کاره عُمونیه (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونبر (پرده) پر غورونو د دوی (چه هیڅ غبر ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی شو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غورونو وتپول چه تر کلونو کلونو پوری په هغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غورونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْضَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٦﴾

بیا راپورته کړل مونبر دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو ډلو مختلفو په څنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالیٰ دوی وپښ کړل. شو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی وپښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او گردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او ځینی ئی مدت لږ ښی. او ځینی ئی ډیر څرگندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد گنلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راوین او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جگړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَرَزَقْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٧﴾

مونبر قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی ځلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونبر

دوی له جهته د هدایته.

تفسیر : یعنی د ایمان شخه زیات درجه نی ورته ورکړه چه د اولیاؤ درجه ده .

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

او تینگ ترلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسیر : یعنی زړونه مو قوی کړی ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کینود او خپله خبره نی صافه وویل.

إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا قَدْ كُنَّا آذًى شَطَطًا ﴿۱۶﴾

کله چه پاخیدل (پس له ماموریدلو د کفر په سجدی سره) نو وویل دوی رب غمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له هغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهیت سره وپاله نو) خامخا په تحقیق ویلی به وی مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر : یعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهیت» او «ربوبیت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دی.

هَؤُلَاءِ قَوْمٌ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ إِلَهِةٍ لَوْ لَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمُ سُلْطَانٌ بَيِّنٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿۱۷﴾

دا کسان قوم غمونږ نیولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا شخه چه تری پر الله دروغ (چه شریکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده شخه بل نه دی).

تفسیر : لکہ چہ موحدین د توحید صاف صاف دلائل ورائندی کوی کہ مشرکین ہم پخپلہ دعویٰ کسبی ریشتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نہ ورائندی کوی؟ کہ ئی ورائندی کری نو لہ کومہ بہ ئی راووی؟ دروغ پنبہ نہ لری. لہ دی نہ بہ لوی دروغ غہ وی چہ دوی د اللہ تعالیٰ دپارہ شریک دروی.

کلہ چہ دقیانوس اصحاب الکھف تہ دری ورغی مہلت وکر او دوی پخوا د تمامیلو د دری ورغو وتبیتدل نو (یملیخا) چہ مشر د دوی و پہ منغ کسبی د لیاری کسبی ئی وویل خپلو غینو نورو غلمیانو تہ داسی:

وَإِذْ أَعْرَضْتُمْ عَنْهُمْ وَمَا يعبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْأَىٰ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ﴿۱۹﴾

او کلہ چہ پہ خنگ شوی تاسی لہ دغو مشرکانو او لہ هغو (بتانو) چہ عبادت ئی کوی دوی بی لہ اللہ نو غای ونیسع تاسی هغه غار تہ (او دیرہ شع پکینسی) خپور (خور) بہ کری تاسی تہ رب د تاسی لہ رحمتہ خپل او تیار بہ کری تاسی تہ لہ کار ستاسی اسباب د گزران (او خوشالئی).

تفسیر : یعنی « کلہ چہ د مشرکانو لہ دینہ مونو بیل یو نو پہ ظاہری دول (طریقہ) سرہ ہم مونو تہ لازم دی چہ لہ هغوی شخہ بیل اوسو. او کلہ چہ د دوی لہ باطلو معبودانو شخہ گوہہ (بیل) شو نو بنائی چہ لہ هر طرفہ وشکوو او خاص خپل لوی اللہ جلت عظمتہ پہ طرف رہی (لا) شو او د هغه رحمت او تطف تہ امید واری ولرو» پخپلو منغونو کسبی ئی سرہ داسی مشوری وکری پہ پای (آخر) کسبی لاول او د غرہ پہ سمخی کسبی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَوْرُوعًا كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرُّهُمْ
ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وینی بہ تہ لمر کلہ چہ راخیژی نو میلان کوی لہ غارہ د دوی بنی طرف تہ او کلہ چہ لویری نو پریودی دوی (او تری تیریوی) کین طرف تہ او دوی پہ ارت میدان کسبی دی لہ دی غارہ، دغہ (مذکورہ احوال د دوی) لہ دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره مخای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د مخای د تنگوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه ربر (زحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرِيدًا ۝۱۷

هر چاته چه سمه صافه لياره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه گمراه نی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست ليار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی ليار ښوونه کرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وگوره څه مهال (وخت) چه کرده (توله) دنیا سره ښویدلی وه «اصحاب الکھف» نی څرنکه د هدایت په لياره تینک او ثابت قدم کرل او په ظاهری دول (طریقه) نی هم څرنکه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی ليار ښوونه وکړه.

وَتَحْسِبُهُمْ آيِقَاتًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقِلَبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۝ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعَتْ
عَلَيْهِمْ لَوْ كَيْتٌ مِنْهُمْ فَرَارًا وَكَلْبُكٌ مِنْهُمْ رُعْبًا ۝۱۸

او ته به گمان کوی په دوی (که چیری نی ووینی) چه وینښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کین اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنگلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

تہ دوی تہ او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ بہ وگرخوی تہ لہ دوی
 شخہ پہ تیبنتہ او خامخا دک بہ کری شی تہ لہ دوی نہ لہ ویری.

تفسیر : وائی چہ د دوی سترگی بہ د خوب پہ وقت کبھی ہم خلاصی وی او د دومرہ یو طویل
 خوب ہیخ یو اثر د دوی پہ ابدانو کبھی نہ بنکاریدہ . نو ٹککہ ہر چا بہ چہ دوی تہ کاتہ نو
 داسی ئی گانہ چہ دوی ویش دی . او اللہ تعالیٰ دغو ویدو ٹلمیانو تہ شان . ہیبت او جلال
 وروبانہ . او دوی دغہ د ہستوگنی ٹحای تہ ئی دومرہ دہشت او عظمت ورکر چہ ہیچا بہ ور تہ نہ
 شو کتلی ، او نہ بہ ورنژدی کیدلی شو شو خلق د ہنہ د ٹحای شخہ ننداری جویری نہ کری او
 ہلتہ بنداری ونہ تری او دوی ناآرامہ او بی ہوسا (بی آرامہ) نہ کری د دوی پسی یو سہی ہم
 رہی (روان) شوی ؤ چہ د دغو نیکانو اثر پر دغہ سہی ہم ورسیدہ . او تر سلھاؤ کلونو پوری
 ژوندی پاتی شو . اگر کہ د سہی ساتل بد دی . لیکن پہ ملیاردو بدانو کبھی یو بنہ ہم شتہ . او
 خورا (زیات) دیر ہسی بدان چہ د خپلو بدو اعمالو لہ کبلہ (وجی) لہ سہی او نورو حیواناتو
 شخہ ہم بنکتہ او خراب وو د نیکانو او بنو میرو (خاوندانو) لہ برکتہ د عزت او عظمت او
 رفعت خاوندان شوی دی . او بالعکس د نیکانو لہ کورہ او کھولہ دیر کسان پخپل ٹحان حیران
 پاتی شوی دی .

ٹحوی د نوح چہ لہ بدانو سرہ مل شو .

کورنی صفت ئی ورک شو دی ٹھل شو .

د اصحاب الکھف سہی چہ شو ورخی

پل د نیکو کبھی رہی شو وصف ئی بل شو .

شوک چہ بنہ گرخی بنہ وینی پاک اللہ بہ تری خوشال شی .

شوک چہ بد گرخی بد پرخی د غلو مل تہ وینہ غل شو .

وَكذٰلِكَ بَعَثْنٰهُمْ لِيَتَسَاءَلُوْا بَيْنَهُمْ ۗ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ
 كَمْ لَيْتَكُمْ ۗ قَالُوْا لَيْتَنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۗ قَالُوْا رَبُّكُمْ
 اَعْلَمُ بِمَا لَيْتُمْ ۗ فَاَبْعَثُوْا ۗ اَحَدَكُمْ يُوْرِقُكُمْ هٰذِهٖ
 اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيْهَا اَزْكَى طَعَامًا فَلْيَاتِكُمْ بِرِزْقِ
 مِنْهٗ ۗ وَلْيَتَلَطَّفْ ۗ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ۗ ﴿۱۹﴾

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مَلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۱۵﴾

او هم داسی (لکه چه ویدہ کری وو مونبر اصحاب الکھف) وینس کرہ مونبر دوی چه پوشتنه وکری پخپلو منغونو کنبی، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه خومره مدت مو تیر کری دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کری ده مونبر یوه ورغ یا یوه برخه د ورغی، وویل (نورو) چه رب ستاسی بنه خبر دی په هغه مدت چه تیر کری دی تاسی نو ولیرئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی بنار ته نو ودی گوری چه کوم یو له دغه (اهل د بنار) نه بنه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وری تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کنبی) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیخ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنگسار به کری تاسی یا به بیرته وگرغوی دوی تاسی په دین خپل کنبی او له سره به خلاص نه شی تاسی (او بنه به ونه مومع) په دغه وقت کنبی هیخکله.

تفسیر : یعنی خرنګه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کنبی ویدہ کری ؤ همغسی ئی دوی په مقررہ وقت کنبی راوینس کرل، کله چه پاغیدل نو پخپلو منغونو کنبی ئی سره په مذاکرو شروع وکره، چه مونبر به خومره مدت ویدہ شوی یو؟ غینو وویل «یوه یا نیمه ورغ» یعنی ډیر لږ ویدہ شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فاندو خبرو څخه څه په لاس درغی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم ډیر ښه رسیږی چه مونبر خومره مدت ویدہ شوی یو. اوس کار کوئ، یو سری ته پیسی ورکړئ، او بنار ته ئی ولیرئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلي. او رانی وری مگر دغه ضروری ده چه دغه سری دی په ډیر هوښیاری سره لار شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکری چه هیخ یوه ښاری ته غمونږ پته او ښه څرګنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونبر خبردار شی نو مونبر به سنگسار کری. یا به مونبر په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونبر ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اگر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولوالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاغیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی ؤ. رښتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وگنئ لکه چه
د جزء (۱۸) «المؤمنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (۶) رکوع کنبی دی
﴿كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ دِينِينَ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسَلِّ الْعَاذِينَ﴾

وَكَذَلِكَ أَعِزَّنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ

او هم داسی (لکه چه مو وینئ کمری وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی
بانندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او
بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کنبی (او خبر کړل
مونږ دغه خلق په اصحاب الکھف) کله چه جگړی کولی دوی په منع خپل
کنبی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی ځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار گرد (تول) شیان د
ده په نظر کنبی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کنبی څو قرنه تیر شوی ؤ، د
ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د
کومی زمانی دی؟ او گرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم ځایه کومه قدیمی
خښه کمری خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کنبی ورسیده او هغه همغه پخوانی
لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکنبی
مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کنبی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابت
شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کنبی په دغه ښار کنبی د
«بعث بعد الموت» په نسبت سخت جگړه نښتی وه چا به ویل چه د مر کیدلو څخه وروسته بیا
ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او
جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او
غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان
شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران
هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی
نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله
تعالی مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه
ده.

تنبیه : ځینو د ﴿إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالی د

«اصحاب الکھف» له حاله په هغه وقت کښی خلق خبر کړی ؤ نو ځکه د «اصحاب الکھف» په نسبت جگړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (گډوډ) شوی وو. چیری لارل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لارل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور گرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښی به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه گرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْمَىٰ بِهِمْ ۗ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا
عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿۱۷﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هر ورو (خامخا) پر دوی بانندی مسجد (چه لمونځ پکښی وکړی شی).

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکھف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیوی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښی د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرینو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښی به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښی شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سریو «چه د اصحاب الکھف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوټه کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکھف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښی د «اصحاب الکھف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۗ

ژر به وائی (یعقوبیه چه دوی) دری دی خلورم د دوی سپی د دوی دی، او
وبه وائی (نسطوریه چه دوی) پنځه دی شپږم د دوی سپی د دوی دی، ویشتل
(او ویل بی له نبی بی دلیل) په غیب سره.

تفسیر : یعنی سامعین به د «اصحاب الکھف» د قصی له آوریلو څخه وروسته لکه چه د خلقو
عادت دی اتکلی غشی ولی یو به وائی چه دوی دری وو، خلورم د دوی سپی ؤ. بل به وائی چه
دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښی. لیکن دغه ګرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک یی د
نبی له تاکلو (مقرولو) څخه تیږی (ګتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ویلو کښی
برسیره په جهل د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وګورو محمد صلی الله
علیه وسلم په دغه معامله کښی څه فرمائی؟ ځکه احتمال لری چه یهودانو د هغو صحیح تعداد اوه
ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمُ
الْأَقَلِيلُ قُلْ فَلَا تَمَارِقِيهِنَّ الْأَمْرَاءُ ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِي فِيهِنَّ مِّنْهُمْ أَحَدًا ۗ

او وبه وائی (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د
دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ښه علم لری په شمیر د دوی
نه پوهیږی په (شمیر د) دوی مګر لږ (د خلقو) نو جګړه مه ګوه (ای
محمده!) په باب د دوی (یعنی اصحاب الکھف) کښی مګر جګړه ښکاره او
فتوی مه غواره په باب د دغو (اصحاب الکھف) کښی له دغو (کتابیانو)
څخه له هیڅ یو (ځکه چه ته پخپله پری خبر ئی په وحیه سره)

تفسیر : یعنی په دی قسم غیر معتد به خبرو کښی زیاتی جګړی کول او تردید، فضول او
لا حاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالی
راښودلی ده له هغی څخه د زیات تحقیقاتو پسی لویدل او هومره تردید چه الله تعالی فرمایلی
دی له هغه څخه زیات تردید او جګړی ښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکھف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجَمَ الْقَيْبِ﴾ و فرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایله علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَتَأْمُرُهُمْ بِالْحَمَةِ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواکی دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرګند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُوا لَسْنَا بِمُؤْمِنِينَ﴾ الآیة - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولګیده له «قالوا ربکم اعلم، الآیة» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی ډول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنی پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښی د خوګیانو په کږه کښی لیکلی دی او بیا په (۱۳۴۰) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکھف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د بی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (۴) مرنوش (۵) دبرنوش (۶) شازنوس (دغه دری تنه د کین لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمخ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَائِي اِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ﴿۱۳﴾ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللهُ وَادْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَلَيَّ اَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِاَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشْدًا ﴿۱۴﴾

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مگر (متصل ورسره ووايه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لياره وښیې ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د ليار ښوونی (او نیکه لياره).

تفسیر : د «اصحاب الکھف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سری تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده و فرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنخلسو ورغو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم دیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لگیا شول بالاخر د الله تعالیٰ له جانبہ دغه قصه ورته ولیوله شوه او په پای (آخر) کښی ئی نصیحت هم ورغلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ څخه نه جانی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿إِنَّ شَأْنَهُ﴾ وویاه او امیدوار شه چه الله تعالیٰ به ستا درجه له دی نه لا زیاته کری. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکھف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کری لکه چه د «ثور» په غار کښی وشو یا د کھف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه ویاسی چه خلقو ته ئی بیان کری.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿۱۹﴾

او مدت تیر کری وو دغو (علمیو) په غار کښی دری سوه کاله (شمسی) او زیات کری ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښی ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښی د ورغو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لو څه له خوبه وینی شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رایه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویشیلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پېښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښی یو سری د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښی شته چه اوس د خپلی څلیرشتمی (۲۴) ښځی سره ژوندون کری.

قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

وویاه (ای محمده! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځند (تاخیر) کری وو په هغه کښی)، خاص هم ده لره دی پت (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکنینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیللو او د بیا وینیللو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له گردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د گردو (تولو) پتو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترگی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ قَوْلٍ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿١٣﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر گردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿لَهُ قَبِيلُ النَّارِ وَالْأَرْضِ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَأْتِلْ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لِأُمِدِّ لِكَلِمَتِهِ قَنًى وَلَكِنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿١٤﴾

او ولوله (ای محمده ! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکھف» په قصه کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿فَلَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا ظَاهَرُوا﴾
وَأَلْتَمَسْتُمْ بِهِمُ مَخْرَجًا ﴿١٤﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلتنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لگیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واروی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسوی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکھف) وگورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو تینگ ولاړ وو نو دوی ته ئی غرنګه ښه عُحای پخپل فضل او مرحمت سره ورعنایت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

او صبر (بند او تینگ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر : یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسپړی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اگر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار. صهیب. بلال. ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!

وَلَا تَعْدُ عَيْنُكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریری (وراندي دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر : یعنی د دغو غریبانو او مات زرو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیا دارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی څکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنگار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان. تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکھف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کونکو او د دنیا د طالبانو پای (آخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تَطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿۳۸﴾

او اطاعت مه کوه (مه او ره خبره) د هغه چا چه غافل کری دی مونږ زره د ده له ذکره غمونږ او متابعت ئی کری دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورغول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه پدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالی له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لگیا دی. د الله تعالی په عبادت کښی تکبر، لویی، غانمنی (خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اگر که دوی ظاهراً ډیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو غښتو صننادیدو او غتانو غمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاؤ خوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه گرد (تول) سره اوږه گان (خوار) دی لری کړئ. خو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» گواکی مسلمانانو ته اوږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زره کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آوری! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنگ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فاندی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پریشودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَاذَ اللَّهِ﴾ بدگمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به ډیر زیات وی چه اوس د دغو غو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ

ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبہ رشتیا رشتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو ہیخ پروا نه لری هر شه نفع یا نقصان چه پینپیوی هغه به یواغی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه غځیر شی او فهم دی ورته وکری چه وروسته بیانپیوی. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چتی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وگرځی. هو! یواغی دنیوی تمول په کار نه راغی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَعِثُّوا
يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالهَلِّ يَشْوِي الوجوهَ بِسَّ الشَّرَابِ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿١٩﴾

بیشکه چه مونږ تیار کری مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکری (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خت) چه وریتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د گرمی له شدته به تری کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچت (خیری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وریتی او تناکی وهی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کری ئی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ غنیٰ ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیچی او پوره بدل به ورکری شی .

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوگنی چه بهیچی له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کنبی وینی له سرو زرو (شو وینوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سری دی؟)

تفسیر : هغه خوگ چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ینو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ینو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وخلق (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوگانو او وریشمنی جامی او هم داسی د جنت پر گردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل خوگ پوهیدی شی چه غمونږ له فهمه ډیر لوړ او په حسوساتو کنبی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود .

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خَضْرَاءَ مِنْ سَدَسٍ وَاسْتَبْرَقٍ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نریو وریشمو او له پریرو (غتو) وریشمو .

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نریو وریشمو او استر ئی د پریرو (غتو) وریشمو شخه وی کما یفهم من قوله تعالى ﴿يَلْبَسُونَ ثِيَابًا خَضْرَاءَ مِنْ سَدَسٍ وَاسْتَبْرَقٍ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمن (۵۴) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیچی والله اعلم. په «موضح القرآن» کنبی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ریشمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کنبی ور رسپی هر خوگ ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی .

مُسْكِينٍ فِيهَا عَلَى الْأَرْبَابِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿۳۱﴾

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښی پر تختو باندی، خومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او خومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) غای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکتو او پالنگونو تکیه لگولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او وښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سری.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښی د دنیا بی ثباتی. او د کفر او تکبر بدانجامی. او د ایمان او تقوی پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سری چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښی دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښی حاصله ده.

جَعَلْنَا الْاِحَادِيهَ اجْتِنَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهَا بِسَخِلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا ۝۳۷

چه گرغولی (ورکری وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انګورو (تاکونه) او پت کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منخ د دی (دواړو باغونو) کښی کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منخ کښی ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) گرد (تول) تیار له همغه باغ څخه حاصل واخلي.

كَلَّمَا الْجَدَّتَيْنِ اِنَّهُنَّ اَكَلَا وَلَمْ تَنْظُرَا مِنْهُ شَيْئًا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر .

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بی‌وده پاتی ؤ یا په یوه کښی ډیری ونی وی او په بل کښی کمی .

وَفَجَّرْنَا خَلْهَماً نَهْرًا ۝۳۳

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویاله،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویاله په ډیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی ډیر ښکلې او فرحت زیاتونکی او ښائسته کړی وه . او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندی خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندیښنه به ورسره نه وه .

وَوَكانَ لَهُ شَرٌّ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لکولی ؤ یا ئی کنلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه دول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د ډیرو اولادونو پلار شو .

فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝۳۴

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملگری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او ډیر عزتناک یم له جهته د سړیو .

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سری ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسائی (آرام) به ولی غما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿يَلَيْكُنْ لَهُمْ فِيهَا حَكْمٌ﴾ معلومیوی چه د هغه غریب ملگری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاتړ او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنگه به یقین وکرم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ دک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی گڼل. او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر گڼلو.

قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿١٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿١٦﴾

وویل چه زه نه کوم گمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه گمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په گمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هر ورو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریری. او گرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباہ او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مر کیدلو څخه وروسته د هدوکی بڅرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راورسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکي د دی دنیا راحت او هوسانی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسانی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزى او چرچی کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ﴿٣٨﴾ لَيْكَأَ هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٩﴾

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافر سره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سری (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب ګما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ګانه خاوری شخه. بیا ته ئی د ګمکی د حاصلاتو له خلاصی او له یوه شاخکی ناخیزه اوبو شخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی درېښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی ګت انسان ئی در شخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه په دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواغی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل) هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ګانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو شخه آفت نازلېږی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هُنَا أَبَدًا﴾ په ګمای ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ویل یعنی د هر هغه غیږ چه الله تعالیٰ

اراده و فرمائی عطا کوی ئی. غه زور او قوت چه په مونږ کښی شته هغه د ده له امداد او اعانتہ را حاصل دی. که الله تعالی اراده و فرمائی نو په یوه شپه کښی هغه گرد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښی راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور شای کښی په خوښی، آرام سره عثمان مومی نو هم دغه لفظ دی ووانی ﴿ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا لِلَّهِ ﴾

إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ۖ فَعَسَىٰ رَبِّي أَن
يُؤْتِيَنَّ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ
فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ۖ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤَهَا غُورًا فَلَنْ يَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿١٧﴾

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جته د ماله او ولده (غوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب غما را کړی ماته (په دنیا په آخرت کښی خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وگرځی (باغ ستا) داګ میدان ښوی (چه ښوئږی پری سری) بی زرغونه یا صبا ته وگرځی اوبه د دی باغ وچی ډوبی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی ډوبو اوبو لره په لتولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوربورکی (گرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتائجو په سزا کښی ستا دغه باغ داګ دبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښی ونه بهیږی.

وَإِحِيطَ بِثَبَرِهِ ۖ فَأَصْبَحَ يُقَدِّبُ كَفَّيْهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سری یعنی هلاک شو) پس وگرځید په وقت د سبا کښی چه اړه وه ئی سخت او مخ د ارغویو خپل (له خپګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مښل. او هک پک پاتی و.

عَلَىٰ مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا

پر ہنگہ مبلغ چہ لگولی ؤ پر دغہ باغ حال دا چہ دغہ باغ لویدلی ؤ پر عیلو (مناگانو د تاکو کورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاہ صاحب لیکي «آخر د ده پر باغ باندي هم هغسي وشوه چه د دغه بنه سری له خولی شخه وتلی ؤ په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او مجرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری دیرئ ئی تری جوړه کړه. مال ئی لگولی ؤ د پنگی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنگه او گته اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل».

وَيَقُولُ يَلِيَّتِي لِمَ أَشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝۲۶

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (خو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مکر څه په کار دی اوس ژړا او انگولا لوبښی مات او غوړی توی شو په بیدیا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالیٰ له ویری نه ؤ بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء ؤ.

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ۝۲۷

او نه ؤ ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه ؤ دی پخپله مددگار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی گوند (پارتي) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالیٰ سره ئی شریک درولی ؤ. او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالیٰ د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی.

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ۝۲۸

په دی وقت کښی مجرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبتہ (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکری هغه درست دی، دلته او هلته په هر محای کښی د هم ده واک او اختیار چلپوی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښی څه مداخله وکری یا څه گوتی پکښی ووهی.

وَاصْرَبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ ط

او وښیه بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازگی او سرعت د زوال کښی) په مثل د هغو اویو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اویه له (طرف د) آسمانه نو گڼی یو بل سره گډوډ شی په سبب د دی (اویو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وگرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع الزوال ښایست او سینگار مثال داسی وگڼی چه پر وچه او مره ځمکه د باران اویه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر گڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او گډه وده زرغونتیا پکښی پیدا شی، ډیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترگو کښی ډیر ښه ښکاره شی. مکر شو ورځی وروسته هغه تک زیر واورې او په وچیدلو او رزیدلو باندی شروع وکری. بالاخر په یوه وقت گرد (تول) سره لو او قطع او پری او ورپیل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښی والوځولی شی. د دنیا د سترگو غولونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینگار هم داسی وگڼی چه د غو ورځو له مخی ډیر ښکلی او زده ورونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښی والوځی او گرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاگ ډیر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿ وَنَوْمُهُ فِي الْجِبَالِ وَالرَّيُّ الْأَرْضِ بِلَذَّةٍ ﴾ کښی اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۱۹﴾

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسیر : یعنی هر کله چه اراده وفرمانی ژوندی نی کری (موضح القرآن) یا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوغول، گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قدرت کښی دی.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿۳۷﴾

مال (د دنیا) او عثامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زینت (رونق) بنائست د دی ژوندون لږ خسیس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کیدونکی نیک (عملونه) خیر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دی له جهته د امید.

تفسیر : یعنی وروسته له مرگه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راغی او یواغی هغه نیک کارونه په کار راغی چه د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتی کیدونکی وی. په حدیث کښی دغه کلمات طیبات (سبحان الله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) له باقیات الصالحات شخه فرمایلی شوی دی. دغه محض د مثال په ډول (طریقه) دی. که نه گرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ﴾ دا دی چه داسی یوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی یا کومه نیکه طریقه وچلولی، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ یا کومه مزرعه وقف کړی، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پریردی، نو دغه گرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالی له جانبه ښه بدل موندلی کیدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنیا پر فانی او زائل خوشالی طویل او عریض امیدونه ترل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسِئِرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او گوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)

تفسیر : یعنی کله چه قیامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله مخایه آلوغولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه تکولی شویو ویو غوندی په هوا کښی سره گرځی او آلوغی الغرض د ځمکی دغه گردی (تولی) لوی او ژوری (نشیب وفراز) به سره سمی برابری

او غمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَحْشَرْتَهُمْ فَلَمْ نَغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿۱۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر: یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعُرْضُوا عَلٰی رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿۱۸﴾

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او ویه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلی تاسی مونږ ته (یواځی لغر بریند) لکه چه پیدا کړی وی مونږ تاسی رومبی غلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه گمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه ویه نه گرځوو مونږ تاسی ته غای او وقت د وعدی.

تفسیر: د بعث منکرینو ته به د تقریر او تویخ په ډول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ گلی نو نن تاسی هغه گرد (تول) دنیوی ساز سامان او ائانه چیری پرینی؟ او دغسی لوخ لغر چیری درومع؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وی رومبی غلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کبسی راغلی دی چه په قیامت کبسی به گرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس گوری به ته گناهکاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له گناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت وپریږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیږی؟.

وَيَقُولُونَ يُؤْتِيْنَا مَالٍ هَذَا الَّذِي كُنَّا لَا بُدَّ مِنَّا مِنْهُ وَهُوَ يُعْطِيْنَا مِنْهُ غَيْرَ مُحَاسِنًا
وَلَا كِبْرًا إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (ځمونږ) چه نه پریږدی (گناه) وږه او نه لویه (گناه ځمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او ویه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل مخ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وږه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يُظْلَمُ رَبُّكَ أَحَدًا

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکي).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی ځکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گنلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهر او په تزیاقو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علانیه ډول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).
د عمل له مکافاتو غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ
فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ وَيَسُّ لِلظَّالِمِينَ بَدَأَ ۝

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل مونو پرشتو ته چه سجده وکړئ تاسی (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (ونه کره سجده) ابلیس، وه دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجده)، آیا پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ) غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دشمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پیریانو له نوعی ؤ ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د پرشتو په دله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرشتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله تعالیٰ د حکم منلو څخه ئی غاړه وغروله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر وگانه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دشمن او د ده اولاد او اتباع څرنګه خپل رفیق ملګری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په ډول او سینګار مغروریدل او د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان غواړی چه مونو بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لار نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونو څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام واخلي. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دشمن څخه خپل ځان وساتی. هغه کسان چه پر دنیوی متاع مغروریدوی او ضعیفان خوار او حقیر گڼی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)، غور، او لوړ (وچت) بولی گواکی هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی. تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د ملائکو له نوعی څخه ښوولی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکړه او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته له هغه ابن کثیر رحمة الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَا أَشْهَدُ تَهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ وَمَا لَنْتُمْ تُخَذَ
الْمُضِلِّينَ عَصُدًا ۝۱۱

نه دی حاضر کری ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکی ته او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکی د گمراه کونکو مت بازو (مددگار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کښی نو ولی تاسی ئی امر، حکم منی؟)

تفسیر : یعنی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو په وقت کښی مونږ دغه شیاطین نه ؤ رابللی چه راجع ځما کار وگورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی ځنی د تکوین او ایجاد په عالم کښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کری شوی دی بلکه د ځمکی او آسمان د پیدایښت په وقت کښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه ؤ او په خپله د دوی د پیدایښت په وقت کښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنگه پیدا کری شی؟ یا ستا نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لږ خو راشع! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مت او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم دغو بدبختانو او اشقیاءو څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندگان له لیاری څخه بې لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکری ده او خپل رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملگری او مددگار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ۝۱۲

او (یاد کړه) هغه ورځ چه ویه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ شریکانو ځما ته هغه چه گمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس ویه بولی دوی هغوی نو جواب به ورنه کری دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی) او ویه گرځوو مونږ په منځ د دوی کښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی و هغوی ته ناری کریئ خو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی گردی (تولی) کلانی ویلی کیږی (او د دوستی ټول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا ۝۵۶

او وښه گوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او بښنی امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترگی ولگیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کری نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لوېږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ

أَكْثَرُ شَيْئًا جَدَلًا ۝۵۶

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کری دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی).

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله و سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مگر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کبری وری خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنگ او جگړه کوی. کله چه په خبرو او جگړو سره څه ونشی کوی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به نی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأُولَىٰ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا

او نه دی منع کوی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) بښنه وغواری له رب خپل مگر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د رومبنيو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی څنډ (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالیٰ دوی په کلی دول (طریقه) سره سپیره او تباہ کوی. او که نی تباہ نه کوی نو اقلا د الله تعالیٰ د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترگو په مخ کښی ودراره شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مگر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترگو سره وگوری.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ

او نه لیرو مونږ رسولان مگر زیری وړکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواری او دوی وویای عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء ومومی.

وَيَجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا الَّتِي وَمَا أَنْذَرُوا هُزُؤًا ﴿٢٧﴾

او جگری کوی هغه کسان چه کافران شوی دی په باطله سره دپاره د دی چه ورک او لری کری په دی سره حق رهنیا خبره او نیولی دی آیتونه (د قرآن) حُما او هغه شیان چه (پری) ویرولی شوی وو دوی مسخره .

تفسیر : یعنی په دروغو جگره ئی نبلولی او کاره بحثونه ئی غوښتل چه د حق غږ ښکته کری او د دروغو په زور د رهنیا قدم وښویوی خو داسی به له سره نه کیږی .
(او نیولی دی آیتونه د قرآن حُما او هغه شیان چه دوی پری ویرولی شوی وو مسخره) یعنی د الله تعالی له کلام سره مسخری کوی او ملندی پری وهی کله چه دوی د الله تعالی له کلامه ویراوه شی نو پری خاندی او مسخری کوی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاؤُهُ

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکری شوی وی ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وگرځوی مخ له هغه (فکر پکښی ونه کری او پند تری وانخلی) او هیر کری هغه عملونه چه وړاندی لیږلی لاسونو د ده (چه کفر او معاصی دی) ،

تفسیر : یعنی کله له هیری هم داسی یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندی لیږی د هغه سزا به څه وی؟ .

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يُهْتَدُوا وَإِذَا ابْتَدَأُ

بیشکه مونږ گرځولی مو دی پر زړونو د دوی پردی دپاره د دی چه پوه نشی پر دغه (قرآن) او (گرځولی مو دی) په غوږونو د دوی کونوالی، او که ته راوبولی دوی په طرف د سمی لیاری پس له سره هدایت نه مومی دوی په دغه وقت کښی هیچیری .

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غورځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو غرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا الْعَجَلُ لَهُمُ الْعَذَابُ

او رب ستا ډیر بېشونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله) دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو ګناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او ډیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریری او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی څو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږی نو د هغه تیر ګناهونه بښلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْعِدًا

داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تاخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وخوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِهَٰلِكِهِمْ مَوْعِدًا

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کر. او مقررہ کری وہ مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیته (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وگورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکر نو غرنګه پخپل معین وقت کښی سره تباہ او برباد کرل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښی تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابه هیچیری د پناه غای او نجات په لاس نه درغی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَتْلِهِ إِبْرَاهِيمَ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿۱۰﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل موسیٰ غلمی (خادم) خپل ته چه تل به غمه تر هغه پوری چه ورسیرم غای د یو غای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به گرغم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر گنل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریردئ چه له تاسی سره کښینی. خو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کرل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندګان اگر که له نورو غنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل غمان افضل او بهتر نه گنی او کله چه په سهو او تیروتلو سره غمان غوره وگنی نو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.

په حدیث شریف کښی راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سری له دوی څخه پوښتنه وکره چه:

«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د غمکی په منځ کښی به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»

موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اگر که په واقع کښی صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاءو څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښی د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښی د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښی غیر مرغوبه (ناپسندنه) واقع شوه. اگر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومه داسی ظاهریده چه د غمکی په منځ کښی من کل الوجوه دی خپل غمان اعلم الناس گنی. د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندګان ډیر دی له گردو (تولو) څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازل شوه چه په هغه غای کښی چه دوه سیندونه سره یو

غای گدیبری د هغه سره نژدی غمونو داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) غچینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو غای کیږی. بنائی چه له گدیډلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږی. د غچینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د غچینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه غای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توښیری. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته نښه او سراغ وښوولی شی خو زه هلته لار شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لتولو پسی ووځه! او یو وریت کری مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وریت کری کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه غمونو هغه بنده همغلته موجود دی. گواکی له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه غای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایت په سفر شروع وکړه او خپل ملگری ځلمی خادم ته نی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیم». فرض نی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرت له لاس نه آخلم.»

تنبیه: له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخِذَ سَيْبِلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿١١﴾

بیا کله چه ورسیدل غای د یو غای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنگ (کوڅه).

تفسیر: هلته ورسید او د لوی تپری (کتی) په څنگ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وریت کری مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنگ په شان به نی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت نی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام وین شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پښه

ورته وپیی. کله چه موسیٰ علیه السلام وینن شو نو سم د لاسه ودرید او په تگ ئی پیل (شروع) وکر خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د وینیدلو او رهی (روان) کیدلو په وقت کښی یوشع علیه السلام په کومو خیالاتو کښی دویب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کیدلو د پیننی قصه ئی هیره شوه. په روایاتو کښی راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام یوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکیدات کول یوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د یوه مهی ساتنه دومره لویه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکیدونه کوی. لهذا ده ته هم تنبیه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په دیر وړوکی کار کښی هم پر خپل محان بی د الله تعالیٰ له فضله تکیه او اعتماد ونه کری!

فَلَمَّا جَاوَزَ قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي جَدُّ آءَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصِيبًا ﴿۱۷﴾

نو کله چه تیر شول (له مجمع البحرین څخه) وویل (موسیٰ) خپل علمي ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقیق پیننه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه دیره سختی.

تفسیر: موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښی نه ؤ ستړی شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تگ کښی ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْوُحُوتَ وَ مَا أَنسِنيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ

وویل (علمي) آیا ولید (خبر شوی) کله چه ځای ونيوه مونږ هغی لویبی تیږی (گتلی) ته (چه د چینی په څنگ کښی وه) نو بیشکه ماهیر کر (بیان د حال د) مهی او هیره نه کړه له مانه دغه (پیننه) مگر شیطان چه یاد کړم هغه (تاته)

تفسیر: یعنی د مطلب خیره هیرول او په عین موقع کښی د هغه یادونی څخه ذهول د شیطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ مَجْمَلًا ﴿۱۸﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ ﴿۱۹﴾

فَارْتَدَّ اَعْلَى الْاَثَرِ هِمَا قَصَصًا ۝۱۳

او ونيوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښی ډیره عجیبه. وویل (موسی) هم دغه (ورکول او هیروول د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوگرځیدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا نَدَّ اَعْلَمًا ۝۱۴

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندگانو څمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نژده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانبه خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ؤ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؤ اسرارو له علمه ئی وافر حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښی اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښی نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د ځینو خصوصیه ؤ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقيید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتگ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؤ جزئیاتو) یو علم ماته رابښلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریحو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «عما او ستا بلکه د گردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښی هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښی ئی هغه شاڅکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفہیم دپاره ؤ کہ نہ د متناہی او د غیر متناہی نسبت د لوی سیند او د شاخکی سره بیخی نسبت نہ لری او نہ په دغسی شیانو سره هغه څه مشابہت لری».

قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِنِّي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿٣٧﴾

ووېل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لياره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو څو ورځی به له تاسی سره اوسېدم او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٣٨﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٣٩﴾

نو ووېل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی ؤ چه دی له ما سره نشی اوسیدی. ځکه چه خضر علیه السلام مامور ؤ چه د کونیه ؤ واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل ؤ د هغوی تعلق له تشریعیه ؤ قوانینو او کلیاتو سره ؤ. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه ؤ خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر ډیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ به سره بیلپرو.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٤٠﴾

ووېل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعدہ کولو پہ وقت کبھی د دغی خبری تصور ہم له موسیٰ علیہ السلام نه امید نشو کیدی چه د داسی یو مقرب او مقبول بنده شخه به داسی یو حرکت لیده کیږی چه علائیه نه یواغی د موسوی شریعت بلکه د عمومی شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعی وعدی شخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ۝

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی عثما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیخ خیز تر هغه پوری چه زه شروع وکرم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعنی که کومه خبره په ظاهری ډول (طریقه) سره ناحقه په نظر درسی نو علی الفور پر ما باندی تنقید ئی مه کوه! خو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کرم.

فَأَنْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا

قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ۝٤١

پس دواړه روان شول تر هغه پوری چه سواره شول په بیړی کبسی (او بلی غاری ته نژدی شول) نو سوری کره (خضر) هغه (بیړی) ، وویل (موسیٰ) آیا سوری دی (کره دا بیړی) لپاره د دی چه غرق کړی اهل د دی خامخا په تحقیق دی وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپیژند او تری ئی اجرت او باره ونه غوښت او ویریا ئی له سینده پوری ویست. نو د هغه احسان په بدل کبسی د دغه نقصان د لیدلو شخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره ډول (طریقه) سره ساحل ته نژدی شوی وه. چه دا ئی سوری کره نو ځکه خلقو له دویدلو شخه نجات وموند او تخریق ئی هم په دغه صورت سره ل چه یوه ډره (تخته) ئی ویسته یعنی عیبجنه ئی کره.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَنْ تُسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۴۶﴾ قَالَ لَا
تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عَسْرًا ﴿۴۷﴾

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کری شی
طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه
هیر کری می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار
عُما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما گرم او ملامت کری نو عُمَا ملگرتوب به له تاسی
سره مشکل شی. دغه رومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د
اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علی ای حال له بیړی نه ښکته شول.

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا الْقِيَاغُلَمَا فَقْتَلَهُمَا

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پینښ شول پر یو هلک پس مر کر (خضر)
هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لویسی کولی د دوی له منځه یو
هلک ئی چه دیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مر ئی کر، او له هغه ځایه په تلوار
سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ.
د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه ټول مفسرین
هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ أَقْتَلْتُ نَفْسًا زَكِيَّةً

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مر دی کر یو نفس پاک بی گناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ گناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په
عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اگر که نورو ته د تأویل ځای پکښی شته.

بِعَیْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُّكْرًا ﴿۴۸﴾

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وږ (لائق) (ودی کر) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کېږي هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کېږي نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نبه)

- دهرے ژبے ویونکی چه کله خبری کوی نوچیرته دریکی اوچیرته نه دریکی، کله ډیر اوکله بز ایساریکی اوپه دی ودریدو اونه دریدو کنبی دخبری پوره بیان اومفهوم کنبی ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دوینا په ډول واقع دی . له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو اونه دریدو نبه (علائم) مقرر کړی دی چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی او هغه رموز دادی .

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کنبی وړه غونډی دائره وی ، داپه حقیقت کنبی غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کنبی لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ۀ خونه شی لیکلی مگر وړه غونډی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هر ورو (خامخا) دریدل پکاردی او که چیری څوک ونه دریدنو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل خه شی ددی په پښتو ژبه کښی داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ؛
 (پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسید و امر اوله کیناستو
 نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازم دی او که چیری
 متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وگزی چه (پاسه مه -
 کینه) چه په هغه کښی به د ودرید ونه نهی او د کیناستود
 امر احتمال کیکی او یقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا
 علامه هله وی چه کوم خای مطلب نه پوره کیکی او ویونکی
 مزیده هم خه وینا کول غواری .

ج - داد جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره اونه دریدل
 جائزی .

ز - داد مجوز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - داد مرخص وقف علامه ده دلته پیوست (یو خای)
 لوستل پکاردی لیکن که چیری خوک ستړی شی او ودریکی
 نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صله - داد الوصلُ اَوَّلُ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته
 پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قِیلِ علیهِ الْوَقْفِ خلاصه ده دلته دریدیل پکارنه دی.
صل - داد قَدْ یُوْصَلُ علامه ده دلته کله ودریدی شی اوکله نه
لیکن دریدیل غوره دی.

قف - داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئی ده ودریگه اودا علامه
هله استعمالیکی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.
س یا سکتَه - داد سِکْتَه علامه ده دلته لگ وخت دریدیل پکاری
خوچه تنفس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه - داد اوگدی سِکْتَه علامه ده دلته دسِکْتَه په نسبت ډیر
دریدیل پکاری لیکن چه تنفس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکتَه اووقفه کنبی دافرق دی چه سکتَه کنبی لگ وخت
اوپه وقفه کنبی ډیر وخت ودریدی شی.

لا - دلامعنی چه نیشته داعلامه کله خود آیت پورته وی او
کله دعبارت دننه که دعبارت دننه وی نودریدیل بالکل
نه دی پکار اوکه دآیت پورته وی نوبیا اختلاف دی.
دخینوپه نزد دریدیل اود بعضوپه نزد نه دریدیل روادی
خوکه شوک ودریدیا ونه درید په دی سره مطلب کنبی خه
خلل نه واقع کیکی وقف هله نه دی پکارچه د عبارت دننه
لیکی وی.

ک - داد کَذَلِكَ علامه ده یعنی چه کوم رمز (نسنه) دی ک نه

وراندی لیکلی شوی ده دلته کنبی دی همغه وگتلی شی.

۵ - دادی علامه ده چه په دی خای دغیر کوفینوپه نزد آیت
ده که چا وقف وکړ نو داعادی (دو باره ویلو) ضرورت نیشته.

۶ - داد در یوتکو (نقطو) وقف نژدی نژدی راجی دی ته

معانقه ویلی شی که خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی.

ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه

کوی او حکم ئی داده چه په دی دواړو وکنبی په یو باندی

دریدل پکار دی په بل نه او په وقف کنبی درموز و (نښو)

قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکار دی.

داؤل جلد فہرس
 له (۱) تر (۱۵) پارے
 دسورة الفاتحة له ابتداء ترپای (آخر) (۷۴) آیت دسورة الكهف

ديارے شمارہ	دصفحہ رقم	دسورت نامہ	دسورت شمارہ
۱	۱	سُورَةُ الْفَاتِحَةِ	۱
۳ - ۲ - ۱	۵	سُورَةُ الْبَقَرَةِ	۲
۴ - ۳	۲۴۳	سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ	۳
۶ - ۵ - ۴	۴۲۳	سُورَةُ النِّسَاءِ	۴
۷ - ۶	۵۸۱	سُورَةُ الْمَائِدَةِ	۵
۸ - ۷	۷۲۴	سُورَةُ الْأَنْعَامِ	۶
۹ - ۸	۸۴۲	سُورَةُ الْأَعْرَافِ	۷
۱۰ - ۹	۹۸۳	سُورَةُ الْأَنْفَالِ	۸
۱۱ - ۱۰	۱۰۴۴	سُورَةُ التَّوْبَةِ	۹
۱۱	۱۱۵۷	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۰
۱۲ - ۱۱	۱۲۳۱	سُورَةُ هُودَ	۱۱
۱۳ - ۱۲	۱۳۱۱	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۲
۱۳	۱۳۹۲	سُورَةُ الرَّعْدِ	۱۳
۱۳	۱۴۳۲	سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ	۱۴
۱۴ - ۱۳	۱۴۷۰	سُورَةُ الْحَجَرِ	۱۵
۱۴	۱۵۰۸	سُورَةُ النَّحْلِ	۱۶
۱۵	۱۵۹۸	سُورَةُ بَنِي إِسْرَائِيلَ	۱۷
۱۶ - ۱۵	۱۶۷۸	سُورَةُ الْكَافِرِ	۱۸

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى الْمَجْلَدُ الْأَوَّلُ

مِنَ الْجُزْءِ (١) إِلَى (١٥)

مِنْ بَدَايَةِ سُورَةِ الْفَاتِحَةِ إِلَى نَهَايَةِ الْآيَةِ (٧٤) مِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ

دخدای تعالیٰ پہ مرستہ (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) تہ ورسید لہ (۱) تر (۱۵) پارے
دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء ترپای (آخر) (۷۶) آیت
دسورۃ الکہف



مطبعة المطبعة الكائنة في مكة المكرمة
 رقم الترخيص: ١٠٦٠٤
 سنة ١٣٤٤ هـ

حقوق الطبع محفوظة

المطبع: دار المطبوعات الشريفة في مكة المكرمة

طبعة المطبعة الكائنة في مكة المكرمة

ص. ب. ٣٥٦١ - المدينة المنورة



د چاپ حقوق محفوظ دی
 پہ حق کنبی دحرمینو شریفینو د خادم پادشاہ فہد
 دقرآن کریم د چاپ خانہ (ص ۲۵۷۱) مدینہ منورہ

قرآن کریم
ترجمہ اور تفسیر
پہ پینتوڑبہ کنبی

رومی جلد

۱۵ (۱) تر

پارک پوسٹ